

T. C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KÜTAHYA İLİ TÜRBE VE YATIRLARI ETRAFINDA
OLUŞAN İNANÇ VE UYGULAMALAR

DOKTORA TEZİ

Erdal ADAY

BALIKESİR 2013

T. C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KÜTAHYA İLİ TÜRBE VE YATIRLARI ETRAFINDA
OLUŞAN İNANÇ VE UYGULAMALAR

Doktora Tezi

ERDAL ADAY

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ali TORUN

BALIKESİR 2013

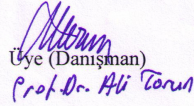
T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

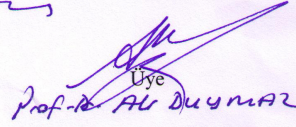
TEZ ONAYI

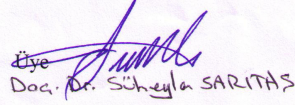
Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda
20071052001 numaralı Erdal ADAY'in hazırladığı
"Kırsal Yaşlı Tarife ve Statüleri Etrafında Olusan İnanç ve İhtiva" konulu
DOKTORA/YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü
Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca ..... tarihinde yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY
ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

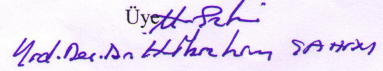
Başkan,
Prof. Dr. Ayşe JÜCEL ÇETİN

Üye (Danışman)
Prof. Dr. Ali TORUN

Üye
Prof. Dr. Ali DUYUMAZ

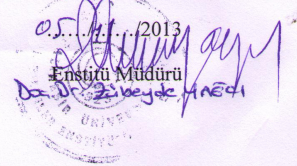

Üye
Doc. Dr. Sühayla SARITAŞ

Üye
Üye Dr. Bekirhan SARITAŞ

Üye

Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

05.11.2013

Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Zeynep AKBAĞCI

ÖN SÖZ

Kütahya tarihi süreçte farklı kültürlere ev sahipliği yapmış önemli yerleşim merkezlerinden biridir. Friglerle başlayan tarihi süreç sırasıyla Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Germiyanoğulları ve Osmanlı Devletiyle devam etmiştir.

Alaeddin Keykubat döneminde Kütahya kesin olarak Türklerin hâkimiyetine girmiştir. Malatya civarından çadırlarla göç eden Türkmenler kısa sürede burayı yurt edinmişlerdir. Anadolu'daki en güçlü beyliklerden biri olan Germiyanoğulları zamanında Kütahya, sosyal, siyasi ve kültürel manada oldukça zenginleşmiştir. Bu zenginliğini Osmanlı Devleti'ne bağlandıktan sonra, önemli bir sancak merkezi olarak devam ettirmiştir. Anadolu eyaletinin merkezi olması dolayısıyla devletin önemli toplantı yeri konumuna da kavuşmuştur. Kanuni Sultan Süleyman sonrasında, Sultan Selim'in Osmanlı tahtına, Kütahya'dan geçtiği düşünülürse, Kütahya'nın önemi biraz daha iyi anlaşılabilir olacaktır. Kuruluşun ve kurtuluşun başkentliğini yapan Kütahya önemli simâları yetiştirmiştir. Bunlar: Hayme Ana, Savcı Bey, Selim Dede, Seyit Ömer, Pir Ahmet, Sunullah Gaybi, Şeyhi, Resul Baba ve Sarı İsmail Sultan. Bu şahsiyetler halkın inanç dünyasında tarihi ve menkıbevi anlatılarıyla yer almış ve inanç merkezlerini oluşturmuşlardır.

Çalışmamızın giriş bölümünde, araştırma alanı hakkında bilgi verilmiş, ilgili bölüm sonrasında, kült, türbe, yatır, veli, makam, dede ve ziyaret kavramları ele alınmıştır. Ayrıca türbe ve yatırlar üzerine, Türkiye ve Kütahya'da yapılmış çalışmalar kronolojik olarak verilmiştir. Bu çalışmaları değerlendirirken çalışma yapılan türbe ve yatırın adı ve bulunduğu yer özellikle belirtilmiştir.

Birinci bölümde, türbe ve yatır ziyaretinin alt yapısını oluşturan atalar kültü ele alınmıştır. Atalar kültürünün dinlerde ve Türk topluluklarındaki yansımaları, Atalar kültürünün eski Türk inanç sisteminde yer alan su, taş, hayvan, orman ve ateş kültüyle bağlantısı bu bölümde değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde ise; tezin amacına uygun olarak, Kütahya ili türbe ve yatırları incelenmiştir. Türbe ve yatırların nasıl oluştukları, mimari durumları, buldukları yer, buradaki zatların unvanları, türbe hizmeti, türbe ve yatırdaki kişilerin tarihi ve menkıbevi şahsiyetleri, türbe ve yatırların işlevleri, türbe ve yatırlarla ilgili yasaklar, ziyaret zamanları, ritüeller, adak çeşitleri, menkıbelerdeki keramet motifleri türbe ve

yatırlardan hareketle değerlendirilmiştir. Ayrıca bu mekanları hangi yaş gruplarının ziyaret ettikleri de ziyaretçi profili başlığı altında incelenmiştir.

Üçüncü bölümünde ise; Kütahya ili türbe ve yatırlarının tespiti yapılarak elde edilen malzemelerin analizi yapılmıştır. Kütahya merkez ve ilçelerinde bulunan türbe ve yatırlar alfabetik sırayla her bir türbeye, bir sıra numarası verilmiş, türbe ve yatırım kimliği, türbe ve yatırım işlevleri, türbe ve yatırdaki inanış ve uygulamalar ve evliya hakkında anlatılan efsaneler bu bölümde tasnif edilmiştir.

Bu çalışmada, Kütahya merkez, ilçeler, beldeler ve köylerdeki türbe ve yatırlar saha çalışmasıyla tespit ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Uzun ve bir alan araştırması sonrasında, türbe ve yatırlara kimlerin niçin ziyaretlerde buldukları, ziyaret adabı ve menkıbeler bir araya getirilmiştir. Anket, gözlem, mülakât metotları ile sahada yapılan bu çalışma eksiklerine rağmen, türbe ve yatırım üzerine araştırmada bulunacak bilim adamlarına yeni bir bakış ağısı kazandıracaktır.

Araştırma konusunun belirlenmesinde ve araştırma sürecinde her türlü yardımını gördüğün lisanstan doktora çalışmasına kadar beni yetiştiren Prof. Dr. Ali TORUN hocama, bilimi bir disiplin olarak bilinçaltıma yerleştiren Prof. Dr. Ali DUYMAZ hocama, her zaman fikirlerine başvurduğum Doç. Dr. Süheyla SARITAŞ'a teşekkürü bir borç bilirim. Saha çalışmasına bana ilgi ve desteklerini gösteren öğrencilerim ve Kütahya ahalisine de müteşekkirim.

Erdal ADAY
Balıkesir, 2013

ÖZET

KÜTAHYA İLİ TÜRBE VE YATIRLARI ETRAFINDA OLUŞAN İNANÇ VE UYGULAMALAR

ADAY, Erdal Doktora, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali TORUN 2013, 815 sayfa

Toplumlardaki sosyolojik değişimi görmek için yapılması gereken çalışmalardan birisi de inanç merkezleri etrafında yapılan inanç ve uygulamaları gözlemlemektir. En önemli inanç merkezleri olarak kabul ettiğimiz türbe ve yatırların Kütahya ilindeki dağılımı ziyaret sırasında gerçekleştirilen ritüellerin tespiti, ziyaret amaçları, ziyaret zamanları ve menkıbelerin derlenmesi bu çalışmanın özünü oluşturmaktadır. Bu çalışmada, doğal gözlem, anket ve mülakat neticesinde elde edilen verilerle, türbe ve yatırların ortaya çıkışları, mimari durumları, velilerin tarihi ve menkıbevi şahsiyetleri, ziyaretin ferdi ve toplumsal nedenleri, türbe ve yatırlar ilgili yasaklar, ziyaretin zamanları, ritüeller, adak ve adak çeşitleri, keramet motifleri, ziyaretçi profiliyle ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Her türlü dilek ve adaklar için ziyaret edilen bu mekânların cezp edici özelliklerinin yanı sıra kendinden sakındırma ve korkutma özelliği de bulunmaktadır. Bu özellikler, farklı sosyal grupları aynı amaç için bir araya getirmekte, paylaşım merkezleri oluşturmaktadır. Kutsal bir mekân ziyaretinde gösterilen hassasiyet, türbe ve yatır ziyaretlerinde de görülmekte, büyüsel ve törensel işlemler uygulanarak kurbanlar kesilmektedir. Eski Türkler arasında tabiat kuvvetlerine hükmetme telakkisi şamana aitken, Kütahya ili menkıbelerinde tabiat üstünde hâkimiyet kurabilme velilere ve dedelere taşınmıştır.

Kütahya yöresi türbe ve yatırlarda yatan şahısların 278 tanesinin “Dede” olarak isimlendirilmesi ve ziyaret edilmesi ise, atalar kültü ile ilişkilendirilebilir. Hizmetleri, türbedarlar tarafından görülen bu mekânlar, halkın birlik ve beraberliğini sağladığı, dert ve sıkıntılarını paylaştığı, dini ihtiyaçların bir nebze de olsa karşılandığı inanç merkezleridir. Kütahya ili türbe ve yatırları etrafında oluşan inanç ve uygulamaların kökleri eski Türk inançlarına kadar dayanmakta ve bu ritüellerin içerisine dini motiflerin de eklenmesiyle popüler dinin parçaları oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Atalar kültü, türbe, yatır, Kütahya.

ABSTRACT

THE BELIEFS AND APPLICATIONS WHICH ORIGINATED AROUND THE SHRINES AND ENTOMBED SAINTS IN THE PROVINCE OF KÜTAHYA

Aday, Erdal Phd, Division of Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Prof. Dr. Ali Torun 2013, 815 pages

In order to see the sociological transformation in societies, it is vital to observe the beliefs and religious practices which are performed around the centers of belief. The essence of this study lies in analysing and determining the rituals the purposes of visits, the dates of visits to the shrines and entombed saints, which are accepted as the most significant belief centers. Depending on the data gathered through following such research techniques as natural observation, questionnaire and interview, the following topics were taken under evaluation: the emergence of the shrines and entombed saints, their architectural features, the historical and legendary characteristics of the saints, the individual and social reasons of the visits, the prohibitions during the visits, the dates of the visits, the rituals, the types of oblations, the miracle motifs and the visitor profiles.

Apart from the charming features of these places visited for every kind of wishes and oblations, they have also self-avoiding and frightening effect. These features bring different social groups together for the same purpose and form sharing environment. The same sensitivity shown during a visit to a sacred place is seen during the visits to the shrines and entombed saints, and the sacrifices are done in company with magical and ritual practices. Although the concept of ruling the natural forces belonged to the shamanist among ancient Turks, dominating over nature in the legends of Kütahya were assigned to saints and progenitor.

Visiting the shrines and tombs and naming the 278 figures buried as “Progenitor” can directly be associated with the cult of ancestor. These places, whose services are provided by tomb keepers, are the centers of belief where the unity and solidarity of the people are secured, the sorrows and troubles are shared, and the religious needs are met to some extent.

The roots of the beliefs and practices which originated around the shrines and entombed saints in the province of Kütahya rest upon the old Turkic beliefs, and with the inclusion of religious motifs into these rituals, the parts of popular religion are shaped.

Key Words: The cult of ancestors, shrine, entombed saint, Kutahya

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	xxxvii
GİRİŞ	1
1. Araştırma Alanı Hakkında Genel Bilgiler	1
1.1. Kütahya Tarihi	1
1.1.1. Frigler Döneminde Kütahya	1
1.1.2. Romalılar Döneminde Kütahya.....	1
1.1.3. Bizanslılar Döneminde Kütahya	2
1.1.4. Kütahya'nın Türk Hâkimiyetine Girişi.....	3
1.1.5. Germiyanogulları Döneminde Kütahya.....	3
1.1.6. Osmanlılar Zamanında Kütahya.....	7
1.1.7. Milli Mücadele Döneminde Kütahya	9
1.2. İlin Coğrafi Durumu	10
1.3. İlin Demografik Yapısı.....	10
1.4. İlin Ekonomik Yapısı	11
2. Amaç.....	11
3. Yöntem	12
4. Temel Kavramlar.....	15
4.1. Kült Nedir?	15
4.2. Türk Kültüründe Türbe.....	18

4.3. Türk Kültüründe Yatır	20
4.4. Velî/ Evliya, Makam	22
4.4.1. Velî/ Evliya	22
4.4.2. Makam	24
4.5. Türk Kültüründe Dede- Dedelik	25
4.6. Ziyaret ve Ziyaret Yeri	27
5. Türbe ve Yatırlar Üzerine Yapılan Çalışmalar	28
5.1. Türkiye Genelinde Yapılan Çalışmalar	28
5.1.1. Kitaplar	29
5.1.2. Makaleler ve Bildiriler	43
5.1.3. Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri	49
5.2. Kütahya İli İle İlgili Yapılan Çalışmalar	54
BİRİNCİ BÖLÜM	65
ATALAR KÜLTÜ	65
1.1. Töz	67
1.2. Türk Topluluklarında Atalar Kültü	68
1.3. Dinlerde Atalar Kültü	73
1.3.1. Budizm	74
1.3.2. Hristiyanlık	76
1.3.3. Yahudilik	79
1.3.4. Konfüçyanizm ve Taoizm	80
1.3.5. Maniheizm	81
1.3.6. Zerdüştilik ve Mazdeizm	83
1.3.7. İslamiyet ve Veli Kültü	84
1.4. Atalar Kültünün Diğer Kültlerle Bağlanması	87
1.4.1. Ağaç- Orman Kültü	87

1.4.2. Ateş-Ocak Kültü.....	92
1.4.3. Dağ Kültü.....	95
1.4.4. Taş ve Kaya Kültü	101
1.4.5. Su Kültü	103
1.4.6. Hayvan Kültü	106
İKİNCİ BÖLÜM.....	110
KÜTAHYA İLİ TÜRBE VE YATIRLARI ETRAFINDAKİ İNANÇ VE UYGULAMALARIN HALK BİLİMİ AÇISINDAN İNCELEMESİ.....	110
2.1. Türbe ve Yatırların Oluşması	110
2.1.1. İskân Sonucu	112
2.1.2. Rüya Sonucunda Bulunan Türbeler.....	114
2.2. Türbe ve Yatırların Mimari Durumları	115
2.2.1. Mimari Üsluba Sahip Yapılar	115
2.2.1.1. Germiyan Dönemi Yapıları.....	115
2.2.1.2. Osmanlı Dönemi Yapıları	116
2.2.2. Mimari Üsluba Sahip Olmayan Yapılar	116
2.2.2.1. Dört Duvar Arasında Üstü Açık Yapılar.....	116
2.2.2.2. Herhangi Mimari Özelliği Olmayan Yapılar:	116
2.2.2.2.1. Ahşap Mimariyle İnşa Edilenler	116
2.2.2.2.2. Betonarme Yapılar	117
2.2.2.2.3.Kerpiç Yapılar	117
2.2.2.2.4.Taş Yapılar	117
2.2.2.2.5. Medrese Tarzında Yapılar	117
2.2.3. Üzerinde Yapı Olmayan Mezarlar (Yatırlar).....	118
2.3. Türbe ve Yatırların Bulunduğu Yer	120
2.3.1. Cami Bahçesinde.....	120

2.3.2. Cami İçinde ya da Bodrumda.....	120
2.3.3. Eski Yerleşim Yerinde.....	120
2.3.4. Eve Bitişik Durumda	121
2.3.5. Köyün En Uç Noktasında	121
2.3.6. Köyün İçinde	121
2.3.7. Mezarlık İçinde	121
2.3.8. Orman İçinde	122
2.3.9. Park İçinde	122
2.3.10.Şehir Merkezinde	122
2.3.11. Tepe Üzerinde	122
2.3.12. Yol Kenarında	123
2.3.13. Tarla İçinde	123
2.4. Yatan Kişilerin Unvanları.....	123
2.4.1. Baba.....	123
2.4.2.Bey.....	124
2.4.3.Çoban.....	124
2.4.4.Dede.....	125
2.4.5. Efendi.....	126
2.4.6. Eren.....	127
2.4.7. Gazi.....	127
2.4.8. Hatun	128
2.4.9. Kalfa	128
2.4.10. Mekân Adıyla Anılanlar	128
2.4.11. Mesleği Nedeniyle Anılanlar	128
2.4.12. Pîr	128
2.4.13. Seyyid	129

2.4.14. Sultan	129
2.4.15. Şah	129
2.4.16. Şeyh	129
2.4.17. Ana.....	129
2.4.18. Çelebi.....	130
2.4.19. Evliya.....	130
2.4.20. Gelin	130
2.4.21. Koca.....	130
2.4.22. Yâren.....	130
2.5. Türbe Hizmetleri	130
2.5.1. Türbedar-Rakıb- Hizmetçi vd.	130
2.5.1.1. Türbedarların Göreve Başlamaları	131
2.5.1.2. Türbedarın Görevleri	136
2.5.1.3. Bazı Türbe ve Türbedarlar	137
2.6. Türbe ve Yatırdaki Şahsiyetlerin Menkıbevi Hayatları	138
2.6.1. Velînin Eli Açık- Yardım Sever Olması.....	138
2.6.1.1. Fiziki Özelliği.....	140
2.6.2. Kardeş Olmaları İlişkileri	140
2.6.3. Kendisini Gizleme/ Sır Olma	142
2.6.4. Köy Camisini Yaptırması	144
2.6.5. Savaşlara Katılma.....	144
2.6.5.1.Çanakkale Savaşında	144
2.6.5.2. Kurtuluş Savaşında	145
2.6.5.3.Kıbrıs Savaşında.....	145
2.6.5.4.Diğer Savaş Zamanlarında	146
2.6.6. Ziyaretçisinin Olmaması.....	146

2.6.7. Menkabevi Hayatı Sonrasında Ad Almaları	147
2.6.7.1. Çevresinde Yer Alan Nesnelere Göre Adlandırılan Türbeler	147
2.6.7.2. Velînin Gösterdiği Kerametlerle Adlandırılan Türbeler.....	148
2.6.7.3. Buldukları Yer İle Adlandırılan Türbeler	149
2.6.7.4. Türbenin Fiziki Durumu ve Ziyaret Fonksiyonun Göre Adlandırılanlar.....	149
2.6.7.5.Hastalıkların Sağaltması Sonucunda Adlandırılanlar:.....	149
2.6.7.6. Mesleği İle Adlandırılanlar	150
2.6.7.7.Türbe ve Yatırdaki Şahsiyetlerin Cinsiyet ve Ziyaretçilerine Göre .	151
2.6.7.8.Diğer Adlandırmalar	151
2.7. Türbe ve Yatırdaki Kişilerin Tarihi Şahsiyetleri.....	151
2.7.1. Horasan Velileri	151
2.7.2. Asker- Gazi- Veli- Şehit	153
2.7.3. Ahmet Yesevî Müridleri	154
2.7.4. Alevi Dedeleri	154
2.7.5. Devlet Adamı	154
2.7.6. Din Adamı.....	154
2.7.7. Ermiş Kadın	154
2.7.8. Hacı Bektaş'ın Postnişi.....	155
2.7.9. Halveti Şeyhi.....	155
2.7.10. İmam.....	155
2.7.11. Köyün Kurucusu.....	155
2.7.12. Seyyid	156
2.7.13. Şair.....	156
2.7.14. Ulema.....	156
2.7.15. Arap	156

2.8.Türbe ve Yatırların İşlevleri	157
2.8.1.Ferdi Talepler	157
2.8.1.1.Hayatın Geçiş Dönemiyle İlgili Talepler	157
2.8.1.1.1.Doğumla İlgili Talepler	157
2.8.1.1.2.Sünnet İle İlgili Talepler.....	159
2.8.1.1.3.Evlilik İle İlgili Talepler.....	159
2.8.1.1.4.Refah ve Mutluluğa Yönelik Talepler.....	159
2.8.2.Toplumsal Talep.....	160
2.8.3.Halk Hekimliği İçin.....	162
2.8.3.1.Çocuk Hastalıklarının Tedavisi İçin Gidilen Türbe ve Yatırlar.....	162
2.8.3.2.Yetişkinlerin Tedavisi İçin Gidilen Türbe ve Yatırlar:.....	163
2.8.3.3.Halk Baytarlığı İçin Gidilen Türbe ve Yatırlar	164
2.8.4. Diğer Talepler İçin Gidilen Türbe ve Yatırlar	165
2.9. Türbe ve Yatırlarla İlgili Yasaklar	166
2.9.1.Türbe ve Yatırın Çevresine Pislik Atmak.....	166
2.9.2. Define Aramak Amacıyla Türbe ve Yatra Girip Kazı Yapmak.....	167
2.9.3. Hırsızlık Amacıyla Yatır ve Türbeye Girmek.....	167
2.9.4. Üzerinin Örtülmesini İstemediği Halde Türbe ve Yatırın Üzerini Çatı, Kubbe vs. ile Kapatmaya Çalışmak.....	168
2.9.5. Ziyaret Yerini Maddi Amaçla Kullanmak	169
2.9.5.1. Türbe ve Yatırın Bulunduğu Alanı Tarla Yapmak.....	169
2.9.5.2. Türbe ve Yatır Arazisine Ev Yapmak.....	169
2.9.6. Türbe -Yatırlardan Odun, Dal Kesmek ve Kozalak Almak.....	169
2.9.6.1. İzinsiz Alınan Odun ya da Kozalağı İade Ettirme	171
2.9.6.2. Kişinin Başına Felaket Gelmesi	171
2.9.6.3. Türbe ve Yatırlardan Alınan Ağaçların Kurbağaya Dönüşmesi	173

2.9.7. Türbe ve Yatır Çevresindeki Hayvanları Avlamak.....	173
2.9.7.1. Geyikleri Avlamak.....	173
2.9.7.2. Balıkları Avlamak.....	174
2.9.8. Adağını Yerine Getirmeyenlerin Cezalandırılması.....	175
2.9.9. Türbe ve Yatıra Saygısızlıkta Bulunmak.....	175
2.9.10. Türbe ve Yatır Çevresinde Hayvan Otlatmak.....	177
2.9.11. Türbe ve Yatırda Bulunan Veliye İftira Atmak	178
2.9.12. Mezarın Bulunduğu Yerden Yol Geçirmek ve Mezarı Kaldırmaya Çalışmak	178
2.9.13. Türbe ve Yatırın Yanından Geçerken Saygısız Davranmak.....	179
2.9.14. Türbe ve Yatır Aleyhinde Konuşmak.....	180
2.9.15. Türbe ve Yatır Çevresinde Yalan Söylemek.....	181
2.9.16. Türbe ve Yatırın Bulunduğu Yerde Davul Çalmak.....	181
2.9.17. Türbe ve Yatırın Eşyasını Almak.....	181
2.9.18. Türbe ve Yatırın Yanından Abdestsiz Geçmek.....	182
2.9.19. Türbe -Yatır İçerisinde ve Çevresinde Alkol Kullanmak.....	182
2.9.19.1. İçki İçmek.....	182
2.9.19.2. İçkili Olarak Türbe Yakınından Geçmek.....	182
2.10.Ziyaret Zamanları.....	183
2.10.1. Dini Günler	183
2.10.1.1. Arife Günleri	183
2.10.1.2. Bayramlar	184
2.10.1.2.1. Bayram Günü Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar	184
2.10.1.2.2. Bayram Namazı Sonrası Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar ..	184
2.10.1.3. Üç Aylar	184
2.10.1.4. Miraç Kandili.....	184

2.10.1.5. Kadir Gecesi	184
2.10.1.6. Mevlid Kandili.....	185
2.10.1.7. Perşembe Akşamı	185
2.10.1.8. Cuma Günü Ziyaret Edilenler	185
2.10.1.9. Hac Zamanı	186
2.10.2. Geleneksel Günler	186
2.10.2.1. Bahar Aylarında Yapılan Dede Hayırları.....	186
2.10.2.2. Hıdrellez Günü Gidilenler.....	187
2.10.2.3. Sonbaharda Yapılan Dede Hayırları (Hasat Sonu).....	187
2.10.2.4. Güvey Salımı-Düğün	188
2.10.2.5. Kına Gecesinde.....	188
2.10.2.6. Düğün Zamanı	189
2.10.2.7. Askerlik Zamanı	189
2.10.2.8. Yağmur Duası Zamanları.....	189
2.10.2.9. Festival ve Törensel Zamanlar	190
2.10.2.10. 30 Ağustos Zafer Bayramı	190
2.10.3. Her Hangi Bir Gün Ziyaret Edilenler	190
2.10.4. Belirli Bir Zaman Kavramı Olmaksızın	191
2.11. Ziyaret Ritüelleri	192
2.11.1. Dini Uygulamalar (Dinsel İşlemler).....	193
2.11.1.1. Abdest Alma.....	193
2.11.1.2. Fakire Yardımda Bulunmak.....	193
2.11.1.3. İlahiler ve Kur'an-ı Kerim Okumak	193
2.11.1.4. Namaz Kılmak.....	194
2.11.1.4.1.Ziyaret Öncesinde Namaz Kılmak.....	194
2.11.1.4.2.Ziyaret Esnasında Namaz Kılmak	194

2.11.1.4.3. Ziyaret Tamamlandıktan Sonra Namaz Kılmak (Şükür Namazı)	195
2.11.1.5 Adak Adamak	195
2.11.1.5.1. Kurban	197
2.11.1.5.1.1. Kanlı Kurbanlar	202
2.11.1.5.1.2. Kansız Kurbanlar	203
2.11.2. Eski Türk İnanışlarıyla İlgili Uygulamalar	209
2.11.2.1. Yatıra veya Çevresindeki Ağaçlara Çaput veya Bez Bağlamak	209
2.11.2.1.1. Üzerindeki Bir Parça Bezi Orada Bulunan Ağaca Asmak	210
2.11.2.1.2. İplik Bağlamak	210
2.11.2.2. Su Kültüyle İlgili Uygulamalar	210
2.11.2.3. Taş ve Toprak Kültüyle İlgili Uygulamalar	213
2.11.2.4. Dağ ve Tepe Kültüyle İlgili Uygulamalar	216
2.11.2.5. Ağaç Kültüyle İlgili Uygulamalar	217
2.11.3. Sihri Uygulamalar	220
2.11.3.1. Sayı Sihrine Dayanan Uygulamalar	221
2.11.3.2. Taklit Sihrine Dayanan Uygulamalar:	223
2.11.3.3. Temas Sihrine Dayanan Uygulamalar	223
2.11.4. Uygulama Aşamasındaki Sözler ve Hareketler	224
2.11.4.1. Sözler	224
2.11.4.1.1. Giriş Duaları	225
2.11.4.1.2. Bitiş Duaları	227
2.11.4.2. Hareketler	228
2.11.4.2.1. Kapı Niyazlarında Bulunmak ve Eşiğe Basmamak	229
2.11.4.2.2. Türbe İçerisinde ve Etrafında Üç Kez Dolandırma	230
2.11.4.2.3. Evliya Mezarına, Makamına El, Yüz Sürmek (Sıvazlamak)	232

2.11.4.2.4. Vücutun Rahatsız Olan Bölümünü Sıvazlamak.....	232
2.11.4.2.5. Hasta veya Dileği Olan Kişilerin Kutsal Mekâna Gömlek, Yelek, Elbise Bırakması	233
2.11.4.2.6. Yanında Getirdiği Nesneyi (Tuz, Ekmek) Değiştirme.....	234
2.11.4.2.7 Ağaç ve Çalılara Bez Bağlamak	234
2.11.4.2.8. Dilekleri Duvara veya Kapıya Yazmak.....	234
2.11.4.2.9. Dileğin Şeklini Yapmak	234
2.11.4.2.10. Türbe ve Yatır Çevresinde Bulunan Ağaçlardan Yararlanmak	235
2.11.4.2.11. Türbe ve Yatır Çevresinde Bulunan Çeşmeden (Su) Yararlanma	236
2.11.4.2.12. Türbe veya Yatırın Toprağından Yararlanmak.....	236
2.11.4.2.13. Türbe veya Yatırda Bulunan Geyik Boynuzlarından Yararlanmak.....	237
2.11.4.2.14. Türbe Çevresinde Bulunan Taş ve Kayalardan Yararlanmak	238
2.11.4.2.15. Banyo Yaptırma	238
2.11.4.2.16. Türbe ve Yatırda (Kutsal Mekânda) Uyumak	238
2.11.4.2.17. Dileğin Gerçekleşip Gerçekleşmeyeceğine Yönelik Uygulamalar.....	239
2.11.4.2.17.1. Türbeye Taş Yapıştırmak	239
2.11.4.2.17.2. Avizeye Tülbent Atmak	239
2.11.4.2.17.3. Türbe Deliğinden Tülbent Geçirmek	239
2.11.4.2.17.4. Türbe İçerisindeki Topraktan Çıkan Canlıya Göre Dileğin Kabul Olup Olmayacağına İnanmak.....	240
2.11.5. Uygulama Sonrasında Yapılması Gerekenler	242
2.11.5.1. Kanlı ve Kansız Kurbanlarda Bulunma	242

2.11.5.2. Türbede Yatan Zatin Adını Çocuğa Verme	242
2.11.5.3.Hastalığın İyileşip İyileşmediğini Anlamak İçin Yapılan Uygulamalar	243
2.12. Menkıbelerdeki Keramet Motifleri	243
2.12.1. Velînin Kendi Vücudunda Oluşan Keramet Motifleri	244
2.12.1.1.Doğum Sırasında Fevkalade Haller	244
2.12.1.2. Öldükten Sonra Keramet Gösterme.....	245
2.12.1.2.1.Türbeden Ses Duyulması Neticesinde Varlığını Gösterme...	246
2.12.1.2.2.Kişilerle Konuşarak Varlığını Belli Etmesi.....	246
2.12.1.2.3.Işık Yanması Sonucunda Varlığını Gösterme	247
2.12.1.2.4.Mezarının Yerini Kendisi Belirleyerek Varlığını Gösterme .	248
2.12.1.2.5.Mezarının Bulunduğu Yerde Saygısız Davrananlara ve Varlığını Sorgulayanlara Kendini Gösterme	249
2.12.1.2.6. Rüya Neticesinde Varlığını Gösterme.....	249
2.12.1.3. Tayy-i Zaman, Tayy-ı Mekân.....	251
2.12.1.4.Hayvan Kalıbına Girme (Don Değişirme)	252
2.12.1.4.1.Doğan Donuna Girme	253
2.12.1.4.2.Güvercin Donuna Girme	254
2.12.1.5.Geyik ve Geyik Cinsinden Bir Hayvan Donuna Girme.....	255
2.12.1.6.Ölüm Esnasında ve Sonrasında Fevkalade Hallerin Zuhuru.....	256
2.12.1.6.1.Başını Kaybetmesine Rağmen Ölmemesi	257
2.12.1.6.2.Velînin Bedeninin Bozulmaması	258
2.12.1.7.Havada Uçma	259
2.12.1.8.Öldürücü ve Tahrip Edici Şeylerden Etkilenmeme	259
2.12.1.8.1. Ateşte Yanmama	259
2.12.1.9.Suda Kaynayıp Ölmeme	261

2.12.1.10.Öleceği Yeri ve Zamanı Önceden Bilme	261
2.12.1.11.Ölmeden Göğe Çekilme.....	262
2.12.2. Tabiat Varlıkları ve Eşya Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri	262
2.12.2.1. Cansız Varlıkları Hareket Ettirme (Kayaları yürütme).....	262
2.12.2.2. Maddenin Biçim Değiştirmesi.....	263
2.12.2.2.1. Yemeği Kana Çevirme	263
2.12.2.2.2. Çamuru Ekmeğe Çevirme	264
2.12.2.3. Maddenin Boyutunu Uzatıp Kısaltabilme.....	264
2.12.2.4.Yoktan Yiyecek Çıkartma.....	264
2.12.2.5. Mevsim Dışında Meyve veya Çiçek Oldurma	265
2.12.2.6. Tabiat Kuvvetlerini ve Olaylarını İstedığı Gibi Yönlendirme	265
2.12.2.7. Yerden, Taş veya Kayadan Su Çıkartma	267
2.12.2.8. Irmak ve Deniz Üzerinde Yürüme.....	268
2.12.2.8.1.Zor Durumda Su Üzerinde Yürüyerek Zorda Kalan Varlıklara Yardım Etme.....	268
2.12.2.8.2. Irmak ve Denizi Yarma	269
2.12.2.9. Cansız Varlıkları Konuşturma ve Onları İtaat Altına Alma.....	270
2.12.2.9.1. Sedir Ağacını İtaat Altına Alma	270
2.12.2.9.2. Suya Söz Geçirme	270
2.12.2.9.3. Katıra Söz Geçirme	270
2.12.2.10. Pamuk ve Ateşi Bir Arada Tutma.....	271
2.12.3. Hayvanlar Üzerindeki Keramet Motifleri.....	271
2.12.3.1.Vahşi Hayvanları İtaat Altına Alma (Kurt, Geyik ve Öküz)	271
2.12.3.2.Ehil Hayvanlara Söz Geçirme	272
2.12.3.3. Hayvanları Konuşturma	273
2.12.4. Mukaddes Varlıklar Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri	275

2.12.5. Gizli Şeyler Üzerindeki Keramet Motifleri	275
2.12.5.1. Akıldan Geçenleri ve Başka Yerlerde Olanları Bilme ve Başkalarına Bildirme	275
2.12.5.2. Gelecekte Olacakları Bildirme	277
2.12.6. Biyolojik Mahiyette Keramet Motifleri.....	278
2.12.6.1. Hayvanı Diriltme	279
2.12.6.2. Hastalıkları İyileştirmek ve Vücut Arızaların Gidermek.....	279
2.12.6.3. Katırı Yavrulatma	280
2.12.7. Veliliğini Kabul Edenlere Yönelik Keramet Motifleri.....	280
2.12.7.1. Bereket Getirme.....	280
2.12.7.1.1. Mala Mülke Bereket Getirip Çoğaltma	281
2.12.7.2. Az yiyeceklerle çok kişiyi doyurma	281
2.12.7.3. Başkalarını İkaz Edip Kötülüğe Düşmekten Koruma.....	283
2.12.7.4. Tehlike ve Felakete Maruz Kalanları Kurtarma.....	284
2.12.7.5. İnsanlara Doğru Yolu Gösterme.....	285
2.12.8. Veliliğini Kabul Etmeyenlere Yönelik Keramet Motifleri.....	286
2.12.8.1. Kendisine İnanmayan Kişilere Felaket Musallat Etmek.....	286
2.12.8.1.1. Ölümle Cezalandırma.....	287
2.12.8.1.2. Ateşte Yanarak Cezalandırma	288
2.12.8.1.3. Hastalıkla Cezalandırma.....	288
2.12.8.1.4. Bir Organından Yoksun Bırakarak Cezalandırma	289
2.12.8.2. Hasımlarına Korku ve Dehşet Verecek Durum ve Şekillerde Görünme.....	290
2.12.8.3. Hasımlarına veya Başkalarına Beddua Ederek Cezalandırma	291
2.12.8.4. İftira Atan Kişilerin Cezalandırılması.....	291
2.13. Kütahya Yöresi Türbe ve Yatırırlarının Ziyaretçi Profili	292

2.13.1.Sosyal ve Bireysel Özellikler.....	293
2.13.2.Türbe İle İlgili Bilgi Düzeyleri	295
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	298
KÜTAHYA İLİ TÜRBE VE YATIRLARI	298
3.1.Altıntaş İlçesi (1-29).....	298
Türbe Yatır No: 1-Himmet Dede.....	298
Türbe-Yatır No: 2-Aziz Dede.....	299
Türbe-Yatır No: 3- Alıncak Türbesi	302
Türbe-Yatır No: 4-Seydi Sül Dede	304
Türbe-Yatır No: 5- Garip Dede	307
Türbe-Yatır No: 6-Resul Baba.....	308
Türbe-Yatır No: 7- Arap Baba vd.....	311
Türbe-Yatır No: 8- Eren Tekkesi.....	312
Türbe-Yatır No: 9- Perişan Dede.....	313
Türbe-Yatır No: 10- Er Geldi	314
Türbe-Yatır No: 11- Sarıkız	316
Türbe-Yatır No: 12- Söylemez Tekkesi.....	317
Türbe-Yatır No: 13- Kızlar Oğlanlar Tekkesi	319
Türbe-Yatır No: 14- Kocakaya Tekkesi ve Kaba Dede	321
Türbe-Yatır No: 15- Murat Dede.....	322
Türbe-Yatır No: 16- Yapılcan Köyü Türbesi	323
Türbe-Yatır No: 17- Ahi Yusuf Türbesi	324
Türbe-Yatır No: 18- Erenler Tekkesi.....	325
Türbe-Yatır No: 19- Süt Dede	326
Türbe-Yatır No: 20- Celil Dede.....	327
Türbe-Yatır No: 21-Seyit Hamza.....	328

Türbe-Yatır No: 22- Hasan Dede.....	329
Türbe-Yatır No: 23- Güllü Dede	329
Türbe-Yatır No: 24- Akpürüm Dede.....	330
Türbe-Yatır No: 25- Ahi Musa	332
Türbe-Yatır No: 26- Işık Selvi.....	333
Türbe-Yatır No: 27- Tekke(Yalnızsaray).....	334
Türbe-Yatır No: 28- Garip Tekke	335
Türbe-Yatır No: 29- Tekke(Çayırbaşı)	335
3.2.Aslanapa İlçesi (30-43).....	336
Türbe-Yatır No: 30- Şih Aziz	336
Türbe-Yatır No: 31- Emir Aziz Hazretleri	337
Türbe-Yatır No: 32- Ballıbaba.....	338
Türbe-Yatır No: 33- Kureşler Tekkesi	338
Türbe-Yatır No: 34- Fadime Ana	339
Türbe-Yatır No: 35- Oyunca Tekkesi	340
Türbe-Yatır No: 36- Örencik Tekkesi.....	341
Türbe-Yatır No: 37- Nuhören Tekkesi.....	341
Türbe-Yatır No: 38- Tekke(Ortaca Köyü)	342
Türbe-Yatır No: 39- Dedeler(Örenköy)	343
Türbe-Yatır No: 40- Tekke(Şenişler Köyü)	343
Türbe-Yatır No: 41- Tekke(Adaköy).....	344
Türbe-Yatır No: 42-Süleyman Dede Tekkesi.....	345
Türbe-Yatır No: 43- Tekke(Çamdibi Köyü)	345
3.3.Çavdarhisar İlçesi (44-55)	346
Türbe-Yatır No: 44- Tekke(Yeniarmutçuk)	346
Türbe-Yatır No: 45- Al Dede	346

Türbe-Yatır No: 46- Tekke(Barağı Köyü)	347
Türbe-Yatır No: 47- Tekke(Çamköy)	348
Türbe-Yatır No: 48- Tekke(Çatköy)	349
Türbe-Yatır No: 49- Azatlar(Doğancılar Köyü)	349
Türbe-Yatır No: 50- Tekke(Efeler Köyü)	350
Türbe-Yatır No: 51- Tekke(Çamlık).....	351
Türbe-Yatır No: 52- Hacımahmut Türbesi.....	351
Türbe-Yatır No: 53- Mestan Dede	352
Türbe-Yatır No: 54- Tekke(Yağdıgın).....	353
Türbe-Yatır No: 55- Yatır(Yeşildere)	354
3.4.Domaniç İlçesi (56-92).....	354
Türbe-Yatır No: 56- Haymeana Türbesi	354
Türbe-Yatır No: 57- Sarıkız(Ilıcaksu).....	358
Türbe-Yatır No: 58- Selim Dede	361
Türbe-Yatır No:59- Çırpılı Dede, Duman Dede.....	365
Türbe-Yatır No: 60- Kaygılı Dede, Eftel Dede	366
Türbe-Yatır No: 61- Kapaklı Dede, Somaklı Dede, Kuru Dede	367
Türbe-Yatır No: 62- Ahmet Dede, Osman Dede.....	368
Türbe-Yatır No: 63- Gülistan Dede	369
Türbe-Yatır No: 64- Yak Dede.....	370
Türbe-Yatır No: 65- Gelin Mezarı.....	371
Türbe-Yatır No: 66- Çetirler Dedesi.....	372
Türbe-Yatır No: 67- Çalı Dede.....	373
Türbe-Yatır No: 68- Ebe Ana.....	373
Türbe-Yatır No: 69- Mümine Hatun, Nalbant Hüseyin	377
Türbe-Yatır No: 70- Şerife Ana.....	378

Türbe-Yatır No: 71- Seyit Dede	380
Türbe-Yatır No:72- Ahmet Dede.....	381
Türbe-Yatır No:73- Bekir Dede.....	382
Türbe-Yatır No:74- Gülana Türbesi	383
Türbe-Yatır No: 75- Karadelicik	384
Türbe-Yatır No: 76- Ali Baba.....	385
Türbe-Yatır No: 77- Paşabalı Türbesi.....	386
Türbe-Yatır No: 78- Abbas Dede, Şahmaran Dede	388
Türbe-Yatır No: 79- Arap Dede.....	389
Türbe-Yatır No: 80- Bekteş Dede.....	390
Türbe-Yatır No: 81- Koyundamı Dedesi.....	391
Türbe-Yatır No: 82- İtimat Dede	392
Türbe-Yatır No: 83- Çam Dede, Hemit Dede, Ebe Çamlığı	394
Türbe-Yatır No: 84- Kurt Dede, Sancı Dede, Helvacı Dede.....	395
Türbe-Yatır No: 85- İhsan Dede, Yâren Dede.....	397
Türbe-Yatır No: 86- Garip Dede, Siğil Dede, Güzlük Dede	399
Türbe-Yatır No: 87- Yağıbasan Dede	400
Türbe-Yatır No: 88- Savcı Bey.....	402
Türbe-Yatır No: 89- Dede(Büklerler)	404
Türbe-Yatır No: 90- Kız Eğreti Dedesi.....	405
Türbe-Yatır No: 91- Çat Dede	405
Türbe-Yatır No: 92- Boncuklu Dede, Emetler Dedesi, Karadayılar Dedesi....	406
3.5.Dumlupınar İlçesi (93-97)	407
Türbe-Yatır No: 93- Seyid Ali Baba Türbesi	407
Türbe-Yatır No: 94- Otlukçu Ormanı	410
Türbe-Yatır No: 95- Al Dede	412

Türbe-Yatır No: 96- Selkisaray Tekkesi	413
Türbe-Yatır No: 97- Murat Dede	413
3.6.Emet İlçesi (98-111).....	414
Türbe-Yatır No: 98- Tekke(Köprüce Köyü)	414
Türbe-Yatır No: 99- Yâren Dede.....	415
Türbe-Yatır No: 100- Tekke(Günlüce)	415
Türbe-Yatır No: 101- Gözcü Baba.....	416
Türbe-Yatır No: 102- Kara Dede.....	417
Türbe-Yatır No: 103- Kız Dede.....	418
Türbe-Yatır No: 104- Haydar Gazi.....	419
Türbe-Yatır No: 105- Hasan Dede.....	420
Türbe-Yatır No: 106- Süt Dede	422
Türbe-Yatır No: 107- Reşat Atilla Türbesi	423
Türbe-Yatır No: 108- Tekke(Uzunçam).....	424
Türbe-Yatır No: 109- Tekke(Düşecek)	425
Türbe-Yatır No: 110 Sakallı Dede	425
Türbe-Yatır No: 111-Serdar Dede	426
3.7.Gediz İlçesi (112-146).....	427
Türbe-Yatır No: 112- Karadonlu Can Baba	427
Türbe-Yatır No: 113- Haydar Gazi.....	429
Türbe-Yatır No: 114- Yola Geldi	431
Türbe-Yatır No: 115- Işık Ali Türbesi.....	432
Türbe-Yatır No: 116- Arap Dede.....	433
Türbe-Yatır No: 117- Meyis Dede.....	434
Türbe-Yatır No: 118- Pîr Mahmut.....	435
Türbe-Yatır No: 119- Şeyh Bedrettin Türbesi.....	436

Türbe-Yatır No: 120- Sıtam Dede, Amzak Dede(Çukurören Köyü) vd.	436
Türbe-Yatır No: 121- Namazlağı Türbesi.....	438
Türbe-Yatır No: 122- Nur Ali , Doyumak Türbesi.....	438
Türbe-Yatır No: 123- Kabsal Ebe, Meryem Ana, Yâren Ana.....	439
Türbe-Yatır No: 124- Doğru Gazi Baba	440
Türbe-Yatır No: 125- Ali Dede, Çam Dede, Yunus Dede	441
Türbe-Yatır No: 126- Murat Dede	443
Türbe-Yatır No: 127- Tekke(Pınarbaşı).....	446
Türbe-Yatır No: 128- Sarıkız Türbesi(Cebrail Belediyesi).....	447
Türbe-Yatır No: 129- Mehmet Dede.....	448
Türbe-Yatır No: 130- Gaflet Baba Türbesi	448
Türbe-Yatır No: 131- Gelin Çamı.....	450
Türbe-Yatır No: 132- Tekke(Gökler Belediyesi)	451
Türbe-Yatır No: 133- Dede Çamlığı, Şemşet Dede.....	452
Türbe-Yatır No: 134- Çakmak Dede, Büyük Türkmen Dede, vd.	453
Türbe-Yatır No: 135- Dede, Sarıkız, Yâren Dede(Gümüslü)	454
Türbe-Yatır No: 136- Erenler Düzü, Fadime Ana.....	455
Türbe-Yatır No: 137- Dede(Güzüngülü Köyü)	456
Türbe-Yatır No: 138- Hacı Baba	457
Türbe-Yatır No: 139- Işık Dede.....	458
Türbe-Yatır No: 140- Fikirsiz Dede.....	459
Türbe-Yatır No: 141- Kaygısız Dede, Hasan Dede	460
Türbe-Yatır No: 142- Yâren Dede, Kız Yâreni Dedesi	461
Türbe-Yatır No: 143- Yatır(Yelki Köyü).....	462
Türbe-Yatır No: 144- Yaylababa.....	463
Türbe-Yatır No: 145- Artıran Dede Türbesi.....	463

Türbe-Yatır No: 146- Karadona Bey	464
3.8.Hisarçık İlçesi (147-163)	465
Türbe-Yatır No: 147- Şehitler Türbesi.....	465
Türbe-Yatır No: 148- Tekke(Kutlubeyler).....	468
Türbe-Yatır No: 149- Türabi Dede	469
Türbe-Yatır No: 150- Haksız Hasan Türbesi	470
Türbe-Yatır No: 151- Çimen Dede	474
Türbe-Yatır No: 152- Hüseyin Dede.....	476
Türbe-Yatır No: 153- Hamza Yâreni	477
Türbe-Yatır No: 154- Balım Sultan	478
Türbe-Yatır No: 155- Mahmut Dede	479
Türbe-Yatır No: 156- Ilıca Dede.....	480
Türbe-Yatır No: 157- Mehmet Dede.....	482
Türbe-Yatır No: 158- Ahmatçık	483
Türbe-Yatır No: 159- Arap Dede.....	484
Türbe-Yatır No: 160- Ali Dede	485
Türbe-Yatır No: 161- Er Yatağı.....	486
Türbe-Yatır No: 162- Işık Çakır	488
Türbe-Yatır No: 163- Kara Kalfa	490
3.9.Merkez İlçe (164-209)	492
Türbe-Yatır No: 164- Ahi Erbasan	492
Türbe-Yatır No: 165- Ahi Mustafa	493
Türbe-Yatır No: 166- Gaib Erenler.....	494
Türbe-Yatır No: 167- Acar Sultan	495
Türbe-Yatır No: 168- Ahi Arslan	498
Türbe-Yatır No: 169- Ahi Evren	500

Türbe-Yatır No: 170- Ahi İzzettin	502
Türbe-Yatır No: 171- Alemdar Sultan Tekkesi	504
Türbe-Yatır No: 172- Ali Dede	505
Türbe-Yatır No: 173- Yorgun Çelebi.....	507
Türbe-Yatır No: 174- Bun Dede.....	509
Türbe-Yatır No: 175- Cafer Dede.....	511
Türbe-Yatır No: 176- Ergun Çelebi Türbesi	513
Türbe-Yatır No: 177- Cemalettin Sultan.....	516
Türbe-Yatır No: 178- İshak Faki Türbesi.....	518
Türbe-Yatır No: 179- Efendi Bola	520
Türbe-Yatır No: 180- Esrek Sultan.....	521
Türbe-Yatır No: 181- Fatma Ana Türbesi.....	523
Türbe-Yatır No: 182- Gaybi Sunullah Türbesi.....	524
Türbe-Yatır No: 183- Hasan Dede(Şun Dede)	529
Türbe-Yatır No: 184- Şeyh Muslihiddin(Balıkli Tekkesi).....	530
Türbe-Yatır No: 185- Hüseyin Dede.....	532
Türbe-Yatır No: 186- Karadonlu Can Baba	534
Türbe-Yatır No: 187- Kümbet Dede	537
Türbe-Yatır No: 188- Ahteri Mezarı.....	538
Türbe-Yatır No: 189- Karagöz Ahmet Paşa.....	539
Türbe-Yatır No: 190- Mehmet Efendi	540
Türbe-Yatır No: 191- Evliya Efendi	541
Türbe-Yatır No: 192- Paşam Sultan.....	542
Türbe-Yatır No: 193- Rabia Hatun	547
Türbe-Yatır No: 194- Ulu Cami Türbesi.....	549
Türbe-Yatır No: 195- Kırklar(Sarıkız).....	551

Türbe-Yatır No: 196- Şeyh Salih Efendi.....	554
Türbe-Yatır No: 197- Şeyh Buhari Türbesi.....	559
Türbe-Yatır No: 198- Seyit Ebul Vefa, Cefa, Sefa.....	560
Türbe-Yatır No: 199- Süvari Haydar Efendi, Fevzi Efendi, Gazi Ali Baba	561
Türbe-Yatır No: 200- Öksüz Oğlan Ahmet Efendi.....	563
Türbe-Yatır No: 201- Yunus Dede.	564
Türbe-Yatır No: 202- Sakıp Dede.....	565
Türbe-Yatır No: 203- Hıdırlık	567
Türbe-Yatır No: 204- Dört Direkli.....	568
Türbe-Yatır No: 205- Yakup Bey Türbesi	569
Türbe-Yatır No: 206- Ömer Bari	570
Türbe-Yatır No: 207- İbrahim Sultan I.....	571
Türbe-Yatır No: 208- Seyid İbrahim Sultan II	572
Türbe-Yatır No: 209- Kadı Şeyh	574
3.10.Merkez Köyler (210- 259)	575
Türbe-Yatır No: 210- Yaylıbaba.....	575
Türbe-Yatır No: 211- Ana Sultan Türbesi.....	576
Türbe-Yatır No: 212- Arap Dede(Yoncalı).....	579
Türbe-Yatır No: 213- Derviş Ahmet, Kara Dede	580
Türbe-Yatır No: 214- Şeyh Veli Bayram	582
Türbe-Yatır No: 215- Osman Dede	582
Türbe-Yatır No: 216- Yenice Türbesi.....	584
Türbe-Yatır No: 217- Kalburcu Dede	585
Türbe-Yatır No: 218- Kızık Tekkesi.....	589
Türbe-Yatır No: 219- Mollalar Tekkesi	591
Türbe-Yatır No: 220- Seyit Ömer.....	592

Türbe-Yatır No: 221- Şeyhi Türbesi.....	595
Türbe-Yatır No: 222- Baba Sultan.....	597
Türbe-Yatır No: 223- Şeyh Ali Efendi.....	599
Türbe-Yatır No: 224- Ali Baba Tekkesi	600
Türbe-Yatır No: 225- Hüseyin Gazi	601
Türbe-Yatır No: 226- Seyit Ali Sultan.....	605
Türbe-Yatır No: 227- Kocakapı Tekkesi.....	609
Türbe-Yatır No: 228- Seyid Seydi, İshak Seydi	610
Türbe-Yatır No: 229- Öteköy Tekkesi.....	612
Türbe-Yatır No: 230- Beşler Tekkesi	614
Türbe-Yatır No: 231- Adsız Tekke.....	616
Türbe-Yatır No: 232- Çırçır Çeşmesi Tekkesi	617
Türbe-Yatır No: 233- Garip Tekke	618
Türbe-Yatır No: 234- Horasan Erenleri Türbesi.....	619
Türbe-Yatır No: 235- Erenler, Tekke, Mehmet Dede(Kırgıl Köyü).....	620
Türbe-Yatır No: 236- Tekke(Bayramşah).....	623
Türbe-Yatır No: 237- Çoban Dede	625
Türbe-Yatır No: 238- Gayberenler, Ali Dede(Aydoğdu).....	628
Türbe-Yatır No: 239- Erenler Düzü(Kepez Köyü)	631
Türbe-Yatır No: 240- Köy Dedesi(Kükürt Köyü)	632
Türbe-Yatır No: 241- Dua Tekkesi.....	633
Türbe-Yatır No: 242- Azizi Dede, Han Devran(Doğalar Köyü).....	635
Türbe-Yatır No: 243- Tekke(Tulaslan)	636
Türbe-Yatır No: 244- Arap Dede(Çavuşunçiftliği)	638
Türbe-Yatır No: 245- Kızılcaören Tekkesi	639
Türbe-Yatır No: 246- Fike Sultan.....	640

Türbe-Yatır No: 247- Koçbaba Çeşmesi.....	641
Türbe-Yatır No: 248- Mehmet Dede(Ahiler Köyü).....	643
Türbe-Yatır No: 249- Erenler vd(Alayunt)	644
Türbe-Yatır No: 250- Meçhul Asker.....	645
Türbe-Yatır No: 251- Cemal Sultan(Çakırlar Tekkesi)	646
Türbe-Yatır No: 252- Al Koca Tekke.....	649
Türbe-Yatır No: 253- Ali Dede,Bal Dede, Kara Dede.....	650
Türbe-Yatır No: 254- Karakuzu Tekkesi, Akbaba Türbesi (Türkmen Dede) ..	651
Türbe-Yatır No: 255- Şehit Dede(Güvem Köyü)	653
Türbe-Yatır No: 256- Seyit Ahmet.....	654
Türbe-Yatır No: 257- Ahu Ali.....	655
Türbe-Yatır No: 258- Seyid Burhanettin.....	656
Türbe-Yatır No: 259- Silahtar Mehmet Paşa.....	657
3.11.Pazarlar İlçesi (260-262)	658
Türbe-Yatır No: 260- Dede, İn Pınarı(Sarayköy)	658
Türbe-Yatır No: 261- Dede(Tepeköy)	659
Türbe-Yatır No: 262- Dede(Orhanlar Köyü).....	659
3.12.Simav İlçesi (263-288)	660
Türbe-Yatır No: 263- Koca Tekke, Sivri Tekke, Bahar Tekkesi vd.....	660
Türbe-Yatır No: 264- Ali Emiri Tekkesi, Hıdrellez Yeri Dedesi vd.	660
Türbe-Yatır No: 265- Acem Baba	661
Türbe-Yatır No: 266- Yâren Dedesi(Kusumlar).....	663
Türbe-Yatır No: 267- Cıbcık Dede	663
Türbe-Yatır No: 268- Eski Dede, Koca Dede	664
Türbe-Yatır No: 269- Küçük Dede, Yeni Dede.....	665
Türbe-Yatır No: 270- Enderesi Dedesi	666

Türbe-Yatır No: 271- Küçükyaren Dedesi	667
Türbe-Yatır No: 272- Bedreddin Türbesi.....	668
Türbe-Yatır No: 273- Doğan Bey	669
Türbe-Yatır No: 274- Karacaahmet Türbesi	671
Türbe-Yatır No: 275- Sancı Dedesi	672
Türbe-Yatır No: 276- Kuş Dede, Arap Dede	673
Türbe-Yatır No: 277- Tatar Dedesi.....	674
Türbe-Yatır No: 278- Ece Sultan.....	674
Türbe-Yatır No: 279- Hacı Mehmet Efendi	677
Türbe-Yatır No: 280- Zekeriya Efendi.....	678
Türbe-Yatır No: 281- Hacı Ahmet Efendi	679
Türbe-Yatır No: 282- Cabire Sultan	682
Türbe-Yatır No: 283-Gökçeler Tübesi.....	683
Türbe-Yatır No: 284- Kaya Ardı Dedesi.....	684
Türbe-Yatır No: 285- Kocayaren Dedesi	685
Türbe-Yatır No: 286- Kavli Ahmet	686
Türbe-Yatır No: 287- Balaban.....	687
Türbe-Yatır No: 288- Ali Dede(Çakırlar Köyü).....	688
3.13. Şaphane İlçesi (289-292)	689
Türbe-Yatır No: 289- Doğruçam Dedesi.....	689
Türbe-Yatır No: 290- Seyit Gazi(Değirmendere).....	690
Türbe-Yatır No: 291- Hacet Tepesi	690
Türbe-Yatır No: 292- Asarlık	691
3.14.Tavşanlı İlçesi (293-374).....	692
Türbe-Yatır No: 293-Küçük Dede, Karatepe Dedesi, Kuru Dedesi(Yataklı) .	692
Türbe-Yatır No:294- Somuncu Baba.....	692

Türbe-Yatır No:295- Mülayim Dede	696
Türbe-Yatır No:296- Sarı Dede	698
Türbe-Yatır No:297- Balıklı Dede.....	700
Türbe-Yatır No:298- Arslan Bey	702
Türbe-Yatır No:299- Terzi Dede	704
Türbe-Yatır No:300- Şaban Dede.....	706
Türbe-Yatır No:301- Kurt Dede, Bahçer Ardı Dedesi vd.	708
Türbe-Yatır No:302- Köse Kalfa	709
Türbe-Yatır No:303-Âlâ Sultan	711
Türbe-Yatır No:304- Gaib Dede.....	712
Türbe-Yatır No:305- Kemal Sultan	714
Türbe-Yatır No:306- Ahmet Dede.....	717
Türbe-Yatır No:307- Pîr Mehmet	721
Türbe-Yatır No:308- Celvet Dede	722
Türbe-Yatır No:309- Sarı İsmail Sultan.....	723
Türbe-Yatır No:310- İkizler Tekkesi	730
Türbe-Yatır No:311- Köybaşı Dedesi, Yâren Dede(Artıranlar Köyü)	731
Türbe-Yatır No:312- Tokatlı Dede, Tallı Dede.....	732
Türbe-Yatır No:313- Çamlaltı Dedesi, Doğankuzu Dedesi(Köseler).....	732
Türbe-Yatır No:314- Gaib Dede, Doğlu Baba vd (Küçüilet).....	733
Türbe-Yatır No:315- Ahmet Dede Türbesi(Çaltılı Köyü)	733
Türbe-Yatır No:316- Şeyh Ali Efendi, Ahmet Efendi vd (Eşen Köyü).....	734
Türbe-Yatır No:317- Gıran Dede, Gencer Dede vd.(Eşen Köyü)	735
Türbe-Yatır No:318- Dede(Elmaağacı Köyü).....	736
Türbe-Yatır No:319-Tatlı Dede, Tümtüm Dede, vd.(Karakaya).....	737
Türbe-Yatır No:320- Recep Dede, Aziz Dede, Çam Dede(Yörgüç)	738

Türbe-Yatır No:321- Eren Dede	738
Türbe-Yatır No:322- Ebubekir Efendi Türbesi	739
Türbe-Yatır No:323- Ali Dede(Kızılçukur)	741
Türbe-Yatır No:324- Seksek Dedesi.....	742
Türbe-Yatır No:325- Arap Dede(Kızılçukur).....	743
Türbe-Yatır No:326- Sıtma Dedesi.....	743
Türbe-Yatır No:327- Sinan Dede.....	744
Türbe-Yatır No:328- Akpelit Dedesi	744
Türbe-Yatır No:329- Akkaş Dede, Üyücek Dede, vd.(Kızılçukur).....	745
Türbe-Yatır No:330- Hasan Dede(Kızılçukur).....	746
Türbe-Yatır No:331- Kurudere Dedesi	747
Türbe-Yatır No:332- Ece Sultan.....	747
Türbe-Yatır No:333- Gaib Erenler(Tepecik).....	748
Türbe-Yatır No:334- Yağlı Dede.....	749
Türbe-Yatır No:335- Kavşak Dedesi, Et Dedesi, Kızlar Dedesi(Nusratlar)	750
Türbe-Yatır No:336- Eren Dede, Evliya Dede, Sarı Baba vd.(Bozbelen)	750
Türbe-Yatır No:337- Yatır(Ağaköy).....	751
Türbe-Yatır No:338- Dede(Akçaşehir)	751
Türbe-Yatır No:339- Dede(Altınova)	752
Türbe-Yatır No:340- Dursun Dede, Opono Dede, Koca Mezarı.....	752
Türbe-Yatır No:341- Eski Dede(Çamalan)	752
Türbe-Yatır No:342- Akça Dede(Çayıroluk)	753
Türbe-Yatır No:343- Dede(Çınarcık)	753
Türbe-Yatır No:344- Aşır Dede, Türkmen Dede, Kabaklı Dede(Çobanköy) .	754
Türbe-Yatır No:345- Dede(Dağdemirli)	754
Türbe-Yatır No:346- Yâren Dede(Değirmisaz).....	755

Türbe-Yatır No:347-Ahmet Dede(Derecik)	755
Türbe-Yatır No:348- Dede(Doğanlar)	755
Türbe-Yatır No:349- Zeynel Dede.....	755
Türbe-Yatır No:350- Dursun Dede, Tütmen Dede(Paşa Köyü).....	756
Türbe-Yatır No:351- Gazi Yakup Dede.....	756
Türbe-Yatır No:352- Talı Dede, Oşe Ebe(Demrek Orta).....	757
Türbe-Yatır No:353- Ese Dede.....	757
Türbe-Yatır No:354- Dede(Emirler).....	758
Türbe-Yatır No:355- Dede(Gevrekler)	758
Türbe-Yatır No:356- Melek Dede, Bayram Dede	758
Türbe-Yatır No: 357- Kırklar, Yâren Dede(Karacakaş)	759
Türbe-Yatır No:358- Martlar Dedesi(Karakaya).....	759
Türbe-Yatır No:359- Çavca Dede, Üç Çam Dedesi vd (Karapelit).....	759
Türbe-Yatır No:361- Martlı Dede(Karlıköy)	761
Türbe-Yatır No:362-Yılan Mezarı(Kavaklı)	761
Türbe-Yatır No:363- Yâren Dede, Çalca Dedesi, Sivilce Dedesi	761
Türbe-Yatır No:364- Dede(Kışlademirli)	762
Türbe-Yatır No:365- Yâren Dede, Kestane Dedesi vd.(Kızılbük)	762
Türbe-Yatır No:366- Hüsem Dede	763
Türbe-Yatır No:367- Yâren Dede(Opanözü)	763
Türbe-Yatır No:368- Tekke(Şahin)	764
Türbe-Yatır No:369- Kuru Dede, Karıncalı Dede, Işık Dede(Yeniköy).....	764
Türbe-Yatır No: 370- Adamlar Tekkesi, Kadınlar Tekkesi(Şapçı)	764
Türbe-Yatır No: 371- Aşağı Dede, Yukarı Dede(Uluçam).....	765
Türbe-Yatır No: 372- Tekke(Şahmelek)	766
Türbe-Yatır No: 373- Tekke(Vakıf)	766

Türbe-Yatır No: 374- İshak Dede	766
SONUÇ	768
EKLER	776
KAYNAK KİŞİ BİLGİLERİ	776
KAYNAKÇA	792

KISALTMALAR

- agm : Adı geçen makale
- AKM : Atatürk Kùltür Merkezi.
- bk : Bakanız
- C : Cilt
- DPT : Devlet Planlama Teşkilatı
- m : metre
- S. : Sayı
- s. : Sayfa
- T.C. : Tùrkiye Cumhuriyeti
- TDK : Tùrk Dil Kurumu
- TTK : Tùrk Tarih Kurumu
- TÜİK : Tùrkiye İstatistik Kurumu
- vb. : Ve benzerleri
- vd. : Ve diğerleri
- yy. : Yùzyıl

GİRİŞ

1. Araştırma Alanı Hakkında Genel Bilgiler

1.1. Kütahya Tarihi

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olan Kütahya'nın kuruluş tarihini kesin olarak belirlemek mümkün olmamıştır (Yıldız, 1981, 3-5). Anadolu'nun önemli yerleşim yerlerinden biri olan Kütahya şehrinin klasik eski çağdaki adı Kotiaieion (Kotiaion, Cotyaeum, Cotyaium) olarak, çeşitli kaynaklarda, bilhassa Stabo'da Phrygia Epiktetos'un bir şehri gibi zikredilmekte ve bu adın Kotys'in Şehri manasında Kotiaion olduğu tahmin edilmektedir. Eski kaynaklarda Suidas bu şehri Ezop'un doğduğu şehir diye bildirir. Bu durumda şehrin VI. yüzyılda mevcut olması gerekir. Yolların kavşak noktasında ve bugünkü şehre hâkim tepede kurulduğu kabul edilen Kotiaion'un ilk devirlerine ait hemen hiçbir eser kalmamıştır (Gökbilgin, 1956, 1119; Uzunçarşılı, 1932, 7).

Tarihsel olarak Kütahya tarihine bakacak olursak;

1.1.1. Frigler Döneminde Kütahya

Kütahya'da ilk siyasi hâkimiyeti Frigler kurmuştur. Frigler "Larisa" adını verdikleri şehirlerini yüksek hâkim tepelere inşa etmişlerdir (Tulay, 1981-1982, 54).

Şehir Frigya hâkimiyetinden bir müddet sonra, Pers Kralı Kyros'un eline geçmiş, sonra Büyük İskender'in, müteakiben onun kumandanlarından Antigon'un hükmü altına girmiştir. Bir süre de Bithynia ve Bergama devletlerinin sahası içinde kalan Kütahya, Romalılar zamanında ve ikinci asırdan itibaren Hristiyanlığın önemli merkezlerinden biri olmuştur (Yıldız, 1981, 35).

1.1.2. Romalılar Döneminde Kütahya

M.Ö XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'yu ele geçiren Romalılar, MÖ 62 yılında da Sezar'ın damadı Pompe sayesinde, Kütahya şehrini zapt etmişlerdir. Kotiyom, Romalıların piskoposluk merkezi olmuştur (Kütahya İl Yıllığı, 1967, 98).

Bu devirde, Kütahya bölgesi en parlak devrini yaşamıştır. Bölgede büyük ve önemli kentler gelişmeye başlamıştır. Aizani (Emet-Çavdarhisar), Alia (Emet-Kırgü Köyü), Ancyra (Simav-Kiliseköy), Appia (Altıntaş-Abya Köyü), Cadı (Gediz), Cotiaeon (Kütahya), Synaus (Simav), Tiberiopolis (Emet Eğrigöz), bu sayılan

şehirlerin hemen hepsinin sikkeleri mevcuttur. Bu şehirlerden başka, küçük mahalli Roma iskânlarına da rastlanır. Örneğin Tavşanlı bölgesinde Kuruçay, Göbel, Çardaklı, Tepecikköy; Domaniç yöresinde Güney, Çiftlikköy, Ilıcaksu, Emet gibi (Tulay, 1981-1982, 55).

Bölgenin en önemli Roma iskân merkezi Aızanı'dır. Aızani Kütahya'nın Batı Kuzeyinde ve Çavdarhisar ilçesi yanındadır. Rivayete göre (Tantal'ın) oğlu Aızan tarafından tesis edilmiştir (Kağnıcıoğlu, 1965, 11).

1.1.3. Bizanslılar Döneminde Kütahya

Roma İmparatorluğunun 395 yılında ikiye ayrılmasıyla, Bizans (Doğu Roma) sınırları içine giren Kütahya, 1074 yılına kadar bu devletin yönetiminde kalmıştır (Kütahya İl Yıllığı, 1967, 98). Kütahya'nın ehemmiyeti, Bizans İmparatorluğu devrinde daha da artmıştır. Bizanslılar şehre hâkim ve kale inşasına elverişli sarp tepeye, burçlar ile tahkim edilmiş ve iki kat sur içine alınmış bir şato yapmışlardır. Burası daha sonra Germiyanogulları ve Osmanlılar devrinde yapılan Kütahya Kalesi'nin Yukarı Hisar denilen kısmının esasını teşkil etmiştir (Uzunçarşılı, 1932, 7). Bu devirde Kotiaeon, Aızani, Synaus, Ancyra gibi şehirler piskoposluk merkezleri haline gelmiştir. Aızani'deki Zevs (Jüpiter) tapınağı kiliseye çevrilmiştir.

Kütahya Kalesi'nde bugün görülen sur ve burçlar, Bizans devrinde inşa edilmiştir. Kale çevresi 3500 metre olup, 70 adet burca sahiptir. Texier¹ 1832 yılında Kütahya Kalesi'nde yıkık bir kilise ile bir lahit gördüğünü yazar.

Bu iki yerleşim merkezinden başka Kütahya bölgesinde dağınık olarak birçok Bizans iskân yerleri vardır. Bunların en önemlilerinden birisi Domaniç-Çarşamba köyüdür. Burasının da müze uzmanlarınca yapılan araştırmalarda bir piskoposluk merkezi olacağı anlaşılmıştır. Yine buradaki kilisenin ambon merdivenleri uzun bir müddet Domaniç Hükümet Konağı önünde durduktan sonra 1980 yılında Kütahya Müzesine getirilmiştir (Tulay, 1981-1982, 37).

---

¹ Kütahya ile ilgili bilgilerin yer aldığı bölüm için bk. Charle Texier, **Küçük Asya I**, s. 281-332.

1.1.4. Kütahya'nın Türk Hâkimiyetine Girişi

Selçuklular ile Bizans arasında 1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türkler, Anadolu'nun fethine başlamış ve süratle batıya doğru ilerlemişlerdir. Bu tarihten sonra Anadolu'da Türk nüfusu hızla artmaya başlamıştır (Turan, 2005, 206). Süleyman Şah'ın kardeşi Melik Mansur'un Kütahya şehrini 1075-1078 yılları arasında Selçuklu hâkimiyeti altına aldığı kabul edilmektedir. Melik Mansur'un Büyük Selçuklu hükümdarı Melikşah'a karşı ayaklanması üzerine Melikşah, Emir Porsuk Bey komutasında bir ordu göndermiş ve yapılan savaş sonucunda Melik Mansur öldürülmüştür.

Bu olaydan sonra Emir Porsuk kuvvetleri Kütahya'da bir müddet kalmıştır ve Kütahya'nın önemli akarsularından olan Porsuk Çayı'nın adı buradan gelmektedir (Yıldız, 1981, 36).

I. Haçlı seferine kadar Kütahya, Türklerin elinde kalmıştır. 1097'de İznik'in Haçlıların eline geçmesiyle beraber Kütahya da, on yedi yıl Türk hâkimiyeti ardından tekrar Bizans hâkimiyetine geçmiştir. Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan, 1176'da Bizans'a karşı Miryokefalon (Karamık Beli) zaferini kazanınca Kütahya Selçuklu hâkimiyetine geçmekle beraber II. Kılıçarslan'ın ülkesini on bir oğlu arasında paylaşırması sırasında Kütahya, Gıyaseddin Keyhüsrev'in payına düşmüş, kardeşler arası taht mücadelelerinden faydalanan Bizans, şehri ele geçirmiştir. Kütahya üçüncü defa, I. Alaaddin Keykubat döneminde, İmadüddin Hazar Dinari tarafından, İznik İmparatorluğu'nun elinden alınarak bundan sonra Türk hâkimiyetinde kalmıştır (Gökbilgin, 1956, 1119; Yıldız, 1981, 38). 1233 (H. 631) tarihli Yoncalı Hamamı Kitabesi'nde Kütahya'nın, bu tarihte tekrar Türk hâkimiyetine geçtiğini görebiliriz (Uzunçarşılı, 1932, 9; Varlık, 2002, 580).

Alaaddin Keykubat'ın Kütahya'yı almasıyla buraya Türkmenler gelip yerleşmeye başlamışlar, akabinde Anadolu'nun Moğol işgaline girmesiyle birlikte Türkmen göçü artmıştır. Bu yıllarda, Germiyanogulları da Kütahya'ya yerleşmiştir (Yıldız, 1981, 38).

1.1.5. Germiyanogulları Döneminde Kütahya

Germiyanogulları, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılması sonucunda Anadolu'da kurulan beyliklerin en büyüklerinden birisidir. İlim ve kültür

müesseseleri yanında, himayesinde ve kendi döneminde yetişen önemli müellif, şair ve ediplerle, hem Osmanlı ilim ve kültür hayatına altyapı oluşturmuş, hem de Anadolu'daki ilim ve kültür faaliyetlerine katkıda bulunmuştur. Germiyanogulları üzerine ilk araştırmalar, 1911 yılında Halil Ethem Bey tarafından başlatılmıştır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından hazırlanıp neşredilen **Kütahya Şehri** adlı çalışmada, Germiyanogulları hakkında teferruatlı bilgiler vardır.

Germiyan, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen bir Türk aşireti olup sonraları, Anadolu Selçuklularının son devrinde Kütahya ve havalisinde hükümet kurmuş beyliğin adı olmuştur. Menş'e yönünden bakacak olursak; bazı kaynaklarda Germiyan Beyliği'ni kuran şahsın adı Germiyan Bey olarak gösterilmekte ise de bu görüş kabul görmemiştir (Varlık, 1974, 1). Mükrimin Halil Yınanç, İbnü'l Esir'den naklen: "Bu arada Germeyan bölgesi tesmiye edilen Pötürge ve Siro havalisi de Emir Çubuk'un eline geçtiği anlaşılıyor" diyerek, söz konusu Pötürge ve Siro havalisinin Germiyan boyunun uzun müddet kaldığı bölge olması hasebiyle Germiyan adını almış olabileceği kanaatini belirtmektedir (Yınanç, 1944, 126).

M. Ç. Varlık, Germiyanogulları Tarihi isimli çalışmasında Sempat kronolojisinden naklen Malatya'nın bir mevkiine "Germiyan" adı verildiğini zikretmektedir (Varlık, 1974, 3). Germiyanogullarının kökeni hakkında farklı görüşler olmakla birlikte idaa edilen görüşlerin yeterince kabul görmediği bir gerçektir. Bütün kaynaklarda Türk veya Türkmen olarak zikredilen Germiyanlıların hangi boya mensup oldukları hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır.

Sonuç olarak, Germiyan kelimesinin, bir şahıs veya yer adı olmayıp; bir aşiret/ boy ismi iken sonradan bu ailenin ve beyliğin adı olduğu da anlaşılmaktadır.

Germiyan aşiretinin tarih sahnesine ilk çıkışları, Türkiye Selçuklu Devleti'nin hizmeti altında, Malatya civarında Baba İshak İsyanı'na karşı yapılan savaşla olmuştur (Varlık, 1974, 7). Başlarında Alişiroğlu Müzafferüddin olduğu halde Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından Baba İshak isyanını bastırmaya (1240) memur edildilerse de başarılı bir netice elde edememişlerdir.

Germiyanlı aşiretinin Malatya taraflarından batı bölgesine hangi tarihte geldikleri hakkında kesin bir bilgi yoktur. Kerimüddin Alişir'in Konya'da 1264'te öldürülmesi ve onu takiben Cimri (Alaeddin Siyavuş) hadisesinde Germiyanlıların

rol almaları neticesinde 1277 yılından önce Kütahya havalisine yerleştikleri söylenebilir (Yıldız, 1981-1982, 39; Varlık, 1974, 15).

1277 tarihinde Batı bölgesinde kesin olarak görülen ve Selçukluların hizmetinde hareket eden Germiyanlılara, Cimri olayında gösterdikleri hizmetlerinden dolayı Kütahya ve çevresi ikta olarak verilmiş olmalıdır (Varlık, 1974, 24).

Germiyanoğulları Beyliği'nin kurucusu ve ilk hükümdarı Yakup bin Alişir'dir. I. Yakup Bey 1300 yılında Anadolu Selçuklu Sultanlığı'ndan ayrılarak bağımsızlığını ilân etmiş ve böylece merkez Kütahya olmak üzere Germiyanoğulları Beyliği ortaya çıkmıştır. Yakup Bey zamanında Bizanslılarla mücadeleler yapılmıştır. 1304'te Menderes Nehri yakınlarındaki Tripolis alınarak Simav yakınlarındaki Angir fethedilmiş, daha sonra 1306'da 30.000 kişiye yakın bir kuvvetle I. Yakup Bey Alaşehir'i kuşatmıştır. Ancak kuşatma, Bizans İmparatoru II. Andronikos'un İspanya'dan getirttiği Katalan kuvvetlerinin yetişmesi üzerine sonuçsuz kalmıştır (Uzunçarşılı, 1932, 33-34; Yıldız, 1981-1982, 40). Fakat bundan 8 yıl sonra, Alaşehir Germiyanlıların hâkimiyeti altına alınmış ve buradaki Rumlardan alınan cizyeyle, Kütahya'da yaptırılan Vâcidiye Medresesi'nin masrafları karşılanmıştır (Uzunçarşılı, 1964, 767).

I. Yakup Bey devrinde, Germiyanlıların Osmanlılarla da münasebetleri olmuştur. İlk zamanlardaki münasebetler beylikler üzerindeki himaye politikası sebebiyle pek dostça olmamıştır. Çünkü her iki beylik de Anadolu birliği için kendisini lider olarak görmekteydiler (Varlık, 2002, 775). I. Yakup Bey'in ölüm tarihi kesin olarak bilinmese de 1340 yılı olarak kabul edilmektedir. Bu dönem Germiyan Beyliği'nin en parlak dönemidir. Anadolu beylikleri içinde Karamanoğulları'ndan sonra en kuvvetli beyliğin başında bulunan Yakup Bey'in yirmi bin civarında talimli askeri mevcuttur. Onun, büyük hükümdarlar gibi emirleri, vezirleri ile kadılarının bulunduğunu, kaynaklar yazmaktadır. Onun zamanında Kütahya iktisadî ve kültürel bakımdan büyük gelişmelere sahne olmuştur. Mevlana'nın torunu, Ulu Arif Çelebi ile görüşükten sonra onun müridi olmuştur. Yakup Bey âlimleri, şairleri ve sanatkârları himaye eden devlet adamıdır (Yıldız, 1981-1982, 41).

I. Yakup Bey'in vefatından sonra yerine oğlu Mehmet Bey geçmiştir. Mehmet Bey devrine ait kaynaklarda çok az bilgi bulunmaktadır. Askerî faaliyetleri

arasında Kula ve Simav'ın Bizans'tan geri alındığı II. Yakup Bey'in Taş Vakfiyesi'nde yazılıdır (Uzunçarşılı, 1932, 45; Varlık, 1974, 47).

Mehmet Bey'in vefatı üzerine Germiyan Oğulları beyliğinin başına geçen oğlu Süleyman Şah (Şah Çelebi de denir) iki büyük rakiple karşı karşıya kalmıştır: Osmanlılar ve Karamanlılar (Uzunçarşılı, 1932, 45; Varlık, 1974, 56). Süleyman Şah, Karaman Oğulları tehlikesi karşısında Osmanlılar ile iyi münasebetler kurmak gayesiyle kızı Devlet Hatun'u Sultan I. Murad'ın oğlu Yıldırım Bayezid'e vermiştir (Varlık, 1974, 56). Kaynaklarda Yıldırım Bayezid'in düğünü hakkında geniş bilgi bulunmaktadır.

1387 tarihinde Süleyman Şah'ın vefatıyla Uşak ve Şuhut taraflarında valilik yapan oğlu Yakup Çelebi Germiyanlıların başına geçmiştir (Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, 47). Ancak, Sultan I. Murad'ın Kosova savaşında şehit edilmesi ve Yıldırım Bayezid'in tahta geçmesine müteakip Osmanlılar aleyhine harekete geçmiş olan beyler ile ittifak yapan Yakup Bey, kardeşinin çeyizi olarak Osmanlılara terk edilmiş yerlerin bir kısmını geri almak istemiştir. Anadolu'da aleyhindeki ittifakı haber alan Yıldırım Bayezid, Rumeli taraflarında gerekli emniyet tedbirlerini aldıktan sonra Anadolu'ya dönmüş Saruhan, Aydın ve Menteşe beyliklerini ülkesine katmıştır (Yınanç, 1979, 370). Bu vaziyet karşısında korkuya kapılan Yakup Bey, kıymetli hediyelerle Yıldırım Bayezid'i karşıladı ise de yakalanarak İpsala Kalesi'ne hapsedilmekten kurtulamamıştır. Böylece 1390 yılında Germiyan Oğulları Beyliği Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir (Uzunçarşılı, 1988, 262).

Timur'un Ankara Savaşını kazanması sonucunda Timur'a sığınan II. Yakup Bey, Osmanlılara çeyiz olarak verilen yerler de dâhil olmak üzere tekrar memleketine sahip olur. Böylece II. Yakup Bey, 1390'dan 1402 tarihine kadar geçen 12 yıllık bir aradan sonra tekrar Beyliğinin başına geçmiştir (Varlık, 1974, 71).

Yıldırım Bayezid'in ölümünden sonra (1402), Osmanlı Devleti'nde şehzadeler arasında taht mücadelesi başlamıştır. Bu mücadeleler sırasında II. Yakup Bey, Süleyman Çelebi'ye karşı Karamanoğlu ile ittifak yapıp, Aydınoğlu Cüneyd Bey'i desteklemiştir (Varlık, 1974, 73). Daha sonra II. Yakup Bey, Çelebi Mehmet tarafına meyleder (Uzunçarşılı, 1932, 48). Bu durum Karamanoğulları ile Germiyanlıların arasının açılmasına sebep olmuştur. Karamanoğlu Mehmet Bey,

1410-1411 yıllarında Germiyan topraklarına saldırarak Kütahya'yı zapt eder (Tekindağ, 1964, 324).

Karamanoğlu Mehmet Bey, Çelebi Mehmet'in üzerine gelmesiyle Germiyandan zabdettiği yerleri de bırakarak kaçmak zorunda kalır, böylece II. Yakup Bey, Çelebi Mehmet vasıtasıyla tekrar memleketine sahip olmuş ve bunu meşhur Taç Vakfiyesi'nde “*Hudâvendigârun devletin artursun geldi Karamanoğlunu sürdi bu yirleri hep girü aldı bana viridi...*” diyerek anlatmıştır (Uzunçarşılı, 1932, 49; Varlık, 1974, 75-76).

II. Yakup Bey, erkek çocuğunun olmaması sebebiyle vefatından sonra memleketinin Osmanlılara verilmesini vasiyet etmiştir. Bu maksatla, 1428 yılında Edirne'ye giden Yakup Bey, Sultan Murad tarafından merasimle karşılanır. Bir müddet Edirne'de kaldıktan sonra Kütahya'ya dönen II. Yakup Bey 1429 yılında vefat etmiş ve vasiyeti üzerine Germiyan ülkesi Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir (Varlık, 1974, 79; Yıldız, 1981-1982, 43; Uzunçarşılı, 1988, 51).

1.1.6. Osmanlılar Zamanında Kütahya

Osmanlı hâkimiyeti altında Kütahya, ilk ciddi tehlikeyi, 1511 yılında Şahkulu İsyanı sırasında yaşamıştır. Anadolu Beylerbeyi Karagöz Paşa'yı şehir önlerinde yenilgiye uğratan Şahkulu, Kütahya Kale'sini kuşattıysa da direnişle karşılaşmış, kale dışındaki evleri yakıp yıkarak Bursa'ya doğru çekilmiştir (Uzunçarşılı, 1988, 230).

II. Mehmet zamanında Kütahya, İshak Paşa'nın tayinine kadar bir vilâyet olarak idare edilmiştir (Uzunçarşılı, 1932, 88). Anadolu Beylerbeyliği'nin merkezi olması da yine bu padişah zamanındadır. Öyle ki, Fatih Sultan Mehmet Karaman seferini bitirdikten sonra Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa'yı Menteşe üzerine göndermiş ve Menteşeoğlu İlyas Bey'in ölümünden sonra İshak Paşa Kütahya'ya gelmiştir. Kütahya, bu esnada Anadolu Beylerbeyliği'nin merkezi olmuştur (Varlık, 1987, 203).

Kütahya, Anadolu eyaletinin merkezi olması dolayısıyla Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman devirlerinde, Anadolu tarafında yapılan seferlerde hem bir toplantı yeri hem de ehemmiyetli bir yol uğrağı konumundadır. Kanunî Sultan Süleyman, Rodos seferine çıkarken İstanbul'dan Kütahya'ya gelmiş ve

buradan Aydın yoluyla Marmaris'e gitmiştir. 1542 yılında Kanunî'nin şehzadelerinden Bayezid'in Kütahya sancağını idareye memur edilmesi üzerine Anadolu eyaletinin merkezi tekrar Ankara'ya nakledilmiştir. Şehzade Bayezid, Kütahya'da 1558 yılına kadar sancak beyliği yapmış ve bu tarihte isyanı sebebiyle Kütahya'yı terke mecbur olunca onun yerine diğer Şehzade Selim tayin edilmiştir. Selim, 1566 yılında babası Kanunî Sultan Süleyman'ın vefatına kadar bu vazifede kalmış ve babasının ölüm haberini Kütahya'da almış, buradan hareketle Belgrad'a gelerek Osmanlı tahtına geçmiştir. Aynı yıl Anadolu eyaletinin merkezi tekrar Kütahya'ya nakledilmiş ve eyalet teşkilâtının devamı müddetince Kütahya, Anadolu eyaletinin merkezi olarak kalmıştır. XVI. asrın ikinci yarısında Kütahya'da karışıklık çıkaran "Suhte taifesi" ile doğudan gelerek uygunsuz hallerde bulunan Gurbet taifesi'nin isimleri geçmektedir. Bu karışıklıklar alınan sıkı tedbirler sayesinde çabucak bertaraf edilmiştir (Yıldız, 1981-1982, 45).

1559-1560 yıllarında Suhte isyanlarından etkilenen Kütahya, XVII. yüzyıl başlarında Celalî saldırılarına hedef olmuştur. Celalî eşkıya reislerinden Deli Hasan, Kütahya Kalesi'ne sığınan Hafız Ahmet Paşa'yı ele geçirmek için şehri, üç gün boyunca muhasara altında tutmuş; ancak başarılı olamamıştır (Gökbilgin, 1956, 1120).

Kütahya, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın isyanına da sahne almış ve adı uluslararası alanda duyulmuştur. Mısır valisinin başına buyruk hareketler göstererek Mısır valiliğine ek olarak Sultan II. Mahmud'dan Suriye ve Şam valilikleri talebinin reddedilmesiyle başlayan isyanı bastırmak mümkün olmamıştır. Mehmet Ali Paşa, emrindeki düzenli ordu ve donanması ile Suriye'yi Mısır'a katmak niyetindedir (Yıldız, 1981-1982, 46-47). Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Konya civarında Sadrazam Reşit Mehmet Paşa'yı esir alarak Kütahya'ya gelip Mısır'a ilhakını ilan etmiştir (Uzunçarşılı, 1932, 100). Rusların yardımı sağlanarak 4 Mayıs 1833'te imzalanan Kütahya Anlaşması ile Mısır ordusu Kütahya'dan çekilmiştir (Gökbilgin, 1956, 1122, Uzunçarşılı, 1932, 101).

Kütahya, XIX. asrın ortalarında bir defa daha Avrupa'da ve milletlerarası siyasette adı geçen bir yer olmuş, 1848 ihtilali neticesinde başlayan Macar millî hareketi Avusturya ve Rusya tarafından kanlı bir şekilde bastırılınca bu hareketin

liderlerinden Kossuth Lajos Kütahya'ya yerleştirilmiş ve 1851'e kadar Kütahya'da kalmıştır (Gökbilgin, 1956, 1122).

1.1.7. Milli Mücadele Döneminde Kütahya

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ve düşman kuvvetlerinin Anadolu içlerine doğru ilerlemeye başlaması üzerine, her tarafta olduğu gibi Kütahya'da da harekete geçilerek, 20 Eylül 1919 tarihinde Kuvay-ı Milliye teşkilâtı kurulur. Kütahya'daki Kuvay-ı Milliye teşkilâtı yapılan hazırlıklar hususunda halktan büyük maddî ve manevî destek görmüştür (Yıldız, 1981-1982, 48). Teşkilât başkanlığına askerî şube reisi Nüzhet Bey getirilmiştir. Yunan kuvvetlerinin Alaşehir ve Gördes'i zaptetmeleri üzerine Ethem Bey (Çerkes)'in maiyetindeki müfreze kumandanlarından Priştineli İsmail Hakkı Bey, Kütahya'ya gelerek Müdafaa-i Hukuk merkezi ile müştereken faaliyet göstermeye başlar. İsmail Hakkı Bey, Kütahya ve havalisi Kuvay-ı Tedibiye ve Teşkilât-ı Mahsusa kumandanı olarak bir emirname neşrederek asker ve silah toplar. 21 Temmuz 1920 tarihinde Kütahya "millî taburları" teşkiline başlar. Kısa bir müddet sonra da Ethem Bey Kütahya'ya gelir ve buranın teşkilâtını gözden geçirdikten sonra Simav'a hareket eder. Kütahya'da kalan İsmail Hakkı Bey, Çerkes Ethem'e bağlı olmasına rağmen Garp Cephesi kumandanı Ali Fuat Paşa ile de temasa geçmiş olup onun tarafından Kütahya millî alay kumandanlığına tayin edilmiştir. İsmail Hakkı Bey teşkil ettiği iki tabura, silah ve cephaneye hususunda büyük gayretler sarf etmiştir. Bu arada, onun Garp Cephesi kumandanlığı ile sıkı temasa geçmesi Ethem Bey'i kuşkulandırmış ve bu sebeple Kütahya mıntika kumandanlığına Binbaşı Abdullah Bey isimli birisi tayin edilmiştir.

Çerkes Ethem ile İsmail Hakkı Bey arasında başlayan soğukluk gittikçe artar. Ethem Bey'in çağırımlarına rağmen çeşitli bahanelerle onun yanına gitmeyen İsmail Hakkı Bey, Ali Fuat Paşa ile temasa geçerek emrindeki 1500 kişilik alayla millî kuvvetlere katılabileceğini bildirir. İsmail Hakkı Bey, 6 Ağustos 1920 tarihinde, Afyonkarahisar'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekerek onu Kütahya'ya davet eder. Mustafa Kemal Paşa aynı gün Kütahya'ya gelerek istasyonda millî alayı teftiş etmiş ve takdirlerini bildirmiştir. Birkaç saat Kütahya'da kalan Mustafa Kemal Paşa ayrılırken Mutasarrıf Said Bey'e Kütahya halkına karşı takdirlerini ifade eden bir yazı vermiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Kütahya'dan

ayrılmasını müteakip millî alayın birinci taburu Simav istikametinde yola çıkarılmıştır. Kısa fasılalarla diğer taburlar da Simav'a Ethem Bey'in maiyetine gönderilirler. Kütahya'da ancak 1200 mevcutlu depo taburu kalmıştır.

26 Ağustos 1922'de başlayan büyük taarruz hızla gelişerek düşman kuvvetleri karmakarışık Dumlupınar'a doğru kaçmaya başlamış, fakat Türk ordusu tarafından Çalköy yakınlarındaki Adatepe'de çember içine alınmıştır. 30 Ağustos 1922'de burada büyük imha savaşı devam ederken, mürettep süvari tümeninden bir müfreze, 30 Ağustos çarşamba sabahı saat 10 sıralarında, Kütahya'ya gelir. Aynı gün akşam, Akif Bey komutasındaki birlikler şehre girerek halkın coşkun tezahüratı ve sevinç gözyaşları arasında karşılanırlar (Yıldız, 1981-1982, 50-51).

1.2. İlin Coğrafi Durumu

Kütahya ili, Ege Bölgesi'nin kuzeydoğusunda, İç Batı Anadolu bölümünde yer almaktadır. Ege Bölgesi'ni İç Anadolu Bölgesi'ne bağlayan bir geçiş alanı niteliğindeki il, 38°70' ve 39°80' kuzey enlemleri ile 29°00' ve 30°30' doğu boylamları arasında bulunmaktadır. İl, toplam 11.875 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye topraklarının %1,5'ini oluşturmaktadır. Kütahya ili, kuzeyden ve kuzeybatıdan Bursa'nın İnegöl, Keles ve Orhaneli; kuzeydoğudan Bilecik'in Bozüyük; doğudan Eskişehir'in Merkez ve Seyitgazi; güneydoğudan Afyon'un İhsaniye, merkez ve Sincanlı; güneyden Uşak'ın Banaz ve merkez; güneybatıdan Manisa'nın Demirci ve Selendi, batıdan ise Balıkesir'in Dursunbey ve Sındırgı ilçeleri ile çevrilidir.

İl sınırları içerisinde toplam 520 köy, 75 belediye ve merkez ilçe ile beraber 13 ilçe bulunmaktadır. Kasaba ve ilçe belediyelerinin toplam sayısı 75'dir. Kütahya'nın ilçeleri; Merkez, Altıntaş, Aslanapa, Çavdarhisar, Domaniç, Dumlupınar, Emet, Gediz, Hisarcık, Simav, Şaphane, Pazarlar ve Tavşanlı'dan oluşmaktadır. Genelde toplu yerleşim yapısına sahip olan Kütahya'da 150 adet "köyaltı yerleşim yeri" vardır. <http://www.egev.org/ilraporlari/kutahya.pdf>.

1.3. İlin Demografik Yapısı

İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında Kütahya'daki toplam nüfus 303.641 olarak tespit edilmiştir. İlk sayımda, nüfus artış hızı %16.93 olarak gerçekleşmiştir. İldeki nüfus artışı yıllar itibariyle sürekli artmış, ancak 1955 nüfus sayımında ani bir düşüş göstererek 330.978'ne gerilemiştir. 2000 yılında yapılan

nüfus sayımında, Kütahya il nüfusu 656.903 kişi olarak tespit edilmiştir. 2011 yılında yapılan son nüfus sayımında ise 564, 264 olarak tespit edilmiştir (Tuncel, 1981-1982, 21-34). Kütahya'daki erkek nüfusun, kadın nüfusa oranının, ülke genelinden çok farklı olmadığı görülmektedir. 1927-1950 döneminde, erkek nüfusun büyüklüğü kadın nüfusun büyüklüğünden daha azdır. İlde, 1927 yılında her 100 kadın için 86 erkek bulunmakta iken erkek nüfusun kadın nüfustan daha hızlı artması nedeniyle 1955 yılında her 100 kadın için 101 erkek bulunmaktadır. Bu yıldan sonra artma eğilimine giren cinsiyet oranı, 1975 yılında 106 değerini almıştır. 2000 yılında Kütahya ilinde her 100 kadın için 102 erkek bulunmaktadır.

Aşağıda 2011 yılı TÜİK Kütahya nüfusu verileri yer almaktadır.

Kütahya - il nüfusu: 564.264 Erkek: 279.162, Kadın: 285.102

Kütahya - il/ ilçe merkezleri nüfusu: 362.274 Erkek: 180.286, Kadın: 181.988

Kütahya - belde ve köyler nüfusu: 201.990 Erkek: 98.876, Kadın: 103.114

1.4. İlin Ekonomik Yapısı

81 ilin yer aldığı 2003 yılı sosyo ekonomik gelişmişlik sıralamasında, Kütahya ili 81 il içerisinde -0,20684 endeks değeri ile kırkinci sırada yer almakta iken, bölge illeri içerisinde ise 7. sırada bulunmaktadır (DPT 2003 verileri).

Sanayi göstergelerine bakıldığında imalat sanayi iş yeri sayısı, Kütahya'da 50 iken aynı düzey grubunda yer alan Manisa ilinde 194, Afyonkarahisar ilinde ise 104 adettir.

2. Amaç

Din, toplumları ayakta tutan ve yaşam şekillerini belirleyen en önemli normlardan biridir. Türk toplumunun kutsala yüklediği değer geçmişten günümüze önemini kaybetmeden süreklilik arz etmiştir. İnsanoğlunun kutsalı hissettiği mekânlardan birisi olan türbe ve yatırlarda gerçekleştirilen ritüellerin tespiti, ziyaret amaçları, ziyaret zamanları ve menkıbelerin derlenmesi bu çalışmanın hareket noktasıdır. Bugün, türbe ve yatır ziyaretlerinin temelini hiç kuşkusuz Atalar kültü oluşturmaktadır. Ataların takdisine dayanan atalar kültü merkezinde şekillenen türbe ve yatırlar, Anadolu'nun her şehrinde olduğu gibi Kütahya merkez ve ilçelerde de

oldukça fazladır. Anadolu’da türbe ve yatır olmayan yerleşim yeri yoktur tezinden hareketle Kütahya merkez, ilçeler, kasabalar ve köylerde bulunan bu mekânlar, bütün yönleriyle değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Ziyaret yerleri denilince aklımıza türbe ve yatırlar dışında; ağaç, su, taş, kale, kilise ve diğer merkezler de akla gelebilir. Tezimizin adını, “Kütahya İli Türbe ve Yatırları Etrafında Oluşan İnanç Ve Uygulamalar” olarak belirlediğimiz için çalışmamızda diğer ziyaret yerlerini çalışmaya dâhil etmedik.

Kütahya ve çevresi ile ilgili şimdiye kadar böyle kapsamlı bir çalışmanın yapılmamış olması bizi böyle bir çalışma ortaya koymaya yöneltmiştir. Türbe ve yatır ziyaretlerinin amacı, ziyaret sırasındaki inanış ve uygulamaların eski Türk inanç sistemiyle ilişkisi, ortaya konmaya çalışılacaktır. Kutsal hissetme ihtiyacı korku ve saygıyı da beraberinde getirir. Bu sebeple ziyaret öncesi ön hazırlık, uygulama aşaması ve uygulama sonrasında ortaya konan inanç ve pratikler halk kültürü merkezinde bir araya getirilmiştir.

Tezin amacı, Kütahya yöresinden yola çıkarak Türk kültüründe görülen türbe ve yatır ziyaretlerin tarihsel arka planı, ziyaret zamanlarını, ziyaret öncesi ve sonrası uygulamaları ortaya koymaktır.

3. Yöntem

Bu çalışma, alan araştırmasına dayalı oluşturulmuş bir halkbilimi araştırmasıdır. Derleme, halkbilgisi yaratmalarının belli bir zamanda belli bir yerde, belli araç (kayıt cihazı, kamera) ve yöntemleri kullanan uzman halk bilimci veya amatör olarak halkbilimine ilgi duyan kişi veya kişilerce, halkbilgisi ürünlerini yaratan, yeniden yaratan, taşıyan, nakleden, aktaran ve icra eden kişilerden sözlü, yazılı ve görsel olarak kaydedilmesi ve maddi ürünlerin toplanması işidir (Ekici, 2007, 25). Saha çalışmalarına çıkmadan önce yapılması gereken hazırlıklardan birisi bibliyografyalarının hazırlanmasıdır. Bu bağlamda kütüphane ve arşivlerde yer alan çalışmalar gözden geçirilmiştir. Genelden özele bir çizgi çizilerek öncelikle Halk inanışları, adak yerleri, türbe ve yatırlar üzerine yazılan kitap, makale, tez, bildiri ve arşiv çalışmalarına ulaşılmıştır. Çalışmamızın başında da belirtildiği üzere tezimiz alan derlemesi merkezinde oluşturulduğu için yazılı kaynaklar sınırlı olarak kullanılmıştır.

Derleme çalışmasına başlamadan önce yapılması gereken en önemli mesele, plânlama meselesidir. Çalışmamızda bu soruların cevabını aradık: Neden, nasıl, ne zaman, neler yapılıyor, kim yapıyor?

Halk bilgisi ürünlerinin belli bir zamanda derlenmesi gibi bir zorunluluk sözü konusu değilse de, her halk bilgisi ürününün derleneceği daha uygun zaman dilimi mevcuttur (Goldstein, 1983, 18). Her hafta sonu, daha önceden irtibata geçilen yerleşim yerlerinde derlemelerimizi başlattık. Ara tatillerde ve yaz tatillerinde ise merkezden uzak (Hisarcık, Gediz, Emet, Şaphane, Domaniç, Simav) yerleşim yerlerinde alan araştırmalarımızı gerçekleştirdik. Özellikle yaz aylarında toplu olarak düzenlenen etkinliklerde (şenliklerde) de derlemelerimizi yaptık. Ziyaretler en çok cuma günü, cuma ezanı ile namaz vakti arasında gerçekleştirildiği için bu zamanlarda derlemelere ağırlık verilmiştir.

Alan araştırmalarımızda, kamera, ses kayıt cihazı, fotoğraf makinesi ve gerekli araç gereçleri kullandık. Elde edilen kayıt ve fotoğrafları günlük olarak deşifresini gerçekleştirdik ve içeriklerine göre tasnifledik. Başarılı bir çalışmada yapılması gereken ilk aşamanın bölgenin ileri gelenleriyle temas olduğu gerçeğinden hareketle öncelikle belediye başkanları, müdürler ve köy muhtarlarıyla iletişime geçtik. Ziyaret geleneğinin canlı olduğu Alevî-Bektaşî yerleşim yerlerine öncelik verdik. Bu şuurla Alevi dedeleri ve dernekleriyle iletişime geçerek yılın belirli zamanlarda düzenlenen yatır ve türbe temelli kutlama törenlerinde bizzat yer aldık.

Yerel tarih araştırmacıları ve amatör derlemecilerle de ön görüşmeler yapılarak elde edilen derlemeleri, kaynakçada göstererek çalışmada kullandık.

Halkbilgisi ürünlerini derlemeye çıkmadan önce gerekli izinler alındıktan sonra diğer yapılması gereken, halkbilgisi ürünlerini yaratan, icra eden ve gerektiğinde kaydedilmesine izin verecek kaynak kişilerin belirlenmesidir. Türbe ve yatırların her türlü hizmetini gören yörelere göre farklı adlarla anılan rafık, bakıcı, türbedar ile görüşmeler yapılmıştır.

Alan araştırmalarında, “Karşılıklı görüşme yöntemi” ve “gözlem yöntemi” ile kaynak şahıslardan malzeme elde edilmiştir. Görüşme yapılırken kaynak şahıslara yerleşim yerine göre farklı sorular sorulmuştur. Kaynak kişilere yardımcı olmak için örnekler verilmiş, kaynak kişiler zaman zaman yönlendirilmiştir. Kaynak kişilerin

verdikleri cevaplar ses kayıt cihazına kaydedilmiş, kaynak kişilerin biyografileri (adı soyadı, yaşı, mesleği, memleketi, vb.) çalışmanın sonunda, kaynak kişiler listesinde verilmiştir.

Hem doğal ortamda hem de yapay ortamda, pasif ve aktif gözlem teknikleri kullanılmıştır. Toplu ziyaretlerde, türbelere ve yadırlara yapılan ziyaretlerin gerçekleştirme usulleri, katılımcı gözlem ile derlenmiştir. Türbe ve yadırlar bugün insanların dertlerini, sıkıntılarını, sevinçlerini paylaştıkları sosyal bir müessese hüviyetindedir. Derlemelerimizde türbe ve yadırları ziyaret eden, dileklerde bulunan, şifa arayan kişiler doğal ortamda gözlemlenmiş, fotoğraf ve kamera çekimleri yapılmıştır.

Derlemede kullandığımız diğere bir metot da anket metodudur. Bununla, halk bilgisi ürünlerinin yoğun olarak icra edildiğı mekânları ve uygulamaların kimler tarafından ne zaman icra edildiğini belirlemeyi amaç edindik. Anket çalışmasını, Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencilerine uygulattık. Anket çalışmaları ağırlıklı olarak Kütahya ve merkeze yakın yerleşim yerlerinde uygulanmıştır. Anket soruları, 25 sorudan oluşmuştur (Yörenizde kutsal kabul ettiğiniz yadır-türbe var mı? Yörenizde bulunan bu kişiler için daha çok hangi adları kullanırsınız? Örneğin; Ata, Baba... Burada yatanlar kişiler hakkında neler biliyorsunuz?, Bu mekânları neden ziyaret ediyorsunuz?, Bu kutsal mekânları ziyaret esnasında neler yapılır?...) Elde edilen sonuçlar diğere iki metoda göre yüzeysel kalsa da çalışmanın ilgili bölümlerinde verilerden faydalanılmıştır.

Kayıt cihazıyla elde edilen verilerin yazıya aktarımında kaynak kişilerin ağızından çıktığı şekliyle aktarılmamış (atasözü, deyim, dua ve mahalli kavramlar hariç) elde edilen derlemeler, türbe ve yadırların değerlendirilmesinde kullanılmıştır. Kaynak Şahıslardan elde edilen bu bilgilerin hangi kaynak şahıstan elde edildiğı, metin içerisinde (KK) harfi ve kaynak şahısın “Kaynak Şahıslar Listesi”ndeki sırasına göre numara verilerek (örneğin KK1) gösterilmiştir. Kaynak Şahıslar Listesi beşinci bölümde yer alan Kütahya türbe ve yadırlara alfabetik sırayla verildiğı için kaynak kişilerde ilçelere göre sıralanmıştır. Tespitler sonucunda ziyaret yerleri etrafında elde edilen veriler, türbe, yadırın kimliğı, tarihi ve menkıbevi şahsiyetleri, yeri ve konumu, mimari yapısı, unvanları, cinsiyetleri, bireysel/ toplumsal ziyaret zamanları, ziyaret sebepleri, inanış ve uygulamalar dikkate alınarak tasnif edilmiştir.

Bu çalışmada, Kütahya merkez (50) merkeze bağlı köyler (55), Tavşanlı (81), Şaphane (10), Simav (39), Pazarlar (6), Hisarcık (21), Gediz (45), Emet (29) Dumlupınar (10), Domaniç (31), Çavdarhisar (22), Aslanapa (17), Altıntaş (33) ve 35 Belediye ile toplam 484 yerleşim yerindeki türbe ve yatırlar görüşme ve mülakât metotlarıyla incelenmiştir.

4. Temel Kavramlar

Kütahya ili türbe ve yatırları etrafında oluşan inanç ve uygulamaların alt yapısını oluşturan kült (atalar kültü), türbe, yatır, evliya, makam, ziyaret fenomeni kavramlarını tarihsel süreçleri de dikkate alarak ele aldık. Buradaki amaç ziyaret mekânlarından türbe ve yatırların özelliklerini belirlemek bu çerçevede türbe ve yatır merkezinde oluşan kavramlarının sözlüklerde yer alan tanımlarını ortaya koymak ve bu kavramlarla ilgili değerlendirme yapmaktır.

4.1. Kült Nedir?

Kültürel araştırmalarda, özellikle inanış ve uygulama nitelikli araştırmalarda sıklıkla kullanılan “kült” terimi, “atalar kültü”, “dağ kültü”, “ağaç kültü”, “su kültü”, “Hızır kültü”, “velî kültü” gibi ifadelerde yer almaktadır. “Kült” sözcüğünün aslı Fransızca “culte” olup, sözcük İngilizceye “cult”, Almancaya “kult” olarak geçmiştir. **Culte**, “1. Tapma, tapınma, tapınış, tapınç. 2. Din; mezhep. 3. Ayin, ibadet. 4. Saygı, derin saygı; büyük sevgi” (Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük, 1999, 355); **cult**, “Mezhep; çığır; inanç, tapınma” (İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü, 1994, 229); **kult**, “1. Kült; tapma, tapınma. 2. Din, mezhep; ibadet, ayin. 3. Mec. Aşırı düzeyde, çok derin saygı ve sevgi; taparcasına sevme” (Almanca-Türkçe Sözlük, 1993, 613) anlamlarına gelmektedir. Kült, Gordon Marshal’ın Sosyoloji Sözlüğü’nde de bu sözlüklerdeki anlamlara benzer şekilde “Tanrı’ya bağlılığı tezahür ettiren, batınî (esoterique), metafizik bağımlılık ve eylemdir” (Marshall, 2005, 441) şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımda da “tapma” ve “din” anlamları bulunmaktadır.

Türkçe Sözlük’te Batı’daki anlamlarıyla kullanılan “kült” sözcüğü, “1. Tapma, tapınma. 2. Din. 3. Dinî tören, ibadet, ayin” (Türkçe Sözlük, 2005, 1282), olarak geçmektedir. Orhan Hançerlioğlu, **İnanç Sözlüğü Dinler-Mezhepler-Tarikatler-Efsaneler** isimli sözlüğünde, sözcüğün “Tapım... Batı dillerinde tapım

(Fr. *Culte*, Al. *Kult*, ing. *Cult*)” (Hançerlioğlu, 1993, 281) anlamını dile getirdiğini ifade etmektedir. Kudret Emiroğlu ile Aydın Suavi'nin hazırladıkları **Antropoloji Sözlüğü**'nde kült üzerine, “*Kutsal olarak bilinen varlıklar çevresinde oluşmuş, saygı, tapınma, dua, kurban ve ritler gerektiren, özel yer ve zamanlarda bayram ve törenleri bulunan, kült araçlarıyla cemaat liderlerini içeren inanç ve tapınış. Topluluğun başat ya da Ortodoks dinsel geleneğinden sapan dinsel hareket ya da örgüt tipi. Terimin kullanımı tarikat teriminden her zaman açıkça ayırt edilmemekle birlikte, bu ikincisi, genellikle bir azınlık din koduna bağlı daha örgütlü, otoriter ve kapalı grupları tanımlamada kullanılmaktadır* (Emiroğlu ve Aydın, 2009, 519) şeklinde bilgi verilmiştir. Sedat Veyis Örnek ise, **Etnoloji Sözlüğü**'nde “kült”ü “*Yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı, onlara tapınış*” olarak tanımladıktan sonra, “*Bu saygı ve tapınış duayı, kurbanı, belli ritleri gerektirmektedir. Tapınaklar, toplantı evleri, kutsal olarak bilinen alanlar, tepeler, mağaralar, nehirler kült yeri olarak kullanılır; kült için bayram ve tören gibi belli zamanlar seçilir; kült araçları bulundurulur; en önemlisi de bu amaçla toplanmış bir cemaat ile cemaati yöneten bir lider gereklidir*” diye açıklama yapmıştır (Örnek, 1971, 148-149). Ancak “kült”ün daha çok Batılı kullanımıyla sözlüklerde yer alan “din” ve “tapınım” anlamları, Türk inanış sisteminde geçerli değildir. Başka bir ifadeyle “atalar kültü”, “dağ kültü”, “ağaç kültü” gibi ifadelerde yer alan “kült”, bu varlıkların “din” olduğunu, bu varlıklar etrafındaki inanış ve uygulamaların da “tapınma” olduğunu anlatmaz. Kült, bir varlığın Tanrı değil, tanrısal olduğunu anlatır. Dolayısıyla etrafında bir kült oluşan ya da etrafında bir inanış ve uygulama sistemi olan varlıklar, tanrı değil, tanrısal ve kutsal varlıklardır. Kült’ün Türk inanış sistemindeki bu kullanımı üzerine bazı araştırmacılar değişik açılardan kült kavramına yaklaşmışlardır (Örnek, 1971, 148-149). Gürbüz Erginer, **Kurban-Kurbanın Kökenleri ve Anadolu’da Kanlı Kurban Ritüelleri** isimli çalışmasında “kült” üzerinde durarak, “kült”ün tapınım, özellikle doğaüstü olduğu tasarımlanan kişiler, objeler veya onların sembolik temsilcileriyle ilişki kurmayı içeren geleneksel ritüeller topluluğu anlamına geldiğini, bir “kült”ün belirli bir tanrısal veya sosyal grup ile birleştirilmiş düşünceler, etkinlikler ve uygulamalar koleksiyonunu içerdiğini (Erginer, 1997, 41) ifade etmektedir. Fuzuli Bayat ise, “kült” ve “inanç” meselesini bir arada değerlendirerek şunları söylemektedir: “*Kült ve inanç, insan toplumunun asırlarca geliştirdiği davranışlar –ki buna iyi ve kötü, aydınlık ve*

karanlık, yararlı ve yararsız, kutsal ve sıradan vs. kalıplaşmış zıtlıklar dahilidir-sistemidir. Kült ve inanç, sözlü metinlerde ve ritüellerde topluma iletilen ve toplumca yaşanan örgülerdir. Kült ve inanç düzeyinin sözlü bir metin biçiminde sağlanması bizimki veya biz şeklinde algılanan inanç öbeğinin gizliliğinin onlar veya yabancı kategorisine girenlerden korunmasıdır ki, toplum tarafından her zaman düşünülmüştür. Bir tarafta kültürü ve inancı yaşatan, kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan bir sözlü kültür aracı olan hafıza ve hafızada kolayca kalan simgeler, diğer tarafta topluma yabancı olan, dışa kapalı ve anlaşılmasız olan gizemli sistem, işte bu iki öge mitolojiyi ve mitolojik çağın insanını en çok düşündüren mesele olmuştur. İster anlatıma dayalı metin olsun ister gösteriye dayalı ritüel olsun kültürler, simge ve gizem prensibi üzerinde oluşturulmuştur” (Bayat, 2007b, 79). Bayat’a göre “kült”, “Türk mitolojisinde doğaüstü varlıklar şeklinde tasarlanan yüce ve kutsal varlıklara gösterilen saygı, ihtiram ve bazen de tapınmadır. Özellikle belli kavramların ve olguların koruyucusu olarak bilinen tanrısal varlıkların kültleşmesi Türk mitolojisinde yaygın bir ögedir. Kült kavramına giren varlıklar, iye kategorisiyle her ne kadar benzerlik gösterse de genel bir yapı içinde bulunması ve tanrısal olması açısından özel bir statü göstermektedir” (Bayat, 2007b, 80).

Bütün bu açıklamalarda “kült”ün, kutsal varlıklar etrafında gelişip saygı ve hürmet gerektiren, tapınımla iç içe inanış ve davranışlar kalıbı olarak algılandığı görülmektedir. Ancak bu kutsal varlıklar etrafında yapılan inanış ve uygulamalar sisteminin bu varlıklara yönelik bir “tapınma” olması, Türk inanış sistemi ile bağdaşmamaktadır. Çünkü Türk inanış sisteminde tek tanrı inanışı esastır. Asıl olan Tanrı’dır, etrafında bir kült oluşturan diğer varlıklar ise tanrısal ve kutsaldır. Tanrı ile tanrısal varlıkların birbiri olan ilişkisi ise, temsili bir görünüm arz etmektedir.

Tanrı’nın tezahürü olan tanrısal ve dolayısıyla kutsal olan varlıklar ile ilgili inanış ve uygulamalar bütünüdür, şeklinde tanımlanabilir. Ahmet Yaşar Ocak, **Bektaşî Menakıbnamelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri** isimli eserinde, bir kültün mevcudiyeti için, üç şartın bir araya gelmesiyle gerçekleşebileceğini belirtmiştir: “a) Kulte konu olabilecek bir nesne veya şahsın mevcudiyeti, b) Bu nesne veya şahstan insanlara fayda yahut zarar gelebileceği inancının bulunması, c) Bu inancın sonucu olarak faydayı celbedecek ve zararı uzaklaştıracak ziyaretler, adaklar, kurbanlar ve benzeri uygulamaların varlığı” (Ocak, 1983a, 70).

Türbe ve yatır ziyaretlerinin temelinde de bu üç şart olmazsa olmaz konumundadır. Velînin varlığı, velînin öldükten sonra cezp edici özelliğinin devam etmesi ve adak adamak, atalar kültürünün türbe ve yatırlarda tezahürü demektir.

4.2. Türk Kültüründe Türbe

Türkçe sözlükte, “*genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı*” olarak tanımlanır (Türkçe Sözlük, 2005, 2020). Osmanlıca- Türkçe Sözlükte iki anlamı vardır *birincisi; mezar (genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan), ikincisi ise; mezar üzerine çatılmış yapı* (Devellioğlu, 1996, 1115). Hançerlioğlu ise, *mezar ve türbedarı birlikte değerlendirerek; mezar üstüne kurulmuş yapı, sözcük olarak mezar demektir. Halk dilinde, içinde ünlü din büyüklerinin yattığı (genellikle veli sayılan) üstü örtülü mezarları dile getirir. Bir dileğin (hacetin) yerine gelmesi için bu türbelere iplik, mum, adanır. Türbenin bekçi ya da bakıcısına türbedar denir* (Hançerlioğlu, 2000,663). Zeki Başar şu tanımlı yapmıştır: *Çoğunlukla manevi güç ve meziyetlere sahip kişilerin, tarikat alanında yükselmiş ya da memlekete büyük hizmetlerde bulunmuş simaların ve kahramanların mezarlarının yer aldığı üstü belirli tipte çatı ve kubbeyle örtülmüş bir veya daha fazla bölümden oluşan yapılara türbe denir* (Başar, 1972, 26).

Türbe terimi, çeşitli İslam ülkelerinde türbelerin çoğunun kubbe ile örtülü oluşundan Arapça kubba (kubbe) sözcüğüyle karşılanır. *Bu kavram, evliya ve şeyhlere ait basit mezarların yanında gösterişli türbeleri de kapsamına alır. Azerbaycan ve İran’da kubba terimi “kunbad”, turba terimi ise “turbad” olarak ifade edilir. Ancak Anadolu’da, Arapça yazı dilinde yerini kubbaya bırakan turba sözcüğü, kalın ünlülerin ince ünlüye değişimiyle türbe olarak kullanım bulur* (Ayverdi, 1997,930).

Arapça türap yani toprak kelimesinin, yazı dilindeki turbanın halk diline kazandırılarak Türkçeleştirilmiş şekli ibaret olan ve Arap dilinde evliyaya ait mezar ve abidevi mezarları ifade etmek üzere kubbenin karşılığı olarak kullanılan türbe ölünün gömüldüğü üzerine yapılan binayı ifade etmek için kullanılır (Günay-Güngör vd.1996,75).

Kütahya yöresinde yapılan derlemelerde halk türbe denildiği zaman dört tarafı çevrili ve üzerinde bina bulunan evliya mezarları tasavvurunu ifade etmiştir.

Üzerinde yapı bulunan veli mezarlarına türbe, herhangi bir yapı olmayan mezarlara ise genellikle yatır adını vermişlerdir.

Türk kültüründe türbe yerinde kullanılan diğer bir kavram da barktır. Bark; kurganlardan sonra, Göktürkler döneminde, ahşap, tuğla veya taştan yapılmış anıtsal mezarlardır. Barkların duvarlarının iç yüzeylerinde, hakan ve beylerin yapmış oldukları savaşlar resmedilmiştir (Hasol,1993, 416). Kurgan, bark ve türbe, geçmişten günümüze Türk kültüründe yöneticilerin, din adamlarının, velilerin yaptıkları gösterişli yapılar olarak imar edilmiştir.

Kurgan ve barklar Türk kültüründe türbenin yerine kullanılan kavramlardır. Kurgan; Orta Asya'daki ilk anıtsal mezarlardır. Dıştan bakıldığında bir tepe görünümündeki bu mezar yapılarının iç düzeni, toprak altında planlanmış bir mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odası içerisinde, bazı kurganların ahşap sandukaya sahip oldukları ve ölünün mumyalanarak gömüldüğü görülmektedir. Bozkır kavimleri arasında Gök Tanrı dinine sahip Türklerin en eski mezar yapısıdır (Tuncer, 1986, 253). İskitler, kurgan kültürünün en önemli temsilcilerindendir. İskitler de atalarını saygıyla yad ediliyordu. Onların hayatında atalarının mezarlarının önemli bir yeri vardı. Bir ölçüde onları yurtlarına bağlayan en önemli unsurlardan idi (Türkler, VII, 2002 944).

İlk Türk İslam Türbesi örnekleri, Karahanlılar dönemine rastlar. Türklerin çadıra benzer, yüksek bölümleri bulunan yüzeyleri kasnaklı ahşap çatılardan teşekkül etmiş yapılar, türbenin ilk örneklerini teşkil eder (Esin, 2006, 141). Emel Esin, Türk üslubu türbelerin gelişimini şu cümleyle özetlemektedir: “*Türk çadırıyla başlayan, Türk kurganı ve stupa'sından geçen Türk navs'ını da ihtivade eden gelişme, X-XI. yüzyıllarda Türk üslubunda türbeler meydana getirmiştir*” (Esin, 2006, 173).

Kurganlar, ölen kişi dışında, onun dünyadayken kullandığı eşyaları barındıracak kadar geniştir. Türkler, mezarın üzerine, kişinin katıldığı savaşları resmeden evler inşa etmişlerdir (Roux, 2002, 289).

Sonuç olarak, Kütahya yöresi türbe ve yatırlarını mimari açıdan bir değerlendirmeye tabi tutacak olursak türbe, genellikle toplum tarafından velî olarak adlandırılan, âlim, din adamı, şair gibi ünlü kişilerin mezarları üzerinde inşa edilmiş yapılara denilmektedir. Çalışmamızda 140 türbe, 352 yatır ve mezara bağlı olarak (2)

mağara(3) su(4) ağaçtan oluşan ziyaret merkezi belirledik. Türbe olarak genelleme yaparken çıkış noktamız üzerinde herhangi bir yapının bulunup bulunması olmuştur. Bu konuda bakınız (Ziyaret yeri kavramının değerlendirilmesi).

Kütahya yöresinde türbelerin kapıları üzerinde çoğunlukla ölen kişinin kimliği hakkında bilgiler bulunur. Bu bilgilendirmeler, bazen şifahi olarak bazen de kaynak kitaplar kullanılarak hazırlanmıştır. Bu notlar hazırlanırken bazı hatalar yapılmıştır. Örneğin; Ahi İzzettin Türbesi duvarındaki çini karoda, Ahi İzzettin Türbesi 1071 yazısı, akla Malazgirt zaferini getirmektedir. Hiç kuşkusuz bu tarih hicrî 1071'dir. Restorasyon yapılırken bu ayrımlar yapılmamıştır. Benzer bir hatayı Altıntaş Kızlar Türbesi'nde de görebiliriz. Türbe içerisi, çimento sıvayla özensizce kapatıldığı için motifler ve yazılar kaybolmuştur. Tavşanlı Erenler Tekke'sinde yer alan metfunun mezar taşı da lahit içerisinde betonla kaplandığı için, mezar taşı okunamamaktadır.

Türbe içindeki sandukalar, dayanıklı ağaçlardan yapılmıştır. En basitleri tahtadan tabut şeklinde olanlarıdır. Bu sandukaların üzerine de yeşil renkte üzerinde ayet ve hadis bulunan "puşide" adı verilen örtü serilir. Kütahya yöresi türbe ve yatırlarında tabutların yerini beton lahitlerin aldığı da görülmüştür.

Türbelerin hemen yanı başında namaz kılmak için yapılmış alanlar, ziyaretçilerin konaklaması için küçük odalar, aş evleri ve türbedarlara ait ev ve bölümler de imar edilmiştir.

4.3. Türk Kültüründe Yatır

Sözlüklerde, "*Belli bir yerde yattığına inanılan mezarı belli ölü, evliya*" olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2005, 2146). "*Öldükten sonra da mucizeler, kerametler gösterdiğine, insanlara yardım ettiğine inanılan ermiş; onun mezarı, evliya* (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986, 12455)."
"*Sağlıklarında zühd, takvâ, ibâdet, muhabbetle birlikte vatani, milleti uğrunda şahâdet mertebesine ulaşan, Tanrı'nın sevgili kulları arasında kabul edilen kimseler olduğu gibi, Tanrı katında yüksek hatıralarının kırılmayacağı inancı ile dilek kapısı olarak değerlendirilen, kült haline gelmiş velilerdir* (Köksal, 1987, 227)."
Günay ve Güngör ise; *Tabiatüstü gücü olduğuna ve insanlara yardım ettiğine inanılan saygın ölümlerin mezarlarıdır* (Günay-Güngör vd.1996,76)

Allah yolunda bir mertebeye ulaşmış kişilere, ermişlere ve evliyalara verilen addır yatır. Genellikle ziyaret edilen normal mezarlara gömülmüş ölümlere denir (Başar, 1972, 27).

Tanımlarda dikkati çeken nokta mezar olarak adlandırılan yatırlarda yatan kişilerin veli, eren ve ermiş olarak ifade edilmesidir. Bu kavramları ele almak gerekirse; yatırları türbeden ayıran nokta, isimlerinin bilinmemesi, üzerinde yapı bulunmamasıdır. Benzerlikleri ise, manevi özellikleri açısından paralellik arz etmesidir. Yatır kavramı bölgede, daha çok Dede ve tekke olarak kullanılmaktadır. Saha çalışmamızda görüşme tekniği içerisinde kaynak kişiler bu mekânlar için, Dede (Dedemiz) kavramını kullanmışlardır. Türbe denildiği zaman yapısal bir değerlendirme ve nüfuzu fazla olan veli akla gelirken, yatır ise; genel manada evliya, ermiş ve kült halini almış veliler olarak tanımlanmıştır. Türbe dinin bir parçası olarak algılanırken, yatır ise sosyal ve kültürel hayatayın bir parçası olarak kendisine yer bulmuştur.

İnsanlar, sıkıntıya düştüklerinde, bütün çareleri denedikten sonra çözüm bulamadıklarında ya da kimseyle paylaşamadıkları, dile getiremedikleri sıkıntı ve dertlerine çare bulmak için yatırlara başvurular. Yatırlara yapılan ziyaretlerde dualar edilmekte, adaklar adanmakta, istekler gerçekleşince de adaklar yerine getirilmektedir. Bu uygulamalar yatırla dilek sahibi arasında bir çeşit alış-veriş olarak düşünülebilir. Gerçekte, Allah katında istekleri geri çevrilmeyecek kimseler olarak görülen yatırların aracılığıyla Allah'a dua edilmekte ve Allah'tan dileklerin gerçekleşmesi beklenmektedir. Sadece yatırlar değil, onların çevresindeki ağaç, taş, su vb. unsurlardan da yararlanılmaktadır (Kaya, 1997, 282-283).

Yatırların kimlikleri, üzerinde bina olmasından çok yöre halkı için birinci derecede önemli olan orada yatan şahsiyetin yaptırım gücüdür. Velînin nüfuzu, ziyaretçi sayısı ile doğru oratılıdır. Evliyanın sağlığında ve öldükten sonra anlatılan menkıbeler, onun mezarı etrafında bir takım inanış ve ritüelleri ortaya çıkartmıştır.

Özkul Çobanoğlu, yatırlarla ilgili halkın benimsediği ve kabullendiği inanışları şöyle açıklamaktadır: *“Yatır, evliya ve şehitler darda kalmış insanlara görünür ve onlara yardım ederler. Yatır, evliya ve şehitlerin mezarlarına geceleri nur iner, temiz kalpli insanlar bunu görebilir. Rahatsız edilen yatır, evliya ve şehitler insanlara kendilerini rahatsız ettiklerini belirtir ve bunu bir daha yapmamalarını*

ihzar ederler ve cezalandırırlar. Yatır, evliya ve şehitler yakınlarında bulunan ağaç, koru ve benzeri nesnelere sahiplenerek insanların zarar vermesinden korurlar. Zarar verenlerin cezalandırıldığına inanılır (Çobanoğlu, 2003,165-166).

Veli olabilmenin ilk ve temel şartı, bütün teferruat ve incelikleriyle şariat kaidelerine uymak ve ondan dışarı çıkmamak hususunda azami titizlik göstermektir. Bir velinin kült konusu olup olmadığını anlamak için üç unsurun varlığı gereklidir: 1) *Veli adına yapılmış bir mezar veya türbenin ya da kendisinden kalan, kaldığına inanılan bir kısım eşyaların bulunması*, 2) *Söz konusu mezar ve türbe ya da eşyanın bazı dileklerin gerçekleşmesi, hastalıkların tedavisi gibi herhangi bir maksatla ziyaretlere ve bunlar esnasında adak ve kurbanlara sahne olması*, 3) *Dua mahiyetinde olarak veliyle ilgili ve onun adı geçen bir takım sözlerin mevcudiyeti*. Bu sayılan üç unsurun aynı zamanda ve bir arada bulunması şart değildir. Bazen bunlardan biri bile tek başına yeterli olabilir (Ocak, 2010, 9).

4.4. Velî/ Evliya, Makam

4.4.1. Veli/ Evliya

Veli sözcüğü, Arapça olduğundan bütün İslam dünyasında ortaklaşa kullanılan bir terimdir. Anadolu'da ise sözcüğün çoğulu olan ve tekil manada ifade bulan evliya sözcüğü kullanılmaktadır (Ocak, 2010, 1).

Eren, veli, evliya ve dost kelimeleri dilimizde Türkçeleşmiş, Türkçe kelimeler olarak kullanılmakta olup eş anlamları ile birlikte, "Ermiş, iyi yetiştirilmiş, nefisini terbiye etmiş, Allah dostu, gönül eri, darda kalmışın, bunalmışın yardımcısı, hak dostu, olacakları önceden bilen ilim sahibi, hastalara şifa dağıtan, yolda kalmışları koruyan keramet sahibi, Allah'a daha yakın olan kimse, vasıl olan, kâmil insan" olarak tanımlanmıştır (Sezgin, 1998, 457).

Veli kavramı, IX. yüzyılda gelişme göstermeye başlayıp XI. yüzyılda şekillenen tarikatların XII. yüzyılda İslam dünyasının her alanını kaplaması sonucu yayılan tasavvuf hareketiyle birlikte gelişme kaydetmiştir. Tasavvufta Yaratıcının rızasını kazanarak Allah'a ulaşmak konusunda aşılması gereken engeller, kat edilmesi gereken yol meselesi, veli terimini ortaya çıkarmış, bütün engelleri aşarak Allah'laşan kişiye de veli denmiştir (Ocak, 2010, 1-2).

Sinasi Gündüz ise; veli ve ermiş kavramlarını şu şekilde tanımlamıştır: *Ermış, Anadolu halk inancında veliler veya henüz dünyadayken Allah'ın rızasını kazanmış kişiler için kullanılan bir genel terim* (Gündüz,1998,119).

Tasavvufta ermiş ya da belirli bir ruhsal dereceye ulaşmış kişi. Tasavvuf literatürüne ait çeşitli eserlerde veli kulların sıradan kişilerden farklı olarak bazı haller gösterebilecekleri, bazı sırlara nail olabilecekleri belirtilir. Bu arada Veliyullah ifadesi şia'da özellikle Hz. Ali için kullanılır. Veli teriminin çoğulu olan evliya terimi halk arasında tekil anlamda kullanılır (Gündüz,1998, 384).

Arapça “velâ” yahut “velîye” fiilinden gelen velî kelimesi, sözlükte “dost, ahbab, arkadaş, yardımcı, komşu, vs.” gibi manalara gelmekte olup, evliyâ kelimesi velî'nin çoğuludur. Tasavvufta velî “Allah'ı seven, dost edinen ve onun tarafından dost edinilen” mânasında kullanılmıştır. Zamanla bu anlam genişleyerek, kendine mahsus bir tekâmül seyri takip etmiştir. Bunun sonucunda benliğini Allah'ta yok etmek suretiyle bir takım üstün özellikler kazanarak harikulade şeyler yapabilen büyük insan manasını kazanmıştır. Ancak bu şekilde bir veli telâkkisinin, Kuran'daki velî ve evliyâ kelimelerinin ifade ettiği manalarla da bir ilgisi olmadığını belirtmek gerekir (Ocak, 2010, 1).

Evliyâ karşılığı olarak Türkçe'de ermiş, erenler kelimeleri vardır. Eren, “benliğinden sıyrılmış, öz varlığından geçmiş, kendini Tanrı'ya adanmış, ermiş, evliya, veli” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2005, 642). Erenler tasavvuf yolunda olup, Allah'a yakınlaşmış ve velîlik derecesine yükselmiş olanlara verilen addır. Özellikle Bektaşî babaları için erenler tabiri kullanılır. Kuran'daki velî kavramının ve halk inançlarındaki velî kavramının farklılık göstermesinde Türk İslâm inançlarında oluşan velî kültürünün etkisi büyüktür (Ocak, 2010, 10).

Velî kültürü “*fevkâlade kuvvet ve kudretlerle mücehhez, Tanrıya yakın kabul edilen bir şahsiyetin herhangi bir konuda sağ veya ölü iken yardımının dokunulacağına inanılması ve bunun temîni için ritüel yollara başvurulmasıdır*” (Eröz, 1992, 68). Eröz'ün bu tanımındaki veli kültürünün aslında, atalar kültürü tanımından farklı olmadığı görülür. Velâyet derecesine ulaşan kimselerde Tayy-i mekân(bir anda uzak mesafelere gitme, değişik yerlerde bulunabilme), Tayy-i zaman (aynı anda bir çok yerde bulunma, geçmiş ve gelecekte yaşama), su üstünde yürüme, havada uçma,kuru ağacı yeşerme gibi kerametler vardır.

Evliyaların, ölümlerinden sonra hayatîyetlerini devam ettirdiklerine, insanların çeşitli istek ve dileklerini Tanrı'nın "sevgili kulları" oldukları için ve onun yardımı ve rızasıyla kendisine iletebileceklerine ve yüzü suyu hürmetine kendilerine müracaat edenlerin müşküllerini halledebileceklerine inanılır. Bu nedenle gömüldükleri yer türbe ve ziyaretgâha dönüşür (Çobanoğlu, 2003,165).

İster veli ister eren kavramı her ikisi de aynı manada kullanılmış olup her iki kavram da sıkıntı neticesinde insanların ziyaret ettikleri mekânlar olarak algılanmıştır.

Yeni bir kültüre, yeni bir dine geçildiğinde birdenbire eski inançlara ait her şey silinip atılmaz. Bu inançlar görünüm değiştirerek yeni inançtaki yerini alır. Bir anda bütün inançların ortadan kalkması toplumsal değerleri değiştireceği için, toplumsal birliği zedeleyecek ve kültürü tehlikeye sokacaktır. Bu yüzden insanlar, atalarının binlerce yıllık tecrübeleri sonucunda oluşan inançları bazen farkında olarak, bazen de farkında olmadan koruyarak yaşatırlar (Malinowski, 2000, 29-30). Türkler tarihî süreç içinde çeşitli inanç sistemlerine ve dinlere girmişlerdir. Bunlar Türkler'in yaşayışını, kültürünü, âdet ve inanmalarını da etkilemiştir. Âdet ve inanma kalıpları her dönemde sürer. Yeni dine geçildiğinde, ritüel işlevini kaybetse de eski inanmalar yeni dine uyarlanır. Yeni bir kültür dairesine geçişte birtakım eski öğeler, kabuller, değerler, kuralların bir bölümü tümüyle terk edilir, bir bölümü de özünü koruyarak yeniden şekillenir (Artun, 1998, 50).

İşte bu değişim ve dönüşüm içerisinde alp tipi² yerini veliye, halk deyimiyle evliyaya bırakmıştır.

4.4.2. Makam

Makam, tasavvufî terim olarak "*Ahlak ilkeleriyle sülukun mertebelerini, velilerin kabirlerini veya sembolik türbelerini ifade etmektedir*" (Uludağ, 2003, 409).

Büyük velilerin, kutsal, gerçek, tabiatüstü kişiliklerin yattığı kabul edilen türbe ve yatırlara makam adı verilir. Bu makam mezarları bölgede var olan velînin nüfuzuna göre şekillenmiştir. Anadolu'da pek çok yerde bulunan(Sivas, Çorum, Kırşehir) Kara Donlu Can Baba makam türbeleri, Kütahya merkez ve Gediz

---

² Evliya tipi hakkında bk. Mehmet Kaplan, **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar Tip Tahlilleri III**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1991, 121-131.

ilçesinde de bulunmaktadır. Makamlar, velinin şahsına hürmeten oluşturulmuş türbelerdir.

4.5. Türk Kültüründe Dede- Dedelik³

Türkçe Sözlük'te, *ananın veya babanın babası, büyükbaba; ced, ata; çok yaşlı kimse; mevlevilikte çile doldurmuş, dervişlik pâyesine erişmiş ve dergâhta hücre sahibi olmuş kişi, beктаşilerde şeyh, baba; hurifilerde şeyh.*" (Doğan, 2005, 291) olmak üzere altı anlamda kullanılmıştır. Kelimenin ilk şekli Divanu Lugati't Türk'te geçmektedir. Kaşgarlı Mahmut, dede sözcüğünün Oğuzca baba anlamı taşıdığını ifade etmiş Besim Atalay'da "kelime bugün büyük baba anlamındadır" diye not düşmüştür. Göktürk ve Uygur kaynaklarında rastlanmayan sözcük tarama sözlüğünde yer almamaktadır (Duymaz, 2006, 1).

Derleme sözlüğünde: "*Kalp yürek, genç baba, ağabey, tespihlerin imamesi, ocağın iki yanında kibrit, sacayak vb. koymaya yarayan oyuk yer*" olmak üzere dört ayrı tanımı yapılmıştır (Derleme Sözlüğü, 1993, 1396-1397). Kamus-ı Türkî: "Büyük peder, ced, babası ve dedesi" olarak tanımlanmıştır (Şemsettin Sami, 1989, 603). "Mevlevilik ve Bektaşilik gibi tarikatlarda şeyhlere verilen unvan. Alevilikte dede, mahalli bir ocağın başında olan kişidir. Cem ve Sorgu Ayinleri gibi ritüelleri yönetir. Hasat sonrası ev ev gezerek cemaatini hem ziyaret eder hem de onlardan belirli bir yardım toplar." Tanımlarıyla dedelerin işlevleri üzerinde durulmuştur (Gündüz,1998, 92). Mevlevilikte binbir günlük çile çekmiş derviş. Bektaşilerde en büyük pîr'lerine "Dede, Baba" derler (Hançerlioğlu, 2000, 66) .

Dedeler, eski inanışlara bağlı olup, manevî-ruhanî ata özelliği taşır. Görünmezler dünyası ve ilahi âlemle bağlılığın işaretini kendinde taşıyan bu sözcük tasavvuf sisteminde sembolik irfanı olup tarikatlarda hiyerarşik konum adı olarak da kullanılmıştır. Bektaşilikte peygamber soyundan gelenlere "dede" denir (Beydili, 2005, 149) gibi değişik anlamlarda tanımları yapılmıştır.

Dede sözcüğü, Orta Asya'da yaşayan Türk topluluklarında halka yol gösteren, tecrübeli ve bilgin kişiler için kullanılan "ata" ve "baba" sözcükleriyle aynı

---

³ "Dede" sözü üzerine yüklenen bu anlamlar için Prof. Dr. Ali Duymaz'ın VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi'nde-27 Haziran, Temmuz 2006- sunduğu "Aşık Edebiyatında Dede Mahlası ve Dede Mahlaslı Şairler" başlıklı bildirisinden faydalanılmıştır.

anlamda olup, bu sözcüğün diğerlerine göre daha sonraki dönemlerde kullanıldığı söylenebilir. XIII. yüzyıl sonrasında Anadolu metinlerinde görülen dede sözcüğü Doğu Türkçesi'nde ata olarak geçmektedir. Dede Korkut hikâyelerinin bilicisi Korkut, Doğu Türkçesi'nde Korkut Ata, Batı Türkçesinde ise, Dede Korkut olarak zikredilir. Bu açıdan “ata” sözünün dede sözüne doğru değişim süreci Dede Korkut hikâyelerinden takip edilebilmektedir. O halkın bilicisi, dini törenleri yöneten bir din adamı, elindeki kopuzuyla icrayı gerçekleştiren bir şahsiyettir. Bütün bunlar Dede Korkut'un dolayısıyla da dede sözcüğüne yüklenen anlamın kamlık geleneğindeki atalar kültü ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Özellikle de Alevî-Bektaşî kültüründeki kam ile dedenin arasındaki benzerlik kamdan dedeye değişimin bakiyesi olarak yansımıştır. Dede anlamı pîr ve ocak adlarında da çok kullanılan bir anlayıştır (Beydili, 2005,149).

Atalar kültü, atalar ruhu, ced ata, kabile atası gibi toplumun önderleri öldükten sonra da toplumu korumaya devam ederler. Ölen kişilerin varisleri, atalarına karşı sevgi ve saygı duymalarına karşın korku da duyarlar. Atalar ruhu daha çok, ataların öldükten sonra da toplumla iç içe olduğu, ilişkilerini sürdürdüğü inancı şeklinde tezahür etmektedir. Gök Tanrı Dini ya da Kamlık Dini olarak adlandırılan Türk dininde de insanlarla, ölmüş ataları arasında sıkı bir bağ, ziyaret yeri manasında kullanılan Dedelerin misyonu ile örtüşür.

Dedelik kavramı, veli kavramına göre daha dar bir sosyal hadiseyi ihtiva etmektedir. Özellikle belli tarikatlarda ve tekkelerde tekke şeyhine dede denilmektedir. Özellikle Bektaşî kültüründe en üst makamda yer alan ve cemleri icra eden kişiye dede denilmektedir. Kütahya köylerinde yatır kavramının yerine ağırlıklı olarak dede terimi kullanılmakta, “Bölgenizde türbe ve yatır var mı?” sorusuna bazen “Bizim Dedemiz var” cevabının verilmesi bunun ispatıdır.

Dede isimlendirmeleri köy adlarıyla birlikte ya da mevki adlarıyla beraber kullanılmaktadır. Bunun nedeni köye ya da mevkiye koruyuculuk izafe etmeye yöneliktir. Köylerin bazılarında birden fazla dede mezarının bulunması, bir mevkiye dede kavramı penceresinden bakılması bunu açıkça ortaya koymaktadır. Dede sözü, mitolojik düşünce devrinde oluşmuş, atalar kültürünün Oğuzlarda devamı şeklinde değerlendirilebilecek bir inanç kökeninden gelmektedir. Dedelerin bulunduğu yerlerin yüksek mekânlar olması ve özellikle de dağlarda bulunması, dağın

kutsallığının devam ettiğini gösterir. Dede Korkut kitabında üçlü bir kompozisyon olarak görülen “dağ, su, ağaç” üçlemesi dede mezarlarının ortak paydası olması dede kavramının mitolojik kökenine işaretir.

Dedelik hiç kuşkusuz atalar kültürüyle ilişkilidir. Tarihi süreçte ata ve baba kavramı yerine kullanılan dede kavramı Anadolu insanının kamlık dininde yer verdiği atalar kültürünün günümüze uyarlanmasıdır. Kütahya yöresi türbe ve yatırlarda yatan şahısların 278 tanesinin “Dede” olarak isimlendirilmesi ve ziyaret edilmesi ise, doğrudan atalar kültü ile bağlantılıdır.

4.6. Ziyaret ve Ziyaret Yeri

Ziyaret sözcüğü, Arapça kökenli bir sözcüktür. Bu kökten gelen “zevr” sözcüğü ise hem ziyaret etmek hem de ziyaretçi anlamlarını içerir. Arapçada ziyaretçi için daha ziyade “za’ir” sözü kullanılır. Bir kimseyi görmeye gitmek anlamına gelen “zuvar” ve “mazar” sözcüklerinden “mazar”, Türkçeye kabir anlamını yükleyerek “mezar” biçiminde geçmiştir (Kandemir, 1997, 620). Türkçe sözlükte “Ziyaret” kelimesi, *Türkçede birini veya bir yeri görmeye gitmek, gezmek* anlamına gelir (Doğan, 1988, 1195).

Ziyaret, *“Kutsal olarak tanınan bir şahsa, bir yere (tekke- türbe vb.) herhangi bir dileğin olması, yerine getirilmesi şartıyla tek başına veya topluca yapılan gidip görme işlemi”* olarak tanımlamıştır (Köksal, 1987, 229). Ziyaret, kutsal yerlere ve kutsal kişilerin mezarlarına belli zamanlarda giderek dua etme zorunluluğu... Arapça biriyle görüşmeye gitme anlamındadır. En belli örneklerinden biri Müslümanların Kurban Bayramı’ndaki hac ziyaretidir. Bu çeşit haclar, ev mezar ziyaretleri, hemen her dinde vardır (Hançerlioğlu, 2000, 754).

Genelde yatır olarak bilinen kutsal mezarlar dışında ağaç, su, ev, mağara, dağ, tepe gibi unsurlar etrafında da ziyaret olgusunun olduğu görülmektedir. Yatırlar dışında kalan bu unsurların kutsallığını kazanması çeşitli şekillerde olmaktadır. Bazen bir veliyle ilişkili olarak kutsal mezar ve türbeyle bazen bir olay ya da efsaneyle kutsallaşma gerçekleştiği gibi bazen de başlı başına bir kutsallık olduğu kabul edilebilmektedir. Manevî güç ve meziyetleri bulunduğu inanılan kişilerin yattıkları yerlerde ve diğer unsurlar etrafında oluşan ziyaret olgusunda atalar kültü, ağaç kültü, su kültü, dağ kültü, ateş kültü, taş kültü, kaya kültü gibi İslamiyet

öncesi inanç sistemlerinin izleri görülmektedir (Günay, 2004, 576- 581). Efsane, menkıbe ve kerametlerin ziyaret yerinin kutsallaşıp meşrulaşmasını sağlayan bir fonksiyon üstlendiğini belirtmekte, ziyaret yerinin etrafında oluşan efsane ve menkıbelerle bütünleştiğini ifade etmektedir.

Ziyaret inancı ve olayları yalnızca Türk ve İslam dünyası ile sınırlı değildir. Bilindiği gibi naturizm, animizm diye adlandırılan ve tabiata, tabiat kuvvetlerine veya onların kişileştirilmiş şekillerine ve yahutta ruhlara ve özellikle de ata ruhlarına tapınma şeklindeki inanç ve uygulamalara Afrika, Amerika ve Avustralya'nın ilkel yerlilerinin yanı sıra Uzak Doğu ülkelerinde ve hatta Çin'de Hindistan'da Eski Yunan ve Roma'da da rastlanmaktadır (Günay-Güngör vd, 1996, 11).

Türk dünyası türbe ve yatırlar bağlamında ziyaret kavramını ise, söz konusu ziyaret teriminden farklı değerlendirmek gerekir. Zira söz konusu olan; yatır, türbe, tekke, dede mezarı, ziyaret gibi çeşitli isimler ile anılan ve çoğunlukla kendilerine veli, evliya, şeyh, dede, baba, efendi, şehit gibi türlü isim ve sıfatlar verilerek manevi güçlerine inanılan kişilerin yattıkları kabul edilen yerlere belli dilek ve isteklerle yapılan ziyaretler ve bu alanda oluşmuş bulunan inanç ve uygulamalardır (Günay-Güngör vd. 1996, 10).

Ziyaret, eylemin adı, ziyaretgâh ise, eylemin gerçekleştirildiği yer olarak tanımlanabilir. Ziyaret, kutsalı hissetme, hayır işleme, psikolojik olarak rahatlamak için inanç ver pratiklerde bulunmaktır. Kütahya yöresinde bu ritüellerin gerçekleştiği yer başta yatır olmak üzere, türbe, tekke ve makamlardır.

5. Türbe ve Yatırlar Üzerine Yapılan Çalışmalar

5.1. Türkiye Geneline Yapılan Çalışmalar

Türbe ve ziyaret yerleri üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Çalışmalarda belirli bir bölgedeki ziyaret yerlerinin tamamı –türbe, yatır, su, ağaç, mağara, kaya, taş- ele alınmaya çalışılmıştır. Dinler tarihi, sosyoloji ve halk kültürü açısından ortaya konan çalışmalarda türbe ve yatırlar, ziyaret fenomeni bağlamında değerlendirilmiştir. Türk kültüründe türbe ve yatırlara bağlı çalışmalar: 1. Kitaplar, 2. Makale ve bildirimler, 3. Tezler başlıkları altında değerlendirilecektir. Bu eserler tanıtılırken, çalışmalarda ismi geçen türbe ve yatırların adları diğer bölgelerdeki aynı isimdeki türbe yatırların tespiti açısından verilmiştir.

5.1.1. Kitaplar

Nezihe Araz, **Anadolu Evliyalari**, İstanbul: Fatiş Yayınevi, 1958.

Çalışma aşağıda ismi belirtilen 48 evliyanın etrafında oluşan menkıbelerden oluşur. Çalışmada ismi geçen veliler şunlardır: Erenler Ereni Ahmet Yesevî, Geyikli Baba, Kurban İsmail, Tavus Hatun, Sarı Saltuk Sultan, Emîr Sultan, Pir Sultan Abdal, Üç Kızlar, Seyit Battal Gazi, Merkez Efendi, Yunus Emre, Karyagdı Hatun, Aziz Mahmut Hüdai, Kumral Abdal, Rabia Adviyeye Sultan, Eyüp Sultan, Hacı Mesut, Hacı Bayram Veli, Akşemseddin Sultan, Sarı Kız, Mevlânâ Celâleddin Rumi, Kız Eren, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Sultan Murat Han, Çoban Dede, Sine-Çak Yusuf Baba, Hacı Bektaş Veli, Gülnar Hatun, Sümbül Sinan Efendi, Sultan Divanî, Vefa Hoca, Şaban Eren, Kemal Ahmet Dede, Hoca Nasreddin, Ganem Dede, Şeyh Yahya Efendi, Ali Fânî Dede Efendi, Baba Haydar, Şeyh Galip, Lokman Dede, Harabî ile Türabî, Bayezit Bestamî, Maderi Mevlânâ, Sultanül Ulema, Karaca Ahmet Sultan, Oruç Gazi, Çerkeşli Veli, Nureddin Cerrahî.

Hikmet Tanyu, **Ankara Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967.

Tanyu tarafından, 1958 yılında, Ankara İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Kürsüsünde doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışma üç bölümden oluşmuştur. Eserin giriş bölümünde adak kavramının kullanım alanı, halk edebiyatı mahsullerine yansıma biçimi, sözlüklerden adak (nezir) kavramının anlamı ve bu tanımların tahlili üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümü saha çalışmasının nasıl yapıldığı ve Ankara çevresinde adak yerleri merkez ve ilçeler sınıflandırılarak verilmiştir. Üçüncü bölümde ise; Türkiye'nin kırk dört ili ve Güneydeki Türkmen Oymaklarına ait belli başlı ziyaret, adak ve adak yerleri ile ilgili efsaneleri, uygulamaları, evliya ve türbeler hakkındaki bilgileri, adakları, niyetleri tespit etmiştir. Tez konumuz Kütahya ve çevresindeki türbeler konusunda ise, Hamdi Aydın'ın Eski Tıbbî ve İctimaî Folklorumuzda İnanmalara Dair Kütahyada İnanmalar' adlı çalışmasında geçen türbe ve yatlardan bahsedilmiştir. Bunlar: Hacı Ahmet Sultan, Ahi Erbasan, Ahi Temürliden, Paşam Sultan, Öksüz Oğlan, Açar Sultan, Fatma Ana, Uran, Ergun, Hüda Rabbim (Aydın,1952, 597). Yine aynı çalışmadan hareketle, Tanyu, Ergun Çelebi Tekkesi, Acar Sultan, Hatuniye Caminin yanındaki kabirlerdeki –Rabia Sultan- inanç ve uygulamalardan kısaca bahsetmiştir (Tanyu, 1967, 268).

Eserin bölümlerine bakacak olursak; I. Giriş

II. Ankara'da türbeler, mezarlarla ilgili adak ve adak yerleri: Ahi Şerefeddin, Cenabi Ahmet Paşa, Hacı Bayram Veli, Karyağdı Türbesi, Kulderviş Dede, Taceddin Sultan, Tezveren Dede, Yürüyen Dede: Şeyh İzettin, Ermeni adağı, Nakşibendi Sultan, Yusuf Dede, Mamak'ta Karaağaç Dedesi (Altıağaç Dedesi), Hüseyin Gazi, bazı Ankara köylerinde adak ve adak yerleri: Elvan köyü, Hasaoğlan köyü, Hacıdede Yatırı; Ankara ilçe ve köylerinde adak ve adak yerleri: Ayaş (Bünyamin Hazretleri, Toprak Dede, Kesikbaş Sultan, Yavuz Ana Sultan, Şeyh Zekeriya, Şemsi Dede, Değnekli Dede, Sıtma Dede, Ahmet Dede, Um-um Dede, İskender Dede, Göz Pınarı Dedesi, Akkaya Dede), Bâlâ (Kartal Dede, Afşar köyünde Tutdede, Seydi Yusufî Dede), Beypazarı (Ayvaşık Dede (Ivaz Dede) Karacaahmet Sultan, Üç Kızlar, Kara Davut, Yediler), Çubuk (Gülbaba ve diğerleri, Seyit Siyami ve Kalender'in türbeleri, Kalender Sultan, Susuz köyündeki Çam Ağacı), Güdül (Kasım Dede, Kızılıcak Ağacı ziyaret yeri (Dede ağaç)), Haymana (Cimcime Sultan)), Kalecik (Koçu Baba ve diğerleri), Keskin (Halil Dede, Haydar Dede), Kırıkkale (Hasan Dede), Kızılcahamam (Mehdi Dede, Hızır Dede, Dikmen Dede), Nallıhan (Emrem Sultan, Bacım Sultan, Akdere köyünde Hoşebe, Gebe sakızlık, Öksürük taşı, Hasan Dede), Polatlı (Karaca Ahmet) 'daki inanç yerleri bahsedilmiştir.

III. Bölüm: Türkiye'deki bazı illerinde bulunan adak yerlerini vermiştir.

Adana (Zilli Dede), Adıyaman (Seydi Vakkas), Afyonkarahisar (Sultan Divani ve diğerleri, Karacaahmed, Sultan Divani, Kırklar Makamı, Furuni Dede, Devrani Baba, Mısri Sultan, Merdik (Mürdümek-Merdiyek), Su adağı (Karababa Dedesi), Öksürük Dedesi, Şakalak Dede, Deve Dede (Mustafa Dede), Sarıkızlar, Ziyaret edilen ağaç, Kız Kulesi), Amasya (İlyas ve Diğerleri, Pir İlyas, Bektaş Baba, Kurtboğan, Yorgan Baba, Halkalı Dede, Seyit Hoca, Şirvanlılar Türbesi, Kuba Dede Şeyh Hüsameddin Hazretleri, Cehennem Kuyusu, Toruntay Türbesi- Kılıçaslan Türbesi, Selamet Hatun, Hamdullah Baba, Ambarlı Evliya, Şeyh Şerafeddin Hamza, Hazreti Ali'nin izleri, Merzifon yatırları, Gani Baba, Bakırbaş, Kurtboğan Dede, Hacı Veli yatırı, Fenerli Dede, Abdürrahim-Kaşe Sultan, Üçler, Sucu Hatun, Ali Cebbar, Gül-Ali Baba, Rumi Hoca, Karaağaç, Kemal Baba), Antalya (İhsaniye köyü, Akseki, Yılcık ocağı, Uzun Dede, Muhtelif yatırlar), Aydın (Nazilli Mehmed Zühdü Efendi, Hızır Baba), Balıkesir (İshak Baba, Paşa Sultan, Töm Dede,

Kızdedesi, Çırpıl Dede, Bardakkıran Dede, Sarıkız, Kazdağında Kutsal Ağaç, Mukaddes Koruluk, Kılavuz Dede, Hızır İlyas, Edremit yatırları, Şıp şıp Dede, Yusuf Dede- Çitlenbik Dede, Arap İbrahim Dede, Güre Başa (Çam Ağacı), Erdek, Dilek Tepesi: Murad Dede (Seyit Gazi), Dilek Ağacı), Bolu (Kemal Ümmi, Tekke Baba, Aftal Dede, Mukaddes Su, Fındıcak Türbesi, Türbe kırığı, Davut Baba, Kırkızlar, Yağmur duası zamanı ziyaret edilen türbe), Bursa (Zekeriya Sofrası, Emir Sultan, Kara Mustafa, Yürüyen Dede, Abdal Murad, Sultan Baba veya Geyikli Baba, Kral Kızı (Gemlik), Orhaneli: Demirkaynak Dede), Burdur (Sıtma Pınarı, Çankırı (Akkız Çalısı, Sıtma Çalısı), Çorum (Hıdırlık Sultan, Çelebi Gazi, Mehmet Paşa ve Yusuf Bahri), Diyarbakır (Sultan Şeyhmus, Üçdemir Çubuğa Halka Geçirilmesi, Sultan Şeyhmus'un birinci Halifesi, Sultan Şeyhmus'un bulunduğu yer, Tövbe Mahalli, Çocuk dileği Mahalli), Edirne (Dönen taş ve dilek, Hıdır Baba), Elazığ (Harput ziyaret (adak) yerleri, Ankuzu Baba, Fatih Ahmet Türbesi, İbrahim Baba Türbesi, Nadir Baba, Nazır Baba, Şeyh Hacı Osman Bedreddin Efendi, Şeyh Şerafeddin Türbesi, Uryan Baba, İğneli Baba, Şeyh Hasan Dede), Erzincan (Terzi Baba), Erzurum (Huy Kesen Yatırı), Eskişehir (Dede Baba, Şücaeddin Veli, Türkmen Baba, Çoban Baba, Seyit Battal Gazi, Kral Kızı, Valide Sultanın Türbesi, Kırkızlar veya Kırgızlar), Gaziantep (Hallac-ı Mansur, Ükkeş, Müdevvir, Şürahbil Bin Hasene, Küt küt Dede: Samson-Şemun dede, Muhammed-ul Ensari, Karababa, Hazreti Talha ve Zübeyr, Hulk Dede, Pancarlı Dede ve incir Ağacı, Şeyh Ahmed ve Şeyh Burhaneddin, Şeyh Mansur, Şeyh Yusuf Aziddin Ebu Hamra), Hakkari (Beytüşşebap: Şeyh Abdüllah), İçel (Mukaddem Dede, Muğdat, Eshabı Kehf, Bilali Habeşi), Isparta (Ayak Dedesi, Şeyh Muslihiddin Türbesi, Abdülkadir Türbesi, Piri Efendi, Sıtma Dedesi, Sarılık Dedesi, Polat Dede), İstanbul (Bağdat Köşkü önündeki Dilek Havuzu, Koyun Dede, Tezveren Dede, Kahhar Baba, Horoz Baba, Baba Cafer, Nalıncı Dede, Elekli Dede, Yıldız Baba, Çifte Sultanlar, Yavuz Er Sinan, Gül Baba, Terler Direk, Yuşa Nebi, Yavedud Sultan, Sümbül Sultan, Selami Dede, Aziz Mahmud Hüdai, Merkez Efendi, Tuz Dede, Karacaahmad Sultan, Karacaahmad'ın Atı, Lohusa Hatun, Lohusa Sultan, Saka Baba Türbesi, Eyüp çevresi adak yerleri, Eyüp Sultan, Kısmet Çeşmesi, Üç kardeşler çifte gelinler, Niyet kuyusu can kuyusu, Ahmet Turani Hazretleri, Telli Baba, Helvacı Baba, Azizler Azizeler Ayazmalar, Yeniköy ayazması, Panayai ayazması, Zuhurat Baba, Çatalca'da ziyaret yerleri, Yalova'da Murat, Dilek ve adak yerleri, Murad Köprüsü, Zekeriya Sofrası), İzmir (

Polikarp, Testili Dede, Narlıdere Yatırları, Yanyatırlar, Narlıdere dağlarının tepelerinde beş yatır, Tekke Dede, Deliktaş, Meryem Ana Tapınağı: Mukaddes Su, Bergama'da niyet ve adak yerleri, Bölcek köy: Gül Adağı, Kırmızı Gül, Al krep ve Çömlek Adeti, Kırmızı Bez: ilk lokma ve rüya), Kastamonu(Pirin Türbesi, Melik Gazi, Ali Danışman Türbeleri, Şeyh Musa, Abdal Paşa, Abdal Hasan Türbesi) Kayseri (Battal Gazi, Hazreti Ali'nin İzleri, İbrahim Tennuri Hazretleri, Kuule Deliği, Seyid Burhaneddin, Helvacı Baba, Eski ocak yeri), Kırklareli (Muradiye Baba: Kaygusuz Baba: Gül Baba: Ahmed Baba: Hamza Baba, Kırklar ve Çömlek Baba, Ariz Baba, Balaban Baba, Hızır Baba, Mahye Baba), Kırşehir (Ahi Evren Veli: Süleymanı Türkmani ve diğerleri, Karakurt Baba, Hacı Bektaş: Balım Sultan, Âşık Paşa, dilek taşı), Konya (Mevalana, Tuz Baba, Çarpık Tekkesi, Dede Karkın, Dede Molla), Kütahya (Ergun Çelebi: Acar Sultan: Dede ve diğerleri), Manisa (Ayni Ali, Akhisar'da Kulak Dede, Akhisar'da Martifal, Karacaahmed), Malatya (Kara Baba ve diğerleri), Maraş (Sahabiler, Şeyh Ukkaş ve diğerleri), Muğla (Seyyit Kemalettin ve diğerleri, Hamursuz Dede: Üçler: Semikoz, Kazancı Dede, Çınar ağacı, Buga Dede, Sarıana, Benliler: Şeyhler: Çomaklı Babave diğerleri, Ağaç Ereni), Muş (Yalpuz Ağacı, Karir Baba ve diğerleri, Köşkar Baba), Nevşehir (Hasan Dede), Rize (Şehitler), Samsun (Seyid Kudbeddin, İsa Baba, Kılıç Dede), Sinop (Seyid Bilal Dede ve diğerleri, Sazlı Dede, Sivas (Hızır Direk, Şeyh Çoban, Ali Baba, Şeyh Şemsi Aziz Dede, Yürük Şah, Mor Ali Baba, Kadı Burhaneddin, Mum Baba=Bumbaba, Emir Ahmed Dede, Arap Şih, Dönbaba, Dabaz: Güdük Minare: Dabaz Tekkesi, Abdülvehap Gazi, Kırklar, Kılavuz Baba, Ahmed Duran, Çeltek Tekkesi ve Hacetpınar, Ozmuş Tekkesi), Tokat (Timurlenk Türbesi= Lenk Timur Tekkesi, Sümbül Dede, Zeğzencane ve Boyunbaba, Gijgij Baba, Şehi Şifane= Şeyh Şirvani, Çoban Baba Türbesi), Uşak (Adakçılar, Hacım Sultan), Urfa (Kutlu Göller: Balıklar, Hacı Taş Bekir Ocağı, Bedri (Bediizaman) Zaman, Abdurrahman Dede, Şeyh Tüfh, Zeve, Hakim Dede, Nebi Efendi, Koç Ali: Latif Efendi,Hacı İbrahim Efendi,Hazreti İsa'nın Mendili ve Adak Kuyusu), Zonguldak (Demirci Dede, Köstepe Dede, Mersin Dede), Güneyde Türkmen Oymaklarında Adak ve adakla ilgili inançlar (Bozoğlan Dede ve diğerleri, Bozgeyik Dede, Mürsel Dede) anlatılmaktadır.

Zeki Başar, **İçtimai Adetlerimiz-İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz**, Ankara: Sevinç Matbaası, 1972.

Bu çalışmada eski inanç sistemlerinin yanı sıra, batıl olarak nitelendirilen inançlara değinmiş, türbe, yatır, adak, kurban gibi ziyaret inancıyla ilgili kavramları açıklamıştır. Erzurum ilindeki ziyaret yerleri, ziyaret etme nedenleri, ziyaret yerindeki uygulamalar çalışmada verilmiştir. Erzurum İli ve ilçesindeki ziyaret yerlerini şu şekilde vermiştir:

“Erzurum (Abu Güneş, Abdurrahman Gazi Türbesi, Abdülleys, Ahi Baba Türbesi, Ahiler, Hatun Türbesi, Arap Baba, Bayram Hoca, Çifte Kardeşler, Dabak Baba, Ebulfettah Enis, Ebu İshak Türbesi, Emir Şeyh Türbesi, Gümüşlü Kümbet, Ahi Baba (Ahi Toman) Türbesi, Karanlık Kümbet, Kırklar, Külhane Ahmet Dede, Lâl Baba, Timurtaş Baba- Habip Baba Türbesi, Hacı Mehmet Baba, Hasan Basri, Hacı Derviş Ağa Türbesi, Mahmut Paşa Türbesi, Recep Baba, Mehdi Abbas Türbesi, Öksürük Baba, Papulcu Kadı, Rabia Hatun Türbesi, Sütnişan, Üç Kümbetler, Dörtgen Türbe)

Merkeze Bağlı köyler (Ebu Zülal, Hacı Haşıl, Pir Ali Baba, Tabdik Baba, Toprlak Baba, Ümidim Baba, Yunus Emre, Çoban Dede, Dumlu Baba, Küçük Ziyaret, Ilıca: Ahmet Baba, Balıklı Ziyareti, Hasan Baba, Ovacık: Akbaba, Çıkçıkan, Çoban Dede, Han Ziyareti, Kırklar, Sığırzan, Sitenk, Ziyaret,) Aşkale İlçesi (Akbaba, Arslan Baba, Cecen, Büyük Kabaktepe, Küçük Kabaktepe, Karakaya, Yeşilnine) Çat (Ardıç, Cilligöl, Çamlık, Güneytepe, Hacı M, iro, Işıklı, Kumaşlı, Oyuklu, Parmaksı Baba, Sarıbaba) Hınıs (Güzelbaba, Hazal, Mama Hatun, Seyit Ömer Halil, Şeyh Mehmet) Horasan (Ahmet Efendi, Güreşeken Baba, Hasan Dede, Horasan Baba, Huykesen Baba, Kara Şeyh, Kızlardağı, Eskici Baba, Sanamir Baba, Veli Baba, Kubbeli Ziyaret, Huykesen Tepe, Pasinler (Akbaba, Ali Baba, Baldızı, Çögen Baba, Akyüz Ziyareti, Halil Dede, Emir Süleyman, Ferruh Hatun Türbesi, Hacı Şakir Efendi, Mehmet Yardımcı Efe, Nazlı Baba, Karpınar, Sarı Baba, Sultan Tok, Eski Mezarlar, Şehitlik,Sultan Alaaddin Türbesi, Yağan Baba, Yaramış Baba, Yediler,) İspir (Çirkini, Hacı Abbas, Deli Baba, Kavaktepe, Kara Ahmet, Karsor, Kavaktepe, Oğuz Calis, Saka Baba, Şeyh, Korga, Kan, Kırklar) Karayazı (Besrail Baba, Halife Mirza, Çavuşlu, Köse Hasan, Çarpi, Derviş Baba, Güzelbaba, Kancıyan, Kızıl Baba, Küllük, Mecitbaba, Söylemez Baba, Söylemez Ana, Şeyh Hasan, Üryan Baba, Ziyaret) Narman (Dazlak, Karakol, Kuzuçam Baba, Üryan Baba, Haşit Baba) Olur (Horasan Baba, Karaoğlan, Mikaf, Sarıbaba), Oltu

(Gülübağdat, Misri Zinnur, Şehit Kadı, Şehitlik), Şenkaya (Allahüekber, Hüseyin Dede, Teketaş.), Tekman (Aktaş, Arap Dede, Çiçekli, Gökbaba, Gülbaba, Huri Baba, İnektepe, Karapınar, Kamışlı, Kara Şehit, Kuşçu, Kırklar, Kuruç Baba, Şefkani, Şeyh Süleyman, Yoncalı Şehit) Tortum: Yazyurdu, Bacı- Kardeş, Güvüt, Hacı Feyzullah, Ezven, Hasan Hoca, Horhucan, İsmail Baba, Kavuklu Baba, Karapınar, Kemerli, Osman Oluğu, Seyit Efendi, Sad-ı Vakkas, Şallı Dede, Şeyh Mehmet, Arcivit, Toruklu, Yılanlı, Ziyaretli.

Nihat Aytürk ve Bayram Altan **Türkiye’de Dini Ziyaret Yerleri**, Ankara: Altanoğlu İlim ve Kültür Hizmetleri Yayınları, 1992.

Dini turizm rehberi olarak hazırlanan çalışma, iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde İslam’da dini ziyaret yerleri, ikinci bölüme ise; Türkiye’nin bütün il ve ilçelerinde bulunan yatırlar(kabir, türbe ve kümbet), tekke ve zaviyeler, mağaralar, ağaçlar ve sular, camiler ve medreseler ele alınmıştır. Çalışmada yer alan türbe ve yatırlar ise şunlardır:

Adana (Süphan Dede, Yusuf Dede, Karaahmet, Balta Mezarı, Ziyaret Tepesi, Hasan Dede, Dedebel, Yahya Dede, Hacı Hattat), Adıyaman (Ebu Zer Ğıfari, Şeyh Abdurrahman Türbesi, Mahmut Ensari Türbesi, Zeynel Abidin Türbesi, Şeyh İbrahim İraki Türbesi, Şeyh Yusuf Türbesi, Hacı Mehmet Türbesi, Çıplak Baba Türbesi, Dede Yusuf Evi, Zerban, Üzeyir Peygamber Türbesi), Afyon (Mevlevi Türbesi, Demiryalayan Türbesi, Kadınana Türbesi, Sahipler Sultan Mezarı, Seyyit Hasan Basri Türbesi, Abdülkadir Geylani Türbesi, Sultan Carullah Türbesi, Seyyit Mehmet Sinan Baba Türbesi, Seyyiz Cafer Türbesi, Uğur Kabri, Emir Baba Türbesi, Alınca Türbesi, Pancar Türbesi, Ahi Yakup Dede, Karaca Ahmet Türbesi, Hayranveli Türbesi, Herdenbaharbaba Türbesi, Sayababa Türbesi, Menteş Baba Türbesi, Mahmut Sultan Türbesi), Ağrı (Ahmed-i Hani Türbesi), Amasya (Torumtay Türbesi, Hüsamiye Türbesi,Şeyh Mir Hacı Hamza Türbesi, Pir Şücaeddin İlyas Türbesi, Halifetgazi Türbesi, Hamzadede, Akbilek Dede, Selamet Hatun Türbesi, Şeyh İsmail Siracettin Türbesi, Sultan Tacettin Altunbaş, Halkalı Evliya,Üçler Evliyası, Perdeli evliya, Elvan Çelebi, Ser Çoban, Cender Evliyası,Piri Baba Türbesi, Şeyh Abdurrahman Nizamettin Rumi, Üçler Tepesi, Gani Baba Ziyaretgahı), Ankara (Hacı Bayram Veli Türbesi, Ahi Şerafettin Türbesi, Karyağdı Türbesi, Cenabi Ahmet Paşa Türbesi, Karacabey Türbesi, Yürüyen Dede Türbesi, Tacettin Sultan Türbesi, Şeyh

İzzettin Türbesi, Gülbaba, Bağlum Evliyalari, Kutbu Ali Türbesi, Karadavut Türbesi, Karacaahmet Türbesi, Şeyh Aliyyüsemekandi Türbesi, Cimcime Sultan Türbesi, Kazancı Baba Türbesi, Caferi Sadık Rahim Baba Türbesi, Ömerşih Türbesi, Emrem Sultan Türbesi, Bacım Sultan Türbesi, Yörük Dede, Kesikbaş, Osman Fazıl Paşa, Saraç Sinan Türbesi, Azimi Türbesi, Zeynel Abdin Türbesi), Antalya (Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi, Şeyh Şücaeddin Türbesi, Şeyh Sinan Türbesi, Ahi Yusuf Türbesi, Hacetkana Türbesi, Emirdede, Sarı Şeyh Hüseyin Efendi Türbesi, Aksebe Sultan Mescidi ve Türbesi, Seydi Zeynep Zaviyesi ve Türbesi, Birce Alaeddin Türbesi, Vahab'il- Ümmi Türbesi, Sinan-ı Ümmi Türbesi), Artvin (Camandar Efendi Kabri, Kavut Baba, Kürdevan) Aydın (Cihanoğlu Camii, Üveyspaşa Camii, Ramazanpaşa Camii, Telli Dede, Evliya Karaca Ahmet Sultan, Çıtlık Dede, Baltalı Dede, Ahi Bayram, Dedeköy, Paşa Sultan, Dedebağ Dedesi, Yarendede, Şeyh Kemal, Süleyman Rüştü Türbesi, Sinan Baba, Yeşil Türbe, Alihan Baba Türbesi), Balıkesir (Tömdede, Ayak Dedesi, Kız Dedesi, Karesi Türbesi, Şeyh Hasan Hoca, Şeyh Lütfullah, Murat Dede, Haydar Dede, İbrahim Dede, Hüseyin Dede, Muhittin- I Rumi Türbesi, Sinan Dede, Murat Dede, İnanbey Türbesi, Ahmet Dede, Yâren Dede, İbrahimdede, Şeyh Hüseyin Dede, Kılavuz Dede, Sinan Dede), Bilecik (Şeyh Edebali Türbesi, Kandilli Baba, Yediler Tekkesi, Ertuğrulgazi Türbesi, Tezveren Bayraktar Mehmet Dede, Esen Sofu Türbesi, Koç Tacettin Baba Türbesi, Köse Mihal Türbesi, Dursun Fakih, Temaşa Türbesi), Bingöl (Şeyh Ahmet Türbesi, Seyyit Kasım, Emirağa Yaturı, Yukarı Türbe), Bitlis (Abdurrahman Dede, Seyyidi Baba, Pirgayip Baba, Karakol Baba, Sahabe Abdullah Bin Derrare, Ahlat, Ahlat Mezarlığı, Dede Maksut Mezarlığı, Abdurrahman Gazi Türbesi, Ergen Hatun Kümbeti, Hasan Padişah Kümbeti, Boğatay Ata Kümbeti, Üç Bacılar Türbesi, Küfrevi Türbesi, Nuhiye Türbesi, Saidiye Türbesi, Çıblak Dede, Bolu (Aslahattin Türbesi, Gülyüzü Türbesi, Aktaş Türbesi, Ümmü Kemal Türbesi, Tokad-ı Hayrettin, İmam-ı Kurtubi Türbesi, Konuralp Türbesi, Ali Hamza Türbesi, Şeyh Hacı Halil Efendi Türbesi, Yukarı Tekke, Akşemsettin Türbesi, Ömer- I Sikkin Türbesi, Tabak Dede, Sarıkız Türbesi, Babahızır Türbesi, Hacı Ayvat Dede, Şeyh İsmail Türbesi, Aşağı Tekke Türbesi, Erenler Türbesi, Fındıcak Türbesi, Akçakoca Türbesi, Ahmet Dede, Aksak Dede, Erenler Türbesi), Bursa (Osman Gazi, Orhan Gazi, I. Murat, Yıldırım Beyazıt, Çelebi Mehmet, II. Murat, Çelebi Türbeleri, Veysel Karani, Zerdeci Dede, Helvacı Bacı, Pir Emir, Abdal Murat, Tezveren Sultan, Emir Sultan, Üç Kuzular, Üftade

Tekkesi, Somuncu Baba, Molla Fenari, Azerbey Türbesi, Çobanbey Türbesi, Devlet Türbesi, Ebe Hatun Türbesi, Filboz Mezarı, Gülçiçek Hatun Türbesi, Gülruhsultan Türbesi, Gülşah Hatun Türbesi, Hamzabey Zevceleri Türbeleri, Hatice Sultan Türbesi, Hatuniye Sultan Türbesi, Kara Abdürezzak Türbesi, Kara Mustafa Paşa Türbesi, Karıştıran Süleyman Türbesi, Mevlevihane Türbesi, Mahmut Seyyit Ali Türbesi, Molla Hayali Türbesi, Muslıhittin Türbesi, Mükrimme Hatun Türbesi, Parsbey Türbesi, Saraylılar Türbesi, Süleyman Çelebi Mezarı, Şehzade Mahmut Türbesi, Şehzade Ahmet Türbesi, Şirin Hatun Türbesi, Umurbey Türbesi, Üftade Tekkesi, Timurtaş Türbesi, Molla Yegan Türbesi, Molla Hüsrev Türbesi, Genç Ali Dede, Yiğit Baba Türbesi, Saltuk Dede Türbesi, Çandarlı Hayrettin Paşa Türbesi, Yakup Çelebi Türbesi, Hacıcamaza, Huysuzlar Türbesi, Eşrefzade Türbesi, Abdolvahhap Sancaktarı, Reyhan Türbesi, İbrahimpaşa Türbesi, Şeyh Kutbiddin Türbesi, Şeyh Selahattin Buharı, Hasan Bey Türbesi, Şeyh Müftü Abdülkerim Türbesi, Lalaşahin Paşa Türbesi, Süleymanpaşa Türbesi, Postunpuşbaba Zaviyesi), Çanakkale (Tekke Dedesi, Şeyh İbrahim Dede, Çiçekli Dede, Aburga Ahmet Dede, Cahidi Sultan Cami ve Türbesi, Üç Dedeler, Eren Dede, Yahya Dayı Türbesi, Kaptan-ı Derya Sinan Paşa Türbesi, Saruca Paşa Türbesi, Bayraklıbaba Mezarı, Çilehane, Arıburnu Şehitliği, İki Al Atlı Sultan, Seyyid- i Sefain Sultan, Ahi Yunus Türbesi), Çankırı (Yediler Türbesi, Hoş İslamlar, Emirkaratekin Türbesi, Vehbi Sultan, Şahvelet Sultan Türbesi, Pisisani Türbesi, Hacı Murat Veli, Dedeyaylası Yatırı, Musadede, Osman Dede Türbesi, Dikilitaş, Benli Muhittin), Çorum (Süheyb Rumi Türbesi, Erzurum Sultan, Seydim Sultan, Abdalata Türbesi, Hüseyin Gazi Türbesi, Seyyit Nizam Türbesi, Büyükeşlik Türbesi, Şeyh Muhittin Türbesi, Elvan Çelebi, Koyunbaba, Ergülü Baba, Demir Şeyh, Yediler), Denizli (Hacı Hasan Tekke, Yediler Türbesi, Eski Mezarlık, Üzüm Dedesi, Server Gazi, Koyun Baba, Sarı Baba), Diyarbakır (Sahabeler Türbesi, Sa'd Bin Ebi Vakkas, Hanceri Güzel, Malik'ül-Eşter, Şeyh Muhammet Kadiri Türbesi, Sarı Saltık Türbesi, Zincirkıran Türbesi, Seyda Türbesi, Seyfülmüluk, İmam Ukayl Ziyareti, Elyesa Peygamber, Zülfikar Peygamber, Pir Musa, Pir Mansur, Enüş Peygamber, Şeyh Ahmet Türbesi, Seyyit Bedrettin, Seyyit Caferi Tayyar, Şeyh Mahmut, Şeyh Muaz Bin Cebel, Şeyh Ebubekir, Andok Türbesi, Sultan Suca Türbesi, Şeyh Abdülcelil Türbesi, Lala Bey Türbesi, Karadeniz Türbesi, Arap Şeyh Türbesi), Edirne (Sezai Hazretleri Türbesi, Yunus Kaptan Türbesi, Garip Baba, Amel Baba, Muhittin Baba, Kum Baba, At Baba,

Gazi Mahmut Bey, Gazi Turhan Bey Türbesi), Elazığ (Şeyh Şerafettin Türbesi, Mansur Baba, Fatih Ahmet, Arap Baba, Uryan Baba, Beşik Baba, Seyyit Ahmet Kürdi, Ankuzu Baba, Salı Baba, Şeyh Ahmet Peykeri, Hacı Hasan Baba, Şeyh Şazili Hazretleri, Seyyit Kattal, Camşitbey Cami, Şeyh Aliyi Septi, Mahmudi Sami, Hacı Yasin Efendi), Erzincan (Terzi Baba, Şeyh Hasan Baba, Sultan Melik Türbesi, Muhammet Şemsettin, Halife Türbesi, Seyyit Sinan Cami, Mama Hatun Türbesi), Erzurum (Kırkızlar Türbesi, Ebu İshak Kaziruni Türbesi, Karanlık Kümbet, Abdurrahman Gazi Türbesi, Mehdi Abbas Türbesi, Timurtaş Baba Türbesi, Şehit ve Kaynak Su, Horasan Baba, Hasan Baba, Hacı Ahmet Baba, Kardeşler kümbeti, Şeyh Süleyman Efendi Türbesi, Eskişehir (Şeyh Edebalı, Şeyh Şahabettin Sühreverdi, Hasandede, Yunus Emre, Seyyit Battalgazi, Sucaaddin Türbesi, Kümbet Baba, Nasrettin Hoca, Hamdibaba Türbesi, Sultancamı Türbesi, Demirtaşpaşa Türbesi, Melikgazi Türbesi, Yılkırın Türbesi), Gaziantep (Ükkaşe Türbesi, Hacı Hamza Türbesi, Şeyhbileç Türbesi, Yuşa Tübesi), Giresun (Seyyit Vakkas Türbesi, Şeyh Kerametdin Türbesi, Seyyit Mahmut Çağırın Baba, Hacı Hasan Türbesi, Derviş Alibaba, İsmail Hakkı Çağırın Baba), Gümüşhane (Pir Ahmet, Baba Çağırın Türbesi), Hakkari (Gülereş Baba Cami ve Türbesi, Şeyh Musa Cengidost, Kırk Şehitler, Abdullah İbni Ömerin Peyiki, Kasranlı Şeyh Hasan), Hatay (Şeyh Ahmed'ül- Kuseyri, Beyazad-i Bestami Cami, Habib'ün Neccar), Isparta (Hızırbey Türbesi, Sidre Muharrem Dede, İncirci Dede, Gökveli Sultan, Tez Murat Dede, Altan Dede, Kesikbaş Dede, Atabey Medresesi, Osman Efendi, Kocabıyık Erendere, Taşlı Dede, Hıdırlık Dede, Baba Sultan Türbesi, Şeyhülislam Berdai Sultan, Şeyh Piri Muhammet Huyi, Şeyh Mehmet Çelebi Sultan, Şeyh Ahmet Sultan Türbesi, Erenler Dede, Beşir-i Ebşir, Zekeriya Sultan, Baba Garkın, Veli Baba, Şeyh Muslihittin Türbesi), İçel (Paşa Türbesi, Zeynel Abidin Türbesi, Kuskan Türbesi, Taşoluk Türbesi, Şeyh Ömer Türbesi, Lalağa Cami, Halife Me'mun Türbesi, Şit ve Lokman Aleyhisselam, Makam-ı Şerif Cami ve Danyal Aleyhisselam Türbesi, Buhara Tekkesi, Demirkapı Camii, Bilali Habeşi Mescidi, Muhittin Semerkandi, Ashab-ı Kehf), İstanbul (Eyüp Sultan Türbesi, Abdullah'ül Ensari, Abdullah'ül Hudri, Ebu Şeybet'ül-Hudri, Fatih Sultan Mehmet, II. Bayezıt, Kanuni Sultan Süleyman, II.Sultan Selim, III. Sultan Murat, III.Sultan Mehmet, I.Sultan Ahmet, II,Sultan Osman, IV. Sultan Murat, Sultan İbrahim, I. Sultan Mustafa, III.Sultan Ahmet, III.Sultan Osman, I.Sultan Abdülhamit, III.Sultan Selim, IV. Sultan Mustafa, II.

Sultan Mahmut, Sultan Abdülmecit, Sultan Abdülaziz, V. Sultan Murat, II. Sultan Abdülhamit, V. Sultan Mehmet,Haseki Sultan Türbesi, Turhan Sultan Türbesi, Nakşidil Valide Sultan Türbesi, Gülbahar Hatun Türbesi, Gülistan Sultan Türbesi, Laleli Türbesi, Şehzade Mahmud Türbesi, Kadiriler Tekkesi, Şeyh Galip, Saçhemirefendi Dergâhı, Şeyhebuvefa, Sünbül Efendi, Yuşa, Yahya Efendi, Laleli Baba, Emirbuhari, Buharalı Yavedud, Tuzbaba, Şenlik dede, Üryani Dede, Şeyh Mehmet Geylani, Helvacı Baba, Maarifsultan, Mercimek Dede, Veli Baba, Telli Baba, Sarıgazi, Aziz Mahmut Hüdayi, Merkez Efendi, Seyyit Nizam, Ovacık Türbesi, Erenler Türbesi), İzmir (Susuz Dede, HamzaBaba Türbesi, Kasımpaşa Türbesi, Şeyh KamilTürbesi, Mühürlü Sultan, Efe Halil Paşa, Hıdır Dede, Aydınoğlu Türbesi, İmam-ı Birgivi, Selçuk Türbesi, Şahabettin Türbesi, Ece Sultan Türbesi,Sinan Dede, Süleyman Şah Türbesi, İbni Melek Türbesi, Torbalı Dedesi, Garip Dede, Memidedeoğlu Ali Baba, Uzunali Dede, Abdüssamet, Pamuk Dede), Kars (Celal Baba Türbesi, Hasanı Harakani Türbesi, Keloğlan, Lefter Ziyareti, Şeyh Muhammet Kebir ve Şeyh Ahmet Sağır, Mağlise, Çağağzı Yatırı, Hacı KağızmanTürbesi, Kamil Gülbaba, Akbaba, İbrahim Baba, Geyikli Baba, Malik-i Ejder), Kastamonu (Şeyh Şabanı Veli, Abdülfettah, İsmail Bey, Müfessir Alaaddin, Hatun Sultan, Aşıklı Sultan, Karanlık Evliya, Adil Bey, Benli Sultan, Hasan Şeyh Türbesi, Ali Paşa Cami, Sarı Şeyh, Kurtbaba Türbesi, Seyyit Zülfikar, Şahinbaba, Bakibaba, Abdülhasan Külliyesi), Kayseri (Hunat Hatun Türbesi, Emirali Türbesi, Seydi Burhanettin Türbesi, Danişmend Gazioğlu Seyyit Halil Türbesi, Daniş Ali Bey,Şeyh Abdurrahman Gazi, Şeyh Musa, Melikgazi Türbesi, Seyyit Şerif, Seyyit Halil Keramettin), Kırklareli (Kırklar Şehitliği, Hamzababa, Limanbaba, Binbir Oklu Ahmet Bey), Kırşehir (Ahievren Türbesi, Melikgazi Türbesi, Âşıkpaşa Türbesi, Cacabey Türbesi), Kocaeli (Sultanbaba Türbesi,Evliya Türbesi, Babadede Türbesi, Şeref ve Sungur Türbesi, Delikli Türbe, Akçakoca Cami), Konya (Alaaddin Türbesi, Mevlana Türbesi, Sultanlar Türbesi, Şemsi Tebrizi Türbesi, Sadrettin Konevi Türbesi, Gömeçhatun Türbesi, Hacı İbrahimSultan Türbesi, Seyyit Mahmut Hayrani Türbesi, Yağlı Dede, Nasrettin Hoca, HocamCihan Türbesi, Tavus Baba, Yunus Emre-Taptuk Emre, Semut Dede, Bektemir Tekkesi, Erdoğan köyü tekkesi, Avdan köyü Tekkesi, Hz. Hadimi, Saadettin İsa Türbesi, Hacı Abdullah Efendi, Şeyh Mahmut Türbesi, Seyyit Harun Veli Türbesi, Hacı Memiş Efendi Türbesi), *Kütahya (Hatuniye Cami ve Türbesi, Paşam Sultan ve Seyyit Nurettin Mescidi, Hüda Rabbim*

Türbesi, Dönerler Mescit ve Türbesi, Akçaköy Tekkesi, Mülayim Dede Türbesi, Horasanlı Ahmet Efendi Türbesi, Kemal Sultan Türbesi, Diğerleri: Ahi Evren Türbesi, Ahi İzzettin, Ahi Aslan, Ahi Erbasan, Bedrettin Sabiti Türbeleri, Acem Sultan, Ali Baba, Bun Dede, Cemalletin Sultan, Damlarca, Erenler, Erguniye, Evliya Efendi, Abdal Ece, Fatma Ana, Gaybi Sunullah, Gazi Mustafa, Hazırlık Sultan, Hacı İbrahim Sultan, İshak Fakih, Karadonlu, Dört Direkli, Şeyh Salih Efendi, Şeyh Muslihitti Efendi, Ömer Bari, Öksüz Oğlan, Esrek Sultan, Rabia Hatun, Şeyh Buhari, Kesikbaşlar, Üçler, Yediler ve Kırklar), Malatya (Fadıl Baba, Emir Ömer Türbesi, Ahmet Turan Türbesi, Kara Baba Türbesi, Sıddı Zeynep Türbesi, Hacı Nefise Hatun Türbesi, Somuncu Baba Türbesi), Manisa (Saruhanbey Türbesi, İshakbey Türbesi, Yirmiki Sultanlar Türbesi, Yedikızlar Türbesi, Hakiki Baba Türbesi, Revak Sultan Türbesi, Vakvak Türbesi, İbrahim Seyyidi Türbesi, Ayniali Türbesi, Kabak Tekkesi, Tezveren Dede Türbesi, Şeyh İsa Türbesi, Karacaahmet Dedesi, Yarenbaba Türbesi, Şeyh Sinan Türbesi, Sarıhoca, Dar Efendi Türbesi, Tapduk Emre), Kahramanmaraş (Ashab-ı Kehf, Dede Baba Türbesi, Himmetbaba Cami ve Türbesi), Mardin (Cihangirbey Türbesi, Sultanhamza Türbesi, Şeyh Hamit Türbesi, Şeyh Seydoş, Zeynelabidin Cami, Pak Süleyman Türbesi), Muğla (Şahidi Türbesi, Koyunbaba, Dedeler, Saldırşah Türbesi, Erendede, Ahmetgazi Türbesi, Osman Efendi Türbesi, Sarıana Türbesi, Ahmetgazi Türbesi, Şeyh Bedrettin Türbesi, Hüsametdin Efendi), Muş (Mağakom Ziyareti, Kütbaba, Şeyh Cüreyyh, Belübab, Şeyhmuz Efendi Türbesi, Koşkarbaba ve Hazır Baba), Nevşehir (Hasandede Türbesi, Yer altı Mabedi, Hacı Bektaş Veli), Niğde (Hüdavent Hatun Türbesi, Gündoğdu Türbesi, Kesikbaş Türbesi, Şeyh İlyas Ali Ağa, Tana Baş, Şah Süleyman, Ak Yusuf, Torbalı Dede, Sürmeli Dede, Kemal Ümmiye, Afife Hanım Türbesi, Güllü Dede, Sarı Saltuk Türbesi), Ordu (Şeyh Efendi Evliyası, Kutludoğmuş Türbesi, Kümbet Evliyası, Gedik Evliyası, Şeyh Halilibrahim, Veli Hatip Türbesi, Şeyh Yunus), Rize (İslampaşa Cami, Gülbahar Cami, Süleymandede Türbesi, Hacışeyh), Sakarya (Erenler Türbesi, Karacahmet Sultan), Samsun (Şeyh Kutbeddin, Esbaba Türbesi, Haznedaroğlu Türbesi, Berekat Hazretleri Türbesi, Şeyhsafi ve Altınbaş, Tekke köyü Ziyareti, Abdurrahman Türbesi, Dikilitaş Türbesi, Seyfi Dede, Gülabdal Tekkesi, Abdalsultan Veli, Gemi Kaptanı Türbesi, Yel Evliyası), Siirt (Şeyh Ebulvefa Türbesi, Şeyh'ut-Turki Türbesi, Şeyh Halefi Türbesi, Şeyh Horoni Türbesi, Şeyh İlyas Türbesi, İbrahim Hakkı Türbesi, Şeyh Ali, Şeyh Süleyman, Şeyh Şerafettin

Aydın, Veysel Karani Türbesi,Sariye-i Şeyha Binti ŞeyhaliEl-Garisi, Şeyh Seyyit Kasım, Şeyh Seyyit Abdülmennan, Seyyit Hasan, Şeyh Haydar, Haniyiraş, Sultan Mahmut Türbesi), Sinop (Seyyit Bilal Türbesi, İsfendiyaroğulları Türbesi, Hatunlar Türbesi, Gaziçelebi Türbesi, Altınbaş Gaziçelebi Türbesi, DevlethatunTürbesi, Kırklar Mezarlığı, Fetihmuhammet Baba), Sivas (Şeyh Hasanbey Türbesi, Abdulvahhabigazi Türbesi, Şeyh Çoban Türbesi, Şemsiaziz Türbesi, İzzettin Keykavus Türbesi, Muzaffer Burucerci Türbesi, Moralibaba, Mumbaba,Ahmedituran Gazi, Sittemelik Türbesi,Kemenkeş Türbesi, Ruhsatibaba, Çobanbaba, Bahaeddin Şeyh, Emir Çoban Kurduman, Dağbaşı Evliyası Köse Süleyman, Karayakubu Gazi, Şeyhhilil, Kevgirbaba, Şeyh Merzuban), Tekirdağ (Ali Baba Tekkesi, Saçlıbaba Türbesi, Osman Baba Türbesi, Zakir Baba, Ömerbey Türbesi), Tokat (Sentimuroğlu Nurettin Türbesi, Seferbeşe Türbesi, Ebul Kasım ve Halit Gazi Türbesi, Acepşir Türbesi, Keçihatun Türbesi, Sümbül Baba Zaviye ve Türbesi, Halep Sultan Zaviyesi, Hasanbaba, Seydi Şeh Mahmut Veli, Melikgazi Türbesi, Kulak Türbesi, Yağlıbasan Türbesi, Hacı Çıkrık Türbesi, Karanlık türbe, Kırkkızlar Türbesi, Sancı Tekkesi, Fahriye Hatun, Ahiyusuf Baba Türbesi, Şeyh Şahabettin Süherverdi Türbesi, Şeyh Mustafa Efendi, Seyhetem Çelebi Türbesi, Muharremdede), Trabzon (Emirmehmet Türbesi, Maraşlı-Cayıroba-Yeni Pazar Ziyaretleri), Tunceli (Sarı Saltıkbaba, Ağuçın Türbesi, Eltisultan Cami, Düzgün Baba, SığmanTürbesi, Sultan Hıdır Türbesi), Şanlıurfa (Hekimdede, Şeyh Muhammet Türbesi, Kralın Kızı, Abdurrahman Dede, İmam Bakır Türbesi, Şeyh Müfah, Meliki Tahir, Şihhasan Horasani, Bozova Ziyareti, Eyüp Peygamber Makamı, Elyese Peygamber, Aslanbaba, Şah Cenabettin Türbesi, Koçalibaba, Kemal Hoca Türbesi), Uşak (Hacı Kemal Türbesi, Şeyh Alaaddin Türbesi, Evrendede, Yunusdede, Omurbaba, Paşasultan Türbesi, Hacım Sultan Tekkesi), Van (Şeyh Abdurrahmanbaba, Şeyh Hamza, Sofubaba, Sultanı Yekpay, Şeyh İsmail Kutbettin, Molla Hıdır, Zortul Kümbeti, Mecnun Baba), Yozgat (Osmanpaşa Tekkesi, Sarahatun), Zonguldak (Ebu Dede Kabri, Hızırbey, Battal Gazi Türbesi, Emir Sultan, Kale köyü Türbesi, Mescit Türbesi, Hıdırlıkbaba Türbesi, Yıldızbaba, Hasandede, Şeyh Efendi),Aksaray (Battalgazi Türbesi, Termelez Baba Tekkesi), Bayburt (Şehit Osman Türbeleri, Şehitler Kümbeti, Anonim Kümbeti), Karaman (Cambaz Kadızade Türbesi, Kızlar Türbesi,Eminüddin Türbesi, Karamanoğlu Alaaddin Bey Türbesi, Şeyh Ali Sultan Türbesi, Kara Halil Türbesi, Karabaş Veli Türbesi), Kırkkale (

Hasandede Türbesi, Koçubaba Türbesi, Balıseyh Türbesi, Haydar Dede, Şih Sadettin Türbesi), Batman (Şeyhali Türbesi, Hasan Kehf, Şahbal, Şeyh Mahmut, Şeyh Bedri), Şırnak (Sefine, Hz. Nuh, Şeyh Ahmed-i Cezeri, Mem u Zin, Hz. Nuh'un Mescit ve Kabri, Şeyh Pir İzzettin, Şeyh Molla Abdullah) verilmektedir.

Ünver Günay, Harun Güngör, Vahap Taştan ve Huzeyfe Sayım, **Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri**”, Ankara: Önder Matbaacılık, 1996.

Ziyaret fenomeninin açıklandığı bu eserde, Kayseri yöresindeki ziyaret yerleri tarihi ve fenomonolojik, morfolojik boyutları açısından incelenmiş, ziyaret fenomeninin yapısal ve fonksiyonel analizi yapılmış, ziyaret olayının tarihi ve kültürel boyutları açıklanmıştır. Çalışmadaki ziyaret yerlerini isimleri şunlardır:

“Kocasinan İlçesi (Helvacıdede, Hırkaköy(Yalnız Mezar, Salmanlı Dede), Mollahancı köyü (Dede mezarı, Dede Suyu) Gömeç köyü (Bedrettin Devletülü Türbesi, Höbökköyü (Alibaba Türbesi), Koççağız köyü (Dede Mezarları, Evliya Mezarları, Himmet Dede Türbesi,

Melikgazi (Seyyid Burhanettin Türbesi, Şeyh İbrahim Tennuri, Zeynelabidin Türbesi, Battal Gazi Türbesi, Ebu İshak Türbesi, Akkışla (Ganişeyh Türbesi), Bünyan (Şehitli Türbesi, Seyyid Halil Devletlü, Şeyh Yahya Rıza Sevgili, MusaşeyhTürbesi, Yatır, Koyun Abdal, Pirahmet, Abdurrahman Gazi Türbesi, Develi (Dev Ali Türbesi, Seydi Şerif Türbesi, Hızır İlyas Türbesi, Şeyh Ümmi Türbesi, Şeyh Hacı İbrahim Tekkesi, Damsalı Bekir Türbesi, Nebi Baba Türbesi, Ebce Sultan, Evliya Dağı Türbesi, Abdül İlyas Türbesi, Felahiye:Ardıçlı Yatır, Kara Şeyh, Kili Baba, Beş Kızlar, Evliyya, Ahmet Dede,Hacılar: Bakdur Dede, Sesli Dede, Torun Hasan Dede, Sakar Dede Türbesi, Erenler, Şih Aslan Dede Türbesi, İncesu: Ocakevi, Tekke Dağı Şeyh Turesan Türbesi, Omzu Gürzlü, Şeyh Şaban, Şemun El Gazi, Şeyh Kumalı, Şeyh Aslan, Yedi Kardeşler, Özvatan (Amarat Türbesi, Hamza Sultan, Yatır, Üç Şehitler Türbesi) Pınarbaşı (Melikgazi Türbesi, Avcı Hamza Baba Türbesi,Musa Baba Türbesi, Garip Türbe) Sarıoğlan (Seyit Gürler Baba Türbesi,Çiftlik Türbesi (Abdullah Keramettin) İğdeli Türbe, Et Yemez Şih Türbesi,Ayrı Dede, Ziyaret, Sarız (Şehit Mezarı), Talas (Cemil Baba, Ardıç, Evliya Dede, Mikdat Dede Türbesi), Tomarza (Gülbaba Türbesi, Halil Dede Türbesi)

Yahyalı (Yahya Gazi Türbesi, Hacı Hasa Efendi Türbesi, Dede Sultan, Ziyaretlik, Akça Koca Sultan Tekkesi, Meryem Ana) Yeşilhisar (Karacabey Tekkesi, Mir'ati Dede, Koyun Baba, Şeyh Cemalettin Baba, Türbe Tekkesi, Ali Dede Tekkesi, Yalnız Sultan Türbesi)

Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri**, Sivas: Dilek Matbaası, 1996.

Yazar, kitapta Sivas ve yöresindeki adak yerlerini tanıtmıştır. Eserin giriş bölümünde eski Türk inançları üzerinde durulmuş, yer-su kültürüne bağlı adak yerleri, evliya inancına bağlı adak yerleri ve Divriği yöresinde bir adak yeri olarak düşekler hakkında bilgi verilmiş; altı yüzden fazla adak yeri tanıtılmıştır.

Türk halk inançları üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen Yaşar Kalafat'ın da türbe ve yatırlar üzerine kıymetli çalışmaları vardır. *“Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları I-II,VII,IX,X”* adlı çalışmalarında Balkanlardan Türkistan’a kadar yer alan türbe ve yatırlar hakkında bilgiler vermiştir. Türbe ve yatırların halk inançlarındaki yeri, ziyaret fonksiyonları, ziyaret zamanları çalışmalarda değerlendirilmiştir.

Ali Köse, Ali Ayten, Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Bu kitap 23 ilde 30 türbedeki gözlem, mülakât ve anket yöntemleri kullanılarak oluşturulmuştur. Çalışmada türbelere kimler gidiyor, neler yapıyor, niçin yapıyor, nasıl yapıyor sorularına cevaplar aranmıştır. Çalışmaya konu olan türbeler ve buldukları yerler şu şekildedir: Adana (Çoban Dede), Isparta (Tez Murat Dede), Kahramanmaraş (Elif Ana), Elazığ (Arap Baba), Erzurum (Abdurrahman Gazi), İzmir (Susuz Dede), Denizli (Server Gazi), Afyon (Seyyid Hasan Basri), Urfa (Hekim Dede), Diyarbakır (Hz. Süleyman), Ankara (Hacı Bayram Veli), Çorum (Erzurum Dede), Konya (Tavus Baba), Kayseri (Seyyid Burhaneddin), Sivas (Gani Baba), Kastamonu (Şaban-ı Veli), Samsun (Cüneydi Bağdadi), Trabzon (Haçkalı Baba), İstanbul (Akbaba), İstanbul (Aziz Mahmud Hüdayi), İstanbul (Eyüp Sultan), İstanbul (Merkez Efendi), İstanbul (Telli Baba), İstanbul (Yahya Efendi), İstanbul (Hz. Yuşa), İstanbul (Zuhurat Baba), Edirne (Hasan Sezai), Kocaeli (Sultan Baba), Bursa (Tezveren Dede), Çanakkale (Cahidi Sultan)

Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Ulucanlar**, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011.

Çalışmada, Anadolu'da Ulucanlar olarak adlandırılan yetmiş eren hakkında bilgiler verilmiştir.

Yaşar Kalafat, **Anadolu Kültür Coğrafyasında Erenler**, Ankara: Berikan Yayınevi, 2012.

Yazarın bu çalışması ise kültür şölenlerinde sunulan bildirilerden oluşmaktadır.

Yukarıda sıralanan kitap çalışmalarının yanı sıra çeşitli bildiri kitaplarında da ziyaret yerleriyle ilgili çalışmalar yer almaktadır. “II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri Gelenek Görenek ve İnançlar” (1982), “IV. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri Gelenek Görenek ve İnançlar” (1987), “I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi” (1998), “Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri” (2004) yayınlanmıştır.

5.1.2. Makaleler ve Bildiriler

Hasan Köksal, “İzmir ve Çevresinde Yatırlar İle Bunlara Bağlı Olarak Yaşayan İnançlar” **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Gelenek–Görenek ve İnançlar** Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976, s. 227-237.

Bildiride yatır, veli, evliya kavramları ele alınmış ve yatırlarla ilgili inançların dünü ve bugünü başlıklı bölümde kültler konusuna değinmiştir. Yine bildiride, türbe ziyareti öncesinde yapılması gerekenler, mimari açıdan İzmir çevresindeki türbeler ve uygulamalara da değinilmiştir.

Musa Seyirci, “Afyonkarahisar'da Bir Hayvan Hekimi Karababa Tekkesi” **Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler**, Ankara 1985, s. 428-433.

Makalede, Afyonkarahisar'da bulunan Karababa Tekkesi mimari ve uygulamalar açıdan değerlendirilmiştir. Bildiride Karababa hastalığına yakalanan hayvanlar tedavisi için

Mehmet Aydın, “Mut Bölgesinde Yaşayan Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili” **III. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Folklor Kongreleri Bildirileri** Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s.31-41.

Türbe ziyaretlerini “Ecdat Ruhuna” tapma ile ilişkilendirmiş, bu uygulamaların tarihsel boyutu ve uygulamalar üzerinde durulmuştur.

İsa Özkan, “Türkmenistan’daki Adak Yerleri ve Bu Yerlerle İlgili İnançlar” **Türk Kültürü Dergisi**, S.368, Ankara, s. 730-731.

Makalede, Türkmenistan’daki adak yerleri iki başlıkta değerlendirilmiş bunlardan birincisi halk tarafından sözlü kaynaklarda geçen tarikat uluları, ikincisi ise; tarihi vesikalara dayalı zatlar. Türkmenistan’da bulunan makam ve türbeler, türbelerin ziyaret amaçları, uygulamalar çalışmanın içeriğini oluşturmaktadır.

Barlas, Uğuroğlu, “Karabük ve Safranbolu Yöresinde Yağmur Duası Yapılan Türbe ve Yatırlar” **Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994**. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 1996, s. 1–20.

Arcak’ta yer alan türbelerden (Sivri Türbe, Değirmenbaşı Türbesi, Adsız Türbe veya Evliyayarı Türbesi) bahsedilmiş ve bu türbelerin ortak özellikleri saptanmıştır. Çalışmada türbe olarak kabul edilen yerlerin eskiden Roma yerleşkesi olduğu ve talan edildiği üzerinde durulmuştur.

Rıfat Araz, “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sufiliği ile Yatır ve Türbelerin Çevresinde Yaşayan Eski Türk İnançları” **Erdem Atatürk Halk Kültür Merkezi Dergisi (Hoşgörü Özel Sayısı III)**, C.8, S.24, Ankara 1996, s.783-827.

Çalışmada Türker’in etkisinde kaldığı dinlerden bahsedilmiştir. Bunlar: Budizm, Mazdaizm, Maniheizm, Yahudilik ve Hristiyanlık olarak belirlenmiştir. Çalışmada, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sufiliği ile yatır ve türbelerin çevresinde yaşayan eski Türk inançları şu başlıklar halinde vermiştir: Uçma ile ilgili inançlar, uçma ile aynı anda farklı yerde bulunma, kuş şekline girme ile ilgili inançlar, sema-ayin ile ilgili inançlar, ağaçla ilgili inançlar...

Hayrettin Rayman, “Bayburt ve Yöresi Ziyaret Yerleri”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek-Görenek- İnançlar** Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997, s. 37-341.

Çalışmada ziyaret yeri ve yatır kavramları birlikte ele alınmış, bildiride şu soruların cevapları aranmıştır: Yatır ve türbeye niçin gidilir, ziyaret yeri ve yatır

nedir? Türk toplumunda yatırların tarihi derinlikleri adlı bölümde ise, veli kültürünü Şamanist geleneğe dayandırmaktadır. Bayburt yöresi ziyaret yerlerinden bazıları çalışmada ele alınmıştır.

Kutlu Özen, “Sivas Divriği Yöresinde Dağlarla İlgili İnançlar”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek-Görenek- İnançlar** Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınlar, 1997, s. 330-336.

Bildiride, eski Türk inançları içinde yer-su kültün yeri ve bu külte bağlı ortaya çıkan adak yerleri ele alınmıştır. Yer- su kültü denilince akla ilk dağ kültü gelir. Dağ kültünün Orta Asya’dan günümüze yansımaları üzerinde durulmuş, Sivas ve Divriği yöresinde dağ kültüyle ilgili inanışlar tespit edilmiştir.

Azat Kaya, “Balıkesir’de Yatırlar Çevresinde Oluşan İnanç ve Gelenekler”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek-Görenek- İnançlar**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997, s. 283-288.

Bildiride yatır kavramı ele alınmış, yatırların etkisi, ziyaret eden gruplar ve pratikler başlığı adı altında Balıkesir’deki yatırlar değerlendirilmiştir.

Ali Berat Alptekin, “Balıkesir ve Çevresinde Velilerle İlgili Efsaneler ve Bu Efsanelerin Türk Kültürü İçerisindeki Yeri”, **BÜ Necatibey Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitim Bölümü Bildiri Kitabı**, Ankara 1997, s. 204-214.

Bildiride, önce efsane tasniflerinden kısaca bahsedilmiş, Balıkesir efsanelerinde velilerle ilgili tespit edilen motifler numaralandırılarak verilmiştir. Efsanelerde ortak motifler şu başlıklarda toplanmıştır: Keramet göstermeye konu olanlar, tayy-i zaman ve tayy-i mekân konulu olanlar, yağmur yağdırmaya konu olanlar, rüyada bazı şeylerin haber verilmesini konu olan efsaneler, şehitlerin geceleyin konuşmalarına konu olan efsaneler.

Şükrü Haluk Akalın, “Akhisar’daki Karaca Ahmet Türbesi ve Bu Türbe ile İlgili İnançlar”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek-Görenek- İnançlar Senksiyon Bildirileri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997, s. 19-2.

Bu bildiride Akalın, yurdumuzun değişik bölgelerinde makamları olan Karaca Ahmet Türbesi’nin Akhisar’daki uygulamalarını tespit etmiştir. Öncelikle

çalışmada türbenin fiziksel özelliği, ziyaretin zamanı, pratikler, yasaklar ve en sonda da türbeyle ilgili derlenen metinler verilmiştir.

Şükrü Haluk Akalın, “Sarı Saltuk’un Türbe ve Makamları Üzerine” **I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri**, Ankara:Ervak Yayınları, 1999,s. 1-9.

Bildiride, Sarı Saltuk’un destansı şahsiyeti, edebi metinlerde Sarı Saltık ve Sarı Saltık’ın türbe ve makamları tespit ve değerlendirmeden oluşmuştur.

Ahmet Gökbel, “Kangal Yöresinde Ziyaret Yerleri”, **Hacı Bektaş Veli Dergisi**, S.7(Güz 1998) Ankara, s. 117-138.

Makalede, Anadolu’nun Türkleşmesinde rol alan alperenlerin, velileri rolüne değinilmiş, Kangal ilçesinin tarihi gelişimi ve inanç coğrafyası ele alınmıştır. Kangal ziyaret yerleri üç bölümde ele alınmış: Birincisi, yatırlar: (Türbe, Baba, Evliya, Pir, Tekke) Tezveren Baba, Samud Baba, Felfan Baba, Ruhsati Baba, Tatarmış Baba, Şeriflerin Tekkesi, Çoban Baba, Ali Baba, Bakır Baba, Çiçekli Baba, Etyemez Baba, Hacı Bektaş Veli) İkincisi; şifalı sular ve üçüncüsü de diğer ziyaret yerleri olarak incelenmiştir.

Özkul, Çobanoğlu, “Durmuş Dede Örneğinden Hareketle Yatırların Yerinin Değiştirilmesinde Halk İnançlarının Durumu Üzerine Tespitler”. **Milli Folklor Dergisi** , C.5, S.40, Yıl:10, Kış 1998, s. 7 – 10.

Makalede, belli bir yere defnedilmiş bir velinin herhangi bir nedenle yerinin değiştirilmesi sonucu ortaya çıkan “ türbe ikizleşmesi” üzerinde durulmuştur. Göçtükleri yerden cami ve minarelerini dahi yanlarına alan ve göç ettikleri yere götüren milletin, kendilerini koruduklarına inanılan tarikat pirlarini, dede ve babalarının ruhani varlıklarını yanlarına almaları kuvvetle muhtemeldir tezi üzerinde durulmuştur.

Naci, Önal, “Romanya Dobruçası’nda Yedi Türbe”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1998**, Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları,2000, s. 39-40.

Bu çalışmada, Tuna nehri ile Karadeniz arasında yer alan, kuzeyde Moldova güneyde Bulgaristan ile sınırlandırılmış olan Romanya Doburcası’nda, günümüze

kadar gelebilmiş olan türbeler ve bu türbelerin ortaya çıkışındaki efsanevi anlatılar tespit edilmiştir.

Doğan Kaya, “Sivas’ta Yatırlar”, **I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri**, Ankara, 1998, s. 265-280.

Sivas’ta yer alan yatırlardan örneklerin yer aldığı bildiriye yatırdaki zatların kerametleri, yaşadıkları devir, ziyaretin amacı verilmiştir. Çalışmada Sivas merkezdeki 35 yatır ele alınmıştır.

Ali Duymaz, “Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme” **BÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 3, S.4, Balıkesir, 2000 s. 337-354.

Çalışmada, Balıkesir şehir merkezi, ilçeleri ve köylerinde bulunan 55 yatır ve ziyaret yeri ele alınmış, burada yatan zatların kimlikleri, şahsiyetleri ortaya koyulmuştur. Birinci bölümde yatırların fonksiyonları beş ana başlıkta şu şekilde toplanmıştır: 1. Her türlü dilek için ziyaret edilenler, 2. Doğumla ilgili olanlar, 3. Çocukla ilgili ziyaretler, 4. Talih açmak için gidilenler, 5. Hastalıkların tedavisi için ziyaret edilenler. İkinci bölümde ise; uygulamaların alt yapısı ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde, ziyaret zamanları, dördüncü bölümde de yatırların kimlikleri değerlendirilmiştir.

Gürbüz Erginer, “Anadolu’da Erenlerin Sosyo-Kültürel Fonksiyonları”, **Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri**, Ankara:ErvaK Yayınları, 2001, s. 271-27.

Çalışmada bireyin toplum içindeki rolü, kendini hatırlatması, anılması, adına bir takım dinsel/büyüsel işlemlerin ve ritüellerin yapılması bunların süreleri arasındaki ilişki ele alınmıştır. Eren kavramı, Anadolu’da erenlerin sosyal fonksiyonları çalışmanın diğer bölümleridir.

Mehmet Naci Önal, “Dağ Kültü, Eren Kültü ve Şenliklerinin Muğla’daki Yansımaları”, **Bilig Dergisi**, S. 25, 2003, s.99-124.

Makalede, türbelerde yatan zatlara eren ermiş, yaran, baba, dede, evliya veya veli gibi isimlerin kullanıldığı, bunlar içerisinde halkın en çok kullandığı kavramın ise eren olduğu belirtilmiştir. Çalışmanın giriş kısmında dağ kültürünün Eski

Türklerdeki yansımasını ve uygulamaları belirttikten sonra, Muğla yöresindeki eren kültürüne bağlı kutlamalardan örnekler vermiştir.

Hülya Taş “Türk Kültürünün Yayıldığı Coğrafyalarda Yer Alan İznik’teki İnanç Merkezleri”, **Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi 23-27 Eylül Mersin**, Ankara: Türksev Yayınları, 2004, s. 1081-1094.

Bildiride öncelikle İznik’in tarihi sosyal durumu ele alınmış, bölgede en çok bilinen ve ziyaret edilen “Sarı Saltuk, Eşrefoğlu Rumi, Abdulvahap Sancaktari, Kırgızlat Türbesi, Huysuzlar Türbesi, Eşref Dede Türbesi olmak üzere toplam dokuz türbenin fiziksel özellikleri ve ziyaret şekillerinden bahsedilmiştir.

Nilgün Çıplak, “Çukurova’da Halk Hekimliğine İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının İzleri”, **Türk Kültürü Dergisi**, S.507/508, 2005, s. 199-214.

Günümüzde, Anadolu’nun çeşitli yerlerinde olduğu gibi, Çukurova yöresinde de velilerin Allah’a yakın kişiler olarak kabul edilmeleri dolayısıyla Allah katında hatırlarının kırılmayacağı ve bu nedenle mezar ve türbeleri birtakım hastalıkların tedavisi amacıyla ziyaret edildiği üzerinde durulmuştur. Çalışmada, şifa için buralara gelenlerin, veli aracılığıyla Allah’a yalvardıkları, dileklerinin gerçekleşmesi için uygulamalarda buldukları çalışmanın konusunu oluşturmuştur.

Fatma Ahsen Turan, “Bulgaristan’da Demir Baba Tekkesindeki İnanç Sembollerinin Ve Ritüellerinin Çözümlemesi”, **Hacı Bektaş Velî Dergisi**, 2007, S.43, s.1-11.

Çalışmada, Demir Baba tekkesi fiziki açıdan ele alınmıştır. Türbe çevresinde bulunan simgelerde tanıtılmıştır. Pratikler başlığı altında da ziyaretçiler tarafından yapılan uygulamalar, ziyaretin amaçları makalede verilmiştir.

İsmet Çetin, “Türk Kültüründe Bab (Baba)/Ata Geleneği, **Milli Folklor Dergisi**, Yıl:19, S.76, 2007, s.70-75.

Çalışmada, milletin ortak paydası olan manevi liderleri ata/ babalar üzerinde durulmuştur. Türk toplumunun manevi liderleri olarak görülen ata, baba, dedelerin fonksiyon açısından benzerlikleri saptanmıştır. Türkistan sahasında bu şahsiyetler hakkındaki inanmalar da ele alınmıştır.

Ali Selçuk, “Dede Mezarlarındaki Sır: Ziyaret Fenomeni ve Kutsalın Tezahürleri”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S.56, 2010 s. 61-72.

Ziyaret fenomeninin kültürel değerler sistemindeki kodlarının kültürel yaşantıya yansımaları makalenin özünü oluşturur. Adana İli Turfanbeyli İlçesi, Evciköyünün tarihi ve kültürel kimliği, dede ziyaretinin atalar kültürüyle bağlantısı ele alınmıştır. Atalar kültürünün Tahtacı Alevilerindeki yansımaları çalışmanın özünü oluşturur.

Hüseyin Türk, “Hatay Türbe İnancının Sağlık Antropolojisi Açısından İncelenmesi”, **Milli Folklor Dergisi**, S. 94, 2012, s. 91-104.

Makalede, Hatay’da bulunan türbelerde gerçekleştirilen ziyaret şekilleri ve uygulamaların büyüsel ve dinsel olduğu saptanmıştır. Ziyaretlerin amacının sağlıkla doğrudan ilişkili olduğu ortaya konulmuştur.

Nilgün Çıblak Çoşkun, “Yatır Ve Ziyaretlerin Halk Kültüründeki Rolü Bağlamında Mersin’deki Muğdat Dede Türbesi’nin İncelenmesi”, **Turkish Studies**, 8/1 Winter 2013, s. 1205-1219.

Makalede, Mersin’deki önemli ziyaret merkezlerinden olan Muğdat Dede Türbesi halkbilimsel bakış açısıyla ele alınmıştır. Çalışmada Muğdat Dede’nin kim olduğu, türbenin fiziki özelliği, keramet motifleri, türbeye gidiliş amacı, uygulanan pratikler alan çalışmasına dayalı olarak verilmiştir.

5.1.3. Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

Ziyaret yerleri ile ilgili yapılan kaynak taramasında iki tane dinler tarihi doktora tezi, 41 tane de yüksek lisans tezi tespit edilmiştir. Bu tezlerden 25’i Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında, 1’i de din sosyoloji anabilim dalında hazırlanmış çalışmalardır. Geriye kalan 15 tanesi ise halk bilimi alanında yapılmış çalışmalardır. Felsefe ve Din Bilimleri Dalında hazırlanan çalışmalarda ziyaret yerleri, dinler tarihi açısından ya da sosyolojik yönden ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu çalışmalar hakkında bilgi verilirken tezlerin yapılış tarihi dikkate alınmış ve ayrıca çalışmalarda ele alınan ziyaret yerlerinin isimleri verilmiştir. Bunlar:

Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1988.

Zekiye Çağınlar, **Adana Yöresi Yatır-Ziyaret ve Ocaklarla Bunlara Bağlı Anlatılan Efsaneler**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana 1994.

Recep Çepni, **Çayeli Yöresinde Halk İnançlarının Fert Üzerindeki Etkileri**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1994.

Bekir Şişman, **Samsun Yöresinde Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir İnceleme**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1994.

Selahattin Özcan, **Tokat İli Pazar Yöresi Gelenek Görenek ve İnançları**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 1996.

Ahmet Sönmez, **Merzifon Yöresindeki Yaygın Halk İnançları ve Dini İnançların Fert Üzerindeki Etkileri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997.

Bülent Taşkaş, **Manisa İli Ziyaret Yerleri**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 1998.

Haşim Keskin, **Isparta ve Civarında Yaşayan Halk İnançları**, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta 1998.

Ahmet Kaldırımçı, **Yahyalı ve Çevresi Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1998.

Şeyda Alper, **Aşkale ve Yöresi Halk İnanışları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Farklı köy Örnekleri)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1999.

Ülkü Kara Düzgün, **Giresun'da Adak İnancı ve Adak Yerleri**, Yayınlanmamış Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999.

İbrahim Ekiz, **Manisa İli Alaşehir ve Kula İlçeleri Halk İnanışlarının Karşılaştırılması**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2000.

Önder Bilgin, **Bolu İlinde Mevcut Halk İnançları ve İlin Günümüz İnanç Coğrafyası**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2000.

Ömer Işık, **Güneydoğu Anadolu'da Halk İnanışları Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000.

Şenay Atalan, **Zonguldak İlinde Kutsal Mekân Anlayışı ve Yaygın Halk İnançları**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2000.

İbrahim Ethem, Arıoğlu, **Ankara'daki Ziyaret Yerlerinin Halk Bilimi Bakımından Değerlendirilmesi**, Gazi Üniversitesi Türk Halk Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000.

Mustafa Sever, **Mersin ve Yakın Çevresi Halk İnançları ve Halk Hekimliği**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halkbilimi Bilim Dalı, Ankara 2001.

Bahattin Yağbasan, **Sağdıçlar ve Ulupınar Köylerinin Halk İnanışlarının Karşılaştırılması**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2001.

Ahmet Şenel, **Niğde İlindeki Yaygın Halk İnanışları**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2001.

Akif Dündar, **Niğde ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2001.

Abdullah Celalettin Pişkin, **Osmaniye ve Çevresinde Halk İnanışları ve Uygulamaları**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2001.

Halit Gürocak, **Şırnak'taki Tatar Aşiretinin Halk İnanışı ve Şırnak İli'nin Günümüz İnanç Coğrafyası**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2001.

Hüseyin Toprakoğlu, **Serik ve Çevresinde Yaşayan Yörüklerde Adet ve İnanışlar**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2001.

Akif Beğen, **Ürgüp İlçesi ve Çevresi Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2001

İlyas Eren, **Çayyralan ve Çevresinde Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2001.

Fuat Naci Köse, **Burdur ve Yöresi Halk Bilimi Ürünlerinde Eski Türk İnançlarının İzleri**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2001

Zeki Ayhan, **Çubuk ve Çevresinde Halk İnanışları Üzerine Bir Araştırma**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2002.

Mustafa Çimtay **Şanlıurfa İli Akçakale ilçesindeki Yaygın Halk İnanışları**, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2002

Sahra Şahin, **Sinop ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Üzerine Fenomonolojik, Morfolojik ve Tipolojik Bir İnceleme**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2002.

Candan Torun, **Halk Hekimliği ve Çankırı'daki Halk Hekimliği İle İlgili İnanış ve Uygulamalar**, Gazi Üniversitesi Türk Halk Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi Ankara 2002.

Mustafa Özbek, **Yeşilhisar ve Çevresi Halk İnancının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi** Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2003.

Ali Selçuk, **Mersin Yöresi Tahtacılarının Dini İnanç ve Uygulamaları Hakkında Araştırma**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Doktora Tezi, Kayseri 2003.

Mahmut Furtuna, **Selendi İlçesindeki Yaygın Halk İnanışları Ve Bu İnanışlardaki Eski Türk İnancının İzleri**, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2003.

Erdal Aday, **Afyon ve Yöresi Halkbilimi Ürünlerinde Eski Türk İnançlarının İzleri**, Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2003.

Yakup Kılıç, **Karaman ve çevresindeki Ziyaret Yerlerinin ve Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Olgusu Açısından Tahlili**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004

Emrah Yavuz, **Harput Halk Kültüründe Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2005.

Hülya Öz, **Mersin'deki Ziyaret Yerlerinin Halkbilimi Açısından İncelenmesi**, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2005.

Hatice Özcan, **Halkın Çoban Dede'den Beklentilerinin Psikolojik Nedenleri**, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Adana 2006.

Rahime Özdoğan, **Amasya'da Adak Yerleri İle İlgili Halk Anlatıları**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2006.

Zeynep Asiye, **Somanç, Konya Beyşehir İlçesindeki Manevi Halk İnançlarına Dinler Tarihi Ve Din Fenomonolojisi Açısından Bir Yaklaşım** Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.

Zeynep Erdem Ağaoğlu, **Dini Ziyaret Yerleri Ve Halk İnanışları Açısından Kızılcahamam-Çamlıdere**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinler Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.

Abdülkadir Kıyak, **Elazığ ve Yöresinde Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Doktora Tezi, Kayseri 2010.

5.2. Kütahya İli İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Evliya Çelebi'nin 10 ciltlik eseri sadece tarihi bir belge olmanın yanı sıra halk bilimi çalışmalarında başvurulan en önemli kaynaklardan birisidir. Evliya Çelebi gezdiği gördüğü yerleri kendi üslubuyla anlatmış, başından geçen olayları anlatma esasına bağlı kalarak vermiş, birçok şahsiyetin türbeleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Seyahat ettiği beldelerde büyük velilerin mezarlarını ziyaret eden ünlü seyyah Evliya Çelebi memleketi olan Kütahya'yı ziyaret ettiği günlerde, burada medfun bulunan Ergun Çelebi, Ahteri ve Acem Sultan gibi meşayih ve meşahirlerle birlikte Kalburcu Şeyhi'nin tekke ve zaviyesini de ziyaret etmiştir (Kemikli,1998, 285).

Evliya Çelebi, H. 1082 yılında Kütahya'ya gelmiştir. Evliya Çelebi'nin Kütahya ziyareti, 1082 Muharremi'nin 12. günü, yani Aşûre gününde Mekke ve Medine yolculuğuna çıkmasıyla gerçekleşmiştir (Okumuş, 2007, 89;Seyahatname, 1985, IX, 7).

Evliya Çelebi seyahatini Bursa topraklarından güç bela Domaniç ve oradan da bugün Çukurca kasabası olarak bilinen istikamette sürdürmüştür. Kütahya ziyaret yerlerinden ilk bahsettiği bölüm burada başlar. Karacaahmet Sultan erenlerinden Selim Dede Sultan'ın Türbesi'nden bahseder. Türbenin tasviri yapılırken “ Kubbe-i alîde asude ulu sultandır” denilmektedir. Bu ibareden, Selim Dede Türbesi'nin görkemli kubbesi ve sağlam bir yapısı olduğunu anlayabiliriz. Diğer bir ifade ise şu şekildedir: “ Mutfakları ve fukara hücreleriyle bir mamur tekkedir” (Seyahatname, 1985, IX, 10).

Altı saat yolculuktan sonra Tavşanlı'ya gelir buranın da tarihi ve coğrafi durumu hakkında bilgi verdikten sonra Şeyh Ömer köyüne gelir. Bugün Seyitömer beldesinde bulunan Şeyh Ömer Hazretlerinin Türbesi'nden bahseder “*Yol üzre bir kubbei âlide Eşşeyh Ömer Hazretleri medfundur.*” sözleriyle Seyitömer Hazretlerinden bahseder (Seyahatname, 1985, IX, 10).

Kütahya'nın kurucusu olarak da bilinen Hezar Dinari'nin Hıdırlık dağında gömülü olduğunu da yine çalışmasında bahsetmiştir (Seyahatname, 1985, IX,11).

Sultanbağı Mezarlığı'nda Şeyh Ahi Oran Sultan, Taşoluk Mahallesi'nde Acem Sultan, Güzelim Sultan, Ahi Mustafa Mahallesinde Ergun Çelebi Hazretleri, Şeyh Ahmet, Pirlar Mahallesinde ünlü Ahteri Lugatının müellifi Ahteri Efendi, Kalburcu köyünde gömülü Şeyh Ahmet Kalburcu (Bugün bu köy Sofça Köyü olarak bilinir ve türbe Pir Ahmet Efendi Türbesi olarak zikredilir. Burada bir isim karışıklığını da gidermek gerekir. Çavdarlı Şeyh olarak bilinen Şeyh Beşir Pir Ahmet'in oğludur. Evliya Çelebi Seyahatnemesinde Çavdarlı denmesi şu şekilde açıklanır: Ömründe yalnız çavdar ekmeği yediği için Çavdarlı Şeyh derler). Karadonlu Sultan, Şam Mahallesi'nde Said Nureddin Sultan, Molla Vahit Paşa Hazretleri, Laleli Çeşmesi yakınında Küçük Dede, Saray Mahallesi mezarlığında Sultan Şuara Molla Firaki, Şeyh Hacı Bayram Sultan meydan mahallesi mezarlığında, Şeyh İshak Fakih kendi Camiinde, Hazırlık Sultan, Divan şairlerinden Şeyhi Tonlu Pınar (Dumlupınar) köyünde medfun olduklarını ve bunların bazılarını ziyaret ettiğini belirtmiştir (Seyahatname, 1985, IX, 15-16).

Simav ilçesi ziyaretgahları hakkında ise şu bilgileri vermiştir: Karşıyaka denen yerde Ali Aba fukaralarından Hacı Baba, biraz aşağıda Cabi Sultan, Cavlı

Mahallesi'nde Şeyh Zekeriya Efendi, Şeyh Simavi Hazretleri (Seyahatname, 1985, IX, 24).

Bu konudaki diğer bir çalışma ise, 1964 yılında Kütahya folkloru üzerine değerli katkılarda bulunan Hamza Güner'e aittir. Güner'in "**Kütahya Camileri**" adlı çalışmasında Camiler, Tekke-Zaviye, Tarikat ve Türbeler-Ziyaretgahlar başlıklarından oluşan bölümlerde ismi geçen merkez ziyaretgahlar ise: Ahi Evren Türbesi, Ahi İzzettin Türbesi, Sakıp Mustafa Dede, Ahi Arslan, Ahi Erbasan, Ahi Mustafa, Ahi Mehmet, Paşam Sultan, Abdülvacit Bin Mehmet Bedrettin, Acem Sultan, Acar Sultan, Ali Baba, Alemdar Sultan, Bun Dede, Cemalettin Sultan, Erguniye Türbesi, Evliya Efendi Türbesi, Abdal Ece ve Seyyit Ebulvefa, Fatma Ana Türbesi, Gaybi Sultan Türbesi, Gazi Mustafa, Hazırlık Sultan, Hacı İbrahim Sultan, İshakfakih Sultan Türbesi, Karadonlu Can Baba, Dört Direkli (Karagöz Ahmet Paşa) Türbesi, Şeyh Mehmet Salih Efendi Türbesi, Ömer Bari, Şeyh Musıhtittin Efendi Türbesi, Çelebi Tahir (Esrek Sultan) Öksüz Oğlan Ziyaretgâğı, Rabia Hatun, Şeyh Buhari, Kesik Başlar (Güner, 1964).

Kütahya türbe ve yatırları üzerine yapılan diğer çalışma Şeref Öz'ün yaptığı **Kütahya Yöresi Ziyaret ve Adak Yerleri** adlı çalışmadır. Çalışma üç bölümden oluşmuş birinci bölümde; adak kavramı ele alınmış ikinci bölümde Kütahya yöresi adak yerleri, adağın fonksiyonu, adak çeşitleri, adak günleri belirtilmiştir. Üçüncü bölümde ise; Kütahya merkezde 22 adak yeri, 12 adet merkez köylerdeki yerleri, Altıntaş (8), Domaniç (3), Emet (4), Gediz (1), Hisarcık (2), Tavşanlı (7), olmak üzere toplam 59 adet ziyaret yeri belirlenmiştir (Öz, 1996).

Ara Altun'un **Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi "Bir Deneme"** adlı çalışması Kütahya'da yer alan yapıları kapsamlı olarak ele aldığı bir incelemedir. Bu çalışmanın ilgili bölümlerinden biri de Tekke ve Türbeler başlığını taşır. Bu bölümde "Balıklı Tekkesi, Mevlevihane, Şeyh Salih Türbesi, Evyan Türbe, Paşam Sultan Türbesi, Karagöz Ahmet Paşa Türbesi, Ahi Evren Türbesi, Şeyh Buhari Türbesi, Dört Direki Türbe, Açık Türbe, Ulu Cami Türbesi, Sunullah Gaybi Türbesi ve Fatma Ana Türbesi olmak üzere 13 yapının mimari özellikleri değerlendirmiştir (Altun, 1982, 341-369).

Yaşar Bozyiğit'in **Simav'ın Manevi Mimarları** adlı çalışma antoloji niteliğinde hazırlanmıştır. Kitabın Türbeler başlığı adı altında hazırlanan bölümde,

Simav ilçesinde yer alan türbe ve yatırlar halk bilimi açısından incelenmiştir (Bozyiğit, 2001).

Çeşitli kitaplarda ya da dergilerde araştırma alanındaki ziyaret yerleriyle ilgili bilgilere ulaşılabilmektedir. Yrd. Doç. Dr. Cevdet Dadaş, Dr. Atilla Batur, ve Dr. İsmail Yücedağ tarafından hazırlanmış olan “Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kütahya Vakıfları II/1, II/2, II/3” bu çalışmalardan biridir (Dadaş, Batur, Yücedağ, 2000). Çalışma vakfiye kayıtları üzerinden hazırlanmış olması hasebiyle vakıflar için tutulan resmi kayıtlardan oluşmaktadır. Çalışmada, Kütahya Yöresindeki Türbelerin vakfiye kayıtları ve türbelere bakmakla yükümlü olan türbedarlara ödenen ücretlerle ilgili belgeler de yer alır. Eserin “Seçme Vakıflar ve Belge Örnekleri” bölümünde ismi geçen türbe kayıtları şunlardır: Ahi Arslan Vakfı (s.1), Ahi Hacı Zaviyesi (s.38), Ahi Mustafa (s.42), Arslan Bey (s.95), Dedebalı (s.240), Seyyid Ali Zaviyesi Vakfı (s.334), Şeyh Ali Zaviyesi (s.345),Tur Aslan Bektaşî Zaviyesi (s.360), Turasan (s.362).

Diğer bir çalışma ise; Dr.Atilla Batur, Yrd. Doç. Dr. Cevdet Dadaş ve Dr. Zekai Mete tarafından hazırlanan “**Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kütahya’da Sosyal Hayat**” adlı çalışmadır.

İ.Hakkı Uzunçarşılı tarafından hazırlanan “**Bizans ve Selçukiylerle Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri**, adlı eserinde Kütahya tarihi ve tarihi kitabeleri ele alan yazarımız “Kütahyalı Meşahiri” adlı bölümde Kütahya’daki önemli isimlerin hayatları ve eserleri hakkında bilgiler vermiştir (Uzunçarşılı,1932,208-275).

Mustafa Kalyon’un **Kütahya’da Selçuklu-Germiyan ve Osmanlı Eserleri**, adlı çalışmasında Osmanlı Eserleri Tekkeler ve Türbeler başlıklı Kütahya merkezdeki tekke ve türbelerin bulunduğu yer, mimari açıdan değerlendirilmiş ve ayrıca sözlü kaynaklardan anlatılan rivayetlere de yer verilmiştir.

Osman Uysal tarafından hazırlanan, **Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri** adlı çalışma ise Germiyan Beyliği’nin mimari eserlerini tespit etmek üzere oluşturulmuştur. Eser, saha araştırmasının kullanılması ve Germiyan dönemi türbe ve tekkeleri hakkında bilgiler vermesi açısından önemlidir (Uysal, 2006).

Mustafa Salün tarafından hazırlanan “**Kütahya Gezek Geleneği ile Törelerimiz, Oyunlarımız**” adlı çalışmada yazar Kütahya’da Ahi Türbeleri başlığında, Ahi Evren Türbesi, Ahi İzzettin Türbesi, Ahi Arslan Türbesi, Ahi Erbasan, Ahi Mustafa ve Ahi Mehmet Türbeleri hakkında bilgiler vermiştir. Türbenin bulunduğu yer ve türbedeki uygulamalar yüzeysel olarak belirlenmiştir (Salün, 2001).

Ali Günhan’ın **Kütahya ve Yöresi Folklorundan Damlalar**, adlı derleme çalışmasında ise halk edebiyatı ürünlerine yer verilmiştir (Günhan, 2009).

A.Munis Armağan, **Ege’nin Gizli Tarihi Horasaniler** adlı çalışmada ise, Kütahya’nın Okçular köyündeki Zaviye, Karadonlu Can Baba ve Ali Baba Türbeleri hakkında bilgiler verilmiştir (Armağan,2001).

Makalelerde;

Ali Sarıkoyuncu, “Kütahya Merkez Karaağaç, Kızık, Duva, Geven Köylerindeki Tekkeler ve Halk İnançları”, **I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri**, 13-16 Ağustos 1998, Ankara, s. 443-456.

Bildiride, Kütahya merkezde bulunan Karaağaç, Kızık, Duva, Geven köylerinde yer alan türbe, tekkelerin bulunduğu yer, burada yatan zatların kimlikleri, efsaneler ve uygulamalar ele alınmıştır.

Mustafa Güler, “Ahi Resul Zâviyesi ve Hisarcık’a Ait Belgeler”, **AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 2002, s.109-122.

Makalede, Hisarcık İlçesi Şehitler Türbesi olarak bilinen zaviye ile ilgili tarihi belgeler ışığında Ahi Resul ve Zaviyesi hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışma Hisarcık İlçesi tarihi açısından da kayda değerdir.

İsmail Çiftçioğlu, Germiyanogulları Dönemi Kütahya Medreseleri, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. S.15, Kütahya 2006,s.161-180.

Erdal Aday, “Kütahya Yöresi Akçaalan Beldesi Türbe ve Yatırlara Bağlı Olarak Ortaya Çıkan İnanışlar”, **II. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı**: 17-18-19 Ekim 2007, Cilt I, Ankara: Türk HAMER Yayınları, 2007, s.443-458.

Bu bildiride, Gediz İlçesi Akçaalan Beldesi adak yerleri ile ilgili anlatılar ve buralarda yapılan uygulamalar, uygulamaların hangi amaca hizmet ettiği, halkın gözündeki yeri ve önemi ele alınarak inanç ve uygulamaların tarihi seyri gözler önüne serilmiştir.

Mehmet Çeribaş, “Kütahya Seyit Ali Sultan Ocağında (Çamlıca ve Aydoğdu Köyleri) Kültür ve Bu Kültürlere Bağlı İnanç ve Uygulamalar”, **II. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşılık Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı**: 17-18-19 Ekim 2007, Cilt II, Ankara: Türk HAMER Yayınları, 2007, s.1331-1356.

Saha araştırması sonucunda hazırlanan bildiride Eski Türklerde yaşayan birçok inanç unsurunun Çamlıca ve Aydoğdu köylerindeki yansımaları tespit edilmiştir. Çamlıca köyünde yer alan Seyit Ali Sultan Türbesi ve diğer yatırlar hakkındaki pratikler ve anlatılan menkıbeler de değerlendirilmiştir.

Ejder Okumuş, “Evliya Çelebi Kütahya’da”, **DEÜİFD**, XXVI, İzmir 2007, s. 83-120.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Kütahya ve çevresi ele alınmış özellikle de ziyaretler yan başlığı altında eserde geçen ziyaret yerleri incelemiştir.

Cevdet Yakupoğlu, “Germiyanoğulları Muhitinde Ahiler ve Zaviyeler”, **Turkish Studies**, Volume 4/3 Spring 2009 ,s. 2264-2285.

Makalede, Germiyanoğulları topraklarının Osmanlılara intikal etmesinden sonra da ahilerin bölgedeki etkin faaliyetleri üzerinde durulmuş, ahilerin Kütahya, Denizli ve çevre kazalardaki faaliyetleri ile bunların adlarına açılmış zaviyeler ele alınmıştır.

Aydın Duru, “Kütahya İnanç Merkezleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Kütahya Halk Kültürü Araştırmaları**, Kütahya: Kütahya Valiliği Yayınları, 2010, s. 52-74.

Kültür ve Turizm Bakanlığı katkılarıyla hazırlanan “Kütahya Halk Kültürü Araştırmaları” adlı eserdeki “Kütahya İnanç Merkezleri Üzerine Bir Değerlendirme” adlı çalışmada Aziz Dede, Ebe Çamlığı, Sarıkız, Karadonlu Can Baba, Turabi Haksız Hasan, Çimen Dede, Hüseyin Gazi, Şeyh Mehmet Salih, Sarı İsmail, Sarı Dede,

Ekmekçi Dede, Kemal Sultan, Kurt Dede, etrafında oluşmuş efsaneler, kerametler, ziyaret yerlerindeki inanç ve pratikler Aydın Durdu tarafından kaleme alınmıştır.

Eda Karakuş, “Kütahya Aleviliği”, **Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S.56, Ankara, 2010, s.371-393.

Erdal Aday, “Şeyhler Kasabası ve Karaağaç Köylerinin İnanç Merkezleri Açısından Karşılaştırılması” **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, S.1 Ankara 2011, s.107-130.

Makalede, Alevi-Bektaşî geleneğinin canlı olarak yaşadığı Kütahya ili Hisarcık İlçesi Şeyhler Beldesi ile merkez Karaağaç köyünün türbe ve yatırlar etrafında ortaya çıkan inanış ve uygulamalar üzerinde kıyaslamalar yapılmış, ortaya çıkan ziyaret yerleriyle ilgili ritüeller belirlenmiş, bu uygulamaların eski Türk inanç sistemi ile bağlantısını ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Erdal Aday, “Kurtuluş Diyarında Somuncu Baba” **Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı**,23-25 Eylül Aksaray 2011 s.352-368.

Bildiride, Tavşanlı ilçesinde yer alan Ekmekçi Dede olarak bilinen Somuncu Baba'nın Türbesi etrafında ortaya çıkan inanç ve uygulamalar ele alınmıştır.

Erdal Aday, “Kuruluş Diyarında İnanç Merkezleri: Saruhanlar Örneği”, **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, S.3, Ankara 2011, s.267-286.

Makalede, Saruhanlar köyü türbelerinin Alevi-Bektaşî geleneklerinin oluşmasında ve uygulamaların devam etmesindeki rolü yansıtılmaya çalışılmıştır. Köyde yer alan türbeler şunlardır: Ebe Ana (Ebe Kadı, Nebiye Hatun), Gül Ana, Paşa Balı, Ahmet Dede, Arap Dede, Sıtma Dedesi, Ali Dede, Şehitler Dedesi, Kara Delicik, Bekir Dede, Garipçe...

Saha araştırmalarına yönelik yüksek lisans tez çalışmaları ise;

Arif Sunal, **Simav Folkloru**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2002.

Şule Akçay Erbay, **Dumlupınar ve Kirazpınar Köyleri Folkloru**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim

Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2006.

Nuri Erbay, **Kütahya Merkezi İlçesi Çamlıca (Okçu-Güveççi Köyü) Folkloru Üzerine Bir İnceleme**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2007.

Zeynep Çanlı, **Kütahya- Şeyhler Beldesi Folklor Örnekleri**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2007.

Fulya Şahin, **Kütahya Allhören Köyü Folklor Örnekleri**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2008.

Mustafa Şemin, **Kütahya Gezeleri**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Kütahya 2009.

Nemika Yeloğlu, **Kütahya ve Çevresinde Memorat Tasarımı**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2009.

Gönül Başhan, **Kütahya Simav İlçesindeki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010.

Çiğdem Savaş, **Kütahya'ya Bağlı Sofça ve Sobran Köylerindeki Alevilik İle İlgili İnanç ve Uygulamalar**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2011.

Yasemin Domaç, **Kütahya Aydoğdu Köyü Folkloru**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Kütahya 2012.

Tarihi belgeler de türbe ve yatırların tespiti açısından incelenmiştir. Özellikle de tarihi belge niteliği taşıyan salnameler ve temettuat defterleri de taranmıştır. Taranan arşiv kayıtları şunlardır:

Murat Yıldız, **XIX. Yüzyılda Temettuat Defterlerine Göre Kütahya'nın Meydan ve Çukur Mahallelerinin Emlak Ve Arazi Durumlarının Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000.

Şengül Öztürk, **1300 -1310 Hicrî Yıllarında Hüdavendigâr Vilayetinde Kütahya Sancağı Salnamelerinin Transkribi ve Değerlendirmesi**. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2000.

Nilüfer Balkan, **Salnamelere Göre Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kütahya Sancağı'nın Sosyoekonomik Profili**, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2000.

Ömer Karakaş, **19 yy sonu 20 yy Başlarında Kütahya Sancağı Salnameleri**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2000.

Zabit Acer, **1300 -1310 Hicrî Yıllarında Hüdavendigâr Vilayetinde Kütahya Sancağı Salnamelerinin Transkribi ve Değerlendirmesi**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2000.

Vedat Akan, **Kütahya Sancağı Gediz Kazası 1261 (1845) Tarih ve 7863 Numaralı Temettuat Defteri Transkripsiyonu**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2002.

Türker Çetin, **1845 Tarihli Temettuat Defterlerine Göre Kütahya Şehri (Polad Bey, Efendi Bola, Ahi Mustafa, Cedit, Kadışeyh ve Şehre Küstü Mahalleleri)'nin İktisadi ve İctimai Durumu**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya 2003.

Süleyman Polat, **XVII. Yüzyılda Mühimme Defterlerine Göre Kütahya**, DPÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya 2005.

İsmail Kartal, **1845 (H. 1261) Tarihli Temettuat Defterine Göre Hüdavendigâr Eyaleti Dahilinde Kütahya Sancağına Tabii Tavşanlı Nahiyesine Bağlı Kuruçay, Çardaklı ve Bey Karyelerinin Transkripsiyon ve Edisyon Kritiği**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya 2006.

Leyla Sarıavcı, **I Numaralı Kütahya Şeriyeye Sicili Transkripsiyonu ve Kritiği**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya 2007.

Bülent Cırık, **1845 (H.1261) Tarihli Temettü'ât Defterlerine Göre Hüdavendigâr Eyaleti Kütahya Kazası Armudi Nahiyesine Bağlı Seyeli, Ask-ı Kara, Ürünlü, Bayramşah, Söğüt, Serviran Ve Sökman Köylerinin İktisadi ve İctimai Durumu**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kütahya 2007.

Fatih Dalgacı, **45 Numaralı Tapu Defterine Göre Simav Nahiyesi**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2008.

Mehmet Turan Işık, **Hüdavendigâr Eyaleti Bursa Sancağı Domaniç Kazası1261 (1845) Tarih ve 7712,7714,7719,7725,7731,7732 Numaralı Temettü'ât Defterleri** Transkripsiyonu, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2008.

Abdullah Yüksel, **H.1287 (M.1870) – H.1297 (M. 1880) Yılları Arasında Hüdavendigâr Vilayeti Salnamelerinde Kütahya Sancağı**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya 2008.

Mehmet Dağlar, **1571 Tarihli Tapu Tahrir Defterine Göre Gediz Nahiyesi**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kütahya 2011.

Diğer Tezler ise;

Nilgün Çöl, **Tavşanlı Tarihi Kent Dokusu**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992.

Murat Değer, **XVII. ve XVIII. Yüzyıl Kaynaklarında Kütahyalı Şairler**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Kütahya 2006.

Osman Uslu, **Gediz'in İnanç Coğrafyası**, DPÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya 2007.

Görüldüğü üzere Kütahya'daki ziyaret yerlerine çeşitli kitaplarda, dergilerde, bildiri ve tez çalışmalarında yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ATALAR KÜLTÜ

Türkler, doğaüstü güce sahip olduklarına ya da tanrıyla ilişkili olduklarına inandıkları her şeye karşı doğuştan saygılıydılar ve bunlardan çekinirlerdi. Türklerin dinle ilgili her şeye karşı büyük bir merakları olmuştur. Müslüman olduktan sonra bile, önceki kadar sık olmamakla birlikte, diğer dinsel inançlara ilgi göstermeyi sürdürmüşlerdir. Eski dinlerinden ve coğrafyalarından kopmuş olmalarına rağmen Anadolu'da İslam perdesi altında Eski Türk dininin bütün unsurunu yaşatmayı bilmişlerdir. Bugün ziyaret merkezi olarak kabul edebileceğimiz türbe ve yadırlara halkın yoğun ilgi göstermesinin temelinde atalar ruhunun geride bıraktığı kişileri etkileyebileceği inancı yatmaktadır.

Atalar kültü veya atalara tapınma, kabile atası, ünlü savaşçı veya din adamları gibi toplumsal önder olan kişilerin öldükten sonra da hayatlarını sürdürdükleri inancından doğmaktadır. Ölümle bedenden kurtulan ata ruhu geride bıraktığı kimselerin hayatını etkilemeye devam eder (Duymaz, 2006, 8-9). Atalar, dini ve sosyal buyrukların, gelenek ve âdetlerin koruyucusu kabul edilirler (Örnek, 1971, 95).

Atalar ruhu daha çok, ataların öldükten sonra da toplumla iç içe olduğu, ilişkilerini sürdürdüğü inancı şeklinde tezahür etmekte ve bu amaçla yiyecekler, kurbanlar sunmakla, dualar edilmekle bu ruha bağlı kültürler de yerine getirilmiş sayılmaktadır (Hançerlioğlu, 1993, 60). Bu durum bazı araştırmacılarca totemcilik olarak görülürken, bazılarının göre de "baba hukuku" hâkim olan sahalarda daha fazla görülmekte; bu durumun ortaya çıkışı da ekonomik ve sosyal şartlara bağlanmaktadır (Kafesoğlu, 2005, 304). Orta ve Kuzey Asya toplulukları da bu şartları haiz oldukları için "ataerkil" bir aile yapısına hâkim olmuşlar, atalara saygıyı önemli bir inanç unsuru olarak idrak etmişlerdir.

Atalar kültüründe ölen atanın ruhunun öldükten sonra da yaşadığına, toplumla ilişkisini sürdürdüğüne, atanın yeryüzünde kalan manevi varlığının geride kalan kişilerin hayatlarına tesir ettiğine inanılır. Kabile atası, ünlü savaşçı, din adamı gibi söz konusu bu kişiler, yeteneklerini öldükten sonra da devam ettirir. Kurbanlar ve adaklar sunmak, törenler düzenlemek suretiyle dinsel ve toplumsal emirlerin, gelenek

ve göreneklerin koruyucusu kabul edilen ataların anılmasıyla bitki ve hayvanların çoğalacağı düşünülür. Ataların anılmaması halinde ise  fkeleneceklerine kanaat getirilir ( rnek, 1971,94-95). Büyük atasına, hayattayken saygı duyan Türk toplumu, o, öldükten sonra da aynı hürmeti ve hassasiyeti göstermiş; sonsuza kadar sürecek bir bağ oluşturmuştur.

Genel olarak, Gök Tanrı Dini ya da Kamlık Dini olarak adlandırılan Türk dininde insanlarla, ölmüş ataları arasındaki bu sıkı bağ, yaŐayanla, ölmüş atası arasında, ardı arkası kesilmeyen bir saygıyı da beraberinde getirmiştir. Bu saygı Türklerde, kurban kesip aş verme ya da yas tutma Şeklinde kendini en iyi ifade etmektedir (Eröz, 1999, 67).  lm Ő ataları tanzim ve onlar için kurbanlar sunma inanç ve âdeti, geleneksel Türk dini tarihinin en önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Aslında atalar kültü, tıpkı tabiat güçlerine inanma yani nat rizm gibi, dinler tarihi içerisinde, çok çeşitli toplumlarda görülen bir vakıadır ve hatta bazı din bilimcileri onu menşei dini form Şeklinde görmek istemişlerdir. Her halükarda, atalar kültü özellikle patriarkal aile tipinin hâkim olduğu toplumlarda örülen bir dini vakıadır. Buna göre, ölen ataların ve özellikle babaların ruhlarının geride kalanlara iyilik ya da kötülüklerinin dokunabileceği inancı ve onlara karşı duyulan minnet hissi, atalar kültürünün temelini oluşturmaktadır. Mamafih, atalar kültünde ölen her atanın ruhu ve dolayısıyla da mezarı kült konusu olmamakta, yalnızca saygıdeğer olanlar buna eriŐmektedirler. Bu anlamda “ l ler kültü” (culte des morts) ile atalar kültünü de birbirinden ayırt etmek gerekecektir (Günay-G ng r, 1999, 59).

Türkler kendilerine ata bildikleri ŐahıŐlar için büyük mezarlar yapmış veya temsili mağaraları ecdatlarının mezar yerleri olarak değerlendirmiştir (Bayat,2007b, 187). Bu bağlamda, ata, dede mezarlarını yüce dağ başlarında inşa etmişler ve yılın belli dönemlerinde ziyaret etmişlerdir.

Bu kültün temelinde ölen atanın manevi varlığının yeryüzünde kalmakta olduğu ve geride bıraktıkları kimselerin hayatlarını olumlu ya da olumsuz yönden etkileyebildikleri inancı yatmaktadır. Örneğin ürünün verimli, bereketli olmasında, hayvanların sağlıklı ve verimli olmasında, insan soyunun çoğalmasında önemli rol oynadıklarına inanılmaktadır. Bu alanlarda ataların yardımlarını sağlamak amacıyla da onlara yakarmak, onları mutlu etmek isteği doğrultusunda bazı etkinliklerde bulunulur. Örneğin, ata ruhları için kurbanlar kesilir, yemekler,

meyveler sunulur, ölmüş ataları simgeleyen maskeler takarak canlandırmalar yapılır ve onların anısına büyük taşlar dikilir.

Atalar kültürü, yaşarken toplum içinde kudretli kişilerin öldükten sonra da ailelerini ve toplumlarını korumaya devam etikleri inancına dayanmaktadır. Ölenlerin ruhu ile yaşayanlar arasında yakın bir münasebet bulunduğu inanılan Şamanizm’de de bu münasebetin kaynağında, atalara karşı duyulan büyük saygı gösterilmektedir. Şaman olmanın temel şartlarından atasıyla sıkı bir bağ kurma ilkesi de atalar kültürünün temel prensiplerindedir (Eröz, 1992,67).

Türk toplumunda ve araştırma alanımızda ziyaret fenomeninin ilk izleri eski Türk inancına dayanmaktadır. Türbe ziyaretiyle Türklerin eski ve köklü inançlarından biri olan “atalar kültürü” arasında kısmi de olsa bir bağ bulunmaktadır. Nitekim eski Türkler ata ruhlarına büyük bir saygı, hürmet ve tazim göstermekte ve dar zamanlarda ata ruhlarının kendilerine yardım ettiğine inanmaktaydılar (Yörük, 2005, 32). Eski Türk toplulukları arasında en köklü ve en eski inançlardan biri olan atalar kültürü, “ölmüş ataları tazim ve onun için kurbanlar sunma inanç ve âdetidir.” Evliya, ermiş, dede, baba gibi isimlerle anılan kişilerin yattıkları yerler etrafında oluşan inancın temelinde atalar kültürü bulunmaktadır. Eski Türk topluluklarında ölünün her türlü eşyasıyla defnedilmesi, ölmüş atanın kendisinin yanı sıra hatıralarının ve eşyalarının da kutsal kabul edildiğini göstermektedir (Ocak, 1983, 26).

Atalar kültürünün bulunduğu toplumlarda resmedilmiş veya yontulmuş ata tasvirlerine rastlanmaktadır (Roux,1999, 201). Kitanlar ve Moğollar’ın ölen devlet adamlarının heykellerini yaptırdıklarını, bu yapıtları yaşamlarındaki en değerli yere koydukları bilinmektedir.

Altayların en ilginç tasviri ongon’dur. Bu Moğolca kelimeyi ata ruhu veya ruhları betimleyen tasvir olarak ele almak gerekir. Eski Türkler, ongon kelimesinin yerine “tös, kürmes, tın veya töz” kelimelerini de kullanmışlardır.

1.1. Töz

Atalar kültürü ile ilgili olarak, Türklerde ataların tasvirlerinin yapıp saklandığına dair kayıtlar da mevcuttur. Gerçekten de, Orta Asya Türkleri arasında

görülen ve bazıları da hayvan derilerinden yapılan sembollere Altaylılar “töz” (tös), Yakutlar“tangara” diyorlardı. Bunlar duvarlara asılır veya torbalarda saklanır, önemli bir yolculuğa veya ava çıkarken üzerlerine saçı saçılır, ağızlarına yağ sürülürdü (Günay-Güngör, 1999, 60). Kamlar, bu tözlere, “ bu babamın, bu anamın tözü” derlerdi (İnan, 2006, 42).

Kazanlarda, Kırgızlarda ve Başkurlarda töse ayrıca “tüs” de denilmekte ve tüs, atalarından kalma hatıra- andaç anlamını taşımaktadır. Uygur, Çağatay ve sair lehçelerde ise soy, nesep veya aile anlamına gelmektedir (İnan,1998a, 569).

Bazı araştırmacılar, tüm atalara ongon denildiğini öne sürmüşse de bir ölü atanın ongon niteliklerini taşıyıp taşımadığını ancak şamanın karar verebileceğini tespit edilmişlerdir. Ölen birinin ruhu ailesinde ya da toplumda tehlike uyandırmaya başlayınca, şaman bu ruhun tasvirini yapmaktadır. Böylece ruh kendisinin nerede olduğunu bilmekte ve daha zararsız hale gelmektedir (Roux, 1999, 207-210).

Bir insan öldüğünde akrabaları kendi yurtlarına ölünün tahtadan yapılmış kaba bir tasvirini dikmekte bir süre buna kutsal bir onur bahşederek ona yiyecekler sunarlar(Roux,1999, 208). Bu uygulamaları, ölüyü memnun etme gayreti ve öldükten sonra o kişiye duyulan saygı ve özlemin yansıması olarak görmek gerekir.

1.2. Türk Topluluklarında Atalar Kültü

Milattan önceki VII. yüzyıllarda Çin vakanüvisler tarafından Hunlarda tespit edilen Gök - Tanrı, güneş, ay, yer, su, atalar ve ölümler kültü, Türk kavimlerinde, muhtelif kültürlerin tesirleri altında kalmalarına rağmen, son devirlere kadar devam ettirilen kültlerdir. Bu kültler çağdaş Altaylılarda ve Yakutlarda da müşahede edilmiştir (İnan, 1976, 1).

To-ballar "Siyenpi âdeti üzerine ilkbaharın ilk ayında Gök-Tanrı'ya, doğu tarafında bulunan tapınakta atalara kurban keserler; sonbaharın ilk ayında Gök - Tanrı'ya kurban ayini yaparlardı, dini ayinler ve kurban törenleri nizamnameye göre icra edilirdi. Ecdat mabedi makamında bir taş oyarlardı. Şimal yurtlarından cenuba göç ederlerdi, taş ev içinde göğe, yere, hakanın soyuna kurban keserlerdi. Kurbanlardan sonra kayın ağaçları dikerlerdi. Bunlardan tanrılık ve kutlu orman meydana gelirdi (İnan, 1976, 4).

Hunlar, ölülerine büyük değer vermişler, ölüyü gömerken malını mülkünü de beraberce gömmüşlerdir. Hunlar ölüm merasimini belli bir tertip içinde yaparlar ve ölüyü de gömmeye götürürken gruplar halinde takip ederler (Eberhard, 1996,76). Hatta ölüyle birlikte malını mülkünü gömer, mezarın etrafını taşlarla örtüp, hayvanlar kurban ederler. Kurban edilen hayvanın kafatasını bir sırığa geçirip mezarın başına asarlar, arkasından at yarışları yapıp, atları da kurban ederlerdi (Eberhard, 1996, 94). Bunlarla da kalmazlar, matem sembolü olarak yüzlerini çizerler, ölünün hayattayken öldürdüğü adam sayısınca mezarının üzerine taş (balbal) dikerlerdi (Eberhard, 1996, 68). Benzer âdetlerin Tobalarda da olduğunu görmekteyiz. Onlar da bir taş mezar yapıp, bu mezarda kurban kesip, kayın ağaçları dikerler ve bunlardan büyük ormanlıklar meydana gelirdi. Türklerden sayılan Kaoçılar da ölülerini atları ve silahları ile gömerlerdi (Ögel, 1993,17). Tunguzların yay, ok ve öteki dünyada kullanabilmesi için birkaç kap gömdükleri gibi Tatarlar da ufak eşyalarını cesetle beraber gömmüşlerdir. Çuvaşlar ise, çeşitli âletler ve bıçakları ölülerle beraber gömerlermiş (Roux, 1999, 293).

Çinlilerin, Hunlar hakkında verdiği bilgilerin aynısının Kıpçaklarda da var olduğunu; Kıpçakların da mezar etrafına sarıklar astığını, mezarın yanına kımız ve et koyduklarını, mezarın üstüne höyük (kurgan) yaptıklarını öğrenmekteyiz.

Orta ve Kuzey Asya toplulukları da bu şartlara haiz oldukları için “ ataerkil” bir aile yapısına hâkim olmuşlar, atalara saygıyı önemli bir inanç unsuru olarak idrâk etmişlerdir. Hatta Batı (Avrupa) Hun Devleti başbuğu Attila, Hun aile mezarını soyan Bizanslı Margos piskoposuna karşılık Balkan seferine çıkmıştır. Burada Attila'nın savaşa karar vermesinin yanında piskoposu mezar soymaya iten sebeplere de dikkatle bakmak gerekmektedir. Mezarda, muhtemelen Atalar Ruh iyesine uygun olması hasebiyle değerli eşyalar bulunmaktaydı.

Din araştırmacılarının ve etnologların Türk halklar üzerine yaptıkları araştırmalar sonucunda Kuzey Asya ve eski Orta Asya kavimlerinde Atalar kültürünün varlığına rastlanmıştır. Şamanizm, atalar kültürünün Türk kültürüne yerleşmesine büyük katkı sağlamıştır. Dini ve kültürel törenlerde gerçekleştirilen ritüeller dünyadaki insanla ölmüş insan arasındaki ilişkiyi içeren davranışlar bütünüdür. Bu uygulamaların genel amacı ölen kişinin sosyal hayattaki etkilerini devam ettirme çalışmaları olarak adlandırabiliriz.

Kitan kabilesi av merasiminde ilk avı atalarına sunar. Hükümdar ilk avı verenin ataları olduğunu söyler. Tobalar, atalarına kurban sunma ritüelini her mevsimin ikinci ayında yani geceyle gündüzün eşitlendiği günlerde yapmaktadırlar (Roux, 1999, 196-200). Kütahya yöresi Alevi- Bektaşî törenlerinin haziranda başlayıp temmuz ayının ilk haftasına kadar devam etmesi de tesadüfî değildir. Mezarların bir çiçek bahçesi gibi bakımlı olması da atalar kültürüyle alakalıdır. 80 yaşındaki Fadime Nine Aydoğdu köyünde, türbe ziyaretini gözyaşlarıyla birlikte kapı niyazlarını yaptıktan sonra mezarın baş kısmından başlayarak niyazlarını yapması bu inancın tezahürü olabilir.

Orta Asya'daki eski Türk toplumlarında, özellikle Hunlar ve Göktürklerde görülen atalar kültü, eski inanışların güçlü ve devamı olanlarından biridir. Eski Türklerde görülen atalar kültü, Çinlilerdeki ataya kurban sunma, tapınma ve Moğollardaki ata heykelleri yapma geleneğinden farklıdır (Eröz, 1992,68).

Ölen kişilerin varisleri, atalarına karşı sevgi ve saygı duymalarına karşın şamanlıkta olduğu gibi korku da duyarlar. Tikue uygarlığında bazı toplumların belli bir tapınma âdeti dolayısıyla ata mağarasına her yıl gitmesi atalar kültürüne kurban sunma ritüelinden başka bir şey değildir. Hiong-nular'a göre atalarla yeryüzünün koruyucu tanrısı arasında yakın ya da uzak ilişki vardır. Atalara sundukları kurbanla göğe, toprağa ve öteki güçlere sundukları kurbanlar aynı değerdedir (Roux, 1999, 195). Asya Hunları, Tabgaçlar ve Gök Türkler kutsal saydıkları mağaralar önünde atalarına kurban sunmuşlardır (Kafesoğlu, 2005, 304). Türkler gibi atalar kültürüne sahip diğer kavimlerde bu inanç, eski Yunanda Heroslar da olduğu gibi ölen bazı kudretli kimselerin Yarı-Tanrı sayılmasına kadar ileri gitmiş iken ve bunlarda Tanrılara insanlar kurban edilirken, Türklerde böyle adetler görülmez (Kafesoğlu, 2005, 305). Fakat eski Türklerde Gök-Tanrı ve atalara kurban olarak hayvan kesilirdi. Hayvan cinsinden de erkekler seçilirdi. En makbul kurban olan at iskeletlerine Bozkır Türk kavimlerine ait mezarlarda rastlanır. Bundan dolayı Asya Hun imparatorlarına ait kurganlarda ve Orta Avrupa'da Hun ve Avar çağı mezarlarında bol miktarda at iskeletleri bulunmuştur (Kafesoğlu, 2005, 307).

Türklerin Hunlardan sonraki en parlak devrini yaşayan Kök Türkler de Atalar ruhuna istinaden Hunlara benzer merasim yapmışlardır. Kök Türklerin kültürü bu anlamda Kunlarla büyük benzerlik arz eder. Kök Türkler, “ölen adamın cesedini

bir çadıra koyup, ölünün at ve koyunlarını çadırın önüne sererler ve ölünün ruhuna hediye ederler. At üzerinde çadır etrafında yedi defa dolaşp, yüzlerini bıçakla keserler ve yüksek sesle ağlarlar. Muayyen bir günde de ölünün at ve diğer eşyalarını cesetle yakarlar. Bu külleri de toplayıp belli bir zamanda gömerler (Radloff, 1994 124-125). Bu geleneğin yaşadığını Kök Türk Yazıtlarında da görmekteyiz. Yazıtlara göre ölünün ardından “ yasçı, ağlayıcı” getirilmekte, merasime katılanlar saçını, kulağını kesmekte; atını, samurunu, sincabını kurban olarak sunmaktadırlar (Ergin, 1995, 20). Aynı geleneğin Oğuzlarda da olduğunu; Oğuzların da mezar üstüne kurgan (höyük) yaptığını, balbal diktiğini, kesilen hayvanların deri, ayak, baş ve kuyruklarıyla beraber sarıklara astıklarını Fazlan’dan öğrenebilmekteyiz (İbn Fazlan, 144-146). Yine Fazlan’a göre, “ büyüklere rab denmekte, birisi reisine bir şey danışmak isterse, “Ey Rabbim, şu hususta ne yapayım?” demektedir (İbn Fazlan, 34). Bulgar Türklerinde de Kök Türk ve Kunlara benzer şekilde merasim yapıldığını, “en çirkin, en vahşi şekilde ağladıklarını, ölenlerin silahını kabrin etrafına koyduklarını, iki sene matem yaptıklarını, iki sene sonra kabrinden bayrağı indirip, tıraş olduklarını, böylece matem bittiğini” (İbn Fazlan, 67) tespit edebilmekteyiz.

Asya Hunları, Tapgaçlar ve Gök-Türkler çok kere kutsal mağaralar önünde atalarının ruhlarına kurban sunarlardı. Eski Türklerde ölülerin silahları ve kıymetli eşyalarıyla gömülmesinin nedeni öteki dünyada rahat yaşamalarını sağlamak için yapıldı (Kafesoğlu 2005, 304). Eski Türk topluluklarında ölünün her türlü eşyasıyla defnedilmesi, ölmüş atanın kendisinin yanı sıra hatıralarının ve eşyalarının da kutsal kabul edildiğini göstermektedir(Ocak, 1983, 26).

Orta Asya’daki eski Türk topluluklarında oldukça yaygın olduğu kaynaklarla ortaya konan atalar kültü, yılda bir kere ata ruhlarına törenle kurban kesen, en eski Türk topluluklarından biri olan Hunlar arasında tespit edilmiştir. Göktürkler döneminde de bu inancın varlığı Orhun Kitabelerinden anlaşılmaktadır. Eski Türklerde ölünün her türlü eşyasıyla defnedilmesi, ölmüş atanın sadece kendisine değil hatıralarına ve eşyalarına da kutsiyet yüklendiğini göstermektedir.

Ölen ataların ruhlarına tapma dünyada birçok dinde görülür. Sebebi muhtemelen ataerkil toplumla ilişkilidir. Atalara saygı duyulur, sözlerine kulak kesilir ve tecrübelerine önem verilir. Hayatın dönüm noktalarından kabul edilen

doğum sonrasında çocuğa ad koymada, yağmur dualarında, günlük yaşamda atalara başvurulur, onlardan yardım istenir. Atalara gösterilen saygının nişanesi olarak, onlara kurbanlar kesilir, ziyaret edilir, dilek ve isteklerde aracı olarak onlardan yardım dlenir.

İslamiyet öncesi eski Türk inançlarından olan atalar kültürünün velî kültürünün temelini hazırlanmasındaki önemine de değinmek gerekir. Muhtelif Türk zümreleri arasında en eski ve köklü inançlardan biri olduğu bilinen atalar kültürü genel olarak ecdadın takdisine dayanır (Ocak, 2010, 12). 1890'larda Orta Asya'da araştırma yapan Fransız tarihçi Fernand Grenard, gezdiği yerlerde veli kültürünü incelemiş mezarlarda yapılan ziyaret ve kurban merasimleriyle mukayese ederek buralardaki veli kültürünün eski atalar kültürü ile ilgisi olduğu sonucuna varmıştır (Ocak, 2010, 12). İslami devrede de ata mezarlarını ziyaret, onlara hürmet gösterme, mezarlarını koruma devam etmektedir. Ayrıca güçlükler karşısında onların yardımcı olacağı inancı da sürmektedir. Ziyaret edilen evliya, ermiş mezarları, türbeler çaresiz kalmış insanların ümit kapısı olarak canlılığını korumaktadır.

Ölünün ardından konuşulmaması, ölüm sonrasındaki uygulamalar ve mezar ziyaretlerinin temelinde atalar kültürü vardır. Halk, evliyaların yattığı yerlere (mezar, hazire, yatır, türbe, zaviye, rekke, dergâh vs.) gider ve dua eder, ondan yardım diler. Bu yardım isteği, işsizlere işten, hastalara sağlığa kadar uzanır. Dua edip de istekte bulunanın mutlaka buna inanarak yapması şarttır. Aksi halde isteğin gerçekleşmeyeceğine inanılır.

Atanın öldükten sonra ruhunun bir takım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede geride kalanlara yardım edeceği inancı vardır. Ataların eşyaları ve mezarları kutsal kabul edilip ruhlarına kurban sunulurdu. İslamiyet'in kabulünden sonra atalar kültürü Anadolu'da Türkler arasında veli kültürünün oluşumunda etkili rol oynamıştır. Üstün ruhlarla donanmış insan tipi Müslümanlıkla da bağdaşmıştır. Veli, ait olduğu toplumun sosyal, dini ve ahlaki değerlerinin temsilcisidir. Veli küllüyle şamanların işlevleri arasında benzerlik vardır. Bunlardan biri, hastaları iyileştirmektir (Ocak, 2010, 10). Atalar kültürüne göre çok yaşayan, bilgili, yönetici insanlar öldüğünde onların ruhları, ailesine ve toplumuna yardım eder. Onları kötülüklerden korur. Bu ataların yalnızca ruhları değil, eşyaları da kutsallaştırılmıştır.

Gök Tanı inanç sisteminde Kam, Şaman, Ozan'ın etrafında bir kültür oluştuğunu İslâmiyet'le evliya tipi ile birleştiğini, Anadolu'da ve Türk âleminin diğer yörelerinde binlerce örneğinin görüldüğü söyleyebiliriz. “Dede” ve “Baba” diye bilinen bu ulu kişilerden hayatta olduğu gibi öldüklerinde de kendisinden keramet beklenilip, türbenin ziyaret edilmesinin yanı sıra suyunun ve toprağının da şifa verdiği inancı vardır (Ocak, 1984, 84). Aynı paralellik “alplık, ata-babalık, aksakallılık” müesseselerinin Türklerin İslamiyeti kabulüyle birlikte İslamlaşması ve İslami bir adla yeniden teşkilatlanmasına benzemektedir (Torun, 1998, 509). Eskiden atalar ruhundan beklenen yardım İslamiyet sonrasında evliyayadan beklenmiştir.

Halkın yatırlara gidip dua etmesi, şifa dilenmesi, buralarda adaklarda bulunması, “Allah'ın sevgili kulları olan ve Allah'a sözü ve nazı geçebilen evliyanın yardımını dilemek” şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır. Böyle bir açıklama eski inanışlarla bağı olan uygulamaları, İslamî kurallara uymasa da uygun hale getirmektedir. Bu yatırlara gidip dua edenler, elbette Allah'a dua etmekte, ancak o yatıra yönelik duada da bulunmaktadır. Onun ruhundan medet ummaktadır (Artun 2009, 104). Sosyal bir varlık olan insan için bu davranış, dini inançların gereği gibi algılanmakta ve bu ihtiyacın karşılanacağı doğal yerler olarak da karşımıza türbe ve yatırlar çıkmaktadır.

1.3. Dinlerde Atalar Kültü

Uzun tarihleri boyunca Türkler, İslam'ı kabul etmeden önce Şamanizm, Yahudilik, Zerdüştlük, Maniheizm ve Hristiyanlık gibi birçok dinlerle temasa girmiş, onlardan etkilenmiş ve Türk boylarından bu dinleri kabul edenler olmuştur. Ancak, bu kabul ediş genele şamil olmamış; bir boyla veya az bir grupla sınırlı kalmıştır. Türkler tarih boyunca birbirinden farklı birçok dinin ve inanç sisteminin etkisinde kalmışlardır. İslam'ın dışındaki dinlerin Türkler arasında genel kabul görmemesi o dinlerin inanç sistemlerinin Türklerin karakterlerine uygun düşmemesinden kaynaklanmaktadır. Türkler aktiftir, bir Tanrı'ya inanmaktadır, ahlaki değerlere önem vermektedir ve âhiret hayatını, kabul etmektedir. Budizm, Maniheizm ve hatta Hristiyanlık gibi dinlerde insanı pasifleştirici esaslar ağırlıktadır (Tümer-Günay, 1997,70). Bu sebepten, bu dinlerin öğretileri uzun soluklu olarak Türk milletini etkilememiştir.

Türk Dünyası'ndaki en eski Türk topluluklarının inanç sistemleri, atalar kültü, tabiat kültleri ve Gök Tanrı olmak üzere üçlü bir din anlayışından oluşmaktadır. Atalar kültü inancı, Budizm ve Maniheizmin kabulünden sonra da varlığını devam ettirmiştir. Birçok inanç sisteminde varlığı gözlemlenen atalara tazim ve onların tanrılaştırılması fikri, Çin ve Japon geleneksel dinlerinden eski Ortadoğu dinlerine kadar birçok dini sistemde yer verilen bu kulte göre, ölmüş ataların ruhlarının varlıklarını sürdürdüğü ve geride kalan akrabaları, yakınları ve bütün toplum için tasarruf yetkisini devam ettirdiği düşünülür.

Antropolog E.B.Tylor, "*Primitive Culture*" (İlkel Kültür) kitabında (1871 de yayımlandı) dinin başlangıcının animizme -maddi şeylerden ayrıca var olabilen, bununla beraber, onları canlandıran ruhların bulunmasına inanç- uzandığı teorisini ileri sürer. İngiliz filozofu Herbert Spencer, atalara tapmanın ilk merhale olduğunu ifade eder (Smart, 1981, 318).

1.3.1. Budizm

MÖ VI. yüzyılda Kuzey Hindistan'da ortaya çıkmış Sidharta Gautama Sakyamuni'nin öğretilerine dayalı olarak gelişen dünyanın dört bir yanında mensupları olan ve en hızlı yayılan inanç sisteminin adıdır (Yitik, 2010,307-355). Hindistan'da kurulmuş olan misyonerliğe dayalı büyük inanç sistemlerinden birisidir (Gündüz,1998, 46).

Temelde tenasüh (ruh göçü) yani Nirvana□ya (edebi mutluluk) ulaşınca kadar öldükten sonra farklı kalıplarda birçok defa yeniden dünyaya gelme inancına dayanan Budizm, bir şeyin serbestçe incelenmesi, denenmesi temeline oturtulan bir öğreti veya felsefedir (Artun, 2009, 93-96).

Günümüzde, Buda olarak bilinen prens Siddharta tarafından kurularak evrensel bir nitelik kazanan, temsilcileri bakımından dinler arasında beşinci sırada yer alan Budizm'in mensupları, çoğunlukla Hindistan dışındaki ülkelerde olup sayıları 300- 400 milyon civarındadır. Bu mensuplar, Güney Asya ülkelerinde ve Uzak Doğu'da bulunmaktadır (Tümer- Küçük, 1997,159). Budizm, Doğu Hunlar ve Tobalarda olduğu gibi yüksek tabaka arasında tutunmuş, halkın içine girememiştir. Yüksek tabaka içinde de kısa sürede geçerliliğini yitirmesi Gök Tanrı'dan

bahsedilmesine karşın Orhun Kitabelerinde bu dine ait bilgiye yer verilmemesinden anlaşılmaktadır (Ocak, 1983, 37- 40). Miladi II. yüzyıldan itibaren Budizm’le tanışmaya ve özellikle de IV. yüzyıldan itibaren yer yer bu dine girmeye başlayan Türkler, başlangıçta olmasa bile ilerleyen dönemlerde taş ve azizler kültürüne yer vermişlerdir. Bu bağlamda Budizm’de Buda’nın ayak ve el izlerini taşıyan tapınma şekilleri ile Kayseri ve çevresinde yer alan Hz. Ali’nin sırt izi yahut yine Hz. Ali’nin ya da Cebrail veya Hızır (AS)’ın atının ayak izi motifleri arasındaki benzerlik yahut paralellik dikkate değerdir (Günay vd, 1996, 113). Buda’nın hayatına ait anlatılan mitolojik metinler ve daha sonra azizlerin kerametlerini anlatan metinler, halk arasında yayılmış böylece Budist rahiplerin yetenekleri kamların özellikleriyle örtüşürerek veli tipinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Uygur Budizm’inin “gönül” ve “eren” (veli) kavramları da İslam Sufiliğinin kavramlarıyla paralellikler arz etmektedir (Günay vd, 2007, 176). X-XII. yüzyıllarda İslamiyet Orta Asya’da yayılırken İslamiyet’in yayılmasını hızlandırmak için tekkelerin çoğu, Budist manastırlarının yerine ya da yakınına kurularak azizlere ait menkıbeler, İslamleştirilmiştir (Ocak, 2010, 16). Aynı durum, Anadolu’da benzerlik arz ederek, kilise ve manastır çevrelerindeki yapılanma şeklinde devam etmiştir. Bu konuda Kütahya Altıntaş İlçesi Beşkarış Köyü’nde bulunan Resul Baba ile ilgili anlatılar, buna güzel bir örnektir.

Göktürklerin 617’de Taoist tapınakta ibadet ettikleri, savaşa çıkarken bu tapınakta “Tökük” adı verilen, dinî merasimle şarap dökme ayini icra ettikleri, hatta Chü-ch’ü Hunlarının Taoist abidesinin bulunduğu bildirilmiştir. Göktürk Kağan soyu, Doğu Türkistan’da, IV- V. yüzyıllarda Çince “Ping-Liang” denilen bölgede Taoist bir ziyaretgâhının bulunduğu bir dağın eteğinde yaşamaktaydı. Tao’yu arayan Taoist hakimler ve keşişler, geyiğe binmiş olarak tasvir ediliyor; gökte uçtukları, isteyince gözden kayboldukları tasavvur olunuyordu (Günay vd, 2007, 158).

Budizm’in inanç sisteminde hiçbir canlıyı öldürmeme ve kan akıtmama prensibi vardır. Bu durum hiç kuşkusuz Türkleri pasifleştirici bir duruma sokmuştur. Türkler benimsedikleri her dinin içerisinde kendi örf âdet ve geleneklerini devam ettirmişlerdir. Budist rahiplerin, gayret ve propagandalarına rağmen Göktürkler kendi “Gök dini” geleneklerine bağlı kalmışlardır (Günay vd, 2007, 169).

Atalar kültü bağlamında etkisi ise, Budistler, Konfüçyüsçülüğün atalara tapınma ve ahlak sistemini almışlardır. Eski Türk dinindeki Göktenrı inancı ve atalar kültüne bağlı olarak Hakan'a atfedilen semavî ve kutsal özellik, Mahayana Budizm'inde, Burkan Kut'una namzet ve insanlığın kurtarıcısı bir mukaddes "bodhisattva-hükümdar" tipinin menkabelerde yer tutmasına imkân vermiştir (Günay vd, 2007, 161).

Budizm'deki ibadet şekline bakacak olursak ibadetin objesi Buda'dır. Buda için hazırlanmış çiçekler, tütsü çubukları en temel sunum maddeleridir. Budizm de kutsal mekânları ziyaret Buda'nın hayat hikâyesine göre belirlenmiştir. Buna göre onun doğduğu, aydınlanmaya ulaştığı, ilk vaazını verdiği ve öldüğü yerler kutsal mekânlar olarak kabul edilir (Yitik, 2010, 335). Budizm'in temel inancı olan tenasüh gereği canlılar farklı şekillerde yeniden dünyaya gelirler. Azizlerin, yeniden meydana geliş sırasındaki maceraları, İslamiyet'in kabulünden sonra evliya menkıbelerine dönüşmüştür (Ocak, 1983, 43). Türkler, Budizm'den etkilenseler de ölünün gömülmesi ve ilgili inançları benimsememişlerdir.

1.3.2. Hristiyanlık

Dünyada iki milyar civarında mensubu bulunan Hristiyanlık, Filistin bölgesinde doğmuş evrensel bir dindir. Vahiy ve kutsal kitaba dayanan özde tek tanrılı bu dinde baba- oğul-kutsal ruh üçlemesi sonradan ortaya çıkmıştır (Tümer-Küçük, 1997,260; Aydın, 2010, 77).

Türklerin çok eskilerden beri temas ettikleri büyük dinlerden birisi olan Hristiyanlığın Orta Asya'daki varlığı ile ilgili bilgiler, IV. yüzyıla kadar uzanabilmektedir (Artun, 2004b, 12). Bu din, çeşitli dönemlerde bazı küçük Türk toplumlarınca kabul edilmiş, söz konusu topluluklar temas ettikleri bu büyük dinin Ortodoksluk mezhebine tepki olarak doğan Nesturîlik mezhebine bağlanmıştır (Artun, 2004b, 12; Ocak, 1983a,57).

Nasturîlik, 432 yılında Üçüncü Efes konsilinde sapıklıkla suçlanan İstanbul patriği Nestorius'un fikirleri çevresinde oluşmuştur. Ancak bu mezhep mensupları, Bizans hükümetinin baskı ve cezaları sonucunda İran'a sığınmak zorunda kalmıştır. Bizans İmparatorluğu ile mücadele içinde olan Sasaniler'in Nasturîleri koruması,

mezhebin İran'da yayılmasına sebep olmuştur. Bu dönemde İran sınırına yakın bölgelerde ikamet eden bazı Türk topluluklarının Hristiyanlığa geçtiği, 644 yılına doğru yazılmış olan Süryani kroniğinde belirtilmiştir (Ocak, 1983a, 57). Türklerin Hristiyanlıkla olan temasları daha çok doğu kiliseleri ile olmuştur. Bu çerçevede Ortodoksluk birinci sırayı almaktadır. Bununla birlikte, Orta Asya söz konusu olduğunda, Bizans kilisesi değil de, Sasaniler döneminde onun yakın takibine uğrayan Nesturîler, önce İran'a sığınmış; daha sonra Türklerin arasına girmiştir (Günay vd, 2007, 199).

Katolik mezhebinin öğretilerine bakacak olursak; Hristiyanlar, azizlere büyük saygı gösterir ve onlardan şefaath dilerler. Yılın değişik zamanlarında azizlerle ilgili törenler yapılır, ayrıca yılın bir günü "Tüm Azizler Günü" olarak kutlanır (Aydın, 2010, 109).

Hristiyanlıktaki aziz mezarlarının Anadolu'da İslam ziyaretgâhı haline dönüştüğü yönündeki görüşün kaynağı Husluck ve pek çok araştırmacı tarafından ifade edilmektedir. Önceki inançlarla kaynaşma, devam etme olgusu, Anadolu'daki aziz kültü ile de açıkça görülmektedir. Başlangıcı Hristiyanlık öncesine giden, Hristiyanlığın da kullandığı aziz kültleri sadece isimler değiştirilerek adeta olduğu gibi alınacaktır. Böylece Hristiyanlıktan alınan ve yüzeysel de olsa Müslümanlaştırılan aziz kültleriyle Orta Asya merkezli Türk Velî tipi, İslami bir kıyafet içinde devam ettirilmiş olur. Buna en iyi örnekler; Hacı Bektaş, Sarı Saltuk, Elvan Çelebi, Baba İlyas ve Battal Gazi kült kimlikleridir. Hacı Bektaş'ın XIII. yüzyılda Sulucakaraöyük'de kurduğu tekke, bu bölge Hristiyanları'nın da kutsadığı Saint Charalambus kültünü Müslümanlaştırarak kendisine maletmiş, böylece Hacı Bektaş Hristiyanlarca da benimsenmiştir. Yine aynı yüzyılın ikinci yarısında Balkanlardaki Dobruca bölgesinde bir Türkmen kolonisinin yerleşimini sağlayan Türkmen babası Sarı Saltuk da aynı şekilde orada eskiden mevcut olan Saint Nicolas kültüyle özdeşleşir. XIV. yüzyılda Elvan Çelebi tarafından Sain Theodore ve Saint Georges kültünün yaygın bulunduğu eski Eukhaita köyü civarında kurulan tekke, bu kültlerin Baba İlyas'a mal edilmesine yardımcı olur (Say, 2010, 29-30).

Tanyu ise bu görüşü kabul etmez, Tanyu'nun düşünceleri şu şekildedir: "Bazı eserlerde halen bir İslam yatır, evliyası olduğu sanılan kimselerin evvelce bir Hristiyan azizine ait olduğu ve bunun bilahare İslamlaştırıldığı, bir İslâm ziyaretgahı

haline getirildiği hakkında iddialara rastlamaktayız...” Tanyu, bu iddiaların ilmi bir gerçeklik taşımadığını çalışmasında belirtmiştir. Kısaca şu noktalar üzerinde durmuştur: Birincisi tarihi kaynaklar araştırılacak olursa Hristiyan mezarlarının korunduğu ve batılı seyyahların eserlerinde aziz mezarlarının veli mezarlarına dönüştüğü iddialarına yer verilmemiştir. İkincisi; Hristiyanların defin ve mezar kültürünün Müslümanlardan farklı olmasıdır. Üçüncüsü; fetih politikaları neticesinde velilerin mezarları ile keşiş mezarları aynı bölgede yer almışlardır. Bunu dönüşümden çok, etkileşim olarak izah edilebiliriz. Anadolu'nun her karış toprağında bulunan yatır, eren, evliya, fetih ve İslamlaştırma mücadelesinde kahramanlıkları, kerametleri ve faziletleri ile bu toprakların sahipleri olarak tezahür edilmişlerdir. Bu grupları tarikat öncüleri, şeyhler, pirlar ve babalar takip etmiştir (Tanyu, 1967, 321).

Hristiyan teolojisi, İsa Mesih'i insanlık için kurban edişi dışındaki bütün kanlı kurbanları reddetmektedir. Bunun temel esprisi, hayvan kanlarının günahı ortadan kaldıramayacağı inanışıdır (Özkan, 2003, 116).

Özkan'ın çalışmasında Hristiyan teolojisinin genel kabulüne göre her türlü kanlı kurbanın yasak olmasına rağmen bazı Hristiyan milletler eski geleneklerinin de tesiriyle olsa gerek, hala kanlı kurban uygulamasını Gagavuzlar örneğiyle açıklamıştır. “Kurban sadece büyük ve küçükbaş hayvanlardan olmaz diğer hayvanlardan da kurban kesilebilir. Kurbanlık hayvanın kesilmeden önce papaz tarafından okunması ve ondan sonra kesilmesi gerekir. Domuz ve tavuk murdar sayıldığı için kurban olarak kesilmemektedir (Özkan, 2003, 120). Gagavuzlardaki kurban uygulamaları Hristiyanlıkla ilişkilendirilemez, bu uygulamalarının kaynağı geleneksel inanışlarla ilişkilidir.

Gökçeada yöresinde yaşayan Ortodoks Hristiyanlarında kansız kurban uygulamaların olduğu bilinir. Bu uygulamalar, mezara su veya şarap dökmek, içecek yahut yiyecekleri kabıyla bırakmak ve ayin yapılan kilisede ana mekâna girişte sol taraftan başlamak üzere değişik yerlere mum yakıp bırakmak suretiyle icra edilir (Oymak, 2002, 173).

Ortodoks Hristiyanlarca günümüzde kanlı kurban uygulamaları, Meryem Ana ve azizlere adanmaktadır. Bu kurbanların önemli bir bölümü Ağustos ayında kesilmek suretiyle kurban edilmektedir. Adak kurbanları hastaların iyileşmesi, çocukların iş sahibi olması, çocukların askerden dönmesi, ev sahibi olmak ve

bilhassa çocuk sahibi olmak gibi evrensel sebeplere adak kurbanları sunulmaktadır (Oymak, 2002, 174). Meryem Ana kültü çerçevesinde kurban kesilerek etleri ile rit yemeği ve eğlence düzenlenmektedir. Gökçeada-Tepeköy'de yaşayan Hristiyanlar kurbanlarını genellikle köyün girişinde ve toprak zeminde kesmeye özen gösterirler. Bu kurbanları köyün girişinde ve yol kenarında kesmeleri, kötü ruhların bu yerleşim yerine ve burada bulunan insanlara zarar vermelerini engelleme düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Diğer kilise ve manastırlarda yapılan adaklar o yapıların yanında kesilerek yapılır. Meryem Ana ve Azizlerin ruhları, kendilerini her türlü musibet ve felaketten korumaktadır. Zor durumda kaldıklarında da bu iyi ruhlar imdada yetiştiği için, bu yardımları karşılığında onlara adak adama geleneği sürekli gelişme göstermiştir.

Gökçeada'da yaşayan Ortodoks Hristiyanlar kendi dinlerinin özünde olmayan bir geleneği benimsemişler ve yaşatmaya da devam ettirmişlerdir. Burada önem verdikleri ve yerine getirmeye özen gösterdikleri kanlı ve kansız kurban geleneği, eski Yunan putperest kültür izleri yanında, ilahi dinlerdeki (Yahudi, Müslüman) uygulamalar ile benzerlik taşımaktadır. Bu noktada kültürlerin birbirinden bağımsız olmadıkları, az veya çok birbirlerinden etkilendikleri gerçeği ortaya çıkmaktadır (Oymak, 2002, 179-180).

Gökçeada'daki uygulamalar Müslümanların kurban bayramındaki uygulamalarıyla örtüşür. Bu iç içe girmişlik kültür kavramının içeriğine uygun olarak kültürlerin birbirinden etkilendiğini gösterir.

1.3.3. Yahudilik

İlahî kaynaklı dinlerin en eskisi olup, mensubu 15- 20 milyon civarında olan Yahudilik, vahiye dayanan kutsal kitaba ve peygamberlere yer vermesiyle milli dinlerden, millileşip bir ırka tahsis edilmesiyle de ilahî dinlerden ayrılır (Tümer - Küçük, 1997, 204). Eldeki tarihî kayıtlar, Yahudiliği resmi din olarak sadece Hazar Türkleri'nin kabul ettiğini ortaya koymaktadır (Ocak, 1983a, 60). Aristokrat zümreyle sınırlı kalsa da bu dine giren Hazarların yanı sıra Karay, Kaliz, Kabar, Kıpçak gibi bazı Türk toplulukları içerisinde de Yahudiliği benimseyenler vardır. Şamanizm'e mensup Hazarların Yahudilikle tanışmaları, Bizans İmparatorluğu'nda

baskıya uğrayan Yahudilerin gelmesiyle VIII. yüzyılda olmuştur. İbranî yazısını kullanan Yahudi Hazarlar, bu dini sonuna kadar korumuştur (Ocak, 1983a, 61; Artun, 2004b, 12).

Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra da Yahudiliğe ait bazı unsurları bünyesinde barındırmıştır. Taş, kaya, su, dağ, ağaç kültürünün izleri görülen Yahudiliğe ait bu unsurlar, Türk ziyaret inancında da kendini göstermektedir (Tanyu, 1968, 25- 26).

Yahudilikte kurban olgusu vazgeçilmez temel ibadetlerden biridir. Eski Ahit'te kurbanlar; teveccüh kazanma ve vakıf sunuları, şükür sunuları, hür irade sunuları ve din adamı tayini esnasında yapılan sunular gibi çeşitlilik arz eder (Özkan, 2003, 95).

1.3.4. Konfüçyanizm ve Taoizm

Çin klasiklerine dayandırılan ve Çin'in büyük bilgin ve filozoflarından olan Konfüçyüs'ün adına izafe edilen dini, ahlaki, sosyopolitik inanç ve uygulamaların bütünüdür. Din olmaktan daha çok ahlak ve hikmet yolu olarak tanımlanabilir (Güç, 2010, 383). Çin'de Taoizm, Budizm ve Konfüçyanizm dinlerinden önce atalara saygı, gök ve tabiat tanrılarına tapınma, gelecekte haber verme, kutsal varlıklara kurban verme ve "Şang-ti" diye adlandırılan yüce bir varlık inancı vardır (Tümer-Küçük,1997, 58). Çin toplumunda aile temel birimdir, bu üç bağının hepsi de onunla beraber bulunmak zorundadır. Aile modeli, atalara tapınma kültürü ya da baba nesebi (tsung) ve baba mirası silsilesine dayanır. Bu da Çin'de her devrin dini özelliği, atalara gösterilen saygı ve bağlılıktır. Konfüçyüs de atalara, hâlâ kendileriyle yaşıyormuş gibi hizmet etmek, ataya saygının en güzel derecesi olarak algılanmıştır. Dinin kurucusu Konfüçyüs'e tapınma da ataya tapınmanın bir devamı olarak düşünülmüştür.

Bir Çin atasözünde şöyle denilmektedir: "Her şeyin kökü göklerde dir. İnsanın kökü ise atalarındadır." Bu bağlamda dini ibadetler, gök, yer, atalara tapınma ile Konfüçyüs adına düzenlenen törenlerden ibarettir (Güç, 2010, 388).

Türk kültürü açısından soyun devamı, Çin kültüründe de benzerlik arz eder. Çinliler insanın evlenmeden veya geride bir oğul bırakmadan ölmesini büyük günah

ve elemli bir azap saymaktadır. Her aile, ata ruhlarını özel koruyucu olarak görür ve evin güneybatı köşesinde onlar için bir yer ayırmışlardır. Bu bölüme, yiyecek, tütsü gibi şeyler sunulur ve o bölümlere karşı sonsuz bir tanzim duygusu taşırlar. İbadet, atalara tapınmanın bir uzantısı, özel tatbik şekli olarak telakki edilmiştir. İbadetler bir süre mabetlerde devam etmiş olsa da zamanla ölenlerin isimlerini taşıyan ağaçtan yapılmış tabletlere tapılmaya başlanmış, mum yakma, kâğıt para bağışlama, tabletlerin önünde buhur yakma, ölüm ve doğum günlerinde mezar başlarında buhur yakma şeklinde devam etmiştir. Ataların tamamına tapınmaya yönelik bir tavır görülse de zamanla her aile kendi atalarına tapınmayı ön plana çıkarmışlardır. Nitekim Konfüçyüs başkalarının atalarına tapınmayı dalkavukluk olarak ifade etmiştir.

Hayatın geçiş safhalarından ölüm, Çin kültüründe de önemlidir. Mezarlar, ilkbaharda süpürülür ve oralara hediyeler sunulur. Bu uygulamalar devlet tarafından törensel kutlamalara dönüştürülmüş ve 1912'ye kadar Konfüçyüs şerefine, ilkbahar ve sonbaharda olmak üzere yılda iki defa kurban sunma törenleri devam etmiştir (Güç, 2010, 286).

Taoizm ise, Çin'in milli dinlerinden birisidir (Tümer-Küçük,1997, 67). Tao (yol)'nun amacı gerçek mutluluk ve hayatın ebedi olarak sürdürülmesidir. Bugün Taoizm yaklaşık iki bin mabedin bulunduğu Tayvan'da gelişimini sürdürmektedir (Güç, 2010, 408). Konfüçyanizm ve Taoizm'in Türklerin dini yaşayışlarına etkileri dini mabetlerin ortaya çıkması ile yansımıştır. Bilge Kağan'ın sadece Budist değil, aynı zamanda Taoist mabetlerde yapmak istemesi bunu doğrulamaktadır (Günay-Göngör, 2007, 157).

Yine aynı yazarların düşüncesine göre, Türklerin dini üzerinde Konfüçyanist ve Taoist etkiler varsa bile bunlar çok bulanıktır.

1.3.5. Maniheizm

Maniheizm, III. yüzyılda Babil yöresinde ortaya çıkmış ve kısa sürede İran'ın resmi dini konumuna gelmiş bir öğretilerdir. Misyona anlayışına sahip olan Maniheizm, İran'ın yanı sıra Türkistan, Hindistan, Çin, Hicaz bölgesi, Mısır, Kuzey Afrika, Anadolu, Balkanlar, İspanya ve tüm Avrupa'da kısa sürede etkisini

göstermiştir (Oymak, 2009,97; Günay vd. 2007, 184). Maniheizm, ruh göçü düşüncesini kabul eder ve insanların tamamen temizleninceye kadar ruh göçü sürecinde tekrar beden değiştirdiklerini kabul eder. Buddha, Zerdüş ve İsa da dâhil birçok tarihsel ve dinî şahsiyet kurtarıcı olarak görülür. En son kurtarıcı ise Mani'dir (Gündüz, 1998, 246).

Temel prensibi, madde ve ruh arasındaki ikilik esasına dayanır. İyilik ışık ve ruhu, kötülük ise karanlık ve bedeni simgelemektedir. Evrenin iyilik ve kötülüğün, insanın ise ruh ve bedenin karışımı olduğu düşüncesinin yer aldığı Maniheizm'de insanların "aşk, inanç, yetkinlik, sabır ve hikmet" ile kötülüğe karşı durabileceğine inanılmaktadır (Artun, 2004b,11). İnsan ruhu iyiliği, beden ise kötülüğü temsil etmektedir. Dindarlar için evlenmek, şarap içmek, hayvanları boğazlayıp yemek, çalışmak ve kurbanın her türlü yasaktır (Günay vd, 2007,185). Yine ölüye rahatı için yol göstermeye yardım eden bir çeşit "ölü ayini" vardır. Doğu İran ve Orta Asya Maniheizmi'nin bir özelliği belki de Buddist modeli üzerine tasarlanmış olan günah çıkarma ve pişmanlık geleneğidir.

Maniheizm'in Türkler üzerindeki etkisi Uygur kağanı Böğü Kağan dönemine rastlar. Uygurların siyasi gücü azaldıkça Mani dini de etkisini kaybederek yerini Budizme bırakmıştır. Mani metinlerinden anlaşıldığına göre, bu inanış Böğü Kağan ile onun ailesinin çevresinde bir saray dini olarak gelişmiştir (Günay vd, 2007,195). Uygurlar yerleşik hayata geçince, Mani dini mabet ve tapınaklarını kendilerine özgü bir mimaride inşa etmişlerdir. Bu dönemde ortaya çıkan kubbeli mezar anıtlar daha sonra İslam mimarisinde görülecek türbelerin ilk şekilleridir. Mani tapınaklarında yer alan heykeller bir anlamda balbal geleneğinin devamıdır.

Türkler arasında varlığını sürdüren atalar kültü, Budizm ve Maniheizm'deki tenasüh inancının (ruhun bedenden bedene geçmesi) kabul edilmesinde önemli rol oynamıştır (Ocak, 1983a, 26- 27).

Saadettin Gömeç, "Eski Türk İnancı Üzerine Bir Özet" adlı çalışmasında; XIII. yüzyılın ikinci yarısında Moğolistan'a giden elçi Rubruk, bir Uygur mabedinde puta benzeyen bazı nesnelere görmüş ve putlar nedir diye sormuştur. Uygurlar da bunlar tanrı tasvirleri değil, içimizden biri öldüğü zaman yakınları onun suretini yapar ve tapınaklara koyar, biz de bunları ölünün hatırası olarak saklarız, diye cevap vermiştir. Bu durumun totemcilik ve kamlıkla alakalı olmadığını hatta buna benzer

inaçların Hint- Avrupa toplumlarında var olduğunu da belirtmiştir(Gömeç, 2003, 101).

1.3.6. Zerdüştilik ve Mazdeizm

Adını kurucusu Zerdüş'ten alan İran dini Zerdüştilik, tek Tanrı inancına yer veren bir dindir. M.Ö. 570'te doğduğuna inanılan, İran dinleri üzerinde etkili olan Zerdüş, insanları tek tanrılı bir inanca yönlendirdiğinden peygamber kabul edildiği gibi hâkim ya da Şaman olarak da kabul edilmiştir. Zerdüş'ün Eski İran'a getirdiği dini prensiplerin başında tevhid inancı yer almaktadır. O, bir kısım tanrılara tapınmayı, rahiplerce hazırlanan uyuşturucu niteliğindeki kutsal içkinin içilmesiyle yapılan Haoama kültürünü, şeytanları yatıştırmak için ibadet niteliğinde kesilen kurbanları yasaklamıştır. Ahura Mazdah'a ibadeti esas kılmıştır. Maddi ve manevi düzeni yaratan, tabiat kanunlarını koyan Ahura Mazdah, manevi bir varlık olarak kabul edilir. Ancak Zerdüş'ten sonra Zerdüş öncesindeki gibi Ahura Mazdah'ın ruhunun ateşi içeren yaratılmamış ışık olduğuna inanılmış, bu inanç da ateş kültürünü oluşturmuştur (Tümer- Küçük,1993, 108- 110).

Mazdeizm de tıpkı Zerdüştilik gibi bir İran dini olup VI. yy.da doğmuştur. Ana esası, ateş ibadetidir. Türkler arasında sırayla Zerdüştilik, Maniheizm ve Mazdaizm yayılma göstermiş, ancak en evvel Zerdüştilik ve Maniheizm yayılım göstermiştir. Seyyah Tamim B. Bahr'ın verdiği bilgilere göre Maniheizm, IX. yüzyılda Uygurlar arasında yayılmadan önce Maveraünnehir'de Zerdüştilik yayılmış, Maniheizm Zerdüştilik'ten sonra güç kazanmaya başlamıştır (Ocak, 1983a, 46- 47).

Zerdüştlük'ün kutsal kitabı olan Zend-Avesta'da kurbanla ilgili bazı bilgiler bulunmaktadır. Avesta'da "Fiber" (Suaygırı) denilen bir hayvanın kurban edildiği zikredilmektedir. Kurbanın esası aftır. Avesta'da kurbanla ilgili dikkat çeken bir husus da kurbanların, dağ tepelerinde, ırmak ve göl kenarlarında yüz at, bin sığır, on bin koyun şeklinde kurban edilmesinin istenmesidir (Akyüz,1994, 321-322).

1.3.7. İslamiyet ve Veli Kültü

İslamiyet'le temasa giren ilk Türk toplulukları, Hazarlar, Sasaniler ya da Göktürklere bağlı Badgis, Toharistan ve Dihistan beylikleridir. Kafkasya üzerinden Hazarlarla temasa giren İslam orduları, 80 yıl süren mücadeleyi kazanmış ve Hazar hakanının Müslüman olması şartıyla da barış yapılmıştır. VIII. yüzyılın sonlarına doğru Hazar hakanının Yahudiliği seçmesine karşın Hazar ordusunun Müslümanlardan oluşması, İslamiyet'in Hazar-Kıpçak bozkırlarına kadar uzanmasında önemli rol oynamıştır. Buna rağmen bu sahada İslamiyet ancak Özbek Han (1313-1340) zamanında yerleşebilmiştir. Bu arada İslamiyet, Hazarların rakibi Orta Volga'daki Bulgar hanlığında da yayılmaya başlamış ve Bulgar hanı da Müslüman olmuştur. Böylece iki İslam devleti olan Samaniler ve Bulgarlar arasında kalan kalabalık Oğuz boylarının çoğu yarım yüzyıl içinde Müslümanlığa geçmiştir. İlk Müslüman Türk devleti olarak ise Satuk Buğra Han döneminde Karahanlılar tarih sahnesindeki yerini almıştır (İnan, 2006, 204- 206).

Bilindiği üzere Türklerin hepsi aynı dönemde Müslüman olmamıştır. Kıpçak Bozkırlarının İslamlaşması ise, X. yüzyılda başlamış, XIV. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. Bunun sonucunda önceden Müslüman olmuş kavimlerin içerisine sonradan Müslüman olmuş Şamanist kesimden katılımlar olmuş ve böylece Şamanizm unsurları yeniden canlanmaya başlamıştır (İnan, 2006, 206). Eski Türk dinine olan bağlılıklarından dolayı Kazakları Semerkant hocaları müşrik saymışlardır.

İslamiyet'in kabulü sonrasında Eski Türk dininin ayaklarından biri olarak kabul edilen atalar kültürünün yerini veli kültürü almıştır. Veli kültürü; olağanüstü güçlerle donatılmış olup, Tanrıya yakın olduğu varsayılan bir kimliğin, Tanrıya ulaşmadan kişisel yardım taleplerine kadar varan, geniş bir mistik alanda yardımının olacağına inanılması ve bunu sağlamak için de çeşitli ritüellere başvurulmasıdır (Say, 2004, 214).

Din tarihçileri ve din sosyologları, gerek Hristiyanlık, gerekse İslam'daki "Aziz" veya "Veli" kültürünün kaynağını, bu dinlerin ortaya çıktığı ve yayıldığı alanlarda eskiden mevcut bir takım kültürlere bağlamaktadırlar. Aynı araştırmacılar, Hristiyanlıktaki aziz kültürünün, ilk çağlardaki çeşitli doğa kültürleriyle, mitolojik tanrı veya kahraman kültürlerinden kaynaklanıp geliştiğini ortaya koymaktadırlar. Bu

araştırmacıların başında Veli kültü üzerine çalışmalarıyla tanınan Ahmet Yaşar Ocak gelmektedir ki; Müslümanlıktaki veli kültürünün kaynak itibariyle İslamla doğrudan bir ilişkisinin olmadığını ifade eder. Müslümanlık anlayışı içine de bu anlayışın putperest kültürlerden girdiğini belirtir. Veli düşüncesini, zamanla içine alan Sünni doktrin, teolojik söyleminde, kült anlamlı ve içerikli bir veli anlayışını reddeder. Ancak yardımı Allah'tan bilmek ve istemek şartıyla evliyaya saygının caiz olduğunu da savunur (Ocak, 2010, 6-7).

Türklerin bulunduğu her coğrafyada, çeşitli yer ve zamanda görülen velilerin hepsi kült dâhilinde yer almamıştır. Bunları çoğu, öldükten sonra unutulup gitmiştir. Öldükten sonra da yaşamaya devam ettiğine inanılan velilerin ise yaşadıkları dönemde içinde buldukları toplumun sosyal, dinî ve ahlakî değerlerinden en azından bir kısmını barındıranlar olduğu tespit edilmiştir. Bu velilerin daha yaşadıkları dönemde sahip olduklarına inanılan olağanüstü güçleri ölümleri sonrasında da devam ettirdikleri varsayılmış ve onların etrafında kerametlerinin anlatıldığı menkıbeler oluşturmuştur. Söz konusu menkıbelere psikolojik faktörlerin eklenmesiyle veli kültü oluşumunu tamamlamıştır. Ocak; insanüstü güçlerle donandığına inanılan veliye karşı duyulan saygı ve korkunun, velînin sahip olduğu ruhani kudretten iyiliklerin cezbedilmesi, kötülüklerin giderilmesi yönünde şekillenir. Bu korku ve saygı, hem bu, hem de öbür dünyada velînin yardımcı olacağı inancı şeklinde tezahür eder.

Anadolu da dâhil, İslamlaşma süreci içerisine girmiş bütün coğrafyalarda, İslamlaşma sürecinin başladığı dönemlerden beri yaşaya gelen çeşitli veli kültürlerini, tespit edebiliyoruz. Bunun en önemli sebebi; eskiden mevcut yerel doğa ve atalar kültü, tasavvufun veli anlayışının yardımıyla halk içinde yorumlanıp veli kültüne dönüştürülmesidir (Say,2004, 215) (Bu konuda bk. Kaplan, 1991, 120-131)

Veli olabilmenin ilk ve temel şartı, bütün teferruat ve incelikleriyle şeriât kaidelerine uymak ve bu kaidelerin dışına çıkmamak hususunda azami titizlik göstermektir. Bir velînin kült konusu olup olmadığını anlamak için, üç unsur gereklidir: 1) Veli adına yapılmış bir mezar veya türbe ya da velînin kendisinden kalan, kaldığına inanılan bir kısım eşyaların bulunması, 2) Söz konusu mezar ve türbe ya da eşyanın bazı dileklerin gerçekleşmesi, hastalıkların tedavisi gibi herhangi bir maksatla ziyaretlere ve bunlar esnasında adak ve kurbanlara sahne olması, 3) Dua

mahiyetinde veliyle ilgili ve onun adı geçen bir takım sözlerin mevcudiyeti. Bu sayılan üç unsurun aynı zamanda ve bir arada bulunması şart değildir. Bazen bunlardan biri bile tek başına yeterli olabilir (Ocak, 2010, 9).

Diğer bir husus da velînin etkisini ve gücünü artıracak olan kerametleridir. Keramet; Velilerin ortaya çıkaracakları birtakım doğaüstü olayları ifade eder. Mucizeler peygamberlere has olmakla birlikte, veliler ise keramet gösterirler. Peygamberliğin velilikten ayrı ve onunla kıyaslanamayacak ölçüde üstün bir makam olduğunu sufiler ısrarla tekrarlamışlardır. Ancak her zaman mevcud olan bu paralellik IX. yüzyılda Hz. Muhammed için kullanılan Hatemü'l- Enbiya terimine benzer bir Hatemü'l Evliya (=Veli ler'in Mührü) kavramının doğmasına neden olacaktır (Ocak, 2010, 3).

Veli kültürünün Anadolu'ya taşınmasında hiç kuşkusuz Moğol istilası sonrasında Anadolu'ya kaçan dervişlerin etkisi büyüktür. Kütahya yöresi türbe ve yatırlar içerisinde ahi zümrelerin ve tarihî şahsiyetlerin XIII.yy Moğol istilası ile Kütahya'ya geldiklerinin ifade edilmesi bunun ispatıdır. Erenler ereni olarak ifade edilen Ahmed Yesevî veli kültürünün en önemli temsilcisidir. Kütahya yöresinde evliya sözcüğü kaynaklarda belirtildiği şekilde kullanılmaktadır. Buna göre veli, insanlara keramet yoluyla varlığını gösteren, olağanüstü güçlere sahip, hastalıkları iyileştiren, saygı duyulan ve kült halini almış şahsiyetler olarak açıklanabilir.

Hacı Bektaş Veli, Mevlana gibi ünü Anadolu'nun her köşesine yayılmış kişilerin ölümü ile bir takım türbeler ortaya çıkmış ve kendilerine has ziyaret usulleri gelişmiştir. Bu aslında Orta Asya'daki tatbikatın devamından başka bir şey değildir. Bu türbelerin etrafında eskiden mevcut olan ve yeni dâhil edilen menkıbelerle yarı mukaddes, fevkalade güçlerle donanmış, hastalıkları iyileştiren ve çeşitli dileklerin gerçekleşmesini sağlayan manevi şahsiyetler ortaya çıkartılmıştır. Bu surette, Anadolu'nun pek çok yerinde, hemen hemen her köyünde ve kasabasında evliya, ermiş ve yatırlar meydana gelmiştir (Ocak, 2010, 16).

1.4. Atalar Kültünün Diğer Kültlerle Bağlanması

1.4.1. Ağaç- Orman Kültü

Tarihe baktığımızda her çağda, çok tanrılı dinlerde de tek tanrılı dinlerde de insan ağaca saygı duymuştur. Hayatı, ölümsüzlüğü, bilgeliği, gençliği ya da genç kalmayı üç katmandan (yer altı, yer üstü ve gökyüzü)oluşan âlemi birbirine bağlamayı ifade eden kozmik ağaç bütün özellikleriyle Türk inancı ve düşünüş sisteminde olduğu kadar, en doğusundan en batısına, en kuzeyinden güneyine, dünyanın her yerinde, hemen hemen aynı şeyleri ifade etmektedir (Ergun, 2004, 17).

Mitoloji sözlüklerinde tabiat kültlerinde olduğu gibi ağaç kültü de orman-ağaç tapımı olarak tanımlanmaktadır. Orman Tapımı; ormanın yapısında bulunduğu kabul edilen bir güçten yarar ya da zarar gelebileceği inancıyla ziyaret, adak, kurban vb. uygulamalarda bulunma durumu” olarak yapılan tanımlamada eksik olan bu varlıkların tanrı değil tanrısal olarak kabul edilmiş olmasıdır. Bu bağlamda ağaç kültü; Tanrı’yı sembolize eden, Tanrı kutunun kaynağı olarak görülmüştür. Ağaç ve orman kültü ilkel toplulukların orman mahsulleriyle ve avcılıkla geçindikleri devrin hatırası olarak görülmüştür (İnan, 2006, 62).

Bilindiği gibi sadece Türklerde değil, birçok toplumda da ağaç, ilahların ve ruhların bulunduğu kutsal varlıklar olarak idrak edilmiştir. Eski Grekler, Zeus’un sesinin kutsal meşe ağacından alındığına inanırlar. Buda, incir ağacının altında aydınlanmıştır. Çin ve Hindistan’da dünyanın ekseni ağaçtır. Çin sözlü geleneklerinde de dallarında dokuz güneş bulunan Fu-sang ağacından bahsedilmektedir. Cermenlerde ise, dünya ağacı olarak düşündükleri budak, meşe ve ıhlamur ağacı kutsal birer varlıktır. Bu sebeple Hristiyanlar, Paskalya Bayramında İsa’nın Kudüs’e girişini hatırlatmak için, bir pazar önce, dalları takdis ederler. İslam’dan önce Araplarda da ağaçlar kutsal sayılmış; bu amaçla kutsal sayılıp, ziyaret edilen Semure (deve dikenini cinsinden ağaç) isimli ağaç Hz.Ömer tarafından kestirilmiştir (Tanyu, 1975, 129-130).

Ağaç, köklerinin yer altına, gövdesinin yere bağlı olması, dallarının göğe uzanması dolayısıyla mitolojik simge olarak, dünyanın ekseni şeklinde düşünülmüştür. Ayrıca bazı ağaçların yaz, kış yeşil kalabilmesi, insandan daha uzun süre yaşaması, mevsimden mevsime kendini yenileyebilmesi sebebiyle, ilkel

toplumlar, ağaçları kutsamış ve içindeki ruhlara tapmışlardır. Ağaç, göğün direğidir. Ayrıca şamanların göğe doğru yaptıkları mistik yolculuklarında merdiven görevi görür (Roux, 2002, 118-119).

Kutsal olarak kabul edilen ağaçların başında ise kayın, çam, dağ, sedir, ardıç ve çınar gelir. Türkler Gök Tanrı'nın sıfatlarını sembolize eden ve Tanrı kutunu taşıyan bu ağaçların buldukları yüksek dağ zirvelerini ve çevresini kutsal kabul etmişlerdir (Ergun,2004, 195; Ergun, 2000, 23-24). Bu inanç bağlamında Göktürkler ve Uygurlar tarafından Ötüken ormanları kutsal kabul edilmiştir (Günay ve Göngör, 2007,75). Aynı zamanda ağaç motifi, Türklerde bahar ve hükümdar sülalesi simgesi olarak görülüp; Hükümdar makamları birer yıl (ormanlı dağ)olarak tasvir edilmiştir (Esin, 2001,170). Ağaçlar arasında ardıç, çam, çınar, çitlendik vb. kut taşırlar. Kimi yarıtların sadece ağaç adları ile adlandırılmaları ağaç ile veli arasındaki bağlantıyı göstermesi açısından önemlidir. Bunlar: Kabadede, Çat Dede, Mızıkçamı gibi.

Ağaç kökü ile soy kökü ilişkisi ilk ecdadın ağaçlardan doğduğu inancını ortaya çıkartmıştır. Bu inanç neticesinde Uygurların Yaratılış ve Türeyiş destanında Tanrı'nın yarattığı dokuz dallı ağaca “*Dokuz dalın her bir kökünden dokuz insan türesin!*” buyruğuyla ağacın dalları altında dokuz insanın yaratılması şeklindeki inanç motiflerine rastlamaktayız (Sepetçioğlu, 2010, 31). Başlangıçta Oğuzların elinde bulunan Ötüken’de Yer ve Gök tanrıları için kurban sunumu yapılırdı. Kurultaylar burada toplanır, önemli kararlar burada alınırdı. Tapım kapsamında birinci dereceden kutsallık yüklendiğinden, buraya yabancılar sokulmazdı. Yabancıların eline geçmesi durumunda Türk bağımsızlığının sona ereceği kanısı, bir inanç kuralı durumundaydı (Korkmaz, 2003,121). Türk kültüründe, kutsal varlıkların düşman eline geçmesi büyük felakete yol açar yönünde inanış vardır.

Göktürk devletinin merkezinin Ötüken Yış olması ve ağacın kutsal merkeze yerleştirilmesi bu mekânların ata ruhlarının makamı olması inancıyla paralellik arz eder. Bu inancın temelinde ağacın türemeyeyle ilgili hayatın kaynağı olması da vardır. Hakas yaşlılarından alınan şu cümle bunu doğrular: “ İnsan, kendi soyunun kemiklerinin ağaçtan, etinin ise kilden yaratıldığına inanır.”

Başkurt etnografyasını inceleyen S.İ. Rudenko, Mesim Dağı'nın tepesinde nezir olarak atılan para ve paçavraların bulunduğunu ve Kırkçı Dağı'nın tepesinde bir ağacın nezir paçavraları ile kaplandığını belirtir (İnan, 1998b, 257).

Kazak ve Kırgızlar'da da dağ ve ağaç kültüne rastlanmaktadır. Kayın ağacını kesmezler, keserlerse aileye felaket geleceğine inanırlar (Dıykanbayeva, 2009, 45). Altay Tatarları “her şeyin merkezinde, yeryüzünün göbeği üzerinde dünyadaki ağaçların en büyüğü, tepesi Bay Ülgen'in oturduğu yere değen devasa bir çam ağacından bahseder. Yakutlar, yeryüzünün merkezinde, göğü kat eden büyük gövdeli bir ağacın olduğunu ve köklerinin altından “ güç verme yeteneği bulunan” edebi bir dalganın fışkırdığını, bunun köpüklü sarı bir sıvı olduğunu söylemektedirler (Roux 2002, 155).

Atalar kültü ile ağaç kültü iç içe geçmiştir. Bu kültürün temelinde doğrudan doğruya eski Türklerin yaratılış efsanesinden “ataların ağaçtan türemiş oldukları” inancı yatmaktadır. Dolayısıyla ağaç kültü, ağacı atalar ruhunu temsil eden kutsal bir varlık sayarak ona tapma ve saygı gösterme ifadesidir (Korkmaz, 2003, 100). Atalar ruhunu temsil eden bazı ağaçlara kutsallık tanımışlar onlara ibadet dahi etmişlerdir (İnan, 1976,38-40).

*Altın yapraklı mubarek kayın,
Sekiz gölgeli mukaddes kayın,
Dokuz köklu, altın yapraklı bay kayın,
Ey mübarek kayın ağacı, sana kara yanaklı
Ak kuzu kurban ediyorum (İnan, 1976, 39).*

Duadan da anlaşıldığı üzere, Orta Asya'daki Türk inançlarında en kutsal ağaç kayın ağacıdır. Son yıllara kadar Altay, Yakut, Sagay, Şor, Kaç ve Teleüt kavimleri kayın ağacı bulunmadan âyin yapmazlar, davullarında mutlaka güneş, ay, yıldız, şimşek yanında kayın ağacı resmi de bulunur. Bir Sagay kamı da davulundaki kayın ağacını şöyle tavsif eder: “Biz Ülgen atamızdan ilk türediğimiz zaman, Umay anamızla beraber iki kayın ağacı yere indi (İnan, 2006, 64). Evliya Çelebi de Kuzey Kafkasya'da yaptığı seyahatinde ağaca tapan kavimden bahsederken şu bilgileri verir: “Her sene bu dirahın (ağaç) altına gelüp bey ü şira edüp gidenler elbette bu ağacın etrafına nice kerre yüz bin balmumu ve yılmumu yakup her gece çırağan edüp âyini batılları üzere ağaca taparlar... Zu'mu batılları üzere bu ağaca demir kakarlar ki her kimin bu ağaçta alameți olursa ağaç bu adamı unutmayıp cehennem azabına komaya yahut şefaät edüp kurtara...” (Seyahatname, VII,741).

Ağaç kültürünün en güzel yansımalarını, Dede Korkut Hikâyelerinde görebiliriz. Basat'ın Tepegöz'ü öldürdüğü hikâyede Basat kendini tanıtırken “Atam adın sorar olsan kaba ağaç”(Ergin, 1997, 214). Dua formelinde de “gölgece kaba ağacın kesilmesin, yırlü kara tagların yıkılmasun” cümlesi tekrarlanmaktadır İnan,1998b, 244- Ergin, 1997, 94).

Anadolu insanı öldükten sonra dirileceği inancıyla, kökleriyle toprağın derinliğine inen, dallarıyla gökyüzüne uzanan hayat ağacını yaşamının her safhasında sergilemiştir (Seyirci, 1995, 171-172). Mezar üzerine ağaç dikme geleneği çok eskidir. Ögedey, kendi ruhu için bir ağaçlık dikilmesini istemiş ve bu korudan hiçbir şeyin kesilmemesini tek bir dal bile kesen olursa dövülmesini istemiştir (Roux 2002, 291). Anadolu'da tek olarak yetişen ağaçların yanında mutlaka bir evliya mezarının bulunduğu inancıyla bu ağaçlar kutsal kabul edilmiş bez parçaları bağlamak, sarılarak öperek dilekte bulunmak suretiyle bu ağaçların buldukları yerler, adak ve ziyaret merkezlerine dönüştürülmüştür. Bu ağaçları kesmenin iyi olmadığı uğursuzluk getireceği inancı herkesçe bilinir. Kesmek isteyenlerin başlarına gelen kötü olayların pek çoğunda ağacı kesen kişinin baltayı ayağına vurarak kendini yaraladığı, üzerine bastığı dalın kırılması sonucu düşüp sakatlandığı, bazılarının öldüğü, bazı anlatılarda ise ağacı kesmek isteyen kişinin baltasının ağacı kesmediği, kesse bile ağacın yanmadığı anlatılır.

Ağaç, sadece sungu yapılan bir kült değil zor anlarda yardım istenilen bir varlık olarak da düşünülmüştür. Hayat ağacı kültürünün, hayat ağacının dibindeki sudan içerek ölümsüzleşen ak boz atlı ihtiyarın kimliğinde kişileştiği belirtilmektedir. Günümüzde de Türk insanı, hem Hızır'dan yardım istemekte hem de kutsal ağaç dibinde dua ve nezirde bulunmaktadır (Ergun, 2004, 177). Ağaçlar, ata ruhlarına yapılmış nezir ve dileklerle donatılır. Kutlu ağaç kutlu pınarlar bilhassa kısır kadınların ziyaretgâhlarıdır. Kırgız kadınlarının şeriata aykırı bid'atlarından şikayet ederek bu adetleri şiddetle tenkid eden Molla Gazi şöyle diyor : "Sahrada tek başına biten bir ağaç, ya bir pınar, ya da büyük bir taş (kaya) bulunursa kısır kadınlar onu ziyaret eder, kurban kesip orada geceyi geçirirler (Dıykanbeyeve, 2009, 45). Anadolu'da ocak kabul edilerek hastalıkların tedavi uygulamalarında ağaçlara başvurulduğu görülür. Buralarda bulunan ağaçlara zarar verilmez bir parçası dahi kullanılmaz.

Kutsal kabul edilen ve çeşitli amaçlarla ziyaret edilerek bez-çaput bağlanıp dilekler tutulan ve bunların gerçekleşmesi için dualar edilen çalılar ya da ağaçların önemli bir kısmı ziyarete konu teşkil eden mezar motifi ile ilgili birleşip bütünleşmiş pratiklerdir (Günay –Güngör vd.1996, 78).

Ağaçların kutsal sayılması onlarla ilgili bir takım yasakları da beraberinde getirmiştir. Ki bu kutsalın bir yandan insanı kendine cezbeden ve öte yandan da korkutup sakındıran çift yönlü yapısıyla alakalıdır (Günay –Güngör vd.1996, 79).

Yaş bitkilerin kesilmesi, yatır başlarında bulunan ağaçların kesilmesi bitkilerle ilgili inanışlar ve yasaklardandır (Boratav, 2003, 75). Bu kutsal ağaçlar insanları bir takım dileklerin gerçekleşmesi için kendilerine çekerken diğer yandan onların kesilmesi, yakılması, kullanılması hatta küçük bir parçasının dahi alınmaması yönünde bir takım yaptırımlar içerir. Sadece ağaçların değil o ağaçların bulunduğu yerdeki diğer nesnelere alınmasını da yasaklar. Bu ikaza dikkat etmeyenlerin gece rüyalarında korkutuldukları, uzuvlarından yoksun bırakıldıkları, vb. olumsuzlukları yaşadıkları rivayet edilir.

Evliya mezarları yanında bulunan ağaçların kesilmesi, bu ağaçlara zarar verilmesinin günah kabul edilmesi Anadolu'da oldukça yaygın bir inanış olup bu ağaçların çeşitli ritüeller aracılığıyla insanlara fayda sağladığına inanılmaktadır. Örneğin bu ağaçlardan alınan parçanın askere giden genç tarafından yanında taşınması suretiyle onu kazadan beladan koruyacağına olan inanç gibi bu ağaçtan kesilen parçaların tütsü olarak kullanılması da yaygın bir inançtır. Hasta hayvan veya insana bu ağaçlardan kesilen parçalarla tütsü yapılmasının onları iyileştireceğine inanılır.

Ağaç ve ormanların ruhları olduğu inancı, bu nesnelere zarar verenlerin cezalandırılacağı inancı, insanları bu varlıklar karşısında dikkatli davranmaya zorlamıştır. Dağ başlarında bulunan kült özelliği kazanmış ağaçlara bağlanan çaput ve sungular kansız kurbandan başka bir şey değildir.

1.4.2. Ateş-Ocak Kültü

Anasır- 1 Erbaa (dört unsur) olan ateş, su, hava, toprak bütün milletlerde kutsanmış, bazen de Tanrı seviyesine çıkartılmıştır. Türkler de ateşe Tanrı vasfı yüklemeseler de bir ruh (iye = sahip) sıfatı yükleyerek kutsallık atfetmişlerdir.

Türk düşünce sisteminde ateşin kaynağı olarak gök gösterilir ve ateş, Tanrı Bay Ülgen'in kızları tarafından bulunmuş ve insanların hizmetine sunulmuştur (Ögel, 1993, 55; Buluç, 1979, 328). Altay Efsanesi ise ateşi, Bay Ülgen iki taştan elde etmiş ve insanlara bunu öğretip, “ bu ateş atamın kudretinden taşta düşmüş ateştir” demiştir (İnan, 2006, 66). Altaylılar ateş ruhuna, “ ot ezi”, Yakutlar aynı manada, “ ot iççite” derler ve ateşi, temizleyici, kötülüklerden arındırıcı, kötü ruhlardan koruyucu, hastalıklardan arındırıcı olarak görürler (Buluç, 1979, 328).

Daha doğrusu ataların canları ateşin içinde tecelli ediyordu. Tasarım gereği odun ateşin yiyeceğiydi. Doğal olarak atalar canının yiyeceğiydi. Ateş odunla beslenerek ataların canları sürekli bir eylemlilik içine sokuluyordu. Bu nedenle Orta Asyalı Türkler, ocağı ve ateşi kutlu sayıyor, ona secde ediyorlardı (Korkmaz, 2003, 27-28).

Altay Türk ve Moğol topluluklarında, kötülüklerden uzaklaşmak ve hastalıklardan korunmak için ateşe kurban sunulur ve saç yapılır. Dualarda ateş ruhu, otuz ayaklı bir dişi olarak tasarımlanırdı. Söz gelimi Göktürk Hakanına gelen elçilerin ateş arasından geçirilmesi olası kötü ruhları kovmak içindir. Bu gelenek Moğol saraylarında da sürdürülürdü. Ölüm ve yas törenlerinde yakılan ateş, tören bitene değin söndürülmez. Ateş ruhuna hitaben okunan şaman ilahilerinden anlaşıldığına göre aile ocağı kültü ile ateş kültü birbirinden ayırt edilemez. Şaman davullarında geçen “ atalarımızın yaktığı ocak” şeklinde geçer (İnan, 2006, 68).

Atalar kültü bağlamında değerlendirecek olursak ocak; ataların barındığı, ailenin hayatını idame ettirdiği ev, yurt, geçmişe ait ölmüş bireylerden oluşan aile ocağını ve soyu temsil eden bir sembol haline gelmektedir. Eski Türk inanışlarında ocakta bulunan ata ruhlarına sunulan kansız kurbanlar canlı olarak varlığını devam ettirir. Ocak, sözcüğü ateşin yakıldığı yer anlamında kullanılmakla beraber, bir ailenin barındığı “ev, yurt”, hem de o ailenin geçmişteki atalarından gelecekteki

kuşağına uzanan “soy”u manalarını da taşımaktadır (Kumartaşlıoğlu, 2012, 321). Ocağın tütmesi, ateşin kesintisiz biçimde yanması, ataların o ocakta, o yurt’ta sürekli biçimde bulunması anlamına gelir. Soyla alakalandırılmış ve dini bir kurum haline gelmiş olan Alevi- Bektaşî kültüründeki dede ocaklarının da ocak kültürüyle ilişkisini gösterir. Ocağın atalar kültürüyle bağlantısının diğere bir tezahürü de halk hekimliğinde hastalıkların tedavisi için başvuru alan kişilerin de ocaklı olarak adlandırılmasıdır. Alevi-Bektaşî geleneğindeki “El ele, el Hakk’a şeklinde ifade olunan ve “Pir,mürşit, rehber” şeklinde görev dağılımı olması bu yapılanmanın temelinde Atalar kültürünün varlığını gösterir.

Alevi- Bektaşî kültüründe ocakzade olmayanlar Dedelik kurumuna gelemeyiz, cem yapamaz, erkân yürütemez. Dedelik ile Türklerdeki kamlık kurumu benzerlik arz eder. Kam olabilmek için kam soyundan gelme zorunluluğu bugün dede olmak için de gereklidir. Kütahya yöresi türbe ve yatırılarından Hüseyin Gazi, Pir Ahmet ve Işık Çakır ocak merkezli türbelerdir. Dede olmak için ocakzade olmak sağaltma ocağı olmak için de sağaltma ocağından gelmek gerekir. Her ikisinde de soy takibinin olması atalar kültürüyle olan bağlantısını ortaya koymaktadır. Dede mezarı zaman içinde büyük ziyaretgahlara dönüşebilir. Bu kişilere duyulan saygı ve bu kişilerin toplum üzerindeki nüfuzlarına binaen mezarları birer ziyarete dönüşmüş, türbe haline getirilmiştir(Bk. Dede Türbeleri)

Ocak, ailenin varlığını devam ettirmesi ve ailenin sembolü olması açısından önemlidir. Ailenin koruyucusu ve aile ocağının devam ettiricisi küçük çocukla da ocak ve aile arasında bir bağlantı olduğuna inanılmaktadır. Eröz de “ocak”la ilgili olarak, “Atalar kültü, ocak kültürünü doğurmuştur. Ocağın tütmesi, ateşin devamlı olarak yanması, ataların o ocakta, o yurttta, o çadırdta devamlı olarak bulunması demektir. Ataların canları ocağın içinde tecelli eder. Bunun için Türkler, ocağı ve ateşî kutsal sayıyor, ona secde ediyorlardı. Atalarla temasta olmanın bir yolu da ocak ve ateştir” diyerek “çocuk-ocak-ateş” bağlantısına açıklama getirmeye çalışmaktadır (Eröz, 1992, 68-69; İnan, 2006, 68). Ateş ya da ocak, yuvanın ve yuvadaki yaşamın sürekliliğinin simgesidir. Ateş erildir. Çünkü küçük erkek çocuğunu simgeler. Ailenin en küçüğü soyun sürdürücüsüdür (Korkmaz, 2003, 29-30).

Kazdağı’nın zirvesinde Sarıkız ziyareti için yerleşilen alanda her ailenin kendisine ait bir ocağı vardır. Sarıkız için veya Sarıkız’ın babası için kesilen

kurbanların etleri bu ocaklarda pişirilmekte ve geniş katılımlı sofralarda yenmektedir. Bu ocaklara “aile ocakları” demek uygun olacaktır, çünkü bu ocakların her biri sadece bir aileye aittir. Her aile kendi ocağını bilmekte ve her yıl bu ocağın yanında konaklamakta ve bu ocağı kullanmaktadır. Bu ocakların belli bir aileye özgü olduğunu gösteren en iyi kanıt, Sarıkız’ı ziyarete gelemeyen ailelerin ocaklarının boş kalmasıdır. Diğer bir ifade ile çeşitli sebeplerle Sarıkız ziyaretine katılamayan bir ailenin ocağı, diğer ailelerce kullanılmaz ve onların ocağına saygı gösterilir. Ancak buna rağmen bir ailenin ocağını, başka bir aile kullanmak isterse mutlaka ocağın sahiplerinden rızalık almak zorundadır. Bu örnek, aile ile ocak arasındaki bağlantıyı göstermesi açısından son derece önemlidir. Hatta bu örnek, ocağın atalar kültü ile de olan bağlantısını da yansıtmaktadır...” (Duymaz-Şahin, 2008, 122-124).

Ateşin diğer bir özelliği de atalar kültüyle bağlantılı olarak koruyuculuk vasfıdır. Altay- Sayan ve Sibiryâ Türklerinde ateş ruhu ailenin koruyucusu olarak kabul edilirdi. Bu nedenle de koca evine gelen gelin, çadıra girer girmez ilk olarak ateşe baş eğer, ona bir parça et, bir parça yağ atar (Bayat, 2007, 125). Yakutlar yemin törenlerini ateş ve ocak karşısında yaparlar, “Büyük babamız ateş karşısında... and ediyorum...” (İnan, 2006, 71; Korkmaz, 2003, 27-28).

Türk düşüncesindeki ateş kültü inancıyla, Hint-İran kökenli ateş inancını bir tutmak doğru olmaz. Özellikle Zerdüştlüğün ve Mezdeizm’in ana esasları ateş ibadetine dayanmaktadır. Avesta dininde de ateş hayatın kaynağı, tapınılan bir kült olarak düşünülmüştür. Bazı araştırmacılar, bu anlayıştan yola çıkarak Türklerde görülen ocak çevresinde düğümlenen bu kültü bir tapınma şeklinde algılamışlar ve ateş tapınımı kavramını kullanmışlardır. Türk ocak kültüründe tapınılan Tanrı statüsündeki varlık değil, Tanrı’nın tezahürleridir. Tanrı’nın tezahürlerinden ve kutsal birer varlık olan ateş ve ocak da, etrafındaki inanış ve uygulamalarla bir kült oluşturmuştur. Türk mitolojik sisteminde ateş temizleyici bir nesnedir ve ailenin koruyucusudur (Bayat, 2007b, 124).

1.4.3. Dağ Kültü

Dağlar ve tepeler, tarihin her döneminde yükseklikleri, gökyüzüne yakınlıkları dolayısıyla insanların gözünde ululuk, yücelik ve Tanrının makamları olarak telakki edilmiştir. Halk kültüründe bu mekânlar, genellikle ilahlarla temasa geçilen yerler olarak tasavvur edildiği için, dini merasimler zaman zaman buralarda yapılmıştır. Duaların bu mekânlarda daha iyi işitildiği anlayışı vardır (Roux, 2001, 156). Bu sebeple tarihte hemen her milletin mukaddes bir dağı veya tepesi olmuştur (İnan, 1998b, 253; İnan, 2006, 48). Eski Oğuzlarda her boyun, her oymağın kendine özgü kutsal dağı vardı. Bu dağa, kut dağı denirdi. Söz gelimi Gök Türk İmparatorluğunun kutsal dağı ve ormanı Ötüken dağı ve ormanındır (Birdoğan, 1998, 60). Orman kültürüyle birleşen dağ, eski Türklerin kutsal merkez anlayışını oluşturmakta ve devletin merkezi görevini üstlenmektedir. Nitekim Göktürkler ve Uygurlar döneminde dağlık ve ormanlık bölge olan Ötüken, devletin merkezi olma görevini üstlenmiştir. Merkez her zaman kutsal bir görev üstlendiği için, dağlar ve orada olan her şey kutsanmış olarak kabul edilmiştir. Bu nedendir ki Türkler, yemin ederken kutsal bildikleri bütün varlıklar ve nesnelere içinde dağın da adını zikrederler. Mesela, Bizans tarihçisi Menandros'a göre Bizans ile Avarlar arasında VI.yüzyılda yapılan bir sözleşmede Avar hanı Bayan şöyle ant içmiştir: “Sava üzerinde köprü kurmakla Romalılara karşı zarar vermek niyetinde isem ben Bayan mahvolayım; bütün Avarlar mahvolsun; gök üstümüze yıkılsın, Gök Tanrı'nın ateşli okları bizleri öldürsün, dağlar ve ormanlar başımıza yıkılsın; Sava suyu taşarak bizleri yutsun (Bayat, 2007b, 223).

Şamanistlerde “yer-su” Tanrılarının veya ruhlarının en önemli mümessili dağ addediliyordu. Her köyün, her oymağın kendine mahsus mukaddes “ıduk dağı” bulunduğu gibi, boylardan kurulan büyük birliklerin de müştereken mukaddes saydıkları bir dağ vardı (İnan, 2006, 48-49). Orta Asya Türk topluluklarında kutsal dağ, yeryüzünün merkezinde yer alır ve dünyanın eksenini oluşturur. Kutsal dağ kapsamında en tanınmış yer, Ötüken dağlık ve ormanlık alanıdır. Yer-su ruhlarına yönelik tapım, aynı zamanda dağa tapımdır; dağ-tepe tapımı, bu tapımın bir parçası durumundadır. Yeryüzünden gökyüzüne doğru yükselen dağlar, tanrıların tezahürü olarak algılanmış, doğrudan tanrı olarak görülmüş, onlara adaklar adanmış, kurbanlar sunulmuştur. Öte yandan dağlar hem yere hem de göğe ibadet yapılan temel alanlar

olarak kullanılmıştır. Bu inanıştan dolayı olacak ki Türkler, dağların Tanrı'nın makamı olduğuna inanmaktaydı. Bundan dolayı her boyun kutsal bir dağı bulunmakta, bu dağlar ziyaret edilmekte ve bu dağlara, kurbanlar kesilmekteydi (Tümer-Küçük, 1997, 86). Altaylar, Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar çoğu zaman ölülerini dağ başında gizli yerlere gömerler.

Hunlardan sonra Türk dünyasına hâkim olan Kök Türklerin de dağları kutsal saydıklarını görürüz. Bu anlamda Ötüken ormanı ve dağı iduk kabul edilmiş; buraların terki milletin sonu olarak gösterilmiştir. Orkun Yazıtlarında geçen “*Mukaddes Ötüken ormanının milleti gittin... beylik erkek evladın kul oldu, hanımlık kız evladın cariye oldu. Amcam kağan uçtu gitti*” neviden sözler, bunu açıklamak için özellikle seçilmiş olmalı. Tonyukuk Âbidesinde geçen Tinsi Oğlu denilen dağ da iduk addedilmektedir(İnci nehrini geçerek Tinsi oğlu denilen mukaddes dağını aşardım- Tonyukuk Abidesi, II.taş, Batı cephesi) (Ergin, 1995, 24-59).

Dağ tapımının izleri günümüz Anadolu'sunda son derece canlıdır. Eren, evliya, ermiş söylencelerinde, medet umulan, adaklar adanan, kurbanlar sunulan kimliklerdir dağlar-tepeler (Korkmaz, 2003, 51).

Altaylıların Yaratılış Efsanesi'nde dağların kaynağı olarak Gök, Tanrı katı olarak gösterilmektedir. Efsaneye göre dağlar ve kayalar, Mangdişere'nin Erlik'in gökleri parçalaması ve bu parçaların yeryüzüne dökülmesi sonucu oluşmuştur (İnan, 2006, 17). Türklerin inançlarına göre zirvedeki gökleri deler gibi yükselen, başları bulutlar içinde kaybolan bu dağlar, sanki Tanrı ile konuşur ve ilgi kurar gibi olmuş, Tanrı'ya giden en yakın yol olarak dağlar kabul edilmiştir (Ögel, 1993, 459).

Türk milletinin yurt tuttuğu değişik yerlerde dağ ve ağaç kültürüne ya da bu kültürün izlerine her yerde rastlamak mümkündür. Orta ve merkezi Asya dağlarının çoğu, Türkçe veya Moğolca mukaddes, mübarek, büyük ata ve büyük hakan anlamlarına gelen Han Tenri, Bayan Ula, Buztag Ata vb. adlar taşımaktadırlar (İnan, 1998b, 253). Anadolu'da evliya veya ermişlerin adlarını taşıyan pek çok dağ vardır. Murat Dağı, ismini burada yatan Anadolu dervişinden almıştır.

Taşlar, mübarek yerlerin ziyaret edilmesi esnasında, ziyaret adabı ve dilek tutma usullerinde bir araç olarak kullanılır. Bu taşlara bu kutsiyeti kazandıran unsur, yatır, türbe yahut orada yatmakta olan velînin sahip olduğu manevi kuvvet, güç, feyiz

ya da berekettir (Günay –Güngör vd.1996, 79). Orta Asya’da mukaddes sayılan dağlardan birinin adının Buztağ Ata oluşunun ve proto- Tunguzlar ile Mançular tarafından kutsanan dağın ata kabul edilmesinin dağ kültürüyle ilgili kültürden birinin de ata kültürü olduğuna işaret etmektedir (Ocak, 1983a, 72- 73).

Geleneksel Türk düşüncesinde dağlar, kişinin yeryüzünün çekirdeğinden göğe doğru bir yükselişini temsil eder. Bu yüzden kişiyi Tanrı’ya yaklaştıran bir tür erişmeyi simgeler (Roux, 2002, 156).

Nitekim dağlara atfedilen bu kutsallıktan dolayı Hun, Göktürk, Uygur Hakanları, Ötüken Dağı’nı başkent yapmışlardır (Rahman, 1996, 136).

Burada kurulmayan devlet, burayı ele geçirememiş millet, büyük devlet ve millet sayılmaz. Bu yüzden olacak ki Avarlar, Kök Türkler, Uygurlar hatta Cengiz Han’ın Moğol İmparatorluğu büyük devlet olduktan sonra başkentlerini buraya taşımışlardır (Ögel, 1993, 2). Buraya yerleşmiş Türkler bu dağa her yıl kurban sunardı. Hakanın çadırı da Ötüken dağında olup, yönü doğuya bakardı. Ötüken’in batısında bulunan Budun-İnli Dağı, ülkenin koruyucu ruhu anlamına gelirdi (İnan, 2006, 5).

Cüveynî tarafından tespit edilen Uygur efsanesine göre Uygurların saadet ve bolluk sağlayan mukaddes dağları vardı. Bu dağa da “Kuttağ” denirdi. Kuttağ demek, “iyi talih ve saadet getiren dağ” demektir (İnan, 2006, 50).

Altay Türklerine göre de Altay dağları kutsaldır. Tanrı’ya kurban törenleri özellikle bu dağda yapılırdı. Çocuğu olmayan kadınlar, hastalar, başına bir bela gelenler bu dağa giderler. Destan kahramanlarının mukaddes yurdudur ve bu dağ Altay Türklerinin köküdür, çıktığı yerdir, bugün orada yaşayan gruplar için başlı başına bir kültür (Ergun, 1996, 68). Dede Korkut Hikâyelerinde, doğumdan ad almaya, kız istemeden evlilik törenine, ölümden, duada kısacası hayatın her safhasında dağ kültürüne yer verilmiştir (Ergun, 2003, 75-88).

Dikkat çekecek şekilde büyümüş ve çatallaşmış ağaçlar, yarlar ve taşlar arasından sızan sular ve membalar kutsaldır veya kutsal ruhların bulunduğu yerlerdir. Eski Türklerde dağların ve ağaçların kutsallığına, membalarda veya kaya diplerinde perilerin yaşadığına inanılmakta idi. Türkmen Alevîler bu yüzden topraklarına çok bağlıdır. Çorak bir yere yerleşmiş bile olsalar o köyün bereketsiz toprağını kolay

kolay terkedemezler. Çünkü bütün maneviyatları, geçmişleri, dağları, tepeleri ve yatırları ile oralara bağlanmışlardır (Yörükkan, 1998, 65). Göç etmek zorunda kalsalar bile gittikleri yerlere türbe ve yatırlarını da taşımışlardır. Pir Ahmet Efendi ve Seyyit Ömer Türbeleri yerleşim yerlerine nakledilen türbelerdir.

Kurbanlar dağda kesilir fakat dağda yenilmez. Telengitlerde çocuğu olmayan bir kadın, kutsal yüzlü dağa çıkıp dua ederek çocuk sahibi olabileceğine inanır (Beydili, 2005, 146). Her dağda bir eren olduğuna inanılırdı.

“Kutsal dağ, kutsal tepe” kavramları bölgede “kutsal dedenin bulunduğu dağ veya kutsal dedenin bulunduğu tepe biçimine dönüşmüştür. Ziyaret edilen Dede mezarlarının hemen hemen tamamına yakını yüksek bir tepede, ya böyle bir tepenin derince bir dereye bakan yamacında ya da yıllanmış yaşlı ağaçların altında yer almaktadır (Cemiloğlu, 2002, 106). Bu yolla dedelerin bulunduğu dağ kutsallığını müslüman Türk toplumunda sürdürmektedir.

Türk kültüründe dağ büyüklük, azamet, ihtişam, renk, bereket, şekil kudret vb. bakımından Tanrının bazı sıfatlarını sembolize eder. Âla; yücelik ve duruluk, hakimiyet manalara gelir. Kaba taş ifadesi “kaba” sözcüğü Tanrısallığın işaretidir. “Kaba” eski Türk inanç sisteminde Tanrının “el-Azim, el- Kebir” sıfatlarına uygun vasıflarıdır. “Ala tay” cennet ile Tanrı arasında bir aracıdır. Cennete açılan bir nevi kapıdır. Bu yüzden evliya mezarları dağ yamaçlarında gömülüdür. “Karşu yatan ala tağdan bir oğul uçurdun ise digil mana” söyleyişi bununla ilişkilidir. Oğlunun “ala tağ” vasıtasıyla cennete gitmesi demektir. Dağ yıkılırsa ruhu cennete götüremeyecek, geri getirecektir. Kutlu dağın nebatı da kutludur, hayat kaynağıdır. Boğaç Han annesinin sütü ile karıştırılmış kutlu dağın çiçeği sayesinde hayata döner. Dağlar, o yerin yerlisi, ebedi sahibi olarak görülür (Ergun, 2003, 75-78).

Türklerde dağ kültü, Gök Tanrı inancıyla ilgilidir. Esasen Türkler dağları belki de göğe yakınlığı sebebiyle, kutsal ve tanrı makamı bilmişler ve Gök Tanrı’ya kurbanlarını hep orada sunmuşlardır. İslâm öncesi Türklerde dağların Gök Tanrı’ya yakın olması, hayat kaynağı suyun dağ eteklerinden (mağaralardan) çıkması sebebiyle dağlar kutsanmıştır, ama tapılmamıştır. Dağ kültürünün Gök Tanrı inancıyla doğrudan doğruya bağlantılı olması bütün Türk kavimlerinde dağın ve dağ ruhunun esasen kadın olarak tasavvur edilmesi, Tanrı’ya verilen kurban merasimlerinin kutsal olarak bilinen dağlarda sunulması ve ecdat olarak tasavvur

edilen dağlara kadınların ayak basmasının yasaklanması inancı Türk mitolojisinin doğa güçlerinin ruhu olduğu inancıyla bağlantılıdır. Dağların, ıduk, ula vs. terimlerle anılması da onların kutsallık ve atalık işlevinden haber vermektedir. Dağa baba denilmesi, ağaca ise ana denilmesi iki mitolojik dönemin birer izleri olmak açısından önem taşımaktadır (Bayat, 2007b, 227). Dağ koruyucuları veya dağdaki hayvanların artımını sağlayan ve tasavvufi bir inançla sentez oluşturan Kırgızların Kayberen(kayıp eren) kültürü, dağın kutsal varlıkların meskeni olduğu düşüncesini ortaya çıkarır. Nitekim ıduk dağlarda mesken tutan ve dağın çevresindeki insanları da koruyan Kayberen, bulunduğu kutsal dağın iyesidir. Ayrıca dağdaki bütün hayvanlar da ondan sorumludur ve bu nedenle avcılar Kayberen'in rızasını almak için ondan yardım isterler. Yılın belli zamanlarında Kırgızların, Kayberen'e kurban sunmaları da bu koruyucu ruhun yüksek statüsünü haber verir (Bayat, 2007b, 228).

Soy sosyolojisi açısından dağ; ata veya büyük akrabadır. Nitekim kocasının evine gelen kadın da soy dağına kayınbabası olarak bakar, ondan yüzünü gizler. Bu ise dağın canlı varlık olarak tasarlanması ve zamanla somutlaşarak gelin için kayın baba olacak kadar antropomorflaştığını gösterir (Bayat, 2007b, 229). Soy sosyolojisi bağlamında dağın(taşın) kültleşmesi büyük ölçüde üç etmene bağlanır. Birincisi, dağ av hayvanlarının bulunduğu mekân olmakla avcı-toplayıcı toplumun ekonomik gelir kaynağıdır. İkincisi, dağ soyun ecdadır. Doğuran taşlar hakkındaki sözlü anlatılır da bunu göstermektedir. Bu bağlamda Altay-Sayan Türkleri dağları töz/ tös olarak kabul eder ve onu kendi soylarının atası bilirler. Üçüncüsü de, dağ yerin kemeri, demir kazıktır ki üzerinde yaşadığımız dünyayı bir arada tutmakla, dünya dağı kavramı ile de kozmosun eksen rolünde gözükmektedir. O halde kozmik enerji dağda toplanmıştır veya dağ bu enerjinin ötürücü, paylaştırıcı noktasıdır (Bayat, 2007b, 234).

Anadolu'nun her yerinde görülen dağ kültürü yerini eren kültüne bırakmıştır. "Yörük'ün ereni dağ başında olur" derler (Önal, 2003, 99-124). Afyonkarahisar İli Çay İlçesi Devederesi köyü Sarıkeçili Yörüklerinin tekke olarak ifade ettikleri yer önemli bir ziyaret merkezidir. Hali hazırda her yıl hıdrellez kutlamalarıyla birlikte yağmur duasının devam ettiğini gözlemleyebiliyoruz.

Anadolu'da birçok dağın doruğunda kendileriyle aynı adı taşıyan evliya yatar. Dağla yatacın ilişkilerini belirten adın nerden geldiğini açıklamak için efsaneler

anlatılır. Hasan Dağı, Ali Dağı, vb. bir kısım dağ adları isimlerini yaşadıkları evliyadan almışlardır (Boratav, 2003, 69). Türkmen Dağı, Firkirsiz Tepe, Gözcü Dede bu bağlamda değerlendirilmelidir. Burada şunu da belirtmek gerekir ki dağ mı adını yatırdan almış, yatır dağın adı ile mi anılmıştır kestirilemez. Güneydeki Türkmenleri gezen Yalgın, Türkmenlerce Torosların tepelerinin kutsal sayıldığını ve hepsine birer dede adı verildiğini belirtir (Yalman, 2000a, 283). Aynı şekilde, Torosların daha doğusunda dağın en üstündeki tepelere Demirkazık, Karınca, Karanfil, Akdağ, Kızıldağ, Bakırdağ gibi isimler verildiğini belirtmektedir (Yalman, 2000a, 3).

Kütahya türbelerinde en çok görülen kültlerden birisi de dağ-tepe kültürüdür. Türbelerin dağ tepelerine ve yamaçlarına yapıldığını, buraların özenle korunduğunu, mesire yeri olarak düzenlendiğini, yılın belli günlerinde insanların bir araya gelerek dini pratiklerini yerine getirdikleri ifade edebiliriz. Bu mekânların birer ziyaret merkezine dönüşmesinde atalar ve dağ kültürü etkili olmuştur. Duaların yüksekçe bir yerde, türbe ve yatırın bulunduğu alanlarda yapılması; eski Türk inançlarındaki dağ kültürü ve atalar ruhunun “koruyuculuk ve kurtarıcılık” vasıflarına sığınma anlamı taşımaktadır.

Bilhassa tek ağaçlı dağ tepelerinde türbe ve yatır olduğu inancı, Fergana Türkleri arasında yaygındır (Ülkütaşır, 1938, 246). Gözcü Baba, Murat Dede, Işık Çakır Sultan, Erenler, Kızık Tekkesi vd. bu anlayışta dağ başlarında yer alan evliya mezarlarından birkaçıdır. Anadolu insanı, bu bölgeyi kendilerine vatan yapan insanları ebedileştirmek ve yaşadıkları hayatı onlarla paylaşmak istemiş, böylece bir yandan bölgedeki ağaç, kaya, mağara... vb. unsurlara bir takım kutsallıklar atfederek taşı ve toprağı ile vatani kutsallaştırma yoluna giderken, diğer yandan bu vatanın asıl sahipleri olarak düşünülen ve bir çoğu yüce dağ başında mekân tutmuş kişiler olarak tahayyül edilen bu alperenlere birer makam tahsis etmiş, bu yerleri de ziyaret ederek onlara karşı olan vefa borçlarını yerine getirmeye çalışmışlardır (Gökbel, 2002, 3).

1.4.4. Taş ve Kaya Kültü

Türklerde yaygın kutsallıklar olarak “ıduk” yer-sublardan bahsedilirken her dağın, kutlu pınarın, göl ve ırmakların, kutlu ağaç ve kayaların “izi” leri (Ruhları) yani sahipleri bulunduğu ve bunlara kurbanların sunulduğu belirtilir. Çünkü bu mukaddes yer-su ruhları, Gök Türklerin mukadderatını idare ederlerdi (Tanyu, 1967, 324-326; İnan, 1976, 31).

Anadolu’daki taşlar ile ilgili inanışlar da Orta Asya’daki eski Türk inanışlarına dayanır. Mezarlara dikilen taş veya ağaçtan yapılmış Balbalların yanı sıra eski Türk destanlarında yer alan kutlu kaya veya yağmur taşı olarak nitelendirilen “Yad, Yada” taşları bunun örneklerini oluşturur (Tanyu, 1968, 38-102; Günay vd. 1996, 112-113). Türkler bu taşla istedikleri zaman kar ve yağmur yağdırabilir, fırtınalar çıkarabilir ve hatta sahip olduğu sihirsel güçle düşmanlara felaket saçabilirdi (İnan, 2006,160).

Kırgızlarda koyun ve sığırların midesinde bulunan sihirli taşın “cay taşı” veya “cayı taşı” adını vermektedirler. Bu taş yardımıyla hava durumunu değiştirme, özellikle yağmur yağdırmakla ilgili pratiklerin yapıldığı bilinmektedir (Dıykanvayeva, 2009, 48).

Türklerin inançlarında taşlar ve kayalar, kurtarıcı bir araç, yaşanmaya hazır bir zemin, çarptığını ezecek, kıracak bir varlık olarak görülmüştür (Tanyu, 1968, 35). Bunun ilk izlerini de Türklerin Yaratılış Efsanesinde görmekteyiz. Altay Yaratılış Efsanesinde Tanrı Kuday ile Kişi beraberce su üstünde uçarken, Kişi rüzgâr çıkartıp Tanrı’nın yüzüne su serper, daha sonra Tanrı’dan büyük olduğunu sanıp suya dalar. Suda boğulmak üzereyken, “Tanrı, bana yardım et!” der. Tanrı da ona şöyle buyurur: “ Sağlam bir taş olsun!” der ve suyun dibinden bir taş çıkar. Tanrı ve Kişi bu taşın üstüne oturur (İnan, 2006, 14; Tanyu, 1968, 35).

İlkel inançlarda bazı taşlar, kurban takdiminde özel bir kutsal mevki alır. Taşın içinde bir kuvvet kaynağı, bir ruh, bir mana olduğuna inanılır (Tanyu, 1968, 18). Keza animizim inancında ölümden sonra ruhların ikamet ettiğine inanılan muhtelif yerlerden birisi de taştır (Tanyu, 1968, 22).

Anadolu’daki birçok yerde adak yerleri, taş yığınlarından meydana gelmiştir. Türk inanç tasavvuruna göre yeri kontrolü altında tutan iyeler daha çok

geçilmesi güç olan sarp yollarda, dağ bellerinde ve dağ geçitlerinde yaşardı. Özellikle dağ geçitlerinden ve dağ bellerinden geçen yolcuların buralarda bir kazaya, bir felakete uğramamak için yol ve geçit iyelerinin ruhlarının gönüllerini hoş etmek amacıyla bir taş parçasını oraya bırakıp giderlerdi. Sibiry'a'da da bu taş yığınlarına rastlamak olağandır (Kalafat, 1990, 39).

Fuzuli Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi* adlı çalışmasında bu taş yığınlarını oba- obo olarak adlandırmıştır. Taş yığınlarından oluşan ooba veya ovo denilen bu yerlere Moğol kavimlerinde de para, kumaş ve taş bırakmanın şahıslara ve topluma iyilik getireceği inancı yaygındır (Bayat, 2007 b, 244). Kazakların inancına göre obalar "arvagi" güçlü olan kahramanların mezarlarıdır bu mezarlara kurban keserler. Dağlar ve obalar yalnız kendi iyelerinin değil, aynı zamanda diğer ruhların da barındığı yerler olduğu, etnografik verilerle tasdik edilmektedir. Bu nedendir ki dağ ve oba kültürü, Türk mitolojisinde ritüellerin yapıldığı ıduk(kutsal) mekânlar olarak bilinirler. Nitekim boyların, soyların ve kabilelerin birer kutsal dağlarının olması, soyun kendi ecdadını dağ ruhuyla birleştirmesi bu iki mitolojik kategoriye ortak bir külte bağlamış görünür (Bayat, 2007, 222).

Şakir Ülkütaşır, bazı yerlerde "Satı Taşı" denilen ve kutsal tanınan taşlar olduğunu, bu taşların aileler tarafından ziyaret edildiğini, "Ziyaretlerden sonra gerek yatacın himmetinden ve gerek taşın kutsallığından ötürü çocuk olursa oğlana "Satılmış," kıza "Satı" adı konulduğunu belirtir (Tanyu, 1968, 84).

Türk kültür tarihinde kendilerine hiçbir zaman tapmanın söz konusu olmadığı bu yer-sular maddi değil manevi kudret olarak tasavvur edilmişti(Kafesoğlu, 2005,304).

Türklerde taşlarla ilgili en önemli kültürlerden biri mezar taşlarında görülmektedir. Bunlardan en önemlisi mezar başlarına dikilen "balbal"lardır.Eğer taş bulamazlarsa ağaçtan yapılmış heykel veya kazıkları bu maksatla kullandıkları ve bu şekilde dikilen taşlara Balbal denildiği öteden beri ileri sürülmektedir (Tanyu, 1968, 88).

Abdülkadir İnan "Türk Boylarında Dağ, Ağaç (Orman) ve Pınar Kültü" adlı makalesinde din adamlarından Molla Gazi, Kazakların İslamiyet'e aykırı gelenek ve inançlarını tenkit eden "Kazakların Ahvalı" adlı manzum risalesinden şöyle bir bilgi

naklede: “Kırlarda tek başına biten bir ağaç ya da bir pınar ya da büyük bir taş (kaya) bulunursa, kısır kadınlar bunları ziyaret eder, kurban keserek orada geceyi geçirirler (İnan, 1998b, 258).

Türkiye’de taş kültü üzerine en kapsamlı çalışmayı yapan Sayın Tanyu; türbe ve yatırlarda kutsal kabul edilen taşların tezahürünü şu başlıklarla vermiştir: Boşlukta durduğuna inanılan taşlar, dilek ve delikli taşlar, türbe önündeki kerâmetli taşlar, döndürülmeğe teşebbüs edilen taşlar(Tanyu, 1968, 168).

Bugün Kütahya yöresi türbe ve yatırları çevresindeki pratiklerin içerisinde bu taşları görmek mümkündür. Hastalıkların tedavisi için yatır ve türbe çevresinde bulunan delikli taşlara başvurulmakta, kurbanın makbul olması için, kurbanlar türbe kapısı önünde bulunan kurban taşında kesilmektedir.

Taş, diğer kültürlerle iç içe girmiştir. Yağmur dualarında su kenarlarında okunan 71 bin taş uygulaması, bu bağlantıya örnektir.

1.4.5. Su Kültü

Türkler arasında tabiat kültürüne bağlı olarak ortaya çıkan, gelişen ve kült konusu olan “su, ateş, ağaç ve dağ kültü” önemli bir yere sahiptir. Türk din tarihî içerisinde su, karşımıza her şeyden önce safiyet ve temizlik sembolü olarak çıkmaktadır. İbn Fazlan, Oğuzların suyu temizlik amacıyla kullanmadıklarını bildirir (Günay ve Güngör, 2007, 77-78). XIII. yüzyılda ise Cengiz Han’ın bu âdeti yasa ile kanunlaştırdığı görülür.

Geleneksel Türk kültüründe suyu kutsal kabul eden Türkler, bu suların birer “*ıyesi*” yani ruhu olduğuna inanırlardı. Bu su ruhuna Yakutlar “*ü içite*” veya “*ukulan toyun*”, Buryatlar “*uhun ecen*”, Karagas Türkleri ise, “*sug ezi*” adını vermekteydi. Türkler bu su ruhlarına saygı gösterir ve onları memnun etmek için henüz buzağılamış bir inek kurban eder, saçı olarak ise içki sunarlardı (Kalafat, 1990, 43). Su ile ilgili sakınmaları Abdülkadir İnan şöyle izah eder: “Suyla ilgili adetlerin sanıldığı gibi temizliğe riayet etmemekle gibi basit bir tembelliğin neticesi değil, arı ve kutlu bir ruh veya makamı sayılan suyu kirletmekten çekinme ve sakınma” olarak izah eder (İnan, 1998a, 495).

Türklerde dünyanın yaratılışı ile ilgili efsanelerde de su, önemli bir kült olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Altay Türklerinin efsanelerinde evrenin yaratılışıyla ilgili olarak “İlk önce hiçbir şey yokken, yalnızca Kara Han ile su vardı.” Suyun Türk kültür tarihî içindeki yeri ve sınırları eski devirlerden günümüze kadar şu şekilde verebiliriz:

Eberhard’a göre Türk kültür tarihinde “su kültü” ile ilgili en eski kayıtlar MÖ 1050 yıllarında Kuzey Çin’de ele geçen Choular döneminde aittir (Çobanoğlu, 1993, 288-298). Göktürk kitabelerinde yer-su kültü, VIII. yüzyılda Türk imparatorluğunda devletin resmi kültürlerinden biri olmuştur. Altayların inanışlarına göre, yer-su ruhları insanların yaşadığı yerlerde yaşarlar; hayvanları yaratan ve onlara bereket veren yer-sudur (İnan, 1998a, 491). Göktürkler, gök ayinini su kenarında yaparlardı. Çu, Hsiung-nu ve Tabgaçların “Gök göbeği” ve “dağ gölleri” gibi; Göktürklerin, tepesinde derin su olan dağları kutsal saydıkları, IX-XI. yüzyıllardaki Arapça kaynaklarda da belirtilir. Rivayette, Kimek İlinde (Ertiş Irmağı bölgesi) Mnkvar adlı dağda büyük bir tatlı su pınarı vardır (Bu pınarın suyundan ordular da içse azalmazmış) ...Bu pınarın yanında çeşitli izler vardır. Oğuz Türkleri burayı görünce secde ederlerdi (Esin, 2001, 115).

Orta Asya’da Oğuzlar, Moğollar, Sibiryalılar, Altaylılarda ve günümüzde Türkiye’deki bazı heterodoks topluluklarda suyun dışkı ile kirletilmesi, bazen suda yıkanılması çamaşırlarla kap kacağın yıkanması gibi davranışlar yasaklanmıştır (Roux, 2002,143-144). Yine bu çerçevede İbn Fazlan, Oğuzlar için, büyük ve küçük abdestten sonra temizlenmediklerini, herhangi bir şekilde kirlendikten sonra yıkanmadıklarını ve su ile herhangi bir şekilde temas etmediklerini söylemektedir. Moğollardan bahsederken Cüveyni; ilkbahar ve yazın, kimsenin gündüzleri suya giremediğini, bir akarsuda ellerini yıkayamadığını söylemekte diğer bir yerde de “suyun ruhu pisliklerle kirletilemez” demektedir. Çağatay, gündüzleri akarsuya girmeye müsaade etmezdi ve suya küçük abdestini yapan veya burnunu temizleyen herhangi bir kimsenin öldürülmesini emretmişti. Rubruck’da onların “kendi elbiselerini ve de kap kacıklarını hiçbir zaman yıkamadıklarını” belirtmektedir (Roux, 2002, 144).

Yer-su ilahları, insanların onlara daha yakın bulunmakta olmaları ve yer-suların iyiliğinden doğrudan doğruya faydalanmakta ve bu yüzden vasıtasız bir

şekilde irtibat kurarak kurban takdiminde bulunmaları durumudur (Radloff, 1976, 221). Çin kaynaklarından öğrendiğimize göre Hunlar, sulara ve ağaçlara kurbanlar sunuyordu. Yine, Orta Asya topluluklarında kutsal dağların tepesinde bulunan, tanrısal kaynaklı olduğuna inanılan ve “Gök Gölü” adı verilen göller, tapım konusu yapılırdı. Kimi topluluklarda ırmaklar kutsaldı, Tanrı olarak algılanıp ona secde edilirdi.

Kırgızlar arasında suyun koruyucu ruhu ile ilgili inançlar bugün de yaşamını sürdürmektedir. Suyun koruyucu ruhu için “suunun piri”, “suu başı”, “su citlen”, “sunun eesi Suleyman” “su atası Suleyman” demektedirler. Kırgızlar, kutsal pınarların koruyucu ruhlarının bulunduğu, bu ruhlardan yardım dilemek için kurban kestiklerini rivayet ederler (Dıykanbayeva, 2009, 54-58).

İslam sonrası ve Anadolu’da su kültürüne bakacak olursak; Türkler, İslâm sahasına girdikten sonra da, din ve kültür değişiminin akşamdan sabaha olamayacağı ilkesinden hareketle, eski inançlarını yaşatma konusunda iradeli davranmışlardır. Bu anlamda Türk kültür havzasında su iyesinin varlığı ve buna bağlı kültler İslâm kisvesi altına alınarak yaşatılmıştır. Anadolu’da “su kültürünün izlerini” XIV. yüzyılda yazıya geçirildiği kabul edilen Dede Korkut hikâyelerinde açıkça görebiliriz. Eser, hemen her suyun, dağın, ağacın, taşın kutsandığı metinlerle ve sözlerle doludur:

*Karşı yatan kara tağın
Yıkılmış idi yüceldi ahır
Akındılı görklü suyun
Sağılmış idi çağladı ahır
Kaba ağaçla tal budağın
Kurmuş idi yeşerüp göğferdi ahır*

Boğaç Han Hikâyesinde Dirse Han’ın Hatunu, “Kuru çaylara sacu saldım dilek ile Tanrı’dan bir oğul zor ile buldum” ifadeleri çocuk sahibi olmak için suya nezirde bulunulduğunun göstergesidir (Ergin, 1999, 227).

Su kültürünün izleri, Anadolu’da canlı olarak yaşatılmaktadır. Yüksek dağ tepelerindeki göller, özellikle Aleviler ve Yörükler arasında hâlâ kült konusudur. Yaz aylarında bu göller ziyaret edilir, kurbanlar kesilir, dilekte bulunulur.

Anadolu’da türbe yakınındaki su kaynaklarının kutsal olduğuna inanılır. Bu nedenle bu su kaynağından alınan suyun içilmesinin veya bu suyla yıkanılmasının kişinin hastalıklarının geçmesine yardımcı olacağı inancı oldukça yaygındır. Şifa

dağıtıcı fonksiyonuyla karşımıza çıkan su kültü ile ilgili uygulamaların(içmek, yıkanmak, kurban sunmak, para ve yiyecek-içecek saçmak vb. şekillerde) çoğu zaman su ruhlarıyla yakınlaşma, bütünleşme ve her türlü sıkıntıları için onlardan yardım alma amaçlarını taşıdıkları bilinir (Oymak, 2010, 1).

Anadolu'da kutsiyet atfedilen su ve pınarların bir kısmı veli, şehit gibi kişilerin mezar veya Türbesi ile yan yanadır. Su kültü ile ilgili verilerde, daha çok şifa unsuru ön plana çıkmaktadır. Genellikle türbelerin yanında bulunan bu çeşmelerden su içildiğinde şifa bulunacağına inanılır. Dönenler tekkesindeki kuyudan su içilir. Bu su, konuşamayan hastaların tedavisinde kullanılır. Göze şifa verdiği söylenir: *“Dönenler Cami'nin ortasında bir kuyu vardır. Bu kuyunun üzerinde devamlı ibadet edildiği için bu su dualıdır ve bu suyun şifalı olduğu kabul edilir ve içilir. İçen ya ölür ya da iyi olur (KK189)”*.

Bazı sular da bedensel hastalıklar için kullanılmaktadır. Paşam Sultanın suyu şifalıdır. Aziz Dede'de su banyosu yapılır, eğer su hastaya iyi gelmeyecekse kuyu su vermez. Sarı İsmail Dede de “dede suyu” diye tabir edilen su içirilir. Anadolu'da görülen Sarıkız motifinde olduğu gibi Sarıkız'ın suyu sarılık hastalığını iyileştirir.

1.4.6. Hayvan Kültü

Frazer, eski Mısır'da kutsal krallar gibi hayvanların da doğanın gidişinden sorumlu tutulduğunu kaydetmekte; bir ülkede salgın hastalık ya da başka türden felaketler baş gösterdiğinde, rahiplerin, kutsal hayvanları geceleyin gizlice yerlerinden alıp tehdit ettiklerini, felaketler devam edecek olursa da hayvanları kestiklerini ifade etmektedir (Frazer, 2004, 48).

Türklerin göçebe bir yaşamdan geldiği düşünülürse, hayvanların gündelik hayattaki yeri ortaya çıkacaktır. Bu gereksinim ve ilişki hayvan kültürünün doğuşunda etkili olmuştur. Yerleşik hayata geçişle birlikte hayvan kültü, arka plâna itilmiş ve bitki kültü öne çıkarılmışsa da Türk mitolojisinde hayvanları koruyan iyeler ve don değiştirme olarak varlığını sürdürmüştür. Kütahya merkez Avdan köyünde bulunan Çoban Baba havanları koruyan onların çoğalıp üremesini sağlayan pîr olarak halkın inanç dünyasında yaşamaktadır. Çalışmamızda, Türklerde kutsal kabul edilen hayvan

kültlerinin tamamı ele alınmamış sadece türbe ve yatırlar bağlamında örtüşen kültlere değinilmiştir. Bunlar:

Kurt, Türklerin milli kültürüdür (İnan, 1998a, 69). Koa-çı (Tölis) Türklerinin Türeyiş Efsanesinde Koa-çı kağanının kızlarını bir tepeye bırakması ve kızların küçüğünün burada gördüğü bir kurtla evlenmesi, Kök Türklerin menşe efsanesinde de çocukla evlenen kurdun dağlara gidip, orada kaybolması kurdun yerini belirleme açısından önemlidir (Ögel, 1993, 13-57). Tanrının suretine girdiği varlık oluşu bağlamında, kutsalın yaygınlık kazanması durumu söz konusudur. Kutsal olan kurt; Tanrı'nın, suretinde tecelli ettiği "Bozkurt"tur (Arslan, 2010, 77).

Türk boyları arasındaki ongon veya töz inanışları, "atalar kültürü(cedd-i âlâ)" alakalı olup, koruyucu ata ruhları bağlamında değerlendirilmelidir (İnan,2006, 42-43). "Bu babamın tözü, bu anamın tözü" bu düşünceyi kanıtlar. Bazıları hayvan derisinden, bazıları keçeden, paçavradan ve kayın kabuğundan yapılan semboller evin duvarına asılır, torbada taşınır, yola çıkarken ağzına yağ çalma uygulaması yapılırdı. Moğolların ongon adını verdikleri töz veya tös kelimesi anlam itibarıyla "asıl, menşe, kök" demek olup, Uygur ve Hakaniye lehçelerinde de kelime aynı manaya gelmektedir. Bu sembollere töz denilmesi ataların ruhunun temsili olarak yapıldığını göstermektedir (Günay vd, 2007,81).

Metin Arıkan "Hayvan Ata Kültü mü? Atalar Kültü mü?" adlı çalışmasında Türklerde hayvan ata kültürünün bulunmadığını bunun kutsala bağlı olarak atalar kültürüyle ilişkili olduğunu belirtmiştir (Arıkan, 2006, 13-18).Türkler kutsalla ilişkilendirdikleri varlıklara anlam yüklemişler, bu varlıkları kült kabul etmişlerdir.

Bayrak olgusunun kimi tözlerin, özellikle hayvan-ana/ hayvan-ata tözlerinin bir direğin tepesine yerleştirilmesinden ve animist algı içinde onun rüzgârda dalgalanmasından doğduğu kabul edilir (Korkmaz,2003, 149-150). Kurt motifinin koruma, uğur, bereket ve tedaviye çağırışım yaptığı bilinmektedir. Kurdun dişini cebinde taşıyan kimseye nazar değmez. Kurdun âşık kemiğini para çantasında taşıyan zengin olur. Bu kemik aynı zamanında çocuklar için nazarlık olarak kullanılır. Kurdun dişi gümüş kaplanır ve gelinin saçına takılır ise gelin nazar almaz (Kalafat, 2006, 274).

Kırgızlar, kurdun çocukları ve hamile kadınları her türlü felaketten, hastalıktan koruduğuna inanırlar. Yeni doğmuş çocuğun damağına kurdun tükürüğünü sürerler. Kurdun dişini ve tırnağını çocuğun beşiğine takarlar. Büyükler de hastalıklardan korunmak için kurdun postuna sarılıp terlemesi gerekir. Mide hastalıklarına yakalananlar kurdun safrasını ezerek içerler (Dıykanbayeva, 2009,129). Kırgızların bazı kabilelerinin kurt adıyla adlandırılması totemin izleri ile ilişkilidir. Kurda totem dememenin başka bir kanıtı da Kırgızlar'ın kurdu kendi adıyla adlandırmayıp "börü" demeleridir. Bugün Anadolu'da da kurt yerine börü ve canavar denilmesi bu benzerliği gösterir.

Gediz İlçesine bağlı Kurtçam Köy'ü kurdun yerleşim yerlerine ad olarak verilmesinin ve ağaç kültü ile kurt motifinin iç içe geçmişliğini göstermesi açısından önemlidir. Köye adını veren bu ağacın kutsal kabul edilmesi ve etrafında çeşitli ritüellerinin icra edilmesi devam eder.

Geyik, Türk kültür hayatında önemli bir yer tutar. Hunlar'ın menşelerine dair efsanelerde geyiğe büyük yer verdikleri, arkeolojik kazılarda elde edilen geyik figürlerinden anlaşılmaktadır. Cengiz Han'ın ilk atasının Gök-kurt ile Kızıl(ak) geyik olduğu rivayet edilmektedir. Orhun abidelerinde Bilge Kağan, dağda yabani geyik gülerse mateme gark olurum, demiştir. Geyik, Dede Korkut hikâyelerinde de önemli bir yer tutar ve bazen yol gösterir bazen da insanları tuzağa düşürür (Aytaş,199, 162). Hz. Muhammed'in amcası Hz. Hamza, Müslüman olmadan önce bir geyiği avlamak üzere onun peşine düşmüştü. O sırada geyik dile gelerek Hz. Hamza'ya şunları söyler:" Hamza beni niçin takip ediyorsun? Sana evinde ağır iş var." Bunun üzerine Hamza geyiği avlamaktan vazgeçer, evine döner ve müşriklerin Hz. Muhammed'i yaraladıklarını görür; bunu Hz. Muhammed'in mucizesi olarak kabul ederek Müslüman olur (Aytaş, 1999, 163). Alevîler, Hz. Muhammed'in sevdiği bir hayvan olduğu için geyiği avlayarak öldürmezler (Yörükkan, 1998, 216).

Geyik, Alevîlerde ulu kabul edildiği için avı günah sayılır ve uğursuzluk getireceğine inanılır. Orhan Gazi'nin çağdaşı Geyikli Baba, tam bir geyik insandır. Geyikli Baba, Abdal Musa'ya geyik sütü içirerek onu geyik türü ile akraba yapar. Ünlü Alevî atası Dede Kargın geyik derisinden taç giymiştir (Bozkurt,1990, 146).

Kütahya yöresi türbe ve yatırlarında geyik, şekil değiştirme unsuru olarak, halk hekimliğinde geyik, hükmedilen hayvan olarak geyik, avlanması yasak olan geyik ve manevi yol gösteren geyik olarak karşımıza çıkar.

Kemal Sultan, Gayberenler, Doğarsalan, Ahu Ali, Aziz Dede, Er Geldi, Söylemez Tekkesi, Seydi Sül, Hayme Ana, Ahi Evren, Şeyh Salih, Hasan Dede, Kardonlu Can Baba, Işık Çakır Türbelerinde bulunan geyik boynuzları, hastalığın tedavisinde kullanılır.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜTAHYA İLİ TÜRBE VE YATIRLARI ETRAFINDAKİ İNANÇ VE UYGULAMALARIN HALK BİLİMİ AÇISINDAN İNCELEMESİ

Alan araştırmasında, Kütahya merkez (48), merkeze bağlı köyler (63), Altıntaş (36), Aslanapa (18), Çavdarhisar (15), Domaniç (56), Dumlupınar (7), Hisarcık (17), Gediz (62), Emet (16) Pazarlar (4), Simav (21), Şaphane (4), Tavşanlı (125), türbe ve yatır ele alınmıştır. Tespit edilen ziyaret yerleri (2) mağara (3) su (3) ağaç (2) taş (140) türbe (352) yatırdan oluşmaktadır. Bu bölümde ziyaret yerlerinin merkez, merkez köyler, ilçeler ve köylere göre dağılımı şu başlıklar altında tasnif edilmiştir: türbe ve yatırın kimliği, türbe ve yatırın işlevleri, türbe ve yatırdaki inanış ve uygulamalar ve türbe ve yatır etrafındaki efsane ve rivayetler.

2.1. Türbe ve Yatırların Oluşması

Türbenin inşası olağan üstü olaylar neticesinde ortaya çıkar. Velînin kerametleri neticesinde kerametın gerçekleştiği yere türbe yapılır.

Eski köyde caminin hemen yanında türbe vardı. Türbe yapılmadan önce bir çoban oradaki ağacın dibinde uyuya kalır. Rüyasında bir zat “Üstümü çevir, ben burada yatıyorum.” der. Üç gün aynı rüyayı gören çobanın isteği yerine getirilir. Belirtilen yeri duvarla örerler. “Ördünüz ama göbeğimin üstünü ördünüz” der. Düzeltmek isteseler de artık düzeltememişler öylece kalmıştır (Seyitömer/ Seyitömer Belediyesi)

Gaip Dede'nin mezarının yeri bilinmez fakat sonraları gösterdiği kerametler neticesinde anlaşılır: Yatır, İlet Mahallesi'ndeki bir çoban tarafından bulunmuştur.

Ebe Çamlığı adı verilen ziyaret yerinde mezar olmamasına rağmen, anlatılan menkıbe sonucunda ziyaret fonksiyonu kazanmıştır.

Ebe Çamlığı denilen yerde, halkın “ebe” diye çağırdığı ihtiyar bir kadın yaşarmış. “Ebe Çamlığının” yeri o zamanlar bozkırmış. Rüyasında buraya ağaç dikmesi istenmiş ebe de buraya ağaç dikip ve etrafını çevirmiş ağaçları her gün sulayıp bakımını yapmış. Buradaki ağaçlar zamanla büyümüş. Ebe, buradan ağaç

koparan, kesen ve kozalak toplayanlara beddua etmiş. Ebe ölünce, buranın adı Ebe Çamlığı olarak kalmış(KK80).

Yol yapım çalışmaları sırasında rastgele bulunan türbeler de vardır. Anadolu'nun pek çok yöresinde dinlediğimiz bu rivayetlerden bir tanesi, Ali Dede'nin kabri ile ilgili anlatılır: Yıllar önce, şuan Adnan Menderes Caddesi olarak adlandırılan bulvar, boş tarlalardan, bahçelerden oluşmaktaymış. Yol yapım planı çizilip çalışmalar başlamış ve Ali Dede'nin kabrinin bulunduğu yer, kazılmaya çalışılmış. Dozerler, kepçeler bir türlü burayı kazmayı başaramamış. Yere kepçeyi vurdukça, kepçelerin dişleri kırılmış. Çalışanlar ne olduğunu anlayamamışlar. Buranın altında ne var diye merak edip toprağa elleri ile kazmaya başlamışlar ve görmüşler ki toprağın altında kefen sarılı bir insan vücudu gömülüymüş. Kefeni hâlâ bembeyazmış. Bu mübarek şahsiyetin vücudu da canlı insanınki gibi hâlen dipdiri duruyormuş. Sadece, burnundan aşağıya akmış bir damla kan izi varmış. Bunu görenler, burada mübarek bir şahsın yattığını anlayıp hemen toprağı kapatıp ona ait bu mezarı inşa etmişler (Ali Dede/ Merkez).

Hisarköy'den bir zat, Harapbağ Mevkiinde kışlık odun için kütük kazarken kütükler arasında, kefeni sararmış, bozulmamış, bir cesetle karşılaşır, heyecanlanır, ölü mü diri mi diye merak eder. Ceketinden çıkardığı iğne ile cesede dokunur. O anda cesetten: "Abdestimi bozdun" diye ses gelir, adam korkuyla eve gelir. O akşam Koca Dede o adamı uyutmaz. Devamlı rüyasına girer. "Abdestimi bozdun, abdest aldır. Abdestimi tazeleyiver" diye tembihte bulunur. Sabah olunca, köyün hatibini cesedi bulduğu yere götürür, cesedi tekrar yıkarlar, bu günkü bulunduğu yere defnederler (Koca Dede/ Simav).

Bundan 200-250 sene önce Yeşilova'nın hatibi Hacı Hasan Efendi, Hacca gider, Hac'da bir adam ile karşılaşır. Selâmlaştıktan sonra adam, nereli olduğunu sorar. Hüdavendigâr Vilâyetinin Kütahya Sancağının Simav kazasından olduğunu söyler. Simav'dan hangi köyden olduğunu sorar. Semerköy'den (Yeşilova'nın eski ismi Semerköy'dür) olduğunu söyleyince, adam; "Harman yerinin alt tarafında mezarlığa giden yolun sol tarafında bir mezar var. O mezarın ismi Bedrettin'dir. Oranın etrafını taş çağıyla çeviriverin" der. Bedrettin Hazretleri hakkında bilgi verir. Hacı Hasan Efendi Hac'dan gelince Erik ağacının altında bulunan türbenin etrafını kağrı arabasıyla taş taşımak suretiyle çevirir. Burada yatan kişinin büyük bir Allah

dostu olduğunu söyler. Taşla çevrili türbe, zamanla yapılır, son olarak da köylü bugünkü binayı yapıverir (Bozyiğit, 2010, 382).

2.1.1. İskân Sonucu

Kütahya yöresi türbe ve yatırları hakkında anlatılarda, bu zatlar Anadolu'nun fethinde sistematik bir iskânlaştırma fonksiyonunu icra etmişlerdir. Bu bağlamda zaviyelerin pek çoğu boş toprak bulmak ve kendilerine yer ve yurt edinmek için gelip yeni açılan Rum memleketlerine yerleşen muhacirler tarafından kurulmuşlardır. Osmanlının kuruluş diyarı kabul edilen Kütahya ve çevresi bu açıdan önemlidir.

Bu zatların en önemi görevleri Anadolu'nun fethedilmesinde üstlendikleri misyondur. Her biri bir bölgeye manevi bir görevlendirmeye gelmişler ve dergâhlarını kurmuşlardır. Çamlıca'da bulunan Seyyid Ali Sultan hakkında şu menkıbe anlatılır: “Hacı Bektaş Veli elindeki esiyi⁴ (yanar vaziyetteki odun parçası)fırlatır. Esi buraya gelir düşer. Seyit Ali Sultan'ı buraya irşat için gönderir. Burada kalır ve bu tekkeyi yapar (Seyyid Ali Sultan/ Çamlıca).

Horasan erenleri olarak ifade edilen dedeler, babalar ve analar Anadolu'nun fethinde görev almışlardır. Buralara gelişleri konusunda farklı menkıbeler anlatılmaktadır. Bunlar atılan ağaç parçısını bulmak(esgi) ve buldukları yeri yurt edinmek fikriyle Anadolu'ya gelmişlerdir. Türk an'anesinde “ökse” fırlatmanın yaygın olduğu da bilinmektedir. Bu düşünceyi anlatan menkıbeler Kütahya ili türbe ve yatır anlatılarında ortak motiftir.

Ebe Ana gerek üstlendiği misyon ile gerekse toplumsal hizmetleriyle bu toprakların fethine büyük katkı sağlamıştır. Türbelerdeki şahıslar toplum içerisinde rahatlıkla görebileceğimiz kişilerden seçilmişlerdir (Ebe Ana/ Saruhanlar).

Hacı Bektaş Veli'nin postnişinlerinden Sarı İsmail'in Tavşanlı Moymul'u yurt edinmesi şu şekilde anlatılır: Hacı Bektaş Veli sadık müridi Sarı İsmail'i

---

⁴ Esi; Tarama sözlüğünde esgi, esgü, eksi, esgi igsi “Ucu yanmış odun” olarak geçmektedir.Yeni Tarma Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara 1983, 79.

Anadolu içlerine gönderme zamanı geldiğine karar verir ve Sarı İsmail'i yanına çağırır:

-Gel bakalım sadık İsmail'im bak şu yayımın kirişindeki iğde dalı, onu fırlatıyorum. Düştüğü yeri bul ki bu topraklar senin oradaki çalışmalarınla gerçek sahibini bulsun dedi ve fırlattı.

- Sarı İsmail Sultan'ın buraya Hacı Bektaş Veli'nin vasiyeti üzerine defnettikten sonra geliyor. Gündüzler geceleri geceler haftaları, aylar da yılları takip etti hocasının yayından fırlayan okunu aradı. O çelik Sarı İsmaili Sarı İsmail de o çeliği Dedeler köyünde tanıdı (Çoşkun, 1997, 282).

Kütahya sınırları içerisinde olmamasına rağmen özellikle Kütahya Aleviliği açısından önemli bir ziyaret merkezi olan Cemal Sultan, Hacı Bektaş Veli'nin vasiyeti üzerine bu bölgeye gelmiş ve dergâhını kurmuştur (Çakırlar Tekkesi/ Cemal Sultan Türbesi).

Osman Bey İznik ve Bursa havalisinde fetih hareketleriyle meşgul iken Çavdar Tatarları, Osmanlı Beyliğinin güney hudutları üzerinde, sınır ihlallerine girişerek talan ediyorlardı. Bunun üzerine 1308 yılında Saruhanlar Kalesi'nin önünde Çavdar Tatarları kısırılmış ve burada yapılan muharebede Yağıbasan Dede, Paşabalı, Arap Dede, Ese Dede, Cebir Dede, Zeyve Dede, Kurt Dede gibi mühim şahsiyetler medfun buldukları yerlerde şehit düşmüşlerdir (Yağıbasan/ Sariot).

Germiyanlılar yeni fethettikleri bu şehre ve çevresine birçok Türkmen Aşiretlerini yerleştirerek burayı bir Türk şehri haline getirdiler. Esnaf kuruluşu olan Ahilerde şehirde yerlerini almışlar ve birçok ahi kendi adlarıyla köyler ve mahalleler kurmuşlardır (Mehmet Dede/ Ahiler köyü).

Ahi Arslan'ın Anadolu'nun fetih politikalarında etkili olan Ahi teşkilatlanmalarının bir üyesi olduğu aşikârdır. Ahi Arslan, 1071 yılında Malazgirt Savaşı ile Anadolu'ya gelen erenlerdendir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması yolunda çabaları olmuştur.

Hüseyin Gazi'nin Babası Seyit Battal Gazi, kırık bir yaba parmağını Körs köyüne atarak: "Git, attığım yaba parmağını bul, yaba parmağını bulduğun yer mekânın olsun." demiş, Hüseyin Gazi, babasının attığı kırık yaba parmağını, Körs

Köyünde bularak buraya yerleşmiştir. Kaynak kişiye göre bu kırık yaba parmağı Hüseyin Gazi soyundan gelen dedeler tarafından hala saklanmaktadır.

Hacı Bektaş Veli elindeki esiyi (yanar vaziyetteki odun parçası)fırlatır. Esi buraya gelir düşer. Seyit Ali Sultan'ı buraya irşat için gönderir. Burada kalır ve bu tekkeyi yapar.

Ahmed Yesevî'nin müritlerinden Kumral Abdal (Arap Dede) varmış. Horasandan pirinin attığı esisini (kuru ağaç) bugünkü Yoncalı'nın meskûn olduğu yerde bulur. Yanık ese Kumral Abdalın yurt tutacağı yeri gösterir. Daha o dönemde oralar müslüman olmamış. Kumral Abdal Yoncalı'da kurduğu dergâhta hem tarımla uğraşmış hem müritlerini yetiştirmiştir (Arap Dede/ Yoncalı).

Horasandan geldiği rivayet edilen diğer şahsiyetler ise; Menderes caddesinde bulunan Ali Dede, Şeyh Muslihittin Efendi, Şeyh Salih Efendi, Cabire Sultan, Işık Çakır Sultan, Resul Baba, Haydar Gazi, Sübbah Dede, Murat Dede, Karadona Yatırı.

2.1.2. Rüya Sonucunda Bulunan Türbeler

Horasan erenlerine ait yatırların çoğunluğu bugüne kadar bilgi yolu ile gelmiştir. Ne var ki bazıları kaybolmuş bazıları ise makam mezarları ile zihinlerde yer bulmuştur. Bu tip zatlar, kişilerin rüyalarına girerek yerlerini belli ederler. Hatta bazen bu rüya birkaç kez vuku bulur. Rüyada görülen yer eşildiğinde gerçekten de orada bir kişiye ait cesedin olduğu müşahede edilmiştir (Kaya, 2002, 272). Fatih döneminde Ak Şemsettin'in Eyyub El Ensari'nin İstanbuldaki mezarını, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerinin Abdurraman Gazi mezarını, Tabduk Emre ve Yunus Emre'nin mezarlarının rüyadaki bir keşif ilham yoluyla tespit edilmesi, velilerin gerek sağlığında gerekse öldükten sonra da manevi güçlerini ve otoritelerinin göstergesidir (Günay –Güngör vd.1996, 84).

Burada yatan şahısların tarihi şahsiyetlerinden daha çok menkıbevi hayatları bilinmekte ve anlatılmaktadır. Köy içerisinde yer alan Abbas Dede'nin Türbesi'nin keşfi ve Şerife Ana'nın isimlendirilmesi rüya sonucunda gerçekleşir (Şerife Ana/ Saruhanlar).

Köye bir asker gelir ve kaybolmak üzere olan bugünkü Babaaltı Türbesi yakınlarındaki bir ağacın bulunduğu yerde ağlamaya başlar. Bu mübarek, “Bana rüyamda benim etrafımı çevir.” dedi (Ana Sultan).

Terzi Hamdi Özeren usta rüyasında Pir Ahmed Efendiyi görüyor. Pir Ahmed Efendi: “Beni sular altında koyma” diyor. Bunu, Ressam Ahmed Yakuboğlu’na söylüyor. Muhtarla ve o gün Milli Eğitimden alınan parayla kabri bugünkü yerine naklediliyor (Pir Ahmed Efendi/ Sofça).

Türbe yapılmadan önce bir çoban oradaki ağacın dibinde uyuya kalır. Rüyasında bir zat “üstümü çevir, ben burada yatıyorum.” der. Üç gün aynı rüyayı gören çobanın isteği yerine getirilir. Belirtilen yeri duvarla örerler. “Ördünüz ama göbeğimin üstünü ördünüz” der. Düzeltmek isteseler de artık düzeltememişler öylece kalmıştır.

Köylülerden biri türbenin bulunduğu yeri rüyasında görüp buranın etrafını çevrelemiştir. Çevrili alan içerisinde bir adet söğüt ağacı ve mezarın üzerine ekilmiş sümbüller dikkati çeker (Tekke/ Kırgıl).

Babam, bu evi buraya yaptığı zaman burada bir mezar vardı. Önce etrafını çevirdik; fakat zamanla bu mezar kayboldu. Biz de burada bir dedenin yattığını unutmuştuk fakat; dede bize rüyada kendisinin üzerinden geçtiğimizi ve buna kızdığını söyledi. O günden sonra, dedenin mezar taşını evin bir yanına koydum. O günden sonra bizi rahatsız etmez oldu (Ev Dedesi/ Kükürt).

2.2. Türbe ve Yatırların Mimari Durumları

2.2.1. Mimari Üsluba Sahip Yapılar

2.2.1.1. Germiyan Dönemi Yapıları

Öteköy Tekkesi, Çırçır Çeşmesi Tekkesi, Seyyid Seydi, Nuhören Türbesi/ Merkez köyler; İshak Fakih Türbesi, Paşam Sultan Türbesi, Hıdırlık Mescidi, II. Yakup Çelebi Türbesi, Mülayim Dede / Merkez; Alıncık Türbesi, Kızlar ve Oğlanlar Türbesi, Yapılcan Türbesi/ Altıntaş.

2.2.1.2. Osmanlı Dönemi Yapılar

Ana Sultan, Pir Ahmed Efendi, Yenice Mescidi (Gurbet Baba vd), Seyyid Ömer, Şeyhi, Cemal Sultan/ Merkez köyler; Seydi Sül Dede, Resul Baba/Altıntaş; Hayme Ana Türbesi/ Domaniç, Yorgun Çelebi Türbesi, Ergun Çelebi Türbesi, Sunullah Gaybi (Hüda Rabbim), Şeyh Bahşi Tekkesi, Kara Ahmed Bey Türbesi, Karagöz Ahmed Paşa Türbesi, Rabia Hatun, Şeyh Salih Efendi, Şeyh Buhari Türbesi, Sakıp Dede/ Merkez; Hacı Ahmed Efendi Türbesi (Hacı Baba), Cabire Sultan, Zekerriya Efendi, Acem Baba, Şeyh Abdurrahman Kezberi/ Simav; Şehitler Türbesi / Hisarcık.

2.2.2. Mimari Üsluba Sahip Olmayan Yapılar

2.2.2.1. Dört Duvar Arasında Üstü Açık Yapılar

Himmet Dede, Garip Dede, Hüda Dede, Işıkselvi Tekkesi, Murat Dede/ Domaniç; Arap Tekke (Çavuşunçiftliği) Mehmet Dede, Sobran köyü Türbeleri/ Merkez köyler; Ahi Arslan, Ahi İzzettin, Hüseyin Dede, İbrahim Sultan I, Mehmet Dede, Ebul Vefa ve Cefa, Ömer Bari, Ahi Erbasan/ Merkez; Ece Sultan Türbesi/ Simav; Günlüce/ Emet.

2.2.2.2. Herhangi Mimari Özelliği Olmayan Yapılar:

Bu türbeler mimarî bir özelliğe sahip olmayıp, çevrenin koşullarına göre inşa edilmiştir. Bir yapı halinde bulunan yerlerin bir kısmında sadece bir mezar bulunurken, bir kısmında iki veya daha fazla mezar bulunmaktadır.

2.2.2.2.1. Ahşap Mimariyle İnşa Edilenler

Esrek Sultan, Hasan Dede (Şun Dede)/ Merkez; Süt Dede/ Emet; Meyis Dede, Murat Dede, Gökler Tekkesi/ Simav.

2.2.2.2.2. Betonarme Yapılar

Derviş Ahmed ve Mehmet Efendi, Kızık Tekkesi, Hüseyin Gazi, Seyyit Ali Sultan, Koca Kapı Tekkesi, Beşler Tekkesi, Adsız Tekke, Garip Tekke, Çoban Baba, Gayıberenler, Ali Baba, Çavuşunçiftliği, Karacaören Tekkesi, Seyyid Ahmed, Ahu Ali, Seyyid Burhanettin/ Merkez köyler; Aziz Dede, Arapoğlu, Bayır Tekkesi-Hüda Tekkesi, Hüda Tekkesi, Yar Geldi, Söylemez Tekkesi, Ahi Yusuf, Erenler Tekkesi, Akpürüm Dedesi, Tekke /Yalnızsaray, Nalbant Hüseyin ve Mümine Hatun, Şerife Ana, Gül Ana, Arap Dede, Ali Baba/ Domaniç, Kadı Şeyh Gazi Türbesi, Fatma Ana Türbesi, Evliya Efendi Türbesi/ Merkez; KaracAhmed Türbesi/ Simav; Haksız Hasan Türbesi, Hüseyin Dede Türbesi, Balım Sultan Türbesi, Mahmut Dede Türbesi, Arap Dede Türbesi, Işık Ali, Işık Çakır, Türabi Dede Türbesi/Hisarcık; Mehmet Reşat Atilla Hz. Türbesi, Düşecek Tekkesi, Sakallı Dede, Alpanus Tekke, Yola Geldi Türbesi, Ali Baba, Pir Mahmut, Nur Ali, Doyumak Türbesi, Ali Dede, Sarı Kız, Yâren Dede, Güzüngülü/ Gediz, Erenler Dede /Karcık.

2.2.2.2.3.Kerpiç Yapılar

Ahi Evren, Alemdar Sultan, Mehmet Dede, Hasan Dede/ Merkez

2.2.2.2.4.Taş Yapılar

Selim Dede Türbesi/ Domaniç; İhsan Dede Türbesi, Cafer Dede, Yunus Dede/ Merkez; Bedrettin Türbesi/ Simav; Gözcü Baba/ Gediz; Haydar Gazi/ Emet.

2.2.2.2.5. Medrese Tarzında Yapılar

Horasan Erenleri/ Merkez köyler; Cemalettin Sultan, Karadonlu Can Baba, Şeyh Salih Efendi, Ahteri/ Merkez.

2.2.3. Üzerinde Yapı Olmayan Mezarlar (Yatırlar)

Ali Dede, Bun Dede, Efendi Bula, Seyyid İbrahim Sultan II, Ahteri Mezarı, Mehmet Efendi, Kırklar, Üç Asker(Haydar Efendi-Fevzi Efendi- Ali Baba), Gazi Ali Baba, Öksüz Oğlan, Yunus Dede, Ahi Mustafa Mehmet, Gaip Erenler / Merkez.

Osman Dede, Baba Sultan, Arap Dede, Şeyh Ali Efendi, Alacaatı Baba, Kurt Baba, Sarıkız/ Ilıcaksu, Musa Dede, Erenler, Tekke/ Kırgıl Köyü, Bayramşah, Erenler Düzlüğü, Köy Dedeleri/ Kükürt, Dova Tekkesi, Han, Kızılcaören Tekkesi, Mehmet Dede, Mehmet Dede, Erenler, Malsulcuk Yatırı, Al Koca, Ali Dede, Bal Dede, Kara Dede, Akkoca, Türkmen Dede, Yaylı Baba, Şehit Dede / Merkez köyler).

Eren Tekkesi, Sarıkız Dedesi/ Erenler, Perişan Dede, Kaba Dede, Hamza Dede, Hasan Dede, Güllü Dede, Güdümez Dede, Sulu Dede, Sarıkız Dede/, Çatal Dede, Tekke, Garip Tekke/ Altıntaş); Emir Aziz Hazretleri, Kureyşler Tekkesi, Oyunca Tekkesi, Tekke/ Musaköy, Arap Dede/ Musaköy, Tekke/ Ortaca köyü, Dedeler, Tekke/ Şenişler, Tekke/ Adaköy, Süleyman Dede Tekkesi, Tekke/ Çamdibi köyü, Şih Aziz, Yağmur Dede/ Aslanapa.

Al Dede, Tekke/ Barağı köyü, Tekke /Çamköy, Yatır Işıklar, Azatlar /Doğancılar, Tekke /Efeler, Tekke /Gökağaç, Tekke /Çatköy, Hacı Mahmut Türbesi, Mesten Dede, Eren Tüydü, Tekke/ Kızık, Tekke/ Yağdıgın köyü, Yatır /Yeşildere, Tekke /Yeniarmutçuk, Azatlar/ Doğancılar.

Dede/ Pazarlar, Al Dede, Murat Dede/ Yüylük, Tekke/ Hamur, Ahmed Dede/ Dumlupınar.

Çırpılı Dede, Hamıs Bey, Duman Dede, Ahmed Dede, Osman Dede, Gülistan Dede, Pürencik Dede, Yak Dede, Gelin Mezarı, Çetirler Dede, Çalı Dede, Ahmet Dede, Ebe Ana, Ahmet Dede, Bekir Dede, Bektaş Dede, Koyundamı Dedesi, Arap Dede, Çam Dede, Hemit Dede, Kurt Dede, Sancı Dede, Helvacı Dede, Yâren Dede, Garip Dede, Siğil Dede, Güzlük Dede, Yağıbasan Dede, Savcı Bey, Kız Eğreti Dede, Çat Dede, Boncuklu Dede, Emetler Dede, Karadayılar Dede, Kaygılı Dede, Abdal Dede, Kapaklı Dede, Somaklı Dede, Koru Dede/ Domaniç.

Kız Dede, Serdar Dede, Boran Dede, Sakallı Dede, Yâren Dede, Tekke /Emet.

Namazlağı, Karadona Bey, Mehmet Dede, Tekke, Azeyrek Dede, Akyol Dede, Mantarlık Dede, Cumali Dede Dibekkıran Dede, akmak Dede, Büyük Türkmen Dede, Evliya Dede, Dukluk Dede, Karaburun Dede, Köy Dedesi, Yâren Dede, Sarıkız/ Merkez, Erenler Düz lüğü, Fikirsiz Dede, Ardıç Dede, Hasan Dede, Kaygısız Dede, Yâren Dede– Kız Yâreni Dedesi, Yatır /Yelki, Yayla Baba, Artıran Dede, Şemşet Dede, Sıtma Dede/ Azmak Dede, Yâren Dede, Dedenin Arkası, Dedem amı /Arap Şah köyü, Koyun Dede, Tekke /Yeşilova, Dede/ Uğurluca, Dede /Yağmurlu, Tekke –Yeğinler/ Gediz.

Hamza Yâreni, Ahmatçık/ Hisarcık.

Kavli Ahmet, Yaren Dede, Cıbcık Dede, Küçük Dede, Yeni Dede, Enderesi Dede, Koca Yâren Dede, Küçük Yâren Dede, Kuş Dede, Arap Dede/ Simav.

Doğruçam Dede, Seyit Gazi, Hacet Tepesi, Asarlık/ Şaphane.

Bahçe Ardı Dede, Gaip Dede, Yâren Dede, Tokatlı Dede, Tallı Dede, Çamaltı Dede, angıllı Dede, Tütmen Dede, Doğankuzu Dede, Gaib Dede, Doğlu Baba, Rezne Dede, Şeyh Ali Efendi, Ahmet Efendi, Ebubekir Efendi, Gıran, Ardıç Dede, Gencer Dede, Tatlı Dede, Tümtüm Dede/ Karakaya, Sarı Dede, Recep Dede, Aziz Dede, Ali Dede, Seksek Dede, ycek Dede, EŞen Dede, Yâren Dede, Kurudere Dedesi, Kavşak Dede, Dursun Dede, Opona Dede, Eski Dede, AŞır Dede Türkmen Dede, Kabaklı Dede, Dede/ Dağdemirli, Yâren Dede/ Değirmisaz, Ahmet Dede /Derecik, Dede /Doğanlar, Zeynel Dede, Dursun Dede, Gazi Yakup Dede, Tallı Dede, OŞe Ebe, Dede/ Emirler, Dede/ Gevrekler, Melek Dede, Bayram Dede, Yâren Dede, Martlar Dede/ Karakaya, avca Dede, Dedenin Tepesi,  am Dedesi, Martlı Dede, Yâren Dede /Kayıköy, alca Dede, Sivilce Dede, Dede /Kışlademirli, Yâren Dede /Kızılbük, Kestane Dede/ Kızılbük, Sarıkız /Kızılbük, Türkeli/Kızılbük, Küçük Gz Dede/ Kızılbük, Hüsem Dede, Yâren Dede /Opanözü, Tekke/Şahin köyü, Tekke/ Şahmelek, Adamlar Tekkesi, Kadınlar Tekkesi, AŞağı Tekke, Yukarı Tekke, İŐhak Dede, Küçük Dede, Karatepe Dede, Kuru Dede, Karıncalı Dede, IŞık Dede /Tavşanlı.

2.3. Türbe ve Yatırların Bulunduğu Yer

2.3.1. Cami Bahçesinde Bulunanlar

Köyün kurucusu olarak kabul edilen ve tarihi şahsiyetleri hakkında bilgi bulunamayan bu zatların türbeleri genellikle köy camisine yakın yerlerde yer alır. Bu yapılar camilerin kenarlarında, altlarında ve bahçelerinde bulunurlar ve camilere bu zatların isimleri verilir. Örneğin, Cami bahçesinde bulunanlar şunlardır: Pir Mehmet Efendi Türbesi/ Efendi Cami Bahçesi-Ayvalı köyü/ Tavşanlı, Baba Sutan/ Köprüören köyü Cami bahçesinde, Esrek Sultan, Alo Paşa Cami bahçesi, Ulu Cami Türbesi, Ulu Cami bahçesinde yer alırlar.

Bazıları ise cami bahçesinin hemen dışında yer alırlar: Dede/ Kükürt köyü, Himmet Dede/ Alibey köy, Aziz Dede/ Akçaköy, Türabi Dede Türbesi, Haksız Hasan Türbesi/ Şeyhler

2.3.2. Cami İçinde ya da Bodrumda Bulunanlar

Bu türbelerin diğer türbelere göre bağımsız mimarileri yoktur fakat oldukça bakımlıdır. Dini ibadetlerini yapmak için camilere gelen insanlar tarafından dualar edilip türbe ziyareti gerçekleştirilir. Genellikle sanduka ve beton lahit üzerlerine yeşil puşide adı verilen örtü serilmiş ve şahide bölümlerine imam fesleri oturtulmuştur. İshak Fakih Camisi adını türbede yatan zattan almıştır. Bu türbelerde birden fazla kişinin mezarı yer alır. Kendi sandukasıyla birlikte eşinin ve çocuklarının sandukalarının da bulunduğu rivayet edilir. Bazıları da caminin girişinde ya da içerisinde yer alırlar: Rabia Hatun, Hatuniye Camisi içerisinde, Ergun Çelebi ve Sakıp Dede, Dönenler Cami içinde, İshak Seydi Efendi, Gevrekseydi Cami altında, Seyyid Ahmet Türbesi, Parmakören cami girişinde, Yar Geldi /Er Geldi, Erenler cami girişinde, Ali Dede/Aksaklar Cami altında yer alır.

2.3.3. Eski Yerleşim Yerinde

Öteköy Tekkesi, Çırçır Çeşmesi Tekkesi/ Karaağaç, Boncuklu Dede /Çakıl, Kaygılı Dede/ Kozcağız.

2.3.4. Eve Bitişik Durumda Olanlar

Mollalar Tekkesi /Bölcek Köyü, Arap Dede/Köprüören, Seyyid Burhanettin/ Gümüşköy, Arapoğlu, Bayır Tekkesi- Hüda Tekkesi/ Beşkarış, Perişan Dede/ Erenköy, Ahi Musa- Hamza Tekkesi /Çayırbaşı, Ahmet Dede/ Domur, Osman Efendi/ Ilıca, Seyyit Ebu'l Vefa-Cefa-Sefa/ Merkez; Zekeriya Efendi/ Karşyaka/Simav, Arap Dede/ Şeyhler Beldesi.

2.3.5. Köyün En Uç Noktasında Olanlar

Garip Tekke/ Karağaç, Gayıberenler- Ali Baba/ Aydoğdu Çavuşunçiftliği/ Kızılcaören, Söylemez Tekkesi/ Gecek, Gelin Mezarı/ Küçüköy, Çalı Dede/ Domaniç, Ebe Ana/ Saruhanlar, Yola Geldi Türbesi/ Gediz, Meyis / Veyis Dede Türbesi/ Gediz, Sarı Kız Türbesi- Cebrail Beldesi/ Gediz

2.3.6. Köyün İçinde Olanlar

Celvet Dede/ Ayvalı Köyü, Şeyhi/ Dumlupınar, Ali Baba/ Geven, Seyyid Ali Sultan/ Çamlıca, Adsız Tekke/ Karağaç, Seyyid Seydi/ Gevrekseydi, Sekiören Türbesi/ Sekiören, Gayberenler/ Aydoğdu, Dedeler/ Kükürt köyleri, Tulaslan/ Doğarslan, Arap Tekke/ Ahiler, Sarıçam Türbesi/ Sökmen, Musa Dede/ Demirciören Köyü, Seyyid Burhanettin/ Gümüşköy, Süt Dede-Celil Dede/ Yolçatı.

2.3.7. Mezarlık İçinde Olanlar

Sarı Dede/ Tavşanlı, Âlâ Sultan/ Kayaarsı köyü, Hüseyin Gazi/ Körs, Fike Sultan/ Karacaören, Ahi Ali Türbesi/ Gümüşköy, Alıncık Türbesi/ Alıncık köyü, Seydi Sül Dede/ Altıntaş köyü, Yapılcan Türbesi, Sunullah Gaybi, Doğan Bey/ Simav, Karacaahmet Türbesi, Beyce Kasabası/ Simav, Mehmet Dede/ Hisarcık, Haydar Gazi/ Abaş köyü, Sakallı Dede/ Emet, Karadonlu Can Baba/ Akçalan, Tekke/ Pınarbaşı.

2.3.8. Orman İçinde Olanlar

Çoban Baba/ Avdan, Al Koca Tekkesi/ Uluköy, Selim Dede/Çukurca, Çırpılı Dede/ Hamis Bey, Duman Dede/ Domaniç, Osman Dede/ Domur, Nalbant Hüseyin ve Mümine Hatun, Şerife Ana ve Ebe Ana, Gül Ana, Paşa Balı/ Saruhanlar, Hemit Dede/ Domaniç, Ebe Çamlığı, Helvacı Dede/ Domaniç, Yâren Dede/ Domaniç, Saru Batu Savcı Bey/ Karaköy/ Domaniç, Doğruçam Dedesi/ Şaphane.

2.3.9. Park İçinde Bulunanlar

Balıkli Dede/ Tavşanlı, Sarı İsmail Sultan/ Tavşanlı, Ana Sultan, Karagöz Ahmed Paşa, Dede Çamlığı/ Gediz

2.3.10.Şehir Merkezinde Olanlar

Arslan Bey, Terzi Dede, Gaib Dede/ Tunçbilek, Hamza Dede/ Altıntaş, Işıkselvi Tekkesi/ Çayırbaşı, Koyundamı Dedesi, Çoban Dede/ Domaniç, Arap Dede/ Domaniç, Ahî Arslan, Ahi Evren, Ahi Evren Sultan, Ahi İzzettin Alemdâr Sultan, Al Dede, Yorgun Çelebi, Cafer Dede (Külhancı Baba), Ergun Çelebi Türbesi, Cemalettin Sultan, Ersek Sultan.

2.3.11. Tepe Üzerinde Olanlar

Erenler Tekkesi, Oğlanlar Türbesi, Kızlar Türbesi/ Işıklar köyü, Murat Dede/ Murathanlar, Hasan Dede Türbesi/ Altıntaş; Güllü Dede Türbesi, Koyun Baba/ Domaniç, İhsan Dede/ Karamanlar, Saru Batu- Savcı Bey/ Karaköy, Kızığreti Dedesi/ Aksu, Kapaklı Dede, Somaklı Dede, Kuru Dede/ Yeşilköy/Domaniç; Bun Dede, Kırklar, Hıdırlık/ Merkez; Doğruçam Dedesi, Seyit Gazi/ Değirmender, Hacet Tepesi/ Şaphane; Küçük Dede, Yeni Dede/ Hisarköy, Ece Sultan Türbesi, Hacı Mehmet Efendi Türbesi / Topçu Dedesi, Hacı Ahmed Efendi Türbesi, Cabire Sultan Türbesi, Acem Baba/ Simav; Hamza Yâreni, Ahmatçık, Işık Ali/ Şeyhler, Tekke/ Kutlubeyler, Gözcü Baba/ Samrık, Kız Dede/ Örencik, Hasan Dede Türbesi/ Bahatlar, Sübbah Dede (Süt Baba) / Bahatlar, Arap Baba/ Akçaalan, Pir Mahmut Türbesi/ Gediz, Namazlağı Dede/ Akçaalan, Çam Dede/ Aksaklar, Yunus Dede/

Gediz, Murat Dede/ Gediz, Karadona Bey/ Gediz, Mehmet Dede/ Ece Köy, Işık Dede, Işıklar /Gediz.

2.3.12. Yol Kenarında Olanlar

Köse Kalfa/ Tavaşnalı, Pir Ahmed Efendi/ Sofça, Osman Dede/ Ilıca, Yenice Türbesi/ Yenice köyü, Fike Sultan/ Karacaören, Ahi Yusuf Türbesi/ Gümüşköy, Tekke /Yalnızsaray, Yak Dede/ Güney, Şehit Dede/ Saruhanlar, Yağlıbasan, Fatma Ana, Ömer Bari, Tatar Dedesi, Tekke /Günlüce, Hacı Baba.

2.3.13. Tarla İçinde Olanlar

Meçhulasker/ Doğuluşah, Bedreddin Türbesi/ Simav.

2.4. Yatan Kişilerin Unvanları

2.4.1. Baba

Eski Türkçe’de “Babay” şeklinde de kullanılmış olan kutsal içerikli bu sözcük, çeşitli Türk Lehçelerinde, Ulu Ata anlamını koruyarak ata ruhuyla bağlı bir anlam ifade etmiştir (Beydili 2005, 88). Baba isimli pirlerin büyük çoğunluğu, yüksek dağ başlarını mekân tutmuşlardır. Bu dağ ruhuyla da alakalıdır. Baba unvanının, sadece Türkler arasında değil, Fars, Berber, Rus ve Rumen dillerinde de ata anlamıyla kullanıldığı görülür. Baba kelimesi, hem idari hem de tasavvufi terim olarak Selçuklu ve Osmanlılarda da kullanılmıştır. Günümüzde tekke, türbe, mezar ve yer adlarında baba kelimesinin kullanılması da zamanında oraya yerleşmiş Türk dervişlerinden veya sevilen, sayılan büyük şahsiyetlerin hatırasından kaynaklanmaktadır (Köprülü, 1961, 165-166). Anadolu’nun fethinden sonra buraya gelen sûfi ve dervişler arasında baba unvanlı mutasavvıf ve toplum önderleri bulunmaktadır. Anadolu’da Fütüvvet Teşkilatı’nın menşe’ine bakılacak olursa, Türklerde İslâm’dan evvel mevcut olan “Alplık, Ata-Babalık, Aksakallılık” gibi müesseselerin varlığı görülecektir (Torun, 1998,509). Türkmen zümreleri tarafından bu dervişlere “Bab” ve “Baba” denilmesinin yanı sıra “Ata”, “Dede”, “Abdal” da denilmiştir (Ocak, 2000, 22). “Baba” veya “Dede” unvanlı Türkmen dervişleri,

köylülerin ve göçebelerin manevi hayatlarının başlıca düzenleyicisi ve hâkimiydiler (Köprülü, 1999, 100). Türk toplumunun manevi mimarları olan bu kişiler şunlardır:

Somuncu Baba, Sarı Baba /Tavşanlı; Gurbet Baba, Baba Sultan, Ali Baba, Kurt Baba (Kutlu) ve Alacaatlı Baba, Oda Yakan Baba, Çoban Baba, Ali Baba, Tuğrul Baba, Koçubaba, Karakuzu Baba ve Akbaba/Merkez köyler; Resul Baba Altıntaş; Ali Baba, Koyun Baba /Domaniç ; Külhancı Baba (Cafer Dede), Karadonlu Can Baba/ Merkez; Hacı Baba, Acem Baba/ Simav; Ali Baba/ Hisarcık; Gözcü Baba, Süt Baba/ Emet, Cihan Baba, Ali Baba, Arap Baba, Gaflet Baba, Hacı Baba/ Gediz; Doğlu Baba/ Tavşanlı.

Burada kullanılan baba aslında genel manada evliya anlamında kullanılmaktadır. Bu ve benzeri şahsiyetler için kullanılan “Baba, ata aziz, sultan “ adları Türk kültür çevresindeki aynı fonksiyonu taşıyan şahsiyetler için kullanılan birer sıfattır (Çetin 2007, 70).

2.4.2.Bey

Daha çok medrese eğitimi almış ve tarihi şahsiyetleri bilinen velilere verilen unvanlardan biridir. Arslan Bey/ Tavşanlı; Hamıs Bey, Savcı Bey/ Domaniç; Kara Ahmed Bey Türbesi, Yakup Bey /Merkez; Doğan Bey Türbesi/ Simav, Karadona Bey, Koca Bey/ Gediz.

2.4.3.Çoban

Göçebe ve hayvanları besleyen bir toplumda hayvanları eğiten ve onları koruyup gözeten Çobanı, ata kültürünün bir yansıması olarak düşünebiliriz. Velilerin genel mesleği çobancılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Sığırtmaç Dede, Çoban Evliyası ve Koyun baba türbeleri Türk kültüründe evliya çoban ilişkisi açısından önemlidir (Önal, 2000, 42).

Ammi Çoban Seyyid Hazretleri / Tavşanlı, Çoban Baba/ Merkez köyler.

2.4.4.Dede

Kızılbaş Türkmenler, dedeler önünde secdeye kapanırlar. Bu eski Türk geleneğidir. Bu durum Türklerin saygı duydukları şeylere ve insanlara yükündükleriyle (secde) açıklanabilir (Eröz, 1992, 32). Kütahya yöresi Alevi-Bektaşî geleneğe sahip köylerde, pirlere ait dede mezarları dikkat çekicidir. Bu yerleşim yerlerindeki türbe ve yatır sayısı Sünni bölgelere göre oldukça fazladır. Ayrıca dede, Bektaşilikte şeyh ve baba manalarını da taşımaktadır. Alevi-Bektaşî geleneğinin önemli temsilcileri Dedeler ve onların eşlerine Ana denildiği de hatırlanırsa bu iki sıfatın türbelerin vazgeçilmez unvanları olduğu söylenebilir. Anadolu'da olduğu gibi, Kütahya yöresinde de ermiş kişilerin türbe ve yatırları için dede sözcüğü kullanılmaktadır. Atalar kültürünün devamı şeklinde değerlendirilebilecek dedeler şunlardır:

Arap Dede, Paşa Balı, Gül Ana, Ali Dede /Domanıç; Sarı Dede, Şaban Dede, Balıklı Dede, Terzi Dede, Gaip Dede, Ahmed Dede, Pir Mehmet Dede, Celvet Dede, Ali Dede ve Hasan Dede, İkizler Tekkesi, Yâren Dede- Artıranlar Köyü/ Tavşanlı, Tokatlı Dede/ Gurağaç, Çamaltı Dedesi, Cangıllı (Tütmen) Dedesi, Doğankuzu, Dedesi(Kabacalar) Dedesi Köseler Köyü/ Tavşanlı, Gaib Dede, Rezne Dedesi/ Küçükilet/ Tavşanlı, Dede Kıranı Dedesi-Ömerler köyü/ Tavşanlı, Kavşak Dedesi, Et Dedesi, Kızlar Dedesi Nusretler /Tavşanlı, Arap Dede- Burhan köyü /Tavşanlı, Çam Dede, Kocakır Dede /Tavşanlı Eren Dede, Evliya Dede, Sarı Baba ve Ahmet Dede/ Bozbelen, Tatlı Dede, Tümtüm Dede/ Karakaya, Köy Dedesi-Elmağacı, Tatlı (Tallı Dede) Dede, Sarı Dede/ Karakaya, Recep Dede, Aziz Dede (Kocakır Dedesi) ve Sülale Dedeleri (Kahyaların Dedesi, Yağızların Dedesi)/ Yörgüç/ Tavşanlı.

Arap Dede/ Yoncalı, Osman Dede/ Ilıca, Pir Ahmet Dede/ Sofça, Mehmet Dede/ Kırgıl, Al Dede (Ali Dede)/ Aydoğdu, Köy Dedesi/ Kükürt, Acar Dede, Arap Dede/Çavuşunçiftliği Köyü, Mehmet Dede/ Ahiler Köyü, Ali Dede, Bal Dede, Kara Dede, Arap Dede/ Sofça Köyü, Musa Dede/ Demirciören Köyü /Merkez köyler.

Himmet Dede/ Alibeyköy, Azizi Dede/ Akçaköy, Seydi Sül Dede/ Altıntaş köyü, Garip Dede/ Altıntaş köyü, Kurbanoğlu İsmail Dede, Hüdai Dede ve Ümmet Dede/Beşkarış, Sarıkız Dede/ Erenler Köyü, Perişan Dede/ Erenköy, Söylemez Dede/ Gecek, Murat Dede/ Murathanlar köyü, Dedeler/ Yapılcan köyü, Ramazan

Dede, Süt Dede, Celil Dede, Mehmet Dede/ Yolçatı köyü, Hasan Dede, Güllü Dede, Akpürüm Dede/ Çalköy Belediyesi /Altıntaş.

Selim Dede/ Çukurca, Çırpılı Dede, Duman Dede/ Berçin köyü, Ahmet Dede, Osman Dede, Gülistan Dede/ Domur, Yak Dede/ Çarşamba, Çalı Dede, Ahmet Dede, Çetirler Dedesi/ Küçüköy, Ahmet Dede, Ahmatçık, Bekir Dede Karadelicik, Abbas Dede, Arap Dede, Şahmaran Dede, Bektaş Dede/ Saruhanlar, Koyundamı Dedesi, Çam Dedesi, Hemit Dede, Kurt Dede, Helvacı Dede, Sancılı Dede/ Fıranlar, İhsan Dede/ Karamanlar, Yâren Dede, Köprü Başı Dedesi, Akpelit Dedesi/ Kızılcukur, Siğil Dede, Garipçe Dede, Güzlük Dedesi/ Muratlı köyü, Yağlıbasan, Ese Dede, Cebir Dede/ Sarıot, Kızığreti Dedesi/ Aksu, Dede/Bükerler,, Boncuklu Dede, Karadayılar Dedesi/ Çakıl, Kaygılı Dede, Eftel Dede (Abdal Dede)/ Kozcağız, Kapalı Dede, Somaklı Dede, Koru Dedesi/ Yeşilköy, Çat Dedesi/Güney, Tuzla Dedesi/ Domaniç.

Al Dede, Bun Dede, Cafer Dede, Hasan Dede, Hüseyin Dede, Mehmet Dede, Evliya Dede, Yunus Dede, Sakıp Dede, Kümbet Dede/ Merkez; Doğruçam Dedesi / Şaphane; Yâren Dedesi, Cıbcık Dede, Eski Dede, Koca Dede, Küçük Dede, Yeni Dede, Enderesi Dedesi, Kocayaren Dedesi, Küçükyaren/Şenköy, Sancı Dedesi, Kuş Dedesi, Arap Dedesi, Tatar Dedesi, Topçu Dedesi/ Çitgöl Belediyesi/ Simav; Haksız Hasan Dede, Mehmet Dede, Türabi Dede Işık Dede, Arap Dede, Çimen Dede, Hüseyin Dede, Mahmut Dede, Ilıca Dedesi/ Hisarcık; Gözcü Dede/Samrık, Kara Dede, Kız Dede, Serdar Dede/ Örencik, Hasan Dede, Sübbah (Süt) Dede/ Bahatlar, Boran Dede/ Burhan köyü, Sakallı Dede/ Kırgıl, Yâren Dede/ Subak Köyü /Emet, Meyis (Veyis) Dede, Namazlağı Dedesi, Doyumak Dede, Akçaalan, Ali Dede,Çam Dede, Aksaklar, Yunus Dede, Murat Dede, Mehmet Dede/Eceköy, İncir Dede, Namazlar Çamı Dedesi Azeyrek Dedesi Akyol Dedesi Mantarlık Dedesi, Cumali Dedesi, Dibekkıranı Dedesi/ Gökler kasabası, Dede/ Gümüşlü/Gediz, Dede/Güzüngülü, Işık Dede/ Gediz.

2.4.5. Efendi

XII. ve XIII. yy edebi metinlerinde görülmeyen efendi kelimesi, daha geç dönemde, din ulularına izafe edilen bir mahiyette kullanılmıştır. Belli bir dergâha ve

medreseye bağı olan velilere “Efendi” unvanı verilmiştir. Şeyh Ali Efendi, Ahmet Efendi, Es Seyyid Ebubekir Efendi/ Kızılcukur Pir Ahmet ve Mehmet Efendi/ Sofça, Kalburcu Şeyhî Pir Ahmet Efendi /Merkez köyler; Efendi Bula, Kara Ahmet Efendi, Evliya Efendi, Şeyh Salih Efendi, Şeyh Haydar Efendi/Merkez; Hacı Mehmet Efendi Türbesi(Topçu Dedesi)/ Çitgöl, Zekeriyya Efendi, Hacı Ahmet Efendi Türbesi /Simav; Reşat Efendi/ Emet.

2.4.6. Eren⁵

Horasan ereni olarak ifade edilen bu zatlar halkın inanç dünyasında Horasandan gelen veli insanlar olarak ifade edilmiştir. Anadolu’ya ilk gelen inanç önderlerine Horasan “Ereni” denildiği göz önüne alınırsa bu paralellik daha kolay anlaşılır. Horasan Erenleri/Sekiören, Kır Erenler, Erenler/ Kırgıl, Gayberenler/ Aydoğdu, Erenler/ Kepez, Erenler/ Alayunt, Erenler Düzlüğü/ Gediz; Eren Dede/ Tavşanlı, Eren Tüydü/ Çavdarhisar.

2.4.7. Gazi

Gaziler, Anadolu’yu yurt edinmede teşkilatlı bir şekilde bu topraklara akan Abdalân, Gâziyân, Baciyân ve Ahiyân guruplarından birisidir. Ozan ve baskılar aşık; şamanlar muskacı olmuşlarsa Ata- Baba, Alp ve Aksakallılar da İslamlaşarak Abdal, Gazi, Ahi unvanlarını almışlardır. Osman Gazi’nin silah arkadaşlarının birçoğu Alp unvanını taşıırken daha sonraki zamanlarda bütün bunlar gazi adını taşımışlardır (Torun, 1998, 11). Osman Gazi’nin silah arkadaşları için kullanılan Gazi unvanı Kütahya ili türbe ve yatırları içerisinde yatan asker veliler için kullanılmaktadır. Hüseyin Gazi/ Körs, Gazi Hüseyin Paşa, Gazi Ali Baba, Kadı Şeyh Gazi /Merkez, Seyyit Gazi/ Değirmendere; Haydar Gazi/ Abaş ; Haydar Gazi/ Akçaalan, Doğru Gazi / Gediz; Gazi Yakup Dede/ Tavşanlı.

---

⁵ Bu konuda bakınız: Piri Er, **Anadolu Aleviliğinde Eren Kavramının Yoğunluğunun Nedenleri**, I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliya Kongresi Bildirileri, Ankara, 1998, 151-162, ; Dm, Vasilyev, Yenisey ve **Altay Göktürk Yazıtlarında Kahramanların Adlarıyla Birlikte Rastlanan “Eren” Unvanının Anlamı Hakkında**, I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliya Kongresi Bildirileri, Ankara, 1998, 537-342.

2.4.8. Hatun

Anadolu'nun Türkleşmesinde Bacıyan-ı Rum teşkilatlarının katkısı büyüktür. Hele ki Osmanlı devletinin tohumlarının atıldığı bu topraklarda Osman Gazi'yi yetiştiren Hayme Ana'nın rolü yadsınamaz. Havva Hatun, Hatice Hatun, Rukiye Hatun/ Karaağaç Köyü; Mümine Hatun/ Saruhanlar, Rabia Hatun/ Merkez

2.4.9. Kalfa

Köse Dede, Köse Mihal veya Köse Kalfa / Tavşanlı, Kara Kalfa/ Hisarcık.

2.4.10. Mekân Adıyla Anılanlar

Öteköy Tekkesi, Bayır Tekkesi/ Altıntaş; Türkmen Dedesi, Güzlük Dede, Kapaklı Dede, Somaklı Dede, Kuru Dede/ Domaniç; Namazlağı Türbesi, Mantarlık Dede, Dibekkıran Dede, Çakmak Dede, Dukluk Dede, Büyük Türkmen Dede, Yayla Baba/ Gediz; Ilıca Dede, Tütmen Dede, Gıran Dede, Eşen Dede, Kuru Dere Dedesi/ Tavşanlı.

2.4.11. Mesleği Nedeniyle Anılanlar

Ahi Evren, Ahi İzzettin, Ahi Mehmet, Ahi Arslan, Ahi Mustafa, Alemdar Sultan, Hekim Sinan/ Merkez; Ahiler Köyü Türbeleri/ Merkez köyler; Ahi Yusuf Türbesi, Ahi Musa /Altıntaş; Nalbanat Hüseyin/ Domaniç.

2.4.12. Pîr

Kalburcu Şeyhî Pir Ahmet Beşir Efendi/ Sofça, Pir Mahmut Türbesi/ Gediz, Pir Mehmet/ Tavşanlı.

2.4.13. Seyyid

Seyyid Ali Sultan/ Çamlıca, Seyyid Seydi, İshak Seydi/ Gevrekseydi, Seyyid Ahmet/ Parmakören, Seyyid Burhanettin/ Gümüşköy, Seyyid (Şehit) Dede /Altıntaş; Seyyid Ebul Vefa/ Merkez; Seyyid Gazi/ Değirmendere Seydi Resul/ Hisarcık; Seyyitömer/ Seyitömer Belediyesi, Seyyid Ali Baba Türbesi/ Çamlıca.

2.4.14. Sultan

Âlâ Sultan (Adil Sultan), Kemal Sultan, Sarı İsmail Sultan / Tavşanlı; Ana Sultan Baba Sultan/ Köprüören, Fike Sultan/ Karacaören, Ana Sultan, Baba Sultan/Merkez köyler, Cemal Sultan/ Afyonkarahisar; Alamdar Sultan, Esrek Sultan, Hüdarabbim (Sunullah Gaybi) Sultan, Paşam Sultan, Hazırlık Sultan /Merkez, Ece Sultan, Cabire Sultan/ Simav; Balım Sultan, Şeyh akır Sultan/ Şeyhler, Seyyid İbrahim Sultan I, Seyyid İbrahim Sultan II/ Merkez.

2.4.15. Şah

Doğulu Şah/ Doğluşah, Bayram Şah/ Bayramşah /Merkez köyler; Arap Şah /Gediz.

2.4.16. Şeyh

Şeyh Muslihittin Efendi, Şeyh Salih Efendi, Kadı Şeyh Tekkesi /Merkez; Şeyh Veli Bayram, Kalburcu Şeyhi Pir Ahmet Efendi, Şeyhi, Şeyh Ali Efendi/ Merkez köyler; Şeyh Bedrettin Türbesi/ Gediz ; Şeyh Ali Efendi/ Tavşanlı.

2.4.17. Ana

Ana Sultan/ Ana Sultan köyü, Şerife Ana/ Saruhanlar, Hayme Ana/ arşamba, Gül Ana/ Saruhanlar, Fatma Ana / Merkez.

2.4.18. Çelebi

Yorgun Çelebi, Ergun Çelebi/ Merkez.

2.4.19. Evliya

Evliya Efendi Türbesi/Merkez. Evliya Dede/ Gediz, Evliya Dede/ Tavşanlı.

2.4.20. Gelin

Gelin Mezarı /Domaniç; Gelin Çamı /Gediz.

2.4.21. Koca

Al Koca Tekkesi/ Uluköy, Ak Koca /Akbaba/Sobran; Eski Koca-Yeni Koca, Kocayaren Dedesi/ Şenköy, Koca Mezarı/ Tavşanlı, Kocakapı Tekkesi, Kocakaya, Koca Çam, Koca Orman/ Gediz.

2.4.22. Yâren

Hamza Yâreni Türbesi/ Şeyhler Beldesi/ Yâren Dede/ Emet; Yâren Dede/ Gümüşlü.

2.5. Türbe Hizmetleri

2.5.1. Türbedar-Rakıb⁶- Hizmetçi vd.

Türbedar, türbeleri açıp kapayan, türbelerin temizliğini yapan, ziyaretçilere yol gösteren, Kuranı Kerim okuyan kişilere verilen addır. Türkçe sözlükte; “ 1.Türbede hizmet gören ve bekçilik yapan kimse, 2 (mec.) Saygı gösterilmesi ve korunması gereken varlıkları muhafaza eden kişi veya şey.” (Doğan, 2001, 1329). “Türbe muhafız ve hizmetkârı(Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat,1990, 1017) tanımları yapılmıştır. Türbedar, türbeyi bekleyen, ziyaretçilerle ilgilenen,

---

⁶ Rakıb:(Ağızlarda rafık şeklinde geçmekte) Gözeten, bekleyen(Devellioğlu,1996, 875

onlara dua okuyan türbe hakkında menkıbeler anlatan ve ziyaretçiler tarafından bırakılan adakları dağıtan kişilerdir.

Bölgede türbedarlık kavramı gerçek mânâsıyla yaşatılır. Kütahya yöresinde bazen rakıb (rafık,haris) (Şeyhler Beldesi) hizmetkâr, Dede Sahibi (Ahmet Dede/Tavşanlı) gibi değişik isimlerle de anılsa da ziyaretçisi fazla olan türbelerin türbedarları vardır. Bu kişiler, bir rüya sonucunda türbede yatan şahıs tarafından hizmetini yürütmekle görevlendirildiği gibi, babadan oğula devam eden bir gelenek olarak da bu hizmeti devam ettirmektedirler. Türbeyi bekleyen, ziyarete gelen insanlarla ilgilenen, menkıbeler anlatan, yılın belli zamanlarda törenleri düzenleyen, temizliğini ve bakımın yapan kimselerdir türbedarlar. Saruhanlar köyünde belirli sülaleler ve aileler bu görevi yapmaktadırlar. Kendilerinden sonra ise onların çocukları bu kutlu göreve talip olurlar.

2.5.1.1. Türbedarların Göreve Başlamaları

İnsan hayatında önemli bir yeri olan rüya, kişinin kendisini kutsal makamlara hizmetçi olarak vakfetmesinde etkilidir. Kişinin kutsal olana kendisini adama olarak değerlendirebileceğimiz türbedarlığa başlama rüya neticesinde gerçekleşir.

Her yerin bir sahibi var, inancından dolayı bu kutsal mekânların her türlü hizmetiyle türbedarlar, ilgilenir. Somuncu Baba türbedarı ilerlemiş yaşına rağmen otuz yedi yıldır türbenin hizmetini görmektedir. “Türbenin türbedarı Ömer Korkmaz 85 yaşında 37 yıldır bu görevi üstlenmiştir. Dursunbey Gökçedağ köyünden göç etmiş ve buraya yerleşmiştir. İlerleyen yaşına rağmen her gün düzenli olarak köyden türbeye gelip gitmektedir. Emeklilik ikramiyesiyle türbenin hemen bitişiğinde bulunan küçük mescidi yaptırmıştır.”

Ekmekçi Dede türbedarı kendisine bu görevin rüyasında verildiğini şu şekilde anlatır: “Medine de cemaatle namaz kılarken sağıma selam verdiğim anda Ekmekçi Dede’ye bir mescit yap diye bir ses duydum. Hacıdan gelir gelmez bir adet mescit ve erkekler ve kadınlar için tuvaletler yaptırım.” (KK371).

Türbedarlar türbede yatan kişilerle rüya vasıtasıyla irtibat kurarlar. “Türbedarlardan Fatma Yalçın bir gece rüyasında Mümine Ana’yı görür: Orada

bulunan kişilerin isimlerini sorar Mümine Ana orada kimlerin yattığını söyler. Hemen yanı başındaki mezarın Şerife Ana'nın mezarı olduğunu belirtir. Ayrıca, Mümine Ana'dan hastalığının iyileşmesi için yardım diler. Sabah uyandığında Mümine Ana'nın yanındaki mezarının Şerife Ana'ya ait olduğunu çocuklarına söyler ve o günden sonra oradaki metfunun Şerife Ana olduğu rivayet edilmiştir (KK60).

Bölgede türbedarlık kavramı yerine “yatır sahibi” kavramı da kullanılmaktadır. Bazı türbelerde dede sahiplerinin listesi yer alır. Örneğin; Haksız Hasan Türbesi'nde türbenin hizmetini gören kişilerin isimleri yazılıdır.

Kuruluşun başkentliğini yapan ve ilk mayasını oluşturan Hayme Ana Türbesi için, 1892 yılında türbedar tayin edilir. Tarih araştırmacısı Dinçel çalışmasında, türbedar tayin edilen “Eşrefoğlu Süleyman'ın” verasetini gösteren belgeyi yayınlamıştır (Dinçel, 2009, 64). Türbenin törenlerle resmi açılışı yapılmış ve türbedarlık görevi ilk olarak Yakupoğulları ailesine verilmiştir. Araştırmacı Hasan Efe'nin yayınladığı 1891 tarihli arşiv belgesine göre; II. Abdülhamit türbenin teşrifatında kullanılmak üzere halı, avize ve sümbüllü kandil göndermiştir (Sarica, 2011,27; Efe, 2012, 28). Bu eşyalar İnegöl'e götürülür, avize İnegöl'deki İshak Paşa Camine konur. Çarşamba köylülerinin şikâyeti üzerine avize kırık dökükte olsa geri getirilir. Atlas perdeler ve halılar ise kaybolmuştur (Dinçel, 2009, 58).

Mesut Sönmez'in rivayetine göre türbedarlık hizmetini 1308 (1892) tarihinden itibaren Efeler yürütmektedir. Küçük Nine olarak bilinen kişi ilk türbedarı olarak bilinir. Çarşamba köyünden Yakupoğlu Süleyman'a türbenin anahtarı verilir. Halk tabiriyle kendisine Efeoğlu Süleyman denir. Kendisine maaş bağlanan Efeoğlu Süleyman, türbenin temizliğini yapar, cuma akşamları da mum yakar, yaptığı hizmetin karşılığı olan maaşı da kabul etmez. Ahmet'in oğlu olan Efeoğlu Süleyman vefat edince yerine Ali Efendi türbedar olur, Türbedar Ali Efendi 1915-1925 yılları arasında on yıl süreyle maaş alır (Dinçel, 2009, 64).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Çarşamba köyüne bir devlet görevlisi gelir. Görevli şahıs türbedara “Babanızın şu kadar alacak parası var gelin alın” der. Ali Efendi de “Benim bu paraya ihtiyacım yok, para devletimize kalsın” deyince türbedarlık parası devlete kalır. Günümüzde de türbedarlık görevini Süleyman ve Ali adındaki türbedarların torunu olan Çarşamba köyünde ikamet eden soy ismi

verilmeden önce de Türbedaroğulları olarak da bilinen bu sülaleden, Mesut Sönmez (KK422) yapmaktadır.

Osmanlı döneminde vakıf hizmetleri çok önemli bir yer tutar. Vakıflardan elde edilen gelirler türbelerin hizmetlerinde kullanılmaktadır. Bu konuda Cevdet Dadaş, Atilla Batur ve İsmail Yücedağ tarafından hazırlanan “Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kütahya Vakıfları” adlı çalışmada Ahi Arslan Vakfı (30009 Dosya numaralı)belgesinde “Ali Halife türbedar zaviyedar hususunda ...” Ahi Arslan Türbesi’ne atanan kişi hakkında belgeler yer alır (Dadaş, vd. 2000, C II, 24).

Arslan Bey Vakfı kayıtlarında ise, “Tavşanlı nahiyesinde medfun bulunan Aslan Beğ’in Türbesi’nde Kur’an-ı Kerim tilavet eylemek üzere, dört okuyucuya haftada birer hatim-i şerif olmak üzere her okuyucunun ayda dört hatm-i şerif okumasına dair” belgede, vakıf gelirlerinden ilgili kişilere ödeme yapıldığını gösterir vakıf belgesi yer almaktadır (Dadaş, vd. 2000, C II, 98).

Aynı vakfın bir başka belgesinde Tavşanlı Nahiyesi Pazar köyünde medfun bulunan Aslan Beğ’in Türbesi’nde haftada bir hatm-i şerif okunması ve türbedara berat verilmesi ile ilgili belge yer almıştır (Dadaş, vd. 2000, C II, 148).

Diğer belgeler ise şunlardır: Hacı Baba Zaviyesi Vakıf Belgeleri, Hatuniye Vakfı Belgeleri (Türbedar Tahsin Efendi) Tul Aslan Bektaşî Zaviyesi kayıtları.

Hacı Baba Zaviyesi Vakfı adı altında türbe vardır.Türbedarı Tahsin Efendi şeklinde geçer ve hizmetleri karşılığında padişahdan nişane aldığını gösterir kayıtlar vardır (Akan, 2002, 297).

Şeyhler Beldesinde bu tarz kutsal yerlerin mutlaka birkaç tane bakıcısı (rakıb) bulunmakta, buranın her türlü ihtiyaçlarını bu insanlar karşılamaktadır. Bölgede türbedarlara rafık adı verilir.

Kendisini türbedar olarak adlandırmasa da türbe ve yaturların yakınında oturan kişiler bu mekânların hizmetini görmektedirler. Gelen ziyaretçilere bilgiler vermekte, temizliğini yapmaktadırlar. Türbelerin tahrip edilmemesi için kapıları kilitlenmekte, anahtarlar ise türbeye yakın kişilere teslim edilmektedir. Ilıca’da bulunan Osman Dede mezarı yanında marketi bulunan İlhan Çoban adlı kişi ilgilenmektedir. Bu durumu şu şekilde açıklar: “Bizim gönül bağımız bulunur.”

Her ne kadar bu mekânların tekin yerler olmadığı söylene de oraların rızasını kazanmak için türbedarlar, türbenin bakımını gönüllü olarak yürütmektedirler. Gevrekseydi Türbesi'nin hizmetini yapan Ali Dede, evini türbeye yakın yaptığı için pişmanlık duysa da kendisini affettirmek için ziyaretçilerle ilgilenmekte, türbeye düzenli olarak mum yakmaktadır (Seyyi Seydi/Gevrekseydi).

Türbedarlar genellikle, orada yatan zatların isimlerini almışlardır. Pir Ahmet Efendi Türbesi'nin türbedarı Ahmet Özcan ismini bu türbeden almıştır.

Seyitömer Beldesinde yer alan Seyyit Ömer Türbesiyle, türbe yakınında yer alan yurt görevlileri ilgilenmektedir. Saha çalışmamız sırasında türbe anahtarını yurt görevlisinden temin ettik ve bilgiler aldık. Her yıl düzenli olarak belli grupların bu türbeye ziyarette bulduklarını da derleme sırasında öğrendik. Ziyaretlerin sebebini ise şu olaya dayandırmaktadırlar: Süleyman Hilmi Tuna Hazretleri hapisten çıktıktan sonra burayı ziyaret etmiştir. Bu sebeple, Süleyman Hilmi Tuna Hazretlerinin bağlı bulunduğu gruplar tarafından ziyaret edilmekte ve bakımı yapılmaktadır.

Türbede yatan zatın soyundan olduğunu iddia eden kişilerce de türbenin bakımı yapılmaktadır. "Kütahya'nın ileri gelen ailelerinden olan Sıtkı Olçar'ların, Şeyhi'nin sülalesinden geldiğini belirten Ahmet Bey, bu ailenin her yıl türbenin başında koç kurban ettirdiğini, hamur çorbası, et yemeği ve pilav yaptırarak dağıttığını belirtmiştir.

Bazı türbelerin etki alanları yurdun dört bir yanında bilinir. Bunlardan birisi de Akçaköy'de bulunan Aziz Dede Türbesidir. Türbe özellikle felçli hastaların başvurdukları önemli bir merkezdir. Türbenin bakımını yapan türbedarlara verilen paralar ekonomik anlamda ailelere destek olmaktadır. Bu nedenle, düzenli olarak her yıl maddi durumu zayıf olan bir aileye bu görev verilmektedir. Aziz Dede'nin köyün kurucusu olduğuna ve köy halkının onun soyundan geldiğine inanılır. Bu yüzden köydeki bütün aileler türbede görevli olabilir, ancak türbedar kadının da ifadesine göre özellikle maddi durumu zayıf olan kişiler bu göreve seçilir ve her yıl muhtarlık bu hizmeti farklı köylülere verebilmektedir. Köyde Tekkeşin olarak bir dönem Yatır sülalesi de bu hizmeti yerine getirmiştir.

Alevi-Bektaşî zümrelere daha çok özen gösterilen türbe ve yatırların bakımları bölgede tekkeşin ve ocakzade adı verilen o soydan gelen kişilerce görülmektedir.

Hüseyin Gazi Ocağı Türbesi'nin bakımı tekkeşinler tarafından yapılmaktadır. Tekkeşinler sülalesinden Gazi Erdoğan bu hizmeti yerine getirmektedir. Sadece Tekkeşinler değil Hüseyin Gazi ocağına bağlı diğer talipler de bu hizmeti yapmaya özen göstermektedir. Hüseyin Gazi Türbesi'nin bakımı sırasında sandukanın açılıp mezarın onarılmasına yardımda bulunan kişiler bu hizmeti yürütürler (KK203).

Seyyid Ali Sultan Türbesi'nin bakımını Ocakzade ailelerden Kayıhan ailesi yürütmektedir. Kütahya iline bağlı Okçu, Güveççi, İnli, Körs, Aydoğdu, Sökmen, Çobanlar, Fındık gibi köylerde, Seyyid Ali Sultan Ocağına bağlı talipler, türbenin bakımına özen göstermektedirler (Seyyid Ali Sultan/ Çamlıca).

Kütahya-Afyonkarahisar sınırında olmasına rağmen Kütahya Aleviliğinde önemli bir yeri olan Cemal Sultan Türbesi'nin (Çakırlar Türbesi) türbedarlığını Döğür kasabasında oturan Hasan Amca yapmaktadır. Kendisinden önce, babası bu hizmeti görmüş şimdilerde ise bu görevi kendisi devam ettirmektedir. Türbedarın babası türbenin kapısını takmış fakat köylü gülüşmüş türbedarın babası: "Buranın geleni çok olacak" demiş, babasının dediği gibi olmuş ve türbe bugün ulusal bir üne kavuşmuştur (Cemal Sultan Türbesi/ Çakırlar Tekkesi).

Hacı Bektaş'ın halifelerinden Resul Baba Türbesi'nin türbedarlığını ise, Gedikoğulları sülalesi yapmış bölgede bu sülaleye tekkeşinler adı verilmektedir (Resul Baba/ Beşkarış Köyü).

Bugün Dönenler Camisi olarak da bilinen Kütahya mevlevihanesini bir müddet türbedar idare ettirmiştir (Arı, 2003, 9).

Kütahyalı şairlerden Nasır Dede tarihi kayıtlarda şu ifadelerle yer verir: *Ömer Dede'nin oğludur ki, Ömer Dede, merhum pederimizin ortanca kardeşi idi. Ve merhum Ahmed Dede dergâhta, türbedâr ve meydancı ve kandilci idi...ve fakirin vaktimde dahî iki buçuk sene, bir müddet meydancılıktan mâdâ, mezkûr hizmetlerde mevsuûm olup, iki buçuk sene sonra mâbeynimizde zuhûr eylemiş..* (Değer, 2006, ?).

Türbedarlar öldükten sonra türbenin bahçesine ya da türbede yatan zatın ayak ucunu gömülmevi vasiyet ederler. Bu noktada türbelerde, türbedaların da mezarları vardır. Ekmekçi Dede Türbesi'nde yer alan mezarlardan birinin türbedara ait olduğu rivayet edilir.

Paşam Sultan Türbesi bahçesinde mezarlar vardır, bu mezarlardan ikisi, yıllar önce bu türbeye bakan kadın ile kızına aittir. Öldükleri zaman bu bahçeye defnedilmişlerdir. Şu anda türbenin hizmetini yapan kadın da buraya defnedileceğini belirtmiştir (KK258).

2.5.1.2. Türbedarın Görevleri

1.Türbedarlar sağaltma tekniklerini uygularlar: Türbedarlar tedavi maksadıyla ziyarete gelen insanların ihtiyaçlarını karşılar, tedavi uygulamalarını yapar. Hastalıkların tedavisinde hastaların sorumluluğunu türbedarlar üstlenir (Ahmet Dede/Tavşanlı).

Saha çalışmamızda türbedar Zeliha Nine göz rahatsızlıkları olan kişilere sağaltmanın nasıl yapıldığını uygulamalı olarak göstermiştir. Uygulama bittikten sonra ziyaretçiler tarafından gönüllerinden kopan para türbedar kişilere verilmektedir.

Kadınlar yatırın üstüne dileklerin kabul olması için, tülbent örterler. Daha sonra bu tülbentler türbedarlar tarafından toplanır ve halka, küçük paralarla satılır. Türbe etkinliklerinde o paralarla kurban alınır ve insanlara ikram edilir (Kocakapı Tekkesi/ İnli).

Mevlüt Çetin adlı türbedar tutulmaya gelen kadının başına ipi bağlayarak sağdan sola üç kez dolandırır (Himmet Dede/ Alibeyköy).

Türbedarın verdiği ekmek parçasını alan hasta, türbenin etrafında üç kez döner hastanın bu ekmeği yemesi gerekir, yemezse iyileşmeyeceğine inanılır (Gaflet Baba/ Eski Gediz).

Kemal Sultan'a adanan çorbanın türbedar tarafından pişirilmesi gerekir. Bu tekke çorbası türbedarın annesi veya eşi tarafından pişirilir. Herkes evinden bir tabak getirir ve o çorbadan yer (Kemal Sultan/ Tavşanlı).

Sarı İsmail Sultan'a ait mühürler vardır. Bu mühürler türbedar ailenin evindedir. Bu mühürleri kâğıtlara basıp içine biraz çörek otu koyup üçgen şeklinde sararlar ve bunları isteyene verirler. Askere gidenler, yolculuğa çıkanlar, bunlardan yanına alır. Kazadan beladan koruduğuna inanılır. Ziyarete gelen turistler dahi bu mühürlerin basılı olduğu kâğıdı yanına alır (Sarı İsmail/Tavşanlı).

2. Türbedarlar düzenli olarak türbenin temizliğini yapar, mum yakar, hayır şölenlerini tertip eder. Sabah 08.00 da türbeyi açar, akşam 18.30'a kadar türbenin hizmetini görürler. Ayakkabıları düzenlemek, türbeyi süpürmek, gelenlere bilgiler vermek, getirilen yiyecekleri dağıtmak, türbedarın görevlerinden bir kaçıdır.

Kızlar ve Oğlanlar Tekkesinde yirmi yıl önce türbedar varken bugün türbede türbedar bulunmaz (Kızlar-Oğlanlar Tekkesi/Işıklar).

Sarı İsmail Sultan Türbesi'nin türbedarları Alevi-Bektaşî dedelerinden Mehmet Ali Kılıçarslan ve aynı sülaleden Fedai Kılıçarsalan düzenli olarak türbenin hizmetlerini görmekte, gelen insanlara muska vermekte ve her perşembe gecesi düzenli olarak türbeye mum yakmaktadırlar.

3. Türbedar yılda birkaç kez düzenlenen şölenleri tertip eder. Alevi Bektaşî zümrelerinde her türbenin mutlak bir türbedarı vardır. Bu kişiler, törenlerin başlangıcından sonuna kadar her türlü fedakârlıkları yaparlar.

2.5.1.3. Bazı Türbe ve Türbedarlar

Şehit Dede Türbesi- Şefik Ünver/Saruhanlar

Ahmatçık Türbesi- Ahmet Eröz ve Mehmet Eröz/Saruhanlar

Gül Ana Türbesi- Hüseyin Akman/Saruhanlar

Ali Baba- Ahmet Birol/Saruhanlar

Savcı Bey- Koca Bekir /Karaköy

Balıkli Tekkesi- Rıza Bahşi / Merkez

Hüseyin Dede- Ayşe Ertürk /Merkez

Paşam Sultan- Münire Mercan /Merkez

Hamza Yâreni-İbrahim Öztürk/ Şeyhler Beldesi

Arap Dede- Ali Kömürcü/ Şeyhler Beldesi

Kemal Sultan –Kemallar Sülalesi/Tavşanlı

Hayme Ana- Mesut Sönmez /Domanıç

Himmet Dede- Mevlüt Çetin / Altıntaş

Aziz Dede- Aysel Kasap/ Altıntaş

Köylü tarafından hizmeti yapılan türbeler ise; Kurt Dede- Fıranlar, İhsan Dede-Karamanlar, Karadonlu Can Baba-Merkez.

2.6. Türbe ve Yatırdaki Şahsiyetlerin Menkıbevi Hayatları

2.6.1. Velînin Eli Açık- Yardım Sever Olması

Bu zatların menkıbevi özelliklerinden birisi de eli açık yardım sever olmalarıdır. Pir Ahmet Efendi dergâhına gelenlere çok ikramlarda bulunan Şeyh Efendi, giderken de ziyaretçilere çörek vermek adeti imiş. Bir gün şeyhe, üç talebesi, muratlarının hasıl olması için dua talebinde bulundular. Bunlardan birisi Padişahın ordusunda kumandan, bir diğeri alim olmak istemiştir. Ahmed Dede ise Hz. İbrahim Aleyhisselam gibi zengin olup herkese yardım etme dileğinde bulunmuştur. Şeyhlerinin duası kabul olundu ve Cenab-ı Hak her üçünün de dileklerini kabul etti. Pir Ahmed Efendi herkese ikramda bulundu (Pir Ahmet Efendi/ Sofça).

Şeyh Salih Efendi dergâhın önünde maddi durumu sıkıntılı ve endişeli yaşlı bir kadın görür, sıkıntısını anlar, onu yanına çağırır ihtiyacı olan parayı verir. Kadın derdini söylemeden ihtiyacının karşılanmasına çok sevinir, Şeyh Salih Efendi bu şekilde ne kadar cömert ve yardım sever olduğunu gösterir (Şeyh Salih Efendi/ Merkez).

Evliya'nın eli her daim açıktır. Yoksulu doyurur, sıkıntısı olanın sıkıntısını giderir, mumla kazanlarda yemek pişirir, bir ekmeği orduya yetirir. Simav'da bulunan Doğan Bey, Beyce köyüne yerleştiği zaman köylünün sıkıntısını gidermek için köy meydanında günlerce kazanlarda yemekler dağıtmıştır (Doğan Bey/ Simav).

Kütahya yöresindeki türbe ve yatırlara en çok yağmur duası için gidilmektedir. Suyun insan hayatındaki önemi göz önüne alındığı zaman bu fonksiyonun neden ilk sırada olduğu anlaşılır. Her türlü dileklerin kapısı olarak görülen bu zatlar menkıbevi olarak da oldukça yardım severlerdir.

Köy halkının susuz kaldığı sırada dervişin duasıyla kaya yarılmış ve bu su ortaya çıkmıştır. Yaşlı bir ihtiyarın çocuğuna vasiyeti sonrasında bu çeşme yapılmıştır (Koçbaba/ Elmalı).

Ebe Ana askerlere geceli gündüzlü yemek yedirir. Nalbant Hüseyin, bütün müşkülli hallederdi; küskünleri barıştırır, ileri gidenleri ikaz eder, geride kalanları hızlandırdı (Nalbant Hüseyin/ Saruhanlar).

Köyden annesi ve babasının ilgilenmediği küçük bir çocuğa teyzesi bakmaktadır. Teyzesinin de durumu iyi değildir ve sürekli olarak nasıl üstesinden gelirim diye düşünürken bir gün Paşabalı Türbesi yakınlarında hayvanlarını otlatırken at üstünde birisi gelir, çocuğa elini uzatıp onu ata bindirir. Bu durum karşısında teyzesinin ağzı dili tutulur. Kuş uçmaz kervan geçmez yerde bu atlı nerden çıktı diye düşünür şaşırır kalır. Atlı çocuğu bir müddet gezdirdikten sonra geri getirir ve sonra gözden kaybolur. Teyzesi o zamanlarda buna bir anlam veremez. Çocuk on yedi yaşına geldiği zaman Bursa'ya çalışmaya gider. Zengin bir ailenin kızı bu çocuğa aşık olur, evlenip rahat bir yaşam sürer. Çocuğun sıkıntıdan kurtulmasının nedeni olarak Paşabalı Türbesi'nde yaşanan o olay anlatıla gelmektedir (Paşabalı/ Saruhanlar).

Boncuklu Dede çocukları seven ve onlara hediyeler dağıtan yaşlı bir ihtiyardır. Kendi yaptığı oyuncakları ve boncukları dağıttığı için bu isimle bilinir (Boncuklu Dede/ Çakıl).

Anlatılanlara göre Sultanbağında fakir bir adamın gelini doğum yapıyor. Fakat bu aile çok fakir ve kimseleri yok, etrafında ki insanlara da haber vermiyorlar. Eskiden fakirler yaşadıkları sıkıntıları etrafa anlatmazlardı. Burada yatan zât, kasaptan bir ciğer alıyor, doğum yapan fakir ve kimsesiz kadına bu ciğeri götürüyor. Biliyorsunuz doğum yapıldığında kan zahid edilir ve kaybedilen kanı toparlamak için şimdiki gibi ilaçlar bulunmamaktadır. Kendisi bu doğum yapan kadına şifa olsun diye ciğer götürmüştür (Efendi Bula/ Merkez).

Ayşe ve Süleyman Yılmaz buranın Sarıkız olduğunu söyler, rivayete göre şu anda tepenin aşağısında bulunan okulun yerinde bir aşevi varmış. Orayı Sarıkız yaptırıp, işletmiş. Yemek yaptırıp fakirlere dağıtıyormuş. Ben ölürsem, beni buraya gömün demiş, öldükten sonrada bu vasiyeti yerine getirilip şimdi Kırkların olduğu yere gömmüşler. Daha sonra buraya gömülen kişi sayısı kırka çıkmış o yüzden kırklar demişler. Buradan gelip geçerken insanlar dua etmiş, duaları kabul olmuş ve Kırklarda bu vesileyle ün kazanmış. Duaların kabul olmasının nedenini de Sarıkız denilen kişinin hayatı boyunca hayırsever olmasına bağlanır (Kırklar/ Merkez).

2.6.1.1. Fiziki Özelliği

Türbede bulunan zatların fiziki özellikleri tasvir edilirken şu şekilde anlatılır: “Sakallı, nur yüzlü, sarışın, yüzüne bakmaya doyulmayan bir kişi olarak tasvir edilir. Aslan Bey de genel tanımlara uygun olarak uzun saçlı ve sakallı, elinde bastonu ile Türk şuur altındaki Dede Korkut tanımlanmasıyla benzeşmektedir.

Gaip Dede; beyaz, uzun boylu, ak saçlı, yağız; Sarı Dede, zayıf, ufak tefek vücuduna karşın çok çalışkan; Pir Ahmet Efendi muntazam, uzun boylu; Şeyh Ali Efendi, esmer karayağız, uzun boylu, uzun sakallı ve sarıklı, Duva Tekkesi, “Bu kadın beyaz elbiseler içinde son derece güzel ay ışığı gibi parlak ve etrafını aydınlatan bir yüz; Bun Dede; nur yüzlü, bembeyaz kıyafetli ve yine bembeyaz sakallı olarak tasvir edilmektedir.

Cemalettin Sultan yine genel tanımlara benzer olarak: Çok uzun boylu olarak rüyada görülmüştür. İbrahim Sultan ise; yeşil sarıklı ve uzun boylu bir Dedeymiş. Karadonlu Can Baba da heybetli bir savaşçı olarak görülmüştür. Zekeriya Efendi, uzun boylu, esmer sakallı, nur yüzlü bir kişi olarak tasvir edilmiştir.

Bu zatlar rüyalarda genelde namaz kılarken, Kuran okurken görülmektedir.

2.6.2. Kardeş Olmaları İlişkileri

Kütahya yöresi türbe ve yatır anlatılarında ortak özelliklerden birisi de aynı bölgede bulunan zatların birbirleriyle çağdaş ve kardeş gösterilmeleridir. Bu durum hiç kuşkusuz Kütahya'nın kuruluşta oynadığı rol ve tarihi ile ilişkilendirilebilir.

Anadolu'nun fethinde yer alan bu şahsiyetlerin birden çok makam mezarlarının varlığı bilinir. Ahmet Dede'nin sadece Kütahya'da değil başta İstanbul olmak üzere, Afyonkarahisar, Ahkisar vd. Kütahya havalisinde Ahmet Dede adıyla anılan ve hastalıkların tedavisi ile bilinen türbe ve yatırların bulunması da Karacaahmet'in ünü ve etkisiyle açıklanabilir. Bektaşî velayetnameleri Karaca Ahmed'in Hacı Bektaş Veli'den feyz aldığını anlatmaktadır. Burada Karaca Ahmed'in, hem Yunus Emre'yle, hem de Hacı Bektaşla karşılaştıklarına dair bilgiler vardır. Bu velileri çağdaş olarak gösterme, birbirleriyle ilişkilendirilmeleri Kütahya çevresi menkıbelerine de yansımıştır.

Kardeş Olarak Gösterilenler: Mülayim Dede'nin Âla Dede ve Karaca Ahmet Dede ile kardeş oldukları rivayet edilmektedir. Bu üç şahsında da mezarları yapılış bakımından birbirine benzemektedir (Mülayim Dede/ Tavşanlı).

Mülayim Dede, Sarı Dede ve Balıklı Dedesi'nin kardeş olduğu rivayet edilir (Sarı Dede/ Tavşanlı).

Şaban Dede'nin Terzi Dedeyle kardeş olduğu söylenmektedir.

Mülayim Dede ve Şaban Dede'nin kardeş olduğu sanılmakta ve bu kişilerin Tasavvuf erbabı insanlar olduğu bilinmektedir.

Âlâ Sultan ile Ayvalı Köyündeki Karacaahmet ve Külhattı sonundaki çamlıkta bulunan Gaip Dede kardeşdir.

Gaip Dede'nin Kayaarası köyündeki Alâ Sultan ve Ayvalı köyünde Ahmet Dede ile kardeş olduğu söylenmektedir. Celvet Dede'nin de, Ahmet Dede'nin amcası olduğu bilinmektedir, başka bir rivayette ise; Kemal Sultan Hüsem Dede, Cellet (Celvet) Dede, ve Ahmet Dede'nin kardeş olduğu söylenir (Ahmet Dede/ Ayvalı).

Elmaağacı Dedesi'nin üç kardeş olduğu ve yakın köylerden Eşen ve Köseler köyündeki Dedelerin kardeşlerinden olduğu rivayet edilir (Elmaağacı).

Seyit Ömer, Seyit Gazi ve Geyrek Seydi yedi kardeşten üçüdür ve burada yaşamışlardır.

Bakacak Türbesi, Erenler ve Kocakapı Tekkesi üç kardeşdir.

İshak Seydi, Seydi Seydi ve Seyyit Ömer kardeşdir.

Doğuluşah, Bayramşah ve Çoban Dede kardeşlerdir. Üç Horasan ereni köylerin kurulmasında rol oynamışlardır. Birbirlerine gelip gittiklerini yöre halkı ifade etmiştir. Başka bir rivayete göre de Siner köyünde Bayramşah'ın akrabaları olduğu söylenir.

Aziz Dede, Horasan erenlerindedir. Afyon Karacaahmet'te bulunan Karacaahmet ile kardeş olduğuna inanılır. Karacaahmet, Afyon Karacaahmet'e, Aziz Dede Akçaköy'e, Seydi Sül Dede de Altıntaş Köyüne yerleşir.

Anadolu'nun irşadı sırasında Horasandan gönderilen Evliya Seydi Sül Dede, Afyon Karacaahmet köyüne adını veren Karacaahmet ve Akçaköy'deki Aziz Dede kardeşlerdir.

Perişan Dede'nin köyde bulunan diğer velilerle kardeş oldukları ileri sürülmektedir (Perişan Dede/ Altıntaş).

Söylemez Dede, Aziz Dede, Murat Dede ve Karaca Ahmet Dede'nin kardeş oldukları anlatılır. Akçaköy'e felçli hastalar, Karacaahmet'e, akıl hastaları, Söylemez Tekkesi'ne ise; konuşamayan çocuklar getirilmektedir.

Hamza Güner ise Acar Sultan'ın kardeşi olarak hem Hazırlık Sultan'ı ve hem de Yorgun Çelebi'yi yazmaktadır (Güner, 1964, 109).

Rabia Hatun'un abisi Balıklı Tekkesi'nin şeyhi Muslühiddin Efendi'dir (Rabia Hatun/ Merkez).

Halk arasında "üçler" olarak anılmakta olan Seyyit Ebu'l- Vefâ- Sefâ- Cefâ'nın kardeş oldukları söylenmektedir.

Haksız Hasan, Behice Sultan'ın oğlu olarak bilinmektedir. Yörede Türbesi bulunan Hüseyin Dede ile kardeşlerdir (Haksız Hasan Türbesi/ Şeyhler beldesi).

Işık Ali ve Işık Çakır kardeşlerdir.

2.6.3. Kendisini Gizleme/ Sır Olma

Veli, sırrı ifşa olduktan sonra, bulunduğu mekânı terk eder. Bazen başka yurtlara bazen de sonsuzluk âlemine göç eder.

Ekmekçi Dede (Somuncu Baba) ekmek yaparak geçimini sağlarken Ulu Cami'nin açılışı esnasında Emir Sultan'ın Somuncu Baba varken benim burada imamlık yapmam uygun olmaz deyip, Somuncu babayı ifşa etmesi üzerine Somuncu Baba, Bursa'yı terk etmiş, İnegöl üzerinden Domaniç ve bugün menkıbelerde anlatılan Tavşanlı Beyköy'e yerleşmiştir.

Beyköy halkının çobana ihtiyacı vardır. “Üstü başı perişan olan bu kişiye köye sığır çobanı tutarlar.” (Ekmekçi Dede/ Tavşanlı).

Aynı anlatının benzer bir varyantına da Romanya Doburuca Köstence Vilayeti Başpınar köyünde rastlanır. Benzer olay neticesinde köydeki çobanın kerametinin ifşası üzerine türbesi yapılır. Çobanın adına Sığırtmaç Evliya denilir. Diğer isimleri İnekçi evliya, çoban evliyadır (Önal, 2000, 39-40).

Anadolu'da Sarıkız ile ilgili anlatılardaki ortak bir motif de Sarıkız'ın dervişlerle görüşüğünün kardeşlerince görülmesi üzerine, Sarıkız'ın suya atlayıp, kaybolmasıdır.

“Sarıkız diye çağrılan kız kardeş büyüüp de ergenlik çağına gelince ormana gidip saatlerce eve dönmemeye başlamış. Zamanla Sarıkız ile ilgili dedikodular ağızdan ağza yayılmaya başlamış. Fakat gerçekte ise Sarıkız, Sarıkız denilen bu bölgede kırk tane kız arkadaşıyla buluşup ibadet ederlermiş. Gerçeğin farkında olmayan erkek kardeşleri ise dedikodulara daha fazla dayanamayıp Sarıkız'ı takip etmeye başlamışlar. Sarıkız takip edildiğini anlayınca kaçmaya başlamış; ancak yorulan Sarıkız daha fazla kaçamayacağını ve yakalanacağını anlamış. Ne olduysa tam bu sırada olmuş ve Sarıkız'ın bastığı her yerden su fışkırmaya başlamış. Sarıkız tam yakalanmak üzereyken fışkıran bu sulara sır olmuş ve bir daha görülmemiş (Sarıkız /Domaniç).

Seyyid İbrahim Sultan'ın sırrı ifşa olduktan sonra hakkın rahmetine kavuşmuştur.

2.6.4. Köy Camisini Yaptırması

Evliya, toplumun hizmetinde bulunan insandır onlar sayesinde toplumun ihtiyaçları karşılanır, sıkıntıları azalır, toplumu dertlerinden kurtarırlar. Pir Mehmet Efendi köy camisini yaptıran kişi olarak da bilinir.

Ulu Cami Türbesi'nin ise camiye yaptıran kişiye ait olduğu söylenir. Uzunçarşılı'da "mahalli rivayette göre caminin mimari imiş" şeklinde yazmıştır (Uzunçarşılı, 1932, 108).

Doğan Bey çok çalışkan ve zengin bir insanmış. Beyce Yukarı Camisi'ni yaptırmış (Doğan Bey Türbesi/ Beyce Kasabası).

2.6.5. Savaşlara Katılma

Yörede atalar ruhu ile ilişkili diğer bir inanış da ulu ve bilge kişilere ait ruhların bizzat savaşlara katılacağı ve istedikleri zaman ve mekânda yer alabilecekleri inancıdır. Türk milletinin geçmişinde derin izler bırakan ve kahramanlıklarla dolu olan mücadeleler, tarihi süreçte Anadolu'nun fethi ile başlamış, Çanakkale Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve Kıbrıs Savaşı ile milletin bilinçaltında kendisine yardım eden "Yeşil Sarıklılar" olarak tezahür etmiştir. Yeşil Sarıklılar olarak bilinen, Eski Türk İnanç Sistemi'nde Ana Maygıl'a karşılık gelen ve veli kültürüne dönüşen bir unsur olarak menkıbelerde karşımıza çıkar. Kütahya yöresi türbe ve yatırlarındaki veliler zor durumlarda ortaya çıktıkları gibi, Türk askerinin ihtiyaç duyduğu anda da tezahür ederler.

2.6.5.1.Çanakkale Savaşında

Işık Selvi'nin Çanakkale Harbine katıldığı ve yine köye gelerek bugün yattığı yerde kaybolduğuna inanılır (Işıkselvi Tekkesi/ Çayırbaşı).

Haksız Hasan Dede'nin Çanakkale savaşında, Müslümanlara yardım ettiğine inanılır (Haksız Hasan Dede Türbesi/ Şeyhler).

Çanakkale savaşında Ali Dede'nin zorda kalan insanlara yardım ettiğine inanılır. Askerler, savaşırken "Yetiş Ali Dede!" demesiyle elindeki yabayla Türk askerlerine yardıma koştuğu söylenir (Işık Ali Dede/ Akçaalan).

2.6.5.2. Kurtuluş Savaşında

Kurtuluş savaşı yıllarında düşman buraları işgal ederek el bombası atmış. Gayberenlerin hikmetiyle bu bombalar patlamamış ve zor durumdan kurtulmuşlardır (Gayberenler/ Aydoğdu).

İstiklâl Savaşı zamanında, Yunan askerlerinin Arap Tekkesi ile Erenler arasındaki çizgiden ileri geçemedikleri ellerinde tüfekleri, bellerinde uzun palaları olan dev yapılı savaşçıların Yunan askerlerini durdurduklarını köylü anlatı (Arap Tekke/ Çavuşunçiftliği).

Yunan işgaline uğradığı sırada Haydar Gazi, öfkesini Yunan askerlerine göstermiştir. Kasabadaki Yunan askerleri yemek pişirdikleri kap kacaklarını tekkenin içine koyarlar, kendileri de Tekke çevresine yatarlarmış. Her sabah uyandıklarında kendilerini köyün aşağısında eşyalarını ise mezarlıkta bulurlarmış. Bu olay uzun süre devam etmiş, en sonunda Yunan askerleri korkup köyü terk etmişler (Haydar Gazi (Tekke)/ Akçaalan).

2.6.5.3. Kıbrıs Savaşında

Ahmet Dede'nin Türbesi'nde bulunan asa, Kıbrıs Harbi başladığı gün kaybolmuş, harp bittikten sonra asa tekrar yerine gelmiştir. İnanılır ki zorda kalan Türk askerinin yardımına gitmiştir (Ahmet Dede/Ayvalı).

Kıbrıs Savaşı sırasında Sarı İsmail'e ait olan süngünün bir hafta kaybolduğu, bir hafta sonra kanlı bir şekilde tekrar yerine geldiği söylenmektedir (Sarı İsmail Sultan/ Tavşanlı).

Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında kapının ardında bulunan gürz kaybolur, savaş bittikten sonra kanlı bir şekilde olduğu yere tekrar geldiği" anlatılır (Karadelicik/Saruhanlar).

Abdullah Atilla'nın söylediğine göre; Reşat Atilla, Kıbrıs harbine manevi olarak katılmıştır. Yine torununun söylediğine göre sıkıyönetim zamanında gözaltına alınıp Yassı Ada'da altı ay hapis yatmıştır (Mehmet Reşat Atilla Hz. Türbesi/ Emet).

Karadonlu Can Baba Kıbrıs Barış Harekâtında da düşmana karşı savaşımıştır. Türk askerinin savaş alanında çok zor durumda kaldığı bir anda yine ortaya çıkmış ve Türk askerlerini kurşun işlemeyen abası altına saklayarak korumuştur (Karadonlu Can Baba/ Gediz).

2.6.5.4. Diğer Savaş Zamanlarında

Caminin arasından yüzlerce, binlerce asker çıkar ve Erenler mevkisine doğru giderlermiş. Savaş çıkmadan birkaç hafta önce bu evliyalar köylünün gözüne görülürmüş (Erenler/ Alayunt).

Savaş sırasında Dedenin, düşman askerlerinin geçmesine izin vermediği söylenmektedir (Sobran Köyü Türbeleri).

Ahi Aliye ait olduğuna inanılan savaş âletlerinden savaş zamanı kan geldiğine inanılır (Ahu Ali/ Gümüşköy).

Selim Dede, Bizans ordularına karşı savaşta şehit olmuştur. Askere giden gençler ne zaman “Yetiş ya Selim Dede” derlerse Selim Dede'nin yardıma geleceğine inanırlar (Selim Dede/ Çukurca).

Söylendiğine göre bu merkatın baş tarafında bir kılıç asılı olarak durmuş. Şimdi yerinde olmayan bu kılıçtan kan damladığı görüldüğünde savaş olduğu anlaşılırmış (Alemdâr Sultan/ Merkez).

19 Horasan Eri'nin savaş zamanlarında türbeden ayrılarak, Anadolu'nun Müslüman halkının safında savaştıkları ifade edilmektedir. Halk arasında "Yeşil Sarıklılar" olarak bilinen Ulucanların, savaş döneminde savaşa katıldıkları anlatılır (Şehitler Türbesi/ Hisarcık).

2.6.6. Ziyaretçisinin Olmaması

Evlıyanın mezarları bazen bakımsızlığıyla dikkati çeker bu tür ilgisizliğin sebebi “Menkıbeler Sistemine “ dayandırılır. Kimliğinin belirlenmemesi için ortaya çıkmaz ya da aynı bölgedeki kerametleri bakımından büyük olan bir erenin bedduası neticesinde bakımsız, virane olarak varlıklarını sürdürürler. Buna örnek Tavşanlı

Ayvalı köyündeki Celvet Dede Türbesi'dir. Türbe o kadar bakımsız ki bugün depo olarak kullanılmaktadır.

Cemal Sultan zor durumda kaldığı anda Oyuk Dede'den yardım ister, yardıma gelmemesi üzerine beddua eder. "Oyulasıca Oyuk nerde kaldın? Senin ziyaretçin olmasın" der. Oyuk Dede'nin hiç ziyaretçisi olmaz (Cemal Sultan/Afyonkarahisar).

2.6.7. Menkabevi Hayatı Sonrasında Ad Almaları

Evliyalar yaşadıkları olaylar neticesinde ad alırlar. Kemal Sultan ismini de şu olay neticesinde alır: Kemal Sultan'ın İnegöl'ün Babasultan köyünde bir hocası olduğu, arada sırada, onun yanına gittiği geldiği bunlardan birinde köye gelirken üzerine bindiği geyik ile dikkat çektiği ifade edilir. Kurt Baba'nın kurtlara hükmettiği gibi Kemal Sultan'ın da İnegöl'deki Geyikli Baba'dan el alıp çevredeki geyiklere hükmettiği geyikler ile savaflara gittiği için kendisine hocasının Sultan lakabını taktığı rivayet edilir (Çoşkun,1997, 286).

Bölgede türbe ve yatır adlandırmaları şu özelliklere göre yapılmıştır:

2.6.7.1. Çevresinde Yer Alan Nesnelere Göre İsim Alan Türbeler

Örneğin mezarın başında ya da çevresinde yer alan ağaçlardan dolayı Azat Dede, Çam Dede gibi isimler verilir. Türbenin bulunduğu yerde çok sayıda Kara Ağaç bulunduğu için bu türbeye Kara Dede ismi verilmiştir (Kara Dede/ Sofça).

Tarlaya ektiği buğday ve çavdarlar, normal tohumdan olmasına rağmen, çok güzel ve benzersiz olurdu. Bu sebeple Ahmed Dede'ye halk arasında Çavdar Şeyhî de derlerdi (Pir Ahmet Efendi/ Sofça).

Bayır Tekkesi ise, köyün kuzeyinde ve biraz üst tarafında olduğu için bu isimle anılır, mevki adıdır aslında bayır (Bayır Tekkesi/ Beşkarış).

İlçede bu mevkiye Doğruçam mevki adı da verilir (Doğruçam Dedesi/ Şaphane).

2.6.7.2. Velînin Gösterdiği Kerametlerle Adlandırılan Türbeler

Kalburcu Dede zor durumda olan askerlere kalburla su taşıdığı için bu isimle anılmıştır. Timur zamanında askerler Kalburcu Dede'nin yanına gelmiş, burada dinlenme yeri kurmuş. Dede, askerlere yemek vermiş, su lazım olmuş. Dedenin eline, bir kalbur geçmiş ve askere bu kalburla su taşımış (Pir Ahmet Efendi / Sofça).

Tavşanlı Âlâ Sultan Türbesi'nde yatan Adil Sultan, gösterdiği büyüklük neticesinde Ala sıfatın almıştır. Kocası taşar, her tarafı sel alır. Pazar Çamı'nın olduğu yer bir ada gibi ortada kalır, su günlerce çekilmez, insanlar ve hayvanlar açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Bunu gören Adil Sultan mucizevî bir şekilde su üstünden yürüyerek insanlara ve hayvanlara yiyecek götürür. Bu olaydan çok memnun kalan halk, sen sultan değil, sultanların alasisın diyerek onu överler. O günden bugüne Alâ Sultan olarak anılır (Âlâ Sultan/ Tavşanlı).

Yöre halkı arasında “Kızık Tekkesi örtü kabul etmez, Örtü Kabul Etmez Kızık Tekkesi” olarak bilinir. Saha çalışmasında kaynak kişi tekkenin çatısı birkaç kez onarılmasına rağmen çatı tuğlalarının bir gün sonra yere indiğini ve kırılmadığını belirtmiştir (Kızık Tekkesi/ Kızık köyü).

Küçükköy'e, çevre köylerden birinden gelin alınır. Gelin alayı buraya geldiği zaman gelin hastalanır, su içmek için atından inmek ister, gelin alayındaki insanlar burada su olmadığını söylemesine rağmen gelin attan iner inmez ayağının bastığı yerden su çıkar ve gelin burada ölür. Buraya gelin mezarı adı verilir (Gelin Mezarı/ Küçükköy).

Gediz'in çevresindeki yedi eren, her yıl başka yerde sohbete katılır ve kerametlerini gösterirlermiş. Bu toplantılardan biri de sonbahar aylarında (güzün) bugünkü Güzüngülü Köyünde düzenlenmiş. Sohbet faslı bitip sıra keramet göstermeye gelince, Dede sıkıca yumduğu avucunu açmış o anda avucunun ortasında bir gülfidanı yükselmeye ve her dalında da bir gül açmaya başlamış. Herkes bu keramet karşısında çok şaşırılmış köy Dedesinin gösterdiği keramet sonrasında dedeye Güzüngülü Dedesi, köye de Güzüngülü köyü denilmiştir (Güzüngülü/ Gediz).

Bu çeşmenin bulunduğu yere, canlı koçun girip kaybolduğunu görenler vardır (Koçbaba/ Elmalı).

2.6.7.3. Buldukları Yer İle Anılan Türbeler

Bu zatlar buldukları yerlere kendi adlarını da vermişlerdir. Bölge halkı tarafından bu zatların isimleriyle anılır. Örneğin Somuncu Baba Türbesi'nin bulunduğu yere Ekmeksiz Yokuşu denir.

Kocakapı Tekkesi bu mevkide bulunduğu için bu isimle anılmış ve daha sonra Seyyit Caferi Buyruk Türbesi diye de isimlendirilmiştir (Kocakapı /İnli köyü).

Işık Dede'nin Türbesi'nin olduğu alanda çoban koyunlarını otlatırken uyuya kalır. Aradan bir hayli zaman geçer, uyanır uyanmaz hemen koyunlarını aramaya koyulur. Koyunlarına hiç zarar gelmemiştir. Koyunların tamamı Işık Dede'nin Türbesi etrafında toplanmış ve türbenin olduğu yere de ışık huzmesi inmiştir (Işık Dede/ Gediz).

2.6.7.4. Türbenin Fiziki Durumu ve Ziyaret Fonksiyonun Göre Adlandırılanlar

Garip Tekke denmesinin nedeni ise; köyde bulunan diğer tekkelere göre burasını ziyaret edenlerin sayısının daha az olmasıdır (Garip Tekke/ Karaağaç).

Al Dede denilmesinin sebebi şudur: Başı gövdesinden ayrı olduğu için vücudu kanlar içindeymiş ve askerler tarafından "Al kanlara boyalı" diye tarif edilince, adı Al Dede olarak kalmış. Mezarının başında adı, Ali Dede olarak geçmektedir. Al tabirinin İslamiyet'e uygun olmayacağını düşünen insanlar, Ali ismini uygun görmüşlerdir. Halk arasında hâlâ Al Dede olarak tanınmaktadır (Ali Baba/ Merkez).

Şeyh Buhari Türbesi, Gümüşeşik Tekkesi olarak da tanınmaktadır. 1839 da Mehmet Dilaver Paşa Numan Mescidini ve hazinesinde bulunan türbeyi imar ettirmiştir. Onarım esnasında tekkenin eşliğini gümüşle kaplattırıldığı için Gümüşeşik Türbesi denilmiştir.

2.6.7.5.Hastalıkların Sağaltması Sonucunda Adlandırılanlar:

Bun Dede'nin adını nereden geldiği konusunda ise şu ortak görüş vardır: Başlı sıkışınca insanlar bu makama gelerek mum yakar kurban keser ve aş kaynatarak

fukaraya dağıtırmış (Güner, 1964, 100). Bu yüzden insanlar, Bun Dede adını vermişlerdir.

Sütü kesilen kişiler Sübbah (Süt) dedeyi ziyaret ederler (Süt Dede/ Emet).

Söylemez Tekkesine konuşamayan çocuklar getirilir (Söylemez Tekkesi/ Altıntaş).

2.6.7.6. Mesleği İle Adlandırılanlar

Çoban Baba, Erenler mevkiinde hayvanlarını otlatırken rahatsızlanır ve bitkin bir halde yere yığılır. Bir süre kendine gelemez. Kendine geldiğinde nur yüzlü bir kişinin onun hayvanlarına baktığını ve onlara zarar gelmesini engellediğini görür. Çoban tamamen kendine geldiğinde nur yüzlü kişi, ortadan kaybolur. Çoban durumu köylüye anlatır. Köylü bu nur yüzlü kişinin önemli bir evliya olduğu kanaatine varır ve bu kişiye Çoban Baba adını verirler. O gün bu gündür, Çoban Baba olarak anılır ve gerçek kabri olmasa da Türbesi yapılır (Çoban Baba/ Avdan).

Savcı Bey, Babası Ertuğrul Gazi'nin kabilesi ile Anadolu'ya geldiği zaman kendilerine yurt gösterilmesi ricasıyla, Selçuklu Sultanına gönderilmesinden dolayı ona Savcı Bey denildiği kuvvetle muhtemeldir (Savcı Bey/ Domaniç).

Boncuklu Dede çocukları seven ve onlara hediyeler dağıtan yaşlı bir ihtiyardır. Kendi yaptığı oyuncakları ve boncukları dağıttığı için bu isimle bilinir (Boncuklu Dede/ Çakıl).

Halk tarafından Nallı Medrese'si olarak da bilinir. Alemdâr Sultan vaktiyle Balaban Paşa'nın bayraktarıymış (Alemdâr Sultan/ Merkez).

Cafer Dede'nin mesleği külhancıdır bu yüzden Külhancı Dede olarak bilinir (Cafer Dede/ Merkez).

İyi bir baytar olan Tahir Çelebi, ömrü süresince hayvan bakımı ile uğraşmış ve birçok hayvan hastalığının tedavisinde başarılı olmuştur. Çelebi Tahir, rind meşreb, hoş hal ve cezbeli olduğu için, hareketlerindeki inişli, çıkışlı halleri dolayısıyla halk arasında Esrek Sultan olarak isimlendirilmiş. Sözlükte esrek kelimesi kızgın, öfkeli, meczup, deli anlamlarına gelmektedir (Esrek Sultan/ Merkez).

Köye ulaştığında sürüden arta kalan hayvanları hak almadan köy halkının emrine verip yaydığı, çobanlık yaptığı için Haksız adını alır (Haksız Hasan Dede Türbesi/ Şeyhler).

2.6.7.7.Türbe ve Yatırdaki Şahsiyetlerin Cinsiyet ve Ziyaretçilerine Göre

Halktan birkaç kişi, o yoldan tarlaya gidip gelirken Kız Dede'yi görmüşler(Kız Dede/ Emet).

Kızlar ve Oğlanlar Tekkesinde ise yatan şahısların cinsiyetleri nedeniyle türbeye Kızlar Türbesi ve Oğlanlar Türbesi denilmiştir.

Tavşanlı'da yer alan Adamlar Tekkesi de erkek ziyaretçiler nedeniyle bu adı almıştır.

2.6.7.8.Diğer Adlandırmalar

Anadolun'un fethi sırasında buraya gelen bu zatların yardımı karşısında köylü: "Dur aslanım artık" demiş ve köy burada kurulmuştur (Tulaslan).

Hayme Ana'ya "Çadıranası-Çadır büyüğü" anlamına gelen Hayme Ana derlermiş.

Tekke'nin ismi Dua tekkesi olarak geçer.1934 yılında köyün adı Duva olarak değiştirilince türbenin de adı değişmiş ve Duva Tekkesi olarak anılmıştır.

2.7. Türbe ve Yatırdaki Kişilerin Tarihi Şahsiyetleri

2.7.1. Horasan Velileri

Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli katkıları bulunan üç evliya zümresi, Türkistan erenleri, Horasan erenleri ve Rumeli erenleri diye adlandırılmaktadır (Aşan, 1998, 55).

Bu zümreler, geldikleri coğrafyaya veya izledikleri güzergaha nispetle Horasan Erenleri olarak adlandırılmaktadır. Evliya menakıpnamelerinde de

Anadolu'ya göç ettiğinden söz edilen dervişler, hangi tarikata mensup olursa olsun, mutlaka Horasan'dan göçme, yani Horasan Erenleri'nden sayılmaktadır (Kozan, 2012, 313).

Horasan erenleri, genel olarak Horasan bölgesinde yetişmiş veya bu yöreye başka yerden gelmiş şeyh ve dervişleri ifade etse de asıl anlamı Anadolu'nun Türkleşmesine ve İslamlaşmasına büyük katkı sağlayan üç evliya zümresinden (Türkistan erenleri, Horasan erenleri, Rum erenleri) biri olarak ifade edilmektedir.

Moğol istilasından sonra, birçok Horasan ereni Anadolu'ya gelerek, Türkleşmeye ve İslamlaşmaya büyük katkılar sağlamışlardır. Türkiye'de binlerce dede ve baba adını taşıyan ve mekânı bulunan bu ziyaret yerleri bunun ispatıdır. Germiyanogullarının menşe itibarıyla Özbekistan kökenli oldukları kabul edilirse neden velilere Horasan Ereni denildiği anlaşılacaktır.

Horasan bölgesi, İslam dünyası ile Türk dünyası arasında bir geçit olmuş, İslamiyet, Türkler arasına buradan girmiştir. Aynı dönemde Harezm alanları dervişlerle dolmuş, şeyh ve müritler sahip oldukları tasavvufi fikirleri, buradan Türkler arasına yaymışlardır (Aşan, 1998, 54). Hiç kuşkusuz tasavvuf hareketinin Anadolu'da alt yapısını oluşturan Hoca Ahmet Yesevî ve hikmetleri horasan erenlerinin çıkış noktasını teşkil eder.

İşte Kütahya yöresi türbe ve yatırlarında yatan şahsiyetlerden Horsa Erenleri olarak adlandırılan veliler şunlardır:

Seyitömer, Anadolu dolaylarına ilk gelen Türk Mutasavvıflarından olup, bulunduğu çevreyi ilk defa İslamiyet'le tanıştıran ve buna zemin hazırlayan kişidir (Seyitömer/ Seyitömer Belediyesi).

Şeyh Ali Efendi Horasan erenlerindedir. Türkistan'dan gelip, buralara yerleşmiş, İslâmı yaymak ve yaşatmak için çalışmış, mübarek bir kişidir (Şeyh Ali Efendi/ Bölcek).

Ali Karaaslan Dedeye göre ise; Fike Sultan, Kemal Sultan, Seydi Sül Dede, Karacaahmet Sultan ve Ana Sultan, Hacı Bektaş Veli'nin halifeleridir (KK203).

Horasan ereni olarak anlatılan şahsiyetler şunlardır: Ali Baba/ Geven, Öteköy Tekkesi/ Karaağaç, Horasan Erenleri/ Sekiören, Karadona Bey/ Gediz, Murat

Gazi/ Gediz, Hasan Dede, Süt Dede/ Emet, Şehitler Türbesi, Işık Çakır, Arap Dede/ Hisarcık, Hacı Ahmet Efendi/ Simav, Şeyh Muslihittin, Efendi Bula, Sakıp Dede, Ali Baba/ Merkez, Ahi Arslan/ Tavşanlı, Şehit Dede, Yak Dede, Selim Dede/ Domaniç, Yar Geldi, Perişan Dede, Alıncak Tekke, Aziz Dede/ Altıntaş.

2.7.2. Asker- Gazi- Veli- Şehit

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında rol almış şehit ve kahramanların mezarları yöre halkı tarafından yoğun olarak ziyaret edilmektedir. Menkıbelerde asker olarak adlandırılan bu şahsiyetler vatan uğruna, din uğruna “İlahi Kelumatullah” uğruna şehit olmuş ölmeyen ölülerimizdir. Kütahya yöre halkı tarafından bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli rol oynayan şehit-veli-alperen gibi din büyüklerinin hatıralarını ebedileştirmek için bu ulu zatlara, türbe ve makamlar inşa etmişler, menkıbeler oluşturmuşlar ve bu mekânları belli amaç ve maksatlar doğrultusunda ziyaret etmişlerdir.

Şehitler vefat ettikleri yere gömülür. Savcı Bey'in şehit düştüğü yer olan Karaköy sınırları içerisinde Kandilli Çam olarak adlandırılan bölgede mezarı olmasına rağmen resmi kayıtlarda Savcı Bey'in mezarı olarak Söğüt gösterilir.

Kendisinin bir asker olduğu rivayet edilir. Asıl adı Dede Bâli olup halk arasında Mülayim Dede olarak tanınmaktadır. Aslen Beyköylü olup Ali Beyler sülalesine mensuptur. Tavşanlı'nın idareci sınıfından olduğu bilinmektedir (Mülayim Dede/ Tavşanlı).

Arslan Bey, Terzi Dede/ Tavşanlı, Seyyid Ömer, Ali Dede/Aydoğdu, Meçhulasker/ Doğuluşah, Ahmet Dede/ Saruhanlar, Karadelicik/ Saruhanlar, Ali Baba/ Domaniç, Paşabalı/ Saruhanlar, Abbas Dede, Arap Dede, Şahmaran Dede/ Saruhanlar, Bun Dede/ Merkez, Cemalletin Sultan, İbrahim Sultan, Kadı Şeyh Gazi, Evliya Efendi Türbesi, Osman Dede Türbesi, Üç Asker (Haydar Efendi-Fevzi Efendi- Ali Baba)/Merkez, Hıdırlık/ Merkez, Seyyid Gazi, Asarlık/ Şaphane, Hüseyin Dede Türbesi, Ahmatcık Türbesi, Er Yatağı /Şeyhler, Haydar Gazi/ Abaş Köyü, Karadona Yatırı/ Gediz, Kızık Dede/ Kızık Tekkesi, Öteköy Tekkesi/ Karaağaç, Horasan Erenleri/ Sekiören, Murat Dede/ Murathanlar köyü, Kurukafa-

Kesikbaşlar/ Merkez, Balım Sultan/ Şeyhler, Şehitler Türbesi -Ahi Resul Zaviyesi/ Hisarcık, Meyis (Veyis) Dede/ Gediz, Murat Dede/ Gediz.

2.7.3. Ahmet Yesevî Müridleri

Âlâ Sultan, Selim Dede, Yağıbasan Dede, Arap Dede, Işık Ali, Işık Çakır, Resul Baba.

2.7.4. Alevi Dedeleri

Sarı İsmail Sultan/ Tavşanlı Dedeler köyü, Pir Ahmet Efendi/ Sofça, Seyyid Ali Sultan /Çamlıca, Camal Sultan/ Ali Dede/Sofça, Karadonlu Can Baba/ Merkez, Işık Çakır/ Hisarcık, Resul Baba/ Altıntaş, Karadonlu Can Baba/ Gediz, Işık Ali Türbesi/ Gediz, Hacı Baba/ Gediz, Hüseyin Gazi/ Körs, Karakuzu Tekkesi Erenler Tekkesi.

2.7.5. Devlet Adamı

Köse Kalfa/ Tavşanlı, Saru Batu Savcı Bey/Domaniç, Esrek Sultan (Çelebi Tahir/ Karagöz Ahmet Paşa, Yakup Bey, Paşam Sultan / Merkez.

2.7.6. Din Adamı

Somuncu Baba, Arslan Bey, Kurt Dede, Celvet Dede/Tavşanlı; Osman Dede/ Ilıca, Gurbet Baba/ Merkez, Ali Baba/Geven, Adsız Tekke/Karaağaç, Yorgun Çelebi/Merkez, Ahi Arslan / Merkez, Şeyh Salih Efendi/ Merkez, Şeyh Buhari/ Merkez, Hacı Mehmet Efendi Türbesi/ Simav, Acem Baba/Simav, Hacı Baba/ Gediz.

2.7.7. Ermiş Kadın

Ana Sultan, Bacıyanı Rum olarak adlandırılan Anadolunun fethinde ve imarında büyük hizmetleri bulunan kadınlarımızdandır. Kütahya ili türbe ve yatırlarındaki ermiş kadın veliler şunlardır: Hayme Ana/ Domaniç, Beşler Türbesi/

Karaağaç, Garip Tekke/ Karaağaç, Duva Tekkesi/Duva Köyü, Sarıkız/ Ilıcaksu, Gelin Mezarı/ Küçükköy, Ebe Ana/ Saruhanlar, Şerife Ana ve Mümine Hatun/ Saruhanlar, Gül Ana/Saruhanlar, Ebe Çamlığı/Domaniç, Efendi Bula/ Merkez, Fatma Ana/ Merkez, Rabia Hatun/ Merkez, Abdal Ece/ Merkez, Sarıkız/ Cabrail Beldesi.

2.7.8. Hacı Bektaş'ın Postnişi

Sarı İsmail Sultan, Hüseyin Gazi, Seyit Ali Sultan, Karacaören Tekkesi (Fike Sultan), Kemal Sultan, Resul Baba, Kara Donlu Can Baba, Turabi Haksız Hasan, Işık Çakır Sultan, Karaca Ahmet Sultan, Hasan Dede, Süt Dede, Işık Ali Sultan.

2.7.9. Halveti Şeyhi

Gurbet Baba, Pir Ahmet Efendi, Ahi Evren, Efendi Bula, Şeyh Bahşi, Kadı Şeyh Gazi, Şeyh Salih Efendi.

2.7.10. İmam

Sarı İsmail/ Tavşanlı, Hacı Mehmet Efendi Türbesi/ Simav.

2.7.11. Köyün Kurucusu

Kolonizatör Türk dervişleri olarak isimlendirilen bu şahsiyetler fetih politikalarıyla sadece toprağı işlememişler, insanların gönüllerini de işleyerek onların kalplerinde derin izler bırakmışlardır. Bu topraklarda onların yıllardır varlığının ispatı olarak türbe ve yatırlar gösterilmiştir. Türbe ve yatırlar, her türlü felakette sığımlacak bir mekân olmuş ve eski inançların önemli bir merkezi olarak popüler dindarlığın duraklarını oluşturmuştur.

Kurucu olan bu şahsiyetler isimlerini köylere vermişler ya da yerleşim yerlerin kuruluşuna ön ayak olmuşlardır. Bu zatların “kurucu”, “koruyucu” ve dilekleri “yerine getirici” bir Allah dostu olduğuna inanılır (Çobanoğlu, 1998, 7).

Kemal Sultan/ Tavşanlı, Pir Mehmet Efendi/ Ayvalı köyü, Ana Sultan/ Ana Sultan köyü, Kızık Tekkesi/ Kızık köyü, Seyit Ömer/ Seyitömer, Seyyid Ali Sultan/ Çamlıca, İshak Seydi/ Gevrekseydi, Bayramşah Tekkesi/ Bayramşah, Himmet Dede/ Alibey köy/ Altıntaş, Murat Dede/ Murathanlar köyü, Ahmet Dede (Ahmatçık)/ Saruhanlar, Doğan Bey/ Beyce Kasabası.

Şehitler Türbesi/ Hisarcık, Işık Ali Türbesi/ Gediz, Ali Dede Türbesi/ Aksaklar, Dede/ Güzüngülü.

2.7.12. Seyyid

Seyyid Burhanettin/ Gümüşköy, Seyyid Dede/ Saruhanlar, Seyyid İbrahim Sultan I, II/ Merkez, Cabire Sultan/ Simav, Mehmet Dede/ Merkez.

2.7.13. Şair

Şeyhi, Sunullah Gaybi, Ahteri, Muhammet Askeri.

2.7.14. Ulema

Söylemez Dede, İshak Fakih, Evliya Efendi, Osman Efendi, Sakıb Dede, Ömer Bari, Doğru Çam Dedesi/ Şaphane, Ece Sultan/ Simav.

2.7.15. Arap

Anadolu'nun eski dini anlatıları arasında sekizinci dokuzuncu asırlardaki mücadele sırasında öldürülmüş Arapların gömüldükleri yerler varsayılan türbeler sayıca fazladır. Halk bu kişilerin türbe ve yatırlarına genel bir unvan olarak Arap Dede demektedir. Bunların en belirginlerinden birisi de Seyyid Battal Gazi'dir (Husluck,1932, 70).

Al Dede, Arap Dede vd.

2.8.Türbe ve Yatırların İşlevleri

Geçmişten geleceğe türbe ve yatır ziyaretleri varsa bunun temelinde türbe ve yatırların fonksiyonları yatmaktadır. Çeşitli dilek, istek, adak ve murat için gidilen bu ziyaret merkezleri belli alanlarda ihtisaslaşmaktadır. Bunun neticesinde insanlar bireysel ve toplumsal dileklerini bu mekânlara taşırlar. Kütahya ili türbe ve yatırlara insanlar genellikle, çocuk sahibi olmak, hastalıklarına şifa bulmak, refah ve huzur dilemek, geleceğe yönelik dileklerde bulunmak ve yağmur duası için giderler. Türbe ve yatırlara her türlü dilek ve istek için gidilmektedir. Özellikle köylerde, hayvan hastalıklarının tedavisi için türbe ve yatırlara hala başvurulduğu gözlemlenmiştir. Türbe ve yatırlara gidiş amacı tıbbın ilerlemesiyle de değişim göstermektedir. Örneğin, eskiden fitik hastalığı için yatırlara gidilirken bugün daha çok doktora gidilmektedir. Türbe ve yatırlara gidiliş amaçları ferdi talepler, toplumsal talepler ve halk hekimliği talepleri olmak üzere üç başlıkta, sınıflandırılarak verilmiştir.

2.8.1.Ferdi Talepler

2.8.1.1.Hayatın Geçiş Dönemiyle İlgili Talepler

2.8.1.1.1.Doğumla İlgili Talepler

a. Çocuğu Olmayan Ailelerin Çocuk Sahibi Olması ve Kısırlığı Gidermek İçin

Ülkemizde çocuk sahibi olmak için gidilen yatır sayısı diğer sebeplere oranla gidilen türbe sayısından daha çoktur (Acıpayamlı, 1974, 14-22). Türbelerde çocuk sahibi olmak amacıyla gerçekleştirilen çeşitli ritüellerden sonra eğer çocuk olursa, ziyaret edilen türbenin ismini çocuğa verme uygulaması ise oldukça yaygındır.

Göçebe ve tarım toplumunun en çok ihtiyaç duyacağı gereksinim insan gücüdür. Türk milletinde hayatın en önemli aşaması ve başlangıcı kabul edilen doğum önemsenmiştir. Çocuksuzluk halk hikayelerinin çoğunda, masalarda ve efsanelerin bir bölümünde önemli bir sorun olarak karşımıza çıkar. Bu sorunun çözümünde dedeler ve yatırlar önemli bir yere haizdir.

Hikmet Tanyu'nun *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri* adlı çalışmasında çocuk sahibi olmak için gidilen ziyaret yerleri sayısı otuz dokuz olarak

verilmiştir. Türkiye için bu sayı gerçekte daha fazla olmalıdır (Boratav, 2003, 1894). Bu değerlendirme bütünüyle doğrudur. Kütahya yöresi türbe ve yatırlara(dede, tekke) gidiliş amacının başında bu sebep vardır.

Çocuk sahibi olmak için yapılan uygulamalara yöre halkı bağlanma adını vermektedir. Falanca türbeye bağlandım gibi ifadeler yörede çocuk sahibi olmak isteyen kişilerin uygulayacağı pratiklerin genel adı olmuştur. Çocuk sahibi olmak ve kısırlığı gidermek için ziyaret edilen türbe ve yatırlar şunlardır:

Ekmekçi Dede, Terzi Dede, Köse Kalfa, Gaip Dede, Kemal Sultan, Ahmet Dede, Sarı İsmail Sultan /Tavşanlı; Ergun Çelebi Ana Sultan, Bun Dede, Ulu Cami Türbesi, Karadonlu Can Baba, Paşam Sultan / Merkez; Ana Sultan, Arap Dede, Şeyh Veli Bayram, Pir Ahmet, Kızık Tekkesi, Seyyitömer, Hüseyin Gazi, Şeyhi, Seydi Ali Sultan, Öteköy Tekkesi, Bayram Şah, Tekke/ Kırgıl, Gayberenler/ Aydoğdu, Tulaslan, Arap Tekke/ Çavuşunçiftliği, Mehmet Dede/ Ahiler köyü, Cemal Sultan/ Afyonkarahisar, Kara Dede/Arap Dede/ Sofça, Sobran Köyü Türbeleri, Demirli Tekke Türbesi, Ahu Ali/ Gümüşköy/ Merkez köyler; Himmet Dedede, Aziz Dede, Altuncık Türbesi/ Altıntaş Köyü, Seydi Sül Dede, Erenler Tekkesi, Yar Geldi, Söylemez Tekkesi, Kızlar Türbesi/ Işıklar, Murat Dede, Yapılcan Köyü Türbesi/Altıntaş; Selim Dede, Gülistan Dede, Gelin Mezarı, Ebe Ana, Şerife Ana, Arap Dede, Helvacı Dede, Kızığreti Dedesi/ Domaniç; Doğruçam /Şaphane; Küçükyaren Dedesi, Bedreddin Türbesi, Doğan Bey Türbesi, Tatar Dede, Hacı Ahmet Efendi Türbesi/Simav; Işık Çakır, Haksız Hasan Türbesi/Hisarcık; Kara Dede, Serdar Dede, Haydar Gazi, Boran Dede, Düşecek Tekke /Emet; Kara Donlu Cihan Baba, Veyis Dede, Ali Dede Türbesi/Aksaklar, Murat Dede Tekke/ Pınarbaşı, Karadona Yatırı /Gediz.

b. Doğum sonrası sütü gelmeyen kadınların sütünün gelmesi için: Süt Dede/ Altıntaş, Sübbah Dede(Süt Baba) Türbesi/Emet, Gaflet Baba Türbesi, Koca Bey(İncir Dede)/ Gediz.

c. Yeni Doğan Çocuğun Ölmemesi İçin: Haydar Gazi/ Emet, Erenlerekkesi/Altıntaş, Akpürüm Dede/ Altıntaş, Meyis Dede/ Gediz, Murat Dede /Gediz, Ebe Ana Türbesi/Domaniç, Sarı İsmail Sultan/ Tavşanlı, Mehmet Dede/Ahiler Köyü, Himmet Dede/Altıntaş.

ç . Çocuğun Zeki Olması İçin: Terzi Dede/ Tavşanlı, Murat Dede/ Gediz.

2.8.1.1.2.Sünnet İle İlgili Talepler

Sünnet Olan Çocuğun İyileşmesi İçin: Terzi Dede/Tavşanlı, Seydiömer/ Seyitömer Belediyesi, Garipçe Dede/ Muratlı Köyü.

2.8.1.1.3.Evlilik İle İlgili Talepler

a. Kısmet Açmak İçin: Seyyid Ali Sultan/ Çamlıca, Öteköy Tekkesi/ Karaağaç, Söylemez Dede, Bun Dede, Paşam Sultan, Murat Dede/ Altıntaş, Hatuniye Cami, Sarı İsmail Sultan.

b. Mutlu Bir Evlilik Başlangıcı İçin: Haksız Hasan Türbesi, Ana Sultan, Kemal Sultan, Baba Sultan, Hüseyin Gazi, Gelin Mezarı, Terzi Dede, Kemal Sultan, Yörgüç Köyü Türbeleri, Ana Sultan, Seydiömer, Baba Sultan, Seyyid Burhanettin, Alibey köy, Himmet Dede, Erenler Tekkesi, Yapılcan köyü, Garip Teke, Sevdiğin köyü, Gelin Mezarı, Garipçe Dede, Paşam Sultan, Sarı Kız Türbesi/ Cebrail Belediyesi, Söylemez Tekkesi.

c. Sorunlu Evliliklerin Düzelmeye İçin: Ergun Çelebi Türbesi, Paşam Sultan, Bun Dede, Öteköy Tekkesi, Köse Kalfa, Dede/ Elmağacı köyü, Himmet Dede.

2.8.1.1.4.Refah ve Mutluluğa Yönelik Talepler

a. Ev Sahibi Olmak İçin: Sunullah Gaybi(Hüdarabbim) Türbesi, Rabia Hatun, Ahî Arslan, Sarıkız (Kırklar); Ece Sultan/ Simav, Tekke/ Pınarbaşı/ Gediz, Selim Dede/ Çukurca, Arap Dede, Ilıca/ Merkez köyler.

b. Bereket İçin: Sarı İsmail Sultan, Kemal Sultan/ Tavşanlı; Kükürt köyü Dedeleri, Arap Dede, Çavuşun Çiftliği, Arap Dede, Sobran köyü Türbeleri/ Merkez köyler; Himmet Dede, Erenler Tekkesi/ Altıntaş; Ilıcaksu/ Domaniç, Kadı Şeyh Tekkesi, Enderesi/ Simav.

c. İş Bulmak İçin: Devlet işine girmek için, Ilıca/ Arap Dede, Hüseyin Gazi/ Körs, Selim Dede/ Çukurca, Bun Dede, Rabia Hatun, Ulu Cami Türbesi, Sarıkız / Merkez.

ç. Namaza Başlamak İçin: Bun Dede, Paşam Sultan.

d. Para Sahibi Olmak İçin: Bun Dede, Somuncu Baba, Rabia Hatun, Ece Sultan Türbesi, Kadı Şeyh.

e. Sınavda Başarılı Olmak İçin: Ahi Arslan, Paşam Sultan, Ali Dede/Merkez Ahi Evren, Avdan Çoban Baba, Fatma Ana Türbesi, Bun Dede, Ulu Cami Türbesi, Sarıkız(Kırklar), Üç Asker (Haydar Efendi-Fevzi Efendi- Ali Baba), Somuncu Baba, Akpürüm Dede, Mümine Hatun, Nalbant Hüseyin.

f. Araba Sahibi Olmak İçin: Rabia Hatun, Sarıkız, Bun Dede, İshak Fakih.

g. Kaza Yapmamak İçin: Somuncu Baba, Ana Sultan, Gayberenler, Işıkselvi Tekkesi, Nalbant Hüseyin ve Mümine Hatun.

2.8.2.Toplumsal Talep

a. Askere veya Gurbete Gidenlerin Sağlıklı Bir Şekilde Gidip Gelmeleri İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar: Sarıkız(Kırklar), Hıdırlık Mescidi, Gurbet Baba, Terzi Dede, Kemal Sultan, Ebe Ana, Haydar Gazi(Tekke)/ Akçaalan, Çam Dede/ Gediz, Ahmet Dede/ Ayvalı köyü.

Hüseyin Gazi/ Körs, Seyyid Ali Sultan/ Çamlıca, Çoban Baba, Demirli Tekke Türbesi/ Sobran, Ahi (Ahu) Ali Türbesi/ Gümüşköy, Himmet Dede/ Alibey köy, Aziz Dede/ Akçaköy, Nalbant Hüseyin ve Mümine Hatun, Şerife Ana/ Domaniç, Ali Baba, Bun Dede, Sarıkız/Kırklar, Seyyit Ebu'l Vefa-Cefa-Sefa, Hıdırlık/ Merkez; Şaphane/ Doğruçam Dedesi/ Şaphane, Haksız Hasan Dede Türbesi, Hisarcık Hüseyin Dede Türbesi, Işık Çakır, Şeyh Çakır Sultan Türbesi/ Hisarcık; Haydar Gazi /Abaş Köyü, Kara Donlu Can Baba (Cihan Baba) Gurbet Baba/Gediz.

b. Hacca Gidebilmek İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar: Karadonlu Can Baba, Gurbet Baba/ Gediz; Terzi Dede/ Tavşanlı, Ahî Arslan, Ahu Ali Türbesi/ Gümüşköy, Himmet Dede/ Alibey köy, Murat Dede/ Altıntaş.

c. Yağmur Duası İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar⁷: Sarı Dede, Somuncu Baba (Ekmekçi Dede) İkiizler Tekkesi, Yâren Dede, Kabağağaç ve Tütmen

---

⁷ Bu konuda Sabri Koz tarafından hazırlanan Yağmur Duası Kitabına bakınız. Koz, Sabri(2007),Yağmur Duası Kitabı, Kitabevi Yay. İstanbul, Uğuroğlu Barlas, “Karabük ve Safranbolu Yöresinde Yağmur Duası Yapılan Türbe ve Yatırlar” Yağmur Duası Kitabı, Kitabevi Yay. İstanbul

Dedesi, Tallı Dede/ Tavşanlı, Ana Sultan Şeyh Ali Efendi Türbesi, Kızık Tekkesi, Baba Sultan, Demirli Tekke, Terzi Dede, Bayramşah, Şeyh Ali Efendi, Beşler Türbesi, Çırçırçeşmesi Tekkesi, Erenler, Çoban Baba, Erenler Düzlüğü, Köy Dedesi/ Kükürt, Arap Tekke/ Çavuşunçiftliği köyü, Fike Sultan, Mehmet Dede/Ahiler köyü, Erenler/ Alayunt, Al Koca Tekkesi/ Uluköy, Akbaba Türbesi/ Sobran, Musa Dede/ Demirciören köyü, Ahali Türbesi/ Merkez köyler; Al Dede ve Arap Dede, Ahî Arslan, Seyyit Ebu'l Vefa-Cefa-Sefa, Hazırlık Sultan, Acar Sultan/ Merkez; Himmet Dede, Alıncak Türbesi, Döner Taş Türbesi/ Alıncık, Erenler Tekkesi, Perişan Dede, Murat Dede, Kara Dede, Hasan Dede, Ahi Musa, Hamza Tekkesi/ Altıntaş; Çırpıl Dede/ Berçin, Duman Dede/ Berçin, Pürencik Dedesi/ Domur, Gülistan Dede/Domur, Gelin Mezarı/ Küçüköy, Çetirler Dedesi/ Domaniç, Çalı Dede, Şerife Ana, Hemit Dede, Helvacı Dede, Sancılı Dede, Selim Dede, Siğil Dede/ Muratlı Köyü, Güzlük Dedesi, Yağbasan, Kızığreti Dedesi, Kaygılı Dede, Eftel Dede, Koru Dede, Çat Dede/ Güney/ Domaniç; Seyyit Gazi/ Değirmendere/ Şaphane; Kavli Ahmet, Kocayeren Dedesi /Şenköy, Bedreddin Türbesi, Gökçeler Türbesi/ Simav; Ilıca Dede Türbesi, Kutlubeyler Tekkesi, Şeyh Çakır/ Hisarcık; Kara Dede, Haydar Gazi/ Abaş Köyü, Tekke/ Düşecek/ Emet; Tekke/ Pınarbaşı, Mehmet Dede/Ece Köyü, Sarıkız Türbesi, Yâren Dede, Güzüngülü Dedesi, Ali Dede Türbesi/ Aksaklar/ Gediz.

ç. Hıdırellez Kutlamaları İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar

Eski Dede-Koca Dede, Küçük Dede- Yeni Dede, Zekeriyya Efendi, Cabire Sultan Türbesi, Cıbcık Dedesi, Yâren Dede, Acem Baba /Simav; Asarlık/ Şaphane, Meçhulasker / Merkez köyler; Ilıca Dede Türbesi/ Şeyhler, Kara Donlu Can Baba/ Gediz.

d. Dini Bayramlar Sonrası Toplu Dilekler İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar: Fike Sultan/ Karacaören.

e. Törensel Kutlamalar İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar: Koçubaba Türbesi/ Elmalı, Kemal Sultan Türbesi/ Afyonkarahisar, Pir Ahmet Efendi Türbesi,

---

s.334-357., Erman Artun “Adana Yağmur Yağdırma Törenlerinde Boğa Dede, Bulut Dede ve Tosun Dede” Yağmur Duası Kitabı, Kitabevi Yay. İstanbuls.304-313.

Karakuzu Tekkesi/ Soça, Ebe Ana Türbesi, Şehit Dede Türbesi, Paşa Balı Türbesi, Savcı Bey, Hayme Ana Türbesi, Doğan Bey Türbesi, Arap Dede, Selim Dede Türbesi, Ahmet Dede Türbesi/ Domaniç; Işık Ali Türbesi, Haksız Hasan ve Türabi Türbesi, Hasan Dede Türbesi/Hisarcık.

2.8.3.Halk Hekimliği İçin

2.8.3.1.Çocuk Hastalıklarının Tedavisi İçin Gidilen Türbe ve Yatırlar

1. Huysuz Çocukların İyileşmesi(Huy Değişirme) İçin Gidilen Türbe ve Yatırlar: Acar Sultan, Kızık Tekkesi, Yorgun Çelebi Türbesi, Esrek Sultan(Çelebi Tahir), Köse Kalfa, Seyitömer, Gevrekseydi, Horasan Erenleri/Sekiören, Aziz Dede/ Akçaköy, Seydi Sül Dede/ Altıntaş Köyü, Resul Baba, Ebe Ana, Nalbant Hüseyin ve Mümine Hatun, Arap Dede/ Domaniç, Garipçe Dede/Muratlı Köyü, Ahi Evren Kavli Ahmet/Simav.

2. Karnı Ağrıyan Çocukların İyileşmesi İçin Gidilen Türbe ve Yatırlar: Sancılı Dede/ Domaniç, Ahi Ali/Gümüşköy, Cemal Sultan(Kemallı ocağı)/ Afyon

3. Ağlayan Çocukların Ağlamaması İçin Gidilen Türbe ve Yatırlar: Kavli Ahmet, Hacı Ahmet Efedî Türbesi /Simav.

4. Fıtık Olan Çocukların İyileşmesi İçin Gidilen Türbe ve Yatırlar: Seyyid Ali Sultan, Bayramşah, Malsulcuk Yatırı/ Alayunt, Eftel Dede(Abdal Dede) /Kozcağz, Domaniç, Resul Baba/ Beşkarış Köyü, Selim Dede/ Çukurca, Öteköy Tekkesi, Haydar Gazi Türbesi.

5. Konuşamayan Çocukların İyileşmesi İçin Gidilen Türbe ve Yatırlar: Söylemez Tekkesi, Ergun Çelebi Türbesi (Dönerler Camii – Hezar Dinari Mescidi), Aziz Dede Türbesi.

6. Uyuyamayan Çocukların Uyuması İçin Gidilen Türbe ve Yatırlar: Ergun Çelebi Türbesi.

7. Yürüyemeyen Çocukların Yürümesi İçin Gidilen Türbe ve Yatırlar: Aziz Dede/ Akçaköy, Ahî Arslan, Ahi Evren/ Ahi Evren Sultan, Esrek Sultan(Çelebi Tahir).

8. Yaramaz Çocukların Usulanması İçin Gidilen Türbe ve Yatırlar: Terzi Dede, Mülayim Dede, Kemal Sultan, Ahmet Dede, Yörgüç Köyü Türbesi, Aziz Dede, Akçaköy, Kızığreti Dedesi/ Aksu, Ahi Evren, Ahi Evren Sultan, Yorgun Çelebi Türbesi, Esrek Sultan(Çelebi Tahir) Paşam Sultan, Kavli Ahmet.

9. Burnundan Rahatsız Olan Çocukların İyileşmesi İçin: Şaban Dede/ Tavşanlı.

10. Kızamığa Yakalanmamak ve Kurtulmak İçin: Çırçırçeşmesi Tekkesi/ Karağaç.

11. Sarılık Hastalığının Tedavisi İçin: Sarıkız Dedesi/ Altıntaş, Sarıkız/ Ilıcaksu, Selim Dede/ Çukurca, Sarıkız Türbesi/ Cebrail.

2.8.3.2.Yetişkinlerin Tedavisi İçin Gidilen Türbe ve Yatırlar:

1. Ağrı ve Sızıyı İyileştirmek İçin (Bel ağrısı vs.): Hüseyin Gazi/ Körs, Gayberenler/ Aydoğdu, Gevrekseydi, Söylemez Tekkesi, Tulaslan Türbesi, Haksız Hasan Türbesi.

2. Akıl Hastalığı Olanlar(Ruhi Bunalım Geçirenler) İçin: Ahmet Dede/ Tavşanlı, Adsız Tekke/ Karağaç, Aziz Dede/ Akçaköy, Ahmet Dede(Ahmatçık)/ Saruhanlar.

3. Cilt Hastalığı İçin: Çırçırçeşmesi Tekkesi/ Karağaç, Doyumak(Doynumak) Türbesi/ Akçaalan.

4. Yel Kestirmek İçin: Kızık Tekkesi.

5. Çıban: Çırçırçeşmesi Tekkesi/ Karağaç.

6. Felçli Hastaların İyileşmesi İçin: Sarı İsmail Sutan Türbesi, Aziz Dede Türbesi, Karakuzu Baba, Ergun Çelebi Türbesi.

7. Göz Akıntısının Tedavisi İçin : Hayme Ana Türbesi, Tulaslan Türbesi.

8. Yüzdeki Yaralar İçin: Kızık Tekkesi.

9. Her Türü Hastalığın Tedavisi İçin: Şeyh Ali Efendi/ Bölcek, Hüseyin Gazi/ Körs, Seyyid Ali Sultan, Öteköy Tekkesi/ Karağaç, Gayıberenler/ Aydoğdu, Tulaslan(Doğarlan) Horasan Erenleri, Sobran Köyü Türbeleri, Bayır Tekkesi/Hüda

Tekkesi, Kızlar Tekkesi/ Işıklar, Kocakaya/ Karaağaç köyü, Kabadede Tekkesi, Ebe Ana, Şerife Ana, Ahi Evren Sultan, Bun Dede, Fatma Ana Türbesi, Sunullah Gaybi-Hüdarabbim Sultan, Paşam Sultan, Şeyh Salih Efendi, Seyyit Ebu'l Vefa-Cefa-Sefa, Sakıp Dede, Doğruçam Dedesi/ Şaphane, Tatar Dedesi, Çimen Dede/ Şeyhler, Ilıca Dede Türbesi, Şehitler Türbesi, Haydar Gazi(Tekke)/ Akçaalan, Pir Mahmut Türbesi ,Murat Dede Türbesi/ Gediz.

10. Alkol Bağımlılığından Kurtulmak İçin: Bun Dede, Paşam Sultan, Resul Baba/ Hisarcık.

11. Köstebek Hastalığının Tedavisi İçin: Doğan Bey Türbesi/ Simav.

12. Ateşli Hastalıktan(Humma) Kurtulmak İçin: Zekeriya Efendi/ Simav.

13. Kalp Çarpıntısından Kurtulmak İçin: Karadonlu Can Baba(Cihan Baba)/ Gediz.

14. Saç Dökülmesini(Kelliği)Önlemek İçin: Sarıkız/ Ilıcaksu.

15. Korku Vehim(Yürek Kalkıklığı): Ahmet Dede, Sarı İsmail Sultan, Ahi Ali (Ahali- Ahu Ali) Türbesi, Seydi Sül Dede, Kurt Dede.

16. Kuduz Olma Riski Olanlar: Ahmet Dede(Ahmatçık), Sarı İsmail Sultan.

17. Mide Ağrısının Tedavisi İçin: Somuncu Baba, Doyumak Türbesi.

18. El ve Vücuttaki Siğillerin Tedavisi İçin: Ana Sultan, Çırçır Çeşmesi Tekkesi, Sobran köyü Türbeleri, Siğil Dede/ Muratlı köyü

19. Hastalığın Geçmesi Durumunda Şükür İçin: Paşam Sultan Türbesi, Erenler Tekkesi, Bun Dede, Kurt Dede, Sancılı Dede.

2.8.3.3.Halk Baytarlığı İçin Gidilen Türbe ve Yatırlar

İneğin Süt Vermesi İçin: Ahmet Dede, Elmağacı Dedesi, Duva Tekkesi, Gülistan Dede/ Domur, Seydi Sül Dede/ Altıntaş, Sancılı Dede, Çimen Dede/ Hisarcık.

Kayıp İneğin Sağ Salim Dönmesi İçin: Somuncu Baba, Erenler Tekkesi/ Kırgıl.

Sağdırmayan İneklerin Uslanması İçin: Ahmet Dede, Sancılı Dede, Kükürt Dedesi, Gülistan Dede, Çimen Dede, Esrek Sultan, Duva Tekkesi, Hasan Dede/ Kızılçukur.

Huysuz Hayvanların Uslanması İçin: Esrek Sultan(Çelebi Tahir), Seydi Sül Dede, Garipçe Dede/ Muratlı Köyü, Sancı Dedesi/ Simav.

2.8.4. Diğer Talepler İçin Gidilen Türbe ve Yatırlar

Herhangi Bir dilek İçin: Arap Dede, Derviş Ahmet ve Mehmet Efendi, Seydiömer, Hüseyin Gazi, Ali Dede, Hemid Dede, Ana Sultan, Şeyh Veli Bayram, Erenler Tekkesi, Şeyh Ali, Osman Dede, Ali Baba Tekkesi, Acar Sultan, Fike Sultan Tekkesi, Koçbaba(Koçubaba), Sobran Köyü Türbeleri, Musa Dede/ Demirciören Köyü, Erenler Tekkesi, Seyyid Burhanettin/ Merkez köyler; Himmet Dede, Alıncık Köyü Türbesi, Garip Dede, Perişan Dede, Oğlanlar Türbesi/ Kızlar Tekkesi, Ahi Yusuf Türbesi, Hasan Dede, Akpürüm Dede Türbesi/Altıntaş; Hayme Ana Türbesi, Selim Dede, Yak Dede, Ebe Ana, Nalbant Hüseyin ve Mümine Hatun, Şerife Ana, Güllana, Karadelicik, Koyundamı Dedesi/ Çoban Dede, Bekteş(Bektaş) Dede/ Domaniç; Sarıkız(Kırklar), Ahî Arslan, Ahi İzzettin, Alemdâr Sultan. Ali Baba (Al Dede), Bun Dede, Cafer Dede (Külhancı Baba), İshak FakihTürbesi, Fatma Ana Türbesi, Sunullah Gaybi, Hasan Dede (Şun) Türbesi, Şeyh Bahşi Tekkesi, Hüseyin Dede, İbrahim Sultan I, Kadı Şeyh (Şeyh Gazi) Tekkesi, Karadonlu Can Baba Türbesi, Karagöz Ahmet Paşa Türbesi, Mehmet Dede Türbesi, Evliya Efendi Türbesi, Osman Dede Türbesi, Rabia Hatun, Şeyh Salih Efendi, Gümüleşik Tekkesi, Seyyit Ebu'l Vefa-Cefa-Sefa, Üç Asker(Haydar Efendi-Fevzi Efendi- Ali Baba), Yunus Dede Türbesi, Sakıp Dede, Dört Direkli (Hazırlık Sultan), Ahi Erbasan/ Merkez; Doğruçam Dedesi, Asarlık /Şaphane; Karacaahmet Türbesi, Ece Sultan Türbesi, Zekeriya Efendi, Cabire Sultan Türbesi, Gökçeler Türbesi, Acem Baba Türbesi, Şeyh Abdurrahman-ı Kezberi /Simav; Haksız Hasan Dede Türbesi, Hüseyin Dede Türbesi, Hamza Yâreni Türbesi, Ilıca Dede Türbesi, Mehmet Dede Türbesi, Ahmatcık Türbesi, Er Yatağı, Arap Dede Türbesi, Şeyh Çakır Sultan, Şehitler Türbesi, Işık Ali Dede/ Hisarcık; Gözcü Baba, Kız Dede, Hasan Dede Türbesi/ Emet; Kara Donlu Can Baba, Yola Geldi Türbesi, Işık Ali Türbesi Namazlağı Dede Türbesi, Nur Ali Türbesi, Sarı Kız Türbesi/ Gediz.

Kayıp Eşyayı Bulmak İçin: Gayıberenler/Merkez, Demirli Tekke Türbesi/Sobran.

Büyünün Bozulması İçin: Kavli Ahmet Türbesi/ Simav.

2.9. Türbe ve Yatırlarla İlgili Yasaklar

Her türlü dilek ve adaklar için ziyaret edilen bu mekânların cezp edici özelliklerinin yanı sıra kendinden sakındırma ve korkutma özelliği de bulunmaktadır. Bu sakıncalar birtakım sınırlamalar ve yasaklar şeklinde tezahür edebilir. Bu yasaklara uyulmazsa kişilerin başlarına türlü felaketler gelebilir.

Pınarbaşı köy Tekkesi yakınına içkili lokanta açılması sonucunda işletme sahibi hayatını kaybetmiştir. Kütahya köylerinde yer alan bu kutsal mekânlara saygısızlıkta bulunanlar(tarla yapmak istenmesi, yıkılmak istenmesi, kerametlerine inanmama vs) farklı şekillerde cezalandırılmaktadır. Bu cezalandırmayı gerektiren haller şunlardır:

2.9.1. Türbe ve Yatırım Çevresine ve Üzerine Pislik Atmak

Köy Dedesi'nin yanı başında bulunan ev sahibi, hayvanlarının pisliklerini Dede'nin bulunduğu alana atar. Rüyasında Dede: "Sen benim üzerime pislik atıyorsun, beni rahatsız ediyorsun" der. Bunun üzerine ev sahibi, hayvan gübrelere oraya atmaz ve Dede'nin bulunduğu yere bugünkü şeklini verir (Köy Dedesi/ Kükürt).

Er Yatağına yakın bir yerde köylüler çok yorulurlar. Çocuklardan birinin ihtiyacı gelir babası uyarmasına rağmen çocuk, yatırım bulunduğu yakın bir yere tuvaletini yapar. Mağaranın içinden büyük bir ateş topu gelir. Çocuğun babası dua eder, "Çocukla çocuk olma" der. Ateş topu yavaş yavaş azalır, kurban keserler ve bir daha saygısızlık yapmazlar (Er Yatağı/ Şeyhler).

Türbeye yakın oturan komşuların tavukları türbeyi pisletirlerse o evden birileri hastalanır ancak; türbenin bakımı yapılırsa iyileşirler (Ahi İzzettin/Merkez).

Yatırın hemen yanı başında ahır yer alır. Burada yer alan hayvanlar ölür, sebebi ise buraya hayvan tezeklerinin atılmasıdır. Köylü bunun üzerine rüyasında belirtilen yere mezar yapar ve bir daha orayı pisletmez (Domaniç/ Çetirler Dedesi).

Yaz günleri köyün koyunları Yâren Dedesi'nin bulunduğu yerde yatarmış. Bir gece köylüler köy odasından dağılıp, evlerine giderlerken Yâren Dedesi gelir. Köyde Cırka Halil isminde bir köylünün arkasından gece karanlığında tutar. Mezarının bulunduğu yere kadar götürür. Orada eline çalı süpürge verir. Mezarın çevresini süpürttürür, temizlettirir. İş bittikten sonra "Oğlum, bundan sonra, buraya koyunlarınızı yatırmayın, bize eziyet oluyor" der ve köylüyü yollar (Yâren Dedesi/ Simav).

Yıllar önce Perişan Dede'nin çevresinde evler varmış. Bu evlerde oturanlar, küllerini ve pisliklerini bu kabrin yakınına atmışlar. Dede'ye saygı göstermemişler, temiz tutmamışlar. Bu evler hep yıkılmış, içlerinde yaşayanlar da çeşitli hastalıklara tutularak ölmüşler. Soyları, sülâleleri kesilmiş. Çok az bir kısmı, bu köyden göçerek kurtulmuş (Perişan Dede/ Altıntaş).

Kütahya ili türbe ve yatırları etrafında oluşan anlatılarda türbe ve yatırın bulunduğu alana pislik atan kişiler, hastalık ve ölümlerle cezalandırılırlar.

2.9.2. Define Aramak Amacıyla Türbe ve Yatıra Girip Kazı Yapmak

Çavuşunçiftliği Tekkesi'ni kazan köylülerin sağlıklarının bozulduğu yöre halkı tarafından rivayet edilmiştir (Tekke/ Çavuşunçiftliği).

Koçbaba Çeşmesi'nin bulunduğu yerde para aramak isteyenlerin işleri yolunda gitmemiş ve bu kişiler zarar görmüşlerdir (Koçbaba/ Elmalı).

2.9.3. Hırsızlık Amacıyla Yatır ve Türbeye Girmek

Yöre halkında türbe veya Dede'nin bulunduğu yerlerde yalan söyleyen, kavga eden veya hırsızlık yapan kişiye büyük musibet geleceği inancı vardır (Gökçeler Türbesi/ Simav).

Köyün çocuklarından biri erik ağacına çıkar. Erikleri koynuna doldurur, ağaçtan aşağıya bakar ve sakallı bir adam ağacın altında oturmaktadır. Adam çocuğa: "İn artık, topladığın yeter hepsi sana mı lazım" der (Bekir Dede/ Saruhanlar).

Anlatılarda türbe ve yatırın bulunduğu alana izinsiz giren kişiler saygısız davranışlarda bulunurlarsa Dede tarafından uyarılır.

2.9.4. Üzerinin Örtülmesini İstemediği Halde Türbe ve Yatırın Üzerini Çatı, Kubbe vs. ile Kapatmaya Çalışmak

Bazı türbe ve yatırların üzerine kubbe, çatı, örtü kabul etmediği rivayet edilir.

Acar Sultan, üstüne türbe yapılmasını istemez. Bir defasında türbe yapmaya teşebbüs ettiklerinde, ertesi gün türbenin başka bir yere gittiği anlatılmaktadır (Acar Sultan/ Merkez).

Bu türbenin sol tarafında evler vardır. Bu evlerin arasında bir yere duvar yapılır. Aradan birkaç gün geçer duvar çöker. Tekrar yapılır tekrar çöker. Bu hadise dört kez tekrarlanır. Duvarın yakınında oturan Emine Nine'nin anlattığına göre, bu üç kardeş Karacaahmet, Seydisül Dede, Aziz Dede ve onlarla gelen kırk kişi birbirlerine gelip giderlermiş. Ellerindeki defleri çalarak evlerin arsasından geçer giderlermiş. O örülen duvar, onların yolları üzerinde olduğu için oradan geçerken yıkarlarmış (Seydi Sül Dede/ Altıntaş).

Perişan Dede, üzerine örtü, çevresine duvar kabul etmezmiş. Çevresine yapılan duvarlar hep yıkılmış (Perişan Dede/ Altıntaş).

Ahî Arslan, Anadolu'nun çeşitli bölgeleri ile Kütahya'da da görülen, üzerine örtü kabul etmeyen, mübarek şahıslardan biridir. Belediye üstüne çatı yapmıştır fakat bir sabah bakıldığında çatının olmadığı, bu yüzden Ahi Arslan'ın üstünde çatı istemediği rivayet edilir (Ahî Arslan/ Merkez).

Şeyh Abdurrahman-ı Kezberi'nin Türbesi 1934 yılında Tabak Mahallesi esnafı tarafından yaptırılır. Yapıldığının ertesi günü, türbenin kiremitlerini, ağaçlarını, taşlarını fırlatır. İnsanlar bu malzemeleri Akbaldır ve Karakür mevkilerinden toplarlar. Tabak esnafından bir kişiye rüyasında "Benim türbemi haram para ile yapmayın" diye tembihte bulunur (Acem Baba/Simav). Bazı türbe ve yatırlar haksız kazanç ile elde edilen paranın da bu mekânlar için kullanılmasını istemezler. Ahlaki olmayan her davranış bu zatlar tarafından kabul edilmez.

Gediz, Akçaalan'da bulunan Yola Geldi Türbesi, defalarca yaptırıldığı halde her seferinde türbenin çatısı göçmüştür (Yola Geldi Türbesi/ Gediz).

Türbe ve yatırın üzerine yapı kabul etmemesinin en güzel örneği ise; Örtü Kabul Etmez Kızık Tekkesi olarak bilinen türbedir. Türbe için anlatılan menkıbeler türbeye ad olacak kadar halk tarafından anlatılmaktadır (Kızık Tekkesi/ Kızık köyü).

2.9.5. Ziyaret Yerini Maddi Amaçla Kullanmak

2.9.5.1. Türbe ve Yatırım Bulunduğu Alanı Tarla Yapmak

Erenler Düzü'nden, herhangi bir ağaç parçasının alınması halinde kişilerin zarar göreceği inancı yaygındır. Köy halkından bazılarının bu alanı tarlaya çevirmek istedikleri zaman başlarına türlü felaketlerin geldikleri rivayet edilir (Erenler /Kepez).

Hamit Dede çamlığında ağaçları keserek tarla açmak istemişler. Kişinin kolu felç olmuş, çocukları özürlü olarak dünyaya gelmiş (Hemit Dede/ Domaniç).

2.9.5.2. Türbe ve Yatır Arazisine Ev Yapmak

Tekkenin bulunduğu yerde yaşayan bir adam varmış. Bu adamın iki yakası bir araya gelmezmiş. Karısıyla da geçinemezmiş. Oradaki yerini değiştirdiğinde eşini boşanmış, başka bir yerde evlenmiş. Rahata kavuşmuş (Derviş Ahmet ve Mehmet Efendi/ Sofça).

Türbenin hemen yanına ev yapmış olan Ali Amca bu durumdan aslında pişmandır, işinin yolunda gitmediğini söylemektedir. Tam işinin yolunda gittiği esnada bir sıkıntı baş gösterdiğini ifade eder. Bu sıkıntıları yapılan tecavüze bağlar (Gevrekseydi/ Gevrekseydi köyü).

2.9.6. Türbe -Yatırlardan Odun, Dal Kesmek ve Kozalak Almak

Tarihe baktığımızda her çağda çok tanrılı dinlerde de tek tanrılı dinlerde de insan ağaca saygı duymuştur. Hayatı, ölümsüzlüğü, bilgeliği, gençliği ya da genç kalmayı üç katmandan (yer altı, yer üstü ve gökyüzü) oluşan âlemi birbirine

bağlamayı ifade eden kozmik ağaç bütün özellikleriyle Türk inaniş ve düşünüş sisteminde olduğu kadar, en doğusundan en batısına, en kuzeyinden güneyine, dünyanın her yerinde, hemen hemen aynı şeyleri ifade etmektedir (Ergun, 2004, 17). (Ağaç Kültüyle ilgili bölüme bakınız).

Türbe ve mezarların başında olan ağaçlar da kutsal sayıldığından kesinlikle yakılmaz. Geleneksel görüşlere göre ağaç kesmek, genellikle günah sayılmış ve sadece mecbur kalındığında bu yola başvurulmuştur (Beydili, 2003, 29). Evliya ağaç inanişına sadece Türk mitolojisinde değil, tüm dünya mitolojilerinde rastlanabilir.

Ziyaret yerlerinin iki önemli fonksiyonu vardır. Bunlardan birincisi cezp etme ikincisi ise korkutmadır. Bu anlayıştan hareketle insanlar ziyaret yerlerinde bir takım sınırlamalar ve yasaklarla karşılaşmaktadır. Bu durumun dikkate alınmaması durumunda kişiler felakete düşer olabilmektedirler (Günay vd, 1996, 89). Bu yasaklardan birkaçı da türbe ve yatırlardan odun almak, kozalak götürmek, dal kesmek olarak bilinmektedir. Kütahya'da orman köyleri bir hayli fazladır. Bu köylerin her birinde türbe ve yatırların varlığı göz önüne alınacak olursa, bu yasağın ihlali neticesinde köylünün başına felaket geldiğine yönelik anlatımlar oldukça fazladır. Bu yasak, ancak alınan ağaç ve odunların hayır kurumlarında kullanmak amacıyla ihlal edilebilir.

Evliyalar olağanüstü yeteneklere ve kerametlere sahip kişilerdir. Bunlar gönülden geçeni bilir, aynı anda iki üç yerde bulunabilirler. Bazen insanlar yapılmaması gereken bir işi yaptıklarında o anda cezalandırılırlar. Evliyaların da böyle bir güce sahip olduğuna, dualarının veya beddualarının anında kabul olduğuna inanılır. Yörede “*Erenlerin sopası keçedendir.*” ifadesi bunu anlatır.

Kütahya ili türbe ve yatır etrafında ağaç ile ilgili yasaklar şunlardır:

Ağaçlar kususalar bile ancak hayır aşları yapılırken, kullanılabilir. “*Aldığın anda zararını görürsün. Buranın hiçbir şeyini alamazsın.*” (Gülana/ Saruhanlar).

Aşağıda belirtilen türbe ve yatırlarda da kutsal mekânlardan odun ve dal kesen kişilerin başlarına felaketler geldiği yönünde menkıbeler anlatılmaktadır.

Karacaören Tekkesi (Fike Sultan), Erenler, Malsulcuk Yatırı, Dübek, Ali Dede, Bal Dede, Kara Dede, Arap Dede, Alıncak Türbesi, Döner Taş Türbesi, Resul Baba, Güllü Dede Türbesi, Işıkselvi Tekkesi, Selim Dede, Yak Dede, Gelin Mezarı,

Çalı Dede, Ebe Ana, Nalbant Hüseyin ve Mümine Hatun, Şerife Ana, Bekir Dede, Paşabalı, Ebe Çamlığı, Helvacı Dede, Siğil Dede, Yağıbasan, Eftel Dede (Abdal Dede) Kuru Dede, Kapaklı Dede- Somaklı Dede- Kuru Dede, Çat Dedesi, Hüseyin Dede, Sarıkız (Kırklar), Hacet Tepesi, Küçük Dede, Yeni Dede, Enderesi Dedesi, Kocayeren Dedesi, Zekeriya Efendi, Gökçeler Türbesi, Hüseyin Dede Türbesi, Ahmatcık Türbesi, Türabi Dede Türbesi, Hasan Dede Türbesi, Sübbah Dede (Süt Baba) Türbesi, Yâren Dede, Kara Donlu Can Baba, Meyis (Veyis) Dede Türbesi, Namazlağı Dede Türbesi, Çam Dede, Mehmet Dede, Tekke, Çoban Baba, Pir Ahmet Efendi.

Türbe ve Yatırlardan odun veya dal kesip götürme neticesinde karşılaşılan durumları da şu şekilde gruplayabiliriz.

2.9.6.1. İzinsiz Alınan Odun ya da Kozalağı İade Ettirme

Tavşanlı Gaip Dede etrafındaki ağaçların kozalakları toplanmaz ve eve götürülmez, götürülürse o akşam Gaip Dede'nin eve gelerek emanetini istediği söylenir (Gaip Dede/ Tavşanlı).

Ne zaman buradan bir şey götürmek istense, mutlaka insanların başına bir musibet gelmekte ya aldıklarını orada bırakmaları ya da aldıkları yere tekrar götürmeleri tavsiye edilmektedir (Erenler Düzü/ Kırgıl).

2.9.6.2. Kişinin Başına Felaket Gelmesi

Tallı Dede olarak bilinen meşelik bir alan etrafındaki ağaçların canlı olduğu, oradan kozalak alınmaması gerektiği rivayet edilir. Bu konuyla ilgili iki yıl önce şu olay gerçekleşir: “Demirbilek köyünden köylünün birisi meşelik alandan kozalak toplamış, yakmak için evine götürmüş ve iki defa evi yanmış ardından götürdüğü ağaçları geri getirmiş ve oraya kurban kesmiştir (Tallı Dede/ Tavşanlı).

1945 yılında buradaki ağaçlar kesilmiş, kesenler de, bu ağaçları satın alanlar da perişan olmuşlar. Başlarına olmadık işler gelmiş, dermansız dertlere tutulmuşlar. Bunu gören halk, burada yatanların mübarek kişiler olduğunu, bu dedelere ait olan

ağaçları kesen ve alanları çarptıklarına inanmışlardır (Derviş Ahmet ve Mehmet Efendi /Sofça).

Seyyit Ali Sultan Tekkesi'nden, Alaçam'dan ve Gaip Erenler'den her ne olursa olsun ne çalı ne de kozalak alınır. Buraların dokunacağına (zarar vereceğine) inanılır. Eğer yasağa uyulmazsa mutlaka alan kişinin başına bir bela geleceğine inanılır. Türbenin etrafındaki ağaçlar kesilmek zorunda kalınsa bile kesinlikle yakmak için kullanılmamaktadır. Ocak Dedesi Ali Rıza Kayıhan kız kardeşinin kozalak getirdiği için fistanının tutuşup yandığını söylemektedir (Seyyid Ali Sultan/ Çamlıca).

Bölgeden hiçbir şey alınmaz. Yöredeki diğer kutsal mekânlarda olduğu gibi buranın da “keskin” olduğu kaynak kişilerce ifade edildi. Kubak olarak ifade edilen bir kozalak dahi getirilmez. Kesinlikle yaramaz ve getiren kişilerin ineği ve koyununun öleceğine inanılır. Ancak köyün hocası ya da köy odasının kullanımı için getirilebilir (Bayramşah/Merkez köyler).

Gayberenlerden odun alınması sonrasında, köylünün keçileri ölür ve evi yanar (Gayberenler/ Aydoğdu).

Türbe yakınlarında oturan yaşlı bir kadın ineği için türbe bahçesindeki otları götürmüş ertesi sabah kadının ineği ölmüştür (Ahu Ali/ Gümüşköy).

Duman Dede etrafındaki ağacı kesen köylülerden biri motor altında kalarak ölmüştür (Duman Dede/ Berçin Köyü).

Hemid Dede'nin mezarının bulunduğu yerden odun alan kişilerin başlarına şunlar gelir: Halil Karabulut adlı kaynak kişimiz oradan odun getirince hasta olmuş, titremeye başlamış. Hemit Dede karşısına dikilmiş ve “Sen benim odunlarımı nasıl benden izinsiz alırsın derhal geri götür” demiş (Hemit Dede/ Domaniç).

İhsan Dede'nin yakınındaki tarlaya eğrek (gölgelik) yapmak için, burada bulunan ağaçtan izinsiz keserler. Bunun üzerine ağacı getiren merkep ve keçilerinin fırında yandığı ifade edilir. Ağaç almadığı halde ağaç almayı düşünen birisi dahi gece uyuyamamıştır. Köyün hemen üzerinde yer alan türbe etrafındaki ağaçlardan kesilmez ve ihtiyaç için kullanılmaz. Bunu köy halkı “Oraların sahibi vardır sahiplidir” diyerek izah ederler. Ziyaret esnasında yemek pişirmek için

kullanılmasına izin vereceği bunun yanında başka amaçlar için kullananları mutlaka cezalandıracağına inanılır (İhsan Dede/ Karamanlar).

Arap Dede'nin bulunduğu dağdan birkaç kendini bilmez ağaç kesmiş. Arap Dede de her defasında bu kişilerin rüyasına girer "Siz, benim elimi ayağımı kestiniz, ben de sizin ayağınızı keseceğim" demiş. Fakat o kişiler bu uyarıları dikkate almamış. Daha sonra bu kişilerin soyu kesilmiş (Arap Dede/ Akçaalan).

Çoban Baba Türbesi, yörede yaşayanlar tarafından kutsal kabul edilmektedir ve halk arasında türbe etrafındaki ağaçların kesilmesine hoş gözle bakılmaz. Çoban Baba'nın da buna müsaade etmeyeceğine inanılır. Bir gün bir köylü türbe etrafından ağaç kesip köye götüreceğini söyler. Başka bir köylüyle iddiaya girerler. Adam bir traktörle türbenin yanına gider. Biraz ağaç kestikten sonra traktöre yükler. Ancak traktör çalışmaz. Birkaç denemeden sonra traktörü çalıştıramayınca köye gidip başka bir traktör getirir. Odunları ona yükler. Traktörü hareket ettirip birkaç metre gittikten sonra traktör yine durur. Çalıştıramaz. Böylece anlar ki Çoban Baba rıza göstermemiştir. Hata ettiğini anlar (Çoban Baba/ Avdan).

2.9.6.3. Türbe ve Yatırlardan Alınan Ağaçların Kurbağaya Dönüşmesi

Sünni olan köylülerin buralardan kozalak götürüp ateşe attıklarında kozalakların kurbağaya dönüştüklerini gözleriyle gördükleri anlatılır (Alacaatlı Baba/ Güveççi).

Buradan herhangi bir ağaç parçasının alınması halinde kişilerin zarar göreceği inancı yaygındır (Erenler Düzlüğü/ Kepez).

Kadının bir tanesi sığır güdüyormuş şuralarda. Buralardan odun toplamış, kozak toplamış, götürmüş. Yakmış yemyeşil olmuş. Kurbağalar çıkmış (Aydoğdu/ Gayıberenler).

2.9.7. Türbe ve Yatır Çevresindeki Hayvanları Avlamak

2.9.7.1. Geyikleri Avlamak

Göktürk türeyiş tasarımıında, ata kimlik, bir mağarada genç kız donundaki deniz tanrıçasıyla sevişir. Tanrıça'nın bir ak geyik olduğunu bilmez. Bir süre avında

ak geyik öldürülünce gerçek ortaya çıkar. Yine bir Göktürk efsanesinde dişi ak geyiğin, deniz ya da göl tanrıçası olduğu belirtilir; onu okla vuran bir askerin ve kabilesinin cezalandırıldığı anlatılır.

Moğol türeyiş destanında, Cengiz Han'ın atası olduğuna inanılan ve göksel kökenli olduğu kabul edilen kurdun eşi de dişi bir geyiktir. Yaygın bir efsaneye göre geyik avlayan bir avcı, bu kutsal hayvanı öldürdüğü için günaha girer; bir geyik onu kayalıklara sürükleyip öldürerek cezalandırır (Korkmaz, 2003, 70).

Bu inanışlarının benzerleri Kütahya yöresi türbe ve yatırlarında şu şekilde yansımıştır: Osman Dede'nin geyiklerini vuran avcının ocağı dağılır (Ilıca /Osman Dede).

Kusumlar köyünden Fadime Teyze isminde bir kadının Cıbeck Yâren Dedesi'nin mezarının yanında tarlaları vardır. Bir gün kadın, tarlada çalışırken, mezarın yanına bir geyik geldiğini görür. Bakar ki; nur yüzlü, sakallı bir kişi geyiği sağmakta. Hemen eve gelir, durumu anlatır, aileden Avcı Bekir ismindeki kişi geyiği vurmak için tarlaya gider, geyiği vurur. Geyik dile gelir, beddua eder: "Ellerin büzölsün" der. O anda Avcı Bekir'in elleri büzölür, ölünceye kadar o şekilde gezer (Cıbeck Yâren Dedesi/ Simav).

Er yatağında bir adamın bir geyiği varmış. Adam her gün çifte tek öküzle gidiyormuş. Çiftte diğer öküzün yerine de geyiği koşuyormuş. Geyik aksama kadar çifti sürüyormuş sonra adam geyiği çözüyormuş. Geyik, ertesi güne kadar er yatağında dinleniyormuş. Adamın karısı kötüymüş, tek öküzle bu adam nasıl çift sürüyor, diye düşünmüş. Kocasını takip etmiş, kocasının geyiği çifte sürdüğünü görmüş. Adamın karısı "İlle ben bu geyiğin kellesini kesip kaburgasından yicem." demiş. Adam "Ben sana geyiği kesemem." dese de karısına söz geçirememiş. Geyiği kesip yemişler. Er yatağındakilerden onlara beddua okunmuş. Böylece fakir olmuşlar (Er Yatağı/ Şeyhler).

2.9.7.2. Balıkları Avlamak

Balıklı Dede'nin balıklarına zarar veren, onları yemek için tutan kişilerin felç olduğu söylenir (Balıklı Dede/Tavşanlı).

2.9.8. Adağını Yerine Getirmeyenlerin Cezalandırılması

Burada yatan zatın ismi Himmet, eşinin adı da Satıdır. Eğer çocuklarına bu isimleri koymazlarsa çocukların hasta olacağına ve hatta öleceğine inanılır(Himmet Dede/ Alibeyköy).

Ebe Ana Türbesi'nin türbedarının çocuğu olmaz. Çukurca köyünde bulunan Selim Dede'ye gelir dua eder ve çocuk sahibi olur, adını Ali koyarlar. Çocuk bir türlü iyi olmaz ve hasta olur, ölür. Çocuğun annesi de hasta olur ve Tavşanlı'ya hastaneye yatırılır. On beş gün yatar bir türlü iyileşmez, ölümü beklenir. Rüyasında Selim Dede'yi görür ve Selim Dede sözünü niçin tutmadığını sorar. Eğer sözünü tutarsa iyileşeceğini söyler. Hatalarının farkına varırlar daha sonraki çocuklarının adını Selim⁸ korlar (Selim Dede/ Çukurca).

Yola Geldi yörede herkesin gözüne görünürmüş. Bir kez de adağını yerine getirmeyen bir kadına görünmüş Yola Geldi Hazretleri. Bu kadın, bir gün oduna gitmiş. Odun keserken birkaç defa tırpanı eline vurmuş. Yardığı odunlar kafasına düşmüş, ne oldu demeye kalmadan arkasına dönmüş. Bir de bakmış ki, Yola Geldi. "Sen benim adağımı yapmazsan ben seni böyle yaparım" demiş ve gözden kaybolmuş. Kadın da hemen bir çuval un alarak yufka adağını yerine getirmiş (Yola Geldi Türbesi/ Gediz).

Ebe Ana, Paşa Balı, Gül Ana, Bekir Dede, Ali Baba Türbelerinde adağın yerine getirilmemesi kişiler üzerinde olumsuz bir sonuç doğurur.

2.9.9. Türbe ve Yatıra Saygısızlıkta Bulunmak

Evliyalar olağanüstü yeteneklere ve kerametlere sahip kişilerdir. Bunlar gönülden geçeni bilir, aynı anda iki üç yerde bulunabilirler. Bazen insanlar yapılmaması gereken bir işi yaptıklarında insanları o anda cezalandırırlar. Ayrıca dualarının veya beddualarının anında kabul olduğuna da inanılır. Evliyaya saygısızlık yapanların cezalandırılacağına (hastalanma, çarpılma, ölüm vb.) inanılmaktadır. Kütahya yöresi türbe ve yatırlarına saygısızlık yapanların

---

⁸ Selim Yalçın, Bugün Ebe Ana Türbesi'nin türbedarıdır. Yukarıda ismi geçen çocuk kendisidir.

cezalandırıldığına yönelik menkıbeler şunlardır: Türbe önünde silah atan bir kişi kurban kesmesine rağmen delirmiş ve bütü ailesi zarar görmüştür (Mahmut Dede Türbesi/ Şeyhler).

Anlatılanlara göre savaş yıllarında Yunanlılar, Aksaklar köyüne saldırmışlar, burada yatan zatın sayesinde köye hiçbir zarar verememişler. Ali Dede, köyü kötülüklerden korumuş. Anlatıya göre, Yunan askeri komutanı buraya gelmiş Türbedeki mezar taşının kafasına kılıçla vurmasıyla bir anda ölmüştür (Ali Dede/ Aksaklar).

Türbenin sol tarafındaki evin sahibi evinde sürekli geceleri gürültü yapmış. Evin altını kazarmış. Bu gürültüden çevre evlerde yaşayan herkes rahatsız olurmuş. Bu kişi, aniden vefat etmiş. Çevredeki insanlara göre vefatın nedeni, Ahi İzzettin Efendi'yi rahatsız ettiği için öldüğü yönündedir (Ahi İzzettin/ Merkez).

Terzi Dede Türbesi'nin çevresinde evleri bulunan insanlar, namaz kılmadan yatarlarsa, Terzi Dede o kişilerin rüyalarına girerek onları korkutmaktadır (Terzi Dede/ Tavşanlı).

Türbenin yanındaki evin eski sahibi, Mehmet Dede'yi rüyasında görür. Ancak ne gördüğünü söylemez. Mahalle sakinlerinden ona dua okumayan birisinin de "Bana neden dua okumuyorsun?" diye rüyasına girmiştir. Daha sonra o kişi dua okumaya başlar (Mehmet Dede Türbesi/ Merkez).

Yunan askeri, Tavşanlı'da bulunan Dede Bâli Türbesi'nin mermer kitabesine kurşun sıkar. Ancak bu kurşun sekerek askerin ölümüne neden olur (Mülayim Dede/ Tavşanlı).

Sarı İsmail Dede, halkı namaza davet eder. Halk bu tavsiyeye uymaz. Sarı Dede onlara ders vermek ister. Dağdan topladığı alıçları avuç avuç insanların üzerlerine serperken insanlar birbirini ezer. Bir gün yine, namaz vakti dağdan topladığı alıçları, torbasından avuç avuç cemaatin üzerine serper alıçları gören cemaat ise alıçları tutabilmek için birbirleriyle yarışmaya başlarlar ve Sarı Dede bunun üzerine "Ben, sizin gönüllerinizi doldurmaya çalıştım; ama siz ona rağbet etmediniz. Ben Allah'ın yemişini toplayıp geldim ve size saçtım, ona adeta saldırdınız, kapıştınız. Kavliniz olsun, fiiliniz olmasın, kazanız olsun, kanınız olsun!" diye beddua etmiştir (Sarı İsmail/ Tavşanlı).

Evliyaya yapılan haksızlık sonrasında köylüye beddua eder:“ Sizin geleniniz gideniniz olmasın, akan pınarınız bulunmasın” der. O gün bu gündür köyümüzde çeşme yoktur (Ahmet Dede/ Tavşanlı).

Karaağaç köyünde bulunan Şeyh ile Kızık köyünde bulunan tekkenin şeyhleri birbirlerine gidip gelmektedir. Kızılçayaka köyünden geçerken bu köyün insanları tarafından camide alıkonurlar. Şeyh bunun üzerine:

“Minareniz siva tutmasın, köyünüzden hacı çıkmasın” der.

Şeyhin bedduasının tuttuğu Kızılçakaya köyünün minaresinin uzun yıllar siva tutmadığı ve köyden uzun yıllar hacı çıkmadığı söylenmektedir (Baba Sultan/ Köprüören).

Hacı Ahmet Efendi abdest aldığı su kabını kıran çocuklara şu şekilde bedduada bulunmuştur: “Ovanızdan duman, gönlünüzden güman eksik olmasın, benim su kabakları da boğazınızda bitsin inşallah.” (Hacı Ahmet Efendi Türbesi/ Simav).

2.9.10. Türbe ve Yatır Çevresinde Hayvan Otlatmak

Velinin makamında uyulması gereken kurallardan birisi de çevresinde hayvanların otlatılmamasıdır. Bu yasak çiğnenecek olursa, sürünün ya da sürü sahibinin zarar göreceğine inanılır. Yörede yasağın ihlali neticesindeki cezalandırmaya “dokunmak” adı verilmektedir. Bu ihlaller neticesinde yaşananları şu şekilde verebiliriz:

Çarşamba köyünün eski muhtarlarından birisi Hayme Ana Türbesi içerisine her gün atını otlatmak için götürür, köylü uyarmasına rağmen aldırış etmez üçüncü gün at çatlar ve ölür (Hayme Ana Türbesi/ Domaniç).

Bulunduğu yer hayvan otlatma sahası olmasına rağmen Dede'nin yattığı yere hayvanlar yaklaştırılmaz. İzinsiz otlarından yiyen hayvanın sabaha çıkamayacağı söylenir (Yak Dede/ Çarşamba).

Bulunduğu mevki hayvan otlatma sahası olmasına rağmen çobanlar buraya geldikleri zaman titiz davranırlar. Hayvanların Çalı Dede'sine yaklaşmasına izin verilmediği gibi oradan bir şey de almazlar (Çalı Dede/ Domaniç).

Tekkenin içerisindeki otlara kimseler dokunmaz, hatta hayvanlar bile bu otları yemez (Dua Tekkesi/ Duva Köyü).

İbrahim Yeşil adlı şahıs 14-15 yaşlarındayken bu türbenin bulunduğu alana keçi otlatmak için gitmiş. Keçi otlatırken bir anda ortalığı bir tufan kaplamış ve orada bayılmış. İki üç saat sonra kendine gelmiş ama bilinci yerinde değilmiş. Bir hafta boyunca dualar okumuş, bir hafta sonra iyileşebilmiştir (Ebe Ana/ Saruhanlar).

Halk arasında Çat Dede'nin yattığına inanılan yerden hiçbir şey alınmaz, hayvanlar buraya otlatılmak için götürülmez. Çınarlardan alan insanların başlarına felaketler gelmiştir. Bu yasak ve ihlal sonrasında başlarına felaket gelen köylüler sayıca fazladır (Çat Dedesi/ Güney köyü).

2.9.11. Türbe ve Yatırda Bulunan Veliye İftira Atmak

Kendi köyünden hizmetini gören bir kız ile Kemal Sultan'a onu çekemeyen kişiler iftira atar. Kemal Sultan buna aşırı üzüdür. Önceleri buna bir şey demez ama o sabrettikçe onlar iftiralarını sağlamlaştırma çabaları güder. Nihayet ben onların dediği gibi değilim demekle yetinerek iftira sahiplerini Allaha havale eder ve şöyle dua eder "Allah bizi dünyada da ahirette de iyi komşularla bir arada buldursun. İşte o günden bugüne iftiracı aileden yakınına kim gömülürse hep toprak üstüne çıkmıştır (Kemal Sultan/ Tavşanlı).

İftira atanlara Mehmet Efendi, felaket musallat eder (Mehmet Efendi/ Simav).

2.9.12. Mezarın Bulunduğu Yerden Yol Geçirmek ve Mezarı Kaldırmaya Çalışmak

Adnan Menderes Caddesi olarak adlandırılan bulvar, boş tarlalardan, bahçelerden oluşmaktaymış. Yol yapım planı çizilip çalışmalar başlamış. Ali Dede'nin kabrinin bulunduğu yer, kazılmaya çalışılmış. Dozerler, kepçeler bir türlü burayı kazmayı başaramamış. Yere kepçeyi vurdukça, kepçelerin dişleri kırılmış. Çalışanlar ne olduğunu anlayamamışlar. Buranın altında ne var diye merak edip toprağa elleri ile kazmaya başlamışlar ve görmüşler ki toprağın altında kefene sarılı

bir insan vücudu gömülüymüş. Kefeni hâlâ bembeyazmış. Bu mübarek şahsiyetin vücudu da canlı insanınki gibi hâlen dipdiri duruyormuş. Sadece, burnundan aşağıya akmış bir damla kan izi varmış. Bunu görenler, burada mübarek bir şahsın yattığını anlayıp hemen toprağı kapatıp ona ait bu mezarı inşa etmişler (Ali Dede/Merkez).

Somuncu Baba'nın Tunçbilek'ten kömür nakli için açılan yol güzergâhı üzerindeki mezarı kaldırılmak istenirken, kazma makinesinin dişlerinin kırıldığı, dozerin çalışmaz olduğuna inanılmaktadır (Ekmekçi Dede/ Tavşanlı).

Dede'nin yeri değiştirilmek istenirse zarar görülür (Ahmet Dede/ Domur).

Mezarı kaldırmak isteyen kişileri rüyada uyarmaktadır (İkizler Tekkesi/ Tavşanlı).

Kemal Sultan ve Ahmet Dede'nin Türbesi'ni ortadan kaldırmak isteyen kişiler yıkım memurlarıyla biran önce işe başlar. İşçiler kazma kürek işe girişirler fakat nafile ne kırılır ne de yıkılır. Çevreden işçi de bulamayan bu kişiler nihayet odunları çevresine yığarak türbeyi yakarlar. Babam söndürmek için müdahale eder fakat alev, onu içine alır. Bu durumu gören komşularımız ateşi söndürürler, babamı da kurtarırlar. Memurlar çıkacak hadiseden korkar kaçarlar. Biri, daha köyün sınırından ayrılmadan karnına giren şiddetli sancı ile oracıkta ölür (Kemal Sultan/ Tavşanlı).

Burada yatan zatın dokunulmazlığı herkes tarafından bilinir. Türbenin köyün yolunu daraltmasına rağmen herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Türbede yapılacak tahribat ve değişikliğin köylüye dokunacağına inanılır (Adsız Tekke/ Karaağaç).

2.9.13. Türbe ve Yatırım Yanından Geçerken Saygısız Davranmak

Türbe ve yatıra verilen rahatsızlık fiziki olabildiği gibi manevi bir rahatsızlık da olabilmektedir. Arslan Bey Türbesi'nin yakınlarında oturan kadın başından geçenleri şöyle anlatır: Rüyasında, Fevzi Paşa Okulu'na gitmek için türbe ile caminin arasındaki yolu kullandım. Bastonlu bir ihtiyar karşıma çıktı. İhtiyar: “Kızım kadınlar, mezarlığın olduğu yerden abdestsiz geçiyor. Onlara söyle bir daha geçmesinler.” der (Arslan Bey/Tavşanlı).

Şaban Dede'nin Türbesi'ne küçük bir kız çocuğu, izinsiz girmiştir. Şaban Dede bu duruma çok sinirlenir (Şaban Dede/ Tavşanlı).

2.9.14. Türbe ve Yatır Aleyhinde Konuşmak

Acem Baba Türbesi hakkında kötü söz söyleyen kişinin yüzünde çıbanlar çıkar (Acem Baba Türbesi/ Simav).

Hıdrellezde buraya çıkmayanın işinin rast gitmeyeceğine inanılır. Sarıkızın bir özelliği de Sarıkız'ın kenarından geçerken kötü bir kelam söylenirse, suyu dinermiş. Sarıkız'dan özür diledikten sonra su tekrar akarmış. Bu yüzden "Sarıkız Küser" diye taş bile atılmamış (Asarlık/ Şaphane).

Dönemin komutanı Zeki Ünal, Seyit Ömer ilçesine ilk geldiği zamanlarda türbede yatan kişiyi sormuş ve Seyit Ömer Hazretleri cevabını aldığı anda önemsemez bir şekilde karşılık vermiştir. Bu olaydan sonra karakola giderken türbenin önünden her geçişinde ayağı takılıp düşmekteymiş. Sürekli bu olay devam etmekte ve karakola girdiğinde kendine gelmekteymiş. Daha sonra Kütahya'da bir hocaya giderek durumu anlatmış. Hoca, orada büyük bir zat yattığını ve komutana, bu zatı önemsemediğinden bu durumun ileri geldiğini söylemiştir. Bunun üzerine jandarma komutanı verilen duayı okumuş ve bir daha böyle bir olayla karşılaşmamıştır (Seyitömer/Seyitömer Belediyesi).

"Sakıp Dede, her kimden gelirse gelsin, eza ve cefâlara karşı şikâyetle bulunmaz. İnsanlarla güzel güzel konuşarak dost olmayanları da dost eylerdi. Aleyhinde olanların bir kısmı onun bu halleri karşısında tövbe edip ona talebe olurdu. Bir Cuma günü İbrahim adında bir zat, Aksu'ya giderken yolu Sakıp Dede'nin dergâhının yanından geçti. Dergâha girip:

"Bana fırsat verseler bütün dedelerin ayaklarını kırardım." dedi.

Ayrılıp giderken, dergâha yakın bir yerde düştü ve ayağı kırıldı. Ömrünün sonuna kadar bu derdi çekti (Sakıp Dede/Merkez).

Köylü, imeceyle, Hüseyin Dede'nin bulunduğu yere su getirmektedir. Köyün sakinlerinden Ramazan Amca, anlatılanlardan rahatsız olur ve ertesi günkü su getirme çalışmasına katılmaz. Eşi yanına gelir neden gitmediğini sorar. Ramazan

Amca; "Hüseyin Dede'nin suya ihtiyacı varsa çaydan su içsin" der. Aynı gün iğde ağacından düşen Ramazan Amca'nın kaburgaları kırılır. Kendisinin cezalandırıldığını söyler (Hüseyin Dede Türbesi/ Şeyhler).

Mehmet Ali Bey'in ailesi, Mehmet Ali Bey'den onları Şaban Dede'ye götürmesini istemiş. Mehmet Ali Bey işlerinden dolayı götürmeyeceğini söyleyerek, bu zat hakkında kötü kelimeler kullanmış. O günün gecesi rüyasında bu dede onun üzerine gelmiş. Mehmet Ali Bey ne dua edebilmiş ne de bağırabilmiş. Bir süre bu hal içinde kaldıktan sonra bağıra bağıra uyanmış (Şaban Dede/ Tavşanlı).

2.9.15. Türbe ve Yatır Çevresinde Yalan Söylemek

Kişinin yalan söyleyip söylemediğini anlamak amacıyla türbeye getirilerek dua ettirilir. Yalan söylediğinden şüphelenilen kişinin kolay kolay evliya huzurunda yalan söyleyemeyeceği, söylese dahi söylediği bu yalandan dolayı evliyanın hışmına uğrayacağına inanılır (Hüseyin Gazi/ Körs).

2.9.16. Türbe ve Yatırım Bulunduğu Yerde Davul Çalmak

Köyde düğün olduğu zaman düğün alayı Türbe yakınından geçerken çalgıya ara verilir, türbeye dua ettikten ve türbeden uzaklaştıktan sonra çalgı çalınmaya devam eder (Hüseyin Gazi/ Körs).

2.9.17. Türbe ve Yatırım Eşyasını Almak

Bir gün türbeye fazlaca mum gelmiş, mum dikilecek yer kalmamış. "Ne yapalım bunları" derken, "Burada yakacak yer yok, eve götürelim" demişler. Rahmetli kayınpederim iki kutu mumu alıp götürmüş. Gece, Cemaleddin Sultan rüyasına girmiş. "Benim nasibimi geri çevirmeyin" demiş. Korkuyla uyanarak hemen mumları alıp geri götürmüş (Cemallettin Sultan/ Merkez).

2.9.18. Türbe ve Yatırım Yanından Abdestsiz Geçmek

Rahatsız edilen evliya ve şehitler, rahatsızlık veren kişileri ikaz ederler. Arslan Bey Türbesi'nin yakınlarında oturan kadın başından geçenleri şöyle anlatır: Burdan geçme diyor. Kadınların bazıları abdestsiz dolaşüyor. Burası mezarlık olduğu için sen geçerken kabirdekiler sıkıntı çekiyor diyor (Arslan Bey/ Tavşanlı).

Uygunsuz olan ve abdestsiz olan kişilere kapı açılmadığına inanılır (Tekke/ Pınarbaşı).

2.9.19. Türbe -Yatır İçerisinde ve Çevresinde Alkol Kullanmak

2.9.19.1. İçki İçmek

Köyün gençleri Yağbasan Dede'nin bulunduğu yere içki içmeye gitmişler. İbrahim Yeşil gençleri uyardığı halde gençler inanmamış ve içmeye başlamışlar. O an bir tufan başlamış ve her biri, bir yere savrulmuş (Yağbasan/ Sarıot).

2.9.19.2. İçkili Olarak Türbe Yakınından Geçmek

İbrahim Bey'in eniştesi türbenin yakınlarında oturmaktadır. Eve giderken sürekli türbenin önünden geçmektedir. Bir gün arkadaşı ile sarhoş bir şekilde türbenin önünden geçerken türbenin etrafında çok sayıda mumun yandığını ve türbenin adeta ışık saçtığını görmüşler, korkarak kaçmışlardır (Karadonlu Can Baba Türbesi/ Merkez).

Şeyh Ali Efendi Türbesi'nin yakınında oturan kişi bir gün eve içkili gelir. Şeyh Ali Efendi o kişiye o gece ceza verir, onu eli ayağından kan gelinceye kadar döver (Şeyh Ali Efendi/ Bölcek).

Türbenin bulunduğu yerde bir kahve açılır. Kahvanede, yazın gelen insanların yemesi için hayvan kesilir. Sabah sekiz sıralarında bir patlama olur ve kahvane sahibi ölür. O gün orada içki içilip, kumar oynandığı için, patlama olduğu söylenmektedir (Tekke/Pınarbaşı).

2.10.Ziyaret Zamanları

Türbe ve yatırlar genellikle belirli günlere bağlı olmaksızın ziyaret edilir. Bunun nedenleri, türbe ve yatırların ihtiyaçları karşılamadaki yeri, önemi, cami bahçesinde ve yol üzerinde yer almalarıdır. Dini günler içerisinde özellikle perşembe akşamı ve cuma günü, Cuma salası ile ezan arasında ziyaretler gerçekleşmektedir.

Geleneksel günler olarak değerlendirdiğimiz bölümde ise, zaman dilimi olarak bölgede hasat sonu “Güz Birliği” adı verilen zamanlarda ziyaretler gerçekleşir. Bunu hıdrellez ve nevruz takip eder. Hayatın dönüm noktaları olarak adlandırdığımız doğum- sünnet- askerlik ve düğün günleri de ziyaretlerin fazlaştığı zamanlardır.

Domaniç Saruhanlar’da törenler Hıdrellez (6 Mayıs)de başlamakta ve birer hafta aralıklarla, diğer türbe ve yatırların hayırları yapılmaktadır. “Ebe Ana Türbesi’nden sonra Arap Dede, Gül Ana, Paşa Balı ve diğer türbeler belirli bir sıraya göre ziyaret edilir, hayırları yapılır. Türbedarlar ve köylü kendi aralarında anlaşarak hayır aşlarını belli bir düzene sokarlar ve her hafta bir hayır aşı yapacak şekilde anlaşılırlar.

Farklı insanların bir araya geldiği, iletişim kurulduğu ve ekonomik canlanmanın gerçekleştirildiği bu mekânlarda, bugün yerel ve ulusal kutlamalar düzenlenmektedir. Bunlar:

Hayme Ana’yı Anma ve Göç Şenlikleri- her yıl mayıs ayının ilk pazar günü.

Pir Ahmet Efendi Anma Şenlikleri- haziran ayının ilk haftası.

Çoban Baba’yı Anma Şenlikleri- mayıs ayı içerisinde.

Ahmet Dede/ Ayvalı- haziran başında.

2.10.1. Dini Günler

2.10.1.1. Arife Günleri

Bayramlar, şehirlerde yaşayan insanların doğup büyüdükleri topraklardaki buluşma günleridir. Yaşlısı, genci, çocuğu, bayramdan bir gün önce mezar

ziyaretlerini gerçekleştirmektedir. Bu ziyaret, yöredeki evliyanın mezarından başlar. Ziyaretler arife günleri ikindi namazından sonra gerçekleştirilir. Arife günü ziyaret edilen türbeler şunlardır: Arslan Bey/ Tavşanlı, Alıncık Türbesi/ Altıntaş, Erenler Tekkesi/Altıntaş.

2.10.1.2. Bayramlar

2.10.1.2.1. Bayram Günü Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar

Hüseyin Gazi/ Körs, Öteköy Tekkesi/ Karağaç, Bayramşah Köyü/ Bayramşah, Alıncak Türbesi/ Alıncık Köyü, Kızlar Tekkesi/Işıklar, Yapılcan Köyü Türbesi/ Altıntaş. Erenler Tekkesi/ Altıntaş, Ergun Çelebi Türbesi (Dönenler Camii – Hezar Dinari Mescidi) /Merkez, Efendi Bula/ Merkez, Çam Dede/ Gediz.

2.10.1.2.2. Bayram Namazı Sonrası Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar

Fike Sultan/ Karacaören.

2.10.1.3. Üç Aylar

Seydiömer Türbesi/ Seyitömer Beldesi, Beşler Türbesi/ Karağaç, Helvacı Dede/ Domaniç, Hüseyin Dede/Merkez, Rabia Hatun/Merkez, Gümüşeşik Tekkesi (Şeyh Buhari Türbesi)/ Merkez ve Gazi Hüseyin Paşa, Dört Direkli (Hazırlık Sultan)/ Merkez.

2.10.1.4. Miraç Kandili

Miraç kandili olması nedeniyle köy sakinleri Baba Sultan ve Köprüören gazi ve şehitlerini okuttukları mevlit ile bu şahsiyetleri anarlar (Baba Sultan/ Köprüören).

2.10.1.5. Kadir Gecesi

Efendi Bula ve Ahi Erbasan/ Merkez, Erenler Tekkesi/ Altıntaş, Ergun Çelebi Türbesi/ Merkez, Şeyh Salih Efendi/ Merkez.

2.10.1.6. Mevlid Kandili

Kutlu doğum haftasında mezara güllerin atıldığı da görülmektedir. Sunullah Gaybi(Hüdarabbim Sultan)/ Merkez.

2.10.1.7. Perşembe Akşamı

Yatırlar genellikle perşembe (Perşembeyi Cumaya bağlayan akşam) gecesi ziyaret edilir.

Şaban Dede/ Tavşanlı, Ahmet Dede/ Ayvalı, Seyitömer Türbesi/ Seyitömer, Şeyh Ali Efendi/ Bölcek, Hüseyin Gazi/ Körs, Gevrekseydi/ Gevrekseydi, Beşler Türbesi/ Karaağaç.

Acar Sultan/ Merkez, Tulaslan (Doğarslan)/ Merkez köyler, Horasan Erenleri/ Merkez köyler, Arapoğlu/Bayır Tekkesi/Hüda Tekkesi/ Çilehane/ Beşkarış, Yar Geldi (Er Geldi)/ Altıntaş, Ahi (Akil) Yusuf Türbesi/ Altıntaş, Erenler Tekkesi/ Altıntaş, Hamza Dede/Altıntaş, Işıkselvi Tekkesi/Altıntaş, Çayırbaşı/ Altıntaş, Tekke/ Yalnızsaray Ali Baba/ Domaniç, Bekteş (Bektaş) Dede/ Domaniç, Efendi Bula/ Merkez, Esrek Sultan (Çelebi Tahir)/ Merkez, Fatma Ana Türbesi/ Merkez, Hasan Dede (Şun) Türbesi/ Merkez, Hüseyin Dede/ Merkez, Kırklar/ Merkez, Yunus Dede Türbesi/ Merkez, Ahi Erbasan/ Merkez, Çimen Dede/ Şeyhler/ Hisarcık, Hüseyin Dede Türbesi/ Şeyhler/ Hisarcık, Hamza Yâreni Türbesi/ Şeyhler/ Hisarcık, Mahmut Dede Türbesi/ Şeyhler/Hisarcık, Mehmet Dede Türbesi/ Hisarcık.

Ahmatcık Türbesi- Şeyhler/ Hisarcık, Arap Dede Türbesi- Şeyhler/ Hisarcık, Kız Dede- Örencik/ Emet, Hasan Dede Türbesi- Bahatlar/Emet, Kara Donlu Can Baba (Cihan Baba)/ Akçaalan, Balım Sultan/ Şeyhler, Haksız Hasan/ Şeyhler, Mahmut Dede/ Şeyhler, Hamza Yâreni/ Şeyhler, Çimen Dede/ Şeyhler.

2.10.1.8. Cuma Günü Ziyaret Edilenler

Özellikle de Cuma namazı için sala verildikten sonra kadınlar tarafından Paşam Sultan Türbesi ziyaret edilmektedir. 15 dakika içinde buraya gelen ziyaretçi sayısı 25 kişiyi bulmuştur. Gelenlerin içerisinde birkaç tane erkek bulunsa da ağırlıklı olarak 40 yaş üzeri kadınlardan oluşur. Bazı aileler her cuma düzenli olarak

önce Paşam Sultan Türbesi'ne, daha sonra Bun Dede'ye ve Sarıkız denilen yere gitmektedirler. Cuma Günü ziyaret edilen türbe ve yatırlar şunlardır: Paşam Sultan/ Merkez, Öteköy Tekkesi/ Karaağaç, Garip Tekke/ Karaağaç, Gayıberenler/ Aydoğdu, Seyyid Burhanettin/ Gümüşköy, Söylemez Dede/ Altıntaş, Ahmet Dede/ Domur/ Domaniç, Ahî Arslan/ Merkez, Ahi Evren/ Merkez, Ahi İzzettin/ Merkez, Al Dede/ Merkez, Bun Dede/ Merkez, İshak Fakih Türbesi/ Merkez, Efendi Bula/ Merkez, Esrek Sultan(Çelebi Tahir)/ Merkez, Balıklı Şeyhi Tekkesi/ Merkez, Hüseyin Dede/ Merkez, Hacı İbrahim Sultan/ Merkez, Kadı Şeyh (Şeyh Gazi) Tekkesi/ Merkez, Karadonlu Can Baba Türbesi/ Merkez, Mehmet Dede Türbesi/ Merkez, Evliya Efendi Türbesi, Osman Dede Türbesi/ Merkez, Kırklar/ Merkez, Şeyh Salih Efendi/ Merkez, Şeyh Buhari Türbesi ve Gazi Hüseyin Paşa/ Merkez, Seyyit Ebu'l Vefa-Cefa-Sefa/ Merkez, Üç Asker (Haydar Efendi-Fevzi Efendi- Ali Baba)/ Merkez, Yunus Dede Türbesi/ Merkez, Sakıp Dede/ Merkez, Dört Direkli (Hazırlık Sultan)/ Merkez, Ahi Erbasan/ Merkez, Hacı Ahmet Efendi Türbesi (Hacı Baba)/ Simav, Kız Dede/ Örencik/ Emet, Hasan Dede Türbesi/ Bahatlar/ Emet, Sübbah Dede (Süt Baba) Türbesi/ Emet.

2.10.1.9. Hac Zamamı

Gurbet Baba.

2.10.2. Geleneksel Günler

Dede hayrı olarak adlandırılan törenleri bahar aylarında yapılan dede hayırları, güz aylarında yapılan dede hayırları olmak üzere ikiye ayırabiliriz.

2.10.2.1. Bahar Aylarında Yapılan Dede Hayırları

Mevsimsel olarak hıdrelleze eş değer olan bahar dönemi hayırları Hunlar döneminden beri yapılmaktadır. Tarım toplumunda yağmur hayatın varlığı açısından oldukça önemlidir. Bahar ayı ise en çok yağmura ihtiyaç duyulan zamandır işte bu dönemde, bahar yağmurlarının başlaması için toplu törenler düzenlenmiştir. Bu törenler, yağmurun zamanında yağması ya da yeteri miktarda yağıp yağmaması ile

bağlantılı olarak düzenlenmektedir. Dede hayırları, şehir merkezinde değil de daha çok dağ başlarında mezarı bulunan yatır ve yeşil alanlarda uygulanmaktadır. Gaib Dede Türbesi'nin çevresinde ilkbaharda (mayıs-haziran aylarında) ve sonbaharda (eylül-ekim aylarında) olmak üzere yıllardır süren bir gelenek şeklinde piknik düzenlenir. Bahar ayında hayırları yapılan türbeler şunlardır: Hüseyin Dede Türbesi/ Şeyhler, Ilıca Dede Türbesi/ Şeyhler, Ebe Ana/ Saruhanlar, Ali Baba/ Saruhanlar, Çoban Baba/ Avdan, Gaib Dede/ Tunçbilek.

2.10.2.2. Hıdrellez Günü Gidilenler

Terzi Dede/ Tavşanlı, Şaban Dede/ Tavşanlı, Seydali Sultan ve Arap Dede /Çamlıca, Gaip Erenler/ Çamlıca, Sobran köyü Türbeleri/ Merkez köyler, Musa Dede/ Demirciören Köyü, Resul Baba/ Beşkarış köyü, Acar Sultan/Merkez, Erenler, Malsulcuk Yatırı/ Alayunt, Meçhulasker/ Doğuluşah, Hacı Ahmet Efendi Türbesi (Hacı Baba)/ Simav, Cemal Sultan (Kemallı ocağı)/ Afyonkarahisar, Demirli Tekke Türbesi/ Merkez köyler, Sobran Köyü Türbeleri/ Merkez köyler, Musa Dede/Demirciören köyü, Sarıkız II/ Erenköy, Ahmet Dede/ Domur, Gülistan Dede/ Domur, Yak Dede/ Çarşamba, Ali Baba/ Domaniç, Hıdırlık/ Merkez, Asarlık/ Şaphane, Yâren Dedesi/ Simav, Cıbcık Yâren Dedesi/ Simav, Eski Dede-Koca Dede/Hisarköy, Ece Sultan Türbesi/ Simav, Zekeriya Efendi/Simav, Cabire Sultan Türbesi/ Simav, Gökçeler Türbesi/Gökçeler Köyü, Acem Baba Türbesi/ Simav, Sübbah Dede (Süt Baba) Türbesi/ Emet, Kara Donlu Can Baba(Cihan Baba)/ Akçaalan.

2.10.2.3. Sonbaharda Yapılan Dede Hayırları (Hasat Sonu)

Geleneksel anlamda çok eski zamandan beri düzenlenen ikinci bir tören de yaz sonu(güz) törenleridir. Özellikle de Alevi-Bektaşî kültürünün yoğun olduğu bölgelerde bu isimde törenler düzenlenmektedir. Cem törenlerinin de başlama zamanı güz ayı olduğu düşünülürse en uygun zamanın seçildiği anlaşılır. Köyde bu işlere yatkın kişilerin önderliğinde bir iki hafta öncesinde bağışlar toplanmaktadır. Bağışlanan ve para ile satın alınan hayvanlar kesilir, pilav üzeri etler yapılır, hayır törenlere katılanlara ikram edilir.

Saruhanlar'da yapılan gz hayırlarına "harman sonu eti" bahar ayındaki kutlamalara ise "keşkek hayrı" gibi isimler verilmektedir (Ebe Ana/ Saruhanlar).

Sonbahar hayırları yapılan türbe ve yatırlar şunlardır: Kızlar Tekkesi/ Işıklar, Şaban Dede/ Tavşanlı, Gaip Dede/ Tavşanlı, Horasan Erenleri/ Sekiören, Gayıperenler/ Aydoğdu Ahi Musa- Hamza Tekkesi/ Altıntaş, Güllü Dede/ Altıntaş, Doğan Bey Türbesi/ Simav, Arap Dede Türbesi/ Şeyhler- Hisarcık, Işık Ali Dede/ Şeyhler Beldesi- Hisarcık, Gözcü Baba/ Samrık- Emet, Kara Donlu Can Baba (Cihan Baba) / Akçaalan-Gediz, Ahi Ali Türbesi/ Gümüşköy-Merkez köyler.

2.10.2.4. Güvey Salımı-Düğün

Düğün ve sünnetlerde gelin ve güvey, mutlaka türbe etrafında üç kez döner, diğer bir ritüel de damat gerdeğe girmeden önce "Güvey salımı" adı verilen uygulamadan öncede mutlaka türbeyi ziyaret eder ve oradan evine gider (Hüseyin Gazi/ Krs).

Gevrekseydi/ Gevrekseydi, Karacaören Tekkesi (Fike Sultan)/ Karacaören-Merkez köyler, Erenler, Malsulcuk Yatırı/ Alayunt-Merkez köyler

Himmet Dede/ Ali Bey Köy/Altıntaş, Erenler Tekkesi/ Altıntaş, Yapılcan köyü Türbesi/ Altıntaş, Ahi Musa/ Hamza Tekkesi/ Altıntaş, Garip Tekke/ Sevdığin köyü/ Domaniç, Garipçe Dede/ Muratlı köyü, Sübbah Dede (Süt Baba) Türbesi/ Emet.

2.10.2.5. Kına Gecesinde

Gelin olacak kızlar türbeleri ziyaret eder. Mutlu bir evlilik için gelirler dualar ederler. Kına gecesi ellerine kına yakıp ellerine sardıkları bezleri ertesi gün Tekke'ye getirerek, sandukanın üzerindeki geyik boynuzlarına bağlarlar (Söylemez Dede/ Altıntaş).

2.10.2.6. Düğün Zamani

Terzi Dede/ Tavşanlı, Gevrekseydi/ Gevrekseydi, Erenler, Malsulcuk Yatırı/ Alayunt/ Merkez köyler, Seyyid Burhanettin/ Gümüşköy/ Merkez köyler, Himmet Dede/ Ali Bey Köy/ Altıntaş, Seydi Sül Dede/ Altıntaş köyü/ Altıntaş, Erenler Tekkesi/ Altıntaş, Yapılcan köyü Türbesi/ Altıntaş, Erenler Tekkesi/ Altıntaş, Ahi Musa–Hamza Tekkesi/ Altıntaş, Garip Tekke/ Sevdğin köyü/ Domaniç, Garipçe Dede/ Muratlı Köyü, Sübbah Dede (Süt Baba) Türbesi/ Emet.

2.10.2.7. Askerlik Zamani

Ahi Ali (Ahali- Ahu Ali) Türbesi/ Gümüşköy, Sarıkız (Kırklar)/ Merkez, Hıdırlık Mescidi/ Merkez, Gurbet Baba/ Tavşanlı, Terzi Dede/ Tavşanlı, Kemal Sultan/ Tavşanlı, Ebe Ana/ Saruhanlar-Domaniç, Haydar Gazi (Tekke)/ Akçaalan, Çam Dede/ Gediz, Ahmet Dede/ Ayvalı Köyü / Hüseyin Gazi/ Körs, Seyyid Ali Sultan/Çamlıca, Çoban Baba/ Avdan, Demirli Tekke Türbesi/ Sobran, Ahi (Ahu) Ali Türbesi/ Gümüşköy, Himmet Dede/ Ali Bey Köy, Aziz Dede/ Akçaköy, Nalbant Hüseyin ve Mümine Hatun/ Domaniç, Şerife Ana/ Saruhanlar-Domaniç, Ali Baba/ Domaniç, Bun Dede/ Merkez, Sarıkız- Kırklar/ Merkez, Seyyit Ebu'l Vefa-Cefa-Sefa/ Merkez, Hıdırlık/ Merkez, Doğruçam Dedesi/ Şaphane, Haksız Hasan Dede Türbesi/ Hisarcık, Hüseyin Dede Türbesi/ Şeyhler- Hisarcık, Işık Çakır- Şeyh Çakır Sultan Türbesi/ Şeyhçakır köyü- Hisarcık, Haydar Gazi/ Abaş Köyü- Emet, Kara Donlu Can Baba- (Cihan Baba) / Akçaalan-Gediz, Gurbet Baba/ Gediz.

2.10.2.8. Yağmur Duası Zamanları

Erenler Düzlüğü/ Kepez, Dede yatırları ve Sülale Dedeleri / Kükürt köyü, Sobran Köyü Türbeleri, Musa Dede/ Demirciören köyü, Erenler Tekkesi/ Altıntaş, Hasan Dede Türbesi/ Altıntaş, Çetirler Dedesi/ Domaniç, Çalı Dede/ Domaniç, Hemit Dede- Hamid Dede/ Domaniç, Sancılı Dede/ Domaniç, Siğil Dede/ Muratlı Köyü –Domaniç, Güzlük Dedesi/ Domaniç, Yağıbasan/ Sarıot- Domaniç, Kızığreti Dedesi/ Aksu-Domaniç, Kapaklı Dede- Somaklı Dede- Kuru Dede/ Yeşilköy, Çat Dedesi/ Güney, Seyyit Gazi/ Değirmendere-Şaphane, Kavli Ahmet/ Sima, Kocayeren Dedesi/ Şenköy- Simav, Bedreddin Türbesi/ Yeşilova (Semerköy)- Simav, Gökçeler

Türbesi/ Gökçeler köyü, Kutlubeyler Tekke/ Emet, Kara Dede/ Örencik- Emet, Haydar Gazi / Abaş Köyü- Emet, Ali Dede Türbesi/ Aksaklar- Gediz, Tekke/ Pınarbaşı- Gediz, Mehmet Dede / Ece köyü- Gediz, Dede/ Güzüngülü- Gediz.

2.10.2.9. Festival ve Törensel Zamanlar

Her yıl haziran ayı başında burada Kütahya'nın ileri gelenlerinin de katılımıyla ülke çapında törenler düzenlenmektedir. Anma ve kutlama yapılan türbeler şunlardır:

Tavşanlı- Şaban Dede 2004 yılından itibaren Şaban Dede ve Leblebi Bahar Şenlikleri.

Merkez- Pir Ahmet Efendi 3 Haziran 2012 tarihinde düzenlenmiştir.

Hayme Ana'yı Anma ve Göç Şenlikleri- Her yıl mayıs ayının ilk Pazar günü.

Çoban Baba Anma Şenlikleri- Mayıs Ayının ilk haftası.

Kayı Türkmenleri Derneği ve Kütahya Ertuğrul Gazi Derneği her yıl ağustos ayında törenleri organize ederek şölen haline dönüştürmüşlerdir.

2.10.2.10. 30 Ağustos Zafer Bayramı

Akpürüm Tekkesi/ Altıntaş.

2.10.3. Her Hangi Bir Gün Ziyaret Edilenler

Yatırlar Pazar günü ziyaret edilir: Yar Geldi (Er Geldi)/ Altıntaş, Sarıkız II Altıntaş, Hayme Ana Türbesi/ Domaniç.

Yatırlar Pazartesi Günü Ziyaret Edilir: Şeyh Ali Efendi

Yatırlar Salı Günü Ziyaret Edilir: Şeyh Buhari Türbesi,

Yatırlar Gece Ziyaret Edilir: Adsız Tekke/ Karaağaç

Yatırlara Üç Cuma Gelinmesi Gerekir: Rabia Hatun, Söylemez Tekkesi

2.10.4. Belirli Bir Zaman Kavramı Olmaksızın

Mülayim Dede/ Tavşanlı, Şeyh Veli Bayram / Bölcek, Osman Dede/ Ilıca-Merkez köyler, Gayıperenler-Aydoğdu/ Merkez köyler, Ali Dede Tekkesi/ Tulaslan (Doğarlan) Horasan Erenleri/ Merkez köyler, Çavuşunçiftliği Tekkesi/ Kızılcaören, Karacaören Tekkesi(Fike Sultan)/ Karacaören, Koçbaba(Koçubaba)/ Elmalı, Mehmet Dede ve Diğer Ahi Mezarları/ Ahiler köyü, Demirli Tekke Türbesi/ Sobran köyü Türbeleri/ Ahi Ali (Ahali- Ahu Ali) Türbesi/ Gümüşköy, Himmet Dede/ Ali Bey Köy- Altıntaş, Aziz Dede/ Akçaköy- Altıntaş

Seydi Sül Dede/ Altıntaş, Garip Dede/ Altıntaş Köyü-Altıntaş, Garip Dede/ Altıntaş Köyü- Altıntaş, Resul Baba/ Beşkarış Köyü- Altıntaş, Sarıkız Dedesi/ Altıntaş, Erenler Tekkesi/ Altıntaş, Perişan Dede/ Altıntaş, Sarıkız/ Erenköy Kocakaya- Kabadede Tekkesi/ Altıntaş, Murat Dede/ Murathanlar Köyü- Altıntaş- Yapılcan Köyü Türbesi/ Altıntaş, Süt Dede/ Altıntaş, Hasan Dede Türbesi/ Altıntaş, Akpürüm Dede Türbesi/ Çalköy, Tekke/ Sevdğin Köyü- Altıntaş, Hayme Ana Türbesi/ Domaniç, Selim Dede/ Çukurca-Domaniç, Gülistan Dede/ Domur-Domaniç, Yak Dede/ Çarşamba- Domaniç, Karaköy/ Domaniç, Gelin Mezarı/ Küçükköy-Domaniç, Nalbant Hüseyin ve Mümine Hatun/ Domaniç, Şerife Ana/ Saruhanlar-Domaniç, Ahmet Dede- Ahmatçık/ Domaniç, Karadelicik/ Domaniç, Koyundamı Dedesi- Çoban Dede/ Domaniç, Fıranlar- Kurt Dede/ Domaniç, Sarıkız (Kırklar)/ Merkez, Ahi Evren- Ahi Evren Sultan/ Merkez, Ahi İzzettin/ Merkez, Ali Baba (Al Dede)/ Merkez, Cafer Dede (Külhancı Baba)/ Merkez, Cemaleddin Sultan/ Merkez, İshak Fakih Türbesi/ Merkez, Sunullah Gaybi- Hüdarabbim Sultan/ Merkez, İbrahim Sultan I/ Merkez, Evliya Efendi Türbesi(Osman Dede)/ Merkez, Ulu Cami Türbesi/ Merkez, Şeyh Salih Efendi/ Merkez, Seyyit Ebu'l Vefa-Cefa-Sefa/ Merkez, Üç Asker (Haydar Efendi-Fevzi Efendi- Ali Baba)/ Merkez, Ömer Bari/ Simav, Gökçeler Türbesi/ Gökçeler Köyü, Arap Dede Türbesi/ Şeyhler-Hisarçık, Işık Çakır- Şeyh Çakır Sultan Türbesi Şeyhçakır Köyü-Hisarçık, Tekke/ Günlüce Kasabası- Emet, Kız Dede/ Örencik- Emet, Sübbah Dede (Süt Baba) Türbesi/ Emet, Pir Mahmut Türbesi/ Gediz, Namazlağı Dede Türbesi/ Akçaalan- Gediz.

2.11. Ziyaret Ritüelleri

Her kutsal mekân ziyaretinde olduğu gibi türbe ziyaretleri de belli edep ve erkân çerçevesinde ziyaret edilmektedir. Bu usul ve adâblar çok sıkı değişmez kurallar olmamakla beraber çoğunluk tarafından kabul görmüş, yerleşmiş kurallardır. Bu kuralların bazıları, ziyaret zamanı, günü veya ziyaret mekâmı ile ilgili olmakla beraber ziyaretçi ile de ilgisi bulunmaktadır. Bunlardan bazıları ön hazırlık niteliği taşıırken bazıları da ziyaret esnasındaki usul ve adaplardır (Selçuk, 2010,68).

Türbe ve yatır ziyaretlerini dini inançlarının gereği olarak gören insanımız dini ibadetleri için ön koşul olan hazırlıkları burada da uygulamaktadır. İbadetin eksiksiz yerine getirilmesi için bir takım koşullar vardır. Bunlardan birinin veya bir kaçının eksikliği ibadetin bütünlüğünü bozar. Sedat Veyis Örnek, bu koşulları şu şekilde belirler:

İbadeti ya da ayini yönetecek bir din adamının bulunması gerekir (Türbeler açısından bu görevi yapan kişiler türbedardır).

İbadeti ya da ayini yönetecek olanla katılanların belli bir ön hazırlığı yerine getirmeleri gerekir (Abdest almak, oruç tutmak).

İbadet ve âyin sırasında belli şeyleri yapmak ya da yapmamak (Yasaklar ve cezalar).

Belli yerde ibadet etmek, âyin ve tören düzenlemek gerekir (Hayır şölenleri, yüksek tepeler).

Belli zamanlarda ibadet etmek gerekir (Ziyaret zamanları).

Kurban adağında bulunmak gerekir (Adaklar).

İbadetle, kurbanın ve duanın yanı sıra dans, müzik ve ritüel içerikli oyunların icra edilmesi gerekir (Ziyaret Semahları).

Özel kült araçlarının bulunması ve kullanılması gerekir (Türbe ve yatırdaki şahsiyete ait eşya, giysi vb).

İbadetin bölümlerinden olan ritlerin belli kurallara bağlanarak dondurulması ve kapalı bir sistem içerisinde işlemesi gerekir (Örnek, 1971, 82-83).

Yukarıdaki koşullar türbe ve yatır ziyareti için de geçerlidir. Buna göre türbe ziyaretini üç aşamada değerlendirebiliriz. Bunlar: Hazırlık aşaması (Ziyaret Öncesinde), uygulama aşaması (Ziyaret Esnasında) ve bitiş aşaması (Ziyaret Sonrasında).

2.11.1. Dini Uygulamalar (Dinsel İşlemler)⁹

2.11.1.1. Abdest Alma

Popüler Dindarlığın Son Durakları adlı çalışmada türbeye gelenlerin %86'sının türbeye gelmeden önce abdest aldıklarını ve özellikle de abdesti türbenin yanındaki şadırvan ya da şifalı sudan aldıklarını belirtmişlerdir (Köse- Ayten, 2010, 81). Bazen türbede bulunan çeşme veya şadırvandan ziyaretçilerin abdest alıp, sonra türbeye girdikleri de gözlemlenmiştir. Özellikle Paşam Sultan'a gelen kadın ziyaretçiler Paşam Sultan Türbesi bahçesinde bulunan çeşmede abdest almakta daha sonra ziyareti gerçekleştirmektedirler. Bununla birlikte bu uygulama aşağıdaki türbe ziyaretlerinde de görülmektedir:

Hüseyin Gazi/ Körs, Terzi Dede/ Tavşanlı, Şeyh Bahşi Tekkesi, Karadonlu Can Baba Türbesi, Rabia Hatun/ Merkez, Ali Dede Türbesi, Murat Dede Türbesi/ Gediz.

2.11.1.2. Fakire Yardımda Bulunmak

% 5 lik bir kısım da türbeye ziyarete gelmede önce fakire yardımda bulunur (Köse-Ayten,2010, 81). Fakire yardımda bulunma uygulaması şu türbelerde görülür: Şeyh Buhari Türbesi ve Gazi Hüseyin Paşa.

2.11.1.3. İlahiler ve Kur'an-ı Kerim Okumak

Ziyaret öncesi, ziyaret esnası ve sonrasında türbe ve yatır içerisinde Kur'an-ı Kerim okumak türbelerdeki en yaygın usullerdendir. Şehir merkezinde yer alan bazı

---

⁹ Bu bölüm hazırlanırken, Orhan Acıpayamlı'nın "Türkiye'de Yağmur Duası ve Psiko-Sosyal Metotla İncelenmesi adlı makalesinden yararlanılmıştır.

türbeler dini günlerde kadınların mukabele yaptıkları birer merkeze dönüşmüştür. Paşam Sultan ve Karadonlu Can Baba Türbeleri'nde perşembe günleri kadınlar tarafından Kur'an-ı Kerim okunmaktadır.

Murat Dede Tekkesi'nin bugünkü halini almasını sağlayan köylü her gün tekkeye gelir, Kur'an-ı Kerim okur, dua eder (Murat Dede/ Murathanlar köyü).

Yağmur duasında bulunmak için halk ilahiler söyleyerek tekkeye varır. İlahi olarak okunan metin Kuran- Kerim'den bir ayettir. “*Ela inne evliyaellahi la havfün aleyhim ve la hüüm yahzenun* (Yunus, 62) Allah'ın velilerine kesinlikle bir korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır.”

Kur'an-ı Kerim okunarak ziyaretin meşrulaştırıldığı türbeler şunlardır: Ahi Musa, Hamza Tekkesi/ Altıntaş, Ebe Ana, Nalbant Hüseyin ve Mümine Hatun/ Saruhanlar, Alemdâr Sultan, Al Dede, Cemalaettin Sultan, Sunullah Gaybi (Hüdarabbim Sultan), İbrahim Sultan I, Kadı Şeyh (Şeyh Gazi) Tekkesi, Karadonlu Can Baba Türbesi/ Merkez; Yunus Dede Türbesi, Murat Dede Türbesi/ Gediz; Aydoğdu/ Gayıberenler, Mehmet Dede/ Ahiler Köyü.

2.11.1.4. Namaz Kılmak

2.11.1.4.1.Ziyaret Öncesinde Namaz Kılmak

Türbe ve yatır ziyaretlerinde ön hazırlıklardan birisi de namaz kılmaktır. Namazlar ziyaret öncesi eda edildiği gibi ziyaret esnasında ve sonrasında da eda edilmektedir. Namaz kılınan türbeler şunlardır:

Gelin Mezarı/ Küçükköy, Ece Sultan Türbesi, Acem Baba Türbesi/ Simav.

2.11.1.4.2.Ziyaret Esnasında Namaz Kılmak

Çocuğu olmayan kadınlar, perşembe veya pazar günleri buraya gelip iki rekât namaz kılar. Cenâb-ı Hak'tan bu mübarek kişilerin hürmetine çocuklarının olmasını isterler (Yar Geldi/ Altıntaş).

Ziyarete gelenlerce sureler okunan ve namaz kılınan türbeler şunlardır: Paşam Sultan, Şeyh Buhari Tekkesi, Kadı Şeyh (Şeyh Gazi) Tekkesi, Karadonlu Can

Baba Türbesi/ Merkez; Murat Dede/ Murathanlar köyü; Bedreddin Türbesi, Zekeriya Efendi/ Simav, Murat Dede Türbesi/ Gediz, Ali Dede Türbesi/ Aksaklar.

Askere gidecek olan gençlerimiz bu türbelere gelir namaz kılar (Ahu Ali/ Gümüşköy).

2.11.1.4.3. Ziyaret Tamamlandıktan Sonra Namaz Kılmak (Şükür Namazı)

Kütahya ili türbe ve yatırlarında pratikler tamamlandıktan sonra, duaların kabulü için iki rekât şükür namazı kılınır.

2.11.1.5 Adak Adamak

Kütahya ili türbe ve yatırlar etrafında oluşan diğer bir dini uygulama da adak adamaktır. Adak; kutsal tanınan bir şahsa veya bir şeye (ağaç, su, taş kaya vb.) herhangi bir dileğinin olması, yerine getirilmesi şartıyla adı belirtilerek yapılan şartlı vaat, şartlı söz, bazen şartlı, bazen peşin (mum yakma, çaput bağlama, yiyecek bırakma vb.) bir ant olarak ferdi veya topluca yapılan (yılın belli zamanlarında) davranış veya duadır (Tanyu, 1967, 8-9).

Adak, nezir, saç ve sungu gibi farklı isimlerle adlandırılrsa da amaç dileğin kabulü için türbe ve yatrda yatan evliyaya sunulan hediyelerdir. Türbe ve yatırlarda inanış ve uygulamalarda ortaya çıkan eksiklikler hiç kuşkusuz uygulamaların temelini oluşturan adak çeşitlerinde de sınırlandırmalara yol açmıştır. Dini uygulamalar bugün değişmeden devam etse de eski Türk inancı kaynaklı ve sihri uygulamaların kesintiye uğradığını derleme çalışması sırasında tespit ettik.

Hikmet Tanyu'nun Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, adlı çalışmada tespit ettiği Kütahya ili türbe ve yatırlarındaki ortak adak çeşitleri şu şekildedir:

Yâsin adağı(1 veya 41 yâsin), oruç adağı (üç gün), ibâdetle ilgili adak; 700 besmele çekme, duâ etme vb, mum, süpürge, ampul, kurban (koyun, keçi, sığıır, kuzu, oğlak, koç, dana, tosun,inek, boğa), horoz adağı, hindi nadiren tavuk, su adağı (akar veya büyük bir suya duâ yazılı kağıt atma), öksüz sevindirmek, fakir birisini

giydirmek, pide, ekmek dağıtmak, taş almak, bir müddet sonra geri bırakmak (Adak: geri vermek), türbeden alınanı geri getirme (eşya tel koparıp alma, sonra bırakma), helva adağı, tülbent, mevlit adağı, parayı mendil veya beze sarmak, sonra dağıtma (fakire para adağı), Zekeriyâ Sofrası kurma adağı (4 çeşit yiyecek, Meryem Sûresi'nden âyetlerokumak, dinî ibâdet vb.) Mendil, gömlek, kırvat, iç fanılası sallama arasında (şifâ için) adama, çocuğun adını adamak(yatır, dede adını doğan çocuğa koymak), çocuk adamak, başörtü, yazma, yemeni, eşarp, örtü seccade halı, para, şamdan, arpa, buğday serpmek, ciğer, üç gece yiyecekli, şekerli, zemzemli toplantı, kuru üzüm, yazma mendil, tuz, tespih, yazı levhası (dinî yazılar), havlu adağı, katmer adağı, bazlama, yemek pişirip dağıtma, lokma dağıtma, tatlı dağıtma, testi veya çömlek suyunu yatır, mezar üstüne dökme, adakçılara verilen adaklar (leblebi, fındık, fıstık türlü kuru yemişler, meyveler vb), balıklara yem, bayrak, testi, çiçek, bez, iplik adakları, yedi mahallenin yoksulunu doyurmak, yedi mahallenin yoksulunu giydirmek, türbe yaptırmak, türbe onarmak, şeker, lokum dağıtmak.

Kütahya ve çevresinde uygulanmayan adak çeşitleri de şunlardır: Takunya, islâm olma adağı, üç makara ipliğini ortadan kesip suya atmak, köpeğe ekmek doğramak, testi kırmak, mezardan (üç taş almak bir beze bağlayıp sandıkta saklamak, çocuk olunca Hıdırellez günü, taşları tekrar mezarın üstüne bırakmak ve bir de testi kırmak adağı), hamam külhanına gübre atmak, şeyhe inek adamak, kandil yağı, zeytin yağı, lohusa şerbeti dökmek; lohusa şerbeti adağı, göbek atma adağı; 3 veya 40 göbek atmak, 41 mısır tanesini her birini bir ihlâs okuyarak toplamak, muradı olunca getirip kuşlara atmak, selvi dalı koparmak (Evliyâ Selvisi), dilek olunca selvi dalını mezara geri bırakma adağı, kahve adağı, kaplumbağalara yiyecek, yedi dereye mum dikmek, zeytinyağlı mercimekli bulgur pilavı (Tanyu, 1967, 304-306) .

Kütahya ve çevresinde yaptığımız derlemede kaynak kişilere sorduğumuz “ Adak için hangi türbelere gidersiniz? Sorusuna aldığımız cevap, “ ... adak kesilir” oldu. Bu da şunu akla getirir, adak denildiği zaman, kurban akla gelmektedir. Bilindiği üzere kurbanlar ikiye ayrılır, kanlı ve kansız kurbanlar olarak. Kanlı kurban, türbe ziyaretlerinde, en çok tercih edilen adak türüdür.

2.11.1.5.1. Kurban

Tarihin en eski ritüellerinden olan kurban, Tanrı'ya sunulan eti yenen hayvan... Bu anlamda Arapçaya İbranice kurban deyiminden Aramice aracılığıyla geçmiştir. Arapça krb kökünde yakın olma (kurbiyet) anlamı vardır, bu yüzden Tanrı ya yakınlaşmak için sunulan anlamında tanımlanmıştır. Sözcük, Kur'an'da üç kez geçer. Bunların ikisi bildiğimiz kurban anlamındadır. Örneğin Maide suresinin 27. ayeti şöyle der: Onlara Âdem'in iki oğlunun olayını doğru anlat ki onlar Allah'a birer kurban sunmuşlardı ki yalnız birisi kabul olunmuştu, öbürünki kabul edilmemişti.

Kurban, Paleolitik çağdan beri doğaüstü güçlere hoş görünmek, onlardan kötülöklere engel olmasını istemek yerine getirdikleri bir istekten ötürü teşekkür etmek için gerçekleştirilmiş dinsel bir törendir. Tarihsel süreçte sadece insan ve hayvan kesmek yoluyla değil, çeşitli sungular sunmak yoluyla da gerçekleştirilmiştir. En ilkel inançlardan en gelişmiş dinlere kadar tüm doğaüstü tapımlarda ortaktır. Kurban sunumunun kaynağıyla ilgili varsayımlar ileri sürölmüştür. Bunlar; insanın tanrısıyla kurban sayesinde hısımlık kurma çalışması, ilk ürünün daha bol ürün vermesi için tanrıya ait olduğu düşünölen cesedin tekrar ona dönmesi ve değış tokuş.

Antik çağda değış tokuş "do us des" kuralına göre ben veriyorum sen de ver mantığına dayanır. Hemen hemen bütün inançlarda kanlı ve kansız kurban olmak üzere ikiye ayrılır.

Kanlı kurban kendisine kurban sunulan varlık için kan akıtmak suretiyle yapılır. Kanlı kurbanı tolu, kansız kurbanı saçı adı verilir. Göçebe topluluklarda saçı; kırmızı, süt, yağ; çiftçi kavimlerde buğday, darı şarap, tüccar toplumlarda para sunulur. Her ayın için kanlı veya kansız kurban sunulması gerekir (Eröz, 1992, 43).

Kurban, Türk-Moğol törenlerinde temel teşkil eder. Her şey kurban için neden olabilir. Zaferi istemek ya da zafer dolayısıyla teşekkür etmek için, barış ve anlaşma sağlamak için, kuraklık zamanında yağmur yağması için, hastaların iyileşmesi için kurbanlar sunulurdu. Kurban zamanları olarak, yılda iki kez gece gün eşitliğinde, yılın başında, ilkbahar ve sonbahar aylarında kurban törenleri icra edilirdi.

Moğolların Gizli Tarihi (Manghol-un Niuça Tobça'an)'nde ilkbaharda yapılan kurban törenlerinden söz edilmektedir. Kadınların atalarına kurban sunmak

için onları ziyarete gittikleri dönem ilkbahara denk gelmektedir. Kurban için kullanılan diğer bir kavram da yağış'tır. Yağış, "Kutsal olmayanın, kurban aracılığıyla, kutsal olanla temas kurma yolu(Roux, 2002, 250) olarak da tanımlanmıştır. İbadet, dua, teşekkür aracılığıyla yapılan sungular da bir çeşit kurban kabul edilir.

Türkler kanlı kurbanı "tayılga veya tolu, kansız kurbanı ise saçını vermişlerdir. Saçı her kavmin kendi emeğiyle kazandığı en kıymetli ve mübarek saydığı nimetlerini, yine aynı kutsallık taşıyan varlığa armağan etmeleridir (Eröz, 1992, 43).

Eski Türklerde Gök Tanrı ve atalara kurban olarak, hayvan kesilirdi. Hayvan cinsinden de erkekler seçilirdi. En makbul kurban olan at iskeletlerine Bozkır Türk kavimlerine ait mezarlarda rastlanır. Bundan dolayı Asya Hun İmparatorlarına ait kurganlarda ve Orta Avrupa'da Hun ve Avar çağı mezarlarında bol miktarda at iskeletleri bulunmuştur (Kafesoğlu, 2006, 307).

Gök Tanrı dinin temelindeki atalara saygı ve onlara kurban sunulması baba hâkimiyetinin ailedeki belirtisi sayılmaktadır (Gömeç,1998, 48). Atalar Kültü'ndeki en önemli ritüellerden biri de saçıdır. Ölen kişilerin varisleri, atalarına karşı sevgi ve saygı duymalarına karşın şamanlıkta olduğu gibi korku da duyarlar. Tikue uygarlığında bazı toplumların belli bir tapınma âdeti dolayısıyla ata mağrasına her yıl gitme geleneğinin atalar kültüne kurban sunma ritüelinden başka bir şey değildir (İnan,197, 7). Hiong-nular'a göre atalarla yeryüzünün koruyucu tanrısı arasında yakın ya da uzak ilişki vardır. Atalara sundukları kurban göğe, toprağa ve öteki güçlere sundukları kurbanlarla aynı değerdedir (Roux, 1999, 194-195).

Kitan kabilesi av merasiminde ilk avı atalarına sunar. Hükümdar ilk avı verenin ataları olduğunu söyler. To-palarda atalarına kurban sunma ritüelini her mevsimin ikinci ayında yani geceyle gündüzün eşitlendiği günlerde yapmaktadırlar (Roux,1999, 1996-200). Kütahya yöresi Alevi Bektaşî törenlerin başlangıç döneminin haziranda başlayıp temmuz ayının ilk haftasına kadar devam etmesi de sanırım tesadüfi değildir.

Kurban inancı, adak inancına bağlıdır. Kurban etme yöntemleri inceden inceye saptanmış ve sunaklarda asılmıştır. Tanrılara erkek, tanrıçalara dişi hayvanlar;

gök tanrularına ak renkli, yeraltı tanrularına kara renkli hayvanlar kurban edilir. Ateş tanrularına kızıl renkte kurbanlar sunulur. Kurbanı sunan kişinin başı çelenklidir. Romalılarda kurban en önemli tapım eylemidir. Özel tapımlarda kansız, devlet tapımlarında kanlı kurbanlar gerçekleştirilirdi. Kurban edilecek hayvanın sayısı, cinsi, rengi iyice belirlenmişti (Hançerlioğlu, 2000, 272-275). Roux, Türklerin ve Moğolların Eski Dini adlı çalışmasında kurbanın özellikleri konusunda şu bilgileri vermiştir: Ren geyiğinin yerini alan at, en muteber kurban kabul edilir, kurbanın dış görünüşü oldukça önemlidir (Roux, 2002, 254). En önemli kurban, at kurbanı bunu, koyun takip eder. Kurban olacak hayvanın erkeği makbuldür (Eröz, 1992, 43). Tarihin en eski ritüeli olan kurban, kutsalla temasa geçmede önemli bir araçtır. Bu nedenle kişi kurbanı belirlerken en kıymetli varlığa yakışır varlıklarını, belirli zamanlarda kurban olarak sunabilir. Bu, atı, koyunu, horozu ve ürünü de olabilmektedir.

Ziyaretler yapıldıktan sonra kurban ritüeli ziyaretin tamamlayıcı unsurudur. Alevi-Bektaşî kültüründe, ziyaretler kurbandsız eksik sayılır. Kurbanlık hayvan mezarın etrafında üç kez döndürülür, her dönüş öncesi dedeye niyaz edilir. Eğer kurban adanmış ise kurbanlık hayvanı adak sahipleri döndürmesi gerekir. Adak amaçlı ziyaretler dışında kurban hayvanını yaşça büyük kişi döndürür. Evden getirilen yiyecekler geri götürülmez. Yiyeceklerin fazlası mezarın yanına bırakılır. Kurbanın derisi ve kemikleri, diğer artıkları çukur kazılıp gömülür. Kurbanı kesme işlemi ziyaretin bulunduğu yerde kurbancı tarafından yapılır. Kurban eti hazırlanırken kurbanın kemikleri kırılmayıp eklem yerlerinden ayrılması gerekir. Kurban kesildikten sonra herkes mezarın etrafında halka şeklinde toplanarak diz üstü oturur ve; Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali! Diyerek üç defa ona secde ederler. Ziyaret yağmur duası için yapılmışsa yaşlı kişilerden birisi pınardan aldığı sudan mezarın üzerine üç damla sıçratır. “Dedem bize yağmur ver” diyerek yalvarır secde edilir (Selçuk, 2010, 61-72).

İster kanlı ister kansız olsun, yapılan tüm kurban sunumları belli bir amaca yöneliktir. Temelde doğüstü güçlerin gazabından kurtulmak ve onlara yakınlık tesis etmek amacını güden kurbanların daha değişik vesilelerle de gerçekleştirilmesi söz konusudur.

Bunları şöylece sıralayabiliriz:

a. *İstek kurbanları (Kaza, bela defî için sunulan kurbanlar)*

b. *Şükür ya da adak kurbanları (Doğması adına kurban adanan çocuğun doğumundan sonra; herhangi bir dileğin yerine gelmesinden sonra, sözü verilen, kurbanın kesilmesidir)*

Birinci maddede gerçekleşmesi istenen dileğin karşılığının peşin ödenmesi, ikinci maddede ise gerçekleştikten sonra karşılığının verilmesi söz konusudur.

c. *Doğüstü güç ya da güçlerle barışıklığı sürdürmeye dayalı kurbanlar (İslâm topluluklarında kurban bayramlarında Allah adına kesilen kurbanlar bu grubun asal ögesidir)*

ç. *Bir günahı, bir kusuru bağışlatmak için sunulan kurbanlar/ kefarete kurbanları: Daha çok dinsel normların bilerek ya da bilmeyerek çiğnenmesi karşılığında, ilgili normun yaptırımına dayalı sunulan kurbanlar.*

d. *İlk üründen, ilk avdan verilen Hak kurbanı.*

e. *Gruplar arası ilişki, akika kurbanı ve törenlik-şenlik kurbanları (İnşaat başlangıcında sunulan kurbanlar bu gruba girer)*

f. *Ölü için kurban sunma (Erginer 1997, 142-150).*

Kütahya'daki ziyaret yerlerinde adak olarak genellikle kanlı kurban tercih edilmektedir. Saha çalışması sırasında "Çocuğunun olmasını istiyorsan oraya git, dua et ve kurban kes" anlayışı her kesimden insanın genel söylemi olarak karşımıza çıkmaktadır, bu şekilde gelip kurban kesenlerin mutlaka çocuklarının olduğu söylenir. Evliyanın yüzü suyu hürmetine Allah adına adanan kanlı kurbanlar çoğunlukla koyun, koç, inek (düve) ve kümes hayvanlarından seçilir. Kurban olarak seçilen hayvanların çeşitli olması, dileğin büyüklüğü ve adayan kişinin ekonomik durumuyla alakalıdır. Altıntaş, Aziz Dede Türbesi'nde maddi durumu iyi olan kaynak kişimiz Antalya'dan gelerek adağını Aziz Dede Türbesi'nde kesmiştir. Adak kurbanının çeşitlilik göstermesinde diğer bir neden de köylerde yetiştirilen hayvan cinsleriyle ilgilidir. Örneğin orman köylerinde adak olarak keçinin tercih edildiği, ova köylerde yaşayanların ise koyun ve koçu tercih ettiklerini söyleyebiliriz.

Ekonomik durumu zayıf olanlar genellikle horoz ve tavuğu tercih ederken, orta halli olanların koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanları, maddi durumu iyi

olanların ise dana, düve gibi büyükbaş hayvanları kurbanlık olarak adadıkları görülmektedir. Kütahya çevresinde yer alan otuz iki Alevi yerleşim yerinde, kurban olarak genellikle horoz adanmakta ve bu kurbanı Cebrail kurbanı adı verilmektedir. Hayır, şölenleri adı verilen törenlerde de adanan kurban sayısı oldukça fazladır. Örneğin, Domaniç Saruhanlar köyü Ebe Ana “ Büyük Hayrında” kesilen küçükbaş hayvan sayısı 15, büyükbaş hayvan sayısı ise 3’e kadar çıkabilmektedir. Nezir kurbanı olarak da ifade edilen bu kurbanları dede ya da kurbancı keser, yemekler yapılır, eskiden kurbanlar ziyaret merkezinde (türbe ve yatırlarda) yapılırken bugün değişime uğrayarak köy, belde ve şehir merkezlerine taşınmıştır.

Yağmur duaları için merkez konumunda olan türbe ve yatırlarda olmazsa olmazlardan birisi kanlı kurban ritüelidir. Toplanan para ve adanan adaklar neticesinde kurbanlar yatır ve türbenin bulunduğu yerde kesilir ve halka dağıtılır.

Alevi-Bektaşî kültüründe merasimler kurbansız gerçekleştirilmez. “Yılda en az bir kere kurban talibin borcudur” anlayışı yörede oldukça canlıdır. Seydi Ali Sultan Ocağı cem ritüelinde kurban tığlamada geçen şu ifadeler kurbanın önemini göstermesi açısından önemlidir. “*Allah Allah, Allah Allah, Nur-ı Nebi, Kerem-i Ali, Gülbeng-i Muhammet, Pirimiz Hüncar Hacı Bektaş Veli, erenler evliyalardan yardımımız ola, Cenab-ı Allah dilde dileğimizi, gönülde muradımızı vere, Allah, kurbanlarımızın tiiyünün bir sayısı kadar bin sevap yaza, Allah, kurbanlarımızı Halil İbrahim sürüsüne kayıt ede Allah, kurbanlarımız kazaları belaları affetmiş ola, Allah, kurbanlarımızı dergâhında kabul eyleye, Pirimiz Hüncar Hacı Bektaş Veli dergâhında, Seyyit Ali Sultan Ocağında kurbanlarımız kabul, Seyyit Ali Sultan da yardımımız ola, gerçeğe Hü* (KK309).

Avdan Köyü “Çoban Baba” şenliklerinde törenler sabahtan dedenin kurbanları tığlamasıyla başlar. Törenler, Çoban Baba Türbesi’nde gerçekleştirilir. Kurbanın ziyaret mekânında kesilmesi anlayışından hareketle türbe ve yatırların yanı başlarına aş evleri yapılmıştır. Kurbanların kesilip dağıtılması için yapılan aş evlerinin yer aldığı türbelere örnek verecek olursak; Gayberenler Türbesi, Arap Dede, Ebe Ana, Aziz Dede, Seydi Ali Sultan, Tul Aslan, Işık Ali Türbeleri... Hüseyin Gazi Türbesi önünde yer alan kurban taşı burada kurban ritüelinin canlılığını gösterir. Bu kurban taşı ,Ankara Hüseyin Gazi Türbesi’nde de yer alır. Bu

durumu sayın Tanyu: “Kurban kesme yerine mahsus halkavari geniş bir taş mevcut.” şeklinde açıklamıştır (Tanyu,1967, 88).

Adağı kabul edilen kişinin kestiği kurbandan kişi kendisi yemez, hepsini dağıtır. Bu uygulamanın görüldüğü türbeler şunlardır: Erenler Tekkesi/ Altıntaş, Selim Dede/ Çukurca.

Enderesi Dedesi etraflarında tarlası bulunan tarla sahipleri , tarlalarını ekmeden önce, adak olarak kurban keserler, dağıtırlar, tarlalarını öyle ekerler (Enderesi Dedesi/ Simav)

Kefaret için türbede, hayvan kesilir, pişirilir, yahut çiğ et olarak dağıtılır. Pişirilen yemekler orada çocuklara yedirilir, tekke sahibine de verilir (Karacaahmet Türbesi/ Beyce Kasabası).

Bazı kurbanlar ise dini günlerde kesilir. Avdan Çoban Baba Türbesi’nde kurbanlar, Kurban Bayramı günü kesilir, hali vakti olmayan, kurban kesemeyenlere kurbanın bir kısmı dağıtılır. Adak kurbanının ise, tamamı dağıtılır.

Adağı sonucunda çocuğu olanlar burada kurban kesip, etini dağıtırlar. Çocuğu yaşamayanlar bir daha çocukları olduğunda çocuk büyüyüp askerden gelinceye kadar her yıl burada kurban keserler (Haydar Gazi / Abaş).

2.11.1.5.1.1. Kanlı Kurbanlar

Horoz: Ahî Arslan, Ahî Evren, Sarıkız I, Yörgüç Köyü Türbeleri, Derviş Ahmet- Mehmet Efendi, Seyyid Ali Sultan, Mollalar Tekkesi, Öteköy Tekkesi, Adsız Tekke, Horasan Erenleri/ Sekiören, Bayramşah, Çoban Baba, Gayberenler, Sobran Köyü Türbeleri, Ana Sultan, Nalbant Hüseyin, Mümine Hatun, Ali Baba, Güzlük Dedesi, Sunullah Gaybi, Şun Dede, Asarlık, Paşam Sultan, Bedrettin Türbesi, Tatar Dedesi, Şehitler Türbesi, Tekke/ Pınarbaşı.

İnek, düve, tosun: Ahî Evren, Bun Dede, Sarıkız I, Ana Sultan, Pir Ahmet (Kalburcu Şeyhî), Erenler Tekkesi, Seydisül Dede, Serdar Dede, Haydar Gazi, Kemâl Sultan, Terzi Dede, Gaip Dede, Aziz Dede, Ebe Ana, Bun Dede.

Koyun: Mollalar Tekkesi, Hüseyin Gazi, Seydi Ali Sultan, Avdan Çoban Baba, Ebe Ana, Şehit Dede, Ali Dede, Paşabalı, Gülana, Arap Dede, Paşam Sultan, Hamza Yâreni.

Keçi: Garip Tekke.

Koç: Şair Şeyhi, Ebe Ana, Gülana.

Tavuk: Ali Dede/ Aksaklar.

Öküz: Işık Çakır Sultan, Hamza Yâreni.

2.11.1.5.1.2.Kansız Kurbanlar

Kanlı kurbanlar dışında saç, tolu, adak olarak da nitelendirilen kansız kurbanlar, Kütahya'daki ziyaret yerlerinde de adanmaktadır. Kişinin maddi durumuna göre aşağıda belirtilen kansız adaklar yerine getirilir. Kütahya ve çevresinde adaklar kanlı ve kansız adakların bir araya getirilmesiyle icra edilir. Ebe Ana Türbesi'nde yapılan güz hayırlarına "keşkek hayrı" denilir. Kesilen hayvanın etiyle yapılan keşkek ve çorbalar yörede en fazla uygulanan adak çeşididir. İslami esaslara uygun adaklar olarak adlandırabileceğimiz, oruç tutmak, namaz kılmak, dua etmek, ihlas ve Fatiha okumak, hatim indirmek, öksüz sevindirmek, fakiri giydirmek, sadaka vermek, mevlit okutmak gibi uygulamalar da ziyaretçiler tarafından sıkça uygulanmaktadır.

Belirli sayıdaki taşların (3, 5, 7, 41) her birine bir ihlâs okuyup bu taşları saklamak, muradı olunca aynı yere bırakmak taş kültüyle, türbe ve yatırlar mum yakmak ateş kültüyle, ziyaret yerine ağaç dikmek, sağaltma yöntemlerinde tokmak ve asalardan yararlanmak ve ağaçlara çaput bağlamak adakları ise, ağaç kültüyle ilişkili adaklardır. Evliya mezarı üzerine yeşil örtü (puşide) sermek, ziyaret sonrası doğan çocuğa evliyanın adını koymak, hece taşına tülbent, tespih bağlamak, evliya mezarından alınan toprağı dilek gerçekleşince yerine koymak, türbeye duvak, bez bağlamak, adak kurbanını türbe veya mezar etrafında dolandırmak, türbeyi onartmak, yedi dedeye mum dikmek adakları atalar kültüyle ilişkilidir. Kütahya ili türbe ve yatırlarında uygulanan kansız kurbanlar şunlardır:

1. Kurban Etiyle Yapılan Yemekleri Dağıtmak

a. Keşkek: Terzi Dede, Âlâ Sultan, Arap Dede/ Ilıca, Hamza Dede/ Altıntaş, Eftel Dede/ Domaniç.

b. Bulgur Pilavı: Sarıkız II, Söylemez Tekkesi, Kızlar Tekkesi, Güllü Dede/ Domaniç, Pir Ahmet.

c. Etlı Pilav: Erenler Tekkesi, Kalburcu Şeyhî, Haydar Gazi, Acar Sultan.

d. Yoğurtlu Tutmaç Çorbası: Acar Sultan, Ahî Arslan.

e. Çorba: İbrahim Sultan I, Ahî Arslan, Kemal Sultan/ Tavşanlı, Musa Dede/ Demirciören, Ahi Evren, Şeyh Bahşi Tekkesi, İbrahim Sultan II, Kırklar.

f. Aş: Sarıkız (Kırklar), Arap Dede, Paşam Sultan, Söylemez Tekkesi.

g. Yemek Dağıtmak: Bun Dede, Gaybî Sunullah, Kalburcu Şeyhî, Hamza Tekkesi, Tekke/ Kırgıl, Ahi Ali/ Gümüşköy, Siğil Dede/ Muratlı Köy, Eftel Dede. Çat Dedesi, Bun Dede, Kırklar, Seyyit Gazi/ Şaphane, KocaYâren Dedesi, Doğan Bey, Karacaahmet Türbesi/ Simav, Hüseyin Dede, Turabi Dede, Balım Sultan, Ahmatcık, Işık Ali Dede, Er Yatağı/ Şeyhler, Şehitler Türbesi, Kutlubeyler Tekke, Gözcü Baba, Serdar Dede, Haydar Gazi/ Abaş, Ali Dede/ Aksaklar, Erenler Düzü ve Fatma Anamızın Evi/ Gürlek Belediyesi.

h. Hamur Çorbası (aşı): Şeyh Veli Bayram, Mollalar Tekkesi, Şair Şeyhi, Şun Dede.

ı. Pirinç Pilavı: Şeyhi, Acar Sultan, Erenler Tekkesi/ Altıntaş, Haydar Gazi/ Emet.

2. Dua etmek: Türbelerin tamamında ortaktır.

3. Mevlit okutmak: Terzi Dede, Şaban Dede, Beşler Tekkesi, Gayberenler, Ahu Ali Türbesi/ Gümüşköy, Eftel Dede/ Domaniç, Şeyh Bahşi Tekkesi, Ahi Erbasan.

4. Kur'an okumak ve hatim indirmek: Gaybî Sunullah, Şeyh Salih, Ali Dede I, Alemder Sultan, Karadonlu Can Baba, Şeyh Salih, Arap Dede, Kalburcu Şeyhî, Ali Dede II, Uzun Dede. Arap Dede/ Ilıca, Ahi Musa, Hamza Tekkesi/

Altıntaş, Hayme Ana Türbesi, Ebe Ana, Paşam Sultan, Gümüşeşik Tekkesi, Murat Dede/ Gediz, Yunus Dede.

a. Yasin okumak (1'den 41'e kadar): Hıdırlık, Arap Dede/ Ilica, Kızık Tekkesi, Sunullah Gaybi (21 Yasin okunur), İbrahim Sultan I, Paşam Sultan, Kırklar.

b. Üç İhlâs Bir Fatıha: Ahî Arslan, Esrek Sultan, Kızık Tekkesi, Şeyh Ali Efendi, Kız Dede, Kemâl Sultan, Sarıkız III, Selim Dede, Somuncu Baba, Köse Kalfa, Derviş Ahmet ve Mehmet Efendi, Kızık Tekkesi, Seyyid Ömer, Garip Tekke, Gayberenler, Kemal Sultan/ Afyonkarahisar, Hayme Ana, Ebe Ana, Ergun Çelebi, İbrahim Sultan I, Rabia Hatun, Şeyh Salih Efendi, Seyyid Ebul Vefa-Cefa-Sefa, Gazi Ali Baba, Üç Asker(Haydar Efendi-Fevzi Efendi- Ali Baba), Hıdırlık, Ömer Bari, Gayberenler, Kız Dede, Haydar Gazi/ Abaş, Gökçeler Türbesi.

5. Namaz kılmak: Sarıkız (Kırklar), Hıdırlık, Derviş Ahmet ve Mehmet Efendi, Pir Ahmet Efendi, Kızık Tekkesi, Çoban Baba, Ahi Ali, Seyyid Burahanettin /Gümüşköy, Himmət Dede, Aziz Dede, Kızlar Tekkesi, Yar Geldi, Murat Dede /Murathanlar, Karadonlu Can Baba / Merkez, Paşam Sultan, Kırklar, Gümüşeşik Tekkesi, Hıdırlık, Bedrettin Türbesi, Zekerriyya Efendi, Ali Dede/ Aksaklar, Murat Dede/ Gediz.

6. Oruç tutmak: Şeyh Salih Efendi.

7. Öksüz sevindirmek (giydirmek, beslemek)

8. Fakir giydirmek ve beslemek

9. Sadaka vermek: Şeyh Salih Efendi.

10. Ekmek (şipit) dağıtmak: Acar Sultan, Şeyh Ali Efendi, Garip Tekke, Ali Dede (I), Söylemez Tekkesi, Kara Dede, Serdar Dede. Ekmekçi Dede, Kemal Sultan /Tavşanlı, Şeyh Ali Efendi, Seyyid Ali Sultan, Erenler/ Kırgıl, Acar Sultan, Seyyid Gazi/ Şaphane.

a. Şipit: Ahi İzzettin, Serdar Dede/ Emet.

b. Pide Dağıtmak: Seyyid Ali Sultan/ Çamlıca, Gelin Mezarı.

11. Tuz (1, 3, 5, 7 paket) dağıtmak ve tuz değiştirmek: Kemâl Sultan, Sarı İsmail, Somuncu Baba, Ebe Ana,

12. Yiyecek-İçecek maddeleri (helva, lokum, şeker, bisküvi, çerez, kuru üzüm, gözleme, lokma, tatlı, kek, pasta, çikolata, çökelek vb. yiyecek maddesi) dağıtmak:

a. Gözleme: Acar Sultan, Hamza Tekkesi, Ali Dede II, Uzun Dede, Kara Dede, Terzi Dede. Şeyh Veli Bayram, Mollalar Tekkesi, Demirli Tekke, Seyyid Burhanettin, Erenler/ Altıntaş, Söylemez Tekkesi, Sancılı Dede, Hamza Dede, Işıkselvi Tekkesi, Ahmet Dede/ Domur, Gelin Mezarı, Ebe Ana, Şerife Ana, Mümine Hatun, Kızığreti Dedesi/ Aksu, Kaygılı Dede/ Kozcağız, Çat Dedesi/ Güneyköy, Şun Dede, Gümüşşik Tekkesi, Ebul Vefe ve Cefa, Tatar Dedesi/ Simav, Şehitler Türbesi / Hisarcık, Kutlubeyler Tekke, Hasan Dede/ Bahatlar, Karadonlu Can Baba/ Gediz, Yola Geldi, Yâren Dede/ Gümüşlü.

b. Şeker: Bun Dede, Gaybî Sunullah, Seyyid Ali Sultan, Ebe Ana, Gevrek Seydi, Şerife Ana, Bun Dede, Ergun Çelebi, Şeyh Gazi, Yâren Dede.

c. Leblebi: Amallar Tekkesi, Yorgun Çelebi.

ç. Helva: Bun Dede, Sarıkız (Kırklar), Erenler Tekkesi/ Altıntaş, Kalburcu Şeyhî, Ali Dede II, Uzun Dede, Haydar Gazi, Acar Sultan, Işık Selvi, Helvacı Dede /Domanıç, Şeyh Ali Efendi /Bölcek, Eftel Dede, Ahi Evren, Bun Dede, Efendi Bula, Şeyh Bahşi, İbrahim Sultan II, Kırklar, Seyyit Gazi, Asarlık/ Şaphane, Haydar Gazi / Emet, Ali Dede, Yâren Dede/ Gediz.

d. Lokum: Bun Dede, Efendi Bula, Şeyh Gazi, Rabia Hatun, Yâren Dede/ Gümüşlü.

e. Çikolata: Seyitömer Türbesi, Paşam Sultan, Rabia Hatun.

f. Elma: Baba Sultan/ Köprüören.

g. Pişi: Ahmet Dede/ Domur Köyü.

h. Şerbet: Efed Bula.

ı. Üzüm: Huysuz bir çocuğun huyunu değiştirmesi için Acar Sultan kabrine gider ve yarım kile kadar üzüm saçarlar (Aydın,1952, 597). Ilıcaksu/ Domanıç, Nalbant Hüseyin ve Mümine Hatun.

13. Evliyanın adını doğan çocuğa koymak: (Bk. Adlandırma bölümü)

14. Mum yakmak: Acar Sultan, Ahî Evren, Ali Dede (Al Dede), Bun Dede, Cemalettin Sultan, Esrek Sultan, Efendi Bula, Garip Tekke, Kız Dede, Şehitler Türbesi, Mülayim Dede, Gaybî Sunullah, İbrahim Sultan I, Karadonlu Can Baba, Pir Ahmet Efendi (Kalburcu Şeyhî), Derviş Ahmet ve Mehmet Dedeler, Perişan Dede, Şeyh Ali Efendi, Ekmekçi Dede, Baba Sultan, Sarı Dede, Terzi Dede, Ahmet Dede, İkizler Tekkesi/ Tavşanlı, Ana Sultan, Mollalar Tekkesi, Hüseyin Gazi/ Körs, Seyyid Ali Sultan, Kocakapı Tekkesi, Gevrekseydi, Karaağaç, Bayramşah, Erenler/ Kırgıl Mehmet Dede/ Kırgıl, Gayberenler, Ali Dede/ Aydoğdu, Koçbaba, Erenler/ Alayunt, Musa Dede, Alıncık Türbesi, Garip Dede, Resul Baba, Hüda Tekkesi, Bayır Tekkesi, Kızlar-Oğlanlar Tekkesi, Güllü Dede/ Altıntaş, Hayme Ana, Ebe Ana, Mümine Hatun, Şerife Ana, Ali Dede, Koyun Baba, Bektaş Dede, Fatma Ana, Şun Dede, Hüseyin Dede, İbrahim Sultan I, Karadonlu Can Baba, Karagöz Ahmet Paşa, Mehmet Dede, Kırklar, Yunus Dede, Ahi Erbasan/ Merkez, Hacı Baba, Haksız Hasan Dede, Turabi Dede, Mahmut Dede, Hamza Yâreni, Ahmet Dede, Arap Dede, Mehmet Dede/ Hisarcık Gözcü Baba, Kız Dede/ Örencik, Hasan Dede/ Emet, Karadonlu Can Baba, Işıl Ali, Meyis Dede, Nur Ali/ Gediz.

15. Evliya mezarı üzerine yeşil örtü (puşide) sermek: Cafer Dede, Eren Dede/ Tavşanlı, Alıncık Tekkesi, Oğlanlar Tekkesi.

16. Kuşların yemesi için bulgur, arpa, buğday serpmek: Sarı İsmail Sultan.

17. Türbe ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan adaklar (halı, kilim, hasır, yolluk, yazma, tülbent, minder, seccade, havlu, terlik, süpürge, tespih, şamdan, buhurdanlık, temizlik malzemesi vb)

a. Para: Aziz Dede/Azizköy Kemâl Sultan, Saru İsmail, Balıklı Göl, Sarıkız, Mülayim Dede, Balıklı Dede, Terzi Dede, Yörgüç Köyü Dedeleri, Gurbet Baba, Seyitömer, Ebe, Nalbant Hüseyin ve Mümine Hatun, Ali Baba, Koyundamı Dedesi, Arap Dede, Garipçe Dede, Kızığreti Dedesi, İbrahim Sultan I, Rabia Hatun, Ulu Cami Türbesi, Bedrettin Türbesi, Hasan Dede/ Bahatlar, Murat Dede.

b. Havlu: Kalburcu Şeyhi, Derviş Ahmet ve Mehmet Dedeler, Akçaköy, Murat Baba, Mülayim Dede, Şaban Dede, Terzi Dede, Ebe Ana, Mümine Hatun, Gül Ana/ Saruhanlar, Acem Baba.

c. Seccade: Bun Dede, Gaybî Sunullah, Kalburcu Şeyhî, Derviş Ahmet ve Mehmet Dedeler, Akçaköy, Murat Baba, Mülayim Dede, Şaban Dede, Terzi Dede, Selim Dede, Ebe Ana, Nalbant Hüseyin, Şerife Ana, Paşabalı, Sarıkız/ Domaniç, Bun Dede, Fatma Bacı, Sunullah Gaybi, Acem Baba, Kırklar, Acem Baba/ Simav.

ç. Halı: Pir Ahmet Efendi (Kalburcu Şeyhî), Derviş Ahmet ve Mehmet Dedeler, Ebe Ana, Nalbant Hüseyin, Fatma Ana.

d. Elbiseler: Aziz Dede.

e. Gömlek: Aziz Dede, Efendi Bula.

f. Pantolan: Aziz Dede.

g. Kazak: Aziz Dede, Efendi Bul.,

h. Pardesü: Aziz Dede.

ı. Çeşitli Kumaşlar: Aziz Dede.

i. Mendil: Kurt Dede.

j. Yazma, Tülbent, Dane: Derviş Ahmet ve Mehmet Efendi, Pir Ahmet, Hüseyin Gazi, Kocakapı Tekkesi, Çoban Baba/ Avdan, Koçbaba, Erenler/ Alayunt, Himmet Dede, Oğlanlar Tekkesi, Yar Geldi, Kızlar Tekkesi, Gelin Mezarı, Ebe Ana, Şerife Ana, Mümine Hatun, Paşabalı, Kırklar, Ali Baba (Al Dede), İbrahim Sultan I, Efendi Bula, Paşam Sultan, Balım Sultan/ Hisarcık, Murat Dede, Sarıkız/ Cebrail Belediyesi.

18. Ziyaret yerini temizlemek: Karadonlu Can Bab/ Akçaalan, Şerife Ana, Ilıca Dede.

19. Ziyaret yerine çiçek koymak: Ulu Cami Türbesi.

20. Tespih: Kalburcu Şeyhî, Derviş Ahmet ve Mehmet Dedeler, Mülayim Dede, Şaban Dede, Ebe Ana, Koyundamı Dedesi, Seydiömer, Hüseyin Gazi, Kırklar

21. Ampul yakmak: Eren Dede/ Tavşanlı, Gevrekseydi, Erenler Tekkesi/ Altıntaş.

22. Hece taşına tülbent (yazma-dane) bağlamak, tespih takmak: Er Geldi, Kalburcu Şeyhî, Derviş, Ahmet ve Mehmet Dedeler, Akçaköy, Murat Baba, Selim Dede.

23. Türbeyi onartmak, yaptırmak: Acem Baba(Simav).

24. Saç telini bırakmak: Tul Aslan Türbesi.

25. Türbeden alınan geri getirme (eşya tel koparıp alma, sonra bırakma):
Paşam Sultan.

26. Karaciğer veya akciğer adamak: Sarıkız (Kırklar), Hıdırlık.

27. Türbeye taş bırakmak- yapıştırmak: Sarı İsmail.

28. Sirke: Ulu Cami Türbesi.

29. Boncuk takmak: Boncuklu Dede.

31. Düşük olan çocuklar: Terzi Dede.

32. Maydanoz: Sarı Dede

33. Pazara götürülecek ürünlerden türbeye bırakmak: Ekmekçi Dede,
Âlâ Sultan.

2.11.2. Eski Türk İnanışlarıyla İlgili Uygulamalar

2.11.2.1.Yatıra veya Çevresindeki Ağaçlara Çaput veya Bez Bağlamak

Kutsal varlıklara sunulan hediyelerin tamamı kansız kurbana örnektir. Sacı ve “ıduk”tan başka; yalma(çalama), tös yedirme, ateşe yağ atma, kansız kurban sınıfına girmektedir. Yalma ve çalama; ağaçlara, Şaman davuluna bağlanan bez parçalarıdır (İnan, 2006, 98). Türk boylarında ortak olan saç terimini Bekki şöyle açıklar: “ *Mahiyet itibarıyla saç, olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan iye ve ruhlara sunulan ve onlar adına onların rızasını ve yardımını kazanmak için dağıtılan cansız nesnelere verilen bir isim, öz itibarıyla bir cins kurbandır*” (Bekki, 1996, 13). Bu itibarla yatırlara ağaçlara, türbe kapılarına bağlanan çaput ve bezler, birer saçtır. Kütahya ili türbe ve yatırlarına çaput ve bez sunusu yapılan türbeler şunlardır:

Bun Dede, Sarıkız/ Merkez, Bayram Hoca, Şaban Dede, Sarıkız/ Altıntaş, Terzi Dede/ Tavşanlı, Kurt Dede/ Fıranlar, Gaip Dede/ Küçükilet, Arap Dede /Çavuşunçiftliği, Koçbaba/ Elmalı, Erenler/ Alayunt, Musa Dede/ Demirciören Köyü, Yar Geldi /Altıntaş, Sarıkız /Erenler Köyü, Söylemez Tekkesi, Kızlar Tekkesi, Hamız Bey /Berçin, Gelin Mezarı /Küçükköy, Ebe Ana, Mümine Hatun, Şerife Ana,

Bun Dede, Sarıkız /Ilıcasu, Ergun Çelebi, Efendi Bula, Fatma Ana, Kırklar, Doğruçam Dedesi, Küçükyaaren Dedesi, Ece Sultan, Ilıca Dede, Haydar Gazi, Murat Dede Türbesi, Tekke /Pınarbaşı, Erenler / Alayunt.

2.11.2.1.1.Üzerindeki Bir Parça Bezi Orada Bulunan Ağaca Asmak

Arap Tekke /Çavuşunçitliği, Aziz Dede/ Akçaköy, Er Geldi/Erenler,

2.11.2.1.2. İplik Bağlamak

Dağlarda, kırlarda kabirlere inanıp hastalığın gitmesi veyahut bir muradın gerçekleşmesi için iplik bağlanır (Aydın,1952,257). Himmet Dede, Ebe Ana, Nalbant Hüseyin ve Mümine Hatun, Kızığreti Dedesi/Aksu.

2.11.2.2. Su Kültüyle İlgili Uygulamalar

Kutsallık atfedilen suların kaynağı, çıkış şekli ve yeri kutsiyet atfedilmesinde belirleyici olmakta ve bu çerçevede kült oluşturmaktadır. Suların bazıları atalar kültü çerçevesinde efsanevi veya tarihi kişilikle bağlantılı, bazıları da gizli yaturlarla ilişkilidir. Genellikle türbelerin yanında bulunan bu çeşmelerden su içildiğinde şifa bulunacağına inanılır. Dönenler Tekkesindeki kuyudan su içilir. Bu su, konuşamayan hastaların tedavisinde kullanılır. Gözede şifa verdiği söylenir: Bu kuyunun üzerinde devamlı ibadet edildiği için bu su dualıdır ve bu suyun şifalı olduğu kabul edilir ve içilir. İçen ya ölür ya da iyi olur. Cami içerisindeki kuyu suyu felçli hastalara içirilir. Sekerat halindeki hasaların acı çekmemesi ve da rahat ruhunu teslim etmesi için, bu su içirilir.

Bazı sular da bedensel hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır. Paşam Sultanın suyu şifalıdır. Aziz Dede'de su banyosu yapılır, eğer su hastaya iyi gelmeyecekse kuyu su vermez. Sarı İsmail Dede de “dede suyu” diye tabir edilen su içilir. Terzi Dede yanında bulunan Dede Pınarı isimli çeşmeden içilen suyun hastalıklara şifa olacağına inanılır. Şaban Dede Türbesi yakınında bulunan suyun da şifalı olduğuna inanılır. Bu sular, dedelerle birlikte bütünleşmiş atalar kültü

merkezinde su kültü şifa dağıtan bir kült konumuna gelmiştir. Derbent köyü hududuna ve Köse Mihal Türbesi'ne yakın bir çeşmenin adı Derviş Pınarı'dır.

Taş ve su kültürünün iç içe girdiği diğer bir uygulama ise şu şekildedir: Ahmet Dedenin odasının giriş kapısında tarihi bir mermer vardır, bu mermer bir taş aracılığıyla kazınır daha sonra mermer üzerinde bulunan deliğe Ahmet Dedenin asası yerleştirilir, asa üzerinden üç sefer su dökülür bu su, kazınan mermer tozlarını da içine alarak mermerin oluğundan akan su bir tas yardımıyla alınıp içilir. Bu uygulama sonucunda; vehim ve korkuya kapılanların iyileşeceğine inanılır, halk arasında bu hastalığa yürek kalkıklığı denilmektedir (Ahmet Dede/ Tavşanlı).

Fıranlar köyünde türbenin bakımı ve gelen kişilerle ilgilenen Fatma teyze dua ederek türbenin etrafını dolandırmakta, kurt ayak izlerinin bulunduğu yere su döküp oradan su içilmektedir (Kurt Dede/ Fıranlar köyü).

Ağacın hemen alt tarafında bulunan su yalağına su dökülerek, insanlar buradan su içerler. Kalp çarpıntısı ya da korkan insanların buradan su içtikleri zaman iyileşeceğine inanılır (Uslu, 2002, 46).

Mukaddes kabul edilen pınar, çeşme, dere gibi su kaynakları, evliya mezarı ya da Türbesi yanında yer almaktadır ve kutsal gücün sirayet ettiği nesne olarak külte konu olabilmektedir (Selçuk, 2005, 310- 311). Bunun en güzel örneklerini Haksız Hasan Dede'nin asasını vurarak çıkardığı ve bugün Ilıca Dedesi (Şeyhler Beldesi) olarak adlandırılan su kaynağı oluşturmaktadır. Bu menkıbeye benzer bir anlatı da Aziz Dede için anlatılır: "Aziz Dedenin Orta Asya erenlerinden olduğu ve yedi kardeşinin bulunduğu bilinir. Dede bir gün köyün bulunduğu yere gelir. Çok susamıştır. Ama etrafta içecek su bulamaz. Elindeki kılıcı yere saplar ve oradan su akamaya başlar. Bu su, türbede bulunan kuyudan akan sudur. Avludan girildiği zaman sol tarafta su kuyusu ve yıkanma odası bulunur. Bu su kaynakları kutsallıklarını evliya ile irtibatlı olarak birer efsane ile kazanmıştır. Yine evliya mezarı ile ilişkili olmasına karşın kutsallığını nasıl kazandığı bilinmeyen su kaynakları da mevcuttur.

Altıntaş, Eren köyde bulunan Sarıkız Türbesi'nin suyu şifalıdır. Suyunun sarılık hastalığına iyi geldiği söylenir. Hastalar, buraya gelerek, bu su ile yıkanır.

Buraya çevre köylerden ve Kütahya'dan özellikle pazar günü gelirler, hem yıkanırklar hem de içmek için bidonlara doldurulup evlerine götürürler (Sarı kız/ Altıntaş).

Gerek dere, pınar, kuyu suyu gerekse evliya mezarı ya da Türbesi yanındaki çeşme suyu içilerek, abdest alınarak, hastalıklı bölgeye sürülerek, banyo yapılarak kullanılmakta ve bu yolla kutsalla temasa geçmek suretiyle dileklerin gerçekleşmesi, bilhassa hastalıkların iyileşmesi; kazadan, beladan ve nazardan korunmak amaçlanmaktadır (Selçuk, 2005, 310- 311).

Doyumak Türbesi'nde buluan çeşme suyunun cilt hastalığına ve mide rahatsızlığına iyi geldiğine inanılır (Doyumak Türbesi/ Akçaalan).

Kütahya'daki ziyaret yerlerinde su kültüne ilişkin pratikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Ziyaret yerinin yakınındaki dere, çeşme, kuyu ve mağara suyunu içmek: İn Pınarı

Kutsal kabul edilen ağacın yanındaki pınarın suyuyla rahatsız olan kişileri yıkamak: Çırçırçeşmesi Tekkesi.

Şifa amacıyla ziyaret yerinin yakınındaki dere, çeşme, kuyu suyunu bidonlarla eve götürmek: Sarı kız/ Erenköy.

Ziyaret yerindeki kuyuya para atıp, dilek dilemek: Balıklı Dede.

Evliya mezarının başucu arkasına konulan ve bir gece bekletilen suyu, şifa amacıyla içmek: Paşam Sultan, Kızlar ve Oğlanlar Tekkesi.

Evliya mezarı yanındaki kuyu ya da çeşme suyunu hastalıklı bölgeye sürmek: Aziz Dede, Ergun Çelebi, Çırçır Çeşmesi Tekkesi.

Şifa amacıyla kuyu içerisine hastaları sokup çıkarmak: Ahmet Dede.

Şifa amacıyla hastaları kuyuya baktırmak: Ergun Çelebi.

Şifa amacıyla türbe ve yatır çevresinde bulunan kuyu suyuyla hastaları yıkamak: Aziz Dede, Sarı kız /Erenköy, Arap Dede /Ilica.

Yağmur duası dönüşü, ilk çocuğu çeşme suyunda ıslatmak: Bayramşah.

Çeşmeye mum adağında bulunmak: Koçbaba.

Suya taş atmamak: Sarıkız /Şaphane.

2.11.2.3. Taş ve Toprak Kültüyle İlgili Uygulamalar

Yöre insanlarının bazı dağ geçitlerini geçerken veya ıssız tepeleri aşarken şeytan çarpmasın diye dua okuma alışkanlıkları-İslâmi bir kimlikle de olsa- yer ruhları için yapılan bir “saçı” niteliğindedir diyebiliriz. Yine ağaçların meyveleri toplanırken dalların yüksek yerlerinde kalan bütün meyveler toplanmaz. Bu davranışın sebebi de kurdun kuşun hakkı var şeklinde ifade edilir. Bu örneklerde, yer üzerinde bulunan bütün canlı ve cansız varlıkları koruyan gizli güçlere sahip olarak tasavvur edilen ve küstürülmemesi, saygı duyulması gereken bir iyelerin varlığı göze çarpar.

Altayların inanışlarına göre “yer-su” ruhları yalnız ıssız yerlerde değil; insanların yaşadığı muhitte de yaşar. Ehil hayvanları yaratan ve onlara bereket veren “yer-su”dur (İnan, 1998a, 431). Yine Altaylılar baharda kısrakların sağılan ilk sütünden bulamaç yapıp “yayık çıkarırlar” “Yayık kaldırma” adı ile bilinen merasimlerinde saçı saçarlardı (Araz, 195, 52). İnanca göre yeni doğum yapmış evcil hayvanların ilk sütünden bir miktar yakındaki dereye dökülür, bir miktar da okulun veya evin tavanına serpilir. Böylece sütün bereketli, yavrunun da gülbüz olacağına inanılır. Yani sebebi bilinmeden, koruyucu ve bereket verici ruha saçı saçılmış olur. Aynı uygulama yörede, buzağulmuş hayvanın ilk sütü (ağız) yere sağılarak devam ettirilmektedir.

Türkler İslâmı kabul ettikten sonra Hızır ve İlyas peygamberlerinin birlikte anılmasıyla oluşan Hidrellez inancı ile eski Türk inanç sitemi içinde yer alan Boz Atlı Yol Tengrisi/ İyesi, birleşmiş ve yolda sıkıntıya düşen ve darda kalanların yardımına koşan bir varlık olarak yaşatılmıştır (Kalafat, 1990, 40). Bu gün, kutsal olduğu kabul edilen yerlere gidilir, oralarda kurbanlar kesilir ve adaklar adanır. Bu gün dikiş dikilmez, yaş kesilmez, dal kırılmaz. O gece çocuklar bahçelerindeki ağaçların altına toprağın üzerine nelerinin olmasını isterlerse resmini çizerek ve dileklerinin kabul olacağına inanırlar.

Yörede türbe ve yatır toprağı ile ilgili uygulamaların tamamı, kutsalın ya da kutsal güce, temas amacına yöneliktir. Ziyaret yerlerinde uygulama dâhilindeki

toprağın evliya mezarı ya da Türbesi ile birlikte bir anlam ifade ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Kutsalın ya da kutsal gücün tezahür ettiği toprak, çoğunlukla toplama taşlarla sınırı belirlenmiş evliya mezarı üzerindeki ya da çevresindeki topraktır. Kütahya ve çevresinde “Güher” adı verilen bu toprak hece taşının alt kısmında bir oyuk içerisinde yer alır. Bu da ziyaret yerlerindeki toprak kültürünün atalar kültürüne (veli kültürüne) bağlı olduğunu göstermektedir. Somuncu Baba'nın bulunduğu yerden küçük bir güher (toprak parçası) alanların dileklerinin kabul olacağına ve hiçbir felakete karşılaşmayacaklarına inanılır. Bu toprağın tekrar yerine konulması emanetin yerine iadesi anlamına gelir (Saha çalışması sırasında türbedar Ömer Amca, bizim için küçük bir kâğıt parçasına sardığı toprağı, taşımamız gerektiğini belirtmiştir).

Araştırma alanındaki ziyaret yerlerinde kutsalın sirayet ettiği toprakla ilgili uygulamalar, genellikle tedavi amaçlı olup temas büyüsü niteliğindedir. Evliya mezarı toprağını yalamak, suya koyup içmek, suya koyup yıkanmak, hastalıklı bölgeye, alna sürmek, hayvan yemine karıştırmak, ıslatıp siğil ve temreğe üzerine sürmek, tedavi amaçlı uygulamalardır. Ziyaret yerinden alınan toprağın askerlik sonrası yerine konulması, ziyaret yerinden bir şey almanın günah olduğu inancına dayanmaktadır. Bütün bu uygulamalarda kutsalla temas, ziyaret alanından alınan nesneyle ilişkilidir. Somuncu Baba'dan dileği bulunanlar toprak parçası alır ve dileği gerçekleştikten sonra toprağı yerine koyarlar.

Ziyaret yerinde özellikle Hıdrellez'de istenilenlerin resminin toprağına çizilmesi benzerlik (taklit) büyüsüyle ilişkilendirilir. Böylece benzer benzeri yaratır ilkesinden hareketle istenilenin, kısa zamanda gerçekleşmesi arzulanmaktadır (Örnek, 1971, 142). Türkiye'de hıdrellezin kutlandığı yerlerden birisi olan Hıdırlık mevkisinde, mezarların olduğu yere dileklerin resimleri çizilir, ağaçlara beşikler asılır (Hıdırlık/ Merkez).

Derdi olanlar sandukanın alt taranandan açılan bir delikten geyik boynuzları ile yapılmış kaşıklarla toprak alırlar, dua ederek bu toprağı yerler (Hayme Ana Türbesi/ Domaniç).

Toprak kültürüyle ilgili uygulamaları şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

Evliya mezarı toprağını yalamak (Üç defa yalamak): Sarı İsmail Sultan, Ana Sultan, Gülistan Dede/ Domur, Sübbah Dede.

Evliya mezarı toprağını (cöher) yanında taşımak: Adsız Tekke, Himmet Dede, Alıncık Türbesi, Ekmekçi Dede.

Evliya mezarı toprağını yutmak: Terzi Dede/ Tavşanlı, Gaip Dede, Kemal Sultan, Hayme Ana, Kurt Dede.

Evliya mezarı toprağını suya koyup içmek: Çırçır Çeşmesi Tekkesi.

Evliya mezarı toprağını suyla yoğurup hastalıklı bölgeye sürmek: Kızık Tekkesi, Sancılı Dede.

Toprağa resim çizmek: Hıdırlık.

Evliya toprağını hayvan yemine karıştırmak (iyileşmesi ya da hastalanmaması için): Ahmet Dede/Tavşanlı, Akkaş ve Üyücek Dede/ Tavşanlı.

Hayvan yularını evliya mezarı toprağına sürmek: Akkaş ve Üyücek Dede/ Tavşanlı, Gülistan Dede/ Domaniç.

Askere gidenlerin evliya mezarı toprağını götürmesi, askerlik süresince üstünde taşınması ve döndüğünde toprağı yerine koyması: Selim Dede, Aziz Dede, Pîr Ahmet, Kırklar, Hıdırlık, Haksız Hasan Dede.

Cevher adı verilen evliya toprağını dileğın kabulü sonrasında türbeye bırakmak: Seyyid Ali Sultan.

Evliya mezarı toprağını bereket getirmesi amacıyla evin köşelerine serpmek: Ebe Ana.

Evliya mezarı toprağını bereket getirmesi amacıyla eve götürüp saklamak: Ekmekçi Dede, Sarı İsmail, Hayme Ana.

Evliya mezarı toprağını kazadan korunmak için arabada taşımak: Ekmekçi Dede.

Dileğın kabulü için evliya toprağı içerisindeki böcek ya da karıncayı yemek: Demirli Tekke Türbesi, Alıncık Türbesi.

Evliya mezarı üzerindeki tozları yalamak: Altıntaş/ Yar Geldi (Er Geldi),

Evliya mezarı toprağı üzerinde huysuz çocukları belemek: Ebe Ana.

2.11.2.4. Dağ ve Tepe Kültüyle İlgili Uygulamalar

Kütahya'da tespit edilen ziyaret yerlerinin yaklaşık dörtte biri yüksekçe bir tepededir. Ziyaret yerlerinin yüksekçe bir tepe üzerinde oluşu, ziyaret yerlerinin dağ-tepe kültü arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Murat Dağı üzerinde bulunan Murat Dede, Fikirsiz Tepe'de bulunan Fikirsiz Dede, Kızık Tepesi'nde bulunan Kızık Tekkesi, Gözcü Baba Türkmen Dağı üzerinde bulunan Türkmen Dede, üzerinde buldukları tepeye adlarını vermiştir. Ocak'ın ifade etti gibi İslamiyet öncesi dağ ve tepelerde var olduğuna inanılan üstün güç ya da ruhların, İslami dönemde yerini kimliği bilinmeyen evliyalara bıraktığı görülmektedir (Ocak, 1983,76- 77).

Kütahya'da dağ ve tepe zirvesinde ya da eteğinde bulunan ziyaret yerlerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Şaban Dede/ Tavşanlı, Gaip Dede/ Küçükilet, Dede/ Artıranlar, Recep Dede/ Yörgüç, Arap Dede/ Ilıca, Kızık Tekkesi/ Kızık köyü, Seyitömer Hazretleri/ Seyitömer Beldesi, Kocakapı Tekkesi, Bakacak ve Erenler/ İnli Köyü, Öteköy Tekkesi, Beşler Türbesi/ Karaağaç köyü, Erenler Düzü- Kır Erenler/ Kırgıl Köyü, Bayramşah/ Bayramşah köyü, Erenler Düzlüğü/ Kepez, Mehmet Dede/ Ahiler, Al Koca/ Uluköy, Akbaba Türbesi/ Sobran, Resul Baba/ Beşkarış, Karakuzu Tekkesi/ Sobran, Erenler Tekkesi/ Altıntaş, Oğlanlar Türbesi- Kızlar Türbesi/ Işıklar Köyü, Murat Dede/ Murathanlar, Hasan Dede Türbesi/ Altıntaş, Koyun Baba/ Domaniç, İhsan Dede/ Karamanlar, Güzlük Dedesi/ Domaniç, Saru Batu- Savcı Bey/ Karaköy, Kızığreti Dedesi/ Aksu/ Domaniç, Kapaklı Dede- Somaklı Dede- Kuru Dede/ Yeşilköy, Bun Dede/ Merkez, Kırklar/ Merkez, Hıdırlık/ Merkez, Doğruçam Dedesi/ Şaphane, Seyit Gazi/ Değirmendere/ Şaphane, Hacet Tepesi/ Şaphane, Küçük Dede- Yeni Dede/ Hisarköy/ Simav, Ece Sultan Türbesi/ Simav, Hacı Mehmet Efendi Türbesi (Topçu Dedesi) Çitgöl/ Simav, Hacı Ahmet Efendi Türbesi/ Simav, Cabire Sultan Türbesi/ Karşıyaka/ Simav, Acem Baba/ Simav, Hamza Yâreni/ Şeyhler, Ahmatçık/ Şeyhler, Işık Ali/ Şeyhler, Tekke/ Kutlubeyler, Gözcü Baba/ Samrık, Kız Dede/ Örencik, Hasan Dede Türbesi/ Bahatlar, Sübbah Dede (Süt Baba) Türbesi/ Bahatlar, Arap Baba/ Akçaalan, Pîr Mahmut Türbesi/ Gediz, Namzlağı Dede/ Akçaalan, Çam Dede/ Aksaklar, Yunus Dede/ Gediz, Murat Dede/ Gediz, Karadona Bey/ Gediz, Mehmet Dede/ Ece köy, Işık Dede/ Işıklar köyü.

2.11.2.5. Ağaç Kültüyle İlgili Uygulamalar

Anadolu'da tek olarak yetişen ağaçların yanında mutlaka bir evliya mezarının bulunduğu inancı oldukça yaygındır. Bu ağaçlar, kutsal kabul edilmiş bez parçaları bağlanmış, dilekte bulunmak suretiyle bu ağaçların buldukları yerler adak ve ziyaret merkezine dönüştürülmüştür. Bu ağaçları kesmenin kişiye uğursuzluk getireceği inancı oldukça yaygındır. Ağacı kesmek isteyenlerin başlarına gelen kötü olayların pek çoğunda ağacı kesen kişinin baltayı ayağına vurarak kendini yaraladığı, üzerine bastığı dalın kırılması sonucu düşüp sakatlandığı, bazılarının öldüğü anlatılır. Bazı anlatılarda ise ağacı kesmek isteyen kişinin baltasının ağacı kesmediği, kesse bile ağacın yanmadığı ateşinin farklı ses ve renkte olduğu, huzur için de yakamadıkları anlatılır (Er, 1996, 62). Evliya mezarları yanında bulunan ağaçların kesilmesi, bu ağaçlara zarar verilmesinin günah kabul edilmesi, Anadolu'da oldukça yaygın bir inanıştır.

Yer-su inanışlarının önemli unsurlarından biri de ağaç ve orman kültürüdür. Kutsal olarak kabul edilen bu ağaçların başında ise kayın, çam, dağ servisidir, ardıç ve çınar gelir. Türkler Gök Tanrı'nın sıfatlarını sembolize eden ve Tanrı kutunu taşıyan bu ağaçların buldukları yüksek dağ zirvelerini ve çevresini kutsal kabul etmişlerdir (Ergun, 2004, 195). Bu inanç bağlamında, Göktürkler ve Uygurlar tarafından Ötüken ormanları kutsal kabul edilmiştir (Günay ve Göngör, 2007,75). Aynı zamanda ağaç motifi, Türklerde baharın ve hükümdar sülalesinin simgesi olarak görülüp; hükümdar makamları birer yış (ormanlı dağ) olarak tasavvur edilmiştir (Esin, 2001, 170).

Bu ağaçların çeşitli ritüeller aracılığıyla insanlara fayda sağladığına inanılır. Örneğin bu ağaçlardan alınan, parçanın askere giden genç tarafından yanında taşınması suretiyle onu kazadan beladan koruyacağına olan inanç gibi, bu ağaçtan kesilen parçaların tütsü olarak kullanılması da yaygın bir uygulamadır. Kutsalla temas (temas büyüsü) geçmeye yönelik olan ağaç kültür uygulamaları, şifa bulmak ve dilek dilemek amacıyla da yapılmaktadır. Bu inancın temelinde, ağacın bolluk ve bereket getirmesi, ürünleri büyütmesi, kadınları doğurtması, sürüleri ve hayvanları çoğaltması vb. düşünceler yatmaktadır (Frazer, 2004, 110).

Ağaca bez, çaput, çamaşır, kıyafet, kıyafet parçası, tülbent, yazma, mendil, naylon, bezden beşik, hayvan yünü ve saç teli bağlamak pratiklerinde kutsal gücün

bağlanan nesnelere göçürülmesi ve böylece dileklerin gerçekleşmesi, şifa elde edilmesi amaçlanmaktadır.

Evliya ile ağaç arasında yakın bir ilişki vardır. Bu ilişkinin özelliklerini, Kütahya bölgesinde hemen hemen türbe ve yatırların çoğunda görebiliriz. Kutsal kabul edilen ağacın altında bir veli mezarı ya da bir mezarın hemen yanın başında koca bir ağaç görebilirsiniz. Ağacın isimleri de “Kaba ağaç- azat ağacı” gibi isimlerle anılır. Fikirsiz Dede, Murat Dede ve Karadona Beylerin bulunduğu mevkiler ormanlık alanlardır. Buralardaki ağaçların kesilmesi alınması ve ihtiyaçları karşılamak için evlere götürülmesi istenmez. Eğer ki götürürlerse götüren kişilerin cezalandırılacaklarına inanılır. Yine Dede Korkut hikâyelerinde “Gölgelice kaba ağacın kesilmesin” ifadesiyle ağaç- evliya ve ağaç –devlet ilişkisi gözler önüne serilmiştir.

Yatır eşiklerinin öpülmesinin sebebi de ağaç kültürüyle ilişkilidir.

Ağaç yaprağını siğile sürmek, ağaç köküne dört taş atmak uygulamaları da tedavi amaçlı olup kutsalla temas etmeye yöneliktir. Ağaca bezden beşik bağlamak pratiğinde amaç gerçekleşmesi istenilen dileklerin benzerini yaparak dileğin kabulünü sağlamaktır. Hastalıkların tedavisinde atalar kültürüyle birlikte, ağaç kültürünün de yardımına başvurulur. Hasta olan kişiler, Terzi Dede Türbesi’ndeki ardıçtan tokmak ile sıvazlanır. Ağrısı olan hastalar buraya gelir ve ardıç sayesinde ağrılarından kurtulacaklarına inanırlar. Bu işi ocaklı kadınlar yapmaktadır. Ağrısı olan kişileri, ocaklı kadın, ardıç tokmağıyla vücudun her tarafını sıvazlar, bu esnada Fatiha ve ihlâs sureleri de okunur (Terzi Dede/ Tavşanlı).

Bel ağrısı olan kişiler, türbe ziyaretlerini yaptıktan sonra tekkeşin tarafından türbe içerisinde bulunan Seyit Battal Gazi’nin olduğuna inanılan kırık bir yaba parmağıyla tedavi edilir (Hüseyin Gazi/ Körs).

Ağacın etrafında dönmek, ağacın altından, kökünden geçmek, türbe yanındaki ağaç deliğinden ve yarılan çam, meşe ortasından hasta çocukları geçirmek Öteköy Tekkesi, Selim Dede; mide rahatsızlığı çeken kişilerin Ekmekçi Dede’nin mezarı yanın başına bulunan ağaç kabuğundan yemesi, ağacın parçasının cüzdanda taşınması, ağaç kabuğundan tütsüleme, uygulamaları ise dilek dilemenin yanı sıra tedavi amaçlı olup bereket ve yeniden doğuşu sembolize etmektedir.

Karaağaç köyünün adı burada eskiden var olan ceviz ağacı büyüklüğünde bir karaağacın adından gelmektedir. Bu mekâna yağmur duası içinde gidilir. Ayrıca bu ağaçtan kesilen bir parça dalın ortası, oyularak nazarlık yapılır böylece insanlar nazardan korunur. Yine buradaki ağaçlar çocukların kırklanmasında da kullanılmaktadır (Çırçırçeşmesi Tekkesi/ Karaağaç).

Malsulcuk mevkisinde bir tepe üzerinde yatır vardır. Oradaki ağaçlar da fitik hastalığının tedavisinde kullanılır. Hasta olan çocuklar oradaki meşe ağacın ortasından geçirilir ve ağaç sarılır, eğer ağaç yeşerirse hatalık tedavi edilmiş olur (Malsulcuk/ Alayunt).

Resul Baba, Çamlıca Dedesi, Haydar Gazi Türbeleri'nde de fitiğin tedavisinde ağaca başvurulur.

Şaban Dede'ye ait olduğuna inanılan asa ile yatıra gelenler asalanır. Gaip Dede de, yaşlı bir kadın, elinde bir asa ile üç ihlâs suresi okur. Bu duaların her birini okurken elindeki asayı başucundan başlayarak aşağı doğru hastanın üzerinde gezdirir. Bu işlem toplam üç kez tekrarlanarak asalama biter. Yaramaz çocuklar buraya getirilerek asa etrafında iki üç defa dolaştırılır, böylece çocukların uslandığına inanılır (Kemal Sultan/ Tavşanlı).

Ahmet Dede Türbesi'nin hemen yanı başında bulunan tomruk (iki büyük ağaç parçası) akıl hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Ahmet Dede'ye ait olduğuna inanılan asa, hastalıkların tedavisinde kullanılır (Ahmet Dede/ Tavşanlı).

Ana Sultan Türbesi etrafına bulunan ardıç ağacından alınan dal parçası siğilin üzerine sürülür (Ana Sultan/ Anasultan köyü).

Ağacı kesmemek ya da kesmekten sakınmak inanışları ruhun ağacın içinde olduğu inancından çok orada oturduğu düşüncesine dayanmaktadır (Frazer, 2004, 66). Türbe ve yatır çevresinden alınan ağaç parçası dahi ölüme yol açabilmektedir. Çam ağaçlarının hayvanlara yedirilmesi neticesinde çiftçinin keçileri ölür (Gaip Dede/ Tavşanlı). Derviş Ahmet ve Mehmet Efendi Türbesi'nden ağaç kesen kişiler perişan olmuşlardır. Kozalak dahi alınmaz (Şeydi Ali Sultan/ Çamlıca).

Ağaç kültürle ilgili uygulamaları, şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

Ağaca Bez Çaput Bağlamak: Kurt Dede, Arap Tekke/ Çavuşunçitliği, Koçbaba, Erenler/ Alayunt, Erenler Tekkesi, Himmet Dede, Söylemez Tekkesi, Gelin Mezarı, Sarıkız/ Domaniç, Kız Eğreti Dedesi, Kırklar, Küçükyaren Dedesi, Acem Baba, Ilıca Dede, Haydar Gazi.

Ağaca naylon bağlamak,

Ağaca tülbent, yazma, mendil bağlamak,

Ağaçlara kıyafet, kıyafet parçası bağlamak,

Ağaca çamaşır bağlamak,

Ağaca bezden beşik bağlamak,

Ağacın etrafında dönmek,

Ağacın kökünden geçmek,

Ağacın altından geçmek,

Ağaç kabuğunu çiğnemek

Ağaç toprağını ıslatıp tedavi amaçlı siğil ve termeğe üzerine sürmek,

Ağaç yaprağını veya iğnesini tedavi amaçlı siğile sürmek,

Ağaç dikmeyi adamak,

Ağacın yanında mum yakmak,

Ağacı kesmemek,

Ağacı kesmekten sakınmak,

2.11.3. Sihri Uygulamalar

Ziyaretçilerin ziyaret yerine gitme, ziyaret yerinde kalma, evliya mezarı etrafında dönme, evliya mezarını öpme, taş taş üstüne koyma, kutsal kabul edilen ağacın etrafında dönme gibi pratikleri, genellikle 3 ya da 7 defa tekrarlanmaktadır. Evliya mezarı üzerinden alınan 40 çakıl taşının konulduğu suyla yıkanmak pratiğinde de 40 sayısının diğer sayılara nazaran makbul kabul edildiğini gösterir. Sayıların kutsallığı, sadece ziyaret yerindeki uygulamalarda değil adaklarda da ortaya çıkar. Genellikle 3 ya da 7 gün oruç tutmak, 7 veya 41 taşın her birine bir ihlâs okuyup bu

taşları saklamak, muradı olunca aynı yere bırakmak, dağıtılacak yiyecek maddelerinden (tuz, ekme vb.) 3, 5, 7 adet dağıtmak, 41 kez Yasin okumak, 1, 3, 5, 7 türünden tek sayıda kurban kesmek, sayıların kutsallığına işaret eden adaklar arasındadır.

Ziyaret yerlerindeki pratiklerin dinsel-büyüsel bir nitelik arz ettiği düşünüldüğünde genellikle 1, 3, 5, 7, 41 türünden sayıların büyüsel uygulamaların bir parçası olduğu görülmektedir. Sedat Veyis Örnek, büyüsel bir pratikte belli bir sayı adedinin yerine getirilmemesinin başarısızlık nedeni olarak kabul edildiğini belirtmiştir (Örnek,1971, 147). İnsanoğlu bu başarısızlıkla karşılaşmamak için, ziyaret esnasında belli sayıdaki uygulamaları yaparken dikkatli davranır. Ziyaret adabı sırasında uygulanan sayısal ritüeller şunlardır:

2.11.3.1. Sayı Sihrine Dayanan Uygulamalar

a) Bir Sayısıyla İlgili Uygulamalar

1. *Evliya mezarı toprağından bir defa ağza bulaştırmak:* Ebe Ana /Domanıç.

2. *Evliya mezarı üzerine elbise bırakma ve onu bir hafta sonra almak:* Hatuniye Cami Türbesi.

b) Üç Sayısıyla İlgili Uygulamalar

1. *Evliya mezarı etrafında genellikle üç defa dönmek:* Hıdırlık, Şaban Dede, Köse Kalfa, Yörgüç Köyü Yatırları, Ana Sultan, Kızık Tekkesi, Şeyh Ali Efendi, Erenler /Alayunt, Seyyid Burhanettin /Gümüşköy, Himmet Dede, Alıncık Türbesi, Resul Baba, Erenler Tekkesi, Murat Dede, Yapılcan Türbesi, Garip Tekke /Altıntaş; Ebe Ana, Arap Dede /Domanıç/ Saruhanlar, Kurt Dede, Sancılı Dede, Kız Eğreti Dedesi /Domanıç; Ahi Arslan, Yorgun Çelebi, Esrek Sultan, Karadonlu Can Baba, Hıdırlık / Merkez, Boran Dede /Emet; Ali Dede /Aksaklar /Gediz, Gaflet Baba Türbesi /Gediz.

2. *Evliya mezarını genellikle üç defa öpmek:* Gayberenler, Ali Dede Gül Ana, Hayme Ana /Domanıç.

3. *Türbe kapısından içeriye üç adım atmak:* Seyyid Ali Sultan, vd.

4. Türbe kapısından içeri girdikten sonra yere üç kez niyazda bulunmak: Gayberenler, Cemal Sultan /Afyonkarahisar.

5. Ziyaret öncesi gece saat üçte kalkmak: Acem Baba /Simav.

6. Evliya Mezarlığında bulunan toprağa üç kez belemek: Ebe Ana /Domanıç.

7. Türbe eşiğini ve kapısını genellikle üç defa öpmek: Ali Dede /Aydoğdu, Hüseyin Gazi, Pîr Ahmet, Seydi Ali Sultan, Gayberenler, Cemal Sultan.

8. Evliya mezarı etrafında hayvan yularını üç defa dolandırmak: Gülistan Dede, Gelin Mezarı /Domanıç, Esrek Sultan / Merkez.

9. Evliya mezarı, makamı ya da Türbesi etrafında kurbanlık hayvanı üç defa dolandırmak:

10. Türbe yanındaki ağaç deliğinden üç defa geçmek: Öteköy Tekkesi,

11. Türbe veya yatır etrafında üç gün üst üste yatmak: Ahmet Dede.

12. Türbe içerisindeki sandukalar arasında üç defa dolandırmak: Hüseyin Gazi /Körs, Tul Aslan Türbesi.

13. Türbede yer alan suyla üç kez yıkanma: Aziz Dede.

14. Türbe ya da yatırda bulunan demir, tokmak ve asa ile üç kez sıvazlama yapmak: Gevrekseydi /Merkez Köy, Aziz Dede /Altıntaş.

15. Türbe tavanında yer alan delikten daneyi veya yazmayı üç defa geçirmek: Yapılcan Türbesi.

16. Türbe ya da yatırın bulunduğu yere hasta çamaşırını üç Cuma bırakma: Rabia Hatun.

c)Beş Sayısıyla İlgili Uygulamalar

1. Hayır aşısı için kesilen kurbanların beş kazanda pişirilmesi: Beşler Tekkesi /Karaağaç

c)Yedi Sayısıyla İlgili Uygulamalar

1. Evliya mezarından 7 taş toplamak: Sobran Köyü Türbeleri.

2. Ziyaret yerinde üst üste yedi gün yatmak: Ahmet Dede.

3. *Türbe ve yadır etrafında yedi defa dönmek*: Kızık Tekkesi.

d) Diğer Sayılarla İlgili Uygulamalar

1. *Yağmur yağdırma töreninde 1, 3, 5, 7 adet kurban kesmek*: Ortak bir uygulamadır.

2. *Yağmur törenlerinde 70 bin taş okuyup suya dökmek*: Sarıkız /ılıcaksu/ Domanıç

3. *Evliya mezarlığından 41 taş toplamak*: Hıdırlık.

2.11.3.2. Taklit Sihrine Dayanan Uygulamalar:

a) *Şekil veya resim çizmek ya da figür yapmak*: Pîr Ahmet Efendi Sofça, Kırklar, Bun Dede, Erenler, Gayberenler,

b) *Dilekleri duvara veya kapıya yazmak*: Bun Dede, Pîr Ahmet, Murat Dede, Yapılcan Türbesi vd.

c) *Kilit açtırmak (Konuşmayan veya geç konuşan çocukları, bir ziyaret yeri veya camiye götürerek, buranın anahtarını çocuğun ağzına sokup, döndürmek)*: Söylemez Tekkesi, Ergun Çelebi, Aziz Dede

d) *Türbeye al (duvak) ya da kınalık bağlamak*: Söylemez Tekkesi, Ergeldi (Yar Geldi).

e) *Çivi ve nal çakmak*: Ahmet Dede /Tavşanlı.

f) *Oyuncak bebek bırakmak*: Rabia Hatun.

2.11.3.3. Temas Sihrine Dayanan Uygulamalar

a) *Yatırın yanındaki oyuktan geçmek*: Altıntaş/ Yapılcan Köyü Türbesi, Koçbaba.

b) *Ağrıyan başı türbenin parmaklıklarına sürtmek*: Sunullah Gaybi.

c) *Türbe etrafındaki küçük hayvancıkları yutmak*: Ebe Ana, Paşam Sultan, Murat Dede/ Altıntaş, Kızık Tekkesi vd.

ç) *Giyilecek gömleği bir gece yatır üzerinde bırakmak*: Horasan Erenleri/ Sekiören, Aziz Dede/ Akçaköy, Yar Geldi (Er Geldi), Söylemez Tekkesi, Çoban Baba, Arap Dede/ Çavuşunçiftliği, Kızlar Oğlanlar Tekkesi/ Altıntaş, Paşam Sultan, Rabia Hatun, Çoban Baba.

d) *Evliya mezarına, makamına el- yüz sürmek (sıvazlamak)*: Hüseyin Gazi, Al Dede, Cafer Dede, Hayme Ana, Esrek Sultan, Seydali Sultan, Gayberenler,

e) *Kesilen adak kurbanının kanından alınma sürmek*: Haksız Hasan Türbesi,

f) *Evde bereket olması için tencereyi türbe içerisinde bırakmak*: Acar Sultan

g) *Evliyaya ait olduğuna inanılan nesneyi giymek (külahı başa takmak)*: Kemal Sultan,

h) *Kutsal Kabul Edilen Nesneden Almak*: Siğil Dede/ Domaniç, Kadı Şeyh (Şeyh Gazi) Tekkesi, Kara Donlu Can Baba¹⁰- Akçaalan (Cihan Baba), Gediz/ Çam Dede

ı) *Türbedardan Ekmek Almak*: İncir Dede/ Gediz

i) *Evliya mezarından alınan toprağı dilek gerçekleşince yerine koymak*: Somuncu Baba, Paşam Sultan

2.11.4. Uygulama Aşamasındaki Sözler ve Hareketler

2.11.4.1. Sözler

Türkler mutlak yaratıcının varlığını kabul etmişler ve ona yakarışlarda bulunmuşlardır. Roux, “Altaylar’da Ölüm” adlı çalışmasında Altaylar, her duada Tanrının adını dillerden düşürmezler. Altaylar, dua yerine ötü kelimesini kullanmışlardır (Roux, 2002, 245-248).

Dua kişinin ruh halini yansıttığı yakarıştır. Dilek, istek, adak, murat, hacetlerin dile getirilmesi işidir. Duanın, türbe ve yatırın olduğu yerde yapılması istenirse de gelemeyecek durumda olanlar buldukları yerden dua ederler. Amaç burada türbede

---

¹⁰ Kütahya merkez de de olmak üzere Anadolu’nun birçok yerinde Karadonlu Can Baba’nın makam mezarı bulunmaktadır. Kutlu Özen, Karadonlu Can Baba Yatırı, I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri, Ankara, 1998, s.407-419

yatan zatı vesile kılıp Yaratıcıya ulaşmada kolaylık sağlamaktır. Ali Köse bu durumu, günlük işlerde karşımıza çıkan “sosyal temsil” durumuyla açıklamıştır. İstekler bir üst kuruma araçlar vasıtasıyla ulaştırılır. Bu sosyal ilke bugün adamını bulmak(Ya Rabbim bu sevgili kulun hürmetine bizim arzumuzu ihsan eyle) olarak ifade edilir. Türbe ziyaretini de bu durumun yansıması olarak görmüştür. Allah’ın huzuruna hatırı sayılır insanlarla çıkma duygusunun tatmin edilmesidir erenler, veliler, pirlar (Köse, 2010,319).

Duayı giriş formeli olarak değerlendirebiliriz. Dua, ziyaret ritüelinin başlangıç aşamasıdır. Belirli zamanlarda belirli yerlerde dilekleri dile getirmeden ve getirdikten sonra ifade ettiğimiz sözlerdir.

2.11.4.1.1. Giriş Duaları

Örneğin, kandil ve arife günleri, çocuklar türbelere çıkar. "*Adağın kabul olsun, duân hazır olsun*" diyerek duaya başlar. Türbe kapısından içeri adımını attıktan sonra, "*Durduk divana, uyduk on iki imama, Doksan bin gayberenler yüzü suyu hürmetine, açtık kapına geldik, açtığımız elleri boş çevirme Allahım, Dini Muhammet ümmetinin evlatlarını koru, gözet, çoluğumuzu, çocuğumuzu da gözet Ya Rabbi! Hayırlı günler, hayırlı evlatlar ver, yüzü güleç insanlarla konuşur, hayırlı dersler ver*" (KK323) şeklinde dualar edilir.

Alevi-Bektaşî geleneğine hâkim olan gruplarda ise genellikle gülbank adı verilen dualar okunur: "*Bismillahirrahmanirrahim La ileha illallah Muhammeden Rasullullah Aliyyül velliyyüllah, veliyü mürsit, mürşit i kamilüllah. Hayır cetlerimizi, namazlarımızı, niyazlarımızı Hüseyin Gazi Ocağına ziyaretlerimizi hak katında kabul eden Allah. Diyelim gönlümüzce Allah, Allah. Allah, Allah, Allah cümlemizi darda yolda koymayan Allah. İki cihan Muhammet Peygamberimiz hürmetine, Ehli Beytin yüzü suyu hürmetine, On iki imamların yüzü suyu hürmetine, erenlerin, evliyaların, yetmiş ikibin kerbela şehitlerinin, Hacı Bektaş Velînin yüzü suyu hürmetine, pirimiz Hüseyin Gazi ocaklarına yaptığımız ziyaretleri Hak katında kabul, makbul ola. Her ne niyetle ziyaretler yapıldıysa niyazlarınız hak katında biriniz bin ola. Allah çoluğunuzun, çocuğunuzun acısını göstermeye, şeytana uyup elimizden, pirimizden,*

eşimizden, dostumuzdan, ocaklarımızdan, tekkelerimizden ayırmayan Allah Allah cümlemize hayırlı işler vere gerçeğe hüü” (Hüseyin Gazi/ Körs).

Çamlıca köyü Seyid Ali Sultan Ocağı talipleri ise; Allah Allah, Allah Allah, Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, Kırkların, yetmiş bin Rum Erenlerin, doksan bin Horasan Pirlerin, yüz bin Gaib Erenlerin, yüz yirmi dört bin Nebilerin yüzü gözü hürmetine yapmış olduğumuz ibadetlerimizi dergâhında kabul eyle Allah. Allah, korktuğumuzdan emin, umduğumuzdan nail eyleye Allah. Gülfünde durduğumuz Seyyit Ali Sultan, Pir Ahmet Efendi, Koçu Baba, Sücüaddin Veli, Hüseyin Gazi, Seyyit Cemal Sultan, Işık Çakır Sultan, bütün alçakta yüksekte yatan Erenler ve Evliyalar hürmetine, dil bizden nutuk Hüncarımızdan ola, gerçeğe Hü! (Seyyid Ali Sultan/ Çamlıca).

Bismişah, Allah, Allah. Allah, Muhammed, Ali'nin hürmeti için bu dergâhtan ayırma, Bismişah, Allah, Allah, dervişi devrişan, makbulü kabulen, pirimiz, hüncarımız Hacı Bektaş Veli Horasan el bağladım. Durduk pirimin divanına el aman, sığındık pirlere lütfu ihsanına. Bu yolda canımız kurban, pirlere lütfu ihsanına. “Ceddimiz Işık Çakır Sultan'ın yüzü suyu hürmetine, cümle günahlarımızı affeyle bağışla, Alçakta yüksekte yatıp uyumaz, oturup dinlenmez erenler, enbiyalar, evliyalar, şehitler, siddıklar, ilmi kırklar, çevremizde yatan evliyaların yüzü suyu hürmetine Bercemali Muhammed, kemali Hasan, Hüseyin, Ali rahmana verelim salavat.” (Işık Çakır/ Şeyhçakır).

Giriş duaları içerisinde Yağmur duasına çıkarken söylenen sözleri de ele alabiliriz. Örneğin Kırgıl köyü kadınları yağmur duasına çıkarken şu şekilde dua ederler:

Seyidim, Seyidim, Seyidim Ahmet

Tek sevdiğim Muhammed.

Muhammed'in gülleri, has bahçenin gülleri,

Kırmızı güller açılmış, misk amberler saçılmış,

Gökten inen Cebrail, altın beşe indirmiş,

Nenni dedim uyuttum, Allah dedim büyüttüm,

Abdestini aldurdum, namazını kıldurdum,

Dedesine yolladım.

Dedesi gelir kamyştan, ibrıcığı gümüştan,

Sundum suyunu içmekten, kanatlandım uçmaktan,

Altımızda yeşil halı, üstümüzde hurma dalı,

Ya Allah Ya Muhammed Ya Ali,

Ver Allah'ım gani gani yağmur.

Bayramşah köyü kadınları toplanıp ilahi söyleye söyleye tekkeye giderler.“ Hüvellezi, yükezzibi,¹¹ ...”ayetini ilahi ezgi formunda söyleyerek türbe ziyaretlerini gerçekleştirirler. Tamamen dinsel nitelikte olan dualarda, amaç yağmurun yağması için Yaratıcıya yalvarıştır. Folklor ürünlerinde hareketlerin, ekseriya sözlerle birlikte yapıldığı göz önüne alınacak olursa yağmur dualarında yetişkin ve çocukların söylediği sözler hareketin niteliklerini açıkladığı gibi, onları zaman zaman kuvvetlendirir.

Örneğin, “Salladım selaya, yürüsün gelecek cumaya” akıl hastalıkları için: “Karaca Ahmet ulu veli, Akıllanır gelen deli”, “kısmet açmak için: “ Ya anahtar, kilitli kısmetimi aç, açıl kısmetim açıl..” (Hınçer, 1976, 138). söz ve duaları ile pratikleri örtüştürerek dertlerinin çözümlenmesi amaçlanmaktadır.

2.11.4.1.2. Bitiş Duaları

Ziyaret tamamlandıktan sonra türbeden çıkmadan önce söylenen sözlere denilir. Çoban Baba Türbesi'nden ayrılan kadınlar kapıdan çıkarken şu şekilde seslenirler: “Çoban Baba, sen bizi kolla gözet”.

Duaların Özellikleri

1. Alevi– Bektaşî köylerinde dualar Türkçe yapılmaktadır. “*Ya Rabbel alemin, ziyaretlerimizi kabul eyle, onların şefaatinde mahrum koyma ya Rabbi,*

---

¹¹ “Kur'an Şura 28, “ve hüvellezi yünezzilül ğayse mim ba'di ma kanetu ve yenşuru rahmeteh ve hüvel veliyyül hamid(O ki onların ümitlerini kesmelerinin arkasından yağmuru indirendir ve rahmeti saçandır o veli'dir, övülmeye layık olandır) Bu ayeti kaynak kişimiz dua şeklinde ifade etmiş ve ilahi ritminde okumuştur.

bunların şefaatinde mahrum koyma ya Rabbi, bunların şefaatinde mahrum koyma ya Rabbi, erenler, evliyalar, şehit, şehedalar yüzü suyu hürmetine ya Rabbi bizleri koru, büyük afetlerden koru, felaketlerden, yangınlardan, depremlerden esirge ya Rabbi, şu güzel vatanımızı düşman pençesi altında çiğnetme ya Rabbi, düşman pençesi altında çiğnetme ya Rabbi, düşman pençesi altında çiğnetme ya Rabbi” (KK338) dedikten sonra el Fatiha der ve dua bölümünü tamamlamış olur.

2. Dualar bireysel ve toplu olarak yapılır.

Kutsal yerleri ziyaret eden kişilerin bir kısmı, maddi amaç taşımayıp, sadece o mekânda dua etmek, Allah’a yalvararak manevi bir haz ve feyiz almak amacıyla yapar. Bu kimseler, üç ihlas bir Fatiha, Yasin, mevlit ve Kur’an okuyup sevabını o zatın ruhuna bağışlarlar. Bu amaçla gelen ziyaretçiler ziyaret yerinden ve yatırdan hiçbir şey talep etmemekte, taleplerini sadece Allah’tan beklemektedirler.

Uluköy, Alkoca Tekkesine yapılan dualara çocuklar katılır.

2.11.4.2. Hareketler

Türbe ziyareti şu şekilde yapılır: Öncelikle abdestli bir şekilde türbenin demir kapısı önünde sağ el kapının üzerine gelecek şekilde “Ya Allah”, sağ tarafa dönülür ve “Ya Muhammet”, sol tarafa dönülür “Ya Ali” diyerek kapı niyazları yapılır. Sağ el kapının eşiğine dokundurulur ve tekrar dudaklara temas ettirilerek “Şah Hasan” ve “Şah Hüseyin” diyerek sağ ayakla türbenin içine adım atılır. Üç adım attıktan sonra tekrar yere niyaz edilir. Niyaz eller dirseklerden bükülerek diz üzerinde dudaklar yere sağdan başlayarak üç kez sağ, orta ve sol olmak üzere niyazlar edilir. Bu esnada pirimiz “Hüseyin Gazi” diyerek niyazlar yapılır. Bu niyazlar isteğe bağlı olarak üç kez tekrar edilebilir. Hüseyin Gazinin mezarının baş kısmına niyaz edilir. Bu niyaz da yine üç kez yapılır. İki el parmağı mezarın baş kısmına konur ve tam ortaya dudaklar gelecek şekilde niyazlar gerçekleşir bu uygulama “Biz erenleri seçmeyiz” düsturuyla diğer mezarlar içinde gerçekleştirilir. Niyazlar tamamlandıktan sonra ayakta duranlar ayak başparmaklarını birbirinin üzerine gelecek şekilde kor buna mühürlenme denir ve dua edilir (Hüseyin Gazi/ Körs).

2.11.4.2.1. Kapı Niyazlarında Bulunmak ve Eşiğe Basmamak

Eşik; aynı anda, hem dinsel ve dindışı iki varlık dünyasını birbirinden ayıran ve zıtlılaştırılan sınırdır hem de bu iki dünyanın ilişkide buldukları, orada dindışı dünyadan kutsal dünyaya geçişin gerçekleştirilebileceği paradoksal yerdir (Eliada,1991, 5). Türk dünyasında eşik kutsaldır. Ev iyesine bağı olan eşik iyesinin çok eskiden beri devam ettiği tarihi kayıtlardan anlaşılır. Anadolu, Balkanlar ve Türkistan'daki din büyüklerinin yattığı yatırlar halkın akın akın gittiği mekânlardır. Bu ulu kişiler ziyaret edilirken eşikleri niyaz edilir. O kapıdan şefaata beklenir. Bu gelenek bugün de yaşamaktadır. Kapıdan içeri girerken sadece kutsal kabul edilen mekânlar değil, evlerin de eşikleri çinlenmez. Anadolu'da evlenip yeni eve gelen gelin, yeni eve girerken evin eşiğini niyaz edip öyle eve girer (Şener, 2000, 108). Kütahya Halk İnanmalarında eşiğin kutsallığı ile ilgili inanışlara birkaç örnek verecek olursak:

Eşikliğe oturanın iftiraya uğrayacağına inanılır. Eşikliğe oturanın nasibinin kesileceğine inanılır. Eşikliğe oturunca alacaklı geleceğine inanılır. Süpürgenin eşikliğe konulmasının uğursuzluk getireceğine inanılır. Kütahya yöresi Alevi Dedeleri ile yapılan görüşmelerde ocak ve eşik kavramlarının önemi ise şu şekilde belirtilmiştir: “Bizde eşiklik ile ocaklık başları değerlidir (KK203).

Bu tarz inanmaları, Anadolu'nun her bölgesinde görülebiliriz. Yine Nemika Yeloğlu tarafından hazırlanan Kütahya ve Çevresinde Memorat Tasarımı adlı yüksek lisans tezinde eşikle ilgili inanmalara bakılabilir. Çalışmadan şu bölüm dikkat çekicidir: “Değirmen köyünde evin eşiğine basmak günahdır. Evden içeriye sağ ayakla girilir, eşikten içeri girip, dışarı çıkarken ilkin sağ ayak atılır, işe sağ elle başlanır. Böylece hayır ve bereket sağlanır (Yeloğlu, 2009, 100).

Kütahya yöresi türbe ve yatırlarında dikkat çeken bir özellik ise, türbelerin kapısına, yani parça bütün ilişkisi içerisinde kapının eşiğine niyazdır. Özellikle Alevi- Bektaşî zümrelerde bu uygulama yapılmaktadır. Sünnilerde ise bu uygulamaya dikkat edilmemektedir. Türbe ziyaretinde dikkat edilen uygulamalardan biri de sağ ayakla, besmele çekilerek türbeye girmektir.

Eşik niyazların yapıldığı türbe ve yatırlar şunlardır: Gayberenler/ Aydoğdu, Seydali Sultan/ Çamlıca, Hüseyin Gazi/ Körs, Kocakapı Tekkesi/ İnli, Çoban Baba/ Avdan.

2.11.4.2.2. Türbe İçerisinde ve Etrafında Üç Kez Dolandırma

Her yerde, her zaman ve ziyaretlerin genelinde uygulanır. Türklerde beli törenlerde de bir nesnenin etrafında dönme uygulaması yapılırdı. Tukie şefi tahta çıkışı dolayısıyla bu kişi bir keçe üzerinde ve güneş yönüne doğru dokuz defa döndürülür. Uygurlarda kurban kesmek için ormanda ağaçlar çevresinde dönülür, bu şamanın göğe yükselişine bir kayın ağacının çevresinde daireler çizmesi olarak yansımıştır (Roux, 2002, 237).

Türbedar, türbede bulunan tülbenti çocuk sahibi olmak isteyen kadının boynuna dolar ve kadını, mezarın etrafında üç kez dolandırır. Daha sonra bu tülbenti kadının belinde üç kez dolandırdıktan sonra bağlar ve üç kez düğümler. Buna “bel bağı” adı verilir. Bunu, doğum yapıncaya kadar çıkarmaması istenir (Aziz Dede/ Altıntaş).

Huysuz olan çocuklar, Ebe Ana'nın içerisine girdiği taşın etrafında, üç kez dolandırıldıktan sonra taş dibine yatırılıp toprağa belenir, toprağın içinde üç kez sağlı, sollu sallanır ve ağzına bir parça da toprak temas ettirilir (Ebe Ana/ Saruhanlar).

Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar, türbenin mihrabına ipler gerekerek bezlerden yaptıkları salıncakları bu iplerin arasına kurarlar. İki rekât Allah rızası için namaz kılarak duâ ederler ve bir adakta bulunurlar. Çeşitli dileği olanlar, sıkıntılarını gidermek isteyenler de, önce iki rekât namaz kılıp, tespih çekerler, sonra bu tespihi türbede bırakırlar. Duâlarını edip adakta bulunarak türbeden ayrılırlar (Pir Ahmet Efendi/ Sofça).

Buraya gelen kadın, öncelikle toprak zeminde iki rekât Allah (c.c.) rızası için namaz kılar. Namazdan sonra, mezarın etrafında üç defa döner (Kızık Tekkesi/ Kızık).

Ayrıca düğün ve sünnet yapan kişiler türbenin etrafında bir tur dönüp dua ederler (Seyitömer/ Seyitömer Belediyesi).

Avdan Çoban Baba Türbesi'nde, semah esnasında, türbe etrafında dönülür (Çoban Baba/ Abdan).

Köydeki ocaklı kadınlar çocuk sahibi olmak isteyen kişinin boynuna bağladığı tülbentle hastayı, üç kez türbe etrafında dolaştırır ve daha sonra türbede bulunan geyik boynuzuyla sıvazlama yapar (Gayberenler/ Aydoğdu).

Sihri uygulamalar arasında yer alan türbe içerisinde ve dışında üç, yedi ve kırk defa dönme uygulaması türbe ve yatırlarda farklı şekillerde uygulanır. Bu uygulamalar ocaklı kişiler tarafından yapılır, eğer ki ocağa bağlı bir ziyaret yeri değilse o köy halkından herhangi bir kadın tarafından da sağaltma uygulanabilir. Rahatsız olan kişinin kendisi türbe etrafında döndürüldüğü gibi o kişiye ait bir eşyanın da aynı fonksiyonu üstlendiği söylenebilir. Hayvan hastalıkları sağaltılırken genellikle hayvanın yuları türbe etrafında dolandırılır Sağdırmayan ineklerin yularları üç kez dede etrafında döndürülür, (Bk Hayvan Hastalıklar İçin Gidilen Türbe ve Yatırlar).

Etrafında dönülen türbeler şunlardır: Ana Sultan, Kızık Tekkesi, Seyitömer, Çoban Baba/ Merkez köyler; Himmet Dede, Seydi Sül Dede, Erenler Tekkesi, Murat Dede, Yapılcan Köyü Türbesi/ Altıntaş; Ebe Ana, Nalbant Hüseyin ve Mümine Hatun, Arap Dede, Kurt Dede, Sancılı Dede, Siğil Dede, Garipçe Dede, Kızığreti Dedesi/ Domaniç; Yorgun Çelebi Türbesi, Esrek Sultan(Çelebi Tahir), Karadonlu Can Baba Türbesi, Hıdırlık/ Merkez; Sancı Dedesi/ Simav; Serdar Dede, Haydar Boran Dede/ Emet; Ali Dede Türbesi, Gaflet Baba Türbesi, Koca Bey/ Gediz.

Türbe İçerisindeki Sandukaların Çevresinde Dönülenler şunlardır: Aziz Dede/ Akçaköy, Tulaslan/ Doğarlan, Horasan Erenleri/ Sekiören, Gayıberenler/ Aydoğdu, Fike Sultan/ Karacaören, Ahî Arslan, Ahi Evren/ Merkez.

2.11.4.2.3. Evliya Mezarına, Makamına El, Yüz Sürmek (Sıvazlamak)

Türbe ve yadırlarda girişten itibaren başlayan dikkat ve özen, kutsalla temas etme anlayışı nedeniyle, eşik niyazlarıyla başlamakta, sırasıyla post niyazları ve makam niyazlarıyla devam etmektedir. Körs köyü Hüseyin Gazi Türbesi niyazlarından örnek vermek gerekirse;

Öncelikle abdestli bir şekilde türbenin demir kapısı önünde sağ el kapının üzerine gelecek şekilde “Ya Allah”, sağ tarafa dönülür ve “Ya Muhammet”, sol tarafa dönülür “Ya Ali” diyerek kapı niyazları yapılır. Sağ el kapının eşiğine dokundurulur ve tekrar dudaklara temas ettirilerek “Şah Hasan” ve “Şah Hüseyin “ diyerek sağ ayakla türbenin içine adım atılır. Üç adım attıktan sonra tekrar yere niyaz edilir. Niyaz eller dirseklerden bükülerek diz üzerinde dudaklar yere sağdan başlayarak üç kez sağ, orta ve sol olmak üzere niyazlar edilir. Bu esnada pirimiz “Hüseyin Gazi” diyerek niyazlar yapılır. Bu niyazlar isteğe bağlı olarak üç kez tekrar edilebilir. Hüseyin Gazinin mezarının baş kısmına niyaz edilir. Bu niyaz da yine üç kez yapılır. İki el parmağı mezarın baş kısmına konur ve tam ortaya dudaklar gelecek şekilde niyazlar gerçekleşir bu uygulama “Biz erenleri seçmeyiz” düsturuyla diğer mezarlar içinde gerçekleştirilir. Niyazlar tamamlandıktan sonra ayakta duranlar ayak başparmaklarını birbirinin üzerine gelecek şekilde kor buna mühürlenme denir ve dua edilir (Hüseyin Gazi/ Körs).

2.11.4.2.4. Vücutun Rahatsız Olan Bölümünü Sıvazlamak

Sağaltma teknikleri içinde başvurulan yöntem sıvazlama (sığışlama) yöntemidir. Türbe ve yadır içerisindeki zata ait olduğu kabul edilen yaba, asa, geyik boynuzu vb. nesnelere ile vücut ve özellikle rahatsız olan bölgenin sıvazlanması yapılır.

Sağaltma şu şekilde yapılır: Fadime Nine'nin huzurunda ayağa kalkılır, Fadime Nine türbedeki geyik boynuzunu sağdan başlayarak “Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali, Ya Hasan, Ya Hüseyin” diyerek sol omza kadar sıvazlar. Bu işlemi aynı şekilde baş kısmına da uygular ve şöyle dua eder; İyilerle konuşur, kötülüklerden sıvaştır (uzaklaştır) (Gayıberenler/ Aydoğdu).

2.11.4.2.5. Hasta veya Dileği Olan Kişilerin Kutsal Mekâna Gömlek, Yelek, Elbise Bırakması

Büyünün dayandığı iki düşünceden birincisi taklit diğeri ise temasla ilgilidir. Taklidin temel prensibi “benzer benzeri meydana getirir” inancıdır. İkincisi ise, araştırma sahamızda da karşımıza çıkan toprak ve türbelere bırakılan eşyalarla ilgili olan temas büyüsüdür. Temas büyüsünde ise, “birbiriyle bağlantılı ve ilişkili şeylerin, fiziksel temas ortadan kalktıktan sonra da uzaktan birbirini etkileyeceği prensibidir. Yani, bir şeyde bulunan güç o şeyin başka nesnelere temas dolayısıyla bir dereceye kadar onlara bulaşması ve geçmesi ve bir kez birbiriyle temas etmiş olan şeylerin her zaman için birbirine sempatik kalmalarıdır (Örnek, 1971, 141-142).

Kutsalla temasa (temas büyüsü) geçmeye yönelik uygulamalardan biri de rahatsız olan kişilerin kendi eşyalarını, türbe ve yatıra bırakarak, belli bir müddet geçtikten sonra bıraktığı yerden almak şeklinde gerçekleştirilir. Türbe ve yatırda bulunan sanduka üzerine giyilen atleti bırakmak, türbedeki ağaç kabuğunu çiğnemek, kutsal sudan içmek, çam ağacının iğnelerini siğile batırmak pratiklerinde de kutsalla temasa geçişin (temas büyüsü) birer örneğidir.

Ziyaret yerine gidemeyecek kişilerin elbiseleri türbe ve yatıra bırakılır, bu şekilde burada yatan zat ile doğrudan ve sürekli bir ilişkiyi tesis etmiş ve sürdürmüş olunur.

Elbiseleri çıkarılıp burada bir gün durduktan sonra tekrar giyilir. Bu şekilde kötü huylardan kurtulacağına inanılır (Horasan Erenleri/ Sekiören).

Hastalığı olanlar, hastalığına şifa bulanlar, çocuğu olanlar, örtü, giyim kuşam eşyalarını getirip yatırların üzerine bırakırlar. Hastası uzakta olanlar, hastanın elbisesini bir süre türbede bıraktıktan sonra götürülüp tekrar hastaya giydirirler (Aziz Dede/ Akçaköy).

Giydikleri elbiselerden birini, birkaç günlüğüne buraya bırakıp giderler. Daha sonra alıp giyerler (Yar Geldi (Er Geldi)/ Altıntaş).

Hasta olanlar şifâ bulmak için, bu mübarek zatların ruhlarına dualar okurlar ve dileklerini dile getirip sandukaların üzerine mutlaka bir kıyafet bırakırlar. Dilekleri gerçekleşince alırlar (Paşam Sultan/ Merkez).

2.11.4.2.6. Yanında Getirdiği Nesneyi (Tuz, Ekmek) Değiştirme

Rüyasında, kuduz köpek tarafından ısırıldığını gören kişi (köpek dalaması) yanında götürdüğü tuzu türbedara verir, türbedar tuzu değiştirir ve hasta o tuzu yiyeceklerine katar (Ahmatçık/ Saruhanlar).

2.11.4.2.7 Ağaç ve Çalılara Bez Bağlamak

Kütahya ili türbe ve yatır ziyaretlerinde sıkça uygulanan pratiklerden biri ağaca bez bağlamaktır. Ziyaretçiler tarafından mekânda bulunan dilek ağacı, mezarın kendisi vb. diğer varlıklara ip, çaput, poşet, elbise parçası gibi nesnelere bağlanır. Ağaç ve çalılara bez bağlayarak, bu mekânlarda yatan zatın manevi aracılığı ile gerçekleşmesi istenilen arzuların somutlaştırıldığı ve güven altına alındığı ya da karşılıklı bir anlaşmanın imzalandığı düşünülmektedir. Burada esas olan kişiyi elbisesinden bir parçayı bizzat o mekânda kopararak bağlamasıdır. Yani kişi, değer verdiği elbisesinden vazgeçtiğini göstermelidir.

2.11.4.2.8. Dilekleri Duvara veya Kapıya Yazmak

Türbe ve yatırlarda ziyaret esnasında yapılan diğer bir uygulamada dileklerin duvara, kapıya veya herhangi bir yere yazılması ritüelidir. Bun Dede Türbesi'ndeki tespih ve dua kitaplarının bulunduğu dolabın kapısı, bugün dilek kapısı halini almıştır. Dikkati çeken bir dileği paylaşmak gerekirse; “Oğlum SBS sınavından 450 ile 480 arasında puan alsın”. Kızlarının talihinin açılması, kocasının kötü alışkanlıklardan kurtulması, para, iş gibi dileklerin türbe kapısını yazılması, majik ve mistik güçlerle, semboller sayesinde ilişki kurarak dileklerin kabulünü gerçekleştirmektir

2.11.4.2.9. Dileğin Şeklini Yapmak

Taşlarla veya başka nesnelere dilekleri ifade eden şekiller yapmanın amacı kutsal ruhla teması sağlayacak bir unsurdur.

Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar, türbenin mihrabına ipler gererek bezlerden yaptıkları salıncakları bu iplerin arasına kurarlar. İki rekât Allah rızası için

namaz kılarak duâ ederler ve bir adakta bulunurlar. Çeşitli dileği olanlar, sıkıntılarını gidermek isteyenler de, önce iki rekât namaz kılıp, tesbih çekerler, sonra bu tesbihi türbede bırakırlar. Duâlarını edip adakta bulunarak, türbeden ayrılırlar (Pir Ahmet Efendi/ Sofça).

2.11.4.2.10. Türbe ve Yatır Çevresinde Bulunan Ağaçlardan Yararlanmak

Kütahya ili genelinde oldukça sık karşımıza çıkan bir uygulama da halk arasında yarık olarak tabir edilen rahatsızlığı olan çocukların tedavisi ile ilgili uygulamadır. Türbe yakınında bulunan meşe ağacı ortadan ikiye ayrılarak hastalar, çamın arasından geçirilir, ağaç kurumazsa hastalığın iyileşeceğine inanılır. Bu ağaç, genellikle sıradan bir ağaç olmayıp türbe ve yatırla yakın yerlerde bulunurlar.

Seyyid Ali Sultan ocağı, bu hastalığın sağaltıldığı bir ocaktır. Özellikle bebeklerde görülen fitik için bölgeye çok sayıda hasta gelmektedir. Gelen hasta için küçük bir çam ağacı dede veya o köyden herhangi biri tarafından yarılr, çocuk, üç kez yarılmış ağacın ortasından geçirilir, dua edilir. Bu ağaç sarılır ve birleşinceye kadar fitiğin da iyileşeceğine inanılır. Hasta, bebek ise türbe yakınındaki kemer şeklindeki bir çam ağacının altından geçirilerek dua edilir. Hastalığı iyileşenler tekrar gelip Seyyid Ali Sultan'a durumlarına göre kurban keserler (Seyyid Ali Sultan/ Çamlıca).

Tekkenin etrafında bulunan taze, yeni çam ağaçları, yarık olarak ifade edilen fitik hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Fitik olan çocuklar, çamın arasından geçirildikten sonra ağaç bezle sarılır, ağaç kurumazsa hastalık iyi olur, kurursa hastanın iyileşmediği söylenir ve aynı tedavi usulü tekrarlanır (Bayramşah/ Bayramşah köyü).

Türbe çevresindeki ağaçlar fitik hastalığın tedavisinde kullanılır. Hasta olan çocuklar oradaki meşe ağacının ortasından geçirir ve ağaç sarılır eğer ağaç yeşerirse hastalık tedavi edilmiş olur (Malsulcuk Yatırı /Alayunt).

Fitik hastalığına yakalanan çocuklar mezarın üzerine, köydeki yaşlı kadınlarca yatırılır, mezarın üzerinde sağa, sola çevrilir ve mezarın toprağından

yalatılır. Hastalığın tedavisi sonrasında para, yazma, bez parçaları çam ağacına asılır (Abdal Dede/ Domaniç).

2.11.4.2.11. Türbe ve Yatır Çevresinde Bulunan Çeşmeden (Su) Yararlanma

Eren- evliyada var olduğuna inanılan manevi güçten doğrudan yararlanmaya yönelik uygulamalardan birisi de kutsal kabul edilen sudan içmektir. Bunun amacı, suyla temas ederek suyun gücüyle hastalığın tedavisidir.

Türbe ve yatırda yer alan kült konusu oluşturmuş çeşme, pınar ve kuyu suyundan faydalanarak hastalıkların şifası ve bereket için uygulanan ritüeller şunlardır: Dönenler camisi içerisinde yer alan kuyu suyu, çocukların erkenden konuşması ve evliliklerin huzurlu olması için başvuru sağaltma merkezidir. Bugün üzeri kapatılan kuyu suyu, daha modern şekilde halkın kullanımına sunulmuştur (Ergun Çelebi Türbesi/ Merkez).

Sarılık hastalığına yakalananlar sarılık suyuyla yıkanılır ve iyileşirler (Sarıkoz/ Altıntaş)

Kurt ayak izlerinin bulunduğu inanılan kayaya su dökülerek içilir. Bu şekilde kuduz ve yürek kalkıklığının iyileşeceğine inanılır (Kurt Dede/ Fıranlar).

Ağacın hemen alt tarafında bulunan su yalağına su dökülerek insanlar buradan su içerler. Kalp çarpıntısı ya da korkan insanların buradan su içtikleri zaman iyileşeceğine inanılır (Cihan Baba/ Akçaalan).

Özellikle suyunun cilt hastalığına ve mide rahatsızlığına iyi geldiğine inanılır (Doyumak Türbesi/ Akçaalan).

2.11.4.2.12. Türbe veya Yatırın Toprağından Yararlanmak

Eren- evliyada var olduğuna inanılan manevi güçten doğrudan yararlanmaya yönelik uygulamalardan birisi de türbe ve yatır toprağını dudaklara temas ettirme az da olsa yemektir. Türbeden ayrılan kişinin yanına aldığı taş, toprak parçasıyla, kişi oradan ayrılrsa bile o mekânın bir parçasını yanında taşımak suretiyle onun kutsiyetinden ve yardımından sürekli yararlanacağı inancını taşır.

Toprak alma ve yalama ise, belli bir yerden yapılır. Genellikle sanduka ya da türbenin baş kısmında bulunan delikten elini, kovuk içerisine uzatarak alınan bir parça toprağı dile temas ettirme şeklinde yapılmaktadır (Kızık Tekkesi/ Kızık).

Derdi olanlar, sandukanın alt taranandan açılan bir delikten geyik boynuzları ile yapılmış kaşıklarla toprak alırlar, dua ederek bu toprağı yerler (Hayme Ana Türbesi/ Domaniç).

Çocuğı olmayan kadınlar, bu tekkeye bağlanırlar. Tekkenin taşlarından alıp götürürler. Duâ eder, adakta bulunurlar (Erenler Tekkesi/ Altıntaş).

Daha önceden herhangi bir arzu için kabirden toprak alınmış ve bu gerçekleşmişse alınan toprak geri bırakılır. Türbeden çıkarken ya da kabirden uzaklaşırken sırt dönülmez geri geri çıkılır (Ali Baba/ Aydoğdu).

Ebe Ana'nın göğsünden aktığına inanılan sıvıya el sürülür ve toprağına parmak basılarak ağza temas ettirilir. Kayanın dibindeki temiz toprağı ağızlarına bir miktar alıp yutarlar, bu toprağın şifalı olduğuna inanırlar (Ebe Ana/ Saruhanlar).

Çocuğı olmayan kadınlar, bu tekkeye bağlanırlar. Tekkenin taşlarından alıp götürürler. Duâ eder, adakta bulunurlar. Götürdükleri taşları, çocukları olunca tekrar aldıkları yere bırakırlar (Erenler Tekkesi/ Altıntaş).

2.11.4.2.13. Türbe veya Yatırda Bulunan Geyik Boynuzlarından Yararlanmak

Türbe ziyaretlerinde sıkıntılardan kurtulmak için sığaşılama denilen tedavi metodu uygulanır. Geyik boynuzu ile bütün vücudu yukarıdan aşağıya kadar sıvazlanır, sonra kabirlerin etrafında dolaştırılır (Ahi Evren/ Merkez).

Rahatsız olan kişiler, türbe içindeki geyik boynuzları ile sıvazlanır ve tokmaklanır (Haydar Gazi/ Akçaalan).

Türbenin iç kısmında pencerede yer alan geyik boynuzunun hastalıklara şifa olduğuna inanılır. Gelen ziyaretçiler ağrılı olan yerlerine, bu geyik boynuzunu sürerler. Bu şekilde ağrıları geçer hastalıklarına derman bulurlar (Şun Dede/ Merkez).

Seyyid Ali Sultan Türbesi içinde bulunan geyik boynuzlarını tekkeşin, evli çiftlerin vücutlarına sürer, çiftlerin çocukları olacağına inanılır (Seyit Ali Sultan/Çamlıca).

Kibleye doğru diz çöker “tutuverme” denilen uygulamayı yapar. Ocaklı kadın hastayı, dizleri arasına alır ve besmele çeker. İçinden bildiği duaları okumasını söyler. Ocaklı kadın dua ettikten sonra iki elini hastanın omuzlarından aşağı sıvazlar. Omuzlarından başlayarak ellere kadar sıvazlar bunu üç kez tekrarlar. Sanduka üzerindeki geyik boynuzlarıyla da aynı sıvazlama işlemleri yapılır (Söylemez Tekkesi/ Altıntaş).

2.11.4.2.14. Türbe Çevresinde Bulunan Taş ve Kayalardan Yararlanmak

Eliade “kültürleri koruyan imgelerin ve simgelerin varlığıdır” der (Eliade, 1992, 25). Türbe ve yatır etrafında veliden kaldığına inanılan kült konusu oluşturan nesnelerin yer alması gerekir. Bazen türbe yakınındaki su, ağaç, taş kült halini almış ve insanlar tarafından kutsallaştırılmıştır. Ziyaret yakınındaki taş ya da kayadan faydalanarak sıkıntıların giderilmesine çalışılır.

Fıranlar köyünden türbedar Fatma teyze dua ederek türbenin etrafını dolandırmakta, kurt ayak izlerinin bulunduğu yere su döküp oradan su içirmektedir (Kurt Dede/ Fıranlar köyü).

2.11.4.2.15. Banyo Yaptırma

Çocuk sahibi olmak isteyen kişiler yıkanma odasına getirilir, erkek hastaları erkek tekkeşinler, kadın hastaları ise; kadın tekkeşinler yıkar. Önce üç kez sağ omzuna, sonra sol omzuna ve başından aşağı buz gibi suyu dökerler. Bu arada hastanın dua etmesi gönlünden geçenleri dilemesi istenir (Aziz Dede/ Akçaköy).

2.11.4.2.16. Türbe ve Yatırda (Kutsal Mekânda) Uyumak

Kutsal mekânda ritüeller tamamladıktan sonra dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine yönelik sınama yollarından birisi de türbe ve yatırda belli bir

zaman uyuma ritüelidir. Eğer uykuya dalmırsa hastalığın iyileşeceği uykuya dalınmazsa iyileşmeyeceğine inanılır (Aziz Dede/ Akçaköy).

Uykuda görülen rüya sonucunda dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine yönelik tahminlerde de bulunulur.

2.11.4.2.17. Dileğin Gerçekleşip Gerçekleşmeyeceğine Yönelik Uygulamalar

2.11.4.2.17.1. Türbeye Taş Yapıştırmak

Türbe ve yatıra taş yapıştırma, türbe üzerine taş bırakma gibi uygulamalar belli bir dilek ve isteği ifade eden bir işaret veya dileğin somutlaştırması amacına yönelik, o mekânın mevcudiyetini sağlayan bir destek olarak karşımıza çıkar (Oymak, 2007, 1326). Türbenin duvarına ve kutsiyet taşıyan bölümlere taş yapıştırma ritüeliyle dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine inanılır. Koçbaba ve Sarı İsmail Sultan Türbeleri'ndeki uygulamalar buna örnek olarak gösterilebilir.

2.11.4.2.17.2. Avizeye Tülbent Atmak

Pir Ahmet Efendi Türbesi'nde özellikle hıdrellez günü, ziyaretçiler tarafından türbe ortasında yer alan avizeye tülbent fırlatılır. Atılan türbe avizeye takılırsa dilek sahibinin dileği kabul olur. Körs köyünde yer alan Hüseyin Gazi Türbesi'nde de benzer uygulama vardır.

2.11.4.2.17.3. Türbe Deliğinden Tülbent Geçirmek

Türbe ya da yatırda yer alan delikten, herhangi bir nesne geçirerek dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine yönelik uygulamalar vardır.¹² Burada hasta olan kişi delikten üç kez geçirilir, hamile kalması istenilen kadın herhangi bir eşyasını delikten geçirir ya da dileğin kabulü için benzer uygulamaları yapar. Altıntaş ilçesi Yapılcan köyünde yer alan türbede türbenin yıkılmış durumdaki kubbenin deliğinden

---

¹² Hasta çocuk, delikli taştan üç kez geçirilerek delik taşın yanına bırakılır. Şayet çocuk ağlarsa yaşayacağına, ağlamaz ise öleceğine inanılır.

yazma atılır, eğer yazma atılan delikten geçerse dileğin kabul olacağına inanılır (Yapılcan Türbesi/ Altıntaş).

2.11.4.2.17.4. Türbe İçerisindeki Topraktan Çıkan Canlıya Göre Dileğin Kabul Olup Olmayacağına İnanmak

Topraktan herhangi bir böcek veya kurt çıkarsa, çocuk olacak demektir. Bu ritüelin görüldüğü türbe ve yatırlar şunlardır:

Bayramşah, Kızık Tekkesi, Demirli Tekke Türbesi, Selim Dede, Küçükyaren Dedesi, Karadona Yatırı (Gediz)

Ziyaret Esnasında Yapılması Gerekenleri Maddeler Halinde Vermek Gerekirse:

1. *Türbe ve yatıra sağ adımla girmek:* Ortak bir hareket şeklidir.
2. *Türbeden bir miktar toprak alarak getirmek ve tekrar yerine bırakmak:* Erenler Tekkesi, Kızık Tekkesi, Hıdırlık, Ana Sultan, Seydali Sultan.
3. *Türbedar tarafından hazırlanan muskayı yanında taşımak:* Somuncu Baba, Sarı İsmail Sultan.
4. *Türbede mum yakmak:* Çamlıca Seydali Sultan Türbesi, Tul Aslan Türbesi, Hüseyin Gazi, Gözcü Baba, Selim Dede, Paşa Balı, Murat Dede, Resul Baba, Cemal Sultan, Kızık Tekkesi vd.
5. *Türbeye kadını veya çocuğu satmak :*Kabadede Tekkesi, Hüseyin Gazi, Mehmet Dede, Himmet Dede, Aziz Dede, Erenler Tekkesi.
6. *Kesilen adak kurbanının kanından alınma sürmek:* Haksız Hasan Türbesi.
7. *Taş ya da kaya üzerindeki ayak izinden su içmek:* Kurt Dede.
8. *Ocaklı kadına yel kestirmek:* Kızık Tekkesi.
9. *Evde bereket olması için tencereyi türbe içerisinde bırakmak:* Acar Sultan.
10. *Yalan söyleyen kişinin yalan söyleyip yalan söylemediğini anlamak amacıyla Türbeye getirilerek dua ettirmek:* Hüseyin Gazi.

11. *Türbedardan ekmek almak:* İncir Dede.
12. *Türbe içerisindeki kumbaraya para atmak:* Aziz Dede, Çoban Baba.
13. *Bele al bağlamak:* Aziz Dede, Söylemez Tekkesi, Gayberenler,
14. *Tekkenin toprağını çamur haline getirip ağrıyan bölge üzerine sürme;*
Kızık Tekkesi.
15. *Toplanan taşları türbe içerisinde bırakmak:* Baba Sultan, Kır Erenler.
16. *Ziyarete gelen kişinin boynuna tülbent geçirip sandukalar arasında dolandırmak:* Aziz Dede
17. *Fıtığın tedavisi için meşenin arasından geçirmek:* Öteköy Tekkesi, Resul Baba.
18. *Huysuz, rahatsız ve ölen hayvanın yularını türbe etrafında üç kez dolandırmak:* Duva Tekkesi, Seydi Sül Dede.
19. *Kontrol edilmesi zor olan hastaları iple içerideki direklerden birine bağlamak:* Aziz Dede
20. *Kutsal sudan içmek:* Ergun Çelebi Türbesi, Sarıkız- Altıntaş, Kurt Dede, Karadonlu Can Babba- Gediz, Doyumak Türbesi.
21. *Evlenecek gelinlik kızların çeyizinden bir parçayı türbeye bırakması:*
Yar Geldi, Söylemez Tekkesi.
22. *Türbe çevresinde bulgur kaynatmak:* Sarıkız/ Altıntaş.
23. *Tekkenin içindeki ahşap sanduka içine yatırmak:* Söylemez Tekkesi.
24. *Dilekleri belirtmek için türbe içerisine kalem, anahtar, kitap vs. bırakmak:* Rabia Hatun, Hıdırlık.
25. *Huysuz Hayvanların Eğerini İpini Türbeye Bırakıp Almak:* Seydi Sül Dede, Sancılı Dede.
26. *Dileğin kabulünden sonra elbisesinden bir parça kopararak türbedeki ağaca asmak:* Arap Dede/ Çavuşunçiftiliği.
27. *Karşı tepeye bağırip yankılanan sese yorum yapmak:* Hıdırlık.

28. *Huysuz hayvanın eğerini hayvanın uslanması için türbe içerisine bırakmak*: Seydi Sül Dede.

29. *Evliyaya ait olduğuna inanılan nesneyi giymek* (külâhı başa takmak): Kemal Sultan, Ahmet Efendi/Domaniç.

30. *Evliya mezarları üzerine yeşil örtü (puşide) örtmek*: Türbelerin hemen hemen tamamında bu uygulama vardır.

31. *Girdiği gibi geri geri türbeden çıkma*: Çoban Baba, Resul Baba, Ahi Musa, Hamza Tekkesi, Selim Dede, Ebe Ana, Nalbant Hüseyin ve Mümine Hatun, Şeyh Bahşi Tekkesi, Bedrettin Türbesi, Ali Sultan/ Çamlıca

2.11.5. Uygulama Sonrasında Yapılması Gerekenler

2.11.5.1. Kanlı ve Kansız Kurbanlarda Bulunma

Çocuk dünyaya geldikten sonra şükür için ve dileğin yerine getirilmesi amacıyla kanlı ve kansız kurbanlar çocuğun kırkı çıkmadan yerine getirilir. Maddi durumuna göre horoz ve küçük, büyük baş hayvanlar kurban edilir. Kansız kurban, türbe içerisinde bulunan kumbaraya para atma, şahide kısmına para bırakma, dane, namazlağı ve atlet bırakma şeklinde de yapılmaktadır. Bırakılan atlet bir gün durduktan sonra çocuk sahibi olmak isteyen kişi tarafından giyilmesi gerekir. Yörede adak konusunda kaynak kişiden aldığımız cevap çocuk sahibi olduktan sonra adağın yerine getirilmesini özetler “Dinimizce zaten erkek çocuk için iki, kız çocuk için bir kurban kesmek gereklidir. Bu kurbanlar akide kurbandır. Çocuk yedi yaşına gelesiyeye kadar kesmek mecburidir” (KK281).

2.11.5.2. Türbede Yatan Zatın Adını Çocuğa Verme

“Dileği kabul olan insanlar da eğer kız çocukları dünyaya gelirse Ayşe, erkek çocukları olursa adını Ahmet koyarak bir anlamda Ahmet Dede’ye olan borçlarını iade etmiş olurlar (Ahmet Dede/ Tavşanlı).

Erkek çocuk dünyaya gelirse adının Hüseyin Gazi, kız çocuğu olursa adının Satı konulması gerekir (Hüseyin Gazi/ Körs).

2.11.5.3.Hastalığın İyileşip İyileşmediğini Anlamak İçin Yapılan Uygulamalar

Hastanın iyi olup olmadığını anlamak için, bir ekmek diliminin üstüne ağdadan sürülerek üzerine tuz ekilir eğer hasta düzeldiyse ağdanın tuzlu olduğunu anlar ve onu yemez, eğer ağdayı yerse hasta düzelmemiş demektir (Ahmet Dede/ Ayvalı köyü).

Burada yatan hastalardan birisi ayaklarından kelepçeyle bağlanan tomruğu, elindeki çakı ile keserek kurtulmak istemiştir. Bu davranış akıl hastasının iyileştiğinin göstergesi olarak anlatılır (Ahmet Dede/ Ayvalı köyü).

Bazı hastalar türbe ve yatırlardan istenilen sonucu almazlar bunun sebebi ziyaret edilmesi gereken türbenin dışında başka bir türbe ve yatıra gidilmiş olmasıdır. Ayvalı köyü hastalarının Ahmet Dede Türbesi'nde iyileşmediklerine inanılır. Bu yüzden köyün hastaları şifa bulmak için Aliköy Türbesi'ne gider. Yeniköy ve Ayvalı köyünün delileri burada iyileşemez diye bir inanç vardır (Ahmet Dede/ Ayvalı).

2.12. Menkıbelerdeki Keramet Motifleri¹³

Keramet, tasavvufta belli mertebelere ulaşmış kişilerin gösterdikleri ileri sürülen olağanüstülüklerdir (Gündüz, 1998, 217). Velînin bir takım olağanüstülükleri olarak adlandırılan keramet veliye, peygamberliğe benzer bir statü kazandırmaktadır. Bu nedenle sufi teorisyenler bu paralelliği açıklığa kavuşturmak istemişler; peygamberliğin velilikten ayrı ve kıyaslanamayacak derecede üstün bir makam olduğunu, aradaki farkları bütün teferruatlarıyla açıklamışlardır. Yine de bu paralellik IX. yüzyılda peygamberlerin sonuncusu olması dolayısıyla Hz. Muhammed için kullanılan Hatemü'l Enbiya terimine benzer Hatemü'l Evliya kavramının doğmasında etkili olmuştur (Ocak, 2010, 3). Veliler, kerametsiz olmaz, velilerde bir takım kerametlerin olması caizdir. İşte velînin kerametlerini anlatan, sık

---

¹³ Bu bölümün hazırlanırken Ahmet Yaşar Ocak'ın **Bektaşî Menâkıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifi, Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler, Metodolojik Bir Yaklaşım**, adlı çalışmalarıyla, Hamiye Duran'ın **Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi ve Velayetname'de Geçen Motifler** adlı doktora çalışmasından faydalanılmıştır.

sık tekrarlanan, olaylara belli bir özellik katan unsurlara motif adını verebiliriz. Kütahya ili türbe ve yatırlar etrafında anlatılan menkıbelerde geçen keramet motiflerini şu şekilde tasnif edebiliriz:

2.12.1. Velînin Kendi Vücudunda Oluşan Keramet Motifleri

2.12.1.1.Doğum Sırasında Fevkalade Haller

Kütahya yöresi türbe ve yatırları etrafında oluşan anlatılarda, velînin kendi üzerinde cereyan eden ilk keramet onun doğumu ile ilgilidir. Dönerler Camii içinde yatan Sakıp Dede'nin doğumu, annesine öncesinden haber verilir.

“Sakıp Dede doğmadan önce annesi Halime Hatun, rüyasında mübarek bir zat görür. O zat “Allahû Teâla, sana üç beş gün içinde bir oğul verecektir. Gözünü aç, onun kıymetini bil. O, bizim yüksek oğlumuz olacaktır. Sana da dünya ve âhirette faydası çok olacaktır.” der. Annesinin bu rüyasından birkaç gün sonra Sakıp Dede doğar (Sakıp Dede/ Merkez).

Hacı Bektaş Velâyetnamesinde, velînin kendisi üzerine cereyan eden ilk keramet onun doğumu ile ilgilidir. Yirmi dört yıl çocuğu olmayan Sultan İbrahim, yanındaki büyükler ve beğlerinin tavsiyesi üzerine bir hafta boyunca, âlimlere ve hafızlara, kuran okutur. Dervişler fukaralar dua eder. Sayısız altın ve gümüş sadakalar dağıtır. Allaha, bir evlat vermesi için dua edilir. Sultan İbrahim: “Ya Rabbi bana kendi katından temiz bir soy bahşet, doğrusu sen duayı işitirsin” diye dua eder(Kuran, Al-i İmran, 38.Ayet) Bunun üzerine Hatem Hatun hamile kalır. Dokuz ay tamam olur (Duran, 1995, 26; Gölpınarlı, 1995, 3-4).

Aynı motif Oğuz Destanında da işlenmiştir. “*Onun talihli ve padişahlığa layık bir oğlu dünyaya geldi üç gün üç gece anasından sütünü emmedi anası artık onun hayatından ümidini kesmiş kederli ve endişeli idi bir gün rüyasında oğlunun kendisine bir şeyler söylediğini gördü “ eğer sütünü emmemi istiyorsan biricik tanrıya ikrar ve itiraf et üzerine olan hakkını olduğu gibi farz bil” kadın bu rüyayı üç gün üç gece gördü kocasından gizli olarak tanrıya iman etti elini göğe kaldırıp dua etti ve dedi ki “ ey tanrım bari ben bir çarenin sütünü bu çocukcağızın zevkine uydurup tatlı kıl”* oğuz da anasının göğsüne yapışıp emmeye başladı çocuğun bir yıl sonra dili açılıp konuşmaya başladı (Togan, 1982, 17).

Velînin kurallarından birisi, veli ya kendini gizler ya da belli eder. Türk Ulularında halk tasavvufu itibariyle görevli veli, görevi gereği kendisini “açık” eder veya etmez. Mezarının yapılmasını isteyebilir veya etrafında pis su akıntısından rahatsız olur, bu durumu insanlara kerametiyle bildirir. Mezarının yerinin değiştirilmesine icazet verebilir. Böyle durumlarda velînin müsaadesinin alınması gerektiğine inanılır (Kalafat, 2000,141).

2.12.1.2. Öldükten Sonra Keramet Gösterme

Öldükten sonra keramet gösterme motifi, menakıpnamelerde sıkça görülen bir motiftir. Velînin ruhaniyetinin öldükten sonra da insanları irşad ve iyilik edeceğine inanılır. Hacı Bektaş Velî Velâyetnamesi’nden başka, Abdal Musa, Velayetname-i Otman Baba, Menakıb-ı Sipehsalar, Keramat-ı Ahi Evran, Menakıb-ı Mahmud Paşa, Menakıb-ı Gülşenî, Menakıb-ı Eşrefzade (Ocak, 2010, 85) gibi menakıp kitaplarında da bu motif bulunmaktadır.

Sağlığında çeşitli kerametler gösteren, insanlara iyilikler eden veli, bu hususiyetlerini öldükten sonra da devam ettirir. Kütahya ili türbe ve yatırlarında yatan bu zatların en belirgin kerameti, çevresinde bulunan kişilere, varlığını göstermektir. Türbede yatan zatlar, diğer türbe ve yatırlarda bulunan velileri ziyaretleri sırasında kişilerin karşısında zuhur ederek görünürler. Veliyi gören kişiler, bunu anlatırsalar bir daha bu zatları göremezler.

Türbe ve yatırlardaki zatların belli şartlar içerisinde dirildiğini gösteren motiflere rastlanmaktadır. Yatır mezarlarının birbirini görecek tarzda yer alması, böylece onların sürekli birbiriyle haberleştiklerini anlayışı, yaygın olarak görülmektedir (Cemiloğlu, 2002, 120).

Seyit Ömer, Kütahya hapisanesinde hükümlü olarak bulunan Süleyman Efendiyi (Süleymancılar tarikatının önderi) manevi olarak ziyaret etmiştir. Bu yüzden, Süleyman Efendi, hapisten çıktığı zaman ilk olarak Seyit Ömer’in Türbesi’ni ziyaret etmiştir.

Yerinin belli olmasını isteyen veli, rüyalara girmek suretiyle, türbe ve yatırın bulunduğu yerde ışık huzmesi düşerek ya da türbe ve yatırın bulunduğu yerden ses gelerek bir anlamda zahire çıkabilir.

2.12.1.2.1.Türbeden Ses Duyulması Neticesinde Varlığını Gösterme

Saha çalışmamızda bu zatların varlığı ile ilgili kanıtlardan birisi olarak türbelerden geldiği söylenen seslerdir. Hangi türbe ve yatıra gidersek gidelim anlatılardaki ortak motif burada yatan zatların birbirlerini ziyaret ederken dümbelek çalarak ziyaretin gerçekleştiği inancıdır. Duyulan ses bazen def, bazen kudüm, en çok da dümbelek sesidir. Bunda da Mevleviliğin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Semah ayinlerinde ve tasavvuf erkânlarında ayinler düzenlenirken müziğin yeri önemlidir. Bu dini özelliği taşıma anlamında, bu musiki âletlerinden gelen sesler türbe ve yatırlarda duyulur.

“Baba Sultan’ın kabrinin karşısında oturan Hecipler’den yaşlı adam geceleyin def sesine benzer sesler duyup, dışarıya çıkar. Baba Sultan’ın etrafında altı yedi tane insan silueti görür. Bunların, namaz kıldıklarını ve daha sonra oturduklarını söyler. Yaşlı adam bu olaydan başkalarına da bahseder. O gecenin sabahında, Baba Sultan kabrinin yanına gidenler altı yedi kişinin oturduğu yere, kırağı yağmadığını görmüşlerdir.” (Baba Sultan/ Köprüören).

Halk arasındaki inanca göre, Hüseyin Gazi ölmüş olarak kabul edilmez, bu nedenle onun hala insanlar arasında dolaştığına inanılır. Anlatılara göre, Hüseyin Gazi cuma akşamları yanındaki askerleri ile beraber kudüm çalarak Kazantaşlarına doğru gidermiş, hatta kaynak kişinin annesinin de bu duruma şahit olduğu kaynak kişi tarafından ifade edilmiştir (Hüseyin Gazi/ Körs).

Ses geldiğine inanılan türbe ve yatırlar ise şunlardır: Alacaatlı Baba/ Güveççi Mahallesi, Horasan Erenleri/ Sekiören, Gayberenler/ Aydoğdu.

2.12.1.2.2.Kişilerle Konuşarak Varlığını Belli Etmesi

Veli, insanların karşına çıkıp, onlarla konuşmak suretiyle varlığını gösterir. Bu buluşma anında türbe ve yatırda yatan zatlar kendileri hakkında bilgiler verir, adını açıklar, hangi tarikata mensup olduğunu dahi ifade edebilir. Türbenin bakımının yapılması için de kişilerin karşısına çıkıp, onlarla konuştukları da anlatılır.

Gevrekseydi Türbesi yakınlarında oturan kaynak kişi sabah namazı sırasında, türbenin ilerisinde bulunan bir çeşmeden testisini doldurmaya gider. Türbede yatan zat: “Kızım Aşa (Ayşe) elindeki testiden su dök de bir abdest alayım” der (KK311).

Bir gün rüyamda Zekeriya Efendi’yi ziyarete gittim. Türbenin kapısına vardım, tam içeriye gireceğim zaman bir baktım, türbenin içinde uzun boylu, esmer sakallı, nur yüzlü bir kişi yerinden doğruldu ve oturdu. Bana: “Kızım, korkma şimdi sufiler beni ziyarete gelecekler, ona hazırlık yapıyorum” dedi. Ben de “ Efendim hangi tarikata mensupsunuz” diye sordum. Buyurdular ki “Şazeli Tarikatına mensubum” dedi (Zekeriya Efendi/ Simav).

Türbe ve yatırdaki zatların kişilerle konuşarak varlığını belli ettiği mekânlar şunlardır: Ahi Evren, Al Dede/ Merkez; İkizler Tekkesi, Âlâ Sultan/ Tavşanlı; Hüseyin Gazi, Öteköy Tekkesi, Beşler Türbesi, Bayramşah, Kükürt köy Dedesi, Gayberenler/ Merkez köyler; Cemal Sultan/ Afyonkarahisar, Eren Tekkesi, Er Geldi, Kızlar Tekkesi/ Altıntaş.

2.12.1.2.3. Işık Yanması Sonucunda Varlığını Gösterme

Menkıbelerde, yani din uluları hakkında anlatılan hikâyelerde ışık, yoğun olarak geçen bir motiftir.¹⁴ Kütahya yöresi türbe ve yatırlarındaki zatların türbelerinde, geceleri ışık yandığı inancı oldukça yaygındır. Menşe efsanelerinde Gök’ten inen ışık, ulusun doğuşuna zemin hazırlamıştır. Türk kültüründe ışık ile ilgili inanışların temelinde Türk mitolojisi, Budizm ve Maniheizm’in izleri vardır.

Kütahya yöresi türbe ve yatırlarında da ortak olan gece ışık yanması motifi farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Örneğin Seyyit Ali Sultan Türbesi’nin bulunduğu yere nur inmekte ve yıldız gibi nurlandığına inanılmaktadır. Bu nurun inmesinin ocağın eski dedesi (merhum Ali Rıza Kayıhan’ın babası) tarafından görülmesi, erkânın (cem) doğru yolda olduğu şeklinde yorumlanmıştır (Seyyid Ali Sultan/ Çamlıca).

---

¹⁴¹⁴ Bkz. Mehmet Naci Önal, Türk Mitinin Oluşumunda Işığın Rolü, Journal of Turkish Studies, Şinasi Tekin Hatıra Sayısı II. C.31/II, s.145-158

Gediz, Işık Dede Türbesi'nde ise, velînin varlığının göstergesi olarak anlatılmaktadır.

Köyün çobanı, koyunlarını Işık Dede'nin Türbesi'nin olduğu alanda otlatırken uyuya kalır. Aradan bir hayli zaman geçer, uyanır uyanmaz hemen koyunlarını aramaya koyulur. Koyunların tamamı Işık Dede'nin Türbesi etrafında toplanmış ve türbenin olduğu yere de ışık huzmesi inmiştir (Işık Dede/ Işıklar Köyü).

“Emine İbiş adlı kaynak kişimiz Cuma günü, sabah namazını kıldıktan sonra köy odasının içerisinde çıra yandığını görür, yıllardır kullanılmayan odaya kimin geldiğini merak eder, biraz sonra ışık söner sabaha kadar kapısına bakar ama kimsecikler göremez. Aklına erenlerin mübarek günlerde kendilerini ziyaret ettiği gelir ve o kişinin Bayramşah olduğu ifade eder (Bayramşah/ Bayramşah köyü)

Işık indiği görülen türbe ve yatırlar şunlardır: Köse Kalfa, Güzüngülü Türbesi, Şair Şeyhi, Hüseyin Gazi, Perişan Dede, Sarıkız/ Gediz.

2.12.1.2.4.Mezarının Yerini Kendisi Belirleyerek Varlığını Gösterme

Ölmeyen ölümler olarak adlandırılan bu zatlar bedenlerinin nereye gömüleceğini hayattayken bildirirler. Bazen kendisine mekân seçilen yeri kabullenmemeye bazen de kendi isteğiyle makamını belirlediği yönündeki menkıbeler Anadolu'da olduğu gibi Kütahya'da da anlatılmaktadır.

Türklerle, Bizanslılar arasında bu iki köyün bulunduğu yerde savaş olur. Düşman yenilerek kaçır, Türklerden dokuz kişi şehit olur. Bu şehitlerin, Abdülkadir Geylani Hazretlerinin mürşitleri olduğu söylenir. Bu şehitlerin nereye defnedileceği konusunda iki köy arasında itilaf çıkar. İki köyde, kendi köyelerine gömülmelelerini çünkü şehitlerin kendi sınırları içinde şehit olduklarını iddia ederler. Duruma Seyyit Battal Gazi müdahale eder. Şehitlerin tabutlarını iki köy arasına konulmasını, zira gömülecek yeri şehitlerin kendilerinin tayin edeceğini söyler. Dediği gibi yaparlar. Ertesi gün tabutlardan dört tanesinin Işıklar Köyüne, beş tanesinin de Alıncık Köyüne doğru hareket ettikleri görülmüş, bunu üzerine gönül rahatlığıyla bugünkü kabirlerine defnedilmişlerdir (Alıncık Türbesi/ Alıncık köyü).

2.12.1.2.5. Mezarının Bulunduğu Yerde Saygısız Davrananlara ve Varlığını Sorgulayanlara Kendini Gösterme

Türbe ve yatır ziyaretlerin iki temel prensibi vardır. Bunlardan ilki türbelerin cazibesi; ikincisi ise türbe ve yatırlarla ilgili yasaklardır. Yasakların ihlali neticesinde veli ortaya açılır ve saygısızlıkta bulunanları uyarır.

“Yatırın hemen yanı başında ahır yer alır. Burada yer alan hayvanlar ölür, sebebi ise buraya hayvan tezекlerinin atılmasıdır. Köylü rüyasında belirtilen yere mezar yapar ve bir daha orayı pisletmez (Çetirler Dedesi/ Domaniç).

Türbeye yakın oturan komşuların tavukları türbeyi pisletirlerse o evden birileri hastalanır ancak; türbenin bakımı yapılırsa iyileşeceğine inanılır (Ahi İzzettin/ Merkez)

Er Yatağına yakın bir yerde köylüler çok yorulurlar. Çocuklardan birinin abdesti gelir, babası uyarmasına rağmen çocuk yatırın bulunduğu yakın bir yere tuvaletini yapar. Mağaranın içine büyük bir ateş topu gelir (Er Yatağı/ Hisarcık).

Eren ve evliyaların kerametleri herkes tarafından bilinir bunların sınanması hoş karşılanmaz: Dedeler köyü halkı, türbenin kapısının herkese açılmadığına inanmaktadırlar. "Sarı İsmail'e ve hastalara kapı açılır, inanmayanlara açılmaz" derler. Ahmet Turan başından geçen bir hadiseyi şöyle anlatır. “Hep derlerdi, bazı geceler türbenin ışıkları yanar, içeride semah yaparlar, zil ve def sesleri gelir diye. Böyle şeylere hiç inanmazdım. Bir gün köye geç geldim, eve giderken türbenin ışıklarının yandığını ve içeriden zil ve def seslerinin geldiğini duydum. Hemen kapıya yöneldim, kapı açılmadı. Birkaç defa zorladım yine açılmadı. Sonra aklım başıma geldi. “Sarı İsmail'in büyüklüğüne ve türbenin mübarek bir yer olduğuna inandım” dedim kapı kendiliğinden açıldı (Sarı İsmail Sultan/ Tavşanlı).

2.12.1.2.6. Rüya Neticesinde Varlığını Gösterme

Rüya, insanın zihnine gelen boş bir hayâl ve görüntüden ibaret değil, gerçektir ve gerçekten yaşanmış kabul edilen bir durumdur. Bu durumdan hareketle rüyada uyarılma motifi oldukça yaygındır. Bu uyarı, genellikle türbede yatan zata rahatsızlık veren kişilerin uyarılması şeklinde gerçekleşir. Kütahya merkez Ali Dede

yatırını ve Tavşanlı Tepecik Ece Sultan'ın mezarlarını kaldırılmak isteyen mühendisin rüya yoluyla durumdan vazgeçirilmesi vefnin kerametlerindedir.

Türbedar ailesinden kaynak kişi Bektaşî felsefesinden vazgeçip başka bir yola girmeye karar verir, o gece rüyasında Ebe Ana, Arap Dede ve Ali Dede'yi görür başlarına büyük bir felaket geleceğini, çocuklarını kaybedeceğini söyler (Ebe Ana/ Saruhanlar).

Bazı türbeler rüya neticesinde bulunurlar. Fatih döneminde Ak Şemsettin Eyyub El Ensari'nin İstanbuldaki mezarını, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri Abdurraman Gazi mezarını ve Tabduk Emre ve Yunus Emre'nin mezarlarının rüyadaki bir keşif, ilham yoluyla tespit edilmesi velilerin gerek sağlığında gerekse öldükten sonra da manevi güçlerinin ve otoritelerinin göstergesidir (Günay –Güngör vd.1996,84).

Bu etki hiç kuşkusuz Anadolu'nun her köşesinde var olan ziyaret yerleri için de anlatıla gelmiştir. Söylemez Dede'nin mezar yeri de rüya sonucunda bulunmuş ve bugünkü sınırları tespit edilmiştir (Söylemez Dede/ Altıntaş).

Tekkenin yapılışı rüya sonucunda gerçekleşir (Murat Dede/ Altıntaş).

Köye beş km. uzaklıkta Tavşanlı istikametinde Beş Tepe adlı bir yerde mezarlıklar varken, rüya sonrasında Çat Dede mevkisi ziyaret edilmeye başlanmıştır (Çat Dede/ Güneyköy).

Burada daha önceleri mezar yokmuş, fakat halk arasında burada bir vefnin yattığı bilinirmiş. Mezarın bulunduğu yerin karşısına bir aile ev yapıp yerleşmiş. Evin sahibi Sabriye Karagöz, burada bir yatır olduğuna inanmazmış. Bunu da herkese söylemiş. Bir gece rüyasında Hüseyin Dede bu kadını sürüye sürüye götürmüş. "Bak ben burada yatıyorum. Yerim burası" demiş. Sabah olunca orayı kazmışlar ve kemiklerini görmüşler. Hemen etrafını çevirip düzeltmişler. Bugünkü hale getirmişler (Hüseyin Dede/ Merkez).

Rüya sonucunda inşa olunan türbe ve yatırlar şunlardır: Enderesi Dedesi/ Simav, İbrahim Sultan II/ Merkez, Cafer Dede, Çetirler Dedesi, Tekke/ Kırğıl, Seydiömer, Babaaltı/ Ana Sultan Köyü, Seydi Sül Dede.

2.12.1.3. Tayy-i Zaman, Tayy-ı Mekân

Aynı anda birden fazla yer ve zamanda görülme hem mitolojik kaynaklı hem de Kuranı Kerim kaynaklı motiflerdendir. Zaman ve mekânı insanüstü bir kuvvetle geçmek zamanda ve mekânda yol almak mânâsına gelen tayy-i zaman ve tayy-i mekân, velâyetname de sıkça başvurulan bir keramet motifidir.

Hacı Bektaş Veli, Rasul Babayı gece uykuda iken Suluca karahöyük'ten Altıntaş'a Beşkarış makamına gönderir. Cemal Seyit Sultan Tükelcik'de ne zaman yemek pişirip sofraya yayılsa “ Rasul Baba'ya gel iriş der” bu söz Rasul Baba'ya malum olur yemeği birlikte yerlerdi (Gölpınarlı, 1995, 86). Velayetname'de geçen bu olay halk tarafından da anlatılmaktadır.

Tayy-i zaman ve tayy-i mekân diğer menakıp kitaplarında da sıkça kullanılması Hz.Muhammed'in miraca yükselmesi (İsra suresi 1.ayet: Bir gece kendisine ayetlerinden bir kısmını gösterelim diye (Muhammet) kulunu Mescid-i Haram'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksaya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir.) mucize ile yakından ilgilidir. Mirac, tayy-i zaman ve tayy-i mekândır.

Kısa mesafeden, uzak mesafelere gidip gelme tasavvufta Tayyi mekân ve Tayyi zaman olarak ifade edilir. Bu durum, genellikle velînin Mekke'ye, Medine'ye Şam'a gidip gelmesi olarak karşımıza çıkar. Zamanı ve mekânı insanüstü bir kuvvetle geçmek, zamanda ve mekânda yol almak mânâsına gelen tayy-i mekân ve tayy-i zaman Kütahya merkez Paşam Sultan Türbesi'nde şu şekilde geçer:

Seyyid Nureddin Efendi beş vakit namazını kılar fakat cuma namazlarına gitmezmiş. Bu durum Paşam Sultan'ın dikkatini çekmiş. Bir gün Paşa Nurettin Efendiyi ziyarete gider. Günlerden cuma olduğu için Paşa, Nurettin Efendiyi cuma namazına götürmeye çalışır. Nurettin Efendi henüz vakit var diyerek paşayı oylar. Nurettin Efendi Mekke'de vaktin girmesini beklemektedir. Mekke'de cuma vakti girince, Nurettin Efendi dolabın kapısını açar. Nurettin Efendi, Paşaya gözlerini kapatmasını söyler, daha sonra kendilerini Mekke'de bulurlar.

Mekke'de namazlarını kılarlar, fakat Paşa geri dönmek istemez, Nurettin Efendi orda kalmasını istemez, “Ahaliye ne cevap veririm” der. Sonrasında tekrar gözlerini kapatırlar ve eski yerlerine dönerler (Paşam Sultan/ Merkez).

Pîr Mehmet Efendi'nin kadıya şikâyeti üzerine kendisini karakola götürmek için gelen zaptiyelerden önce karakola varması, Somuncu Baba'nın Ulu cami açılışından sonra, camiinin üç kapısından çıktığının görülmesi, tayyi mekân ve zaman motiflerine örnektir.

Aziz Dede, askere giden bir kişiye “Evladım, eğer başın sıkışırsa, “Yetiş Ya Aziz Dede diyerek beni çağır.”’der. Nasihati alan askerin savaşta başı sıkışınca “Yetiş Ya Aziz Dede” diye çağırır. Harman yerinde askerin çağrısını duyan Aziz Dede, elindeki yabayı sallamaya başlar. Bu sırada Aziz Dede'nin yabasının bir parmağı kırılır. Bu kırık parçayı yanına alan asker tezkiresini aldığı anda, köyüne getirir ve köylülere Aziz Dede'nin savaş sırasında kendisine yardıma geldiğini söyler (Aziz Dede/Akçaköy).

Seyyid İbrahim Sultan, çobanlık yaparak geçimini sağlayan bir köylüdür. Köyün ağasının yanında çalışıp hayvanları ile ilgilenir. Ağası, hac vazifesini yerine getirmek için bir gün Mekke'ye gider. Ağanın karısı, evinde gözleme yapıp helva kavurmuştur. Bunu gören Seyyid İbrahim Sultan, bunlardan ağasına da götürmeyi ister. Yengesine bir bohça hazırlayıp biraz gözleme ve helva koymasını ister, bunları sıcak sıcak ağasına götüreceğini söyler. Yengesi der ki “Oğlum, ağan hacıda, çok uzaktadır. Nasıl götüreceksin?” Seyyid İbrahim Sultan, gözleme ve helvayı alarak göz açıp kapayınca kadar Mekke'ye varır. Ağasına sıcak sıcak yedirir. Göz açıp kapayınca kadar kısa bir sürede gittiği gibi, geri döner. Yengesine, ağasına gözleme ve helvayı verdiğini anlatır, ama yengesi buna inanmaz. Gün gelir ağası hacıdan döner. Gelirken yanında Seyyid İbrahim Sultan'ın ona getirdiği yiyeceklerin kaplarını da geri getirir ve karısına der ki “Gözleme ve helva, sıcak sıcak çok hora geçti.” Bunu duyan kadın, Seyyid İbrahim Sultan'a inanır ve onun keramet sahibi bir zat olduğunu anlar. Sırrı açığa çıkan Seyyid İbrahim Sultan, hemen o anda, orada vefat eder (İbrahim Sultan II/ Merkez).

2.12.1.4.Hayvan Kalıbına Girme (Don Değişirme)

Yeryüzünde mevcut her cisim, her madde bir kuvvetin taşıyıcısıdır, ayrı görünseler de neville arasında esasta yine benzerlikler vardır. Bu benzerlikler aralarında bazı şekil değişikliklerine yol açarlar. O halde her cisim birden fazla

görünüşler altında tezahür edebilir. Bir insan, “hayvan veya bitki yahut eşya biçiminde görülebilir” düşüncesinin neticesinde gelişen ve Türkçede Don değiştirme olarak bilinen bu hadise menakıbnamelerde ekseriya hayvan şekline girme olarak görülebilmektedir (Güzel,1999,104).

Ahmet Yesevî turna; Seyyit Battal Gazi, Abdal Musa, Sultan Sücaaddin, Resul Baba, geyik; Hacı Bektaş şahin ve güvercin; Resul Baba güvercin; Hacı Tuğrul ve Sarı İsmail doğan; Ahmet Yesevî'ye iftira atanlar da köpek donuna girmişlerdir (Güzel,1999,105).

2.12.1.4.1.Doğan Donuna Girme

Bu keramet motifi, şu şekilde yer alır: ““Osmanlı İmparatorluğu'nun Ehli-Beyt ile uğraştığı yıllarda yöre halkının cem ibadetlerini müzik eşliğinde yapmalarından dolayı Behice Sultan, Manisa Kadısı tarafından mahkemeye çağrılır. Behice Sultan'ı mahkemeye götürmek üzere köye iki tane zabıt gelir ve kadının emrini, Behice Sultan'a iletirler. Behice Sultan, zabıtlere dönerek:

“Peki, oğlum, gidelim; ancak siz yürüyün, ben size yetişirim. Ben yaşlıyım, Akdağ Tepesindeki çeşmede buluşuruz” der. Zabıtlar tereddüt etmekle beraber, Behice Sultan'ın haline, görünümüne bakarak söylenenlere inanırlar ve yola çıkarlar. Bir süre sonra Akdağ Tepesindeki çeşmeye ulaştıklarında gerçekten de Behice Sultan'ın kendilerinden önce buraya ulaştığını ve kendilerini beklediğini görürler.

“Efendim, siz bizden önce nasıl buraya ulaşabildiniz” diye soran zabıtlere, Behice Sultan:

“Evladım, kestirme bir yol biliyordum, oradan geldim” diye cevap verir.

“Buyurun, gidelim” diyen zabıtlere Behice Sultan benzer bir şekilde

Siz yürüyün ben size Salihli'de, Hamza Baba Türbesi'nde yetişirim der.

Zabıtlar, uzun bir yolculuktan sonra Hamza Baba Türbesi'ne ulaştıklarında yine Behice Sultan'ın kendilerinden önce oraya vardığını görerek şaşırırlar.

-Efendim, siz yaşlı olmanıza rağmen nasıl olup da bizden önce buraya geldiniz?

Behice Sultan tekrar:

-Oğlum, kestirme bir yol biliyordum, onun için ben sizden önce buraya vardım diye cevap verir.

Nihayet Manisa'ya, Manisa kadısının huzuruna çıkılır ve mahkeme kurulur, Behice Sultan yargılanır ve cem yaptığı kudümlerine mahkeme tarafından el konularak cem yapması yasaklanır. Mahkeme sonunda dışarı çıkan Behice Sultan bir doğan kuşu donunda uçarak köye döner ve evin saçağına konar (Haksız Hasan Türbesi/ Şeyhler kasabası).

Sarı İsmail'in Tavşanlı'ya gelişi de Velayetnamede olduğu gibi doğan suretinde gerçekleşir. *“Biz ölmeyiz! Suret değiştiririz” diye onu teselli etti. Saru İsmail, gide gide bu kilisenin bulunduğu yere ulaştı. Kesişi Müslüman etti. Kiliseyi yıkıp yerine bir tekke kurdu. Saru İsmail bundan sonra keşişe:*

“Ben burada karar edeceğim. Seninle komşu olalım!” dedi.

Bu sözü söyledikten sonra da silkindi. Bir sarı doğan şekline girdi. Uçup Tavaz'da bir yere kondu. Boynunda halkası, ayağında çingırağı da vardı (Gölpınarlı,1995,80).

2.12.1.4.2.Güvercin Donuna Girme

Bu motif Hacı Bektaş Velînin Anadolu ya gelişi ile alakalıdır (Duran, 1995, 30; Gölpınarlı, 1995, 14-15). Türklerde halen yaşayan eski Türk inanç izlerinden en önemlisi dervişlerin istedikleri zaman kuş veya hayvan kalıbına girebilmeleridir. Eski Türk dininde kamların, kuşların ve hayvanların kalıbına girdiği, onlardan kuvvet aldıklarına inanılır (Duran, 1995, 31).

Türkler don değiştirmeyi “tonuna girmek” deyimini olarak kullanmışlar (Ögel, 1994, 29). Hacı Bektaş Veli Bedaşaş halkını kıran kâfirleri Müslüman etmek ve Ahmet Yesevî'nin hapisteki oğlu Kutbuddin-i Haydar'ı kurtarmak için şahin donuna: Haydar'ı kurtarıp halkı Müslüman edip dönerken de güvercin donuna girmiştir (Gölpınarlı, 1995, 10-11).

Işık Çakır Sultan'ın güvercin donuna girmesi ile ilgili şu menkıbe anlatılır: Işık Çakır şap ocağı açar ve bunu çekemeyen insanlar kadıya şikâyet ederler.

Zaptiyeler Işık Çakır'ı ateşe atarlar, fırının kapısını açtıkları zaman Işık Çakır güvercin olur, fırının kapısından uçar gider ve bugünkü Işıkçakır köyünün bulunduğu yere evine gelir. Işıkçakır köyünün bulunduğu yerdeki koca çama konar ve ütmeye başlar. Eşi de o sırada eşinin zaptiyeler tarafından götürülmesine çok üzüldüğü için: “Tanrının zalimi Işık Çakır'ı yer ile yeksan ettin” der demez hanımı da onun sırrına erer, güvercin donuna girer (Işık Çakır Sultan/ Hisarcık).

Menkıbelerde don değiştirmede en çok kuşlar tercih edilmektedir. Bu kuşlar arasında başı çeken bugün Anadolu'da da vurulmasına ve etinin yenmesine hoş bakılmayan güvercin gelmektedir. Gerek İslam dini, gerekse de eski Türk dininde güvercin kutsal kabul edilen bir kuştur.

2.12.1.5.Geyik ve Geyik Cinsinden Bir Hayvan Donuna Girme

Türk ve Moğol efsanelerinde dişi geyik yer alır. Hristiyan azizlerine atfedilen geyik ile ilgili inançların şamanlara ait olduğu düşünülür. Göktürk hakamın sevgilisi deniz ilahisi olan dişi bir geyiktir. Orta Asya'da kutsal ve iyilik getiren bir hayvan olarak geyikler arasında özellikle beyaz geyikler kutsal sayılırdı (Öger age s.569-583, Roux, 2002, 156-158).

Eski Türk dininde her kamin kendisine özel bir ruhun veya ruhlarının bulunduğu dair inanç ilk Türk evliyalarında hayvan tonuna girme şeklinde tezahür etmiştir (İnan, 2006, 80-83). Tursun Fakih'in Gazavat-ı Muhammed Hanefi adlı Cennamesi'nde Şeytan'ın geyik şeklinde görülmesi ve Muhammed Hanefi'yi tuzığa düşürmek için Tâbut'un memleketine götürülmesi de şekil değiştirmeye örnek verilebilir (Çetin, 2002,91).

Velayetnamede bu motif iki şekilde geçer bunlardan birincisinde Hacı Bektaş Velînin halifelerinden Rasul Baba Altıntaş'a yakın Beşkarış adlı yere gelir. Beşkarış adlı kafir beyi büyük bir kilise yaptırmıştır. Kendine tabii olanlarla ava çıkar gördükleri bir geyiği temaşa ederler tutmaya çalışırlar, fakat tutamazlar, kovarak kilisenin yanına gelirler, hamle ettiklerinde geyik silkinip güvercin olur. Bunu gören kafirler Müslüman olurlar. Burada bir manevi şahsın doğru yolda olmayanları, doğru yola getirmek için geyik şekline girdiği görülmektedir (Gölpınarlı, 1995, 86).

Türk mitolojisinde ve masallarında ve halk inançlarında mühim bir yeri olan kutsal kabul edilen geyiği avlamak cezalandırmayı gerektirir.

Gerek halk hekimliğinde gerekse de menkıbelerde geyik kutsal bir hayvan olarak karşımıza çıkar. Bugün sanduka üzerlerinde ve türbe duvarlarında asılı bulunan geyik boynuzlarından kutsalla temasa geçmek için faydalanılmaktadır. Menkıbelerde ise, evliyanın bineği olarak geçen geyiğin avlanması ve etinin yenmesi cezalandırmayı gerektirir.

2.12.1.6.Ölüm Esnasında ve Sonrasında Fevkalade Hallerin Zuhuru

Hacı Bektâş Velî öleceği günü Sarı İsmail'e söyledikten sonra kendisine vasiyette bulunur. Arkasından yas etmemesini, velilerin ölmeyip suret değiştirerek fânî cismi koyup ruhlarıyla bakiye azm ettiğini söyler. Öldüğü vakit, meyyiti halvet içinde bırakarak kapıyı örtüp dışarı çıkmalarını, çillehane tarafından bir boz atının gelip kendisini yıkayacağını, Yasin okuyacağını, kefenin hulle tonundan olacağını, ceviz ağacından tabuta koyacağını bildirdikten sonra, gelen kişi ile konuşmamasını vasiyet eder. Bundan sonra sıra ile kimlerin türbedar olacağını da söyler. Uzun uzun vasiyet ettikten sonra, Hakk'ın rahmetine vasıl olur (Gölpınarlı, 1995, 88).

Daha sonra Hünkar'ın dedikleri olur. Yeşil tonlu, boz atlı, elinde yeşil gönderi ile yüzü nikablı kişi çıkar gelir. Vasiyet üzere, Sarı İsmail ile birlikte içeri girer ve Hünkar'ın hizmetini görürler (Gölpınarlı, 1995, 89).

Kerametın özellikle harikulade bir olay olması, gerektiği zaman meydana gelmesi, velînin velayetini ispatlayıcı mahiyette olması gerekir. Keramet velînin Allah'a karşı korkusunu, alçakgönüllülüğünü artırır, şükür duygusunu takviye eder (Ocak, 2010, 27). Bu özellikleri dolayısıyla keramet velînin alametinden sayılmıştır. Aynı hususiyetleri veli, insanlardan da bekler.

Semerköy'den bir kişi, bir cuma günü sabahleyin Bedrettin mevkiinde bulunan tarlasına çift sürmek için gider. Tarlada çift sürerken Muhammed Bedrettin Hazretleri gelir, selâm verir. Çift süren kişiye; "Oğlum, bugün hangi gündür" diye sorar. Kişi "Cuma günü olduğunu" söyler. Muhammed Bedrettin Hazretleri: "Oğlum, cuma günü Müslümanların bayramıdır, bir daha böyle bayram gününde çift sürmeye gelme" der, elini kaldırır. "Yoksa seni döverim" diyerek, elini avucunu açar. Kişi

bakar ki, avucunun içi ayrık. Aynı anda kişi kaybolur. Bunu gören çiftçi eşyalarını alarak köye döner (Bedrettin Türbesi/ Simav).

“Adamın birisi, Ece Sultan’ı rüyasında görür. “Bana tavsiyelerde bulunmuş musunuz?” deyince Ece Sultan, aşağıdaki sözleri söyler:

“-Bu topraklar erenlerin abdest sularıyla, şehitlerin kanıyla sulanmıştır. Namazı bırakma, doğruluktan ayrılma. Allah’tan ümidi kesme, senin Rabbin, seni güldürecek. Bizi dualarında unutma” dedi (Bozyiğit, 2001, 367).

2.12.1.6.1. Başını Kaybetmesine Rağmen Ölmemesi¹⁵

Orta Asya’dan Balkanlar’a kadar devamlı savaşarak ilerleyen alperenlerin oluşturduğu kahramanlık efsanelerinde yaygın görülen bir motiftir. Bu motifi taşıyan en meşhur destan Dâsitan-ı Kesikbaş’tır (Ocak, 1989, 8) Halk kültürümüzün ürünü olan kesikbaş en fazla efsanelerde karşımıza çıkmaktadır. Anadolu şehirlerinin fethinde rol olan kesikbaşlar, Anadolu’nun fethini konu alan efsanelerdir. Ocak, kesik baş motifli türlerin çıkışı konusunda; VII. yüzyıldan itibaren Müslüman Arapların, XI. yüzyıldan itibaren de Türklerin Anadolu fetihleri hadisesini yansıtan türleri, kaynak gösterir (Ocak, 1989, 37). Kellesi koltukta, vatan uğruna savaşan ecdatlarımız bu toprakların ebedi Türk yurdu olması için, canlarını feda etmişlerdir.

Kütahya yöresi türbe ve yatır çevresinde oluşan efsanelerde karşımıza en çok çıkan motiflerden birisi, velînin başını kaybetmesine rağmen ölmemesidir. Yiğit, cesur ve kahraman alp tipi Anadolu’nun fethinde her türlü zorluk karşısında mücadelesini devam ettirmiştir. Bu kahramanların kellesi koltukta savaştığı ifşa olunursa, oracıkta şehit olduğuna inanılır.

Babaaltı Türbesi’nde yatan zatın, savaşta kaybettiği başını koltuğuna sıkıştırıp savaştığını, bu durumu gayri müslim bir kadının görmesi neticesinde oracıkta şehit olduğu rivayet edilir (Babaaltı Türbesi/ Anasultan köyü).

Hüseyin Gazi’nin kellesi koltuğunda bugünkü türbenin olduğu yere kadar geldiği rivayet edilir (Hüseyin Gazi/ Körs).

---

¹⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Ahmet Yaşar Ocak, Türk Folklorunda Kesikbaş Tarih Folklor İlişkilerinden Bir Kesit, Ankara 1989.

Ali Baba, Saruhanlar bölgesinin fethi sırasında başı kesilmesine rağmen yere düşmez, savaşmaya devam eder. Kafasını koltuğunun altına alır ve yukarıya Türbesi'nin olduğu yere çıkar, orada şehit olur (Ali Baba/ Saruhanlar).

Kütahya Kalesi fethedilirken Ali Dede'nin, kellesini koltuğunun altında taşıyarak askerlere kalenin alınmasında yardım ettiği rivayet edilmektedir (Ali Dede/ Merkez).

Cemalettin Sultan'ın başı kopar, başını koltuğunun altına alarak dövüğe dövüğe yol almaya devam eder. Orada çocuğun biri "Aa adama bak başı yok, hala dövüyor." deyince öldüğünün farkına varır (Cemalettin Sultan/ Merkez).

İbrahim Sultan'ın bir kılıç darbesi ile kafası kopmuş ve kafasını koltuğunun altına alarak savaşmaya devam etmiş. Hisarın kurtuluşunu gördükten sonra burada şehit düşerek şuan mezarının olduğu yere defnedilmiştir (İbrahim Sultan I/ Merkez).

Murat Dede, Murat Dağı ılıca hamamlarının olduğu yerde düşmanla savaşırken, kellesini kaybeder. O zaman, o da kellesini koltuğuna kısırmış, el yordamıyla, kim gelirse, bütün milleti kırmış. Kadının biri demiş ki: "Adama bak yahu! Kellesini koltuğuna kısırmışta bütün milleti kırıyor." Öyle deyince eliyle kellesini koltuğundan usulca yere koymuş, kılıcını yere saplamış ve oracıkta hakkın rahmetine kavuşmuş (Murat Gazi/ Gediz).

2.12.1.6.2.Velînin Bedeninin Bozulmaması

Birçok Ulucan'ın şu veya bu şekilde kabirleri açıldığı zaman cesetlerinin bozulmadığı görülür. Bu durumun izahı "Allah yolunda ölenlerin gerçek ölü olmadıklarıdır" (Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin. Bilakis onlar diridirler, fakat siz hissedemezsiniz. Bakara,154) Ölmeden önce ölebilmemiş olmak yaşadığını sandığı halde gerçekte ölü olmak, inancı ile izah edilen bu durum, Yunus Emre ve benzerleri için de geçerlidir. Yunus Emre'nin nakli yapılırken cesedinin bozulmadığı bir elinin yüzünde bir elinin sağ kulağında niyaz eder bir şekilde yatmakta olduğu görülmüştür (Kalafat, 2000, 1-2).

Velilerin kendi vücudunda gösterdikleri keramet motiflerinden birisi de ölümünden uzun zaman geçmesine rağmen bedenlerinde, tahribatın olmadığı rivayet

edilir: Ahmet Dede'nin bedeni öldüğü gün gibidir, bozulmamıştır (Ahmet Dede/ Tavşanlı).

Seyit Ömer Türbesi'nin nakli sırasında mezarı açıldığı zaman görülür ki Seyyit Ömer Hazretlerinin bedeni bozulmamıştır (Seyitömer/ Seyitömer Belediyesi).

Şeyh Salih Efendi'nin keramet ehli bir evliya, olduğuna inanılmaktadır. Hakkında anlatılan kerametlerden birine göre Şeyh Salih Efendi, ölmeden on gün önce gömülmesini istediği yeri söylemiş ve ölümünden kırk gün sonra mezarının açılmasını, eğer vücudu bozulmuşsa tekrar kapatılarak üzerinde nalbant dükkânı açılmasını, şayet vücudu bozulmamışsa bıraktığı para ile üzerinin tekrar kapatılmasını vasiyet etmiştir. Nihayetinde ölümünden sonra vasiyeti yerine getirilmiş ve vücudunun hiç bozulmadığı görülmüş ve mezarı bir türbe haline getirilmiştir (Şeyh Salih Efendi/ Merkez).

2.12.1.7.Havada Uçma

Eski Türk dininde şamana ait olan bu özellik İslamiyet sonrasında veliye taşınmıştır. Allah'ın sevgili kulları olarak kabul edilen bu zatlara halk bazı olağan üstülükleri yüklemiştir. Onlar ateşte yanmaz, cansız varlıkları hareket ettirebilir ve gökte uçabilir. Kütahya ili türbe ve yatırları etrafında oluşan efsanelerde bu motif şu şekilde yer alır:

Kemal Sultan'a bazı kişiler tarafından iftira atılır ve kadıya şikâyet ederler. Bunun neticesinde Kemal Sultan mahkemeye uçarak gider. Kadı bu keramet karşısında Kemal Sultan'ın veli bir zat olduğuna inanır ve ondan af diler (Kemal Sultan/ Tavşanlı).

2.12.1.8.Öldürücü ve Tahrip Edici Şeylerden Etkilenmeme

2.12.1.8.1. Ateşte Yanmama

Mitolojik motifler arasında yer alan bu motif, daha çok gayri Sünni menakıbnamelerde de görülür. Abdal Musa Velâyetnamesinde iki şekilde görülmektedir. "Teke Beği Abdal Musa'yı yaktırmak ister. Her evden getirilen odunlarla ateş yaktırılır. Abdal Musa bu durumdan haberdardır ve hemen müridleri

ile beraber sema ede ede ateşin içine girer, her girdiği yerde ateş söner, çayır çimen biter. Aynı motif, Kaygusuz Abdal Menakıbnamesi'nde de vardır (Güzel, 1999,107-108). Velâyetnamede ise; Kara Tonlu Can Baba, Hoy Ata ve Burhan Abdal'la ilgili olarak bu motif geçmektedir.

Kütahya merkez ve Gediz İlçesinde olmak üzere iki tane Kara Donlu Can Baba Türbesi vardır. Bugün ikisi de inanış ve uygulamalar bakımından zengindir. Her ikisi için de Velayetnamede geçen bölüm şu şekilde anlatılmaktadır: Hacı Bektaş, halifesi Can Baba'yı, Tatar kavmini Müslüman etmek üzere Erzincan'a gönderir. Tatar Hanı Gülü Han dinlerini değiştirebileceklerini, ancak kendilerinin ikna olabilmesi için, imtihan edilmesini şart koşarlar. Onu, önce üç gün üç gece, kazanda kaynatırlar. Can Baba'ya hiçbir şey olmaz. Ancak sözlerinde durmayıp onun ikinci kez imtihan için ateşe girmesini isterler. Şayet bunu da başarırsa Müslüman olacaklarını söyler. Keşişlerden birisinin de kendisiyle beraber ateşe girmesini ister. Aradan üç gün geçtikten sonra Gülü Han ve beraberindekiler ateşin başına gelirler ve görürler ki Can Baba yalnız başına ateşin içinde oturmaktadır. Can Baba dışarı çıkar keşişin parmaklarını avucunda dışarı bırakır “ Bize el verdi, gönül vermedi, gönül verseydi yanmazdı” der (Gölpınarlı, 1995, 40-41).

Velayetname'de yer alan bir başka motif ise, halifelerin anlatıldığı bölümde, Hacim Sultanla alakalı olanıdır.

“Ateşte yanmama” motifi hemen aklımıza, diğer edebi eserlerde de sıkça kullanılan Hz. İbrahim'in Nemrut tarafından ateşe atılması hadisesini getirmektedir. Hz. İbrahim Allah'a şirk koşup puta tapanların putlarını kırar. Bunun üzerine Hz. İbrahim'i yakmak için büyük bir ateş hazırlarlar ve eli kolu bağlı olarak onu ateşe atarlar. Ateş, Allah'a sığınan Hz.İbrahim'i yakmaz ve onun için “serinlik ve esenlik” olur (Kuran, enbiya Suresi,57-69. Ayetler s.314-315). Halk inanışlarına göre Urfa'da bulunan bu yer bir göl olur Hali-ü Rahman denilen bu göldeki balıklar mukaddes sayılır ve avlanmazlar. Bu balıklardan yiyenlerin öleceğine inanılır.

Saltukname ve Battalname gibi destanlarda ateşte yanmama motifi sıkça geçer. Eski Türk dininde de kamların ateşte yanmaması bilinen bir gerçektir (Duran, 1995, 43). Ejderi kendisinin öldürdüğünü iddia eden papaz ile Saru Saltuk kimin doğruyu söylediğini anlamak için ateş üzerinde kaynayan bir kazana girerler imtihanı Saru Saltuk kazanır, papaz ölür (Yüce,1987, 153).

Altaylarda XVII yüzyılda Kalpaz adlı bir kamı, Budizm yaymak isteyen Oyrat beyi ateşe attırır. Kalpaz yanındaki arkadaşı ile birlikte ateşte kalır arkadaşını da kurtarır. Kalpazı tekrar ateşe atarlar yine yanmaz onun büyük bir kam olduğuna inanırlar (İnan, 2006, 87).

2.12.1.9.Suda Kaynayıp Ölmeme

Velâyetnamede “ suda kaynayıp ölmeme” motifi Hacı Bektaş Veli'nin icazetiyle Tatar kavmini Müslüman etmek üzere Erzincan'a giden Kara Tonlu Can Baba ile ilgilidir. Tatar padişahı; Can Baba'yı imtihan etmeye karar verir, bir kazanın içine su doldurup içine Can Babayı korlar. Kapağını kapayıp altına ateş yakarlar. Üç gün üç gece kaynatırlar. Dördüncü gün beğler, ulular kazanın yanına gelir, kapağını kaldırırılar. Bakarlar ki Can Baba burçak burçak terlemiş oturmaktadır (Gölpınarlı, 1995, 41).

2.12.1.10.Öleceği Yeri ve Zamanı Önceden Bilme

Mitolojik motiflerden biri olan bu motif menakıb-ı İbrahim Gülşeni Velayetname-i Otman Baba ve Hacı Bektaş Veli Velayetnamesinde bulunmaktadır (Ocak, 2010, 81) .

Kütahya yöresi türbe ve yatırları hakkında anlatılan menkıbelerde olduğu gibi evliya ne zaman öleceğini önceden haber verir.

Âlâ Sultan ne zaman öleceğini bilir ve ölüm sonrasında bedenine kimsenin dokunmasına izin vermez. Öldüğünde gömüleceği zaman kimseye, elini dahi elletmemiş, mezara kendi girmiş, yatmıştır (Âlâ Sultan/ Tavşanlı).

Seyyid Ahmet, Hisar'ın bulunduğu yere gelir ve parmağını bugünkü Parmakören köyüne doğru işaret ederek: “Beni aramayın, beni karşıda bulursunuz” diyerek kendisinin öleceği yeri ve zamanı bildirmiştir (Seyyid Ahmet/ Parmakören).

Kardeşlerinin baskısına dayanamayan Şerife Ana, kardeşlerine üç gün içerisinde öleceğini ve kendisini yıkamadan Ebe Ana'nın bulunduğu yere gömmelerini ister. Ağabeyleri buna inanmazlar, üç gün sonra kardeşleri ölür,

yıkamak üzereyken güvercinler ağızlarında taşlarla, Şerife Anayı yıkamalarına izin vermez (Şerife Ana/ Saruhanlar).

Hacı Mehmet Efendi, bir gün namazdan çıktıktan sonra; Hüsüm köylülerine: "Biz falan gün Hakk'a yolcuyuz. Benim cenazemi Ece Sultan'ın oraya getirin meşe ağacının altına gömün, diye vasiyette bulunur. Çitgöl'deki ailesine de aynı vasiyeti yapar. Dediği gün ölür" (Mehmet Efendi/ Çitgöl).

2.12.1.11.Ölmeden Göğe Çekilme

Bu motife Vilayetname-i Otman Baba'da rastlıyoruz (Kılıç, Arslan, vd. 2007, 269). Otman Baba, ölümünden önce abdallarını bir yere toplayarak onlara "atına binerek göğe çekileceğini" bildirmiştir. Gerçekten de abdallar, gökten başı açık, yalın ayak yeşil kanatlı bir kır at getirerek "Otman Baba'yı bindirdiklerini "alem-i habda" görmüşlerdir (Ocak,1983, 197). Benzer bir menkıbe, Bun Dede için de anlatılır. Bun Dede, zor durumdan kurtulmak için Allah'a yalvarmış ve duası sonrasında göğe çekilmiştir.

"Savaş anında bunalan Bun Dede, Ya Rabbim sana sığınyorum beni nasıl kurtaracaksan kurtar deyince Cenab-ı Allah, onu oradan kaldırmış (Bun Dede/ Merkez).

2.12.2. Tabiat Varlıkları ve Eşya Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

2.12.2.1. Cansız Varlıkları Hareket Ettirme (Kayaları yürütme)

Dünyanın hemen hemen her yerinde, kaya ve taşlara ibadet edildiği; Türklerin yaratılış destanlarında da dağ ve kayaların önemli bir yeri olduğu bazı kaya ve dağların kutlu sayıldıkları bilinmektedir. Kut Dağı efsanesinde; gökten inen nur yeryüzünde taşlaşarak Kutlu Dağı meydana getirir. Böğü Han'ın rüyasına giren bir ihtiyar bu kayaya saygı gösterdikleri sürece Oğuzların hâkimiyetinin devam edeceğini söyler. Bunu işiten Çinliler, Uygur kağanın oğluna kızlarını vermeyi, karşılığında da Kutlu Kayayı almayı planlarlar. Kağan bu teklifi kabul eder ve Çinliler, Kutlu Kaya'yı parçalayarak ülkelerine götürürler. Ülkede kıtlık başlar ve

Uygurların başlarına felaketler gelir. Bunu sebebi olarak kayanın parçalanması görülür. Ayrıca Türk tarihi içinde yağmur taşı olarak adlandırılan yad veya yada taşı inancı da söz konusudur (İnan, 2006, 160).

Anadolu'nun pekçok bölgesinde taşlarla kayalarla ilgili inançları bugün de görmek mümkündür (Tanyu, 2007, 95).

Velayetnamedeki “kayanın yürütülmesi” kerameti Peygamber mucizeleri olup Kur'an kaynaklıdır. Hazret-i İsa'nın mucizelerinden biri olarak “çamurdan bir kuş sureti yapıp Allah'ın izniyle ona üfleyip canlandığı Kur'an'da geçmektedir.”*Size çamurdan bir kuş sureti yapar ona üflerim ve Allah'ın izni ile kuş oluverir,yine Allah'ın izni ile körü ve alacayı iyileştiri,ölüleri diriltirim.*” (Kur'an,Al-i İmran, 49). Peygamber mucizelerinin birçok Müslüman velisi tarafından keramet konusu olarak işlendiği bilinmektedir.

Abdal Musa, bir taştan iki testi yapar ve birisini oğluna diğerini de Kızıl Deli Sultan'a verir. Teke Beği'nin yaktırdığı ateş üzerine sema ederek giderken taşlarda birlikte yürür. Daha sonra taşlara “dur” emrini verir; fakat taşlar durmaz. Kara çomağıyla vurmak suretiyle taşları durdurur (Güzel, 1999, 118).

Kütahya ili Altıntaş ilçesi Akçaköy Tekkesi'nde yatmakta olan Aziz Dede'nin talebi üzerine kayalar dile gelir, şahitlik yaparlar, bu inancın derinliklerinde kaya kültü” tabiatın canlı olduğu inancı vardır.

2.12.2.2. Maddenin Biçim Değiştirmesi

2.12.2.2.1. Yemeği Kana Çevirme

Mitolojik motifler arasında yer alan yemeği kana çevirme ya da suyu kana çevirme, Paşam Sultan Türbesi'nde yatan Mehmet Ağa'ya getirilen yemeğin niteliğinin değişmesi olarak yansımıştır.

Paşa: “Hadi Mehmet Ağa, yemeğe başla beğenmedin mi yoksa yemekleri” der. Mehmet Ağa Paşa'ya sizin yediğiniz yemekler kanla, irin diyerek kaşığı çorbaya daldırıp çıkardığında kaşıktan kan akmaya başlar. Paşa et getirin der. Mehmet Ağa eti kaldırır etten irin akar. Mehmet Ağa “ben yemek için değil davete

icabet etmek gerektiği için geldim sağolun ben bunları yemem” der ve kalkar (Paşam Sultan/ Merkez).

2.12.2.2.2. Çamuru Ekmeğe Çevirme

Somuncu Baba olarak da bilinen Şeyh Hamid Veli'nin Uu Cami inşaatında işçilerin ekmek ihtiyaçlarını karşılarken fırına çamur atıp ekmek olarak halka sunduğu rivayet edilir (Somuncu Baba/ Tavşanlı).

2.12.2.3. Maddenin Boyutunu Uzatıp Kısaltabilme

Abdal Musa Velâyetnamesi'nde şu şekilde yer alır: Abdal Musa Sultan, abdalları ile beraber İncirli Ev'e gelirler. Veli Dede bir bina yapmaktadır. Bir ağaç kısa geldiğinden bir türlü binayı tamamlayamamaktadır. Durum Abdal Musa'ya nakledilince Abdal Musa, kunduracının köseleyi uzatması örneğini vererek ağaca yapıştır, çeke çeke ağacı bir misli daha uzatır (Güzel, 1999, 111-112).

Evliya halkın içerisinde yetişir ve ne zaman bir sıkıntıya düşülürse, bu sorunu evliyanın kerameti çözüme kavuşturur. Efendi Camisi yapılırken kısa gelen bir ağaç Mehmet Efendi'nin yardımıyla tekrar ölçüldüğü zaman uzamıştır. Menkıbe şöyledir: Pîr Mehmet Efendi kendi ismiyle bilinen köy camisi inşa edilirken tavanın yapımı esnasında kullanılan ağaç kısa gelir. Mehmet Efendi ağacı ayağıyla yuvarlar ve daha sonra asasıyla kaldırıp ağacı yerine koydukları zaman ağaç uzun gelir (Pîr Mehmet Efendi/ Tavşanlı).

Ali Efendi, köy camisinin yapılışında kullanılacak ağacın kısa gelmesi üzerine bastonunu temas ettirerek ağacın boyunu uzatmıştır (Ali Efendi/ Kızılçukur).

2.12.2.4.Yoktan Yiyecek Çıkartma

“ Somuncu Baba Türbesi'ni ziyarete gelenlere, varlığını sıcak ekmek (somun) ile gösterir. “Somuncu Baba ziyaretini tamamladıktan sonra, ağacın hemen yanı başında fırından yeni çıkmış sıcak ekmek bulunur. Bu somuncu babanın kerametidir (Somuncu Baba/ Tavşanlı).

Haksız Hasan ve Hüseyin kardeşler delikli taşa ellerini uzattıkları zaman oradan sıcak ekmek bulurlar. Menkıbede bu durum şu şekilde anlatılır: “Hristiyan avcı, çocukları oradan alarak eve getirir. Çocukları evlat edinerek onlara bakmaya başlar. Bir zaman sonra çocuklar büyürler, çocuklar evden ayrılır ve bir daha dönmezler. Çocukları evlat edinen Hristiyan avcı, çocukları aramaya başlar ve bugün Haksız Hasan Türbesi’nin bulunduğu yerde çocukları bulur.

- “Yavrum, aç, susuz ne yapıyorsunuz? Size kim ekmek veriyor?” Diye soran Hristiyan avcıya çocuklar,

- “Baba, biz aç değiliz” diye cevap verirler. Çocuklardan birisi yanlarındaki taşın kovuğundan elini sokarak ekmek çıkarır, diğeri elini uzatarak su çıkarır ve üvey babalarıyla birlikte yerler (Haksız Hasan Türbesi/ Şeyhler).

2.12.2.5. Mevsim Dışında Meyve veya Çiçek Oldurma

Kuru odunun yeşerip ağaç olması motifine benzer bir başka motif de mevsim dışında ağaçta meyve oldurmadır. Zekeriya (AS) Hz. Meryem’in teyzesinin kocasıydı. Meryemin bakımını o üstlenmişti. Meryeme özel bir oda tahsis etmişti o odaya her girişinde çeşit çeşit taze meyveler götürürdü. Bunlar o bölgede ve o mevsimde yetişmeyen meyvelerdir (Ali İmran 37). Yine Hz Muhammed’in Medine’de bir hurma ağacı diktiği ve ağacın hemen meyve verdiği şeklinde bir mucizeden de bahsedilir.

Altıntaş köyünde bulunan Seydi Sül Dede, camdan kolunu uzatmış ve mevsimi olmadığı halde armut ağacından armut kopartmıştır (Seydi Sül Dede/ Altıntaş).

2.12.2.6. Tabiat Kuvvetlerini ve Olaylarını İstedığı Gibi Yönlendirme

Eski Türk kavimlerinde tabiat kuvvetleri üzerinde hâkimiyet kurabilme telakkisi mevcuttur. Yaygın inanca göre Türk Tanrısı Türklere cada, yada denilen sihirli bir taş vermiştir. Şaman, bununla yağmur, kar, dolu yağdırır hatta fırtına çıkarabilirdi (İnan, 2006,160). Hunlar, Cücenlerin saldırılarına karşı şiddetli yağmur yağdırıp, fırtına çıkararak Cücenleri sellerde boğup soğuktan kırarak kendilerini

korumuşlardır. Çin kaynaklarında ise Göktürklerin ordularının başında bulunan Apangpu'nun kardeşlerinden birisi yağmur ve yel tevlid edebilirdi denilmektedir (İnan, 2006, 162).

Tabiat kuvvetlerine hükmedebilme İslam geleneğinde de vardır. Hz. Süleyman'ın hayvanlara, cinlere ve rüzgâra hükmettiğini biliyoruz. Aynı zamanda Kur'an'ın çeşitli ayetlerinde ayrı ayrı mucizeler olarak “onların üzerine tufan, çekiş, haşere ve kurbağaları gönderdik” şeklinde ve al-Araf Suresinde “And olsun ki bizde Firavun'a uyanları ders alsınlar diye yıllarca kuraklık ve mahsul kıtlığı ile cezalandırdık” (Araf, 130-133) Hz. Muhammed'in kıtlık zamanlarında dua ederek yağmur yağdırdığı da bildirilmektedir.

Eski Türk İnanç sisteminde mevsimlik merasimleri, bereket ayinleri, yağmur duası türünden toplu törenleri Şaman-Kam yönetiyordu. Günümüzde birçok yerde bu tür dini toplantılar hoca veya imamın yönetiminde olmaktadır. Aynı zamanda merasim mevkii için ulu tepeler ve ulu kişilerin kabir taşları seçilmektedir.

Tavşanlı halkı yağmur duası için Sarı Dede'ye değil de Mülâyim Dede'ye çıktıkları zaman Sarı Dede'nin üzerindeki yağmur bulutunu görmüşler ve kerametini anlamışlardır (Sarı Dede/ Tavşanlı).

Mehmet Dede yağmurun dinmesi için dua etmiş ve yağmur dinmiştir (Mehmet Dede/ Kırgıl).

Ali Baba, küçük bir dükkânda leblebi satarmış. Kerameti olduğunu bilenler, “Ali Dede demişler. Yağmur yağmıyor dua et de yağsın” demişler. O da: “Siz bir Hıdırlığa gidin ben buradan dua edeyim siz ordan âmin deyin” demiş. Yağmur başlamış dinmemiş aman demişler “Ali Dede yağmuru dindir artık!” Ali Dede leblebiyi saçıvermiş yağmur dinmiş (Ali Dede/ Merkez).

Şeyhler köyünde çok fazla yağmur ve tolu yağar. Her tarafı sel almak üzereyken Haksız Hasan Türbesi'nden yardım isterler. “Ne yatıyorsunuz Şeyhler batıyor” derler. Bunun üzerine her tarafı sel alır ama; sel köy sınırlarından içeri giremez (Haksız Hasan Dede Türbesi/ Şeyhler).

2.12.2.7. Yerden, Taş veya Kayadan Su Çıkartma

Abdal Musa Velâyetnamesi'nde, Abdal Musa, ev sahibinden su ister, suyun uzaktan geleceğini anlayınca yumruğunu yere vurur; yerden leziz bir su fışkırır (Güzel, 1999,111). Emir Sultan, gaziler abdest alacak su bulamayınca mızrağını yere vurur su çıkar. Kur'an-ı Kerim'de Eyüp Peygamber, hastalığı sırasında ayağını yere vurur, yerden su çıkarır (Kur'an , Sad, 41-42).

Hacı Bektaş, Arafat Dağı'ndaki Çillehanenin önünde bir yeri parmağıyla kazmış ve oradan su çıkmıştır. Bu pınara Zemzem Pınarı denilmiş olup ziyaret edenler buradan abdest alırlar. Yine Hacı Bektaş, Ahi Evran ile buluştukları Kırşehir'e yakın tepe üzerinde de su çıkarmış ve bugün adına Gülpınar denilmektedir.

Hız. Muhammed'in de savaş sırasında elindeki oku yere vurmak suretiyle parmaklarından su çıkarıp yanındakilerin susuzluğunu giderdiği bilinmektedir. Eski Türk inançlarında yer almayan bu motif Kur'an'ı Kerim kaynaklı olup diğer Semâvî dinlerin kitaplarında da vardır.

Kütahya yöresi türbe ve yatırları etrafında oluşan anlatılarda ise;

Sarı İsmail Sultan Türbesi'nde bugün de yer alan süngüsüyle, Sarı İsmail, yerden su çıkarır. Dölek Ana su getirirken kendini bilmez kişiler tarafından rahatsız edilmesi üzerine Sarı İsmail kerametini göstermiştir.

Dölek Kıza laf atarak, rahatsız ederler. Dölek Kız, gençlerin rahatsız ettiğini Sarı İsmail'e anlatır. Ve bu işe bir çözüm ister. Sarı İsmail bunun üzerine çadırın yakınında bulunan ve şimdiki balıklı havuzu denilen yere asası ile vurarak su çıkartır. Dölek kızda gençlerin huysuzluklarından kurtulmuş olur (Sarı İsmail Sultan/ Tavşanlı).

Bugün, Aziz Dede Türbesi'nde hastaların yıkandığı ve iyi olduklarına inanılan su, Aziz Dede'nin kılıcı yere saplamasıyla akmaya başlayan sudur (Aziz Dede/ Akçaköy).

Haksız Hasan Dede, köyde çobanlık yapıyormuş. Köyde öyle bir susuzluk yaşanmış ki herkes Haksız Hasan Dede'den yardım istemiş. Haksız Hasan Dede Ilıca denilen yerde uyuya kalır. Rüyasında beyaz sakallı elinde bastonu olan bir zat,“

Köyün susuz kalmasına üzülüyorsan çomağını neden toprağa vurmuyorsun?” der. Bunun ardından Haksız Hasan hemen uyanmış çomağını yere vurmuş çomağın vurulduğu yerden su çıkmış. Çomağını sürüdükçe su da ardından akıp gelmiş.

Haksız Hasan Dede ineklerini otlatırken hayvanlar o kadar susamışlar ki hayvanlar kendi diliyle yalvarmaya başlamışlar. Haksız Hasan Dede Ilıca denilen yere geldiğinde uyuyup kalmış uyandıktan sonra topuğunu toprağa vurmuş yerden su çıkmış ve havyaların su ihtiyacı karşılanmıştır (Haksız Hasan Türbesi/ Şeyhler).

2.12.2.8. Irmak ve Deniz Üzerinde Yürüme

Bu motif Velayetname’de iki yerde geçmektedir. Birincisi, Cemal Seyyid oğlu Aslı Doğan’la ilgili olandır (Gölpınarlı, 1995, 80).¹⁶ Seyyid Cemal Sultan Türbesi’ndeki anlatıda bu olay şu şekilde anlatılmaktadır:

Aslı Doğan’ı gemiye almazlar. “Ben denizde de yürüyebilirim” der. Onun büyüklüğü karşısında yaptıkları hatayı anlarlar ve gemiye alırlar (Cemal Sultan Türbesi/ Afyonkarhisar).

Bu motif, Hz. Musa’nın deniz üzerinde yürümesi mucizesini akla getirmektedir.

2.12.2.8.1.Zor Durumda Su Üzerinde Yürüyerek Zorda Kalan Varlıklara Yardım Etme

Âlâ Sultan, zorda kalan insan ve hayvanlara suyun üzerinde yürüyerek yardım etmiştir.

Köye girişte, Pazar Çamı’nın bulunduğu yerde İnegöl-Kütahya havalisinin pazarı kurulmuş. Buraya gelen pazar esnafının mal ve tezgâhları su altında kalınca köyden oraya kimsecikler gidip gelememiş. İnsanlar aç, hayvanlar ise yemsiz

---

¹⁶ “Aslıdoğan bir aralık Rumeli yakasına geçti. Gelibolu boğazına vardı. Karşıya geçmek istedi, gemiciler ve kayıkçılar vasıta vermediler. Bunun üzerine denize doğru yürümeye başladı. Yürüdüğü yerlerden su çekiliyor, kara oluyordu. Kayıkçılar bunu görünce amana geldiler, yalvardılar, kayık getirdiler, zorla razı oldu, kayığa girdi”

kalınca, Âlâ Sultan suyun üzerinden yürüyerek köylüye yardım etmiştir (Âlâ Sultan/ Tavşanlı).

2.12.2.8.2. Irmak ve Denizi Yarma

Bu motif; şüphesiz ki Kur'an-ı Kerim ve diğer Semavî dinlerin kitaplarında bulunan Hz. Musa'nın denizi yarıp geçmesi mucizesi ile ilgilidir. Bu mucize şu şekildedir. İsrailoğullarını Firavun'un elinden kurtaran Hz. Musa Kızıldeniz'in kenarına gelince ne yapacaklarını şaşırırlar; bunun üzerine Hz. Musa'ya "asan ile denize vur" diye vahiy edilir. Vurunca deniz derhâl yarılr ve on iki kol olur. Musa ve beraberindekiler kurtulur. Firavun ve askerleri ise suda boğulur (Kur'an, Eş Şurara 63-67)

Savaş sırasında harp yerinin yakınlarında bir çay varmış. Türk askerlerinin bazıları buradan geçmeye çalıştılsa da çoğu boğulmuş. Fakat Akçaalanlı bir askerinin bulunduğu bölüğün geçeceği sırada çay ikiye yarılmış. Önde de Kara Donlu Can Baba varmış (Karadonlu Can Baba/ Gediz).

Şeyh Salih Efendi, hocası Halil Efendi'nin kerameti sayesinde su üzerinde yürüyebilmiştir.

Senede iki defa, Salih Efendi Kütahyalı ihvanla beraber Kütahya'dan çıkıp Gerede'ye Hacı Halil Efendi'ye bayram ziyaretine giderler. Atlarla yola çıkarlar. Gerede yakınlarında ilkbahar mevsimi zamanıdır. Her zaman geçtikleri ırmaktan geçmek isterler. Ama bu defa ırmak çok doludur, geçme imkânı yoktur. Köprü var ama 10 km ileridedir. Dervişler: "Sultanım buradan geçemeyiz, sel bizi götürür." derler. Salih Efendi: "Hadi siz köprüye gidin." der ve kendisi atını o coşkun ırmağa sürer. Arkadaşları: "Eyvah sele kapıldı, at kaybolur, çıkıyor, bir var bir yok!" derken sonunda Şeyh Salih Efendi atıyla birlikte selden çıkar yoluna devam eder. Gerede'ye vardıklarında sohbet oturmuşlar. Şeyh Hacı Halil Efendi, Salih Efendi'ye dikkatlice bakarak: "Gel gör bakalım yaptığın işi beğendin mi?" diye göğsünü açar birde ne görsün atın nal izlerini göğsünde görür."Başımıza iş çıkardın bak gör!" der (Şeyh Salih Efendi/ Merkez).

2.12.2.9. Cansız Varlıkları Konuşturma ve Onları İtaat Altına Alma

Kur'an-ı Kerim ve mitolojik kaynaklı bu motif, Kütahya ili türbe ve yatırlarında şu şekilde geçer: Aziz Dede'nin talebi üzerine kayalar dile gelir, şahitlik yapar (Aziz Dede/ Akçaköy). Bu durum, veli kerametinin cansız bir nesne üzerindeki gücünün tezahürüdür.

2.12.2.9.1. Sedir Ağacını İtaat Altına Alma

Sarı İsmail'in sedir ağacına seslenmesiyle ağacın eğilmesi ve tekrar başını kaldırması bu motife güzel bir örnektir.

Sarı İsmail, Emir Sultanla uzun bir sedir ağacının altında muhabbet ederlermiş. Muhabbetleri öyle koyuymuş ki Sarı İsmail Sultan sedir ağacına: "Ya sedir eğil" der ve tespihini en üst noktaya takar. Tekrar: "Sedir şahlan" der, sedir şahlanır (Sarı İsmail Sultan/ Tavşanlı).

2.12.2.9.2. Suya Söz Geçirme

Köyün kurucusu olan Kemal Sultan, köyün su ihtiyacını karşılamadaki gösterdiği keramet şu şekildedir: Köyün hemen arkasından çıkan suyu asasıyla yön vererek getirmiştir (Kemal Sultan/ Tavşanlı). Benzer bir anlatıyı Haksız Hasan Dede Türbesi için de anlatırlar. Haksız Hasan Hisascık İlçesi Şeyhler Beldesi'nin su ihtiyacını suya yön vererek giderir.

2.12.2.9.3. Katıra Söz Geçirme

Altıntaş'ta bulunan Seydi Sül Dede, katırla konuşur ve onu itaat altına alır.

Bey, Seydisül Dede'yi çağırır. "Niye sığırların başında gitmiyorsun, niçin onlara bakmıyorsun?" diyerek hesap sorar. O da "Bunları katır güdüyor" der. Bey buna inanmaz "Katır hiç sığır güder mi ?" diye çıkışır.

Seydisül Dede, katıra "Gel buraya" diye seslenir ve katır gelir. "Çök" der, katır çöker. Üzerine biner " Kalk" der ve katır kalkar "Yürü" der katır da yürümeye

başlar. Bu inatçı hayvan onun yanında o kadar uysal olmuştur ki, ne emredilirse yapar (Seydi Sül Dede/ Altıntaş Köyü).

2.12.2.10. Pamuk ve Ateşi Bir Arada Tutma

Kütahya ili türbe ve yatır anlatılarında, pamuk ve ateşi nitelikleri değişmeden bir arada tutabilme şu şekilde yer alır:

Sarı İsmail'in haksız yere suçlanması üzerine devrin kadısına gösterdiği keramet buna örnektir. "Kadı, Sarı İsmail'e genç bir kızla evli değilken bir arada bulunduğunu bunun da bir zina suçu olduğunu söyler. Sarı İsmail, beraber kaldığı kızın manevi evladı olduğunu, insanın kendi kızıyla böyle bir suçu işlemeyeceğini, böyle suçlamaların yersiz ve asılsız olduğunu kadıya anlatmak ister. Sarı İsmail'i cezalandırmayı kafasına koymuş olan kadı:

- "Sus bire zındık. Hiç ateşle pamuk bir arada bulunur mu?" der.

Sarı İsmail bu suçlamaya da hazırlıklı gelmiştir. Koynundan çıkardığı kor ve pamuğu masanın üstüne bırakır. Kor pamuğu sarartmamıştır bile. Pamuğun sararmamış olduğunu gören kadı, bu defa da Sarı İsmail'i sihirbazlıkla suçlar (Sarı İsmail/ Tavşanlı).

Benzer bir menkıbe de, Kemal Sultan hakkında anlatılır. Kemal Sultan da, Kadı'nın huzurunda avucunun ortasına pamuk ve kuru bir arada kor (Kemal Sultan/ Tavşanlı).

Seydisül Dede elini koynuna sokarak ateş ve pamuk çıkarır. İki bir arada durmasına rağmen her ikisi de alev almaz (Seydi Sül Dede/ Altıntaş).

2.12.3. Hayvanlar Üzerindeki Keramet Motifleri

2.12.3.1. Vahşi Hayvanları İtaat Altına Alma (Kurt, Geyik ve Öküz)

Prof. Dr. Bahaddin Ögel'in Çin kaynaklarından aktardığı bilgilere göre; MÖ 119'lu yıllarda Hun hükümdarları, Wusun Kralına hücum etmiş ve onu öldürerek o zamanlar çocuk olan oğlu "Kun-mo"yu ölsün diye çöle bırakmış. Çölde emekleyen çocuğun tepesinde bir karga belirmiş ve ağzında tuttuğu eti çocuğa vermiş. Daha

sonra bir dişi kurt gelerek çocuğu emzirmiş. Bu gelişmeler üzerine, Hun Hükümdarı çocuğun kutsal bir yavru olduğunu anlamış ve onu alıp büyütmüş. İyi bir konuma gelen çocuk daha sonraları Wu-sun kralı olarak tarih sahnesine çıkmış. Yine Kao-çı'ların erkek bir kurttan türeyiş efsaneleri, Göktürklerin “kurttan türeyiş” efsaneleri ve bunu simgeleyen “kurt başlı” bayrakları, bu çok eski hatıraların bize kadar gelen izleri olsa gerektir (Ögel, 1993,17-23). Yine Avrupa'ya gelen Hunlara kılavuzluğu kurdun etmesi, Ergenekon'da yol göstermesi, kurdun önemli bir totem olduğunu gösterir.

Kütahya ili Tavşanlı ilçesi Göbel köyünde yatmakta olan Kurt Dede'nin kurtları uysallaştırdığına inanılır.

Kemal Sultan'ın İnegöl'ün Babasultan köyünde bir hocası olduğu, arada sırada onun yanına gelip gittiği, bunlardan birinde köye gelirken üzerine bindiği geyik ile dikkat çektiği anlatılır. Kurt Baba'nın kurtlara hükmettiği gibi, Kemal Sultan'ın da İnegöl'deki Geyikli Baba'dan el alıp çevredeki geyiklere hükmettiği geyikler ile savaşlara katılma kerametini gösterdiği için, hocasının ona Sultan lakabını taktığı rivayet edilir (Kemal Sultan/ Tavşanlı).

Kurt baba, kurda binip kurtlara koyun sürülerini güttürdüğü için bu adla anılır (Kurt Baba/ Güveççi).

2.12.3.2.Ehil Hayvanlara Söz Geçirme

Türk mitolojinde öküz, hem binek hem de dini bir unsur olarak karşımıza çıkar. Er Töştük Destanında sekiz oğlu ve Sarban adlı bir hizmetçisi olan bir İlemen Bay vardı. Çoban İkmek Bey'in sürülerini otlatır, çoğaltır fakat Bey'e hiç et ve süt vermezlermiş. Yalnızca bir “gök öküz” verirmiş. Bey de öküze binip gezermiş (Ögel, 1993, 542). Yakut Türklerinde öküz, dini kurban olarak demircilerin koruyucusu olan Kıyat Baksı- Toyan şerefine kesilir. Bu ineğin kanını çekiç, örs, kerpeten gibi âletlere söker, ciğeri ile yüreğini de demir ocağının içinde kızartıp örste çekiçle yok oluncaya kadar döverdi (Ögel, 1993, 68).Güney Sibiry'a da söylenen Türkçe destanlarda da “ Dünyanın altında kırk boynuzlu bir öküz ile “Kiro-Balak” adlı büyük bir balığın varlığına inanılır (Ögel, 1993, 440).

Velâyetname’de öküz ile ilgili en önemli menkıbe Ahmet Yesevî ile ilgili olmaktadır. Ahmed Yesevî öküzü itatına almıştır. Yonttuğu kaşıkları öküzün heybesine kor, öküz de götürür bunları pazarda satar (Duran, 1995, 77). Kütahya ili türbe ve yatırları etrafında ortaya çıkan menkıbelerde, ehil hayvanlar itaat altına alınır, veli onlarla konuşur, onların sıkıntılarını da çözer.

Tavşanlı ilçesinde bulunan Sarı İsmail’e halk arasında “Öküz Söyleten” denilmektedir. Bu konuda şu menkıbe anlatılır: Sarı İsmail, gezerken bir çiftçiye rastlar. Adamın iki öküzü vardı ve çift sürüyordu.

Sarı İsmail gelince, öküzlerden biri dile gelir:

-“Erenler şahı Saru İsmail Sultan”, dedi

Saru İsmail, bunu işitince öküzün yanına geldi ve:

-“Nedir halin?” diye sordu.

Öküz:

-“Kocadım. Gücüm kuvvetim kalmadı. Beni boğazlamaya götürecekler. Er hak askına beni kurtar!” dedi.

Bunun üzerine Saru İsmail o öküzü sahibinden satın aldı. Serbest bıraktı. Bu yüzden o memlekette Saru İsmail’in adı "Öküz söyleten" kaldı (Sarı İsmail/ Tavşanlı).

2.12.3.3. Hayvanları Konuşturma

Hayvanı itaat altına alma ve onunla konuşma Kur’an-ı Kerim ve mitolojik kaynaklı motifler arasında yer alır.

Balık, Türk mitolojisinde ve İslâm anlayışında önemli bir yer işgal eder. Türk mitolojisinde balık ve öküz dünyanın altında bulunur, dünyayı taşır. Yakut Türkleri bu balığa “Ölög- Balığa” derler (Ögel, 1993, 440-441).

İslamiyet'te balık, Hz. Musa'ya¹⁷ Hızırın bulunduğu yeri ve ab-ı hayatı bulmasında kılavuzluk etmesiyle, Hz. Yunus'u karnında saklamasıyla¹⁸ anılır. Urfa Balıklı Göl'deki balıkların Hz. İbrahim'i yakmak için toplanan odunların balığa dönüştüğüne inanılması neticesinde balıklar yenilmez, avlanmaz. Avlanıp yenirse başlarına felaket geleceğine inanılır.

Balıklı Dede'nin oğlu savaşta şehit olur ve bugün mezarının yanı başında bulunan havuzun içerisindeki balıkların, Balıklı Dede'ni oğlu olduğuna inanılır. Bu yüzden Balıklı Dede içerisindeki balıklara zarar veren onları yemek için tutan kişilerin felç olduğu söylenir.

Ekmekçi Dede'nin Beyköy'de çobanlık yaptığı sırada inekle konuşması, Çoban Baba Türbesi'nde görülen yılanın insanlara konuşması, hayvanları konuşturma motifine örnek olarak gösterilebilir.

Tavşanlı'da bulunan Somuncu Baba (Ekmekçi Dede) hakkında anlatılan menkıbelerin benzeri Domaniç'teki Hamit Dede için de anlatılır, çünkü her ikisi de Somuncu Baba'nın makam mezarlarıdır.

“Hamid Dede, İnegöl'ün bir köyünde çobanlık yapıyormuş. İneklerinden birisi kaybolunca ineğini sahibi ile birlikte ineği aramaya gitmişler. Hamid Dede ineği bulur ve inekle konuşmaya başlar. “Niye geri dönmedin akşama kadar seni otlattığım yetmiyor mu?” demiş. İnek de: “Benim sahibim bütün sütümü sağıyor yavruma hiç süt bırakmıyor. Bu yüzden fazla sütüm olsun diye burada kaldım” demiş. Bu sırada ineğin sahibi bu konuşmaya şahit olmuş ve bunu bütün köylüye söylemiş. Köylüler ertesi gün, Hamid Dede'nin yanına gelmişler. Hamit Dede sırrının ortaya çıktığını anlayınca Domaniç'e gelmiş. Hamid Dede “Bundan sonra beni öğle vakti ayıların, domuzların, kurtların bulunduğu yerde bulursunuz.” demiş

---

¹⁷ Kuran Kehf 61. Ayet: “Her ikisi de denizin birleştiği yere varınca balıklarını unuttular. Balık denizde bir yol tutup gitmişti.

¹⁸ Kur'an Saffat, 139-148. Ayetler “Doğrusu Yunus da gönderilen peygamberlerdendi.. Yunus kendini kınayıp dururken onu bir balık yuttu..” Enbiya 87-88. Ayetler “Zünnun Yunus Peygamberin lakabıdır ve “balık sahibi” anlamına gelir ona bu lakabı kendisini balık yuttuğu için verilmiştir. Yunus (as) uzun bir süre kavmini dine davet etmiş fakat inandıramayacağına kanaat getirerek öfkeli bir halde onlara isabet edecek musibetten kendisini kurtarmak için onları terk edip gitmişti. ...”

ve bugün Ebe çamlığı olarak bilinen yerde hayata gözlerini yummuştur (Hemid Dede/ Domaniç).

2.12.4. Mukaddes Varlıklar Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

Mitolojik motifler arasında yer alan bu motifte, velînin, peygamber, Hızır ve gayb erenler gibi gizli güçlerle, görüştüğüne inanılır.

Paşam Sultan Türbesi'nde bulunan zat için şu efsane anlatılır: Paşam Sultan'ın Cuma namazına gitmediği konusunda söylentiler ortaya çıkar. Bu durumdan rahatsız olan kadı Paşam Sultan'ı teftişe gelir. Namaz vakti gelir, kadı söylentilerin doğru olduğunu düşündüğü sırada, Paşa kapıyı gösterip elindeki kabaktan oyulmuş tası Kevser şarabına daldırıp kadıya uzatır, kadı tası kaldırıp içerken tasın içine aksetmiş şekilde Mekke'de Peygamber Efendimizle beraber aynı safta namaz kıldıklarını görür. Hayretler içinde kalan kadı ne diyeceğini bilemez. Kapıdan geçerek Mekke'de Cuma namazını peygamber efendimizle beraber kılar (Paşam Sultan/ Merkez).

2.12.5. Gizli Şeyler Üzerindeki Keramet Motifleri

2.12.5.1. Akıldan Geçenleri ve Başka Yerlerde Olanları Bilme ve Başkalarına Bildirme

Gelecekte haber vermeyle ilgili diğer bir motif de akıldan geçenleri ve başka yerde olanları bilme başkalarına bildirme motifidir. Hacı Bektaş'ı görmeye gelen bir kimse bir yük elmayla yola çıkar. İçinden “elmaları solmadan götürbilsem” diye geçirmektedir. Bu arada uyku basar. Kalkınca elmaları bulamaz. Kişinin aklından geçenler, Hacı Bektaş'a malum olmuş o da elmaları velayetle kendi huzuruna getirmiştir (Duran, 1995, 87).

Abdal Mûsâ, bir kazan altın bulunca sahiplerine, emanetlerini gelip almaları için haber gönderir. Kafirlerin sözleri Abdal Mûsâ'ya malum olur. Yine Abdal Mûsâ'nın pınarlardan yağ, bal akıtması hadisesine şahit olmamaktan şikâyet duyan Kaygusuz Abdal'ın sitemi Abdal Mûsâ'ya malum olur (Güzel, 1999, 112-113).

Kütahya merkezde yer alan Saadeddin Cami imamının duası sonrasında Şeyh Salih Efendi'nin Hızır suretinde imama gözüktüğü anlatılır.

Saadeddin Camiî müezzini, manevi yönü yüksek bir insanmış. Her gün: “Ya Rabbi! Bana Hızır'ı göster, diye duâ ve yalvarışlarda bulunmuş.” Hızır'ı arayan müezzinin bir gün sabah ezanını okumak üzere minareye çıktığında minarenin şerefesinde Şeyh Salih Efendi karşısına çıkar. Müezzin, o mübarek insanı görünce:

-Şeyh Salih Efendi, sabahın bu erken saatinde ne işin var, ne yapıyorsun burada? der.

Şeyh Salih Efendi: “Sen duâ ettin. Ya Rabbi! Bana Hızır'ı göster, demedin mi?”

“Dedim”

-“Buyur! Ben hazırım”, diye cevap verir.

Başka bir efsanede ise; Bir gün yaşlı bir kadın, dergâhın önünde bir ileri bir geri gezinir. Düşünceli ve endişelidir. Bu kadının eşi vefat etmiş bir oğlu var onunla yaşamaktadır. Oğlu, yarenleriyle gezer ve haftada bir gün dostlarıyla beraber olur.

O hafta gezeğin sırası bu oğlana gelir. Ancak oğlan daha önce annesine haber vermeyi unuttur. Gezeğin olacağı gün, oğlan sabahleyin kalktığına sıranın kendisinde olduğunu hatırlar. Annesine seslenerek:

-“Anne! Akşam gezek bizde. Arkadaşlarım gelecek. Yemekler hazırlanacak. Su börekleri, kuru köfteler, baklavalara yapılacak”, der.

Kadın, bir anda bunları duyunca şaşırır. Varlığı da olmadığından üzüntü içinde ne yapacağını bilemez. Oğlunun mahcup olmasını istemez, istemesine ama elde avuçta bir kuruş yoktur. Derken kadın, Şeyh Salih Efendi tekkesinin önünde telaşlı telaşlı bir ileri bir geri geçmeye başlar. Kadının telaşlı ve düşünceli halini gören Şeyh Salih Efendi:

-“Hatun, gel buraya! Oğlunu mahcup etme. Yanına iki yardımcı bul; akşama kadar yemekleri yetiştirirsin. Oğlana da tembih et. Bir daha senin iki ayağını bir pabuca sokmasın”, der ve bir avuç parayı ona verir.

Kadın daha derdini bile söylemeden Şey Salih Efendi'nin bilmesine şaşırır (Şeyh Salih Efendi/ Merkez).

2.12.5.2. Gelecekte Olacakları Bildirme

Menakıbnamelerde en sık rastlanan motiflerden biridir. Bu motif aynı zamanda Eski Türk Dini kaynaklı motifler arasındadır. Gayb'tan ve gelecekte haber verme motifi, velâyetnamede şu şekilde geçer: “ Hacı Bektaş halifelerinden Hacı Sultan, Cemal Sultan ve Sarı İsmail'e gelecekte haber vererek onların nerelere halife olacaklarını bildirmiştir” (Duran, 1995, 85).

Sarı İsmail'e kendisinin ne zaman öleceğini bildirdikten sonra, kendisini defn etmek üzere bir zatın geleceğini de haber verir (Gölpınarlı, 1995, 80).

Bu motif, Kur'an-ı Kerim'de İsa Peygamber ve Yusuf Peygamberle ilgili olarak yer almaktadır. Hemen hemen bütün velilerde rastlanan bu motifin kabul görmesi Kur'an-ı Kerim kaynaklı oluşandır. Ancak gelecekte haber verme motifi Türkler Müslüman olmadan önce inanış sistemleri içinde de vardır (Duran, 1995, 85). Şamanların hastaları iyileştirmelerinden sonra en önemli görevlerinden biri de geçmiş ve gelecekte haber vermeleridir. Müslüman olmayan Türk topluluklarında var olan bu inanç İslamiyet'teki peygamber mucizeleri ile benzerlik gösterdiği için Türkler tarafından kısa sürede kabul görmüştür.

Arap Dede, Osman Bey'e gelecekte çok büyük kişi olacağını Dedebalinin kızıyla evleneceğini ve göreceği rüyayı (Osman Beyin karnının yarılıp içerisinden büyük bir ağacın peyda olması) Osman Bey'e bildirir. Bu olay Arap Dede'nin kalp gözünün açıklığının delilidir (Arap Dede/ Yoncalı).

Ergun Çelebi Türbesi'nde yatmakta olan Sakıp Dede hakkında anlatılan menkıbede ise; Kanuni devrinde ordu, Çerhin Kalesi'ne sefer başlatır. Uzun müddet kuşatmadan sonuç alınmaz. Nihayet bir ikindi üzeri başkumandanın çadırına, bir derviş girer. Kumandan ona çok saygı gösterir ve sohbet sırasında derviş:

- “Bu gece, mânâ âleminde Mevlâna Celaleddin-i Rûmî Hazretleri'nin bütün halifeleri ve talebeleri gelip kalenin karşısında murakabe halinde olduklarını gördüm. İnşallah yarın ikindi üzeri kalenin alınması söz konusudur.”dedi. Komutan, bu haberden rahatladı ve ertesi gün kale alındı (Merkez/ Sakıp Dede).

Bazı anlatılarda ise veli insanların başlarına gelebilecek tehlikeleri önceden görür ve uyarır, uyarıyı dikkate alınmazsa insanlar felaketlerle karşılaşır.

Mehmet Efendi, birgün rüyasında M. Reşat Atilla Hazretlerinin kendisine “çatıya çıkma” dediğini görür. Ancak bir Cuma günü çatıda gördüğü kırık kiremidi tamir için çatıya çıkar ve yere düşer. Ayağı kırılan Kaymak Mehmet Efendi ömrü boyunca topallamak zorunda kalır. M. Reşat Atilla Hazretleri birgün kendisini ziyarette gelen ve trenle seyahat etmeyi seven İzmir’li müridi Selahattin Bey’e trene binmemesini otobüsle gitmesini tembihler Selahattin Bey İzmir’e otobüsle döner ve o gün tren kaza yapar (Mehmet Reşat Atilla Hz. Türbesi/ Emet).

Veliler, insanların başlarına gelebilecek felaketleri önceden onlara dolaylı şekillerde bildirir, bu uyarıyı dikkate almak gerekir.

2.12.6. Biyolojik Mahiyette Keramet Motifleri

İnsanı diriltme, hayvanları diriltme, cinsiyet değiştirme, kısır kadını çocuk sahibi yapma, vücut arızalarını giderme gibi biyolojik mahiyetteki motifler, evliyanın büyüklüğünü gösterir.

Ölüyü diriltme motifi Peygamber mucizeleri arasında Hz. Musa ve Hz. İsa ile ilgilidir. “İnsanı diriltme Kur’an’da Bakara suresi 72-73. Ayetlerde şu şekilde anlatılır: “Hani siz bir adam öldürmüştünüz de onun hakkında birbirinizle atıştınız. Halbuki Allah gizlemekte olduğunuzu ortaya çıkaracaktır.”¹⁹ Hz. İsa ölülere dirilmesiyle ün kazanmıştır.

Kütahya yöresi türbe ve yatırlarındaki zatlar için anlatılan menkıbelerde ölüyü diriltme motifi bulunmaz. Hayvanı diriltme motifi ise şu şekilde yer alır:

---

¹⁹ İsrailoğulların’dan iki genç amcalarını mirası için öldürmüşlerdir. Hz. Musa katilleri bir türülü bulamaz ve Allah’a sığınır. O da bir sığır kesilmesini onun bir parçasıyla ölüye vurulmasını ölünün dirilip haber vereceğini bildirir ve netice öyle olur.

2.12.6.1. Hayvanı Diriltme

Şeyh Sâlih Efendi'nin sürekli yanında duran, dizinin dibinden ayrılmayan Mehmet adlı bir derviş varmış. Bu derviş Şeyh Sâlih Efendinin özel hizmetini keyifle yerine getiren gönüllü has bir derviş imiş.

Bir gün Şeyh Sâlih Efendi sabah namazı için abdest alırken eline su döken Derviş Mehmet'in canının sıkın olduğunu fark etmiş ve ne olduğunu sormuş. Derviş Mehmet bir şeyinin olmadığını söylese de Şeyh'in ısrarı üzerine dayanamamış ve diğer dergâhlarda, tekkelerde derviş sayısının fazla olduğunu, kalabalık olduklarını fakat kendi dergâhımızda sayımızın bir hayli az olduğunu dile getirmiş.

Bir gün Derviş Mehmet ile yolda yürürlerken çoluklu çocuklu bir kalabalık görüyorlar. Şeyh Hazretleri ne olduğunu anlamak için kalabalığın arasına giriyor ve bir de bakıyor ki çocuklar bir tane karga bulmuşlar aralarına almışlar oynuyorlar. Şeyh Hazretleri kuşu eline alıyor ve kafasını çekip kopartıyor. Çocuklar feryat figan içinde "Amca bizim kuşumuzun kafasını niye kopardın" diye ağlaşmaya başlıyorlar. O an oradan geçerken olaya şahit olan halk da "koskoca Şeyh kuşun kafasını niye kopardı" diye serzenişte bulunuyorlar. Salih Efendi gülümsüyor ve kuşun kafasını gövdesine yapıştırıp uçuruyor (Şeyh Salih Efendi/ Merkez).

2.12.6.2. Hastalıkları İyileştirmek ve Vücut Arızaların Gidermek

Kütahya ili türbe ve yatırlar etrafında hastalıkları iyileştirme ve vücut arızalarını giderme motifi, kerametlerde sıklıkla geçer. Eski Türklerde bu görevi yöneten şamanların olduğu hatırlanırsa, şamandan veliye dönüşüm İslami bir kisveyle devam etmektedir.

Gayberenler Türbesi'nin yanında bulunan ve türbeyi temiz tutan kişinin gözlerini açılması buradaki zatın kerametindedir (Gayıberenler/ Aydoğdu).

Aziz Dede, felçli bir hastanın ayaklarını avuçlayarak hastayı iyileştirmiştir. Yine Aziz Dede'yi ziyarete gelen akıl hastalarının sağlıklı bir şekilde türbeden ayrıldığı yönündeki anlatılar oldukça fazladır (Bk. Aziz Dede).

Acar Sultan, ameliyat olacak kadına bir gün öncesinde rüyasında iyi olacağını ameliyata gerek olmadığını bildirmiştir. Ertesi sabah hastaneye gittiğinde kadın gerçekten ameliyattan kurtulmuştur (Acar Sultan/ Merkez).

2.12.6.3. Katırı Yavrulatma

Kısır ve yaşlı kadını çocuk sahibi yapan veli, doğurması imkânsız olan katıra da doğurganlık özelliği kazandırabilir.

Ebe Ana Türbesi'ne inanmayan kadın: “İnsanlar bu taşı mı ziyaret ediyorlar” diye küçümsemiş. Katırın yavrusu olmuş da kadının çocuğu olmamıştır (Ebe Ana/ Saruhanlar).

2.12.7. Veliliğini Kabul Edenlere Yönelik Keramet Motifleri

2.12.7.1. Bereket Getirme

Bu motif daha çok velînin dua etmesi sonucunda rızkın artması şeklinde görüldüğü gibi velînin, bulunduğu yerleşim yerine bereket getirmesi şeklinde de geçmektedir. Velâyetname'de “az ekmek ve yemekle çok kişi doyurma” şeklinde bereket getirme vardır ki bu birçok erene atfedilen ortak bir motiftir (Duran, 1995, 97).

Hacı Bektaş'ı kalabalık bir topluluk ziyarete gelir. Kadıncık evde ve komşuda ekmek olmadığını söyleyince evdeki çuvalların dibinde unlar biriktirilerek bir hamur yoğurulur. Hacı Bektaş dua eder. Teknenin örtüsünü kaldırmadan köyün gelinleri kızları kırk gün ekmek pişirirler. Sonunda hamurun örtüsü kaldırılır, kalan hamur dört parçaya ayrılır ve pişirilir, hamur tükenir (Gölpınarlı, 1995, 63).

Bereket getirme, az yiyeceklerle çok kişiyi doyurma motifi Hz. Muhammed'le ilgili olarak hadis kitaplarında da yer almaktadır. Ebu Talha'nın karısı evde son kalan arpa unundan bir ekmek yapıp, mescide Hz. Muhammed'e götürür. Peygamber yanındakilerle beraber Ebu Talha'nın evine gider. Ne yapacaklarını şaşırırlar. Hz. Muhammed bir ekmekle bütün cemaatini doyurur (Sahih-i Buhari IV, 234-235).

2.12.7.1.1.Mala Mülke Bereket Getirip Çoğaltma

Kütahya yöresi menkıbelerinde evliya bulunduğu yere bolluk ve bereket getirir. Tohumlar bereketlenir, yemekler tükenmek bilmez, hayvanlar bol süt verir.

Pir Ahmet Efendi'nin tarlaya ektiği buğday ve çavdarlar, normal tohumdan olmasına rağmen, çok güzel ve benzersiz olurdu. Bu sebeple Ahmed Dede'ye halk arasında Çavdar Şeyhî de derlerdi (Pîr Ahmet Efendi/ Sofça).

Baba Sultan'ın kabrinin karşısında oturan Hecipler'den yaşlı adam geceleyin def sesine benzer sesler duyup dışarıya çıkar. Baba Sultan'ın etrafında altı yedi tane insan silueti görür. Bunların namaz kıldıklarını ve daha sonra oturdukları söyler. Yaşlı adamı gören şeyhler ondan bir kuzu kesmesini pişirip getirmesini isterler. Yaşlı adam hiç tereddütsüz gidip kuzuyu keser, pişirip bütünce getirir. Yerler ve yemeğe bu adamı da çağırırlar. Giderken de sağ küreğini ona verip evinin ambarına çakmasını tembihlerler. Adam kürek kemiğini alıp evine gider. Dediklerini yapar. Bu olaydan sonra gerçekten de evine bereket gelir her şey gönlüne göre olur. Artar eksilmez, taşar dökülmez (Köprüören/ Baba Sultan).

Somuncu Baba Beyköy'e çoban olarak geldikten sonra yörede her şeyin bereketi artar. Onun çobanlığında hayvanlar bol süt verir, köyde her şey bereketlenmiş. Onun çobanlığı sırasında hiçbir hayvan ziyana girmez, hayvanlar, dağda da otlasa, ovada da otlasa aç kalmazmış (Somuncu Baba/ Tavşanlı).

Hacı Baba Türbesi önünden buğday çuvallarıyla dolu kağnı arabasıyla geçen köylü türbe önünde, Hacı Baba'yla karşılaşır, onunla konuşur. Ertesi yıl o buğdaylar, Hacı Baba'nın kerametiyle o kadar ürün verir ki bunu herkes duyar (Hacı Baba/ Simav).

2.12.7.2.Az yiyecekle çok kişiyi doyurma

Hadis kitaplarında Hz. Muhammed'in az yiyecekle çok kişiyi doyurduğu yönünde rivayetler vardır. Ebu Talha adındaki bir sahabe Hz. Muhammed'in acıktığını anlayarak hanımı Ümmü Süleym'den onun için yiyecek bir şey ister. Kadıncağız son kalan azıcık arpa unundan hamur yaparak Peygamber'e götürür. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz yanındakileri de alarak topluca Ebu Talha'nın evine gider. Kadın kocasını durumdan haberdar edince adamcağız başka yiyecek

olmadığı için sıkılır, ama Peygamber, o bir ekmekle bütün cemaati doyurur (Ocak, 1983, 205).

Kaygusuz Abdal Menakıbnamesi'nde Kaygusuz ve kırk müridinin Mısır hükümdarının ikram ettiği bir keşkül ve balı kırk gün yedikleri halde hiç eksilmediği bilinmektedir (Güzel,1999, 115).

Abdal Mûsâ Velayetnâmesi'nde de buna benzer bir motif vardır. Denizden gelen kırk bin askere bir küçük haranı içinde yemek ikram edilir. Bu kadar az yemekle bütün askerler doyduğu gibi haranıdaki yemek bir türlü bitmez (Güzel,1999, 116).

Kitab-ı Mukaddes göre Hz. İsa şakirtleriyle otururken karınları acıktır. Yanlarında az bir ekmekle balık vardır. Dua ederler, ekmeği bölüşürler herkes doyar; fakat ekmeğin yine de tükenmez (Güzel,1999, 116).

Kütahya yöresi türbe ve yatırları etrafında oluşan efsanelere ise az yiyeceklerle çok kişiyi doyurma şu şekilde yansımıştır:

Pîr Ahmet, savaş zamanında askerlere yemek verir. Bir çuvalın içine ekmekleri koyar çuvalın ağzına da bir şey örter. Bu ekmeğin hiç bitmez, kim ne kadar yerse yesin hiç sonu gelmez. Gece gündüz, gelene geçene yemek yedirir, açları doyururdu. Zaviyesinde sofraya hiç eksik olmaz. Bu durum Pîr Ahmet Efendi'nin kerameti olarak anlatılmaktadır.

Pîr Ahmet, tarlalardan elde ettiği buğdayı bir ambara koyarlar, kapısını kapatırlardı. Buğdayı ambarın altındaki oluktan alırlardı. Ambarın tamamen boşaldığı hiç görülmedi. Bu sayede hiç bir zaman zahire sıkıntısı çekilmedi (Pîr Ahmet/ Efendi Sofça).

Somuncu Baba savaş sonrasında padişahın isteği üzerine yapılan camide çalışacak işçilerin ekmeğin ihtiyacını, tek başına karşılaması da buna güzel bir örnektir.

Selim Dede Osmanlı padişahı I.Murat Han'a "Sen müsaade buyur, ben bütün orduna yemek ziyafeti vereyim ve atlarının yemlerini temin edeyim" der. Padişah I. Murat Han buna çok şaşırır. Çünkü Selim Ata'nın birkaç koyunu ve birkaç yığın ekininden başka hiç bir şeyi yoktur. Askerler ile yemekler hazırlanır, yemeğe oturulur. Bir de ne görsünler yemekler tükenmediği gibi bir de artmaktadır. Atların

ise harmanda tınaz halinde bulunan ekinleri yedikçe çoğalmasını büyük hayretle izlemektedirler (Selim Dede/ Domaniç).

Yağbasan Dede çobanlık yaparken yanına eşkıyalar gelir: “Bize verecek neyin var?” derler. O da “bir kap yemeğim var hepimize yeter” der. Bunun üzerine eşkıyadan biri: “Sen bizimle dalga mı geçiyorsun” diyerek Yağbasan Dede’yi öldürmüş. Bakmışlar ki gerçekten de bir kap yemek herkese yetmiş (Yağbasan/ Domaniç).

Mumla ekmek pişirmek ve mumla hamamı ısıtmak da az yiyecekle çok kişiyi doyurmak başlığı adı altında alınabilir.

Cafer Dede, Yeşil Cami arkasındaki pazaryerinin oradaki hamamda tellaktır. Bir gün bir tabur asker gelir. Hamamda yıkanmak ister. Ancak su buz gibidir. Cafer Dede kazanı kurar ve altına bir mum yakar. Bu kaynayan suyla bir tabur asker yıkanır (Cafer Dede/ Merkez).

Somuncu baba ekmeklerini mumla pişirmektedir. Fırına çamur atıp, ekmek olarak çıkarmakta ve bunlara vermektedir. Bu ekmekleri bir mum ile pişirmiş (Somuncu Baba/ Tavşanlı).

Menkıbelerde geçen az yiyecekle çok kişiyi doyurma motifi dini kaynaklıdır.

2.12.7.3.Başkalarını İkaz Edip Kötülüğe Düşmekten Koruma

Evliya, insanların başına gelebilecek felaketleri önceden görebilme yeteneğine sahiptir. Reşat Atilla Hazretleri kişilerin başlarına gelebilecek felaketleri önceden görüp, kişileri olumsuzluklardan korumuştur.

M. Reşat Atilla Hazretleri birgün kendisini ziyarette gelen ve trenle seyahat etmeyi seven İzmirli müridi Selahattin Bey’e trene binmemesini otobüsle gitmesini tembihler Selahattin Bey İzmir’e otobüsle döner ve o gün tren kaza yapar.

Kaymak Mehmet Efendi birgün rüyasında M. Reşat Atilla Hazretlerinin kendisine “çatıya çıkma” dediğini görür. Ancak bir cuma günü çatıda gördüğü kırık kiremidi tamir için çatıya çıkar ve yere düşer. Ayağı kırılan Kaymak Mehmet Efendi ömrü boyunca topallamak zorunda kalır (Mehmet Reşat Atilla/ Emet).

2.12.7.4. Tehlike ve Felakete Maruz Kalanları Kurtarma

Velâyetnamede çok sık rastlanan motiflerin başında tehlike anında insanlara yardım etme gelmektedir. Genellikle deniz üzerinde batmak üzere olan gemi sahibinin “velayet erenlerinden” yardım dilemesi şeklinde gerçekleşmektedir. Geminin ya da malın sahibi duaların kabulü halinde mallarının ya da parasının yarısını nezr olarak vereceklerini sözünü verir, kurtulduktan sonra da adaklarını yerine getirirler. Kurtarma işi bizzat veli tarafından ya da onun görevlendirdiği derviş ya da Hızır tarafından gerçekleştirilir (Duran, 1995, 99).

Velî, kutsal vatan topraklarının zahirdeki sahipleri oldukları için, düşmanla savaşarak, buldukları yerleri düşmandan korurlar. Eski Türk inanışındaki kamların görevlerini veliler devralmıştır. Eski Türk inancındaki koruyucu ruhlar, kutsal vatan topraklarını kollar ve gözetir. Bu işlev, İslamiyet sonrasında veliye atfolunmuştur.

Kütahya Hisarcık ilçesi Şeyhçakar köyü Türbesi’nde yatmakta olan zat için, ülke savaş halinde olduğu zamanlarda türbenin içerisindeki savaş âletleri ve sancağının kaybolduğu savaş bittikten sonra malzemelerinin kanlı olarak, yerlerine geldikleri anlatılır. Bu durum en son, 1974 Kıbrıs Savaşı’nda yaşanmıştır (Şehitler Türbesi/ Hisarcık).

Kütahya Altıntaş ilçesi, Akçaköyde yatmakta olan Aziz Dede askere gidene "Evladım eğer başın sıkışır ise, Yetiş Aziz Dede diyerek beni çağır " der. Bu nasihati alan askerin bir gün başı sıkışır ve dedeye çağrıda bulunur. Harman yerinde bu sesi duyan Aziz Dede, elindeki yabayı savurmaya başlar. Yardım isteyen asker teskere alınca, Aziz Dede’nin kendisine yardıma geldiğini söyler ve cepheden getirdiği yabanının kırk parçasını köylülere gösterir (Aziz Dede/ Akçaköy).

Somuncu Baba’nın karşısında bulunan yol, dar olmasına rağmen üç araba yan yana geçebilmektedir. Bu durum “Somuncu Baba’nın kerametidir, o yolda kaza hiç olmaz denilmektedir.”

Balıklı Dede havuzunun içerisindeki balıklar, savaş sırasında kaybolur savaş bittikten sonra tekrar aynı yere dönerler ve vücutlarında savaşın izlerin görmek mümkündür.

Ayrıca savaş zamanlarında Şeyhi’nin dümbelek çalarak harbe gittiğini rüyasında gören bazı köylülerin olduğu da anlatılmaktadır (Şair Şeyhi/ Dumlupınar)

Saruhanlar köyünde çocuğun birisi motorun altında kala yazmış fakat Bekir Dede elini uzatmış ve çocuğu kurtarmış (Bekir Dede/ Domaniç).

Aşçıoğlu İsmail adlı sülale imarethanenin aşçılık görevini yerine getirmektedir. Etsiz yemek çıkmayan imarethanede büyük kazanlarda yemekler daha çabuk pişsin diye odunlar akşamdan külün içine gömülür bu şeklide daha çabuk yanması sağlanırmış. Sıcak külün içine konan odunlar gece ateş alır ve yanmaya başlar. İsmail uykusunda bir ses duyar: “İsmail kalk imarethane yanıyor yangın çıktı.” Bunun üzerine İsmail uyanır bakar ki odunlar alev almış hemen alevleri söndürür (Yakup Bey/ Merkez).

Karadonlu Can Baba, Kıbrıs Barış Harekâtında da düşmana karşı savaşmıştır. Türk askerinin savaş alanında çok zor durumda kaldığı bir anda yine ortaya çıkmış ve Türk askerlerini kurşun işlemeyen abası altına saklayarak korumuştur. Savaş alanında, Karadonlu Can Baba ile tanışarak adresini alan asker, savaştan sonra Akçaalan’a gelerek kurban kesmiştir (Karadonlu Can Baba/ Gediz).

2.12.7.5.İnsanlara Doğru Yolu Gösterme

Kul hakkına riayet edilmesi gerektiği, yalan söylemenin doğru olmadığı, içki içmenin günah olduğu, uygunsuz davranışların sergilenmemesi gerektiği menkıbelerde anlatılmaktadır.

Pîr Mehmet Efendi, heybesindeki altınları dere kenarına boşaltır ailesi bu davranışa çok kızar fakat daha sonra oraya vardıkları zaman altınların siyah yılana dönüştüklerini görürler. “İşte hükümetin parasını haksız yere yiyen insanların hali budur” der (Pîr Mehmet Efendi/ Tavşanlı).

Sarı Dede, camiye gelmeyen insanlara üzüldüğü için sanki onlar camiye geliyormuş gibi kâr üzerine onların ayak izlerini yapması insanların iyiliğini istemeye ilgilidir (Sarı Dede/ Tavşanlı).

2.12.8. Veliliğini Kabul Etmeyenlere Yönelik Keramet Motifleri

2.12.8.1. Kendisine İnanmayan Kişilere Felaket Musallat Etmek

Bu motif, Kitabı-ı mukaddes'te en sık rastlanan motiflerdendir. Peygamberler Allah'ın emirlerine karşı gelen kitlelere çeşitli felaketler musallat etmişlerdir. Hz. Nuh'un halkı, çıkan bir tufanda mahvolup gitmiş, ancak gemiye binenler kurtulmuştur (Hud, 25-45). Hud surenin 66 ve 69 ayetlerinde de Salih Peygambere inananmayan Semud kavminin helak edilişi anlatılır.

Veli, mezara ve çevresine zarar verenlere felaket musallat eder. Özellikle yatır çevresindeki kutsal ağaçlardan kesenler, çıra yapanlar ve hayvana yedirmek için meşe yaprağı toplayanlar çeşitli yollarla cezalandırılır. Bu cezalar daha çok yürüyememe, sakat kalma, çocuğunu kaybetme, değerli varlığını kaybetme şeklinde olur.

Kılagılı İsa, Teke Beğ'inin emriyle Abdal Mûsâ'yı yakalamaya gelir. Attan aşağı inmesi rica edilir, fakat Kılagılı İsa, attan inmediği gibi şeyhe karşı gerekli âdab ve erkândan uzak davranışlarda bulunur. Bunun üzerine Abdal Musa'nın kerametiyle Kılagılı İsa'nın ayağı üzengiye takılır, at ürker vücudu parçalanır (Güzel,1999,117).

Bektaşî menkıbelerine olduğu gibi Kütahya yöresi türbe ve yatır menkıbelerine bu durum şu şekilde geçmektedir: “Gayberenler'in olduğu yerden odun getiren imamın başına şu felaketler gelir: Sobanın üzerinde duran çaydanlık devrilir, imamın oğlunun ayağını yakar (Gayberenler/ Aydoğdu)

Türbe ve yatırlara zarar vermek isteyen kişilerin karşısına çıkan bu zatlar buna izin vermez. Ekmekçi Dede kendisine saygısız davranılmasını hoş karşılamaz ve mutlaka uyarır. Ekmekçi Dede'nin Türbesi'ni kaldırmak isteyen mühendisin rüyasına girmesi ve uyarması “hasımlarına felaket etme ve cezalandırma” motifiyle ilişkilidir.

Erenler düzünden sapları at arabasıyla harman yerine götürürlermiş. Bu sapların içerisinde Erenler düzünde bulunan bir ağaç da varmış. Ağaç parçası toplanan sap ile birlikte arabaya yüklenmiş. Köylü yüküyle birlikte köyün yolunu tutmuş. Erenler denilen yere geldiğinde “Dut kardeş dut” diye bir ses işitmiş. Ne olduğunu anlamayan köylü at arabasını bir türlü kıvıltamamış. Yükünü boşaltmış

yüklemiş yine hareket edememiş aynı sesi duymuş. Sapların içerisindeki ağacı görmüş ve arabadan onu indirir indirmez araba hareket etmiş (Erenler Düzü/ Kırgıl).

Sariot köyünde yol çalışmaları yapılmış. Türbenin olduğu yerde de çalışma yapmak istenmiş; ancak dozer tam çalışmaya başlayacakken önüne bir manga asker dikilmiş. İşçiler çalışmayı durdurmuşlar ve “biz burayı yıkamayız” deyip, gördüklerini anlatmışlar. İşçilerden biri buna inanmamış bu sefer o çalışmaya başlamış aynı olayı, aynı işçi de görmüş çalışmayı durdurmuş.

Yağbasan Dede'nin bulunduğu yerde içki içmeye gitmişler. İbrahim Yeşil gençleri uyardığı halde gençler inanmamış ve içmeye başlamışlar. O an bir tufan başlamış ve her biri bir yere savrulmuş (Yağbasan/ Sariot).

2.12.8.1.1.Ölümlle Cezalandırma

Velinin büyüklüğünü kabul etmeyen kişiler ölümlle cezalandırılabilirler. Ölüm saygısızlığı yapan kişinin başına gelebileceği gibi, yakını ve hayvanların da başlarına gelebilir.

Türbe yakınlarında oturan yaşlı bir kadın, ineği için türbe bahçesindeki otları hayvanına yedirmek için götürmüş, ertesi sabah kadının ineği ölmüştür (Ahi Ali Türbesi/ Merkez köyler).

Yıllar önce Perişan Dede'nin çevresinde evler varmış. Bu evlerde oturanlar, külllerini ve pisliklerini bu kabrin yakınına atmışlar. Dede'ye saygı göstermemişler, temiz tutmamışlar. Bu evler hep yıkılmış, içlerinde yaşayanlar da çeşitli hastalıklara tutularak ölmüşler. Soyları, sülâleleri kesilmiş. Çok az bir kısmı, bu köyden göçerek kurtulmuş (Perişan Dede/ Altıntaş).

Kabrin sol tarafındaki evde Ali Paşa isimli bir şahıs oturmuş. Evin bodrumunu kazarak, tenekecilik yapmak istemiş. Fakat gece, geç vakitlere kadar gürültülü bir şekilde çalışarak kimseyi de uyutmamış Bir hafta sonra ölmüş. Komşuları "Ali oraları kazdı Ahî İzzeddîn'i rahatsız etti de onun için öldü" derler (Ahi İzzettin/ Merkez).

Çitgöl'den Ali Rıza isiminde bir kişi, Ece Sultan'ın bulunduğu tepedeki ağaçlardan evine odun için, kesmeye gelir. Balta sesini duyan, köyün muhtarı Arap Havva:

"Ali Rıza, bu ağaçları kesme! Dede var burada!" diye tembihte bulunur. Ali Rıza, bu anda belinden tabancasını çıkarır. "-İşte dede budur!" deyip tabancasını gelişi güzel Ece Sultan'a oraya buraya, ateş etmeye başlar, "-Ece Sultan bana engel olmaya kalkışır, onu alnından vururum" der. Ali Rıza odununu keser, hayvanına yükler, köyüne döner, evine varmadan, sokaktaki dönemeci dönerken belinden tabancası düşer. Belinden düşen tabancasını almak için eğildiğinde tabanca kendiliğinden ateş alır. Kurşun ağzından girer, kafatasını parçalar (Ece Sultan Türbesi/ Simav).

3.13.8.1.2.Ateşte Yanarak Cezalandırma

Köyün yanındaki tarlaya eğrek (gölgelik) yapmak için burada bulunan ağaçtan izinsiz keserler. Bunun üzerine ağacı getiren merkep ve yiyen keçilerinin fırında yandığını ifade edilmektedir (İhsan Dede/ Domaniç).

Hüseyin Dede'nin bulunduğu alanda kazı yapmak isteyen kişinin başına şu felaketler gelir: Hüseyin Dede'nin kendisine bir şey yapamayacağını söylemesiyle birlikte arabası bir anda yanar ve perişan bir hayat sürdürür (Hüseyin Dede/ Hisarcık).

2.12.8.1.3.Hastalıkla Cezalandırma

Saygısızlıkta bulunan, abdestini bozan kişiler çeşitli şekillerde cezalandırılırlar.

Söğüt köyünden Şenköy'e düğüne gelirler. Düğünü biten Söğütlüler köylerine dönerken köylüden biri Küçükkyeren Dedesi'nin mezarının bulunduğu yerde küçük abdestini bozar. Biraz ilerledikten sonra, kişi hastalanır, sabaha kadar hasta yatar (Küçükkyeren Dedesi/ Simav).

Zekeriya Efendi Türbesi'nin sol tarafında kuru bir ağaç vardır. Bir kişi ağacı oradan söküp evine götürür. Aynı şahıs sabahleyin ağzı, burnu köpükleri içinde, ağacı tekrar geri getirir (Zekeriya Efendi/ Simav).

M. Reşat Atilla Hazretlerine Azant köyünde çok eziyet edilmiş, bunun üzerine O'da yardımcısı Azantlı Hasan Ağa'ya "Burada vazife bitti Yağcı'ya gidelim" der ve yola çıkarlar. Yağcı'ya göçer göçmez Azant baştan sona yanar. M.

Reşat Atilla Hazretleri de “Allah Azan’ta gücendi” der (Mehmet Reşat Atilla Hz. Türbesi/ Emet).

Evliyaların makamlarına ve buldukları mekânlara karşı dikkatli olunmalıdır. Yola Geldi makamının çevresine hayvan pisliklerini atan bir kadın rüyasında evliya tarafından uyarılmış bu uyarılara kulak asmayan kadının başından musibet eksik olmamıştır (Yola Geldi Türbesi/ Gediz)

2.12.8.1.4. Bir Organından Yoksun Bırakarak Cezalandırma

Sarı İsmail suçlamalar karşısında pamukla ateşi bir elinde tutmuş, fakat Kadı’nın bu durumu da sihirbazlıkla suçlaması üzerine kadıya, bedduada bulunmuştur.

Sarı İsmail:

-“Gözün kör olsun” der. Tam bu sırada masanın üzerinde bulunan kor patlayarak kadının bir gözüne çarpıp kör olmasına neden olur. Eğer Sarı İsmail gözlerin kör olsun deseymiş, kadının iki gözünün de kör olacağı söylene gelmiştir (Sarı İsmail/ Tavşanlı).

Velînin kerametini sorgulayan kişilerin de başlarına felaket gelmektedir.

Pîr Ahmet, savaş zamanında askerlere yemek verirmiş. Bir çuvalın içine ekmekleri koymuş, çuvalın ağzına da bir şey örtmüştü. Bu ekmek hiç bitmezmiş, kim ne kadar yerse yesin hiç sonu gelmezmiş. Askerlerden biri dayanamamış, örtüyü kaldırıp bakmış. Sonra da o askerin gözleri kör olmuş (Pîr Ahmet Efendi/ Sofça).

Adamın birisi rüyasında Arap Dede’nin mezarının bulunduğu yerde bir zatın yattığını görür. Sabahleyin etrafını ağaçlarla çevirir. Başka bir kişi de burada türbe mi olur deyip alay eder, orada bulunan taş tekmeler ve o an adamın ayağına felç iner (Arap Dede/ Domaniç).

Kusumlar köyünden Fadime Teyze isminde bir kadının Cıbcık Yâren Dedesi’nin mezarının yanında tarlaları vardır. Birgün kadın, tarlada çalışırken, mezarın yanına bir geyik geldiğini görür. Bakar ki nur yüzlü, sakallı bir kişi geyiği sağmakta. Hemen eve gelir, durumu anlatır, aileden Avcı Bekir ismindeki kişi geyiği vurmak için tarlaya gider,

geyiği vurur. Geyik dile gelir, beddua eder: "Ellerin büzülsün" der. O anda Avcı Bekir'in elleri büzülür, ölünceye kadar o şekilde gezer (Cıbcık Yâren Dedesi/ Simav).

Ahmet Dede Türbesi'nin yanında oturan kadın hidrellez günü yanı başındaki türbeye değil de Hüseyin Dede'nin Türbesi'ne adak adamak için gidince, Ahmet Dede kızar ve rüyasında kadının gözünü kör edeceğini söyler. Gerçektende bir gün, odun kırarken odunlardan biri kadının gözüne gelir ve kadın kör kalır (Ahmet Dede/ Domaniç).

Türbenin onarımı sırasında bir ağaç, ele ayağa dolanır. Köylü ağacı keser. Ertesi gün Çarşamba köyünden traktöre tuğla yükleyip gelirken traktör devrilir ve köylü motorun altında kalır. Kazada köylünün kolu bacağı kırılır. Aynı adamın çocukları da bu saygısızlığın cezasını çekerler. Yol kavşağında tekeri patlar jantı sökeyim derken jant fırlayıp çenesini dağıtır (Paşabalı/ Domaniç).

1960-1965 yılları arasında Hisarköylüler köy namına, domuz avına giderler. Akşama kadar hiçbir avcı silah atmadan, dağları dolaşır gelir. Koca Dede'nin bulunduğu yere gelince, can sıkıntısından, eğlenememekten, Koca Dede'nin mezarına doğru, bir ağaca şapka asarlar, ne kadar avcı varsa, hepsi şapkaya silah atar. Avcılar ne kadar kurşun atarlarsa atınsınlar, Koca Dede'ye doğru olan şapkayı bir türlü vuramazlar, içlerinden birisinin silahı parçalanır, eli yaralanır (Koca Dede/ Simav).

2.12.8.2.Hasımlarına Korku ve Dehşet Verecek Durum ve Şekillerde Görünme

Kütahya yöresi türbe ve yatırlarında velinin büyüklüğünü kabul etmeyenlere yönelik kerametler şu şekillerde zuhur eder:

Sarıot köyünde yol çalışmaları yapılmıyormuş. Türbenin olduğu yerde de çalışma yapılmak istenmiş; ancak dozer tam çalışmaya başlayacakken önüne bir manga asker dikilmiş. İşçiler çalışmayı durdurmuşlar ve "biz burayı yıkamayız" deyip gördüklerini anlatmış. İşçilerden biri buna inanmamış bu sefer o çalışmaya başlamış, aynı olayı o işçi de görmüş ve çalışmayı durdurmuştur (Yağlıbasan/ Domaniç).

Burada daha önceleri mezar yokmuş, fakat halk arasında burada bir velînin yattığı bilinirmiş. Mezarın bulunduğu yerin karşısına bir aile ev yapıp yerleşmiş. Evin sahibi Sabriye Karagöz burada bir yatır olduğuna inanmazmış. Bunu da herkese söylemiş. Bir gece rüyasında Hüseyin Dede bu kadını sürüye sürüye götürmüş. "Bak ben burada yatıyorum, yerim burası" demiş. Sabah olunca orayı kazmışlar ve kemiklerini görmüşler. Hemen etrafını çevirip düzeltmişler (Hüseyin Dede/ Merkez).

Semerköy'den bir kişi, cuma günü sabahleyin Bedrettin mevkiinde bulunan tarlasına çift sürmek için gider. Tarlada çift sürerken Muhammed Bedrettin Hazretleri gelir, selâm verir. Çift süren kişiye; "Oğlum, bugün hangi gündür" diye sorar. Kişi "Cuma günü olduğunu" söyler. Muhammed Bedrettin Hazretleri: "Oğlum, cuma günü Müslümanların bayramıdır, bir daha böyle bayram gününde çift sürmeye gelme" der, elini kaldırır. "Yoksa seni döverim" diyerek, avucunu açar. Kişi bakar ki, avucunun içi ayrık. Aynı anda evliya kaybolur. Bunu gören çiftçi eşyalarını alarak köye döner (Bedrettin Türbesi/ Simav).

2.12.8.3. Hasımlarına veya Başkalarına Beddua Ederek Cezalandırma

Cemal Sultan Kızıldağ mevkiinde harbe girer ve harpte yaralanır. Kendisine yardıma gelmeyen Oyuk Dede'ye bedduada bulunur. "Yetiş ya Oyuk" der, fakat Oyuk, yardıma gelmez. Cemal Sultan da "Oyulasıca Oyuk nerde kaldın? Senin ziyaretçin olmasın" diye beddua eder, bu beddua sonucunda Oyuk Dede'nin hiç ziyaretçisi olmaz (Cemal Sultan/ Afyonkarahisar).

Bir cuma günü İbrahim adında bir zat, Aksu'ya giderken yolu Sakıp Dede'nin dergâhına düşer. Dergâha girip: "Bana fırsat verseler bütün dedelerin ayaklarını kırardım" der. Dergâhtan giderken, yakın bir yerde düşüp ayağı kırılır (Sakıp Dede/ Merkez).

2.12.8.4. İftira Atan Kişilerin Cezalandırılması

Kemal Sultan'a iftira atan kişilerin bedenini toprak kabul etmez. Bu yüzden Kemal Sultan'ın mezarı yakınına, iftira atanlar defnedilmez.

Kemal Sultan'ı çekemeyen kişiler ona, iftira atar. Kemal Sultan buna aşırı üzülür. Önceleri buna bir şey demez ama o sabrettikçe, onlar iftiralarını sağlamlaştırma çabaları güderler. Nihayet ben onların dediği gibi değilim demekle yetinerek iftira sahiplerini Allaha havale eder ve şöyle der: "Allah bizi dünyada da ahirette de iyi komşularla bir arada buldursun" İşte o günden bugüne iftira atan kişilerin cenazeleri hep toprak üstüne çıkmaktadır (Kemal Sultan/ Tavşanlı).

Hacı Ahmet Efendi'ye, bizim kadınlarımızı gözetliyor diye iftira atarlar. Dönemin kadısına şikayet ederler. Zamanın kolluk kuvvetleri, şikâyet üzerine Hacı Ahmet Efendi'nin yanına gelirler. Kiblede başka yöne dönmeyen, zikir etmekten arkasına bakmaya vakit bulamayan Hacı Ahmet Efendi, kolluk kuvvetleri gelince, arkasına döner, kaşlarını kaldırır: " Sizin gölünüz de varmış" der. O zamana kadar gölü görmemiş, geçelim kadınları gözetlesin. Kolluk kuvvetleri ihtiyar halinde Hacı Ahmet Efendi'yi taciz ederler. Ona olmadık eziyetler yaparlar. Hacı Ahmet Efendi, bu olay karşısında şu bedduayı yapar: " Ovanızdan duman, gölünüzden güman eksik olmasın" der.

2.13.Kütahya Yöresi Türbe ve Yatırlarının Ziyaretçi Profili

Ziyaret yerleri ve ziyaret fenomeni bir toplum içerisinde ve belli bir sosyo-kültürel ortamda vücut ve hayatiyet bulmaktadır. Türbe ziyaretinde özellikle kadınların ağırlıkta olduğu bilinir. Saha çalışması sırasında kaynak seçiminde cinsiyetin önemli olduğu göz önüne alınacak olursa, sahada erkek kaynak kişilere ulaşmak daha kolay olmuştur. Türbe ve yatırlar üzerine sahada iki farklı anket çalışması yapılmıştır. Birinci anket çalışması doğal ortamında, doğal mekânlarda gözlem ve mülakât metotları kullanılarak elde edilmiştir. İkinci anketimiz ise, yapay ortamda mülakât tekniğiyle yapılmıştır. Bu iki çalışmanın sonuçları elbette farklı olacaktır. Köylerde kaynak kişilerimiz, özellikle erkek kaynak kişilerdir. Bu durumu göz önüne almak gerekir.

2.13.1.Sosyal ve Bireysel Özellikler

<i>Cinsiyet Bakımından (İcra Sırasında)</i>	<i>Alan Araştırmasında</i>
Erkek: %23	Erkek: %62
Kadın:%77	Kadın: %38

Eğitim, kültür ve maddi seviyesi düşük olan toplumlarda türbe ve yatır ziyaretlerinin daha çok yapıldığını görüyoruz. Bunun yanında eğitim ve kültür düzeyi yüksek olan insanları da burada görmek mümkündür. Tıpta her türlü çareye başvurmuş eğitim seviyesi yüksek kişilerin de son durağı türbeler olmaktadır. Kütahya ili türbe ve yatırlara yapılan ziyaretleri cinsiyet durumuna göre değerlendirmek gerekirse, bazı türbelerin yalnızca erkekler tarafından, bazılarının ise sadece kadınlar tarafından ziyaret edildiğini söyleyebiliriz. Yağmur dualarına çıkılırken kadınların duaya iştirak edemediği ortamlar yanı sıra, sadece kadınların katılabildiği törenler de vardır. Örneğin, Kayaarası'ndaki Alâ Sultan Türbesi'ne sadece kadınlar katılabilmektedir. Ziyaretçilerin cinsiyetleri bazı türbeleri adlandırma açısından da etkilemiştir. Altıntaş'ta yer alan Kızlar Tekke'sini, yalnızca kadınlar ziyaret eder. Tavşanlı'da yer alan "Adamlar Tekkesi ve Kadınlar Tekkesi" türbe ziyaretçilerinin kimler olduğunu göstermesi açısından da önemlidir.

Domaniç Ebe Çamlığı, doğum yapmak üzere olan kadınların ziyaret ettikleri bir mekândır. Efendi Bula'nın bayan olduğu ve evlenmek isteyen kızlara kısa zamanda eş bulmalarını sağladığına inanıldığı için, özellikle genç kızlar tarafından ziyaret edilir.

Türbelere, kadınların, erkeklerden daha fazla rağbet etmesinin nedeni "kutsal mekân arayışı olarak açıklayabiliriz. Camiler kadınlara, gerçek mânâsıyla açık değildir. Erkekler Cuma, bayram ve cenaze namazlarıyla camiye gitmekte ve kutsal mekânda bulunma hissini yaşamaktadırlar. Kadınlar için bu durum oldukça sıkıntılıdır. İşte bu ihtiyacı karşılamak için mahalle ve tepe yamaçlarında bulunan türbe ve yatırları mekân olarak seçmektedirler. Örneğin; Karadonlu Can Baba Türbesi, özellikle Cuma günü kadınlar tarafından ziyaret edilir. Saat on sularında kadınlar burada Kur'an-ı Kerim okur, dualar eder, sohbetler yapıp namazlarını

kılarlar²⁰ (Karadonlu Can Baba/ Merkez). Cuma salası ile cuma ezanı arasında Paşam Sultan Türbesi'ni özellikle kadınlar ziyaret eder. Emet Süt Dede adlı ziyaret yeri de sadece sütü kesilen kadınlar tarafından ziyaret edilir. Gediz İlçesi İncir Dede adlı ziyaret yerinde de benzer uygulama ve inanışlar hâkimdir.

Eğitim Durumları:

İlkokul:%46

Ortaokul:%17

Lise:%19

Üniversite:13

Okuryazar olmayan:%5

Sosyo- ekonomik Durumları Bakımından

Alt Gruplar:%52

Orta Gruplar:%35

Yüksek Gruplar: %13

Yaşlarına Göre

15-25: %8

26-40: %30

41-65: %59

66 ve üstü: %3

Medeni Durumları Bakımından:

Evli:%77

Bekar:%21

Dul:%2

---

²⁰ Karadonlu Beytullah Türbesi'ne Cuma günü öğle vaktine doğru kadınlar yavaş yavaş toplanırlar. 10 kadın ellerinde Yasin kitapları ve Kuran'ı Kerimlerle birlikte türbeye gelirler. Bu kadınlar arasında türbeye ikinci kez ve üçüncü kez gelenler de vardır.

2.13.2.Türbe İle İlgili Bilgi Düzeyleri

Türbe ve yatır ziyaretlerinde bulunanların çoğu burada yatan zatların tarihi şahsiyetleri hakkında bilgileri bulunmaz. Menkıbevi tarzda anlattıkları bilgiler ise kulaktan dolma bilgilerdir. Ziyaretçiler; aile, komşu ve çevrenin anlatımları sonucunda ilk kez türbe ve yatır ziyaretlerini gerçekleştirmektedir. Bunun nedeni, burada yatan zatların kerametlerinin duyulması ya da tavsiye edilmesidir. Ziyaretçilerin çoğunluğu türbe ya da yatırda bulunan zatın “yüzü suyu hürmetine” dileklerinin kabul olacağına inanırlar. Türbe ve yatırda yatan zat hakkında anlatılan menkıbeler halk edebiyatı mahsullerinin ortak özelliği olan değişime tabi olmaktadır. Paşam Sultan hakkında anlatılan menkıbeler çeşitli varyantlar şeklinde ziyaretçiler tarafından anlatılmaktadır.

Türbe ve yatır ziyaretinde bulunan kişiler, farklı sosyal gruplar arasından teşekkül etmiştir. Türbe ve yatır ziyaretlerini belirleyen unsur, türbe ve yatırların etki alanlarıdır. Özellikle Aziz Dede Türbesi, yerel ve ulusal çerçevede felçli hastalar tarafından ziyaret edilen önemli bir merkezdir. Saha çalışmamız sırasında Antalya İli'nden ziyaretçilerle karşılaşmamız, bu yargıyı doğrulamaktadır. Paşam Sultan Türbesi / Merkez, Hayme Ana /Domaniç, Resul Baba/Altıntaş, Tul Aslan / Merkez köyler, Selim Dede/ Domaniç, Ebe Ana/ Domaniç, Ergun Çelebi, Gaybi Sunullah, Şehitler Türbesi cazibeleri ve şöhretleri açısından ülke çapında tanınmış ziyaret yerleridir.

Kaynak kişilere sorduğumuz ziyaret eder misiniz sorusuna aldığımız “30 yıl önce ziyaret ederdik” cevabı türbe ve yatırların fonksiyonlarının gittikçe azaldığını gösterir. Derleme sırasında kaynak kişi bu durumu: “Bizim buralarda türbe, tekkeye rağbet kalmadı” sözüyle ifade etmiştir. Kütahya ili türbe ve yatırlar eskiye nazaran daha az ziyaret edilmektedir.

Türbe ve yatırlara kadınların yanında çoğu kez çocukları da eşlik eder. Anneler kızlarının iyi bir eş ve iş bulması, hasta ve rahatsız çocuklarının da şifa bulması için türbe ve yatır ziyaretlerine çocuklarını da dâhil ederler. Özellikle Bun Dede yatırını cuma günü erkekler öğle namazındayken kadınlarca ziyaret edilir. Her ne kadar kadınlar bu mekânlarda rahatladıklarını söylese de bu mekânlara giderlerken hal ve davranışlarında bir tedirginlik sezilmektedir. Erkek kaynak kişiler ziyaret

sırasında resim çekme isteğimize olumlu yanıt verirken, kadınlar bu isteğimize olumsuz cevap vermişlerdir.

Dönenler Cami (Ergun Çelebi) içerisinde yer alan kuyu suyunun konuşamayan çocukların iyileşmesinde katkı sağlayacağı inancıyla anneler çocuklarını buraya getirmektedirler. Sanduka aralarında çocukların uyuması için yatakların olması türbe ve yatırlara, kadınların çocuklarıyla geldiğini gösterir. Söylemez Tekkesi sandukalarına, rahatsız olan çocukların kapatıldığı göz önüne alınırsa bu durum çocuklar için oldukça ürkütücüdür.

Belli türbe ve yatırlara özellikle bazı grupların yoğun ilgi gösterdiklerini söyleyebiliriz. Seydiömer Süleymancılar tarafından, Şeyh Salih (Halvetiler), Ergun Çelebi (Mevleviler), Cemal Sultan (Aleviler) tarafından daha yoğun bir şekilde ziyaret edilir. “Türkiye’nin her yerinden bu türbe ziyaretine gelinir. Özellikle bu tarikâta mensup olan kimseler başta İstanbul, İzmir ve Bursa olmak üzere çeşitli yerlerden guruplar halinde türbe ziyaretine gelirler(Seyitömer Türbesi/Seyitömer Beldesi). Şeyh Çakır Sultan Türbesi, Alevi- Bektaşî kültüründe önemli bir konumdadır. Çevre köylerden altısı bu ocağa bağlıdır, bu sebeple yılda iki bin kişi tarafından ziyaret edilmektedir (Kalafat, 1999, 519). Murat Dede, Aleviler yanında Sünniler tarafından da kutsal kabul edilip, etkin bir şekilde iki grup tarafından da ziyaret edilmektedir.

Yaşar Kalafat’ın “Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre Horasan Eri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları- I” adlı çalışmasında Hisarcık-Şehitler Türbesi’ni bir yıl içinde ziyaret eden kişi sayısı 1.500-2.000 kişi olarak verilmiştir (Kalafat, 1999, 518-519).

Bazı türbe ve yatırların cami bahçesinde yer alması namaz vakitlerinde ziyaretçilerinin artmasına olanak sağlar. Türbenin camiyle hemen yan yana olmasından dolayı, namazdan çıkan kişiler İshak Fakih’in Türbesi’ni muhakkak ziyaret ederler. Cami çıkışında ziyaret edilen türbeler ise şunlardır: Cafer Dede, Esrek Sultan, Ergun Çelebi.

Türbenin bulunduğu konum da ziyaretçi sayısını etkiler. Örneğin yıllar önce şehir merkezi dışında olan Esrek Sultan Türbesi’nin ziyaretçi sayısı fazlayken zamanla şehir içerisinde kalmasıyla ziyaretçi sayısı da azalmıştır. Esrek Sultan’a

getirilen huysuz hayvanların iyileşeceği inancı tarım ve hayvancılıkla uğraşan gruplar açısından önem arz ederken sanayileşmeyle birlikte bu gereksinimlerin ortadan kalkması ziyaret ihtiyacında da değişikliğe yol açmıştır.

Yağmur duası nedeniyle ziyaret edilen türbe sayısı da bir hayli fazladır. Yağmur duaların merkezi konumunda olan türbe ve yatırlar bu uygulama sırasında ziyaret edilir. Kutlubeyler Köyü Tekkesi'nde düzenlenen yağmur duası törenine iki yüz kişi katılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜTAHYA İLİ TÜRBE VE YATIRLARI

3.1.Altıntaş İlçesi (1-29)

Türbe Yatır No: 1-Himmet Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Adı ve anlamı: Himmet Dede. Zorda kalanlara yardım ettiği için “Himmet” adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Alibeyköy/ Altıntaş. Akçaköy, Kütahya ilçe merkezine 40 km uzaklıkta ve Altıntaş yolu üzerinde bulunan Alibeyköy’de, köy camisinin bitişiğindedir.

Mimari yapısı: Yatır, köyün içinde, etrafı bir buçuk metre yüksekliğinde örme taşlarla örülü yirmi metre karelik bir alandadır. Çevirili alanda bir tane mezar ve kurumuş bir ağaç vardır, kitabesi yoktur. Dört tarafı çevrili mezarlar grubunda değerlendirilebilir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Himmet, Tekke (Köylüler bu adı kullanırlar).

Tarihi-Menkabevi Kişiliği: Köyün kurucularından olduğuna inanılır.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Belirli aylar (hac, askerlik zamanı). İlkbahar mevsiminde, ekseriya 6-7 Mayıs günlerinde.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Mutlu ve huzurlu bir evlilik başlangıcı için, 3) Hastalıkları iyileştirmek için,

Toplumsal: 1) Yağmur duası için, 2) Hıdrellez kutlamaları için, 3) Hacca gidenler, 4) Askere gidenler özellikle buraya gelip ziyaret ederler.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Köyün çevresindeki dedelerin kandil günleri dümbelek çala çala birbirlerini ziyaret ettiklerine inanılır.

Uygulamalar: 1) Çocuk sahibi olmak için: Özellikle çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar ziyaret eder. Taş toprak toplar yanlarına alırlar. Bundan bir kaç seneye kadar Mevlüt Çetin adlı türbedar tutulmaya gelen kadının başına ipi bağlayarak sağdan sola üç kez dolandırır, namaz kılınır ve daha sonra getirdiği danelerden birini yatır içinde bulunan kurumuş ağaca bağlar. Saha

çalışmamızda kaynak kişimiz yaklaşık altı ay önce böyle bir uygulamayla karşılaştığını söyledi. Köy ve çevresindeki kişilerin ziyarete geldiğini söyleyebiliriz. Afyon ve Altıntaş Köylerindeki göçebeler sıklıkla ziyaret etmektedirler. Dileklerin kabulü sonrasında erkek çocuğa Himmet, kız çocuğuna Satı²¹ isimleri konur. Bölgede çocuklara verilen isimlerde Himmet Dede'nin rolünün bulunduğu aşikârdır. Çünkü burada yatan zatın ismi Himmet, eşinin adı da Satı'dır (KK1).

2) Düğün: Düğün alayı tekkenin etrafında üç kez dolandırılır, dua edilir ve gelin alayı yoluna devam eder. Hacca gidenler, askere gidenler özellikle buraya gelir ziyaret eder. Yağmur duasında helva yapıp dağıtılır (KK1).

3) Yağmur Duası: “Yağmur Hayrı”, “Gözleme Hayrı” adı verilen törenler de yatırın başucunda yapılmaktadır.

Ödül ve cezalar: Ziyaret sonucunda çocuğu olan kişiler çocukları şayet erkek olursa adını Himmet, kız olursa Satı koymasına gerekir. Eğer çocuklarına bu isimleri koymazlarsa “çocukların hasta olacağına ve hatta öleceğine” inanılır (KK1).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar:

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler: Yaşlı amca gece yarısı uyandığı zaman yatırın olduğu yere ışık indiğini ve daha sonra ak saçlı, iri yarı, nur yüzlü kişilerin yatırdan Ana Sultan tarafına dümbek çalarak gittiğini görür (KK1).

Efsanelerdeki motifleri: Öldükten sonra varlığını gösterme

Türbe-Yatır No: 2-Aziz Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Aziz Dede. İsmi, Aziz olarak bilinmektedir.

Yeri ve Konumu: Akçaköy/ Altıntaş. Akçaköy, Kütahya merkeze 45 km, Altıntaş ilçesine beş km uzaklıktadır. Aziz Dede Türbesi, köy içerisinde Yukarı Cami yanında yer alır. Giriş kapısında Akçaköy Ziyaret Türbesi yazılıdır.

Mimari yapısı: Türbe, dikdörtgen şeklinde yığma yapının tavanı içeriden direklerle inşa edilmiştir. Türbenin sekiz küçük penceresi vardır. Avludan girildiğı zaman sol tarafta su kuyusu ve yıkanma odası bulunur. Bu kuyunun Aziz Dede'nin şifalı kuyusu olduğuna inanılır. Kuyu içerisinden eskiden bakır ile su çekilirken bugün elektrikli bir düzeneğe su yıkanma odasına borularla taşınmıştır. Türbe içinde on bir tane mezar bulunur. Bunlardan beş tanesi Aziz Dede ve oğulları medfunu, beş tane de Satı Nine ve kızları medfunu olarak bilinir. Mezarların şahideleri sarıklardan oluşmaktadır.

²¹ “Satı” Türbeye satılmış kavramından kısaltılarak oluşturulmuş bir isimdir. Burada “satılmak”, türbeye adanmak anlamın geldiğı için kız çocuklarını bu isim konur.

Türbenin sağ tarafındaki beş erkek mezarından en sondaki mezar Aziz Dede'ye aittir. Üzerinde büyük bir Türk bayrağı örtülüdür. Sol tarafta ise Aziz Dede'nin hemen ayağının dibinde eşi ve kız çocuklarının mezarları vardır. Onların da başlarında tülbentler sarılıdır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Aziz,

Tarihi-Menkabevi Kişiliği: Aziz Dede, Horasan erenlerindedir. Afyon Karacaahmet'te bulunan Karacaahmet ile kardeş olduğuna inanılır. Horasandan gelen bu zatların kardeş olduğuna inanılır. Karacaahmet, Afyon Karacaahmet'e, Aziz Dede Akçaköy'e, Seydi Sül Dede de Altıntaş Köyüne yerleşir. Bu üç erenin de ortak özelliği akıl hastalıklarını tedavi etmesidir (Öz,1996,123-125) Köyün kurucusu olduğuna ve köy halkının onun soyundan geldiğine inanılır. Bu yüzden köydeki bütün aileler türbede görevli olabilir. Bk. Türbedarlık bölümüne)

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamı ve Cuma günlerinde.

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Belirli aylar (hac, askerlik zamanı).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Felçli ve akıl hastalarının tedavisi için, 2) Askerden sağ salım dönmek için, 3) Yürüyemeyen çocukların yürüyebilmesi için, 4) Her türlü dert ve dilek için, 5) Huysuz ve yaramaz olan çocukların uslanması için, 6) Çocuk sahibi olmak için, 7) Depresyona giren hastalar için.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: İyi olmayacak hastaların iplerinin Aziz Dede tarafından çözüldüğüne inanılır.

Uygulamalar: 1) Felçli ve akıl hastalarının tedavisi için: İster akıl hastalığı olan isterse çocuk sahibi olmak isteyen kişiler yıkanma odasına getirilip erkek hastaları erkek tekkeşinler kadın hastaları ise kadın tekkeşinler su taslarıyla yıkar. Önce üç kez sağ omzuna, sonra sol omzuna ve başından aşağı buz gibi suyu dökerler. Bu arada hastanın dua etmesi gönlünden geçenleri dilemesi istenir. Yıkandıktan sonra mezarların bulunduğu tarafa geçilir. Sağlık yönünden rahatsız olan kişiler, sekinin bulunduğu bölüme oturtulur ve demir ile önce vücudun baş kısmından başlayarak ayaklara kadar her nokta gezdirilir. Tebere benzeyen demirin baş tarafı sağdan sola sürülür ve dua edilir. Bu işlemi tekkeşin yapar. Özellikle baş kısmı üçleme ile sıvazlanır. Tekkeşin, Allah şifanı versin diyerek buradaki uygulamayı bitirir. Kontrol edilmesi zor olan hastalar ipe içerideki direklerden birine bağlanır ve kapı üzerinden kapatılır.

2)Çocuk sahibi olmak için: Eğer çocuk sahibi olmak isteyen erkek ya da bayansa yıkanıp su içirildikten sonra beline bir al bez bağlanır ve tekkeşin o bezi tutarak Aziz Dedenin baş tarafından başlamak üzere sırayla bütün mezarların arasını dolandırır. Bu beze "Dede sıvazladı" denir.

Bu bez hamile kalıncaya kadar hasta belinden çıkarılmaz. İki rekât namaz kılar ve iki mezarın arasına, baş kısmı şahide bölümüne gelecek şekilde yatırılır. En az on beş dakika da olsa uyumak şarttır. Adak adanır dileğin kabulü halinde erkek çocuğa Aziz, kız çocuğuna ise, Satı ya da Sultan ismi verilmesi istenir. Pratikler tamamlandıktan sonra türbe içinde bulunan adak sandığına beli bir para atılır ve yine tekkeşine de gönlünden geçen bahşış takdim edilir.

3) Her türlü hastalığın tedavisi için: Karacaahmet Türbesi, Seydi Sül Türbesi ve Aziz Dede Türbelerindeki uygulamalar benzerdir. Hepsinde de geyik boynuzu ile hastalığın tedavisi, su ile yıkanma ve kutsal sudan içme pratikleri uygulanır. Hastalığı olanlar, hastalığına şifa bulanlar, çocuğu olanlar değişik elbise, örtü, giyim kuşam eşyalarını getirip yatırların üzerine bırakırlar. Hastası uzakta olanlar hastanın elbisesi bir süre kaldıktan sonra götürülüp tekrar hastaya giydirilir. Ziyaretçilerin ekonomik durumlarına göre adakların kabulü sonrası adak kurbanları kesilmektedir.

4) Dileklerin kabulü sonrasında yapılan adaklar (şükür adaklar): Genellikle adak kurbanı olarak büyük baş hayvanlar kesilir. Türbe etrafında bulunan hayvanların kesim yerlerinde ve aş evlerinde yemekler hazırlanıp gelen misafirlere ikram edilmektedir. Bazen adağı adayan kişi kendisiyle birlikte köylüsünü de türbeye getirmekte ve görevlerini birlikte yapmaktadırlar. Dileği kabul edilen kişilerce kesilen kurbanlar gariban halka dağıtılmaktadır. Bazen de yemekler yapıp gelen gidene ziyafetler verilmektedir. En son yapılan derleme sırasında tekkeşin büyük baş hayvan (düve) kesildiğini belirtti. Felçli bir hastanın iyileşmesi sonrasında beş tane küçükbaş hayvan kurban edilip eti dağıtılmıştır (KK2) Tekkeşin tarafından Perşembe akşamları mum yakılmaktadır. Maddi durumu zayıf olan kişiler tekkeşin olurlar, her yıl muhtarlık bu hizmeti farklı köylülere verebilmektedir. Köyde Tekkeşin olarak bir dönem Yatır sülalesi bu hizmeti yerine getirmiştir, şuan ise tekkeşin Aysel Kasap adlı kadındır.

5) Huysuz ve yaramaz olan çocukların uslanması için: Çocuklar, caminin içindeki kuyudan çıkan suyla yıkanır ve misafirhanede ya da sandukalar arasında uyutulurlar. Aziz Dede'nin uykuda hastaya şifa verdiği inandır. Karacaahmet Türbesi'nde karanlık bir odaya kapatıp uyutma varken Aziz Dede Türbesi'nde buz gibi suyla şok tedavisi uygulanmaktadır.

Ödül ve cezalar: Kurtuluş Savaşı yıllarında Yunanlılar bu çevreyi işgal etmişler, köyün dışındaki köprüden geçip de bu köye girememişleridir (KK2)

Aziz Dede'nin başta köy üzerinde ve Kütahya çevresinde koruyucu bir ruh olduğu yönünde anlatılar vardır. Gediz depremi sırasında köyde hiç yıkıntının olmamasını, yanı başındaki camide yangın çıktığı halde tekkeye zararı olmadığı, doğuştan konuşamayan çocuğun konuşmaya başladığı, felçli hastanın yürümeye başladığı, zabdetmekte zorlanılan hastanın uysallaştığı yönünde menkabeler anlatılmaktadır (Öz, 1996, 123).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar: Aziz Dede, askere giden bir kişiye “Evladım, eğer başın sıkışırsa: “Yetiş Ya Aziz Dede diyerek beni çağır.”der.

Nasihati alan askerin savaşta gerçekten başı sıkışınca: ‘‘Yetiş Ya Aziz Dede’’ diye çağırır. Harman yerinde askerin çağırısını duyan Aziz Dede elindeki yabayı sallamaya başlar. Bu sırada Aziz Dede'nin yabasının bir parmağı kırılır. Bu kırık parçayı yanına alan asker tezkiresini aldığı anda beraberinde köyüne getirir ve köylülere Aziz Dede'nin savaş sırasında kendisine yardıma geldiğini söyler. Bu duruma inanmayan köylülere Aziz Dede'nin yabasını getirerek elindeki kırık parçayla karşılaştırır ve gerçekten de bu kırık parça ile Aziz Dede'nin kırık yabasının birbirine uyduğunu ispatlar, böylece köylüler Aziz Dede'nin keramet sahibi bir evliya olduğuna inanırlar.

Aziz Dedeyi görenlerin var olduğu söylenir. Felçli bir hastanın ayaklarını avuçlayarak hastayı iyileştirdiği söylenmektedir (KK3). Diğer bir efsanede ise, Aziz Dede'nin talebi üzerine kayalar dile gelir, şahitlik yaparlar (KK2).

Aziz Dedenin Orta Asya erenlerinden olduğu ve yedi kardeşinin bulunduğu bilinir. Dede bir gün köyün bulunduğu yere gelir. Çok susamıştır. Ama etrafta içecek su bulamaz. Elindeki kılıcı yere saplar ve oradan su akamaya başlar. Bu su türbede bulunan kuyudan akan sudur (KK2).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler:

Bir gün aşırı huysuz olan bir genç gelir. Güç bela hasta yıkandıktan sonra kalın urganla direğe bağlanır ve üzerinden kapı kitlenir. Aradan on beş dakika geçmeden hasta dışarıya çıkar herkes şaşırır nasıl olurda hasta kitli kapıdan ve pencereden çıkmıştır. Bunda Aziz Dede'nin kerameti olduğuna inanılır.

Felç inmiş, kımıldamadan yatan bir gelini battaniye içinde getirirler. Hasta yıkanır, su içirilir, yatırların arasına uyumaya bırakılır. On beş dakika sonra gelin sağlıklı bir şekilde dışarı çıkar (Öz, 1996, 123).

Efsanelerdeki motifler: Cansız varlıkları canlandırma (Aziz Dede'nin talebi üzerine kayalar dile gelir, şahitlik yaparlar.) Öldükten sonra varlığını gösterme (Zor durumda Türk askerini bulunduğu durumdan kurtarma) Tayyi mekân ve zaman, yerden ve kayada kılıcıyla su çıkarma, tehlike anında kurtarma.

Türbe-Yatır No: 3- Alıncak Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Alıncak Türbesi (Döner Taş Türbesi). Alıncak Köy'ünden ismini almıştır. Köyün isminin almasıyla ilgili şu efsane anlatılır: ‘‘Anadolu'nun fethi sırasında Seyyid Battal Gazi Hz. komutasındaki Türk askeri birliği Işıklar Köyü ve Alıncık Köyü karşısındaki tepelere mevzilenmiş. Vakit akşam üstü imiş. Işıklar köyünün bulunduğu yerde birkaç koyun ahır ile karşısında birkaç hanelik Alıncık köyü yer alır ve uzaktan görünür. Komutan eli ile işaret ederek şu karşığı köy bugün alınacak. Işıkların olduğu yer ve şu karşığı köy isimlerini buradan almıştır (Ekspres Gazetesi, 13 Haziran 1990, 9878).

Yeri ve Konumu: Alıncık /Altıntaş. Altıntaş ilçesine bağlı Alıncık köyünde bulunmaktadır. Türbe Altıntaş ilçe merkezinin 25-30 km. güneybatısında köyün batı kenarındaki eski mezarlığın içinde yer alır. Mezarlığın kenarında yer alması nedeniyle çevresi mezar duvarıyla örülüdür. Mezarın bakımsızlığı türbeye ulaşımı zorlaştırmaktadır. Alıncık Türbesi'ne varmadan önceki Pınarcık köyünde ise Emircan Tekkesi bulunmaktadır.

Mimari yapısı: Türbe, kare planlı kübik gövdeli önü büyük bir kemerle açık, içten kubbe dıştan sekizgen üzerine binen piramidal külahlı asıl yapı ile bunun önüne sonradan eklenen enine dikörtten plânlı bir bölüm ve aynı planda bir ön avludan oluşmaktadır. Duvardaki taşlara kazınmış tamir tarihine göre türbenin önündeki kapalı hacim ve avlu 02.06.1948 tarihinde yapılmıştır. Doğu cephesinin ortasında bir pencere açılmıştır. Külah kısmı sonradan alüminyum saçla kaplanmıştır. Seki biçiminde yükseltilmiş türbenin içinde; birisi büyük olmak üzere beş mezar vardır. Mezarlarda şahide yoktur. Üzerleri betonla sanduka biçiminde yapılmıştır. Eserde –devşirme taşlar üzerindeki tavus kuşu, yılan figürleri ve haç işaretleri hesaba katılmazsa- tek süsleme unsuru kemeri üç taraftan çevreleyen profilli silmelerdir.

Türbenin kitabesi yoktur. Vakfiye kaydına rastlanmamıştır. Eser mimari özellikler itibariyle Yakup Bey Türbesi'ne benzerdir. II. Yakup Bey'in Türbesi'nden önce yapıldığı söylenebilir. Eser Beylikler devri eseri ve Germiyanlı sahası içinde kaldığından bu dönemin yapısı olduğu hiç kuşku götürmez (Uysal, 2006, 232-235). Hakkı Önal'ın tespiti ise; bu tip türbelerin "Künbed-eyvan terkinde oluşan türbeler" şeklinde sınıflandığını bunun benzerlerinin "Tokat Sevdakar Türbesi, Konya Mevlana Türbesi (M1274) Konya Sahip Ata Türbesi (M1281) olduğunu ifade eder(Önal, 1997, 18) Alıncık Türbesi'nin tarihini benzerliği açısından XIII.yy olarak gösterebiliriz.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Tekke (Köylüler bu adı kullanırlar)

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Horasan erenleri olarak adlandırılan bu beş kişinin asker oldukları ve burada şehit oldukları rivayet edilir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Özellikle bayramın birinci günü ve arife günü ikindinden sonra ziyaret edilmektedir (KK4).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Mayıs ayı içerisinde,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için,

Toplumsal: 1) Yağmur duası için, 2) Hıdrellez kutlamaları için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Alıncık Türbesi'nin köye bereket getirdiğine ve köyü salgın hastalığına karşı koruduğuna inanılır.

Uygulamalar: 1) Çocuk sahibi olmak için: Diğer mekânlarda tespit ettiğimiz uygulamalara burada da şahit olmaktadır. Türbenin etrafından üç kez dönme, oradaki topraktan yanına alma ve oradan ne çıkarsa yeme pratiklerini eskiden yapılırken, bugün türbe içerisinde bulunan yarasalar buranın kaderine terk edildiğinin göstergesidir.

2) Yağmur duası için: En son bir kaç yıl önce yağmur duasına gelinmiştir. Kurbanlar kesilmiş ve imam eşliğinde yağmur duaları edilmiştir.

Ödül ve cezalar: Burada bulunan ağaçlara zarar verilmez.

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler: Türklerle ve Bizanslılar arasında bugünkü Alıncık Köyü ile Işıklar Köyünün olduğu yerde savaş olur. Düşman yenilerek kaçır, Türklerden dokuz kişi şehit olur. Bunlardan birisinin Abdülkadir Geylani Hazretlerinin Mürşidi olduğu söylenir. Bu şehitlerin nereye defnedileceği konusunda iki köy arasında itilaf çıkar. İki köyde kendi köyelerine gömülmelemlerini çünkü şehitlerin kendi sınırları içinde şehit olduklarını iddia ederler. Duruma Seyyit Battal Gazi müdahale eder. Şehitlerin tabutlarını iki köy arasına konulmasını zira gömülecek yeri şehitlerin kendilerinin tayin edeceğini söyler. Dediği gibi yaparlar. Ertesi gün tabutlardan dört tanesinin Işıklar Köyü'ne, beş tanesinin de Alıncık Köyü'ne doğru hareket ettikleri görülmüş, bunu üzerine gönül rahatlıkla bugünkü kabirlerine defnedilir (Ekspres Gazetesi, 13 Haziran 1990, 9878).

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra dirilmiş görünme (Tabutların defnedilecek yereler kendilerinin gitmesi)

Türbe-Yatır No: 4-Seydi Sül Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Seydi Sül Dede. Seyyid Süleyman adlı bir zat olduğu için bu ismi almıştır.

Yeri ve Konumu: Altıntaş Köyü/ Altıntaş. Kütahya'ya 50 km uzaklıkta Altıntaş Köyü kabristanlığında yer alır. Köy mezarlığının içerisinde olması nedeniyle çevresinde mezarlar vardır ve çevresi yabancı otlarla kaplıdır.

Mimari yapısı: Türbe, Altıntaş Köyünün kabristanı içerisinde kesme taş ile örülü üzeri kubbeli içerisinde dört adet kabir bulunan tarihi bir türbedir. Türbenin giriş kapısı üzerinde devşirme kemer yer alır. Mermer kemer üzerinde insan figürleri vardır. Sütunlarla çevrili giriş kapısının

üzerinde de devşirme taşların yüzeyinde de çiçek ve geometrik süslemeler yer alır. Türbeden içeri girince beton sıvayla kaplanmış Seydi Sül Dede'nin mezarı bulunur. Hemen yanın başında rivayetlere göre eşi ya da hizmetçisinin yattığı rivayet edilir. İki kabrin hemen ayak kısmında ise iki tane çocuk kabir vardır. Bunlarından Seydi Sül Dede'nin hizmetçilerinin kabirleri olduğu söylenir. Seydi Sül Dede mezarının üzerinde yeşil bir örtü ve örtülerin üzerinde ise adak olarak getirilen tülbentler ve namazlağlar ve türbenin köşesinde bir âlem yer alır. Mezarın şahide bölümü de tülbentlerle sarılıdır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Seydi Sül (Seyyid Süleyman)

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: İçerideki kabirlerden birisi Anadolu'nun irşadı sırasında Horasandan gönderilen evliya Seydi Sül Dede'ye aittir. Seydi Süleyman Hazretleri, Peygamber Efendimizin 19. veya 20. kuşaktan torunu olduğu söylenir (KK5).

Anadolu'nun irşadı sırasında Horasandan gönderilen Evliya Seydi Sülü Dede, Afyon Karacaahmet Köyüne adını veren Karacaahmet ve Akçaköy Aziz Dede kardeşidir. Moğol istilası sebebiyle Selçuklular zamanında Anadolu'ya gelerek diğer kardeşleri Karacaahmet ve Aziz Dede ile birlikte bu yöreye yerleşmiştir (Öz, 1996, 129).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

Toplumsal ziyaretler / Törenselsel Ziyaretler: Özel günler (düğün, askerlik) hacı uğurlaması zamanlarında.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Huysuz hayvanların ehilleşmesi için, 3) Emzirtmeyen ineğin yavrusunu emzirtmesi için, 3) Huysuz çocukların uslanması için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Emzirtmeyen ineğin buraya getirildiğinde hemen buzağısını alarak emzirdiği itiraf edilmiştir (Ekspres Gazetesi 14 Haziran 1990 S.9879) Huysuz hayvanların ehilleştirilmesi için, ağlamayı kesmeyen çocukların buraya getirildiğinde ağlamayı kestikleri söylenir. Bazı kadınlar rüyalarında bu türbeyi görürler. Kendilerine, "Çocuğunun olmasını istiyorsun oraya git, dua et ve kurban kes" diye seslenildiğini belirttiler. Bu şekilde gelip kurban kesenlerin mutlaka çocuklarının olduğu söylenir.

Uygulamalar:1. Çocuk sahibi olmak için: Çocuk sahibi olmak isteyen kadın, türbede bulunan geyik boynuzuyla sağaltılır. Geyik boynuzu ile sıvazlama ismi "ocaklı" denilen bir kadın tarafından yapılmaktadır (KK5).

2. Huysuz çocukların uslanması için: Annesi tarafından türbeye getirilen çocuğun üzerindeki eşyadan bir parça sandukalar üzerine bırakılır.

3. Huysuz hayvanların ehilleşmesi içi: Hayvanı huysuz, deli ve bağlanması zor olanlar, hayvanın eğerini getirip türbenin içine koyar. Bir kaç gün eğer burada kaldıktan sonra götürüp hayvana takar, hayvan uslanır (Öz, 1996, 139- 131).

4. Düğün: Düğün alayı tekkenin etrafında üç kez dolandırılır, dua edilir ve gelin alayı yoluna devam eder.

5.Yaramaz, huysuz çocukların iyileşmesi için: Seydi Sül Dede'ye ait olduğu söylenen geyik boynuzu ile başından aşağıya sıvazlanır. Sandukalar arasına uyumaya bırakılır, eğer uyursa iyileşir ve ağlamayı keser.

Ödül ve cezalar: Bu türbenin sol tarafında evler vardır. Bu evlerin arasında bir yere duvar yapılır. Aradan birkaç gün geçer, duvar çöker. Tekrar yapılır, tekrar çöker. Bu hadise dört kez tekrarlanır. Duvarın yakınında oturan Emine Nine'nin anlattığına göre, bu üç kardeş Karacaahmet, Seydisül Dede, Aziz Dede ve onlarla gelen kırk kişi birbirlerine gelip giderlermiş. Elleriindeki defleri çalarak evlerin arasından geçer giderlermiş. O örülen duvar, onların yollan üzerinde olduğu için oradan geçerken yıkarlarmış (Öz,1996, 130).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar:

Seydi Sül Dede, Ali adında zengin bir ağanın hayvanlarına sığır çobanlığı yapıyormuş, aradan bir süre geçince köylüler “Bu çoban sığırları gütmüyor, kendi başına bırakıyor, sığırları başıboş bırakıyor, hayvanlarda kendileri gidip geliyor” diye beye şikayet etmişler. Bey, Seydi Sül Dede'yi çağırır: Niye sığırların başında gitmiyorsun onlara bakmıyorsun? diye sorar. O da “Bunları katır güdüyor” der. Bey buna inanmaz “Katır hiç sığır güder mi?” diyerek çıkışır. Seydi Sül Dede katıra:“Gel buraya” diye seslenir ve katır gelir. Çok der üzerine biner, katır, Dede'nin dediği her şeyi yapar. Bey gördüklerinden etkilenir. Bunu anlayan Seydi Sül Dede elini koynuna sokar pamuk ve köz çıkartır. İki de bir arada durmasına rağmen alev almaz. Bu kerametler karşında bey, “Bunsan sonra kimse sana karışamaz var git” der (Öz, 1996, 130).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Köy halkı türbenin olduğu yerde güürültü duyar bakar ki kalabalık bir grup ellerinde deflerle diğer türbelere doğru gittiğini görürler (KK5).

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Yol üzerinde yapılan duvarın yıkılması), hayvanları itaat altına alma (Çobanlık yaparken katıra söz geçirir ve hayvanların başında katırı bırakır.)

Türbe-Yatır No: 5- Garip Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Garip Dede. Yakın zamanda etrafı çevrilmiş ve düzenlenmiş, bugünkü halini almıştır. Öncesinde harap bir durumdayken rüya sonucunda yeniden imar edilmiştir.

Yeri ve Konumu: Altıntaş Köyü /Altıntaş. Altıntaş Köyü, Afyon karayolu üzerinde, Kütahya'ya 50 km uzaklıkta yer alır. Yatır, köy içerisinde yer alır, çevresi söğüt ağaçlarıyla kaplıdır.

Mimari yapısı: Üzeri açık ve etrafı bir metre boyunda dört duvarla çevrilmiş, kuzey-güney yönünde yan yana sıralanmış, üç adet mezardan ibarettir. 20 metre karelik alanın tamamı fayansla kaplıdır. Mezarlar betondan yapılmış ve üzeri fayansla kaplatılmıştır Kitabesi yoktur, ortada bulunan mezarın üzerine ziyaretçilerin faydalanması için bir tane namazlağı bırakılmıştır. Diğer mezarların üzerine ise ziyaretçiler tarafından bırakılmış örtüler vardır. Mezarların ayak kısmın mermerden bilgilendirme levhası yerleştirilmiştir. Şunlar yazılıdır: “Garip Dede Kabristanlığı, yaptığımız her dua derdinize deva, hastalığınıza şifa, kalbinize nur, gönlünüze huzur, hanenize bereket, geçmişlerinize rahmet olsun”. Dört tarafı çevrili mezarlar grubunda değerlendiriliriz.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Tekke (Köylüler bu adı kullanırlar)

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları

Bireysel ziyaretler: Cuma akşamları,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Huzurlu bir evlilik başlangıcı için, 2) Yol üzerinde bulunması nedeniyle dua etmek için (KK5).

Uygulamalar: 1)Dua için: Yol üzerinde bulunması nedeniyle insanlar dua etmeden, dileklerini dile getirmeden geçmezler. Eskiden mum yakılırken bugün bu uygulama devam etmemektedir.

2)Düğün: Köy içerisindeki Garip tekkesi düğün alayının uğrak yerlerindedir. Düğün konvoyu etrafında dolanır ve oğlan evine devam eder. Mezar üzerindeki namazlağı ve tülbentler ziyaretçilerinin olduğunu gösterir. Perşembe günleri, şipit adağı yapılıp, köylüye dağıtılırken bugün bu gelenek devam etmez.

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler:

Uşak ilinde zengin birisi rüyasında burayı görür, bakımsız olan bu yeri bugünkü haline getirmiş. Mübarek zatların olduğunu söylemiştir.

Efsanelerdeki motifler: Varlığını gösterme,

Türbe-Yatır No: 6-Resul Baba

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Resul Baba. Hacı Bektaş Veli'nin halifelerinden Resul Baba'nın türbesidir.

Yeri ve Konumu: Beşkarış/ Altıntaş. Beşkarış köyüne bir buçuk km uzaklıkta Kocadağ, Emre Tepesi mevkinde yer alır. Köy tarlalarıyla çevrili türbenin etrafında ağaç yoktur fakat bir km ilerisinde ormanlık alan vardır. Meşelik alandaki ağaçların kutsal olduğu ve yarık (fitk) hastalarının iyileştiğine inanılan bir yerdir.

Mimari yapısı: Türbe, kare planlı, kesme taşlarla yapılmış, çatı tavanlı ve üzerinde kiremitleri bulunan tipik türbe görünümündedir. İçerisi betonla kaplanmış ve herhangi bir süsleme yoktur. Üst taraf ahşap düz kaplamadır. Üç adet penceresi bulunmakta ve bir metre boyunda küçük bir kapısı vardır. Türbe içerisinde Resul Baba'nın hayatını anlatan Hacı Bektaş Velâyetnamesinde geçen olay yazılıdır. Restore edileli on yıl olmuştur. Türbe içerisinde üç tane tahta sanduka vardır. Dış kısımda da iki tane mezar olduğu kabul edilir fakat onların yerleri belli değildir. Bu şekilde sayı beşe ulaşmış ve Beşler ismini bu zatlardan aldığı da rivayet edilmiştir. Sandukaların baş taraflarına sonradan yerleştirilmiş taş şahideler ve onlara bağlı yazmalar yer alır. Türbe içerisindeki en sondaki sandukanın Resul Baba'ya ait olduğu rivayet edilir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Resul

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kütahya Alevi- Bektaşî kültürü çerçevesinde tarihi bir kişiliktir. Hacı Bektaş geleneği içerisinde yer alan Türkmen dedesi olarak Kütahya'nın Beşkarış ve Hisarcık yörelerinde zaviyeler kurmuştur. Bu zaviyelerden biri de Seydi Resul Zâviyesi'dir. Zaviyenin kurucusu olan Seydi Resul'ün kimliği hakkındaki en eski bilgileri tahrir defterleri ile Hacı Bektaş Veli namına yazılan velâyetnamelerde bulunur. Buna göre Seydi Resul bir Ahi Beyi ve Bektasî şeyhi'dir. İlk olarak Kütahya Altıntaş'a bağlı Beşkarış Köyü'nde tekke kurmuş, ardından Germiyan kuvvetleri ile Hisarcık ve çevresindeki yerleşim yerlerinin fethine katılmıştır. Toprakların ele geçmesinin ardından arazilerin bir kısmı kendisi ve arkadaşlarına temlik edilmiştir. O da buraya bir tekke inşa ederek mezkur arazileri tekkenin işletilmesi maksadıyla vakfetmiştir (Güler, 2002, 112).

İngiliz yazar Husluk'un Türk Folkloru adına önemli olan "Christianity And Islam Under The Sultans" adlı çalışmasında Beşkarış köyü hakkında önemli bilgiler verir: "Besh Karış

(near Altın Tash and the railway station, Ihsanieh). Here is buried Resul Ali Sultan or Resul Baba, a khalife of Haji Bektash)(Husluck, 1929, II,510).

Bölge Anadolu'nun Türkleşmesi aşamasında gerek Cemal Sultan (Çakırlar Tekkesi)²² gerekse Resul Baba gibi kolonizatör Türk dervişlerinin merkezidir. Seyyid Cemal Sultan ile birlikte Resul Baba, yörede Alevi-Bektaşî geleneğinin önemli bir yapı taşı olarak Kütahya'da yer almaktadırlar (Kılıç, vd, 2007, 72-74)

Resul Baba'yla ilgili olarak Velayetnamede şu pasajlar geçmektedir: *Hacı Bektaş Hüňkar'ın ulu halifelerinden biri de Resul Baba'ydı. Bir gün Hüňkar'ın huzurundayken acaba Hüňkar bize nereyi yurt olarak verecek fikrine düřtü. Erenlere malum oldu. Rasulüm dedi biz seni bizden kaldırıp, bir yere kondururuz.*

Hüňkar göçtükten sonra bir gece yatı. Sabahleyin kalkınca kendisini şimdiki mezarının yerinde buldu. Orası Altıntaş'a tabi Beşkarış denen yerdi. Beşkarış denmesinin sebebi de şuydu:

O yerde bir kafır beyi vardı boyu beş karıştı. O yer, onun hükmü altındaydı. Oraya bir de kilise yaptırmıştı. Bir gün, adamlarıyla şehrin üst yanındaki dağa avlanmaya çıktılar. Bir de ne görsünler? Altın bir geyik yürüyüp otlamada. şaşırıp kaldılar. Bey dört yanına saldırdı diri tutalım dedi. Geyik bunlardan ürktü. O kilisenin dibine kaçtı.gözlerinin önünde silkindi bir güvercin oldu, uçtu, kilisenin kubbesine kondu. Derken konduğu yerden indi, gene silkindi, bir insan oldu, kilisenin dibine oturdu.

Bu hali gördüler, hemen geldiler, ayağına yüzler sürdüler, safa geldin kadem getirdin, gelişin mübarek olsun dediler. Kimsin, nesin diye sordular. Adım Rasul'dür. Hacı Bektaş Hüňkar'ın halifelerindenim. Bu yeri yurt verdi bu yaptırdığın kilise yeri benim yatağım olsa gerek dedi. Onları dine davet etti, imana geldiler.

Rasul Baba oraya iki günlük bir mesafede bulunan Hisarcık'a gitti, oraya yerleşti. Bazı kere Hisarcık'ta oturdu, bazı kere Beşkarış'ta oturdu. Fakat çok defa oturduğu yer Hisarcık'tı. Hisarcık Tökelcik civarındaydı. Orada da Cemal Seyyid oturmadaydı. Seyyidi Cemal yemek pişirir,yetişir yemeği beraber yerlerdi. Baba Rasul ihtiyarlık çağına girdi. Birgün Seyyid Cemal gene yemek pişirdi. Rasul Baba'yı çağırđı. Bu şekilde birbirlerini ağırladılar.

Baba Rasul bunca vilayet ve keramet gösterdikten sonra Beşkarış makamında âhirete göçtü. şimdi Altıntaş'da Ayrıkçalı'nın dibinde Beşkarış denen yerdedi (Gölpınarlı, 1995, 86).

Munis Armağan, Horasaniler adlı çalışmasında da benzer bilgilerden bahseder. "Hacı Bektaşî Veli Velayetnamesinde adı Pîr'in halifeleri içinde verilmektedir. Altıntaş'a bağlı Hisarcık ve Beşkarış zaviyeleri vardır. Vakıf kayıtlarında etkinliği daha çok Manisa civarında görülür, mezarı Kütahya'nın Altıntaş İlçesinde bulunmaktadır" (Armağan, 2001, 186). Akçaköy'deki Aziz Dede ile kardeş olduğu rivayet edilir.

²² Kütahya yöresinde bu türbenin adı Çakırlar Tekkesi olarak geçmektedir.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları,

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hidrellez, nevrüz ve haziran ayı içerisinde.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Hastalığın (fitık) tedavisi İçin 2) Huzursuz olan çocukların huzur bulması için, 3) Her türlü dert ve dilek için de ziyaret edilir (KK6).

Toplumsal: 1) Hidrellez kutlamaları için,

Türbe-Yatırım Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Meşelik alandaki ağaçların kutsal olduğu ve yarık (fitık) hastalarının iyileştiğine inanılan bir yerdir.

Uygulamalar: 1) Hidrellez: Mayıs ve nisan aylarında yöre halkı tarafından düzenli olarak ziyaret edilir. Özellikle de Alevi Bektaşî Köyü Batak (Aydınlar) halkı tarafından düzenli olarak ziyaret edilip mum yakılır. Türbeden çıkılırken türbeye sırt çevrilmez bu gelenek hala yaşatılır.

2) Hastalığın (fitık) tedavisi İçin: Fitık hastalığına yakalanan kişiler türbenin hemen üst tarafındaki ağaçların arasından geçirilerek tedavi edilmektedir. Yarım (fitık) olan çocukların bu türbe civarında bulunan filiz ağaçlarının arasından ehil olan kimselerce geçirildiğinde iyi olduklarının görüldüğünden büyük saygı görürler.

Ödül ve cezalar: Buraya saygısızlıkta bulunan kişilerin traktörlerinin devrildiğine şahit olunmuştur. Orman işletmecisi buradaki ardıçları kesmiş ve belli bir zaman sonra felç olmuştur. Bu gibi nedenlerle buranın ağaçlarına dokunulmaz (KK6).

Kurtuluş Savaşımızda işgalci Yunanlılar bu türbe civarında karargah kurmuşlar, daha o gün kadın elinden tuttuğu çocuğu ile bu türbeye doğru gittiklerini görmüşler ve derhal ardından ateş açmışlar ancak silahları bir türlü patlamamış. Defalarca denedikleri halde ateş almamış ve şaşırılmışlar. Bir başka yöne ateş ettiklerinde tüfekler ateş alıyormuş. Tüfeklerle türbeye doğru ateş edemiyorlarmış. Durumu oradaki bir değirmenciye sormuşlar. Değirmenci orada çok değerli bir Allah dostunun yatmakta olduğunu söylemesi üzerine Yunanlılar mevkiyi terk etmişler (Ekspres Gazetesi, 14 Haziran 1990,S.9879).

Türbe-Yatırım İlgili Oluşan Anlatı ve Efsaneler

Konya’da adamın birisinin uzun yıllar sonra çocuğu dünyaya gelir fakat çocuk bir türlü sağlığına kavuşamaz sürekli ağlar ve huzursuzdur. Bu durum karşısında babası yaradan yalvarır: “Rabbim ya bu çocuğu benim elimden al ya da dermanı ver” der. Babası bir gün rüyasına bir derviş görür “senin derdinin dermanı Kütahya’da bir ağacın arasından geçireceksin çocuğun sağlığına kavuşacak” der. Babası çocuğunu da alıp Beşkariş Köyü’ne gelir. Daha türbeye yüz metre kala çocuk ağlamayı keser, denilenleri yaptıktan sonra çocuk sağlığına kavuşur (KK6).

Efsanelerdeki motifler: Hastalıkları iyileştirme, halkı felaketten koruma, tayy-i mekân ve zaman, don değiştirme (güvercin donuna girme)

Türbe-Yatır No: 7- Arap Baba vd.

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Arap Baba, Hüda Dede, Bayır Tekkesi. Bayır Tekkesi, köyün kuzeyinde biraz üst tarafında olduğu için bu isimle anılır.

Yeri ve Konumu: Beşkarış/ Altıntaş. Beşkarış Köy'ü içerisinde yer alırlar.

Mimari yapısı: Bayır Tekkesi, yatır olarak değerlendirilir. Arap Baba, dikdörtgen şeklinde, çatma tavanlı bakımsız bir türbedir. Türbenin duvarları yığma taşlarla yapılmış sıvasızdır. İçeride iki metre boyunda ve 40 cm yüksekliğinde bir mezar yer alır. Mezar betondan yapılmış, kitabesi yoktur. Baş kısmına taşıma bir hece taşı bırakılmış ve hemen yanı başında da bir adet kibrit kutusu vardır.

Hüda Tekkesi de köy içerisindeki kargir yapı, duvarları çamurla sıvalı dikdörtgen şeklinde bir türbedir. Ahşap kapısı, bir tane penceresi ve çatma tavanıyla Arapoğlu Türbesi'ne benzerdir. Diğer iki türbeye nazaran biraz daha bakımlıdır. İçeride betondan bir tane mezar yer alır. Mezarın üzerine namazlağı ve baş kısmına da tülbent örtülmüştür. Burada yatan zatın bayan olduğu rivayet edilir. Duvarda yer alan mumluklar ziyaret fonksiyonunun etkinliğini gösterir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Hüda, Bayır, Arap

Tarihî-Menkabevî Kişiliği:

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe gün ve akşamı (KK7)

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Hüda Tekkesi, perşembe günleri, hastalıklarına şifa arayan kişilerce ziyaret edilir (KK7).

Uygulamalar: Hüda Tekkesi perşembe akşamları ziyaret edilir ve mum yakılır. Mezar üzerine yer alan tülbent ve namazlağlar ziyaretçilerinin varlığını gösterir (KK7).

Türbe-Yatır No: 8- Eren Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Eren Tekkesi. Köy adını yakın dönemde buradaki yatır ve türbelerden almıştır. Köyün eski adı Tatar Muat (Postacı) olarak geçer. Halk arasında Tatamat şeklinde telaffuz edilmiştir.

Yeri ve Konumu: Eren Köyü /Altıntaş. Erenler Tekkesi, Erenköy'ün doğusunda yüksekçe bir tepede yer alır.

Mimari yapısı: Etrafı duvarla çevrili, üzeri açık küçük bir bahçe içindedir. Mezarın baş tarafında da sarıklı bir taş varken bugün şahideler tahrip edilmiştir. Mezarda herhangi bir kitabe yoktur. Bir metre yüksekliğinde, otlardan mezar bile gözükmemektedir. Dört tarafı çevrili mezarlar grubunda değerlendirilebilir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Tekke (Köylüler bu adı kullanırlar)

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Horasan erenlerinden olduğu ve Timur zamanında bu bölgeye geldikleri anlatılır (KK8).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Arife günleri, kandil ve bayramlarda, Perşembe gün ve akşamı,

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: İlkbahar mevsiminde,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Huzurlu bir evlilik başlangıcı için ziyaret edilir. 2) Çocuk sahibi olamayan ve çocuğu yaşamayanların çocuklarının yaşaması için (KK8).

Toplumsal: Yağmur duası yapmak için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Hastalıkları iyileştirdiğine inanılır.

Uygulamalar: 1)Hayır Törenleri: Geçmiş yıllarda kandil ve arife günleri, çocuklar buraya çıkar. "Adağın kabul olsun, duân hazır olsun" diyerek bağrıışlarmış. O günlerde adak yapanlar, adaklarını getirirler, burada bağrıışan çocuklara dağıtırlarmış.

2) Huzurlu bir evlilik başlangıcı için: Yine o yıllarda evliliğin mutlu ve huzurlu olması dileğiyle gelinler at ile evden çıkarılıp oğlan evine götürülürken buraya getirilir, tekkenin etrafında üç defa dolaştırılmış. Köyün imamı cami yanında dua eder seğmenler ise, türbenin hemen başında dua edermiş.

3)Yağmur duası için: Köy halkı burada toplanır, pirinç pilavı, helva dağıtır, hep birlikte yağmur yağması için duâ edilir. Gözleme yapılır herkese dağıtılır (KK8)

4) Çocuk sahibi olmak için: Çocuğu olmayan kadınlar, bu tekkeye bağlanırlar. Tekkenin taşlarından alıp götürürler. Duâ eder, adakta bulunurlar. Doğan çocuk erkek olursa Ahmet, kız olursa Satı ismi konulur. Götürdükleri taşları, çocukları olunca tekrar aldıkları yere bırakırlar.

Ödül ve cezalar: Üzerine örtü kabul etmediği halde üzerine çatı yapmaya kalkışmak saygısızlık olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden tekkenin üzeri kapatılmamıştır. “Bu köyde doğmuş, daha sonra dışarı gidip paşa olmuş birisi tekrar köyüne gelir. Erenler Tekkesi’ni düzelttirir ve üzerini örttürür. Yatır üzerindeki örtüyü yıkar.” (Öz,1996, 100)

Türbe-Yatır No: 9- Perişan Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Perişan Dede. Saygısızlıkta bulunanlara felaket musallat ettiği için (perişan ettiği için) bu adla anılmıştır.

Yeri ve Konumu: Erenköy/ Altıntaş. Erenköy’ün içinde caminin arka tarafında bir evin avlusunun içindedir. Erenler Tekkesi ile karşılıklı yer alır.

Mimari yapısı: Şu anda etrafı açık, bir sıra yığma taşla çevrilmiş, bakımsız perişan bir durumdadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Perişan Dede

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Perişan Dede, Horasan erenlerindedir. Köyde bulunan bu üç velînin kardeş oldukları ileri sürülmektedir (Yar Geldi, Erenler ve Garip Dede)

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Her türlü dilek için,

Toplumsal: Yağmur duası yapmak için (KK9)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Perişan Dede, üzerine örtü, çevresine duvar, kabul etmezmiş. Çevresine yapılan duvarlar hep yıkılmış.

Uygulamalar: Yakın zamanlara kadar her türlü murad için gidilen adaklar adanan mezarı başına mumlar yakılan Perişan Dede, günümüzde insanların duâ ettikleri bir yer olarak adını ve varlığını sürdürmektedir.

Ödül ve cezalar: Yıllar önce Perişan Dede'nin çevresinde evler varmış. Bu evlerde oturanlar, küllerini ve pisliklerini bu kabrin yanına atmışlar. Dede'ye saygı göstermemişler, temiz tutmamışlar. Bu evler hep yıkılmış, içlerinde yaşayanlar da çeşitli hastalıklara tutularak ölmüşler. Soyları, sülâleleri kesilmiş. Çok az bir kısmı, bu köyden göçerek kurtulmuş (Öz, 1996, 111).

Huriye Tiryaki, Perişan Dede'nin bahçesindeki evin sahibidir. Hemen yan tarafındaki evde oturan kayını de dedeye saygı göstermemiş. Külünü ve pisliğini oraya atmış. Şu anda felçli bir şekilde yatmaktadır (Öz, 1996, 110-111).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Köylülerden birçoğu Cuma akşamları dedelerin yolları üzerindeki kapıların birden bire açılıp kapandığını görmüş ve duymuşlar.

Huriye Tiryaki'nin eşi Kadir Tiryaki, iki sene önce sabah namazı vakti hava daha karanlıktan dışarı çıktığında Perişan Dede'yi görmüş. Kabrinin yanında dikiliyormuş. Ak sakallı bir pir-i faniymiş. Başının üzerinde sanki lamba yanıyormuş gibi bir parlaklık varmış. Huriye Tiryaki'nin kayın validesi ölmeden önce Perişan Dede'nin suretini görmüş. Perişan Dede beni gördüğünü kimseye söyleme demesine rağmen söylediği için bir daha da görmemiş. Huriye Tiryaki yeni gelin olduğu zamanlar kaynatılan sütlerin sabahleyin kendi kendine mayalanıp yoğurt olduğunu ve bu yoğurdun çok iyi kıvamda, lezzetli olduğunu söylemiştir (Öz, 1996, 111).

Efsanelerdeki motifler: Veliliğini kabul etmeyen kişilere felaket musallat etmek, öldükten sonra fevkalade hallerin zuhuru (Perişan Dede kendisini göstermektedir)

Türbe-Yatır No: 10- Er Geldi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yar (Er) Geldi. Asker oldukları için, "Er Geldi" adı verilmiştir.

Yeri ve Konumu: Tatahmat (Erenköy)/ Altıntaş. Erenköy, eski ismi Tatamuhat veya halk arasındaki söyleniş şekliyle Tatahmet, Kütahya-Afyonkarahisar karayolunun ellinci kilometresinde, Kütahya- Afyonkarahisar yolunun sol tarafında bir köydür. Yar Geldi, köy camisinde, son cemaat mahallinde bulunan üç mezara verilen ortak bir isimdir.

Mimari yapısı: Cami'nin giriş bölümünde yer alır. Mezarların bulunduğu yer camiden küçük bir ve kapı bir metre duvarla ayrılmıştır. Eskiden bu sandukalar üzerinde geyik boynuzları yer alırken bugün kaybolmuştur. Cami girişinde olması hasebiyle yerler halıyla kaplı ve duvarları seramiklerle döşenmiştir. İçeride üç tane yan yana paralel şekilde lahit mezarlar vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Yer Geldi/ Er Geldi

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Yar Geldi, köy camisinde, son cemaat mahallinde bulunan üç mezara verilen ortak bir isimdir. Bunların baba, hanım ve oğuldan oluşan bir aile olduğu, Horasan erenlerinden olup, Horasan'dan buraya geldikleri ve küffarla savaşırken şehit düşerek burada defnedildikleri anlatılmaktadır (Öz, 1996, 98).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe gün ve akşamı, pazar günü (KK9).

Toplumsal ziyaretler / Törenselsel Ziyaretler: 5-6 Mayıs günü(Hıdrellez).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Buraya çocuğu olmayan kadınlar, 2) Evlenmek isteyen gençler için, 3) Sarılık hastalığının tedavisi için,

Toplumsal: Hıdrellez kutlamaları için.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

*İnanışlar:*Çocuğu olmayan kadın buraya gelir, burada yatan zatların yüzü suyu hürmetine dua ettikten sonra yanında getirdiği örtüyü sanduka üzerine bırakır ve belli bir zaman sonra hamile olduğu anlaşılır ayrıca hasta olan kişilerin burayı ziyareti sonrasında hastalıklardan kurtulacağına inanılır.

*Uygulamalar:*1) Çocuk sahibi olmak için: Buraya çocuğu olmayan kadınlar ve talihinin açılması için kızlar gelir. Çocuğu olmayan kadınlar, perşembe veya pazar günleri buraya gelip iki rekât namaz kılar. Cenâb-ı Hak'tan bu mübarek kişilerin hürmetine çocuklarının olmasını isterler. Giydikleri elbiselerden birisini bir kaç günlüğüne buraya bırakıp giderler. Daha sonra alıp giyerler. Yatırların etrafındaki tozlara ellerini sürüp, ağızlarına götürerek yalarlar. Kabirlere yüzlerini sürerler.

2) Evlenmek için: Evlenmek isteyen kız yine perşembe veya pazar (eskiden düğünler ekseriyetle perşembe günü yapılırdı) günü gelir, Allah rızası için iki rekât namaz kılar, duâ eder. Giderken bir başörtüsü bırakır, bu örtü burada kalır. Başka bir uygulamada ise; pazar günleri sabah gün doğmadan iki rekât namaz kılnır ve mutlu, hayırlı bir evlilik için duâ edilir. Kına yakıp ellerine bağladıkları bezi ve çeyizinden bir örtüyü türbeye bırakırlar. Bu ziyaretlerde adak adayanlar kurban adaklarını aynı köyde karşı tepede bulunan Erenler Tekkesi denilen yerde yaparlar (Öz, 1996, 98).

Ödül ve cezalar: Cami girişinde bulunan bu zatlara okumadan geçenler gece rahat uyuyamazlar. Asker kılığında gelen erenler, rüyada o kişileri rahatsız eder (KK9).

Türbe-Yatır No: 11- Sarıkız

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Sarıkız. Saçlarının renginden bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Erenköy /Altıntaş. Sarıkız, Erenköy'ün kuzeyinde dağın eteğinde ağaçlık bir yerin adıdır. Burada mezar, tekke, türbe gibi belli bir mekân olmamasına rağmen, yıllardan beri halk tarafından Sarıkız adıyla bilinen ve ziyaret edilen bir yerdir. Aynı bölgede sarılık hastalığına iyi geldiğine inanılan bir çeşme vardır. Sarıkız'ın mezarı da bu çeşmenin yakınlarındadır.

Mimari yapısı: Mezar yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Pazar günü,

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: İlkbahar mevsiminde, ekseriya 6-7 Mayıs günlerinde.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Sarılık hastalığının tedavisi için,

Toplumsal: Hidrellez,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Sarılık hastalığının tedavisi için: Burada, suyunun sarılık hastalığına iyi geldiği söylenen bir çeşme vardır. Hastalar, buraya gelerek, bu su ile yıkanır. Etraftaki ağaçlara bez bağlarlar. Yanlarında getirdikleri su bidonlarını doldurur ve evlerine götürürler. Buraya çevre köylerden ve Kütahya'dan özellikle pazar günü gelirler, hem yıkanır hem de içmek için bidonlarla evlerine götürürler (KK10).

2) Hidrellez kutlamaları için: Burası sarılık hastalarının ziyareti dışında, mesire alanı olduğu için özellikle Hidrellez günü ziyaret etmek ve eğlenmek için gelinir. Gelenlerin burada yaptığı işlerden birisi de bulgur kaynatmaktır. Burada kaynatılan bulgur, şifâ niyetiyle yenir (Öz, 1996, 115).

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

İsmail Ayaz başından geçen bu hastalığı şöyle anlatır. "On iki on üç yaşlarında idim. Sarılık hastalığına yakalandım. Gözlerim, yüzüm her tarafım sarardı. Ağzımın da tadı tuzu kalmadı, yediğim her şey acı geliyordu. Ablalarım beni Sarıkız'a götürdü. Orada banyo yaptım, sudan içtim,

uykum geldi, biraz uyudum. Uyandıgımda ağzımın tadı gelmişti. Bir iki gün içinde hastalığım tamamen geçti." (Öz, 1996, 114-115).

Efsanelerdeki motifler: Hastalıkları iyileştirme,

Türbe-Yatır No: 12- Söylemez Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Söylemez Tekkesi. Konuşamayan çocukların tedavisinde ziyaret edildiği için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Gecek/ Altuntaş. Kütahya'ya 50 km uzaklıkta, Gecek Köyünün içerisine yer alır.

Mimari yapısı: Köy içerisinde yer alan tekkenin çevresi, bahçe duvarıyla çevrilidir. Tekkenin çevresinde köylünün evleri yer alır. Dikdörtgen şeklinde duvarları kerpiçten, çatısı kiremit örtülü geniş bir bahçesi olan bir türbedir. Bahçe kapısından içeri girildiği zaman karşımıza devşirme lahitler ve delikli sütunlar çıkar. Bahçede 5 metre eninde Söylemez Dede'nin mezarı yer alır. Söylemez Dede'nin mezar yeri de rüya sonucunda bulunmuş ve bugünkü sınırları tespit edilmiştir. Baş kısmında çiçek ve geometrik şekillerin olduğu mermer taş, ayak kısmında ise mermer sütun yer alır. Tekkenin giriş kapısının zemininde de yine işlemeli bir taş yere gömülü vaziyette durur. İçeride üç tane yan yana sıralanmış sandukalar vardır. Bu mezarların Söylemez Dede'nin çocukları, öğrencileri olduğu yönünde inanış vardır. Türbe tahta çitlerle ikiye ayrılmış, yüksek olan kısım ziyaretçilerin namaz kılması için bölünmüştür. Sandukalar yere sabit değil, üzerinde geyik boynuzları ve ziyaretçilerin getirdikleri namazlağlar, tülbentler, tespihler, yazgılar vardır. Öz'ün çalışmasında geyik boynuzlarına takılı kına bezleri bugün yoktur. Bu uygulama kaybolmuştur. Duvar üzerinde ve sandukanın üzerine bırakılmış boynuzlar hastalıkların sağaltmasında kullanılmaktadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Tekke (Köylüler bu adı kullanırlar)

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Söylemez Dede'nin âlim bir zat olduğu ve kendi adıyla hizmet veren bir vakıf olduğu rivayet edilir. Göngör'ün hazırladığı çalışmada " Altuntaş nahiyesine tabi Geçek nam karyede vaki merhum Söylemez Baba Evkafı zaviyesinin zaviye darlığı maliye beratı ile ..." ibareleri buranın vakıf olduğunun kanıtıdır (Güngör, 2006, 325-326). Şerriye Sicilindeki belge Söylemez Baba Zaviyesinin beratının Seyyid Osman isimli kişiye verilmesi ile alakalıdır. Pınarbaşının bulunduğu yer vakıf arazisidir. Söylemez Dede bu tekkede öğrencilerini yetiştirmektedir. Söylemez Dede'nin Aziz Dede, Murat Dede ve Karaca Ahmet Dede'nin kardeş oldukları anlatılır. Akçaköy'e felçli hastalar, Karacaahmet'e akıl hastaları, Söylemez Tekkesi'ne ise konuşamayan çocuklar getirilmektedir (KK11).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: 1) Pazar günü sabah namazından sonra, 2) Kına gecesi (Cuma akşamı ya da cumartesi akşamı) (KK11).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Nisan ve mayıs ayı içerisinde.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Gelişme sorunu olan çocukların şifa bulması için, 2) Dili tutulan çocukların şifa bulması için, 3)Kısmeti kapalı olan gençlerin kısmetinin açılması için(KK11).

Toplumsal: Yağmur duaları için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Tedavi için üç Cuma buraya gelmek gerekir. Cuma günü namaz ile sela arasında çocuklar sanduka altında uyutulur (KK11).

Uygulamalar: 1) Dili tutulan çocukların şifa bulması için: Sadece Altıntaş çevresinde değil, Ankara'dan ve yurdun değişik bölgelerinden ziyaretçileri vardır. Yaşı geldiği halde konuşamayan çocuklar buraya getirilir. Yöre halkının soyu Söylemez Dede'ye dayandırıldığı için köy halkından herkes ocaklı kabul edilir ve köy halkından bir kadın okur, daha sonra sandukaların arasına yatar bir müddet uyursa şifa bulur. Tedavi için üç Cuma buraya gelmek gerekir. Cuma vaktinde getirilen çocuklar, tekkenin içindeki seyyar ahşap sandukanın altına yatırılır. Cuma vakti ezan okunurken yatırılan çocuk namaz bitinceye kadar orada kalır. Üç Cuma bu uygulama tekrarlanır. Sonunda konuşamayan çocuk konuşur, kekeme ise dili düzelir (KK11).

2) Düğün: Gelin olacak kızlar da ziyaret eder. Mutlu bir evlilik için gelirler dualar ederler. Kına gecesi ellerine kına yakıp ellerine sardıkları bezleri ertesi gün Tekke'ye getirip sandukanın üzerindeki geyik boynuzlarına bağlarlar. KK11).

3) Çocuk sahibi olmak için: Çocuğu olmayanlar, türbeye gelir, kibleye doğru diz çöker "tutuverme" denilen uygulamayı yapar. Ocaklı kadın hastayı, dizleri arasına alır ve besmele çeker. İçinden bildiği duaları okumasını söyler. Ocaklı kadın dua ettikten sonra iki elini hastanın omuzlarından aşağı sıvazlar. Omuzlarından başlayarak ellere kadar sıvazlar bunu üç kez tekrarlar. Sanduka üzerindeki geyik boynuzlarıyla da aynı sıvazlama işlemleri yapılır.

4) Hayırlar: Adağı olanlar tarafından kurban kesilir, bulgur pilavı pişirilip dağıtılırken bu uygulama kalkmıştır. Eskiden, özellikle Cuma günü gözleme, helva yapanlar Tekke'de bunları dağıtırlarmış, bu uygulama bugün devam etmez (KK11).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Kütahya'dan gelen doktor, türbeye gelir gelmez kapısına kapanır ve türbeye nur yağdığını belirtir (KK11).

Efsanelerdeki motifler: Varlığını gösterme.

Türbe-Yatır No: 13- Kızlar Oğlanlar Tekkesi

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Kızlar ve Oğlanlar Tekkesi. Türbe ziyaretçilerinin cinsiyet durumlarına göre bu isimle anılmıştır. Kızlar Tekke'sini yılın belli dönemlerinde köyün kızları ziyaret ettiği için "Kızlar Tekkesi" denilmiştir.

Yeri ve Konumu: Işıklar/ Altıntaş. Altıntaş İlçesinin 25-30 km. güneybatısındaki Işıklar köyünün güneyindeki tepelik alanda, mezarlığın içinde yer alır.

Mimari yapısı: Yan yana iki adet türbeden birincisi Oğlanlar türbesi, ikincisi ise Kızlar Türbesi olarak bilinir. Türbelerin çevresi bahçe duvarı ve demir çitlerle çevrilmiştir. Karşısında Alıncık Türbesi yer alır. Her iki yapı da Osman Uysal'ın çalışmasında Germiyanogulları Beyliği mimari eserleri içerisinde verilmiştir. Oğlanlar Türbesi'nde kalp şeklinde siyah bir sancak yer alırken bunan on beş yıl önce kaybolmuştur. Sancağın bir tarafından " La ilahe İllallah Muhammedün Rasüüllah" diğer tarafta da " Ya Abdülkadir Geylani" yazmaktaymış. Küçükken "Allah Dede" olarak çocuklar korkutulmuş. Bu sancak Oğlanlar Tekkesinin sağ köşesinde yer alırken 1973'de kaybolmuştur (KK12) Türbeler, Alıncık Tekkesiyle karşılıklı olarak bölgenin sanki derbentleri görevini yapmaktadırlar. Oğlanlar Tekkesi olarak adlandırılan ve Osman Uysal'ın I nolu türbe olarak adlandırdığı türbe, dış hatlarıyla karye yakın derinlemesine diktögen bir sahayı kaplayan türbe; kare plan üzerinde kubbeli hacmi ve cephesindeki derin kemeriyle "kübik gövdeli" türbeler grubunun bir varyasyonudur. Dıştan yakın tarihlerdeki müdahale ile ondünlü kırma çatıyla örülmüştür (Uysal, 2006, 252-254). Bu türbenin içerisinde çevreleri seki gibi yükseltilmiş üç taş sanduka vardır, fakat şahideleri yoktur. İç duvar yüzeyleri tamamen sıvayla kaplanmıştır. Yapının içerisinde süslemeyle karşılaşılmaz. Ziyaretçiler tarafından bırakılmış elbiseler de göze çarpmaktadır. Sandukaların ayak kısmındaki mumluklar buralara yakın zamana kadar türbedar tarafından düzenli olarak mum yakıldığını göstermektedir. Bugün ise yalnızca ziyaretçiler tarafından mum yakılır.

Kızlar Tekkesi olarak adlandırılan ve Osman Uysal'ın II nolu türbe olarak adlandırdığı türbe ise; Kare planlı türbenin üstü sonradan ondiin kullanarak kırma çatı ile örtülmüş bir yapıdır. Yuvarlak kemerli kapıdan içeri girildiği zaman güney duvar dibinde kitabesiz bir mezar göze çarpar. Üzerinde tülbentler, kırmızı, yeşil beyaz bezler yer alır. Beton zemin üzerine ziyaretçiler tarafından bırakılmış havlu, namazlağı ve elbiseler de göze çarpar. Türbenin baş tarafında danelerden oluşturulmuş şahide yer alır. Sandukanın hemen başında mumluklar mum adağının yapıldığını gösterir. Zemini altı gen tuğla döşeme ile kaplanmıştır. Türbe içerisinde herhangi bir süslemeye rastlanmaz. Mimari özellikleri itibarıyla Oğlanlar Türbesi'nden sonra inşa edilmiştir. Girişin batı tarafındaki pandantifin eteğine siyah boya ile yazılmış olan:"El cennet-i ketebe el sufi el- seyyid Mehmed Efendi innemâl melu bi'n-niyet" ibaresi tarihlendirmeye yardımcı olmaktan uzaktır. Bölge 1429'da kesin olarak Osmanlı egemenliğine girdiğine göre XV. yy. İkinci çeyreğinden sonraki bir

tarihte yapıldığı söylenebilir (Uysal, 1997, 86). Bugün bu yazıların ve işlemlerin hiçbirini görmek mümkün değildir çünkü türbenin duvarları beton ile sıvanmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Tekke (Köylüler bu adı kullanırlar)

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Altıntaş havalisine Hacı Bektaşî Veli'nin müridlerinin gelip yerleştikleri bilinmektedir. Köyün eski adının Şeyhler olması ve Hisarcık Resul Baba zaviyesine yakınlığı nedeniyle Hacı Bektaş Veli'nin müritlerinden olduğu söylenir. Bu bölgeye gelen Seyyid Cemal, Resul Baba, Hacım Sultan ve Habib Hacım gibi XIV. yy şeyhlerinin çağdaşlarıdır.

Asıldoğan adında vakıf kaydı bulunmaktadır. Geylanizadelerden, Bağdat'tan geldiği, Abdülkadir Geylani Hazretlerinin müritleri olduğu rivayet edilir.

Diğer bir ifadeye göre de Yaşlıçayır (Kanlıçayır) mevkiinin savaş şehitleridirler. Ebul Gazi Bahadır Han, Türkmenleri uzun süre yedi kızın yönettiğini belirtir. Kalafat, Kızlar Tekkesinde yatan zatları, Türkmenleri yöneten bacılar olarak vermektedir (Kalafat, 2004, 37-55).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Arife günü ve bayram günü ziyaret edilir (KK12).

Toplumsal ziyaretler / Törenselsel Ziyaretler: Yılda bir kez güz aylarında köy halkından toplanan malzemeye bulgur pilavı ve et hayrı yapıp dağıtılır. Güz hayrı adını verebileceğimiz bu gelenek 30 yıldan bu yana yapılmamaktadır (KK12).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Her türlü hastalığın tedavisi için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Alıncık Tekkesinden Işıklar Tekkesine doğru bu zatlardan sesler çıkartarak bir birlerine gidip geldiklerine inanılır.

Uygulamalar: 1) Çocuk sahibi olmak için: Özellikle kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir. Buraya çocukları olmayan kadınlar gelir. Çocukları olunca da kurban keser, şükür namazı kılarlar. Sandukaların üzerine yanlarında getirdikleri namazlağı ve daneleri örterler. Sandukaların ayak kısmındaki mumluklar buralara yakın zamana kadar düzenli olarak mum yakıldığını göstermektedir. Bugün ise yalnızca ziyaretçiler tarafından mum yakılır ve çaputlar ağaçlara bağlanır. Buraya bağlandıktan sonra çocuk sahibi olanlar, erkek çocukları olursa Abdülkadir kız çocukları olursa Sultan adını korlar (KK13).

2) Her türlü hastalığın tedavisi için: Geyik boyunuzu ile hasta olan kişinin vücudu sıvazlanır.

3) Hayırlar: Yılda bir kez güz aylarında köy halkından toplanan malzemeyle bulgur pilavı ve et yapıp dağıtılır. Güz hayrı adını verebileceğimiz bu gelenek 30 yıldan bu yana yapılmaktadır.

Türbe-Yatır No: 14- Kocakaya Tekkesi ve Kaba Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kocakaya Tekkesi ve Kabadede Tekkesi. Kocakaya, taşın adıdır. Kabadede ise, mezar başındaki ağaçtan dolayı bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Karaağaç/Altıntaş. Karaağaç Köyü'nün üst kısmındaki taşın adı Kocakaya Tekkesi'dir. Kabadede ise, köyün bir km batısında ardıç ağaçlarının içerisinde Kabadede Tekkesi olarak bilinen mezardan oluşur.

Mimari yapısı: Kocakaya büyükçe bir taştır. Bu taşın olduğu yerde ak saçlı bir ihtiyarın görüldüğü anlatılır. Kocakaya Tekke'sini mezarı bulunmayan sadece bir taş ve ağaçla belirlenmiş yatırlar grubunda değerlendirebiliriz.

Kabadede Tekkesi'nin başında büyük bir ardıç ağacı vardır. İhtişamıyla ve hemen altındaki etrafı taşlarla çevrili üç metre karelik bir alandan ibarettir. Mezarın şahide kısmını ağaç budağından oluşan büyük bir ağaç oluşturmaktadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Tekke (Köylüler bu adı kullanırlar)

Tarihi-Menkabevî Kişiliği: Geceleyin ak sakallı bir ihtiyarın bu taşın yanına geldiğini görenler vardır (Kocakaya Tekkesi) (KK14).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Hidrellez.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Hasta olan çocukların iyileşmesi için (Kocakaya Tekkesi),

Toplumsal: Yağmur duası için (Kabadede Tekkesi),

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Yağmur duası sonrasında mutlaka yağmurun yağacağına inanılır.

Uygulamalar: 1) Hasta olan çocukların iyileşmesi için: Hasta olan çocuklar buraya satılır, şifası aranır (Kocakaya Tekkesi) Taş etrafında dolandırılır, dua edilir.

2) Yağmur duası için: Kabadede Tekkesi, yöre halkının hıdrellez ve yağmur duasında çıktıkları ziyaret yeridir. Kütahya yöresi yağmur törenlerindeki uygulamalar burada da benzerdir. Yatrın etrafında dönme, bez bağlama, yatrın üzerine bir şey koyma, dua okuma, pratikleri iki yatr çevresinde de uygulanır (KK14).

Ödül ve cezalar: Kaba Dede Tekkesi çevresinden hiçbir şey alınmaz (KK14).

Türbe-Yatr No: 15- Murat Dede

Türbe-Yatrın Kimliği

Türbe-Yatrın;

Adı ve anlamı: Murat Dede. Burada yatan kişinin köyün kurucusu olduğu ve köyün adının da oradan geldiği yönünde rivayetler vardır.

Yeri ve Konumu: Murathanlar/ Altıntaş. Köyün güney yamacında bulunan ve yakın dönemde etrafı duvarla çevrili bir alanda yer alır.

Mimari yapısı: Tekkenin yapılışı rüya sonucunda gerçekleşir ve on metre uzunluğunda bir bahçe duvarıyla bugünkü konumu ortaya çıkar (KK15). Duvarın üzerine tepeşir taşından bir başlık oturtulmuştur. Kitabesi yoktur. Kıraç bir arazide yer aldığı için çevresinde ağaç yoktur. Dört tarafı çevrili mezarlar grubunda değerlendirebiliriz.

Türbe-Yatrda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Murat Tekke (Köylüler bu adı kullanırlar)

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Şehit olduğu, sıkıntıda olan kişilere yardım eden evliya olduğu inancı bölgede oldukça hâkimdir. Burada yatan kişinin köyün kurucusu olduğuna inanılır.

Türbe-Yatrın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Her gün “Her gün adak yap da yap, tekke bura” belli bir zamanı olmadığı ifade edilir (KK15).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Çocuğu yaşamayanların çocuklarının yaşaması için, 3) Çeşitli amaç, niyet ve maksatlar için, 4) Kısmeti kapalı olan gençlerin kısmetinin açılması için (KK15)

Toplumsal: Yağmur duası için(KK15).

Türbe-Yatr Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Ziyarete gelenlerin dileklerinin kabul olduğuna inanılır.

Uygulamalar: 1) Çocuk sahibi olmak için: Çocuk sahibi olmak isteyen kadını köyden birisi tekke etrafında üç kez dolandırdıktan sonra bir şey adar ve dua eder, iki rekât namaz kılar.

Dolandırma işini köyden birisinin yapması zorunludur. Bu işleme “tutunma” adı verilir. Eğer erkek çocuğu olursa Murat, kız çocuğu olursa Azize adını koyarlar. Muhtarın oğlunun adı ve köyde Murat isminin çok olması çocuk sahibi olan kişilerin burada yatan zata hürmeten onun adını koydukları tezini doğrulamaktadır.

2) Çeşitli amaç, niyet ve maksatlar için: Belli bir zamanı olmamakla birlikte köylü tarafından istenilen gün buraya gelinir ve dualar edilir.

3) Yağmur duası için: Yağmur duaları da köyde Murat Dede Tekkesinde yapılır. Tekkenin bugünkü halini almasını sağlayan köylü her gün tekkeye gelir, Kur’an-ı Kerim okur, dua eder. Hasta olanın mutlaka gelmesi gerekir (KK15). Kaynak kişiye sorduğumuz ne zaman adak yaparsınız sorusuna verdiği cevap şu şekildedir: “Her gün adak yap da yap, tekke bura” belli bir zamanı olmadığı ifade etmiştir.

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Buranın etrafın çevrilmesi de rüya üzerine olmuştur. Köylünün biri bir gün bu zatı rüyasında görür ve kendisine bugünkü şekildeki tekkeyi yapmasını ister ve onun isteği üzerine bu hali almıştır.) (KK15)

Türbe-Yatır No: 16- Yapılcan Köyü Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yapılcan Köyü Türbesi (Kümbet). Köy sınırları içerisinde bulunduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Yapılcan Köyü/ Altıntaş. Yapılcan Köyünün kuzeyinde köy mezarlığının içerisinde, Selçuklu mimarisini andıran bir yapıdır (Kültür Bakanlığı, 1992, 351; Uysal, 1997, 85).

Mimari yapısı: Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün X. Araştırma Sonuçları'nda Hıdırlık olarak tespit edilmiş ve doğal alçak bir höyüğün üzerindeki kümbet şeklinde tasvir edilmiştir (Kültür Bakanlığı, 1992, 351). Bir oturtmalık üzerinde yükselen kare planlı tek kubbeli yapının duvarlarında kuzey cephedeki kapının dışında hiçbir açıklık yoktur. Yarıyı yıkılmış durumdaki kubbe, kasnaksız olarak duvarlara binmektedir. Kapının üst tarafı yıkılmıştır (Uysal, 1997, 85).

Türbenin içine girildiği zaman burada bir mezarın bulunup bulunmadığı belli değildir. Hazineciler tarafından türbenin içerisi harap edilmiştir. Yapının kitabesi yoktur. Tuğla boyutları, plan özellikleri, geçiş sistemi ve kubbesiyle XIII. yy Selçuklu Devri'nin eseri olduğunu söyleyebiliriz. Köyün hemen üst tarafındaki tepede bulunması ve etrafının mezarlık olması buranın bir türbe olduğu ihtimalini artırmaktadır. Değerli araştırmacı Osman Uysal çalışmasında buranın bir türbe olarak kabul edilmesi gerektiği görüşündedir (Uysal, 1997, 85). Alan araştırmamızda halk burayı türbe olarak kabul etmekte ve sıkıntılı anlarında başvurdukları bir merkez hüviyetini aksettirmektedirler.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Türbe (Halk buraya türbe demektedir.)

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Buranın türbeden çok mescit olarak hizmet verdiği fakat daha sonradan burada bir zatın mezarının olduğu yönünde anlatıların da etkisiyle bazı ritüellerin ortaya çıktığı bir mekândır. Altıntaş havalisinde bilinen Akçaköy'deki Aziz Dede ve Altıntaş Köy'ündeki Seydi Sül Dede ile bağlantısı olduğuna inanılır (KK16).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Bayramlar ve düğünler (KK16).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çocuk sahibi olmak için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Kaynak kişi burada bir mezarın bulunduğunu söyledi ve burayı, Dedeler olarak da ifade etmiştir. Tekkeden sesler geldiği ve kalp gözü açık olan insanların burada yatan zatı görebileceğine inanılır (KK16).

Uygulamalar: Çocuk sahibi olmak için: Türbenin yıkılmış durumdaki kubbe deliğinden yazma atılır, eğer yazma atılan delikten geçerse dileğin kabul olacağına inanılır daha sonra etrafını üç kez dolanırlarmış.

Yağmur duasına çıkılmaması ve adakların yapılmaması buranın bir dinlenme yeri olabileceği ihtimalini de doğurmakta. Köy halkı yağmur duası için Murathanlar köyündeki Karköy adlı yeşillik alana gitmektedirler. Çünkü halka göre burada Kara Dede adında bir zatın mezarı vardır (KK16).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Ayşe Çoşkun adlı kaynak kişi küçükken orada yumurta yuvarlarken ak sakkalı bir ihtiyarı görmüştür.) (KK16).

Türbe-Yatır No: 17- Ahi Yusuf Türbesi

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Ahi (Akil) Yusuf Türbesi. Ahi teşkilatına mensup “Yusuf” isminde bir zattır. Kütahya ahilik teşkilatlanması açısından önemli bir konumdadır. Buradaki zatlarında bu gruba dahil olduğunu söyleyebiliriz.

Yeri ve Konumu: Eftel Köyü-Altıntaş. Köy, Altıntaş ilçesine bağlı Kütahya-Afyonkarahisar karayoluna 3 km uzaklıktadır. Türbe, Yolçatı eski ismiyle Eftel Köyü içerisinde yer alır. Çevresinde köy ahalisinin evleri yer alır. Bu evlerden çekilen aydınlatma sistemiyle geceleri ışık yakılmaktadır.

Mimari yapısı: Kare planlı, kerpiç bir yapıdan ibaret olan türbenin ahşap kapısı ve ön tarafı delikli tuğlalarla örülüdür. Gerek muhtarın ve gerekse köylülerin duyarlı davranışları neticesinde bakımı köylüler tarafından yapılmaktadır. İçeride bir adet mezar bulunur. Mezar iki metre uzunluğunda bir buçuk metre genişliğinde ve 80 cm yüksekliğinde toprak sıvalıdır. Üzerinde ziyaretçiler tarafından getirilmiş namazlağı ve tülbentler serilidir. Kitabesi olmayan türbenin baş ve ayak kısımlarına tülbentler bağlanmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Yusuf

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Horasandan geldiğine inanılır (KK18).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe gün ve akşamı ziyaret edilir.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çeşitli amaç, niyet ve maksatlarla ziyaret edir.

Uygulamalar: 1) Çeşitli amaç, niyet için: Eskiden türbe içerisinde mum yakılırken bugün türbenin hemen yakınında bulunan köy sakinlerinden birisinin rüya sonrasında türbeye kablo çekerek aydınlatması sağlanmıştır. Perşembe geceleri ziyaretler yapılır.

Türbe-Yatır No: 18- Erenler Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Erenler Tekkesi. Horasandan geldiklerine inanıldığı için, “Erenler” denilmiştir.

Yeri ve Konumu: Eftel Köyü/ Altıntaş. Yolçatı (Eftel) Köyü'nün doğusunda yol üzerinde yer alır. Türbe yol kenarında olması nedeniyle yolu daraltmış duvarlarına birkaç kez büyük araçlar zarar vermiştir (KK17). Köyde bulunan diğer türbelere benzerdir. Çevresinde köylünün evleri yer alır.

Mimari yapısı: Türbe köydeki diğer türbeler de olduğu gibi kerpiçten kare planlı ve üzeri tavan tuğlayla örülüdür. Ön tarafında ve yan tarafında olmak üzere iki ahşap pencere vardır. Yol kenarında olması nedeniyle yolu daraltmasına rağmen zararı dokunacağı inancından dokunulmamaktadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Kadının adı Şerife, erkeğin adı ise Mehmet.

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Türbe içerisinde birbirinde yapışık vaziyette iki mezar bulunur. Bu zatların karıkoca oldukları da diğer rivayetler arasındadır (KK18).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe gecesi, Cumartesi ve Pazar günü (KK18).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Belirli aylar (Özellikle düğün zamanlarında) Bayramlarda düğünlerde ve Perşembe gecesi,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çeşitli amaç, niyet ve maksatlarla ziyaret edilir.

Uygulamalar: Adak çıkartma olarak ifade edilen adaklar adanır. Bayramlarda, düğünlerde Erenler Tekkesi ziyaret edilir. Türbe içerisinde bulunan mumlar burada mum adağının yapıldığını gösterir. Mezarın üzerine ziyaretçiler tarafından bırakılmış namazlağlar da ziyaret edildiğinin göstergesidir (KK18).

Ödül ve cezalar: Yol kenarında olması nedeniyle yolu daraltmasına rağmen zararı dokunacağı inancından dokunulmamaktadır (KK18).

Türbe-Yatır No: 19- Süt Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Süt Dede. Süt Dede, isminden de anlaşıldığı gibi doğum sonrası sütü gelmeyen kadınlar tarafından ziyaret edildiği için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Yolçatı (Eftel) Köyü-Altıntaş. Yolçatı köyündeki diğer mekânlardan birisi de Süt Dededir. Köy muhtarı Rahmi Orhan'ın evinin bahçesinde yer alır. Çevrili bir mezar yoktur fakat burada devşirme sütunlar bu mezarın yerini belirlemiştir. Muhtar, köyde eren ve evliyanın çok olduğu bunlardan birisinin de kendi evinin önünde olduğunu belirtmiştir (KK18).

Mimari yapısı: Mezarı bulunmayan sadece bir taş ve ağaçla yeri belirlenen yatırlar grubunda değerlendirebiliriz.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği:

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Sütü olmayan kişilerin sütünün olması için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Süt Dede'nin hanesine bereket getirdiğine inanır (KK18).

Uygulamalar: Sütü olmayan kişilerin sütünün olması için: Süt Dede isminden de anlaşıldığı gibi doğum sonrası sütü gelmeyen kadınlar tarafından ziyaret edilir. Buradan bir parça toprak alınır yutulur ya da yiyeceğin içerisine koyulur. Derdine şifa bulduktan sonra adanan adak yerine getirilir.

Türbe-Yatır No: 20- Celil Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Celil Dede. Mezar taşında ismi "Emir Celil" yazılıdır.

Yeri ve Konumu: Eftel Köyü/Altıntaş. Köy içerisinde yolun kenarında bulunan bu yatır, yoldan bir metre yüksekliktedir.

Mimari yapısı: Dikme mezar taşına "Emir Celil Dedenin Türbesi Allah.." yazısı kazınmıştır. Mezar taşının alt kısmı toprak içerisinde kaldığından diğer kısmı okunamamaktadır. Otların arasında kaldığı için varlığı dışarıdan fark edilmez.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Celil

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bu zatın şehit olduğuna inanırlar.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe günleri,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Ziyaret fonksiyonu kalmamıştır

Uygulamalar: Yol üzerinde olması nedeniyle yaşlı köylülerce ziyaret edilir, yaşlılar üç ihlâs ve bir Fatıha okur (KK19).

Türbe-Yatır No: 21-Seyit Hamza

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Seyit Hamza Dede. İsmi Hamza olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Altıntaş Merkez. Altıntaş İlçesi şehir merkezinde, türbenin hemen yanında park yer alır, bitiğinde ise iş hanı vardır.

Mimari yapısı: Türbe, betonarme bir yapıdır. Kare planlı, büyükçe bir penceresi ve içerisi fayans kaplamalı bir türbedir. Bu şekli alması 3 yıllıktır. Bundan öncesi toprak örtü olarak bilinen düz örtülü kerpiç bir yapıdır. Türbenin giriş kapısında Hamzaoğlu Şeyh Karaca Türbesi Hicrî:873 M.1468 tarihi yazılıdır. Türbenin içerisinde bir tane mezar yer alır mezarın üzeri fayans ile kaplanmış baş ve ayak mezar taşları yoktur. Baş kısmında devşirme bitki motifleriyle süslü bir sütun yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Hamza

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Türbenin giriş kapısında Hamzaoğlu Şeyh Karaca Türbesi Hicrî:873 M.1468 tarihi yazılıdır. Türbenin kitabesinde ise, şunlar yazılıdır: Allahü Müfettihi'l Hazihî'd darli sahibuhû Hamza İbn-i Şeyh Karaca Tarihu's sene Selase ve Sebine semaniye mie. Hicrî:873 M.1468 "Allah bütün kapıların açıcısıdır. Bu yerin sahibi Şeyh Karacaoğlu Hamza'dır Sene sekizyüz yetmiş üç."

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe gün ve akşamı (KK5).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çeşitli amaç, niyet ve maksatlarla ziyaret edilir (KK5).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Adak: Küçük çocuklara Perşembe günleri gözleme ve keşkek adakları yapılırken bu uygulama bugün kaybolmuştur (KK5).

Türbe-Yatır No: 22- Hasan Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Hasan Dede Yatırı. İsmi Hasan olduğu için, “Hasan Dede” adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Altıntaş/ Merkez. Altıntaş ilçesine 5 km uzaklıkta Altıntaş İlçesinin batısında, dağın tepesinde yer alır.

Mimari yapısı: Mezarın başına Bizans döneminde kalma bir sütun dikilmiş ve etrafı taşlarla çevrilmiştir. Tekkenin ayak tarafında da büyük bir çam ağacı yer almakta ve kaynak kişi tarafından tarihi olarak nitelendirilmektedir. Mezarın etrafı taşlarla çevrilidir. Mezarı bulunmayan ve sadece bir taş ve ağaçla yeri belirlenen yatırlar grubunda değerlendirebiliriz.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Hasan (Halk Türbe olarak da adlandırmaktadır).

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hıdrellez ve kurak mevsimlerde(KK5).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası yapmak için, hıdrellez (KK5).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

*Uygulamalar:*1) Yağmur duası için: Yağmur duası için yapılan ritüeller burada da yapılır, kurbanlar kesilir ve adaklar yapılır.

2) Her türlü dilek ve murat için: Mecidiye ve Genişler köylüleri tarafından ziyaret edilir.

Türbe-Yatır No: 23- Güllü Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Güllü Dede. Güllü Dede, bir mevkinin adıdır.

Yeri ve Konumu: Altıntaş'a üç km uzaklıkta tepe üzerindedir.

Mimari yapısı: Burada bir mezarın varlığı halk tarafından kabul edilmektedir. Etrafında bodur ağaçlar yer alır. Mezarı bulunmayan ve sadece bir taş ve ağaçla yeri belirlenen yatırlar grubunda değerlendirebiliriz.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Eylül ayı (KK21-KK22).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Hasat bayramlarında halk şükür amacıyla törenler yapmaktadır.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Hayır için: Güllü Dede'nin olduğu yerde hasat bayramı yapılır. Zenginler koyun bulgur verir, yemekler yenir ve insanlar birbiriyle helâlaştırılır. Güllü Dede, eş adayların buluşma yerlerinden birisidir. Güllü Dede yatırında mum yakılır ve mezara dane örtülür (KK22).

Ödül ve cezalar: Ormanlık bir alan olduğu için oradan bir şey alınmaz eğer alınrsa, iade etmeden huzur bulunmayacağına inanılır (KK22).

Türbe-Yatır No: 24- Akpürüm Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Akpürüm Dede ve Üryan Dede. Ak Pürüm adlı bir zatın türbesi olduğu için, Üryan dede ise ayakları çıplak olduğu için, bu adları almışlardır.

Yeri ve Konumu: Çalköy/ Altıntaş. İsmi de verdiği Akpürüm tepelerinde kasabanın kuzeybatısında yaklaşık bir km uzaklıkta yer alır. Akpürüm Tepesi Dumlupınar hareketinin başlangıç noktalarından birisidir. Etrafında az sayıda çam ağaçlarının yer aldığı kıraç bir arazidedir. Üryan Dede ise; Kasabanın kuzey batısındaki mezarlığın adıdır.

Mimari yapısı: Türbe dikdörtgen şeklinde, beton sıvalı, balıksırtı çatılı bir yapıdır. Türbenin hemen yanı başında anma törenleri için yapılan aş evi yer almaktadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Burada yatan zatın şehit olduğu rivayetler arasındadır. 80 bin Anadolu ereni, 90 bin Rum ereni ve 100 bin Kayıperenler'den olduğu da rivayetler arasındadır. Akpürüm Dede ile Güdüm Dede kardeşlerdir. Sulu Dede, Sarıkız, Çatal Dede, Sub Dede kasabadaki diğer türbe ve yatırlardır.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Belirli bir zaman dilimi olmaksızın ziyaretler yapılır (KK23).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Eylül ayı içerisinde, Karakaya denilen yere 30 Ağustos günü askerler gelir ve zaferi kutlarlar (KK23). Haziran ayı içerisinde.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çeşitli amaç, niyet ve maksatlarla ziyaret edilir. 2) Sınavlarda başarılı olmak için, 3) Çocuk sahibi olamayan ve çocuğu yaşamayanların çocuk sahibi olmak ve çocuklarının yaşaması için, 4) Hastalıklara şifa bulmak için ziyaret edilir (KK23).

Toplumsal: Hayır adakları için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1)Hayır adakları için: Çalköy Beldesi Alevi ve Sünni grupların birlikte yaşadıkları Türkmen yerleşimidir. Alevi kültüründe kurban oldukça önemlidir. Dileği kabul olanlar, “oğlu askerden sağ salim dönenler, eş ve iş sahibi olanlar, torunu hastalıklardan kurtulanlar” şükür amacıyla kurbanlar keserler. Kurbanların kesimi amacıyla yeniden ziyaret alanına gidilmektedir. Kurban olarak horoz, koç, keçi gibi küçükbaş hayvanlar tercih edilmekte, genellikle de horoz (Cebraîl) kurban edilmektedir. Aş evlerinde pişirilen kurbanlar herkesin katılımıyla tüketilir. Adak kurbanları olanlar kasaba halkının katılımıyla kurbanlarını Türbede kesmektedirler (KK23). 30 Haziran 2013 yılında Kemal Sultan ocağı taliplerinden İbrahim Amca'nın torunu Cemal'in hayır töreni, toplumsal hayır törenini olarak kutlanmaktadır.

2)Çocuk sahibi olmak için: Çocuk sahibi olmak isteyen kadın türbe ziyaretlerini yapar, türbe üzerindeki tülbendi beline bağlar, dilek ve adaklarını bulunur. Eğer hamile kalırsa tülbendi tekrar türbeye bırakır (KK23).

Ödül ve cezalar: Hayvanlarını otlatan köylü burada uykuya dalar. Gözlerini açtığı zaman türbenin hemen kapısında beyazlar giymiş, nurani yüzlü bir pir görür. Kendisine yardım eder, hayvanlarını kollar gözetir. İstiklâl savaşı yıllarında Akpirim Dede bulunduğu bölgeyi korur, düşmandan topraklarını korur (KK23).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Çobanın birisi mezarın bulunduğu yerde uzanıp yatarken, ayaklarına birisi vuruyor. Bu olay üç kez ardı ardına gerçekleşiyor, kendini toparlayıp ayağa kalkınca karşısında aksakallı, ayakları çıplak nurani yüzlü dedeyi görüyor. Ayaklarına kapanıp niyaz ediyor. O an kendisinin adının Üryan Baba olduğunu açıklıyor (KK23).

Efsanelerdeki motifler: Halkı felaketlerden koruma motifi (İstiklâl Harbinde halka yardım eder).

Zorda kalanlara yardım, Öldükten sonra varlığını gösterme

Türbe-Yatır No: 25- Ahi Musa

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ahi Musa. Ahi teşkilatına mensup olduğu için,

Yeri ve Konumu: Çayırbaşı/ Altıntaş. Altıntaş İlçesi, Çayırbaşı Belediyesi, su deposu yanındadır. Büyük bir avlu içerisinde Hamıs Tekkesi olarak da adlandırılır. Eski adı Zemme olan Beldede birkaç tane ziyaret yeri vardır. Mezarın baş kısmında ve sağ tarafında evler vardır. Diğer cepheleri bir metre yükseklikte bahçe duvarıyla çevrilidir.

Mimari yapısı: Buranın eskiden üzeri kapalıyken bugün açıktır. Yatır iki metre uzunluğunda bir metre yüksekliğinde beton ile sıvalıdır. Mezarın baş kitabesi hazineciler tarafından kırılmıştır. Yine, evi türbe bitişiğinde bulunan zat burada altın olduğuna inanmakta hatta bir bölümünün bulunduğunu ifade etmiştir. Bugün, bahçenin içerisi dikenlerle kaplıdır (KK25).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Yatırın kırılmış mezar taşında “ Hüvelbaki Ahi Musa” ifadesi yazılıdır. Kaynak Kişi Kemal Ertuğrul da adlandırırken Ahi Musa Tekkesi olarak ifade etmiştir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: 1) Belirli aylar (Özel günler-düğün-askerlik-hacı uğurlaması) 2) Yaz ve güz aylarında.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Her tülü dilek için: Köy halkı tarafından düğünlerde, nişanlarda ve yağmur dualarında eskiden olduğu gibi bugünde ziyaret edilmektedir.

2) Yağmur duaları için: Yağmur duasında sadece kadınlar katılmakta ve yatırın etrafında dolanmaktadırlar. Ziyaretler kadınlar tarafından yazın ve güzün olmak üzere yapılır, dualar edilir, Kuranlar okunur, yeme içme, eğlenceler yapılır. Köylü “Hamza’ya çıkalım” dediği zaman çoluk çocuk, toplanır, burada gözlemeler yapılır, yemekler kaynatılır, ağaçlara bezler bağlanırmış, bugün ise bu uygulamalar devam etmez (Öz,1996, 128).

Türbe-Yatır No: 26- Işık Selvi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Işık Selvi. Tekkeye ışık düştüğünü görenler olduğu için, “ Işık Selvi” adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Çayırbaşı/ Altıntaş. Çayırbaşı Kasabası içerisinde sokak başında yer alan Tekke halk arasında Işık Selvi Tekkesi olarak bilinir.

Mimari yapısı: Bir buçuk metre yüksekliğinde bahçe duvarıyla çevrili Tekkeye batı tarafında yer alan üzerinde Işık Selvi yazılı kapıdan girilir. Bahçe içerisinde yarım metre yükseklikte yarım daire şeklinde bir mezar yer alır. Mezarın baş ve ayak bölümlerine taşlardan diki mezar başlığı oluşturulmuştur. Tekkenin içerisinde çam ağaçları vardır, baş kısmındaki yanmış ağaç kütüğü buraya ışık düştüğünün ve onu yaktığının kalıntısı olarak durmaktadır. Yatır dört tarafı duvarla çevrili yapılar grubunda değerlendirilebilir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı:

Unvanı: Işıkselvi Tekkesi

Cinsiyeti: Erkek

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Burada yatan zatın Sultan Alpaslan zamanında geldiği ve irşad göreviyle buralara geldikleri rivayet edilir.

Çanakkale Harbine katıldığı ve yine köye gelerek bugün yattığı yerde kaybolduğuna inanılır.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe gün ve akşamı Perşembe günleri(KK25).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çeşitli amaç, niyet ve maksatlarla ziyaret edilir. Dileğin kabulü sonrasında adaklar yapılır (KK25).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: İsminde de anlaşılacağı üzere, gece görülen ışığın sabaha kadar yandığına inanılır.

Uygulamalar: Perşembe günleri köy çocuklarına gözlemeler yapıp dağıtılır. Başından bir kaza bela atlatan kişi bu zatların başında helva yapıp dağıtır.

Ödül ve cezalar: Kabirlerin otları koparılmaz, ağaçları kesilmez, buralardan bir şey alınmaz (KK25).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Çanakkale Harbine katıldığı ve yine köye gelerek bugün yattığı yerde kaybolduğuna inanılır. Veliliğini kabul edenlere yardımda bulunma

Türbe-Yatır No: 27- Tekke(Yalnızsaray)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke. Bölgede ziyaret yerlerine “Tekke” adı verildiği için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Yalnızsaray /Altıntaş. Halk arasında Tekke olarak ifade edilen mekânın yanı başından yol geçer. Çevresinde köylünün evleri ve ahırları vardır. Köylü tarım âletlerini tekke civarına koymuştur.

Mimari yapısı: Dört metre karelik küçük dikdörtgen yapıda tuğlalarla örülmüş mezarın üzeri balık sırtı çatı ile kapatılmıştır. Duvarları sıvasız tuğla ve çamurla örülüdür. Penceresiz ve tahta bir kapıdan ibaret olan yapının içerisinde mezarın varlığı dahi belirgin değildir. Tekkenin içerisi kazılmış, baş ve ayak kısmında devşirme mermer sütunlar vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe günü ve akşamı(KK26).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Dua etmek için gelinir.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Perşembe günleri yol kenarından gelip geçenler tarafından nadiren de olsa ziyaretler yapılır (KK26).

Ödül ve cezalar: Kulübe şeklinde yapılan türbenin binası yakın zamanda yapılmıştır. Yol üstünde kalan türbe rüya sonucunda çevrilmiş ve ayak altından kurtarılmıştır (KK26).

Türbe-Yatır No: 28- Garip Tekke

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Garip Teke. Yıkık ve viran olduğu için “Garip Tekke” adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Sevdiğin Köyü/ Altıntaş. Sevdiğin Köyü içerisinde. *Mimari*

yapısı: Halk arasında Tekke olarak ifade edilen mekân, etrafı taşlarla çevrili bakımsız bir yapıdır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimi yoktur.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Huzurlu bir evlilik başlangıcı için, 2) Sünnet olacak çocukların hayırlı evlat olması için(KK28).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Gelin tekkeyi ziyaret etmeden oğlan evine giderse evinin huzuru olmaz yönünde bir inanış vardır. Ziyaret etmeyen insanlar felakete uğrarlar (KK28).

Uygulamalar: 1) Düğün: Köy içerisindeki Garip Tekkesi düğün alayın uğrak yerlerindedir. Düğün konvoyu etrafında dolanır ve oğlan evine devam eder. Eskiden mum yakılırken bugün bu uygulamalar devam etmemektedir.

2) Sünnet: Sadece gelin değil sünnet olan çocuklar da tekke etrafında dolandırılır (KK29).

Türbe-Yatır No: 29- Tekke(Çayırbaşı)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke. Zemme, Zemiha (Çayırbaşı) Beldesi, 17.yy divan şairlerinden Gülapoğlu Mehmet (Askeri) gibi şahsiyetlerin yetiştiği bir bölge olması hasebiyle önemli bir kültür merkezidir. Bu tarz medrese ve zaviyelere, halk tekke adını vermektedir.

Yeri ve Konumu: Çayırbaşı Beldesi/ Altıntaş. Çayırbaşı Beldesi yeni caminin bahçesi içerisinde bahçe kapısının solunda yer alır.

Mimari yapısı: Köy camisi yapıldığı sırada Tekkenin de cami bahçesi içerisinde kalması için bahçe duvarları genişletilir. Tekke duvar kalıntısından ibarettir. Herhangi bir mezar taşı

veya kitabesi yoktur. Bahçe içerisinde bir metre yükseklikte yığma taş ve çamurla oluşturulmuş bir yapıdır. Bakıldığı zaman burada bir mezarın varlığı anlaşılmaz. Halk buraya tekke adını vermekte ve dualar etmektedir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Çayırbaşı Beldesi'nde üç tane yatır ve bir tane de medrese yer alır. Ahi Musa, Işık Selvi ve Tekke. Medrese ise, Askeri olarak bilinen Muhammed Askeri'nin babası Gülabi'den medrese eğitimini aldığı yerdir(Sarı, 2007, 169-208). Böyle bir bölgede Tekke olarak adlandırılan kişni mezarı Askeri'nin babası olan Gülabi'ye ait olduğu düşünülebilir. Askeri'nin ilk tahsilini köyünde- bir medrese bulunduğuna göre- burada hoca veya müderris olan babasından almış olabileceğinden böyle bir zatın mezarının da günümüze kadar yaşaması gerekir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimi yoktur.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Belli bir amaç için ziyaret edilmez (KK29).

Uygulamalar: Ziyaretler namaz çıkışlarında üç ihlas, bir Fatiha okunarak gerçekleştirilir (KK29).

3.2.Aslanapa İlçesi (30-43)

Türbe-Yatır No: 30- Şih Aziz

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke, Şih Aziz, Yağmur Dede. Tekke ziyaret yerleri için kullanılan bir unvandır.

Yeri ve Konumu: Tokul/Aslanapa. Köyün güneyinde köye 7 km uzaklıkta yer alan türbe ise Şih Aziz Türbesi'dir. Köyün batısında köye 500- 600 metre uzaklıkta yer alır (Tekke).

Mimari yapısı: Köyün batısında köye 500- 600 metre uzaklıkta yer alan ve Tekke olarak bilenen ziyaret yeri yığma taş planlı ve balık sırtı çatı ile örtülmüştür. İçerisinde bir tane mezar yer alır (Tekke) Yağmur Dede yatırdır, bina yoktur (Yağmur Dede).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Tekke (Köylüler bu adı kullanırlar)

Unvanı: Şih, Dede

Cinsiyeti: Bilinmiyor

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Zaman dilimi yoktur.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çocuk sahibi olmak (Tekke),

Toplumsal: Yağmur duası için (Şih Aziz ve Yağmur Dede)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Özellikle çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar türbe etrafında dualar ederek üç kez dolandırılmakta ve türbe içerisinde bulunan topraktan yanına almaktadır (KK42).

Türbe-Yatır No: 31- Emir Aziz Hazretleri

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Emir Aziz Hazretleri. İsmi Emir olduğu için bu ad verilmiştir.

Yeri ve Konumu: Emrez/Aslanapa. Emrez Köyü'ne 500 metre uzaklıkta köyün kuzeybatısındaki tepede yer alır.

Mimari yapısı: Taş yığınlarıyla oluşturulmuş, etrafı tuğla ve taşlarla çevrilmiş mezardan oluşmaktadır. Herhangi bir kitabesi yoktur. Mezar şeklinde yapılar grubunda değerlendirilebiliriz.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Emir Aziz Hazretlerinin, tabiin zamanında İstanbul'u fetheden İslam ordusunda bir asker olduğu ve burada hastalanıp şehit düştüğü rivayet edilir. Köyün kurucusu olduğu ve köyün adını da buradan aldığı diğer bir rivayettir (KK29).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın.

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler:

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yağmur duası için: Eskiden yağmur duası için ziyaret edilir adak adanır, tavuk, ve horoz kesilip bunları çocuklara dağıtırlarmış (KK29).

Türbe-Yatır No: 32- Ballıbaba

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ballıbaba. Bir kayadan bal akıtma kerameti gösterdiği için bu adı almıştır (KK30).

Yeri ve Konumu: Ballıbaba Köyü/Aslanapa. Ballıbaba Köy'ü içerisinde yer alan yuvarlak taş Ballıbaba denir.

Mimari yapısı: Yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Köyün kurucusu kabul edilir (KK30).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Ziyaret fonksiyonu kalmamıştır (KK30).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Ballıbaba köyde herkese yardım eder, fakiri girdirir, karnı aç olanı doyurur, onun kerametini köylü şöyle anlatırlar: Bir gün bir tabur asker bu bal kaynağına gelerek bal yedikleri, buna rağmen balı bitiremedikleri, geri dönerken tabur içerisindeki total bir askerin balı yedikten sonra ayrıca bir kaba da doldurarak taburla beraber ayrıldığı, ancak yolda arıların taburun etrafını sardığı, bunun üzerine durumdan şüphelenen komutanın total askerin elindeki balı kaynağına geri gönderdiği fakat buna rağmen bal kaynağının kuruduğu ve o günden beri balın akmadığı ve köyün isminin de buradan geldiği" söylenmektedir.

Efsanelerdeki motifler: Bereket getirme ve maddenin niteliğini değiştirebilme

Türbe-Yatır No: 33- Kureyşler Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kureyşler Tekkesi. Köyün kurucusu olması hasebiyle bu isimde anılır.

Yeri ve Konumu: Kureyşler/ Aslanapa. Köyün dışında yer alır.

Tekke olarak adlandırılan harabelik bir yerden ibarettir. Yaşlıların anlatımlarına göre Tekkenin duvarları birkaç kez yapılmasına rağmen aynı duvarın sabaha kadar tekrar yıkıldığı ifade edildi. Köy muhtarı da bu duruma şahit olduğunu belirtti (KK31).

Mimari yapısı: Yok

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kureyşan adını Horasan'dan geçerek Anadolu'ya yerleşen Kureyş isimli Pîr'den alır. Pîrin kökeni ise Konya Akşehir'dir. Rivayetlere göre babası Seyyid Mahmud Hayrani dir. Seyyid Mahmud Hayrani Konya Akşehir e gelerek tekke kurar ve Hacı Bektaş-ı Veli ye bağlılığını bildirir. Seyyid Mahmud Hayrani çocuğu Kureyş Dedeyi Anadolu'nun içlerine gönderir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK31).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Hastalıkların tedavisi için

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Yağmur duası: Havalarda kurak geçtiği zamanlar köyün kadınlar Tekke çevresine ocaklar kurup şepit yapmaktadırlar.

2)Çocuk sahibi olmak için: Çocuk sahibi olmak için, kadınlar tekke etrafında tavaf ederler. Hastalıkların tedavi edilmesi için de tekkeye adak adanır (KK31).

Ödül ve cezalar: Türbe üzerine yapı kabul etmez.

Türbe-Yatır No: 34- Fadime Ana

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Fadime Ana. Fadime Ana'nın ayak izi bulunduğu inanıldığı için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Kureyşler Köyü/Aslanapa. Köye uzaklığı 700 metredir. Taşın bulunduğu dağın adı da Tekke dağıdır. Taş 2x2 ebatlarında büyüklüktedir. Fadime Anamızın Ayak İzi'nin bulunduğu taşın çevresinde bir mezar olduğu söylenir fakat bugün kaybolmuştur.

Mimari yapısı: Yok

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bu taş üzerinde ayak izi bulunur ve halk tarafından bu ayak izinin Fadime Anamızın ayak izi olduğu söylenir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çevre köylülerce de adak ve dilek için,

Toplumsal: Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Burada bulunan azat ağaçlarına çaput bağlanır ve dilekler dilenir. Adak törenlerine çevre köylüler de katılır (KK32).

Ödül ve cezalar: Buradaki ağaçlar ancak orada yakılırsa zarar vermez ancak evine getirilse getiren kişiye zararı dokunur (KK32).

Türbe-Yatır No: 35- Oyunca Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Oyunca Tekkesi, Arap Dede. İlçede ziyaret yeri için kullanılan genel kavram tekkedir.

Yeri ve Konumu: Musaköy/Aslanapa. Radar olarak bilinen yerin aşağı tarafında yer alır (Arap Dede). Köy içindeki diğer bir Teke de Oyunca Tekkesidir.

Mimari yapısı: Yok

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Halk arasında Arap Dede ile Tekke'de yatan zatın kardeş oldukları rivayet edilir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kurak mevsimlerde (KK33).

Toplumsal: Yağmur duası için.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Oyunca Tekkesine yağmur duasına çıkılırsa boş dönülmez, mutlaka yağmur yağar (KK33).

Uygulamalar:1) Yağmur duası için: Yağmur yağmadığı zamanlar köyün kadınları ocakları tekke etrafına kurar ve şepit yaparlar. Dualar edilir namaz kılınır.

Türbe-Yatır No: 36- Örencik Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Gireği Pazarı (Örencik Pazarı) Tekkesi. İlçede ziyaret yeri için genel kavram tekkedir.

Yeri ve Konumu: Karadiğın/ Aslanapa. Pazarcık yolu üzerinde bulunan ve etrafı taşlarla çevrili olan mezara halk tekke adını verilir.

Mimari yapısı: Yok

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Kurak mevsimler.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası için, her türlü adak için(KK34).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yağmur yağmadığı zamanlar kadınlar burada yufka yapar ve dağıtır. Adaklar yapılır, yol üzerinde olması nedeniyle yolcular tarafından ziyaret edilir (KK34).

Türbe-Yatır No: 37- Nuhören Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kümbet (Tekke) Nuhören Türbe Tekkesi. Aslanapa çevresinde ziyaret yerleri için bu kavram kullanılmaktadır.

Yeri ve Konumu: Nuhören/Aslanapa. Nuhören Köyü'nde, eski mezarlık içindedir.

Türbe içinde bir mezarın varlığı belli değildir, fakat halk tarafından mezarın olduğu kabul edilir. Düz bir alan ortasında yer alır, etrafında ağaç yoktur.

Mimari yapısı: Tonoz örtülü ve dikdörtgen planlı türbe, kesme taş ve moloz taştan inşa edilmiştir. Anadolu'da eyvan tarzı türbelerle birlikte XIII. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe günleri (KK35).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kurak mevsimlerde, Perşembe günleri (KK35).

Toplumsal: Köy halkı yağmur duaları için Tekke olarak adlandırılan kümbete gelirler (KK35).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yağmur duası için: Şepit olarak adlandırılan geleneksel ekmekler yapılır,dualar edilir ve yemekler yenir. Kadın erkek bu törenlere katılır.

Ödül ve cezalar: Halk arsında burada perşembe akşamları yatsı namazından sonra, dua etmeden geçilirse, geçen kişinin önünü kesip onları korkuttuğuna inanılır (KK35).

Türbe-Yatır No: 38- Tekke(Ortaca Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke. Aslanapa çevresinde ziyaret yerleri için bu kavram kullanılmaktadır.

Yeri ve Konumu: Ortaca Köyü/Aslanapa. Köyün kuzeyinde yaklaşık 1 km uzaklıkta ve mezar olduğuna inanılan etrafı taşlarla çevrili bir yerin adıdır. Tekke olarak adlandırılan mekânda büyük meşeler vardır.

Mimari yapısı: Yok

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kurak mevsimler (KK36).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası için (KK36).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Bundan 10 yıl öncesinde halk yağmur duası için buraya gidermiş ve dualarını gerçekleştirmiş.

Ödül ve cezalar: Burada bulunan meşe ağaçlarına kimse zarar vermez. Keskin olduğuna alınmaması gerektiğine inanılır (KK36).

Türbe-Yatır No: 39- Dedeler(Örenköy)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Dedeler. Birden fazla yatır yer aldığı için, buradaki mezarlara “Dedeler” adı verilmektedir.

Yeri ve Konumu: Örenköy /Aslanapa. Köyün hemen üzerinde yer alır ve su deposu vardır.

Mimari yapısı: Ören mevkiisi olarak bilinen ve Dedelerin yattığına inanılan çamlık bir alana Dedeler adı verilir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe günleri (KK37).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yağmur duası ve Perşembe adaklarında yapılan uygulamalar burada da yapılır (KK37).

Ödül ve cezalar: Buradan çam götüren yaşlı kadının evinin yandığı ve çocuğun öldüğü söylenir. Hali hazırda devrilmiş bir ağaç olmasına rağmen kimseler bu ağacı alamaz, yakamaz (KK37).

Türbe-Yatır No: 40- Tekke(Şenişler Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke. Aslanapa çevresinde ziyaret yerleri için bu kavram kullanılmaktadır.

Yeri ve Konumu: Şenişler /Aslanapa. Köyün 300 metre yukarısında etrafı taşlarla çevrili halk tarafından tekke olarak adlandırılan bir yer vardır.

Mimari yapısı: Yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe günleri (KK38).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Hastalıklara şifa aramak için(KK38).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Çocuk sahibi olmak, ya da hastalıklardan şifa aramak için tekke etrafında dolandırılır.

Türbe-Yatır No: 41- Tekke(Adaköy)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Tekke. Aslanapa çevresinde ziyaret yerleri için bu kavram kullanılmaktadır.

Yeri ve Konumu: Adaköy/Aslanapa. Adaköy içerisinde yer alır.

Her ikisi de köy içerisinde yer alır etrafları taş duvarla çevrilidir

Mimari yapısı: Yok

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe günleri(KK39).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Perşembe günleri(KK39).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası için(KK39).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yağmur yağmadığı zamanlar kadınlar buralarda yufka ve helva yapar köylüye dağıtır (KK39).

Türbe-Yatır No: 42-Süleyman Dede Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Süleyman Dede Tekkesi. Çevresinde ziyaret yerleri için bu kavram kullanılmaktadır.

Yeri ve Konumu: Bezirgan/Aslanapa. Bezirgan köyü içerisinde etrafı taşlarla çevrili alandadır.

Mimari yapısı: Yok

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe günleri(KK40).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: askere giden gençlerin sağ salim dönmesi için(KK40).

Toplumsal: Yağmur duası için

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Askerden sağ salim dönmek için: Köy imamları tarafından dualar okunur, duadan sonra askere gidecekler bulunanların ellerini öperek helalliklerini alırlar (KK40).

Türbe-Yatır No: 43- Tekke(Çamdibi Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke. Aslanapa çevresinde ziyaret yerleri için bu kavram kullanılmaktadır.

Yeri ve Konumu: Çamdibi Köyü/Aslanapa. Çamdibi köyü içerisinde yer alır. Tekke adı verilen yerde iki tane dede vardır.

Mimari yapısı: Taş duvar örülü ve üzerinde çatısı vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kurak mevsimlerde (KK41).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası için (KK41).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Kaza sonrası kurban kesilir (KK41).

3.3.Çavdarhisar İlçesi (44-55)

Türbe-Yatır No: 44- Tekke(Yeniarmutçuk)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Tekke- Yeniarmutçuk, Tekke- Zobu. İlçede ziyaret yeri için kullanılan kavram genel olarak tekke olduğu için buralara “Tekke” denilmektedir.

Yeri ve Konumu: Uçuran mevkisinde Dede adı verilen bir mezar vardır (Tekke-Yeniarmutçuk) Halk tarafından Tekke olarak bilinen köye 150 metre mesafede yer alır (Zobu-Tekke)

Halk tarafından Tekke olarak bilinen köye 150 metre mesafede yer alan ve dairesel olarak taşlarla çevrilmiştir (Zobu-Tekke)

Mimari yapısı: Yığma taşlarlar çevrilmiş mezarlardan oluşur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kuraklık olduğu zaman(KK54).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duaları için gidilir (Tekke-Yeniarmutçuk),

Türbe-Yatır No: 45- Al Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Al Dede. Ali isminin kısaltması olduğu için “Al” ismini almıştır.

Yeri ve Konumu: Afşar/ Çavdarhisar. Yatır, köyün 200m yukarısında yer alır.

Mimari yapısı: Yığma taşlarla çevrili mezarın eni bir metre, boyu ise iki metredir. Yatır hazineler tarafından tahrip edilmiştir. Yakın zamanda yatırın etrafı düzenlenmiştir (KK43).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Afşar köyü sakinleri, Al Dede Hazretleri'nin hangi yıllarda yaşadığı ve ne zaman vefat ettiği ile ilgili bilgilerinin olmadığını belirttiler. Evliya olduğunu ve kabrin kaybolmaması için etrafının taşlarla çevrildiğini köylü belirtmiştir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Yağmur duasına çıkıldığı zaman mutlaka yağmurun yağacağına inanılır (KK43).

Uygulamalar: Yağmur duası için: Kadınlar tarafından hamur aşı çorbası yapılır katılanlara ikram edilir, yenilir ve içilir.

Türbe-Yatır No: 46- Tekke(Barağı Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke. Ziyaret yeri kavramını karşıladığı için "Tekke" adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Barağı Köyü / Çavdarhisar. Köyün hemen üzerinde yaklaşık 300 metre yukarısında bulunan çamlık bölgede bir tane mezar vardır.

Mimari yapısı: Etrafı taşlarla çevrili, kitabesi ve mezar taşı olmayan mezardan ibarettir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Halk tarafından şehit olduğuna ve şehit düştüğü yere defnedildiğine inanılır.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çocuk sahibi olmak için,

Toplumsal: Yağmur duasında bulunmak için(KK44).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Çocuk sahibi olmak için: Özellikle çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar türbeye bağlanırlar. Bağlanma diğer türbe ve yatırlarda olduğu gibi aynı şekilde yapılır (KK44).

2) Yağmur duaları için: Tekke'ye çıkılmakta, helva basılıp yufka yapılmaktadır. Yine etli pilavlarla ziyafetler verilmektedir. İki yıl önce havanın kurak geçtiği zamanlar yağmur duasına çıkılmıştır (KK44).

Türbe-Yatır No: 47- Tekke(Çamköy)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke. Ziyaret yerleri için kullanılan kavramlardan biridir.

Yeri ve Konumu: Çamköy/ Çavdarhisar. Köyün hemen üzerinde tepe olarak adlandırılan sırt (kıran) isimleriyle de bilinen mevkide bir mezar vardır.

Etrafında yığma taşlar ve mezarın başında mermer bir baş şahide yer almaktadır. Köy su deposunun yanında yer alan ziyaret yerinin etrafı çevrilmiş ve ağaçlandırma çalışması yapılmıştır.

Mimari yapısı: Yatır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe günleri,

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Perşembe günleri,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Perşembe adakları için,

Toplumsal: Yağmur duası için(KK45).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hayır adakları için: Bundan 50 yıl öncesinde her Perşembe çocuklar yanlarında aldıkları yiyecekleri (adak) tekkeye götürür, bu adakları yaşlı kadınlar çocuklara paylaşmış. Yine Perşembe günleri yaşlı kadınlar tarafından gözlemeler yapılırken bugün her yerde olduğu gibi burada da bu uygulamalar kesintiye uğramıştır.

2) Yağmur duası için: Havanın kurak gittiği mevsimlerde de halk yağmur duası için Tekkeyi ziyaret etmekte dualar edilip kurbanlar kesilmektedir (KK45).

Türbe-Yatır No: 48- Tekke(Çatköy)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke. Ziyaret yerleri için kullanılan kavramlardan biridir.

Yeri ve Konumu: Çatköy / Çavdarhisar. Köyün güneyinde yer alır.

Mimari yapısı: Köyün güneyinde Tekke olarak bilinen ve “Çamlık Buracık” mevkisinde tarihi çam ağaçlarıyla çevrili ziyaret yeridir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Nisan ayının ilk haftası (KK46).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası için .

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Günümüzde de her yıl nisan ayının başlarında toplu olarak ziyaretler gerçekleştirilmekte, adaklar adanıp kurbanlar kesilmektedir. Çoluk çocuk köyün tamamı bu törenlere iştirak etmekte bir anlamda baharın karşılaması yapılmaktadır (KK46).

Ödül ve cezalar: Ağaç kültüne bağlı olarak buradan ağaç kesilemez, o ağaçların kozalağının alınmasına dahi hoş bakılmaz. Burada yatan zatın yasaklara uymayanlara zarar vereceğine inanılır

Türbe-Yatır No: 49- Azatlar(Doğancılar Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yatır (Işıklar), Azatlar. Çevresinde bulunan azat ağaçlarından bu adı almıştır (Azatlar)

Yeri ve Konumu: Doğancılar/ Çavdarhisar. Köy girişinde, köyün 200 metre yukarısında tepe üzerindeki ziyaret yerine, Yatır (Işıklar) denilir. Yakın zamana kadar mesire alanı olarak kullanılan bu bölgenin ağaçlarının kurumaya başlamasıyla eski ziyaretçileri kalmamıştır. Diğer bir mekân da köyün 1 km üzerinde dağ eteklerinde yer alan Azatlar olarak adlandırılan yerdir.

Mimari yapısı: Etrafı taşlarla çevrili alandan ibarettir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Çok eski mezarların olduğu rivayet edilen yerdeki şahısların kimliği hakkında bir bilgi yoktur.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası için.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: İki ziyaret yeri de yağmur dualarında birer hafta aralıklarla ziyaret edilmekteyken bu uygulama bugün devam etmez (KK47).

Ödül ve cezalar: Burada bulunan çam ağaçlardan kimse bir dal parçası dahi almaz. Eski gelenek devam etmese de yasaklar söz konusu olduğu zaman kutsal olan yerden bir parça dahi alınmaz (KK47).

Türbe-Yatır No: 50- Tekke(Efeler Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke. Ziyaret yerleri için kullanılan kavramlardan biridir

Yeri ve Konumu: Efeler / Çavdarhisar. Köye 200 m uzaklıkta ve etrafında ardıc ağaçları bulunan tekke ve çevresini halk kutsal kabul eder.

Mimari yapısı: Taşlarla çevrili ve kitabesi bulunmayan mezardan oluşur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Üst üste üç cuma.

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Fıtık hastalığının tedavisi için(KK48).

Toplumsal: Yağmur duası için.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Fıtık hastalığının tedavisi için: Tavşanlıdan çocukları rahatsız olan bir aile bir hafta öncesinde tekkeyi duymuşlar ve çocuklarını Tekkeye getirmişlerdir. Bir hafta içerisinde

çocuk okuluna başlamış ve hastalık iyileşmeye sürecine girmiştir. Hastalığın iyileşmesi için üç kez ziyaretin gerçekleşmesi gerekir ve köy halkından bir kişinin hastayı “tutmak” olarak adlandırılan tedavi şeklini yapması gerekir. Doğuştan fitik olan çocukların tedavisi şu şekilde yapılır: Hasta olan çocuk köy ahalisinden bir kişiyle, bu ardıç ağaçlarının olduğu bölgeye gelirler. Ardıç ağacı ikiye hasta çocuk üç kez ağacın ortasından, sağdan sola geçirir. Ağaçların bulunduğu yerde çamur karılır ve bu çamur ikiye ayrılan ağaca sürülerek ağaç bezle bağlanır, ağacın kaynaşmasıyla birlikte çocuğun iyileşeceğine inanılır (KK48)

Türbe-Yatır No: 51- Tekke(Çamlık)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke (Çamlık). Ziyaret yerinde bulunan heybetli çam ağaçları nedeniyle “Çamlık” adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Gökağaç / Çavdarhisar. Köyün hemen üzerinde yer alır. Çamlık olarak adlandırılan ziyaret yerinde iki tane mezar vardır.

Mimari yapısı: Yok.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası için (KK49).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Ağaçları alınmaz, gelip geçerken dikkatli olunur (KK49).

Türbe-Yatır No: 52- Hacımahmut Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Hacımahmut Türbesi. İsmi Mahmut olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Hacımahmut Köyü / Çavdarhisar. Köy içerisinde caminin hemen yanı başında yer alır.

Mimari yapısı: Köy içerisinde caminin hemen yanı başında yer alan türbe dört direk üzeri kemerli bir yapıya sahiptir. Kitabesi ve hakkında bilgi yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Köyün kurucusu kabul edilir (KK50).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Dua için (Camiye gelenlerce ziyaret edilir.) (KK50).

Türbe-Yatır No: 53- Mestan Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Mestan Dede, Eren Tüydü, Tekke. Evliyanın oturduğu yer olması hasebiyle (Eren Tüydü).

Yeri ve Konumu: Kızık / Çavdarhisar. Köy mezarlığının içerisinde (Mestan Dede), Eren Tüydü denilen yerde mezar yoktur; fakat köylü erenlerin buralarda konakladıklarını görmüşlerdir. Mestan Dede: Köy mezarlığının içerisinde yer alan kitabesi bulunan eski bir mezardır. Baş ve ayak şahideleri vardır.

Mimari yapısı: Eren Tüydü büyük bir kayadan ibarettir. Bu kaya üzerinde erene ait olduğu kabul edilen bir ayak izi vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Evliya olduklarına inanılan bu zatları köylü değişik şekillerde görmüştür (KK51). Onlara saygılarından dolayı gördükleri yerleri kutsal kabul etmişlerdir. Kutlu Özen bu yerlere: “Dedelerin oturup dinledikleri bazı yerler, örneğin bir tepe, bir pınar başı, yaslanmış olduğu bir ağaç, bir kaya... Dede Düşeği olarak kutsallık kazanır. Çevreden küçük taşlar toplanarak kutsal bir mekân haline getirilir. Zaman içinde küçük küçük tepcikler oluşur (Özen, 1996, 47-51). Kızık Köyü yatırlarını bu bağlamda biz de düşek²³ olarak kabul edebiliriz.

---

²³ Düşek bkz: Abdülkadir İnan'ın belirttiği gibi düşekleri bu yönleri ile “Oba Kültü”ne benzerler: İnan oba kültü hakkında şöyle demektedir: “Şamanist Türk ve Moğol boylarında “Oba Kültü” denilen bir kült çok yaygındır. Oba, steplerde toprak; dağ geçitlerinde taş yığınlarından meydana getirilen yapay tepeler (höyük)'dir. Bu obalar steplerde mukaddes dağ ve tepe yerini tutar (...) Şaman, filan oymağın koruyucu ruhunun filan yerde bulunduğunu söyler; boy veya oymak oraya bir höyük yapardı. Bu oba, o boyun tapınağı olurdu. Burada kurbanlar kesilir, dini törenler yapılırdı. Obanın yanından geçen her yolcu atının kılından veya elindeki paçavralardan bir parçayı adak olarak Müslüman Türkler'de de rastlanmaktadır(İnan, 2006, 59-61) Fuzuli Bayat'da aynı kültü “Ecdat Kültünden Oba Kültüne Geçiş” olarak değerlendirmiştir. Her soyun kendi yöresinde oba oluşturduğu ve bu merkezlerinde dağ ve dağ iyelerinin merkezine dönüştüğünü belirtmiştir(Bayat, 2007, 242-247)

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Vehim hastalığının tedavisi için (KK51).

Toplumsal: Yağmur duası için .

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Eskiden mum yakılmaktayken bugün devam etmez. Mum adaklarının yapılmasıyla hatırlanmaktadır (Mestan Dede) (KK51).

Türbe-Yatır No: 54- Tekke(Yağdıgın)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Tekke. Bölgede ziyaret kavramı için tekke kavramı kullanılmaktadır.

*Yeri ve Konumu:*Yağdıgın/ Çavdarhisar. Köyün üzerinde su deposunun hemen yanında taş yığınlarından oluşan yere halk Tekke adını verir.

Mimari yapısı: Herhangi bir ağaç yoktur, taş yığınlarından oluşturulmuş bir mezardır. Düşek adını verebileceğimiz oba kültürünün yansımasıdır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Tekke (Köylüler bu adı kullanırlar)

Cinsiyeti: Bilinmiyor.

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Çocuk sahibi olmak için,

Toplumsal ziyaretler / Törenselle Ziyaretler: Kuraklık olduğu zaman,

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası için, çocuk sahibi olmak için (KK48).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

*Uygulamalar:*1) Yağmur duası için: Kurak mevsimlerde halk tarafından yağmur duasına çıkılmakta, toplanan parayla alınan büyükbaş kurbanlıklar orada kesilip yenilmektedir.

2)Çocuk sahibi olmak için: Demirciören köylülerince ziyaret edilir, özellikle çocuğu olmayan kadınlar gelir, tekkede dua eder ve para bırakırlar. Demirciören Köyü, Yağdıgın Köyüne yakın olması nedeniyle Yağdıgın Köylülerince de ziyaret edilmektedir.

Türbe-Yatır No: 55- Yatır(Yeşildere)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yatır.

Yeri ve Konumu: Yeşildere / Çavdarhisar. Köyün hemen aşağısında biraz yüksekte orman içerisinde toplama taşlardan oluşmuş iki tane yatır vardır.

Mimari yapısı: Mezarların mezar taşları da bulunmaz. Ufak bir ormanlık alanı anımsatır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Kuraklık olduğu zaman (KK53).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası için (KK53).

Ödül ve cezalar: Bölgeden hiçbir şey alınmaz. Alınırsa hayvanına zarar geleceğine inanılır. Bu yasağın ihlali bazen ölümle de sonuçlanır tarzında bir inanış vardır (KK53).

3.4.Domaniç İlçesi (56-92)

Türbe-Yatır No: 56- Haymeana Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Haymana Türbesi. Hayme Ana'nın Türbesi Domaniç ilçesine bağlı Çarşamba Köyü'ndedir (Öcal, 1987, 34) Hayme Ana vefat ettiği zaman, her yaz çadır kurduğu Çarşamba Köyü'nde bir tepe üzerine defnedilmiştir. "Çadır ve gölgelik" (Devellioğlu, 1993,347) anlamına gelen "Hayme" ismine "Ana" mukaddesatının dahil edilmesiyle cihan devleti olma merhalesinin başlangıcını oluşturmuştur.

Yeri ve Konumu: Çarşamba Köyü/ Domaniç. Domaniç İlçesi, Çarşamba Köyü Yayla'sında bir tepe üzerinde yer alır. İnegöl'e tabî Domaniç nahiyesinin Çarşamba Köyünde medfun olup II. Abdülhamit'in iradesiyle 1309 H./1892 M. de üzerine türbe yapılmıştır (Uzunçarşılı, 1988,101). Dinçel'in çalışmasında yayınladığı belge üzerine türbenin inşasına Hicrî 01 Cemaziyevvel 1308 (Miladi 12/01/1891) tarihinde havaların ısınmasıyla başlandığı ve 18

Cemaziyelevvel 1309 (Miladi 18/01/1892 Pazartesi) gününden önce bitirilip açılış töreninin yapıldığı anlaşılmaktadır (Dinçel, 2011, 30).

Türbenin sağ tarafında bir misafirhane, sol kısmında ise İbtidai Mektep 1928 yılına kadar faaliyet göstermiştir. Günümüzde ise yöresel eşyaların sergilendiği bir salon olarak hizmet vermektedir.

Mimari yapısı: I. Abdülhamit 1891 yılında ehli keşf göndererek ninesi Hayme Ana'nın kabrini aşağıda anlatılan menkıbede olduğu gibi buldurmıştır. 1892 yılında türbeyle birlikte külliyesini (medrese ve misafirhane) de inşa ettirmiştir. Türbenin törenlerle resmi açılışı yapılmış ve türbedarlık görevi ilk olarak Yakupoğulları ailesine verilmiştir. Araştırmacı Hasan Efe'nin yayınladığı 1891 tarihli arşiv belgesine göre; II. Abdülhamit türbenin teşrifatında kullanılmak üzere halı, avize ve sümbüllü kandil göndermiştir (Sarica, 2011,27; Efe,2012,28). Bu eşyalar İnegöl'e götürülmüş, avize İnegöl'deki İshak Paşa Camine konur. Çarşamba köylülerinin şikayeti üzerine avize kırık dökükte olsa geri getirilir. Atlas perdeler ve halılar ise kaybolduğundan geri getirilemez (Dinçel, 2009, 58). Tek kubbeli, sekizgen bir yapı olup kubbesi kurşun kaplıdır.. Kapının üzerinde mermer kitabede şunlar yazılıdır:

Şâhin şehi âli hasep, Hakan-ı mebrûk'ün neseb,
Abdülhamîd Hân kim anin lutfunda alem müstefid
Gazi-i meydan-i vîga cennet mekân Ertugrul'un
Olmuş idi vaktaki bu sancakta ikbal-i bedid
Şu Domanic yaylasını aldıkta dest-i miknete
Ehl-i hilafa evla çekilmisti ol seddi sedid,
Gaz-i merhumun imiş bu Hayme Ana maderi,
Itsün garik-i magfired daim anı Rabb-i vahit
Şah'ı Cihan bu türbeyi yaptırdı ol merhumeye,
Eyyam-ı ömrü şevketin kılsın Cenab-ı Hak mezid,
Bir padisaha etmemis Allah bu hayri nasib,
Şimdiyedek geçmiş idi tarihten asr-ı medid,
Vali iken Mahmud kulu nazm eyledi tarihini,
Kıldı bu rana türbe-i bünyad Han Abdülhamid
Ketebehü Ibrahim (sene 1306) Hakki Bursavi (Öcal,1987, 36), Dinçel, 2009,38)

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Ertugrul Gazi'nin annesi, Gündüz Alp'in eşidir. Ertugrul Gazi, Sürmelicukur'dan Anadolu'ya geldiğinde, Selçuklu Sultam I Alaaddin Keykubat tarafından Söğüt kışlak, Domanic'te yaylak olarak verilmiştir.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Her gün ziyaret edilebilir. Ruz-ı Hızır²⁴ (6 Mayıs ile 7 Kasım) arasında yani Hidrellezde (KK55).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Eylülün ilk Pazar günü anma şenlikleri (Hayme Ana'yı Anma ve Göç Şenlikleri) düzenlenmektedir. Sabah namazından sonra, tatil günleri (Pazar günleri) (KK55).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çeşitli dilek ve amaç için, 2) Göz hastalıklarının iyileşmesi için(KK422).

Toplumsal: Anma törenleri için (Eylül ayın ilk pazar günü)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Çeşitli amaç ve niyetler için: Bu türbeye her türlü dileği olanlar gelir. Özellikle şenliklerin olduğu gün ziyaretçi akınına uğrar. Ziyarete gelenler üç İhlas ve bir Fatıha okurlar. Derdi olanlar sandukanın alt taranandan açılan bir delikten geyik boynuzları ile yapılmış kaşıklarla toprak alırlar, dua ederek bu toprağı yerler. Hayme Ana'nın beslediğı rivayet edilen geyiklerin boynuzları da asırlardır dertliler tarafından çentile çentile bu yana küçültülmüştür (Öcal, 1987, 36) Daha öncede mum yakılırken yirmi yıldan bu yana bu uygulama yapılmaktadır (KK422).

2) Göz hastalıkları için: Türbenin bahçesinde bir çeşme vardır. Bu çeşmenin suyunun göz hastalıklarına iyi geldiğine inanılır. Sabah gün dogmadan evvel bu suyla gözlerini yıkayan kimse mutlaka hastalıktan kurtulur (KK55).

Hiçbir yerleşim yerinde mederese yokken padişahın emriyle oraya medrese yapılmış ve bölgeye hizmet etmiştir. Kavas Ali Ağadan duydukları bunlardır. Padişah ayrıca bu türbeye üç tane Kuran gönderiyor ve Perşembe günleri Domaniç'ten oraya hafızlar Kuranı Kerim okumaya giderler. Padişahın gönderdiği bu Kuranlar bugün kaybolmuştur (KK56).

3) Anma etkinlikleri için: Eskiden halka pılav dağıtılırken bugün ise festival olarak kutlamalar yapılmaktadır (KK422).

4) Türbedarlık: Mesut Sönmez'in rivayetine göre türbedarlık hizmetini 1308 (1892) tarihinden itibaren Efeler yürütmektedir. Küçük Nine olarak bilinen kişi ilk türbedarı olarak bilinir. Çarşamba köyünden Yakup oğlu Süleyman'a türbenin anahtarı verilir. Halk tabiriyle kendisine Efeoğlu Süleyman denir. Kendisine maaş bağlanan Efeoğlu Süleyman, türbenin temizliğini yapar, Cuma akşamları da mum yakar, yaptığı hizmetin karşılığı olan maaşı da kabul etmez. Ahmet'in oğlu

---

²⁴ Ömer Faruk Dinçel, Hayme Ana adlı çalışmasında türbenin yapılması ile ilgili belgeyi yayınlamış bu belgede türbenin inşasına olumsuz kış şartları nedeniyle gelecek Ruz- ı Hızırda (Hidrellez) başlanacağını ifade etmiştir.

olan Efeoğlu Süleyman vefat edince yerine Ali Efendi türbedar olur, türbedar Ali Efendi 1915-1925 yılları arasında on yıl süreyle maaş alır (Dinçel, 2009, 64).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Çarşamba köyüne bir devlet görevlisi gelir. Görevli şahıs türbedara “Babanızın şu kadar alacak parası var gelin alın” der. Ali Efendi de “Benim bu paraya ihtiyacım yok, para devletimiz kalsın “ deyince türbedarlık parası devlete kalır. Günümüzde de türbedarlık görevini Süleyman ve Ali adındaki türbedarların torunu olan Çarşamba köyünde ikamet eden soy ismi verilmeden öncede Türbedaroğulları olarak da bilinen bu sülaleden Mesut Sönmez yapmaktadır.

Ödül ve cezalar: Çarşamba köyünün eski muhtarlarından birisi Hayme Ana Türbesi bahçesine atını otlatmak için oraya götürür, köylü uyarmasına rağmen aldırış etmez, üçüncü gün at çatlar ve ölür (KK55).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Türbenin alt tarafında bir iç duvar bulunmaktadır. Bu duvarın iç kesmindeki kavak ağaçları şiddetli rüzgar neticesinde devrilir. Ancak devrildikleri yer, türbe ile misafirhane bölümünün arasında bulunan küçük, daracık bir boşluktur. Çapraz bir şekilde birbiri üzerine düşen bu kavaklardan biri azıcık sağa veya sola saparak devrilmiş olsa türbeye ve misafirhaneye büyük zarar vermiş olacaktır.

Sultan Abdülhamit Hayme Ana Türbesi'nin bulunmasını emreder ve İstanbul'dan bir heyet hazırlanır. Heyetin başındaki hoca Domaniç'e gelir ve nerede bir mezar ve yatır varsa köylünün kendisine bildirmesini emreder. Başlarlar Hayme Ana'nın Türbesi'ni aramaya. Heyet bu amaçla köyleri dolaşır ve sonuçta eski adı göçebe olan Çamlıca Köyüne gelir. Çamlıca Köyü o dönemde yönetim merkezidir. Heyet köy odasında otururken Çarşamba Köyünden Lazlar sülalesinden Ömer Ağa adında biri çıka gelir. Bu şahıs, heyetin Çamlıca Köyüde olduğunu öğrenmesiyle sakladığı ceylan derisi üzerine yazılmış ve okuyamadığı Osmanlı Türkçesiyle yazılmış bir belgeyi heyete gösterir. Hayme Ana'nın mezarının Çarşamba Köyünde olduğunu yazan bu belgeyi okuyan heyet üyeleri derhal Çarşamba köyünde aramaya başlarlar. Köyde iki üç mezar yerine gelinir, aranan mezarlığın hangisi olduğunu kimseler bilmez. En son Köyün üst kısmında olan mezar yerine gelinir. Heyetin içindeki ulema zat diğer mezarlarda olduğu gibi dua eder bazı ayetler okur ve türbenin bugünkü bulunduğu yerin kazılmasını söyler. Mezar kendini belli eder. Bizim aradığımız yer burası der. Mezarı açarlar üzerinde tepeşir taşı yer alır o taşı kaldırdıktan sonra atlastan bir yazı üzerinde Hayme Ana'nın burada medfun olduğu yazılıdır. Bugünkü türbe inşa edilir ve oraya da bir medrese yapılır (Dinçel, 2009, 28-29). Türbenin yapımına halk da iştirak eder. Yapılışı sırasında tarihi belgelerle de açıklanan şu olay meydana gelir: “Ermenak Efendi, inşaat sırasında bizzat küfe taşından yapılmış ve 600 yıldan beri var olan sandukayı kırarak Hayme Ana'nın kemiklerini dışarı çıkartmış olduğundan köylülere şikayet edilmiş ve soruşturma açılmıştır (Dinçel, 2009, 39-55).

Efsanelerdeki motifler: Hastalıkları iyileştirme, öldükten sonra varlığını gösterme, veliliğini kabul etmeyen kişilere felaket musallat etmek.

Türbe-Yatır No: 57- Sarıkız(Ilıcaksu)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Sarıkız. Kızın saçlarının sarılığından kaynaklanmaktadır (Duymaz, 2001, 94). Sarıkız adı, Türk mitolojisinde şu şekilde yer alır: Uranhaların şaman dualarında zikredilen ve kayalarda bulunan altı sarı albastı (kız) ile Kazak-Kırgız ve Başkurtlarda Sarıkız suretinde bir ruhtan bahsedilir. Bu ruha Uranha-Tuba Türkleri “ kaya yerlerde yaşayan atlı Sarı Albastım” diye hitap ederken, Kazak ve Kırgızlar da “tuv dediği derde derman olan ey Sarıkız, gel” diye hitap etmektedir (İnan,I 1998, 262-263). Kütahya yöresinde yer alan Sarıkız türbe ve yatırları etrafında oluşan efsanelerde Sarıkız tipi, dağ-kaya kültürüyle ilgisi kurularak Türk mitolojisinden günümüze kadar ulaşmış bir motif olarak dikkati çekmektedir (Duymaz, 2001, 95).

Yeri ve Konumu: Ilıcaksu/ Domaniç. Domaniç ilçesi, Ilıcaksu Köyü'nün batısında yer alır. Ilıcaksu belediyesinin batısında yer alan mesirelik alanda parkın değişik noktalarından su çıkmakta ve parktaki 300 yıllık kavak ağacı Sarıkız'ın ebedi sahibi olarak ziyaretçilerin dikkatini çekmektedir. Tarihi ağacın hemen yanı başında Sarıkız Efsanesinin anlatıldığı levha yer alır.

Mimari yapısı: Burada bir mezar yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Halk arasında anlatılan söylencelere göre Sarıkız bir evliyadır ve kaybolmadan önce de Ilıcaksu Köyünün bolluk ve bereket kaynağı olan suyu bahşeder (KK57).

Sarıkız'ın suda boğulması sonrasında, bu su şifa kaynağı olarak halkın inanç dünyasında yer almıştır. Sadece Türkiye'de değil dünyada da evrensel bir algı oluşturmuştur Sarıkız. Sarıkız efsanesi Kütahya yöresinde birden fazla yerde benzer motifleri taşıyarak anlatılır. Özellikle de Ilıca kaplıcası için şu efsane anlatılır: Sarıkız, annesi ve inekleriyle yaşayan güzel bir kızdır. İneklerini otlatırken uyuduğu sırada duyduğu "Ağlayarak mı geleyim, çağlayarak mı? Sorusuna üç gün sonra "harlayarak gel" deyince kayalar çatırdar ve her yerden sular akar. Sular, Sankız'ı alır götürür ve sırta kavuşturur (Duymaz,2001, 95).

Bursa-Keles taraflarında beş erkek kardeşin bacısı olan Sarıkız güzelliği ile çevrede dillere destandır. Sarıkız'ın yüz güzelliği, endamı yanında iyilikseverliği de herkeste hayranlık uyandırmaktadır. Delikanlılar onunla evlenmek için can atmaktadırlar. Ama Sarıkız'ın evlenmek gibi bir düşüncesi yoktur. Onun bu düşüncesi yanlış yorumlanarak dedikodu yapmaya sebep olur. Ancak beş civanmert delikanlı, kız kardeşleri hakkında ileri geri konuşulmasına dayanamazlar. Çevreden kulaklarını doldururcasına;

“-Şunlara bakın bir de adam gibi geziyorlar”, diye söylenirler. Sarıkız’ın kötülüğünü gören yoktur. Evlenmemesi ve araşıra ortadan kaybolması dedikoducu insanların konuşmalarına sebep olmaktadır.

Güzeller güzeli Sarıkız en çok ağabeylerinin, anne ve babasının üzülmeye dayanamamaktadır. Bir günahı ve suçu yoktur ki onu telafi etsin. İnsanların ağzı torba değildir ki büzsün. Aile meclisi toplanır. Ağabeyleri, ruhunun da yüzü gibi temiz ve güzel olduğuna inandıkları Sarıkız’ı Domaniç Ilıcaksu’daki hocaya göndermeye karar verirler. Böylece dedi-kodu belli bir müddet sonra bitince bacılarını geri getireceklerdir.

Sarı saçlı, gül endamlı Sarıkız, gecenin en karanlık vaktinde ağabeyleri tarafından yola çıkarılır. Sarıkız, bağı kaba çalılı tepelere bakar, göremez. Her gün su doldurduğu çeşmeye bakar, göremez. Gördüğü koyu bir karanlıktır. Gittiği yer gibidir. Karanlık, bindir meçhuliyeti içinde saklamaktadır. Geçmiş ve gelecek türlü suallerle birbirine karışır. Ama O kaderine razıdır. Ağabeyleri doğruluğuna ve dürüstlüğüne inandıkları hocaya bacılarını emanet ederler. Sarıkız, bilmediği bir çevrede, tahmin edemeyeceği geleceğine teslim edilmiştir.

Saatler gün, günler ay olur. Ilıcaksu’yun üzerine güneş doğar ve batar. Her doğuş yenibir umutla baslar. Her batış bir muhasebeyi, kâr-zarar durumunu düşündürür. Birbirini tanıma zamanı geçince, ruh hallerini tahlil etme aşaması başlar. Sarıkız’ın bazı davranışlarına anlam veremezler. Hele aradıklarında bulamayınca akıllarından yüzlerce yorum geçer. Sonunda Hoca ve eşi, dedikodu yapılacağından korkarak Sarıkız’ın ağabeylerine Ilıcaksu’ya çok acele gelmeleri için haber gönderirler.

Hoca ve eşi Sarıkız’ın ara sıra kaybolduğunu belirterek “Bacınızı alıp götürün derler.

Ağabeyleri alelacele Sarıkız’ın odasına girerler. Sarıkız, kırk kız ile beraber Huşu içinde namaz kılmaktadırlar. Sarıkız ile beraber kırk kız sırlarının ortaya çıkmasının telaşı ile dışarı fırlarlar.

Şimdiki suyun başında bulunan kayanını içine girerek kaybolurlar. Tam bu sırada kayanın dibinden su çıkmaya başlar. Kısa sürede su Ilıcaksu derelerini doldurur. Suyun içinden her an çıkan su kabarcıkları Sarıkız ile kırk kız’ın soluklarıdır. Zira onlar ermişlere karışmışlardır.²⁵ (Sarıca, 2011, 38-39).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Hidrellez ve cumartesi günleri (KK57).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Belirli aylar ve hidrellez (KK57).

---

²⁵ <http://www.domanic.gov.tr/index.asp?sayfa=domanic>

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Hastalığın tedavisi için, Sarıkız'ın suyu kelliğe de çare olmaktadır. (KK57).

Toplumsal: Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Yöre halkının inancına göre burada yapılan her yağmur duası kabul edilmekte ve yağmur yağmaktadır (KK57).

Uygulamalar: 1) Adak için: Günümüzde hala kutsal kabul edilen bu bölgede geçmiş tarihlerde adak da yapılmakta, adak olarak üzüm getirilmekte imiş. Günümüzde ise adak adanan bir bölge olma özelliğini yitirmekle beraber kutsal kabul edilmeye devam edilmektedir.

2) Yağmur duası için: Yöre halkının inancına göre burada yapılan her yağmur duası kabul edilmekte ve yağmur yağmaktadır. Çevreden toplanan 70 bin taş okunur ve buraya dökülür. Dökülen taşlardan bir yıl içerisinde emare kalmaz hepsi kaybolur. Her birinin ısısının diğerinden farklı olduğuna inanılan yedi su kaynağının Suyunun şifalı olduğuna, bu kaynaklardan çıkan suyun içerisindeki hava kabarcıklarının ise Sarıkız ve arkadaşlarının nefesleri olduğuna inanılmaktadır. Şimdilerde yapılan yağmur duaları sonrasında yağmurun yağmaması olarak, etraftaki balık lokantalarında tüketilen alkol sebep gösterilmektedir. Bugün lokantalarda içki satışı kalkmıştır (KK57).

3) Kellik için: Sarıkız'ın suyu kelliğe de çare olmaktadır. Hasta olan kişi gelir cumartesi günü buradan aldığı suyla başını üç kez yıkarsa haftaya cumartesine kadar kelliğin kalmayacağına inanılır. Sarıkız suyu ekzama türü cilt hastalıklarına iyi gelmesi sebebiyle de çevrede ilgi görmektedir (KK58).

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Asırlar önce Keleşe bağlı Düvenli köyünde sarışın güzel bir kız çocuğu yaşarmış. Bu kız çocuğunun annesi ve babası olmadığı için köyün imamı bu kızı evlatlık edinmiş, daha sonra hoca Sarıkızı da alıp Ilıcaksu köyüne gelip buraya yerleşmişler. Sarıkız buluş çağına gelince geleneklerin gerektirdiği şekilde giyinmeye başlamış. Geleneklere göre ergenlik çağına gelen genç kızlar yakası ve arka eteği nakış işlemeli göğnek, dokuma kuşak, başlarına boncuk işlemeli takke ve pullu baş örtüsü takarmış. Sarıkız çok güzel bir kız olmuş. Zamanla Sarıkız geceleri çıkıp sabaha doğru eve gelmeye başlar. Durumu fark eden anası ilk önce idare etmeye çalışır ama bakar olmayacak hocaya söyler. Hoca Sarıkızı takip etmeye başlar. Bir gün yine gece olunca Sarıkız çıkıyor hoca takip etmeye başlıyor. Hoca Sarıkız denilen yere gelince hayretler içinde kalır. O küçük vadi gibi olan yerde gece yarısı olmasına rağmen etraf ışıltılı. Hoca biraz daha yakına gelince orada evliyaların toplantı yaptıklarını görür. Sarıkız da evliyaların içerisinde. Hoca da evliyaların içine girmek ister, birkaç adım atar atmaz ışıltıların kaybolduğunu görür. Sarıkız da dahil orda bulunan herkes bir anda yok olur. Hoca ağlamaya başlar, kızının da evliya olduğunu anlar. Bir süre sonra hoca ışıltıların olduğu

yerden çok güzel, berrak bir su kaynağının çıktığını görür. O günden sonra buranın adı Sarıkız olur. Rivayete göre bu su şifalıdır (KK 58).

Sarıkız ile ilgili diğer bir söylenceye göre ise asırlar önce bu bölgede ikisi erkek biri kız üç kardeş yaşarlarmış. Sarıkız diye çağrılan kız kardeş büyüyüp de ergenlik çağına gelince ormana gidip saatlerce eve dönmeye başlamış. Zamanla Sarıkız ile ilgili dedikodular ağızdan ağza yayılmaya başlamış. Fakat gerçekte ise Sarıkız, Sarıkız denilen bu bölgede kırk tane kız arkadaşıyla buluşup ibadet ederlermiş. Gerçeğin farkında olmayan erkek kardeşleri ise dedikodulara daha fazla dayanamayıp Sarıkız'ı takip etmeye başlamışlar. Sarıkız takip edildiğini anlayınca kaçımaya başlamış; ancak yorulan Sarıkız daha fazla kaçamayacağını ve yakalanacağını anlamış. Ne olduysa tam bu sırada olmuş ve Sarıkız'ın bastığı her yerden su fışkırmaya başlamış. Sarıkız tam yakalanmak üzereyken fışkıran bu sulara sır olmuş ve bir daha görülmemiş. Sarıkız'ın masumluğunu ve evliya olduğunu anlayan erkek kardeşleri ancak o sır olmadan önce Sarıkız diyebilmişler. Ne var ki artık kız kardeşlerinden af dilemek için çok geç kalmışlar.

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Yerden su çıkarma motifi bütün Sarıkız Efsanelerine ortaktır (Duyamaz, 2001, 96).

Türbe-Yatır No: 58- Selim Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Selim Dede.

Yeri ve Konumu: Çukurca-Domaniç. Çukurca-Muratlı (Bulamur) Köyü arasındaki ormanlık mevkide yatmakta olan ve kerametiyle bilinen Selim Ata'nın kesme taştan yapılmış olan türbesi Çukurca kasabasına iki km uzaklıkta yer alır. Çevre düzenlemesi yapılmış türbenin çevresinde ağaçlar yer alır. Türbenin yolu parke taşlarıyla döşeli ve üç yüz metre aşağısında çeşme yer alır.

Mimari yapısı: Türbe birkaç kez onarım görmüştür. Sekizgen olarak türbenin çevresine duvar örülmüş ve bu duvarın üzerine de kubbe oturtulmuştur. Türbenin çatı ile duvar bölümünde bir metre açıklık bulunur. İç ve dış duvarları beton olan türbenin küçük bir kapısı vardır. Dizleri üzerinde girilen türbe içerisinde yerler de halılar vardır. Türbeye ziyarete gelenler mezarın üzerine paralar bırakırlar. Türbenin içerisinde üç metre uzunluğunda bir buçuk metre genişliğinde bir tane mezar vardır. Mezarın üzerine seccade ve tülbentler örtülmüştür. Tülbent ve namazlağlar üzerindeki tespihler de dikkat çekicidir. Mezarın kitabesi yoktur, şahide kısmına fes geçirilmiş ve fesin üzerine de tülbent bağlanmıştır. Baş kısmında Selim Dede'nin zorda kalan insanlara yardımını simgeleyen bir bayrak asılıdır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Selim Dede hakkında şunları söyler: Karacaahmet Sultan erenlerinden Selim Dede Sultanın Türbesi'nden bahseder. Türbenin tasviri yapılırken “ Kubbe-i alife asude ulu sultandır” denilmektedir. Bundan Selim Dede Türbesi'nin görkemli kubbesi ve

sağlam bir yapısı olduğu ifade edilir. “ Mutfakları ve fukara hücreleriyle bir mamur tekkedir” (Seyahatname, C .9-10, 10).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: 1320-1400'lü yıllarda yaşamış Hoca Ahmet Yesevî tarikatının Karacaahmet koluna mensup horasan eridir. Bilindiği gibi Karaca Ahmet, önceleri Kütahya-Manisa-Aydın-Afyonkarahisar havalisinde bulunmuş daha sonra İstanbul-Üsküdar'a yerleşmiştir. Tassavvufî çizgide ömrünü idame ettirmiş ve 1335'lerde vefat etmiş bir Hak dostudur. Büyük mana insanı hakikat eri olan Selim Ata, bir rivayete göre Karaca Ahmet hazretlerinin dergâhında bulunmuştur. Selim Ata, Domaniç'i dinin aydınlatıcı tayfı ile tenvir etmiş, insanların hak ve hakikate yönelmeleri için mücadele vermiş kutsi bir insandır. Anadolu'nun İslamlaşmasına katkı sağlamıştır. Rivayete göre: I. Murat Kosova savaşı öncesinde ordusu burada istirahata çekilir. Askerlerin ve hakanın hizmetiyle ilgilenir, onları doyurur, azizler. I. Murat'a ne zaman zorda kalırsan “Yetiş ya Aziz Dede” de ben anında yardımına gelirim der. Savaş esnasında zorda kalan I. Murat Dede'den yardım talep eder. O gün bu gündür çevrede kim sıkıntıya düşse Selim Dede'den yardım talep eder.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Hidrellez ve dini günler.

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Ev ve araç sahibi olmak için, 2) Kazançlı iş sahibi olmak için, 3) Hastalıktan şifa bulmak için, 4) Çocuksuz kadınların çocuk sahibi olmaları için, 5) Fıtık hastalığının tedavisi için, 6) Sarılık hastalığının tedavisi için(KK59).

Toplumsal: Hidrellez (Sarıkız ve Selim Dede'yi Anma Törenleri)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Çocuk sahibi olmak isteyen kişiler Selim Dede Türbesi'ni ziyaret ettikten sonra dilekleri kabul olursa doğan erkek çocuğuna Selim ismini koymaları gerekir. Eğer koymazsa çocuk yaşamaz (KK59).

Uygulamalar: Çukurca-Muratlı (Bulamur) Köyü arasındaki ormanlık mevkide yatmakta olan ve kerametiyle bilinen Selim Ata'nın taştan yapılmış olan türbesi, yerli ve yabancı birçok ziyaretçiler ile dolup taşmaktadır. Hastalıktan şifa bulmak, çocuksuz kadınların çocuk sahibi olmaları, ev ve araç sahibi olmak, kazançlı iş sahibi olmak niyetinde olanların ziyaretgâhı olmuştur.

1) Çocuk sahibi olmak için: Mezarın başındaki kovuktan elini sokarak çıkacak olanları yeme pratiği Selim Dede Türbesi'nde de görülür. Dileklerin kabulü sonrasında çocuk sahibi olanlar erkek çocuklarına Selim kız, çocuklarına ise Selime adını korlar (KK59)

2)Fıtık hastalığının tedavisi için: Türbenin yanında bulunan çam ağacı ikiye ayrılır ve hasta olanlar bu çamın arasından geçirilir, ağaç sarılır eğer kurumazsa kişinin hastalıktan kurtulacağını inanılır. Buraya gelenler kurban keserler, kestikleri kurbanın etini yemezler bu türbede bırakırlar. Türbenin yanında bulunan suyun da sarılık suyu olduğu ve sarılık hastalığına iyi geldiği de rivayetler arasındadır (KK59).

3)Yağmur Duası için: Köy halkı birlikte Selim Dede'yi ziyarete giderler. Köydeki "Namazlağı taşı" denilen taş Köyün çeşmesinde ıslatılır, dualar edilir ve Selim Dede Türbesi'ne bırakılır. Yağmur yağınca taş tekrar köye götürülür (Öz, 1996, 141).

Buraya gelenler kurban keserler, kestikleri kurbanın etini yemezler bu türbede bırakırlar. Seyahatname'de geçen ifadelerden hareketle Selim Dede Türbesi, geçmişten günümüze yoksulların doyurulduğu, hastaların şifa bulduğu bir tekke olarak hizmet vermiştir

Ödül ve cezalar: Selim Dede Türbesi yanındaki taşta hazine olduğuna inanan biri, taşı kırmak isterken gözüne taş gelir ve iki gözü kör olur (KK59).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar:

Osmanlı imparatorluğunun temelini atan en önemli olaylardan birisi de, tam yaz ortası ağustos 1389 yılında, padişah I. Murat komutasında Cihad-ı Ekber için I.Kosova savaşına gitmek üzere yola koyulan Osmanlı ordusunun yaşadıklarıdır. Askerlerin atlarıyla bir kuşluk vakti, yöremize bağlı Çukurca ve Muratlı köyü (Bulamur) arasında ardıç, meşe ve çam ağaçlarının bulunduğu ormanlık ve mis kokulu çiçekleri bulunan arazide istirahat etmeleri gerekmektedir.

Burası köylere uzaktır ama bu orduyu Selim Ata (Dede) isminde bir yaşlı zat karşılar. Bu ziyareti aklından dahi geçiremeyen hatta gördüklerini rüya zanneden Allah dostu sanki dünyalar kendisininmiş gibi sevinir. Harmanda ekinini çuvallara doldurmak hazırlığındadır. Beslemekte olduğu birkaç da koyunu bulunmaktadır. Derhal ordunun istirahat etmesi için ne gerekiyorsa yapar.

Zira askerler çok yorgun ve acıkmışlardır. Atların yemleri ise yok denecek kadar az miktardadır. Selim Dede Osmanlı padişahı I.Murat Han'a "Sen müsaade buyur,ben bütün orduna yemek ziyafeti vereyim ve atlarının yemlerini temin edeyim" der. Padişah I. Murat Han buna çok şaşırır. Çünkü Selim Ata'nın birkaç koyunu ve birkaç yığın ekininden başka hiç bir şeyi yoktur. Askerler ile yemekler hazırlanır,yemeğe oturulur.

Bir de ne görsünler yemekler tükenmediği gibi bir de artmaktadır. Atların ise harmanda tınaz halinde bulunan ekinleri yedikçe çoğalmasını büyük hayretle izlemektedirler. Padişah I. Murat ve diğer komutanlar bu gördüklerine inanamazlar. Namazlar kılınır,dualarla niyazda bulunulur. Bu yüce zatın kerametini hemen fark etmişlerdir. Akşam üzeri gün batmak üzereyken ordunun buradan ayrılması gerekmektedir. Selim Ata bu ayrılma karşısında üzgündür.

Yolculuk esnasında orduya birkaç gün yetecek erzak ve atlara yem doldurur, buruk bir veda ile ayrılık başlar. Ordunun hareketinden önce bu Allah dostunun kim olduğunu tanımak isterler.

Selim Ata ise yöre halkından günlük nafakasını ancak temin edebilen bir kimse olduğunu söyler,ve sözlerine şöyle devam eder. “Eğer cihat sırasında Haçlı ordusu karşısında herhangi bir güçlkle karşılaşacak olursanız (Medet Ya Selim Ata !)deyin” der.Fetih suresi okunduktan sonra ordunun yolculuğu başlar.

Günlerce süren uzun bir yolculuktan sonra, Osmanlı ordusu Kosova’ya dayanır. Haçlı ordusu ile amansız bir savaş başlar.I.Murat’ın askerleri canla başla düşman ordusu üzerine saldırırlar. Haçlı ordusu diğer Avrupa ülkelerinden çağırdığı takviye kuvvetleriyle Osmanlı ordusunu muhasaraya almak ister. Ordu ne de olsa yol uzaklığından dolayı yorgun düşmüştür. Bunu fırsat bilen Haçlılar zafer çığlıkları atarak Osmanlı ordusunu yok etmek için saldırı da bulunmuşlardır. Osmanlı ordusu çembere alınıp imha edilme planı içerisindeydi.

Günlerce önce Domaniç civarındaki Çukurca –Muratlı (Bulamur)köyü civarında kendilerini ağırlayan Allah dostu Selim Ata’yı hatırlarlar, fakat ismini çok kimse unutmuştur. Askerlerden birisi nihayet Selim Ata ismini hatırlar. Bu mübarek zattan istimdatta bulunulur.I.Murat Han ordusunun başında dua ettikten sonra “Medet Ya Selim Ata!” diyerek Allah’a dilek ve niyazda bulunur. Hava oldukça sıcaktır,yağmurun yağması için hiçbir bulut da yoktur. Savaş var gücüyle devam eder daha sonra ufukta birkaç bulut belirir ve daha sonra yağmur yağmaya başlar.

Şiddetli gök gürültüleri ve görülmemiş sağanak yağmur ve daha sonra ceviz büyüklüğünde iri dolu taneleri sürekli olarak düşman cephesine yağmakta olup, Osmanlı askerlerinin bulunduğu mıntıkaya ise o anda hiçbir yağmur damlası dahi düşmemektedir. O mübarek zatın kerameti bu anda tecelli etmektedir. Karşısında Haçlı ordusu fazla dayanamaz. Birkaç saat önce zafer çığlıkları atarak savaşı kesin kazanmış gören Bizans kefereleri binlerce ölü bırakarak çareyi kaçmakta bulurlar. Bu büyük evliyanın yüzü suyu hürmetine Padişah I.Murat’ın kumanda ettiği 1.Kosova savaşından zaferle çıkılır (Ali Yıldırım, Domaniç Malumat Gazetesi, 2005, 2).

Çukurca köyünden harbe giden gençler düşmanla karşılaşrlar, oldukça çok bunalırlar. Düşman tüm şiddetiyle saldırdığı sırada gençlerden birisi Selim Dede yetiş der. Selim Dede o esnada harman yerinde tınazla harman savurmaktadır. Bunu duyan Selim Dede yabayı etrafa hızlı hızlı sallamaya başlar. O esnada yabanın bir parçası kırılır ve o parça düşmanın okunun önüne geçer ve çocuğu ölümden kurtarır. Çocuk o parçayı alır ve köye döner. Selim Dede vefat etmiştir. Türbesi’nin başına gelir bakar ki kendisin kurtaran yaba parçası Selim Dede’ye aittir. Böylece Selim Dede’nin kendisine yardım ettiğine şahadetlik eder (KK60).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler:

Ebe Ana Türbesi’nin türbedarının çocuğu olmaz çukurca Köyünde bulunan Selim Dede’ye gelir dua eder ve çocuk sahibi olur, adını Ali koyarlar. Çocuk bir türlü iyi olmaz ve hasta olur, ölür. Çocuğun annesi de hasta olur ve Tavşanlı’ya hastaneye yatırılır. On beş gün yatar bir türlü iyileşmez, ölümü beklenir. Günlerden bir gün rüyasında Selim Dede’yi görür. Selim Dede: Kızım sana bir çocuk verdim adını yanlış verdin, şimdi sana bir çocuk versem adını Selim koyar mısın ve senin hastalığını iyileştirirsem bana kurban adar mısın der.

Fadime Ana Selim Dede'nin söylediği her Şeye evet der. lümü beklenen Fadime Ana ertesini sabah iyileşir. Rüyasında olup biten her Şeyi babasına anlatır ve hastaneden çıkar çıkmaz Selim Dede Türbesi'ne varıp kurbanlarını keser dualarını ederler. Bir yıl geçmeden bir ocuk dünyaya gelir ve adını Selim koyarlar. Saha alıŐmamızda bizlere yardımcı olan Selim Yalçın adını Selim Dede Türbesi'nden almıştır (KK60).

Efsanelerdeki motifler: Az yiyecekten çok kişiyi doyurma, zor durumda kalan Türk askerine yardım etme, hastalıkları iyileştirme, öldükten sonra varlığını gösterme.

Türbe-Yatır No:59- ırpılı Dede, Duman Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: ırpılı Dede- Hamıs Bey, Duman Dede. Yatırlar fiziki özelliklerinden bu isimleri almışlardır.

Yeri ve Konumu: Berçin /Domaıı. Domaıı İlçesi, Berçin Köyü çevresinde yer alırlar.

Mimari yapısı: Buradaki yerlerin etrafı taşlarla çevrilidir, burası da yine hazineler tarafından tahrip edilmiştir. Tamamı yatır olarak ifade edilir. Üzerleri kapalı değildir. ırpılı Dede mezarının boyu beş metredir..

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihi-Menkabevi Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İŞlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hidrellez ve kurak mevsimlerde

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası için(ırpılı Dede) (KK61).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar

Uygulamalar: Kurak mevsimlerde yağmur törenleri için ziyaretler gerçekleştirilmektedir. Hamıs Bey (Hamız) eviz ağacına bez bağlayıp dilek dilenmektedir (KK61).

Ödül ve cezalar: Duman Dede: Duman Dede etrafındaki ağacı kesen köylülerden biri motor altında kalarak ölmüştür (KK61).

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Halka felaket musallat etmek

Öldükten sonra varlığını gösterme (Cuma ve Pazar geceleri dümbelek çala çala Gelin mezarına doğru gider ve buralardaki yerlerde ışık yandığını görmüştür. KK61).

Türbe-Yatır No: 60- Kaygılı Dede, Eftel Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Kaygılı Dede, Eftel Dede (Abdal Dede) Sıkıntıyı giderdiğine inanıldığı için “Kaygılı Dede” adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Kozcağız/Domaniç. Eski Kozcağız ile Yeni Kozcağız arasında kalan yatırım etrafı on yıl önce çevrilmiş ve Mezar taşına Kaygılı Dede yazılmıştır. Eski Kozcağız köyünün üst tarafında “Dede Başı” olarak bilinen mevkide yer alır (Eftel Dede).

Mimari yapısı: Üzerinde yapı yoktur. Etrafı bahçe duvar panolarıyla çevrilmiştir. Eftel Dede'nin mezarı çam ağaçlarının içerisinde, günümüz mezarlarına benzer olarak inşa edilmiş ve mezar taşına Eftel Dede yazdırılmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler

Toplumsal ziyaretler / Törenselle Ziyaretler: Beşinci ve dokuzuncu aylarda (Kaygılı Dede- Eftel Dede) (KK90).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Yürek sıkıntısının geçmesi için (Kaygılı Dede), Fıtık hastalığının tedavisi için (Eftel Dede).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Dede hayrı için: Kaygılı Dede'nin mezarı başında gözlemeler yapılır ve yenir. Muhtar Yakup Çevik'in çalışmalarıyla köylüden toplanan malzemelerden yemekler yapılır ve Dede'nin başında yenir. Et yemeği ve keşkekler yapılır, helvalar basılır. Dualar edilir, mevlitler okunur (Eftel Dede).

2) Fıtık hastalığının tedavisi için: Fıtık hastalığına yakalanan çocuklar mezarın üzerinde sağa, sola çevrilir ve mezarın toprağından yalıtılır. Hastalığın tedavisi sonrasında para, yazma, bez parçaları çam ağacına asılır (KK90).

Ödül ve cezalar: Eftel Dede'nin etrafındaki ağaçlardan bir şey alınmaz alınırsa gece uykuda rahatsız eder ve geri yerine bırakır (KK90).

Türbe-Yatır No: 61- Kapaklı Dede, Somaklı Dede, Kuru Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kapaklı Dede, Somaklı Dede, Kuru Dede. Üç yatır da mevki adıyla bilinir.

Yeri ve Konumu: Yeşilköy (Aygırlar)/Domaniç. Kozluca Köyü'nün altında (Kapaklı Dede), Hayma Ana'nın karşısında ormanlık alan içinde (Somaklı Dede), Yeşilköy su deposu yanında (Kuru Dede) yer alır.

Mimari yapısı: Kozluca köyünün altında etrafı taşlarla çevrili kitabesi ve yapı bulunmayan bir mezardır (Kapaklı Dede), Hayme Ana'ya beş km uzaklıktadır. Ormanlık alan içerisinde etrafı taşlarla çevrili olan yatırın mezar taşı tahrip edilmiştir (Somaklı Dede).

Yığma taşlarla çevrili, mezar taşı ve kitabesi yoktur. Çevre ve Orman Bakanlığınca ağaçlandırma çalışmaları yapılmaktadır (Kuru Dede) Üç yatırın da genel özelliği tepebaşlarında yer alması ve etrafının ağaçlarla kaplı olmasıdır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Üç dede'nin birbirlerine gelip gittiğini görenler olmuştur. Üçler olarak da adlandırılırlar (KK91).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Zaman dilimi yoktur.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası için, Kapaklı Dede, Yağmur duası için Kuru Dede de ziyaret edilir (KK91).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Uygulama açısından bakacak olursak; yağmur duası için Kabaklı Dede'ye çıkılır orada yemek ve gözleme yapılırken, 15 seneden beri bu uygulama yapılmamaktadır (KK91).

Ödül ve cezalar: Köy halkı bu üç yatırın bulunduğu yerden kozalak dahi almaz. Dal parçası dahi alınırsa gece uyutmaz ve geri götürür (KK91).

Türbe-Yatır No: 62- Ahmet Dede, Osman Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ahmet Dede, Osman Dede. İsimleri Ahmet ve Osman olduğu için, bu adları almışlardır.

Yeri ve Konumu: Domur /Domaniç. Her ikisi de Domur Köy'ü sınırları içerisinde yer alır. Osman Dede, Domur Köy'ün yaklaşık 2 km kuzeyinde yer alır. Burası Kandilli Çam olarak da bilinir. Şuan olmayan heybetli çamın altında mezar kalıntıları vardır, etrafı taşlarla çevrili mezara halk Osman Dede adını verir.

Mimari yapısı: Ahmet Dede'nin kabri yoldan yarım metre yükseklikte ve taş duvarın üzeri ağaç çitlerle kapatılmıştır. Herhangi bir mezar taşı ve yazısı yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Ahmet Dede'nin bir asker olduğu ve burada şehit olduğu anlatılır (KK63).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü,

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hıdrellez.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Her türlü dilek için ziyaret edilir (KK63).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Kalp gözü açık olanların Dedeleri gördüğüne inanılır.

Uygulamalar: 1) Hayır için: Her Cuma günü dedelere adak adarlar. Pişi pişirilir ve köy halkına dağıtılır. Eskiden perşembe sabahı çocuklar dede başlarında çerezler yerlermiş (KK62).

2) Hıdrellez kutlamaları için: Hıdrellez günü dede başlarına ocaklar kurulup gözlemeler yapılır ve herkese dağıtılır. Kalp gözü açık olanların gördüğüne inanılır (KK62).

Ödül ve cezalar: Ahmet Dede Türbesi'nin yanında oturan kadın hıdrellez günü yanı başındaki türbeye değil de Hüseyin Dede'nin Türbesi'ne ziyarete gider. O gece kadını rüyasına girerek "Neden kendi kabrini ziyaret gelmediğini bu yüzden gözünü kör edeceğini" söyler. Gerçektende ertesi gün odun kırarken odunlardan biri kadının gözüne gelir ve kadın kör kalır. "Gel da gel da gelmeyene çıra budağı" atasözü bir manada, bu olay hatırlatılmakta ve insanların burayı ziyaret etmesi arzulanmaktadır (KK62).

Ev sahibi tarafından görülen Ahmet Dede kendisini ziyaret etmeyen kişileri uyarır. Dede'nin yerini değiştirmek isterler ama zarar görürler (KK63).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Veliliğini kabul etmeyenlere felaket musallat eder (Kadının gözleri kör olur, Dede'nin yerini değiştirmek isterler ama zarar görürler).

Türbe-Yatır No: 63- Gülistan Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Gülistan Dede. İsmi Gülistan olduğu için "Gülistan" adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Domur/ Domaniç. Köy içerisinde bahçelerin içinde kalmıştır.

Mimari yapısı: Mezarın varlığı burada bulunan silindirik şeklindeki taş ile anlaşılmaktadır. Yuvarlak taşın üzerinde de hece taşına benzer bir taş yer alır. Bugün yaşlı insanların dışında burada bir yatırın varlığı köylü tarafından unutulmuştur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hıdırellez (KK64).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Sağdırmayan ineklerin sağdırması için

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Dileklerin kabul edilmesi sonrasında kız olursa Gülistan, erkek olursa Rüstem isimleri konulmaktadır.

Uygulamalar: 1) Sağdırmayan ineklerin sağdırması için: Sağdırmayan ineklerin yularları üç kez dede etrafında döndürülür ve bu şekilde hayvanın uysallaşacağına inanılır.

2) Hıdırellez için: Özellikle hıdırellez günü ziyaret edilip gözleme adağı yapılır. Çocuk olması için yine Gülistan dede ziyaret edilir.

3. Çocuk sahibi olmak için: Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlara mezarın bulunduğu yerden toprak aldırılır ve onu yalaması istenir. Dileklerin kabul edilmesi sonrasında kız olursa Gülistan, erkek olursa Rüstem isimleri konulmaktadır.

Domur Köyünde yer alan diğer yatırlar ise şunlardır:

Pürencik Dedesi ise yağmur yağmadığı zaman çıkılır köy üzerinde ağaçlık bir alandır.

Türbe-Yatır No: 64- Yak Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yak Dede ve Dede.

Yeri ve Konumu: Karaköy/ Domaniç. Yak Dede Çarşamba ile Karaköy arasında bulunmaktadır. Yolun hemen solundaki mezarlığın etrafı tellerle çevrilmiş ve hemen mezarın başına büyük bir meşe bulunmaktadır.

Genişçe bir alan beton duvarla çevrilmiş bunun nedeni mezarın yerinin belli olmaması olabilir. Yak Dede'nin etrafı koruma altına alınmış ve ağaçlar dikilmiştir. Mezarın başına sonradan dikilmiş bir mermer mezar taşı vardır. Mezar taşında "Horasan Alp erenlerinden Yak Dede XIII. yüzyıl" yazılıdır.

Karaköy'ün doğusunda Yak Dede'nin batısında tepe üzerinde bir zatın mezarı daha vardır. Halk, bu zatı da "Dede" olarak ifade eder. Etrafı bahçe duvarı ve tellerle çevrili mezarın kitabesi yoktur. Mezar daire şeklinde çevrilmiş ve üzerinde de demir bir korkuluk oturtulmuştur. Mezarın başında testi yer alır, burada yatan zatın abdest almak için testiyi kullandığı rivayet edilir. Yak Dede ile akraba olduğu ve kimsenin buradan bir şey almadığı da rivayetler arasındadır. Bulduğu yer hayvan otlatma sahası olmasına rağmen halk hayvanların Dede'nin yattığı yere yaklaştırmaz. İzinsiz otlarından yiyen hayvanın sabaha çıkamayacağı söylenir (KK65).

Mimari yapısı: Yatır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Mezar taşından anlaşılacağı üzere "Horasan Ereni" olduğu söylenir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan (KK65).

Toplumsal ziyaretler / Törenselsel Ziyaretler: Hıdırellez.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Hıdırellez.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hıdırellez için: Özellikle hıdırellez günü köyün kızları buralara gelip bu alanda adaklar yapmakta ve eğlenmektedir. Türbenin içindeki seki ve mezarın etrafına dikilmiş güller buranın halk tarafından rağbet gördüğünü gösterir. Yol kenarında olması nedeniyle ziyaretçiler Yak Dede'ye Fatıha ve İhlas surelerini okumaktadırlar (KK65).

Türbe-Yatır No: 65- Gelin Mezarı

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Gelin Mezarı. Anadolu'da anlatılan Gelin Kayalarına benzer bir varyantta oluşan bu mezar, Küçükköy'e gelin gelen bir kızın mezarıdır.

Yeri ve Konumu: Küçükköy-Domaniç. Domaniç İlçesi Küçükköy'ün doğusunda, köye yaklaşık bir km uzaklıktadır. Buradaki mezar nedeniyle Gelin Pınarı mevkisi olarak da adlandırılır.

Mimari yapısı: Bir ağacın altında yer alan mezarın etrafı taşlarla çevrilidir. Mezarın ayak kısmında yer alan çam ağacı dilek ve adakların uygulama alanıdır. Köy halkı ve civar yerleşimciler tarafından evlenecek olan kızlar eşarplarını, üzerlerinden bir parça nesneyi buraya bırakırlar.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Rivayet göre Küçükköy'e çevre köylerden birinden gelin alınır. Gelin alayı buraya geldiği zaman gelin hastalanır, su içmek için atından inmek ister, gelin alayındaki insanlar burada su olmadığını söylemesine rağmen gelin attan iner inmez ayağının bastığı yerden su çıkar ve gelin burada ölür buraya gelin mezarı adı verilir (KK66).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Belli bir zaman dilimine bağlanmadan ne zaman istenirse her zaman çıkılabilir (KK66).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Mutlu bir evlilik başlangıcı için,
3) Huysuz çocukların iyileşmesi için.

Toplumsal: Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Yağmur duası için: Dede başlarında yemek, adak yenir, pide çocuklara üleştirilir, gözleme yapılır.

2) Çocuk sahibi olmak için: Özellikle düğün alayı ve çocuğu olmayan insanlar buraya gelir ziyaret eder örtmesinin yarısını yırtar ve buraya asar.

Ödül ve cezalar: Etrafı sürülmez, bir parça kıymığının bile getirmesine izin verilmez (KK66).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Küçükköy'den yeni gelin olan birisi Gelin mezarındaki gelini rüyasında görür. Yol üzerinden gelip geçerken kendisini ziyaret etmemesine kızar ve gelmesini ister. Gelin, bir sabah erkenden kalkar ve ziyaret eder iki rekât namaz kılar (KK66).

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme, kişilere doğru yolu gösterme, veliliğini kabul etmeyenlere felaket musallat etmek, yerden su çıkarma motifi.

Türbe-Yatır No: 66- Çetirler Dedesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Çetirler Dedesi. Çetirler Dedesi olarak anılan bu yatır Çetirler mahallesinde olduğu için bu isimle anılır. Mahalle adını bu dededen almaktadır.

Yeri ve Konumu: Küçükköy/ Domaniç. Küçükköy Çetirler Mahallesinde yer alır.

Mimari yapısı: Köy içerisinde yol kenarında yer alan mezar dikdörtgen şeklindedir. Kitabesi ve mezar taşı yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK66).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Dede hayırları,

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Özellikle yağmur duası için(KK66).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yağmur duası için: Halktan toplanan yiyecekler köy meydanında pişirilir, köylünün katılımıyla yağmur duası imam eşliğinde yapıldıktan sonra yemekler yenir, dualar edilir.

Ödül ve cezalar: Yatırın hemen yanı başında ahır vardır. Burada yer alan hayvanlar ölür, sebebi ise buraya hayvan tezekerlerini atılmasıdır. Köylü bunun üzerine rüyasında belirtilen yere mezar yapar ve bir daha orayı pisletmez (KK66).

Türbe-Yatır No: 67- Çalı Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Çalı Dede. Mezarın yanı başında yer alan çalılıklardan dolayı bu ismi alır.

Yeri ve Konumu: Küçükköy/ Domaniç. Köy dışında, Gelin Mezarı'nın doğusundadır.

Mimari yapısı: Büyük bir meşe ağacının altında yığma taşlarla çevrili yerin adıdır. Mezar taşı ve üzerinde bir yapı yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın,

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kuraklık olduğu zaman,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çobanlar tarafından dua için,

Toplumsal: Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yatır başında dua edilir, meşe ağacına dileklerin kabulü için bez ve yazma bağlanır. Çalı Dede'nin bulunduğu yerden bir şey alınmaz (KK66).

Ödül ve cezalar: Bulunduğu mevki hayvan otlatma sahası olmasına rağmen çobanlar buraya geldikleri zaman titiz davranırlar. Hayvanların Çalı Dede'sine yaklaşmasına izin vermediği gibi oradan bir şey de almazlar (KK66).

Türbe-Yatır No: 68- Ebe Ana

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ebe Ana. Çocuğu olmayanları çocuk sahibi yaptığı için "Ebe Ana" adını almıştır (Cemiloğlu, 2002, 130-131).

Yeri ve Konumu: Saruhanlar/ Domaniç. Köyün hemen karşısında, yaklaşık yarım saatlik bir yol sonrasında Bizans kale kalıntılarının hemen alt tarafın yer alır. Köyün güneyindeki dağın yamacında ve dere vadisine bakan sırta yer alır. Üç- dört dönümlük bir ağaçlık içerisinde

bulunan üç mezar ve bir kayadan ibarettir. Kaya 4 m yükseklikte ve 2 m çapındadır. Çitle çevrili arazi içerisinde çok yaşlı kara ardıçlar ve “kabağağaç” denilen meşe ağaçları vardır.

Mimari yapısı: Büyük bir kayadan oluşur ki bunun sebebi Türkiye ve Türkiye dışındaki anlatmalarda görebildiğimiz taş kesilme motifi²⁶ ile ilgilidir. Ebe Ana'nın içerisinde olduğuna inanılan kayanın etrafı yarım metrelik duvarla çevrilmiştir. Çevresindeki diğer türbeler ise Ebe Ana'nın babası Nalbant Hüseyin, annesi Mümine Hatun ve köyün sakinlerinden Şerife Ana'nın mezarlarıdır. Bu mezarların yanı başında hayır yemeğini pişirmek için ocaklık olarak inşa edilmiş 150 metre karelik bir kapalı alan yapılmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Domaniç Saruhanlar Köyü “Saruhanlar Yörük Cemaati” tarafından kurulmuştur. Bu Yörük taifesi, Kütahya Sancağının Tavşanlı kazasına yerleşmiştir (Türkay, 2001, 553).Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterlerinde XVI. yüzyılda Köyün zaim ve sipahi tımarı olduğu yazılıdır. Yine tahrir defterlerinde verilen bilgilere göre; köy, Hazreti Emir Sultan halkı cemaatinden, 39 hanedir (Barkan-Meriçli, 1998, 190). 1845 yılı Temettuat Defterine göre Saruhanlar Köyü'nün nüfusu 36 hane, 186 kişidir. Yine köydeki sülaler içerisinde Bektaşoğlu sülalesi bu bölgenin Alevi-Bektaşî geleneğinden geldiğini de gösterir (Efe, 2008, 29).

Saruhanlar Köyü, Sarı İsmail Sultan Ocağına bağlı taliplerin yaşadığı bir köydür. Sarı İsmail Sultan Ocağı dedesi Mehmet Ali Kılıçarsan ile yaptığımız görüşmede cem törenlerinin devam ettiğini, hizmetin hali hazırdaki dedeler tarafından sürdürüldüğünü belirtilmiştir. Alevi Bektaşî kültürünün canlı olarak yaşadığı köy, türbe açısından da zengindir (KK67).

Ertuğrul Gazi Bursa'yı fethedeceği zaman Domaniç, Harmancık, Orhaneli tarafından birlik oluşturmuştur. Kaya Alp Bey komutasında 1500 askeri ile Ebe Ana'nın yanına gelir. Ebe Ana askerlere geceli gündüzlü yemek yedirir. Ertuğrul Gazi böyle bir zatın burada bulunup Osmanlı'ya hizmeti bulunduğundan dolayı Osman Gazi'yi yanına gönderip 27 gün, bir rivayete göre de 77 gün ondan ilim ve feyz almasını sağlar. Bir başka rivayete göre de Ertuğrul Gazi, Kaya Alp Bey ve Osman Gazi'ye hizmetinden ötürü on iki dönümlük araziyi Ebe Ana'nın hizmetine vermiştir (KK67).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Eylül ve haziran aylarında hayrı yapılır. Büyük hayrı ve küçük hayrı olarak ifade edilir (KK67).

---

²⁶ Taş Kesilme için bkz.; Saim SAKAOĞLU, *Anadolu- Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katalogu*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1980. Metin ERGUN, *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi I-II*, TDK Yay., Ankara, 1997,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Huysuz olan çocukların iyileşmesi için, 3)Çeşitli amaç, niyet ve maksatlarla ziyaret edilir.

Toplumsal: Keşkek hayrı ve et hayrı için(Ebe Ana Şenlikleri düzenlenir.)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Ebe Ana'ya adak adayan kişi eğer adağı geciktirirse mutlaka rüyasına girerek adağını yapması gerektiğini bildirir. Sadaka vermelerini, adaklarını yerine getirmelerini ister. Rahatsızlık verenleri uyarır. İzinsiz ağaç, kozalak alınmaz (KK67).

Uygulamalar:1)Dede Hayırları için: Ebe Anaya gidilmeden diğer türbelerin hayrı yapılmaz. Bu törenler, hayır aşları olarak adlandırılır. Türbedar, köydeki ve köy dışındaki insanların katılımıyla tören için gerekli malzemeyi toplar. Toplanan paraya ve bağışlanan kurbanlara göre en az on küçükbaş hayvan türbe yanındaki aş evlerinde kesilir. Ebe Ana Türbesi kayadan oluştuğu için yere niyaz edilmez, türbe etrafında üç kez dönülür, Ebe Ana'nın göğsünden aktığına inanılan sıvıya el sürülür ve toprağına parmak basılarak ağza temas ettirilir. Ziyaret esnasında en çok yapılan adaklar ise şunlardır: Mum, gözleme, horoz, büyük ve küçükbaş hayvan, Kur'an-ı Kerim, Fatiha, ihlas, dane, ip, bez, seccade, tuz, şeker, havlu, halı, tespih, gömlek ve elbise, para... (KK67).

Törene gelenler kayanın başında dua ederler. Kayanın dibindeki temiz toprağı ağızlarına bir miktar alıp yutarlar, bu toprağın şifalı olduğuna inanırlar. Üzüm çekirdeğı buğday tanesi kaya dibinden alınıp yenir. Ayrıca bir çay kaşığı toprağı küçük çıkınlarına koyup evlerinin köşelerine asarlar. Güher adı verilen topraktan askere ya da üniversiteye gidecek olanlar da bir çay kaşığı olarak kâğıda sarar ve yanlarında taşırlar (KK67).

Yılda iki kez sonbaharda harman sonu (eti) ve baharda (keşkeğı) hayırları yapılır. Hıdırellez zamanı köylünün yardımlarıyla keşkeğı yapılır. "Keşkek Hayrı" olarak da adlandırılır. Köylü aslında bu törenlerle baharın gelişini de kutlamış olur. Törenlerde dualar edilir, Kur'an-ı Kerim okunur. Onuncu ayda ise "Büyük Hayrı" yapılır. Büyük Hayrında yirmi beş tane küçükbaş hayvan kesilir, buna eti ismi de verilir. On tane büyük kazanda bu etler pişirilir gerek köy halkına gerekse çevreden gelen misafirlere ikram edilir. Bir önceki yıl üç tane büyükbaş hayvan kesilip altı kazan et, dört tencere pilavı yapılmıştır. Akşama kadar Tuzla denilen mevkide insanlar eğlenir, zamanlarını geçirirler. Köyün en büyük hayrı Ebe Ana'ya olur. Buraya Tavşanlı'dan, Kütahya'dan, Harmancık'tan bilen bilmeyen, uzaktan yakından nasibi olanlar gelir (KK67).

2) Huysuz çocuklar için: Huysuz olan çocuklar Ebe Ana'nın içerisine girdiğı taşın etrafında üç kez dolandırıldıktan sonra taş dibine yatırılıp toprağına belenir, toprağın içinde üç kez sağlı, sollu sallanır ve ağzına bir parça da toprak temas ettirilir (KK67).

Ödül ve cezalar: Hayvan otlatılmaz. İbrahim Yeşil adlı şahıs 14-15 yaşlarındayken bu türbenin bulunduğu alana keçi otlatmak için gitmiş. Keçi otlatırken bir anda ortalığı bir tufan kaplamış

ve orada bayılmış. İki üç saat sonra kendine gelmiş ama bilinci yerinde değilmiş. Bir hafta boyunca dualar okumuş, bir hafta sonra iyileşebilmiştir (KK67).

Yine köylünün birisi ahırının tamiratı için oradan bir ağaç kesiyor ve çatı için bunu kullanmak istiyor. Ölçtüğü halde ağaç kısa geliyor fakat yine de eklemeler yaparak ağacı kullanıyorlar. Ertesi sabah ineklerden birinin karnı şişiyor hastalanıyor. Köylü, hatasını anlıyor ve dua ediyor, hayvanının iyileşmesi durumunda Ebe Ana'ya kurban edeceğini söylüyor ve hemen oracıkta hayvan iyileşiyor (KK67).

Başka bir rivayette ise yaşlı bir köylü buradan topladığı odunları eşeğine yüklüyor, tam dereden geçmek üzereyken dere üzerinde ağaçlar yıkılıyor bu olay birkaç defa tekrar ediyor. İhtiyar, odunları götürmeyi kafasına koyduğu için dağla toplaya odunları evine götürüyor. İhtiyar, eve varır varmaz oğlu pencereden babasına bakmak için sarkınca aşağı düşüyor ve sakatlanıyor.” (KK67).

Türbedar ailesinden kaynak kişi Bektaşî felsefesinden vazgeçip başka bir yola girmeye karar verir, o gece rüyasında Ebe Ana, Arap Dede ve Ali Dede'yi görür başlarına büyük bir felaket geleceğini çocuklarını kaybedeceğini söyler. Bu felaketten kurtulmak için kendilerine erkek kurban (tosun) adamasını isterler (KK67).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar:

Nalbant Hüseyin Dede ile eşi Mümine Hatun'un kızları olan Ebe Ana o kadar iyi bir kızdır ki yardıma muhtaç insanların yardımına koşardı. Bir gün Bizans komutanının eşi doğum sancıları çeker. Ebe Ana'nın doğuma gelmesi için ricada bulunur. Ebe Ana, doğumu yaptırdıktan sonra, Ebe Ana'nın şimdi metfun bulunduğu yerin yüz metre ilerisinde atlıların kalbine kötülük düşer. Atlılar Ebe Ana'nın iffetine el uzatmaya çalışırlar. Ebe Ana aşağıya doğru koşmaya başlar. Askerler de kovalamaya, Ebe Ana koşarken karşısına insandan daha büyük bir kaya çıkar. Taşın etrafında üç kez dolandıktan sonra: "Yarıl ya taş!" diye bağırır. Kaya yarılr, Ebe Ana kayanın içine girer, kaya kapanırken Ebe Ana'nın bir göğsü dışarıda kalır. Nalbant Hüseyin Dede ile Mümine Hatun günlerce, aylarca kayanın yanından ayrılmazlar. Yorgun ve ihtiyar yürekleri bu acıya daha fazla dayanamaz. Nalbant Hüseyin ve Mümine Ana vasiyetleri üzerine buraya gömülmüşlerdir. Ebe Ana'nın içine girdiği kayanın kenarından yılın belli dönemlerinde süte benzeyen bir sıvı aktığı yöre halkı tarafından söylenmekte ve bunun Ebe Ana'nın kaya arasında kalan göğsünden akan süt olduğu ifade edilmektedir (KK67).

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Karamanlar Köyünden bir kadın rüyasında Ebe Ana'yı görür. Ebe ana ona der ki: “Sana, bir tane erkek çocuğu verdim, sen bana neden dane getirmedi” der ve “beş tane dane getirmesini” ister. Ertesi sabah kadın altı tane el işlemeli daneyi Ebe Ana'nın makamına götürür, bırakır (KK60).

Efsanelerdeki motifler: Eşyaya hükmetme (Kafirlerden kaçarken taşın içine girip saklanmış olan Ebe Ana'nın o zaman dışında kalan memelerinden zaman zaman süt akar.)

Öldükten sonra dirilmiş görülme (Diğer dedelerin geceleri dümbek çalarak Ebe Ana'yla haberleşmesi ve yaşlı bir börekçi kılığında köyün çocuklarına görünmesi)

Veliliğini kabul etmeyenlere felaket musallat etmek (Ebe Ana'nın bulunduğu yerden ağaç getirenler mutlaka cezalandırılır.

Kısır çocuk sahibi yapma (Taş çevresini üç defa dönenleri çocuk sahibi yapma ve katırı doğurturma)

Öldükten sonra da keramet gösterme, hayvanları itaate alma (Güvercinlere hükmedip mezarı açtırma) (Cemiloğlu, 2002, 130-131).

Türbe-Yatır No: 69- Mümine Hatun, Nalbant Hüseyin

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Mümine Hatun ve Nalbant Hüseyin. İsimleri "Mümine ve Hüseyin" olduğu için bu adları almışlardır.

Yeri ve Konumu: Saruhanlar/ Domaniç. Domaniç Saruhanlar Köyüne 3 km uzaklıkta Ebe Ana ile aynı mekânda yer alırlar. Köyün güneyindeki dağın yamacında ve dere vadisine bakan sırta yer alırlar. Üç- dört dönümlük bir ağaçlık içerisinde bulunan üç mezar ve bir kayadan oluşur. Çitle çevrili arazi içerisinde çok yaşlı kara ardıçlar ve "kaba ağaç" denilen meşe ağaçları vardır.

Mimari yapısı: Nalbant Hüseyin ve Mümine Hatun'un mezarları direkler üzerine oturtulmuş ve kiremit döşenmiş, bakımlı birer çatı ile kapatılmış durumdadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Ebe Ana'nın annesi ve babasıdır. Ahiyan-ı Rum'dandır. Anadolu'nun fethinde sivil teşkilatlar olan bacıyan-ı Rum ile beraber âhiyan-ı Rum'da önemli görevler yerine getirmektedir.

Nalbant Hüseyin, bütün müşkülleri halleder; küskünleri barıştırır, ileri gidenleri ikaz eder, geride kalanları hızlandırır. Bazen Kolca Kopuzunu eline alır, içli türküler söylerdi. Nalbant Hüseyin Dede'nin eşi olan Mümine Hatun bacıyan-ı Rum'dandı. O da tıpkı kocası gibi obanın eğiticisi ve bilgesiydi.

Nalbant Hüseyin'in nalladığı Türkmen atlarının süvarileri Domaniç'ten Söğüt'e, Sultanönü'ne İtburnu'na bir uçtan bir uca koşarak çevreyi tanımaktadır. Kaleleri, derbentleri bellemektedir. Nalbant Hüseyin Dede, akşamları obanın erkeklerini toplayarak onlara dini-millî efsane ve menkıbeler anlatmaktadır. Gündüzleri işinde, gücünde mütevazı insanlar olarak hayatlarını sürdüren bu topluluğa, geceleri adeta bir kanat takılmakta âlemlerden âlemlere uçmaktadırlar. Nalbant Hüseyin Dede, obanın Dede Korkut'udur. KK67).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Haziran ve eylül ayı başında (KK67).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Kaza ve belalardan korunmak için, 2) Kısır olan hayvanların yavrulamaları için, 3) Sınavlarda başarılı olmak için(KK67).

Toplumsal: Ebe Anayla birlikte Güz hayırları ve bahar hayırları için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Ebe Ana etrafında yapılan benzer pratiklere bu mezarların başında da rastlamaktayız. Aynı mekânda bulunmaları neticesinde toplu törenlerde birlikte dualar edilir ve kurbanlar kesilir.

Büyük ve küçük baş hayvan kesilerek yapılan et yemeği ve pilav dağıtılır. Bursa, Kütahya ve çevre yerleşim yerlerinden katılımcılar ile mesire alanı çevresinde çaylar içilir, sohbetler edilir (KK67).

Ödül ve cezalar: Rüyaya girerek uyarır. Rahatsızlık verenleri uyarır(KK67).

Türbe-Yatır No: 70- Şerife Ana

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Şerife Ana. İsmi Şerife olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Saruhanlar/ Domanıç. Domanıç Saruhanlar Köyüne 3 km uzaklıkta yer alır. Saruhanlar Köyü'nün karşısında yer alan dağ yamacındaki alanda Ebe Ana, Mümine Hatun ve Nalbant Hüseyin ile birlikte aynı mekânda yatarlar. Etrafı çitlerle çevrili arazi içerisinde meşe ağaçları yer alır.

Mimari yapısı: Bahçeden içeri girildiği zaman ilk önce Şerife Ana'nın kabri ile karşılaşılır. Doğu- batı yönünde uzanan mezar Mümine Ana, Nalbant Hüseyin mezarlarına benzer mimariye sahiptir. Bir metre yüksekliğinde, iki metre boyunda doldurma beton ile kaplanmıştır. İki direk üzerine yanları açık Marsilya tuğlaları ile çatı oturtulmuş ve yanlarından aşağıya tülbentler asılmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Şerife Ana, Ebe Ana ve Nalbant Hüseyin Dede ile eşi Mümine Hatun'un hizmetlerine hayranlık duymaktadır. Köyün karşı yamacında bulunan mezarlara her gün ziyarete gitmekte, onlara dua etmekte, oraları temizlemektedir. Öyle ki, mezarları bir gün ziyaret edemediğinde ruhu daralmakta, sıkıntıya girmektedir. Ancak Şerife Ana'nın köyden her gün

ayrılması bazı kötü düşünceli insanların dedikodu yapmasına sebep olur. Sonunda dedikoduları Şerife Ana'nın ağabeyleri duyar. Köyden ayrılmamasını tembih ederler; ama Şerife Ana bu ayrılığa bir türlü dayanamaz. Yine türbeye gidip gelmeye başlar. Ağabeyleri yine şiddetli bir şekilde uyarırlar. Şerife Ana; Ebe Ana, Nalbant Hüseyin Dede ve Mümine Hatun ile manevi olarak kuvvetli bir bağ kurmuştur. Şerife Ana'da tasavvuf yoluna girmiş, artık ermişlere karışmıştır. Onu ne dedikodular ne de baskılar yıldırılmaktadır. Bu baskılar karşısında erenlerin sırrını ifşa ederse dünyayı değiştirmesi gerektiğine inanan Şerife Ana kardeşlerine üç gün içerisinde öleceğini ve kendisini yıkamadan Ebe Ana'nın bulunduğu yere gömmelerini ister. Ağabeyleri buna inanmazlar üç gün sonra kardeşleri ölür, yıkamak üzereyken güvercinler ağızlarında taşlarla Şerife Anayı yıkamalarına izin vermez. Şerife Anayı köy mezarlığına defnedirler. Ertesi sabah abisi kardeşinin mezarını ziyarete gittiğinde köy mezarlığında kardeşinin kabrini bulamaz. Ebe Ana, Mümine Ana ve Nalburcu Hüseyin Dede Şerife Ana'nın naşını bugünkü buldukları yere götürüp oraya defnedirler (Urfalı, 2003,106- KK60).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Haziran ve eylül ayı içerisinde,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çocuk sahibi olmak için(KK67).

Toplumsal: Yağmur duası için(KK67).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Ebe Ana etrafında yapılan benzer pratiklere bu mezarların başında da rastlamaktayız. Aynı mekânda bulunmaları neticesinde toplu törenlerde birlikte dualar edilir ve kurbanlar kesilir.

Ebe Ana, Mümine Hatun ve Nalbant Hüseyin Türbelerinde yapılan hayır şölenleri Şerife Ana için de geçerlidir (KK67).

Ödül ve cezalar: Ebe Ana, diğer ziyaret yeleri için geçerli olan saygı ve cezalandırma esasları burası için de geçerlidir.

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler:

Türbedarlardan Fatma Yalçın bir gece rüyasında Mümine Ana'yı görür: İsimlerini sorar onlarda kendilerini tanıtır. Kadınlardan biri Mümine Ana diğeri de Şerife Ana'dır. Karşılarında iki zatı gören türbedar sağlık sıkıntısına çare olması için ondan yardım diler. Sabah uyandığında Mümine Ana'nın yanındaki mezarının Şerife Ana'ya ait olduğunu söyler ve o günden sonra oradaki metfunun Şerife Ana olduğu rivayet edilmiştir (KK60).

Efsanelerdeki motifler: Öleceği yeri ve zamanı önceden bilme (Kardeşlerine öleceğini önceden bildirir.) Öldükten sonra varlığını gösterme

Türbe-Yatır No: 71- Seyit Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Seyyit Dede (Şehit Dede). Şehit olduğuna inanıldığı için Şehit Dede adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Saruhanlar/ Domaniç. Köyün, Çarşamba Köyü tarafından girişinde, yolun sağında, bir bahçenin içindedir. Bahçe içerisinde yer alan türbenin çevresinde büyük kaba ağaç olarak adlandırılan meşeler yer alır.

Mimari yapısı: Seyyid ve Şehid Dede olarak isimlendirilen bu mekân kare biçiminde betonarme bir yapıdır. Çatı teneke ile kaplanmış, doğu yönünde demir bir kapıdan türbeye girilir. Türbede bir tane mezar vardır, doğu batı yönündeki mezar, betonla kaplanmıştır. Üzerinde puşide denilen örtü vardır. Baş kısmına ise namazlağı bağlanmış, yerler halıyla kaplıdır. Oldukça bakımlı ve ziyaret edilmektedir (KK67).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Horasan erenlerindedir. Kesin olmamak kaydıyla beraber köye geliş tarihi 1244 olarak ifade edilmiştir. Seyyid ve Şehid Dede olarak isimlendirilen bu mekân kare biçiminde betonarme bir yapıdır (KK67).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Mayıs sonu haziran başında hayırları yapılır (KK67).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Her türlü amaç için,

Toplumsal: Dede hayrı için, ayda en az bir hayvan kesilerek hayrı yapılır (KK67).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Saruhanlar Köyü türbelerindeki uygulamalar benzerlik arz eder. Türbenin türbedarı Şefik Ünver'dir.

Ebe Ana'nın hayrı yapıldıktan sonra beşinci ayda en az bir hayvan kesilerek buranın da hayrı yapılır (KK67).

Ödül ve cezalar: Evliyalar olağanüstü yeteneklere ve kerametlere sahip kişilerdir. Bunlar gönülden geçeni bilir, aynı anda iki-üç yerde bulunabilirler. Bazen insanlar yapılmaması gereken bir işi yaptıklarında o anda cezalandırılırlar. Evliyaların da böyle bir güce sahip olduğuna, dualarının veya beddualarının anında kabul olduğuna inanılır. Yörede "Erenlerin sopası keçedendir."

İfadesi bunu anlatır. Anlatılar bazında türbe ve yatırların halka sağladığı Cezalar şunlardır: Kutsal mekânlardaki ağaçlar kesilmez ve izinsiz hiçbir nesne alınmaz. “ (KK67).

Türbe-Yatır No:72- Ahmet Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ahmet Dede (Ahmatçık). İsmi Ahmet olduğu için “Ahmatçık” adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Saruhanlar/ Domaniç. Köyün içerisinde, bir bahçede yer alır.

Mimari yapısı: Üzeri açık ve etrafında herhangi bir yapı bulunmaz. Sadece bir metrelik yükseklikte ve iki metre uzunlukta mezar betonla kaplanmış ve betondan bir tane de şahide yapılmıştır. Mezarın ayak kısmında bulunan mumluk mum adağının varlığını gösterir. Başlık bölümünü kırmızı bir tülbent bağlanmakta köy içerisinde olması nedeniyle düzenli olarak mum yakılmakta ve hastalıkların şifası için ziyaret edilmektedir

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Aydın vilayetinden buraya süvari birliği olarak geldiği, köyünün kurucusu olduğu da söylenir (KK69).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK69).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Psikolojik rahatsızlığı olan hastalar için, 2)Kuduz olanların iyileşmesi için(KK69).

Toplumsal: Dede hayırları için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Kuduz hastalığının tedavisi için: Ahmet Dede'ye rüyasında kuduz köpek dalayanlar gider. Köpek eğer rüyasında bir yerinden tutmuşsa köpek dalayan kişi Ahmet Dede Türbesi etrafında dolandırılır ve bu zatın bıçağı ile dilinin altı ocaklı aile tarafından çizilir. Rüyasında kuduz köpek tarafından ısırıldığını gören kişi (köpek dalaması) türbe sorumlusundan yanında götürdüğü tuzu değiştirir ve o tuzu yiyeceklerine katar. Bu şekilde rahatlayacağına inanılmaktadır. Sadece rüya da değil gerçekten de köpek ısırması sonucunda benzer uygulama yapılır ve hastalık bu şekilde tedavi edilir (KK69).

2) Dede hayırları için: Türbedarlar öncülüğünde hayır şöleninin yapılacağı bir hafta öncesine halka duyurulmakta ve gerekli olan malzeme halktan toplanılmaktadır. Bunlar içerisinde,

tavuk, yumurta, yağ, bulgur, vd . Kurbanlar kesilip yemekler türbenin başında yapılır ve katılımcılara ikram edilir (KK69) Ahmet Dede Türbesi'nin türbedarı Ahmet ERÖZ, Mehmet ERÖZ'dür

Ödül ve cezalar: Sırrının ifşa olması neticesinde, Ahmet Dede ölür.

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Beş, altı kişinin zapt edemediği on sekiz yaşlarında kuduz hastalığına yakalanmış bir genç zincirlenmiş bir halde Ahmet Dede'nin huzuruna getirilir. Ahmet Dede: "Bu çocuğu bırakın!" der, "Efendim size zarar verir" derler. Ahmet Dede: "Bırakın" dedikten sonra genci bırakırlar ve Ahmet Dede çocuğa şu uygulamayı yapar: Ahmet Dede gencin dilinin altından çentip (bıçakla iz bırakma) ayağının altından toprak alır ve kanlı bölgeye toprağı bastırır. Aradan üç ay geçer, Ahmet Dede genci merak eder, görmek için yanına gittiğinde genç Ahmet Dede'yi tanımaz. Aralarında şöyle konuşmalar geçer: Ahmet Dede gence buralarda iki üç ay önce hasta bir çocuğun var olduğunu şimdilerde nerede olduğunu sorar, genç onun kendisi olduğunu ve iyileştiren kişiyi ömrünün sonuna kadar sırtında taşıyacağını söyler. Dede, o kişinin kendisi olduğunu söylemesiyle çocuk dedenin eline ayağına kapanıp yalvarıp yakarır. Bundan sonraki hayatını dedenin hizmetinde geçireceğini ve sözünü tutacağını söyler. Dede ayağını kaldırıp beni bindi kabul et deyip ortadan kaybolur. Bugün, bulunduğu yere gelir ve orada vefat eder (KK69).

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Hastalıkları iyileştirme

Türbe-Yatır No:73- Bekir Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Bekir Dede. İsmi Bekir olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Saruhanlar/Domaniç. Köy içerisinde günümüz mezarlarına benzer bir yapıda üzeri açık betonla çevrilmiştir.

Mimari yapısı: Şahide kısmı yoktur. Bekir Dede'nin hemen mezarının başında bulunan erik ağacının kutsal kabul edildiği söylenir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Mayıs ayı içerisinde (KK69).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çeşitli amaç, niyet ve maksatlarla ziyaret edilir (KK70).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Biz kendimizi bildik bileli erik ağaçlarında bir tane kurt olmuyor. Bu da burada yatan zatın yüzü suyu hürmetine (KK70).

Uygulamalar: Hayır aşları başladığı zaman buranın da kurbanı kesilir ve aşı dağıtılır (KK70)

Ödül ve cezalar: Köyün çocuklarından biri erik ağacına çıkıyor. Erikleri koynuna dolduruyor erikleri çalmış evine götürecektir. Ağaçtan aşağıya bakıyor ve sakalı bir adam ağacın altında oturuyor. Adam çocuğa: “İn artık, topladığın yeter hepsi sana mı lazım” demiş. Çocuk da korkudan ağacın dalından aşağıya kendini atmış ve yokuş yukarı seğırtmeye (koşmaya) başlamış evine doğru varınca oğlum korkma diyorlar. Çocukta aşağıda biri var oturuyor. Bana böyle böyle dedi bende korktum kaçtım demiş (KK69).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra olağanüstü hallerin zuhur etmesi (Eriklerini çalan çocuğu uyarması), Bereket getirme (Erik ağacında kurt olmaması)

Türbe-Yatır No:74- Gülana Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Gülana. Tavandan aşağıya sarkıtılan yapay güller onun güller nedeniyle “Gül Ana” denilmiştir (KK67).

Yeri ve Konumu: Saruhanlar/ Domaniç. Saruhanlar köyünün güney batısında orman içerisinde yer alır. Çevresinde çam ağaçları ve hemen yanı başında hayır aşlarının pişirilmesi için aş evi vardır.

Mimari yapısı: Diğer türbelerde olduğu gibi bu türbenin de hemen yanı başında aş evi yer alır. Türbe betonarme bir yapıdır. Yaklaşık beş metre karelik bir alanı kaplar. Orman içerisinde yer alır. Türbenin giriş kapısı doğu yönüne bakar ve kapını sol tarafında şu tabela asılmıştır: “Gül Ana’ya Hoş geldiniz, Ruhuna Fatiha, Allah Razi olsun.” Saruhanlar’da diğer türbelerde olduğu gibi betonla kaplanmış mezarın üzerine puşide örtülmüş ve ziyaretçiler tarafından bırakılan namazlağı ve tülentlerle donatılmıştır. Mezar taşında “Hüvelbaki Gül Ana Ruhuna Fatiha” yazılıdır. Tavandan

aşağıya sarkıtılan yapay güller onun gülleri çok sevdiğinin göstergesidir. Türbe bakımlı ve temizdir, kenarda yer alan mumlar, mum adağının varlığının belirtisidir.

Sandukanın üzerindeki Türk bayrağı, türbelerin dini bir olgunun yanı sıra millilik vasfının da olduğunu (milli kimliğin oluşmasına katkıda bulunması) gösterir. Türbelerin tamamında yeşil ve kırmızı renkler iç içedir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Gül Ana'nın isminin Gülsüme Hatun olduğu söylenir. Diğer bir rivayette ise Paşabalı'nın hanımı olarak da bilinir. Kaynak kişi Gül Ana'nın 1237-1282 yılları arasında yaşadığını belirtmiştir (KK67).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Ekim ayı içerisinde.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Her türlü istek için,

Toplumsal: Dede hayrı için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Dede hayrı için: Bu türbenin türbedarı da Hüseyin Akman'dır. Onuncu ay da buranın da hayrı on küçükbaş hayvan kesilerek yapılır. Gülane Türbesi ziyaretçileri ve işlevselliği açısından göze çarpar. Türbenin hemen kapısının üzerindeki işlemeli el havlusu buraya gelenlerin havlu adaklarında bulduklarını gösterir. Betondan yapılmış mezarın hemen baş tarafında mezarın içerisine doğru mumluk yapılmış ve hala mum yakıldığını izlerinden anlayabiliyoruz.

Ödül ve cezalar: Orman içerisinde olması nedeniyle çevresindeki ağaçların alınmasına izin verilmez. Ağaçlar, kurusalar bile ancak; hayır aşları yapılırken yemek yaparken kullanılabilir. Bölgenin tamamındaki inanış burası için de geçerlidir. "Aldığın anda zararını görürsün, buranın hiçbir şeyini alamazsın." (KK71).

Türbe-Yatır No: 75- Karadelicik

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Karadelicik (Mehmet Dede)

Yeri ve Konumu: Saruhanlar/ Domaniç. Köy içerisindeki diğer bir yatır da Kara Delicik Dede'dir.

Mimari yapısı: Bugün yeri bilinmemektedir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Tarihi şahsiyeti hakkında sadece ismi bilinir. Ahmet Birol, Karadelicik Dede'nin Köyün dedelerinden olduğu söylemiştir. Karadelicik Dede zorda kalan insanlara yardım eder, gelecekte haber verir (KK58).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

İnanışlar: Kıbrıs Barış Harekatı sırasında kapının ardında bulunan gürz kaybolur, savaş bittikten sonra kanlı bir şekilde olduğu yere tekrar geldiği" anlatılır.) (KK58).

Uygulamalar: Tespit edilemedi.

Ödül ve cezalar: Ahmet Birol, Mehmet Dede'den kalma savaş âletlerini bizimle paylaşmıştır. Bu savaş aleti hakkında da şu rivayeti anlatır:"Kıbrıs Barış Harekatı sırasında kapının ardında bulunan gürz kaybolur, savaş bittikten sonra kanlı bir şekilde olduğu yere tekrar geldiği" anlatılır.) (KK58).

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Eşyaya hükmetme (Ayın için gelenlerin ayakkabılarını ağaç kabuğuna çevirerek jandarmaya yakalanmamalarını sağlama)

Kişileri hayvan kılığına sokma (Türbeye gelenleri jandarmadan korumak için arı donuna sokma) (Cemiloğlu,2002, 132-133).

Türbe-Yatır No: 76- Ali Baba

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ali Baba. İsmi Ali olduğu için, "Ali Baba" adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Köyün üzerindeki tepede yer alır. Onun hemen üzerinde de Paşa Balı yer almakta ve onun üzerinde de Arap Dede Türbeleri vardır.

Ali Dede Türbesi'nin çevresi tel örgüyle çevrilidir. Hayır, aşlarının yapımı sırasında ihtiyaç duyulan aş evleri Ali Baba Türbesi yanında da vardır. Bu aş evleri yolda kalanların, başını sokabilecekleri toplumsal mekânlardır. Saha çalışması sırasında türbenin içerisine giremedik köye yakın olması nedeniyle birkaç kez hırsızlık olmuş bu yüzden türbe kapısı kapalı tutulmaktadır.

Mimari yapısı: Kare planlı türbenin iç ve dış duvarları betonla kaplanmıştır. Üzerinde çatı bulunan türbenin giriş kapısı batı tarafındadır. Ali Baba'nın mezarının boyutu yaklaşık dört metredir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Saruhanlar bölgesinin fethi sırasında başı kesilmesine rağmen yere düşmez savaşıma devam eder. Kafasını koltuğunun altına alır ve yukarıya, Türbesi'nin olduğu yere çıkar, orada şehit olur (KK69).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe gün ve akşamı(KK69).

Toplumsal ziyaretler / Törenselsel Ziyaretler: Belirli aylar (6 Mayıs)

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için, 2) Askere ve gurbete gidenlerin sağlık bir şekilde dönmeleri için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Yörede Ali Dede'ye yapılan hayırların karşılıksız kalmayacağı şu sözlerle ifade edilmekte: "Şimdi Allah rızası için yolda beş lira on lira hayır yap o sana elli yüz lira olarak geri döner, bu paranın geri dönmesi ertesi günü bulmaz".

Uygulamalar: 1) Dede Hayrı için: Çevredeki ağaçlara eskiden çaput bağlanırken bu uygulama bugün devam etmemektedir. Ziyaretçiler para adağında bulunurlar. Mayısın altısında hıdrellede Ebe Ana'ya çıkılır ardından da Ali Dede'nin hayrı yapılır. Saha çalışmamızda Ali Dede'nin hayrı için toplanan malzemeleri de yerinde görmüştük Bunlar: 150 kg'lık tavuk eti, keşkek ve hatta jeneratör (KK69).

Arap Dede, Paşa Balı, Gül Ana Türbelerine nazaran köye yakın olması nedeniyle her perşembe akşamı ziyaret edilip mum yakılır. Türbedar Ahmet Birol köylüden toplanan para ve malzemeyle hayır aşını yapmakta türbenin anahtarı da türbedarda bulunmaktadır. Özellikle askere gidecek gençler Ali Baba'nın da asker olduğu rivayetiyle, burayı sıklıkla ziyaret ederler.

Ödül ve cezalar: Ali Dede'nin türbesi etrafında ağaç kesen kişilerin başına türlü felaketler gelmiştir (KK69).

Türbe-Yatır No: 77- Paşabalı Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Paşabalı. Paşa olduğu için, "Paşabalı" adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Saruhanlar/ Domaniç. Ormanın içerisinde, Ali Dede Türbesi'nin üzerinde ve Gül Ana'ya yakın bir yerdedir. Ormanın içerisinde yer alan türbenin hemen yanında aş evi yer alır. Ormanda mahsur kalanların barınabileceği tarzda düzenlenmiştir.

Mimari yapısı: Mimari yapı olarak Gül Ana Türbesi'ne benzerdir. Yöre halkı bütün türbelerde aynı mimaride onarımlar ve düzenlemeler yapmışlardır. Beşgen yapıda ve üzeri marsliya tuğlayla kaplıdır. Kuzeydoğu yönünde demir kapıdan içeri girilir. Adak olarak yapılan namazlağlar ve daneler mezarın üzerine asılmış şahide kısmına da tülbentler bağlanmıştır. Duvarında Hz. Ali ve Hacı Bektaş Veli'nin resmi yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Osmanlı süvari ve okçu birliklerinin komutanı olarak bilinir. Şeyh Edebalı soyundan olduğu da diğer bir rivayettir. Gül Ana'nın eşi olduğu hakkında da bilgiler vardır (KK73).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

Toplumsal ziyaretler / Törenselsel Ziyaretler: Eylül ayı içerisinde,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Her türlü dilek için,

Toplumsal: Dede hayırları için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Ormanlık alanda olması nedeniyle buranın ağaçları da kesilmez ve evlere götürülmez. Ebe Ana Türbesi'nden sonra Arap Dede, Gül Ana, Paşa Balı ve diğer türbeler belirli bir sıraya göre ziyaret edilir. Türbedarlar ve köylü kendi aralarında anlaşarak hayır aşlarını belli bir düzene sokarlar ve her hafta bir hayır aşı yapacak şekilde anlaşılır. Türbedarlar ve köylü kendi aralarında anlaşarak hayır aşlarını belli bir düzene sokarlar ve her hafta bir hayır aşı yapacak şekilde anlaşılır. Bölgede türbedarlık kavramı gerçek mânâsıyla yaşatılır.

Kurbanlar kesilir, etli pilavlar dağıtılır, sohbetler yapılır. Belirli düzende her hafta bir türbenin hayrı yapılır (KK74).

Ödül ve cezalar: Ormanlık alanda olması nedeniyle buranın ağaçları da kesilme ve evlere götürülmez. Paşabalı "Keskindir eve götürürsen zarar verir." diye ifade edilir. Paşa Balı Türbesi etrafındaki ağaçları kesen köylünün başına şunlar gelir: Türbenin onarımı sırasında bir ağaç iş yaparken ele ayağa dolanır. Köylü ağacı keser. Ertesi gün Çarşamba Köyünden traktöre tuğla yükleyip gelirken traktör devrilir ve köylü motorun altında kalır. Kazada köylünün kolu bacağı kırılır. Aynı adamın çocukları da bu saygısızlığın cezasını çekerler. Yol kavşağında tekeri patlar jantı sökeyim derken jant fırlayıp çenesini dağıtır (KK73).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Köyden annesi ve babasının ilgilenmediği küçük bir çocuğa teyzeleri bakmaktadır. Teyzesinin de durumu iyi değildir ve sürekli olarak nasıl üstesinden gelirim diye düşünüp dururken, Paşa Balı Türbesi yakınlarında hayvanlarını otlattığı sırada, at üstünde birisi gelir, ve çocuğa elini uzatıp onu ata bindirir. Bu durum karşısında teyzesinin ağzı dili tutulur. Kuş uçmaz kervan geçmez yerde bu atlı nerden çıktı diye düşünür şaşırır kalır. Atlı çocuğu bir müddet gezdirdikten sonra geri getirir ve sonra gözden kaybolur. Teyzesi o zamanlarda buna bir anlam veremez. Çocuk on yedi yaşına geldiği zaman Bursa'ya çalışmaya gider. Zengin bir ailenin kızı bu çocuğa aşık olur, evlenip rahat bir yaşam sürer. Çocuğun sıkıntidan kurtulmasının nedeni olarak Paşabalı Türbesi'nde yaşanan o olay anlatıla gelmektedir (KK73).

Efsanelerdeki motifler: Veliliğini kabul etmeyenlere felaket musallat etmek, hayvanları itaat altına almak (Kapısında yılanın bekçilik yapması)

Türbe-Yatır No: 78- Abbas Dede, Şahmaran Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Abbas- Şahmaran Dede –Saruhanlar/ Domaniç-- İsmi Abbas olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Abbas Dede, Köyün içindeki bir bahçededir. Şahmaran Dede türbe olarak isimlendirilse de yatır olarak geçer, Üstü düz, geniş bir alanı kaplayan kayadan ibarettir.

Yığma taşlarla çevrilmiş ve üzerine laleler dikilmiştir. Kuzey- güney yönündeki mezarın güneye bakan kısmına külah şeklindeki bir mezar taşı oturtulmuş fakat herhangi bir yazı yoktur. Baş kısımdaki mezar taşının hemen solunda ziyaretçilerin kullanması için mumlar bırakılmıştır. Saha çalışmamamızı yaz aylarında yaptığımız sırada bahçe sahibi mezarın otların temizlemiş ve mezarın bakımın yapmıştır (Abbas Dede).

Mimari yapısı: Yatır

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bu zatın, kim olduğu konusunda kesin bir bilgi yoktur. Kaynak kişi ile yaptığımız görüşmede burada yatan zatın isminin Abbas olduğunu ve bunu rüyada gördüğünü anlatmıştır (KK74).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hayır aşları düzenli olarak beşinci ayda başlar ekim ayına kadar periyodik olarak devam eder (KK75).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Korkan kişiler Şahmaran yadırna götürülür.

Toplumsal: Hayrı aşları ve her türlü dilek için ziyaret edilir.

Türbe-Yadır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Yörede yılan gördüğün zaman: “ Şahmeran aşkına git bir daha gözüme gözükmeye” dedin mi yılan arkasına bakmadan gider şeklinde bir inanış vardır (KK75).

Uygulamalar: Sandukaların dibinden toprak alınır üç defa yalanır, aynı yerden alınan toprak çıkın yapılarak ziyaretçiler tarafından sürekli yanlarında taşınır. Türbeye çaput bağlama ve mum yakma gelenekleri devam eder (KK75).

Ödül ve cezalar: Rivayetlere göre köyden birisi buraya oduna gitmiş. Orada Şahmaran Dede olduğunu duymuş. Şahmaran Dede olsan ne olur demiş. Taşa dede diye tapıyorlar demiş. Bunu söyler söylemez kayanın ortasındaki delikten arı sürüsü boşalmış ve adamı eşeğiyle birlikte köye kadar kovalamış (KK75).

Türbe-Yadır No: 79- Arap Dede

Türbe-Yadırın Kimliği

Türbe-Yadırın;

Adı ve anlamı: Arap Dede. Sahabe olarak düşünüldüğü için, “Arap Dede” denilmiştir.

Yeri ve Konumu: Saruhanlar/ Domaniç. Köydeki en yüksek yerde bulunan türbedir. Köye yaklaşık beş km uzaktadır. Çevresinde Fıranlar, Sarıot, Karamanlar, Pöçen ve Bozbelek köyleri yer alır.Köye çok uzak olmasına rağmen burada da aş evi vardır. Çevresi bahçe duvarıyla çevrili türbenin etrafına ceviz ağacı dikilmiştir.

Mimari yapısı: Türbe piramidal çatı ile kaplı kemerli pencerelerden oluşur. Türbenin içerisinde eskilerden kalma şamdanlar, ev âletleri dikkat çeker. Tahta yemek kaşığının ise tarihi değeri olduğu söylenir. Türbe, diğer türbelerdeki mezarların boyutlarıyla farklılık arz eder. Yaklaşık beş metre boyundadır. Mezarın başındaki şahidede adanmış tülben ve daneler yer alır. Halil Dede zamanında kabri tamirat görmüş ve kabri açıldığında bedeninin büyük bir kısmının çürümediği hatta dişlerinin tümü yerinde olduğu görülmüştür. Türbelerin ortak özelliği hepsinde Türk bayrakları yer alır. Türbenin baş kısmına asılı el şeklindeki levha “Ali Aba” diğer türbelerde olmayan bir süslemidir. Türbenin içerisindeki saatler, Atatürk levhası ve tarihi eşyalar da dikkati çeker.

Türbe-Yadırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Arap Dede'nin asker olduğu ve bu yüzden türbede bir tane sancağının olduğu fakat sancağın çalındığı belirtmiştir (KK76).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hıdrellez ve ekim ayı içerisinde (KK76).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Felaketlerden korunmak için,

Toplumsal: Hayrı aşları ve her türlü dilek için ziyaret edilir.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Türbe içinde günlük hayatta kullanılacak malzemelerin bulunması buraların sadece dini ziyaret yeri olmanın yanı sıra toplumsal ihtiyacı karşılayan konaklama yeri olduğunu da gösterir. Alevi Bektaşî geleneğine sahip olmayan insanların da buralardan faydalanmaktadır. Türbenin türbedarı Ali Atay'dır. Onun öncülüğünde hayır aşları yapılır, yemekler yenir, dualar edilir. Arap Dede türbesi bölgede yağmur dualarının yapıldığı bir merkezdir. Ziyaretçiler tarafından diğer türbelerde yapılan, sanduka altından toprak alma, sandukanın bulunduğu yerde mum yakma, çaput bağlama uygulamaları ortaktır.

Ödül ve cezalar: Türbeye zarar verenleri, saygısız davrananları, çevresinden ağaç kesenleri cezalandırmaktadır (KK76).

Türbe-Yatır No: 80- Bekteş Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Bekteş Dede. İsmi Bektaş olduğu için ve yöre halkı kendini "Bektaşî" olarak adlandırdığı için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Saruhanlar/ Domaniç. Köy içerisinde bir köylünün bahçesi içerisinde yer alır.

Mimari yapısı: Doğu-Batı yönünde iki metre uzunluğunda bir metre yüksekliğinde beton mezardan ibarettir. Baş ve ayak kısımlarına yuvarlak hece taşlarına benzer betonlar dökülmüştür.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: 1235-1292 Horasan erenlerindedir. Şinasi Şimender olarak bilinir (KK67).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe gün ve akşamı,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çeşitli amaç, niyet ve maksatlarla ziyaret edilir.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Perşembe akşamları düzenli olarak mum yakılır. Ziyaret esnasında dualar edilir, eller lahite sürülür (KK67).

Türbe-Yatır No: 81- Koyundamı Dedesi**Türbe-Yatırın Kimliği****Türbe-Yatırın;**

Adı ve anlamı: Koyundamı Dedesi (Çoban Dede) Gösterdiği keramet neticesinde halk tarafından bu adla anılmıştır.

Yeri ve Konumu: Domaniç/ Merkez. Türbe bugün ilçenin eğitim kurumlarından MYO sınırlarında, okulun güneyinde, ormanlık alana yer alır. Çoban Dede ismiyle de bilinir.

Mimari yapısı: İki metre uzunluğunda, yarım metre boyunda dikdörtgen şeklindeki mezarın üzerine demir korkuluklar oturtulmuştur. Mezar taşı olmayan yatırın baş kısmındaki levhada şu yazı vardır: “Koyun Damı Dedesi, ruhuna Fatiha” Hemen yanı başında meşe ağaçları yer alır. Mezar üzerindeki sümbüller de türbenin bakımlı olduğunu kanıtlar. Türbenin kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Koyun Baba'nın mezarı bugün Kızıltepe Koyun Yatağı denilen yerdedir. Tarihi kayıtlarda şu bilgiler geçer: Osmanlı kuruluş devrinin önemli şahsiyetlerinden, Ertuğrul Gazi'nin nökerlerinden Koyun Baba'nın Bizanslılarla yapılan müsademede şehit olduğu ve meşhedi Güney köyünün 1 km kuzeyinde Kızıltepe'nin eteklerinde yer aldığı belirtilir (Sarıca, 2011, 43-44).

Türbe-Yatırın İşlevleri**Ziyaret zamanları:**

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamı,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Her türlü amaç için ziyaret edilebilir.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yakınlığı nedeniyle eskiden mum ve para adağı da yapılmaktadır. Gözlemlerimiz sırasında tespih adaklarının yapıldığını gözlemledik.

Ödül ve cezalar: Çoban Baba misafirperver biridir. Yolda kalan herkesin karnını doyurur. Karşılığında ise Cenabı Allah onun duaları kabul etmiştir (KK78).

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Domaniç'te yaşayan, komşularına eza veren dinle diyanetle alakası olmayan içki içen bir adam varmış. Karısı da dahil olmak üzere herkes bu adamdan bıkmış, usanmış. Her fani gibi bu adamın da vadesi dolmuş, ölmüş. Kimse bu adamın cenazesine katılmamış. Hanımı cenazeyi yıkatacak kimse bulamayınca çaresiz cenazeyi ata yükleyerek gömecek birilerini aramaya başlamış. Tanınmayan bir yerde gömdürebilme düşüncesiyle dolaşırken Çoban Dede'ye rastlamış ve durumu ona haber vermiş. Çoban Dede "Ben okumak ve cenaze yıkamak bilmem" dediyse de kadının çaresizliğine acıyarak kabul etmek zorunda kalmış ve cenazeyi defnetmiş. Kadın evine dönmüş. O gece cemaatin tamamı rüyalarında görmüşler. Sabah namazından sonra rüyalarını imam efendiye anlatmışlar. Halbuki aynı rüyayı imam efendi de görmüş ve bir yorum getirmemiş. Bunun üzerine kadının yanına gitmişler ve senin kocanın bizim bilmediğimiz bir ibadeti var mıydı? Diye sormuşlar. Kadın " Yok aynen sizin bildiğiniz gibiydi demiş. Peki "Peki cenazeyi nereye gömdün?" diye sormuş cemaat. Kadın başlarından geçeni cemaate anlatmış. Daha sonra cemaat Çoban Dede'yi bulmuş ve "Sen birkaç gün önce bir cenaze gömmüşsün. Ne gibi dualar okuyarak gömdün? Diye sormuşlar. Çoban Dede "Ben okumak bilmem fakat şöyle bir niyazda bulundum. Ya rabbi bugüne kadar bu dağ başına gelen insanlara sırf senin misafirin diyerek ikram ettim. Ben de sana bir misafir gönderiyorum, sen de benim hatırıma ona ikram ediver dedim" diyerek cevap vermiş (Sarıca, 2011, 43-44).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Varlığını rüya sonucunda gösterme ve türbede ışık belirmesi,

Türbe-Yatır No: 82- İtimat Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Arap Dede (İtimat Dede) Domaniç'in bir yayla Köyünde yaşamış dedemiz, uzun yıllar Arap çöllerinde askerlik yaptığından esmerleşen teni sebebiyle kendisine, köyünde "Arap Dede" denilmiştir. Ayrıca kendi ağzından anlattığı hikâyesi sebebiyle de "İtimat Dede" denilmektedir.

Yeri ve Konumu: Domaniç/ Merkez. Domaniç merkezde yer alan yatır, bugünkü belediye binasının karşısında yer alır.

Mimari yapısı: Yeni mezar, 2009 yılında yapılmıştır. Daha öncesi aynı mimaride üzeri açık mozaik üzerine demir korkuluklar oturtulmuşken bugün Arap Dede'nin mezarı mermerle kaplı ve mezar taşında Arap Dede ruhuna Fatıha yazılıdır. Mezarın etrafı ise demir korkulukla çevrilmiştir. Merkezde olması nedeniyle çevre düzenlemesi belediye tarafından yapılmaktadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Askerliğini Teşkilat-ı Mahsusa da yapmış tam yirmi iki sene Arap çöllerinde ve Yemende kalmış. Nihayet devletimizin 1918 de geri çekilme kararı üzerine memleketine dönerken:

Muharebe sonucu yaralı ve vefat etmiş askerlerin arasından geçerken bir yaralı onu görüyor ve : - Ne olur bir yudum su diye inliyor.

Bunun üzerine atından inip o yaralıya matarası ile su verirken yaralı kişinin bir eliyle su matarasını alırken diğer elinde saklı tuttuğu taşla dedemizin kafasına vuruyor. Ve dedemiz kafasına aldığı bu darbeye yere düşüyor. O yerde kanlar içinde kendini toparlamaya çalışırken onun atına biniyor silahını, heybesini her şeyini alıp gitmeye hazırlanıyor. Bu sırada Arap Dede kendine geliyor

- Dur diyor... Atının üzerindeki şahsa:

- Benden su istedin mataramdaki suyu sana içirdim helâl olsun

- Başıma vurdun kanımı akıttın o kanım da sana helâl olsun

- Atımı, silahımı, heybemi, ve içindekileri de alıp gidiyorsun onlarda sana helal olsun, ancak, itimadımı çaldın, işte o sana haram olsun.

Bu hadiseden sonra İtimat dedenin Domanıç'e Köyüne kadar nasıl geldiğini ne kendisi ne de bir başkası bilmiyor. Bu hadiseyi Köyündekilere anlattığında Domanıç'te ve Köyünde kendisine İtimat Dede diyorlar²⁷

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günleri ve perşembe akşamları.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olamayan ve çocuğu yaşamayanların çocuk sahibi olmak ve çocuklarının yaşaması için, 2)Huysuz ve yaramaz çocukların iyileşmesi için(KK79).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

*Uygulamalar:*1) Çocuğu olmayanlar için: Çocuğu olmayanlar, çocuğu aşırı yarmaz olanlar sabah namazından önce Arap Dede Türbesi'nin etrafında dönerlermiş ve o taşın üzerine para bırakılmış. Bu gün ise bu uygulamalar devam etmemektedir.

Ödül ve cezalar: Adamın birisi rüyasında Arap Dede'nin mezarının bulunduğu yerde bir zatın yattığını görüyor. Sabahleyin etrafını ağaçlarla çevriliyor. Başka bir kişi de burada türbe mi olur deyip alay ediyor, orada bulunan taşı tekmeliyor ve o an adamın ayağına felç iniyor (KK80).

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Efsanelerdeki motifler: Veliliğini kabul etmeyen kişilere felaket musallat etmek,

---

²⁷ <http://www.nasihah.org/node/55>

Türbe-Yatır No: 83- Çam Dede, Hemit Dede, Ebe Çamlığı

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Çam Dede-Hemit Dede-Ebe Çamlığı-Güllü Dede. Yöre halkı tarafından yatır olarak ifade edilen diğer bir yer de Çam Dede'dir.

Hemit Dede olarak bilinen mevkiinin üç km altında yer alır. Aslında Çam Dedesi bir mevkinin adıdır.

Ebe Çamlığı olarak geçen yerde bir mezar yoktur mevkinin adıdır. Bir zamanlar şimdiki Ebe Çamlığı denilen yerde, halkın "ebe" diye çağırdığı ihtiyar bir kadın yaşarmış. "Ebe Çamlığı" nın yeri o zamanlar bozkırmış. Rüyasında buraya ağaç dikmesi istenmiş Ebe de buraya ağaç dikmiş ve etrafını çevirmiş ağaçları her gün sular ve bakımını yaparmış. Burada zamanla ağaçlar büyümüş. Ebe de buradan ağaç koparan, kesen ve kozalak toplayanlara ilenirmiş. Ebe ölünce buranın adı " Ebe Çamlığı" olarak kalmış (KK80).

Yeri ve Konumu: Domaniç/ Merkez. Orman içerisinde Hemid Dede'nin yatırı yer alır.

Yöre halkı tarafından yatır olarak ifade edilen diğer bir yer de Çam Dede'dir. Hemit Dede olarak bilinen mevkiinin 3 km altında yer alır. Aslında Çam Dedesi bir mevkinin adıdır. Küçük bir mezar yer alır. Taşlardan oluşmuştur. Hemit Dede ile Çam Dede aynı yol üzerindedir (KK80).

Hemit Dede, Güllü Dede ve Çam Dede üçü de Domaniç çevresinde yer alan yatırlardır.

Mimari yapısı: Çam Dede ve Ebe Çamlığı olarak geçen yerde bir mezar yoktur, Hemid Dede ise, orman içerisinde etrafı taşlarla çevrili mezardan ibarettir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Şeyh Hamid-i Veli'nin makam mezarlarından birisi de Domaniç merkezde Ebe Çamlığı olarak bilinen mevkideki Hemid Dede mezarıdır. Halk ağzında Hemit ismi aslında Somuncu Baba'dan başkası değildir. Tavşanlı'da bulunan Somuncu Baba (Ekmekçi Dede) hakkında anlatılan menkıbelerin benzeri Domaniç'teki Hamit Dede için de anlatılır. Örneğin, Hemid Dede İnegöl'ün bir Köyünde çobanlık yapıyormuş. İneklerinden birisi kaybolunca ineğini sahibi ile birlikte ineği aramaya gitmişler. Hamid Dede ineği bulur ve inekle konuşmaya başlar. Niye geri dönmedin akşama kadar seni otlattığım yetmiyor mu? demiş. İnek de benim sahibim bütün sütümü sağıyor yavruma hiç süt bırakmıyor. Bu yüzden fazla sütüm olsun diye burada kaldım demiş. Bu sırada ineğin sahibi bu konuşmaya şahit olmuş ve bütün köylüye söylemiş. Köylüler ertesi gün Hamid Dede'nin yanına gelmişler. Hamit Dede sırrının ortaya çıktığını anlayınca Domaniç'e gelmiş. Hamid Dede "bundan sonra beni öğle vakti ayıların, domuzların, kurtların bulunduğu yerde bulursunuz." demiş. Bugün Ebe çamlığı olarak bilinen yerde hayata gözlerini yummuştur (KK80).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hasat sonu (Ağustos)

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çeşitli amaç, niyet ve maksatlarla ziyaret edilir (KK80).

Toplumsal: Yağmur yağmayınca halk yağmur duası için Hemid Dede'ye çıkarılır.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Domaniç yerlileri burdan yabancılar hariç ağaç kesen koparan ve kozolak toplayanın evinin yanacağına, yuvasının bozulacağına inanmaktadır. Yabancılar için aynı yaptırımlar geçerli değildir (KK80).

Uygulamalar: Yağmur yağmayınca halk yağmur duası için Hemid Dede'ye çıkar. Kurbanlar kesilir, dualar edilir, adaklar yapılır (KK80).

Ödül ve cezalar: Hemid Dede'nin mezarının bulunduğu yerden odun alan kişinin başına şunlar gelir: Halil Karabulut adlı kaynak kişimiz oradan odun getirince hasta olmuş, titremeye başlamıştır. Hemit Dede karşısına dikilmiş ve “ sen benim odunlarımı nasıl benden izinsiz alırsın derhal geri götür” demiş. Başka bir kişi de Hamit Dede çamlığında ağaçları keserek tarla açmış. O kişinin de kolu felç olmuş, çocukları özürlü olarak dünyaya gelmiş (KK80).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Veliliğini kabul etmeyen halka felaket musallat etmek, hayvanları itaat altına almak, hayvanla konuşmak (Hemid Dede), sırrının ifşa olmasıyla mekân değiştirmesi, asasıyla yerden su çıkartma,

Türbe-Yatır No: 84- Kurt Dede, Sancı Dede, Helvacı Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Kurt Dede- Sancı Dede-Helvacı Dede. Mezarın yanı başındaki kayada kurt ayak izi olduğu için, Kurt Dede adını almıştır. Sancı Dedesi işlevi nedeniyle, Helvacı Dede ise yapılan uygulama nedeniyle bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Fıranlar /Domaniç. Fıranlar Köyü içerisinde ve çevresinde yer alırlar.

Mimari yapısı: Sancı Dede'nin kabri bahçe duvarıyla üç yıl önce muhtarlığın ve köylünün girişimleriyle çevrilmiştir. Demir parmaklı bir kapıdan içeri girildiği zaman mozaikten oluşturulan mezar taşıyla karşılaşılır. Mezar taşında Sancı Dedesi yazılıdır.

Fıranlar köyünde yer alan diğer ziyaret yerlerinden birisi de Helvacı Dede'dir. Helvacı Dede'nin bulunduğu yerde yan yana iki mezar vardır. İkisine de Helvacı Dede denilmekte. Köyün üzerinde koruluk alan içerisinde yer alan mezarın hemen yanı başında bir çam ağacı yer alır.

Fıranlar köyü içerisinde yer alan etrafı bahçe duvarlarıyla çevrili bir yatırdır. Demir bahçe kapısından içeri girildiği zaman Kurt Dede yazılı mezar taşı bulunan bir mezarla karşılaşılır. Boyu ve eni geniş tutulan mezarın yanı başındaki kayada Kurt Dede'nin ayak izi yer alır. Devşirme sütunlar da başka yerlerden buraya taşınmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Helvacı Dede üç aylarda ziyaret edilir. Diğer ziyaret yerleri ise zaman dilimine bağlı olmaksızın ziyaret edilir.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için (Helvacı Dede), 2)Hastalanan hayvanın iyileşmesi için (Sancılı Dede), 3) Korku ve vehim hastalarının iyileşmesi için (Kurt Dede) 4) Karın ağrısı için (Sancılı Dede).

Toplumsal: Köylü tarafından yağmur duası için, Sancılı Dede ve Helvacı Dede)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Korkan hastalar için: Fıranlar köyünden türbenin bakımı ve gelen kişilerle ilgilenen Fatma teyze dua ederek türbenin etrafını dolandırmakta, kurt ayak izlerinin bulunduğu yere su döküp oradan su içirmektedir. Kurt Dede'nin toprağından yeme ve onu yanına alma uygulamaları da devam eder. Türbenin yanındaki taşa para konarak ritüeller tamamlanır. Çevre köyler tarafından hali hazırda ziyaretçiler gelir. Saha çalışmamız sırasında şu olayla karşılaştık: “Civar köylerden 35 yaşlarında bir kadın ve ailesi gece uykuda sürekli korkan çocuklarını türbeye getirerek Kurt Dede'nin olduğuna inanılan ayak izinden su içirdiler ve toprak yalattılar (KK82).

2) Yağmur duası için: Yağmur duasına çıkıldığı zaman yaşlı kadınlar Helvacı Dede'nin bulunduğu yerde helva karıp dağıttıkları için bu isimle bilinir. Orta yaşlı kadınlar tarafından hali hazırda çocuk sahibi olmak için ziyarete gelenler olmaktadır. Dilekleri kabul olursa helva dağıtıp köylüye dağıtırlar. Helvacı Dede'nin etrafından kozalak ve ağaç parçası alınmaz (KK81).

3) Karın hastalığı için: Sancılı Dedeye 'karnı ağrıyan küçük çocuklar ve bir takım ağrıları olan insanlar gelir. Türbe etrafında dönülür ve oradaki taşlar ağrıyan bölge üzerinde gezdirilerek sağalma uygulanır. Eğer hayvanlar rahatsız olursa, yuları getirilir ve mezarın etrafında

dolaştırılır. Yağmur yağmadığı zamanlar yağmur duasına çıkılır, gözlemeler yapılır ve dağıtılır (KK82).

Ödül ve cezalar: Helvacı Dede'nin etrafından kozalak ve ağaç parçası alınmaz. Adamın biri Helvacı Dede'nin bulunduğu yerde tarlasını genişletmeye çalışmış, ağaçları kesmiş. Bundan dolayı çocuğun birisi ölmüş, kendisi de sakat kalmıştır (KK81).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Gencin biri, askerdeyken teröristlerle çatışmaya katılır, askerliğini bitirir. Askerden geldikten sonra bu çatışmanın etkisinden kurtulamaz. Her şeyden korkmaya başlar. Kurt Dede'ye getirilir ve iyileşir.

Hamile bir kadın Helvacı Dede'nin bulunduğu alanın yanındaki tarlaya orak biçmeye geliyor. Orada bir gece kalıyor, gece rüyasında burada yatan zatı görüyor. Bu zat: "Bugün namaz kıldın fakat bana dua etmedin. Bu yüzden ikiz çocuklarından bir tanesi ölecek" demiş. Doğum sırasında çocuklardan biri ölü dünyaya gelmiş. 50 yıl önce olan bu olaydaki kadının Çarşamba Köyünde yaşadığı ifade edildi (KK82).

Üç aylara Zeyve Dede, Sancılı Dede ve Kurt Dede beraber Helvacı Dede'nin Türbesi'ne gidip orada buluştukları anlatılır. Köyden birçok kişi onları gördüklerini anlatmışlardır.

Efsanelerdeki motifler: Hastalıkları iyileştirme (Askerde korkan genç Kurt Dede'ye getirir ve iyileşir.), insanlara doğru yolu gösterme, varlığını gösterme

Türbe-Yatır No: 85- İhsan Dede, Yâren Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: İhsan Dede- Yâren Dede. İsmi İhsan olduğu için, dağda kalanlara yardım ettiğine inanıldığı için, Yâren Dede denilir.

Yeri ve Konumu: Karamanlar /Domanıç. İhsan Dede, köyün kuzeyinde tepe üzerinde yer alır. Yâren Dede köyün batısında yer alır. Orman içerisinde yer alan mezarın yerini bulmak için bir hayli araştırdık. Köy imamının da yardımların alarak zor da olsa ulaşabildik.

Mimari yapısı: Etrafı çitlerle çevrilmiş ve üzeri kiremit çatılı bir mekândır. Türbenin içerisinde bir tane kabir vardır. Mezar taşında "Esan Dede" ismi yazılıdır. Bu yapı sonradan yapılmıştır. Eskiden bir tane doğal bir taş varken ve etrafı çevrili değilken köyden bir adamın hizmetiyle bu hale getirilmiştir. Türbenin yanı başında yer alan dolabın içerisinde namazlağı ve tespihler ziyaretçilerin burada namaz kıldıklarını gösterir.

Yâren Dede ise etrafı bahçe duvarıyla çevrilmiş, içerisinde bir tane mezar olduğu düşünülür. Mezarın yeri belli değildir fakat baş kısmı olarak düşünülen yerde bir tane kesme taş yer alır.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları,

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Eylül ayı içerisinde (KK83).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Her türlü amaç için,

Toplumsal: Yılda bir kez eylül ayı içerisinde Dedeye çıkmak olarak adlandırılan ziyaret düzenli olarak yapılmaktadır (KK83).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Köyün hemen üzerinde yer alan türbe etrafındaki ağaçlardan kesilmez ve ihtiyaç için kullanılmaz. Buna köy halkı oraların sahibi vardır “ Sahiplidir” diyerek izah ederler. Ziyaret esnasında yemek pişirmek için kullanılmasına izin vereceği bunun dışında başka amaçlar için kullananları mutlaka cezalandıracağına inanılır.

Uygulamalar: Dede hayrı için: Yılda bir kez eylül ayı içerisinde Dedeye çıkmak olarak adlandırılan ziyaret düzenli olarak yapılmaktadır. Türbenin hizmetlisi köyden bir ihtiyardır. Türbe çevresindeki ocaklar burada hayır aşlarının kaynadığını gösterir (KK83).

Halktan para ve yiyecek içecek maddesi toplanıp, İhsan Dede'nin Türbesi'nin bulunduğu yerde yemekler yapılır. Ocaklarda kullanılacak ağaçlar o bölgedeki ağaçlardan seçilir. Kuran okunur, namaz kılınır ve dualar edilir (KK83).

Ödül ve cezalar: “Köyün yanındaki tarlaya eğrek (gölgelik) yapmak için burada bulunan ağaçtan izinsiz keserler. Bunun üzerine ağacı getiren merkep ve keçilerinin fırında yandığını ifade etmektedirler. Annesinin o ağacı yere atmasıyla o ağacın annesinin vücuduna zarar verdiğini söylerler. Ağaç almadığı halde ağaç almayı düşünen birisi dahi gece uyuyamamıştır. Köyün hemen üzerinde yer alan türbe etrafındaki ağaçlardan kesilmez ve ihtiyaç için kullanılmaz. Buna köy halkı oraların sahibi vardır “ Sahiplidir” diyerek izah ederler. Ziyaret esnasında yemek pişirmek için kullanılmasına izin vereceği bunun yanında başka amaçlar için kullananları mutlaka cezalandıracağına inanılır (KK83).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Veliliğini kabul etmeyen kişilere felaket musallat etmek (Ağacı getiren merkep fırında yanmıştır) varlığını gösterme (İhsan Dede'den Yâren Dede'ye ışıkların gittiğini görenler vardır)

Türbe-Yatır No: 86- Garip Dede, Siğil Dede, Güzlük Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Garip Dede-Siğil Dede-Güzlük Dedesi. Mezarın yeri kaybolduğu için Garip Dede, siğil rahatsızlığında ziyaret edildiği için Siğil Dede ve güz hayırlarından dolayı Güzlük Dede denilmiştir.

Yeri ve Konumu: Muratlı Köyü /Domanıç. Garipçe Dede, Muratlı Köyü içerisinde, Siğil Dede'yle karşılıklı yer alır. Siğil Dede, Muratlı köyünün doğusunda köyün su deposunun bulunduğu yerde yer alır. Güzlük Dedesi ise; tepe üzerinde Ilıcaksu tarafında yer alır.

Mimari yapısı: Garipçe Dede, köyün içerisinde, Siğil Dedenin karşısında yer alır. Mevki olarak "Dede Bunarı" olarak geçer. Bugün bulunduğu yer tapulu arazidir. Fakat tarlanın hemen ortasında etrafı çevrili ve ağaçlarla kaplı bir alandır. İki tane mezar yer alır. Mezar taşları devşirme sütun başlıklarından oluşur. Tarla sahibiyle görüşmemizde, buranın etrafını çevireceğini ve mezar yapacağını belirtmiştir.

Eskiden etrafı taşlarla çevriliyken bugün mezarın yeri kaybolmak üzeredir. Sadece mezarın tam ortasında bulunan çam ağacı Siğil Dedenin mevkisi olarak ifade edilir. Herhangi bir yapı ya da kitabe yoktur. Sağaltama amacıyla ziyaret edilmektedir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK73).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Mutlu ve huzurlu bir evlilik başlangıcı için, 2) Sünnetin hayırlı uğurlu olması için, 3) Yaramaz çocukların uslanması için, 4) Yağmur duası için, 5) El ve vücutta çıkan siğillerin iyileşmesi için(KK76).

Toplumsal: Yağmur duası için(KK76).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Garipçe Dedenin etrafını dolanan gelinlerin geçimlerinin iyi olduğuna inanılır. Kendi üç gelininden örnek veren kaynak kişimiz "eskiden 20 nüfus birlikte yaşarken bugün evinde gelini ile anlaşamadığını belirtmiştir. Dört erkek biraderin huzur içinde yaşadıklarını belirtirken bugün huzursuzluk olduğunu ifade etmiştir (KK73).

Uygulamalar:1) El ve vücutta çıkan siğillerin iyileşmesi için: Halen ellerinde siğil olan kişiler tarafından ziyaret edilir. Siğil Dedenin etrafında üç kez dolandırıldıktan sonra çam ağacının dikenlerinden koparılır ve kaç tane siğil varsa siğillere onlar saplanır (dürtülür) ve daha sonra onlar

kuru olan bir yere gömülür, bu şekilde siğillerin iyileşeceğine inanılır. Yağmur duasında Siğil Dedeye çıkılır, dua edilir, yemekler yenir (Siğil Dede).

2) Yaramaz çocukların uslanması için: Özellikle huysuz olan çocukların uslu olması için ziyaret edilir, toprak alınır ve para atılır. Gelin arabası sünnet olacak çocuklar mutlaka etrafında üç kez dolanır bugün dahi bu uygulama devam eder. Cafer Bozbey askere giderken bu üç türbeye de uğradığını –bunlardan biri Selim Dede Türbesidir- buradan toprak aldığını ve sağ salim köye döndüğünü belirtmiştir (KK75).

3) Huysuz hayvanlar için: Huysuz hayvanlar için toprak alınır ve su hayvanın suyuna katılır. Komşu köylerce de ziyaret edilir. Etrafın da dolandırılır, üç ihlas bir Fatıha okur ve buraya para bırakır. Bu şekilde iyileşeceğine inanırlar. Garipçe Dede

ılıcaksu ile birlikte ziyaret edilir. Yine belli zamanlarda yağmur duası için ortak ılıcaksu köylülerle birlikte çıkılır. Aksu Köyünde de Alibey Dedesi vardır. Burada bir kez ziyaret edilir. Kurban keser tavuk keser. Komşulara mevlit okutulur. Güzlük Dedesi (KK75).

Ödül ve cezalar: Türbe etrafındaki ağaçların yaramayacağı (faydası olmayan) ifade edilir. Ulu çamları kesenlerin felaketlerle karşılaştıkları anlatılır. Keserse mutlaka ya malından ya da canından çıkar diye ifade edilir. Siğil Dede (KK75).

Türbe-Yatır No: 87- Yağıbasan Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yağıbasan. Düşmanları bozguna uğrattığı için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Sarıot/ Domaniç. Sarıot Köyünün girişinde yer alır. Köydeki diğer yatırlar ise; Ese Dede, Cebir Dede'dir.

Mimari yapısı: Sarıot köyünün girişinde yer alan Yağıbasan Dede Türbesi kare planlı bahçe duvarı ile çevrilidir. Duvarın üzerinde ise demir korkuluklar oturtulmuştur. Kapısı olmayan Yağıbasan Dede Türbesi'nin bulunduğu yerde bir zatın yattığına inanılır. Dört tarafı çevrili mezarlar grubunda değerlendirebiliriz.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Horasan erenlerindedir.

İnegöl'den Domaniç'e gelen Bizans ordusu ile Osman Bey idaresindeki Osmanlı ordusu, Küçükköy-Karaköy- Çokköy arazileri arasındaki İkizce'de karşılaşmışlar. Domaniç Meydan Muharebesinde, Yağıbasan Dede şehit düşmüştür (KK84).

Osman Bey İznik ve Bursa havalisinde fetih hareketleriyle meşgul iken Güney üzerinde (Germiyan Bey'i Yakup Bey'in topraklarında barındırdığı) Çavdar tararları Osmanlı Beyliğinin güney hudutları üzerinde, sınır ihlallerine girişerek talan faaliyetlerine başlamışlardır. Bunun üzerine 1308 yılında Saruhanlar Kalesinin önünde yapılan muharebede Yağıbasan Dede, Paşabalı, Arap Dede, Ese

Dede, Cebir Dede, Zeyve Dede, Kurt Dede gibi mühim şahsiyetler medfun buldukları yerlerde şehit düşmüşlerdir (KK84).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK84).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası yapmak için(KK84).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yağmur duası yapmak için ziyaret edilir, yağmur duası okunduktan sonra makamın etrafında üç kez dönülmektedir. Kıyafetleri ters giyme, parmaklar yere bakacak şekilde elleri ters çevirme uygulamalarının yapıldığı yağmur yağdırma töreninde kurbanlık hayvan da üç kez türbe etrafında dolandırılmaktadır. Buradan ağaç alınmaz.

Ödül ve cezalar: İbrahim Yeşil adlı şahıs 14-15 yaşlarındayken bu türbenin bulunduğu alana keçi otlatmak için gitmiş. Keçi otlatırken bir anda ortalığı bir tufan kaplamış ve orada bayılmış. İki üç saat sonra kendine gelmiş ama bilinci yerinde değilmiş. Bir hafta boyunca dualar okumuş, bir hafta sonra iyileşebilmiştir (KK85).

Köyün gençleri Yağlıbasan Dede'nin bulunduğu yerde içki içmeye gitmişler. İbrahim Yeşil gençleri uyardığı halde gençler inanmamış ve içmeye başlamışlar. O an bir tufan başlamış ve her biri bir yere savrulmuş (KK85).

Türbe-Yatır Etrafındaki Efsane ve Rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Yağlıbasan Dede çobanlık yaparken yanına eşkıyalar gelir ve : “Bize verecek neyin var?” derler. O da bir kap yemeğim var hepimize yeter der. Bunun üzerine eşkıyadan biri sen bizimle dalga mı geçiyorsun diyerek Yağlıbasan Dede'yi öldürmüş. Bakmışlar ki gerçekten de bir kap yemek herkese yetmiş. Pişman olmuşlar fakat iş işten geçmiş (KK84).

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Sarıot Köyünde yol çalışmaları yapılmıyordu. Türbenin olduğu yerde de çalışma yapmak istenmiş;ancak dozer tam çalışmaya başlayacakken önüne bir manga asker dikilmiş. İşçiler çalışmayı durdurmuşlar ve biz burayı yıkamayız, deyip gördüklerini anlatmış. İşçilerden biri buna inanmamış bu sefer o çalışmaya başlamış aynı olayı aynı işçi de görmüş çalışmayı durdurmuştur. Gerçekten de Yağlıbasan Dede Türbesi yolun kenarında yer alır.

Efsanelerdeki motifler: Az yiyecek çok kişiyi doyurma, veliliğini kabul etmeyen kişilere felaket musallat etmek, insanlara doğru yolu gösterme

Türbe-Yatır No: 88- Savcı Bey

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Savcı Bey. Babası Ertuğrul Gazi'nin kabilesi ile Anadolu'ya geldiği zaman kendilerine yurt gösterilmesi ricasıyla, Selçuklu Sultanına gönderilmesinden dolayı ona Savcı Bey denildiği kuvvetle muhtemeldir (Öcal, 1987, 79).

Yeri ve Konumu: Karaköy/ Domaniç. Tarihi kayıtlarda Saru Yatu olarak geçen Savcı Bey'in makam mezarı (şehit olduğu yer), Karaköye üç km Domaniç ilçesine beş km uzaklıkta bir tepenin üzerindedir. Orman yolu sonunda bulunur ve kesme taşlardan yapılmış bir mezarlıktır. Dinçel'e göre ise Kandilli Çam adı verilen yer bugün Domur ile Durabey arasındadır.

Araştırmacı Ömer Faruk Dinçel, Osmanlı kroniklerinden- Aşıkpaşazade Tarihi, Neşri Tarihi, İbni Kemal Tarihi, Oruç Bey Tarihi- hareketle yaptığı çalışmasında isminin Saru Yatu olduğunu ve bugün mezarının babası Ertuğrul Gazi'nin yanı başında olduğunu tarihi kayıtlarla ortaya koymuştur.

Aşıkpaşazâde Tarihine göre hicretin 685'inde yani miladi 1286 yılında meydana gelen Domaniç Savaşında şehit düşmüş ve Söğüt'e defnedilmiştir (Aşıkpaşazade Tarihi, 1332, 7-8).

Orman yolu sonunda bulunur ve kesme taşlardan yapılmış bir mezarlıktır. Mezar ayak levhası ve baş şahideden oluşur. Bilgilendirme tabelasında şunlar yazılıdır: Saru Batu Savcu Bey'in naşı buradaki kabirdedir. Bu meşhed, Bekir isimli bir şahıs tarafından ilgilenildiği için civar halkı tarafından "Bekir Dedesi"olarak da bilinir. M. 1287 yılının şartları ve şehitlerin meşhede²⁸ defnedilmesi geleneği göz önüne bulundurulduğunda Ertuğrul Gazi'nin oğlu Savcı Bey'in iç organlarının gömülü olduğu bir makam mezarı değil, asıl mezarının olduğu anlaşılır. Söğüt'te medfun olan Savcı Bey, Osman Gazi'nin oğludur. Bursa Osman Gazi türbesi içinde mefun olan Savcı Bey ise I.Murad'ın oğludur. İkiztepeler/Kapangediği'nde bozguna uğratılan Bizans ordusunun komutanı Kalanoz (Keloz) ise bu tepenin arkasında kalan Dolon arazisinde öldürülmüştür. Halen bu mevki civar halkı tarafından "Keloz'un öldüğü dere" (Kokulu dere) olarak bilinmektedir.

Bahadır Türkmenoğlu tarafından yazılan İlk Osmanlılar adlı romanda da İkizce Savaşı olarak bahsedilen mücadelede düşman tarafından oklanarak şehit edildiğinden bahsetmektedir (Türkmenoğlu, 2011, 159).

Hasan Efe adlı araştırmacı, Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Saru Batu Savcı Bey Meşhedi-1 adlı yazıda şu bilgileri vermektedir: Domaniç'te meydana gelen İkizce Muharebesi'nde şehit olan Saru Batu Savcı Bey'in şehit olduğu meşhedin yani şehitliğin yeri tam olarak Başbakanlık Osmanlı Arşiv Genel Müdürlüğü'ndeki ve Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'ndeki mufassal, icmal ve evkaf defterlerinde kayıtlıdır:

---

²⁸ Bir adamın şehit olduğu yer.

1-Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki tasnif numarası 808 olan miladi 1487 tarihli mufassal defterin 38.sayfasında,

2-Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde tasnif numarası 285 olan miladi 1530 tarihli muhasebe-i icmal defterinin 38. ve 255. sayfasında,

3-Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-u Kadime Arşivi'nde tasnif numarası 85 olan miladi 1573 tarihli mufassal defterin 92.sayfasında,

4-Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-u Kadime Arşivi'nde tasnif numarası 81 olan miladi 1573 tarihli evkaf defterinin 319-323.sayfalarında Karaköy sınırları içindeki Saru Batu Savcı Bey'in şehit olduğu Ak-meşhed yani şehitlik hakkında tarihi kayıtlar mevcuttur. Osmanlı arşiv belgelerine göre Domanıç'te sadece iki tane şehitlik vardır: Mermerler Meşhedi ve Akmeşhed.

1-Mermerler Meşhedi: Osmanlı kuruluş devrinin önemli şahsiyetlerinden, Ertuğrul Gazi'nin nökerlerinden Koyun Baba'nın Bizanslılarla yapılan müsademede şehit olduğu yer olan Mermerler meşhedi Güney köyünün 1 km kuzeyinde Kızıltepe'nin eteklerindedir (Karye-i Güney Seğid / T.K.-KK.A.-75,s.94).

2-Akmeşhed: Saru Batu Savcı Bey'in İkizce Muharebesi'nde şehit düştüğü yerdir.Karaköy-Çokköy-Küçükköy arazilerinin kesiştiği noktadır. Saru Batu Savcı Bey'in mezarıyla (Bekir'in Dedesi) ilgilenen türbedar Koca Bekir ile ilgili arşiv bilgileri ise: Başvekalet Arşiv Dairesi Müdürlüğü'nde bulunan temettuat defterinde (ML.VRD.TMT.) 7737/A ve 7737/B tasnif numaraları ve 5-1 hane numaralarında kayıtlıdır. Saru Batu Savcı Bey'in dibinde şehit olduğu kandilli çam ile ilgili kaynak ise: 1930 yılında Domanıç'te incelemelerde bulunan tarihçi Turgut Can Mamaş eserinde kandilliçamın Karaköy'de olduğunu tarihe kayıt düşmüştür (Mamaş, 1947, 18; Sarıca, 2011, 53-54).

Mimari yapısı: Kesme taşlardan yapılmış bir mezarlıktır. Mezar ayak levhası ve baş şahideden oluşur. Makamdır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: “ Osman Gazi dahi bu kaziyeyi tuyup guzzatı cem idüb İkizce'ye geliüp Tomaniç bilin aşduk yirde küffarile buluşub ceng-i azim itdiler. Osman'un biraderi Sarı- yatı'yı anda şehid itdiler. Ol yirde bir çam ağacı vardur, kandillü çam dirler. Zira gâh –gâh anda bir şule görünür. Saru-yatı anun dibinde şehid oldu. Ve ol Kalonoz kâfir dahi anda düşüp Osman Gazi buyurdu, karnını yarub ve yiri bir mıkdar işüp it gibi gömdiler. Ol sebebden şimdi ol yire İt-işini dirler. Andan Saru-yatı'yı götürüp atası Ertuğrul yanına defn itdiler, rahmetullahi teâlâ (Neşri Tarihi, 1995, 84-87).

İbn-i Kemal Tarihinde ise şu şekilde bahsedilir: Düşmanı istikbâl itdi. Semend tiz hızın semmesinin rengiyle dağın taşın pamuk gibi ditdi. Domanic belinden aşağı hayli badgerdârıyla gâziler seyl-i kûh-sar gibi akub çağladılar. Ceyş-i küffâr bed kişi. İkizce didikleri yerde karşılayub ol bağilerin önün bağladılar... gazâ yolunda şehid oldu. Aheri hayırla hatem olub âkibeti hamid oldu. Ol harb gâhda bir kadim çam ağacı varki anda gâh gâh şule peyda olur. Şecer kilim gibi bazı gicelerde

üzerinde eser-i nur hüvayda olur.Ol sebebden Kandillü Çam ünvanıyla şöhet bulubdur. Mezkur Saru Yatu ol ağacın dibinde şehid olubdur.²⁹

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kayı Türkmenleri Derneği ve Kütahya Ertuğrul Gazi Derneği her yıl ağustos ayında törenleri organize ederek şölen haline dönüştürmüşlerdir.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çeşitli amaç, niyet ve maksatlarla ziyaret edilir.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: “Dede Günü” olarak ifade edilen törenler, 1999 yılından bu yana devam eder. Bekir isimli şahıs hem yatır ile hem de törenlerle ilgilenen gönüllü insanlardan biridir. Koca Bekir ‘in soyundan gelen Özyaşar soyadlı aile mezarla ilgilenmektedir (Sarıca, 2011, 53). Kayı Türkmenleri Derneği ve Kütahya Ertuğrul Gazi Derneği her yıl ağustos ayında törenleri organize ederek şölen haline dönüştürmüşlerdir.

Türbe-Yatır No: 89- Dede(Büklerler)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Dede. Veliler için kullanılan genel bir ad olduğu için, “ Dede” denilmektedir.

Yeri ve Konumu: Büklerler/Domaniç (Çamaşırlık mevkeside) Dede olarak geçen etrafı taşla çevrili, mezar taşı bulunmayan bir yatırıdır (KK86). Herhangi bir anlatsı yoktur. Diğer bir tanesi de Alaattin Kabak adlı köylünün evinin köşesinde yer alır. Her iki yatırında üzerinde bir yapı bulunmaz.

Mimari yapısı: Etrafı taşlarla çevrili mezarlardan oluşurlar. Üzerinde yapı ve kitabesi bulunmaz.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Ziyaret fonksiyonunu yitirmiştir (KK86).

---

²⁹ İbn-i Kemal. Tevârih-i Âl-i Osman I. Defter.Hazırlayan Şerafettin TURAN T.T.K Ankara 1970,s.100-102.

Türbe-Yatır No: 90- Kız Eğreti Dedesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kız Eğreti Dedesi. Mevkinin adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Aksu/Domaniç. Köye bir km uzaklıkta Kızığreti mevkisinde yer alan mezarın etrafı taşlarla çevrilidir.

Mimari yapısı: Herhangi bir kitabesi yoktur. Mezar taşı olarak çıkma bir mezar taşı dikilmiştir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmadan.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Yaramaz çocukların uslanması için.

Toplumsal: Yağmur duaları için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yağmur duasında, kurbanlar kesilir ve gözlemeler yapılır. Yaramaz çocukların uslanması için yatırın etrafında üç kez dönülür dua edilir ve yanında getirilen iplik çam ağaçlarına bağlanır. Çocuğu olmayanlar da aynı pratikleri yapar ve mezarın başına madeni paralardan bırakırlar (KK87).

Türbe-Yatır No: 91- Çat Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Çat Dedesi. Mevki adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Güney Köy/ Domaniç. Güney köyünün güney doğusunda, Köyün hemen bitişiğinde, eski köy camisinin hemen altındaki mevkide Çat Dede'sinin mezarı olduğuna inanılır.

Mimari yapısı: Herhangi bir mezar yoktur fakat halk tarafından orada bir evliyanın varlığı kuşku götürmez bir inanıştır, çevresinde ağaçlar vardır. Mesire alanı olarak kullanılır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Köye beş km uzaklıkta Tavşanlı istikametinde Beş Tepe adlı bir yerde mezarlıklar varken rüya sonrasında Çat Dede mevkisi ziyaret edilmeye başlanmıştır. Rüya sonucunda bulunmuştur (KK88).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Ziyaretin belli zamanları yoktur (KK88).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası için(KK88).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yağmur duası için Çat Dede'ye gelinir, gözleme yapılır yemekler dağıtılır (KK88).

Ödül ve cezalar: Halk arasında Çat Dede'nin yattığına inanılan yerden hiçbir şey alınmaz, hayvanlar buraya otlatılmak için götürülmez. Çınarlardan alan insanların başlarına felaketler gelmiştir.. Bu yasak ve ihlal sonrasında başlarına felaket gelen köylüler sayıca fazladır

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra fevkalade hallerin zuhur etmesi (Rüya sonucunda varlığını gösterme), veliliğini kabul etmeyenlere felaket musallat etmek.

Türbe-Yatır No: 92- Boncuklu Dede, Emetler Dedesi, Karadayılar Dedesi

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Boncuklu Dede- Emetler Dedesi, Karadayılar Dedesi. Çocuklara boncuk dağıttığı için(Boncuklu Dede), Sülale isimleriyle anılanlar ise (Emetler Dedesi, Karadayılar Dedesi)

Yeri ve Konumu: Çakıl/ Domaniç. Boncuklu Dede, Köyün Derealtı mevkiisi olarak geçen aşağı mahallesinde yer alır.

Mimari yapısı: Köyün güney batısındaki yatır günümüz mezarlarını andırır. Defineciler tarafından mezar tahrip edilmiş, mezarın olduğu yer belli değildir. Eski yerleşim yeri nedeniyle köy sakinlerinden birkaç kişinin mezarı da çevresinde yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Boncuklu Dede çocukları seven ve onlara hediyeler dağıtan yaşlı bir ihtiyardır. Kendi yaptığı oyuncakları ve boncukları dağıttığı için bu isimle bilinir. Köylüler Dedeyi gördüklerini, birbirlerini ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları (KK89).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur dualarında ziyaret edilir. Adaklar (çocuklara dağıtılan gözleme ve yiyecekler) (KK89).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Perşembe günleri çocuklar dedenin başında adak yaparlar (KK89).

3.5.Dumlupınar İlçesi (93-97)

Türbe-Yatır No: 93- Seyid Ali Baba Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Seyyid Ali Baba Türbesi. İsmi Ali olduğu için, “Seyyid Ali Baba” adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Allıören Köyü/Dumlupınar. Seyyid Ali Baba Türbesi köy içerisinde yer alır. Çevresinde köylünün evleri vardır. Türbenin ismi, tekkede yatan Ali Baba’dan gelmektedir. Diğer mezar ise Ali Baba’nın eşi olan Satı isimli bir kadına aittir. Bu iki mezar 2003 yılında türbe haline getirilmiştir. 03.05.2003 tarihinde başlayan inşaat, 10.07.2003 tarihinde tamamlanmıştır. Türbeye girilmeden önce, kapısının üzerinde yazılı olan su sözler dikkati çekmektedir.

Yedi kat gök, yedi kat yer bünyan olmadan,

Ay ile gün, yıldız icat olmadan,

Dünya dedikleri abad olmadan,

Kıblegâhımdır Muhammed,

Secdegâhımdır Ali.

Mimari yapısı: Kare planlı türbenin içindeki iki mezarın biri diğerinden daha büyüktür ve bu mezarın Ali Baba’ya ait olduğu anlaşılmaktadır. Diğer mezar ondan biraz daha küçüktür ve Ali Baba’nın, Satı isimli eşine aittir. Satı isimli kişinin mezarının baş kısmına, köyde gelinlerin başına örtülen, “al” adı verilen kırmızı bir örtü bağlanmıştır. Satı isimli kişinin başını simgeleyen bu örtünün yüz kısmı beyaz bir örtü ile kapanmıştır. Ali Baba’nın mezarında ise başını simgeleyen kısımdaki örtünün üzeri yeşil bir örtü ile bağlanmıştır. Her iki mezarın da baş kısımları ve ayak kısımları yüksektir ve üst üste yazmalar örtülmüştür. Her iki mezarın da üzerinde Kâbe veya çiçek motifli halılar bulunmakta; Satı isimli kişinin mezarında, bu örtülerin üzerinde çeşitli yazmalar bulunmaktadır. Türbenin içinde genel olarak kırmızı-yeşil renkler göze çarpar. Türbenin duvarları; Kâbe, cami, atlı askerler, dereler ve Atatürk motifli halılarla boydan boya kaplanmıştır (Şahin, 2008, 127).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Köy Hamza Şeyh Ocağına bağlı Alevi köyüdür. Köy halkı genellikle kendilerini “Erdebili” olarak tanımlamakta, Hamza Şeyh Ocağı’nın, Erdebil Dergâhı’nın devamı olduğunu belirtmektedirler.

Ali Baba, su anda köyün bulunduğu yörede yaşamış ve burada şehit düşmüştür. Başka bir efsaneye göre de savaşta buraya gelmiş ve burada şehit düşmüş olan bir Türk askeridir. Köyün isminin Ali Baba’nın ismi dolayısıyla Allıören olduğu da söylenmektedir.

Bu köyde kimse yokken dervişler buraları ziyaret etmeye gelirler. Belli bir mekân tutmadan buralarda gezerler. Ali Baba da bu köyün olduğu yere gelir ve burada şehit olur.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: 1) Cuma günü yani Perşembe akşamı perşembeyi cumaya bağlayan, 2) Bayramlarda arife günlerinde gidilir (KK93).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Sünnet edilecek olan çocuklar için, 3) Askere gidecek olan gençler için, 4) Evlilik çağındaki genç kızların talihinin açılması için, 5) Hasta birinin iyileşmesi için, 6) Yağmur duası için, 7) Kısırlığı gidermek için (KK92).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Adak adayan kişi, “adağı yerine gelirse” tekrar türbeye gelir. “Sana koç kuzu kurban getirdim.” der. Adak olarak vaat etmiş olduğu kurbanı türbenin eşiğinde keser. Kestiği kurbanın etini pişirir. Yeşil mercimekli bulgur pilavı yaparak, pişirdiği etleri bulgur pilavının üzerine koyar. Yanına kasıklarını da alarak türbeye götürür ve orada bulunan herkese ikram eder (KK93).

Yemen illerinden gelen turnaların Ali Baba Türbesi etrafında semah döndüğünü görenler olmuştur ve onların semah dönmeden yollarına devam etmeyeceği inancı yaygındır.

Uygulamalar: 1) Çocuk ve adak: Yörede, kısırlığı gidermek için Ali Baba Türbesi’ne adak adanır. Bu adak koyun, horoz veya tavuk olabilir. Ali Baba Türbesi’ne adak adanması için mutlaka türbeye “kan akıtılmalıdır”. Bunun için öncelikle uygulanması gereken bazı ritüeller vardır. Bu ritüeller, ilk defa uygulayacak olan kişiye, genellikle yörede yaşayan yaşlı kadınlar tarafından öğretilir. Bunun dışında, daha önce bunları uygulamış olan ve gebe kalmış olan kadınlar veya onların esleri tarafından da anlatılmaktadır. Gebe kalmak isteyen kadın öncelikle boynuna, türbeden aldığı bir yazmayı bağlar. Bu şekilde türbenin etrafını üç defa dolaşır. Dolaştıktan sonra türbenin esiğine gelir ve burada diz çökerek eşiği öper. Eşiğe “niyaz” ettikten sonra içeri girer ve mezarların bas kısımlarını öper.

“Çocuğum olursa bir koyun keseceğim” der. O sırada yanında bulunan köylü kadınlar ona “Adakların kabul olsun” diyerek dua ederler. Böylece adak adayan kadın, doğacak çocuğu

türbeye “satmış” olur. Ali ve Satı isimli bu kişilere “çocuk satıldıktan” sonra, çocuğun doğması durumunda bu kişilerin isimleri verilecektir. Adak adayan kadın gebe kalırsa, adağı yerine getirmelidir. Aksi halde “türbe hatırlatır”. Hamile iken veya doğum gerçekleşikten sonra rüyasına girmek ve onu uyandırmak suretiyle adağı hatırlatarak adağın yerine getirilmesini ister.

Adağın yerine getirilmesi için, gebe kalan kadının adanmış olduğu kurban türbenin eşiğinde kesilir. Kurbanın kanı kadının alınına “nişan” olarak sürülür (KK92). Burada amaç kutsal varlıktan beklentinin temas yoluyla aktarımıdır.

Kesilen kurban eve götürülür ve pişirilir. Adağı yerine gelen kadın, bulgur pilavı yapar ve pişen etleri pilavın üstüne koyar. Yanına kasık da alarak bunları türbeye götürür. Etlili pilav oradakilere ikram edilir ve birlikte yenir. Gebe kadın, çocuğu türbeye satmış olduğu için, çocuğu doğduktan sonra kız olursa adını Satı, erkek olursa Ali koyar (KK92).

2) Sünnet, askerlik vd: Yörede Ali Baba'ya; sünnet edilecek olan çocuklar, askere gidecek olan gençler, evlilik çağındaki genç kızlar, hasta birinin iyileşmesi, uzaktaki birinin sağ salim dönebilmesi ve çeşitli dileklerin kabul olması için adak adanır. Bunlar için uygulanan ritüeller benzerlik gösterir. Adak adayacak olan kişi türbeye gider. Türbenin eşiğini öpüp, niyaz ettikten sonra içeri girer. Mezarların baş kısımlarını öper ve dileğinin gerçekleşmesi için bu kişilere dua eder. “Dileğim gerçek olursa sana bir adağım var” der. Bu adak koyun, horoz veya tavuk olabilir. Türbe için, keçi adak olarak adanmaz. Bunun sebebi yörede koyunun melek, keçinin ise şeytanı simgelemesi, koyunun hayra keçinin ise şerre işaret ettiğine inanılmasıdır. Türbede bir kumbara vardır. Adak adayan herkes bu kumbaraya para atar. Bu kumbaradaki paralar, köylüler tarafından türbenin ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılır. Kişi kumbaraya para attıktan sonra tekrar türbeleri ve eşiği öperek çıkar (KK93).

Askere gidecek olan genç için adanan adak dışında bir de genç, Ali Baba Türbesi'ne giderek buradan izin almalıdır. Bunun sebebi köylüler tarafından türbeye duyulan saygı dışında bir de “gidip de dönmek var” düşüncesidir. Bu sebeple “türbeden izin alı” ve “türbeyle vedalaşır”. Genç, türbeye giderek eşiği öpüp niyaz ettikten sonra içeri girerek mezarların baş kısımlarını öper. Bundan sonra türbe ile vedalaşır ve gitmek için izin alır. Bu vedalaşma sırasında genç “Himmet et, Pîrim. ben gidiyorum, bize yardımcı ol ve bizi koru.” diyerek dua eder (KK92).

Yörede ziyaretin diğer bir amacı da yağmur duası içindir. Kurak mevsimlerde topluca törenler türbenin önünde düzenlenir, kurbanlar kesilir, türbe ziyaretleri gerçekleştirilir. Gözlemeler, katmerler yapılır, dağıtılır. Kesilen kurbanın kanı türbenin eşiğine akıtırsa yağmur yağacağına inanılır (Şahin, 2008, 114).

3) Hastalık için: Türbede yapılan diğer bir uygulama ise hasta olan kişiler (nazar, büyü) tedavi olmak amacıyla türbede şu pratikleri yerine getirmektedir: İsmi Ahmet olan üç kişide bıçak toplanır okunarak suyun içerisine atılır. Bıçaklar kapta suyun içinde ağzı açık şekilde sabaha kadar durur. Hangisi küflenirse, hangi türbeye yaptıysa, filan türbeye, orda görünüyor bunun devası derler. Türbede eskiden sağaltma olarak kullanılan geyik boynuzu bugün kaybolmuştur (KK92).

4) Düğün:Gelin alayı Ali Baba Türbesi'nin önüne geldiği zaman, türbenin önüne bir kilim serilir, sağdıç damadın arkasında durur, dede damadın ceket, yelek ve kuşağını giydirir, dua okur.³⁰

Ödül ve cezalar: Bir köylü, çocukken çok şımarıktır. Bir gün Ali Baba Türbesi'ne gider ve türbenin içindeki tüm kitapları devirir, ortalığı dağıtır. Aksam eve gelip yatar. Karşısına nur yüzlü bir pir gelir. Dünyada çok güzel görmüştür ama o kadar güzelini hiç görmemiştir. Pîr, çok güzel, heybetli, kabadayı, dalyan gibi bir adamdır. Bu kişi Ali Baba'dır. Ali Baba, çok sinirlenmiştir ve çocuğa kızar. Çocuk, yataktan kalkar ve annesinin yanına gider. “Ana beni kurtar” der. Annesi kimseyi göremez. Onu sadece çocuk görmektedir. Sabaha kadar bir görünür, bir kaybolur. Bir kapının önünde bir de tam karşısında belirir. Sabaha kadar uyutmaz. Sabah erkenden, akrabalarından bir kadın gelir. Annesine, “Senin çocuk tekkeyi perişan etmiş, söyle de bir daha etmesin” der. Annesi de “Zaten sabaha kadar uyutmadılar” der. Bunun üzerine annesi gidip türbenin önünde bir tavuk keser. Tavuk kesildikten sonra, bir daha rahatsız etmez (Şahin, 2008, 43).

Türbe-Yatır No: 94- Otlukçu Ormanı

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Otlukçu Ormanı.Ağaçlarla kaplı bir arazinin adıdır.

Yeri ve Konumu: Allıören Köyü/Dumlupınar. Allıören sınırları içinde bulunan Otlukçu ormanı genellikle çam ağaçlarından oluşan ormanlık alandır. Yörede Otlukçu ormanı kutsal kabul edilmektedir (KK94).

Mimari yapısı: Bölgede herhangi bir mezar yoktur ancak burada yatır olduğuna inanılmaktadır. Yörede yaşayanların bir çoğundan alınan bilgiler aynı yöndedir: Otlukçu ormanında bir veya birden fazla evliya bulunmaktadır (KK94).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Otlukçu ormanında kadın doğum yapmadan iki kişi görür bunlardan birinin adı Ali diğeri ise Hüseyindir:Bunlar doğacak çocuğa Hüseyin adını koymas gerektiğini söyler, kadın doğum yapar ve adını Hüseyin koyarlar.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK94).

---

³⁰ Benzer uygulama Afyonkarahisar İli Çay İlçesi Devederesi Köyü'nde de benzerlik taşır. Damat giydirme töreni sırasında imam duayla ceketini giydirir ve gelin alayı baba evine hareket eder.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1)Yağmur duası için(KK94).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Otlukçu “boş değildir” ve buradaki ağaçların tümü insandır. Buradan herhangi bir şey alındığı veya buraya zarar verildiği durumda rüyaya girmek, bir felakete sebep olmak, korkutmak hatta ölüme sebep olmak kaydıyla; Otlukçu tarafından cezalandırılır (KK94).

Uygulamalar: 1) Yağmur duası için: Yörede yağmur duasının yapıldığı bir diğer yer de Otlukçu adı verilen ve kutsal kabul edilen ağaçlık bölgedir. Özellikle yağmur duası için komsu köylerden de gelenler olursa, kurbanlar burada kesilir. Komsu köylerden gelenler de kurban keserler. Toplam üç veya beş tane kurban kesilir. Ancak kesilen kurbanlar Otlukçu’da değil Ali Baba Türbesi’nde pişirilir. Seydi Ali Sultan Türbesi’nde, Otlukçunun hayrı yapılmaktadır (KK94).

Ödül ve cezalar: Otlukçu ormanından köylünün biri dal, taş getirmiş, evini yapmak için. O gece rüyasında sen hangi dalına koluna güvendin de bizi yerimizden ayırdın. Biz orda askeriz demişler. Sen niye bizi yerimizden ayırdın da tarlanın kıyılarına uçurdun biz seni ne yapalım şimdi demişler (KK94).

O kadar keskindir ki traktörün çamurlu tekerleğinde gelen bir dal parçası dahi felaket için yeterlidir. Köylünün traktörü devrilmiştir (KK94).

İki kardeş oradan samanlık yapmak için taş getirmişler samanlık yapmışlar birkaç gün sonra iki kardeş de intihar etmişlerdir. Kız kardeşleri rüyasında “ Abla bana ne ettiyse otlukçu etti, demiş. Ablası, niye kendini böyle ettin bir sorunun yoktu, demiş ağlamış. O da abla bu çamların, ağaçların hepsi insan siz ağaç zannetmeyin demiş. Ne ettilerse onlar ettiler bana” demiş (KK94).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (İnanışa göre bu evliyalar, yılda bir kez Otlukçu’dan Murat Dağı’na doğru ışıklarla ve davul çalarak giderler.)

Veliliğini kabul etmeyenlere felaket musallat etme (Çalköye giden bir kişinin önüne geçmişler bir tutam çırayla sen bizi yerimize götüreceksin misin, götürmeyecek misin seni perişan edeceğiz demişler.)

Zor durumda kalan Türk askerine yardım etme (Otlukçu’nun bulunduğu alan Dumlupınar Meydan Muharebesinin başlangıç alanlarındandır. Halk arasında toprağın renginin kırmızıya çalması oradaki şehit kanlarıyla izah edilir. Yunanlıların, savaş sırasında ak sarıklılar karşısında tüfek ve topun işe yaramadığını rivayet eden anlatılar halk arasında anlatıla gelir.

Türbe-Yatır No: 95- Al Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Al Dede. İsmi Ali olduğu için, Al Dede denilir. Fuzuli Bayata göre; Arkaik toplumlarda aile reisinin adı ile mitolojik ana ve yerin adı aynıdır. Eskiden kadın- ana gibi tasavvur olunan Ötügen (Odkan/Odakan) in ataerekil ailenenin şekillenmesini Atakan'a dönüşmesi ile açıklamıştır. Kişi Tanrısı'nın aile reisliği rolünü yerine getirdiğini belirtmiştir. Bundan hareketle Al-Ana inancının Al Dede inancına dönüşmesini eski ana kültürün ata kültürüne dönüşmesine bağlamıştır (Bayat, 2005, 77).

Yeri ve Konumu: Kızılca Köyü/Dumluşınar. Köyün iki km, kuzeyinde Al Dede yatırı vardır. Yatırın etrafı telle çevrilmiş, bir tane mezar vardır. Yatırın yanı başında Al Dede'nin çeşmesi ve ağaçlar vardır.

Mimari yapısı: Yatır

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK95).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için(KK95).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak: Adaklarını gerçekleştirecekleri gün bütün dost ve akraba ve köy halkını ilanla davet ederler. Bu davetlere diğer köyler de icap eder. Adak için fırınlarda pide çekilir, ağustos ayında para toplanır kurban kesilir bulgur pilavı dökülür. Öğleden sonra verilecek olan hayır pilavı köye iki km mesafede bulunan Al Dedeye bütün köylü gider herkes sadece tepsisini kaşığını götürür. Pilavlar etler pişirilirken gençler eğlenir, büyükler de sohbet ederler. Daha sonra pişen pilavlar etler uzatılan tepsilere dökülür tepsinin alan pidesini alan çamların gölgesinde yumuşacık pidelerle buz gibi Aldede çeşmesinin suyuyla bu ziyafetten payını alır. Pilavın sonunda şükür duası edilir. Bu törenlerde yağmur duası yapılır, mevlit okunur, orada bulunan ağaçlara insanlar çaputlar bağlar. Bu kutlamalar, her yıl olabildiği gibi iki yılda bir de yapılabilir (KK95).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Dağda sıcak ekmek bulma motifi (Köy muhtarı Abdullah Baş, dağa gittiği gün yaşlı kadının Al Dede yatırından fırından yeni çıkmış sıcak ekmek getirdiğini bu olaya bizzat şahit olduğunu belirtmiştir.)

Türbe-Yatır No: 96- Selkisaray Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Selkisaray Tekkesi (Hurma Dede). Selkisaray Tekkesi olarak adlandırılan türbe yakın zamanda Hurma mevkinde olması nedeniyle Hurma Dede olarak isimlendirilmiştir.

Yeri ve Konumu: Selkisaray/ Dumlupınar. Köy içerisinde yer alan türbe halk tarafından tekke olarak adlandırılır.

Mimari yapısı: Kare planlı türbenin duvarları ve çatısı onarım görmüş yanına aş evi şeklinde bir hizmet binası daha inşa edilmiştir. Türbe içerisinde üç tane sanduka yer alır bunlardan birisinin bayan; diğer ikisinin ise erkek olduğu söylenir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Allören köyünden gelen bir aileye ait olduğu söylenir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK96).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Huysuz çocukların iyileşmesi için, 2) Çocuk sahibi olmak için (KK96).

Toplumsal: 1) Yağmur duası için (KK96).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Yağmur duası için: Selkisaray köylülerince ziyaret edilmekte ve köye gelen insanlar tarafında da dualar edilip ziyaretler yapılmaktadır (KK96).

2) Çocuk sahibi olmak için: Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar köy halkından bir kadının yardımıyla türbeye tutulmakta ve bu şekilde çocuk sahibi olacağına inanmaktadır. Çocuk sahibi olmak isteyen kadın sanduka altından çukurdan ne çıkarsa onu yer, oradan toprak alır. Sanduka üzerinde yer alan tülbent ile köy halkından bir kadın üç kez tülbendi dolandırır ve bağlar. Huysuz olan çocuklar sandukanın altına kapatılır ve uyuması istenir (KK96).

Türbe-Yatır No: 97- Murat Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Murat Dede (Yüylük), Tekke (Hamur Köyü), Ahmet Dede, Tekke (Arpalı Köyü). Ziyaret yerleri için kullanılan kavramlardan biri de "Dede"dir.

Yeri ve Konumu: Murat Dede (Yüylük), Tekke (Hamur Köyü), Ahmet Dede, Tekke (Arpalı Köyü)/ Dumlupınar. Murat Dede, köy içerisinde etrafı taşlarlar çevrili bir yattır. Hamur Köyü'nün karşısında yer alan tekke, bugün barajın yapılmasıyla ulaşımın zorlaştığı bir yerdedir. Arpalı Köyü mezarlığının içindeki mezara halk tekke (Ahmet Dede) adını verir.

Mimari yapısı: Mezarların üzeri açık ve çevresi yığma taşlarlar çevrilmiştir. Kitabesi ve mezar taşı bulunmaz. Ahmet Dede mezarının etrafı açık baş ve yak mezar taşları kapı büyüklüğünde dikme taşlardan oluşmuştur. Herhangi bir yazı bulunmaz.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Ahmet Dede'nin şehit olduğuna inanılır (KK97).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK97).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Çocuk sahibi olmak için (Murat Dede)(KK97)

Toplumsal: 1)Yağmur duası için (Ahmet Dede ve Hamur köyü Tekkesi) (KK97).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Çocuk sahibi olmak için: Halk arasında Murat Dede olarak bilinen bu zata özellikle çocuğu olmayan kişiler ziyaret edip tutulurlarmış. Halk arasında “dutulmak” olarak adlandırılan uygulama 40 senedir yapılmamaktadır (KK97).

2) Yağmur duasına çıkma uygulamasını “yağmur yağdırmaya” gideriz olarak algılanmıştır. Bu ifade tekkeye gidilirse boş dönülmeyeceği inancının yansımasıdır (KK97).

3.6.Emet İlçesi (98-111)

Türbe-Yatır No: 98- Tekke(Köprüce Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke. Yörede ziyaret yerleri için kullanılan bir kavram olduğu için “Tekke” denilmektedir.

Yeri ve Konumu: Köprüce/ Emet. Köy, Emet- Tavşanlı yolu üzerinde yer alır, köye 4 km uzaklıkta ve en yüksek mevkiye sahip noktada tekke adı verilen bir ziyaret yeri vardır.

Mimari yapısı: Tepe üzerinde ve çevresinde çam ağaçları yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor

Uygulamalar: Köye uzaklığı nedeniyle ziyaret edilmez fakat burada birden fazla mezarın varlığı bilinir.

Türbe-Yatır No: 99- Yâren Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yâren Dede. Zor durumda kalan kişilere yardım ve arkadaşlık ettiği için bu adı almıştır (KK106).

Yeri ve Konumu: Subak/Emet. Emet ilçesi Subak köyünün doğusunda yer alır.

Mimari yapısı: Yâren Dede Türbesi'nin etrafı çevrilmiştir. Herhangi bir kitabesi ve üzerinde bir yapı bulunmaz Bundan 20 yıl öncesinde etrafı taşlarla çevrilmiş ve mezar şekline kavuşturulmuştur

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Yâren Dede'nin olağan üstü güçleri olduğuna, cinleri ve hayvanları itaat altına aldığı söylenir (KK106)

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çeşitli amaçlar için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yâren Dede'nin olağan üstü güçleri olduğuna, cinleri ve hayvanları itaat altına aldığı söylenir. Çevresinde bulunan çam ağaçlarına kimseler dokunmaz, kesemez (KK106).

Ödül ve cezalar: Çamları kesenlerin cezalandırılacağına inanılır (KK106).

Türbe-Yatır No: 100- Tekke(Günlüce)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke. Bölgede ziyaret yerinin genel adı olduğu için, bu isimle anılır.

Yeri ve Konumu: Günlüce/Emet. Kütahya'nın Emet ilçesine bağlı olan, eski isimleriyle Sülyebâlâ veya kısaca Sülye, günümüzdeki ismiyle Günlüce, Kütahya'ya bağlı Emet-Tavşanlı asfaltı üzerinde bulunup, Emet ilçesine 21 km, Tavşanlı ilçesine ise 23 km uzaklıktadır.

Yol üzerinde Tekke olarak adlandırılan kare planlı bahçe duvarlarıyla çevrili mezar yer alır. Çevrili alan içerisinde erik ağacı ve eski mezar taşı yer alır. Tekkenin yanı başında çiftlik vardır.

Mimari yapısı: Yatır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Burada yatan zatın evliya olduğu söylenir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK98).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için(KK98).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Herhangi bir pratik tespit edilemedi.

Ödül ve cezalar: Hiçbir şey alınmaz (KK98).

Türbe-Yatır No: 101- Gözcü Baba

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Gözcü Baba. Eğrigöz Dağı'nı ve çevresini gözleme görevi verildiği için ve gözcülerin piri olduğuna inanıldığı için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Samrık Köyü/Emet. Eğrigöz Dağının zirvesinde 2181 metre yükseklikte yatan zat burada inzivaya çekilmiş bir alevi dedesidir. Samrık köyü alevi kültürünün son dönemlerini yaşayan bir Türkmen köyüdür.

Eğrigöz Dağı eteklerinde kurulu olan Samrık köyüne yaklaşık 5 km uzaklıkta yer alan Gözcü Baba Türbesi'nin üzeri teneke saçlarla kaplanmıştır. Gözcü Baba Emet ilçesinin tamamına hakim bir yerdedir. Zirve olması sebebiyle kayalıktır ve herhangi bir ağaç bulunmaz.

Mimari yapısı: Gözcü Baba Türbesi'nin üzeri teneke saçlarla kaplanmıştır. Piramidal bir tavan oluşturulmuş ve bu tavan ortadan bir direk üzerine bindirilmiştir. Taş duvarla örülmüş türbenin kapısı yoktur. Ziyaretçiler tarafından getirilmiş odunlar ve ağaç parçaları türbenin bir köşesine yığılmıştır. Gözcü Baba'nın mezarı tahrip olsa da mezarın türbe içerisinde olduğu düşünülür. Dağın zirvesinde yer alan Gözcü Baba'nın Türbesi'nin hemen yanında erenleriyle semah ettiği alan yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Yiyeceği, içeceği köylü tarafından getirilen dede burada yıllarca ibadet etmiştir. Ancak bir gün kim oldukları bilinmeyen kişiler tarafından başı kesilmiştir. Gövdesi yukarıda kalan Gözcü Dede'nin başı bağıra bağıra aşağıya, kuyuya kadar inmiştir (KK99).

Bu türbe köye hakim yüksek bir noktada bulunduğu ve köyü gözetip kolladığı düşünüldüğü için Gözcü Dede adıyla bilinmektedir (KK99).

Karaca Ahmet Sultan'ın Hacı Bektaş Veli'nin yanında dervişlik hizmeti yaptığı Onun tarafından yetiştirildiği Alevilik 'te 12 Hizmetten biri olan "Gözcü"lük görevinin bizzat Pîr Hacı Bektaş Veli tarafından verildiği o günden beri kendisinin "Gözcü Karaca Ahmet Sultan" diye anıldığını, bugün Alevi cemlerindeki "Gözcü"lük hizmetinin hala O'nun ismi ile yapıldığını kaydetmektedir. Gözcü Baba'nın bu anlayışla bu isim verildiğini söyleyenler de vardır (KK99).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Mayıs ayında yılda bir kez hayır şöleni yapılır (KK99).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek ve istek için.

Toplumsal: 1)Yöre halkı önceden hem aşağıda hem de yukarıda gövdesinin bulunduğu yerde hayır yaparken şimdi yalnız türbenin olduğu yerde hayırları yapmaktadır (KK99).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hayır:Yöre halkı önceden hem aşağıda hem de yukarıda meşhedin bulunduğu yerde hayır yaparken şimdi yalnız yukarıda yapmaktadır. Ziyaret esnasında alevi kültürünün tamamında benzer olan eşik niyazları ve mum adakları tarafımdan gözlemlenmiştir. Samrık halkı hayır aşlarına katılıma özen göstermekte, kurbanlar kesilip, yemekler yapılmaktadır (KK99).

Ödül ve cezalar: Mezara zarar verenler cezalandırılmıştır (KK99).

Türbe-Yatır No: 102- Kara Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Kara Dede. Unvanı olduğu için bu isimle anılır.

Yeri ve Konumu: Örencik/Emet. Orman içerisinde "Çavuşların ören yeri" diye bilinen yerde ağaçların arasındadır.

Mimari yapısı: Türbe ya da bir yapı yoktur. Bir mezar yer alır.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın.

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK100).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için,

Toplumsal: 1)Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Yağmur duası için: Özellikle kadınlar tarafından ziyaret edilen bir yerdir. Yağmur yağmayınca buraya gelinir, kadınlar, gözleme yapar ve dağıtırlar. 2) Çocuk sahibi olmak için: Çocuğu olmayan kadınlar adakta bulunarak buraya bağlanırlar, 3) Adak: dilekleri kabul olduktan sonra adaklarını yerine getirirler (Öz, 1996, 145).

Türbe-Yatır No: 103- Kız Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Kız Dede. Buraya Kız Dede denilmesinin nedeni burada yatan zatın cinsiyeti ile ilgilidir.

Yeri ve Konumu: Örencik/Emet. Örencik –Emet karayolu üzerinde köy çıkışının hemen sağındaki tepede yer alır. Yığma taşlarla çevrili ve herhangi bir kitabesi yoktur. Buraya Kız Dede denilmesinin nedeni burada yatan zatın görünmesi ile ilgilidir.

Mimari yapısı: Yığma taşlarla çevrilidir. Etrafında ağaçlar yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Halktan birkaç kişi, o yoldan tarlaya gidip gelirken Kız Dede'yi görmüşler. Köy sakinlerinin anlattığına göre; bir gün tarlaya giderken Kız Dede'yi görmüşler. Parıl parıl parlayan altından yapılmış bir leğende, ibrikle abdest alıyormuş.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Her türlü dilek için, 2) Dileğin kabulünden sonra şükür için (Öz, 1996, 146).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak: Adak adamak isteyen veya dileği olan kişiler, bu mezar için cuma akşamları mum yakmaktadır. Mezarda mum yakmak isteyenlerin mumlarını koyacakları bir taş vardır.

2) Dua: Yol üzerinde bir yer olduğu için gelip gecen, Kız Dede'nin ruhuna Fatiha okumaktadır (Öz, 1996, 146).

Türbe-Yatır No: 104- Haydar Gazi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Haydar Gazi. Horasan erenlerinden geldiği ve şehit düştüğü için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Abaş/Emet. Emet ilçesinin Örencik nahiyesine bağlı bin nüfuslu bir köydür. Haydar Gazi, Abaş Köyü'nün üstündeki mezarlıktadır.

Mezarlık olması nedeniyle çevresinde mezarlar vardır. Herhangi bir kitabesi yoktur. Türbenin önünde yaşlı ve çok büyük bir meşe ağacı vardır.

Mimari yapısı: Taşlarla örülü, kare şeklinde üstü kapalı, tek kapılı ve ufak pencereli bir türbedir. Türbenin içinde yan yana dizilmiş üç adet mezar vardır. Mezarlar yerden elli santim kadar yükseltilmiş ve etrafı çimento ile sıvanmıştır. Başucunda betondan yapılmış yuvarlak bir taş vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Haydar Gazi'nin ana yurttan geldiği, bu yöreye yerleştiği Rumlarla savaşıp burada öldüğü söylenmektedir. Tekke çok hiddetli bir evliya olarak bilinir (KK102).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Dini günler, Cuma günü, bayramlarda (KK102).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Çocuğu olmayan, çocuğu olup yaşamayanlar için, 2) Fıtık hastalığının tedavisi için (KK102).

Toplumsal: 1)Yağmur duası için(KK102).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Tekke çok hiddetli bir evliya olarak bilinir (KK102).

Uygulamalar: 1) Çocuk sahibi olmak için: Çocuğu olmayan, çocuğu olup yaşamayanlar buraya adakta bulunurlar. Türbenin demir parmaklıklarına çaput bağlarlar (KK102).

2) Adak: Adağı sonucunda çocuğu olanlar burada kurban kesip, etini dağıtırlar. Çocuğu yasamayanlar bir daha çocukları olduğunda çocuk büyüyüp askerden gelinceye kadar her yıl burada kurban keserler.

3) Yağmur duası için: Türbenin önünde yaşlı ve çok büyük bir meşe ağacı var. Kurban adakları burada yapılmaktadır. Köy halkı yağmur duasını da burada yapmaktadır. Ağacın dibinde hayvanlar kesilir, helva ve etle birlikte pilav yapılır. Yağmur duasına gelenler duadan sonra hep birlikte pişen yemekleri yerler (KK102).

4) Hastalık için: Burada ayıca yarık (fıtık)hastası olan çocuklar da tedavi edilmektedir. Doğuştan kasığı yarık olan çocuklar buraya getirilir, ince meşe ağaçları ortasından yukarıdan aşağıya doğru yarılr. Çocuk, buradan üç defa geçirilir. Her geçişte üç İhlas ve bir Fatiha okunur. Sonra meşe ağacı çamurla sıvanıp bez ile bağlanır. Ağaç kurumaz da yeşerir ve bitişirse çocuk da iyi olur. Bu tedavi çocuk beş yaşına gelinceye kadar yapılır, beş yaşından büyük çocuklara uygulanmaz.

Bütün bu işlemleri ocaklı olarak bilinen bir kadın yapmaktadır. Haydar Gazi, yörenin çok bilinen bir ziyaret ve adak yendir (Öz, 1996, 143-144).

Türbe-Yatır No: 105- Hasan Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Hasan Dede. Hz. Hasan'a olan sevgilerinden dolayı, türbeye bu adı vermişlerdir.

Yeri ve Konumu: Bahatlar/Emet. Tepe üzerinde Kütahya'nın Emet ilçesine bağlı Bahatlar; 50 haneye sahip 284 nüfuslu küçük bir alevi köyüdür. Hasan Dede köyün 200 metre güneyinde küçük bir tepede ağaçlıklar arasındadır.Etrafında çok eski ağaçlar vardır. Alındığı zaman zararı olacağına inanılan odun parçaları vardır.

Mimari yapısı: Çatı kiremitlerle örölmüş, yarı ahşap yarı kerpiç bir yapıya sahiptir. Tahta bir kapısı ve küçük bir penceresi mevcuttur. Türbenin içinde bir mezar bulunmaktadır. Mezarın üstüne seccade ve tülbentler örtölmüşdür. Türbenin içinde birçok yerde çırağ adı verilen mum yakılan yerler dikkati çekmektedir. Mezarın baş ucunda duran para kutusu, ziyaretçilerin ziyaret sonrasında gönlünden kopan miktarı kutuya bıraktıklarını gösterir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Hasan Dede'nin Horasan erenlerinden olduğu rivayet edilir. Horasandan oklar atılır ve erenler okların düştüğü yerlere gelerek oralara yerleşirler. İşte Hasan Dede'nin oku da Bahatlar Köyü'ündeki bu mevkiye düşer. Hasan Dede buraya gelir ve ömrünü burada tamamlar. Köydeki insanlar bu zatı Hacı Bektaş Veli'nin müritlerinden kabul etmektedir. Hasan Dede'nin Horasan'dan geldikten sonra burada ne kadar yaşadığına, neler yaptığına ve ne zaman öldüğüne dair kimsenin bilgisi yoktur. Halkın ortak tahayyülü Hasan Dede'nin koruyucu vasfıdır. O köyü bela ve sıkıntılardan korur (KK103).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü (Özellikle cuma günleri Cuma namazının ardından KK103).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Mayıs ayı içerisinde hayır şöleni yapılır. Cuma gecesi (Perşembe akşamı) (KK103).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek ve istekler için (KK103).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Dilek için: İnsanlar türbeye her türlü dilek ve istekler için ziyaret etmektedirler. Özellikle Cuma günleri cuma namazının ardından köylü hep beraber türbeye gelerek dua etmekte, duanın ardından türbenin yanındaki ocaklıklarda gözleme yaparak herkese dağıtmaktadırlar. Gözleme yapmak için kullanılan odunlar ise Hasan Dede'nin sahibi olduğuna inandıkları odunlardır (KK103).

2) Adak: Türbenin içinde birçok yerde çırağ adı verilen mum yakılan yerler dikkati çekmektedir. Mezarın baş ucunda duran para kutusu, ziyaretçilerin ziyaret sonrasında gönlünden kopan miktarı kutuya bıraktıklarını gösterir. Bu paralar türbenin ihtiyaçları için kullanılmakta özellikle de yakılacak mumlar satın alınmaktadır. Halkın tamamı mumsuz dua olmayacağı şeklinde düşünceye sahiptir (KK103).

3) Ziyaret için: Türbe ziyareti şu şekilde yapılmaktadır: Türbe kapısının önüne gelip kapının dört köşesine de "Hu" diyerek niyazlarını gerçekleştirdikten sonra sağ ayakla besmele çekerek girilir. Mezarın sağ tarafından başlamak üzere dört bir köşesine "Hu" diyerek mezar niyazlarını yaparlar. Mezarın sol tarafına geçilip dualar edilir (KK103).

Ödül ve cezalar: Türbenin etrafındaki kurumuş ağaçlar kimseler tarafından alınmaz, alınacak olursa Hasan Dede'nin cezalandıracağı inancı vardır. Kutsal mekânlardan izinsiz ağaç alınmaz anlayışını destekleyen bir çok anlatı halk tarafından anlatıla gelir.

Köy muhtarı başından geçen olayı şu şekilde anlatır: "Muhtar, buradaki ağaçlardan kullanmak için kesmiş. Ertesi sabah katlığında on beş tane hayvanı kaybolmuş. Muhtar bu kaybolma olayını ağacı kestiği için Hasan Dede'nin kendisini cezalandırdığı inancına bağlıyor (KK103).

Diğer bir anlatı da, Emet ilçesinden gelen iki kişinin o çevredeki ağaçları kesip götürürken yolda kaza yapmaları ile ilgilidir (KK103).

Türbe-Yatır No: 106- Süt Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Süt Dede (Sübbah Dede). Sübbah (Süt) Dede'nin adı ile inanç ve uygulamalar arasında bir bağlantı vardır. Sütü kesilen kadınlar bu türbeye gelerek mezarın sol köşesinde bulunan köylünün "çöfer" adını verdikleri topraktan parmak ucuyla alıp ağzına sürerek dua ederler.

Yeri ve Konumu: Bahatlar/Emet. Bu türbe de Bahatlar köyünde bulunmaktadır. Köyün güneydoğusunda yer alır. Hasan Dede türbesiyle karşı karşıyadır. Yapı olarak Hasan Dede Türbesi'ne benzemektedir.

Mimari yapısı: Ahşaptan yapılmış çatısı kiremitlerle örtülmüştür. Ahşap bir kapı ve iki penceresi vardır. Ancak pencereler kapatılmıştır. İçeride mezarın üstünde tabutların üzerlerine örtülen üzerinde Arapça yazılar yazan bir örtü bulunmaktadır. Türbenin içinde aynı Hasan Dede Türbesi'nde olduğu gibi birçok mumluklar bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Sübbah Dede ile ilgili anlatılanlarla Hasan Dede hakkında anlatılanlar neredeyse aynı. Sübbah Dede de Horasandan ok atan pirlerdenmiş. Buraya Hasan Dede ile beraber gelmişler. Bahatlar köyüne gelmeden Manisa Salihlide bir araya geldikleri anlatılıyor. Bu zatların buraya ne zaman geldiği, ne kadar yaşadığı, yaşadıkları süre içerisinde neler yaptığı ve ne zaman öldüğüne dair kimsenin bilgisi yoktur. Tek bilinen bu zatların Hacı Bektaş Veli'nin müritleri olduğu ve buraya gelerek burada vefat ettikleridir (KK104).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Ziyaretler genel olarak mübarek gün ve aylarda yapılıyor. Hidrellez, Pazar günleri.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Sütü kesilen kadınların sütünün artması için (KK104).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Sütü kesilen kadınların sütünün artması için: Sütü kesilen kadınlar bu türbeye gelerek mezarın sol köşesinde bulunan köylünün "çöfer" adını verdikleri topraktan parmak ucuyla alıp ağzına sürerek dua ederler. Bu uygulamadan sonra kadına tekrar süt geleceğine inanırlar. Süt Dede'yi ziyaret edenler genellikle kadınlardır. Türbenin etrafı Hasan Dede Türbesi'nde olduğu gibi kurumuş ağaçlarla doludur, buradaki ağaçların kesilmesi de yasaktır. Sadece hayır yapmak için türbenin yanında yakılan ateşte kullanılabilir. Türbeye girerken dört köşesine "hu" çekilerek girilir. Bunun anlamı selam vermek ve içeri girmek için izin istemek olduğu söylenir. İçeri sağ ayakla ve

bismillah çekerek girilir. Mezarın dört tarafına “hu” çekildikten sonra sağ tarafa geçilip dua edilir ve eğer gelen kadın ise ve sütü kesilmişse mezarın dibindeki kumdan parmağına alarak ağzına çalar (KK104).

2) Huzurlu bir evlilik başlangıcı için: Yeni evlenen gelin ve damat düğünden önce ve sonra türbeye gelerek ziyaret eder. Özellikle gelin gerdeğe girmeden önce getirilip çöfer adı verilen topraktan ağzına çaldırılır. Bu uygulamanın amacı ise gelinin bebeği olduğunda sütünün kesilmesini önlemektir (KK104)..

Ödül ve cezalar: Adamın biri zamanında, burada bulunan bir ağacı kesmeye kalkmış. Baltayla ne kadar vurdu ise bir türlü ağacı kesemiyormuş. En son bütün kuvvetiyle vurduğunda ağaçtan bir damla kan damlamış ve ağaç yıkılmış. O kanın damladığı yerden bir ağaç çıkmış ve o günden bu yana kimse o ağaca dokunmuyormuş. Türbenin etrafı Hasan Dede Türbesi’nde olduğu gibi kurumuş ağaçlarla dolu buradaki ağaçların kesilmesi de yasaktır. Sadece hayır yapmak için türbenin yanında yakılan ateşte kullanılabilir (KK104).

Türbe-Yatır No: 107- Reşat Atilla Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Hz.Reşat. İsminden dolayı, böyle anılır.

Yeri ve Konumu: Merkez/Emet. Emet merkezde bulunan bu türbede yatan zat 1910 Emet doğumlu Mehmet Reşat Atilla Hazretleri’dir. Türbenin giriş kısmında doğum ve ölüm tarihi yazılıdır (D. 1910-Ö.25.01.1976).

Türbenin yapılışı ile ilgili şu olay anlatılır: “Öldükten sonra türbe yapın diye bir isteği olmadığı halde ona intisap edenler ve torunları tarafından bu türbe yapılmıştır. Torunun anlattığına göre mermer ustası İbrahim Tezcan’ın başından bir olay da geçmiş. Kabrin mermerini yerleştiren usta yorulup kabrin üzerine oturarak bir sigara yakmış, daha sonra alttan yukarı doğru gürlültülü bir ses gelmiş ve kabir hareket etmiş, bunun üzerine mermer ustası bir hafta türbeye girememiş”.

Mimari yapısı: Türbenin giriş kısmında doğum ve ölüm tarihi yazılıdır (D. 1910-Ö.25.01.1976) Türbe, müritleri tarafından yapılmıştır. Bahçe duvarları ve çam ağaçlarıyla çevrilidir. Altıgen köşeli türbenin üzerinde kubbe yer alır. Türbe içerisindeki sanduka Hz. Mevlana sandukasına benzerdir. Türbe oldukça bakımlıdır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Nakşibendi tarikatına mensuptur. Torunu Abdullah Atilla’nın söylediğine göre Son Kutup’tur. Yüzyılda bir gelen evliya müfettişi olarak nitelendirmektedir. Seydişehirli Abdullah Efendiden başlayarak, Sındırgılı Sadık Efendi, Yağlıların Ahmet Efendi, Kusumlarlı İsmail Efendi ondanda Mehmet Reşat Hazretlerine kadar silsile halinde görev devredilmiştir. Kendisine kırk yaşlarında iken bu görevi Simav Kusumlar köyünden İsmail Efendi vermiştir. Semercilik ile uğraşan Mehmet Reşat Hazretleri Simav Kusumlar köyünde İsmail

Efendiyi tanımış. İsmail Efendi seksen yedi yaşında iken “Vazife Reşat’a verildi, semerciye gidin” diyerek kendisine gelenleri ona yönlendirmiş. Görevine Emet’in şimdiki adı ile Umutlu eski adı ile Azant köyünde başlamıştır. Bu köy en çok kavgaların olduğu, insanları çok asabi, sert bir köydür. Bu köyde yaşayan insanları yola getirmeyi başarmış daha sonra Emet’e daha yakın olan Yağcık köyüne geçmiştir. Burada bir süre kalmış daha sonra Emet merkeze yerleşmiş oraya bir ev yapmıştır. Sonra da tüm Türkiye’yi dolaşarak ölümüne kadar hizmet etmiştir. Zikire dayalı insanlara zikir ile yaklaşan bir kişi olduğu söylenmektedir.

M. Reşat Atilla Hazretleri nur yüzlü, yumuşak huylu, uzun boylu, çok mübarek bir zat olup insanların kalbine Allah aşkını aşılamıştır. Allah dostu olan M. Reşat Atilla Hazretlerine Azant köyünde çok eziyet edilmiş bunun üzerine O’da yardımcısı Azantlı Hasan Ağa’ya ‘‘burada vazife bitti Yağcı’ya gidelim’’der ve yola çıkarlar. Yağcı’ya göçer göçmez Azant baştan sona yanar. M. Reşat Atilla Hazretleri’de ‘‘Allah Azanta gücendi’’der (Abdullah Atilla, Öğretmen, 49 yaşında, Emet (M. Reşat Atilla Hazretleri’ nin Büyük Torunu)

Uygulamalar: 1) Ziyaret: Ona intisap eden insanların geneli Sakarya ilinde imiş, önceki yıllarda Sakarya’dan otobüslerle ziyaretine gelip mezarı başında zikir yaparlarmış. İhvan denilen bu kişiler yaşlandıkları için şu an eskisi kadar ziyaretine gelenin olmuyormuş. Eskiden Azant (Umutlu) köyünden ve Yağcık köyünden de ihvanları ziyaretine gelip zikir ve dua ediyorlarmış, ama artık eskisi kadar ziyaret almıyormuş.

Türbe-Yatır No: 108- Tekke(Uzunçam)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke. Ziyaret merkezinin genel adı olduğu için bu isimle anılır.

Yeri ve Konumu: Uzunçam (Alpanus)/ Emet. Köyün eski adı Alpanus olması bu köyün Horasan bölgesinden geldiği ve ünlü Alpanus Destanından dolayı bu ismi aldığı düşüncesini doğurur. Yirmi sene öncesine kadar var olan yapılar bu gün bakımsızlıktan kaybolmuştur.

Mimari yapısı: Kaybolmuştur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Köyün eski adı Alapanus olması bu köyün Horasan bölgesinden geldiği ve ünlü Alpanus Destanından dolayı bu ismi aldığı söyleyebiliriz.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Ziyaret fonksiyonu kalmamıştır.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Devam etmez.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Herhangi bir pratik tespit edilemedi.

Türbe-Yatır No: 109- Tekke(Düşecek)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Tekke (Er İsmail Dede). Asker olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Düşecek/ Emet. Köyün kuzeybatısında yer alır.

Mimari yapısı: Taşlarla çevrili ve etrafında ağaçlar yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihi-Menkabevî Kişiliği: Halk tarafından Tekke olarak bilinen ve üzerinde bina olan Er İsmail Dede'nin asker olduğu ve savaşta şehit olduğu anlatılır (KK105).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Mayıs ve eylül ayında (KK105).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için(KK105).

Toplumsal: 1)Yağmur duası için(KK105).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

*Uygulamalar:*1) Ziyaret: Köyün kuzeybatısında yer alan tekke yılın belli dönemlerinde ziyaret edilir. 2) Çocuk sahibi olmak için: Özellikle çocuk sahibi olmak isteyen kişilerce ziyaret edilir, çocuk erkek olursa adını İsmail koyarlar. 3) Yağmur duası için:Yağmur duası için de ayrıca ziyaret edilir (KK105).

Türbe-Yatır No: 110 Sakallı Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Sakallı Dede. Fiziki özelliğinden dolayı “Sakallı Dede” denilmiştir.

Yeri ve Konumu: Kırgıl Köyü / Emet. Kırgıl köyü köy mezarlığının içerisinde yer alır.

Mimari yapısı: Yığma taşlarla örülü ve üzeri kapalı bir türbedir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Halk burada yatan karı kocanın Bahatlar köyünde Dedelik verilmeyen kişilerin mezarlığı olduğuna inanır. Bahatlar köyünden dedenin akrabaları bu mezarların üzerini kapatmışlardır.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Herhangi bir zaman dilimi yoktur.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Kırgıl köyü köy mezarlığı içerisindeki türbeyi ziyaret etmezler. Bahatlar Köylülerince ziyaret edilir.

Türbe-Yatır No: 111-Serdar Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Serdar Dede. Serdarlar sülalesinin bahçesinde yer aldığı için.

Yeri ve Konumu: Örencik/Emet. Köyün içinde Örencik nahiyesinde "Serdarlar Bahçesi" olarak bilinen yerde yer alır.

Mimari yapısı: Etrafı taslarla çevrilip, toprakla hafifçe yükseltilmiş bir mezardır. Mezarın hemen yanında büyük bir kavak ağacı vardır (Öz, 1996, 147).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları ve Cuma namazı öncesinde (KK101).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için(KK101).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1)Çocuk sahibi olmak için,adak vd. : Çocuk sahibi olmak isteyenler ziyaret ettikten sonra dua ederler türbenin etrafını üç kez dolanırlar. Kadınlar tarafından, şepit yapıp dağıtırlar. Dilekleri yerine gelir, çocuğu olursa kurbanını burada keserek adağını yerine getirir, adağını yerine getirmeyenlerin çocuklarının öleceğine inanılır. Kesilen kurbanlar, ziyarete gelenlere dağıtılır, yemekler yenir (KK101).

3.7.Gediz İlçesi (112-146)

Türbe-Yatır No: 112- Karadonlu Can Baba

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Karadonlu Can Baba. Karadonlu Can Baba'nın diğer bir ismi de Karadonlu Cihan Baba olup bu nitelemenin bir yüceltme amacı taşıdığı, "Cihanın Babası" olarak adlandırmak için bu ismin verildiği kaynak kişiler tarafından ifade edilmiştir (Duru, 2010, 54-56).

Yeri ve Konumu: Akçaalan/Gediz. Kasaba mezarlığında yer alır. Kasaba mezarlığının yakınında bulunan bu türbe yöredeki en önemli türbe olarak bilinir. Türbede iki mezar bulunmakta olup üzeri bir demir kafesle kapatılmıştır. Bu mezarlardan bir tanesi Karadonlu Can Baba'ya diğeri ise kaynak kişi ifadesine göre yanında bulunan kamberine aittir. Çünkü Karadonlu Can Baba gibi kişilerin yanında mutlaka bir yardımcısı bulunurmuş. Hemen karşısında Namazlağı Türbesi yer alır (Korkmaz, 1995, 81-88).

Mimari yapısı: İlk hali ahşaptan olan Karadonlu Can Baba Türbesi 1974 yılında depremde yıkıldıktan sonra yeniden betonarme olarak inşa edilmiştir. Türbe betonla sıvanmış ve üzerine betondan kubbe oturtulmuştur. Türbenin içerisinde o dönemden kaldığına inanılan tokmak ve geyik boynuzları vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kasaba mezarlığının yakınında bulunan bu türbenin tam ortasında yer alan 1970'li yıllarda yazılmış kitabeye göre;

Kara Donlu Can Baba 1280 yıllarında yaşamış Hünkar Hacı Bektaşî Veli'nin dergâhında postnişlik yapmış, yedinci post sahibidir. Karadonlu Can Baba, aşçı postuna oturduğu kabul edilen bir kişidir. Hünkar Hacı Bektaşî Veli'nin buyruğu üzerine Erciyes Dağlarındaki keşişlere Muhammet dinini tanıtmaya gitmiştir. Burada bir çok mucizeler göstermiş. Kızgın fırına, kaynar kazana girmiş yanmamış, bir keşiş karısı şişe içinde zehir vermiş, zehir kendisine tesir etmemiştir. Bu durum karşısında İslam dinini kabul etmeyen keşişlere Anadolu'ya geçiş izni vermediği anlatılır. Kara Donlu Cihan Baba'nın Hacı Bektaş dergâhında bulunan bir kazanı vardır. On iki öküz etini bir defada içine alır bir mumla kaynar (Korkmaz, 1995, 81-88).

"Savaş sırasında harp yerinin yakınlarında bir çay varmış. Türk askerlerinin bazıları buradan geçmeye çalıştılsa da çoğu boğulmuş. Fakat Akçaalanlı bir askerinin bulunduğu bölüğün geçeceği sırada çay ikiye yarılmış. Önde de kara Donlu Can Baba varmış." Kıbrıs harbinden sonraki zamanlarda Doğu'da askerlik yapanlara da imdad etmiş Can Baba. Teröristlerle çatışmaya girildiği anda orda kalan İstanbullu bir gence görünerek, bir yönü işaret etmiş. "Şu taraftan gidersen selamete kavuşursun." demiş. Genç de Can Baba ya kim olduğunu sorunca adını ve yerini söylemiş. O genç de askerden dönünce akrabalarıyla beraber kurban kesmek ve ziyaret amacıyla kasabaya gelmiş." (KK110).

Yine bir söylenceye göre Karadonlu Can Baba Kıbrıs Barış Harekâtında da düşmana karşı savaşmıştır. Türk askerinin savaş alanında çok zor durumda kaldığı bir anda yine ortaya çıkmış ve Türk askerlerini kurşun işlemeyen abası altına saklayarak korumuştur. Savaş alanında yine Karadonlu Can Baba ile tanışarak adresini alan asker savaştan sonra Akçaalan'a gelerek onun bir evliya olduğunu öğrenmiş ve kurban keserek geri dönmüştür

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe gün ve akşamı

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Eylül ayı içerisinde, hidrellez ve nevruzda,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Askerden sağ salim dönmek için, 3) Kalp çarpıntısının tedavisi için, 4) Özellikle suyunun cilt hastalığına ve mide rahatsızlığı için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Yörede yer alan türbelerdeki ruhların haftanın belli günlerinde ya da milli bir gereksinim ortaya çıktığı anda kapılarının açılarak olayların vuku bulduğu mekâna uçtukları inancı yaygındır.

Uygulamalar: 1) Hayır için: Yörede genellikle güz birliği kurbanları, nevruz ve hidrellez kutlamaları bu türbe etrafında icra edilmektedir. Hemen yan tarafından köyün cem evi yer almaktadır. Türbenin yanında bulunan büyük bir kuru ağaç vardır. Yaşlı insanlar bu ağacın sürekli kuru olduğu halde hiçbir dalının kırılmadığını söylerler. Bu çınar ağacından korkan çocuklar ve askere giden gençler bir parça keserler. Böylece her türlü korkudan ve kötülükten korunduklarına inanırlar. Ağacın hemen alt tarafında bulunan su yalağına su dökülerek insanlar buradan su içerler. Kalp çarpıntısı ya da korkan insanların buradan su içtikleri zaman iyileşeceğine inanılır. Bu türbeye genelde perşembe günleri ziyarete gidilir ve burada mum yakılır, dua edilir ve dilekte bulunulur. Burada kadınlar yufka açar, gelenlere dağıtılır. Çocuğu olmayan kadınlar oraya bağlanırlar ve dilek dilerler. Dilekleri kabul olunca buraya gelip kurban keserler ve kurbanın kanından çocuğun alınma sürerler (Uysal, 2002, 46).

Ödül ve cezalar: Türbenin yanında bulunan büyük bir kura ağaç vardır. Yaşlı insanlar bu ağacın sürekli kuru olduğu halde hiçbir dalının kırılmadığını söylerler. Yörede tespit ettiğimiz, mezarlıklarda gürtlü yapılmaması, mezarların üstüne basılmaması ve uzaktan saygısız bir tavırla mezarların parmakla gösterilmemesi, mezarlıktaki ağaçların meyvelerine dokunulmaması orada yetişen ağaçlardan faydalanılmaması, mezarlıkların otlarının yakılmaması gibi pratiklerin özünde ataların ruhlarına karşı gösterilen saygı yatmaktadır.

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Savaş sırasında harp yerinin yakınlarında bir çay varmış. Türk askerlerinin bazıları buradan geçmeye çalıştılsa da çoğu boğulmuş. Fakat Akçaalanlı bir askerın bulunduğu bölüğün geçeceği sırada çay ikiye yarılmış. Önde de kara Donlu Can Baba varmış (KK114).

Can Baba'nın Kıbrıs savaşında da bulunduğu söylenir halk arasında,"Köy halkından yaşlı bir kadın Kıbrıs harbi sırasında Can Baha'ya ziyaret gider, Can Baba yatırının bulunduğu taraftan da Deli Halil denilen biri gelmektedir. Yaşlı kadına "Boşuna gitme, onlar Kıbrıs'ta" demiştir (Menteş, 1998,33).

Kıbrıs harbinden sonraki zamanlarda Doğu'da askerlik yapanlara da imdad etmiş Can Baba. Teröristlerle çatışmaya girildiği anda orda kalan İstanbullu bir gence görünerek, bir yönü işaret etmiş. "Şu taraftan gidersen Selamete kavuşursun." demiş. Genç de Can Baba ya kim olduğunu sorunca adını ve yerini söylemiş. O genç de askerden dönünce akrabalarıyla beraber kurban kesmek ve ziyaret amacıyla kasabaya gelmiş (KK110).

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Halk arasında evliyaların birbirleriyle buluştukları, haberleştiklerine dair efsaneler oldukça yaygın olup benzerleri Karadonlu Can Baba içinde anlatılmaktadır.)

Zorda kalan Türk askerine yardım etme (Türk askerlerini kurşun işlemeyen abası altına saklayarak korumuştur.)

Veliliğini kabul etmeyenleri uyarması (Makamının yanında saygısızlık edenler olursa onları bizzat uyardığı yöre halkı tarafından söylenir.)

Türbe-Yatır No: 113- Haydar Gazi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Haydar Gazi. İsmi "Haydar" olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Akçaalan/Gediz. Halk arasında Tekke olarak bilinen bu türbe köyün girişindedir. Türbenin çevresi bahçe duvarlarıyla çevrilidir. Bahçe giriş kapısında tarihi dibek taşı yer alır. Türbe bahçesindeki mezarlardan hareketle buranın bir tekke olduğu ve tekkenin ileri gelenlerini buraya defnedildiği söylenebilir. Mezar hece taşları Bektaşî külahlarından ibarettir. Etrafı çam ağaçları ve meşelerle çevrilidir.

Mimari yapısı: Bahçesinde bir Bektaşî ocağını temsil ettiği öğrenilen bir küre taşı ve kitabeli kısmı toprağın altında kalan, fakat bir Bektaşî şeyhine ait olduğu tespit edilen iki mezar taşı vardır. Altıgen şeklinde inşa edilen türbenin içinde tek bir mezar vardır. Mezar bir metre yüksekliğinde, iki metre enindedir. Üzerine namazlağı ve puşide örtülmüştür. Kitabesi yoktur. Büyük

bir topuzu ve uzun bir sapı olan bir tokmak, değişik şekillerde taşlar, mumluklar ve ziyaretçiler tarafından bırakılmış tespihler türbenin içindeki eşyalardır. Bu eşyalara bakılarak burasının daha önce bir Tekke olduğunu söylenilebilir. Türbenin şu anki binası deprem sonrası tekrar yapılmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Haydar Gazi'nin ana yurttan geldiği, bu yöreye yerleştiği Rumlarla savaşır burada şehit olduğu söylenmektedir (KK112).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK112).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Askerlik vb. nedenlerle dışarıya giden yakınlarının sağ salim dönmesi için, 2) vücudunun çeşitli yerlerinde bulunan ağrıların tedavisi için(KK112).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Askerlik için: Bu türbenin çatısından kiremit parçaları, askere gidecek gençlere verilir. Askerden sağ salim dönen genç kurban keserek adağını yerine getirir. 2) Hastalık için: Rahatsız olan kişiler, türbe içindeki geyik boynuzlarıyla sıvazlanır ve tokmaklanır (KK108).

Ödül ve cezalar: Tekke çok hiddetli bir evliya olarak bilinir. Kasaba Yunan işgaline uğradığı sırada öfkesini Yunan askerlerine göstermiş, kasabadaki Yunan askerleri yemek pişirdikleri kap kakaklarını tekkenin içine koyarlar, kendileri de Tekke çevresine yatarlarmış. Her sabah uyandıklarında kendilerini köyün aşağısında, eşyalarını ise mezarlıkta bulurlarmış. Bu olay uzun süre devam etmiş en sonunda Yunan askerleri korkup köyü terk etmişler (Menteş, 1998, 34)..

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Deprem sırasında da Haydar Gazi'nin bazı kerametler gösterdiği anlatılır. 1970 Gediz depreminde göçük altında kalan bir kadına ümitlerinin tükendiği anda Haydar Gazi Baba kadına ve çocuklara yardımda bulunmuş. Ne olduğunu anlamadan kendisini ve çocuklarını dışarıda bulmuş. Göçüğün altından çıktıktan sonraki bir gün rüyasında Haydar Gazi'yi sargılar içerisinde görmüş, kadın bu sargıların sebebini sorunca sizleri kurtarıırken kendim göçüğün altında kaldım demiş. Yöre halkından birisi sıkıntıya düştüğü zaman Haydar Gazi'nin kendisine yardımda bulunacağına inanır (KK112).

Efsanelerdeki motifler: Veliliğini kabul etmeyenlere felaket musallat etmek, zorda kalanlara yardım etme (Gediz depremi sırasında göçük altında kalanlara yardım etmiştir.)

Türbe-Yatır No: 114- Yola Geldi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yola Geldi (Gürle Dede). Yerden asa ile gürlüyerek su çıkarttığı için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Akçaalan/Gediz. Bu türbe kasaba sınırlarından oldukça uzak olan Yeşilova sınırlarında yer alan bir türbedir.

Akçaalan kasabasındaki bazı kişiler tarafından manevi bağla bağlanılan bu türbeye Yeşilova köylüleri değer vermemektedir.

Mimari yapısı: Akçaalanlılar tarafından defalarca yaptırıldığı halde her seferinde türbenin çatısı göçmüştür. Burada yatan mübarek zatın kim olduğu nereden geldiği hakkında yörede yeterli bilgi mevcut değildir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Manisa'nın Alaşehir ilçesine giden bir gelinin üzerine kuma getirilmiş. Gelin bunu hazmedemeyerek baba evine yani Akçaalan'a dönmek için istasyona gelmiş. İstasyonda gezinirken önüne yaşlı bir adam çıkmış kendisinin Yola Geldi olduğunu söylemiş ve kadının babasının kendi türbesiyle ilgilendiğini bu yüzden ona yardımda bulunacağını söylemiş. Bir bilet olarak gözden kaybolmuş (KK109).

Yola Geldi dedenin diğer ismi Gürle Dede'dir. Yediler, kırklar gezmeğe çıkarlar, bu sırada sabah namazı kılmak için su aradıkları anda Gürle Dede elindeki asayı yere vurarak " Gürle ya mübarek" dedikten sonra yerden su fışkırmıştır (KK109).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK109).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Diğer ziyaret yerlerinde görülen uygulamalar burada da yapılır. Yılın belli dönemlerinde ziyaret edilir, yemekler yenir (KK109).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hayır için: Diğer ziyaret yerlerinde görülen uygulamalar burada da yapılır. Yılın belli dönemlerinde ziyaret edilir, yemekler yenir. Yörede adağını yerine getirmeyen insanların sıkıntıya düşeceğine inanılır. Evliyaların dualarının anında kabul olduğuna inanılır. Yola Geldi menkıbesinde anlatıldığı gibi oduna giden kadının tırpanı eline vurması ve kestiği ağaçların başına düşmesi verdiği sözü tutmadığı içindir (KK109). Adağını adayın kişilerce kurbanlar kesilir ve eti dağıtılır (KK109).

Ödül ve cezalar: Üzerinin örtülmesini istemediği halde türbenin üzerine çatı, kubbe ile kapatmaya çalışmak saygısızlık kabul edilir. Akçaalanlılar tarafından defalarca yaptırıldığı halde her seferinde türbenin çatısı göçmüştür. Burada yatan mübarek zatın kim olduğu nereden geldiği hakkında yörede yeterli bilgi mevcut değildir (KK109).

Evliaların makamlarına ve buldukları mekânlara karşı dikkatli olunmalıdır. Yola Geldi makamının çevresine hayvan pisliklerini atan bir kadın rüyasında evliya tarafından uyarılmış bu uyarılara kulak asmayan kadının başından musibet eksik olmamıştır (KK109).

Yola Geldi yörede herkesin gözüne görünürmüş. Bir kez de adağını yerine getirmeyen bir kadına görünmüş Yola Geldi hazretleri. Bu kadın bir gün oduna gitmiş. Odun keserken birkaç defa tırpanı eline vurmuş. Yardığı odunlar kafasına düşmüş, ne oldu demeye kalmadan arkasına dönmüş. Bir de bakmış ki, Yola Geldi. "Sen benim adağımı yapmazsan ben seni böyle yaparım " demiş ve gözden kaybolmuş. Kadın da hemen bir çuval un alarak yufka adağını yerine getirmiş (KK109).

Türbe-Yatır No: 115- Işık Ali Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Işık Ali Dede. İsmi Ali olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Akçaalan/Gediz. Bu türbe Hisarcık yakınlarındaki bir dağın tepesindedir. Yöre halkı tarafından hiç evlenmediği söylenir. Bk. Hisarcık Işık Ali Sultan).

Mimari yapısı: Şu andaki türbe 1970'li yıllarda yapılmıştır. Dikdörtgen şekilde betondan yapılmıştır. Penceresi olmayan türbenin küçük bir kapısı vardır. Bu kapı uzaktan pencere görünümündedir. Türbe içindeki mezar da yine betonla kaplanmış ve mezarın üzerine kanal şeklinde küçük bir derinlik oluşturularak mumlar burada yakılmıştır. Hemen yan tarafında Güz birliği kurbanlarının hazırlanması için kullanılan bir aş evi de yapılmıştır. Türbenin hemen üst tarafında "Seyrangah" olarak adlandırılan alanda ise dervişlerin semah döndükleri bir alan vardır. On iki hizmet sahiplerinin de makamlarının olduğu düşünülen yerler ise taşlarla belirtilmiştir. Yine insanlar bu hizmet sahiplerinin makamlarına da mumlar yakmakta ve niyaz etmektedirler.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Rivayete göre Işık Ali ve Işık Çakır kardeşmiş. Hacı Bektaşî Veli'nin yurt sağlamaları için attığı oku bulmak amacıyla Gediz Dağları'na gelirler. Işık Çakır uzun zaman oku arasa da bulamaz. Aradan yıllar geçtikten sonra Işık Ali bugünkü yatırının bulunduğu dağda Işık Çakır'dan daha sonra adını alan köyde kendilerine mekân tutturdular Işık Ali halvete çekildiği dağdan bir gün iner ve kardeşi Işık Çakır'ın yanına gelir. Işık Çakır hala bulamadığı oktan söz açmaz Işık Ali'de Işık Çakır'ın yanı başındaki ağaca saplı olan oku çıkarıp kardeşine verir. Bu olaydan sonra Işık Çakır kardeşi Ali'nin kendisinden daha yüksek bir mertebede olduğunu anlar (Menteş, 1998, 36).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Ekim ayı içerisinde ziyaret edilir (KK110).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Göz birliği kurbanları burada kesildikten sonra kardeşi Işık Çakır Türbesi ziyaret edilir (KK110).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hayır için: Türbe içindeki mezar da yine betonla kaplanmış ve mezarın üzerine kanal şeklinde küçük bir derinlik oluşturularak mumlar burada yakılmıştır. Hemen yan tarafında Güz birliği kurbanlarının hazırlanması için kullanılan bir aş evi de yapılmıştır. Türbenin hemen üst tarafında ise “Seyrangah” olarak adlandırılan alanda ise dervişlerin semah döndükleri bir alan vardır. On iki hizmet sahiplerinin de makamlarının olduğu düşünülen yerler ise taşlarla belirtilmiştir. Yine insanlar bu hizmet sahiplerinin makamlarına da mumlar yakmakta ve niyaz etmektedirler. Menkıbesi anlatılan bu makam yöre halkı için önemlidir. Güz birliği kurbanları burada kesildikten sonra kardeşi Işık Çakır Türbesi ziyaret edilir. Aş evi ve ocaklıklar burada düzenli olarak hayır aşlarının yapıldığının delilidir.

Türbe-Yatır No: 116- Arap Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Arap Dede, Sahabeden olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Akçaalan/Gediz.

Mimari yapısı: Türbe bugün yıkılmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Sahabe olduğuna inanılır (KK111).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Ziyaret fonksiyonu kalmamıştır.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Ziyaret edilmez.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Tespit edilemedi.

Ödül ve cezalar: Arap Dedenin bulunduğu dağdan birkaç kendini bilmez ağaç kesmişler. Arap Dede de her defasında bu kişinin rüyasına girer "Siz benim elimi ayağımı kestiniz, ben de sizin ayağınızı keseceğim" demiş. Fakat o kişiler bu uyarıları dikkate almamış. Daha sonra bu kişilerin soyu kesilmiş (KK111).

Türbe-Yatır No: 117- Meyis Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Meyis (Veyis) Dede. İsmi Veyis olduğu için, halk tarafından "Meyis Dede" olarak bilinmektedir.

Yeri ve Konumu: Akçaalan/Gediz. Kasabanın kuzey tarafında yer alan bir türbedir. Belde içerisinde depremden etkilenmeyen tek türbe olarak da bilinir. Kasaba dışında yer alan türbenin hemen yanı başında kaba ağaçlar (meşeler) yer alır.

Mimari yapısı: Ahşap mimarisi ve yan tarafında yer alan aşevi ile gösterişli bir yapısı vardır. Mozaikle kaplanmış mezarı üzerine yeşil ve kırmızı bezler örtülmüştür. Baş kısmında ziyaretçilerin mum yakabilmesi için bırakılmış mumluklar dikkati çeker. Türbenin duvarları ise halılarla kaplıdır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bu mezar, Akçaalan Zaviyesinde yetişen bir evliyaya aittir.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK112).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olamayan ve çocuğu yaşamayanların çocuklarının yaşaması için (KK112).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Çocuk sahibi olmak için: Çocuk sahibi olmak isteyen buraya mum yakar ve adak adar. Dileği kabul edildikten sonra adağını yerine getirir. Türbenin etrafında bulunan heybetli ağaçlara da büyük bir hürmet duyulur. Ağaçların hiçbir dalını almazlar alırlarsa kendilerine felaket getireceğine inanırlar (KK112).

2) Adak için: Dileği kabul edilen kişiler buraya gelerek " Yufka vurmak" olarak bilinen fakir insanlara ekmek dağıtma uygulamasını yapmaktadır (KK112).

Ödül ve cezalar: Türbenin etrafında bulunan heybetli ağaçlara da büyük bir hürmet duyulur. Ağaçların hiçbir dalını almazlar alırlarsa kendilerine felaket getireceğine inanırlar (KK112).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Yöre halkından biri henüz 7 yaşlarındayken Meyis Dede'nin Türbesi'nin hemen yanı başında altın bulur. Bunu kimseye söylemez ve bir yere saklar. İkinci gün aynı yerden yine bir altın daha bulur. Bu olay birkaç kez tekrar ettikten sonra bulduğu altınları satmak ister. Kaynağını sorunca açıklamak zorunda kalır. Ertesi gün yine gittiğinde altını bulamaz.

Efsanelerdeki motifler: Bereket getirme.

Türbe-Yatır No: 118- PİR MAHMUT

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: PİR Mahmut. İsmi Mahmut olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Akçaalan/Gediz. Kasabanın kuzeybatı kısmında yer alan bu türbe kasabadaki pir sıfatını taşıyan tek türbedir. Akçaalan zaviyesinde yetişen bu eren üzerine yapılan türbeyi birkaç kez kabul etmediği söylenir. Türbenin içerisindeki sarmaşık ile türbenin içerisi süslenmektedir. Bu türbe köy yanında havadar bir alanda olduğu için yaşlılar gelir ve sohbetlerini bu türbe etrafında yaparlar.

Mimari yapısı: Beton duvarları ve mavi demir kapısıyla yakın zamanda inşa edilmiştir. Türbenin beton kubbesi vardır. Türbenin çevresi belediye tarafından düzenlenmiştir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK113).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Gelişme sorunu olan çocukların şifa bulması için, 2) Dili tutulan çocukların şifa bulması için(KK113).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hastalık için: Hasta çocukları bölgede bulunan kutsal adlandırılan bu zatların kabirlerine götürülerek bazı pratikler uygulanmaktadır. Taşların üzerine oturtturmak, delikli taştan geçirmek, başı ağrıyan insanlara “Yılancık taşı” adı verilen taşlarla tedavi etmeye çalışmaları taş ve kayalarda bulunduğu kabul edilen kutsallıkla ilgilidir.

Türbe-Yatır No: 119- Şeyh Bedrettin Türbesi

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Şeyh Bedrettin Türbesi, Yaralı Çam.

Yeri ve Konumu: Üzümlü Belediyesi/Gediz. Belediye sınırlarında Yeni Mahalle ile Eski Mahalle arasında kalan mezarlığın içinde Şih Bedrettin Türbesi yer alır. Yaralı çam olarak geçen ziyaret yeri ise 5-6 çam ağacından oluşan bir mekândır. Burada mezar olduğu kabul edilir, halk buraya yatır adını vermektedir.

Bu türbe yakın zamanda onarım görmüştür. Rivayetlere göre eski türbe içerisinde yer alan tarihi eserler kaybolmuştur. Mezar taşları yer alan türbe içinde bir tane mezar vardır.

Mimari yapısı: Kare planlı sıradan bir yapıdır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Tarihi kayıtlarda Kızılüzüm karyesinde Kırklar Bey Vakfı olarak geçmektedir. Bu zaviye dönemin önemli bir eğitim merkezidir. Bu mekân, Şeyh Bedrettin ve Şeyh Abdükadir'den feyz almak isteyen insanların uğradığı bir mekân olmanın yanında insanların gelip konakladığı bir yer olma özelliği taşımaktadır.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törenselle Ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın ziyaret edilir (KK135).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1)Yağmur duaları için, 2) Adaklar için(KK135).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

*Uygulamalar:*1)Yağmur duası için: Yağmur duaları türbe yakınına yapılır, 2) Adak için: adak olarak hazırlanan yiyecekler katılımcılarla birlikte yenir (KK135).

Türbe-Yatır No: 120- Sıtma Dede, Amzak Dede(Çukurören Köyü) vd.

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Sıtma Dede (Azmak Dedesi), Çukurören/ Yâren Dede, Dede Köyü/ Kocaçam-Polat/ Kocaorman –Samralar/ Dedenin Arkası- Sumaklı / Dedemçanı- Tepepınar (Arapşah)/ Koyun Dede-Sazköy/ Tekke-Yeşilova/ Dede-Uğurluca/ Dede- Yağmurlar/ Tekke-Yeğinler. Sıtma hastalığının tedavisinden dolayı (Sıtma Dedesi), Dost arkadaş anlamına geldiği için (Yâren Dede), Mezar başında yer alan çam ağacından dolayı (Kocaçam), Mevki adı (Dedenin

Arkası), Çam ağaçlarla kaplı alandan dolayı (Dedemçamı), Dede ve Tekke ise bölgede ziyaret yerlerini karşılayan bir kavram olduğu için bu adları almışlardır.

Yeri ve Konumu: Çukurören /Dede Köyü/ /Yağmurlar /Uğurluca / Yeşilova Sazköy/ Polat/ Samralar/ Sumaklı / Tepepınar (Arapşah)/ Yeğınler/Gediz.

Azrak mevkisinde Sıtma Dede vardır. Köye 500 metre uzaklıkta ağaçlarla kaplı alan içinde büyük bir çam ağacına Kocaorman adı verilir. Sumaklı köyünün hemen karşısında yer alan mevkiye Dedenin Arkası adı verilir. Tepepınar köyünün güneyinde 500 metre aşağısında çamlık bir alana Dedemçamı denilir. Köyün doğusunda Koyun Dede tepesinde Koyun Dede yatırı yer alır. Köy arazisi içinde köye 500 metre uzaklıkta köyün güneyinde Tekke mevkisi olarak adlandırılan yerdedir. Uğurluca köyü futbol sahasının hemen yanı başındaki mezarın adıdır.Yağmurlar köyü Kozaklı mevkisinde yığma taşlarla çevrili bir mezara Dede adı verilir. Yeğınler köyü'nün güneyinde köye bitişik bir tepeye halk tekke adını vermekte burada mezar yoktur.

Köyün içerisinde ve çevresinde yer alan bu mekânlarda yapı yoktur. Daha çok düşük adını verebileceğimiz, yol kenarlarında, tepe başlarında yığma taşlarla oluşturulmuş mezarlıklardan ibarettir. Hatta bazı yerlerde mezarın olmadığı dahi söylenmektedir. Saha çalışması sırasında kaynak kişinin “Dede falan kalmadı.” Sözü durumu özetlemektedir (Tekke- Yeşilova).

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Köylerdeki türbe ve yatırlar hakkında insanların yeterince bilgileri bulunmamaktadır. Dede olarak adlandırılan bu zatların köyün kurucusu olduğunu rivayet ederler. Yâren Dede-Dede Köyü/ Dedemçamı-Tepepınar (KK136).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kurak mevsimler(KK136).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal:1) Yağmur duası için (Kocaçam, Kocaorman, Dedenin Arkası, Dedemçamı, Koyun Dede, Dede-Uğurluca, Dede-Yağmurlar, Tekke-Yeğınler, Sıtma hastalığının tedavisi için, Sıtma Dedesi, eskiden Kocaçam olarak adlandırılan yere insanlar yağmur duası için giderlerken bugün tarla olması nedeniyle ziyaret fonksiyonu kalmamıştır (KK136).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Yağmur duası için:Yağmur duasında yapılan uygulamalar burada da gözlemlenmektedir. 2) Hastalığın tedavisi için: Sıtma Dedesi'nin toprağı hasta çocuğa yalıtılır, yatır etrafında dolandırılır, dua edilir.

3) Hayır için: Halk tarafından hayır aşları yapılır. Koyun Dede-Sazköy

Ödül ve cezalar: Dedenin bulunduğu yerden herhangi bir şey alınmaz (KK136).

Türbe-Yatır No: 121- Namazlağı Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Namazlağı Türbesi.

Yeri ve Konumu: Akçaalan/Gediz. Bu makam köy dışındaki bir şelale olan Kazankaya civarındadır. Dış kısmında Ali Baba yatırının bulunduğu dağdan geldiğine inanılan bir çeşme vardır. İnsanlar bu su ve yatırın arkasında bulunan taş yığına dileklerinin kabul olması için adakta bulunurlar.

Mimari yapısı: Yatır

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK110).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dileklerin kabulü için(KK110).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Ödül ve cezalar: Namazlağı Dede Türbesi'nin yanından bir kadın geçerken bir dal odun almış. Getirdiği odunu diğer odunların arasına koymuş.Bir gün ocak yakmaya kalkışmış. Odunluğun karşısındaki bir yere de ocağı yaktıktan sonra oturmuş. Odunluktaki odunlara birden gözü takılmış. Birkaç odun sanki tutuşmuş gibi ışık veriyormuş. Çevresindeki insanlara gördüğünü söylemiş. Komşuları da geliyor bakıyorlarmış. Fakat onlar hiçbir şey görmüyorlarmış.Yaşlı gün görmüş kadınlardan birisi odunları nereden getirdiğini sorunca kadın durumu anlamış. Odunları aldığı yere geri götürmüştü. O günden sonra o çevreden odun getiren olmamış (KK110).

Türbe-Yatır No: 122- Nur Ali , Doyumak Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Nur Ali ve Doyumak. İsmi Ali olduğu için, karnı aç olan insanların karnını doyurduğu için Doyumak adı verilmiştir (KK114).

Yeri ve Konumu: Akçaalan/Gediz. Akçaalan Beldesi çevresinde yer alırlar. Doyumak Türbesi mesire alanı olarak da bilinir. Meyis Dedeye çıkarken hemen sağ tarafta yer alan ve küçük bir kulübeyi andıran bu ziyaret merkezine de insanlar mum yakmakta ve adak adamaktadırlar.

Mimari yapısı: Deprem öncesi hemen yanı başında bulunan büyük bir su kuyusuyla anılan Doyumak Dede birkaç kez yöre halkı tarafından görülmüş, depremde kaybolan bu türbe daha

sonra biraz yukarı tarafa betondan yapılmıştır. Küçük penceresiz kulübeyi andıran türbenin küçük bir kapısı vardır. İçeride bir tane mezar yer alır. Baş ve ayak hece taşlarına tülbentler bağlanmıştır.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimi olmaksızın(KK114).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Cilt hastalığı için, 2) Mide rahatsızlığının tedavisi için(Doyumak Türbesi) (KK114).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Aç olan insanların karnı bu sudan içtikleri zaman doyduğuna inanılır (KK114).

Uygulamalar: 1) Hastalıkların tedavisi için: Özellikle suyunun cilt hastalığına ve mide rahatsızlığına iyi geldiğine inanılır.

Türbe-Yatır No: 123- Kabsal Ebe, Meryem Ana, Yâren Ana

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Kabsal Ebe, Meryem Ana, Yâren Ana. Köy sınırları içinde yer alan üç kadın evliyanın adıdır.

Yeri ve Konumu: Akçaalan /Gediz. Köy sınırları içerisinde, su başında yer alır (Kabsal Ebe).

Mimari yapısı: Yatır.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK114).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Mum yakmak için, 2)Çaput bağlamak için, 3) Dilek ve isteklerin kabul edilmesi için, 4) Bir süre kalıp ibadet etmek için (KK114).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hastalıkların tedavisi için: Yörede Kabsal Ebe olarak bilinen ve Doymak çayı çevresinde bulunan yatırdan alınan suyun çeşitli hastalıklara iyi geleceğine inanılır (KK114)

Türbe-Yatır No: 124- Doğru Gazi Baba

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Doğru Gazi (Doğru Baba). İnsanlara doğru yolu gösterdiği için “Doğru Baba” adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Akçaalan /Gediz. Kasaba dışında kasabaya hakim dağda yer alır.

Türbenin bulunduğu alanın tamamı meşe ağaçlarıyla çevrili 40 dönümlük bir mevkii kaplar. Doğru Gazi tepesinden çevreye bakılınca tüm köy ve kasabalar görülmektedir.

Mimari yapısı: Ballı Baba'nın hemen üst tarafında dağın başında etrafı taşlarla çevrili mezardan ibarettir. Mezarın yanı başında Doğru Baba'nın atının eğeri taş kesilmiş olarak durur. “Doğru Gazi'nin attan düştükten sonra çok sevdiği eğeri için okuduğu şu dua ile: “Bulanandı gözlerim daldı ummana, Ya eğer taş olda kalma düşmana, Yollandım giderim ulu Rahmana, Ya eğer tas kesil, kalma düşmana!” dizeleriyle eğerinin taş kesildiği anlatılır. Kasabanın uzağında bulunan Doğru Gazi Türbesi yakınında bulunan ve menkıbesi de anlatılan ve halk tarafından nefeslere konu olan Doğru Gazinin "Taş olan eğeri" yörede kutsal addedilmektedir.”

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: İydiş Alanı ve Akyokuş'ta bozulan düşman kuvvetlerinin bir bölüğü şimdiki Akçaalan köyünün bulunduğu yerdeki Rum köyüne doğru çekilmiştir. Gündüz Bey ile Doğru Bey müfrezeleri onları takip ederek Akçaalan önlerinde düşman süvari ve piyadeleri ile iki saat ok ve kılıçlarla çarpışmalar devam etmiş. Doğru Gazi yaralansa da mücadeleyi bırakmamış atının da yardımıyla bugünkü türbenin olduğu yerde şehit düşmüştür (KK115).

Ya atım bitkinim binemiyorum, gemine değmesin düşman elleri, Solumdan sağıma dönemiyorum, Gemine değmesin düşman elleri” Atın Doğru Gaziye verdiği cevap: “ Ey Ağam! Benim de doğrudur özüm, Bırakıp gidemem a iki gözüm, Sen ölürsen bil ki ben de öksüzüm, Ben ölmeden yaklaştırmam kimseyi.” (KK115).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Yaz aylarında (KK115).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1)Sıkıntılardan kurtulmak için: Yaz aylarında, bol suyunun olduğu bu tepeye gelinerek hem türbe ziyareti yapılır hem de kebaplar çevrilerek piknik yapılır. Her türlü sıkıntıdan kurtulmak için ziyaret edilir. 2) Bereket için: Bereket ve bolluk için gidilir. Türbenin içinde delikli bir yer vardır. Bu deliğin içinden arpa, buğday ve değişik böcekler çıkmaktadır. 3) Çocuk sahibi olmak için: Bu deliğe çocuğu olmayan kadınlar ellerini sokarlar ve dilekte bulunurlar. O delikten ne çıkarsa onu yutarlar. Sonunda dilekleri kabul olursa oraya kurban keserler (KK115).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Doğru Gazi'nin taş kesilen eğerine el ve yüz sürmek, yörede taş, kaya ve dağlara ait bütün inanç ve pratiklerde adı geçen varlıkların; koruma, kurtarma, dilekleri kabul etme, uğur, bolluk ve bereketi sağlama gibi bir takım kuvvet unsurlarına sahip oldukları inancına dayanmaktadır.

Akcaalan Beldesinde bulunan diğer türbe ve yatırlar ise şunlardır: Kıran Dede ve Tuzla Türbeleri: Kasabanın kuzey kısmında, Meyis Dede'nin hizasındaki bu iki makamında yatırını yoktur. Üzeri çatı ile kapalı köhne bir yapıdır. Bir rivayete göre her ikisi de aynı kişilerdir. Dileği kabul edilen kişiler buraya gelerek " Yufka vurmak" olarak bilinen fakir insanlara ekmek dağıtma uygulamasını yapmaktadır. Bütün yatırlarda olduğu gibi burada da mumlar yakılmakta ve dilekler tutulmaktadır. Diğer türbelere göre bitki örtüsü bakımından fakir olduğu için kır ifadesinin karşılığı bu adlandırmayla anılmaktadır (Aday- Adıyaman, 2007, 454).

Selviyaren Türbesi, Hüseyin Dede Türbesi, Ballı Baba, Madan Dede, İldır Işık, Hardal Dede, Gülşah Dede, Çırac Dede...

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Efsanelerdeki motifler: Taş kesilme (Halk tarafından nefeslere konu olan Doğru Gazinin "Taş olan eğeri" yörede kutsal addedilir.) hayvanla konuşma (Atıyla konuşması), hızır ve diğer gayb erenleriyle görüşme, melekler tarafından defnedilmesi,

Türbe-Yatır No: 125- Ali Dede, Çam Dede, Yunus Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ali Dede, Çam Dede, Yunus Dede. İsminin Ali olduğu için, Çam ağacına da Çam Dede denilir.

Yeri ve Konumu: Ali Dede, 1946 yılında onarım gören köy camisinin hemen yanında hatta bodrumunda yer alan beton bir türbedir.

Aksaklar köyünde kutsal kabul edilen diğer bir ziyaret yeri de Çam Dede'sidir. Köyün hemen üzerinde yer alan ihtişamlı çamlar, halk nezdinde saygıyla karşılanır. Yunus Dede, köy üzerindeki tepedir.

Mimari yapısı: Türbe tüm Gediz Vadisini ayaklar altına seren bir konuma sahiptir. Türbe, köyün en yüksek tepesindeyken bugünkü yerini aldığı rivayet edilir.

Köy camisinin hemen alt tarafında yer alması nedeniyle dışarıdan bir türbenin olup olmadığı anlaşılmamaktadır. İçeride bir tane mezar yer alır. Yeşile boyanmış türbenin içi halıyla kaplı ve beton sandukanın üzerinde yeşil örtü serilidir. Ziyaretçiler tarafından bırakılan tülbent ve tespihler sandukanın üzerine bırakılmıştır.

Çam Dede'nin bulunduğu alanda ise mezar yoktur. Evliyayı görenlerin olduğu söylenir. Ali Baba'nın buradaki erenlerle görüştüğüne inanılır. Yunus Dede taşlarla çevrili bir mezardan ibarettir. Yanı başında bulunan kayada resminin olduğuna inanılır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Ali Dede'nin köyün kurucularından olduğuna inanılır (KK116).

Rüyamda, ben onu gördüm. O zaman kırk yaşındaydım. Çok korkuyorum. Fadime korkma kızım dedi. Dedeyim ben dedi. Korkma sen git abdest al iki rekât namaz kıl dedi. Ben çok korktum titriyorum. Dedenin yanı başına namazlayı yaydım namaz kıldım. Bir daha hiç korkma Allah bereketini çok versin ömrünü uzun etsin deyip sırtımı sıvazladı (KK116).

Ali Dede, Yunus Dede ve Murat Dağ'ında yer alan Murat Dede'dir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Bayramlarda(KK116).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Askere giden gençlerin sağ salim dönmesi için(Ali Baba) (KK116).

Toplumsal: Yağmur duası için(Çam Dede ve Ali Baba) (KK116).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Askere gidecek gençler köy girişinde bulunan kaba ağaç olarak bilinen ağacın çevresinde toplanırlar ve daha sonra birlikte dua edilir. Kaba Ağaç (meşe ağacı) tan alınan dal parçası askerlik bitinceye kadar saklanır, alınan bu dal parçasının bu şekilde kendilerini kazadan beladan koruyacaklarına inanılır Gediz-Çam Dede (KK116).

Uygulamalar: 1 Çocuk sahibi olmak için: Buraya çocuğu olmayanlar gelir türbe etrafında üç kez döner ve daha sonra bağlanırlar. Bağlama işini köyden birileri yapar, eğer ki köylü olmazsa kendisi de yapabilir. Önce abdest alınır şadırvandan, dört rekât namaz kılınır. Dilek ve istekler dile getirilir ve adaklar adanır. "Allah'ım bana bir evlat ver, eli, ayağı düz olsun". Benim çocuğum olmuyor, senin duanı almaya geldim" deyip dua edilir. Para bırakılır. Bununla oranın ihtiyaçları karşılanır. Önceleri al, yeşil yazma bağlanırdı, mum yakılırdı. Adak olarak genellikle tavuk adanır, eğer varlıklısı bu büyük baş hayvan da olabilir. Köy sakinlerinden ve civar köylülerden bağlanarak çocuk sahibi olan bir hayli insan vardır. Erkek çocuklarına Ali ismi verilir (KK116).

2) Yağmur duası için:Yağmur hayırları da bu dedenin önünde yapılır (KK116).

3) Askerlik için: Askere gidecek gençler köy girişinde bulunan kaba ağaç olarak bilinen ağacın çevresinde toplanırlar ve daha sonra birlikte dua edilir. Kaba Ağaç (meşe ağacı) tan alınan dal

parçası askerlik bitinceye kadar saklanır, alınan bu dal parçasının bu şekilde kendilerini kazadan beladan koruyacaklarına inanırlar Gediz-Çam Dede (KK116).

Ödül ve cezalar: Anlatılanlara göre savaş yıllarında buraya saldıran Yunanlılar burada yatan zatın sayesinde köye hiçbir zarar verememiş. Bu zat kötülüklerden korumuş. Anlatıya göre Yunan askeri komutanı buraya gelir. Türbedeki mezarın şahidesine kılıçla vurur, oracıkta ölür (KK116).

Buradaki çamlar kesilmez. Anlatılanlara göre bu çamlardan dökülen kozalaklar yerde kalmaz kaybolur. Kimse onlara dokunmaz. Bir kişi bu kozalaktan yakmak için götürdüğünde kozalaklar kızıl kızıl olmuş ataş gibi dağılmış. Bir daha götürmemişler. Bunun sebebi bu yatrın olması (Çam Dede) (KK116).

Bu köy iki defa deprem gördü amma bu dede sayesinde bir tane tavuğumuz bile ölmedi. Bu depremde Erdoğan, Eski Gediz hepsi yok oldu bir çok cenaze çıktı bizim buradan bir tane bile kişi ölmedi (KK116).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler:

Efsanelerdeki motifler: Halkı felaketten koruma (Yunan askerleri köye zarar vermemiş, depremde korumuştur.), Hastaları iyileştirme, öldükten sonra varlığını gösterme (Dedelerin birbirleriyle görüşüklerini görenlerin olması), düşmana felaket musallat etmek (Türbeye bomba atan düşman askerine felç iner.), taş kesilme (Yunus Dede taş kesilmiştir).

Türbe-Yatır No: 126- Murat Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Murat Dede. Adı Murat olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Gediz. Murat Dağı üzerinde yer alır.

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi bazı dağ isimleri evliya ile anılır. Bunlardan bir tanesi de Murat Dede ve Murat Dağı'dır. Bugün Gediz ilçesinin önemli termal merkezlerinden olan Murat Dağında yer alan türbenin bahçe kapısına Murat Dede ismi yazılmıştır.

Mimari yapısı: Ahşap türbe, günümüz şadırvan mimarisine benzetilse de tamamı ahşapla kaplanmıştır. Murat Dede'nin kabri de ahşapla kaplanmış ve üzerine yeşil örtü serilmiştir. Duvarlarına ve demir parmaklıklara asılmış havlular dikkat çekicidir. Yanı başında namaz kılmak ve Kuran ı Kerim okumak için yerler yapılmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Türbe duvarına asılı levhada şunlar yazılıdır: "Burada Kara Bali olan Murat Gazi yatar. O Türkistan'dan Anadolu'ya göçüp gelen nice uygarlıklar yeşerip boy attığı bu toprakları Türk yurdu haline getirmek için savaşırken oracıkta canını veren binlerce şehidimizden biridir. Onun destansı kişiliğinin dağı saran ışığında, Türkmen savaşçılarının şehitliğe

yücelişini görürsünüz. Murat Dede Germiyanoğulları'nın fetihlerine katılmış, savaş meydanlarında unutulmaz kahramanlıklar göstermiş bilge bir efendi. Dindymon (Gediz) çarpışmaları bütün hızıyla sürüyor. Murat Gazi girdiği düşman safını darmadağın ediyor. Nasıl olduysa oldu bir düşman kılıcıyla ölümcül bir yara aldı. Bir anda ortalık karışmış ve gaziler Murat Gazi'yi çatışma alanından dışarı çıkarmış, herkesler çırpınıyor. Derin kılıç yarasını tumar için birazcık su olsaydı diye çaresizce çevreye bakıp Yüce Yaradana yakarıyorlardı. Umutların söndüğü çaresizliğin doruğunda, sırlar aleminin derinliğinden gelir gibi bir su şırlıtısı duyuldu. Kayaların arasından fıskıran su buharı saçarak çağılıyor, her şeye gücü yeten yüce yaratan Türkmen savaşçılarına adeta fethi müjdeliyordu. Gaziler gönüllerinde Allah sevgisi, dudaklarında şükran duasıyla bir suya bir Murat Gazi'ye koşuyor, gazilerini yaşatmaya çalışıyorlardı.

Oysa o sırada Murat Gazi şehitliğe, o yüce makama koşuyordu. Çünkü o seçilmişlerdendi. Tam o sırada kardeşi dağın başka yerinde çıplak sarp tepenin dibinde şahadet şerbetini yudumluyordu. Sonra iki aziz şehidin bedenleri yan yana geldi. Kardeşi şehitliğin gurur ve sevincini kardeşiyle paylaşmak istemişti. Murat Gazi her şehidin makamının mübarek kanının aktığı yer olması gerektiğine inandığı için kardeşine:

-Be hey fikirsiz! Nerede şehit oldunsa var oraya git senin makamın orasıdır, diyerek kardeşini o çıplak tepenin dibine gönderdi. Murat Gaziyi, hemen oraya, şehit düştüğü yere, adımı bile bilmediğimiz kardeşini de o çıplak tepenin dibine gömdüler (KK117).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Bilhassa yaz aylarında ziyaret edilmektedir. Termal turizmin önemli merkezlerinden olması hasebiyle yazın ziyaretçileri fazlalaşır.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Aynı zamanda türbeye para ve bez adağında bulunmak için, 2) Çocuğu dünyaya geldikten sonra yaşaması için, 3) Mutlu bir evlilik başlangıcı için, 4) Cilt hastalıklarının tedavisi için,

Türbe-Yatırım Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Ziyaret için: Bilhassa yaz aylarında ziyaret edilmektedir. Genellikle Gediz ilçesi, kasaba ve köylerinden gelen insanlar ziyaret etmekle birlikte çevre ilçe ve illerden de bu türbeye ziyarete gelenler olmaktadır (KK117).

2) Dilek için: Dileklerinin yerine gelmesi için bu türbeyi ziyaret edenler, burada dua etmekte, namaz kıılıp Kur'an okumaktadırlar. Aynı zamanda türbeye para atanlar ve eşarp türü bez bağlayanlar da bulunmaktadır (KK117).

3) Çocuk sahibi olmak için: Buraya genellikle çocuğu olmayan veya yaşamayanlar, evlenmek isteyenler, bazı hastalıklardan kurtulmak isteyenler gelmekte olup, dilekleri yerine geldiğinde de burada kurban kesmektedirler. Burası aynı zamanda Alevi Türkmenlerince de önemli

bir ziyaret mekânıdır. Türbe çevre Alevileri yanında Sünniler tarafından da kutsal kabul edilip etkin bir şekilde ziyaret edilmektedir. Türbeye bağlanan havlu ve namazlağılar etkin şekilde ziyaret edildiğinin göstergesidir (KK117).

4) Kurban: Alevi vatandaşlarımızın adak kurbanlarını kestikleri bir mekânıdır. Kurbanlar tığlandıktan sonra orada kesilir, pişirilir ve yenir. Ziyaretçiler tarafından mezarın bulunduğu yere para atılmakta, dilek tutup parmaklıklara elbise parçaları bağlanmaktadır. Kadınlar tarafından sıklıkla ziyaret edilmektedir (KK117).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Bulunduğu mekânlara adını vermiş iki kardeşi vardır, isimleri deli dolu hoş davranışlarından dolayı Fikirsiz ve adımı kimsenin bilmediği kişi ve bir de altın sarısı saçlarıyla Sarıkız. Bu üç kardeş halkın gözünde eren evliya olarak geçmekte. Oba halkı Dindymon (Gediz) bölgesinde yurt kurma telaşındayken bu üç kardeş bir görünür bir kaybolur kimse nereden geldiğini bilmez onlara Gaip erenler derlerdi. Üç kardeş kim darda kalsa yardımına koşar, yolda kalana yardım eder güler yüzü ve yardım severliğiyle insanların takdirlerini kazanmışlardı. Günler öylece giderken oba bir gün aniden saldırıya uğrar. Bizanslılar obayı kılıçtan geçirmişlerdi. Saldırında kurtulanlar kendilerini dağın yamaçlarına kuş uçmaz kervan geçmez alanlara gizlemişlerdi. Bunlardan birisi de Sarıkızdı. O altın saçlı güzel gözlü Sarıkızdan eser yoktu. Yıpranmış hırpalanmış gülen gözleriyle kardeşlerinin kollarında hakkın rahmetine yürümüştü. Onu yıkayıp gömmekte kardeşlerine düşmüştü. Bu dağ başında suyu nerede bulacaklardı. Bu sırada yaratıcıya yalvardılar. Her şey yoktan var eden yüce Allah dualarını kabul etti ve yanı başlarındaki kaya büyük bir gürültüyle ikiye ayrıldı ve sıcak su fişkırmaya başladı. Onu o suyla yıkayıp oracığa gömdüler.

Murat ve Fikirsiz kardeşler hem kardeşlerinin öcünü almak hem de obalarını tekrar kazanmak için cengaverlere katıldılar savaş sürerken neden bilinmez Fikirsiz bir anda ağaca tırmanıverdi ve oracıkta okla şehit oldu. Murat da belli bir süre savaştıktan sonra Hakkın rahmetine kavuştu. O günden bu yana Murat Dağı ve Türbesi'ndeki sıcak suyun Sarıkızın yardımseverliğiyle bulunduğu ve hastalıkları iyileştirdiği rivayet edile gelir (KK117).

Murat Dede, Murat Dağı ılıca hamamlarının olduğu yerde yine başka devletlerle harbederken, Murat Dedenin kellesini kopartmışlar. O zaman o da kellesini koltuğuna kısırmıştır, el yordamıyla, kime gelirse, bütün milleti kırmış. Orda, o zaman kadının biri demişki:

- "Adama bak yahu! Kellesini koltuğuna kısırmışta bütün milleti kırıyor." Öyle deyince eliyle kellesini koltuğunda usulca yere koymuş. O zaman kılıcını yere bir saplamış. Kılıcı çekince, yarasından sıcak su kaynamaya başlamış. Oraya yatmış. Onun defnini sıcak suyla orada yıkamışlar.

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Murat Dede'yi görenler vardır). Yerden su çıkması (Yaralandığı sırada yerden sıcak su çıkar). Bereket getirme (darda kalsa

yardımına koşar). Kayayı ikiye yarma (Dua ile kayanın ikiye ayrılması). Başını kaybetmesine rağmen savaşıma.

Türbe-Yatır No: 127- Tekke(Pınarbaşı)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke. Türbe ve yatırların yöredeki genel adıdır.

Yeri ve Konumu: Pınarbaşı/Gediz. Gediz İlçesine 8 km uzaklıkta yer alan Pınarbaşı Köyü'nün üzerinde köy içme suyunun hemen yanı başında köy mezarlığının içinde türbe yer alır. Bugün mesire alanı olarak kullanılan alanın köşesinde ve mezarlığın hemen baş tarafında yer alır.

Mimari yapısı: Köy mezarlığının girişindeki türbe kare planlı, beton kubbelidir. Türbe içinde yan yana üç mezar vardır, kitabesi bulunmayan türbelerin mezar taşları da yoktur. Beton mezarların üzerinde tülbentler, daneler, namazlağılar örtülüdür. Anlatıya göre burada yatan biri kadın biri erkek bir de genç olmak üzere üç kişi yatmaktadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Horasan erenlerinden olduğu burada şehit oldukları söylenir (KK118).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Pazar günü ve Cuma günleri,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için. 2) Ev sahibi olmak için (KK118).

Toplumsal: 1) Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Çocuk sahibi olmak için: Çocuğu olmayanlar gelir ve bağlanırlar.

2) Adak için: Güçleri yettiğinde horoz, keçi, koyun adanır. Genellikle yeşil ve kırmızı bezler bağlanmaktadır. Kapıdan girince mezarın baş tarafından geçilmez, kableye doğru yürünür, baş tarafına gelince tekrar gelinen noktadan geri geri çıkarılır. 3) Yağmur duası için: Yağmur duasında yapılan uygulamalar Kütahya yöresinin tamamındaki yağmur duasına benzerdir (KK118).

Ödül ve cezalar: Türbenin bulunduğu yerde bir kahve açılır. Özellikle yazın gelen insanların yemesi için et pişirip hayvan kesmektedir. Sabah sekiz sıralarında bir patlama olur ve kahve sahibi ölür. Tüpün patladığı söylenir. Sebebi olarak da o gün orada içki içilmekte ve kumar oynanmaktadır. Uygunsuz olan ve abdestsiz olan kişilere kapı açılmadığına inanılır. Türbe ve yatır çevresinde içki kullanan kişiler cezalandırılır (KK118).

Türbe-Yatır No: 128- Sarıkız Türbesi(Cebrail Belediyesi)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Sarıkız. Saçlarının renginden dolayı bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Cebrail/Gediz. Cebrail Belediyesinin güneydoğu noktasında

Köyün doğusunda yer alan türbe köyün üst tarafında yamaçta yer alır. Çevresi telle çevrilmiştir. Bina yakın zamanda yapılmış çevresinde ağaçlar yoktur. Türbenin hemen yanı başında aş evi yer alır.

Mimari yapısı: Dikdörtgen şeklindeki beton binanın demir bir kapısı vardır. Türbe içinde bir tane mezar yer alır. Mezarın üzerine halı serilmiş, halının da üzerine evlenecek kızlar ve adağı olan kişilerce bırakılmış daneler bırakılmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Türbede yer alan mezar taşında şu bilgiler yer alır: Anadolu Erenleri, Sultan Sırma, Sarıkız. Doğum:20.02. 990- Ölüm:24.02.1030

Bu köyde güzel bir kız varmış. Anası onu su doldurmaya göndermiş. Annesinin gönderdiği yerden gelmemiş. Aramışlar sormuşlar bulamamışlar. Daha sonra anlamışlar ki Andık (ayıya benzeyen bir hayvan) onu sürüye sürüye götürmüş. Saçları da kuşburnunun dallarına takılmış. Andığın Sarıkız'ı yediğini söylenir (KK119).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın,

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hıdrellez.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Her türlü dilek ve istek için, 2) Özellikle genç kızlar talihlerinin açılması için, 3) Evliliklerinin huzurlu geçmesi için, 4)Sarılık hastalığının tedavisinde de gidilir (KK119).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Mezarın üzerine halı serilmiş, halının da üzerine evlenecek kızlar ve adağı olan kişilerce bırakılmış daneler bırakılmıştır. Her türlü dilek ve istek için gidilir, özellikle genç kızlar talihlerinin açılması, evliliklerinin huzurlu geçmesi için ziyaret eder dileklerini dilerler. Sarılık hastalığının tedavisinde de gidilir. Dileği kabul edenler mum adaklarını yaparlar (KK119).

Ödül ve cezalar: Sarıkıza dua etmeden geçen olursa o gece Sarıkız, uyarır. Saygısız davrananları cezalandırır (KK119).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme, türbede ışık belirmesi (Kalp gözü açık olanlar türbede yanan ışığı görür).

Türbe-Yatır No: 129- Mehmet Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Mehmet Dede. İsmi Mehmet olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Ece /Gediz. Köy mezarlığında yatan Mehmet Dede ve ünlü Ece suyunun çıktığı tepede yatan Dede'nin tarihi hakkında bilgiler yoktur.

Mimari yapısı: Yatır

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Mehmet Dede ve Ece Suyu yanında bulunan Dede'nin tarihi şahsiyeti hakkında bilgi yoktur.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hayır aşları hep burada pişirilmiş yağmur duaları da burada yapılmıştır (KK121).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duaları için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Hayır aşları hep burada pişirilmiş yağmur duaları da burada yapılmıştır. Halk tarafından Dede olarak adlandırılan yerde bir mezar yoktur, büyük bir taş Dede ismi verilmiştir. Bugün ziyaret fonksiyonu kalmamıştır (KK121).

Ödül ve cezalar: Buradaki ağaçların kesilip yakılması yöredeki diğer ağaçlarda olduğu gibi hoş karşılanmaz (KK121).

Türbe-Yatır No: 130- Gaflet Baba Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Gaflet Baba Türbesi- Koca Bey (İncir Dede) Yatırı. Halk tarafından bu tepeye Gaflet Tepe de denilmektedir. Gaflet Baba bu topraklar için canını vermiş bedel olarak ödemiştir. Mezarı buraya yapılmıştır (KK117).

Yeri ve Konumu: Eski Gediz/Gediz. Çavdarhisar'dan Eski Gediz'e gelirken, yolun sağında, üstü kiremit örtülü, tek katlı türbedir.

Ömer Bey mahallesi ve camisi olan bu zatın bulunduğu yerde incir ağacı çıkar ve halk arasında buna İncir Dede dendir. Halk arasında Koca Bey olarak da rivayet edilir. Gerçek ismi ise Ömer Bey'dir.

Bedel tepe üzerinde yer alan Gaflet Baba Türbesi'nin etrafı ağaçlarla çevrilidir. Türbenin içindeki mezar hazineler tarafından talan edilmiş, taşlarla çevrili şekilde yer alır.

Ömer Bey mahallesi ve camisi olan bu zatın bulunduğu yerde incir ağacı çıkar ve halk arasında buna İncir Dede denilir.

Mimari yapısı: Kare planlı türbenin ön kısmına yağmurdan korumak için saç örtülmüş, üstü kiremit örtülü, türbe duvarları ise ağaç ve tahtadan oluşturulmuştur. Bugün mezar talan edilmiş, etrafı moloz taşlarla çevrilmiştir. Ziyaretçiler tarafından bırakılan havlular duvara asılmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Eski Gediz beldesinde "Bedel Tepe" adlı mevkide bulunmaktadır. Gediz'in fethi sırasında Bizans imparatorluğu ona bir elçi olarak göndermiş fakat Gediz valisi Nicola tarafından kale surlarından aşağı atılarak şehit olduğu rivayet edilir. Gerçekten de bugün ki tepenin ismi bugün bile bedel tepesi olarak geçer. Halk tarafından bu tepeye Gaflet Tepe de denilmektedir. Gaflet Baba bu topraklar için canını vermiş bedel olarak ödemiştir. Türbesi buraya yapılmıştır (KK117).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kurak mevsimler, hafta sonları (KK117).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Sütü olmayan kadınlar için, 2)Yağmur duası için, 3) Rahatsız olan çocukların iyileşmesi için(KK117).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Sütü kesilen kadınların sütünün gelmesi için: İncir ağacının bulunduğu yere sütü olmayan kadınlar gider. Türbedar ekmek parçası verir, etrafında üç kez döner ve bu uygulamalardan sonra sütünün artacağına da inanılır (KK117).

2) Dilek için: İnsanlar dilek ve duada bulunmak üzere bu "türbeyi ziyaret etmektedirler.

3) Adak için: Duası kabul olan kişiler burada yemek yapıp komşularına dağıtmaktadırlar.

4) Yağmur duası için: yağmur duası için de bu türbeye çıkılmakta, burada dua edilmekte, hayvan kesilip yemek dağıtılmaktadır (KK117).

5) Huysuz çocukların iyileşmesi için Gaflet Baba Türbesi'nde yer alan tokmakla rahatsızlanan çocuğun vücudu sıvazlanır. Bu işi türbedar ya da köy halkından birileri yapar. Gaflet Baba Türbesi'nden alınan toprağı yanında taşır (KK117).

Ödül ve cezalar: Kurtuluş savaşı esnasında Yunanlılar belli bir bölgeyi ele geçirmiş ve bu tepeyi işgal etmişlerdir. Sabah uyandıkları zaman, Yunan askerlerinin rahatsızlandığı el ve yüzlerinin çarpılmış şekilde kendilerini tepenin aşağılarında buldukları rivayet edilir (KK117).

Türbe-Yatır No: 131- Gelin Çamı

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Gelin Çamı. Birbirini seven iki gencin kaçarken kavuşamayacaklarını anlamasıyla kendilerini çam ağacı altında öldürdükleri yerin adıdır.

Yeri ve Konumu: Eski Gediz/ Gediz. Tepe üzerinde yer alır.

Eski Gediz'de Türkmen bağlarına bakan tepelerin birinde Gelin Çamı denen büyük bir çam ağacı vardır. Bu, dalı budağı yerde olan çamın altında bir yatır vardır.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Birbirini delicesine seven iki genç, bir türlü kavuşamazlar. En büyük engel kızın babasıdır. Babanın inadı bir türlü kırılmaz, bütün köylü o kadar uğraş verse de babayı kimsecikler ikna edemez. Sonunda iki gence kaçmaktan başka fırsat kalmaz ve bir gece kaçarlar. Durumu öğrenen kızın babası ve kardeşleri öfkeden deliye dönüp oğlanın evini basarlar. Oracıkta bulamazlar ve silahlamp kaçakların peşine düşerler. Kız ve oğlan gün boyu koşmaktan iyice yorulmuş gelip dayandıkları ulu bir çamın altında dinlenmeye çalışmaktadırlar. Bir ara batan güneşin kızılığında kendilerini takip edenleri fark eder gibi olurlar. Genç sevdalılar yüreklerine düşen ateşler içinde çırpınırken kızın babası ve kardeşleri onları görmüşlerdir. Koşmaktan bacaklarında derman kalmayan sevdalılar yolun sonuna geldiklerini anlayıp kaderlerine razı beklemeye başlarlar. Kız yakalanmaktan çok babasının sevdiğini öldürmesinden korkmaktadır. Kız sevdiğine sarılıp : “Böylesine bir sonu ve acılarla dolu ayrılığa razı olmamaktansa ölmeye hazır olduğunu fısıldar. Oğlan kızın “ Bizi birbirimize yâr etmezler, haydi dediğimi yap” diye yalvarışlarına daha fazla dayanamaz. Önce kızı sonra kendini vurur. İşte bu mezar tek bir yürek olan gençlere aittir ve dünden bu güne “Gelin Çamı” olarak anılır (KK117).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Yaz aylarında (KK117).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Mutlu bir evlilik başlangıcı için(KK117).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Evlenmek isteyen gençler çam ağacına çaput bağlar, dualar ederler (KK117).

Türbe-Yatır No: 132- Tekke(Gökler Belediyesi)**Türbe-Yatırın Kimliği****Türbe-Yatırın;**

Adı ve anlamı: Tekke (Yusuf Dede Tekkesi). İsim ve unvanları olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Gökler Beldesi/Gediz. Gediz -Altıntaş karayolunun 12.Km sinden kuzeye ayrılan ve Sazköy'ün içinden geçen yaklaşık 7 km lik yolla ulaşılan belde ilçenin kuzey doğusundadır. Gediz ili Gökler beldesinde beldenin batı yakasında yer alan ve tekke olarak adlandırılan ziyaretgâhta bir türbe bulunur.

Hakim bir tepe üzerinde yer alan türbenin arazisi kıraçtır. Bu türbeye halk tekke adını verir. Tekke bugün Kayacık köyü sınırları içinde kalmıştır.

Mimari yapısı: Türbenin eski hali ahşap yapıda ve çatı kısmı göçmüşken Gökler beldesinin yardımıyla, yakın zamanda betondan şadırvanlı olarak inşa edilmiştir. İçeride bir tane mezar taşı yer alır. Türbe etrafında bulunan çam ağaçları da dikkat çekicidir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Yusuf, Tekke (Köylüler bu adı kullanırlar)

Unvanı: Namazlar Çamı Dedesi, Azeyrek Dedesi, Akyol Dedesi, Mantarlık Dedesi, Cumali Dedesi, Dibekkıranı Dedesi.

Cinsiyeti: Bilinmiyor.

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Burada yatan kişinin şehit olduğu rivayetler arasındadır. Beldenin batı yakasında Osmanlı döneminde Gökler Tekkesi diye kayıtların olması buradaki mezarın tekke eşrafından olması ihtimalini düşündürür. Beldenin değişik mekânlarında Dede mezarlarının bulunması bu söylemimiz kuvvetlendirir. Ayrıca beldenin çeşitli yerlerinde; Namazlar Çamı Dedesi, Azeyrek Dedesi, Akyol Dedesi, Mantarlık Dedesi Cumali Dedesi, Dibekkıranı Dedesi, mevcuttur.

Türbe-Yatırın İşlevleri**Ziyaret zamanları:**

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Mayıs ayı ve kurak mevsimler (KK122).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1).Yağmur duası için, 2) Hıdrellez kutlamaları için(KK122).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Yağmur duası için:Yağmur duası yapılır, toplu namazlar kılınır, yapılan hayır yemekleri birlikte yenir. 2). Adak için: Meşe ağaçlarına çaput bağlanır dilekler dilenir (KK122).

3) Hayır için: Yağmur törenleri zamanında kurbanlıklar alınır, tören günü kesilen hayvanların etinden yemek ve pilav yapılır, ziyaretçilere dağıtılır (KK122).

Ödül ve cezalar: Türbe etrafında bulunan çam ağaçları da dikkat çekicidir, her yerde olduğu gibi burada da ağaçlara dokunulmaz (KK122)

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Bereket motifi, tabiat kuvvetlerine hükmetme (Yağmur yağdırması)

Türbe-Yatır No: 133- Dede Çamlığı, Şemşet Dede**Türbe-Yatırın Kimliği****Türbe-Yatırın;**

Adı ve anlamı: Dede Çamlığı, Şemşet Dede. Çam ağaçlarıyla kaplı alandaki mezarlara verilen addır.

Yeri ve Konumu: Gümele Belediyesi/Gediz. Dede çamlığı olarak bilinen ve bugün 29 hektarlık bir alanı kaplayan bölgeye bu isim verilir. Beldenin bitişiğinde mesire alanı olarak düzenlenen bölgede iki tane yığma taşlarla çevrili mezar oluşturulmuştur (Dede Çamlığı) Gümele Belediyesi içerisinde Şemşet Dede türbesi vardır.

Heybetli çam ağaçları yer alan bölge bugün mesire alanı olarak kullanılır (Dede Çamlığı) Şemşet Dede ise, belde merkezinde yer alır. Etrafına evler vardır.

Mimari yapısı: Şemşet Dede olarak bilinen taş duvarla çevrili üzeri ahşap çatı kaplı türbedir. İçinde iki tane mezar vardır. Karı koca olduklarına inanılır ve halk burayı Dede olarak isimlendirmektedir.

Türbe-Yatırın İşlevleri**Ziyaret zamanları:**

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kurak mevsimler (KK134).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için(Şemşet Dede)

Toplumsal: 1) Yağmur duası için(Şemset Dede).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hayır için: Perşembe günleri hayır adı verilen törenler Şemset Dede Türbesi yanında yapılır. 2) Çocuk sahibi olmak için: Yine çocuk olması için bu türbeye bağlanma geleneği eskiden yapılırken günümüzde eskisi kadar devam etmez (KK134).

Ödül ve cezalar: Dedeler Çamından herhangi bir şey alınmaz (KK134).

Türbe-Yatır No: 134- Çakmak Dede, Büyük Türkmen Dede, vd.

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Çakmak Dedesi, Büyük Türkmen Dedesi, Evliya Dedesi, Dukluk Dedesi, Karaburun Dedesi. Osmanlı döneminden kalan beş dedenin ismi bugün mevki adıyla anılır. Örneğin Çakmak Tepe'de Çakmak Dede'si yer alır.

Yeri ve Konumu: Göynükören Köyü /Gediz. Göynükören Köyü'nü çevreleyen tepe üzerindeki etrafı taşlarla çevrili ve bazılarının ise bugün mezarı dahi kaybolmuştur.

Yörük olan bu köyde yatırların ortak özelliği her biri bir mevki adını alması, etrafının taşlarla çevrili olması, kitabe ve mezar taşlarının bulunmaması ve hepsine de Dede denilmesidir.

Mimari yapısı: Yatır

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Tarihi ve efsanevi şahsiyetleri hakkında bilgi bulunamadı.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları.

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kurak mevsimler, Hıdrellez kutlamalarında (KK123).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Çakmak Dede ve Türkmen Dedesi çocuk sahibi olmak isteyen kişilerce ziyaret edilmektedir. Türkmen Dedesi köye yakın olması nedeniyle ziyaret fonksiyonu hali hazırda devam eder.2) Etrafında bulunan ağaçlara bez, çaput ve naylonlar bağlanmaktayken bu uygulamalar bugün devam etmemektedir (KK123).

Toplumsal: 1)Çakmak Dede ve Türkmen Dedesi yağmur dualarında ziyaret edilmektedir (KK123).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Yağmur duası ve hayır için: Yağmur duası sırasında ayakkabıların ve elbiselerin ters giyilmesi, namaz kılınması, yemek yenilmesi uygulamaları yapılır. Yağmur dualarında toplu ziyaretler gerçekleşir (KK123).

Ödül ve cezalar: Dal parçası dahi alınmaz (KK123).

Türbe-Yatır No: 135- Dede, Sarıkız, Yâren Dede(Gümüüüüü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Köy Dedesi, Sarıkız, Yâren Dede. Sarıkız motifinden dolayı bu mezara bu ad verilmiştir.

Yeri ve Konumu: Gümüüüüü /Gediz. Köyün içinde, Köy Dedesi yer alır. Diğer ikisi ise, köyün doğusundaki çamlıkta yer alır.

Gediz ilçesine 8 km uzaklıkta etrafında Gümele ve Sazköy köylerinin yer aldığı Yörük köyüdür. Köy içinde küçük mütevazı bir türbede yatan şahsın kim olduğu bilinmez, halk tarafından Dede olarak adlandırılır. İçinde mezar yoktur, bir tane taş yer alır.

Yâren Dede ise, köy mezarlığı ile çevreyolu arasındaki kısımda kalır. Etrafı yığma taşlarla çevrilidir. Sarıkız yatırıyla benzerlik taşır.

Sarıkız, Gümüüüüü köyünün üst mahallesinde, etrafı taşlarla çevrili, binası bulunmayan bir mezardır.

Mimari yapısı: Köy içinde küçük mütevazı bir türbe vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Köy içinde ve çevresinde olmak üzere üç ziyaret yeri vardır. Tarihi şahsiyetleri hakkında bilgi yoktur. Evliyadan olduğuna inanılır (KK124).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Yaşlı kadınlar tarafından miraç ve dini kandillerde de ziyaretler yapılır (KK124).

Toplumsal ziyaretler / Törensels Ziyaretler: Eylül ayı içerisinde ziyaretler edilir (KK124).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1)Yâren Dede'ye yağmur duasına çıkılır (KK124).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1)Hayır için: Yaşlı kadınlar tarafından yılın belli günlerinde ziyaretler edilir, helvalar basılır, gözlemeler yapılır ve köylüye dağıtılır. Dede'nin başında yapılp köy camisine götürülür ve orada dağıtılır (KK124).

2) Adak: Kutsal günlerde çocuklara gözleme yapılp dağıtılır. Şeker ve lokumlar Sarıkız'ın başında dağıtılmaktadır (KK124).

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatır yakınına oturanlar saygısızlıkta bulunursa cezalandırılır (KK124).

Türbe-Yatır No: 136- Erenler Düzü, Fadime Ana

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Fatma Anamızın Evi ve Erenler Düzü. Ana Maygıl inancından hareketle Fatma Ana adı verilmiştir.

Yeri ve Konumu: Gürlek / Gediz. Gediz ilçesinin kuzeybatısına Şaphane Dağları'nın eteğinde kurulmuş olan belde Gediz ilçesine Pınarbaşı yolu ile 7 km. Çeltikçi köyü ile 17 km. uzaklıktadır. Gediz ilçesi Gürlek kasabasının hemen üzerindeki alan Erenler Düzlüğü adı verilir. Erenler Düzlüğünde birçok mezar vardır. Bunlardan birisinin de Genç Abdal olduğu rivayetler arasındadır.

Gediz ilçesi Gürlek kasabasının hemen üzerindeki alan Erenler Düzlüğü adı verilir. Fatma Anamızın Evi olarak geçen yer ise mağaradan oluşmaktadır. Mağaranın dışındaki kayada, Fatma Anamızın el izi vardır.

Mimari yapısı: Fatma Anamız kaya ve mağaradan oluşmuştur.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Yılın belli dönemlerinde, hayrı yapılır. Belli dönemlerde ziyaret edilir (KK125).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Hastalıkların iyileşmesi için(KK125).

Toplumsal: 1) Erenler Düzlüğü yağmur duası için (KK125).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hastalığın tedavisi için: Fatma Anamız mağarasında dualar edilir, mağara içinde bulunan sudan şifa amacıyla içilir. 2). Adak için: Dışarıdaki kaya üzerine ise para adakları yapılır. Taş üzerine kişinin yanında taşıdığı herhangi bir eşyayı bırakması istenir (KK125).

3) Hayır için:Yılın belli dönemlerinde, hayır yapılır (KK125).

Türbe-Yatır No: 137- Dede(Güzüngülü Köyü)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Dede, Dedenin gösterdiği keramet sonrasında, köy adını “Güzüngülü” olarak almıştır (KK126).

Yeri ve Konumu: Güzüngülü/Gediz. Gediz ilçesine 12 km uzaklıkta yer alan Güzüngülü köyü içerisinde köyün kurucusu olarak kabul edilen Dede olarak isimlendirilen bir türbe vardır. Köyün kurucusu ölünce köy camisinin güneyine bugünkü ahşap türbenin bulunduğu yere defnedilir.

Türbenin doğu tarafına da evliyanın büyüklüğünü göstermesi adına bir ardıç ağacı dikilmiştir. Buranın da vakıf kayıtları yer alır. Ardıç ağacının anıt ağaç kapsamında değerlendirilmesi için çalışmaların başlatıldığı da tespit edilmiştir. Çevresi köy muhtarının girişimleriyle düzenlenmiştir.

Mimari yapısı: Köyün kurucusu ölünce köy camisinin güneyine bugünkü ahşap türbenin bulunduğu yere defnedilir. Bu ahşap türbe yakın zamanda yenilerek etrafı açık dört direk üzerine çatı koyularak yeni görünümüne kavuşturulmuştur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Köyün, Güzüngülü adını alması hakkında Dede'nin gösterdiği keramet etkili olmuştur. Gediz'in çevresindeki yedi eren her yıl başka yerde sohbet dalar ve kerametlerini gösterirlermiş. Bu toplantılardan biri de sonbahar aylarında (güzün) bu günkü Güzüngülü köyünde düzenlenmiş. Sohbet faslı bitip sıra keramet göstermeye gelince Dede, sıkıca yumduğu avucunu açmış o anda avucunun ortasında bir gül fidanı yükselmeye ve her dalında da bir gül açmaya başlamış. Herkes bu keramet karşısında çok şaşırılmış farklı isimle anılan köy erenin gösterdiği keramet sonrasında Güzüngülü köyü olarak anılmaya başlamış (KK126).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Yağmur duası için(KK126).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1)Kurak mevsimlerinde yağmur dualarının yapıldığı merkezdir. 2)Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından da ziyaret edilmekteyken bugün bu uygulama devam etmemektedir (KK126).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Yağmur duası için:Evliya mezarı yanında yağmur yağdırma töreni, köyün imamı eşliğinde yapılmaktadır. İki rekât namaz kılındıktan sonra yağmur duası okunmakta ve

köy halkınca toplanan paralarla alınan kurban kesilmektedir. Yemekler katılımcılarla birlikte yenir, dualar edilir ve bu sırada Dede'ye de ziyaretler gerçekleştirilir (KK126).

Ödül ve cezalar: Ardıç ağacından bir parça dahi alınmaz (KK126).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Diğer velilere keramet sonucunda üstün gelme, öldükten sonra varlığını gösterme.

Türbe-Yatır No: 138- Hacı Baba

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Hacıbaba. Bektaşi şeyhi olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Hacıbaba Köyü /Gediz. İlçeye 4 kilometre uzaklıktaki Hacıbaba köyü bugün Gediz ilçesine bağlanmış ve mahalle olmuştur. Zaviye şeyhi olarak geçer. Eşinin ve kendisinin mezarları vardır. EskiGEDİZ'e bir km uzaklıkta Gediz-Uşak karayolu üzerinde bir köydür.

Mimari yapısı: 1804 tarihili Hacıbaba zaviyesinin asitane olarak yapıldığı anlaşılır. Osmanlı mimari tarzına göre inşa edilen türbenin kubbesi oluklu kiremit kaplıydı. 1950'li yıllarda onarımdan geçirilen yapı zaman için de yıkılmaya yüz tutunca 2002 yıkılıp yeniden inşa edilmiştir. Türbe içinde birkaç şandam bir geyik boynuzu ve tokmak muhafaza edilmektedir. Türbe içinde iki sanduka bulunmaktadır, bunlardan birisi eşine diğeri de kendisine aittir. Her iki sandukanın başındaki mezar taşlarına Emir Musazade Seyyid Ahmet adında bir şairin yazdığı dörtlük dikkat çekicidir. Dörtlüklerin sonuna eklenen tarihler Hacı Baba ve eşinin ölüm tarihini belgelerken zaviyenin kuruluş tarihine de ışık tutmaktadır. Kaba bir hesapla zaviyenin XVII. yüzyılın ikinci yarısında kurulmuş olabileceğini söyleyebiliriz. Mezar taşındaki dörtlük:

Fenadan bekaya eyledi rihlet,

Ede kabrini hak ruhuna cennet

Geldi Seyyid Ahmed dedi tarihin,

Vatani asliye erişti bu Hacı Baba, avret (1199-1785)

Osmanlı arşiv kayıtlarında Hacı Baba ile ilgili temettut kaydı da şu şekildedir: "Kaza-i mezbure tabi Hacıbaba karyesinin defteri zeyline mastur ba- berat-ı ait mutasarrıf olduğu Hacıbaba vakfından hissesi temettu.." (Akan, 2002, 297).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: 1966 yılında İşte Simav kitabının yazarı merhum Şevki Baykal (1929-1995) Fetret Devrinde (1402-1413) Horasan'dan Anadolu'ya akın eden mutasavvıflardandır. İsmi 'Hacı Mehmet Efendi'dir diye belirtirken 600 yıllık meşe ağacından yola çıkarak Hacı Baba'nın vefat tarihini meşe ağacının yaşı olan 600 yıl kadar önce olması gerekir

demıştır.³¹ Türkistan'dan gönderilen 99 bin evliyadan, Abdalan-ı Rum'dan biridir. Simav'ın fethinde halkımızın önderlerinden ve ilim ışıklarındandır.

1804 tarihili Hacı Baba zaviyesinin asitane (büyük tekke) olarak yapıldığı anlaşılır. Daha açık bir anlatımla misafirhanelerin aş evlerinin ve hamamlarının bulunduğu söylenir. Bu gün ise sadece hamam kalmıştır.

Ali Duran Gülçiçek'in Anadolu ve Trakya'daki Alevibektaş Dergâhlarının (Tekke, Zaviye Ve Türbelerin) Genel Listesi adlı çalışmasında burayı Bektaş dergâhı olarak göstermiştir.

Osmanlı Arşiv Belgerinde Kütahya Vakıfları adlı çalışmada "Hacı Baba Zaviyesi Vakfı"na ait beldede "Türbedar Tahsin Efendi ye padişahlık tarafından verilmiş bir nişane yer alır (Dadaş vd, 2000, 274).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hac zamanı, Nisan ayı, Perşembe akşamları (KK127).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için, 2) Hac vazifesinin bereketli geçmesi için (KK127).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hacca gidecekler için: Osmanlı döneminde hacca gidecek insanlar orada toplanır yemekler yenir ve uğurlanır. Nisan ayının ilk pazarında hacı gezmesi adı altında bahar şenlikleri düzenlenir. Oyunlar, eğlenceler düzenlenir ve Hacı Baba'nın mezarı ziyaret edilir. Bugün bu eğlenceler ve etkinlikler sona ermiştir (KK127).

Türbe-Yatır No: 139- Işık Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Işık Dede. Türbeye zaman zaman ışık huzmesi indiği için "Işık Dede" denilmiştir.

Yeri ve Konumu: Işıklar Köyü/Gediz. Köyün kuzeyinde Dedeler mevkiisi olarak adlandırılan yerde yer alır. Işıklar, Gediz İlçesinin kuzeydoğusunda Yaylaköy ile Dereköy arasında kalan Gediz'e 18 km uzaklıkta bir köydür. Bazı kaynaklarda Işık Ali Türbesi olarak geçen bu türbe köye ismini de vermiştir.

---

³¹ <http://www.simavim.com/forum/index.php?action=printpage;topic=7668.011.02.2013>

Türbenin hemen yanı başında büyük bir meşe ağacı yer alır. Buraya naylon ve bezler bağlanmıştır. Köyün kuzeyindeki tepenin yamacına kurulmuş türbenin çevresinde kavak ağaçları ve badem ağaçları yer alır.

Mimari yapısı: Türbe kare planlı ve piramidal kiremit tavanlı taş duvarlarıyla örülüdür. İçeride bir tane mezar bulunur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Köy sakinlerinden çoban koyunlarını Işık Dede'nin Türbesi'nin olduğu alanda otlatırken uyuya kalır. Aradan bir hayli zaman geçer, uyanır uyanmaz hemen koyunlarını aramaya koyulur. Koyunlarına hiç zarar gelmemiştir. Koyunların tamamı Işık Dede'nin türbesi etrafında toplanmış ve türbenin olduğu yere de ışık huzmesi inmiştir (KK128).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kurak mevsimler, hıdrellez ve bahar aylarında (KK128).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1)Yağmur duası için(KK128).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Yağmur duası için:Yağmur duasına çıkılırsa mutlaka yağacağına inanılır. Yağmur duasında pişirilen yemekler orada yenir. Toplu namaz kılınır, çocukların ağlatılması, koyunların meletilmesi ve insanların ıslatılma uygulamaları yapılır (KK128).

Ödül ve cezalar: Meşe ağacından bir dal parçası dahi alınmaz (KK128).

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Efsanelerdeki motifler: Mezarın üzerine bina kabul etmez (Bu binayı kötü kalpli kişiler yaptığı için kabul etmemiştir). Hayvanlara hükmetme (Uyuyan çobanın koyunları zarar görmemiştir).

Türbe-Yatır No: 140- Fikirsiz Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Fikirsiz Dede, Ardıç Dede. Murat Dede'nin kardeşi Fikirsiz Dede şehit olduğu yer dışında kardeşi Murat Dede'nin yanında gömülmek istemiş kardeşi de "Be hey fikirsiz" ne işin var burada git şehit olduğun yere demesiyle adını Fikirsiz olarak almıştır. Ardıç Dede ise mesire alanı olarak kullanılan ve orada bulunan asırlık kurumuş ardıç ağacı nedeni ile bu isimle anılır.

Yeri ve Konumu: Karaağaç Köyü/ Gediz. Karaağaç köyüne dört km uzaklıkta, köyün doğusunda Murat Dede'nin karşısındaki mevkide-Fikirsiz Tepe- Murat Dede'nin kardeşi olduğu söylenen ve bugün mekânı Uşaklı hayır sever bir vatandaş tarafından yedi sene önce çevrilen Fikirsiz Dede yatırı vardır. Mezar mermerle çevrilmiş ve mezar taşına Fikirsiz Dede yazılmıştır.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kurak mevsimler (KK129).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1)Yağmur duası için (Ardıç Dede ve Fikirsiz Dede)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hayır için: Yemekler yenir, kurbanlar kesilir, gözlemeler yapılır, yapılan yiyecekler köydeki diğer ziyaret yerlerinde yenir. Bu duruma halk, adağını yapmak adını verir. Küçükbaş hayvanlar kesilir, yemek ve pilavlar yapılır. Toplu eğlenceler düzenlenir (KK129).

Türbe-Yatır No: 141- Kaygısız Dede, Hasan Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Kaygısız Dede, Hasan Dede. İsmi Hasan olduğu için "Hasan Dede" denilmektedir. Dert ve sıkıntıları giderdiği için " Kaygısız" ismini almıştır.

Yeri ve Konumu: Karaağaç/ Gediz. Kaygısız Dede köyün batısında, Hasan Dede yatırı, köyün güneyinde yer alır.

Bu ziyaret yerleri taşlarla çevrili yatırlardır. Kitabesi ve mezar taşları yoktur.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kurak mevsimler, perşembe akşamları, dini günler (KK130).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal:1)Yağmur duası için(KK130).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hayır ve adak için: Yemekler yenir, kurbanlar kesilir, gözlemeler yapılır, yapılan yiyecekler köydeki diğer ziyaret yerlerinde yenir. Yağmur duası Ardıç Dede, adaklar

ise Fikirsiz Dede, Kaygısız Dede ve Hasan Dede'de yapılır. Eskiden ardıcılara çaput bağlanırken bugün kesintiye uğramıştır (KK130).

Köylü köy meydanında yaptığı töreni türbelerin adağını yapmak olarak isimlendirmektedir (KK130).

Ödül ve cezalar: Ardıç Dede'nin bulunduğu yerdeki kurumuş ağaçlara kimseler dokunmaz (KK130).

Türbe-Yatır No: 142- Yâren Dede, Kız Yâreni Dedesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yâren Dede, Kız Yâreni Dedesi. Yâren Dede zorda kalanlara yardım ettiği, onlarla dost olduğu için, Kız Yâreni ise; ziyaretçileri kızlar olduğu için bu adları almışlardır (KK131).

Yeri ve Konumu: Kıran Köyü / Gediz. Kestanelik adı verilen yerde iki tane dede vardır. Bunlardan birincisi Yâren Dede diğeri ise Kız Yâreni Dedesidir. Yâren Dede, köyün hemen bitişiğinde, mezar taşları yer alır. Yâren Dede'nin 500 metre ilerisinde ise Kız Yâreni Dedesi yer alır. Kız Yâreni Dedesi'nin mezarı bugün kaybolmuştur fakat köy halkı burada mezar olduğu yönünde rivayetler anlatmışlardır.

Kestane ağaçlarının bin yıllık olduğu, ihtişamıyla tarihe dayanıklık ettiği bir mekândır.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Yâren Dedesi'nin köyün kurucusu olduğuna inanılır. Kimliği hakkında tarihi bilgiler yoktur

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Hıdrellez (KK131).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için(KK131).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1)Hıdrellez için: Hıdrellez ayında genç kızların katılımıyla Kızlar Yâreni töreni düzenlenir. Bu ziyarete sadece genç kızlar ve kadınlar katılır (KK131).

Ödül ve cezalar: Buralardan gelip geçerken dikkatli davranılır, saygısızlıkta bulunulmaz (KK131).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme, saygısızlıkta bulunanların cezalandırılması, zorda kalanlara yardım etme.

Türbe-Yatır No: 143- Yatır(Yelki Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yatır. Ziyaret yerlerinin bölgedeki karşılığı yatırdır.

Yeri ve Konumu: Yelki/ Gediz. Köyün 500 metre batısında yer alır.

Mimari yapısı: Yığma taşlarla çevrili mezar yakın zamanda bu hale getirilmiştir. Halk buraya yatır adını vermektedir. Yatırın etrafı ağaçlarla çevrili bir alandır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Yatır (Köylüler bu adı kullanırlar)

Unvanı:

Cinsiyeti: Bilinmiyor.

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törenselle Ziyaretler: Kurak mevsimler ve Perşembe akşamları(KK131).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için, 2) Huysuz çocukların huy değiştirmesi için (iyileşmesi için)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Yağmur duası için: Yağmur duası yapılacağı köylüye haber verilir, köylünün getirdiği tavuklardan çorba ve pilavlar yapılır. 2) Adak için: Perşembe günleri gözleme yapılır buna dede hayrı adı verilir. 3) Çocukların uslanması için: Huy değiştirmesi istenilen çocuk yatırın yanına bırakılır ve uyuması istenir. Eğer uyursa çocuk iyileşir, uyumazsa iyileşmez

Ödül ve cezalar: Kendini rahatsız eden kişilerin cezalandırılacağına inanılır (KK131).

Türbe-Yatır No: 144- Yaylababa

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yaylababa. Köyün kurucusu kabul edilen Yaylababa bulunduğu konum itibarıyla bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Yayla/Gediz. Köyün ortasına yer alır.

Yörükler tarafından kurulmuş olan köyün Osmanlı vakıfları içerisinde cami kaydı ve Yaylababa vakfı kaydı vardır. Bugün köyün ortasında asırlık bir çam var bu çamın hemen yanı başında tümsekte Yaylababa adıyla bilinen ve vakfın kurucusu olduğu rivayet edilen bir zatın mezarından oluşmaktadır. Halk tarafından Tekke olarak adlandırılır.

Mimari yapısı: Bina yoktur

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Yaylababa Vakfı kayıtlarının olması nedeniyle burasının bir tekke olduğu akla gelir. Bu zat bu tekkenin şeyhidir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kurak mevsimler, perşembe akşamları, cuma günleri (KK132).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası ve çocuk sahibi olmak için(KK132).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yakın zamana kadar yağmur duaları burada yapılmakta ve hayır aşları pişirip dağıtılmaktaymış. Bugün ise, çocuk sahibi olmayan kadınların Yaylababa Türbesi'ne gider adaklarını yapar (KK132).

Türbe-Yatır No: 145- Artıran Dede Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Artıran Dede Türbesi (Er Turan Zaviyesi). Er Turan Zaviyesi söyleyişte Artıran ismine dönüşmüştür.

Yeri ve Konumu: Sandıklı/ Gediz. Sandıklı Köyüne 3 km uzaklıkta köyün doğusunda düz bir arazide, çevresinde ise köy tarlaları yer alır.

Mimari yapısı: Türbe taş duvarla örülmüş üzerine ise saç teneke kaplanmıştır. İçerisinde bir tane mezar vardır. Buranın tarihi kayıtlarda Er Turan Zaviyesi kaydı olarak geçmektedir. Tekke on yıl önce onarım görmüş fakat yine de hazineler tarafından mezara zarar verilmiştir

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Buranın tarihi kayıtlarda Er Turan Zaviyesi kaydı vardır. Bu mezarın da buradaki tekke şeyhine ait olduğunu söyleyebiliriz.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kurak mevsimler (KK133).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için, 2) Çocuk sahibi olmak için (KK133).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Halkı felaketten koruduğuna inanırlar.

Uygulamalar: 1) Yağmur duası için: Köy halkı yağmur duaları için buraya gitmektedir. 2) Çocuk sahibi olmak için: Yine çevre köyler çocuk sahibi olmak için Artıran Dede'yi ziyaret etmektedirler (KK133).

Türbe-Yatır No: 146- Karadona Bey

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Karadona Bey. Osman Bey'in arkadaşı Karadona Bey'den hareketle bu isim verilmiştir (KK120).

Yeri ve Konumu: Arıca Köyü /Gediz. Arıca köyüne 5 km uzaklıktadır. Bu yatır da Murat Dede ve Fikirsiz Dede ile karşılıklı olarak yer alan tepenin üzerindedir.

Karşı karşıya yer alan dağların zirvelerinde çam ağaçları vardır. Halk buradaki zata Dede ismini vermekte etrafı taşlarla çevrili bir mezardan oluşmaktadır.

Mimari yapısı: Yatır

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Gediz'in fethi sırasında 1334 yılında Umur Bey adlı fatih döneminde şehit olmuş bir zattır. Anadolu'nun Türkleşmesinde şehit olan binlerce alperenden biridir Karadona Bey.

Bugün Konya ve Çorum da onun adını taşıyan köylerin varlığı bu isimlerin her yerde kabul gördüğü ve içselleştirildiğinin bir kanıtıdır. Yine Bozhüyük'te Osman Bey'in yakın arkadaşlarından olan Karadona Bey'in mezarı vardır (KK120).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Yılın belli zamanlarında nisan aylarında. Kurak mevsimlerde(KK120).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Hamile kaldıktan sonra çocuğum cinsiyetini belirlemek için(KK120).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Çocuğun hangi mesleğe seçeceğini tahmin etmek için: Hamile kadınların ziyaret esnasında mezarın yanı başındaki delikten elini uzatarak toprak aldıkları ve toprağın içerisinde tohum çıkarsa çocuğun çiftçi, böcek çıkarsa hayvancı olacaklarına yönelik inanış vardır (KK120).

2) Yağmur duası için: Kurak mevsimlerde halkın ortaklaşa katılımıyla gerçekleşen törenler düzenlenmektedir (KK120).

Ödül ve cezalar: Yatırım etrafında yer alan ağaçları kimseler almaz alan olursa başlarına felaket gelir (KK120).

3.8.Hisarçık İlçesi (147-163)

Türbe-Yatır No: 147- Şehitler Türbesi

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Şehitler Türbesi. Anadolu'nun fethinde şehit olmuş askerler olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Hisarçık/ Merkez. Kütahya İli Hisarçık ilçesi, Şehitler Mahallesiindedir. Şehitler mahallesinde yer alan türbe geniş bir bahçeden sonra şadırvan ve etrafı çinilerle kaplı dikdörtgen betonarme iki kubbeli bir yapıdır. Geniş bir kapısı ve kemerli pencereleri vardır.

Mimari yapısı: Geçmişte ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemekle birlikte 1972 yılında halk tarafından cami ile birlikte türbe de yapılmıştır. Hacı Bektaş-i Veli Hazretlerinin halifelerinden Resul Baba'ya ait bir zaviyedir. Bugün halk arasında Şehitler Türbesi olarak geçen

türbede 19 tane beton lahit vardır, beton lahitlerin üzerine duvar halıları ve namazlağlar serilmiştir. Yerler beton ve fayansla kaplanmıştır. İbn Batuta Seyahatnamesinde Hisarcıkta kurulmuş en büyük zaviye olarak kaydı vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: İbn Batuta Seyahatnamesinde Hisarcıkta kurulmuş en büyük zaviye olarak kaydı vardır. Zaviyenin kurucusu olan Seydi Resul'ün kimliği hakkındaki en eski bilgileri tahrir defterleri ile Hacı Bektaş Veli namına yazılan velâyetnamelerde³² buluyoruz. Buna göre Seydi Resul bir Ahi Beyi ve Bektasî Seyhi'dir. İlk olarak Kütahya Altıntaş'a bağlı Beskarış Köyü'nde tekke kurmuş, ardından Germiyan kuvvetleri ile Hisarcık ve çevresindeki yerleşim yerlerinin fethine katılmıştır. Toprakların ele geçmesinin ardından arazilerin bir kısmı kendisi ve arkadaşlarına temlik edilmiştir. O da buraya bir tekke inşa ederek mezkur arazileri tekkenin işletilmesi amacıyla vakfetmiştir (Yakupoglu 2009, 2280).

Akademisyen Güler'in yayınladığı çalışmanın özeti, türbe duvarına şu şekilde asılmıştır:

“Ahi Resul ya da Seydi Resul bir ahi beyi ve tekke şeyhidir. Hacı Bektaş-i Veli Hazretlerinin ve Ahi Evran'ın dergâhında yetişmiştir. Dergâhtan ayrılma zamanı geldiğinde Hacı Bektaş-i Veli Hazretleri ona “ Beşkarış'a” gitmesini ve orada durup insanları irsada başlamasını işaret etmiş. O da bu işaret üzerine Kütahya-Afyon yolu üzerinde bugün Altıntaş'a bağlı (sonradan adı beşkarış olan) mahalleye gelip yerleşmiştir. Burada faaliyetlerini sürdürürken Germiyan kuvvetlerinin Çavdarhisar'dan başlayıp batıya doğru yaptıkları harekate katılmış, Hisarcık ve çevresindeki yerleşim yerlerinin fethinde devişleri ile birlikte büyük kahramanlık göstermiştir. Bu katısından dolayı Germiyan Beyi Hisarcık ve çevresindeki arazilerin bir kısmını kendisi ve arkadaşlarına temlik edilmiştir. Böylece Hisarcık'a yerleşen Ahi Resul burada bir tekke inşa etmiş ve mezkur arazileri tekkenin işletilmesi amacıyla vakfetmiştir. Burada evlenip evlad-ü iyal sahibi olan Ahi Resul vefatına yakın Beşkarış'a dönmüş ve orada vefat etmiştir (m. 1325)”

Makaledeki diğer tespitler ilse şu şekilde yer almıştır: II. Abdülhamit tarafından Tekkeye gönderilen sancak burasının askeri bir merkez olduğunu gösterir. Zâviyenin zarûrî masraflarıyla halka sunduğu hizmetlerin maddi gelir kaynağı yukarıda geçtiği gibi Seydi Resul tarafından tesis edilen vakıftır. Çeşitli arşivlerde Germiyanogulları'na ait bazı vakfiyeler günümüze ulaşmış olmasına rağmen, Seydi Resul vakfı gibi bu çevrede varlıkları bilinen pek çok vakıf teşekkülünün vakfiyeleri şu an mevcut değildir. Ancak Evkaf Tahrir Defterleri'nden ve vakıfların işletilmesine dair arşiv vesikalarından tespit edebildiğimize göre zâviyenin kuruluş gayelerinden birincisi “âyende ve râvende” (ihtiyaç sahibi yerliler ve yolcular) ye hizmet sağlamaktır. Yani tekkenin temel görevi bölgede yaşayan muhtaç insanlarla, bir şekilde bölgeye yolu düşenlerin yiyecek ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaktır.

³² Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli, *Vilâyet-nâme*, (yay. Abdülbâki Gölpınarlı) Ankara 1958 s.88-89

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Belirli bir zaman dilimi olmaksızın ziyaret edilir. Cami bahçesinde yer alması nedeniyle cemaat tarafından ziyaret edilir. Cuma namazlarından önce de ilçe halkı tarafından ziyaretler gerçekleştirilir (KK169).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek ve istek için, 2)Askere gidecek gençler için, 3) Kötü alışkanlıklardan kurtulmak için, 4)Hastalığın tedavisi İçin 5) Al basması sonucunda hastalanan çocuğun tedavisi için (KK169).

Toplumsal: Dede hayrı için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: İçki içen kişiye türbenin şadırvanından su içirilirse, içkiyi bırakacağına inanılır. Gediz depreminde Şehitler Türbesi'nin Hisarcık ilçesini depremden koruduğuna inanılır ayrıca ilçenin topraklarının bereketli oluşu da Şehitler Türbesi'nin kerametiyle ilgilidir (KK170).

Uygulamalar: 1) Dede hayrı için: Hisarcık'ta kurulu mahallelerden herhangi birinin hanımları toplanıp yöredeki adıyla hayır yapmaya karar verilir ve gerekli malzeme bütün mahalle tarafından karşılanır. Ardından anayollara yakın bir yere yakılan ocakların üstüne saclar kurularak gözlemeler yapılır ve kazanlarda yemekler pişirilir. Yollarda hareketlenme başlayınca gelip geçenler davet edilerek zamanı uygun olanlara yemek yedirilir; uygun olmayanlara ise pişirilen tavuk etlerinden bir kısmı gözlemelerin içine sarılarak takdim edilir. Pişen yemekler aynı şekilde çevre halkına da ikram edilir. Yatırlar dua etmek amacıyla ziyaret edilir. Türbe içinde mum taşları yer alır, ziyaretçiler bu taşlara mum adaklarını yakarlarken bu uygulama günümüzde devam etmez. Türbe içinde mum taşları yer alır, ziyaretçiler bu taşlara mum adaklarını yakarlarken bu uygulama günümüzde devam etmez.

Yaşar Kalafat'ın "Diyaret İşleri Başkanlığı Arşivine Göre Horasan Eri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları –I" adlı çalışmada türbeyi ziyaret eden kişilerin 1.500-2.000 kişi olduğunu belirlemiştir (Kalafat, 1999b, 518-519).

2) Hastalığın tedavisi için:Her türlü hastalık için Şehitler Türbesi ziyaret edilebilir. Özellikle hasta çocukların iyileştirilmesi için şöyle bir tedavi yöntemi uygulanır: Terazinin bir kefesine saban demirini, diğer gözüne de yeni doğmuş çocuğu korsun eğer çocuk ağır gelirse çocuğu kırk bastığına inanılır. İyileşmesi için mutlak türbeye getirilmesi gerekir (KK170).

İçki içen kişiye türbenin şadırvanından su içirilirse içkiyi bırakacağına inanılır. Gediz depreminde Şehitler Türbesi'nin koruduğunu ve topraklarının bereketli oluşunu türbeye bağlarlar (KK170).

Ödül ve cezalar: Zor durumda kalan Türk askerini yardım ettiğine inanılır. 19 Horasan Eri'nin savaş zamanlarında türbeden ayrılarak Anadolu'nun Müslüman halkının safında savaşışıkları ifade edilmektedir (Kalafat, 1999b, 518).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Türbede bulunan mızraktan savaş zamanları kan gelmektedir.)

Hastalıkların iyileştirilmesi

Türbe-Yatır No: 148- Tekke(Kutlubeyler)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke. Bölgede ziyaret yerleri için kullanılan kavramlardan biridir. Mevki adlarıyla anılırlar.

Yeri ve Konumu: Kutlubeyler/ Hisarcık. Kutlubeyler Köyü'nün güneybatısında köyün güneybatısında 500 metre mesafede yer alır. Köyün hemen aşağısında Büyükharman Tekkesi yer alır. Köyün 500 metre güneybatısında ise Çayır Tekkesi yer alır.

Mimari yapısı: Çayır Tekkesi, kare planlı düz tavanlı kargir bir yapıdır.Taş duvarın üzerine beton sıva atılmıştır. Çevresinde azat ağaçları yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Çayır Tekkesi olarak adlandırılan tekkede yedi evliyanın yattığı anlatılır. Büyükharman Tekkesinde yatan zatların ise üçler olduğu söylenir. Saha çalışmasında Tekkelerde yatan zatları gördüklerini söyleyen kişiler şu şekilde tasvir etmişlerdir. “Cami imamının cübbesinden giymiş, aksakallı, nur yüzlü evliyalara” olarak ifade etmişlerdir (KK172).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın

Toplumsal ziyaretler / Törenselle Ziyaretler: Kurak zamanlarda.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü hastalık ve dilek için

Toplumsal: 1) Yağmur duası için(KK172).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Öldükten sonra varlığını gösterme (Ramazan ayında Dedeler birbirlerini ziyaret ederler ve halk kudüm seslerini duyarlar.)

Uygulamalar: 1)Yağmur Duası: Kütahya'nın Hisarcık ilçesi Kutlubeyler köyünde geleneksel yağmur duasına yaklaşık 200 kişi katılmıştır. Uzun yıllardan beri yağmur duası geleneğinin devam ettirildiğini söyleyen Kutlubeyler köyü muhtarı Halil Gülmez, “ Yağmur duasından günler önce köylü kadınlarımız tarafından üç ayrı mahalleye sac vurularak yapılan gözlemeler gelen geçen herkese ve halka dağıtılır. Bir süre sonra ise köyün üç ayrı yerinde yemekler pişirilip halka ikram edilir. En son köy meydanında toplanarak topluca yağmur duası yaparız. Harman yerinden toplanan belli sayıdaki taşlar Tekke çeşmesinde ıslatılır tekrar aldıkları yerlere bırakılır. Yapılan duadan sonra genelde üç gün içinde yağmur yağar. Buna hayır adını verirler, Tekkeye gidilir ve orada yemekler yenir.

Diğer köyler yağmur duasına çıksa da eğer Kutlubeyler Tekke'sine yağmur duasına çıkılmazsa yağmur yağmaz.

2) Adak: Al,yeşil ve sarı renkli bezler tekke yanında bulunan ağaçlara eskiden asılırdı. Ali Osman Özdoğan adlı kaynak kişimizin şu ifadeleri “ Duayı yüksek yerde yaparsak daha makbul olur” Eski Türk inanç izlerimizin hali hazırda devam ettiğini gösterir (KK174).

Ödül ve cezalar: Azat ağaçlarından bir dal parçası dahi alınmaz (KK173).

Türbe-Yatır No: 149- Türabi Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Türabi Dede.

Yeri ve Konumu: Şeyhler/ Hisarcık. Türbe köy camisinin yanında yer almaktadır. Türbala; yörede Haksız Hasan Dede Türbesi'nin karşısında bulunan yapı içerisinde yer alan sekiz mezara verilen genel addır. Karşısında 1992 yılında yapılmış cami çeşmesi vardır.

Mimari yapısı: Türbe cami teşrifatına uygun olarak aynı çinilerle kaplanmıştır. Türbe girişinde Turabi Haksız Hasan Türbesi levhasının bulunması burada Turabi Haksız Hasan adlı bir zatın türbesi olduğunu akla getirirse de iki ayrı türbe yer alır.

Türabi Dede Türbesi de Haksız Hasan Dede Türbesi'ndeki mimari özellikleri taşımaktadır. Giriş tarafından sağ tarafta yer alan türbe içinde sekiz adet sanduka vardır. Üç tanesi yan yana diğer üç tanesi aralıklarla ve diğer ikisi de yan tarafta yer almaktadır. Erkek sandukaların üzerinde yeşil örtü, bayan olduğuna inanılan sandukaların üzerinde ise tülbent bulunmaktadır.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Haksız Hasan türbesi ile aynı günler.

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Belirli aylar Türabi Dede'nin hayrı Haksız Hasan Dede'nin hayrı ile birlikte yapılır. Yapılan hayrın zamanı büyük hayırdan hemen sonradır (KK167).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Hayır törenleri için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Türbelerin tamamında ağaç yer alır ve bu ağaçların dalı parçası alınmaz. Türbelerin yakınındaki ormandan bile bir şey alıp götürmek kişiye zarar vermektedir (KK137).

Uygulamalar: 1) Dua: Haksız Hasan ve Türabi Dede türbelerindeki usul şu şekildedir: Beldede ziyaret mekânının kapısının önünde eller ve ayaklar mühürlenip şu gülbak okunur: “Bismişah, Allah, Allah. Allah, Muhammed, Ali'nin hürmeti için bu dergâhtan ayırma, Bismişah, Allah, Allah, dervişi devrişan, makbulü kabulen, pirimiz, hünkarımız Hacı Bektaşî Veli Horasan el bağladım. Durduk pirimin divanına el aman, sığındık pirlerin lütfu ihsanına. Bu yolda canımız kurban, pirlerin lütfu ihsanına. “Ceddimiz Işık Çakır Sultan'ın yüzü suyu hürmetine, cümle günahlarımızı affeyle bağışla, Alçakta yüksekte yatıp uyumaz, oturup dinlenmez erenler, enbiyalar, evliyalar, şehitler sıddıklar, ilmi kırklar, çevremizde yatan evliyaların yüzü suyu hürmetine Bercemali Muhammed, kemali Hasan, Hüseyin, Ali rahmana verelim salavat.” Dedikten sonra sırasıyla kapının üstüne, sağına, soluna ve eşiğe sırasıyla “ ya Allah, ya Muhammed, ya Ali, Şah Hasan ve Hüseyin deyip niyaz ederler. Bu niyazlar kapını dört köşesine iki el temas edecek şekilde ve dudaklar ilgili bölümlere dokundurularak yapılır. Türbe kapısından içeri giren kişi secde vaziyetinde türbeye yakın yerde Hakk'a niyaz niyetiyle- niyaz eder. Ardından ayağa kalkıp erkek ise elleri göbük hizasında, kadın ise göğüs hizasında sağ el sol elin üzerine gelecek şekilde birleştirir. Duasını eder yine geri geri çıkar.

2) Hayır:Türabi Dede'nin hayrı Haksız Hasan Dede'nin hayrı ile birlikte yapılır. Yapılan hayrın zamanı büyük hayırdan hemen sonradır Yörede türbelerin bakımını ve hayrını üstlenen sülaleler onların devamını sağlamıştır. Türbelerin tüm sorumluluğu onlara devredilir. Türbelerden sorumlu kişilere “rafık” denir. Bugün sadece Haksız Hasan Dede Türbesi'nde bu türbenin bugüne kadar görev alan rafıklarının listesi asılıdır (Çanlı,2007, 180).

Türbe-Yatır No: 150- Haksız Hasan Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Haksız Hasan Türbesi. Haksız Hasan, kudümleri çalarak köyüne dönmek üzere yola çıktığında geçtiği yerlerde ne kadar adak kurbanı olarak geçen hayvan varsa peşinden yürümeye başlar. Kısa sürede arkasında bir sürü oluşan Haksız Hasan, bu sürüden yolu üzerinde bulunan yoksullara dağıta dağıta köyüne kadar gelir. Köye ulaştığında sürüden arta kalan hayvanları hak almadan köy halkının emrine verip yaydığı, çobanlık yaptığı için Haksız adını alır (Duru, 2010,58).

Yeri ve Konumu: Şeyhler/Hisarcık. Cami bahçesinde Hisarcık ilçesi, Şeyhler Kasabasıdır. Türbe köy camisinin yanında yer almaktadır.

Mimari yapısı: Türbe üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar giriş kısmı olarak değerlendirilen ve mumlukların bulunduğu bölüm, ikinci bölüm Turabi Dede Türbesi ve son olarak da Haksız Hasan Dede Türbelerinden oluşmaktadır. Türbenin hemen yanındaki çeşme yardımlaşma derneği tarafından 1992 yılında yaptırılmıştır. Betonarme, türbe, 1986 yılında eski binası yıkılarak yeniden betonarme olarak inşa edilmiştir. Türbenin tamamı çinilerle kaplıdır. Daha öncesinde sadece duvarlarla çevrili bir alandan ibarettir. Haksız Hasan'ın sandukası bahçe kapısından girildiğinde sol taraftaki bina içerisinde, Turabi Dede Türbesi sandukası ise sağ tarafta bulunan bina içerisinde bulunmaktadır.

Haksız Hasan Dede Türbesi'nin içinde üç tane sanduka bulunmaktadır, sandukaların iki tanesinin kimlere ait olduğu bilinmemekle beraber bu sandukalardan bir tanesinin Haksız Hasan olarak bilinen ve köyün kurucu olarak da kabul edilen kişiye ait olduğu söylenmektedir. Sanduka üzerindeki yeşil örtü ve hemen yanındaki sandukanın üzerindeki tülbent, burada yatan zatın eşi ve çocukları olduğunu düşündürmektedir.

Haksız Hasan Dede Türbesi'nde kemerli üç adet pencere yer almakta, duvarda süslemelerle birlikte Hz. Ali ve Mustafa Kemal Atatürk'ün resimleri vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: 'Osmanlı İmparatorluğu'nun "Ehli-Beyt ile uğraştığı yıllarda" yöre halkının cem ibadetlerini müzik eşliğinde yapmalarından dolayı Behice Sultan Manisa Kadısı tarafından mahkemeye çağrılır. Behice Sultan'ı mahkemeye götürmek üzere köye iki tane zabıt gelir ve kadının emrini Behice Sultan'a iletir. Behice Sultan, zabıtlere dönerek

— Peki, oğlum, gidelim; ancak siz yürüyün, ben size yetişirim. Ben yaşlıyım, size yetişemem ama Akdağ Tepesindeki çeşmede buluşuruz der.

Zabıtlar tereddüt etmekle beraber Behice Sultan'ın haline, görünümüne bakarak söylenenlere inanırlar ve yola çıkarlar. Bir süre sonra Akdağ Tepesindeki çeşmeye ulaştıklarında gerçekten de Behice Sultan'ın kendilerinden önce buraya ulaştığını ve kendilerini beklediğini görürler (Duru, 2010, 56).

Halk arasındaki genel kanaate göre Turabi Haksız Hasan, Behice Sultan'ın oğludur. Halk arasındaki söylencelere göre Behice Sultan'ın, keramet sahibi bir evliya olduğuna inanılmaktadır. Behice Sultan hakkında anlatılan söylence de bu düşünceyi desteklemektedir. Yörede türbesi bulunan Hüseyin Dede ile kardeştir (Çanlı, 2007, 18).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe gün ve akşamı,

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Eylül ayının ilk haftası,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Mutlu ve huzurlu bir evlilik başlangıcı için, 2)Askerden sağ salim dönebilmek için (KK137).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Yörede en çok kurbanlar Haksız Hasan Dede ve Hüseyin Dede'ye adanır. Eskiden köyün inekleri türbe etrafında dolandırılır hangi hayvan Haksız Hasan Dede'nin Türbesi'nin bahçesine girerse adak olarak kesilirmiş Köyde şehit olmamasının nedenini Haksız Hasan Dede Türbesi'nden alınan nesnelere bağlanır (KK138).

Haksız Hasan Dede'nin Çanakkale Savaşında Müslümanlara yardım ettiğine inanılır. Yaşlı bir kadın askerlerin Müslümanlara yardım için gittiklerini belde halkına anlattığı için sabaha uyanamadığına inanılır.

Uygulamalar: 1) Düğün: Köye gelin olarak gelen kızlara bal ve yağ verilir ve Haksız Hasan Dede'nin suyuna atmaları istenir. Şeyhler Beldesinde yatırlara her Perşembe akşamı mum yakılır.

2) Hayır: Eylül ayının ilk haftası Haksız Hasan hayrı yapıldıktan sonra periyodik olarak her hafta bir türbenin hayrı yapılmaktadır (KK137). Nezir adakları ve toplanan para karşılığındaki adaklar cem evinde kesilir. Kazanlarda pişirilir, çorbası ve etli pilavı yapılır. Bütün köylüye dağıtılır (KK138).

3) Askerlik: Askere gidecek gençler Haksız Hasan Türbesi'nden alınan ve güfer adı verilen toprağı çıkılayıp yanında taşır. Böylece kendini korumaya alır. Bazen toprağın yerini dal parçası da alınabilmektedir. Cüzdanın içerisine koyarlar ve düşman kurşunun bile değmeyeceğine inanırlar (KK138).

4) Türbedarlık: Beldede her kutsal yerin mutlaka birkaç tane bakıcısı (rakıb) bulunmakta, buranın her türlü ihtiyaçlarını bu insanlar karşılamaktadır.

Ödül ve cezalar: Köyde şehit olmamasının nedenini Haksız Hasan Dede Türbesi'nden alınan nesnelere bağlanır. Türbelerin tamamında ağaç yer alır ve bu ağaçların bir parçası dahi alınmaz. Türbelerin yakınındaki ormandan bile bir şey alıp götürmek kişiye zarar vermektedir (KK137).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Osmanlı İmparatorluğu'nun "Ehli-Beyt ile uğraştığı yıllarda" yöre halkının cem ibadetlerini müzik eşliğinde yapmalarından dolayı Behice Sultan Manisa Kadısı tarafından mahkemeye çağırılır. Behice Sultan'ı mahkemeye götürmek üzere köye iki tane zabıt gelir ve kadının emrini Behice Sultan'a iletir. Behice Sultan, zabıtlere dönerek

— Peki, oğlum, gidelim; ancak siz yürüyün, ben size yetişirim. Ben yaşlıyım, size yetişemem ama Akdağ Tepesindeki çeşmede buluşuruz der.

Zabitler tereddüt etmekle beraber Behice Sultan'ın haline, görünümüne bakarak söylenenlere inanırlar ve yola çıkarlar. Bir süre sonra Akdağ Tepesindeki çeşmeye ulaştıklarında gerçekten de Behice Sultan'ın kendilerinden önce buraya ulaştığını ve kendilerini beklediğini görürler.

Nihayet Manisa'ya, Manisa Kadısının huzuruna çıkılır ve mahkeme kurulur, Behice Sultan yargılanır ve cem yaptığı kudümlerine mahkeme tarafından el konularak cem yapması yasaklanır. Mahkeme sonunda dışarı çıkan Behice Sultan bir doğan kuşu donunda uçarak köye döner ve evin saçağına konar. Evin saçağına konan doğanın kocası olduğunu anlayan Behice Sultan'ın karısı,

— Zabitlerle gittin, doğan olarak geri geldin, ne caf caf ediyorsun diye çıkışır.

Durumdan rahatsız olan Behice Sultan ise

— Lanet olsun böyle köye diyerek köylü tarafından şikâyet edilmesine içerlenir (Duru, 2010,56).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Şeyhler köyünde çok fazla yağmur ve tolu yağar. Her tarafı sel almak üzereyken Haksız Hasan Türbesi'nden yardım isterler. Ne yatıyorsunuz “Şeyhler batıyor” derler. Her tarafı sel almasına rağmen köyü sel basmaz.

Yeni gelinlerden biri bu uygulamayı (suya bal ve yağ atmayı) yapmak için suyun kenarına varır suyun kenarında bulunan kaba ağacın altında ak saçlı bir ihtiyar namaz kılar bu kişi Haksız Hasan Dede'dir. Koca kaba ağaç da dedeyle birlikte secdeye eğilir. Ağaç secdeye varınca gelin başındaki alı çıkartıp ağacın tepsine bağlayıvermiş. Köylü şaşırılmış nasıl olur da bu ağacın tepesine bu al bağlanır, köydeki herkese sorarlar bulamazlar. Alını bağlayan gelinin kaynanası sen bizim alı düşmanımıza mı verdin diye suçlarlar gelin dayanamaz itiraf eder olan biteni ertesi sabah gelin sırrını ifşa edince ölür (Çanlı,2007, 71).

İbrahim Öztürk'ün yeğeni Mehmet Öztürk askere gitmeden önce Haksız Hasan'dan güfer (kıyır) taş parçası olarak cüzdanına koyar. Van'da askeri araç devrilir, ama kimseye bir şey olmaz, komutanı böyle büyük bir kazadan nasıl kurtulduklarını söylediği zaman Mehmet Öztürk sebebini anlatır ve komutanı askeri, izne gönderir ve kendisine de kıyır getirmesini söyler (KK137).

Halk arasındaki inanışa göre Behice Sultan'ın o günlerde yaşadığı Şeyh Çakır köyü bu lanetle beraber yok olur. Söylenceye göre Şeyhler yakınında bulunan Hamamköy'de o günlerde Hristiyanlar yaşamaktadır. Şeyh çakır köyünün yok olduğunu gören Hamamköylü Hristiyanlar birbirlerine:

—Gidelim bakalım, Şeyh çakır köyü battı, hem seyredelim hem de avlanalım derler; çünkü söylenceye göre Hamam köylüler ava meraklı bir topluluktur.

Söylenceye göre bunu söyleyen Hamamköylü bir Hristiyan'ın da çocuğu olmamaktadır.

Şeyh Çakır'a ulaştıklarında köyden geriye hiç bir şey kalmadığını, geriye sadece oyun oynayan iki çocuk kaldığını görürler.

Çocuğu olmayan Hamamköylü Hristiyan arkadaşlarına seslenerek:

— Gelin, bakın, iki tane çocuk buldum, ben avımı yakaladım der.

Hristiyan avcı, çocukları oradan alarak eve getirir. Çocukları evlat edinerek onlara bakmaya başlar. Bir zaman sonra çocuklar büyürler, çocuklar evden ayrılır ve bir daha dönmezler. Çocukları evlat edinen Hristiyan avcı çocukları aramaya başlar ve bugün Haksız Hasan Türbesi'nin bulunduğu yerde çocukları bulur.

— Yavrum, aç, susuz ne yapıyorsunuz? Size kim ekmek veriyor? Diye soran Hristiyan avcıya çocuklar:

— Baba, biz aç değiliz diye cevap verirler. Çocuklardan birisi yanlarındaki taşın kovuğundan elini sokarak ekmek çıkarır, diğeri elini uzatarak su çıkarır ve üvey babalarıyla birlikte yerler.

Çocukların artık büyüüp kendi başlarının çaresine bakacak durumda olduğunu gören üvey baba,

— Oğlum, benim sizinle işim bitti; çünkü siz kendinize bakabilecek güçtesiniz, size ulaşabilmem mümkün değil. Size Allah selamet versin diyerek çocukların yanlarından ayrılarak evine döner. Bu olaydan sonra buraya yerleşen iki çocuk işte Haksız Hasan ve Haksız Hüseyin'dir (Duru, 2010, 57).

Efsanelerdeki motifler:

Hayvanları itaat altına alma, tabiat varlıklarına hükmetme (ağacın secdeye varması) felaketlerden koruma, yoktan yiyecek çıkartma, cansız varlıkları konuşurma, Tayyi mekân ve zaman, halka felaket musallat etmek (Kendisini şikayet eden köylüye beddua eder), Tabiat kuvvetlerine hükmetme (Köyün ihtiyacı olan suyu yerden çıkarır ve köye kadar getirir), Don Değiştirme-Hayvan kalıbına girme.

Türbe-Yatır No: 151- Çimen Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Çimen Dede. Yeşillik bir alandan dolayı bu ad verilmiştir.

Yeri ve Konumu: Şeyhler –Hisarcık, belde merkezinde Haksız Hasan Türbesi'nin tam karşısında. Belde merkezinde Haksız Hasan Türbesi'nin tam karşısında bir meşe ve kurumuş iki ardıc ağacından ibaret olan ve belde halkı tarafından kutsal bilinen bir alandır. Burada bir mezar yoktur. Buradaki ağacın 700 yıllık olduğunu söylenmektedir. Kutsal alanda bulunan ve Kaba ağaç diye adlandırılan ağacın kutsal olduğuna inanılır. Kaba ağacın hemen yanında mumluk yer alır.

Mimari yapısı: Bina yoktur. Kurumuş bir tarihi ağaca Çimden Dede adı verilmiştir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kutsallaştırmayı gelenekle açıklayan kaynak kişi Alevi geleneğinde pir diye bilinen din görevlilerinin dibinde oturdukları ağaçların halk tarafından genel olarak kutsallaştırıldığından söz etmektedir. Örnek olarak da belde sınırları içerisinde bulunan Pîr Dede denilen kutsal alanı vermekte ve buraya yörenin bilinen pirlereinden bir kişinin oturmasından dolayı bu ismin verildiğini, Çimen Dede için de böyle bir durumun söz konusu olabileceğinden söz etmektedir. Bu alanın kutsallaştırılmış olmasını çeşitli söylencelere dayandıran yöre halkı bununla ilgili olarak birçok söylence de anlatmaktadır. En yaygın söylence ise yöre halkı tarafından bu bölgede Haksız Hasan'ın liderliğinde semah dönen evliyalarla ilgili olanlarıdır. Evliya diye bilinenler ise daha çok tarih içerisinde bölgede dedelik yapan kişilerdir. Bunlar; Balım Sultan, Balım Hasan, Mahmut Dede, Recep Dede, Haksız Hasan, Haksız Hüseyin vb. kişilerdir (KK139).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe gün ve akşamı

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)İneğin süt vermesi için, 2) Hastalanan ineğin iyileşmesi için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1)Hastalık için: Halk arasında özellikle hastalanan ineklerin çimen dededeki ağacın kabuğundan alınarak burnuna tütsülenmesi neticesinde hastalıktan kurtulacağına inanılır. Burada bulunan ağacın kuruma nedenini bu uygulamaya bağlanmaktadır. Aynı uygulama sağdırmayan inekler içinde yapılmaktadır. Süt vermeyen ineğe Çimen Dede'nin ardıcından tütsülendiği takdirde inek süt vermeye başlar (KK139).

2) Adak: Meşe ağacının hemen yanında bulunan ardıç ağacının yanında mumluk yer almakta ve her perşembe akşamı köy halk tarafından mum yakılmaktadır (KK140).

Ödül ve cezalar: Çimen Dede'nin olduğu bölgede su ile vücudunu yıkamak, abdest bozmak günah kabul edilir (KK140).

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme, abdestini bozanların cezalandırılması

Türbe-Yatır No: 152- Hüseyin Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Hüseyin Dede. İsmi Hüseyin olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Şeyhler/Hisarcık. Köyün, en uç noktasında türbe, merkeze iki km uzaklıktadır. Halk tarafından Ilıca Türbesi olarak kabul edilen bölgede yer alır. Çevresi ağaçlarla çevrili ve yanında sonradan yapılmış bir çeşme vardır.

Mimari yapısı: Türbenin, küçük bir kapısı ve penceresi,, içeride de iki tane de medfun yer alır. Sandukaların üzerinde kırmızı ve yeşil örtüler vardır. Hüseyin Dede'nin yanındaki mezarın eşine ait olduğu söylenir. Sandukaların hemen başında mumluk ve tavana asılı süpürge dikkat çekicidir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Behice Sultan'ın oğlu Haksız Hasan Dede'nin kardeşidir. Işık Çakırda yaşanan felaketten sonra orada canlı kalmayı başaran iki çocuktan biridir. Şeyhler Beldesine gelerek yaşamını burada devam ettirmiştir. Özellikle askere gidecek gençlerin rüyalarına girdiği için asker olarak da bilinir (KK141)

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe günü ve akşamı özellikle ikindinden sonra (KK141).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hem ilkbaharda hem de sonbaharda olmak üzere iki kez hayrı yapılır.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Her türlü dilek için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak: Her Perşembe akşamı buraya gelinir üç ile beş tane mum yakılır dua edilir. Mumların ikindinden sonra yakılması, özellikle de güneş battıktan sonra yakılması istenir (KK142).

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatırda yatan şahsiyetlerin hakkında konuşmak neticesinde kişiler cezalandırılır.

“Köylü imece yardımıyla Hüseyin Dede'nin bulunduğu yere su getirmektedir. Köyün sakinlerinden Ramazan amca anlatılanlardan rahatsız olur ve ertesi günü su getirme çalışmasına katılmaz. Eşi yanına gelir neden gitmediğini sorar. Ramazan amca Hüseyin Dede'nin suya ihtiyacı

varsa çaydan su içmesini söyler. Aynı gün iğde ağacından düşen Ramazan amcanın kaburgaları kırılır. Kendisinin cezalandırıldığını belirtir.” (KK142).

Buradaki ormandan bir şey alınırsa dokunduğuna (zarar görüleceğine) inanılır. Ağaçlardan bir dal parçası bile almak kişilerin başına dert açabilmektedir (KK141).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Yöre, tarihi bir yer olarak bilinir, burada yer alan yerleşim kalıntıları bazılarının ilgisini çeker, arabasıyla buraya gelir, birkaç yeri kazar ve Hüseyin Dede'nin kendisine bir şey yapamayacağını söylemesiyle birlikte arabası bir anda yanar ve perişan bir hayat sürdürür.

Diğer bir rivayete göre deprem sırasında Şeyhler ve Işık Çakır yerle bir olur ama Haksız Hasan ve Hüseyin Dedelere bir şey olmaz (KK141).

Efsanelerdeki motifler: Veliliğin kabul etmeyenlere gösterdiği kerametlerden birisi felaket musallat etmektir.

Türbe-Yatır No: 153- Hamza Yâreni

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Hamza Yâreni. İsmi Hamza olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Şeyhler /Hisarcık. Köyün üzerinde yüksek bir alanda yer alır. Hamza isimli bir dedenin ibadet ettiği oturup gezindiği yer olarak da tasvir edilmektedir. Ardıç ağaçlarıyla kaplı, köyün üst tarafında, yüksek bir alandır. Belde merkezine iki km uzaklıktadır.

Mimari yapısı: Günümüz mezarlarını andırır bir mezardan ibarettir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Her cuma akşamı yani perşembe akşamı ikindi ezanından sonraki cumaya geçiş vaktinde türbeden sorumlu kişilerce mum yakılır (KK144).

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Ekim ayı içerisinde (KK144).

Bireysel: 1) Her türlü dilek ve istek için(KK143).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Dede Hayrı için: Köyün dışında olması nedeniyle kurbanlar orda kesilip köye getirilmekte cem evinde ziyafet verilmektedir. Eskiden ise bütün uygulamalar türbenin bulunduğu yerde yapılmaktaymış. Köylü bu kurbanı, nezir kurbanı demektedir. 8- 10 tane küçükbaş hayvan kesilmektedir. Kaynak kişi bundan on yıl önce kendilerinin büyükbaş hayvan kurban ettiklerini de söyledi. Köydeki sırayı sorduğumuz zaman ise aldığımız cevap Haksız Hasan hayrı

yapılmadan diğerk hayırların yapılamayacağı şeklinde oldu. Eylül ayının ilk haftası Haksız Hasan hayrı yapıldıktan sonra periyodik olarak her hafta bir türbenin hayrı yapılmaktadır.

Türbe-Yatır No: 154- Balım Sultan

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Balım Sultan. Bilinmiyor.

Yeri ve Konumu: Şeyhler /Hisarcık, Köyün içerisinde yer alan üç metre kare, eski bir yapıdır. Önünde çok geniş bir bahçesi vardır. Bahçe içerisinde yeni dikilmiş çam ağaçları yer alır.

Mimari yapısı: Hayır kurbanlarının pişirilmesi için aş evi yapılmıştır. Türbenin içinde küçük bir tane sanduka vardır. Gelen ziyaretçilerin getirdikleri daneler (tülbent) türbe içine bırakılır. Bölgedeki bütün türbelerde olduğu gibi muyluk vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Işık Çakır, yerle bir olur, Hamamköyden iki arkadaş hem av yapalım hem de bakalım Işıkçakır'a diye yola çıkarlar. Gerçekten de köy helak olmuştur fakat iki tane çocuk beşikte baş parmakları ağzında sağ salim durmaktadır. Bunlar Haksız Hasan Dede ve Hüseyin Dede'dir. İçlerinden biri ben avımı buldum diyerek çocukları alıp Hamamköye döner. Aradan belli bir zaman sonra çocuklar oyun oynarken kaybolurlar. Aynı olay iki defa daha gerçekleşir. İkisinde de çocuklar köyün dışında bulunurlar. Üçüncü kaybolduklarında çocukları Balım Hasan Türbesi'nde bulurlar. Çocukların dedeleri onları görünce " Siz buraya neden geldiniz? Diye sorar. " Açsınızdır "- Çocuklar aç olmadıklarını söylerler, Çocuklar Balım Hasan Türbesi'nin önündeki taşa elini uzatıp içerisinde sıcak ekmek alıp dedelerine ikram ederler. Dedesi yavrum benim aklım bu işe ermez Allah yolunuzu açık etsin der. Bugün hala bu taş türbenin duvarında yer almaktadır (KK145).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları(KK146).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Ekim ayı içerisinde hayrı yapılır (KK146).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek ve istek için ziyaret edilebilir (KK145).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Yörede ziyaretler şu şekilde yapılır: Öncelikle mezarlara tek tek niyaz edilir. Niyazlar Hak, Muhammet, Ali'ye olsun denir. Gücümüz yettikçe 3- 5 kere Fatiha okunur, mum yakılır, üçler, beşler, kırklar aşkına türbenin etrafını dolaşılır. Gücü yeten, elinden gelen Halil İbrahim'den olan bir şeyleri saç vurup dağıtır. Ya Resul Allah bizi bunların yüzü suyu hürmetine bunların katarına kat denir.

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Efsanelerdeki motifler: Maddeyi yoktan var etme (Türbe duvarında bulunan oyukta Haksız Hasan ve Hüseyin sıcak ekmek bulmuşlardır.)

Öldükten sonra varlığını gösterme

Türbe-Yatır No: 155- Mahmut Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Mahmut Dede. İsmi Mahmut olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Şeyhler /Hisarcık. Belde meydanında yer almaktadır

Mimari yapısı: Kare planlı, üzeri çatma tavanlı, betonarme bir türbedir. Türbenin hemen yanında koca bir ardiç yer alır. Türbenin hemen üzerinde yine köy çeşmesi vardır. Diğer türbelere göre daha bakımlıdır. İçeride bir tane kabir vardır. Kabrin üzerinde ise yeşil örtü, mezarın baş kısmında bir başlık ve mumluk mevcuttur. Penceresi bulunmayan bu mekânda mezarın baş kısmında su çanağı vardır. Mimari yapı olarak Balım Sultan'a benzer.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe gün ve akşamı mahalleli tarafından sürekli olarak ziyaret edilir. Perşembe akşamları mutlaka mum yakılır, dua edilir (KK147).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Güz mevsiminde köy mahallesinin rakıbları (türbedar) tarafından hayrı yapılmaktadır. Mum ikindin namazından sonra yakılırsa daha makbul sayılır (KK147).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Hastalık: Köydeki her türbeye hastalar şifa bulmak için gidebilir. 2) Her türlü dilek ve istek için (KK147).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak: Adak kurbanları türbede kesilir. Mezar ziyareti esnasında yapılması gereken işlemler mezarın sağ tarafında gerçekleştirilir. Türbeden toprak alıp yenildiği de belirtilmiştir. Mezar ziyaretlerinde mezarda yatana dua edildikten sonra mezarın üzerine su dökülür. Türbe ziyaretlerinde türbe etrafı üç veya beş kere dolanılır. Bu sırada bilinen dualar, sureler okunur (KK148).

Ödül ve cezalar: Kutsal mekânlara büyük önem verilir burada yatan kişilerin hak ile hak olduğuna inanılır bu yüzden saygısızlıkların karşılıksız kalmayacağına inanılır. Buraya saygısızca

davrananların ya dokunuyor ya deliriyor şeklinde ifade edildiğini gördük. Türbe önünde silah atan bir kişinin kurban kesmesine rağmen delirdiği ailesinin zarar gördüğü söylenmiştir (KK149).

Türbe-Yatır No: 156- Ilıca Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ilıca Dede. Haksız Hasan'ın ayağını yere vurarak su çıkardığı yerde olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Şeyhler /Hisarcık. Köyün üstünde Ilıca Dede'de denilen yerde tek kubbeli bir yapı, çinilerle bezenmiştir. Ilıca mevkinde yer alan türbenin hemen önünde köylüye ait bir tarla ve arkasında ormanlık arazi yer alır. Önünden ise Haksız Hasan'ın köyün ihtiyacı olan suyu asasıyla çıkardığı akarsu yer alır.

Mimari yapısı: Türbe kare planlı ve üzerine kubbe oturtulmuştur. Güneye bakan bölümde yeşil bir kapısı vardır. Türbenin etrafı tel örgülerle çevrilidir. Yapı içinde bir tane mezar bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Birgün hayvan otlatırken Ilıca denilen yere gelmiş. Orada uyuşakalmış. Rüyasına beyaz sakallı, elinde bastonu olan bir zat "köyün susuz kalmasına üzülüyorsunuz da çomağını neden toprağa vurmuyorsun?" demiş. Bunun ardından Haksız Hasan uyanmış ve çomağını yere vurmuş. Çomağını vurduğu yerden su çıkmış. Çomağını sürüdükçe su da akıp geliyormuş. Haksız Hasan çomağını sürüye sürüye suyu köye kadar getirmiş (Çanlı, 2007, 70).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Belirli aylar İlk bahar ve sonbahar aylarında hayrı için(KK151).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Hastalığın Tedavisi İçin: Ilıca Dede'de dua edilirken kişi kıyafetine ait bir kuması veya ipi Ilıca'daki dilek dilemede aracı olarak kullanılan ağaca bağlamalıydı. Bugün bu ağaç yıkılmış ve bir nesne bağlama uygulaması başka bir ağaca aktarılmıştır (Çanlı, 2007, 167). 2)Çocuk sahibi olmak için (Yirmi yedi yıl önce çocuk sahibi olmak için dilek dilenip çaput bağlanan bir ağacın varlığı söz konusudur) Kurban adağı olarak keçi adanmıştır (KK150).

Toplumsal: 1) Hıdırellez: Yörede hıdırellez kutlamaları köy meydanından yüksekçe olan, aynı zamanda köyde kullanılan suyun kaynak yeri olan Ilıca denilen yerde yapılmaktadır, 2) Yağmur Duası: Özellikle yağmur duasına bu mevkiye çıkılmaktadır. Duaya çıkıldıktan sonra mutlaka yağmurun yağacağına inanılır (KK150).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yörede türbe ziyareti başlamadan önce dua şu şekilde yapılır: Bismişah, Allah, Allah. Allah, Muhammed, Ali'nin hürmeti için bu dergâhtan ayırma. Bismişah, Allah, Allah, derviş devrişan, makbulü kabulen, pirimiz, hünkarımız Hacı Bektaş Veli Horasan el bağladım. Durduk pirimin divanına. El aman, sığındıkpirlere lütfü ihsanına, bu yolda canımız kurban, pirlere lütfü ihsanına. Bercemali Muhammed, kemali Hasan, Hüseyin, Ali rahmine verelim salavat." Ardından kapının üstüne, sağına, soluna, eşğine sırayla "ya Allah", "ya Muhammed", "ya Ali", "Şah Hasan, Hüseyin" denilip niyaz edilir. Türbe kapısından içeri giren kişi secde vaziyetinde türbeye yakın yerde Hakk'a niyaz niyetiyle- niyaz eder. Ardından ayağa kalkıp erkek ise elleri göbük hizasında, kadın ise göğüs hizasında sağ el sol elin üzerine gelecek şekilde birleştirir (Çanlı, 2007, 179).

1) Yağmur Duası: Yağmur yağdıktan sonra da yöredekiler "şikretme" anlamında tekrar Ilıca'ya gider. Orada kazanlar kurulu hayır duası yapılır. Yağmur duasına gitmeden önce şöyle bir uygulama yapılır: Yağmur duasının düzenleneceği gün herkes ayağına çizme giyer. Evlerinde olanlar yanlarına kürek veya süpürge alır. Köylü kürek, süpürge veya elle köyün içine kadar gelen arki temizlemeye başlayıp aynı işlemi Ilıca'ya kadar devam ettirir. Bu işleme "Ark atlama" denilmektedir. Bu ad, hareketin devamlılığından kaynaklanan bir adlandırma olmalıdır (Çanlı, 2007, 213).

Ilıca'ya varan yöre halkı dede önderliğinde yağmur duasına durur. Dede, Kur'an'dan sure ve ayetler okur. Yağmurun yağması için "Yağmurla gidem Allah." şeklinde dualar edilir.

Orada bulunan küçük çocuklar Ilıca'nın suyuna basılır.

Çocuklar hep bir ağızdan :

"Teknede hamur

Bahçede çamur

Yağ yağmurum yağ

Yerden göğe kadar koca bir yağmur"

"Ekinciklerimiz sulansın,

Yağlı börek dolansın.

Yağ yağmur yağ

Yağ yağmur yağ

Yağ yağmur yağ." şeklinde söylerler (Çanlı, 2007, 214).

Ödül ve cezalar: Kutsal mekânları ziyaret eden kişilerin küs olmaması gerekir. Eğer grup içerisinde küs varsa dua kabul edilmez. Yağmur duasına çıkmadan önce köydeki küslerin barıştırılmasının nedeni de budur. Bu durumla ilgili şu anlatılır: Yakın dönemlerde köylü hep beraber yağmur duasına çıkar. Ilıca'nın arkları, su kanalları temizleniyordu ki köyden biri arki temizleyen biri ile tartıştı. Köylü, onları ayırdı. Ilıca'ya çıkıp yağmur duası edildi, adaklar kesildi. Ama yağmur duasında tartışma oldu, iki kişi birbirinin kalbini kırdı diye ne o gün, ne de ertesi gün, yağmur yağmadı. Tartışmayı başlatan kişi diğerinden özür diledi, barıştılar. Tekrar bir yağmur duası gerçekleştirildi. O gün köye yağmur yağdı (Çanlı, 2007, 216).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Ilıca suyu basında sığır var dediler. Ben de çobanla oraya gittim. Ilıca'da üç ay önce ölen çocuğum Ali aklıma geldi, ağladım da ağladım. "Allah'ım Ali'nin yerine ver sana dört ayaklı kurban kesem." dedim. Orada uyuya kalmışım, rüyamda Haksız Hasan Dede'nin Türbesi'ne girmişim. Orda dayımın ikiz kızı başları açık şekilde oturup dururlar. Onların yakınına gelip kızların saçlarını okşadım. Kızlar benimle hiç söylenmedi. Bir de baktım türbede saçları simsiyah bir delikanlı oğlan yatıyor. Korktum. Benim terlikleri orda buldum koltuğumun altına aldım. Türbeden çıkarken metal, beyaz bir şey buldum, onu da aldım. Kocam da oralardaymış. Elimdeki nedir bakmak istedi. Ben baktırmadım. "Bizim çobanın babasının evine gidem de baktıram." dedim. Sonra çobanın babasının evine gittik. Elimi açıp baktım ki elimde üç tane çakının yüzü var. Birinin çoğu kırılmış. Biri yarısından kırılmış. Biri tam durur. Ardından uyandım. Rüyayı yanındakilere anlatınca sığırın içinden adamak için bana bir kurban seçtirdiler. Ben bir keçi tuttum orada kestik. Ilıca'da kurbanı kestik. Üç oğlum oldu. İki kişi öldü. Biri hâlâ yaşıyor (Çanlı, 2007, 114).

Efsanelerdeki motifler: Tabiat kuvvetlerin hükmetme (Yağmur yağması), öldükten sonra varlığını gösterme

Türbe-Yatır No: 157- Mehmet Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Mehmet Dede. İsmi Mehmet olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Şeyhler /Hisarcık. Köy mezarlığı içinde küçük kerpiç bir yapıdan ibaretken bu gün düzenli bir yapı şeklinde imar edilmiştir. Hemen yanında büyük bir ağaç vardır.

Mimari yapısı: Köy mezarlığı içinde küçük kerpiç bir yapıdan ibaretken bu gün düzenli bir yapı şeklinde imar edilmiştir. Yapı içinde yerden 50 cm yükseklikte üç mezar bulunmaktadır. Hemen yanında büyük bir ağaç vardır. Mezarların başlıkları yoktur. Üzerlerinde yeşil ve kırmızı örtüler bulunmaktadır. Mehmet Dede ve ailesinin kabirleri vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Mehmet Dede'nin köyün dedelerinden olduğuna inanılır (KK153).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Perşembe gün ve akşamı 1) Yine baş taraflarında perşembe akşamları mum yakmak için mumluklar sıralanmıştır. 2) Yöre halkı dua için ziyaret etmektedirler, ziyaret esnasında yapılan duaları Dede'nin hakkı olarak yorumlamaktadır. 3) Bayram ve arife günleri halk mezar ziyaretini yaptıkları sırada Mehmet Dede Türbesi'ni de ziyaret etmektedirler (KK153).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1)Adak:Yine baş taraflarında Perşembe akşamları mum yakmak için mumluklar sıralanmıştır. Hisarcık İlçesi Şeyhler Beldesinde yer alan türbe ve yatırlardaki uygulamaların benzeri bu türbede de görülür (KK154).

Ödül ve cezalar: Mehmet Dede'nin alevi dedesi olması nedeniyle çevresinde saygısız davranışlar sergilenmez (KK153).

Türbe-Yatır No: 158- Ahmatçık

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Ahmatçık. Ahmet isimli bir asker olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Şeyhler/Hisarcık. Tepe üzerinde, herhangi bir mezar yoktur. Ahmatçık adı verilen mevkide daha önceleri yapı bulunmamaktadır. Ahmatçık Türbesi, Ahmatçık adında genç bir askerın ikamet ettiği mevki olarak düşünülmektedir.

Mimari yapısı: Ahmatçık adı verilen mevkide daha önceleri yapı bulunmamaktadır. Daha sonradan etrafı çevrilmiş ve kapatılmıştır.

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Ahmatçık mevkisinde şehit olan bir asker olarak bilinir (KK155).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe gün ve akşamı,

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Güz hayrı,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Her türlü ziyaret için,

Toplumsal: 1)Güz hayrı için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak ve Dua: Yöre halkı tarafından her Perşembe akşamı mum yakılıp hayrı güz vaktinde yapılmaktadır. Ziyaret sırasında Kuran okunmakta ve namaz kılınmaktadır. Bu koruluktan bir tane dahi ağaç dalı ya da ardıç alınmaz. Buranın hayrını Ayvazlar sülalesi yapmaktadır (KK155).

Ödül ve cezalar: Bu koruluktan bir tane dahi ağaç dalı ya da ardıç alınmaz. Buradan en ufak bir şey alan kişinin başına felaket geleceğine inanılır. Yine aynı doğrultuda bu mevkinden ağaç alan kızın çeyizinin yanacağı ya da çocuğunun olmayacağı yörede yaygın bir inanmadır (Çanlı, 2007, 183).

Türbe-Yatır No: 159- Arap Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Arap Dede. İslam ordularının mücadeleleri esnasında buralarda şehit olmuş Arap kahramanlarının mezarları için bu ad kullanılmaktadır.

Yeri ve Konumu: Şeyhler/Hisarcık. Kasaba içinde köy sakinlerinden birinin evin yanına yapılmış küçük bir yapıdan ibarettir. Türbe içinde mezar bulunmaz. Köylü evinin yanında bulunan Arap Dedenin etrafını tuğlayla çevrilmiş ve üzerine çatı yapılmıştır.

Mimari yapısı: Türbe içinde mezar bulunmaz. Tuğlayla örülmüş ve içeride büyük beyaz bir taş bulunmaktadır. Taşın üzerinden küçük bir halı serilidir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Arap Dede yetmiş bin Horasan Erenlerin pirlereindir. Hoca Ahmet Yesevî bir gün onların kellelerini ele alıp uzağa atmış : “Hadi herkes kendi kellesi neredeyse bulsun oraya yerleşsin” der. Arap Dede kellesini burada bulmuş buraya yerleşmiştir (Çanlı, 2007, 67).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe gün ve akşamı,

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hayrı güz mevsiminde yapılır (KK158).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Dua için(KK157).

Toplumsal: 1) Dede hayrı için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Buranın rakıbları ise Ali Kömürcü ve Mehmet amcadır. Perşembe akşamları mum yakılır (KK157).

Ödül ve cezalar: Türbenin hemen aşağısında bulunan evlerin zarar gördüğüne inanılır. Çevredeki ailelerin çocukları ölmüş ya da dağılmışlar. Bu yüzden türbenin etrafı çevrilmiş ve üzeri kapatılmıştır (KK157).

Türbe-Yatır No: 160- Ali Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ali Dede (Işık Ali). Türbeye ışık hüzmeleri indiği için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Şeyhler/ Hisarcık. Bu türbe Hisarcık ile Akçaalan arasındaki bir dağın tepesindedir. Işık Ali Baba Türbesi, Şeyhler Belde merkezine 19 km uzaklıktadır. Gediz Akçaalan Köylülerince de ziyaret edilen bu mekânın hizmetini Şeyhler Beldesi üstlenmiştir. Çevresinde ağaçlar yer alır, türbenin bulunduğu alan geniş, düz bir arazidir. Yanı başında aş evi yapılmıştır.

Mimari yapısı: Şu andaki türbe 1970'li yıllarda yapılmıştır. Daha öncesi ise üzerinde sadece çatısı bulunan bu türbe, dikdörtgen şekilde betondan yapılmıştır. Penceresi olmayan türbenin küçük bir kapısı vardır. Bu kapı uzaktan pencere görünümündedir. Türbe içindeki mezar da yine betonla kaplanmış ve mezarın üzerine kanal şeklinde küçük bir derinlik oluşturularak mumluk oluşturulmuştur. Hemen yan tarafında Güz birliği kurbanlarının hazırlanması için kullanılan bir aş evi de yapılmıştır. Türbenin hemen üst tarafında ise "Seyrangah" olarak adlandırılan alanda ise dervişlerin semah döndükleri bir alan vardır. On iki hizmet sahiplerinin de makamlarının olduğu düşünülen yerler ise taşlarla belirtilmiştir. Yine insanlar bu hizmet sahiplerinin makamlarına da mumlar yakmakta ve niyaz etmektedirler.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Rivayete göre Işık Çakır ve Işık Ali Dede kardeşmiş. Hacı Bektaşî Veli'nin yurt sağlamaları için attığı oku bulmak amacıyla Gediz Dağları'na gelirler. Işık Çakır uzun zaman oku arasa da bulamaz. Aradan yıllar geçtikten sonra Işık Ali bugünkü türbenin bulunduğu dağda kendine mekân tutar, Işık Çakır'da daha sonra adını alan köyde kendilerine yurt edinir. Işık Ali halvete çekildiği dağdan bir gün iner ve kardeşi Işık Çakır'ın yanına gelir. Işık Çakır hala bulamadığı oktan söz açmaz Işık Ali'de Işık Çakır'ın yanı başındaki ağaca saplı olan oku çıkarıp kardeşine verir. Bu olaydan sonra Işık Çakır kardeşi Ali'nin kendisinden daha yüksek bir mertebesinde olduğunu anlar (Menteş, 1998,36).

Yöre halkı tarafından hiç evlenmediği söylenir. Köydeki Bektaşî ocaklarından ikisi buraya bağlıdır. Menkabelere göre Hacı Bektaşî Velînin devrinde yaşadığı tahmin edilen bu zatın hicrî 1195 yılına ait istidatları vardır.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Güz Birliği kurbanları için mayıs ayında (KK160).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Hayır törenleri için, 2) Yağmur duası için, 3) Hıdrellez için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hayır için: Güz birliği kurbanları burada kesildikten sonra kardeşi Işık Çakır Türbesi ziyaret edilir. Aş evi ve ocaklıklar burada düzenli olarak hayır aşlarının yapıldığının delilidir. Bahar ayı içerisinde mayıs ayının altısına gelecek şekilde törenler düzenlenir. Şükür adakları olanlar ve toplanan parayla malzeme alınır.

2) Yağmur Duası: Havalarda kurak geçmiş ise aynı zamanda yağmur duası da o gün yapılır. Yemekler yenir, niyazlar edilir, namazlar kılınır. Türbenin hayırına belde halkının tamamı katılır (KK160).

Ödül ve cezalar: Işık Ali Dağı'ndan ağaç dalı, kozalak alınmaz. Alındığı takdirde bunlar ocakta yeşil renkte bir ateş çıkararak yanmaya başlar. Ağaç dalını veya kozalağı alan kişiler o gün korkutulur (KK161).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Çanakkale savaşında Ali Dede'nin zorda kalan insanlara yardım ettiğine inanılır. Askerler savaşırken yetiş Ali Dede demesiyle elindeki yabayla Türk askerlerine yardım ettiğine inanılmaktadır. Belde merkezinde bulunan önceden taşlarla çevrili alana verilen isimdir.. Burada Ali ya da Allı adında bir zatın ibadet ettiğine ve gezdiğine inanılmaktadır.

Efsanelerdeki motifler: Halkı felaketten koruma ve zorda kalan Türk askerine yardım etme, Hacı Bektaş'ın fırlattığı oku takip ederek burayı yurt edinmesi (KK161).

Türbe-Yatır No: 161- Er Yatağı

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Er Yatağı. Kurtuluş savaşı sırasında Yunanlıların şehit ettiği bir askerdir.

Yeri ve Konumu: Şeyhler/ Hisarcık. Şeyhler Belde merkezinin doğusunda yer alır. Köyün üzerinde yer alan dağın eteklerindedir. Kıraç bir arazide yer alır. Yığma taşlarla çevrili ve üzerine teneke saç örtülmüştür. Türbenin yanı başında burada yattığına inanılan zatın atının ayak izi bulunan taş yer alır.

Mimari yapısı: Yığma taşlarla çevrili üzerine saç oturtulmuş bir yapıdır. Kapı ve penceresi yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Işık Ali Türbesi'nden sonra köye en uzak yatırlardan biridir. Kendisinin bir asker olduğuna inanılır (KK162)

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Her türlü dilek için,

Ödül ve cezalar: Kutsal mekânlarda bulunan hayvanların avlanması hoş karşılanmaz. Tarlayı sürmek için kullandığı geyiği, eşi kestirdiği için başlarına felaket gelir. “Er yatağında bir adamın bir geyiği varmış. Adam her gün çifte tek öküzle gidiyormuş. Çifte, diğer öküzün yerine de geyiği koşuyormuş. Geyik aksama kadar çifti sürüyormuş sonra adam geyiği çözüyormuş. Geyik, ertesi güne kadar er yatağında dinleniyormuş. Adamın karısı kötüyümüş, tek öküzle bu adam nasıl çift sürüyor, diye düşünmüş. Kocasını takip etmiş, kocasının geyiği çifte sürdüğünü görmüş. Adamın karısı “İlle ben bu geyiğin kellesini kesip kaburgasından yicem.” demiş. Adam “Ben sana geyiği kesemem.” dese de karısına söz geçirememiş. Geyiği kesip yemisler. Er yatağındakilerden onlara beddua okunmuş. Böylece fakir olmuşlar.” (KK163).

Türbe ya da yatırın bulunduğu yerde saygısız davranışlarda bulunanlar çeşitli felakete düşer olurlar. Er Yatağı Türbesi'nde küçük çocuğun türbe yakınlarına pislemesi neticesinde türbeden büyük bir ateş topu çıkar. “Er atağına yakın bir yerde köylüler çok yorulurlar. Çocuklardan birinin abdestti gelir babası uyarmasına rağmen çocuk yatırın bulunduğu yere yakın bir yere tuvaletini yapar. Mağaranın içine büyük bir ateş topu gelir. Çocuğun babası dua eder çocukla çocuk olma der. Ateş topu yavaş yavaş azalır, kurban keserler ve bir daha saygısızlık yapmazlar.” (KK163).

Hacıoğulları'nın Saban Deresi'nde tarlası varmış. Orası da Er yatağıymış. Harbe katılan bir geyik varmış. Harpte bir kaburgasını kırmış. Onu da Hacıoğulları ardıçla sarıp iyileştirmiş. Harpten sonra da geyiği tarla sürerken çifte koşmaya başlamış. Adamın karısı “İlle sen tarlayı neyle sürüyorsan bana söylücen.” demiş. Adam karıyı iki üç oyalamış. Ama karının hakkından gelememiş. Karısı adam gidince adamın ardına düşmüş. Er yatağına varmış ki adamın çifte sürdüğü geyiği görmüş. Kadın bu kez de “İlle bu geyiği kesecen.” demiş. Geyiği kesmişler, pişirmişler, yemisler.

Geyik kesilirken “Beni kestir, sizin de biriniz iki olmasın.” demiş. Bu yüzden onların hep çocukları tek olur. Tek oğulları hiç çift olmaz (Çanlı,2007, 72).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Er yatağının hayrı yapılırken, kurbanlardan birisi bıçağın altından kaçır ve tam 27 gün sonra yatırın bulunduğu yerde bulunur. Kayalık alanda ne içti ne yediği bilinmez. Karabasan köylülerin sürüleriyle her gün otlayıp tekrar kayalık alana döndüğü de ifade edilmiştir.

Er yatağında bir adamın bir geyiği varmış. Adam her gün çifte tek öküzle gidiyormuş. Çifte diğer öküzün yerine de geyiği koşuyormuş. Geyik aksama kadar çifti sürüyormuş sonra adam geyiği çözüyormuş.

Efsanelerdeki motifler: Halkı felaketten koruma, Vahşi hayvanı (geyiği)itaat altına alma, Cansız varlıklara söz geçirme (Düşmanlar askeri yakalamak üzereyken asker:- Kayaya yarıl der ve kaya yarılır düşman elinden kurtulur. Bugün hala o kaya üzerinde atının ayak izi bulunmaktadır), Hayvanlar konuşma (Kesilen geyik beddua eder ve sizin biriniz iki olmasın der)

Türbe-Yatır No: 162- Işık Çakır

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Işık Çakır (Şeyhçakır). Alevi ocaklarından birisi olan Işık Çakır Ocağının kurucusudur.

Yeri ve Konumu: Şeyhler/ Hisarcık. Köyün girişinde Kütahya'nın Hisarcık ilçesine bağlı Şeyhçakır köyünde bulunan Alevi Ocağı Işık Çakır Sultan Türbesi yakın zamanda onarım görmüştür. Kerpiç yapı aslına uygun olarak betonarme yeniden inşa edilmiştir. Türbenin yanında adanan kurbanların kesilip pişirilebilmesi için de bir aşevi inşa edilmiştir. Türbe duvarında Hz. Ali resmi, tespihler, geyik boynuzları ve teber dikkati çeker. Sandukaların üzerinde puşideler ve ziyaretçiler tarafından bırakılmış tülbent ve havlular vardır.

Mimari yapısı: Dikdörtgen planlı, ahşap çatılı, kiremit örtülü, beton sıvalı türbe içinde dört adet sanduka bulunmaktadır. Türbe duvarında Hz. Ali resmi, tespihler, geyik boynuzları ve teber dikkati çeker. Sandukaların üzerinde puşideler ve ziyaretçiler tarafından bırakılmış tülbent ve havlular vardır. H.1300 yılında yapılmış birkaç defa onarım görmüş, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kayıtlı tarihi eserlerindedir.

Işık Çakır Sultan'ın yatırının bulunduğu yapının yıkılacak halde olduğu, ocağa bağlı Alevilerce yıllardır bilinmesine rağmen kimse bir türlü tamir için harekete geçmez. Burayı yaptırıp, temiz ve bakımlı bir hale getirerek ziyaretçilere açmak, Uşak'ta otomotiv başta olmak üzere çok sayıda sanayi dalında faaliyet gösteren Gülcan Ailesi'ne nasip olmuştur. Türbeyi yeniden inşa ettirdiği gibi tören için yapılacak tüm harcamaları da bu aile üstlenmiştir (Demirtaş, 2009, 26).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kütahya'nın Hisarcık ilçesine bağlı Şeyhçakır köyünde bulunan Işık Çakırlı Ocağı bu köydedir. Türbe 1300 yılında yapılmış birkaç defa onarım görmüş, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kayıtlı tarihi eserlerindedir. Ahmet Yesevî talebesi oluşu(onun misyonunu taşıması itibariyle) çevrede büyük bir prestiji vardır (Kalafat, 1999, 519) Horasan erenlerinden olduğu söylenir, Işık Ali ve kardeşi Işık Çakır'ın oklarının düştüğü ve yerleştiklerine inanılan yer bu köydedir. Şeyhler Beldesi ismini de bu türbeden almıştır. Köy, Işık Çakır olarak da bilinir. Yine sözlü kaynağa göre "Osman Gazi zamanında bir zat Hacı Bektaş'tan icazet alarak buraya yerleşmiştir. Bu kişi Şeyh Çakır Sultan'dır. Bu zat yörenin bağlı olduğu ocağın piri ve Hacı Bektaş Veli'nin de öğrencisidir. Şeyh Çakır, Hacı Bektaş Veli'nin attığı okun peşinden gelmesi sonucu buraya yerleşmiştir." Bu okun bugün Şeyh Çakır Köyü'nde yaşayan Murat Dede tarafından korumaya alındığı bilinmektedir (KK164).

Eski zamanlarda Horasan civarında yaşayan üç evliya varmış. Pirlerinin duasını alarak Horasandan ayrılmadan önce pirlerinin yanına giderler. Pirleri onlara:

Ben sizin yeni bir yurt edinmeniz için şu gördüğünüz taşı atacağım. Siz benim attığım taşı takip edin taş nereye düşerse orayı kendinize yurt edinin. Bu üç kişinin adları hakkında değişik söylentiler vardır. Kimilerine göre bu kişilerin adı Ali olduğundan bunlara üç Ali denildiği söylenir. Başka bir rivayete göre ise üç kişinin adı: Bayram Dede, Ayvaz Dede ve Çakır Dede imiş.

Bu olaydan sonra üç halife pirlerinin attığı taşı yol boyunca takip ederler. O atılan taş şu anda bizim köyümüzün olduğu yere düşer (o taş hala köydedir. Taşta pirin el izleri de hala mevcuttur.)Pirin halifeleri burayı kendilerine yurt edinin. Belli bir zaman sonra bu üç kişiden birisi olan Çakır Dede'ye şeyhlik verilir. Bu kişinin adı bu olaydan sonra Şeyh Çakır olarak anılır. Tekkenin tapu kaydı Işık Ali taliplerinden mürşit Hüseyin Kahraman tarafından saklanmaktadır (KK164).

Anadolu'nun pek çok yerinde mezarı bulunan diğer Alevi-Bektaşî uluları gibi Horasan Erenlerinden -1280 yılında bu bölgeye gönderildiği sanılan- Işık Çakır Sultan, bölgede önemli hizmetlerde bulunmuştur. Söğüt ve Domaniç çevresinde filizlenen Osmanlı Beyliği'nin kuruluş döneminde yaşamış olan Işık Çakır Sultan'ın, beyliğin önde gelen komutanları ve aynı dönemde yaşamış olan Şeyh Edebalı ile de ilişkide olduğu tahmin edilmektedir. Tarihte ve bugün bölgedeki Aleviler için çok özel bir yeri olan Işık Çakır Sultan Türbesi, her yıl binlerce kişi tarafından ziyaret edilir ve adına kurbanlar adanır (Demirtaş, 2009, 25-26).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Mayıs ayı içerisinde toplu törenler düzenlenir. Nevruzda hayırlar başlar (KK165).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Çocuk sahibi olmak için (Kalafat, 1999 b, 519).

Toplumsal: 1)Askerden sağ salim dönmek için (Kalafat, 1999b, 519).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1)Askere gidecekler mutlaka ziyaret ederler. Orada dede onların “dualarını çeker.” Bu dua sanki askerin ölmüşte duasına duruluyormuş hissi verir. Askere kına yakılır. Asker vatana kurban edilmiştir. Kurban edilmişlik kına yakma ile pekiştirilmiş tir. Hep birlikte tekbir getirilir (Çanlı, 2007, 217).

2) Dede hayrı için: Türbe Alevi – Bektaşî kültüründe önemli bir konumdadır. Çevre köylerden altısı bu ocağa bağlıdır, bu sebeple yılda iki bin kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Türbenin bakımı, gönüllü kimselerce yapılmaktadır (Kalafat, 1999b, 519).

Ödül ve cezalar: Zor durumda kalan Türk askerine yardım eder (Ülke savaş halinde olunca türbenin içinde bulunan savaş âletleri ve sancak kaybolmaktadır. Bu savaş malzemesinin savaştan sonra tekrar yerlerine geldiği, bunların kanlı oldukları ifade edilmektedir. 1974 yılı Kıbrıs Savaşında böyle bir olaya tekrar şahit olunmuştur.)

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Işık Çakır, şap ocağı açar ve bunu çekemeyen insanlar şikâyet ederler. Zaptiyeler Işık Çakır’ı ateşe atarlar, fırının kapısını açtıkları zaman Işık Çakır güvercin olur, fırının kapısından uçar gider ve bugünkü Işıkcakır köyünün bulunduğu yere evine gelir. Işık Çakır’ın bulunduğu yerdeki koca çama konar ve ütmeye başlar. Eşi de o sırada eşinin zaptiyeler tarafından götürülmesine çok üzüldüğü için: “Tanrının zalimi Işık Çakır’ı yer ile yeksen ettin” der demez hanımı da onun sırrına erer güvercin donuna girer.

Efsanelerdeki motifler: Don değiştirme, ateşte yanmama (Işık Çakır ateşte yanmaz), halka felaket musallat etmek, halkı felaketten koruma (Gediz depreminden köyün tamamı yerle bir olurken türbeye hiçbir şey olmaz. En ufak bir çatlak izi dahi yoktur. Savaşa katıldığı ve yardıma muhtaç insanlara yardım etine inanılır.)

Türbe-Yatır No: 163- Kara Kalfa

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kara Kalfa.

Yeri ve Konumu: Halifeler Köyü/ Hisarcık. Tekke, tepe üzerinde kare planlı, etrafı taş duvarla çevrili üzeri açık bir yapıdan ibarettir. İçinde bir tane mezar yer alır. Mezarın etrafı da yığma taşlarla çevrilmiş, ayak ve baş bölümlerine devşirme taşlar oturtulmuştur. Çevredeki sütun başları ve taşlar türbe etrafına getirilmiştir.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Halk arasında tekke olarak geçen türbedeki zat Horasandan gönderilmiş bir halifedir. Köyün kurucusudur. Bizanslılarla yapılan harpte Kara Kalfa burada şehit olmuştur. Üç kardeş olduklarına inanılır, bunlardan birisi Işıklar Tepesinde, diğeri Kızılcukur tepesinde diğeri de Kara Kalfa'ya aittir (KK176).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın ziyaret edilir

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Fıtık hastalığının tedavisi için, 2) Cilt hastalıkları için,

Toplumsal: 1) Yağmur duası için(KK176).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1)Hastalığın Tedavisi için: Sağaltma amacıyla özellikle ziyaret edilmektedir. Köy halkı yarım denilen hastalığın tedavisi için tekke etrafındaki ağaçları yarararak, ortasından hasta çocuğu üç kez geçirdikten sonra, kesilen bölgeyi ipe tekrar bağlarlar. Ağaç kurumazsa çocuk iyileşir. Diğeri bir tedavi yöntemi de cilt hastalıkları üzerinedir. Vücudun değişik bölgelerinde yara çıkan hasta türbeye götürülür ve orada banyo yaptırılır. Daha sonra elbiseleri değiştirilerek, hasta orada yatırılır, eğer çocuk ağlarsa iyi olacağına inanılır. Ağlamazsa iyi olmaz.

2) Yağmur duası için: Halk özellikle yağmur duası için tekkeyi ziyaret eder ve yağmur duasında yapılan pratiklerini benzeri burada da yapılır. Tekkeden toprak alarak yanında taşıma uygulaması burada da vardır (KK176).

3) Dua: Ziyaret esnasında şöyle dua edilir: “ Adem atamızdan bu yana, gelip geçen ehli iman sahiplerine ve Peygamberimizin ehline ve ashabına, ehli imanlarla göçenlerle, buradaki zatların yüzü suyu hürmetine diye Fatıha ve ihlas okuruz (KK177).

Ödül ve cezalar: Kara Kalfa Türbesi üzerine çatı kabul etmez, bu yüzden üzeri kapatılmamıştır. “Kara Kalfa Türbesi'nin üstü zamanında kaplıyken şu an açıktır. Üzeri kapatılmak istense de bölgenin ileri gelenleri kapatılmasını istemezler ve bu yüzden kapatılmaz.”

3.9.Merkez İlçe (164-209)

Türbe-Yatır No: 164- Ahi Erbasan

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Ahi Erbasan. Kütahya'da bulunan ahi mezarlarından birisidir.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Gazi Kemal Mahallesi'ne bağlı eski adı Ahi Erbasan Mahallesi olan ve Ahi Erbasan Mezarlığına çıkılan yerin doğusundaki geniş meydanın köşesinde bulunan Kabri Muhtar merhum İbrahim Tezgah ve mahalleli komşular tarafından beton bir duvarla çevrilmiştir.

Mimari yapısı: Geniş bir alanın köşesindeki yatırım çevresi bir metre uzunluğunda duvarla kare planlı olarak çevrilmiştir. Duvarları çinilerle kaplı olan duvarın üzerine demir parmaklıklar yerleştirilmiştir. Çevresinde çınar ağaçlarının bulunduğu alan bakımlı ve mesire alanı olarak kullanılır. Orada bulunan sarıklı bir kabir taşının da başına konduğu bu yerde Ahi Erbasan Hazretlerinin medfun bulunduğu bilinmektedir. Dört duvar arasında üstü açık yapılar, yatır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Hamza Güner 1958 yılında yaptığı araştırmalarda bu küçük mezarlıkta bazı kitabeler bulunduğunu ve bunları müzeye gönderdiğini yazmaktadır. Bu taşlardan birinde (El melik El mülk Hüvel baki El mağfur 801) yazılı olduğunu ve bu kitabeye göre Kütahya'daki Ahilerin Ger-miyan oğulları zamanında yaşadıklarının anlaşıldığını açıklamıştır (Güner, 1964, 95-96; Kalyon, 2000, 279). Kütahya Germiyan Beyliği dönemindeki zengin kültürünü, ahilik felsefesine de yansıtmıştır. Gerek Germiyan gerekse Osmanlı döneminde bir çok önemli ahiyi yetiştirmiş bir merkezdir. Bunlar: Ahi ali, Ahi Arslan, Ahi Bazarlı, Ahi Erbasan, Ahi Doğan, Ahi Germiyan, AhiHamza, Ahi Hızır, Ahi Koca, Ahi Mahmut Gazi, Ahi Mehmet, Ahi Orhan, Ahi Mustafa, Ahi Seydi, Ahi Şaban (Armağan, 2001, 226).

15. yy da Kütahya'daki mahalle isimleri verilirken 28 mahalleden birisidir, Ahi Erbasan. Ayrıca Ahi Erbasan, Ahi İzzettin ve Ahi Mustafa mahalleleri kayıtlarda sıklıkla geçer. XVI.-XVII.-XIX. yüzyıllarda yani üç dönemde de Ahi Erbasan mahallesi zikredilir (Bayartan, 2009, 57-70).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü ve kandillerde (KK282).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Dua için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak ve dua için: Ahi Erbasan kabri ziyaret edilen ve mübarek günlerde mumlar yakılan bir ziyaretgah olarak hala mahalleli tarafından dua ve mevlitlerle anılır. Bu türbeye adaklar adanır, mevlit okunur, mübarek gecelerde bu ziyaretgahlar mumlarla aydınlanır (Güner, 1964, 96).

Türbe-Yatır No: 165- Ahi Mustafa

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ahi Mustafa- Ahi Mehmet. Mustafa adında ahi teşkilatının bir üyesidir.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Ahi Mustafa'nın kabri, yaşlıların ifadesine göre Dönenler Cami'i karşısındaki Ekmek fırınının batı köşesinde, Börekçi Süleyman Erdoğmuş'un dükkânının duvarına birleşen yerde imiş. Burası (Hacı Arap) Hindiler Tekkesinin önündeki küçük bir hazire imiş ve buradaki mezarlar kaldırılarak başka mezarlıklara götürülmüş. Rahmetli babam Hacı Ömer Kalyon, buradan geçerken "Oğlum, buraya basma, burada büyük bir zat yatıyor." diye tenbih etmişti (KK189).

Nereden hangi kabristandan geldiği bilinmeyen müzede bir kitabede " Sait El şehit Melek Binti Ahi Mehmet" 796 Ahi Evren babanın Ahi Mehmet adında bir zattan faydalandığı bir fütüvvet namede yazılıdır Kütahya'da yedi Ahi kardeşin bulunduğu söylendiğine göre bu yedi yiğitin bilinen türbeleri ve adları bunlardır. Sefinede Külhancı Ahi Mehmet Sadık olarak geçmektedir. Ahi Mustafa'nın biraderi olduğu yazılmaktadır (Güner, 1964, 96).

Yine aynı şekilde 16. Yy resmi kayıtlarında: Ahi Mehmed, Gediz kazası vakıflarında Ahi Mustafa ile birlikte adı geçmektedir. Kasaba merkezinde bu şahısların evladına,senevî 100 akçelik bir kıt'a bağ ile senevî 1000 akçelik hasıla sahip bir bâb değirmen vakfedilmiştir (Yakupoglu, 2009, 2275). Ahi Mustafa mahallesindedir. Kabrinin yeri bugün belli değildir. 16. yy resmi kayıtlarında isminin geçmesi ahi zümresinin önemli bir şahsı olduğunu düşündürür.

Mimari yapısı: Yatır

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Ahi zaviyeleri zamanla şehir ve kasabalarda mahallelerin oluşmasına katkı sağlamıştır. Diğer bir deyişle Ahiler, iyi birer iskân politikacılarıdır. Kütahya merkezinde Ahi Er-basan, Ahi İzzettin ve Ahi Mustafa'nın yaptırdıkları zaviyeler çevresinde zamanla mahalleler oluşmuştur. Bunlardan birisidir Ahi Mustafa ve Ahi Mehmet. Kütahya'da şehir içinde 5 ve Ahiler Köyünde 2 olmak üzere 7 Ahi kabri ve makamı bilinmektedir. Bunlardan biridir. Ahi Mustafa. 16.yy resmi kayıtlarında mahalle adı olarak şu şekilde geçer: Ahi Mustafa Mahallesi: XVI. yüzyıl ilk çeyreğinde Kütahya mahallelerinden biridir. Hane: 48, Mücerred: 10, Pîr: 2, Sahib-i Berat: 2, Yaya-bası: 1. Bu mahalle, aynı adla anılan zaviye çevresinde tesekkül etmiştir (Yakupoglu, 2009, 2273).

Sefinede Külhancı Ahi Mehmet Sadık olarak geçmektedir. Ahi Mustafa'nın biraderi olduğu yazılmaktadır (Güner1964,96).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Mezarın yeri kaybolduğu için ziyaret edilmez.

Türbe-Yatır No: 166- Gaib Erenler

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Gaib Erenler. Kayıp erenler kültünden hareketle bu ismi almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Ulu Camii'nde Sakane denilen yerin yanbaşıında küçük saatçi dükkanlarından sonraki ilk dükkandır. Rahmetli kayın pederim Emekli Müezzin ve Tiftikçi Ahmet Yükselir'in dükkanı idi. Merhum kendi rivayeti ile bu dükkanda olduğunu söylemiş (Kalyon,2003, 330). Mekânı bugün kaybolmuştur.

Mimari yapısı: Kaybolmuştur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Dağ koruyucuları veya dağdaki hayvanların artırımını sağlayan ve tasavvufi bir inançla Kırgızların Kayberen (Kayıp eren) kültü kutsal varlıkların meskeni olduğu düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. İdik dağlarda mesken tutan ve dağın çevresindeki insanları da koruyan Kayberen, bulunduğu kutsal dağın iyesisidir (Bayat, 2007b, 228). Bu düşünceden hareketle kaybolan bir şeyin bulunmasını sağlayan, Allah dostu kabul edilen manevi mimarlara, Kütahya yöresinde Gaip Erenler adı verilmiştir.

Kalyon, Garib Erenlerin, Ulu Camii'nde Sakane denilen yerin yanbaşıında küçük saatçi dükkanlarından sonraki ilk dükkanda olduğunu söylemiş (Kalyon, 2000, 330).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK189).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1).Kaybolan bir şeyin bulunması için(KK189).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

*Uygulamalar:*1) Kalyon "Rahmetli ninem bir şeyimiz kaybolduğunda (Gaib Erenlere 3 İhlas 1 Fatiha oku). ruhlarına gönder, bi iznillah kaybettiğin şeyi bulursun, diye bize tavsiyede bulunur ve pek çok kerre de kaybettiğimiz şeyi bulurduk." Şeklinde Gayib erenlerden bahseder. Ayrıca, Müftülük Sitesi ile Benzin İstasyonu arasından Müftülük Cami'ini geçtikten sonra, Ana Sultan Tıp

Merkezine dönülen köşede "Taşlıca Erenler- Sebil Erenler" den bahsetmiştir. Bu mekânların isimleri ve uygulamalar bugün kaybolmuştur (KK189).

Kaybettiğin şeyi onlar Cenabı Hakkın yardımıyla bulursun, ne kaybettiğimi hatırlamıyorum ama okudum ve ertesi sabah hergün geçtiğim şeyin üstünde duruyor kaybettiğim şey (Kurtuluş, 2004, 38).

Türbe-Yatır No: 167- Acar Sultan

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Acar Sultan. Fiziki özelliğinden dolayı "Acar Sultan" adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Acar Sultan Kütahya'nın merkezinde Börekçiler Mahallesi'nden Sultanbağı Mahallesine giderken yolun sol tarafında Dellal (Tellâl) Çeşmesi'nin 50-60 metre üst tarafında Tellal Sokağındadır. Acem Dağı'nın eteğinde, taş duvarla çevrili büyük bir avlu içindedir.

Mimari yapısı: Baş tarafında madeni bir teber dikili olup (Ya Allah Ya Ali) yazılıdır (Güner,1964, 99) Acar Sultan'ın 3.70 m. boyunda, 1.35 m. eninde, 75 cm. yüksekliğinde, yanları beton üzeri toprak örtülü bir mezarı vardır. Baş ve ayak ucunda iki mezar taşı bulunur. Başucundaki mezar taşı yuvarlak ve içi hafifçe oyuktur. Bu taşın içinde mum yakılır. Ayrıca daha çok oyuk olan bir taş vardır bu taşa ziyaretçiler Acar Sulta'nın içmesi için su koyarlar. Mezarın sağ tarafındaki evin duvarına dayalı, dört adet daha mezar taşı bulunmaktadır. Birinde Besmele-i Şerif ve Kelime-i Tevhid yazılıdır. Dört tarafı çevrili mezarlar grubunda değerlendirebiliriz.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Acar Dede, isminin Süleyman Dede, eşinin isminin de Sultan olduğunu kaynak kişimize söylemiş. Halk arasında Acar Dede olarak da biliniyor. Kaynak kişimiz, bir kurban bayramı günü türbenin içinde namaz kılarken selam verdikten sonra, mezarda yatan zatı karşısında gördüğünü, gördüğü kişiyi tarif ederken çok güzel olduğunu, saçlarının güzelce taralı olduğunu ve kendi tabiri ile yeşil ördek gibi ıslıl ıslıl parladığını ifade etmiştir (KK179).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: 1) Perşembe akşamı (perşembeyi cumaya bağlayan gece)

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: 1) Hıdırellez

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek için, 2) Huysuz çocukların uslanması için(KK180).

Toplumsal: 1) Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Saat beşte türbede mumlar kendi kendine yandığı, ezan saatlerinde Dede'nin (Acar Sultan'ın) ruhu çıkıp türbede namaz kıldığı da halk arasında dile gelen inanışlardandır.

Uygulamalar: 1) Dilek için: Dileği olanlar buraya gelir, duâ eder, niyazda bulunur. Dileklerinin olması için adakta bulunur. Cuma akşamları (perşembeyi cumaya bağlayan gece) baş ucundaki taşın içine mum yakılır. Yoğurtlu tutmaç çorbası, adanan kurban eti, pilav, helva, ekmek dağıtılır. Adağı kabul olanlar çocuklara para dağıtırlar. Başta Hıdrellez günü olmak üzere, mübarek günlerde, evde bereket olması için tencereler ağzı açık olarak buraya bırakılır. Bir gece burada kaldıktan sonra, ertesi gün alınır (KK179).

2) Yağmur duası: Yağmur yağmadığı zaman, mahalleli toplanır, mezarın bahçesinde şipit, gözleme yapar, gelip geçenlere, fakirlere ve çocuklara dağıtırlar. Yapılan duâlar neticesinde ekseriyetle yağmur yağar (KK179).

3) Bel ağrısı için: Her türlü hastalık için ziyaret edilen bu mekânlar bel rahatsızlığı çeken kişiler tarafında da ziyaret edilmekte ve hastalığının geçmesi halinde horoz keseceğini belirtmektedir (KK180).

4) Huysuz bir çocuğun huyunu değiştirmesi için Acar Sultan kabrine gider ve yarım kile kadar üzüm saçarlar (Tanyu, 1967, 268).

5) Çocuk sahibi olmak için: Her türlü dilek için ziyaret edilen Acar Sultan türbesi çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından da ziyaret edilir. Doğaslanlı köyünden bir kadının çocuğu olmaz, doğan çocukların da ölü olduğunu belirtir. Bu türbeye gelip dua ettikten sonra, dilek dilemiş, adak adanmış. Rüyasında, türbede yatan evliyayı görmüş, çocuğunun olacağını hatta iki erkek çocuğu olacağını söylemiş. Geçen zamanla birlikte iki oğlu olmuş ve kurban keserek adağını yerine getirmiş, Fakat Acem sultan tekrar rüyasına girmiş, "dileğin kabul oldu, adağını yerine getirdin ama mum yakıp etrafımda dolanmadın" demiş (KK179).

6) Buraya özellikle Cuma günleri ziyarete gelen halk çeşitli dileklerde bulunur ve dilekleri gerçekleşirse canlı-cansız adaklar adarlar. Kimisi sağlık, kimisi çocuk, kimisi de çocuğuna iş gibi dileklerde bulunur. Dileği kabul olanlar tavuk ya da çorba dağıtırlar. Bu sebeple, Acar Sultan Türbesi'nin diğer ismi de "Çorbacı Baba" olarak bilinir (KK179).

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatırdaki zatlar üzerinin örtülmesini istemediği halde türbenin üzerine çatı, kuabbe vs. ile kapatmaya çalışmak saygısızlık olarak kabul edilir. "Yıllar sonra türbeye çatı yapmışlar; ancak çatının yapıldığı gecenin sabahında görmüşler ki çatı uzaklara doğru uçmuş gitmiş. Evliya zat, çevredekilerin rüyasına girmiş."Çocuklar oynasın, rahatsız etmeyin" demiş (KK179).

Türbe ve yatır yakınlarında uygunsuz davranışlarda bulunmak, küfretmek yasaktır. Bu yasağı ihlal edenler uyarılır ya da cezalandırılır. "Acar Sultan çocukları seviyor, çocuklar türbe etrafında oyun oynarken seviniyor. Türbe etrafında küfredenlerin rüyasına girip korkutuyor" (KK179).

Türbe ve yatıra ait eşyayı almak da yasaktır. “Hatice Akkuş türbenin yanında yıkılan bir evden yaygı almış evine götürürken eşi “Bırak ben sana yenisini alırım ne yapacaksın” demiş. Kadın eşini dinlemeyip yaygıyı eve götürüp yıkayıp kuruması için asmış. Gece rüyasında Acar Dede’yi görmüş. Acar Dede ve yanındakiler kadını aldığı yaygıya kefen gibi sararak bir Acar Sultan Türbesi’ne getirmişler. “Aldığın şeyi bırakacaksın bir daha sana ait olmayan hiç bir şeyi almayacaksın” demişler. Acar Dede kadına isminin Süleyman Dede eşinin isminin de Sultan olduğunu söylemiş. Kadın çok korkmuş uyanır uyanmaz yaygıyı aldığı yere bırakmış. Bir günde türbede namaz kılarak selâm verme esnasında Acar Sultanı karşısında ayakta görmüş.

Türbeden alınan toprağı tekrar yerine koydurmuştur (Ziyaret gelen başka bir teyze buradan bir avuç toprak götürmüş. Toprağı götüren kişi rüyasında bu türbeyi görmüş. Toprağı geri istemiş, teyzenin defalarca rüyasına girmiş, sonunda toprağı geri götürmüş.) (KK179).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Hacer Teyze türbeye ziyarete geldiği akşamı rüyasında Acar Sultan’ı görür. Zat ona: Sen burayı temizle sil süpür ben sana para koyayım demiş. Her gün hizmet sonrasında dediği gibi parayı türbenin ayak kısmından alır. Rüyasını bir başkasına anlatmasıyla artık para konmamış (KK179).

Bir kızımız Paşa Sultan’a gidiyor. Biri diyor ki Acar Sultan gidelim değişik oldu diyor. Onunda Eskişehir’de ameliyat günü varmış. Bir gün öncesinde Acar Sultan’ı ziyaret etmiş o günün akşamı rüyasında Acar Sultanı görmüş. Acar Sultan: “Sen, ameliyat olacaktın, fakat Cuma günü ziyaretime geldin çok memnun oldum ben senin Kütahya’nın bütün hocalarına hutbelerde dua ettirdim sen ameliyat olmayacaksın ameliyat olmadan iyileşeceksin” der. Daha sonra bunlar ameliyat için Eskişehir’e gittiklerinde doktor “sen ameliyat olmayacaksın ameliyatlık bir şeyin kalmamış” der (KK179).

Bir gün Acem Dağı’ndan büyük bir kaya yuvarlanmış. Mahalleye doğru gelirken herkes korkup kaçmış. Korkunç bir gürültü çıkararak yuvarlanıp gelen kaya, mezarın hizasına gelince, hiç bir şeye zarar vermeden durmuş. Halk, bu kayanın durmasını Acar Sultan’ın bir kerameti olarak anlatmaktadır (Öz, 1996, 42-43; Kalyon,2000, 316).

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme, hastalıkları iyileştirme, halkı felaketlerden korumak. Cansız varlıklara hükmetme.

Türbe-Yatır No: 168- Ahi Arslan

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ahi Arslan. Halk arasında "İmam Avlusu" olarak anılmasını halk bu olaya bağlar: Burada bir tekke varmış, çocuklara dinî eğitim verilir, imam olarak yetiştirip gönderirlermiş. O sebepten burasının adı "İmam Avlusu" olarak kalmış (Güner, 1964, 95; Öz, 1996,44). Anadolu'nun yurt edinilmesinde büyük katkısı olan Ahilerden kabul edildiği için bu isimle anılır.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Merkezi Sultanbağı Mahallesi, Ahi Arslan sokağında Çatal meşit civarında, halk arasında (İmam avlusu- Konak avlusu) diye anılana alanın bitişiğinde bulunan iki metre yüksekliğinde bahçe duvarıyla çevrilmiş, üzeri açık 30-40 metre karelik bir alan içerisindedir (Güner, 1964, 95; Öz, 1996,44).

Mimari yapısı: Burada iki kabir vardır. Bunlar; Ahî Arslan, eşinin mezarlarıdır. Kabirler yerden elli santim kadar yükseltilmiş etrafı betonla sıvanmıştır. Başuçlarında altı, ayakuçlarında dört taş vardır. Başuçlarındaki taşın birisi yazılıdır. Yazılı olan bu taşın yarısı toprağa gömülmüştür. Okunabilen kısmında: "Haza Kabr'şşam El-merhûm, El mağdûr, essaît, eşşehît İhsan Efendi" yazısı vardır (Güner, 1964,95). Bu taşın buraya mı ait olduğu, yoksa sonradan mı getirilip dikildiğini bilinmemektedir. Vaktiyle buranın da bakımlı bir tekke olduğu rivayet edilir. Dört tarafı çevrili mezarlar grubunda değerlendirilir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Ahi Arslan'ın Anadolu'nun fetih politikalarında etkili olan Ahi teşkilatlarının bir üyesi olduğu aşikârdır. Ahi Arslan Zaviyesi: Kütahya'da Sultanbağı Mahallesinde Ahi Arslan sokağında bulunmakta idi. Ahi Arslan adıyla anılan türbe ve cami de aynı mekândadır. Zaviye ve caminin, XIX. yüzyıla kadar hizmet verdiği kayıtlardan takip edilebilmektedir. Ahi Arslan, 1071 yılında Malazgirt Savaşı ile Anadolu'ya gelen erenlerdendir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması yolunda çabaları olmuştur. Doğum ve ölüm tarihi hakkında bilgimiz yoktur (KK 271).

Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kütahya adlı çalışmada şu bilgiler yer alır. Ahi Arslan, Sultan Bağı Mahallesinde .. Ali Halife türbedarlığa atanması konusunda bilgiler vardır (Dadaş vd, 1999,8).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü, ardı ardına üç sabah namazı.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Her türlü dilek için, 2) Hacca gitmek için, 3) Sınavda başarılı olmak için. 4)Yürüyemeyen çocukların yürüyebilmesi için (KK182).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Cuma günü, ardi ardına üç sabah Ahî Arslan Türbesi'ne sabah ezanı gidilip duâ edilirse adaklar kabul olunur (KK182).

Uygulamalar: 1)Dilekler için: Halk arasında Arslan Sultan Tekkesi olarak bilinen bu yere her türlü dilek için gelinir. Kimin ne dileği varsa kabul olunup, yerine getirildiği için "Çok keskin bir yer" olarak bilinmektedir. Nefesi, çok güçlüdür denilir (KK181).

2) Dua için: Kapıdan içeri girilir, üç İhlâs bir Fâtiha Sûresi okunarak etrafında üç defa dönülür. Başucuna gelinip durulur. Burada dileğin ne ise söylenir. Eğer dileğim olursa "Çorba keseceğim" denir. Yoldan gelip geçenler ruhuna Fatihâ okur. Sabah namazı vakitlerinde dilenen dilekler daha çabuk kabul olur. Ahî Arslan çorbayı çok severmiş. Dileği yerine gelenler burada tutmaç çorbası ve şehriye çorbaları da dağıtır. Horoz kesilir, horoz eti ve hamurdan yapılan bu çorba tencere ile getirilir. Komşulara haber verilir. "Herkes kaşığı alsin da gelsin" denir. Tekkenin yanında hep birlikte yenilir. Halk arasında "Tekke Çorbası" olarak da bilinmektedir (KK183).

3) Adak: Şerife Babanoğlu Hacca gitmek için adak adanmış. Hacca defalarca başvuran olmasına rağmen Ş. Babanoğlu'nun ilk başvurusunda isteği kabul olmuş. Hacca gitmiş. Eşi vefat ettikten sonra çocuklarını nasıl yetiştireceğim diye korkmuş. Ahî Arslan'dan yardım istemiş duâlarda adaklarda bulunmuş. Hem çocuklarını iyi yetiştirmiş hem de ev sahibi olmuş. 4) Sınav : Sınava girecek olanlar türbeye birgün öncesinden gelir ve kalemin ucunu türbe taşına sürer. Lise son sınıf öğrencisi bir kız, sınava girmeden önce bu yatıra dua edip üniversiteyi kazanma konusunda dilekte bulunmuş ve "Eğer kazanırsam buraya gelip çorba dağıtacağım" Dileği gerçekleşince annesi ile evden getirdikleri Hamur çorbasını burada mahalleliye dağıtmışlardır. Bu uygulama, halk arasında oldukça yaygındır (KK183).

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatırdaki zatlar üzerinin örtülmesini istemediği halde türbenin üzerine çatı, kuabbe vs. ile kapatmaya çalışmak saygısızlık olarak kabul edilir . " Ahî Arslan, Anadolu'nun çeşitli bölgeleri ile Kütahya'da da görülen, üzerine örtü kabul etmeyen, mübarek şahıslardan biridir. Belediye üstüne çatı yapmıştı fakat bir sabah bakıldığında çatının olmadığı, Ahi Arslan'ın üstünde çatı istemediği anlatıla geldi."

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Ahî Arslan sabrıyla bilinir. Karısı Ahî Arslan'ı eğip üstüne leğeni koyarak çamaşır yıkar, hamur yoğurmuş. Ahî Arslan hep sabır göstermiş bir gün isyan etmemiş. Bir gün artık dayanamamış bıkmış eşinden. Evi terk etmeye karar vermiş. Yola çıkmış Dört Direkli Camiî'nin orda biri durdurmuş. Nereye gittiğini sormuş. Ahî Arslan artık sabır gösteremediğini gideceğini söylemiş. Durduran şahıs " Bu zamana kadar sabrettin vazgeçme sabretmeye devam et" demiş. Ahî Arslan gitmekten vazgeçmiş. Evine tekrar dönmüş.

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Türbe yakınında oturanlar Ahi Arslan Dede'yi görürler.)

Türbe-Yatır No: 169- Ahi Evren

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Ahi Evren. Ahilik teşkilatının kurucusu Ahi Evran'ın makamlarından biridir.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Şehir Merkezi Ahî Evren Mahallesi'nin Cennet Çeşme Sokağı'ndan yukarı doğru çıkarken sağ tarafta Ahî Evren Camisi'ne yakın mesafededir (Güner,1964, 94; Öz, 1996, 46). Ahi Evren Türbesi Hisaraltı Mahallesinde bulunmaktadır. Türbenin etrafında evler vardır. Türbenin ön tarafı yola bakmakta, üst tarafında ise Ahi Evren camisi vardır.

Mimari yapısı: Ahşap malzemeden yapılmış yapının üzeri kiremit ile kaplıdır. Türbenin yanında Ahi Evren adına olan bir dernek bulunmaktadır. Türbenin öne bakan kısmında bir, sol tarafında ise iki pencere vardır. Türbeye ahşap bir kapıdan girilir. Kapını üzerinde “ Ahi Evren Sultan Türbesi” yazılıdır. Sol tarafta tahta bir çitin arkasında dört merkat, sağ tarafta ise bir oda vardır. Ön taraftaki büyük mezarın Ahî Evren'e ait olduğu söylenmektedir. Bu kabrin arkasında yer alan kabirde karısının, diğer küçük iki mezarda da çocuklarının yattığı rivayet edilmektedir. Doğu duvarında bir ocak vardır. Eskiden odaların hem ısınması ve hem de aydınlanması için odunlar yakılarak kullanılan ocaklar biçimindedir. Türbenin çatısı belediye tarafından 1998 senesinde tamir edilmiştir. Sandukaların bulunduğu kısmın doğusundaki pencerede geyik boynuzu olduğuna ve yandaki odanın, ayrı bir bölümde bulunmasına bakılırsa bu türbenin aynı zamanda tekke olarak da kullanıldığı anlaşılmaktadır

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Ahmet Yesevî'nin İslamı yaymak için gönderdiği müritlerdendir. Süleymaniyeli Şeyh Halit Efendi ve Şeyh Hasan Dede'nin bu tekkede şeyhlik yaptığı rivayet edilmektedir. Bu zatlar Halveti tarikatı şeyhleridir. Ancak, ahilik teşkilatı ilk önce Fütüvvet erleri diye bilinen bir teşkilat olarak Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen cemaat ve islami inancı ve tasavvuf terbiyesini kendilerinde birleştirmiş örnek insanlardır (Kalyon, 2000, 252).

Ahi Evrenin şahsiyeti hakkında kaynak kişiden öğrendiğimiz bilgiler şunlardır: Ahi Evren Ahmet Yesevî'nin İslamı yaymak için gönderdiği müritlerdendir. Kırşehir'den göçmüşlerdir. Beş kardeşirler. Bu beş kardeş İslamı yaymak için Kütahya'ya gelmişlerdir. Ahi Mustafa, Ahi izzettin kardeşleridir. Biri tabakçı, biri çömlekçi Ahi Aslan ise savaşçıdır.

Ahîler, Allah rızası ve O'nun dinini yaymak aşkıyla cihat eden Alperenleri ve Gazileri yetiştirdiler.³³ Kaynaklar Ahî Evren'in Kırşehir'de şehit edildiğini ve oraya defnedildiğini yazmaktadır. Buna göre Kütahya'da mefdûn olan şahsın Ahi Evren olmadığı anlaşılmaktadır. Şeyhin,

³³ Türkiye gazetesi rehber ansiklopedisi, İstanbul 1993, c.1, s.247

Kütahya ziyaretine hürmeten bir makam olduğu veya Ahi Evren babanın halifelerinden bir zatın bu isimle tekkeyi kurduğu sanılmaktadır (Güner, 1964, 94). Anadolu'da bu zatların birden fazla makamları vardır. Ahi Evren (Evran) Zaviyesi bunlardan biridir. Anadolu'da Ahilerin piri kabul edilen Ahi Evren'in kabri ve zaviyesi hakikatte Kırşehir'de olduğu bilindiği halde, Ahi reisi adına başka vilayetlerde de tekke-zaviye tesis edilmiş ve hatta türbeler inşa edilmiştir. Ahi Evren'e ait olduğu farz edilen türbe, Kütahya'nın aynı isimli mahallesinde bulunmaktadır (Yakupoglu, 2009, 2278).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü (KK184).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Çoğunlukla öğrenciler tarafından sınavlarının iyi geçmesi için, 2) Zayıf, sıksa, yaramaz, huysuz, geç konuşan, geç yürüyen çocuklar için(KK184).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak ve hayır: Bu yer, halk arasında tekke olarak bilinir ve insanlar, derdi, sıkıntısı, dermansız hastalığı için buraya gelmektedirler. Hasta olanların kıyafetlerinden bazıları (atletleri, gömlekleri, pantolonları, yazmaları vb.) sandukaların üzerine atılır ve bir zaman sonra oradan alınıp hastalara giydirilir. Türbedeki odada yer alan ocakta adağı olanlar, dileği yerine gelince çorba pişirirler ve fakirlere, çocuklara, komşulara dağıtırlar. Zayıf, sıksa, yaramaz, huysuz, geç konuşan, geç yürüyen çocuklar türbeye getirilir; geyik boynuzu ile bütün vücudu yukarıdan aşağıya kadar sıvazlanır, sonra kabirlerin etrafında dolaştırılır. Bu uygulama yerine getirilince çocukların iyileşeceği, tedavi edileceği düşünülür (KK185).

Burada mum yakma âdeti hâlâ devam etmektedir. Adak adayanlar buraya gelip mum yakarlar ve kurban adağında bulunurlar. Bu kurban adağı, adak adayanın maddi durumuna göre değişiklik göstermektedir, kurban olarak horoz ya da büyükbaş hayvan kurban olarak seçilir.

2) Hastalığın Tedavisi İçin: Cuma günü konuşmayan çocukları ve yürümeyen çocukları şifa niyetiyle getirirler. Çoğunlukla öğrenciler tarafından sınavlarının iyi geçmesi için ziyaret edilir. Helva adağı da yapılan diğer uygulamalardan bir tanesidir (KK186).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Tekkenin arka tarafında oturan kişiler, burada yatan kişileri görmüşlerdir. Anlatılana göre; bir yağmurlu gecede Ahi Evren ve ailesi, tekkenin arka tarafında oturan kişiye görünüyor. Onları gören şahıs korkuyor. Korkma diyorlar ona. Evimizin tavanı akıyor ıslanıyoruz onu söylemek için geldik diyorlar. Gerçektende türbeye girip baktıklarında türbenin tavanının aktığını görüyorlar (KK187).

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme,

Türbe-Yatır No: 170- Ahi İzzettin

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ahi İzzettin. İzzettin adında bir ahi olduğuna inanılır.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Ahi İzzettin Türbesi, Hisar Altı Mahallesinde, İshak Fakih Camiisin 50 metre ilerisinde üstü açık bir türbedir. Türbenin yola bakan kısmında iki metre yüksekliğinde bir duvar bulunmakta, yeşil bir kapısı ve iki adet penceresi vardır.³⁴ Türbenin doğu tarafındaki duvarı yıkılmış ve batı tarafı ise evin kapısına açılır. Kapının üzerinde türbenin isminin yazdığı bir çinide, 1071 tarihi göze çarpar. Türbenin içinde iki tane mezar vardır. Ahi İzzettin'in mezarı demir parmaklıklarla çevrili olanıdır. Diğer mezarın ise bir müderrise ait olduğu söylenmektedir (Güner, 1964,95; Öz,1996,49, Kalyon, 2000, 282).

Mimari yapısı: İçeride bulunan mezar taşlarından bir tanesinin müderris olduğunu söyleyebiliriz. Bu mezar taşında “Ya Hay, ya Gani-29-1071” yazılıdır. Bu sayılar ebced hesabına göre hesaplandığı zaman 1100-29=1071 hicri yılı ortaya çıkar o da miladi 1661'e karşı gelmektedir. 16. Asırda Ahi İzzettin Mahallesi'nin varlığı bunu kanıtlar. XVI. yüzyıl ilk çeyreğinde Kütahya merkeze ait 33 mahallenin nüfus olarak en küçüklerinden biridir. Hane: 7, Mücerred: 2, Sahib-i Berat: 1. Bu mahalle Ahi İzzettin'in tesis ettiği zaviye çevresinde oluşmuştur (Yakupoglu, 2009,2273; Altun, 1982, 425)

Türbede yatan kişinin kabrinin uzunluğu iki metreye yakındır. Etrafı elli santimlik betonla çevrilidir. Beton bakımsızlıktan çatlamış ve boyları dökülmüştür.Kabrin etrafı yeşil demir parmaklıklarla çevrilidir.Türbenin üstü kurumuş ağaç yaprakları ve otlarla bürünmüştür.Türbenin içerisine atılan çöpler ve lüzumsuz eşyalar görünümünü kirlenmiş ve türbeden ziyade yıkık virane bir yer görünümü katmıştır. Dört tarafı çevrili mezarlar grubunda değerlendirebiliriz.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Sakıp Mustafa Dede'nin Sefine-i Mevleviyan adlı eserinde Ahi İzzettin hakkında şu kısa bilgileri bulabiliriz. Ahi İzzettin, Ergun Çelebi'nin ününü duymuş, Horasandan gelip Mevlana'nın toruna intisap etmiştir. Her gün Mevlevi sohbetlerine katıldığını eserden öğreniyoruz (Sakıp Mustafa, 1283, I, 86).

Ahi İzzettin ahi kardeşler diye de anılır. Bu zatlar tebliğ cemaatine mensuptur. Bunlar kendileri ilim tahsil ediyor ve ilimle beraber sanat üzerinde çalışıyorlar.Bu ilim ve sanatı tebliğ için çıkıyorlar bu şekilde vazifelerini yapıyorlardı. Allah yolunda kendilerini vakfetmişlerdir.

---

³⁴ Hamza Güner'in Kütahya Camileri adlı çalışmasında “kapısını örülü olduğu ve giriş çıkışların bitişindeki evden yapıldığını belirtmiştir. Bun tespitten anlıyoruz ki türbe kapı ve pencereleri sonradan yapılmıştır.

Zaviyelerin pek çoğu boş toprak bulmak ve kendilerine yer ve yurt edinmek için gelip yeni açılan Rum memleketlerine yerleşen muhacirler tarafından kurulmaktadır. Ahi İzzetin Türbesi'ndeki 1071 tarihi de bunu anımsatmak için yazılmış olsa gerektir. Umumiyetle şehirlerde gördüğümüz türbe ve mezarlar, sahihlerinin ölümden sonraki hayatlarının temini için, bir takım hayır işleri ve umumî hizmetlere tahsis edilen gelirlerle vakıflandırılmışlardır. Bu suretle âyende ve revendenin yâni gelenin geçenin çeşmesinden su içip hayır sahibi için dua ettiği türbeler olduğu gibi, vakit vakit fukaraya yiyecek ve giyecek dağıtmak, yolcu ve misafirlere yiyecek ve yatacak yer temin etmek için vakıfları olan türbelerden (Barkan, 1942,179-304) biri de Ahi İzzetin'dir.

Kütahya merkezinde yedi haneden mürekkep Ahi İzzetin Mahallesi de bulunmaktadır. Şehir merkezi kenarında olup senevî 100 akçe hasılı olan 1 kıt'a bahçe, 60 akçe hasıla sahip 1 bâb değirmen ile 100 akçe hasılı olan 1 kıt'a zeminin kiralari bu zaviyenin vakıflarındandı (Yekûn: 260 akçe). Ahi İzzetin'in Germiyan Beyi Yakup Çelebi devrinde yaşadığı tahmin edilmekte olup, bu zatın türbesi Kütahya'da kendi adıyla anılan mahallede İshak Fakih Camii yakınında bulunmaktadır (Yakupoglu, 2009, 2279).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü, bayram günleri ve kandillerde ziyaret edilir (KK188).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Çeşitli sıkıntılardan kurtulmak için, her çeşit dilek ve dua için.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1)Dua: Dua şu şekilde yapılır: Ya Rabbim bu sevgili kulun hürmetine bizim arzumuzu ihsan eyle, sıkıntımızı hayas eyle, bunların hürmetine dua edilir. Yol üzerinde bulunması nedeniyle evden çıkınca selam verilir, daha sonra namaz çıkışlarında ihlâs okunur (KK189).

2) Hayır: Eskiden, kadınlar Cuma akşamları şipit yaparlar, komşulara, fakir fukaraya, gelip geçenlere dağıtırlarken bugün bu uygulamalar devam etmemektedir. Türbe gerek fiziksel konumu ile gerekse de etki çerçevesi bakımından nüfuzunu yitirmiştir (KK189).

Ödül ve cezalar: Türbeye yakın oturan komşuların tavukları türbeyi pisletirlerse o evden birileri hastalanır; ancak türbenin bakımı yapılırsa iyileşirler (Öz, 1996, 50).

Türbenin sol tarafındaki evin sahibi evinde sürekli geceleri gürültü yaparmış. Evin altını kazarmış. Bu gürültüden çevre evlerde yaşayan herkes rahatsız olurmuş. Bu kişi aniden vefat etmiş. Çevredeki insanlara göre vefatın nedeni, Ahi İzzetin Efendiyi rahatsız ettiği için öldüğü yönündedir (KK188).

Kabrin sol tarafındaki evde Ali Paşa isimli bir şahıs otururmuş. Evin bodrumunu kazarak, tenekecilik yapmak istemiş. Fakat, gece geç vakitlere kadar gürültülü bir şekilde çalışarak

kimseyi de uyutmazmış. Bir hafta sonra ölmüş. Komşulan "Ali oraları kazdı Ahî İzzeddîn'i rahatsız etti de onun için öldü" diyorlar (Öz, 1996, 50)

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra fevkalade hallerin zuhuru, veliliğini kabul etmeyen kişilere felaket musallat etmek.

Türbe-Yatır No: 171- Alemdar Sultan Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Alemdâr Sultan Tekkesi. Alemdâr Sultan vaktiyle Balaban Paşa'nın bayraktarı olduğu için, bu adı almıştır (KK190).

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Şehir Merkezi Maruf Mahallesi'nde Lala Hüseyin Paşa Caddesi üzerinde, Alemdâr Sokak'tadır. Sokak arasında kalan türbenin haziresinde mezarlar yer alır. Bahçe kenarlarında çam ağaçları yer alır.

Mimari yapısı: Kare şeklinde kerpiçten bir türbe yapılmış ve üstünde, aralığın girişinde, sağda ve yüksekçe bir yerdeki Hazire'de birkaç yazılı mezar taşı vardır, karşıda üstü kiremit çatılı ve giriş kapısı batıdan olan, iki adet penceresi bulunan, bu türbenin içinde bir sanduka'nın altında Alemdar Sultan'ın kabri bulunmaktadır. Türbede Alemdar Sultan Tekkesi levhası asılıdır (Güner, 1964, 100).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Halk tarafından Nallı Medrese'si olarak da bilinir. Burası ve buranın çevresi Balaban Paşa Medresesi ve Tekkesi imiş. Alemdâr Sultan vaktiyle Balaban Paşa'nın bayraktarıymış (KK190).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Özel günler-düğün-askerlik-hacı uğurlaması, Cuma günü(KK190).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Önemli günlerde duâ etmek için, 2)Kur'an-ı Kerim okumak için, 3)Çocuk sahibi olmak için, 4)Her tür dilek için(KK190).

Toplumsal

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Dua: Halen bu sokağın girişinde sağ tarafta altı adet mezar taşı vardır. Burası önceden büyük bir mezarlıkmış. Ev yapmak amacıyla mezarlar kaldırılmış veya mezarların üstüne evler yapılmış. Alemdâr Sultan, önemli günlerde duâ etmek ve Kur'an-ı Kerim okumak için ziyaret edilen bir yer olarak fonksiyonunu sürdürmektedir (KK191).

2)Çocuk Sahibi Olmak için: Türbeye, abdestli olarak gidilir. Böylece temiz bir halde dua edilmiş olunur ve ayrıca türbenin içi kutsal olduğu için oranın manevi ortamına uyulmuş olunur. Çocuk sahibi olmak isteyen kişi türbeye adak olarak bir şeyler bırakması gerekir. Bu kişinin maddi durumuna göre değişir. Örneğin arkadaşım bir çocuk patığı götürmüştür (KK191).

3) Hastalığın tedavisi için: Sıkıntısı olanlar türbeye mum ve tuz adağında bulunurken bu gelenek bugün devam etmez. Mide, baş ağrısı yada özürlü, kekeme çocuğu olanlar gidiyor. Girişte besmele çektik (essalamü aleyküm ve rahmetüllahu ve berakatü), dua ettik, bir süre okuduk.

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Bu zatlar savaşta Türk ordusuna yardım ederler. “Yeşil Sarıklılar” olarak geçen bu zatlar toprakların koruyucularıdır (Söylendiğine göre bu merkatın³⁵ baş tarafında bir kılıç asılı olarak durmuş. Şimdi yerinde olmayan bu kılıçtan kan damladığı görüldüğünde savaş olduğu anlaşılırmış (Kalyon, 2000, 317).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Zorda kalan Türk askerine yardım etme,

Türbe-Yatır No: 172- Ali Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ali Dede (Al Dede). Al Dede denilmesinin sebebi şudur: Başı gövdesinden ayrı olduğu için vücudu kanlar içindeymiş ve askerler tarafından “Al kanlara boyalı” diye tarif edilince adı Al Dede olarak kalmış. Mezarının başında adı, Ali Dede olarak geçmektedir. Al tabirinin İslamiyet’e uygun olmayacağını düşünen insanlar, Ali ismini uygun görmüşlerdir. Halk arasında hâlâ Al Dede olarak tanınmaktadır (KK194). Fuzuli Bayata göre; Arkaik toplumlarda aile reisinin adı ile mitolojik ana ve yerin adı aynıdır. Eskiden kadın- ana gibi tasavvur olunan Ötügen (Odkan/Odakan) in ataerekil ailenenin şekillenmesini Atakan’a dönüşmesi ile açıklamıştır. Kişi Tanrısı’nın aile reisliği rolünü yerine getirdiğini belirtmiştir. Bundan hareketle Al-Ana inancının Al Dede inancına dönüşmesini eski ana kültürünün ata kültürüne dönüşmesine bağlamıştır (Bayat, 2005b, 77).

Yeri ve Konumu: Merkez, Al Dede, Adnan Menderes Caddesi üzerinde, bölünmüş yolun tam ortasında, doğu batı yönünde uzanmış, yarım metre yükseklikte ve iki metre boyunda bir mezardan ibarettir.

Mimari yapısı: Mezarın çevresi, yeşil renkli dikdörtgen demir ile çevrilidir. Demir korkuluğun baş kısmına ise “Besmele-i Şerif ve Eş Şeyh Seyyid Bahaeddin Ali Dede, ruhuna Fatiha,

---

³⁵ Yatacak yer, mezar.

D. Semerkant 1331, Ö.1408” ibareleri yazılmıştır. Belli bir bölümü toprak içerisinde kalan ayak taşında da aynı ibareler yazılıdır. Çevre düzenlemesi Kütahya Belediyesine ait olduğu için mezarın içerisinde çiçek ve güller dikilmiştir. Mezarın düzenlenmesi yakın zamanda tekrar yapılmış ve beton duvarları mermer ile kaplanmış ve levha boyanmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Asıl adı, Ali’dir. Tarihi şahsiyeti hakkında bir bilginiz yoktur. Horasan’dan geldiği rivayet edilmektedir.

Kütahya Kalesi fethedilirken Ali Dede’nin, kellesini koltuğunun altında taşıyarak askerlere kalenin alınmasında yardım ettiği rivayet edilmektedir. Ali Dede, kellesi koltuğunun altında askerlerle birlikte kalede düşmana karşı savaşmış ve kale alındıktan sonra ortadan kaybolmuştur şeklinde halk arasında anlatılır.

Güner, Ali Baba olarak not düşmüş ve şu kısa açıklamayı yapmıştır: “Pirler Mahallesinde saat mollanın Eşref Ağanın hanesindedir. Kitabesi yoktur (Güner, 1964, 100). Aynı tespitleri Mustafa Kalyon da belirtmiş “Pirler Mahallesinde bir evde iken Menderes Bulvarının açılması üzerine yol içinde kalmış ve bulvarın orta refüjü içine kabri yapılarak korunmuştur.” (Kalyon, 2000,323)

Derleme çalışmalarında Al Dede olarak geçen Ali Dede’nin efsanevi kişiliği halk tarafından bilinir ve şöyle bir algı oluşmuştur: Huriye’nin ablası görmüş çeşmede dombey sokağında çeşmeye varmış yemek götürüyormuş bir yere. Al Dedeyi görür görmez ürpermiş. Çeşmenin başına gelmiş korkma yavrum demiş ondan sonra kayboluvermiş.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü Cuma günü çevre esnaf temizliği ve bakımıyla daha fazla ilgilenirler, onların yüzü suyu hürmetine başlarına felaket gelmediğine inanırlar. Belirli gün ve gecelerde Kuranı Kerim okunur (KK193).

Zaman dilimine bağlı olmaksızın ziyaret edilir.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Her türlü dilek ve sıkını için, 2) Dua etmek için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Cuma günü çevre esnaf temizliği ve bakımıyla daha fazla ilgilenirler, onların yüzü suyu hürmetine başlarına felaket gelmediğine inanırlar (KK193).

Uygulamalar: 1) Dua:Mezar yolun tam ortasında olduğu için yoldan geçenler, mutlaka onun ruhuna duâ ederler. Önceki yıllarda baş ucuna mum yakıldığı da görülmüştür. Ana cadde üzerinde olması nedeniyle kutsal varlıklara değer veren kişiler tarafından gelip geçerken- arabanın içinde dahi olsa- el kalbe götürülüp selam verilir.

2) Adak: Eskiden bir dileğin kabul olduğu zaman al eşarp bağlarsın gelen geçen fakir fukara alır (KK192).

Ödül ve cezalar: Anadolu'nun pek çok yöresinde dinlediğimiz rivayetlerin benzerleri, Ali Dede'nin kabri ile ilgili de anlatılmaktadır. Yıllar önce, Adnan Menderes Caddesi olarak adlandırılan bulvar, boş tarlalardan, bahçelerden oluşmaktaymış. Yol yapım planı çizilip çalışmalar başlamış ve tam şuan Ali Dede'nin kabrinin bulunduğu yer, kazılmaya çalışılmış. Dozerler, kepçeler bir türlü burayı kazmayı başaramamış. Yere kepçeyi vurdukça, kepçelerin dişleri kırılmış. Çalışanlar ne olduğunu anlayamamışlar. Buranın altında ne var diye merak edip toprağa elleri ile kazmaya başlamışlar ve görmüşler ki toprağın altında kefeni sarılı bir insan vücudu gömülüymüş. Kefeni hâlâ bembeyazmış. Bu mübarek şahsiyetin vücudu da canlı insanınki gibi hâlen dipdiri duruyormuş. Sadece, burnundan aşağıya akmış bir damla kan izi varmış. Bunu görenler, burada mübarek bir şahsın yattığını anlayıp hemen toprağı kapatıp ona ait bu mezarı inşa etmişler (KK194).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Hıdırlıktan üç ya da yedi tane taş alan kız dua etmiş üniversiteye (sınava) girmiş. Gitmeden önce rüyasında Ali Dede'yi görmüş “Hacetiniz oldu taşı yerine teslim edin” demiş. Annesinin de rüyada haberi yokmuş duayı eden de annesi imiş kız rüyayı anlatmış bana hacetiniz oldu diye ses geliyor. Demiş taşı götürmüşler.) (KK192)

Halka felaket musallat etmek, başını kaybettiği halde düşmanla savaştırması, uyarıp kötülüklerden korur, namaz kılmalarını ister (Ali Dede'nin kabri daha önceleri bir evin bahçesindeymiş. O evde oturanları mutlaka sabah namazına kaldırmış. Sabah namazı vaktinde gürültü olur, kuşlar yüksek sesle ötermiş ve bu gürültüye ev sakinleri uyanırmış (KK194).

Tabiat kuvvetlerine hükmetme (Yağmuru yağdırabilme) “Dönenlerin orada dükkanı varmış küçük bir dükkan leblebi satarmış. Kerameti olduğunu bilenler Ali Dede demişler. Yağmur yağmıyor dua et de yağsın demişler. O da siz bir Hıdırlığa gidin ben buradan dua edeyim siz ordan amin deyin demiş. Yağmur başlamış dinmemiş aman demişler Ali Dede yağmuru dindir artık Ali Dede leblebiyi saçivermiş yağmur dinmiş” (KK194).

Türbe-Yatır No: 173- Yorgun Çelebi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yorgun Çelebi.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Şehir Merkezi Sultanbağı Mezarlığı ortasında yer alır.

Mimari yapısı: Sultanbağı Mezarlığı orta kısmında kesme taşlardan yapılmış, kare şeklinde dört ayak üzerine oturtulmuş tek kubbeli bir türbedir. 3x3 ölçülerinde olan bu türbenin etrafı demir parmaklık ile çevrili, içerisi çakıl taşlarla dolu, kitabesi ve mezarı belirgin olmayan bir yapıdır.

Güner, çalışmasında çatı altında iki merkattan bahsederken bugün belirgin değildir. Türbe, XIII. y. y. daki Orta ve Batı Anadolu ile Kütahya ve Afyon civarında çok rastlanılan bir özellik gösterdiğini belirten A. Altun daha geniş bir bilgi vermemiştir (Altun 100. Yıl, 357). Kütahya İmar Komisyonu Raporu'nda³⁶ XV. yüzyıl kaydı yer almaktadır. Bilindiği üzere Sultanbağı Mezarlığı, Kütahya'nın en eski mezarlığıdır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Ressam Ahmet Yakuboğlu, burada Germiyan Sultanlarından birinin annesi veya hanımının medfun bulunduğu ihtimalini ifade etmektedir. Kırbıyık Dede'si olarak geçen bu zat hakkında şu bilgiler vardır: “Sultanbağında mezarlığın içinde yatan bir zattır. Kendini yetiştirmiş evliyaullahdandır. Senenin 365 gününü oruçla geçiren bu zat memleketin birçok problemlerini halledermiş, halk ne zaman sıkışsa buna başvurmuş. Gösterişten nefret eden riyadan korkan birisiymiş. Riya olmasın diye kimselere oruçlu olduğunu belli etmezmiş. Ölmeden önce şunu vasiyet etmiş benim seccademi nerede bulursanız bedenimi oraya gömün demiş Sultanbağı mezarlığında dört direklinin altında seccadesini bulmuşlar Kırbıyık Dedeyi buraya defnetmişlerdir (Kaya, 2002, 22).

Hamza Güner ise Acar Sultan'ın kardeşi olarak hem Hazırlık Sultan'ı ve hem de Yorgun Çelebi'yi yazmaktadır (Güner, 1964, 109).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK195).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Yaramaz, huysuz çocukların iyileşmesi için, 2) Sürekli ağlayan için(KK195).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Her türlü hastalık için: Halk arasında Amallar Tekkesi olarak bilinmektedir. Yaramaz, huysuz, durduğu yerde durmayan, sürekli ağlayan çocuklar buraya getirilir. Annesi çocuğun elinden tutarak türbenin etrafında üç defa döndürür ve döndürürken “ Bağırarak mısın, ağlayacak mısın? Huyunu bıraktın mı?” vb. sözler söyler. Çocuğundan bıraktım cevabını vermesini bekler. Bu uygulamayı yaparken yere de böcekler, karıncalar yesin diye leblebi saçılır. Böylece çocuğun tedavi edileceğine inanılır. Leblebi saçıldıktan sonra anne ve çocuk mezardan çıkarlar (Öz, 1996, 87). Günümüzde bu uygulama az da olsa devam etmektedir. Türbenin çevresine birçok mezarlar yapılmıştır ve kabrin, bakıma ihtiyacı vardır (KK196).

³⁶ Anonim Kütahya İmar Komisyonu Raporu, Ankara 1960, s.41

Türbe-Yatır No: 174- Bun Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Bun Dede. Bun Dede'nin adını nereden geldiği konusunda ise şu ortak görüş vardır: Başlı şıkışınca insanlar bu makama gelerek mum yakar kurban keser ve aş kaynatarak fukaraya dağıtırmış (Güner, 1964, 100). Bu yüzden insanlar Bun Dede adını vermişleridir.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Aşağı Hisarın eteklerinde bulunmaktadır. Bun Dede'nin mezarının yeri belli değildir bu yüzden ziyaretin bulunduğu yerde herhangi bir mezar veya türbe yoktur. Aslında eskiden mahalle halkı buraya ahşaptan bir türbe yapmış; ancak sabah uyandıklarında türbeyi başka bir yerde ters dönmüş olarak bulmuşlar. Şu anda ziyaretin olduğu yer yaklaşık 1 metre yüksekliğinde taş duvarla çevrilmiş, üst tarafında ise baraka bulunmaktadır. Orada bulunan dolabın içinde ise gelenlerin kullanması için seccadeler ve tesbihler vardır. Mahalle halkı bu ziyaretin herhangi bir şekilde üzerinin kapatılmamasını Bun Dede'nin sıkıntısı, kapalı yerde kalmayı sevmemesine bağlamaktadır. Burada herhangi bir türbe veya mezar olmamasına rağmen büyük ilgi görmektedir.

Mimari yapısı: Bina yoktur. Mezarın yeri de belli değildir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevi Kişiliği: Bun Dede'nin hayatıyla ilgili olarak bir savaşta sıkıntıya düşüp öldüğü ve gömüldüğü anlatılıyor. Mahalle sakinlerinde Zeynep Teyze rüyasında Bun Dede'yi gördüğünü nur yüzlü, bembeyaz kıyafetli bembeyaz sakallı olduğunu belirtir. Kadir Gurağaçlıgil'de sadece suretini görür. Anlattıklarına göre gözleri çok farklı yeşil ve sarıdan oluşan renkteymiş (KK196).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü ve üst üste üç Cuma

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Çocuk sahibi olmak için, 2) Evlenmek isteyen genç kızlar ve erkekler için, 3)Bir sıkıntısı, derdi olanlar için, 4) Oğlu askere gidenler için, 5)Sınavda başarılı olmak için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Ayrıca burada yakılan mumların sönmediğine inanılmaktadır.

Uygulamalar: 1)Her Türü sıkıntı için: Çocuğu olmayan kadınlar, evlenmek isteyen genç kızlar ve erkekler, bir sıkıntısı, derdi olanlar, oğlu askere gidenler, sınava girecek olanlar kısaca insanlar her türlü sıkıntısına çare bulmak için Bun Dede'ye gelip dilekte bulunurlar. Dilekte bulunurken ziyaretin bulunduğu yerdeki ağaca bez bağlama ve mum yakma geleneğini devam

etmektedir. Daha sonra ise dileği gerçek olanlar buraya tekrar gelir, ziyaretin bulunduğu taşın üzerine seccade serip orada bulunanlara helva, lokum, şeker, yemek gibi şeyler dağıtır. Bunların yanında nadirde olsa büyükbaş hayvan kesenlerde olur. Hasta oldu mu, dersten geri kaldı mı dua edersin, adak adarsın ve senin duan kabul olur, adağın kabul edilirse tavuk kesilir (KK199).

2) Çocuk sahibi olmak ve çeşitli dileklerde bulunmak için: Bun Dede'nin yanı başında bulunan ağaca salıncak yapıp asarlar. Ziyaretçiler dileklerini dolap kapısını yazarlar. Örneğin: "Kızım üniversiteyi kazanıp, tıp, harp okullarını kazanır inşallah. Nurten'e devlet işi, Mehmet Şekerle evlilik, büyüklerime sağlık amin, Allahım SBS'den 420 veya 430 alayım vb.

3) Hastalığın Tedavisi İçin: Çok yakından tanıdıklarımın eşleri içki içerler, kumar oynarlar, namazla niyazla hiç ilgileri olmazdı. Bun Dede Türbesi'ne arkadaşlarım, eşleri için gittiler ve Ya Rabbim bizim eşlerimizi kumardan içkiden kurtar namaz sevgisi ver, derler. Sonra her namaz vakti evlerin çatısından üç defa ses gelmeye başlar ve bir bakarlar ki kapıda tesbih asılıdır. Bu olaydan sonra arkadaşlarımın eşleri namaza başlarlar (KK201).

4) Adak: Bun Dede'nin yüzü suyu hürmetine, evvela Allaha istedim. Bunlarda "Allah'ım bunaltma, sıkıntılarımı gider, evim olsun, arabam olsun, çocuklarıma hayırlı eşler nasip et diye adaklarda bulundum." (KK199).

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatırdaki zatlar üzerinin örtülmesini istemediği halde türbenin üzerine çatı, kuabbe vs. ile kapatmaya çalışmak saygısızlık olarak kabul edilir." mahalle halkı buraya ahşaptan bir türbe yapmış ancak sabah uyandıklarında türbeyi başka bir yerde ters dönmüş olarak bulmuşlar."

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Maruf Mahallesi muhtarı Kadir Güragaçlıgil ve mahalle sakinlerinden olan Niyazi Yılmaz (inşaat ustası), Bilal Sarı'yla (pazarcı) birlikte ziyaretçilerin daha rahat Bun Dede'nin bulunduğu yere gitmeleri için merdiven yapmaya karar veriler. Belediyeden temin ettikleri malzemelerle her gün saat beşten sonra merdiveni yapmak için Bun Dede'nin oraya giderler. Birgün çalışma anında Bilal Sarı heyecan ve şaşkınlıkla arkadaşlarına kafalarını kaldırmalarını söyler. Üçü de aynı anda Bun Dede'yi farklı şekillerde görür. Bilal Sarı ayakta, Niyazi Yılmaz secde anında, Kadir Güragaçlıgil'de sadece suretini görür. Anlattıklarına göre gözleri çok farklı yeşil ve sarıdan oluşan renkteymiş. Bun Dede'yi gördükten sonra yetmez diye düşündükleri malzeme bütün merdiven yapımına yeter. Kaç gündür merdiven yapımından bunalmışlar bir an önce bitsin istiyorlarmış. Aslında daha çok yapılacak yer varken o gün bütün işleri bitirmişler. Bun Dede'nin bunaldıkları için onların yardımına geldiklerini düşünüyorlar (KK197).

"Mahallede anlatılan diğer rivayetler bazı gecelerde nur yüzlü, cübbeli üç kişinin ellerinde def ve zillerle yukarıya Bun Dede'nin yanına çıktıklarını ve orada zikir ettikleri yönündedir. Bun Dede'nin değil de diğer üç kişinin Bun Dede'nin yanına gitmesini mahalle sakinleri Bun Dede'nin daha büyük zat olmasına bağlar. Kimileri gece Bun Dede'yi gördüğünü iddia etmekte kimileri ise sadece zikir seslerini duyduklarını söylemektedirler." (KK198).

“Bun dedemiz bunalmış savaş anında. Ya Rabbim sana sığınıyorum beni nasıl kurtaracaksan kurtar diyince bunaldığı için Cenab-ı ALLAH onu oradan kaldırmış. Kendine çekmiş bir rivayete göre. Ve oraya giden insanlar bunalmış insanlardır”

Efsanelerdeki motifler: Tayyi mekân ve zaman (Aynı anda üç kişi farklı şekillerde ve farklı yerde Bun Dede’yi görürler.) Öldükten sonra varlığını gösterme, ölmeden göğe çekilme.

Türbe-Yatır No: 175- Cafer Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Cafer Dede. Külhancılık yaptığı için, “Külhancı Dede” denilir.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Kütahya’nın merkezinde yer alan ziyaret yerlerinden birisi de Cafer Dede veya diğer bilinen adıyla Külhancı Baba’dır. Saray Hamamı ile Yeşil Camii (Recep Ağa Camii) arasındadır. Türbenin şuan bulunduğu mevki, 1984’ten önce Kütahya hapis hânesinin bahçesiymiş. Hapishane yıkılınca ortaya çıkmış. Şimdi burası pazar yeri olarak hizmet vermektedir. Bu mezar, ortaya çıkınca belediye tarafından koruma altına alınıp buraya bir türbe yaptırılmış.

Mimari yapısı: Taş türbe, kesme taşlarla örülmüş kare bir yapıdır. Batıya bakan bölümünde kapısı yer alır, bazen kitli olan kapı içerisinden girildiği zaman içeride bir adet merkatla karşılaşılır. Türbe duvarına asılı “ Adak adanmaz, kurban kesilmez, bez bağlanmaz, taş yapıştırılmaz, eğilerek ve emekleyerek girilmez, para atılmaz, yenilecek şeyler bırakılmaz, el yüz sürülmez, türbe ve yatırlardan şifa medet umulmaz, türbe ve yatırların etrafında dönülmez, türbenin yanında yatılmaz, uyarılar dikkati çeker. Kiremitle örtülü düz bir çatısı, kesme taşlardan yapılmış kare duvarı, beton kaplı zemini ve üst kısımlarda yer alan demir çerçeveli üç penceresi vardır (Öz,1996, 57). Türbe içerisinde bir adet sanduka ve üzerinde yeşil, yazılı bir örtü yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Cafer Dede’nin kim olduğu konusunda kesin bilgi yoktur. İstanbul’da pek meşhur olmuş Zindankapı’daki Baba Cafer ile isim benzerliği hapishanelerle ilgili bir makam türbesi olduğunu da düşündürmektedir (Altun, 1982, 429).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günleri ve namaz vakitlerinde

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Çocuk sahibi olmak için, 2) Her türlü dilek ve sıkıntı için(KK202).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hayır için: Ziyarete gelenlerin mum yakmasına, eşya getirmesine izin verilmemesine rağmen hala adak için sandukasının üstüne örtü getiriliyor. Recep Ağa Camiî'nin yanında olması hasebiyle beş vakit namaz esnasında gelip geçenler ziyaret etmekte ve dualarını icra etmektedirler.

2) Çocuk sahibi olmak için: Mesela çocuğumuz bir tekkeye satılır. Çocuğu olmayanlar bu tekkeye adak verdikten sonra oğlu olursa o tekkenin ismini koyar. Kızı olursa Satı ismini koyar. Satılmış sadık anlamında.Hüseyin Gaziye satıldıysa oğlunun adı Hüseyin gazi Seyit Ali Sultana satıldıysa Ali, Pîr Ahmet efendiye satıldıysa Ahmet adı koyulur. Mesela benim kendi oğlumun ismi Kütahya eski ceza evinini olduğu yerdeki Cafer-i Sadık'ın adıdır. O türbeye her sene olmasa bazı Cuma akşamları senede bir kerede olsa ziyarete gidiyoruz ve elimizden geldiği kadar ziyaretimizi yapıyoruz (KK203).

Ödül ve cezalar: Tespit edilemedi.

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Saray Hamamı'na derviş kılıklı bir kişi gelerek, kendisinin iş aradığını ve hamamın külhancılığını yapabileceğini söylüyor. Hamam sahibi veya işleteni ile anlaşarak işe başlıyor. Hamam sahibi külhancıya odunlar bitmeden önce haber vermesini yoksa hamama gelen müşterilerin hamamı sıcak bulmadıkları zaman sorun çıkacağını belirtiyor. Aradan geçen zaman içinde, külhancı hamamın sıcaklığını gayet iyi bir şekilde ayarlıyor ve işine devam ediyor. Bir kaç hafta sonra, hamam sahibi külhancının neden hiç odun istemediğine odunların nasıl yettiğine şaşıyor. Hamamcı odunların bulunduğu yere bakıyor. Odunlarda hiç bir eksilme yok, ama hamam gayet sıcak. Merakını mucip olan bu durumu araştırmak üzere, külhan yerine geldiğinde, gözlerine inanamıyor. Kazanın altındaki ocakta hiç bir odun yok ve sadece bir mum yanıyor ve hamamın suyu bu mumun ateşiyle ısıyor.

Bu kerameti hayretle müşahade eden hamam sahibine:

- Benim sırrım ifşa oldu, bana bu dünya haramdır. Diyen Cafer Dede ruhunu Yaratan Mevlaya teslim ediyor. Ve bu türbenin olduğu yere defnediliyor.

O günden beri, keramet sahibi bir velî olarak ziyaret edilmeden, bir duâ okunmadan geçilmeyen şahsiyet olarak gönüllerde varlığını sürdürmektedir

Cafer Dede Yeşil Cami arkasındaki pazaryerinin ordaki hamamda tellaktır. Bir gün bir tabur asker gelir. Hamamda yıkanmak ister. Ancak su buz gibidir. Cafer Dede kazanı kurar ve altına bir mum yakar. Bu kaynayan suyla bir tabur asker yıkanır (KK202).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Mumla hamamın suyunu ısıtması, sırrının ifşa olmasıyla ruhunu teslim etmesi, öldükten sonra varlığını gösterme

Türbe-Yatır No: 176- Ergun Çelebi Türbesi

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Ergun Çelebi (Hezar Dinari Mescidi). Ergun Çelebi, Germiyanoğlu Süleyman Şah'ın torunu ve İlyas Paşa'nın oğludur. Sefine – i Mevleviyye, Celaleddin Ergun Çelebi'nin tercüme– i halini yazarken babası İlyas Paşa'nın gece rüyasında cediti Ergun Şah'ı görüp, sabah olup bir oğlunun olduğu teşhir edilince, ismini Ergun koyduğu yazıyor (Uzunçarşılı, 1932, 227).

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Ergun Çelebi Türbesi, Dönerler Camii içinde bulunur. Dönerler Camii Börekçiler Mahallesi, dört yolun sol tarafında bulunur. Camiinin bahçesinde kapının sol tarafında bir şadırvan onun arkasında da Vakıf Aşevi bulunmaktadır.

Mimari yapısı: Semahanede güney batıdaki sivri bir kemerin aralığından Türbe kısmına geçilmektedir. Doğu–batı yönünde dikdörtgen planlı türbe kiremitle kaplanmış kubbe ile örtülmüştür. Türbe Hezar Dinari Mescidi olarak da geçmektedir. İçten kare planlı bu yapı dıştan iki sıra tuğladan kirpi saçak ile çerçevlenmiştir. Sekizgen kasnak kubbeyi yüklenmiştir. Dışarıdan çatı hizasını ve kubbe kasnağını dolaşan kirpi saçak Selçuklu izlerini taşır (Özönder, 1996, 72). Hezar Dinari Mescidi'nin doğusunda bugünkü Mevlevihane inşa edilmiştir. XIV. Yy ortalarında yapılan Mevlevihane 1812, 1841, 1959 ve 2004 yıllarında tamir görerek bugünkü şeklini almıştır.

Türbede bulunan sandukaların üzeri, üzerinde ayetler bulunan yeşil bir örtü ile örtülmüştür. Ergun Çelebi sandukasının üstü ise diğer sandukaların örtüsünden daha koyu yeşil olan bir örtü ile örtülmüştür. Ergun Çelebi sandukası diğer on üç sandukadan daha büyük ve daha yüksektir. Sandukaların üzerinde ise isimlerini ve ölüm yıllarını belirten küçük çerçeveler yer almaktadır. Sandukaların mezar taşı yoktur. Tekkede ilk defa meşihat eden Mevlana'nın torunu Celaleddin Ergun Çelebi 775 (1373). yılında doğduğuna göre bina bu tarihe yakın bir zamanda inşa edilmiş olmalıdır. Mevlevihane'nin türbesi olarak kullanılan arkadaki Kârgir mescit Kütahya Fatihî Hezar Dinari tarafından yaptırılmıştır. Bu binada birçok Mevlevî büyüğünün mezarları vardır. Mevlevihane 1949 yılında tamir olunarak cami yaptırılmıştır.³⁷

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Ergun Çelebi hem Kütahya hem Mevlevilik açısından önemlidir. Ergun Çelebi anne tarafından Mevlevî yani Mevlana'nın torunu, baba tarafından da Germiyan Beyliği torunudur yani Kütahya'da büyük bir nüfuza sahiptir. Ergun Çelebi Mevlana'nın üçüncü göbekten torunudur. Germiyanoğlu Süleyman Şah'ın torunu ve İlyas Paşa'nın oğludur. Cediti olan Süleyman Şah'ın zevcesi Mutahhare Hatun, Bahaüddin Sultan Veled'in kızı ile evlendi. Bu izdivaçtan doğan Devlet Hatun Yıldırım Beyazıt'ın hanımı olmuştur. Mevlevihane'yi kendi inşa

---

37 Kütahyamız, Ayons – Türk Mtb, Ank. Ekim 1963, Sayı: 11/30, s.7.

ettirmiştir ve vefat edince buraya defnedilmiştir. Mevlevi törenlerinde büyük rol almıştır. Mevlevi adetleri gereği Şeyhten sonra gelen kişilerde Şeylerinin yanına defnedilir. Kütahya Selçuklular zamanında ele geçirilince buraya ilk gelen din adamlarından biri Ergun Çelebi'dir. Süleyman Şah'la akrabadır. Germiyan Bey'inin kızıyla Osmanlı Hükümdarının oğlunun evlenmesiyle Osmanlı Devletine de yakınlaşmıştır.

Celâleddin Ergun Çelebi, 700/1301 yılında doğmuş ve 730/1330 senesinde, Kütahya Mevlevîhânesi postnişini olmuştur. Çevresinde, alçakgönüllülüğü ve gönülleri fetheden mizâcı ile tebarüz eden Celâleddin Ergun Çelebi'nin bu vasıfları, Orta Asya ülkelerine kadar yayılmış, İshak Fakîh, Şeyh Ahî Erbasan, Ahî Evren ve Ahî İzzettin gibi kimseleri Kütahya'ya çekmiş ve ondan feyz almalarını sağlamıştır. Hatta bu kişiler O'na, kabirlerinin Ergun Çelebi'nin Türbesi'ne yakın olmasını da vasiyet edecek kadar hayranlık ve muhabbet duymuşlardır (Uğurler, 2005,?).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın, Cuma günleri (KK206).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Evde huzursuz olan kişiler için, 2) Çocuk sahibi olmak için, 3) Felçli hastaların iyileşmesi için, 4) Gece uyku uyuyamayan çocuklar için, 5) Eşiyle anlaşamayan kişilerin sıkıntularından kurtulması için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Mevlevihane içinde bulunan su kuyusundan çıkan suyun şifalı olduğu inancı vardır. Mevlevihane'nin tam ortasında olan kuyu şimdi kapatılmıştır. Kuyudaki su caminin içinde bir köşeye çekilerek, oradan halka verilmektedir. Halk arasında bu suyun şifalı olduğu inancı vardır. Bayanlar türbeyi namaz saatleri dışında ziyaret etmektedir. Ziyarete gelen insanlar muhakkak o sudan içip öyle giderler. Bazı insanlar yanlarında getirdikleri şişeyi suyla doldurup gitmektedir. Özellikle kekeme (konuşamayan) olan çocukların buraya getirilerek buradaki kabirlerin arasında yatırıldığı ve buradaki suyla yıkıldığı ifade edilir. Yine benzer uygulama arası açılan karı-kocalarında buradaki suyla banyo yaparlarsa aralarının düzeleceğine inanılır (KK207).

Aynı zamanda burada ezanlar Türkçe okunduğu zaman bu suyun kesildiği söylenmektedir.

Uygulamalar: 1) Dilek ve adak için: Orada bulunan ağaca eskiden bez bağlanır. Dileğin yerine gelmesi için. Bir de Yasin okunur, adak olarak şeker dağıtılır. Cami içerisindeki kuyu suyu felçli hastalara içirilir. Sekarat halindeki hasalara da rahat ruhunu teslim etsin diye su içirilir. Amaç hastanın acı çekmemesini ve daha rahat ruhunu teslim etmesi için bu uygulama yapılmaktadır. Ölümü tezleşir eğer adam ölmeyecekse, şifa bulacaksa bu suyu içtikten sonra şifa bulur (KK208).

2) Hastalık ve çocuk sahibi olmak için: Özönder'in "Kütahya Mevlevihanesi" adlı çalışmasında caminin ortasındaki kuyudan bahsedilirken, kuyunun halk hekimliğindeki yerini şu

cümlelerle ifade etmiştir: Geceleri uyuyamayan çocuklar türbedardan nüsha alır, takar (Özönder, 1996, 72) Semahanenin ortasındaki kuyunun kapağı açılarak içine baktırılır, çocuğu olmayanlar, türbede metfun bulunan Ergun Çelebi'yi ziyaretle onun hürmetine Allah'tan çocuk niyaz ederler. Bu dileğin kabulü sonrasında doğan çocuğa "adaklı" denilir ve küçük yaşından itibaren Mevlevi sayılır. Adanan çocuğun Mevlevi sayılması için üzerine üzüm saçılır (Aydın,1952, 597, Tanyu,1967, 268). Evde huzursuz olan kişiler, eşiyle anlaşılamayan kişiler camideki suyla yıkandıktan sonra evde huzura kavuşacağına inanırlar (KK209).

Ödül ve cezalar: Simav 'dan İbrahim adlı vatandaşın biri hastalanmış. Sürekli korkuyormuş. Uyku uyuyamıyor, yiyip içemiyormuş. Çok doktor gezmiş, hastanede de yatmış. Hiçbir fayda görmemiş. Kendisi üzerinde büyü ya da sihir olup olmadığını öğrenmek için hocaları da gezmiş yine de bir çare bulamamış. Birileri bana yönlendirmişler. Bana geldi. Ben de onu Dönenler Camii' içerisinde okudum. Vatandaşın rahatsız olduğu şey cinli bir kadındı. Kadın rahatsız edip duruyordu. Nereye giderse adamı rahatsız ediyormuş. Adam kafayı yeme derecesine gelmişti. Neyse ben burada onu okudum. İbrahim buradan döndükten sonra evinde namaz vaktini beklerken uzanmış yarı uyur yarı uyanık bi anda kendisini ve beni Dönenler Camii'nde gördüğünü söyledi. Camii'de dairenin ortasında bir mahkeme kurulmuş. Başta Ergun Çelebi Hazreti olmak üzere orada yatan on dört zatın hepsi yerlerinden kalkmışlar. Etrafımızı çevirmişler. Sonra Ergun Çelebi Hazretleri onu rahatsız eden kadını çağırmışlar. 'Sen bu İbrahim'i neden rahatsız ediyorsun bak senin rahatsızlığın yüzünden bu hallere düşmüş bunun vebalini nasıl ödeyeceksin ' demişler ve hesaba çekmişler. Kadın müsaade isteyip gitmiş. Sonra yanında bir erkek çocukla geri gelmiş. Çocuğun ayakları yamukmuş. Kadın 'benim oğlumu bu hale bu kişi getirdi bu yüzden onu rahatsız ediyorum ' demiş. Bundan sonra kadın İbrahim'i hiç rahatsız etmemiş. İbrahim de böylece iyileşti (KK212).

Dileği olanlar dileğini kağıda yazıp sanduka üzerinde bulunan feslerin altında kor (KK213).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Benim çocuğum 6, 7 yaşına gelmişti ama doğru dürüst konuşamıyordu dili Türkçeye dönmüyordu. Bize o zamanda, Dönenler Camii'imamına gidip anahtar ile çocuğun dilini açtırıp kuyu suyundan üç damla içirirsen çocuğun dili açılır dediler. Biz de inandık geldik hocaya durumu anlattık. Hoca da bizi kabul etti. Gün doğmadan sabah namazından önce çocuğumu buraya getirdim. Hoca anahtarı çocuğun ağzına sokup dilini büküverdi. Sonra da kuyu suyundan üç damla ağzına damlattı. Çocuğum şimdi bülbül konuşuyor. İnanç meselesidir bunlar. Temiz kalple inanırsan Allah da yardım eder (KK210).

Evliyalar da tıpkı şehitler gibi ölmezler. Nerede yardıma ihtiyacı olan biri olsa onlar oraya koşarlar. Allah'ın bir askeri gibi oraya koşarlar. En basiti ben size kendi yaşadığım bir olayı anlatayım. Gölcük depreminden önce Dinar'da deprem oldu. Bu depremde baya da can kaybı

olmuştur. Ben bu deprem sırasında daha emekli olamamıştım. Dönerler Cami’de akşam namazını kıldırıyordum. Cemaat de baya kalabalıktı. Namazın farzını kıldırırken bir anda türbenin kapısı yıldırım hızıyla açıldı. Ve cami’n dış kapısı da aynı hızla aynı anda açıldı. Deprem olduğundan bizim haberimiz yoktu. Cemaat arasında korkudan neredeyse namazını bozanlar bile oldu. O derece hızlı açılmıştı kapılar. Sonradan öğrendik ki tam o sırada Dinar ‘da deprem olmuş. Sanırım türbedeki mübarek zatlar yardıma koştu (KK213).

Efsanelerdeki motifler: Hastaları iyileştirme, öldükten sonra varlığını rüya yoluyla gösterme, Zor durumda kalanlara yardım etme.

Türbe-Yatır No: 177- Cemalettin Sultan

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Cemalettin Sultan. İsmi Cemaleddin olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Cemalettin Mahallesi, Kemer Sokakta bulunan türbenin kapı numarası dahi bulunmaktadır. Numara: 29 diye geçen bu türbenin bulunduğu arsa özel bir mülktür. Bahçe görünümündeki yatırın etrafı bahçe duvarlarıyla örülü ve üzerine de demir korkuluklar oturtulmuştur. Bahçenin karşısında Cemaleddin Sultan’ın adı ile anılan bir mescidi ve mektebinin olması önemli bir kişi olduğunu düşündürür.

Mimari yapısı: Mezarın etrafında evler bulunmakta, sağ tarafta 3 katlı bir bina, başucunda eski bir garaj, solunda ise tek katlı yeşil bir bina var. Mezar, dar bir sokak arasında bulunmakta, duvara asılı bir yazı göze çarpar:

Ana rahminden çıktım pazara

Bir bez aldım girdim mezara

Uğrarsan bu tarafa kazara

Fâtiha okuyun bütün mezara

Kapısındaki tabelada 1731 yılı yazar. Bu belirtilen tarih, mescidin yapılış tarihi değil, tamir edildiği tarihtir. Mezarın uzunluğu yaklaşık beş metredir. Bahçenin iç kısmı oldukça bakımlıdır. Belediye tarafında ışıklandırılmış ve bakımı üstlenilmiştir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Seyh Muslihittin Efendinin yakını olduğu söylenir (Güner, 1964, 100). Timur savaşında harp etmiş. Başı kopunca buraya gelmiş, yatmış. Aslında ayakları daha uzunmuş. Ayaklarını, duyduklarına göre, diz kapaklarından kıvrımışlar ve öyle gömmüşler. Çok heybetli, eşi benzeri olmayan bir zat imiş. Çok büyükmüş. Hatta rivayetlere göre boyu, sokağın sonuna kadar uzanır (KK214).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Her türlü dilek ve sıkıntı için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak: Eskiden Cemaleddin Sultan'ın yatırımın çevresine sayısız mum dikilir, her tarafı mum ile dolardı. Her ziyarete gelen elinde en az 10 tane mum ile gelir. Sandıklarla mum getiren de olup bu mumlar geceleri yakılmış. Bahçe mum ışıkları ile aydınlanmış (KK215).

2) Hayır: Buraya gelip adak adayanlar, dileği gerçekleşince ocaklar kurup aş kaynatır ve herkese bu aştan dağıtmış. Günümüzde bu uygulamalar yapılmamaktadır. Bunun yanında ziyarete gelenler, mescitten çıkanlar ve mahalle halkı mutlaka Cemaleddin Sultan'ın ruhu için dualar eder. Mübarek günlerde de Kur'an okunur (KK216).

Ödül ve cezalar: Bir gün yine çok mum gelmiş, mum dikilecek yer kalmamış. "Ne yapalım bunları" derken, "Burada yakacak yer yok eve götürelim" demişler. Kayınpederi rahmetli iki sandık mumu alıp götürmüş. Gece Cemaleddin Sultan rüyasına girmiş. "Benim nasibimi geri çevirmeyin" demiş. Korkuyla uyanarak hemen mumları alıp geri götürmüş (Öz,1996, 63).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Cemaleddin Sultan Kütahya Kalesi'nde savaşırken bir kılıç darbesi ile kafası gövdesinden kopmuş ve besmele ile yere eğilip kafasını eline alıp koşmaya başlamış. Bunu gören cepheden arkadaşları "Nereye gidiyorsun?" diye sormuş. Cemaleddin Sultan da "Ben, nereye düşersem beni oraya gömün." demiş. Kafası elinde kaleden aşağıya doğru inerken şuan mezarının bulunduğu yere düşmüş. Söylediği söz üzerine, düştüğü yere defnedilmiş (KK217).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

1402 yılında Kemer Hamamı adını efsaneleşmiş bir olaydan alır. Timurlenk, Ankara Savaşı'nda Yıldırım Beyazid'i mağlup edince Kütahya'yı tekrar II. Yakup Bey'e verdiğinde bir müddet Kütahya'da kalmıştır. Bu dönemde Kemer Hamamı'na girmiş ve yıkanıp çıkayım da Kütahya ahâlisini kılıçtan geçireyim demiş. Hamamda bir köşede yıkanmakta olan bir zat "Beyim, Timur olabilirsin ama bu memleketi kılıçtan geçiremezsin. Buranın eren ve evliyâsı çoktur." der. Timur "Ben, koskoca hükümdarım, bana engel mi var?" der ve kükrer. Yıkanmış olarak hamamdan çıkarken kapı örülüp her taraf kemer kesilmiş. Bir türlü yolu bulamamış. Bunu üzerine niyetini hayra çevirmiş ve ondan sonra kapıyı bulup çıkabilmiş.

Timurlenk :

- Burada büyüklerden biri var, bunun için bu iş, böyle oldu, demiş ve bu olayın, içerde yıkanmakta olan Cemaleddin Sultan'dan olduğunu anlamış. Böylelikle kerameti açığa çıkan Cemaleddin Sultan ölerek bu gün de Cemaleddin Sultan Mahallesi olarak anılan semtteki Türbesi'ne gömülmüştür (Salün, 2001, 144).

Kütahya'da 3 tane Halit varmış aynı devirde yaşayan. Bunlar, Duagür Halit Efendi ve Aktaklı Halit Efendi imiş. Bu iki Halit Efendiler Seydişehir'de Hacı Abdullah Efendi diye âlim bir zata tahsile gidiyorlar. Hatta Duagür Halit Efendi'nin bir türlü aklı almamış aldığı dersleri. Hocası da dermiş ki; 'Annemi iki senede anca razı edebildim.' Daha önce annesinin rızası olmadan gittiği için verdiği dersler aklına girmiyormuş Duagür Halit Efendi'nin. Halit Efendi de o zaman sıtmaya yakalanmış. Aktaklı Halit Efendi evine gelmiş. Evi de Cemalettin Sultan'ın kabrinin karşısında. Evde yatarken Cemalettin Sultan gelmiş. Demiş ki; 'Kalk Halit şu ayeti oku! Bismillah bir şeyin kalmaz'. Ondan sonra o ayeti okumuş. Kardeşi varmış, Sarhaç Mustafa, ondan divitle kağıt almasını ister. Bu ayeti yazmış bir kâğıda çünkü ondan sonra sıtma olanlar da faydalansın, okusun da hastalıkları iyileşsin diye. Bu yazıyı ocağın üstündeki rafa koymuşlar. Ertesi sabah kalktıklarında bakmışlar ki ne kâğıt var ne de Halit Efendi'nin hafızasında o okuduğu ayet. Bu Cemalettin Sultan'ın kerametidir (KK218).

Efsanelerdeki motifler: Başını kaybetmesine rağmen savaşa devam etmesi, halkı felaketten koruma, boyunun çok uzun olması (Sokağı boydan boya kaplaması), hastalıkları iyileştirme.

Türbe-Yatır No: 178- İshak Faki Türbesi

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: İshak Fakih Cami³⁸ ve Türbesi. Germiyan ailesinden İshak Fakih adında bir evliyanın türbesi olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Cami jandarma okulu caddesinde, İshak Fakih mahallesindedir. Süleyman Şah ve İkinci Yakup Bey zamanında nüfuzlu ulemasından Cemaleddin İshak Fakih tarafından yaptırılmıştır (Uzunçarşılı, 1932, 109). Beşgen üzerine oturtulmuş tek kubbesi ve çatısı vardır. Caminin giriş kapısına kuzeyden altı basamak merdivenle çıkılır. Dış avlu iki küçük kubbe ile örtülüdür. Avlunun sağında, bugünkü son cemaat yerinin batı bölümünde bir türbe ve türbenin bu kısmında demir parmaklıklı iki pencere vardır.

Mimari yapısı: İshak Fakih ölümünden sonra kendisine Türbe yapılmak üzere mescidin yanına ufak bir zaviye yaptırmıştır. Avlunun sağında, bugünkü son cemaat yerinin batı bölümünde bir

---

³⁸ Bkz. Ara Altun, Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi "Bir Deneme" Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kütahya, İstanbul 1982-1983, s.304-321.

türbe ve türbenin bu kısmında demir parmaklıklı iki pencere vardır. Türbe tek kubbelidir. Türbenin içinde üç tane mezar vardır. Bu mezarların Halil oğlu Cemalettin İshak Fakih, hanımı ve çocuğuna ait olduğu düşünülmektedir (Güner, 1964, 104-105). Camide Kütahya çinilerinin en eski örnekleri bulunmaktadır.”³⁹ Ortadaki ahşap sandukanın İshak Fakih’e ait olduğu ifade edilir. İçeride herhangi bir kitabe bulunmaz, mezarların üzerine yeşil örtü serilidir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: İshak Fakih, Germiyanoğlu hükümdarlarından Süleyman Şah ve II. Yakup Bey zamanında yaşamış önemli bir ulemadır. İshak Fakih’in 844 hicret senesinde hayatta olduğu ve 783’ten evvel de Osmanlı hükümdarı nezdine gönderildiği nazarı dikkate alınırsa bu 844 senesinde 90 yaşından fazla olduğu görülür.

Cemalettin İshak Fakih’in (825 H. – 1422 M.) Rebiülevvel tarihli vakfiyesinde Mehmet isminde bir oğlu olduğu anlaşılıyor. İshak Fakih’in Sincanlıya tabii Kırka köyünde vakfı vardır. İshak Fakih’in kabri camii yakınındaki Türbesi’nde olup kitabesi yoktur (Uzunçarşılı, 1932, 110).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü (KK345).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Dua için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Araba isteyenler araba anahtarını bırakırlar, evlenmek isteyenler yüzük bırakırlar. Çocuk sahibi olmak isteyen ise çocuk eşyalarını türbeye bırakırlar (KK222).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

İshak Fakih Türbesi’nin hocası maddi açıdan bir sıkıntıya giriyor .Kendi içinden ben yıllardır bu türbeye hizmetkârlık yapıyorum fakat hiçbir derdime yardımcı olmadın diyerek sitemde bulunuyor ve bir gece bu zat türbe hocasının rüyasına girerek elinde bir tepsi ile “Evladım al bunları ihtiyaçlarını gör lakin daha çok sabretseydin senin derecen daha da artacaktı fakat sabretmedin şimdi bununla yetin ” diyor (KK221).

Efsanelerdeki motifler: Zor durumda kalanlara yardım etme, öldükten sonra varlığını gösterme.

---

³⁹ Kütahyamız, Ayons – Türk Mtb, Ank. Ekim 1963, Sayı: 11/30, Sayfa,6.

Türbe-Yatır No: 179- Efendi Bola

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Efendi Bola (Bula). Kendisine eş arayan kadınların ziyaret etmesinden dolayı bu isimle anılır.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Efendi Bula Türbesi, Efendi Bula Türbesi, Paşamsultan Mahallesi, Birinci Hilal Sokak, Paşamsultan Fırını no. 6 karşısında, üstü açık, ön tarafı demir parmaklıklar ile kapatılmış diğer üç yönü duvar ile çevrili harap bir türbedir. Evvelce tekke ve yanında mescit olduğu Güner'in çalışmasında belirtilmektedir (Güner, 1964, 90).

Mimari yapısı: Yatır üstü açık, ön tarafı demir parmaklıklar ile kapatılmış diğer üç yönü duvar ile çevrili harap bir türbedir. Dört metre karelik bir alan içerisindedir. Mezarın üstü beton ile kaplı, ziyaretçiler tarafından bırakılan kenarı işlemeli havlu ve yeşil örtü ile kaplıdır. Baş ucunda kavuklu yeşil renkte bir mezar taşı vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihi-Menkabevi Kişiliği: Diğer bir söylenceye göre de burada yatan şahsın kadın olduğunu ve "Efendi bula" yani kendine bir eş bulasın mânâsına bu ismin verildiği de söylenir.

Mezar, Bula Efendi'ye ait olduğunu dış kısmında asılı olan "Efendi Bola" levhasından anlayabiliriz. Sözlü rivayetlere göre kendisinin Polat bey olduğu ve Horasandan (Tataristan) geldiği ifade edilir (KK223). Hamza Güner'in Kütahya Camileri adlı çalışmasında halveti olduğu belirtilmiştir (Güner, 1964, 90).

Efendi kelimesi bizim dilimize Tataristan'dan gelmiş bir kelimedir. Bu sebeple kendisinin Tataristan'dan gelen bir zât olarak kabul edilir. Asıl adı Polat olan bu zâtın Türbesi'nin bulunduğu yer, kendi tekkesi olarak kabul edilir. Tekkesi türbenin güney tarafında bulunuyordu (KK189).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Bayramlarda, Kadir gecesinde, cuma günü.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Evlenmek için, 2) Çocuk sahibi olmak için, 3) Dilek ve adak için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Dua: Yoldan geçenler, bu türbede yattığı rivayet edilen şahsın ruhuna bir dua okumadan geçmezler. Saha çalışmasında özellikle Cuma günü Paşam Sultan ve diğer türbelere ziyarette bulunan kimselerin Efendi Bola Türbesi'ni de ziyaret ettiklerini gözlemledik. 2) Adak ve Hayır: İlk zamanlarda demir parmaklıkların önüne mum yakma âdeti de görülmüştür. Efendi Bula

Türbesi'ne evlenmek isteyen, çocuğu olmayan kadınlar gelip dua ederler, buraya bez, eşarp bağlarlar. Mum yakarlar. Ziyaretine genellikle Perşembe geceleri, Cuma akşamları gelinir. Bayramlarda, Kadir gecesinde, kandillerde ziyarete edilir.

3) Çocuk Sahibi Olmak İçin: Efendi Bula Türbesi'ne Perşembe günleri bayanlar gelir burada namaz kılarlar, dua ederler. Çocuğu olmayan kadınlar adak adarlar. Çocuğu olmayan kadınlar buraya gelip dua ettiklerinde çocukları olur (KK225).

Ödül ve cezalar: Bu türbeden herhangi bir şey alınmaz (KK224).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Eskişehir'de bir camiide müftü vaaz veriyor, diyor ki “Allah bütün belaları, felaketleri Kütahya'ya versin” diyor. Orada Kütahya'lı biri camii'nin içinde dinliyor ve diyor ki, “Bu adam kafayı mı yedi, yoksa Kütahya'ya bir garezi mi var? “Camiiden çıktuktan sonra müftünün yakasına yapışıyor. “Sen hutbede böyle bir ders verdin, ben buna alındım, senin Kütahya ile ilgili ne sıkıntın var “ diyor. Müftü ise gülererek “Evlad ben onu niçin didim biliyor musun, Kütahya 'da adım attığımız yerde türbe olduğu için evliyalar Kütahya'yı koruyor (KK225).

Sultanbağında fakir bir adamın gelini doğum yapıyor. Fakat bu aile çok fakir ve kimseleri yok, etrafında ki insanlara da haber vermiyorlar. Eskiden fakirler yaşadıkları sıkıntıları etrafa anlatmazlardı. Burada yatan zât, kasaptan bir ciğer alıyor, doğum yapan fakir ve kimsesiz kadına bu ciğeri götürüyor. Biliyorsunuz doğum yapıldığında kan zahid edilir ve kaybedilen kan toparlamak için şimdiki gibi ilaçlar bulunmamaktadır. Kendisi bu doğum yapan kadına şifa olsun diye ciğer götürmüştür (KK223).

Efsanelerdeki motifler: Zorda kalanlara yardım ve hastalıkları iyileştirme, felaketlerden koruma.

Türbe-Yatır No: 180- Esrek Sultan

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Esrek Sultan (Çelebi Tahir). İyi bir baytar olan Tahir Çelebi ömrü süresince hayvan bakımı ile uğraşmış ve bir çok hayvan hastalığının tedavisinde başarılı olmuştur.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Alo Paşa Camii'nin doğusundaki bahçe içindedir. Bahçeye giriş Asım Gündüz Caddesinde bulunan bir kapıdan sağlanır. Ayrıca Üç Mart Kitap Kırtasiye'nin giriş kapısının bulundu bölümden de bahçeye bir kapı açılır. Çevre düzenlemesi ve bakımı cami görevlisi tarafından yapılmaktadır.

Mimari yapısı: Ahşap, dikdörtgen şeklindeki türbenin dört tarafında geniş pencereleri vardır. Kuzeyindeki kapıdan türbeye girilir. İçeride Esrek Sultan'ın hayatını anlatan bir kitabe ve

Esrek Sultan'a ait olduğu düşünölen bir zikir yazısı vardır. Türbenin içinde Tahir Çelebi'nin mezarı yer alır, mezar yayvan, üzerinde yeşil örtü ve baş kısmında mezar taşı vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Çelebi Tahir Efendi, Germiyanoğulları Beyliği'nin liderlerinden Süleyman Şah'ın torunu ve Alaaddin Çelebi'nin oğludur (Mehmet Ziya, 2000, 261). Esrek sultan, Hz. Ergun Çelebi'nin kardeşi Alaaddin Çelebi'nin oğlu olması sebebiyle, soyu Hazreti Mevlana'ya bağlanmaktadır (Kalyon, 2000, 305n.

İyi bir baytar olan Tahir Çelebi ömrü süresince hayvan bakımı ile uğraşmış ve bir çok hayvan hastalığının tedavisinde başarılı olmuştur. Çelebi Tahir'in hareketlerindeki inişli, çıkışlı halleri nedeniyle halk arasında Esrek Sultan olarak isimlendirilmiş. Sözlükte esrek kelimesi kızgın, öfkeli, meczup, deli anlamlarına gelmektedir (Yeni Tarama Sözlüğü, 1983, 86).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Esrek Sultan Türbesi'nin merkezde bulunması ve Ali Paşa Cami'nin bitişinde olması nedeniyle namaz gelenler tarafından ziyaret edilir. 2) Geçmiş yıllarda hasta ve huysuz hayvanların iyileşmesi için, 3) Yürüyemeyen çocukların yürümesi için, 4) Huysuz, yaramaz çocukların iyileşmesi için(KK226).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hastalığın Tedavisi İçin: Yürüyemeyen çocukları getirirler, çocuk yürür. Geçmiş yıllarda hasta ve huysuz hayvanlar buraya getirilerek türbenin etrafında dolaştırılır böylece hayvanların iyi olacağına inanılmış Eskiden geyik boynuzu varken bugün kaybolmuştur (Öz,1996,65).

2) Huysuz Çocuklar İçin: Huysuz, yaramaz çocuklar da buraya getirilip, türbenin etrafında üç defa döndürölür. Mezarın baş tarafında durulup bir Fatiha üç İhlâs okunur, duâ edilerek şifa bulunacağına inanılır (KK189).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Şimdiki Ali Paşa Caminin yerinde eski, küçük bir cami varmış. Cami yıkılınca enkazıyla şimdiki Esrek Sultan Türbesi yapılmış. Rivayete göre; şehit düştükten sonra Türbesi'nin olduğu yere gelip kendisi yatmış. Bu yüzden Esrek Sultan demişler. Evliya, ne zaman öleceğini söylemiştir (KK424).

Türbe-Yatırla ilgili oluşun anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra fevkalade hallerin zuhuru, öleceği zamanı bilme.

Türbe-Yatır No: 181- Fatma Ana Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Fatma Ana . Fadime Ana Ana Maygıl inancından dolayı bu ismi almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Fatma Ana Türbesi, İstiklâl Mahallesi Lala Hüseyin Paşa Caddesi, güven çininin köşesinde, Zafer camisine giden yolun solundadır (Güner,1964,103). Cadde kenarında yer alan türbenin sağ tarafında tek katlı bir ev solunda ise, boş arazi yer alır. Demir kapıdan girdikten sonra sol tarafta küçük bahçesi ve bahçenin içerisinde büyük bir ceviz ağacı vardır.

Mimari yapısı: Türbenin üzeri, marsilya kiremit kaplı ahşap çatı ile örtülüdür. Türbenin yola bakan iki penceresi, yeşil demir kapısı, bahçe duvarı vardır. Türbenin tabelası bu iki pencerenin arasındadır ve tabelada Fatma Ana türbesi yazılıdır. Kapıdan içeri girince yerde iki tane diagonal yerleştirilmiş iki sanduka görünmektedir. Bunlardan birinin Fatma Bacının sandukası diğerinin ise, kızının olduğu rivayet edilir. Sandukanın üzerinde yeşil örtü ve o örtünün üzerinde tülbentler, tespihler, namazlağılar vardır. Yerde, parça şeklinde kilimler vardır. Girişte sağ tarafta toplam dört tane minder ve minderlerin yanında beyaz bir sehpa üzerinde seccadeler vardır. Duvarında iki tane kare bölüm, bu bölümlerin birisinde mum yakılmak da diğerinde ise ziyaretçilerin okuması için bırakılmış kitaplar yer almaktadır. Hamza Güner burada iki tane kitabeden bahseder:

Üç kişi oldu delil çün yaptılar bu merkadi

Sa'y edenler görmesinler hiç itabı, mihneti

Cümlesin kılsun makamın hem Naim Cenneti

Ketebe elhac Mehmet Göngören artsun Fatma Ana'nın

Fazlullahı Kebir şehri sene (1295) (1648)

Kitabeden anlaşıldığı gibi adı geçen mezarın ve kitabenin sonradan konduğu açıktır. Verilen tarih 1295 ise 1648 değil 1878'karşılıktır (Altun, 1982, 368).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Başka bir kaynakta ise; II. Murat dönemi kadın erenlerinden olduğu diğer adıyla Hacı Fatma Hatundur. Nazili Hamzalı Köyündeki kuyu ile Bozdoğan da cami ve medrese kaydı bulunduğunu, Türbesi'nin ise Kütahya'da olduğu belirtilmektedir (Armağan, 2001, 219).

Yöre halkı tarafından Fadime Ana, Fadime Anamızın Eli ve Fadime Anamızın Duası diyerek aslında Türk mitolojisindeki yurdu ve vatani koruyan Anamaygıl'dan bahsetmektedir. Anamaygıl, koruyucu dişi bir iyedir (Araz, 1995,31, Kalafat 1990, 22).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembeyi cumaya bağlayan gece,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Sınavda başarılı olmak için, 2) Her türlü hastalık ve sıkıntıdan kurtulmak için (KK227).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak: Eskiden çoğunlukla göçebeler tarafından ziyaret edilirmiş. Perşembeyi cumaya bağlayan gece gelinip mum yakıp sabaha kadar dua edilir. Dua:

Fatma Ana'yı ararım

Yüz sürmek kavlim kararım

Hata ettim günahkarım

Amana geldim amana

Diyerek dualar edilir

Özellikle kadınlar tarafından mum yakıldığı, çaput bağlandığı, namazlağı getirildiği gözlemlenmiştir (Güner, 1964, 103). Fatma Anamızın yüzü suyu hürmeti için istiyoruz. Onun yaptığı nurlu şeylerin yüzü suyu hürmeti için kabul eyle deriz (KK227).

Türbe-Yatır No: 182- Gaybi Sunullah Türbesi

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Gaybi Sunullah. Hudarabbim adlı şiirinden dolayı bu isimde anılır.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Meydan Mahallesi, Musalla mezarlığındadır. Türbenin tadilatı ve bakım hakkında Rahmetli Mehmet Dumlu, şunları söylemiştir:

“Geçmiş yıllarda birkaç kez yanmış olan türbe, 1977 senesine kadar pek harap vaziyetteydi. Tadilatı, Kütahya halkı ve Vakıflar Müdürlüğü tarafından yapılamamıştı. Bu velînin Türbesi'nin tadilatı görevini 1959 yılında ben üstlendim. Bu vazifeyi alışım ile ilgili bir hatıram vardır. Bunu sizlere kısaca arz edeyim:

Sene 1959, Hem Yeşil Camii'de imamlık yapıyor hem de ticaretle meşgul oluyordum. Ticarî bir iş için ailemle birlikte İstanbul'a gittim. İşlerimi bitirdikten sonra şöyle bir dinlenelim diye Gülhane Parkı'na vardık. Henüz varalı beş on dakika olmuştu ki karşıda sohbet eden bir grup dikkatimi çekti. Bir zatın etrafına toplanan şahıslar, onu büyük bir sükût içinde dinliyorlardı. Hanıma

“Sen, biraz çocukla alakadar oluver, karşıdaki grubun yaptığı sohbette beni ilgilendiren bir konu olduğunu sanıyorum.” dedim.

Gidip sessizce yanlarına oturdum. Konuşan bu zat, beni görünce birden sustu ve bana dönerek: “Evlâdım, nerelisin sen?” dedi. “Kütahyalıyım efendim.” dedim. Orada bulunan herkes “Allah Allah, bu ne iştir.” dediler. Bu muhterem zat, beni yanına çağırdı. Gittim, elini öpüp yanına oturdum. “Bunlar, neden Allah Allah dediler biliyor musun?” dedi. “Hayır efendim.” dedim. Bu mübarek zatın cevabı şu oldu: “Sen, yanımıza gelip oturmadan önce Kütahyalı mutasavvıf Gaybî Sun’ullah Efendi’nin Türbesi’nden bahsediyorduk. Onun türbesi pek harap, bakıma muhtaç. Allah, bize bir Kütahyalı gönderse de türbenin tadilatı görevini, onun sırtına sarsak, diyorduk. Sen geldin, Kütahyalı olduğunu söyleyince de bu dervişler, Allah Allah deyip çığırıştılar.” dedi.” (Güneş- Güler, 2003, 20).

Bu ilginç olaydan sonra Gaybî Efendi’nin türbesi, Mehmet Dumlu tarafından bugünkü şekline kavuşturulmuştur.

Mimari yapısı: Kesme taş kaplamalı, bir tarafından geniş bir kemerle dışa açık, tuğla kubbeli küçük bir yapıdır 1975 yılında baca biçimi silindirik bir çıkıntı bulunan geniş kiremit örtülü çatı altına alınmıştır. Kapısında bir plaka üzerine Sunullah Gaybi 1076 H. 1665 M. Levhası asılmıştır. Bugün ise bu levhanın yerine Sunullah Gaybi Hazretleri Türbesi yazılmıştır.

1980 onarımları sonrasında duvarlar yeniden elden geçirilmiş, kapısına demir doğrama yapılmıştır. Cephelerin iki yanına kapı kemeri üzerine de rozet şeritler seramikle yapılmıştır (Altun, 1982, 365-367).

Yola bakan kısmı, demir parmaklıklar ile çevrili olan bu türbenin iç kısmındaki duvarlarda, mermer taşlar üzerine yazılmış Gaybî’ye ait manzum parçalar asılıdır. Küçük oda şeklindeki yapının çatısı da mavi ve beyaz renkli kalebodur parçaları ile süslenmiştir. Türbenin ön tarafında Gaybî Sun’ullah’ın ailesi çevresinden olan şahısların mezarları bulunur. Altun bu türbenin 18. Yy başlarında ölümünden sonra artan şöhreti üzerine yapılmış olacağını belirtmektedir (Altun, 1982, 367).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Gaybî Sun’ullah, aslen Kütahya’nın Kalburcu köyünden olup doğum tarihi hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Dedesi Pîr Ahmet Efendi’dir. 1649 tarihinde Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi’ye intisap ettiği vakit en azından 25-30 yaşlarında olduğu düşünülürse 1025-1030 / 1615-1620 yılları arasında doğduğu tahmin edilebilir.⁴⁰

Gaybî Sun’ullah Efendi’nin vefatı tarihi malum olmayıp Ruhü’l- Hakîka ismindeki eserini H.1072- M.1661 senesinde yazdığı ve daha sonra da H.1076- M.1665 de Yar Ali bin Siyavüş’ün Makasıd-ı Ayniye’sine bir aralık İstanbul’a gelip Süleymaniye medresesinde yazdığına göre bittabi vefatı bu tarihten sonradır (Uzunçarşılı, 1932, 235).

⁴⁰ Gaybi Divanı, İstanbul. 1963, s.4

Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî’de şâir hakkında şu bilgileri verir: “Kalburcu Şeyhi Ahmet Beşir Efendi’nin ahfâdındandır. Kütahyalıdır. Vefatı: H.1027 / M.1661 tarihinden sonradır. Kütahya’da Musalla’da meftûndur.” (Tuman, 2001, 735).

Gaybî, Kalburcu Şeyhi Pîr Ahmet bin Beşir Efendi torunlarındandır. Babası Alûfti Şeyh Ahmet Efendi, onun babası Beşir Efendi, onun babasının da Kalburcu Şeyhi Pîr Ahmet Efendi olduğunu “Biatnâme ve Ruhü’l-Hakika” isimli eserlerinde yazılıdır (Çarşılı, 1932, 235-237).

Tasavvufî bir ortamda dünyaya gelen Gaybî, tasavvufî öğreti ve esaslarını öncelikle ailesinden öğrenmiştir. Babası Ahmet Efendi (Müftü Derviş), Kütahya’da on sekiz yıl müftülük yapmış bir kişidir. Dedesi Şeyh Beşir Efendi, Çavdar Baba; büyük dedesi Pîr Ahmet Efendi, Kalburcu Şeyhi olarak tanınır (Kemikli, 2000,8). Bu aile, babadan oğla bir şeyhler ailesidir. Dedesi Beşir Efendi, Merkez Efendi hulefâsındandır. Şeyhzâde ve müftüzâde olan Gaybî, ilk eğitim ve öğretimini babasından ve dedesinden almıştır. Onlar, halvetî erkânına bağlı mutasavvıf kişilerdi (Kurnaz-Tatçı,1999, 2).

Gaybî’nin tasavvufî bir ortamı küçük yaşlarda hazır bulması ve bilge bir ailenin evlâdı olması, onun hakiki bir mutasavvıf ve değerli bir şâir olmasında etkili olmuştur.

O devir medreselerinin dört duvarı içinde aradığını bulamayan şâirimiz, içinde bulunduğu sonsuz kainatın ve tam bir muamma olan insanın nedenini çözmek ve dedesi Pîr Ahmet Beşir Efendi’nin vasıl olduğu kutsal mertebeye nasıl ulaştığını anlamak için kendini bir mürşide teslim etmeye karar vermiştir. Ruhundaki manevî boşluğu doldurabilmek maksadıyla H.1059/ M.1649’da İstanbul’a gelir (Güneş- Güler, 2003, 17).

Zamanın tanınmış kişilerinden Hamzavilerden Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi’ye teslim olur. Ünlü Hüseyin Lâmekânî’nin (ö. 1624) halifesi olan Şeyh İbrahim Efendi, dağarcığı tasavvuf ve tefekkür dolu olan bu istidatlı müridini, kendine bağlayarak onu, aradığı hakikat yoluna sokmuştur. 1649’dan 1655 yılına kadar İstanbul’da bu dergâhta kalan Gaybî, çilesini tamamladıktan sonra onun halifesi olur (Güner, 1967, 149). Gaybî, bu tarihler arasında İbrahim Efendi’nin sohbet dairesinde bulunmuş, onun fikirleri ile beslenmiştir. Öyle ki şeyhinin söylediklerinin hafızasından silineceğinden korkarak: “İlim, bir avdır. Yazmak onu bağlamaktır.” Sözüni tekrarlayarak gereğini yerine getirmiştir.⁴¹

1655’te mürşidinin ölümü üzerine yanıp tutuşarak Kütahya’ya dönmüştür. Asıl eserini, bundan sonra vermiştir. Kütahya’ya döndükten sonra ömrünün sonuna kadar taassup ve cehaletle mücadele etmiş, bilginlerin suçlamalarına rağmen doğru bildiği yoldan dönmeyerek inandığı gerçekleri yaymaya ve korkusuzca savunmaya devam etmiştir.

Şeyhinden izinli ve inâbetli olarak Kütahya’da dedesinin Kalburcu’daki dergâhında şeyhlik ettiğine dair kesin bilgimiz yoktur. Bilinen bir şey varsa onun kendisini tamamı ile mütealaya vererek insanlardan ayrı, sakin bir hayat sürdürüdüğüdür (Güner, 1967, 149).

---

⁴¹ Gaybi Divanı, 3.

Gaybî, eserleriyle sofiyenin (vahdet-i vücûd) felsefesini ve kemâli insanıyeti, tamamen ve pek açık olarak izâh etmiştir. Hatta bu açıkça izahıtan dolayı Gaybî, tenasuha kail ve Hurufî zannetmişlerdir (Uzunçarşılı, 1932, 235-237).

Toplum, Gaybî gibi nice bilgelerin seviyesine erişemediği için onları taşa tutmuş ve kınamıştır. Onların bu dünyadan ayrılmaları ile Allah katındaki mertebelerinin farkına varmış, ama iş işten geçmiş, sadece onlara türbe yapmakla yetinmiştir. Gaybî, Hudâ Rabbim Risalesinde bu kınamalara karşılık şu mısraları söyler:

Hudâ Rabbim nebim Hakka Muhammeddür Resul’ullâh

Hem İslâm dinidir dinim kitabım Kelâmullah

Âlemde Buhanife mezhebim hem itikadında

Olubdur ehl-i sünnet ve’l-cema’at mezhebim Vallah

“Ben, sizin taşıladığımız gibi değilim. Ehl-i sünnetim, hiçbir zaman İslamiyet’ten ayrılmadım. Çünkü İslamiyet, benim başımın tacıdır.” diyerek suçlamalara karşılık vermiştir (Güneş-Güler, 2003, 19).

Hak bildiği yoldan dönmemiş, inandığı akideleri yaymaya ve savunmaya korkusuzca devam etmiştir

Can ile ten dopdolu hep Hakk durur

Sanki sudan dolu buz bardak durur

ve divanının bir başka yerinde,

Sana âlem hakikatte Allah’dır

Allah birdir vallahi sonra alası birkaç

felsefesinin özünü teşkil eden bir inanışlarla eserlerinden açıklanmıştır.

Gaybî’nin Şeyh İlâhî isminde bir oğlu olduğunu, Kütahya’da H.1126- M.1714 tarihli bir beratta görülmüş ve onun da Seyyid Ahmet, Seyyid Osman isimlerinde iki oğlu olduğu da beratın zahrına işaret edilmiştir. Müstekimzâde de “Mecelletün Nisap” ismindeki eserinde, Gaybî’nin, Şeyh İlâhî veya asıl ismi Ali İlâhî olan bir oğlu olduğunu yazar (Uzunçarşılı, 1932, 235-237).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kutlu doğum haftasında mezara güllerin atıldığı da görülmektedir.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Ev sahibi olmak için, 2) Çeşitli dilek ve murad için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak: Gaybî Sun'ullah Efendi'nin Türbesi'ni ziyarete gelenler ne dilekleri varsa onlar için dualar edip adaklar adarlar. Dilekleri yerine gelen insanlar, adaklarını yerine getirmek için bir tavuk ya da horoz keserek bunu pişirip fakire fukaraya dağıtırlar. Ayrıca bir yoksul aileyi sevindirirler. Gelenler hem Gaybî Efendi'nin ruhuna sûreler okuyup hem de içlerinden geçen her türlü hacetleri için dualar ederler (KK228).

2) Ev Sahibi Olmak İçin: Daha çok kadınların rağbet ettiği bir yerdir. Özellikle ev sahibi olmak isteyenler burayı ziyaret eder. Duâ ederler ve ev sahibi olmak için adakta bulunurlar. Bu adak genelde bir seccade olur. Bu adağı yaparken dileğin kabul olması için 21 Yâsîn-i Şerif okunur veya okutulur. Yâsîn okuma, adak yapıldığı anda da olabilir. Dilekler yerine geldikten sonra da olabilir. Seccade adağı, adanılan seccadeyi Gaybî Efendi'nin Türbesi'ne sermek ya da başka bir mescide veya camiye sermek şeklinde de olabilir. Burada mum yakan Yâsîn okuyup hatim indirterek şeker dağıtanlara da rastlanmaktadır. Mevlüt okuturlar. Gaybî Hazretleri'nin kendi telif eseri olan "Huda Rabbim" duâsını okuyanlar da vardır (Öz, 1996, 71).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Böyle kişilerin değerini halk bilmez, onları yanlış anlarlar. Çünkü kötü yola düşmüş kişileri kurtarmak için bu zatlar onlarla ilgilenirler. Bu kişiler, ya meyhanededir, sarhoştur ya da kötü yola düşmüştür. Bu zatlar o insanları bataktan kurtarmak için onlara ilim irfan aşlamak için onlarla ilgilenirler. Böyle bir durumda çok iftira atan olur. Gaybi Sunullah efendiyede iftira atmışlar. Halka kırılmış çilehanesine çekilmiş orada çalışmasına devam etmiş. Eskiden devlet adamları tebdil kıyafetleri ile halkın arasına girip teftiş ederlermiş. Yine bir gün teftişe çıkıyor Gaybi Sunullah efendiyi kitabı kalemiyle görünce çalışmaktan kaçındığını sanıyor. Sen ne yapıyorsun burada çalışmıyor musun diyorlar. Gaybi Sunullah kalp kalaylıyorum diyor paşa kap kalaylıyorum diye anlıyor. Peki öyleyse diyor askeriyenin kaplarını kalaylamak için mührünü basıp askerleriyle gönderiyor. Gaybi Efendi askerlere kapının arkasına koyuverin diyor. Üç gün sonra gelin diye gün veriyor. Askerler gidiyor Gaybi Efendi yine devam ediyor zikrine. Üç gün sonra askerler kapları almak için geliyorlar. Hüseyin Paşada güçlü dediği dedik vurduğu kırdık böyle bir celalli kişiymiş. Askerler efendim kapları götürmeye geldik diyorlar. Gaybi Efendi alın götürün orada kaplarınız diyor. Kaplara hiç ellenmemiş paşanın üstüne vurduğu mühür duruyor. Askerler eyvah Paşa yakacak şimdi çıramızı ellenmemiş biz nasıl götüreceğiz diye birbirine bakıyorlar. Arabaya yükleyip götürüyorlar. Buyurun paşam getirdik diyorlar. Bakıyor paşa öfkeleniyor benim üstüne vurduğum mühür bile açılmamış eğleniyor mu benimle. Açın bakalım diyor öfkeyle. Açıp bakıyorlar içine öyle kaplar çıkıyor ki pırıl pırıl kalaycı elinden çıkmış kalay bu kadar güzel olamaz cilalanmış sanki. Bakıyor

bunda bir iş var açılmamış ama kalaycı elinden çıkmışa da benzemiyor. Geliyor özür diliyor ders alıp onun talebesi oluyor. Bu zat Hüseyi Paşayı ve pek çok paşaları yetiştiren mübarek bir zattır (KK 228).

Efsanelerdeki motifler: Maddenin niteliğini değiştirebilme (Eski kapları kerametiyle kalaylaması) “

Türbe-Yatır No: 183- Hasan Dede(Şun Dede)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Hasan Dede. İsmi Hasan olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Şehir Merkezi Börekçiler Mahallesi, Sultanbağı Caddesi, Defterdar Konağına varmadan soldaki çeşme ve çamaşırılığın yanından sola yukarı çıkan Kahraman Sokağın köşesinde küçük ahşap türbede "Hasan Dede" nin sandukalı kabri vardır (Kalyon, 2000, 327). Cadde üzerinde olması nedeniyle önünden yol ve çevresinde evler vardır.

Mimari yapısı: Ahşap yeşil bir kapısı, bir ön kısmında bir de yan tarafında olmak üzere iki küçük penceresi ve Marsilya kiremitiyle örülü bir çatıdan oluşmaktadır. Kapıdan girdiğimizde ilk olarak karşımıza duvara dayalı tabutlar ve duvarda asılı bulunan geyik boynuzu çıkar. Hasan (Hüseyin) Dede'nin sandukası kapıdan girdiğimizde sol tarafta duvar dibinde bulunmaktadır. Sandukanın üzeri yeşilin üç farklı tonundan örtü ile kaplanmış ve üzerine iki tane seccade örtülmüş. Sandukanın başına düz beyaz bir tülbent bağlanmış. Ayrıca türbenin içinde Kur'an-ı Kerim'ler, mumluk, tesbih, seccade, daneler bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Asıl adı “Hasan Dede” olup halk arasında “Hüseyin Dede” olarak da bilinmektedir. Mustafa Kalyon ise, burada yatan zatın Hasan Dede'nin, diğer yanda ise aynı yol üzerinde etrafı taşlarla örülü, ağaçlı bir makamda da "Hüseyin Dede" nin kabrinin yer aldığını belirtir. Türbenin üzerindeki levhada Hüseyin Dede yazmaktadır. Mahalle sakinleri bu türbeye Hüseyin Dede veya Şun Dede Türbesi de demektedir. Bu türbenin yukarısında Ceviz Sokak'ında bulunan türbenin adı da Hüseyin Dede Türbesi'dir. Ceviz Sokak'ı sakinleri asıl Hüseyin Dede'nin kendi sokaklarındaki türbenin olduğunu aşağıdaki türbenin Şun Dede türbesi olduğunu levhanın yanlış yazıldığı değiştirilmesi gerektiğini belirtir. Hüseyin Dede Sokak'ındaki Mahalle sakinleri de sokağın adının da Hüseyin Dede Sokak'ı olmasından dolayı asıl Hüseyin Dede Türbesi'nin burası olduğunu savunurlar.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe gün ve akşamı

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Hastalığın Tedavisi İçin: Türbenin iç kısmında pencerede yer alan geyik boynuzunun hastalıklara şifa olduğuna inanılır (KK229). 2) Her türlü dilek ve sıkıntı sonrasında gidilir.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Öldükten sonra varlığın gösterme (Şun Dede'yi rüyada görenler ve geceleyin seslerini duyanlar vardır.)

Uygulamalar: 1) Hastalığın Tedavisi İçin: Türbenin iç kısmında pencerede yer alan geyik boynuzunun hastalıklara şifa olduğuna inanılır. Gelen ziyaretçiler ağrılı olan yerlerine bu geyik boynuzunu sürerler. Bu şekilde ağrıları geçer hastalıklarına derman bulurlar. 2) Adak ve Hayır: Adağı yerine gelen kişiler burada yemek, gözleme, börek, çörek yapıp dağıtılmaktadır.

Türbe-Yatır No: 184- Şeyh Muslihiddin(Balıkli Tekkesi)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Şeyh Muslihiddin Efendi (Balıklı Tekkesi). Bahşi zade ailesine mensup olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Balıklı Mahallesi, Muslihiddin Efendi Tekkesi haziresindedir. Kapanderesi Sokak'ta, Balıklı Hamamı'nın güneyindedir. Geniş bir alanı kaplar, Yapıya 17. Yy ortalarında vefat eden Şeyh Muslihüddin'den dolayı Muslihüddin Tekkesi denilir (Uzunçarşılı, 1932, 134). Batıda yapıya bağlı ev ile doğuda küçük bir kaynak havuzun etrafında iki yönlü seki ile çevrili ahşap sundurma, ana yapının girişini iki yandan sınırlamaktadır (Altun, 1982, 341).

Mimari yapısı: Osmanlı Geleneğine Uygun XIV. yüzyılın sonu ile XV. yüzyılın başlarında yapılmıştır. XVII. yüzyılda Şeyh Muslihiddin'in Halveti tekkesi olarak kullanılmıştır. Büyük bir bahçe içerisinde olan bu tekke, oldukça bakımlı ve geçmişin mimari özelliklerini günümüze taşımış bir yapıdır. Avluya girişte merdivenlerden inildiğinde karşımıza tekkenin büyük kapısı çıkar. Yeşillik bir alan olan bu avluda Muslihiddin Efendi'nin akraba çevresinin mezarları bulunmaktadır. Merhum Prof Dr. Oktay Aslanapa haziredeki mezar taşlarını tek tek değerlendirmesi sonucunda, Şeyh Muslihüddin Efendi'nin mezar taşının pencere önündeki olduğunu söylemiştir. Elmalı Sinan Ümmi halifesinden ve Halvetiliğin Yiğitbaşı kolundan olup Muslihüddin (1072) 1661/62 de öldüğünü belirtmiştir. Kendisinden sonra üçüncü şeyh olan 1738/39 da ölen Bahşi Efedi'den sonra bu aile

Bahşizadeler adı ile tanınmıştır. Yapı, 17. Yy ilk çeyreği içinde Halveti Tekkesi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Altun,1982, 341- Uzunçarşılı, 1932, 124,

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Şeyh Muslihiddin Efendi, Horasan erenlerinden olup önce Elmalı'ya gelmiş, Ümmü Sinan Hazretlerinden izin aldıktan sonra Kastamonu'ya giderek Halveti tarikatının Şabanî kolunun kurucusu Şeyh Şaban Veli Hazretlerinin dergâhında çalışmış ve mürşitlik tacını giyerek Kütahya'ya gelmiştir. Balıklı mahallesinde yaptırdığı tekkesinde çok seneler irşadta bulunmuştur. 1072 hicrî yılında ölmüştür.

Kitabesinde şunlar yazılıdır:

Merhum ve mağfurun leyh rihletin

Ümmü Sinan keramet halveti şeyh

Es Şeyh Muslihittin efendi ruhuna

El Fatiha 1072 (Güner,1964,107).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK232).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Dua etmek için ziyaret edilir (KK232). Halvetiye tarikatını merkezi olduğu için bu grup tarafından özellikle ziyaret edilir.

Belediye tarafından restore edilen tekke 2004 tarihinde törenle açılmış, törende helva ve çorba dağıtılmış mahalleli tarafından da mevlitler okutulmuştur.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Dua: Yol kenarında bulunması nedeniyle yoldan gelip geçenler özellikle Cuma günleri ziyaret etmekte ve Fatihalarını okumaktadırlar.

2) Türbedarlık: Muslihuddin Dede'nin soyundan gelen torunlarından Rıza Bahşi tekkenin hizmetini de görmektedir. Ziyaret adabını muhatar şu şekilde bahsetmiştir: Abdest alınarak tekkeye girilir ve önce bir esselamu aleykum ve rahmetüallah ve berakatüallah denir. Ondan sonra Fatiha ve ihlası şerifler okurum, yasini şerif tebareke, amme vs. bildiğim süreleri onlara başışlarım.Ama her seferinde 1 fatiha 11 ihlas okuyup onlara başışlarım. Orada dua okuduktan sonra arkamı dönüp çıkamazsın. Duayı okudun geri geri gelirsinöyle çıkarsın tarikat adabı böyledir.Ordan arkamı dönüp çıkarsan mübarek zata saygısızlık olur.” (KK232).

Türbe-Yatır No: 185- Hüseyin Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Hüseyin Dede. İsmi Hüseyin olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Türbe, Börekçiler Mahallesi Ahi Erbasan Caddesi Ceviz Sokakta bulunmaktadır. Türbe kare şeklinde olup türbe duvarı bir buçuk metre yüksekliğindedir.

Mimari yapısı: Türbe, dörtgen şeklinde olup türbe duvarı bir buçuk metre yüksekliğindedir. Türbenin üstü açıktır. Mezar duvarının yüksekliği yaklaşık 20cm ve mezar taşı düz bir taş olup yüksekliği de yaklaşık olarak 50cm'dir. Mezar ve türbe duvarları tuğla ve betondan örülmüş. Mezar taşının üzerinde herhangi bir yazı bulunmamaktadır. Mezarın ayakucunda taş bulunmamaktadır. Türbenin içinde mezarın etrafında küçük birkaç ağaç bulunmaktadır. Türbenin içi bakımsızdır etrafını otlar kaplamış mezar taşı nerdeyse görünmemektedir. Türbenin duvarları mahalle sakinleri tarafından boyanmıştır. Türbenin içinde duvarda küçük bir oyuk var. Bu oyuğa adağı olanlar mum yakıp koymakta. Hâlâ erimiş mum kalıntıları durmaktadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Burada daha önceleri mezar yokmuş, fakat halk arasında burada bir velînin yattığı bilinirmiş. Mezarın bulunduğu yerin karşısına bir aile ev yapıp yerleşmiş. Evin sahibesi Sabriye Karagöz burada bir yatır olduğuna inanmazmış. Bunu da herkese söylemiş. Bir gece rüyasında Hüseyin Dede bu kadını sürüye sürüye götürmüş. "Bak ben burada yatıyorum. Yerim burası" demiş. Sabah olunca orayı kazmışlar ve kemiklerini görmüşler. Hemen etrafını çevirip düzeltmişler. Bugünkü hale getirmişler. Yıllardır da bu aile tarafından bakımı yapılmaktadır. Sabriye Karagöz yaşlandığı ve felç olduğu için türbenin bakımını artık türbenin karşısında oturan Ayşe Ertürk yapmaktadır.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü, ramazan ayında, kadir gecesi ve üç aylarda.

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Perşembe ve Cuma günleri daha çok ziyaret edilir, 2) Ramazan ayı boyunca her gün mum yakılıp adaklarda bulunurlar.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Ziyaret: Perşembe ve Cuma günleri daha çok ziyaret edilir. Ramazan ayı boyunca her gün mum yakılıp adaklarda bulunurlar (KK235).

Ödül ve cezalar: Hüseyin Dede, Türbesi'ndeki ağaçların kesilmesini istemezmiş. Ayşe Ertürk'ün oğlu Erkan Ertürk mezar gözükmeyişi ziyaretçiler rahat giremedikleri için ağaçları kesmek istemiş. Annesinin uyarılarına rağmen ağaçları budamış. Hüseyin Dede rüyasında onu korkutmuş. Bir daha da ağaçlara dokunmamış (KK236).

Türbe ve yatırdaki zatlar üzerinin örtülmesini istemediği halde türbenin üzerine çatı, kuabbe vs. ile kapatmaya çalışmak saygısızlık olarak kabul edilir (Üstünü örttürmüyor, örttüğün zaman üstünü atıyormuş o yüzden bizde sadece etrafını duvar ördük (KK237).

Buradaki ağaçlardan bir şey alınırsa dokunduğuna (zarar görüleceğine) inanılır. Ağaçlardan bir dal parçası bile almak kişilerin başına dert açabilmektedir.

Türbe-Yatır No: 186- Kara Ahmet Bey

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kara Ahmet Bey, Evliya Çelebi'nin Dedesi Ahmet Bey'dir.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Evliya Çelebi'nin dedesi olan Kara Ahmet Efendi, eski adıyla Zereğen olan Saray Mahallesi'nde Zereğen (Zeryen) Şehitliği'nin batısındadır. Evliya Çelebi Müze'sin'in ön tarafında bulunan temsili türbe Şehitler Camii'le aynı hizada yer alır. Çevre düzenlemesi belediye tarafından yapılmış türbe temiz ve bakımlıdır.

Mimari yapısı: Kare planlı tek kubbeli olan kabrin dört tarafı kemerli ve açıktır. Kubbesi kurşun kaplı etrafı bahçeyle çevrilidir. Hatıl tuğla kullanılarak eskiye ait mimari bir özellik verilmeye çalışılmıştır. Türbenin hemen yanında şuan müze olarak kullanılan konakta oturduğu anlatılır. Evliya Çelebi'nin dedesi Kara Ahmet Bey'in temsili türbesidir. Bu kabir-i şerifi 1997 yılında türbe haline getirilmiştir. Evliya Çelebi'nin ailesi ile ilgili geniş bilgi Seyahatname'sinin 9. Cildinde "Bergama Kalesi" bölümünde geçer fakat Kara Ahmet Efendi hakkında fazla bilgi yoktur (Seyahatname, 1985, 37-38).

Dedesi Demircioğlu Kara Ahmed beğ'in Kütahya'da medfun olduğu yeri söylerken Kütahya'dan bir kez zikredilir (Okumuş, 2007, 83-120).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Ahmet

Unvanı: Kara Ahmet Bey, Kara Ahmet Efendi

Cinsiyeti: Erkek

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Evliya Çelebinin dedesi Kara Ahmet Bey tarihi bir şahsiyettir. Evliya Çelebi'nin babası derviş Mehmet Zilli onun babası da Kara Ahmet Bey onun büyük babası da Yavuz Öz Bey'dir. Evliya Çelebi'nin dedesi Kara Ahmet Bey kendi rivayetine göre Kütahya'da Zeryan mahallesinde evlerinin önünde medfunmuş (Uzunçarşılı, 1932, 229).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Kara Ahmet Bey Türbesi ve Konağı şehir içinde ve dışından birçok ziyaretçi ağırlamaktadır (KK244).

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Evliya Çelebi Müzesini görmek isteyenler tarafından ziyaret edilir. Yolun kenarında olması nedeniyle yoldan geçenler tarafından dua edilir. Herhangi bir dilek ya da sıkıntı sonrasında buraya gelinmez (KK244).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Türbe-Yatır No: 186- Karadonlu Can Baba

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Kara Donlu Can Baba (Havariyun- Ağı İçen Karadonlu Can Baba ve Tekkesi. Kara siyah don ise kaplayan örtün demektir. Eskiden dokuma meşhurdur. Kabe'nin örtüsünü Osmanlı yaptırmıştır. Kütahya'da ise şalvar işlemesi meşhurdur. Osmanlı Kabe'nin üzerindeki örtünün nakışları ve ayetlerini altın ipliklerle işlemiştir. Kabenin örtüsü Kütahya'da işlenip dokunmuştur. Padişah görevlilerle örtüyü kabeye göndermiştir. Bu zat bu görevi yerine getirdiğinden kara örtüyü işlediğinden dolayı don ismini almıştır. Bundan dolayı Karadonlu Can Baba denmiştir (KK245).

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Pırlar Mahallesi, Karadonlu Sokakta, Karadonlu Mescidi karşısındaki köşede taş duvarla çevrilmiş yoldan yüksekçe bir yerdedir. Türbe yanında Karadonlu Cami ve çeşmesi vardır. Alo paşalı konağı bulunmaktadır. Etrafında iki katlı ahşap müstakil eski evler bulunmaktadır. Türbenin içinde Karadonlu Can Babanın yanı sıra aile efradı bulunmaktadır; sekiz tane mezarlık vardır. Bunlardan bir tanesi çocuk mezarıdır. İçeride bulunan mezarların mezar taşları yoktur.

Mimari yapısı: Düzgün bir plana sahip olmayan yapı, düz ahşap örtülü, kiremit çatılıdır. İçeride, arkalı önlü altı büyük, üç küçük, dokuz kabir bulunmaktadır. Türbe iki bölümden meydana gelmektedir. Giriş kısmı mescid şeklinde düzenlenmiştir. Buradan ikinci kısma geçilir. Bu iki kısım camekânla birbirinden ayrılır. İkinci kısımda, dokuz adet kabir vardır. Kabirlerin hepsi ahşap sandukalıdır. Baş kısımları tahtalarla yükseltiyle yeşil ve kırmızı bezlerle sarılmıştır. Bunlardan dördü kadın olduğu anlaşılmaktadır.

Kabirlerin ön taraflarında çeşitli şekillerde taşlar bulunmaktadır ki bu taşların üzerinde mumlar yakılmaktadır. Yine bazı kabirlerin üzerindeki geyik boynuzları dikkat çekmektedir. Önceki yıllarda gayet bakımsız olan türbe son birkaç yılda yapılan tadilatlarla düzenlenmiştir. Türbenin

bakımını mahallede oturan bir aile yapmaktadır. Türbenin bahçesinde ise şu zatların mezarları vardır: Hazire'nin solundaki kabirlerin başlayarak: 1- Defter Kethüdası zade Esseyid Mehmed ağanın Halilesi Emine Hatun (1197) 2- Ger-miyan zade Esseyid Beytullah ağa (1235) 3- Kabirde iki taş konmuş başında Elhac Eyyüb ağa (tarihi toprak altında) ayak ucunda Rukiye Hatun (1312) "Kadın mezar taşı olmasına rağmen kavuk konmuş" 4- Kabirde Ümmü Gülsüm Kadın (1150 veya 1190) 5- Kabir taşının yazıları tahrip olmuş ve okunamamıştır (Sene 1332) (Kalyon, 2000, 287).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Alevi Dedesi Şah İsmail'in Aleviliği yaymak için Anadolu'ya gönderdiği Pır Sultan, Şeyh Samur, Şeyh Çoban, Ağu İçen Karadonlu Can Baba, Garip Musa... Karadonlu Can Babanın onlardan biri olduğu ve Kütahya'ya gelerek yerleştiği anlaşılmaktadır. Ahteri'nin bu şeyhe intisap ettiği ve senelerce hizmetinde bulunduğu ömrün sonuna kadar bu zaviyede yaşadığı ve vasiyeti üzerine buraya gömüldüğü bilinmektedir. Ahterinin ölümü (1545)'dir. Güner, 1964, 106.

Anadolu'nun değişik yerlerinde Karadonlu Can Baba'nın makamları vardır. Bunlardan ikisi de Kütahya merkez ve Gediz ilçesinde bulunan Can Baba makamlarıdır.

Karadonlu Can Baba, Hacı Bektaş-ı Veli'nin talebelerinden olup, hocası tarafından Kütahya'ya gönderilmiştir. Vilayetnameyi kaynak olarak alırsak Karadonlu Can Baba 13. Yy da yaşamış bir Anadolu Erenidir. "Karadonlu Can Baba, Hacı Bektaş-ı Veli'nin talebelerinden olup, hocası tarafından Kütahya'ya gönderilmiştir.

Cengiz Han'ın oğlu Kavus Han Bağdadı aldıktan sonra Rum ülkesine gelmek istedi. O tarihte Hacı Bektaş Karaöyük'te Kadıncık'ın evindeydi. Kerameti her tarafa yayılmıştı. Her taraftan mürid, muhip akın ediyordu. Bir gün eğnine kara elbise, başına kara bir külâh geymiş, üstüne kırmızı sarmıştı geldi. Hünkarın elini öptü, ayaklarına düştü, yoksulum dedi, Ey gerçek Er, bana safa nazar himmet et, hünkar adını sordu, gelen er, "Can Baba" dedi Hünkar gözünü, arkasını sıvazladı, nasibini verdi, baba, erlik mertebesini buldu. Can Baba dedi, seni Kavus hana gönderiyorum, korkma git, velayetten, kerametten, ne istiyorlarsa göster, onlara de ki, sünnet olup Müslüman olmadıkça Rum ülkesine girmeye yol yoktur.

Can Baba yola düştü, Erzincan önünde Kavus Han'a rastladı, Göç'ün önüne durup nereye gidiyorsunuz? Sünnet olup Müslüman olmadıkça buradan öteye yol yoktur dedi. Kavus Han yanındaki kesişe danıştı. Kesiş, sınavalım dedi. Bir kazana su doldurun, içine koyun, kapağı sıvayın, üç gün altında ateş yakın, kaynatın sözü doğru ise bir şey olmaz bunun dinine gireriz dedi. Can Baba kabul etti, üç gün, üç gece kaynatılar, dördüncü gün bütün Tatar uluları toplandılar, Kavus Han emretti, kapak açıldı, Karadonlu Can Baba, kazanın içimde bağdaş kurmuş burçak burçak terlemiş oturmakta: Han kesişe sordu, ne dersin dedi. Kesiş bu kadar da olmaz dedi. Bir alana odun yığsınlar, ateşlesinler, bu ateşe girsin, yanmazsa dinine gireriz dedi. Can Baba bir şartla kabul etti. Kesiş de birlikte girerse. Kesiş çamaçar kabul etti. Bir yazıya pek çok odun yığdılar, öyle ki bir yanında duran atlı, öbür yandan görünmezdi. Ateşlediler, Can Baba, Kesişim elinden tuttuğu gibi ateşe daldı. Üç gün

üç gece ateş içinde kaldılar, Han'la beylerdördüncü gün ateşin yanına geldiler. Can Baba çıkageldi, Kavus Han, Kesiş ne oldu, belirmedi dedi. Can Baba, bize yalnız parmaklarını verdi, gönlünü verse bir şey olmazdı dedi, avcının içinde kalan parmaklarını gösterdi. Kavus Han şaşırıldı. Doğru evine gitti, olup bitenleri karısına anlattı. Karısı, onun kolayı var, o babayı bana getirin, bir şişe zehir saklamaktayım. İçsin, bir şey olmazsa dinine gireriz dedi. Can Baba kadının sunduğu zehri içti, bir şey olmadı.

Kavus Han ve yanındakiler Müslüman oldular.

İşte Karadonlu Can Baba bu zattır. Hacı Bektaş Veli'den (M. 1210 – 1271) nasibini aldığına göre babanın bu tarihte sağ olduğu ve sonra Kütahya'ya gelerek kendi adı ile anılan tekkeyi kurduğu ve burada Hacı Bektaş Veli tarikatını yürüttüğü sanılmaktadır. Fakat doğduğu ve öldüğü tarihler saptanamamıştır. Yanında gömülü olanların ailesi, halkı ve halifeleri olduğu tahmin edilmektedir. Meşhur Ahteri'nin Can Baba'ya bağlandığı ve ölünceye kadar bu tekkede hizmet ettiği bilinmektedir. Halen tekke, mescit olarak kullanılmaktadır (Gölpınarlı, 1995, 40-44).

Habeşistan'da çalışan bir gazeteci varmış çocuğu Kütahya'da okumuştur ve mezuniyet törenine katılmak için Türkiye'ye gelmiştir. Bunun öncesinde rüyasında Karadonlu Can Baba'yı görmüş ve onun Türbesi'ne ve onun hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmak için araştırmalarda bulunmuştur. Habeşistan'da kardeşleri olduğunu söylemiştir. Rüyasında Karadonlu Can Babayı görmüştür. Karadonlu Can Babanın iki kardeş olduğunu terzilikle uğraştığını ve birisinin inşaat ustası olduğunu belirtmiştir. Rüyadan sonra türbeyi keşfeder ve oradaki mukabelelere katılır. Mübarek gecelerde gecenin bir yarısında onu teheccüd namazı için kaldırdıklarını görenler vardır (KK246).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü saat 10 gibi kadınlar toplanır (KK248).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için(KK247).

2) Halk arasında Karadonlu Tekkesi ziyaret edilmeden hacca gidilmez gibi inanç doğmuştur (KK247).

3) Camiye gidemeyen kadınlar bir anlamda Kara Donlu Tekkesine giderek dini ibadetlerini yapmaktadırlar (KK247).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Halk arasında Karadonlu Tekkesi ziyaret edilmeden hacca gidilmez gibi inanç doğmuştur (KK247).

Uygulamalar: 1) Bu türbe, özellikle Cuma günü kadınlar tarafından ziyaret edilir. Saat 10 sularında burada toplanılır, Kur'an-ı Kerim okunur, dualar edilir, sohbetler yapılır, namaz kılınır, 2) Çocuk sahibi olmak için: Çocuk sahibi olmak için gelenler yatırların olduğu kısma geçerler,

yatırların etrafında dolaşarak, dua edip, adakta bulunurlar. İsteyenler kabirlerin önlerindeki taşlara mum yakarlar (Öz,1996, 79).

4) Hacca Gitmeden Ziyaret: Halk arasında Karadonlu Tekkesi ziyaret edilmeden hacca gidilmez gibi inanç doğmuştur. Hacca gitmeye niyet edenler, burayı ziyarete gelip duâ ederler.

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

İmamın da yaşadığı bir olaya göre türbe sorumlusu ile türbenin önünde oluşan karları temizlemek için gittiğinde karların üzerinde yürüdüğünde ayakkabılarının battığını belirtti. Fakat bunun öncesinde türbe kapısının kilitli olmasına rağmen karların üzerinde bir çocuğa ait ayak izlerinin olduğunu bu izlerin de zatın yanında yatan çocuğa ait olduğunu çocuğun namaz için abdest alabileceğini söyledi (KK246).

Zatın asıl mesleği kalp kalaylamakmış. Çeşmenin başında otururken kalp kalaylarım diye bağıryormuş. Oradan geçen kişi de kap kalaylarım anlamış. Kaplarını torbaya koyup Karadonlunun yanına götürmüş. Kaplarını almak için geldiğinde de kapların kalaylamak için ne ateşin ne de malzemelerin olduğunu görüyor. Böylece Karadonlunun kerameti anlaşılıyor.Kerametinin ortaya çıkmasından kısa bir süre sonra vefat ediyor

Efsanelerdeki motifler

Öldükten sonra varlığını gösterme (Kerameti ortaya çıktıktan sonra ruhunu teslim etmesi, ateşte yanmaması (Karadonlu hristiyan rahibe yanan ateşe girmeyi teklif ediyor. Karadonlu rahibin elini tutuyor ve ateşe giriyorlar. Rahibin bütün bedeni yanıp kül oluyor sadece Karadonlu'nun tuttuğu el yanmıyor.). Kurumuş ağacın bir dalının dahi yere düşmemesi

Türbe-Yatır No: 187- Kümbet Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kümbet Dede. Yapının şeklinden bu isimi almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Saray Cami'inin güneyinde, yani kible tarafında bir bahçe içinde mahrutı yani konik çatısı olan bir türbe varmış. Çatı kısmı yıkılmış olan bu türbenin kesme taştan yapılmış olan bazı duvar kalıntıları halen mevcuttur. Firaki Sokağından girip yukarı çıkarken iki evin arasındaki arsadan bu duvar görülmektedir. Taş Köprü Meydanından, Ahırardımdaki Ahmet Yakuboğlu Parkına giderken Ekmek Fırının karşısındaki ahşap evlerden birinin bahçesinde olan bu türbede de yatırlar olduğu bilinmektedir. Ressam Ahmed Yakuboğlu (Çocukluğunda bizim evin üst katındaki pencerelerinden bu türbenin sivri çatısını görürdüm. Mustafa Yeşil merhumda burada yatırlar olduğunu ve çok eski bir türbe olduğunu bana anlatmıştı.) diye gezekde bir sohbet sırasında nakleder. Bu türbenin içinin temizlenerek restore edilmesi ve belki de kabirlerin varsa kitabeli taşları bulunarak kimlere ait olduğunun da tesbit edilmesi mümkün olacaktır. Vakıflar ve Belediye'nin müşterek çalışması ile bu işin aydınlanması Kütahya'nın tarihine ve kültürüne yeni bir eser kazandıracaktır (Kalyon, 2000, 313).

Mimari yapısı: Şimdi çatı kısmı yıkılmış olan bu türbenin kesme taştan yapılmış olan bazı duvar kalıntıları halen mevcuttur.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Bilinmiyor.

Türbe-Yatır No: 188- Ahteri Mezarı

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Ahteri Mezarı. Yıldız anlamına gelen Ahteri unvanını kullandığı için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Karadonlu Can Baba'nın haziresinde mezarı bulunur. Ahteri'nin mezarı Karadonlu Can Baba haziresinin giriş kapısının sağında yer alır.

Mimari yapısı: Bina yoktur, mezardan ibarettir. Ahteri'nin Karadonlu Türbesi haziresindeki kabir taşında :

Hüve -1 Baki Mamur olsun tamir iden Mağfur olsun ziyaret iden Tasnifi Ahteri bin Şems-ed din Ruhü şad olsun dua iden Merhum ve mağfur el muhtaç ila rahmete Rabbüh el gafur el mağfur Mustafa ibn-i Şemseddin el musannif Lûgat-ı Ahteri mevlid-i Karahisar-ı sahib Ruhiçün Rıza, en lillah El fatiha Sene 952 H: 1545 M (Kalyon,2000, 288).

Ülkütaşır, bu kitabenin sonradan yapıldığını ve dilinin bozuk olması yanı sıra 1545 tarihinin de ünlü eseri Ahteri Lûgatını yazdığı tarih olarak belirtmiştir (Ülkütaşır, 1952, 427).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Muslihiddin Mustafa Şemseddin (Ahteri) Afyon Karahisar'da doğmuş ve Kütahya'ya gelerek tahsilin tamamladıktan sonra 15 akçe ile müderrisliğe kanat ederek bir çok telif eser ortaya koymuş. Meşhur Ahteri Lûgati ile tanınır. Babası, hattatlardan Karahisarlı Şemsüddin Ahmet Çelebidir. Asıl adı Mustafa Şemseddin Karahisarî'dir. Ahterî Lûgati (Ahterî-i Kebir)'nin muellifi olan bu şahıs, Can Baba'nın büyüklüğünü anlamış ve ona intisab etmiştir. Ahteri Mustafa Efendi (968 H. 1560 M.) de Kütahya'da vefat ederek, Pîrler Mahallesinde Karadonlu Türbenin haziresinde defnedilmiştir. Ahterinin başlıca eserleri şunlardır: Fıkha dair (Cami-ül Lisan) Furu'a Dair (Cami-ul Mesa-il) muhadarata dair (Hamil-ül Muhadarat) ve Arapça bir tarihi vardır (Uzunçarşılı, 1932, 218).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Karadonlu Can Baba'ya geldiği zaman burası da ziyaret edilir (KK249).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Kara Donlu Can Baba'yı ziyaret gelenlerce ziyaret edilir. Ahteri'nin büyüklüğü ve nüfusu konusunda halkın fazla bilgisi yoktur. Sadece Can Baba'ya intisap ettiği ve onun tekkesinde uzun yıllar hizmet ettiği anlatılır.

Türbe-Yatır No: 189- Karagöz Ahmet Paşa

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Karagöz Ahmet Paşa. İsmi Ahmet olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Karagöz Ahmet Paşa Türbesi, Saray Mahallesinde bulunan Gümüşşik sokağın üstünde Maltepe Parkı'nın karşısında, Ahırardı Mezarlığında yer alır. Saray Mahallesi muhtarlığının ve Türk Ocağı Mehter Takımı deposunun hemen arka tarafında bulunmaktadır. Türbenin doğusunda Atatürk Lisesi bulunur. Türbenin bulunduğu yer belediyenin bahçe ve park işleri müdürlüğüne bağlı deposu olarak kullanılmaktadır

Mimari yapısı: Türbe dört tarafı açık ve altı sütun üzerine oturtulmuş bir kubbeden oluşmaktadır Türbenin kuzeydoğu kısmında ki sütunda üçer çentikli güneş şekline benzeyen yuvarlak bir nişan bulunmaktadır. Nişanın üzerinde sütuna oyulmuş yaklaşık 3cm içeride eskiden şamdan konulduğu tahmin edilen bir oyuk vardır. Türbenin üzerindeki kubbe dışı doğru oval bircimdedir, ortasından iki tane demir levha uzanmaktadır. Önceden demir levhada bakırdan ay-yıldız bulunmaktaymış fakat daha sonra bu ay-yıldız çalınmıştır. Bu türbede Karagöz Ahmet Paşa ve eşi yatmaktadır. Beton mezarların ayak ve baş mezar taşları yoktur. Eskiden ahşap olan bu türbe daha sonra Ressam Ahmet Yakupoğlu'nun katkılarıyla Ana Sultan ve diğer mekânlarda olduğu gibi bugünkü şekillerine kavuşmuşlardır (Kalyon,2000, 300).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Karagöz Paşa devşirmelerden olup ismi Ahmettir. 1500 senesinde ocak ağası iki sene sonra da Kastamonu Valisi, 1505 yılında da Anadolu Valisi olmuştur (Uzunçarşılı, 1932, 118) Karagöz Ahmet Paşa II.Bayezıt döneminde yaşamış eyalet valisidir ayrıca Şah kulu isyanında Anadolu Beylerbeyi eyalet valisidir. 1511 'de Şah Kulu isyanında asiler tarafından

Kütahya önünde şehit edilmiştir. Cami⁴², medrese, imaret vakfetmiş, bunlar ölümünden sonra vasiyeti üzerine hanımı tarafından tamamlanmıştır (Altun, 1982, 360).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günleri ziyaret ediliyor (KK253).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Her türlü dilek ve sıkıntı sonrasında ziyaret edilir (KK253).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

*Uygulamalar:*1) Eskiden mum yakıldığı söylenir.

Ödül ve cezalar: Buranın eski bekçisini burada yatan zatların korkuttuğu ve üzerlerinde çok yük olduğu için şikâyet ettikleri söylenir.

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Buranın eski bekçisini burada yatan zatların korkuttuğu ve üzerlerinde çok yük olduğu için şikâyet ettikleri söyleniyor).

Türbe-Yatır No: 190- Mehmet Efendi

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Mehmet Efendi. İsminin Mehmet olduğuna inanılır.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Bitişğinde tek katlı evlerden ve çeşmeden başka bir şey yoktur. 8 metre çaprazında suyu akmayan çini çeşmesi vardır. Mehmet Dede Türbesi yol üstünde bulunmaktadır. Dört duvar arasında üstü açık yapılar evin balkonuyla aynı hizada ve yola paraleldir.

Mimari yapısı: Herhangi bir mezar taşı ve sanduka bulunmaz, çevrili bölüme “Mehmet Dede Türbesi” yazılı bir tabela dikilmiştir. Yol yapım çalışmalarında belediye mezarı kaldırmak istese de mahalleli buna izin vermemiştir. Türbe düz mezar şeklindedir. Boyu 7 metre, eni 1 metre kadardır. Yüksekliği ise 80 cm’dir. Dört tarafı çevrili mezarlar grubunda değerlendirilebilir.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü Bun Dede Türbesi’ne uğrayan kadınlar dönüşte Mehmet Dede’ye uğrarlar. Sadece dualar okuyup giderler (KK255).

---

⁴² İ. Hakkı Uzunçarşılı, Kütahya Şehri, 1932, s117.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Dua için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Mehmet Dede Türbesi'nin bitişğinde bulunan evde oturan aile türbenin onları koruduğuna inanırlar. Evlerinde kötü söz veya kavga olduğunda bedenlerine gelen zararın Mehmet Dede'den geldiğine inanmaktadırlar. Bu evin eski sahibi türbeye iyi bakıldığında ve temiz tutulduğunda Mehmet Dede'nin orada oturanlara yardımcı olacağını söylenmiştir (KK256).

Uygulamalar: 1) Adak ve hayır için: 45 50 yıl önce türbeye adaklar adanır, yemekler yapılır, saçlar kurulurdu. Herhangi bir işi veya sıkıntısı olan insanlar türbedeki yatan zatın yüzü suyu hürmetine kabul et diye adak adarlar, adak kabul olunduktan sonra ziyaret edilir, dua edilir ve teşekkür anlamında, maddi duruma göre yemekler verilir. Ekmek, çikolata, helva yemek vs. dağıtılırdı. Eskiden 3 aylar girdiğinde Recep ayının birinde namaz vakti çocuklar “Kâbe, Kâbe” diye Mehmet Dede Türbesi'nin etrafında bunu seslice söylerlerdi. “Kâbe, Kâbe”⁴³ denmesinin nedeni üç aylara girildiğinin habercisi idi. Günümüzde bu mübarek günlerde yapılan geleneklerin hiçbiri yapılmamaktadır (KK255).

2) Dua: Cuma günü Bun Dede Türbesi'ne uğrayan kadınlar dönüşte Mehmet Dede'ye uğrarlar. Sadece dualar okuyup giderler. Çoğunlukla bayanlar gelmesine karşın erkeklerde gelip geçerken dua okurlar (KK255).

3) Adak: Herhangi bir sıkıntısı olan Allah'a yalvarır, Mehmet Dede'nin yüzü suyu hürmetine istekte bulunur, adak adardı. Mum yakıp üstüne şamdan geçirirlerdi. O mumlar bitesiyeye kadar o ışık yanardı (KK189).

Ödül ve cezalar: Vefat eden o yörenin eski halkı, Bun Dede ve Mehmet Dede'yi Cuma akşamları buluşup görüştüklerini görürlermiş. Türbenin yanındaki evin eski sahibi Mehmet Dede'yi rüyasında görür. Ancak ne gördüğünü söylemez. Mahalle sakinlerinden ona dua okumayan birisinin de “Bana neden dua okumuyorsun” diye rüyasına girmiştir. Daha sonra o kişi dua okumaya başlar (KK255).

Türbe-Yatır No: 191- Evliya Efendi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Evliya Efendi Türbesi (Osman) Dede. Evliya olduğuna inanıldığı için bu adı almıştır.

---

⁴³ Kabe Kabe:Kütahya'da ramazan ayı içerisinde oynanan bir oyunun adıdır. İstanbul'dan hac vazifesini yapmak için yola çıkan hacılar, Kütahya'da konaklar. Mahallenin çocukları gruplar halinde hacıları ziyaret eder ve “Kabe, Kabe” diyerek dolanırlar, yiyecek içeceklerini alırlar.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Evliya Türbesi, Ertuğrul Gazi Caddesi, Sırlıbayırı Sokak, İshak Fakih Medresesi karşısında bulunmaktadır. Türbenin sağ tarafında ayakkabıcılar dükkanına giden yol, sol tarafında terk edilmiş eski bir ev bulunmaktadır.

Mimari yapısı: Dikdörtgen planlı, balıksırtı tavanlı türbe yol kenarında yer alır. Yola bakan cephesinde üç büyük pencere ve bir kapısı bulunmaktadır. Dış cephe boyası yeşil, dış kapı ise beyaz renkli olup demirdendir. Pencereler 3x3 kare şeklinde güneye bakmaktadır. Çatısı kiremitle korumaya alınmış, pencere üstünden su gideri geçmektedir. Kapı güney doğuya doğru bakmaktadır. Türbe içinde bir tane sanduka bulunmaktadır, sandukanın üzerinde yeşil bir örtü serilmiştir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Türbede bulunan miğferden dolayı onun asker olduğu söylenir (KK224). Memlekete bir medrese hediye eden ve senelerce müderrislik yaparak, memleket gençlerine feyz veren bu aydın kişinin hangi medrese kurduğu ve hangi medresenin müderrisliği yaptığı bilinmiyor (Kalyon, 2000, 320).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü (KK38).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Dua için, (KK257)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Dua için: İshak Fakih Camii'ne yakınlığı nedeniyle camiye gelenlerce ziyaret edilir ve dualar okunur. Her gün ziyaret edilebilir fakat Cuma günü bayanlar için daha uygundur erkekler Cuma namazında olduğu için daha rahat ziyaret ederler (KK189).

Türbe-Yatır No: 192- Paşam Sultan

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Paşam Sultan. Türbeye Paşam Sultan isminin verilmesi ise ölen kişinin babasını adıyla ilgili anılması ihtimalidir (Uysal, 2006, 257 Halk arasında Paşam Sultan diye meşhur olan Şeyh Seyyid Nureddin Zaviyesinin niçin Paşam Sultan ismi verildiği konusunda sayın Kalyonun şu görüşleri vardır: Birincisi şecerede geçen (El hac Kemal Paşa) ismiyle bu ad verileceği ikincisi ise; halk arasında anlatılan menkıbeye dayanır (Kalyon, 2000, 45).

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Ulu Cami ile İshak Fakih Camiî arasında, ana cadde üzerinde olup giriş kapısı Kurşunlu Camiî Sokağı'na giden yoldadır. Türbenin yanında eskiden Seyyid Nureddin Zaviyesi bahçesi bulunmaktadır. Bu türbe aynı zamanda Seyyid Nureddin Türbesi olarak da bilinmektedir. Sokağa açılan kapısından bir dizi basamakla aşağıya inerek küçük bir avluya

ulaşmaktadır. Bu avlu, oldukça bakımlıdır. Belediye ve Vakıflar tarafından koruma altına alınmıştır. Bahçe içinde iki mezar yer alır. Bu mezarlar, yıllar önce bu türbeye bakan kadın ile kızının kabirleridir. Öldükleri zaman bu bahçeye defnedilmişlerdir. Şu anda türbenin hizmetini yapan (Münire Mercan) kadın da buraya defnedileceğini söylemiştir.

Mimari yapısı: (XIV.yy ikinci yarısı kitabe 1422) Büyük ahşap bir kapıdan içeri girince karşımıza çok basamaklı L şeklinde bir merdivenden aşağıya inilmektedir.

Kubbeli eyvan biçimindeki türbe, kareye yakın enine dikdörtgen planlı olup, ön cephesi büyük sivri kemerle çözülmüştür. Kuzey ve doğu cepheleri çevredeki binalara bitişiktir. Güney cephesinin yukarı tarafında sivri kemerli küçük bir pencere göze çarpar. Batı cephesini kaplayan büyük kemerin içi sonradan camekânla kapatılmıştır (Uysal,2006,255). Bu türbede dört ahşap sanduka bulunmaktadır. İçlerinde Paşam Sultan'ın sandukasının da bulunduğu yer, iki bölümden oluşmaktadır. Girişte, duvar kenarlarında minderler, Kur'an-ı Kerim vb. ayetler yazılı kitaplar, seccadeler bulunur. Tahta ile bölünmüş diğer kısımda ise dört sanduka yer alır. Bunlardan ikisi Paşam Sultan ve eşine aittir. Diğer ikisinin ailesinden kime ait olduğu bilinmemektedir.

Paşam Sultan Türbesi'nin sol tarafında bir türbe daha bulunmaktadır. Bu türbede Seyyid Nureddin'in mezarı bulunmaktadır. Bu türbede de dört tane ahşap sanduka bulunmaktadır. Bu mezarlardan birisi Seyyid Nureddin'in diğerleri de çocukları ve torunlarının olduğu söylenir. Burada aslında toplam on üç kişinin yattığı söylenir, ama sadece sekizinin sandukası vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Türbenin inşâ kitabesi yoktur. İçeride doğu duvarının ortasına yerleştirilmiş mezar taşında şunlar yazılıdır:

“Hüve'l bâki Lâilâhe illa hüve'r rahmani'r rahim,

Haza Kabrül- şâbü'l Salih,

El müteveffa min-el-taun u evân,

Tahsilehu halun kevnuhu

İbni Seb'ate aşere sinin a'fa ibni,

El- merhum, El- mağfur El Sait Sülâletün

El- meşâyih'ül kiram Hacı İbrahim Cemâl bin,

El- merhum, El- hac Kemalettin Paşa bin,

El- merhum, El- hac Şeyh Muhammed Nur Allah,

Zerayihahum ve ammehüm bi- rahmetin vasiatin fi,

Evâhir şevval senetin hamse ve işrin ve semane'mie.” (Uzunçarşılı, 1932, 86) (Altun, 1982, 359).

H.825/M.1421-1422 tarihini taşıyan kitabenin türbe yapısından ziyade mezarla ilgili olduğu düşünülebilir.

Bu türbenin bir adı da Seyyit Nurettin Türbesi olduğuna göre burada bu zatın gömülü olduğu anlaşılakta ise kitabesi yoktur. Kurşunlu Camisi'ni yaptıran ve ahî şeyhlerinden olan, Şeyh Mehmet bin Şeyh Alaaddin bin Şeyh Nurettin'in, Hacı İbrahim'in cediti olduğu anlaşılmaktadır. Şecere şöyle özetlenebilir: (bk.. Kurşunlu Camî kitabesi)

Şeyh Nurettin

Şeyh Alaaddin

Hacı Şeyh Mehmet

Hacı Kemalettin Paşa

Hacı İbrahim Cemâl Güner(1964, 96-97).

Mehmet Ağa adında bir zâtın kundura dükkanı vardır. Cuma vakitleri herkes Cuma namazını kılmak için camiye giderken Mehmet Ağa kundura dükkanında çıkmamaktadır. Bu durumdan rahatsız olan bazı kişiler Paşam Sultan'a Mehmet Ağa'yı cuma vakitlerinde namaza gitmek yerine çalışmayı tercih ettiğini, bu durumun dinimize aykırı olduğunu belirterek Mehmet Ağa'yı şikayet ederler. Paşam Sultan zamanın kadısıdır. Paşam Sultan Mehmet Ağa'yı yargılamadan önce işin aslını öğrenmek için kılık değiştirip Cuma günü Mehmet Ağa'nın kundura dükkanına müşteri olarak gider. Cuma vakti yaklaşır Paşam Sultan Mehmet Ağa'ya 'Vakit geldi camiye gitmeyecek misin diye sorar. Mehmet Ağa,"Daha vakit var" der. Ezan okunur Paşam Sultan tekrar sorar Mehmet Ağa tekrar aynı cevabı verir.

Paşa şikayet edenlerin haklı olduğunu düşünürken Mehmet Ağa şimdi vakit geldi deyip ayağa kalkar Paşam Sultan'ın elinden tutarak gözlerini kapamasını söyler.⁴⁴ Perdeli bir bölmeden geçerler ve Paşam Sultan'a gözlerini açmasını söyler. Paşam Sultan gözlerini açar ve etrafına bakarak Mekke'de olduğunu anlar. Şaşkınlık içinde namazını kılar. Namaz bittikten sonra Mehmet Ağa Paşam Sultan'a gitme vakti geldiğini gözlerini kapatmasını söyler. Paşam Sultan ilk önce gitmek istemez

---

44 Mustafa Salünün anlatısında "ayakkabı tamircisi, dükkanın arka duvarındaki büyük dolabın kapağını açıp: Buyurun Paşam namazı Mekke'de eda edelim ." der Paşa dolaba bakınca hayretle görür ki Kabe önlerinde insanlar namaz kılmaktadır. İkisi de bu dolaptan geçip namazlarını eda ederler. "Başka bir rivayette ise Paşa kapıyı gösterip elindeki kabaktan oyulmuş taşı Kevser şarabına daldırıp kadıya uzatır, kadı taşı kaldırıp içerken tasın içine aksetmiş şekilde Mekke'de Peygamber Efendimizle beraber aynı safta namaz kıldıklarını görür. Hayretler içinde kalan kadı ne diyeceğini bilememiş. Kapıdan geçerek Mekke'de Cuma namazını peygamber efendimizle beraber kılmışlar."KK Ali Altınkaya 1950 Kütahya merkez berber ilkokul mezunu)

Başka bir rivayette ise " Seyyid Nurettin Efendinin Paşalığı bırakması ve Ulu Cami'nin tuvaletlerini temizlemesini ve tuvalete girenlerin ibriklerini doldurmasını söyler. Paşa bunu da yapar fakat yetmez, Ulu camiini süpürmesini söyler fakat cami büyük olduğu için bir türlü bitmez. Öyle ki paşanın sakalları uzar, camiye sakalıyla süpürmeye başlar bunu gören Sultan artık tamam der istediğim mertebeye ulaştın der.

Mekke'de kalmak ister. Mehmet Ağa bunun olamayacağını gitme vakti geldiğini belirtir. Paşam Sultan gözlerini kapar ve tekrar dükkana dönerler.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü Özellikle de Cuma namazı için sela verildikten sonra kadınlar tarafından özellikle ziyaret edilmektedir. 15 dakika içinde buraya gelen ziyaretçi sayısı 25 kişiyi bulmuştur. Gelenlerin içerisinde birkaç tane erkek bulunsa de ağırlıklı olarak 40 yaş üzeri kadınlardan oluşur. Bazı aileler her Cuma düzenli olarak önce Paşam Sultan Türbesi'ne, daha sonra Bun Dede'ye ve Sarıkız denilen yere gitmektedirler (KK258).

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Kocasını içki içen kadınlar kocalarının içkiyi bırakması için, 2) Çocuğu yaramaz olanlar çocuğunun sakin, uslu olması için, 3) Zengin olmak için, 4) Evlenmek isteyenler için, 5) Kısmetlerinin açılması için, 6) Hasta olanlar şifâ bulmak için(KK258).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Ziyaret esnasında rahatsızlığının geçmesini isteyen kişi bayansa danesini serer eğer erkekse erkeğin atleti tabutun üstüne seriler iki veya yedi hafta bekletilir. Bekledikten sonra kişiye giydirilerek o kişinin iyileşeceğine inanılır (KK258).

Uygulamalar: Halk içinde en fazla itibar gören evliyadan biridir Paşam Sultan. Bu yüzden ziyaretçisi eksik olmaz. Ziyaret etmeden önce şadırvanda abdest alınır, türbeye sağ ayakla girilir, sanduklara niyazlar yapılır, namaz kılınır dua edilir. Paşam Sultan ve ailesinin sanduklarını olduğu yapının giriş kısmındaki bölümde, türbeyi ziyârete gelenler minderlere oturur; 1) Namaz ve Dua için : Yâsin veya sûreler okur, namaz kılar. Mübarek gün ve gecelerde, hoca getirilerek burada mevlit okunur, toplu namaz- şuan ise 15 günde bir tespih namazı- kılınır. İstekleri gerçekleşenler ayrıca şeker, bozuk para, namazlağı, meyve suyu, kek, çikolata, gofret tarzı şeyler dağıtırlar. Horoz, koyun gibi hayvanların adak olarak kesildiği söylenir. Özellikle Cuma günü sıkça ziyaret edilir. Özellikle de Cuma namazı için sala verildikten sonra kadınlar tarafından özellikle ziyaret edilmektedir. 15 dakika içinde buraya gelen ziyaretçi sayısı 25 kişiyi bulmuştur. Gelenlerin içerisinde birkaç tane erkek bulunsa de ağırlıklı olarak 40 yaş üzeri kadınlardan oluşur. Bazı aileler her Cuma düzenli olarak önce Paşam Sultan Türbesi'ne, daha sonra Bun Dede'ye ve Sarıkız denilen yere gitmektedirler.

2) Hastalıkların tedavisi için: Ziyaret esnasında rahatsızlığının geçmesini isteyen kişi bayansa danesini serer, eğer erkekse erkeğin atleti tabutun üstüne serilir iki veya yedi hafta bekletilir. Bekledikten sonra kişiye giydirilirse o kişinin iyileşeceğine inanılır (KK258).

3) Her türlü dileğin kabulü sonrasında: Apartman sitesinde oturan kadınlar uzun zamandır süren mahkeme lehlerine sonuçlanırsa Paşam Sultan Türbesi'ne çorba ve şeker adağında⁴⁵ bulunmuşlar. İstekleri yerine gelince apartmanda oturan kadınlar adağını yerine getirmek için Paşam Sultan Türbesi'ne toplu olarak gelmişlerdir. Apartmanda öncesinde toplanan 10'ar lirayla tavuk ve pilav alınıp bunalar türbede dağıtılmıştır.⁴⁶

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Paşa bu olaydan sonra her Cuma vakti Mehmet Ağa'nın yanına gelip gitmeye başlar. Her Cuma günü Mekke'de namazlarını kılarlar. Ramazan zamanı gelir. Paşa bir gün Mehmet Ağa'yı iftara çağırır. Mehmet Ağa davete icabet gerek diye düşünerek iftar yemeğine gidiyor. Ezan okunur. Mehmet Ağa orucunu suyla açar fakat hala yemek yemez. Paşa hadi Mehmet Ağa yemeğe başla beğenmedin mi yoksa yemekleri der. Mehmet Ağa Paşa'ya sizin yediğiniz yemekler kanla, irin diyerek kaşığını çorbaya daldırıp çıkardığında kaşıktan kanla akmaya başlar. Paşa et getirin der. Mehmet Ağa eti kaldırır etten irin akar. Mehmet Ağa ben yemek yemek için değil davete icabet etmek gerektiği için geldim sağolun ben bunları yemem diyor ve kalkıyor.

Paşa kabul ediyor tahtını, tacını, bütün mal varlığını bırakarak sokak sokak kedi payı satmaya başlıyor. Dedikoducu olan halk Paşa'ya Mehmet Ağa sana büyü yaptı seni kandırdı diyorlar. Mehmet Ağa artık dayanamayıp siz nerden bilirsiniz Mehmet Ağa'nın hikmetini biz her Cuma vaktinde Mekke'ye gidip namaz kılıyoruz diye Mehmet Ağa'nın sırrını açtığı için Paşa ve Mehmet Ağa o anda aynı zamanda can veriyorlar.

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Seyyid Nurettin hazretleri türbenin bulunduğu civarda eskicilik yapıyormuş o civarda yaşayan halk Cuma namazlarında Seyyid Nurettin hazretlerini göremiyor ve bu durumu paşaya şikayet ediyorlar. Bir gün Seyyid Nurettin evden ayakkabılarını alarak dükkana gidiyor. Dükkanında paşa ile veziri azamları görüyor. Vezirler Seyyid Nurettin'e " Hiç bir Cuma hazırlanmadınız" diyorlar. Paşa hazretleri Seyyide'e "Kalk bakalım". Diyor. Seyyid vakit var diyor. Dışarıdaki vezirler paşadan

---

⁴⁵ Kütahya merkez Yenidoğan mahallesi Toprak kent sitesi sakinlerinin adanmış olduğu bir adaktır. Sitenin yıllardan beri süre gelen ve herkesi bıktıran mahkemenin sonuçlanması için site sakinleri adak adanmışlar."Mahkeme bitsin, doğalgazımız bağlansın, Paşam Sultan'da adak dağıtalım" diye aralarında anlaşmışlar. Sonuç olarak mahkeme bitmiş, doğal gaz bağlama kararı verilmiştir. Tavuk pilav Ayşe Erkaya'nın aklına gelmiş. Gönlünden ne geçerse adak olarak dağıtılabilmemiş. Bunlara örnek; çikolata, simit, lokum, çorba... Birde tekke çorbası varmış. Tekke çorbasının içinde nane, tavuk suyu ve hamur aşısı varmış. Hamur aşısı Kütahya ve çevresinde evlerde hamurdan yapılan erişte yâda ev makarnası kullanılarak pişirilen bir çeşit çorbadır. Tekke çorbası adak olarak dağıtılanların en önemlilerindenmiş.

⁴⁶ Derlemeyi Sevda Özgüvenç Akkoç adlı öğrenci, katılımcı gözlem tekniğini kullanarak 28.09.2012 tarihinde saat 11 ile 14 arasında gerçekleştirmiştir.

müsaade istiyorlar. Paşa'ya“ Siz cumadan mahrum olacaksınız biz bari olmayalım” diyorlar. Paşa vezirlere izin veriyor. Namaz vakti geliyor. Seyyid Nurettin hazretleri dükkanının kepengini kaldırarak Paşa'nın yanına içeri giriyor. Paşa hazretlerine beni takip eder misiniz? Diyor. Paşa Seyyid Nurettin'in şahadet parmağını uzatmasını istiyor ve onun şahadet parmağından tutuyor. Paşa sabah evden çıkarken hanımına helva yapmasını söylüyor. Paşam Sultan ile Seyyid Nurettin hazretleri kendilerini Mekke'de salavat seslerinin içerisinde buluyorlar. Abdestlerini alıp namazı kılmaya başlıyorlar. Seyyid Nurettin cumanın sünnetini Paşa'dan evvel kılıyor. Paşa'ın evine gelip “Paşa helva buyurmuş” diye Paşa'nın hanımından helva istiyor. Paşanın evinden helvayı sahan koyup mendilin içine sarıyor. Paşa camiden çıkarken bu mendili paşanın parmağına takıyor. Paşa hazretleri bu nedir diye sorar. Seyyid Nurettin: “Emir buyurmuş olduğunuz helvanız” der. Paşa hazretleri bir bakıyor ki mendil kendisinin içerisinde açıyor helvanın bulunduğu kap da kendinin. Helva kimin diye soruyor. Seyyid Nurettin de Sultanım buyurmuş olduğunuz helva der. Paşa ondan sonra kendine gelir. Paşam Sultan bunun üzerine Seyyid Nurettin'den kendisini yanına Paşa olarak kabul etmesini söylüyor. Seyyid Nurettin nasıl olur diye düşünüyor. Paşam Sultan ısrar edince üç gün müsaade istiyor. Üç gün sonra Paşa hazretleri mihraba gelerek “ Benim üç şartım var: Birinci gün başında simit satacağın, ikinci gün kedi payı satacağın, üçüncü gün de yırtık pırtık bir elbise giyerek çarşı Pazar dolaşacağın diyor.Bunları kabul edersen seni yanıma paşalığa kabul ediyorum diyor. Paşam Sultan bunları kabul edip yerine getiriyor. Türbeye gelip sen ahirete benden evvel intikal et ki burası senin isminle anılsın diyor

“*Yum gözünü tekkeye, aç gözünü Mekke'ye*” atasözü bu olaydan dolayı günümüze kadar gelmiş ve kullanılmaktadır.

Efsanelerdeki motifler: Tayyi mekân ve tayyi zaman (Göz açıp kapayınca kadar Mekke'ye varıp gelmeleri) peygamberimizi görme (Mekke'de Peygamberimiz ile aynı safta namaz kılma) maddenin boyutunu uzatıp kısaltması, maddenin niteliğini değiştirmesi, sırrın ifşası ile orada ölmesi.

Türbe-Yatır No: 193- Rabia Hatun

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Rabia Hatun. İsmi Rabia olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Rabia Hatun Türbesi Mecidiye Mahallesi Hatuniye Sokaktaki Hatuniye Camisi'nin içindedir.Camii Rabia Hatun tarafından yaptırıldığı için cami Hatuniye adını almıştır (Uzunçarşılı, 1932, 122) Türbe caminin bahçe kapısından içeri girildiğinde caminin hemen sağ tarafındaki yapının içerisinde. Hatuniye Rabia Hatun Türbesi levhası asılıdır.

Mimari yapısı: Osmanlı Geleneğine Uygun Türbenin yaklaşık 1.5 metre uzunluğunda tahtadan yapılmış bir kapısı vardır. Kapıdan içeriye girildiğinde hemen karşıda iki tane sanduka (tahta) mezar vardır. Bu mezarlardan kapıya yakın olanı Rabia Hatun adlı şahsa diğeri de Rabia adlı kişinin kızına ait olduğu söyleniyor (KK.3). Türbenin kubbe biçiminde yapılmış tavanı vardır.

Türbenin içerisinde bir adet pencere, iki adet gömme dolap vardır. Mezarların üzerinde yeşil renkli üzerinde Arapça yazılar olan örtüler vardır. Yerde halılar ve namaz kılmak için seccadeler vardır. Türbe yaklaşık otuz metrekaredir. Mezarların uzunluğu ikişer metredir. Rabia Hatun ile kızının gömülü olduğu bu türbenin, cami ile aynı zamanda yapıldığı anlaşılmaktadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihi-Menkabevi Kişiliği: Rabia Hatun Germiyan Beyliği sülalesindedir. Rabia Hatun Kütahya'da ki Aydoğdu Köyü'nde Allah dostu olan Ali Doğdu adında bir şahsiyetin müntesibidir. Yani ona bağlıdır. Rabia Hatun'un abisi Balıklı Tekkesi'nin şeyhi Muslühiddin Efendi'dir (KK259). Rabia Hatun tarafından caminin onarımı ve orada minare eklenmesi sırasını konmuş olduğu düşünülen kitabeden 1650 tarihi karşımıza çıkmaktadır (Altun, 1982, 262-263).

Bunun yanında Rabia Hatun'un Cemalettin Mahallesi, Kobak Sokak'ta yaptırdığı bir mescidi daha vardır. Onun, Merkez Aydoğdu köyünde gömülü Ali Doğdu ismindeki bir Ulu'ya kalben bağlı olduğu rivayet edilir (Güner, 1964, 108). Türbenin girişindeki kitabede:

Çün tamam etti Rabia Hatun
Hak ata ide Ravza-i Rıdvan
Oldu cami, çü gülsen-iziba
Takim olsa minare ser-vü revan
Südd cami...
Kadde oldu minare yüce
Olmağı çün minareyi tarih
Didim ana makam meddi ezan 1061 1651

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Üç Cuma üst üste, üç aylar.

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Arsa veya tarla sahibi olmak için, 2) Taşıt sahibi olmak için, 3) Her türlü dilek ve murad için, 4) Mutlu bir evlilik başlangıcı için (KK260).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Evlenemeyen bazı insanlar caminin minaresine çıkıp oradan aşağıya iç çamaşırlarını atarlar, sonra türbenin içine bırakırlar. Üç Cuma kaldıktan sonra oradan alırlar (KK259).

Evlerini satacak kişiler yada arabalarını satacak kişiler bu türbeye gelip türbeye ev yada araba anahtarlarını bırakıyorlarmış, tez günde araba yada evlerinin satılacağı inancı vardır. Evlenemeyen kızlarında bu türbeye gelip tez günde evleneceklerine dair bir inanış vardır (KK262).

Uygulamalar: 1) Evlenmek İçin: Evlenemeyen bazı insanlar caminin minaresine çıkıp oradan aşağıya iç çamaşırlarını atarlar, sonra türbenin içine bırakırlar. Üç Cuma kaldıktan sonra oradan alırlar (KK262).

2) Çocuk Sahibi olmak için: Çocuk sahibi olmak için gelen kadınlar iki rekât namaz kılıp Rabia Sultan'ın ruhuna Fatıha okuduktan sonra giyim eşyasını veya baş örtüsünü sandukanın üzerine bırakır. Çocuk resmi, oyuncak beşik veya çocuk emziği getirenlere de rastlanmaktadır (Öz, 1996, 81).

3) Dua ve dilek için: Genellikle kadınlar ramazan ayında Kur'an okumaya giderler. Saha çalışmasında sandukanın kenarına bırakılmış kalemler bu uygulamanın hali hazırda sürdüğünün ispatıdır.

4) Adak: Güner çalışmasında "dilek sahipleri, bu türbeye mendil, mintan, entari, örtme, yazma vs. giyecek eşyası getirip bir Fatıha okuduktan sonra merkat üzerine bırakırlar; bir zaman sonra dilekleri olunca tekrar aldıklarını" belirtmiştir (Güner, 1964,108).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Amcanın biri camiye gelmiş abdest alıp namaz kılacakmış Rabia Hatun göğsünde bir rozetle gelmiş. O rozet Çanakkale Savaşı'nı simgeliyormuş. Amca Rabia Hatun'u görmüş ve Rabia Hatun biranda ortadan kaybolmuş (KK262).

Efsanelerdeki motifler: Zorda kalanlara yardım etme.

Türbe-Yatır No: 194- Ulu Cami Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ulu Cami Türbesi.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Vacidiye Medresesi ile Ulu Cami arasında, set üstündedir. Vacidiye Medresesi köşesinde yer alan türbe demir parmaklıklar ile çevrili olup bu alanda üzeri beton ile kaplı dört mezar bulunmaktadır.

Mimari yapısı: Kesme taştan, yakın geçmişte onarılmış olduğu anlaşına bir açık türbedir. Yuvarlak kemerle, kare payelere bindirilmiş üzeri küçük kubbe ile örtülmüştür (Altun, 1982, 365). Türbenin çevresi içten demir parmaklıklarla çevrilmiştir. İçinde tek bir lahit ve mezar taşları vardır. Hiçbirinde tarihlendirmeye ipucu verecek kayıt bulunamamıştır. İki mezar bu lahitin üzerinde iken diğer ikisi de bunların sağ ve sol taraflarında bulunur. Baş ve ayaklarında Arapça yazılar olan taşlar vardır. Kitabeleri yoktur. Bu demir parmaklıklı avlunun sağ tarafında üç mezar daha yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Türbe ortasında kabri yüksekçe ve taşı sarıklı olan ve bu türbenin bu zat için yapıldığı anlaşılan türbede kitabe yoktur. Kimliği hakkında sözlü kaynaklarda da

bilgi bulunamamıştır. Türbe içinde bu büyük kabirden başka 4 ve dışında 3 olmak üzere, taşları Osmanlıca yazılı 7 kabir taşı vardır. Bunlara ait isimler ve vefat tarihleri şöyledir:

1. Abdurrahman Efendi - sene : 1220
2. Pir-i dana Hacı Mustafa Efendi, sene 1135H
3. Konya'h Hacı Dede Efendinin mahdumu Mustafa Sadreddin Efendi, sene H1301
4. Balıkesir'li Hacı Hüseyin Efendi, sene- 1236
5. Tırnavi göçmenlerinden Külfarlı Zade Hacı Mustafa Ağa
6. Es- seyyid Feyzullah Efendi sene : 1178
7. Hafız el- Kur'an El hac Osman Efendi El, muvakkit bi medd-i Kütahya Ez Medine

Cami cemaati ise, camiyi yaptıran kişinin türbesi olduğunu ifade eder. Uzunçarşılı'da "mahhi rivayette göre caminin mimari imiş" şeklinde yazmıştır (Uzunçarşılı, 1932, 108). İmar Komisyonu raporuna göre türbe XV. Yy Osmanlı şeklinde kayda geçirilmiştir

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Dini günler (Namaz vakitlerinde) (KK261).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Evlenecek evladına eş aramak için, 2) Çocuğu olmayanların çocukları olması için, 3) İşleri olmayanların iş bulabilmeleri için, 4) Üniversiteyi kazanamayanların üniversiteyi kazanmak için(KK261).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Kütahya'nın en büyük ve görkemli camisinin girişinde olan bu mezarlar, camiye gelen insanlar tarafından bir dua okunmadan geçilmez. Yoldan geçen herkes, bu zatların ruhuna mutlaka bir Fatiha, üç İhlas okurlar. En çok erkekler ziyarette bulunurlar sebebi ise Ulu Caminin doğu tarafındaki giriş kapısının yanındadır (KK261).

Türbe üzerine bırakılmış kırmızı çiçek demeti yakın zamanda ziyaretçilerinin olduğunu gösterir.

Duası kabul olması için sirke dağıtırlarmış, duaları kabul olsun diye bez bağlarlarmış, para koyarlarmış (KK261).

Türbe-Yatır No: 195- Kırklar(Sarıkız)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kırklar (Sarıkız). Kırklar olarak bilinmektedir.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Sultanbağı Mahallesinden yukarı çıkarken soldaki tepelerin üzerindedir. Etrafı açık bir alandır. Ortada bir çam ağacı vardır. Ağacın çevresinde etrafı yığılma taşlarla çevrili yedi tane kabir vardır. Ağacın üstüne bez parçaları, namazlıklar asılıdır. Mahalle sakinleri daha önce bir binanın olduğunu ama mum yüzünden yandığını söylüyor. Binanın yanma hadisesini Ayşe ve Süleyman Yılmaz şu şekilde anlatıyor: “Eskiden oraya çıkıp para atarlarmış. İhtiyacı olanlarda çıkıp oradan alıyorlarmış. Bir gün deliler para almaya çıktıklarında binanın mumla yanmasına sebep olmuşlar bir daha da herhangi bir bina yapılmamış. Tepedeki mezarların büyüklüğü yaklaşık 1,5 metre civarında ve bakımsız bir haldeler. Etrafları büyük taşlarla çevrilmiş.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Ayşe ve Süleyman Yılmaz buranın Sarıkız olduğunu söyler, rivayete göre şu anda tepenin aşağısında bulunan okulun yerinde bir aşevi varmış. Orayı Sarıkız yaptırıp, işletmiş. Yemek yaptırıp fakirlere dağıtıyormuş. Ben ölürsem buraya gömün demiş, öldükten sonrada bu vasiyeti yerine getirip şimdi Kırkların olduğu yere gömmüşler. Daha sonra buraya gömülen kişi sayısı kırka çıkmış o yüzden kırklar demişler. Buradan gelip geçerken insanlar dua etmiş, duaları kabul olmuş ve Kırklarda bu vesileyle ün kazanmış. Duaların kabul olmasının nedenini de Sarıkız denilen kişinin hayatı boyunca hayırsever davranmış olmasına bağlanır. Ayrıca buraya gömülen dini inancı zayıf kişilerin burada yatanlar tarafından aşağı atıldığı söylenir (KK268).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü sela ile ezan arasında, Perşembe günü(KK265).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Belirli aylar burada yaz aylarında, hanımlar toplanırlar ve Yasin ve Mevlid okurlar, dua ederler, dileklerde bulunurlar (Kalyon,2000, 331).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Asker oğlunun sağ sağılim dönmesi için, 2) Evlenmek için, 3) Çocuğu olmayanların çocuk sahibi olması için, 4)Araba sahibi olmak için, 5) Sınav kazanmak için, 6) Ev sahibi olmak için 7) İş arayanlar için, 8) Mal, mülk gibi maddi dileği olanlar(KK265).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Burada yapılan adaklar genelde kabirlerin etrafındaki çalılara ve ortadaki çam ağacına bez bağlamakla yapılır. Kim ne istiyorsa gelip burada taşlarla onun şeklini yapar.

Mezarların etrafında tuğlalardan yapılmış çocuk şekilleri görülmektedir. Bunları çocuğunun olmasını isteyen kişiler yapmışlardır. Bir başka istek şeklinde ise; tepeye çıkan kişi karşı tepeye doğru dileğini belirterek bağıırır. Eğer karşı tepeden sesi kendine ulaşırsa dileğinin olacağına inanır.Öz'ün çalışmasında uygulama şu şekilde anlatılmıştır: Dilek sahipleri, uçurumun kenarına gelirler, karşı tepeye doğru bağıırarak isteklerini söylerler.

Sarı kız evlenecek miyim?

Sarı kız arabam olacak mı?

Sarı kız sevdiğim askerden gelecek mi?

Sarı kız gurbete giden kocam dönecek mi? gibi sorular sorarlar. Karşı tepeden yankılanan sesi kendilerince yorum yaparak, sanki Sarı kız cevap vermiş gibi inanırlar.

Kütahya'da Kırklara adakta bulunup da bunun sonucunda muradına erenler, sahip oldukları şeyler için "Bu Kırklara adandı da oldu" "Bu Kırklarlı" deyimlerini kullanırlar (Öz, 1996, 85-86).

Ev sahibi olmak isteyenler, iş arayanlar, evlenmek isteyenler, sınava girecek olanlar gibi maddi manevî her türlü dilekte bulunmak isteyenler buraya gelir. Yapılan uygulamalardan en yaygını ciğer atmadır. Dilek kabul olduğu zaman tekrar kırklara gidip iki rekât namaz kılınır. Komşuya ciğer atmaya gidiyorum denilir. Dileği kabul olan kişi ciğeri oraya attıktan sonra komşusu gidip ciğeri alır ve evine götürüp yer. Diğer uygulamalar ise mum yakma ve bez bağlamada şeklindedir. Dileğin kabul olmasından sonra ciğer verme dışında yemek ve helva dağıtmakta uygulamalara dâhildir (KK265).

Mal, mülk gibi maddi dileği olanlar, isteklerini oranın beyaz toprağına çizerler veya taş ile maketini yaparlar (Ev isteyenler ev resmi veya taşlarla ev şekli, araba isteyenler bir araba resmi veya maketi yaparlar). Ziyaretçiler ev çizerken özenirler. Çizdikleri şekilde ev sahibi olacaklarına inanırlar (KK264).

Helva adağı olanlar, getirdikleri malzemelerle orada helva yapıp dağıtırlar. Namaz adağı, Yâsin adağı da yapılmaktadır. Bu çeşit adağı olanlar, burada adadıkları sayıda namazlarını kılarlar, Yâsin-i Şeriflerini okurlar (KK263).

Burada yaz aylarında, hanımlar toplanırlar ve Yasin ve Mevlid okurlar, dua ederler, dileklerde bulunurlar. Ayrıca bu mekâna ve yere mahsus (Kırklar aş) denen özel bir çorba yapılır. Eski kadınların, hamurla yapılan ve kare biçiminde makarnadan biraz daha ince olarak kesilen bu aş "Dutumeç Çorbası" ismini verdiklerini yaşlılar bilirler. Bu aşın üzerine kurutulmuş nane ovularak özel bir çeşni ve koku verilir. Kırklar aş için davet eden hanım, yanma birkaç daha yardımcı olarak bir gün evvel tek atlı arabaya kazanını ve diğer malzemeleri yükleyerek, kırklar tepesine yakın, aşağıdaki bahçelerin müsait birine giderler ve ertesi günü sabahleyin erkenden çorbayı hazırlamaya başlarlar, daha sonra hatim, mevlid ve Yasin okumaları yapılır ve gençler ve tepeye çıkabilecek kuvveti kendinde

görenler, yukarı çıkararak, orada ayrıca dileklerde bulunur ve bildikleri sureleri okuyarak Cenab-ı Hakk'a dua ve niyazlarda bulunurlarmış (Kalyon,2000, 331).

Ödül ve cezalar: Ziyaret yerinden odun veya dal kesmek “Şehrin arkasında Kırklar Deresi’nde çam ormanı var, Yunan bu çamları gözüne kestirir. Şehirde kalmış yaşlı erkeklere bu angarya verilir. Yerli Rumlar şımarırlar: “ Haydi bakalım çamlarınızı kesiyoruz, yatırırlarınız çarpsın” Halbuki bunlar asırlarca korunmuş, evliya kabul edilmiş, bir kuru dal bile yakılmamış, şehrin güzelliği, şerefi, hatta erozyonu için muhafaza edilmiş. Başka türlü hayır getirmeyeceği halkta o kadar yaygın ve sağlamdır.İşte o yatırınız çarpsın diyenlerin sağlıkları bozuldu, sofrada ekmekleri, teknede hamurları, sofrada yiyecek çorbaları kalmadı ve Kütahya’yı terk ettiler.” (Tosun, 1999, 29).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Seher vaktinde çıkarlarmış o saatte kim uyumuyor ise onu kırklara dâhil ederlermiş. Hatta bir gün seher vaktinde bir sarhoşa rastlıyorlar ve o saatte uyumayan kişi o olduğu için onu da kırklara dâhil ediyorlar. Ayrıca Mustafa Kalyon ninesinden duyduğu konuyla ilgili yaşanmış bir olayı da bize aktarmakta. Mustafa Kalyon’un Hafız amcası varmış. Sarıkamış’ta şehit olmuş. Mustafa Kalyon’un ninesi dindar bir kişilikmiş. Bir gece tesbih çekerken birden kapı açılmış ve Hafız amca belirmiş. Nineye kırklara dahil olduğunu ve onu da götürmek istediğini söylemiş. Ninesinin ise çocukları varmış ve dul bir kadınmış. Hafız amca öyle söyleyince nine bu yetimlere kim bakacak deyip gelemeyeceğini söylemiş. Hafız amcada tamam deyip gitmiş. Ninesi pencereden baktığında gerçekten de kırk kişiyi görmüş ve adeta uçarak gittiler demiş (KK189).

Kırklar çeşitli yerler de görülürler. Bir gün İstanbul’da bir camide, abdesti olan bir adamın karşısında belirir. Adam, tuvalet var mı, diye sorar. Kırkların biri gözünü yum der adama ve adam gözünü açıp kapatıncaya kadar bir dağ tepesinde bulur kendini. Tepe, otuz dokuz tane minderle çevrilidir ve her minderin önünde de bir rahle bulunmaktadır. Kırkinci minder ise otuz dokuz minderin tam ortasındadır. Kırklardan biri olan eren adama, tek tek oturacaksın minderlere ama kırkincısına oturmayacaksın der. Kırkinci ise mevki bakımından en önemlisidir. Adam, her oturduğu minderde kırk erenlerden teker teker cihad için savaştığını görür. Adam bir an kırkinci mindere yönelir ve mindere oturunca kendini tuvalette bulur. Oysa adama, kırkinci mindere oturmaması söylenir çünkü o mindere oturmayıp, bekleseydi kırkinci kişinin şehid düşmesi üzerine kendisi mevkiye getirilecekti (KK265).

Efsanelerdeki motifler: Halka felaket musallat etmek (Veliliğini kabul etmeyenlere felaket musallat eder.) Tayyi mekân ve tayyi zaman.

Türbe-Yatır No: 196- Şeyh Salih Efendi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Şeyh Salih Efendi. İsmi Salih olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya Balıklı Caddesi'nde bulunan ve XVIII. yüzyıla tarihlenen Şeyh Salih Efendi'nin Türbesi, Şeyh Salih Tekkesi'nin cami haline getirilmiş bölümünün ibadet mekânının doğu cephesinde bulunmaktadır. Giriş bu aralıkta küçük demir bir kapıdan yapılmaktadır. Mesudiye Cami'ine bitişik dar bir aralıkla ayrılan ve kesme taştan yapılan Şeyh Sâlih Efendi Türbesi çok değişik ve güzel bir yapı şekli ile yoldan geçenlerin dikkatini çeker. Türbenin sağ tarafında Salih Servet Eğmir Bey'in -5. Kuşaktan Şeyh Salih'in torunu- dükkamı bulunmaktadır

Mimari yapısı: Kareye yakın dikdörtgen plânlı türbenin üzerini küçük bir kubbe örtmektedir. Bu kubbe çatı olması sebebiyle dışarıdan değil içeriden görülebilmekte. İç kısımda ise Şeyh Salih Efendi'nin altın işlemeli örtü ile kaplı sandukası bulunmaktadır. Sandukanın baş kısmında Şeyh Salih Efendi'nin makamını simgeleyen sarığı bulunmaktadır. Sarık yedi adet siyah halka makamı simgeler sarıkta bulunan beyaz kuşak ne kadar halkayı geçerse kişi o kadar yükselmiş demektir. Şeyh Salih Efendi'nin sarığında ki beyaz kuşak yedi halkayı da geçtiği için en yüksek mertebeye ulaşmıştır. Bu mertebeye kendi tarikatını kurma mertebesidir, fakat Salih Efendi yeni kol açmamış Halveti-Şabaniye kolundan devam etmiştir.

İçeride ahşap pencereyle kaplı üç bölme vardır; bölmelerin birinde hastaları iğlestirildiğine inanılan geyik boynuzu bulunmaktadır. Geyik boynuzunu kişiler kendilerine veya hasta olan yakınlarının vücuduna sıvazlar bu şekilde şifa bulduklarına inanılır.

İkinci bölmede türbeyi ziyarete gelenlerin kullanmaları için yazmalar, fayansa yazılmış etrafı çini ile süslenmiş hitabet ve değişik şekillerde yazılar ve resimler bulunan panolara rastlanır.

Üçüncü bölümde ise yine ziyaretçiler için konulan Yâsîn-i Şerif, Kur'an-ı Kerim, Peygamber efendimizin Veda Hutbesi bulunmaktadır.

Türbenin hemen yanında Moloz taştan ve yer yer ahşabın kullanıldığı kagir türbede Şeyh Salih Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmet Efendi sandukası ve aile mezarlığı bulunmaktadır. Aile mezarlığında Şeyh Salih Efendi'nin oğlu Mehmet Efendi'nin eşi Fadik ve kızı Urkuç Hanımın kabri bulunmaktadır. Aile mezarlığının daha büyük olduğu fakat varislerinin garaj yapmak uğruna mezarlığı küçülttüğü ve diğer mezarlıkların bu şekilde kaybedildiğini belirtmişlerdir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Şeyh Salih Efendi Aziz XVIII. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Oğuz boylarının Üç Oklar Boyundan gelmiştir. Kaşkarlı Mahmut'a göre Şeyh Salih'in soyundan gelenler Dalhanlar Kolundan Eymür Çiftliğine beylik olarak alınmış soyadlarını bu boydan almıştır. Kütahya'da yaşamakta olan Eymir ailesi Şeyh Salih Efendi'nin soyunun devamını

oluşturmaktadır. Halvetiye-Şabaniye meşayihindedir. Kütahyalı'dır. Babası Kütahya eşrafından Hacı Halil Ağa'dır. Çiftlik çubuk sahibi, varlıklı bir insandır.⁴⁷

Şeyh Salih Efendi Aziz, Gerede'ye vardıkları gün doğru halvete girer. Çünkü Halveti tarihinin teamül ve usûlünde derviş şeyhinin tevhid-i tedrisatına girdiği yani biat ettiği gün halvete alınır. Bu usûl gereğince Salih Efendi Aziz'i halvete alırlar. Yanında seyisi de vardır. Birkaç gün halvette kalan Şeyh Salih Efendi sonunda seyisine: "Atları hazırla. Burası bize göre değil. Buradan gidelim." der. Seyis atları hazırlar ve atlara binerler. Giderken dergâhın avlusunda at delilenir ve Şeyh Salih Efendi'yi üzerinden atar. Sonra da tepeler. Bu gürültüye dervişler çıkar gelirler ve Salih Efendi'yi atın ayaklarından çekip alırlar. Geredeli Hacı Halil Efendi Aziz: " Ne o gürültü?" deyince dervişan: "Kütahyalı derviş atına binip gidiyordu. At delilendi ve üzerinden onu attı." der. Bu cevap üzerine Geredeli Aziz: "Ayaklarından çekin, sürükleyin, halvete taşıyın." der.

Şeyh Salih Efendi dergâhta kırk gün halvet çıkarır. Halvetten çıkacağı gün merasim yapılır. Usul ve erkana göre derviş cuma günü halvetten çıkar. Kendine göre coşkulu merasimi vardır. İlahilerle derviş halvetten çıktığı zaman yüzü peçelidir. Kırk gün karanlık odada halvet çıkardığı için gözlerinde seyalan-ı elektrik birikir. Baktığında, baktığını düşürecek kadar bu cereyan şiddetlidir. Dervişan halvete giren dervişin peçesini tedricen kaldırır.

Şeyh Salih Efendi Aziz de halvetten Cuma günü merasimle çıkarılır. Cemaât, cuma namazındadır. Muezzin ezan okumaktadır. Buna 19 ezanı derler. Bizim hemşerimiz birden peçesini çekip müezzine bakınca muezzin yere düşer. Yeniden peceyi yüzüne takarlar.

Şeyh Sâlih Efendi Kütahyalıdır. 1820-1880 yılları arasında yaşamıştır. 1870-1880 yılları arasında vefat ettiği tahmin ediliyor. Kendisi Halvetî Tarikâtı'nın Şabani koluna mensuptur. Kastamonulu Şeyh Şaban Veli Hazretleri'nin mürididir.

Şeyh Sâlih Efendi'ye isminden de anlaşılacağı üzere "şeyh" denir. Şeyh dışında başka isimlerle anılmaz.

Şeyh Sâlih Efendi yaşadığı dönemde köy ağalığı yapmıştır. Çok büyük bir çiftliğe ve genişçe topraklara sahiptir. Zengin bir ağa çocuğudur. Kastamonu ziyaretinden sonra kendini mana aramaya yöneltmiş ve maddi imkanlarını dervişleri için harcamıştır. Mesudiye Vakfı'nı kurmuştur. Fakat bu vakıf cumhuriyet döneminde kapatılmıştır (KK 270).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü, Kandiller Dini kandillerde ve cuma günleri gelen sayısı diğer günlere oranla fazladır (KK269).

⁴⁷ Ayşe Nur SIR, Kütahyalı Gönül Sultanları S.11-34.

Türbenin belirli bir ziyaret günü yoktur her gün gelinebilir. Türbenin kapısı kilitlidir daima açık tutulmak isteniyor fakat gerçekleşen bir hırsızlık vakasından dolayı (altın işlemeli sanduka örtüsü çalınmış) daima kapalı tutulmaktadır. Anahtarı varislerinde bulunmaktadır (KK247).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Türbenin belirli bir ziyaret günü yoktur her gün gelinebilir. Türbeye gelen ziyaretçiler duâ okuyup, adak adarlar (KK268).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar

Uygulamalar: Türbeye gelen ziyaretçiler duâ okuyup, adak adarlar. Kurban, oruç, sadaka gibi adaklarda adanır. Türbede bulunan geyik boynuzunun hastalıkları iğlestirdiğine; şifa bulunulduğuna inanıldığı için hasta kişinin sırtına, vücuduna sıvazlanmaktadır (KK270).

Şeyh Mehmet Efendi'nin bozulmadan kalan bedeninin muhafaza edildiği sandukanın altına dileklerini yazarak bırakmaktadırlar

Türkiye'nin her yerinden bu türbe ziyaretine gelinir. Özellikle bu tarikâta mensup olan kimseler başta İstanbul, İzmir ve Bursa olmak üzere çeşitli yerlerden guruplar halinde türbenin ziyaretine gelir. Türbenin ziyareti için gelinen özel bir gün yoktur. Dini kandillerde ve cuma günleri gelen sayısı diğer günlere oranla fazladır (KK270).

Ziyaret esnasında 3 İhlâs 1 Fâtiha Süreleri okunur ve Şeyh Sâlih Efendi Hazretleri'nin yüzü suyu hürmetine Allah'tan dileklerde bulunulur. Asılı olan tabelada duanın niteliğinden bahsedilmiştir:

Ey zair, sen ki bunda gelip dua edersin
Sadâkatla Hakk'a boyun eğersin
Sanma bundan melûl mahzun dönersin
Murâdların hâsıl olup ağlar iken gülersin
Girip firdevsi alâya cemâli seyredersin
Akîbet kevseri Şeyh Salih elinden içersin

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatıra hırsızlık için giren kişiler cezalandırılır.

Şeyh Salih Efendi Aziz'in sandukası üzerinde altın sırmalı örtü bulunmaktadır. Bir gün bu örtüye göz koyan hırsız türbenin penceresinden kolunu uzatır. Bu altın sırmalı, işlemeli örtüyü almak ister. Ama hırsızın eli donup kalır. Elini örtüden çektiğinde hırsızın kolu yine eskisi gibi hareket eder. Bu hırsızlık vakasından dolayı türbenin kapısı kilitli durumdadır (Sır, ?, 33).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Bir gün yaşlı bir kadın, dergâhın önünde bir ileri bir geri gezinir. Düşünceli ve endişelidir. Bu kadının eşi vefat etmiş bir oğlu var onunla yaşamaktadır. Oğlu, yarenleriyle yemekli gezek gezer ve haftada bir gün dostlarıyla beraber olur.

O hafta gezeğin sırası bu oğlana gelir. Ancak oğlan daha önce annesine haber vermeyi unuttur. Gezgin olacağı gün, oğlan sabahleyin kalktığında sıranın kendisinde olduğunu hatırlar. Annesine seslenerek:

-Anne! Akşam gezek bizde. Arkadaşlarım gelecek. Yemekler hazırlanacak. Su börekleri, kuru köfteler, baklavalalar yapılacak, der.

Kadın, bir anda bunları duyunca şaşırır. Varlığı da olmadığından üzüntü içinde ne yapacağını bilemez. Oğlunun mahcup olmasını istemez istemesine ama, elde avuçta bir kuruş yoktur. Derken kadın, Şeyh Salih Efendi tekkesinin önünde telaşlı telaşlı bir ileri bir geri geçmeye başlar. Kadının telaşlı ve düşünceli halini gören Şeyh Salih Efendi:

-Hatun, gel buraya! Oğlunu mahcup etme. Yanına iki yardımcı bul; akşama kadar yemekleri yetiştirirsin. Oğlana da tembih et. Bir daha senin iki ayağını bir pabuca sokmasın, der ve bir avuç parayı ona verir.

Kadın daha derdini bile söylemeden Şey Salih Efendi'nin bilmesine şaşırır. Sevincinden ne diyeceğini bilemez. Minnet dolu gözlerle dergâhın önünden uzaklaşır. Hemen o parayla akşam yapacağı yemekleri için gerekli harcı alır. Bir iki konu komşu çağırıp akşam yemeklerini yetiştirir. Böylece oğlunu mahcubiyetten kurtarır.)

Saygısız davrananları uyarır (Türbe yakınlarında bir yorgancı varmış. Bu yorgancı türbenin önünden her geçişinde durup Fâtihasını okurmuş. Birgün acele bir işi olduğu için dua etmek için duramamış. Hızlıca yürürken Fâtihasını okuyup türbeye doğru üflemiş. Gece yatarken Şeyh Sâlih Hazretleri bu zatın rüyasına girmiş ve ona "Durup bir Fâtiha okuyacak kadar zamanın yokmuydu da üfleyip geçtin" demiş (KK270).

Senede iki defa Salih Efendi kütahyalı ihvanla beraber Kütahya'dan çıkıp Gerede'ye Hacı Halil Efendiye bayram ziyaretine giderler. Atlarla yola çıkarlar. Gerede yakınlarında ilkbahar mevsimi seyelan zamanıdır. Özellikle nisan ayı. Her zaman geçtikleri ırmaktan geçmek isterler. Ama bu defa ırmak çok doludur, geçme imkanı yoktur. Köprü var ama 10 km ileridedir. Dervişler:"Sultanım buradan geçemeğiz sel bizi götürür." derler. Salih Efendi Aziz :”Hadi siz köprüye gidin.” Der ve kendisi atını o coşkun ırmağa sürer. Arkadaşları: “Eyvah sele kapıldı, at kaybolur, çıkıyor, bir var bir yok!” derken sonunda Şeyh Salih Efendi atıyla birlikte selden çıkar yoluna devam eder. Gerede'ye vardıklarında sohbet oturmuşlar. Şeyh Hacı Halil Efendi, Salih Efendi'ye dikkatlice bakarak : Gel gör bakalım yaptığın işi beğendin mi?" diye göğsünü açar birde ne görsün atın nal

izlerini göğsünde görür.”Başımıza iş çıkardın bak gör!” demiş. Celalli olması sebebiyle Salih Efendi’ye kısmen Deli salih kısmen Derviş Salih diye ad takılmıştır (KK270).

Bir gün Derviş Mehmet ile yolda yürürlerken çoluklu çocuklu bir kalabalık görüyorlar. Şeyh Hazretleri ne olduğunu anlamak için kalabalığın arasına giriyor ve bir de bakıyor ki çocuklar bir tane karga bulmuşlar aralarına almışlar oynuyorlar. Şeyh Hazretleri kuşu eline alıyor ve kafasını çekip kopartıyor. Çocuklar feryat figan içinde "amca bizim kuşumuzun kafasını niye kopardın" diye ağlaşmaya başlıyorlar. O an oradan geçerken olaya şahit olan halk da "koskoca Şeyh kuşun kafasını niye kopardı" diye serzenişte bulunuyorlar. Salih Efendi gülümsüyor ve kuşun kafasını gövdesine yapıştırıp uçuruyor. Bu olay tüm Kütahya’da duyuluyor. Kulaktan kulağa yayılıyor. Şeyh Sâlih Efendi’nin tekkesine akın akın insanlar doluyor.)

Şeyh Mehmet Efendi’nin keramet ehli bir evliya olduğuna inanılmaktadır. Hakkında anlatılan kerametlerden birine göre Şeyh Mehmet Efendi, ölmeden on gün önce gömülmesini istediği yeri söylemiş ve ölümünden kırk gün sonra mezarının açılmasını, eğer vücudu bozulmuşsa tekrar kapatılarak üzerinde nalbant dükkânı açılmasını, şayet vücudu bozulmamışsa bıraktığı para ile üzerinin tekrar kapatılmasını vasiyet etmiştir. Nihayetinde ölümünden sonra vasiyeti yerine getirilmiş ve vücudunun hiç bozulmadığı görülmüş ve mezarı bir türbe haline getirilmiştir (Duru, 2010, 60).

Senede iki defa Salih Efendi kütahyalı ihvanla beraber Kütahya’dan çıkıp Gerede’ye Hacı Halil Efendiye bayram ziyaretine giderler. Atlarla yola çıkarlar. Gerede yakınlarında ilkbahar mevsimi seyelan zamanıdır. Özellikle nisan ayı. Her zaman geçtikleri ırmaktan geçmek isterler. Ama bu defa ırmak çok doludur, geçme imkanı yoktur. Köprü var ama 10 km ileridedir. Dervişler:”Sultanım buradan geçemeğiz sel bizi götürür.” derler. Salih Efendi Aziz :”Hadi siz köprüye gidin.” Der ve kendisi atını o coşkun ırmağa sürer. Arkadaşları: “Eyvah sele kapıldı, at kaybolur, çıkıyor, bir var bir yok!” derken sonunda Şeyh Salih Efendi atıyla birlikte selden çıkar yoluna devam eder. Gerede’ye vardıklarında sohbet oturmuşlar. Şeyh Hacı Halil Efendi, Salih Efendi’ye dikkatlice bakarak : Gel gör bakalım yaptığın işi beğendin mi?” diye göğsünü açar birde ne görsün atın nal izlerini göğsünde görür.”Başımıza iş çıkardın bak gör!” demiş. Celalli olması sebebiyle Salih Efendi’ye kısmen Deli salih kısmen Derviş Salih diye ad takılmıştır (KK270). Ateşte yanmama (Şeyh Salih Efendi’nin devrinde Yenimahalle (Zafer Cami’nin bulunduğu yer), Rumlar Mahallesi’ydi. Orada büyük bir yangın çıkar ve mahalle tamamen yanar. Birkaç gün sonra yangın söner. Her taraf kül kömür içindedir. Ulemadan bir arkadaşı ile Şeyh Salih Efendi, yangın yerini gezer (Sır, ?, 22-23).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Şeyh Salih Efendi, şeyhini görebilmek için, onun mübarek ellerini öpüp feyz almak diler. Atını hazırlar, yola çıkar. Tam o sırada yağmur yağmaya başlar. Yağmur şiddetini artırdıkça artırır. Şeyh Salih efendi gitmekte kararlıdır. Derken bir dere kenarına gelir, gelir gelmesine ama sel derenin üstündeki tahta köprüyü götürmüştür. Umutsuzluğa düşmeden “Ya şeyhim ya şeyhim” diye atını sürer ve karşıya geçer. Şeyhinin yanına geldiği zaman şeyhi “ Salih ne yaptın?” dediğinde Şeyh Salih Efendi göğsünü açar ve atının naz izlerini gösterir (Sır,1997,4).

Efsanelerdeki motifler: Zor durumda kalanlara yardım etme (

Hayvanı diriltme, bedeninin bozulmaması, su üzerinde yürüme Hızır ve diğer gayb erenleriyle görüşme, gaybı bilme, bedeninin bozulmaması,

Türbe-Yatır No: 197- Şeyh Buhari Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Gümüşeşik Tekeksi- Şeyh Buhari Türbesi. Şeyh Buhari Türbesi, Gümüşeşik Tekkesi olarak tanınmaktadır. 1839 da Mehmet Dilaver Paşa, Numan Mescidini ve hazinesinde bulunan türbeyi imar ettirmiştir. Onarım esnasında tekkenin eşliğini gümüşle kaplattırdığı için Gümüşeşik Türbesi denilmektedir Hiçbir kitabesine rastlanmamıştır (Anonim Kütahya İmar Komisyonu Raporu, 1960, 35)..

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Saray Mahallesi, Türbe Sokağında, Gümüşeşik sitelerinin hemen karşısında bulunmaktadır. Tekkenin çevresi bahçe duvarı ile çevrilip etrafı ağaçlandırılmıştır. Türbeye girişte sol tarafta bir sebil bulunmaktadır.

Mimari yapısı: Türbe kesme taşlarla yapılmış, üstü kubbe şeklinde inşa edilmiştir. Tekkenin batı kısmında Hüseyin Gazi Paşanın mezarı bulunmaktadır. Çalışmamızda Tuna Müdafisi Gazi Hüseyin Paşa⁴⁸'yi bağımsız bir çalışma olarak vermek yerine Gümüşeşik Tekkesi girişindeki mezarı ile vermeyi i tercih ettik. Hüseyin Paşa, devlete olan görevlerini yerine getirdikten sonra bir müddet Üsküdar'daki konağında kalmış, sonra Kütahya'ya gelerek Ahırardı'ndaki konağında son günlerini geçirmiş ve 20 Mart 1865 tarihinde vefat ederek Gümüşeşik Zaviyesinde defnedilmiştir (Uzunçarşılı, 1932, 146).

Türbeye giriş kapısı boyu yaklaşık 1.70 cm olup kapının tam üstünde tekkede yatanlar hakkında bilgi veren bir kitabe bulunmaktadır.

Türbeye girildiği zaman sağ tarafta üç adet sanduka bulunmaktadır, sandukaların boyu yaklaşık 2.20 cm olup üzerleri yeşil örtü ile örtülmüştür, bu sandukaların Şeyh Buhari Hazretleri, eşi ve çocuğuna ait olduğu kaynak kişi tarafından aktarılmıştır. Sandukanın birinin üzerinde yeşil örtü bulunmaktadır. Türbenin sol kısmı mescit şeklinde tasarlanmış ve türbe içi duvarları ayet-i kerime süslenmiştir. Türbenin üç büyük bir de küçük toplam dört penceresi bulunmaktadır. Türbe, yazın öğrencilerin din dersleri aldıkları bir mekân olarak düzenlenmiştir.

Gümüşeşik Tekkesi harabe bir haldeyken 1998 yılında belediye tarafından yeri istimlak edilip restore edilmiştir (KK272).

---

⁴⁸ Uzunçarşılı, Kütahya Şehri, 1932, s.243.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Hüseyin Gazi Paşa Plevne Savaşında düşmanla vuruşurken parmağı koptuğu halde elini cebine koyarak savaşa devam etmiştir. Bunu gören bir askeri ‘Paşam eliniz kanıyor’ dediğinde, ‘Askerin moralini bozma ‘deyip savaşa devam etmiştir (KK271).

Türbede yatanlar, Şeyh Buhari Hazretleri, eşi ve çocuğudur. Türbenin bahçesinde yatan kişi de Plevne kahramanı Hüseyin Gazi Paşa’dır (KK271).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma ve Salı günü, üç aylar.

Toplumsal ziyaretler / Törenselsel Ziyaretler: Üç aylar.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Dilek ve istek için,

Uygulamalar: 1) Adak ve Hayır: Gümüşeşik Tekkesinde adak adama gibi bir uygulamanın olmadığı sadece kadınların Cuma günleri toplanıp Kur’an-ı Kerim okuyup, namaz kıldığı belirtilmiştir (KK189). Başka bir uygulama da Salı ve Cuma günleri kadınlar toplanır, gözleme yapıp gelene gidene ikram edip dua ederler (KK189). Başka bir uygulama da geçen yıla kadar Ramazan ayında teravihler kılınmasıdır.

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Hüseyin Gazi Paşa Plevne Savaşında düşmanla vuruşurken parmağı koptuğu halde elini cebine koyarak savaşa devam etmiştir. Bunu gören bir askeri ‘Paşam eliniz kanıyor’ dediğinde, ‘Askerin moralini bozma ‘deyip savaşa devam etmiştir

Türbe-Yatır No: 198- Seyit Ebul Vefa, Cefa, Sefa

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Seyyit Ebu’l Vefa-Cefa-Sefa.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Börekçiler Mahallesi, Pınar Sokak’ta, Acem Dağı’nın eteğinde, evlerin arasında kuytu bir alanda kalmış bir yatırıdır. Sokağın başında Kuruşçeme camii, yanı başında ise gasilhane yer alır. Etrafı taşlarla çevrilidir. İki tarafı yüksekçe kalebodurlarda işlenmiş bir duvar, bir tarafı ev ve sokağa bakan tarafı ise demir parmaklıklarla çevrilidir. Buraya üç basamaklı bir merdivenle çıkılır. Kilitli olmayan demir kapıdan rahatça içeri girilir. Zemini, beton ile kaplıdır. Üstü açık, oldukça bakımsızdır. Mezarların çevresi beton taşlarla çevrili ve üzerlerinde süs ağaçları dikilidir. Yan yana üç adet mezar vardır, baş ve ayak uçlarında bulunan taşlar birbirinin

benzeridir. Bir tanesinin baş ucundaki mezartaşı kırıktır Türbenin demir korkuluklarına şu levha takılmıştır: Seyyit Ebu'l-Vefa, Ebu'l-Cefâ ve Ebu'l-Sefâ

Mimari yapısı: Yatır

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Güner'in çalışmasında Kütahya'nın iki numaralı Mahkeme defterinde (11 şevval 1175) görülen kayıta da buranın bir tekke olduğu yazılmaktadır (Güner, 1964, 102). Buradaki yatan zatlardan Abdal Ece ve Seyit Ebul Vefanın da tekke şeyhi oldukları belirtilmiştir.

Halk arasında "üçler" olarak anılmakta ve Seyyit Ebu'l- Vefâ- Sefâ- Cefâ'nın kardeş oldukları söylenmektedir (KK271). Kadınlar (Abdal Ece) nin kadın (evliya) olduğuna inanıyorlar ve sorduğumuzda burada kadın Dede yatıyor demektedirler (Kalyon,2000, 324).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Ziyaret maksadıyla, sıkıntılardan kurtulmak için, 2) Askerden sağ salim dönmek için,

Toplumsal: 1) Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar:

Uygulamalar: 1) Askere gidecekler için: Askere gidecek olanlar, bir yere gidecek olanlar gelip burada dua eder. Eskiden mum yakılırken ancak şimdi mum yakmaz. 32 yıldır türbenin solundaki bu evde oturuyorum buraları silip süpürüp, sıkıntım olduğunda dua ediyorum. Türbenin hakkında tek bilgim üç kardeş olduklarıdır (KK271).

2)Yağmur duası için: Geçmişte yağmur yağmadığı zamanlarda gidilen bir yerdir. İnsanlar, yağmur yağmadığı zamanlarda buraya saç kurup gözleme yaparlar, fakirlere, çocuklara ve yoldan geçenlere dağıtırlarmış (Öz, 1996, 87).

Türbe-Yatır No: 199- Süvari Haydar Efendi, Fevzi Efendi, Gazi Ali Baba

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Haydar Efendi-Fevzi Efendi- Ali Baba. Yönetici ve asker oldukları için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Eski Hükümet Konağı Caddesi'nde, adliyenin sol tarafında, yol kenarında etrafı beton korkuluklar ile çevrili bahçe içerisinde. Bahçe ile adliye arasında, uzun bir kaldırım yer almaktadır. Avlunun içerisi çimenler ile kaplı ve içinde büyük, uzun servi ağaçlar bulunmaktadır. Burada üç mezar yan yana, aralarında bir kişi geçebilecek kadar az mesafe vardır. Üstleri açık, kabirlerin çevresi ise yerden 20 cm kadar yükseklikte betonla sıvanmış, betonun üstüne de demir parmaklıklar yerleştirilmiştir.

Mimari yapısı: Yatır

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: 1814'de Kütahya'da doğan sipahi zade olması nedeniyle yüzbaşı rütbesiyle orduya alınan Mehmet Haydar Efendi (Süvari Yüzbaşı Haydar Efendi) Kütahya'da yüzbaşı olarak görev yapmaktayken istifa edip "Damsarsan" diye meşhur olan Rifai Şeyhi Hasan efendiye intisap etmiştir (1842) Şeyhi Hasan efendinin vefatı üzerine yerine halef olan Şeyh Haydar efendi, Kütahya Kaymakamı Mehmed Nebil Paşa'nın hükümet yanındaki (şimdi adliye binası) "Gazi Ali Baba" Türbesi'ni tamir ve tevsi ederek tekke haline getirmesi üzerine, vefatına kadar burada şeyhlik vazifesini sürdürdü (Vefatı 1297 H. 1880 M.) 63 yaşında vefat eden Şeyh Haydar efendiye oğlu Fevzi efendi halef olmuştur. Haydar Efendi'nin Seyfüs Sofiyyin adlı matbu bir eseri vardır (Uzunçarşılı, 1932, 248).

Uzunçarşılı, Ali Baba hakkında ise Germiyanlar zamanında yaşamıştır şeklinde küçük bir not düşmüştür (Uzunçarşılı, 1932, 152).

1297 yılından tekkelerin ve zaviyelerin kapanmasına kadar Hafız Hasan Fevzi efendi ve vefatı ile oğlu Şeyh Mehmed Hadi efendi postnişinlik yaparak Rifai tarikatının burhanları ve zikirleri ile müminlerin, aşk ve meşkini arttırmak ve iyi birer insan olarak cemiyete faydalı olmaları için hizmet vermişlerdir.

Halk arasında savaşlarda çarpışmış askerler olduğu rivayet edilmektedir. Baç uçlarındaki yazılarda da isimlerinin başında unvanları belirtilmiştir. Buna rağmen onun da savaşlara katılmış ve cesaret örneği göstermiş olduğu rivayet edilmektedir (KK273).

Bu kabirler, baş uçlarında yazdığına göre Fevzi Efendi (1862-1921), Süvari Yüzbaşı Haydar (1814-1880) Efendi ve Gazi Ali Baba (H.1318-1410)'ya aittir. Doğum ve ölüm yıllarını buradan öğrenmekteyiz. Tarihi şahsiyetleri hakkında Güner'in ve Kalyon'un çalışmalarında; Şeyh Haydar Tekkesi'nin içerisinde bulunan bu kabirlerin üzerine türbe yapılacak diye yıkılmasına rağmen istimlak edilmiş ve bu şekilde bırakılmışlardır. Gazi Ali Baba tekkenin postişlerindedir. Bunu kayıtlardan öğrenebiliyoruz. "“Tarikat-ı aliye'den Kütahya'da vaki Kutb-ül arifin ve Gavs-ül vasilin Gazi Ali Baba hangahı postnişini ile dervişlerin doyurulması için, Kütahya Sancağı emvalinden beş kuruş itibariyle tanesi yetmiş beş dirhem hesabıyla her gün on çift ekmek, bir okka et, 375 dirhem iç yağ, 100 dirhem sade yağ ve 15 kuruş aylık üç okka yağ karşılığı vazife ile postnişinlik cihetine (21 R. Evvel 1282) senesi beratıyla mutasarrıf olan Şeyh Haydar efendi, bu kerre vefat ettiğinden, yerine aynı

vazife ile oğlu Şeyh Hafız Hasan Fevzi ef. nin imtihanla getirildiği 20 R. 1298 H (1881 M.)
”Güner,1964;86.; Kalyon,2000, 258-259).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Dua için,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Kütahya'nın genelinde olduğu gibi Cuma günleri ziyaret edilir. 1)Sınavlarda başarılı olmak için, 2)Talihinin açılması için(KK274).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Sınavda başarılı olmak için: Alan çalışması sırasında orta yaşlı bir kadının kalemini buradaki mezarların taşlarını sürttüğünü ve dua ettiğini gözlemledim. Yol üzerinde olduğu için dikkatin çeken kişilerce dua edilir (KK273).

Ödül ve cezalar: Saygısızlık yapan kişilerin başlarına felaket geldiğine inanılır (KK274).

Türbe-Yatır No: 200- Öksüz Oğlan Ahmet Efendi.

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Öksüz Oğlan Ahmet Efendi.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. İstiklâl Mahallesi Öksüzdoğan Sokak, Öksüzdoğan Camii kenarında yer alır. Mezar yoktur iki tane mermer sütun yer alır. Kendi adıyla anılan Öksüzdoğan kabristanının kenarında iki mermer sütun arasında gömülü olduğu söylenir. Kabri iyice belli değildir. Kitabesi yoktur

Mimari yapısı: Yatır

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Mescidi, çeşmesi, tekkesi ve namına izafe edilmiş mahallesi ve kabristanı bulunması önemli bir zat olduğunun kanıtıdır (Güner, 1946, 108).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Namaz vakitleri, dini günler (KK275).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çeşitli amaç, niyet ve maksatlarla ziyaret edilir (KK275).

Türbe-Yatır No: 201- Yunus Dede.

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yunus Dede. İsmi Yunus olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Türbe, Sultanbağı Mahallesi, Dükkancık Sokağının Terkos Sokağı bağlayan kısmında bulunmaktadır. Sokaktan bakıldığında bir bahçeyi andıran görüntüsü vardır. Çevresinde türbe olduğunu belli eden bir tabela yoktur. Bu civarda oturan mahalleli tarafından bilinmektedir. Dışarıdan bakıldığında Mezar görülmemektedir. Mezar yaklaşık iki metre eninde, beş metre de uzunluğa sahiptir. Üst üste koyulmuş taşlardan oluşturulmuştur. Mezarın üstünde ikisi kesilmiş üç ağaç vardır. Giriş kapısı oldukça küçük tahta bir kapıdır. Mezarın dış kısmında kurumuş iki tane çeşme bulunmaktadır.

Mimari yapısı: Yatır

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Yunus Dede mezarının yanında bir tane çeşmesi vardır. Yunus Dede hakkında kullanılan bir diğer isim de Evliya türbesidir. Kitabesi olmadığı için hakkında bir şey bilinmemektedir. Burada yatan kişi veli olarak kabul edilmektedir.

Rüyalarda genelde namaz kılıyorken, Kuran okuyorken görülmektedir. Yaklaşık boyu altı metredir. Rüyasında Yunus Dedeyi türbe etrafında dönerken ve çok kalabalık bir şekilde türbe etrafında döndüğünü kaynak kişimiz görmüştür (KK276).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Genelde perşembe akşamları ve cuma günü ziyaret edilir (KK276).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Dua: Ziyarete gelenler yan tarafta bulunan kapısından içeri girerek dua okur bunun yanında Yasin ve Tebareke okurlar (KK276).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Dua:Ziyarete gelenler yan tarafta bulunan kapısından içeri girerek dua okur bunun yanında Yasin Tebareke okurlar. Genelde Perşembe akşamları ve Cuma günü ziyaret edilir. İlk başlarda mum yakma olurdu ancak daha sonraki yıllarda bu da ortadan kalktı. Ön tarafında bulunan çeşmeden üç dört yıl öncesine kadar su akmaktaydı ancak yeni taşınan komşunun bu çeşmede bulaşık yıkamasından sonra rüyasına girmiştir ve ondan sonra suyu kapatmışlardır (KK276).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Yatırım yakınında oturanlar rüyalarında dedeyi görürler ve seslerini duyarlar.) halka felaket göndermek (Çeşmenin suyunun kesilmesi)

Türbe-Yatır No: 202- Sakıp Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Sakıp Dede. İsmi Sakıp olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Sakıp Dede, Dönenler Camii olarak adlandırılan Hezar Dinari Mescidi içeridedir Sakıp Dede, Dönenler Camii içinde bulunan Celaleddin Ergun Çelebi'nin sandukasının yanında sağdan birinci sırada bulunan kabirde yatmaktadır.

Mimari yapısı: (bk. Ergun Çelebi bölümüne)

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Anadolu'da yetişen büyük Allah dostlarındandır. Adı Mustafa'dır. Endülüs'ten İzmir'e göçen bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Doğum tarihi belli değildir. Babası ticaretle uğraşır (Arı, 2003, 1).

Sakıp Dede doğmadan önce annesi Halime Hatun, rüyasında mübarek bir zat görür. O zat "Allahû Teâla, sana üç beş gün içinde bir oğul verecektir. Gözünü aç, onun kıymetini bil. O, bizim yüksek oğlumuz olacaktır. Sana da dünya ve âhirette faydası çok olacaktır." der. Annesinin bu rüyasından birkaç gün sonra Sakıp Dede doğar.⁴⁹

Sakıp Dede, henüz yürümeye başladığı sırada babası ticaret için Mısır'a gider Yıllarca kendisinden hiçbir haber alınamaz. Bir gün yoksulluktan bir köşede annesinin ağladığını görünce çok sarsılır. Bir köşeye çekilip oturur. O sırada elinde erzak ve mektupla bir zat, kapıyı çalar. Babasının pek yakın bir zamanda geleceğini öğrenir (Araz, 2006, 707).

İlk tahsilini İzmir'de alır, daha sonra İstanbul'da Fazıl Mustafa Paşa'nın gözde talebesi olur.Bu dönemde Mevleviliğe ilgi duyar, sırasıyla Bursa, Konya yolculukları ve eğitim dönemlerini tamamlar. 1674 yılında Edirne'ye giderek Seyyid Muhammed Dede'nin yanında çile çıkartarak Dede olur (Altun, 2003, 2)1690 yılında Kütahya Mevlevihanesi Şeyhliğine tayin edilmiş ve böylece Sakıp Dede'nin 46 yıllık velut dönemi başlamıştır.

Sakıp Dede, her kimden gelirse gelsin, eza ve cefâlara karşı şikayette bulunmaz. Onlarla güzel ve tatlı şekilde konuşarak dost olmayanları da dost yapardı. Aleyhinde olanların bir kısmı onun bu halleri karşısında tövbe edip ona talebe olurdu. Bir Cuma günü İbrahim adında bir zat, Aksu'ya giderken yolu Sakıp Dede'nin dergâhının yanından geçti. Dergâha girip:

⁴⁹ Türkiye Gazetesi, Evliyalar Ansiklopedisi, İstanbul 1992, c.X, s.165

- Bana fırsat verseler bütün dedelerin ayaklarını kırardım, dedi.

Ayrılıp giderken, dergâha yakın bir yerde düştü ve ayağı kırıldı. Ömrünün sonuna kadar bu derdi çekti.

Sakıp Dede'nin Sefine-i Nefise-i Mevlevîye isimli eseri Mevlânâ soyundan gelen çelebilerin, Mevlevî Şeyhlerinin ve bu tarikat içerisinde isim yapmış isimlerin biyografilerini verdiği eseridir. Sâkıb Dede bu eseriyle, bilhassa Mevlevîler arasında önemli bir yer kazanmıştır

Sakıp Dede'nin ayrıca şiirlerinin toplandığı bir Divan'ı vardır. Samimi ve bir coşku halinin terennümü niteliği taşıyan şiirlerinde lirik bir hava hâkimdir (Araz, 2006, 708).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Bakınız Ergun Çelebi Türbesi.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Dua için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Ergun Çelebi ile aynı mekânı paylaştıkları için Ergun Çelebideki uygulamalar burada da uygulanır (KK277).

Ödül ve cezalar: Bedduanın tutması (Sakıp Dede, her kimden gelirse gelsin, eza ve cefâlara karşı şikayette bulunmaz. Onlarla güzel ve tatlı şekilde konuşarak dost olmayanları da dost yapardı. Aleyhinde olanların bir kısmı onun bu halleri karşısında tövbe edip ona talebe olurdu. Bir Cuma günü İbrahim adında bir zat, Aksu'ya giderken yolu Sakıp Dede'nin dergâhının yanından geçti. Dergâha girip:

- Bana fırsat verseler bütün dedelerin ayaklarını kırardım, dedi.

Ayrılıp giderken, dergâha yakın bir yerde düştü ve ayağı kırıldı. Ömrünün sonuna kadar bu derdi çekti.

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Doğum öncesinde fevkalade haller (Sakıp Dede'nin dünyaya geleceği annesine önceden haber verilir.)

Tabiat varlıklarını hükmetme (Çok kış olduğunda "Ya İodos" diye seslenir, çok geçmeden havanın yumuşadığı görülürdü.)

Halkı felaketlerden koruma (Himayesine girdiği Fazlı Mustafa Paşanın çocuğu olmaz. Sakıp Dede'nin gelişinde birkaç yıl sona Paşa'nın çocuk sahibi olması Dede'nin kerametine bağlanır. Meydana gelen yangınların Paşanın konağına gelince durması, mahallede her evi saran taun (veba) hastalığının konağa sirayet etmemesi Sakıp Dede'nin kerameti olarak görülür (Altun, 2003, 6).

Türbe-Yatır No: 203- Hıdırlık

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Hıdırlık – Hıdırlık Mescidi. Yaşar Ocak'ın İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü adlı çalışmasında Hızır'ın Türkiye'deki makamlarından birisi olarak "Kalenin yakınlarındaki bir tepe Hızırlık diye geçer." Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Hızırlık Tekkesi⁵⁰ olarak not düşülmüştür (Ocak, 1999, 112).

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Kütahya'nın güneyinde aynı adı taşıyan tepe üzerinde ağaçlar arasındadır. Hıdırlık tepesi olarak geçen yeri halk mesire yeri olarak kullanılmaktadır. Burada Selçuklu döneminden kalma birde mescit vardır. Kütahya'yı Selçuklu Devleti emirlerinden İmadeddin Hezar Dinari fethetmiştir. Bahaettin Veled Hazretlerinin özel ilgisine nail olmuştur. İlk girişiminde başarılı olamamıştır fakat üçüncü gün fetih nasip olmuş uyku aleminde kendine verilen emir ve işarete uyarak bugün Hıdırlık denen yere bir makam yaptırmıştır. Fetih, Hızı gününe tesadüf ettiği için şenlik düzenlenmiştir. Selçuklar ve Germiyanlılar zamanında da bu şenlikler sürdürülmüştür (Mehmet Ziya, 2009, 242). *Mimari yapısı:* Kare planlı ve kubbe ile örtülü olup, önünde geniş bir kemer biçiminde dar bir eyvanı vardır. Selçuklu dönemine ait mescit 1984 yılında onarım görmüştür. Kütahya'yı fetih eden Selçuklu beylerinden Dinâr'i tarafından yaptırılan bu mescit, Kütahya'nın güneyinde Hıdırlık tepesinde ağaçlar içerisinde kaya bloğu üzerine oturtulmuş bir yapıya sahiptir.

1984 yılında Kütahya'nın mümtaz simalarından ressam Ahmet Yakupoğlu tarafından restore edilip, çinilerle süslenmiştir ve kubbenin üzeri karo seramikle geometrik desenli olarak kaplanmıştır. İç kısmına da karo mozaik döşenmiştir. Çevresi de piknik yeri olarak alt yapısıyla yeniden tanzim edilmiştir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Yaklaşık 750 yıllık bir mazisi bulunan ve kitabesinden 1243-1244 yılında Gıyaseddin Keyhüsrev devrinde Anadolu Selçuklu emirlerinden İmâmüddin Hezâr Dinâr'i tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi, Hezar Dinari'yi Germiyanlı veziri gibi göstermekle birlikte, onun bin altınla burada gömülü olduğunu eklemekle birlikte tekkeler arasında Hıdırlık'ı da saymaktadır. Sakıp Dede'de onu Sultan Veled'in müridi olarak göstermektedir. Tarihi gerçekler ise bunların hiçbirine uymamaktadır (Altun, 1982, 222). Hezar Dinari'nin kabri ise, Sadeddin Cami denilen mescide medfundur (Uzunçarşılı, 1932, 24).

---

⁵⁰ Uzunçarşılı, Evliya Çelebi'nin Hezar Dinari Mescidini türbe sandığını bunun yanında daha öncesinde türbe ve kabrin olduğunu belirtmiştir(Uzunçarşılı, 1932, 275)

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hıdrellez⁵¹ ve Pazar günleri (KK278).

Ziyaret sebepleri:

1) Askerden sağ salım dönmek için, 2) Her türlü dilek için, *Bireysel:*

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Buraya her türlü muradı olanlar gelir. Mescidin etrafında üç defa dönerek ufak taşlardan 41 tane toplanır. Bu sırada üç İhlâs ve bir Fatıha okunur. Sonra "Allahım muradımı ver" denir. Dileğin ne ise söylersin "Allahım muradımı ver ki taşları yerine koyayım" diyerek taşlar eve götürülüp saklanır. Muradın olmayacaksa veya çok gecikecek ise taşlar kaybolur. Muradın olursa mescidde iki rekât namaz kılınp, Yâsîn okunarak taşlar yerine konur. Bu hâdise birçok kişi tarafından denenmiş, muradları olmayacakların getirdikleri taşlar evden kaybolmuştur (Öz, 1996, 73).

Bazı kişiler mescidin içindeki bir deliğe taş atarlar. Eğer bu delikten üç taş atıp geçirirlerse dilekleri olacak demektir.

Burası yüksekçe bir yer olduğu için geçmiş yıllarda asker aileleri, askerlerin yolunu gözlemek için buraya çıkarlar. Askere gidenlerin sağ salım dönmeleri için burada duâ ederlermiş (KK278).

Türbe-Yatır No: 204- Dört Direkli

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Dört Direkli. Türbenin mimari şeklinden dolayı bu isimde anılmıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Sultanbağı Mahallesinin üst kısmında Gediz Caddesi üzerinde son zamanlarda yapılmış olan fevkani Dört Direkli veya Sultanbağı Camii olarak tanınan yapının doğusunda, yol kenarındadır (Altun, 1982, 234). Üstü açık, etrafında mermer dört sütun ve bu sütunların arasında demir parmaklıklar bulunmaktadır. Güner'in çalışmasında kubbesinin yıkıldığı belirtilmiştir (Güner, 1964, 104). Bu dört sütunlardan ve yanındaki Dört Direkli Camiî'den dolayı bu ismi almıştır.

Mimari yapısı: Daha önce dört sütuna dayalı açık bir türbe bulunduğu anlaşılır. Camii inşaatı ve yol çalışmaları sırasında kalıntıları ortaya çıkartılarak onarılmıştır. İçinde üç büyükçe lahit bulunan türbenin dört köşesinde, eskiden bir kubbe veya çatıyı taşıdığı anlaşılan dört yuvarlak mermer sütun ile devşirme kaideleri alçak birer duvarla birleşmiştir. Sütun başlıkları XVI. Yy'ın klasik

---

⁵¹ Filiz Meydan, Kütahya'da Hıdrellez Geleneği, Türk Kültüründen Derlemeler, Hıdrellez Özel Sayısı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s.113-121

başlıklarından olmakla birlikte sütunların kaidelerinde kullanılan parçalar devşirmedir (Altun, 1982, 364).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: İçerde üç kabir bulunmakta. Kabirlerde yatanlar hakkında çeşitli görüşler vardır: Bir görüşe göre içerde yatan zâtnın ismi Ahmet Efendi diğer iki kabirde de eşi ve oğlunun yattığı; ikinci bir görüşte bu zâtların aslında dört kişi olduğu seyahet ederken Kütahya’da vefat ettikleri için buraya gömüldükleri diğer dördüncü kişinin de türbenin yan tarafında bulunan Dört Direkli Fırını’nın altında bulunduğu; üçüncü bir görüşte Hazırlık Sultan adıyla da bilinen bu şahsın Yorgun Çelebi ve Acar Sultan’ın kardeşi olduğu diğer iki kişininde Hazırlık Sultan’ın yakınları veya camiî görevlileri olduğudur (Anonim Kütahya İmar Komisyonu Raporu, 1960, 36).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü ve Üç aylar (KK279).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Dua ve adak için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yol üzerinde olması nedeniyle kadınla dua etmekte, dileklerini dile getirmektedirler (KK279;KK327).

Türbe-Yatır No: 205- Yakup Bey Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yakup Bey Türbesi ve Gök Şadırvan. Mimarisi nedeniyle “ Gök Şadırvan” olarak isimlendirilmiştir.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Ulu Cami’nin kuzey- batısında bulunan kendisi tarafından H. 814 (M1411) yılında yaptırılan ve kendi adıyla anılan medresenin bitişiğinde bulunan İmaret Mescidi’nin içindeki mihrabın arka tarafına 1429 ocağında defnedilmiştir(Uzunçarşılı, 1969, 51) 1935 yılına kadar bir kısmı ayakta olan medrese bu tarihten sonra ortadan kaldırılmıştır. Eskiden Vahit Paşa İl Halk Kütüphanesi olarak kullanılan bölüm ve türbesi ayaktaadır (Altun, 1982, 258).

Mimari yapısı: Bugün Ulu Cami’nin batısında bir avlu içinde imareti yer alır. Mescit olarak da kullanılmasına rağmen yakın zamanda 1999 yılından bu yana Çini müzesi olarak hizmet vermektedir. Türbe mihrap hizasında parmaklıklara ayrılmıştır. Güney cephesinde bulunan pencereden ışık alır. Sanduka ve sanduka zemini altıgen ve üçgen formlu tek renk sırlı çinilerle kaplanmıştır. Altıgen formlu çiniler 190 mm boyutlarında olup firuze tek renk çini ile kaplıdır. Altıgen çiniler arası 95mm boyutlarında tek renk lacivert sırlı çinilerle dolgulaştırılmıştır. Sanduka

zemininin altıgen, üçgen tek renk sırlı çini döşemesini dikdörtgen şeklindeki çinilerle örtülüdür (Şahin, 1982, 116). Eşine ait olan kabir çinisizdir.

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde şu şekilde geçer: Ve Balıklı hammâm kurbunda el-Mevlâ Ya'kûb Kütâhiyye monlâsı iken merhum olup mükellef ü müzeyyen türbesi vardır. Seng-i mezarında târîhleri muhteşemâne bir kabr-i ma'mûrdur (Okumuş, 2007,25).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Germiyan beylerindendir. 1387 de vefat edern babası Süleyman Şah'ın yerine tahta geçer. Babası tarafından Osmanlı Şehzadesi Yıldırım Beyazid'e kız kardeşi ile birlikte verilen toprakları Sultan Murad hüdavendigârın Kosova da şehit düşmesini fırsat bilerek geri almayı düşünmüşse de Yıldırım Beyazid Kütahyaya gelerek Yakub Bey'le subaşı Hisar Bey tevkif ettirerek onları İpsala Kalesine hapsedirmiştir. 1399 tarihine kadar dokuz sene burada kalmıştır. Sonra bir yolunu bularak deniz yoluyla Suriye'ye oradan da Timur'un yanına gitmiştir. Ankara Muharebesi'nden sonra Osmanlı Devleti'nin dağılması üzerine Yakub Bey, Timur'un buyruğu ile Osmanlılar'ın eline geçmiş bütün yerlere sahip olmuştur (İslam Ansiklopedisi 1964,C.4 768; Uzunçarşılı, 1932, 33-65). Yanında Paşa Kerime Hatun sandukası vardır. Türk Tarihi araştırmacıların tespitlerine göre Orhun Kitabelerinden sonra Dünyada ikinci Türkçe Kitabe II. Yakub Bey'in Taş Vakfiyesi olarak bilinmektedir (Kalyon,200, 59-62). Aslında 39 satır olan ancak 30 satırı okunabilen kitabe bilim adamlarımızca yayınlanmıştır (Uysal,2006,125-141). (Bk Germiyan Döneminde Kütahya)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Türbenin bulunduğu yer bugün çini müzesi olarak kullanıldığı için adak, dilek ve ziyaret işlevi kaybolmuştur.

Ödül ve cezalar: Aşçıoğlu ismail adlı sülale imarethanenin aşçılık görevini yerine getirmektedir. Etsiz yemek çıkmayan imarethanede büyük kazanlarda yemekler daha çabuk pişsin diye odunlar akşamadan küllün içine gömülür bu şekilde daha çabuk yanması sağlanırmış. Sıcak küllün içine konan odunlar gece ateş alır ve yanmaya başlar. İsmail uykusunda bir ses duyar: İsmail kalk imarethane yanıyor yangın çıktı.

Bunun üzerine İsmail uyanıyor bakıyorki odunlar alev almış hemen alevleri söndürüyor (KK189).

Türbe-Yatır No: 206- Ömer Bari

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ömer Bari. İsminin Ömer olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Balıklı Mahallesi, Kütahya il müftülüğünün doğusunda, Barbaros İlköğretim Okulunun kuzeydoğusunda Ömer Bari Hazretlerinin kabri

bulunmaktadır. Yoldan bir metre yükseklikte etrafı beton duvarla çevrili, üstü açık ve demir korkuluklarla çevrilidir. Korkuluklara asılı, Ömer Bari Hazretleri tabelası burada bir zatın mevcudiyetin gösterir. Mezar taşı ve kitabesi yoktur. Mezarın üzerindeki ulu ağaçlar mezarı örtmüştür.

Mimari yapısı: Dört duvar arasında üstü açık yapılar, yadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Haliliye medresesi Müderrisi ve Mütevellisi olduğu bilinmektedir (Güner, 1964,107). Bu kabrin yerini ve yatan zatın ismini İstanbul'dan gelen bir zatın keşfederek, levhasını yazdırmıştır (Kalyon,2000, 304).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Dua etmek için,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Ziyaret amacıyla gidilir (KK281).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yol üzerinde olması hasebiyle dualar edilip, Fatihalar okunur (KK281).

Türbe-Yatır No: 207- İbrahim Sultan I

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: İbrahim Sultan I. İsmi İbrahim olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Lala Hüseyin Paşa Mahallesi, Ertuğrul Gazi Caddesi, Arka sokakta, Zafer Camii'nden Hisar Parkı'na giderken sol taraftadır. Büyük bir kısmı yolun altında bulunan betonarme küçük bir türbedir. Sol tarafı ev, sağ tarafı merdivendir.

Mimari yapısı: Büyük bir kısmı yolun altında bulunan betonarme küçük bir türbedir. Yeşil kapısı demir korkulukla kapatılmıştır. Küçük bir penceresi olan türbe içinde 50 cm. yüksekliğinde bir mezar yapılmış olup, üzerinde yeşil bir örtü ve üç adet geyik boynuzu bulunmaktadır. Yine ziyaretçiler tarafından getirilen tespihler de mezarın üzerinde bırakılmıştır. Ayak ve baş mezar taşı bulunmayan türbenin kenarında mum kalıntıları burada mum adağının yapıldığını gösterir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Anlatılan bir rivayete göre bu zat, Hisar'ın fethinde savaşmış bir erdir. Bir kılıç darbesi ile kafası kopmuş ve kafasını koltuğunun altına alarak savaşmaya devam etmiş. Hisarın kurtuluşunu gördükten sonra burada şehit düşerek şuan mezarının olduğu yere defnedilmiştir (KK238).

Yukarı köşesindeki evde oturan yaşlı kadın, İbrahim Sultan'ı rüyasında görmüş, yeşil sarıklı ve uzun boylu bir dedeymiş. Sırt üstü yatmış, öyle namaz kılıyormuş. Bu şekilde namaz kıldığını, yattığı yere pislik akıtıldığını bu durumdan çok rahatsız olduğunu söylemiş. Kadın, çok korkmuş. O da "Korkma benden sana zarar gelmez" demiş. Kadın ertesi günü mezarın etrafını silmiş, süpürmüştü, temizlemiş (Öz, 1996, 76).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK239).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek ve sıkıntı sonrasında gelinir (KK239).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak ve dua: Burayı ziyarete gelenler içeri girip Kur 'an okurlar, duâ edeler ve mum yakarlar. Hatta kapıya eşarp bağlayanlar da var. Kapı önceden hep açık tutulurdu. İçerideki geyik boynuzlarını çalmaya çalışanlardan dolayı kapı artık kilitli durumdadır, 2) Hayır: İbrahim Sultan'ın çorbayı, çok sevdiği söyleniyor, çorba pişirip, O'nun ruhuna diye dağıtıyorlar. İçeride yanmış mum parçaları ve okumak için Yâsîn-i Şerifler bulunmaktadır. Pişirilen çorbaya halk "tekke çorbası" adı verilmektedir (KK238).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Başını kaybettiği halde savaş devam etmesi ve bugün gömülü oldu yerde şehit olması, öldükten sonra varlığını gösterme.

Türbe-Yatır No: 208- Seyid İbrahim Sultan II

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Seyyid İbrahim Sultan II. İsmi İbrahim olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Kütahya. Meydan Mahallesi'nden Osmanlı Caddesi'ne giden yolun orta kısmında yer alır. Burası Hamza Güner'in çalışmasında "Meydan Mahallesi köprü alanında çay kenarında Yunus Emre türbesi olduğu söylenen yerdeyken şimdi kaldırılmıştır" ifadesi bu türbenin daha sonra rüya sonucunda inşa olduğunun delilidir. Yakınında kendi adı ile anılan incik suyu çeşmesi de bulunur. Mezarın ortasında süs ağacı vardır. Çevre düzenlemesi belediye tarafından yapılmıştır.

Mimari yapısı: Mermer taşlar ile kaplanmış, baş kısmı ise yüksekçe olup en tepesinde altın renkli metal ile ismi yazılıdır. Baş ve ayakucundaki mermer parçasında şöyle yazılıdır: "Hüvel Bâki, Evlâdı Resûl, 17. Batın İbrahim Sultan R. Fatiha" Dört tarafı çevrili mezarlar grubunda değerlendirilebiliriz.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: İbrahim Sultan peygamberimizin soyundan gelmektedir. Bu yüzden Seyyid İbrahim Sultan ismiyle bilinir (KK239).

Bir rivayete göre Seyyid İbrahim Sultan, çobanlık yaparak geçimini sağlayan bir köylüdür. Köyün ağasının yanında çalışıp hayvanları ile ilgilenir. Ağası, hac vazifesini yerine getirmek için bir gün Mekke'ye gider. Ağanın karısı, evinde gözleme yapıp helva kavurmuştur. Bunu gören Seyyid İbrahim Sultan, bunlardan ağasına da götürmeyi ister. Yengesine bir bohça hazırlayıp biraz gözleme ve helva koymasını; sıcak sıcak ağasına götüreceğini söyler. Yengesi der ki "Oğlum, ağan hacıda, çok uzaktadır. Nasıl götüreceksin?". Seyyid İbrahim Sultan, gözleme ve helvayı alarak göz açıp kapayınca kadar Mekke'ye varır. Ağasına, sıcak sıcak yedirir. Göz açıp kapayınca gibi kısa bir sürede gittiği gibi geri döner. Yengesine, ağasına gözleme ve helvayı verdiğini anlatır, ama yengesi buna inanmaz. Gün gelir ağası hacıdan döner. Gelirken yanında Seyyid İbrahim Sultan'ın ona getirdiği yiyeceklerin kaplarını da geri getirir ve karısına der ki "gözleme ve helva, sıcak sıcak çok hora geçti." Bunu duyan kadın, Seyyid İbrahim Sultan'a inanır ve onun keramet sahibi bir zat olduğunu anlarlar. Sırrı açığa çıkan Seyyid İbrahim Sultan, hemen o anda, orada vefat eder (KK240).

Benzer bir rivayet ise şöyledir: Hacı İbrahim Sultan, güllaç ustasının kalfasıymış.17-18 yaşlarındaymış. Evden dükkana güllaç taşımış.Dükkandan eve gelecek erzağı getirmiş.Bir gün ustası Hacc'a gitmiş.Evin hanımı nişasta ile helva yapmış.Hacı İbrahim'e de bir tabak yedirmiş. Hacı İbrahim, yenge helva çok güzel olmuş, bir tabak daha koyarsan ustama götürürüm demiş. Hanım bir tabak daha koymuş herhalde utanıyor, bir tabak daha yemek istiyor demiş.Öğle saatleriymiş.Ustası Mekke'de ikinci namazını kılarken usta sen seversin helvayı diyerek yanbaşına koymuş. Ustasıda bu İbrahim'in sesine benziyor ama herhalde yukarıdan komşular getirdi diye düşünmüş. Aylar sonra usta Hacc'dan gelmiş. Hanımı heybesini temizleyeyim diye silkmış, verdiği kap düşmüş.Keremeti ortaya çıkmış İbrahim Sultan'ın. O da dışarıda eve doğru geliyormuş sokağın ortasında yürürken keremeti ortaya çıktı için Rahim- i Rahman'a ulaşmış (KK239).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü (KK240).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Her türlü dilek için ziyaret edilir (KK239).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak ve hayır için: İbrahim Sultan halk arasında helva hadisesi ile bilindiği için bu civardaki insanlar, Perşembe akşamı veya Cuma sabahı helva yapıp dağıtırlar. Bunun yanı sıra farklı adak adama yoları da vardır. Kurban kesme, bir fakire yardım etme gibi adaklar da yapılır. Çok geçmiş zamanlarda mezarın çevresine mumlar yakılarak bırakılırken günümüzde bu uygulama terk edilmiştir.

Ödül ve cezalar: Saygısızlıkta bulunanlar cezalandırılır. Türbe ve yatırın bulunduğu alana pislik atmak yasaktır, bu yasağın ihlali neticesinde uyarılır ya da cezalandırılır.

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Bir grup kişi sabaha karşı İbrahim Sultan'ın mezarının ordan geçiyorlarmış. Mezarın başında sarıklı birini görmüşler. İçlerinden ne yapıyor bu adam burada acaba? diye düşünmüşler. Yanından geçip gitmişler. Sonra adamı merak edip geriye doğru baktıklarında hala orda bekliyormuş. Biraz daha gittikten sonra tekrar dönüp baktıklarında, yaşlı adamın aniden kaybolduğunu görmüşler (KK239).

Efsanelerdeki motifler: Rüya neticesinde Türbesi'ni yapılmasını istemesi, Tayyi zaman ve mekân (Göz açıp kapayınca gibi kısa bir sürede gittiği gibi geri dönmesi), Öldükten sonra varlığını gösterme.

Türbe-Yatır No: 209- Kadı Şeyh

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kadı Şeyh. Savaşta yaralandığı ve sonrada şehit olduğu için, bu adı almıştır (KK224).

Yeri ve Konumu: Merkez/Kütahya. Paşam Sultan Mahallesi, Işık Sokak'ta bulunan bu türbenin girişinde Kadı Şeyh Türbesi olarak anılır. Paşam Sultan Mahallesi'nden yukarı doğru çıkarken tam olarak kalenin eteğinde yer alan bu türbe, etrafı avlu ile çevrili, üstü kapalı, adeta küçük bir oda şeklinde bir yapının içerisinde bulunur. Tekkenin girişinde koruma altına alınmış tarihi bir çınar yer alır. Çınarın alt tarafında da mahalle çeşmesi vardır.

Mimari yapısı: Türbe, etrafı avlu ile çevrili, balıksırtı tavanlı, dikdörtgen şeklinde, iki penceresi ve bir kapısı olan tekke küçük bir ev görünümündedir. Mavi boyalı demir kapı üzerinde Kadı Şeyh Tekkesi Tamir tarihi 1993 yazılıdır. Köşelerde minderler, küçük tahtadan tabureler bulunur. Duvarlarda Arapça yazılar, süslemeler, resimli duvar bezleri var. Kadı Şeyh'in sandukası, içeriye girişte kapının tam karşısında, etrafı yeşil boyalı tahta parçaları ile çevrilidir. Baş kısmında beyaz bir sarık (imam şapkası) ve sarığın alt kısmında ayet yazılı yeşil bir örtü bulunur. Sandukanın alt kısmı betonla kaplı ve yerden yaklaşık bir metre yüksekliğindedir. Mescit olarak yapılmış bu bina daha sonradan halveti tekkesi olmuştur (Güner, 1964, 89). Belediyenin ilgilenmemesi sebebiyle bakımını mahalle halkı üstlenmiştir. Fakat bilinçsiz boya, badana sebebiyle duvarlarda bulunan yazılar kapatılmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bir rivayete göre Kadı Şeyh, bir savaşta düşmanlarla çarpışırken boynu koparak şehit olmuş ve kafası koltuğunun altında şuan Türbesi'nin bulunduğu yere düşmüştür. Bunu gören halk da hemen onu oraya defnetmişlerdir (KK242).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü, geceleyin ziyaret edilir(KK224). Mübarek gün ve gecelerde hocalar eşliğinde mevlitler okunduktan sonra namazlar kılınır, şeker, lokum gibi ikramlarda bulunulur .

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Evde huzur olması için, 2) Sıkıntıdan kurtulmak için, 3) Para sahibi olmak için, 4) Buraya özellikle Cuma günleri mevlit okumak için gelinir (KK224).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak ve dua için: Burada Paşam Sultan tekkesi ve Türbesi'nde olduğu gibi, Cuma günleri (Cuma namazından birkaç saat önce) kadınlar toplanarak Kur'an-ı Kerim ve mevlid-i Nebevi okurlar ve dua ederler. Ramazan'da da Teravih namazı kılınır. Tekke olarak anılan bu türbe, halk tarafından benimsenmiş ve koruma altına alınmıştır.

2) Bereket getirmesi İçin: Türbenin bahçesinde büyük ve oldukça yaşlı, görkemli bir çınar ağacı var. Türbenin kutsallığı ile bu ağaçta kutsal kabul edilmiş. Buraya ziyarete gelenler, bu çınar ağacının kabuklarından alıp evde sandıklarının altına veya para cüzdanlarına koyarlar. İnanışa göre sandığın altına konulduğunda o evde sıkıntı, dert, kavga vb. kötü durumlar olmaz, aksine evde huzur ve bereket olur. Ağaç kabukları, uzun bir zaman sandığın altından hiç alınmaz. Para cüzdanına konulduğunda ise cüzdandan paranın hiçbir zaman eksik olmayacağı inancı vardır (KK243).

Ödül ve cezalar: Tekkeden izinsiz bir şey alınmaz.

3.10.Merkez Köyler (210- 259)

Türbe-Yatır No: 210- Yaylıbaba

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Yaylıbaba. Yaylı Baba, Kurtuluş Savaşı yıllarında düşmana yay ve oklarıyla mücadele ettiği için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Yaylıbaba Köyü/Merkez köyler. Köyün eski adı Erdemşeh'tir. Köyde Büyük Tekke adında bir türbe vardır. İçerisinde üç tane mezar yer alır. Biri köyün kurucularından Yaylı Baba, diğer iki mezar eşi ve kızına aittir.

Mimari yapısı: Yatır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Yaylı Baba, Kurtuluş Savaşı yıllarında düşmana yay ve oklarıyla mücadele vermiş ve düşmanı köyden kovalamıştır (KK345).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK345).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Evlenmek için, 2)Hastalıklarına şifa arayanlar için umut kaynağıdır (KK345).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Ziyaret yerlerindeki genel uygulamalarla benzerlik gösterir (KK345).

Ödül ve cezalar: Köy civarında Hacı Bektaş Veli denilen mevkide yer alan ağaçların alınmasına izin verilmez. Köy halkı o ağaçları evinde yakmazlar. Evde yakıldığı zaman, kırmızı yeşil ışıklar görünmektedir. Bu ağaçlar sadece cami ve köy odalarında kullanılabilir (KK345).

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Veliliğini kabul edenlere yardım etme (Yaylı Baba, Kurtuluş Savaşı yıllarında düşmana yay ve oklarıyla mücadele vermiş ve düşmanı köyden kovalamıştır.) (KK345).

Türbe-Yatır No: 211- Ana Sultan Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ana Sultan Türbesi. Ana Sultan köyü isminin bu zattan almıştır.

Yeri ve Konumu: Anasultan Köyü/ Merkez köyler.Kütahya- Afyon yolunun sağ tarafına 21. Km yer alır. Bulunduğu yer mesire alanı olarak düzenlenmiştir. Özellikle hafta sonları yoğun ziyaretçileri vardır. Bahçede ardıc ağaçları bulunmaktadır. Mezarlar, dört ayak üstünde duran etrafı açık tek kubbe ile örtülüdür. Kubbenin dış yüzeyi ve mezarların üstü Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Kubbenin yola bakan kısmında bir kitabe vardır.

Mimari yapısı: Dört ayak üstünde duran etrafı açık tek kubbe ile örtülüdür. Kubbenin ortasından aşağı doğru sarkan bir fener vardır. Eskiden yanan fener bugün yanmamaktadır. 1985'te Ressam Ahmet Yakupoğlu tarafından restore edilmiştir. Kubbenin dış yüzeyi ve mezarların üstü Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Kubbenin yola bakan kısmında bir kitabe vardır. Türbenin hemen yanında yer alan mermer bir dibek taşı bugün kırılmıştır. Geyiklerin dağda otladıktan sonra Anasultan'ın bu dibek taşı içerisine geyikleri sağdığı rivayet edilir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Ana Sultan, Bacıyanı Rum olarak adlandırılan Anadolunun fethinde ve imarında büyük hizmetleri bulunan kadınlarımızdandır. Kütahya Afyon yolunu 25 km kendi adıyla anılan köyün kurucularından biridir. Anlatılarda I. Murat seferden dönerken ordusuna yaptığı hizmetlerinden dolayı Ana Sultan köyü ve çevresi Ana Sultanın kullanımına verilmiştir.

Ana Sultan köyü ismin buradan almıştır.

Ana Sultan hakkında anlatılanlardan hareketle Osmanlı döneminde yaşadığı I. Murat han zamanında orduya yardım ettiği, kendisinin seyyit olduğu anlatılardan hareketle ifade edilmiştir.

Yine diğer bir rivayette Yıldırım Beyazıt Karaman seferinden dönerken Ana Sultan ile karşılaşır ve aşağıda belirtilen olay gerçekleşir. İsmi de, Yıldırım Beyazıt Hanın verdiği rivayet edilir. Türbenin kitabesinde şunlar yazılıdır:

Hazreti Kutb-u cihan Han Hamid-i sani
Oldu Camilere mevhibesi Subhan'ın
Himmet-i bahire-i Hazreti Şahaneleri
Kılıbdı abad bakın her cihetin dünyanın
Yabdırub tekyeleri türbeleri ez, cümle
Ediyordu hallerini şad / bu ziranm
Görülmemişken hele Adem babamızdan beridir.
Ana Sultan gibi sahib-ül cisanın
Ruh-u merhumeyi ihlas ile tekbir ederek
Şükr için Lütfunu ol Şah-ı Azimüşşanın
Düşünce Tal'at yeridir der ketebe-i tarih
Türbesi'ni eyledi imar Ana Sultanın
Sene H.1304

Hicrî veya Rumi 1304 tarihinin de Sultan Abdülhamid Han-ı sani zamanında yapılan bu tamir Miladi 1886, 87 senelerine rastlamaktadır. Kitabe Ressam Ahmed Yakuboğlu'nun, temelden yeniden yaptırdığı tamir sırasında doğu tarafındaki kemerin sağ üst köşesine, çalınıp veya tahrip olunmasın diye yukarıya konmuştur (Kalyon, 2000, 294-295).

Çevredeki diğer Sultanların buraya bağlı olduğunu kaynak kişi Akif amca şöyle ifade etmiştir: “Kütahya'daki Paşam Sultan ve Yoncalı Cami ile bağlantılıdır.” (KK285).

Ana Sultan Türbesi'nin diğer bir adı da Âlâ Sultandır (Ala : yükseklik büyüklük,) Bölge halkı tarafından Âlâ Sultan olarak da ifade edilir. Çevredeki diğer Sultanların buraya bağlı olduğunu kaynak kişi Akif amca şöyle ifade etmiştir: Kütahya'daki Paşam Sultan ve Yoncalı Cami ile bağlantılı olduğunu söylemiştir.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günleri(KK284).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Mesire alanı olması nedeniyle Pazar günleri (KK284).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Dua ve hayır için, 2) Mutlu bir evlilik için, 3) Çocuk sahibi olmak için, 4) Hastalığın tedavisi için

Toplumsal: 1)Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Yakındaki köylüler yine buraya gelip yağmur duâsı ederler. Doğalar, Yenice köylüleri de buraya yağmur duasına gelir ve duası biter bitmez yağmurun yağacağı inancı vardır.

Uygulamalar: 1) Hastalığın tedavisi için: Buraya ellerinde veya vücudunda siğil olup da, bunlardan kurtulmak isteyenler ziyaret ederler. Bahçedeki ardıç ağaçlarından bir dal parçası koparırlar. Üç İhlas bir Fâtiha okuyup siğilin üzerine sürerler. Kopardıkları ardıç dalını saklarlar, dal kurudukça siğil de geçer. 2) Yağmur duası için, Yakındaki köylüler yine buraya gelip yağmur duâsı ederler. Doğalar, Yenice köylüleri de buraya yağmur duasına gelir ve duası biter bitmez yağmurun yağacağı inancı vardır (KK285).

Ana Sultan'a çocuğu olmayan kadınlar gelir, duâ eder ve adak adarlar. Çocuğu olmayanlar türbenin etrafında üç defa dönerler. Daha sonra türbede bulunan bir taşın altındaki oyuğa ellerini sokup çıkan şeyi (solucan, böcek vs.) yerler.

3) Dua ve hayır: Yakındaki köylüler yine buraya gelip yağmur duâsı ederler. Kaza geçirenler, ziyaret edip sağ kurtuldukları ve bir daha kaza yapmamaları için duâ ederler, kurban keserler. Kurban etiyle birlikte bulgur pilavı yapılıp dağıtılır (KK285).

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatır çevresinde alkol kullanmak (*Ana Sultan'ın temizliği sevdiği rivayet edilir. Hatta yan tarafına iş yeri açan bir zatın etraftı kirletmesi ve uygun olmayan işlere başlaması neticesinde iş yerinde yangın çıkmış ve kapatmak zorunda kalmıştır.*)

Türbe ve yatır çevresindeki ağaçlardan odun alınmaz (Buradaki ağaçların kutsal kabul edilir. İzinsiz alınmaz. Hatta orman çalışmaları sırasında ormancılardan birisi böyle bir şeyin olamayacağını söylemiş ağacı ve oradaki fidanlara zarar vermiştir. Ankara dönüşü yolcu arabasının devrilmesi sonucunda hayatını kaybetmiştir (KK285).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Ana Sultan köyündeki diğer bir türbe de Babaaltı türbesi olarak geçer. Köyün üzerinde yer alan ve moloz taşlarla çevrili üzerinde mimarisi bulunmayan bu mezarın bulunması ile ilgili şu efsane anlatılır: “Köye bir asker gelir ve bugün kaybolmak üzere olan Babaaltı türbesi yakınlarındaki bir ağacın bulunduğu yerde ağlamaya başlar. Bu mübarek bana rüyamda benim etrafımı çevir. Dedi. Erzurum İbrik’de bir kardeşi biri Ardahan’da diğeri de burada. Bu zat savaşta başını kaybetmesine rağmen savaşmaya devam etmiş Müslüman olmayan bir kadın “Bu Türkler başsız da savaşabiliyorlar” demesi üzerine burada şehit olmuştur.

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme.

Türbe-Yatır No: 212- Arap Dede(Yoncalı)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Arap Dede. Anadolu’un eski dini anlatıları arasında sekizinci dokuzuncu asırların mücadelesi arasında öldürülmüş Arapların gömüldükleri yerler varsayılan türbelere verilen genel isimdir (Husluck, 1929, ?).

Yeri ve Konumu: Yoncalı/Merkez köyler. Kütahya’ya 15 km uzaklıkta yer alan Yoncalı Kaplıcaları’ndadır.

Mimari yapısı: Kutlu’nun düşek olarak adlandırdığı ziyaret yerlerini andıran Arap Dede yatırının etrafı yığma taşlarla çevrilidir. Kitabesi ve mezar taşı bulunmayan mezarın üzerine leylaklar dikilmiştir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Yatırın kimliği hakkında elimizde bilgi bulunmamaktadır. Yıllardır halk tarafından Arap Dede olarak bilinir. Ülkemizin bir çok yerinde Arap Dede adı ile yatırlar bulunmaktadır. Bunların fetih için gelmiş sahâbeler olduğu inancı yaygındır (Öz, 1996, 94).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK286).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Her türlü dilek ve sıkıntı sonrasında ziyaret edilir (KK286).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak ve dilek için: Kim ne murâdı varsa buraya gelir, dilekte bulunur, duâ eder, Kur'an-ı Kerim veya Yâsîn-i Şerif okunur. Yapılan adaklardan biri de aş dağıtmaktır. Murâdı yerine gelenler yatrın içinde bulunduğu çamlıkta aş pişirirler. Pişirdikleri aşı orada bulunanlara dağıtırlar ve kendileri de o aştan yerler (KK286).

Ödül ve cezalar: Burada yer alan çam ağaçlarının kozalakları dahi alınmaz.

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Ahmet Yesevî'nin müritlerinden Kumral Abdal (Arap Dede) varmış. Horasandan pirinin attığı esisini (kuru ağaç) bugünkü Yoncalı'nın bulunduğu yerde bulur. Yanık Ese Kumral Abdalın yurt tutacağı yeri gösterir. Daha o dönemde oralar müslüman olmamış. Kumral Abdal Yoncalı da kurduğu dergâhta hem tarımla uğraşmış hem müritlerini yetiştirmiş. Osmanlı'nın ilk kuruluş yıllarında Ertuğrul ve Osman beylere yardımlarda bulunur Moğol ve Bizans saldırılarında Kumral Abdalın Osman Beye pek çok himmet ve hizmetleri olur. Osman Beye gelecekte çok büyük kişi olacağını Dedebalinin kızıyla evleneceğini ve göreceği rüyayı (Osman Beyin karnının yarılıp içerisinden büyük bir ağacın peyda olması) Osman Beye bildirir. Bu olay Kumral Abdalın kalp gözünün açıklığının delilidir. Kumral Abdalın Osmanlı Devletine hizmeti çoktur. Arap Dede İnegöl tekfurunun kızını iyileştirmiş onun müslüman olmasını sağlamıştır. Bugünkü yoncalı kaplıcalarının şifalı suları Arap Dedenin de yardımıyla halka şifa dağıtmaktadır.

Kütahya'dan Yoncalı'ya sıcak sulardan faydalanmak için giden bir kadın orada bir yatır olduğunu ve adak yapıp duâ edildiğini duyunca Arap Dede'yi ziyaret eder. Bu kadının yıllardır çocuğu olmamaktadır. Yatırın başında duâ eder. "Çocuğum olursa burada kurban keseceğim" der ve buraya bağlanır. Aradan bir kaç yıl geçmiş, bu kadının bir oğlu olmuştur. Gelip buraya adadığı kurbanı kesmiş oğlan büyümüş, evlenmiş fakat hiç bir iş bulamamış. Kadın, Arap Dede'yi hatırlamış. Buraya gelerek oğlunun bir devlet kapısında iş bulması için duâ ederek yine bir kurban adamış. Bu duâ ve adaktan bir hafta sonra oğlu çok iyi bir devlet işine girmiş. Adadıkları kesip fakirlere dağıtmışlar. Daha sonra ev sahibi olmak için adakta bulunmuşlar. Bu istekleri de Hakk'ın izni ile yerine gelmiş iki katlı bir ev sahibi olmuşlar (Öz, 1996, 94-95).

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme(Seslerini duyanların olması) gelecekte haber verme.

Türbe-Yatır No: 213- Derviş Ahmet, Kara Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Derviş Ahmet ve Mehmet (Kara Dede). Türbenin bulunduğu yerde çok sayıda Kara Ağaç bulunduğu için bu türbeye Kara Dede ismi de verilmiştir.

Yeri ve Konumu: Sofça/ Merkez köyler. Kütahya Eskişehir karayolunun 35. kilometresinde sol tarafta Pîr Ahmet Beşir Efendî'nin (Kalburcu Pîr Ahmet) türbe bahçesinin alt

tarafında metfundurlar. Türbe, 1955 yılında Pîr Ahmet Beşir Efendi'nin mezarı, yeni yerine taşınınca daha çok ziyaret eden olsun, onların mübarek havasından faydalanılsın diye mezarları buraya taşınmış. Pîr Ahmet Efendi'nin yanında yer alan türbe bahçe duvarlarıyla çevrilidir. Çevresinde ağaçlar olan kare planlı bir türbedir.

Mimari yapısı: Kare planlı, taş duvar üzeri beton sıvalı ve balıksırtı çatıyla örülü türbenin giriş kapısında Derviş Ahmet ve Mehmet yazısı yer alır. Beyaza boyanmış tahta kapıdan içeri girince karşımıza iki adet yan yana bulunan lahit çıkar.Üzerlerine ziyaretçiler tarafından bırakılmış namazlağular ve örtüler serilmiştir. Türbenin zemini ise yolluklarla kaplanmış, ışıklandırılması yapılmış küçük bir türbedir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Türbenin içindeki Derviş Mehmet ve Derviş Ahmet'in Pîr Ahmet Efendi'nin öğrencisi olduğuna inanılır.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Haziran ayı içerisinde uluslararası törenler düzenlenir (26 Haziran 2013 yılında düzenlenmiştir) (KK287).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek ve istek için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Dua ve tören: Pîr Ahmet Efendi Türbesi'ne gelen ziyaretçiler Derviş Ahmet ve Mehmet Türbesi'ne de dua ederler. Haziran ayı kutlamalarında yoğun ziyaretler yapılır.Cemler düzenlenir, semahlar dönülür, kurbanlar kesilir (KK287).

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatır çevresinde oturan kişiler saygısız davranışlarda bulunursa cezalandırılır. “Tekkenin bulunduğu yerde yaşayan bir adam varmış. Bu adamın iki yakası bir araya gelmezmiş. Karısıyla da geçinememiş. Oradaki yerini değiştirtince eşini boşamış, başka bir yerde evlenmiş. Rahata kavuşmuş.” (KK287).

Türbe ve yatır çevresindeki ağaçlar kesilmez “1945 yılında bu ağaçlar kesilmiş, kesenler de, bu ağaçları satın alanlar da perişan olmuşlar. Başlarına olmadık işler gelmiş, dermansız dertlere tutulmuşlar, sonları çok kötü olmuş. Bunu gören halk burada yatanların mübarek kişileri olduğunu, bu dedelere ait olan ağaçları kesen ve alanları çarptıklarına inanmışlar.” (KK288).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Halka felaket musallat etmek, öldükten sonra varlığını gösterme

Türbe-Yatır No: 214- Şeyh Veli Bayram

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Şeyh Veli Bayram. Şeyh olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Bölcek/Merkez köyler (Mahalle olmuştur). Kütahya merkez Bölcek mahallesinde, Erenler Sokağında bulunan bu türbe mahallenin hemen yanı başındadır. Üzerinde herhangi bir yapı yoktur. Yatır, Erenler Şeyhi Veli Bayram Ruhuna Fatıha yazılı mezar taşından ibarettir.

Mimari yapısı: Yöre halkı, burada bir türbenin varlığından dahi haberdar değildir. Köy sakinlerinin mülk sınırları içerisinde bulunan bu mezarın bulunduğu yere herhangi bir bina inşa edilmemiştir. Mezarın karşısında bulunan köy sakinleri türbenin bakımı yapılı.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK289).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2)Hastalık için, 3) Dua için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Eskiden Perşembe günleri yatırların başında gözlemeler yapıp çocuklara dağıtılırken bu gelenek devam etmez. Birkaç yıla kadar hamur aşı yapılırken artttık bu uygulamanın da devam etmediğin gözlemleyebiliyoruz

Türbe-Yatır No: 215- Osman Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Osman Dede. İsmi Osman olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Ilıca/ Merkez köyler. Osman Dede'nin kabri, Otel Harlek'e çıkan yolun hemen sol tarafında yer alır.

Mimari yapısı: Yatır, yıllardan beri aynı şekildedir. Beton zemin üzerine demirden korkuluklar yapılmış ve korkulukların iç tarafına da laleler ve güller dikilmiştir. Mezarın baş kısmındaki mezar taşında şunlar yazılıdır: Çevre halkının yıllardan beri Osman Dede olarak adlandırdığı bu zat 19. Yy da yaşamıştır. Kabri 1976 yılında yaptırılmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Osman Dede'nin XIX. yüzyılda yaşadığı mezar taşında yazılıdır. Kendisinin medresede alim olduğu söylenir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK291).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Her türlü dilek için(KK291).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yol kenarında olması nedeniyle dua edilir. Fatiha ve ihlas sureleri okunur (KK291).

Ödül ve cezalar: Ziyaret yerlerindeki hayvanları özellikle geyiği avlamak yasaktır (Osman Dede oradaki birkaç geyiğe tuz yalattırmış, sütünü sağarak içiyormuş).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Bir zamanlar Turgutlar Köyünde İmam iken, Hüseyin Çavuşlar isminde köyün eşrafı ve oda sahibi, etrafındaki dağlara ava çıkarmış. Şimdi ikinci göbek torunları olan bu avcı, bir gün İnce bel mevkiinde Osman Dede ile karşılaşmış. Osman Dede oradaki birkaç geyiğe tuz yalattırmış, sütünü sağarak içiyormuş.

Hüseyin Çavuş'a : -“Benim ineklerime dokunma, sonra sana beddua ederim, perişan olursun” demiş. Hüseyin Çavuş, bir müddet sonra bu geyiklerden birini vurmuş. Bunun üzerine Osman Dede kızarak:-“ Sen benim ineğimi vurdun, Allah'da senin ocağını dağıtsın” diye bedduada bulunmuş çok zengin olan Hüseyin Çavuşların da eski halleri kalmamış. Turgutlar Köyündeki birkaç yaşlıdan tahkik ettiğimde, bu geyiği vuranın Hüseyin Çavuşlar'dan değil, Mısıklarm Halil olduğunu söylediler ve menkıbeyi aynen anlattılar (Kalyon, 2000, 328).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Halka felaket musallat etmek (Geyiklerini vuran kişinin ocağı dağılmıştır)

Türbe-Yatır No: 216- Yenice Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yenice Türbesi- Gurbet Baba. Yenice Köyü sınırlarında bulunduğu için bu isimde anılır. Gurbette olanlara, yolda kalanlara, yolculara yardım ettiği için ismine "Gurbet Baba" denilmiştir.

Yeri ve Konumu: Yenice Köyü/Merkez köyler. Kütahya-Afyon karayolunun 23. Kilometresinde, sağ taraftadır. Yeniceköy yakınında, han, mescit ve çeşmeden oluştuğu anlaşılan ve menzil külliyesi olarak adlandırılmaktadır. Gurbet Baba, Yenice köyü sınırları içerisinde kalan ve bugün Kütahya – Afyon yolunun 23 km sindeki Yenice Mescidi'nin hemen yanı başındaki alanda yer alır.

Mimari yapısı: Etrafı, mescidi kaplayan bahçe duvarları ve kabir duvarlarıyla çevrilidir. Mermerle kaplı üç mezardan ibarettir. Sırasıyla Halveti Şeyhi Gurbet Baba, Şeyh Turabi Hazretleri, Pîr Rukbani Hazretlerinin mezarları yer alır. Üç mezar da aynı hizada ve aynı yapıdadır. Dört tarafı çevrili mezarlar grubunda değerlendirilebiliriz.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: 1571 tarihli Kütahya Livası Evkaf Defterindeki kayıta “ Karye-i Sekiviran ve Yenice Karcaviran ve Taş Sadık tâbi-i Kütahya .. merhum Doğan Şah Ağanın Yenice Köyünde olan mescidine ve karbansarayına ve çeşmesine vakf etmiş anın üzere merhum Sultan Mehmet Han beratı şerif vermiş. ” denilmektedir (Uysal, 2006, 107). İbarelerinden hareketle yapıların Çelebi Mehmet zamanında 15.yy da yapıldığı söylenebilir. Bu yapılar, tek kubbeli tarihi bir mescit, bu mescidin karşısında bir halvethâne ve bir kervansarayın kalıntıları vardır. Gelip giden kervanlar burada mola verir, Şeyh Gurbet Baba, eşi Geze Sultan ve oğlu Turâbî Hazretleri yolculara hizmet verirken aynı zamanda irşad vazifesini de yaparlarmış.

Gurbet Baba, aslında halveti şeyhidir. Kervansarayın yanındaki halvethanede ders vermiş, çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Gurbet Baba'nın yetiştirdiği talebelerden en iyileri oğlu Şeyh Turabî Hazretleri'dir ki o, zamanın kutbudur. Yine onun yetiştirdiği talebelerden Şeyh Rûkbânî Hazretleri de manevi olarak en üst dereceye ulaşmış kişilerden biridir.

Şeyh Gurbet Baba ve eşi Geze Sultan ölümlerinden kısa bir süre önce, gelip gidene açtığı sofrasını ve makamını, yetiştirdiği talebelerinden biri olan Şeyh Rûkbânî Hazretlerine bırakmışlardır. O da uzun hizmetlerden sonra yerini Şeyh Turâbî Hazretlerine devretmiştir.

Mescidin sağ tarafında mezarları vardır. Sonradan dikilen mezar taşlarına göre, burada yatan isimler şunlardır:

Halvetî Sultanı Şeyh Gurbet Baba

Şeyh Gurbet Baba'nın eşi Geze Sultan

Oğlu Şeyh Turâbî Hazretleri

Şeyh Rûkbânî Hazretleri

Şeyh Rûkbânî Hazretlerinin EŞi

Civan Perçemli Hazretleri (Öz, 1996, 102-103).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensels Ziyaretler: Hac zamanı.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Uzun yolculuğa çıkanlar, yolculuklarının kazasız belasız geçmesi, sağ salim geri dönmeleri için burada duâ edip yolculuğa öyle başlarlar

Toplumsal: Hacca gidenler(KK292).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Gurbet Bab'nın kabri üzerinde k bozuk paralar adak sahipleri tarafından bırakılmıştır. Adak sahipleri ziyaretlerini tamamladıktan sonra belli bir miktar parayı türbelere bırakırlar.

Türbe-Yatır No: 217- Kalburcu Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kalburcu Pîr Ahmet. Kalburcu Dede de denir. Bunun nedeni ise Timur zamanında savaş olurken askerler gelmiş, burada dinlenme yeri kurmuş. Askerlere yemek vermiş, su lazım olmuş. Dedenin eline bir kalbur geçmiş ve askere bu kalburla su vermiş. Bu kerameti nedeniyle "Kalburcu Pîr Ahmet" adını almıştır.

Tarlaya ektiği buğday ve çavdarlar, normal tohumdan olmasına rağmen, çok güzel ve benzersiz olurdu. Bu sebeple Ahmed Dede'ye halk arasında Çavdar Şeyhî de derlerdi.

Yeri ve Konumu: Sofça/Merkez köyler. Kütahya Eskişehir karayolunun 35. kilometresinde sol tarafta Pîr Ahmet Beşir Efendî (Kalburcu Ahmet)'nin Türbesi'nin alt kısmında medfundurlar. Bütün kabirlerin üzeri yeşil bezlerle örtülüdür. Kabirleri üzerinde bol miktarda havlu, seccade, yazma da dikkat çekmektedir. Türbenin giriş kapısında şöyle yazılıdır: Armutlu Nahiyesinde Kalburlu Çiftliği sınırları içindeyken Porsuk Barajı inşası dolayısıyla 1949 yılında nakli yapılan Pîr Ahmet BeŐiri Türbesi 1955 yılında MEB vekaletince burada yeniden inşa edilmiştir. Pîr (H.978-1570 M) tarihinde ölmüştür yazılıdır.

Mimari yapısı: 1955 yılında yapılan türbesi kare Şeklinde tek kubbeli, tek kapılıdır. Türbe içindeki etrafı beton ile sıvanmış büyük mezar Beşir Efendiye aittir. Bu mezarın arka

kısımındaki sekiz adet mezar da onun akrabalarınındır. Seyyid olduğu da rivayet edilir. Şeyh Beşir'in annesi Şerife Münevver seyyiddir. Bu aileye seyyidlik bu hanım vasıtasıyla intikal etmektedir (Güner,1967, 149) bunu torununun Türbesi'nde yer alan ibaraden de anlıyabiliyoruz.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Pîr Ahmet Efendi'nin tarihi ve menkabevi şahsiyeti konusunda farklı görüşler yer alır. Bunlardan birincisi;

Kaynaklarda Ahmet bin Beşir bin Muhammed olarak zikredilir (Kemikli, 1998, 281-294).Kanunî Sultan Süleyman devri âlim ve velilerinden. Aslen Kütahya'ya yakın Gırbacı Köyündendir (Gırbal:kalbur) Mihmandar ve Çavdarlı adlarıyla da bilinir (Evliyalar Ansiklopedisi, IX, 367) Ahmet ve Abdullah adlı iki oğlu vardı. Ahmet Efendi Kütahya Müftülüğünde bulunmuş olup torunu meşhur Sunullah Gaybî Efendi'dir.

İstanbul'a gelerek burada büyük zâtlardan olan Kütahyalı Merkez Efendi'nin yanında hizmete girer. Merkez Efendi'nin yanında İslâmiyet'in güzel ahlâkını ve Peygamber efendimizin (s.a.v) yolunu öğrenmek için izin alır. Bu sırada Kastamonulu Şabân Efendi'nin de iltifatlarına kavuşur.

İstanbul'dan ayrılıp memleketine gelir. Burada yaptırdığı zâviyesinde ikamet ederek insanlara dünyâ ve âhîret saâdetinin yollarını öğretir. Hocasının duâsı bereketiyle çok mal ve mülke kavuştuğundan, herkese çok fazla ikrâmda bulunurdu. Gece gündüz, gelene geçene yemek yedirir, açları doyururdu. Zaviyesinde sofraya hiç eksik olmazdı. Çok kerametleri görüldü. Ömrü boyunca hiç kimseden hediye, maaş ve sadaka gibi şeyleri kabul etmedi. Çiftçilikle geçinirdi. Tarlalarından elde ettiği ürünlerden, misafirlerine yedirmek, ihtiyaç sahiplerine vermek için bir miktar ayırmak âdeti idi. Hatta hayvanlar ve kuşlar için bile yiyecek ve buğday ayırırdı.

Tarlaya ektiği buğday ve çavdarlar, normal tohumdan olmasına rağmen, çok güzel ve benzersiz olurdu. Bu sebeple Ahmed Dede'ye halk arasında Çavdar Şeyhî de derlerdi. Tarlalardan elde ettiği buğdayı bir ambara koyarlar, kapısını kapatırlardı. Buğdayı ambarın altındaki oluktan alırlardı. Ambarın tamamen boşaldığı hiç görülmedi. Bu sayede hiç bir zaman zahire sıkıntısı çekilmezdi. Ahmed Dede'ye civar köy ve kasabalardan çok misâfirler gelirdi. Misâfirler ayrılırken onlara birer çörek verir, onlar da bunu yol azığı yaparlardı. Her zaman; "Bu nimetlerin hepsi, Ahmed Dede'nin hocası Abdullatif Efendi'nin duası bereketi iledir" diye Allahü teâlâyâ şükrederlerdi (Evliyalar Ansiklopedisi, IX 367-368).

Kütahya bölgesinde Pîr Ahmet Efendi olarak bilinir. Pîr kelimesi bir sanatın müessisi ve mucudi, bir sanat ekolünün reisi yerinde kullanılan pîr, tasavvuf dilinde tarikat kurucusu anlamına gelmektedir. Bildiğimiz üzere kendisi bir tarikat kurucusu değildir. Burada kullanılan pir kelimesi tasavvufta kullanılan pir- i sohbet deyimiyle ilişkilidir. Sohbet şeyhi, sözlerinin dinlendiği, hal ve hareketin örnek alındığı, divanından kimseyi boş çevirmediği için böyle anılır. Onun sohbetine Kütahya civarından bulunan devlet ricali ve askerlerin katıldığı bilinir (Kemikli,1998, 284).

Şeyh efendi çiftçilikle meşgul olmuş ve kimseden yardım kabul etmemiştir. İkinci sultan Selim Kütahya valisi iken ziyaretine gelmiş ve zaviyesinin yanına bir mescit yaptırmıştır (Uzunçarşılı, 1932, 213).

Köyüne dönerek 978'de 1570-1571 arasında vefat etmiştir. Keşfi açık olup herkese ziyafet veren bir şahıs olarak bilinir (Sicil-i Osmani I s.161). Halk arasında Kalburcu Şeyhî adıyla meşhur olmuştur. Hicrî 978- m.1570 yılında vefat etmiş olup çiftliği civarındaki türbede gömülü iken Porsuk Barajı'nın yapılması sırasında türbesi karşı tarafa yeni Sofça köyü yakınlarına nakil edilmiştir.

Pîr Ahmet Efendi'nin kabrinin nakli sırasında görenlerin tasviri şu şekildedir: Muntazam, uzun boylu müşekkel bir iskeletti

İkinci görüş ise; Pîr Ahmet Dede, XVI. y.y.'da yaşamış bir Türkmen, Horasan piridir. Kütahya-Eskişehir yöresindeki konar-göçer Türkmen gruplarının bölgeye yerleşim ve iskânında öncelikli hizmetleri olmuştur. Sözlü kültürden günümüze ulaşan bilgilere göre Pîr Ahmet Dede XVI. y.y.'da yaşamış Türkmen dedelerinden biridir ve Dede Garkın'ın neslinden gelmektedir. Dede Garkın, Tacü'l-Arifîyn Ebu'l-Vefa'nın Anadolu'daki halifelerindedir. Dede Garkın, XIII. y.y.'da Maraş, Elbistan bölgesinde Türkmen boylarının, obalarının, oymaklarının iskân ve yerleşiminde önemli faaliyetler göstermiştir. Dede Garkın aynı zamanda adı ile anılan Alevî-Bektaşî ocağının da kurucusudur. Dede Garkın Ocağı önemli bir Alevî- Bektaşî inanç ocağıdır. Şah İbrahim Veli, Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Ocağı gibi dede ocakları, Dede Garkın ocağına bağlıdır. Dede Garkın Ocağı da bir üst ocak olarak Sivas, Divriği, Güneş köyünde türbesi bulunan Seyyid Garip Musa Sultan Ocağına bağlıdır.

"Dede Garkın Ocağı Anadolu'da üç kola ayrılır: Birinci kol; Malatya, Yazıhan Dede Garkın köyü merkezlidir. İkinci kol; Çorum, Alaca Büyük camili Köyü merkezlidir. Üçüncü kol; Kütahya Sofça köyünde türbesi bulunan Pîr Ahmet Dede koludur. Pîr Ahmet Dede aynı zamanda Pîr Ahmet Dede Ocağının kurucusudur. Pîr Ahmet Dede'nin neslinden gelen dedeler Eskişehir, Seyitgazi, Şücaaddin (Arslanbeyli) köyü ile Eskişehir Kargın köyünde yerleşiktir. Pîr Ahmet Dede ocağının Kütahya, Eskişehir ve Bilecik'in onlarca Alevî- Bektaşî köyünde talip toplulukları bulunmaktadır (KK421).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmadan.

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Sofça Köyü'nün karşısında bulunan türbe, yörenin kültür açısından önemli unsurlarından biridir. Her yıl haziran ayı başında burada Kütahya'nın ileri gelenlerinin de katılımıyla ülke çapında törenler düzenlenmektedir. Türbe anayol üzerinde olduğu için ziyaretçisi çoktur. Bahar ve yaz aylarında bu ziyaretçi akını artmaktadır. 3 Haziran 2012 tarihinde düzenlenmiştir (KK293).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek için 2) Erkek çocuk sahibi olmak için, 3) Sıkıntılardan kurtulmak için(KK293).

Toplumsal: Hidrellez kutlamaları için, hayır törenleri için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar:

1)Dileğin kabul olup olmayacağına yönelik uygulama: Tavana asılı küre şeklinde bir avize vardır. Buna "dilek vazosu" denilmektedir. Dileği olanlar yanlarında getirdikleri havluyu yukarı doğru dilek vazosuna atar. Havlu orada kalırsa dileği olacak, düşerse dileği olmayacak demektir (KK293).

2) Çocuk : Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar, türbenin mihrabına ipler gererek bezlerden yaptıkları salıncakları bu iplerin arasına kurarlar. İki rekât Allah rızası için namaz kılarak duâ ederler ve bir adakta bulunurlar. Çeşitli dileği olanlar, sıkıntılarını gidermek isteyenler de, önce iki rekât namaz kılıp, tesbih çekerler, sonra bu tesbihi türbede bırakırlar. Duâlarını edip adakta bulunarak türbeden ayrılırlar. Allah'ın izniyle çocuk sahibi olurlar. Hep erkek çocuk doğar, hiç kızı olan çıkmadı. İsmi de Ahmet koyarlar." (KK293).

Türbeye Sofca Köyü Pîr Ahmet Efendi Turizm ve Tanıtma Derneği sahip çıkmakta ve bakmaktadır. Edinilen bilgiye bilgiye buranın göre çevre düzenlemesi yapılmış, beşyüz adet ağaç dikilip, su deposu ile türbenin alt kısmına mutfak ve yemekhâne yaptırılmıştır.

Her sene altı Haziran'da burada büyük bir tören yapılmaktadır. Türkiye'nin her tarafından davetliler, gelirler. Çok sayıda kurban kesilip, büyük kazanlar da pişirilir. Pilav ve helva ile birlikte pişirilen etler misafirlere ikram edilmektedir.

Türbenin bahçe kısmında sol tarafta kare şeklinde taştan yapılmış bir ocak ve ocağın içinde mumlar bulunmakta. Gelen ziyaretçiler mum yakıp mum adağı adarlar. Topluca namaz kılınır, türbenin içinde biriken halılar, seccadeler, havlular, yazmalar, tesbihler v.b. açık artırmaya çıkarılarak satılır. Toplanan para türbenin hizmetinde kullanılır

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatır çevresinden herhangi bir şey almayaktır. Alan kişinin başına kötü şeyler gelir." (KK293).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Bir alay komutanı varmış sefere giderken gelmiş bu orduyu doyura bilir misin demiş, hay hay demiş, evvela su istemiş, kalbura suyu doldurup Ahmet Efendi suyu vermiş kalburcu oradan kalmış. Paşa biz harbe gidiyoruz kazanabilir miyiz, demiş, Ahmet Efendi de Allah'ın izniyle demiş. Tınaz zamanıymış Ahmet Dede tınaz savuruyormuş, talebeleri de bizim Ahmet Dede şaşırıldı tınazı ters

tarafa savuruyor demişler. Meğer o yabayınan gavura vuruyormuş, yaba kırılmış, yabanın parçası paşanın eline geçmiş, kazanmışlar harbi, dönüşte Pîr Ahmet Efendiye uğramış (KK293).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Ilıca'da oturan kaynak kişimiz Güler Memişoğlu Pîr Ahmet Dede'nin Türbesi'ne geliyor orada bulunan çam ağacının altında uykuya dalıyor ve uykusunda: Pîr Ahmet, ak sakalıyla:

Burada ne yapıyorsun?

Ney yapacağım, yoruldum da şurada dinleniyorum. Sen ne yapıyorsun diyorum

Ben de Karaalilerin Mehmet var arabası devrildi de ona yardım ediyorum” diyor. Merakla öldüler mi diye sorduğum zaman ölmediklerini söyledi. Kan ter içinde uyandığım akşam Ankara yolu üzerinde Karaalilerin Mehmet'in kaza yaptığı haberini aldım. Bunu Pîr Ahmet'in kerameti olarak ifade eder.

Vaktiyle asfalt yol yapılırken, bu asfaltı yapan mühendis türbeye inanmazmış. Dalga geçermiş. Bu adamın çocuğu da olmazmış. Bir gece rüyasında Pîr Ahmet Efendi'yi görmüş. Sonra inanmaya başlamış. Türbenin hürmetine Allah da ona bir çocuk vermiş. Çocuğu da olduktan sonra sevabına türbenim çatısını kendisi yaptırmış.

Savaş zamanında askerlere yemek verirmiş. Bir çuvalın içine ekmekleri koymuş, çuvalın ağzına da bir şey örtmüş. Bu ekmek hiç bitmezmiş, kim ne kadar yerse yesin hiç sonu gelmezmiş. Askerlerden biri dayanamamış, örtüyü kaldırıp bakmış. Sonra da o askerin gözleri kör olmuş." (KK293).

Efsanelerdeki motifler: Bereket getirme, kısırı çocuk sahibi yapma (Maddenin niteliğini değiştirme (Kalburla su taşınması), zorda kalan Türk askerine yardım etme (Savaş zamanında düşman askerini geçirmemiş. Bu yüzden dua ederken ‘Yetiş Pir Ahmet’denir.) öldükten sonra varlığını gösterme, az yiyecekle çok kişiyi doyurma.

Türbe-Yatır No: 218- Kızık Tekkesi

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Kızık Tekkesi. Köy adını da buradan almıştır. Kızık Tekkesi ismi, Oğuzların 24 boyunu temsilen verilmiştir. Köyün adı da buradan gelmiştir. Saha çalışmasında kaynak kişi tekkenin çatısı birkaç kez onarılmasına rağmen çatı tuğlalarının bir gün sonra yere indiği ve kırılmadığını belirtti. Bölgede bilinen diğer adı ise; Örtü Kabul Etmez Kızık Tekkesidir.

Yeri ve Konumu: Kızık/Merkez köyler. Kütahya'ya 26 km uzaklıkta bulunan Kızık Köyü'nün batısında yer alan Kızık Tepesi'nin zirvesinde yer alır. Kıraç bir tepe üzerinde yer alan türbe, hakim bir noktada yer alması nedeniyle yanında radyo ve televizyon vericisi dışında herhangi bir şey yoktur.

Mimari yapısı: Yöre halkı tarafından Tekke olarak adlandırılır. Yığma taşlardan yapılmış sekizgen ve kuzey bölümündeki çatının olmadığı bir türbedir. Kapısı ve türbe pencereleri zarar görmüştür. Çatıyı ortadan bir kiriş tutmakta ve yüksekte bulunması nedeniyle hava şartlarından olumsuz etkilenmektedir. Yöre halkı arasında bu durum için “Kızık Tekkesi örtü kabul etmez, Örtü kabul etmez Kızık Tekkesi” ibareleri kullanılır. Saha çalışmasında kaynak kişi tekkenin çatısı bir kaçkez onarılmasına rağmen çatı tuğlalarının bir gün sonra yere indiği ve kırılmadığı söyledi. Tekenin içerisinde bir adet mezar bulunmaktadır, fakat bugün mezarın varlığı ortadan kalkmıştır. Hazineler tarafından kazılmış, harap edilmiştir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Horasan piridir (KK295). Diğer vir rivayet ise konar göçer dervişlerden birisinin mezarı olduğu, obasıyla birlikte burdan göç ederken hastalanıp buraya defnedildiğidir.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Salı ve Cuma günleri (KK294).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çocuk sahibi olmak için(KK295).

Toplumsal:1) Yağmur duası için, 2) Hastalığın tedavisi için (Yel kesme hastalığı için, bel ağrıları için), 3) El ve ayaklardaki yaralar için, 4) Çocukların uslanması için (Huysuz çocukların iyileştirilmesi için) (KK295).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Çocuk sahibi olmak için: Özellikle çocuğu olmayan kadınların uğrak yeridir. Buraya gelen kadın, öncelikle toprak olan zeminde iki rekât Allah (c.c.) rızası için namaz kılar. Namazdan sonra, mezarın etrafında üç defa dönülür. Daha sonra toprak kazılır. Ufak bir ağaç parçası ile yapılan bu kazıda toprağın içinden hiç bir şey çıkmaz ise çocuk olmayacak anlamına gelir. Topraktan herhangi bir böcek veya kurt çıkarsa bu, çocuk olacak demektir. Dilek sahibi, adağının yerine gelmesi için topraktan çıkan böcek veya hayvanı yemek zorundadır (KK296).

2) Ağrıların tedavisi için: Tekkenin toprağı ağrıya sızıya iyi gelir. Tekkenin toprağı alınır, suyla çamur haline getirilir. Ocaklı kadın tarafından ağrıyan yere sürülür ve ağrı geçer. Bu iş özellikle Salı ve Cuma günleri yapılır. Elllerinde ayaklarında yara olanlar ocaklı kadın tarafından buraya getirilip çizilir (KK296).

Yine ocaklı kadın tarafından yapılan başka bir ağrı kesme işi vardır. Bu tedavi şekline “ Yel kestirmek” adı verilir. Yel kestirmek mafsâl, bel, boyun ve adele gibi ağrıların tedavisi için yapılan bir işlemdir. Tekkeye gelen kişiye tekkeşin elindeki bıçağı hastanın vücudunun üzerinden dikine ve enine olmak üzere üç defa bıçakla mesh eder gibi sürer. Böylece vücutta hastalığı meydana

getiren yel denen şey kesilip yok edilmiş olur (Sarıkoynucu, 1998, 453) Köy halkı içerisinde kadınlar hala bu tedavi yöntemiyle kişileri tedavi etmektedirler.

Hasta çocuklar, anneleri tarafından türbenin etrafında 3 veya 7 defa dolandırılır. Bu arada iki ya da dört rekât namaz kılınır. Yatırın başucunda dua edilir. İhlas, Fatıha ve Yasin-i Şerif de okunur (KK296).

Ödül ve cezalar: Üzerinin örtülmesini istemediği halde türbenin üzerine çatı, kubbe vs ile kapatmaya kalkışmak, saygısızlık olarak kabul edilmektedir (Bu yüzden türbeye Örtü Kabul Etmez Kızık Tekkesi denilir.)

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Kızık Tekkesi, çevredeki diğer inanç merkezlerine yakındır. Doğa köyündeki Duva Tekkesine, hemen yanı başındaki Kükürt köyündeki Dede mezarlarıyla ilişkilendirilir. Her gece çevredeki ulu zatların birbirleriyle gece görüşüklerini gören, seslerin duyanlar vardır. Günümüzde ise bu olayların tekrarlanmamasını insanın maneviyetin zayıflamasına bağlanır.

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme.

Türbe-Yatır No: 219- Mollalar Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Mollalar Tekkesi. Mollalar sülalesinin ev sınırları içerisinde olması nedeniyle bu isimler anılır.

Yeri ve Konumu: Bölcek /Merkez köyler. Kütahya'ya bağlı Bölcek Köyü'nde Şey Ali Efendi Türbesi'nin yaklaşık 100 m. ilerisinde Armutçu Sokak'ta iki ev arasındadır. Mollalar ailesinin avlusunda bulunduğu için bu ismi almıştır. Halk arasında Erenler olarak da isimlendirilir.

Mimari yapısı: Her tarafında bina inşa edilmesine rağmen buraya bir yapı inşa edilmemiştir. Yolun hemen yanı başındaki tekkenin ön duvarları bahçe duvarıyla kaplıdır. Tekkenin ortasında hemen erik ağacının altında dört veya beş kişinin mezarının varlığından bahsedilse de bir mezar kalıntısı yoktur fakat buradaki zatın keskin olduğu rivayetler arasındadır. Yolun kenarından bakılınca yüksekçe bir yerde bulunan tekkeye giriş, ismini aldığı Mollalar ailesinin avlusundan yapılmakta. Giriş küçük eski bir kapıdan yapılmakta; fakat ev sahibi çocuklar girmesin diye bu kapıyı çivilemiştir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe günü,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hayır ve adak: Perşembe günü hamur aşı çorbası dağıtılır, çocuklara dualar ettirilir. Bugün bu adetler devam etmez. Burada mum yakılır. Yakılan mumların sönmemesi için tekkede ortası delikli tuğla taşlar vardır. Mum yakanlar bu taşlarla mumların üstünü kapatmaktadırlar. Şepit ve gözleme yapılır, köylüye dağıtılır (KK297).

Ödül ve cezalar: İstemediği halde tekkenin üzerine bina yapmaya çalışmak ve türbeyi yıkmaya çalışmak yasaktır, bu yasağın ihlali felaketler yol açar “Üstünü kapatmayı sevmeyiz. Yıllar önce üstü kapatılmak istenmiş tekrar yıkılmış. Tekke yeşilliği seviyor bu yüzden ağaçları hiç kesilmiyor (KK297).

İki evin arasında bulunan bu tekke aslında tamamen kaldırılıp ev yapılacaktı. Salih Akkün'ün ninesini uykusunda korkuttukları için kaldırılmaktan vazgeçilmiş. Yoldan bakılınca sol tarafta bulunan ev yapıldığında ev sahibinin rüyasına biri girmiş duvarını biraz çek ayaklarım değişiyor diye ikaz etmiş.” (KK297).

Türbe-Yatır No: 220- Seyit Ömer

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Seyyitömer. Peygamberimizin sülalesinden Seydiömer Hazretleri savaşta şehit olduktan sonra buraya gömülür. Bu ulu zat etrafında birkaç köy toparlanır ve bugünkü Seyitömer beldesi oluşur.

Yeri ve Konumu: Seyyitömer Belediyesi/Merkez köyler/ Türbe ilçe girişinden yüz metre ileride bulunan İlçe'nin en yüksek yerlerinden birinde bulunmaktadır. Türbe 1980 yılında eski ilçe merkezinden şu an bulunduğu yere taşınmıştır Görkemli bir yapıya sahip olan türbenin bahçe kapısından yaklaşık on metre ilerleyerek Seyit Ömer'in metfun mezarına ulaşılmaktadır. Türbe bahçesinin etrafı gayet bakımlı ve düzenlidir. Türbe'nin kuzey doğusunda kalan kısmında dikdörtgen şeklinde beton mezar bulunmaktadır. Ayrıca türbe etrafında ağaçlandırma çalışmaları da yapılmıştır.

Mimari yapısı: Türbe altı taş sütun üzerine oturtulmuştur. Sütunların üzeri piramit şeklinde altı küçük, bir büyük kubbe ile kapatılmış ve duvarları çini ile süslenmiştir. Seyit Ömer'in mezarının etrafı dışarıdan görülebilmesi için cam ile çevrilmiştir. Mezarın bulunduğu cam bölüme demir bir kapıdan girilir. Türbenin iç duvarları da dış bölümünde olduğu gibi tamamen çini ile süslenmiştir. İçeri girildiğinde ilk göze çarpan Seyit Ömer'in tabutunun 5,20 cm'ye varan uzunluğudur. Tabutun üzeri Arapça yazı bulunan yeşil bir örtüyle kaplıdır, burada dikkat çeken unsur tabutun baş kısmına yakın bölümünde yeşil örtü üzeri, temsili iki büyük tespih arası bir başörtüsü bulunmasıdır. Tabutun orta kısmında birde temsili namazlık bulunmaktadır. Ayrıca tabutun baş kısmında ki şahide üzerinde siyah bir şapka bulunmaktadır. Tabutun sağ kısmında tabuta paralel olarak yatırılmış bir mezar taşı vardır, fakat bu taş Seyit Ömer'e ait değildir.

Seyit Ömer'e ait ilk türbe, Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde belirtilene göre sütunlar üzerinde yer almaktadır. İlk türbedeki sanduka 5,20 santimetre uzunluğundadır. İslami usullere göre gömülmemiştir. Bunun sebebi şehitlerin şehit oldukları durumlarıyla olduğu gibi gömülmesi olarak aktarılır. Beldenin kömür işletme sahasında yer alması neticesinde belde bugünkü yere taşınmıştır. Eski yerleşim yerindeki türbe de buraya nakledilmiştir. Defin çalışmaları sırasında türbenin bulunduğu yerde metfun kişi bulunamayıp türbenin üç-dört metre yakınlarında farklı bir mezarda İslami usullere uygun şekilde gömülü olarak bulunmuştur. Mezarın boyutu 5,20 metre olmasına karşın yatan kişi o uzunlukta ve büyüklükte değildir. Mezarın bu denli büyük olmasının nedeni manevi anlamda büyüklük simgesidir. Taşıma sırasında çıkan metfun kişinin boyu takribi 2 metredir. Ayrıca göğüs kemikleri bunca asra rağmen çürümemiştir.

Defin çalışması, 1980 yılında başlatılmıştır. Türbe gece defnedilmiştir. Bunun sebebi büyük zatların gece defnedilme kaidesine uyulma zorunluluğu hissedilmesindedir. Yeni yerine defnedilen sandukanın da boyutu eski yerinde olduğu gibi 5,20 metre olarak düzenlenmiştir.

Türbenin bahçesine eski türbenin yerini oluşturan Çobanın ve ailesinin de mezarları taşınmıştır (KK298).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Anadolu dolaylarına ilk gelen Türk Mutasavvıflarından olup bulunduğu çevreyi ilk defa İslamiyet'le tanıştıran ve buna zemin hazırlayan kişidir (KK298).

İstanbul'dan araştırma yapan ekip savaşta şehit düşen seyit Ömer olduğunu sağ kaşındaki ok yarası ve dizindeki ok yarasından anlaşılmıştır (KK298).

Ziyarete gelenler için hazırlanmış tabelada şunlar yazılıdır: “Seyitömer Hazretleri, Peygamber Efendimiz soyundan yani Seyyit olduğu aynı zamanda Anadolu'ya İslam anlayışını yaymak için gelen mücahit Horasan erenlerinden biri olup şehit düştüğü rivayet edilir. 13. Yy Selçuklu, Osmanlı ve Germiyanoğulları döneminde yaşadığı geçmişte Şeyh Ömer diye anıldığı tarihi vesikalardan anlaşılmıştır.

1672'de Seyitömer Hazretlerinin Türbesi'ni ziyaret eden Evliya Çelebi'de Seyahatname adlı eserinde Seyitömer Hazretlerindne Şeyh Ömer diye bahsederken “Yol üzre bir kubbei âlide Eşşeyh Ömer Hazretleri medfundur.” sözleriyle Seyitömer Hazretlerinden bahseder (Seyahatname, 1985,IX 10).

Seyit Ömer, Seyit Gazi ve Geyrek Seydi yedi kardeşten üçüdür ve burada yaşamışlardır.

Aynı bölgede evliya olduğu söylenen Eyne Gazi ve İshak Fakih ile münasebet içinde bulunduğu da belirtilmektedir. Bu münasebet Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde de yer almaktadır. Ayrıca ya Ertuğrul Gazi ya da Osman Gazi'nin kayınpederi olma ihtimalide vardır (KK298).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Belirli aylar, üç aylar, perşembe günü.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Evlenmek için, 3) Mutlu bir evlilik başlangıcı için, 4) Dilek ve dua için, 5) Çocuğun uslanması için (KK298).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Dua için: Seyit Ömer Türbesi için genellikle Perşembe günleri ziyaret gerçekleştirilir. Fakat ziyaret için tam manada belirli bir zaman yoktur. Dışarıdan gelenler her gün ziyaret ederler. Gelenler dua edip iki rekât namaz kılar. Atılan paralar daha sonra toplanır ve türbenin temizliği için kullanılır.

2) Mutlu bir başlangıç için: Ayrıca düğün ve sünnet yapan kişiler türbenin etrafında bir tur dönüp dua ederler. Bunun yanında kutsal günlerde ve üç aylarda daha sıklıkla ziyaret ve dua edilir. 3) Adak için: Adak olarak kurbanda kesilir. Kurbanı türbeye doğru değil kibleye doğru keserler. Üç İhlâs bir Fatiha okuyup önce peygamber efendimizin ruhuna sonra Seyit Ömer'in ruhuna gönderilir. Seyit Ömer yüzü suyu hürmetine Allahtan isteklerde bulunulur. Eskiden adak adanırdı. Şimdi ise para atarlar. 4) Çocukların Uslanması için: Huysuz ve yaramaz çocuğu olanlar çocuklarını türbeye götürüp dua ederler. Bunun için yanında getirdikleri çikolata şeker tarzı yiyecekleri dağıtırlar. 5) Çocuk sahibi olmak için: Çocuğu olmayanlar ya da evlenemeyenler türbeye gidip dua ederler ama herhangi bir bez bağlama adetleri yoktur (KK298).

İngiliz yazar Husluk'un Türk Folkloru adına önemli olan "Christianity And Islam Under The Sultans" adlı çalışmasında Kütahya yakınlarında bulunan Seyyid Ömer Türbesi ve Afyondaki Türbelerde benzer uygulamaların yani türbe içerisindeki geyik boynuzlarının varlığından bahseder (Husluck, 1929, 232).

Ödül ve cezalar: "İkizlerimden biri olan Fatma kursta okuyordu. Okutmayacağım dedim ve göndermedim. Rüyamda ise türbenin kapısı açıldı uzun ve genç bir şekilde Seyit Ömer'i gördüm. Yanındaki kişilerle sohbet ediyordu. Bana üç kere Fatma'ya karışma dedi" ve o rüyadan sonra Fatma'yı kursa gönderdim. Çocuklarımla hepsini okuttum (KK299).

Türbe ve yatırda yatan zatın varlığını sorgulama da cezalandırmayı gerektirir. "Dönemin komutanı Zeki Ünal, Seyit Ömer ilçesine ilk geldiği zamanlarda türbede yatan kişiyi sormuş ve Seyit Ömer Hazretleri cevabını aldığı anda önemsemez bir şekilde karşılık vermiştir. Bu olaydan sonra karakola giderken türbenin önünden her geçişinde ayağı takılıp düşmekteymiş. Sürekli bu olay devam etmekte ve karakola girdiğinde kendine gelmekteymiş. Daha sonra Kütahya'da bir hocaya giderek durumu anlatmış. Hoca, orada büyük bir zat yattığını ve komutanın bu zattu önemsemediğinden bu durumun ileri geldiğini söylemiştir. Bunun üzerine jandarma komutanı verilen duayı okumuş ve bir daha böyle bir olayla karşılaşmamıştır."

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Kütahya hapishanesinde hükümlü olarak bulunan Süleyman Efendiyi (Süleymanlılar tarikatının önderi) manevi olarak ziyaret etmiştir. Süleyman Efendi hapisten çıktığı zaman ilk olarak Seyit Ömer'in Türbesi'ni ziyaret etmiştir. Hatta manevi olarak tokalaştıkları da söylenir. Bu sebeple Süleyman Efendi cemaatine mensup olanlar tarafından sıklıkla ziyaret edilir.

Seyit Ömer Şehit düşmüştür. Seyit Ömer, Seyit Gazi ve Geyrek Seydi yedi kardeşten üçüdür ve burada yaşamışlardır. Seyit Ömer hazretleri Kütahya'nın bu beldesinde kalmıştır. Eski köyde caminin hemen yanında türbe vardı. Türbe yapılmadan önce bir çoban oradaki ağacın dibinde uyuya kalır. Rüyasında bir zat "üstümü çevir, ben burada yatıyorum." Der. Üç gün aynı rüyayı gören çobanın isteği yerine getirilir. Belirtilen yeri duvarla örler. "Ördünüz ama göbeğimin üstünü ördünüz" der. Düzeltmek isteseler de artık düzeltmemişler öylece kalmıştır.

Türbeyi taşıyacakları zaman bir kere de yerinde bulunmuyor. Çobanın çevirdiği yerde değil, yakınında bir yerde bulunur. İstanbul'dan araştırma yapan ekip savaşta şehit düşen seyit Ömer olduğunu sağ kaşındaki ok yarası ve dizindeki ok yarısından anlıyorlar. Mezarı açıldığında kemikleri aynen duruyordu kemiklerin üzerinde kefen çürümüş kına olmuş, yerinden kaldırılırken ise kemikleri yerinden çıktı (KK299).

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme, kendi varlığın belli eder ve üzerine bina yapılmasını ister, bedeninin bozulmaması.

Türbe-Yatır No: 221- Şeyhi Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Şeyhi. Tıpta, bilhassa göz hastalıklarındaki mahareti ile (Hekim Sinan), şiirdeki üstünlüğü sebebiyle Şeyh-üs şuaralıkla meşhur olmuştur. Çelebi Sultan Mehmed'in rahatsızlığı dolayısıyla, dayısı Yakub Han Çelebi, Hekim Sinan'ı göndermiş ve tedavi başarı ile neticelenince Çelebi Sultan Mehmed, Şeyhi'yi devamlı kalması için ricada bulunmuş ve böylece Osmanlı Sarayında hizmete devam etmiştir.

Yeri ve Konumu: Bölcek/ Merkez köyler. Köyün içinde Dumlupınar köyünün içerisinde kendi adıyla bilinen mahalle içerisinde. Şair Şeyhi'nin türbesi ana yoldan köyün ağaçlı ve su kenarı olan güzel bir mahalle nakli düşünülmüştür. Halkın ve köylünün arzusu ile türbenin aynı yere yapılmasına karar verilmiştir Vali Süer yapılacak türbenin bu değerli şair hekim ve düşünürün adına yakışır olması için projeyi Kütahyalı Prof. Dr. Oktay Aslanapa'ya hazırlatır. Türbeye konacak kitabeyi de şairin divanın neşreden Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan tamamlar. Türbe 2 Ocak 1964 tarihinde Vali Nezih Fırat tarafından açılır (Sarıkoç,2010, 90).

Mimari yapısı: Mütevazı bir eser olan kabrin inşasında, XV. asır mimarisinin tarz ve üslûbu göz önünde bulunmaktadır (Timurtaş, 1980, 74). Kare planlı, dört ayak üzerine oturtulmuş ve etrafı açık kesme taşlarla oluşturulmuş türbedir. Üst kısmında bir kubbe yer alır. İçerisinde doğu batı

yönünde uzanan mermerle kaplı kabir yer alır. Mezarın şahidesi yoktur. Türbenin oturduğu mermer sütunların dış kısmın bir mezar taşı dikilmiştir. Burada “ Şeyhi Yusuf Sinan ölümü 1430” yazılıdır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Şairlerin en yaşlısı veya büyüğü diye maruf olan (Şeyhi Sinan) Kütahya’lıdır. Babasının adı Mecdüddin dir. Gençliğinde Germiyanoğlu Süleyman Şah tarafından İran’a gönderilerek, orada tıp ve edebiyata ait bilgilerini arttırması sağlanmıştır. Şeyhi, Ankara’da Hacı Bayram-ı Veli Hazretlerinden de feyz alarak ledünni ilimlerde de kendisini yetiştirmiş, zekası, ilmi üstünlüğü ile bilhassa Germiyan Sarayının gözdesi olmuştur. İkinci Yakup Bey’in hem tabip ve hem müsahibi olmuştur. Tıpta mahareti göz hastalıklarıdır (Uzunçarşılı, 1932, 267-268).

Son zamanlarını Kütahya’da geçirmiş H. 825 M.1433 yılında orada vefat etmiştir.Seyahatnamede Şeyi hakkında şu bilgiler vardır: Divan şairlerinden Şeyhi Tonlu Pınar (Dumlupınar) köyünde medfun olduklarını ve bunların bazılarını ziyaret ettiğini belirtmiştir (Seyahatname, 1985,15-16).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için (KK300).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Türbe ziyaret sonrasında türbe etrafında üç kez dönülür ve dileğin kabul olacağı düşünülür.

Kütahya’nın ileri gelen ailelerinden olan Olçar’ların (Merhum Sıtkı Olçar - ünlü çini sanatçısı, Hüsnü Olçar-Hürok Mermer’in sahibi) Şeyhi’nin sülalesinden geldiğini belirten Ahmet Bey bu ailenin her yıl türbenin başında koç kurban ettirdiğini, hamur çorbası, et yemeği ve pilav yaptırarak dağıttığını belirtmiştir (KK300).

Ödül ve cezalar: Öldükten sonra varlığını gösterme (Yaklaşık 8–10 sene önce türbenin üstüne nur yağdığını görenler olmuştur.)

Zorda kalan Türk askerine yardım etme, savaşa katılma (Ayrıca savaş zamanlarında Şeyhi’nin dümbelek çalarak harbe gittiğini rüyasında gören bazı köylülerin olduğu da anlatılmaktadır.)

Türbe-Yatır No: 222- Baba Sultan

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Baba Sultan. Tarihi kayıtlarda Baba Sultan ismiyle kayıtlıdır.

Yeri ve Konumu: Köprüören /Merkez köyler. Köy camisinin yanına medfun bulunan ve Camiye de adını veren kabrin başına yeni yazıyla “ Baba Sultan” yazılıdır.

Mimari yapısı: Eskiden yığma taşlarla çevrili mezar yakın zamanda Evliya Çelebi Kültür Hizmet ve Tarihi Eserleri Onarma Derneği tarafından restore edilerek tarihimize ve kültürümüze yakışır bir hale getirilmiştir. Mezar mermerden yapılmış ve ön tarafına kimliği hakkında bilgilendirme levhası yerleştirilmiştir. Köprüören köyünde bulunan diğer bir ziyaret yeri de Arap Dede olarak bilinen fakat kimliği ve hayatı hakkında hiçbir bilgi bulunmayan Arap Dede'dir. Bir evin yanında medfundur. Eskinden insanların adak adadığı kabirlerden biridir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Köprüvıran (Köprüören) Köyü'nde medfun olan Pır Sultan Horasani'nin neslinden geldiği söylenir. Mustafa Erdoğan'ın “İstanbul'da Kütahyalı Bir Şeyh Ailesi Seyyid Ebubekir Dede ve Ahfadı” adlı makalesinde: Aile üyelerinden biri, Ebubekir Dede'nin kardeşi Ömer Dede'nin oğlu Seyyid Sahih Ahmed Dede'nin Mecmuatü't Tevarihü'l Mevleviye adlı eserinde verdiği bilgiye göre aile Kütahya'ya bağlı Köprüvıran (Köprüören) Köyü'nde medfun olan Pır Sultan Horasani'nin neslinden geldiğini açıklamaktadır. Aynı makalede bu köyde Baba Sultan adıyla bilinen ve herkes tarafından da saygı duyulan bir zatın yattığını saha çalışmasında gördüğünü belirtmiştir. Yine orada ailenin son temsilcileri ile yapılan görüşmelerde dedeleri Pır Baba Sultan'ın Timur zamanında yaşadıklarını belirtmişleridir (Erdoğan, 1998, 125-169).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Miraç kandili, perşembe akşamları (KK301).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Mutlu bir evlilik başlangıcı için, 2) Çocuk sahibi olmak için(KK301).

Toplumsal: 1)Yağmur duası için(KK301).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Baba Sultan'ın manevi büyüklüğüne inanan köy halkı düğünlerinde geçim bereket olsun diye gelin arabasını konvoyunu mutlaka kabrin de bulunduğu Caminin yanından geçirirler. Eskiden at üzerinde gelin çıkarılırken gelinin bir eline elma verilir kabrin yanından geçerken yakında bir yere bırakmasının iyi olacağına inanılmış (KK301).

Uygulamalar: 1) Yağmur yağması için: Yağmur yağmadığı zamanlarda Baba Sultan kabrin yanında adak yemeği dağıtılarak yağmur duasına çıkılır. Perşembe günleri mum yakma geleneği varken bugün devam etmemektedir (KK301).

2) Hayır aşısı için: Karaciğer tepesi denilen yerden üzerinde yazılar bulunan beyaz taşlar toplanıp Caminin avlusuna bırakılır köy kadınları evlerinden erzak getirerek “ Baba Sultan “ ın yakınlarında bir yerde “Hayır Aşısı” olarak adlandırılan yemeği pişirirlerdi. İkinci namazından sonra caminde çıkan erkeklerle birlikte bütün köylü bu yemeği yerler. Şadırvana bıraktıkları taşları da alarak köyde bulunan gölletin kenarına giderler. Taşlar burada gömülür. Yağmur duası ile o an yağmur yağmaya başlar (KK301).

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatırda yatan zata bir şekilde saygısızlık yapmak saygısızlık olarak ifade edilir. “Erenlerin camide alıkonması üzerine beddua etmesi” (KK301).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

“Manevi büyüklüğüne inanılan tekkelerin geceleri birbirini ziyaret ettikleri halk anlatıları arasında anlatılmaktadır. Karaağaç köyünde bulunan Şeyh ile Kızık Köyünde bulunan tekkenin şeyhleri birbirlerine gidip gelmektedir. Kızılçayaka Köyünden geçerken bu köyün insanları tarafından camide alıkonurlar. Şeyh bunun üzerine: “Minareniz siva tutmasın, köyünüzden hacı çıkmasın”

Şeyhin bedduasının tuttuğu Kızılçayaka Köyünün minaresinin uzun yıllar siva tutmadığı ve köyden uzun yıllar hacı çıkmadığı söylenmektedir.” (KK302).

Bereket getirme “Baba Sultan’ın kabrinin karşısında oturan Hecipler den yaşlı adam geceleyin def sesine benzer sesler duyup dışarıya çıkar. Baba Sultan’ın etrafında altı yedi tane insan silueti görür. Bunların namaz kıldıklarını ve daha sonra oturdukları söyler. Yaşlı adamı gören şeyhler ondan bir kuzu kesmesini pişirip getirmesini isterler. Yaşlı adam hiç tereddütsüz gidip kuzuyu keser, pişirip bütünü getirir. Yerler ve yemeğe bu adamı da çağırırlar. Giderken de sağ küreğini ona verip evinin ambarına çakmasını tembihlerler. Adam kürek kemiğini alıp evine gider. Dediklerini yapar. Bu olaydan sonra gerçekten de evine bereket gelir her şey gönlüne göre olur. Artar eksilmez, taşar dökülmez. “ (Evren, 1999, 70).

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme, bedduanın tutması (felaket musallat etmek), bereket getirmek.

Türbe-Yatır No: 223- Şeyh Ali Efendi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Şeyh Ali Efendi. Ali isminde tekke şeyhi olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Bölcek /Merkez köyler. Bölcek Köyü sınırları içerisinde Tekke Sokak, Okul Caddesi üzerindeki yolun hemen yanı başında yer alır. Türbenin ismi Şeyh Alidir.

Mimari yapısı: Şah Ali olarak da telaffuz edilen bu türbenin eskinde üzeri kapalıyken zamanla üzerindeki yapı yıkılmış ve bugünkü durumunu almıştır. Etrafı bir metre boyuna bahçe duvarıyla çevrili ve hemen üzerinde demir korkulukların bulunduğu 5 metre karelik bir bahçe içerisinde. Günümüzdeki mezar yapısını andıran türbenin mezar taşında Hüvelbaki Şeyh Ali Efendi Ruhuna Fatiha yazılıdır. Yarım metre mermer taşla her tarafı kaplı bir mezardır. Türbenin hemen yanı başında büyük bir çam ağacı yer alır. Köyün gençleri köy odası yapılırken buranı da imarıyla ilgilenmişlerdir. Dört tarafı çevrili mezarlar grubunda değerlendirebiliriz.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Şeyh Ali Efendi Horasan Erenlerindedir. Türkistan'dan gelip, buralara yerleşmiş, İslâmı yaymak ve yaşatmak için çalışmış, mübarek bir kişidir.

Onu, iki kişi hayal ile karışık, bir anda görmüşler Esmer karayağız, uzun boylu, uzun sakallı ve sarıklıymış. Caminin avlusundaki şadırvanda abdest alırken görünmüş. "Eyvah beni gördüler " deyip gözden kaybolmuş (Öz,1996, 119).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Pazartesi ve Perşembe günleri (KK303).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için, 2) Hastalığın tedavisi için, KK303).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hastalığın tedavisi için: Buraya her çeşit hastalık için gelirler. Hastalar, mezarın çevresinde üç defa döndürülür. Mezarın başında durur, yakalandıkları dertten kurtulmak, şifa bulup tekrar eski sağlıklarına kavuşmak için duâ ederler. Bazı hastalar şifâ bulmak için mezarın yanında bir gece yatarlar. 2) Adak ve dua için: Şeyh Ali Dede'nin ruhuna Fatiha okurlar adakta bulunurlar. Bu adaklar, mum, şipit, helva gibi çeşitli maddelerden olmaktadır (KK304).

3) Yağmur duası için: Göl'e (şuanda yok) girer üstleri ıslak vaziyette türbeye gelip etrafında dönerek yağmur yağması için duâ ederlerdi. Burda önceden mum yakılır, kurban kesilirdi (KK303).

Adak için: Mum adağı olanlar ise pazartesi ve perşembe günleri Dede'nin ruhuna okuyup mezarın baş kısmına mum dikerler (KK303).

Ödül ve cezalar: Amcam Hasan Yiğit, türbenin yanındaki evde oturuyordu. Bir gün evine çok içmiş sarhoş bir halde gelmiş. Evde yalnızmış. Şeyh Ali onu çarpmış duvardan duvara vurmuş. Amcam korkarak ağzından yüzünden kan gelir vaziyette ninenim yanına gidip Şeyh Ali beni çarptı demiş (KK304).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Kaynak kişinin anlattığına göre ninesi on yedi yaşlarında akşamleyin pekmez kaynatmaya giderken Şeyh Ali Efendi'nin Türbesi'nin önünde O'nu ayakta aya doğru bakarken görür.) (KK304).

Türbe-Yatır No: 224- Ali Baba Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ali Baba Tekkesi. İsmi Ali olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Geven/Merkez köyler. Kütahya'ya 23 km uzaklıkta, Dumlupınar Üniversitesinin karşısında yer alan Geven Köyü'nün ortasında yer alır.

Mimari yapısı: Dört tarafı birer metre yüksekliğinde moloz taşlarla örülü kare plânlı bir yatırdır. Herhangi bir kitabesi yoktur. Baş kısmındaki mezar taşında Dede Ali Baba yazılıdır. Ayak kısmındaki mezar taşında ise herhangi bir yazı ve simge yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Mezar taşında olduğu gibi burada yatan kişinin Horasan erenlerinden olduğuna inanılır. Ali Baba'nın kendisinin tasavvuf ehlinde zahit olduğu da söylenir.

Munis Armağan çalışmasında, babası Bahaeddin Sultan Hacı Bektaş Veli ile birlikte Horasanda gelmiştir. Ali Baba, velâyetnameye göre Hacı Bektaş çağırıldığında hemen yanından olur. Görevini yerine getirirdi. Kütahya ve çevresinde etkili olduğu buradaki türbe ve tekkelerden anlaşılmaktadır. Kütahyanın Geven de tekke ve türbesi, Akçaalan da ise diğer bir türbesi yer almaktadır (Armağan, 2001, 146).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe ve Cuma günleri (KK305).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek için ziyaret edilir. 2) Mutlu bir evlilik başlangıcı için ziyaret edilir (KK305).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Bölge arasında Tekke olarak geçen bu mekân köy meydanında olması nedeniyle düğünlerde ziyaret edilir, düğün alayı bu tekkenin etrafında beş kez döner. Bu ritüel tamamlandıktan sonra imam eşliğinde dualar edilir (Sarıkoşuncu,1998, 454).

Türbe-Yatır No: 225- Hüseyin Gazi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Hüseyin Gazi. Seyit Gazi'nin oğlu olduğu için, "Hüseyin Gazi" adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Körs/Merkez köyler. Kütahya'ya 51 km uzaklıkta Körs Köyünde bulunan Hüseyin Gazi Türbesi, köy meydanının hemen kenarında betonarme bir odadan ve içerisindeki sandukalardan oluşmaktadır (Duru, 2010, 59). Türbe olarak kullanılan yapı köylülerin geçmiş tarihlerde kullandıkları; ancak günümüzde yeni mezarlığın yapılmasından sonra artık kullanılmayan eski bir mezarlığın yanı başındadır. Türbenin hemen yanında ise cem evi ve aşevi olarak kullanılan bir bina bulunmaktadır. Türbenin giriş bölümünde Hali ve Dönüş Büyüktepe adına bir hayrat yer alır. Hüseyin Gazi Türbesi'nin çevresinde bulunan mezarlığa genellikle Hüseyin Gazi soyundan ve ocak zade olan kişiler defnedilirken bugün köydeki cenazelerin tamamı yeni mezarlığa defnedilmektedir. Türbe girişindeki kurban taşı burada kurban ritüelinin canlılığını gösterir. Bu kurban taşı Ankara Hüseyin Gazi Türbesi'nde de yer alır. Bu durumu sayın Tanyu şu şekilde belirtir: "Kurban kesme yerine mahsus halkavari geniş bir taş mevcut." (Tanyu,1967, 88).

Mimari yapısı: Kare planlı betonarme bina üzeri tavanla inşa edilmiştir. Türbenin mimarisi daha çok ev mimarisine benzerdir. Giriş kapısının yan tarafına Hüseyin Gazi Türbesi tabelası asılmıştır. Türbenin giriş kısmı ve içerideki sandukaların tamamı çinilerle kaplanmış ve sandukaların üzerine adanan namazlağılar ve havlular örtülmüştür. Sandukalarda şahide ve kitabe yoktur. Türbe 1970 yılında kerpiç yapıdan bugünkü şeklini almıştır (KK306).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kaynak kişilere göre Hüseyin Gazi, tarihsel olarak bilinmekte olan Seyit Battal Gazi'nin oğlu olup buraya babası tarafından gönderilmiştir. Hakkında anlatılan söylencelere göre bir asker ve veliyullahtır (KK306).

Kaynak kişilere göre Hüseyin Gazi, tarihsel olarak bilinmekte olan Seyit Battal Gazi'nin oğlu olup buraya babası tarafından gönderilmiştir. Hakkında anlatılan söylencelere göre bir asker olan Hüseyin Gazi'nin beş tane kardeşi olup, Hüseyin Gazi'nin Babası Seyit Battal Gazi'nin

kırık bir yaba parmağını Körs köyüne atarak: “Git, attığım yaba parmağını bul, yaba parmağını bulduğun yer mekânın olsun.” demiş, Hüseyin Gazi, babasının attığı kırık yaba parmağını burada Körs Köyünde bularak buraya yerleşmiştir. Kaynak kişiye göre bu kırık yaba parmağı Hüseyin Gazi soyundan geldiklerini iddia eden dedelerde tarafından hala saklanmaktadır. Hüseyin Gazi'nin ilk yerleştiği yerleşim yerinin asıl adının Köşk olduğu, Türbesi'nin bugün bulunduğu yere ise gezmeye geldiği söylenmektedir. Düşmanlarla savaşta bugünkü bulunduğu yerde askerleriyle birlikte din uğruna şehit olduğu da rivayet edilir (KK306).

Hüseyin Gazi adına bir çok yerde türbe ve makam vardır. Bunlardan en önemlisi Ankara Hüseyin Gazi Dağındaki tekkesi çevresinde bulunan yatırıdır. Sivas Divriği, Çorum Alaca'da da makamı bulunur. Bu da bize şunu gösteriyor ki Hüseyin Gazi'nin gerek yurt içinde gerekse yurt dışında makamları mevcuttur.

Türbede herhangi bir yazılı kaynak bulunmamakta olup kaynak kişi bunun nedenini Kurtuluş Savaşı yıllarında köyü işgal eden Yunan askerinin Türbede bulunan tüm evrakları yakmasına dayandırmaktadır. Türbede yazılı kaynak bulunmamakla beraber Körs Köyü çevresinin çok eski bir yerleşim yeri olduğu çevredeki arkeolojik kalıntılardan anlaşılabilir.

Köy çevresindeki Hüseyin Gazi'ye ait olduğu söylenen birçok mekân bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de günümüzde kuru bir ağaçtan ibaret olan ve Hüseyin Gazi'nin söngesi (Fırın Küreği) denilen bölgedir. Kuru bir ağaçtan ibaret olan ve köylülerce kutsal kabul edilen bu ağaç günümüzde köy sınırları dışında kalan bir tarla içerisinde bulunmaktadır. Bu tarla köylülerce başkasına satılmış; ancak bu tarlayı alan kişiye pek bir fayda sağlamadığına inanılmaktadır. Bu inancın nedeni ise kutsal ağacın, tarla içerisinde kalmasından dolayı ziyaret edilmemesi ve bunun yarattığı inançsal gerilimdir. Hüseyin Gazi'nin fırın küreğini kullandığına inanılan fırını ise köy içerisinde, türbenin yakınında bulunmaktadır. Hala ayakta olan fırının yanında ise Hüseyin Gazi'ye ait olduğuna inanılan evi de bulunmaktadır.

Hüseyin Gazi, halk arasında bir evliya olarak kabul edilen bir kişi olması ve bu nedenle oldukça fazla ziyaretçi tarafından ziyaret edilmesi yanında aynı zamanda ocak olarak da kabul edilmektedir. Kemal Sultandan İcazet aldığı söylenen Hüseyin Gazi ocağına bağlı Kütahya köyleri yanında kaynak kişi tarafından Eskişehir köylerinden on, on beş tanesinin de bu ocağa bağlı olduğu söylenmektedir.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Bayramlarda, düğünlerde, Perşembe ve Cuma akşamları mum yakılır.

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Haziran ayı içerisinde.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) İş sahibi olmak, 2) Çocuk sahibi olmak için, 3) Mutlu bir evlilik başlangıcı için, 4) Her türlü dilek için, 5) Askerden sağ salim dönmesi için, 6) Bel ağrısı olanlar,

Toplumsal: Dede hayırları için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Kutsal kabul edilen mekânlar ziyaret edilirken sıradan bir mezar ziyaretinden daha fazla özen ve uygulama gerektirir. Bu ziyaret yapılan kişinin sıradan bir kişi olmadığını göstermektedir. Türbede yatan zatın karizmatik hüviyetini gösterecek ve sıradan kişilerden ayrılacak biçimde türbe ziyareti belli bir ritüel ve formda icra edilmektedir.

Türbe ziyareti şu şekilde yapılır: Öncelikle abdestli bir şekilde türbenin demir kapısı önünde sağ el kapının üzerine gelecek şekilde “Ya Allah”, sağ tarafa dönülür ve “ Ya Muhammet”, sol tarafa dönülür “ Ya Ali” diyerek kapı niyazları yapılır. Sağ el kapının eşiğine dokundurulur ve tekrar dudaklara temas ettirilerek “ Şah Hasan” ve “Şah Hüseyin “ diyerek sağ ayakla türbenin içine adım atılır. Üç adım attıktan sonra tekrar yere niyaz edilir. Niyaz eller dirseklerden bükülerek diz üzerinde dudaklar yere sağdan başlayarak üç kez sağ-orta ve sol olmak üzere niyazlar edilir. Bu esnada pirimiz “Hüseyin Gazi” diyerek niyazlar yapılır. Bu niyazlar isteğe bağlı olarak üç kez tekrar edilebilir. Hüseyin Gazinin mezarının baş kısmına niyaz edilir. Bu niyaz da yine üç kez yapılır. İki el parmağı mezarın baş kısmına konur ve tam ortaya dudaklar gelecek şekilde niyazlar gerçekleşir bu uygulama “ Biz erenleri seçmeyiz” düsturuyla diğer mezarlar içinde gerçekleştirilir. Niyazlar tamamlandıktan sonra ayakta duranlar ayak baş parmaklarını bir birinin üzerine gelecek şekilde kor buna mühürlenme denir ve dua edilir: “Bismillahirrahmanirrahim La ilaha illallah Muhammeden Rasullullah Aliyyül velliyyüllah, veliyü mürsit, mürsiti kamilüllah. Hayırı cetlerimizi, namazlarımızı, niyazlarımızı Hüseyin Gazi Ocağına ziyaretlerimizi hak katında kabul eden Allah. Diyelim gönlümüzce Allah, Allah . Allah Allah Allah cümlemizi darda yolda koymayan Allah. İki cihan Muhammet Peygamberimiz hürmetine, Ehli Beytin yüzü suyu hürmetine, On iki imamların yüzü suyu hürmetine, erenlerin, evliyalarn, yetmiş ikibin kerbela şehitlerinin, Hacı Bektaş Velînin yüzü suyu hürmetine, pirimiz Hüseyin Gazi ocaklarına yaptığımız ziyaretleri Hak katında kabul, makbul ola. Her ne niyetle ziyaretler yapıldıysa niyazlarımız hak katında biriniz bin ola. Allah çoluğunuzun, çocuğunuzun acısını göstermeye, şeytana uyup elimizden, pirimizden, eşimizden, dostumuzdan, ocaklarımızdan, tekkelerimizden ayırmayan Allah Allah cümlemize hayırlı işler vere gerçeğe hüü” (KK203)

1) Çocuk sahibi olmak için: Çocuk sahibi olmak için Tekkeşin sülalesi kadınlarından birisi türbedeki tülbentlerden biriyle çocuk sahibi olmak isteyen kadının boynuna tülbent bağlar. Bu tülbentin bir ucundan kendisi tutar ve sandukaların tamamı arasında dolandırır. Daha sonra bu tülbenti beline bağlar buna “bel bağı adı” verilir. Bunu doğum yapıncaya kadar çıkarmaması istenir. Erkek çocuk dünyaya gelirse adını Hüseyin Gazi, kız çocuğu olursa adının Satı konulması gerekir.

2) Hastalığın tedavisi için: Bel ağrısı olan kişiler türbe ziyaretlerini yaptıktan sonra tekkeşin tarafından türbe içerisinde bulunan Seyit Battal Gazi'nin olduğu inanılan kırık bir yaba parmağı ile hastalığın bulunduğu yer sıvazlanır.

3) Adak için: Türbe ortasında tavana asılı yazmalar dikkat çekmekte olup bunlar genellikle adak amacıyla buraya atılmaktadır. Ziyaretçi elindeki yazmayı tavana atmakta, yazmanın tavana asılı kalıp kalmamasına göre dileğinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini öğrenmeye çalışmaktadır. Eğer atılan yazıma tavana asılı kalırsa dileğinin gerçekleşeceğine inanmaktadır.

4) Mutlu bir evlilik başlangıcı için: Köyde düğün olduğu zaman düğün alayı Türbe yakınından geçerken çalgıya ara verir, Türbeye dua ettikten ve Türbeden uzaklaştıktan sonra çalgı çalınmaya devam eder. Askere gidecek gençler Türbeyi ziyaret edip, askerden sağ salim dönmek için dua ettikten sonra askere giderler.

5) Doğru söylediğini anlamak için: Yalan söyleyen kişinin yalan söyleyip yalan söylemediğini anlamak amacıyla Türbeye getirilerek dua ettirilir. Yalan söylediğinden şüphelenilen kişinin kolay kolay evliya huzurunda yalan söyleyemeyeceği, söylese dahi söylediği bu yalandan dolayı evliyanın hışmına uğrayacağına inanılır.

6) Dilek için: Türbede dilek amacıyla Cuma akşamları mum yakılmaktadır. Bayramlarda da özellikle ziyaret edilir. Düğün ve sünnetlerde gelin ve güvey mutlaka türbe etrafında üç kez döner, diğer bir ritüel de damat gerdeğe girmeden önce "Güvey salımı" adı verilen uygulamadan öncede mutlaka türbeyi ziyaret eder ve oradan evine gider. Hizmetleri köylünün katılımıyla yapılır. Türbe gerek işlevi gerekse temizliğiyle bakımlı ve örnek bir türbedir. Türbe camlarındaki mumluklarda düzenli olarak mum adağı yerine getirilir.

7) Hastalığın tedavisi için: Bel ağrısı olan kişiler türbe ziyaretlerini yaptıktan sonra tekkeşin tarafından türbe içerisinde bulunan Seyit Battal Gazi'nin olduğu inanılan kırık bir yaba parmağı ile hastalığın bulunduğu yer sıvazlanır.

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatırın bulunduğu yerde saygısız davranılmaz yalan söylenilmez. Türbe ve yatırın bulundu yerde davul çalmak yasaktır. "Köyde düğün olduğu zaman düğün alayı Türbe yakınından geçerken çalgıya ara verir, Türbeye dua ettikten ve Türbeden uzaklaştıktan sonra çalgı çalınmaya devam eder. Askere gidecek gençler Türbeyi ziyaret edip, askerden sağ salim dönmek için dua ettikten sonra askere giderler."

Türbe ve yatırın bulunduğu yeren herhangi bir şey alınmaz (Anadolu'da genellikle evliya mezarlarından herhangi bir eşya götürmenin günah olduğuna inanılır ve bu eşyayı götürmenin mutlaka cezalandırılacağına inanılır. Benzer şekilde Hüseyin Gazi Türbesi'nden de herhangi bir eşya götürmenin mutlaka Hüseyin Gazi tarafından rahatsız edileceğine inanılır.)

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Köyden bir kişi Türbenin Yunan askeri tarafından yakılmasına çok kızmış ve Türbeye giderek Hüseyin Gazi'ye "Köyün yakılmasına izin verdin madem neden kendini yaktırdın." diyerek

sitem etmiş. Akşam rüyasına giren Hüseyin Gazi ise "o gün burada değildim, başka, yerde savaştaydım" diye cevap vermiş.)

(Halk arasındaki inanca göre Hüseyin Gazi ölmüş olarak kabul edilmez, bu nedene onun hala insanlar arasında dolaştığına inanılır. Anlatılara göre Hüseyin Gazi Cuma akşamları yanındaki askerleri ile beraber kudüm çalarak Kazantaşlarına doğru gidermiş, hatta kaynak kişinin annesinin de bu duruma şahit olduğu kaynak kişi tarafından ifade edilmektedir.

Siner Köyünden çocuğu olmayan karı-koca Hüseyin Gazi Türbesi'nin kerametini duymuş ziyarete gelmiştir. Sünni geleneğe sahip olmalarına rağmen dualarını yapmışlar ve adaklarını adanmışlardır. Sağlıklı bir erkek evlatları dünyaya gelmiş ve adını Hüseyin Gazi koymuşlardır. Bugün türbe hizmetini gören ve aynı zamandan da Dede soyundan gelen Gazi Erdoğmuş'da adını bu türbeden almıştır.)

Bedeninin bozulmaması (1968 yılında türbenin bakımı sırasında Elmalı Köyünden ve Hüseyin Gazi taliplerinden birisi Hüseyin Gazi'nin mezarını görmüş mezardaki ağaçların yaş olduğunu ve ışık huzmesi gördüğünü belirtmiştir)

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme, kısırı çocuk sahibi yapma.

Türbe-Yatır No: 226- Seyit Ali Sultan

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Seyyit Ali Sultan. Kızıldeli Sultan, Hacı Bektaş Veli'nin halifesi olduğu için, "Seyyid Ali Sultan" adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Çamlıca/Merkez köyler. Köyün içinde Seyit Ali Sultan Türbesi Çamlıca (resmi kayıttaki Merkez Okçu)köyünün Tekkeşinler Mahallesi mahallesinde tam ortasında Kütahya'yı güneyden kapatan dağın en dip noktasında etrafı çam ağaçlarıyla örülü vadinin içerisinde. Bölgedeki diğer türbe ve yatırlar ise şunlardır: Alacaatlı Baba, Kutlu Baba, Sarıkız.

Alacaatlı Baba, Okçu Mahallesi'ndedir. Türbesi ve kitabesi yoktur. Kabrin etrafı taşlarla çevrilmiştir. Seyyid Ali Sultan'la beraber bölgeye geldiğine inanılmaktadır. Alaca bir ata binerek buralara geldiği için bu isimle anılan Alacaatlı Baba Türk mitolojisindeki at motifini yansıtmaya adına önemlidir. Yatırın hemen yanı başında mum yakılması için betondan mumluk oluşturulmuştur. Alacaatlı Baba (Alacaklı Baba)

Kutlu Baba (Kurt Baba)'nın Seyyid Ali Sultan'la buralara beraber geldiğine inanılmaktadır. Hakkında ulaşabildiğimiz bilgi; kurda bindiği için ve kurtlara koyun sürülerini güttürdüğü için bu adla anıldığıdır (KK308).

Sarıkız, Okçu Mahallesi'ndedir. Türbe ve herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Kabrin yeri taşlarla işaretlenmiştir. Bölgede bazı sözlü kaynaklar buraya 'Fatma Ana, Sarıkız Ana veya

Fadime Ana'da demektirler. Bazıları ise kabrin Kalburcu Pîr Ahmet Efendi'nin annesine ait olduğunu söylemektedirler (KK308).

Mimari yapısı: 10 metrekarelik bir alanı kaplayan türbe düz çatma tavanlı karkas bir binadır. Türbenin kuzeye bakan giriş kapısının bulunduğu bölüm çinilerle kaplanmıştır. Kapının hemen sağ tarafında ziyaretçiler için mumluk yapılmış ve mum adakları burada yapılmaktadır. Demir bir kapıdan içeri girildiği zaman iki merkatla karşılaşılır. Bir rivayete göre bu merkatlardan birisi Seyit Ali Sultan diğeri de musahibi Koca Ali Sultan'a (Koluçak Hacım Sultan)aittir. Bir başka rivayete göre gerçekte Seyit Ali Sultan'ın ismi Seyit Ali'dir. Sultan ismi karısındır. Burada yatan merkatlardan biri de karısıdır ve adlar zamanla karıştırılarak iki ad Seyit Ali Sultan olarak kalmıştır. Merkatların kitabeleri yoktur, baş ve ayak kısımlarında betondan başlıklar yapılmıştır. Mezarların üzerinde süslü, yazılı yeşil örtüler vardır. Zemini halıyla kaplı olan türbenin içi çinilerle süslenmiş ve bazı çinilere “ Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali” yazılıdır. Türbede halı üzerine serilmiş yün post ve cam kenarındaki geyik boynuzları Seyyit Ali Sultan'ın birer nişanesi olarak yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Ali

Unvanı: Seyyit, Sultan (Kızıldeli Sultan)

Cinsiyeti: Erkek

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Seyit Ali Sultan Çamlıca Ocaklarına göre Hünkar Hacı Bektaş'ın dervişlerinden biridir. Duyumlara göre Seyit Ali Sultan Hacı Bektaş Veli'nin ya birinci ya da beşinci halifesidir. Hacı Bektaş Seyit Ali Sultan'ı savaşa gönderir. Savaşta epeyce yararlar gösteren Seyit Ali Sultan, yaralanınca yanına bakıcısını da alır buraya gelir. Burada bir süre kaldıktan sonra burada öldüğü ve köyün esas dip atasının da bu bakıcı olduğu diğeri bir rivayette yaşamaktadır (Çeribaş, 2007, 1334).

Başka bir ifadeye göre Hacı Bektaş Veli elindeki esiyi (yanar vaziyetteki odun parçası) fırlatır. Esi buraya düşer. Seyit Ali Sultan buraya irşat için gönderilir.

Hacı Bektaş Seyit Ali Sultan'ı savaşa gönderir. Savaşta epeyce yararlar gösteren Seyit Ali Sultan, yaralanınca yanına bakıcısını da alır buraya gelir. Burada bir süre kaldıktan sonra burada öldüğü ve köyün esas dip atasının da bu bakıcı olduğu diğeri bir rivayette yaşamaktadır (Erbay, 2007, 13).

Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi'nin 2007 yılında Seyyid Ali Sultan Türbesi'ne asılı bilgilendirme tabelasında: Çamlıca mahallesinde Seyyid Ali Sultan'ın bir makam türbesi bulunmaktadır. Türbe içerisinde iki merkad vardır. Çamlıca ocaklı dedelerine göre merkadın biri Seyyid Ali Sultan'a diğeri musahibi Kolu Açık Hacım Sultan'a aittir. Hacım Sultan'ın türbesi Uşak, Sivaslı, Hacım köy'de bulunmaktadır. XIV. yüzyılın sonu ile XV. yüzyılın başında yaşamış olan Seyyid Ali Sultan'ın türbesi ve adıyla anılan dergâhı Yunanistan, Dimetoka'dadır. Seyyid Ali Sultan hakkında kaynaklarda farklı bilgiler verilmektedir. Kimi metinlerde asıl adı Seyyid

Ali Aliyyü'l-âlâ olarak verilen Seyyid Ali Sultan Belh dergâhı postnişini Süleyman Ata'nın Torunu olarak tanıtılır. Babasının adı Hasan Ata olarak tanıtılan Seyyid Ali Sultan, Abdal Musa Sultan ile kardeş çocukları olarak kabul edilirler. Huruffilik düşüncesinin kuruculuğunu yapan Fazlullah Esterebadi ile irtibatı bulunan Seyyid Ali Sultan daha sonra Anadolu'ya gelerek Hacı Bektaş Veli düşüncesine bağlanmış, Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid döneminde Rumeli fetihlerine katılmış ve Dimetoka'da adıyla anılan dergâhı kurmuştur. Bazı kaynaklarda da Seyyid Ali Sultan'ın Hacı Bektaş Veli'nin tek oğlu olduğu, asıl adının İbrahim olup Timurtaş, Hızır Lala ve Seyyid Ali Sultan Alevî öğretisinin Balkanlar'da temellenmesini sağlayan önemli dervişlerden biridir. XIII. yüzyılda Sarı Saltuk ile Balkanlarda temsil edilmeye başlanan Hoca Ahmed Yesevî- Hacı Bektaş öğretisi, XIV. yüzyılda Seyyid Ali Sultan ile ikinci büyük temsilcisini kazanır. Seyyid Ali Sultan XIV. yüzyılda Rumeli'deki Türk fetih hareketlerinde bir "gazi-eren" gibi aktif rol alır. Seyyid Ali Sultan Ocağı'nın etkinlik gösterdiği bir diğer coğrafyada Kütahya'dır. Çamlıca Mahaltesinde Seyyid Ali Sultan ocaklı dede aileleri yerleşiktir. Kütahya iline bağlı Okçu, Güveççi, İnlı, Körs, Aydoğdu, Sökmen, Çobanlar, Fındık gibi köylerde Çamlıca Seyyid Ali Sultan Ocaklı dedelerine bağlı talip grupları yaşamaktadır. Çamlıca ocaklı dedeleri Hacı Bektaş çelebilerine bağlıdır. Dede aileleri her yıl düzenli olarak yıllık cem hizmetleri için mürşitleri olan çelebileri köylerine getirmektedirler. Çamlıca ocaklıları "pençeli" ocak grubuna dâhil olup ocak talipliğinin başlangıcına "ikrar" ritüelini almışlardır. Seyyid Ali Sultan Ocağı'nın Çamlıca kolu aynı zamanda bir sagılma ocağı ve adak merkezidir. Fıtık hastaları ve çocuğu olmayanlar türbeyi ve ocaklı dedeleri ziyaret ederler. Dinamik, otantik bir Alevî kültürünün yaşandığı Çamlıca'da muharrem etkinlikleri önem taşımaktadır. Muharrem orucu tutma ve oruç sonu aşure kaynatma, aynı günün akşamı muharrem kurbanı keserek cem ayini düzenleme geleneği ocaklı dede ailesinin yüzyıllardan beri sürdürdüğü bir uygulamadır. Çamlıca ocakları Seyyit Ali Sultan'ı " Koca Ali Sultan" olarak da anmaktadır. Türbenin yapılış tarihi bilinmemekle birlikte 1990 da türbenin tamiri yapılmıştır.

Seyyit Ali Sultan'ın makam Türbesi'nin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber sözlü kaynaklarımızın ifadelerine göre 732 sene önce yapıldığı söylenmektedir.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları mum yakılır (KK309).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hidrellez ve nevrüzde ziyaret edilir. Cem törenlerinde mutlaka ziyaret edilir (KK309).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Kısmet açmak için, 2) Çocuk sahibi olmak için, 3) Hastalığın tedavisi için (fıtık hastalığının tedavisi için), 4) Askerlikten sağ salim dönmek için, 5) Sırt ağrıları için, 6) Hastalan ve huysuzlanan çocuklar için (KK308).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Çocuk sahibi olmak için: Çocuğu olmayan aileler buraya adak adadıktan sonra çocukları olursa bu adaklarını bu türbede keserler ve çocuklardan kız olana Satı, erkek olana ise Seyit Ali ismini korlar. Bebeğin göbeği düşünce; kız ise göbek evin bir kösesine veya bahçesine gömülür: Kız, evine bağlı olsun diye. Erkek ise göbeği türbe bahçesine ya da ahırın duvarına gömülür. Bu davranışın sebebi; çocuk yoluna bağlı olsun ve hayvanlara baksın düşüncesidir. Çocuk sahibi olmak için diğer bir uygulamada şu şekildedir: Seyyid Ali Sultan Türbesi içinde bulunan geyik boynuzlarını tekkeşin, evli çiftlerin vücutlarına sürer, dua eder. Karıkocanın çocukları olursa tekrar gelip burada kurban kesmeleri gerektiğine inanılır (KK309).

2) Hastalığın tedavisi için: Fitik Hastalığının Tedavisinde, Seyyid Ali Sultan ocağı, bu hastalığın tedavisi için ocaktır. Özellikle bebeklerde görülen fitik için bölgeye çok sayıda hasta gelmektedir. Gelen hasta için küçük bir çam ağacı parçası dede veya bir başkası tarafından yarılr, dua edilir. Bu ağaç parçası birleşinceye kadar fitüğün da iyileşeceğine inanılır. Hasta, bebek ise türbe yakınındaki kemersekindeki bir çam ağacının altından geçirilerek dua edilir. Hastalığı iyileşenler tekrar gelip Seyyid Ali Sultan'a durumlarına göre kurban keserler (KK309).

Tekkeşin, sırtı ağrıyan kişinin sırtını, türbede bulunan geyik boynuzunu sürerek tedavi eder. Hasta olan çocuklar türbe etrafında üç kez "Ya Allah Ya Muhammet Ya Ali" diyerek türbe etrafında döndürülür. Türbede bulunan geyik boynuzlarıyla sıvazlanır (KK309).

3) Adak ve dua için: Türbeyi ziyaret edenler, mum yakarlar. Sadece dua okurlar ve isterlerse adak dağıtırlar ya da tavuk, horoz ya da küçükbaş hayvan adarlar. Bu adaklar: ekmek, haşhaşlı lokum, toz seker ve pidedir. Türbe ziyaretlerinden sonra dilekleri gerçekleşenler yine adak dağıtırlar veya kurban keserler (Erbay,2007 122).

Leylekler, göçleri sırasında köyde bir gece konaklar. Bu konaklamamın bölgedeki Seyyid Ali Sultan Türbesi'ni ziyaret etmek olarak yorumlanması onların da kutsal kabul edilmelerine sebep olmaktadır (Erbay,2007, 130).

Hasta, bebek ise türbe yakınındaki kemer şeklindeki bir çam ağacının altından geçirilerek dua edilir. Hastalığı iyileşenler tekrar gelip Seyyid Ali Sultan'a durumlarına göre kurban keserler (Erbay,2007, 134).

4) Yağmur duası için: Yağmur Duasına ve Hıdırellez'de Al Dede ve Arap Dede denilen yadırlara gidilir. Hıdırellez Günü Valilik Konağı'nın karşısındaki çam ağaçlarıyla örtülü alana Gaip Erenler denilen mevkiye de ziyaretler gerçekleştirilmektedir.

Ödül ve cezalar: Ziyaret yerinden odun veya dal kesip götürmek cezalandırmayı gerektirir. "Seyyid Ali Sultan Tekkesinden, Alaçam'dan ve Gaip Erenlerden her ne olursa olsun ne çalı ne de kozalak alınır. Buraların dokunacağına (zarar vereceğine) inanılır. Eğer yasağa uyulmazsa mutlaka alan kişinin başına bir bela geleceğine inanılır. Türbenin etrafındaki ağaçlar kesilmek zorunda kalınsa bile kesinlikle yakmak için kullanılmamaktadır. Ocak Dedesi Ali Rıza Kayıhan kız kardeşinin kozalak getirdiği için fistanının tutuşup yandığını söylemektedir" (KK309).

Gebe kadın türbe ziyaretine gitmez. Bu inancın temelinde “türbeye dolu girilip bos çıkılacağı” inancı vardır (Erbay,2007, 103).

Türbe-Yatırla ilgili oluşun anlatı ve efsaneler

Sünni olan köylülerin buralardan kozalak götürüp ateşe attıklarında kozalakların kurbağaya dönüştüklerini gözleriyle gördükleri anlatılır. Alacatlı denilen çam ağaçlarıyla kaplı yerden eskiden tef seslerinin geldiği, o sese yaklaştıkça sesin uzaklaştığı, uzaklaştıkça sesin yaklaştığına inanılmaktadır (KK308).

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Seyyit Ali Sultan Türbesi'nin bulunduğu yere nur inmekte ve yıldız gibi nurlandığına inanılmaktadır. bu nurun inmesinin ocağın eski dedesi (merhum Ali Rıza Kayıhan'ın babası) tarafından görülmesi, erkânın (cem) doğru yolda olduğu şeklinde yorumlanmıştır (Çeribaş, 2007,1337).

Hayvanları itaat altına alma (Bir diğer göçmen kus olan turna da Hz. Ali'nin ve Hacı Bektas Veli'nin turna donuna girdiklerine inanıldığından bölgede kutsal kabul edilmektedir. “Göç eden turna lar bölgede bir gece kalır ve Seyyid Ali Sultan Türbesi'ni ziyaret ederler. Bu ziyaretlerini de türbe üzerinde semah gibi dönerek yaparlar.” inancı bulunmaktadır (Erbay,2007, 131). Seyyid Ali Sultan'ın geyiklere söz geçirdiği bu bölgeye geyiklerin üzerinde geldiği anlatılır.

Türbe-Yatır No: 227- Kocakapı Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kocakapı Tekkesi. Kocakapı Tekkesi bu mevkide bulunduğu için bu isimle anılmış ve daha sonra Seyyit Caferi Buyruk Türbesi diye de isimlendirilmiştir. Köy Friglerden kalmıştır ve ismini köyde bulunan inlerden almıştır. Frigler döneminde önemli giriş kapılarına koca kapı deniyor. Bu nedenle de hem Friglerde hem de Alevi- beктаşi geleneğinde köyün önemi büyüktür.

Yeri ve Konumu: İnli Köyü/Merkez köyler. Köyde, Seyyit Ali Sultan, Pîr Ahmet, Kemallı ocağı talipleri vardır. Cemler düzenli olarak cem evinde yapılır ve Kocakapı Tekkesi anma törenleri ulusal çerçevede kutlanır. Türbe Kocakapı mevkisinde yer aldığı için bu ismi almış ve daha sonra Seyyit Cafer Buyruk Türbesi yazdırılarak türbe kapısına asılmıştır. Eren evliyanın adından çok onun rolü ve işlevi ön planda olduğu için türbenin ismi konusunda fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. İnli Köyü sınırları içerisinde üzerinde bir yapı olmayan ve etrafı taşlarla çevrili Bakacak Türbesi ve adı bilinmeyen Erenler diye bilinen yatırlar da vardır.

Mimari yapısı: Türbe, dikdörtgen yapıda çatma tavanlı 15 metrekarelik düz bir yapıdır. Türbenin içerisinde bir tane merkad yer alır. Mezarın boyu 5 metreden fazladır ve türbenin içi ve sanduka fayanslarla kaplanmıştır. Türbe duvarlarında tespimler ve Haz.Ali'nin resimleri yer alır. Mezarın üzerine ziyaretçiler tarafından getirilmiş havlu, namazlağı, tülbentler serilmiştir. Kitabesi yoktur ve başlık kısmında ziyaretçilerin mum adaklarını yerine getirdikleri gözlemlenmiştir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bakacak Türbesi, Erenler ve Kocakapı Tekkesi üç kardeşdir (KK310).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Bu türbe her zaman ziyaret edilebilir. Mayıs ayı içerisinde şenlikler düzenlenir (KK310).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü adak adanır (KK77).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Mutlaka kapıya niyaz edilir. Daha sonra içeri girilir ve türbeye niyaz edilir. İçeri girerken eşiğe basılmaz. Fatiha okunur. Adağı olan adak adar.. Türbenin içinde mum yakma geleneği vardır. Bu şekilde insanlar dileklerinin gerçekleşeceğine inanırlar. Kadınlar yatırın üstüne tülbent örterler. Bu da dilek için yapılır. Daha sonra bu tülbentler türbedarlar tarafından toplanır ve halka küçük paralarla satılır. Törenlerde, o paralarla kurban alınır ve kesilen kurbanlar, insanlara ikram edilir (KK310).

Ödül ve cezalar: Türbe etrafındaki ağaçlar kesilmez (KK77).

Türbe-Yatır No: 228- Seyid Seydi, İshak Seydi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Seyyit Seydi/İshak Seydi. Seyit oldukları için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Gevrekseydi/Merkez köyler.Köydeki iki türbeden birincisi olan İshak Seydi, Gevrekseydi Köyü içerisinde köyün ortasındaki caminin hemen altında bulunur. Tarihi ve menkıbevi hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Eski caminin hemen yanı başında bulunan bu türbe caminin yenilenmesi neticesinde yeri değiştirilmeden üzerine cami inşa edilmiştir. Şadırvanın hemen yanı başında yer alan ve güneye bakan kapıdan içeri girilir. Türbe kapısı üzerine şu yazı yazılmıştır: “Ailesiyle birlikte İshak Seydi Efendi Türbesi”. Bodrum katında yer alan türbede dört tane mezar vardır. Türbenin en sol tarafında yatan zatın Gevrekseydi Köyünün kurucusu İshak Seydi Efendi'nin mezarı yer alır. Mezarların tamamı betonla kaplanmış sadece İshak Seydi Efendi'nin türbesi üzerine fes konmuştur.

İkincisi ise, köyün içinde, köy meydanının doğusunda yer alır. Köy meydanının doğusunda yer alan ve Seyid Seydi ismiyle bilinen türbe Selçuklu mimarisine benzetilmeye çalışılmıştır.

Mimari yapısı: Altıgen prizmalı çamur sıvalı türbenin etrafı bahçe duvarlarıyla çevrilidir Doğuya bakan küçük bir kapıdan içeri girildiği zaman türbe içerisinde bir tane merkad vardır. Türbenin bir gece içinde yapıldığı söylenir. Köyün adını buradan aldığı bilinir. Mezar fayanslarla kaplanmış ve başlık kısmına demirden bir hilal takılmıştır. Hilâle bağlanmış havlu ve tülbentler ziyaretçilerin ziyaretleri sırasında bu adakları yaptıklarını gösterir. Sandukanın üzerinde puşide adı verilen yeşil kenarları süslü örtü vardır. Tarihi değerlerimize sahip çıkmayan şuursuz kişilerce türbe birkaç kez kazılmış en sonunda türbenin tabanı betonla kaplanmışır. Türbe içerisindeki İshak Seydi ve Seyyit Ömer'in kardeş olduğu anlatılır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: İshak Seydi Efendi Gevrekseydi Köyü kurucularındandır. Türbe kapısı üzerine şu yazı yazılmıştır: “Ailesiyle birlikte İshak Seydi Efendi Türbesi” İshak Seydi-Seydi Seydi ve Seyyit Ömer kardeşir.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

Toplumsal ziyaretler / Törenselsel Ziyaretler: Perşembe gün ve akşamı

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Mutlu bir evlilik başlanıcı için, 2) Sünnetin hayırlı olması için, 3) Çocukların uslanması için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Caminin yanında olması nedeniyle halk dindarlığı açısından uygulamalara yer verilmemektedir. Cami inşaatı sırasında bazı çanak ve çömlerlerin müzeye gönderildiği ifade edilmiştir. Namaz vakitlerinde cemaat Fatıha ve ihlâs surelerini okurlar (İshak Seydi).

Eskiden kuran okuyan çocuklar Perşembe günleri türbenin etrafında dolandırılır. Mum yakılmaktadır. Ali amca emekli olduktan sonra vaad etmiş ama tutamamıştır. Hatta evinden bir kablo ile bir aydınlatma sağlamayı düşünmüş ama gerçekleştiremediği için pişman olmaktadır. Türbe içinde bulunan tokmaklar huysuz çocukların iyilileştirilmesinde kullanılır. Tokmak sağdan başlayarak ocaklı kadınlar tarafından kabrin baş tarafında vücudun değişik noktalarına temas ettirilir. Başa simgesel anlamda vurulur. Seker dağıtılır. Düğün ve sünnet sonrası insanlar buraya ziyaret etmektedirler. Nişan sonrası bizzat damat ve gelin ziyarete gelmişlerdir (KK311).

Ödül ve cezalar: Türbenin hemen yanına ev yapmış olan Ali amca bu durumdan aslında pişmandır kendi işinin yolunda gitmediğini söylemektedir. Tam işinin yolunda gittiği esnada bir sıkıntı çıktığını söylemekte ve bunu türbeye bağlamaktadır. Gevrekseydi

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Anlattığına göre eskiden türbenin ilerisinde bulunan bir çeşmeden annesi sabah namazı çeşmeye testisini doldurmaya gitmiştir. Türbede yatan zat :Kızım Aşa (Ayşe) elindeki testiden su dökte bir abdes alayım demiş bunun üzerine çok korkmuş.) (KK311).

Türbe-Yatır No: 229- Öteköy Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Öteköy Tekkesi (Od Yakan Baba). Çevre köyleri tarafından da (Gümüş, Köprüören, Ağaçköy, Yakaca, Kızık) öte- diğer ismi nedeniyle bu adla anılmaktadır Ömer Lütfi Barkan “Osmanlı İmparatorluğu Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I İstila Deverilerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler” başlıklı makalesinde “Od Yakan Baba” namındaki bir dervişin bir köyde bina ettiği tekkeden söz etmektedir (Barkan, 1942, 302).

Yeri ve Konumu: Karaağaç/ Merkez köyler. Kütahya merkez Karaağaç Köyü’ne birkaç km uzakta eski köy yerleşiminin bulunduğu yerdedir. Karaağaç köylülerince bu mevkiye Tekke mevki adı verilir (Uysal, 2006, 238-240) Çevre köyleri tarafından da (Gümüş, Köprüören, Ağaçköy, Yakaca, Kızık) öte- diğer ismi nedeniyle bu adla anılmaktadır. Etrafı taşlarla çevrili olan bu mekânın etrafında ağaçlar ve çeşme bulunmaktadır. Türbenin hemen yanında Bizans döneminde kaldığına inanılan bir de hamam kalıntısı vardır. Türbede olması gereken özellikleri burada da görebiliriz. Büyük ağaçların ve akarsuların olduğu tepelikler, hastalıklara iyi geldiğine inanılan meşe ağaçları, hemen karşısında zatın eşinin yattığına inanılan diğer bir türbenin bulunması ortak belirtilerdir. Karaağaç halkı türbenin üst kısmını güçlerinin yettiğince onarmışlardır. Fakat bugün köydeki diğer türbeler gibi Öte Tekke Türbesi de bakımsızdır. Mezarların üzeri tozlarla kaplıdır içeride herhangi bir eşya da bulunmamaktadır (Aday, 2011, 119).

Mimari yapısı: Türbe Sekizgen Gövdeliler (Uysal, 2006, 325) olarak da adlandırabileceğimiz bir yapıya sahiptir. Türbe XIV. yy kesme taşlardan yapılmıştır. Mimari özellikler açısından Tavşanlı’da bulunan Mülayim Dede türbesi ile aynı mimari özellikleri taşımaktadır. Türbenin tavanı 1980 yılında onarım görmüştür. Dıştan basık piramidal bir örtüyle kaplanmıştır. Örtü içten kubbelidir. Kubbelere geçiş belli –belirsiz pendentif diyebileceğimiz bir elemanlar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir (Uysal, 2006, 325). Türbenin kapısı bir metre büyüklüğünde etrafı mermerle kaplıdır. Bir kapısı ve iki adet penceresi bulunmaktadır. Türbenin içinde iki tane sanduka bulunmaktadır. Köylüler tarafından yeni sanduka eskisiyle değiştirilmemiş her ikisi de türbenin ortasında yer almaktadır. Sandukaların üzerinde namazlağı ve yeşil örtü bulunmaktadır. Normal bir yatırın uzunluğuna sahiptir. Sandukanın baş tarafı hazineciler tarafından kazılmış daha sonra zemin beton ile kaplanmıştır. Türbede herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Osman Uysal, XVI. yy. ait Kanuni devri Kütahya Evkaf Defteri'ndeki vakıf kaydında bu tekkeyle ilgili şu bilgileri vermiştir. “Karye-i mezkurda Od (a)Yakan Baba nam aziz zaman-ı sabıkada bir tekye bina idüp nice müddet hayatta iken velayeti zahir olub eshab-ı hayratdan ve ayan ı vilayetten adaklar ve kurbanlar virülüb cem olan hayrat ı müslimini ayende ve revendeye sarf idüb bu üslub üzere iken dünyadan ahrete intikal idüp sonra yerine Hundi Bacı nam Saliha ve mütedeyyine ehli velayet hatun zuhur idüp..” bu bilgilerden hareketle Karaağaç Köyünün Germiyan vakfı olduğunu taş vakfiyeden hareketle belirtmiştir. Türbe içerisindeki sandukanın da muhtemelen Oda Yakan Baba'ya ait olma ihtimali vardır (Uysal, 2006, 239-240; Barkan, 1942,315-316; Türkler Ansklopedisi, IX, 269).

Halk arasındaki rivayetlere göre burada yatan zatın kim olduğu bilinmemekle birlikte kendisinin şehit olduğuna, Horasan erenlerinden olduğuna inanılmaktadır. Yapının şeklinden hareketle XII.yy ortalarından XIV.yy.a kadar bu tarz mimarinin Anadolu'da var olması nedeniyle Hacım Sultan, Beyce Sultan ve Habib Hacım gibi XIV. yy. şeyhlerinden olduğunu ifade edebiliriz.

Karaağaç Köyünde yer alan beş türbenin birbiryle bağlantısı olduğu söylenir. Bunlardan Öteköy Türbesi'nin alim zat karşısındaki türbenin eşine ve köy içerisindeki diğer türbelerinde çocuklarının olduğu söylenir (KK312).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü(Perşembe akşamı) Özellikle Cuma günü ve bayram günleri ziyaret edilmektedir (KK312).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için: Türbeye genelde çocuk sahibi olmak, 2)Hastalığın tedavisi için fitik hastalığının tedavisi için, karamık hastalığının tedavisi için, 3) Kısmetin açılması,4) Huzurlu bir evlilik başlangıcı için(KK312).

Toplumsal: 1) Yağmur duası için(KK312).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Türbeye genelde çocuk sahibi olmak, kısmetini açmak, hastalık ve sıkıntılardan kurtulmak için ziyaretler yapılır. Adak olarak özellikle horoz kesilmektedir. Özellikle Cuma günü ve bayram günleri ziyaret edilmektedir. Eskiden perşembe günleri mum yakılırken bugün bu uygulamaya yer verilmemektedir. Eskiden çevredeki ağaçlara bez bağlanılmaktaymış. Çocuğu olmayan kadınlar, türbeye ziyaretlerini gerçekleştirdikten sonra mezarın başucundaki delikten ellerini uzatarak ellerine gelen “taş, toprak, böcek, kil” nesnelere yutmaktadır. Mezar toprağının sağaltıcı olduğu inancı Anadolu'da başka türbe ve yatırlarda da görülmektedir. İnanışa göre, hastalıktan

kurtulmanın bir yolu da kutsal olduğuna inanılan mezarın toprağından yemektir (Akalin,1997, 24). Benzer uygulamayla mezardan çıkan nesnelere yenmesiyle çocukları olmayan kadınların çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır (KK312).

Türbesi'nin hemen alt tarafındaki Karamık çeşmesinin karamık hastalığına iyi geldiği söylenir. Beşler Türbesi'nde eskiden yağmur yağmayınca civar köylerden gelenlerle birlikte yağmur duası yapılırdı. Burada aş pişer ve adına "hayır aş" denilir.

Özellikle türbe etrafında bulunan meşe ağaçları fituk hastalığının tedavisinde kullanılmaktadır. Sekiören Köyü imamının oğlu burada aynı tedavi şeklini yapmış ve sağlığına kavuşmuştur (KK312).

Fituk hastalığının tedavisi şu şekilde yapılır: Meşeyi yararlar, dikine koparmadan ayırırlar, hasta çocuğu üç kez dolandırır, sonra ağacı ip ve naylonla bağlarlar. Bu işlem ilkbahar ve güzün yapılır; kışın veya yazın yapılmaz. Meşe ağacı tutarsa çocuk iyileşir (KK78).

Ödül ve cezalar: Ziyaret yerinden odun ve dal kesip götürmek yasaktır (Türbenin içinden, çevresinden, türbenin yakınındaki ağaçlardan bir şey alıp götürmek kişiye dokunmaktadır (zarar vermekte) çam ağaçlarının kozalaklarının bile alınmaması gerektiğini söylerler. Küçük bir ağaç dalının bile izinsiz götürülmesinin büyük felaketlere yol açacağı söylenmektedir)

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Burada yatan zatlar bazen yerlerinden kalkıp köyün içindeki tekkeden başlayıp uçler, yediler, beşler, Kızık'a kadar gezerlermiş. Babam bu olayı yaşamış o zatları gezerken seslerini duyduğunu söylüyor.(KK312)

Kısırı çocuk sahibi yapmak,

Türbe-Yatır No: 230- Beşler Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Beşler Tekkesi. Kendileriyle görüşülen köylülerden bazıları, türbenin içinde bulunan kabrin velî bir kişiye ait olduğunu, çevrede bundan başka dört tane türbe bulunduğunu, birbirleriyle arkadaş olduklarını ve bu yüzden "Beşler Tekkesi" olarak anıldığını söylemişlerdir (Aday, 2011, 121).

Yeri ve Konumu: Karaağaç/ Merkez köyler. Karaağaç Köyü'nün hemen üzerinde, ormanlık alanın başladığı yerde, yaklaşık 400 metre uzaklıkta sulama havuzunun üst kısmındadır. Karaağaç köyünün üst tarafında ye alan türbenin yanı başında fundalıklar ve ön tarafında gölet yer alır. Fundalıklardan sonra ise ormanlık alan başlar.

Mimari yapısı: Giriş kapısı ahşap bir kapı ve taşlarla örülmüş, yaklaşık 5 m2 büyüklüğünde çatma tavanlı, altı köşeli toprak bir yapıdır. Daha önce üzeri açıkken üzeri sonradan kaptırılmıştır. Kapının hemen sol tarafında türbenin kitabesi yer alır. Bu kitabe köylünün birisi

tarafından inşaat malzemesi olarak götürülmüş olsa da daha sonra şu andaki yerine tekrar getirilmiştir. Türbenin bir tane penceresi ve içeride bir adet tahtadan yapılmış sanduka vardır. Eskiden ziyaret geleneği varken şuanda bu geleneğin yok olması türbenin virane şeklini almasında önemlidir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Türbe kapısının hemen sol tarafında bir kitabe bulunmaktadır. Bu kitabenin mermer olması ve hayrat kelimesinin geçmesi başka bir yerden sökülüp buraya getirildiğini düşündürmektedir. Bu kitabede Kur'an-ı Kerim'in El İnsan (Ed Dehr) Suresi 21. ayeti yazılıdır.⁵² “ Ve sakâhüm Rabbühüm şarâben tahûrâ Sahibül hayrat vel hasenat Esseyid El Hac Halil Ağa ehli Havva Hatun 1218” yazılıdır Yukarıdaki kitabeden hareketle bu türbede yatan kişinin Halil Ağa'nın çocuklarından Hava Hanım olduğunu söyleyebiliriz.

Kendileriyle görüşülen köylülerden bazıları, türbenin içinde bulunan kabrin velî bir kişiye ait olduğunu, çevrede bundan başka dört tane türbe bulunduğunu, birbirleriyle arkadaş olduklarını ve bu yüzden “Beşler Tekkesi” olarak anıldığını söylemişlerdir. Yine aynı köylülerden irşat göreviyle Peygamber Efendimiz döneminde geldiğini de söyleyenler olmuştur (KK312).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Dini günler ve Cuma günü.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Özellikle civar köylülerin katılımlarıyla da yağmur duası için çıkılan bir mevkidir.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Eskiden Perşembe akşamları ve kutsal sayılan diğer günlerde türbenin içerisinde köylülerce mum yakılırken bugün bu uygulamanın devam etmediğini gözlemleyebiliyoruz

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Burada yatan zat ve köyün içerisindeki diğer zatlara birlikte bu beş kişi köyün içindeki tekkeden başlayarak üçler, beşler, yedilerle birlikte Kızık Tekkesinin bulunduğu yere gittiklerini babasının onların sesini duyduğunu ve gördüğünü söylemiştir.) (KK312).

---

⁵² Balıkesirli Hasan Basri Çantay, Kuran-ı Kerim ve Meal-i Kerim, C. I, İslam Mecmuası, İstanbul1984,s.1127 “Rableri de onlara gayet temiz bir şarap içirmiştir.”

Türbe-Yatır No: 231- Adsız Tekke

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Adsız Tekke.

Yeri ve Konumu: Karaağaç /Merkez köyler. Köyün ortasında yer alan ve ismi bilinmeyen tekke evlere bitişiktir. Hatta köylülerin tarım âletleri türbenin yanına bırakılmış, duvarın yanına ağaçlar yığılmıştır. Balık sırtı tavanın yanları açıktır. Türbe oldukça bakımsızdır.

Mimari yapısı: Köylülerin bahçe duvarıyla bitişik kare planlı kargir bina çamurla sıvalıdır. Tavanın yanları dahi açık, köyün içinde olmasına rağmen köyün en bakımsız türbesidir. Türbenin ortasında tahtadan yapılmış yuvarlak bir sanduka vardır. Sandukanın başlığı bulmamaktadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: İsminden de anlaşılacağı üzere kim olduğu hakkına hiçbir rivayet yoktur. Adsız Tekke adlandırılan bu yerde, Mehmet Çuharadoğlu adında dini bilgiye sahip meşhur bir kişinin yattığı söylenir (Sarıkoyuncu, 1998,449).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Köydeki diğer türbelerin aksine bu türbeye ziyaret gece yapılır. Nedeni bilinmemekle birlikte gece ziyaret edilmesi bir zorunluluktur. Halk bu şekilde inandığı için türbe ziyaretini gece yapar. Gece ziyaret edilmesinin sebebi de gerek orada yatan kişinin mekânın aydınlatmak gerekse akıl hastalığının tedavisi için gelen insanların görünmesini ve tanınmasının önüne geçilmesi için yapıldığı anlaşılır (KK313).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Hastalığın Tedavisi İçin Sinir hastalıklarına ve akıl hastalıklarına iyi geldiği rivayet edilir. 2) Akıl hastalıklarının tedavisi için(Aday, 2011, 122).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Burada yatan zatın dokunulmazlığı herkes tarafından bilinir. Türbenin köyün yolunu daraltmasına rağmen herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Türbede yapılacak tahribat ve değişikliğin köylüye dokunacağına inanılır. Türbeye saygısızlıkta bulunan kişilere veya çocuklara herhangi bir kötülüğün geleceğine muhakkak gözüyle bakılır (KK315).

Uygulamalar: Sayın İsmail Kutlu'nun 1983 yılında "Kütahya-Kızılcaakaya Köyü ve Çevresinde Ziyaret Yeri ve Halk İnançları" adlı lisans tezi bağlamında belirtilen uygulamaların Adsız Tekke için geçerliliğinin kalmadığını saptadık. Türbenin bakımsız hali bunun en güzel kanıtıdır. Dışarıdan buranın türbeye benzer bir mimarisi de kalmamıştır (KK313).

Türbe-Yatır No: 232- Çırçır Çeşmesi Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Çırçır Çeşmesi Tekkesi.

Yeri ve Konumu: Karaağaç/Merkez köyler.Karaağaç Köyü koru mevkiinde “Çırçır Çeşmeleri” denen çeşmenin yanındadır. Bölge halkı tarafından Öte Köy Tekesi diye adlandırılan Tekkenin hemen karşısında yer alır (Aday, 2011,122-123).

Bahçesinde çok sayıda ardıç bulunur. Türbe altı köşeli örme taşlarla örülüdür. Türbenin bitişinde büyük bir temel ve havuzun kalıntılarıyla birlikte yörede daha birçok mezar ve temel kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca geniş bir alanı kapsayan inşaat artıklarının bulunduğu Saraycık hemen yakınındadır.

Mimari yapısı: Türbe sekizgen prizma gövdeli, derme çatma işçiliğinden anlaşılacağı üzere geç tarihli yakın zamanda inşa edildiği tahmin edilmektedir. Uysal eserinde bu türbelerden Öteköy Tekkesine I numaralı, Çırçır Tekkesine ise II numaralı türbeler adını vermiştir (Uysal, 2006, 239) Türbenin etrafı taşlarla çevrilidir. Türbenin kapısı kesme mermerden oluşur. Türbenin içerisinde bir tane sanduka yer alır. Sandukanın da üzerinde eski tülbentler vardır. Sanduka diğer türbelerde olduğu gibi sonradan yapılmış tahtadan ibaret başlıklı bir sandukadır. Köy dışında olması ve tavanına açıklıkların bulunması içerisinde çok bakımsız görünmesine neden olmaktadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Burada yatan kişi Öte Tekke olarak da geçen zatın eşi olarak kabul edilen Hanım Ağadır. Öte Köy Tekkesi'nin karşısında bulunan bu türbe asıl zat diye bildiğimiz Küçük Ağa'nın eşi Hatice Hanım'a ait olduğu da söylenir (KK315).

Öteköy Tekkesi olarak adlandırılan türbede yatan zatın adının Oda Yakan Baba olduğu kabul edilirse, Oda Yakan Baba'nın hanımın kabridir. Yine Barkan'ın makalesinde geçen “Kütahya evkafı içinde Od Yakan Baba nâmındaki dervişin bir köyde bina ettiği tekke, civardan gelen adaklar ve kurbanlarla az zamanda inkişaf bulup dinî mühim bir merkez haline girmiştir ve bu inkişafta bu zaviyeyi idare etmiş olan Hacı Bacı nâm sâliha ve mütedeyyine ehl-i velayet hâtunun ve kendisinden sonra yerine geçen Hundi Hacı nâm hâtunun ve ondan sonra zikrolan ocağı ihya etmiş olan Sume Bacı nâm bir aziz ve satiha ve bakire hâtunun büyük hizmetleri olmuştur. Ve hattâ bu sonuncu Bacı, kendi zamanında tekkeye maylettiği çiftliklerle, bağ, bahçe, değirmen ve sairenin, kendi ölümünden sonra akrabasından kimsenin müdahale etmemesi için, kendi parasiyle temin edilmeyip hayrât-ı müslimînden toplanan para ile satın alınmış olduğunu herkesin önünde ikrar ve zabta geçirmiştir (Barkan, 1942, 302)” ifadelerinden burada yatan kadın zatın zaviye şehliği yaptığını da söyleyebiliriz.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günleri, dini günler (KK316).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Cilt hastalıklarının tedavisi için, 2) Kızamık hastalığı için, 3) Korkan çocukların korkularının azalması için, 4) Nazardan korunmak için, 5) Hastalığın Tedavisi İçin Sadece cilt hastalıkları için değil kızamık, siğil ve hatta korkan çocukların tedavisinde de buna benzer uygulamalar burada yapılır (KK315).

Toplumsal: 1) Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Özellikle hastalıkların tedavisinde sıkça ziyaret edilen türbelerden biridir. Cilt hastaları, türbenin içerisine girmeden fatiha ve üç ihlas suresini yatan kişinin ruhuna okuyup iki rekât namaz kılar. Hastalığının iyileşmesi için dua eder. Daha sonra Çırçır Çeşmesinin suyuyla banyo yapar ve bu şekilde tedavi olacağına inanılır. Sadece cilt hastalıkları için değil kızamık, siğil ve hatta korkan çocukların tedavisinde de buna benzer uygulamalar burada yapılır (KK316).

Ödül ve cezalar: Tekke etrafındaki ağaçlar kutsal kabul edilir (Aday, 2011,124).

Türbe-Yatır No: 233- Garip Tekke

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Garip Tekke.Türbedeki çeşme kitabesinde Rukiye Hatun adı geçse de burada yatan zatın kimliği hakkında kesin bilgiler elde edemedik. Garip Tekke denmesinin nedeni ise daha önceki yıllarda burayı ziyaret edenlerin köyde bulunan diğer tekkelere (Beşler, Çırçır Çeşmesi, Adsız ve Ötüköy) nazaran daha az olmasıdır (Sarıkoynucu,1998, 448).

Yeri ve Konumu: Karaağaç/ Merkez köyler. Köyün doğusunda köye bitişiktir. Köyün kenarında yer alan türbenin yanı başında köylülerin yapıları yer alır. Hayvanlar zarar vermesin diye türbenin etrafı tel örgüyle çevrilmiştir. Bakımsız, sandukaların talan olduğu bir türbedir.

Mimari yapısı: Garip Tekke olarak da adlandırılan bu yapı dört metre kare bir alanı kaplar yığma taş ve kerpiçten örülü dört köşe tavanlı bir yapıdır. Türbenin küçük bir kapısı vardır. Kapının hemen sağ tarafında taş kitabe yer alır. Kitabede “ Sahibül hayrat vel hasanet Esseyid El Hac Halil Ağa zevcesi Rukiye Hatun” yazılıdır. Türbenin bir tane penceresi vardır. İçeride iki tane sanduka vardır. Eski sandukanın yanına bir tane daha yeni bir sanduka getirildiği için iki kişi yattığı düşünülür fakat burada bir kişinin mezarı olduğuna inanılır. Türbenin üst tarafında mumluk yer almaktadır (Aday, 2011, 123).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Asıl Zatın Halil Ağa'nın ailesinden olduğu söylenir Kapının hemen sağ tarafında türbenin kitabesi yer alır. Kitabesinde “ Sahibül hayrat vel hasanet Esseyid El Hac Halil Ağa zevcesi Rukiye Hatun” yazılıdır. Fakat bu yazının bir çeşme kitabesi olması gerekir, çeşme kitabesinden sökülüp buraya devşirme olarak yerleştirilmiştir. Saha çalışmasında oğlu olarak ifade edilmesi bu düşüncemizi doğrulamaktadır.

Sarıkoynucu bildirisinde Behiye Hatun türbesi olarak almış ve şunları ifade etmiştir: “Behiye Hatun’un keramet sahibi ve bilgisiyle meşhur bir kişi olduğuna inanılır. Yöredeki tüm erenlerin olduğu gibi onunda evliya olduğu fikri ortaktır.” (Sarıkoynucu,1998, 449).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamı(KK315).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü murat için ziyaret edilir (KK312).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak: Türbeye cuma akşamları mum yakılır. 2) Dua: Türbeye gelenler önce İhlas ve Fatıha surelerini okurlar, dilek ve istekleri için dua ederler. Dileklerin gerçekleşmesi durumunda kurban kesilir. Çoğunlukla kurbanlar koyun ve keçi gibi hayvanlardan kesilmektedir (KK316).

Türbe-Yatır No: 234- Horasan Erenleri Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Türbe (Horasan Erenleri). Horasan evliyasından oldukları için, “Horasan Erenleri” denilmiştir.

Yeri ve Konumu: Sekiören/ Merkez köyler. Sekiören Köyü içerisinde mezarlığın hemen kenarında yer alır. Demirciören Köyü içerisinde de Musa Dede isimli bir yatır bulunmaktadır. Eskiden yağmur duasında ve hidrellez kutlamalarında çıkılmaktadır. Mum yakılır, orada bulunan taşta çaput bağlanır bağlanmazsa başımızın ağrıyacağına inanılır. Çorba pişirilir ve insanlara dağıtılır (KK317) 100 metre karelik bir alanı kaplayan Türbenin çevre düzenlemesi yapılmıştır. Türbeden çok medrese tarzında düzenlenen bu mekânın girişine Horasan Erenleri yazılmıştır.

Mimari yapısı: Kare planlı, ev mimarisinde düzenlenmiş olan türbenin duvarları sarıya boyanmış oldukça bakımlıdır. Mekânın giriş kısmında ziyaretçilerin namaz kılması için düzenlenmiş bir bölüm yer alır. Türbenin yerleri halıyla kaplanmıştır. Horasan erenleri olarak geçen türbede on iki tane medfun bulunmaktadır. Türbe, Mehmet Dumlu Hoca tarafından restore edilmiştir. Sandukalardan

giriş kısmında yer alanlardan beş tanesine Mevlevi külahları giydirilmiş ve üzerlerine süslü ve yazılı yeşil örtü serilmiş, sırayla bulunan diğer yedi tanesine ise tülbent örtülmüştür

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Şehit kaldıklarına inanılır. Horasan erenleri olarak geçen türbede on iki tane medfun bulunmaktadır (KK316).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Belirli aylar eylül ayında kurban kesilip civar köylerin tamamı bu törenlere katılırlar (KK317).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Huysuz olan çocukların iyileşmesi için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Huysuz olan çocukların elbiseleri burada bir gün durduktan sonra tekrar giydirilir. Bu şekilde kötü huylardan kurtulacağına inanılır.

Uygulamalar: 1) Hastalığın Tedavisi İçin: Huysuz olan çocukları burada tutup iyileşeceğine inanılır. Elbiseleri çıkarılıp burada bir gün durduktan sonra tekrar giyilir. Bu şekilde kötü huylardan kurtulacağına inanılır. 2) Adak ve Hayır: Eylül ayında kurban kesilip civar köylerin tamamı bu törenlere katılırlar. Civar köylerden sadece kadınlar burada toplanır yemek yenir. Yaklaşık on yıldır bu uygulama yapılmamaktadır. Tavuklar kesilir ve çorbalar pişirilir (KK317).

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Sabah ezanından dümbeleklerle sabah ezanıyla tekrar buldukları yerlere geldiklerini ve tekrar buralara döndüklerini köyün yaşlı insanları gördüklerini söylerler.) (KK317).

Türbe-Yatır No: 235- Erenler, Tekke, Mehmet Dede(Kırgıl Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Erenler, Tekke, Mehmet Dede. Eren kavramı Alevi-Bektaşî inanç sisteminde çok sık kullanılan bir kavramdır.

Yeri ve Konumu: Kırgıllı Köyü/Merkez köyler. Kütahya merkez Kırgıllı köyünün adı, Kır Keçiliden gelmektedir. Kütahya'ya uzaklığı yaklaşık olarak 20 km'dir. Çevresinde; Uluköy, Çalca, Sökmen ve Bayramşah köyleri yer alır. Köyde Kemal Sultan Ocağı talipleri vardır. Bu nedenle yılın belli dönemlerinde Afyon –Döğer'de bulunan Kemal Sultan Türbesi ziyaret edilir. Kaynak kişiler: Kemal Sultan, Hacı Bektaş'ın birinci sınıf öğrencileridir" ifadesiyle hangi ocaktan olduklarını

belirtirler. Köy içerisinde Dede diye bilinen türbe vardır. Köy halkından bazıları buraya tekke adını da kullanmaktadır.

Köyde diğer bir merkez ise Mehmed Dede Türbesidir. Mehmet Dede köy sınırları dışında köyün doğusunda Erenler Düzüne yakın bir yerdedir

Köyün güneydoğusuna düşen ve üç km uzaklıkta tepe üzerinde yer alan devşirme taşlarla oluşturulmuş mezarlara, Erenler Düzü adı verilir.

Üzeri açık, etrafı bir metre yüksekliğinde yığma taşlarla çevrili bir mezardır. Mezarın bir kitabesi ya da başlığı yoktur. Köylülerden biri türbenin bulunduğu yeri rüyasında görüp buranın etrafını çevirmişti. Çevrili alan içerisinde bir adet söğüt ağacı ve mezarın üzerine ekilmiş sümbüller dikkati çeker (Tekke)

Mehmet Dede'nin ve köydeki diğer ziyaret yerlerinin üzeri açıktır. Mezar taşı ve herhangi bir bina bulunmaz. Baş ve ayakucunda eski büyük mezar taşları yer alır. Çevresi köylülerce kalıp dökülerek 25 cm kadar yükseltilmiştir. Etrafında tarihi çam ağaçları vardır (Mehmet Dede).

Erenler Düzü (Kır Erenler) adı verilen ziyaret yerinde 10 metre uzunluğunda üç mezar vardır. Mezarın başında çam ağaçları yer alır. Mezar taşı ve kitabesi yoktur, halk yağmur dualarını burada ifa ederler.

Mimari yapısı: Üzeri açık, etrafı bir metre yüksekliğinde yığma taşlarla çevrili bir mezardır. Mezarın bir kitabesi ya da başlığı yoktur. Sadece çevrili alan içerisinde bir adet söğüt ağacı ve mezarın üzerine ekilmiş sümbüller dikkati çeker.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Mehmed Dede köy halkı tarafından yoksul biri olarak bilinirmiş. Yaşadığı dönemde köylüler, ondan yağmur yağması için, dua etmesini istiyorlar. Mehmed Dede:“Yağ hıdır Allah yağ” diyerek dua eder. Eskiden köyde gümüş madeni satarlarmış. O madeni almak için de insanlar sıraya girerlermiş. Sıradaki insanlar yağmurun dinmesini istiyorlar. Mehmet Dede bu sefer de durması için elindeki notları etrafa saçıyor ve dua ediyor ve yağmur duruyor. Mehmed Dede, Kırkıllı Köyüne gömülmeyi vasiyet ediyor. Bu olay üzerine Kırkıllı halkı her sene Mehmet Dede'nin mezarını bulunduğu yere yağmur duasına çıkar. Ne kadar sıcak olursa olsun mutlaka az da olsa yağmur yağar (Mehmet Dede) (KK318).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü(KK318).

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Yağmur duaları ve hidrellez zamanı (KK318).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için (Tekke), 2) Kaybolan hayvanlarını bulmak için,

Toplumsal: 1) Yağmur duası için (Erenler düzü),

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak ve çocuk sahibi olmak için: Buraya adak için gelinir. Çocuğu olmayan kadınların geldiği bir türbedir. Yemek pişirilip, adaklar adanır (KK318).

Ayrıca sürüsü kaybolan çobanlar bu türbeye gelip kurtağzı bağlatırlar. Böylece sürünün bulunacağına inanılır. Erenler Düzü (KK318).

2) Yağmur duası için: Köyde yağmur duası için gidilen bir başka yerde Kır Erenler'dir. Diğer köylerce Erenler Düzü olarak da bilinir. Köy ahalisi Erenler Düzüne yakın bölgeden taş getirirler. Basra adı verilen yere bastırırlar. O taş orada bulunduğu sürece yağmur yağar. Bir evin bir oğlu çeşmenin altında ıslatılır ve çocuk ağlayınca yağmurun yağacağına inanılır. Bir de orada bulunan kırk tane taş kuraklığın olduğu yere getirilir. Yağmurun dinmesi için de o taşlar tekrar yerine götürülür. Yağmur ancak bu şekilde diner (KK318).

Yağmur duasının yapılacağı zaman kadınlar toplanır. Çevre köylerden misafirler davet edilir, kurbanlar kesilir ve yemekler pişirilir. Genellikle et yemeği pişirilir ve tatlı olarak aşure yapılır. Cuma vakti köyün ahalisine dağıtılır. Hocaya dua ettirilir. Çocuklara da “yağ yağ yağmur, teknede hamur, ver Allah'ım gani gani yağmur” derler. Daha sonra kadınlar ilahi söylemeye başlar:

Seyidim, Seyidim, Seyidim Ahmet

Tek sevdiğim Muhammed.

Muhammed'in gülleri, has bahçenin gülleri”

Bölge halkının alevi Bektaşî kültürüne sahip olması nedeniyle çevre yerleşim yerlerinde bulunan türbeler de ziyaret edilir. Özellikle Çamlıca'da bulunan Seyyidi Ali Türbesi'ne çocuk adanır. Kara koç kurban edilir. Oğlu olursa adını Seyid Ali koyar. Kalburcu Türbesi'ne adanan çocuğun adı da Ahmed koyulur. Pîr Ahmed Dede Türbesi'nde yatan zatında rüyalarda görülüp olacak felaketlere haberci olduğuna inanılır (KK318).

Ödül ve cezalar: Ne zaman buradan bir şey götürmek istense bu mevkiye gelindiği zaman mutlaka insanların başına bir musibet gelmekte ve aldıklarını orada bırakmaları ya da aldıkları yere tekrar götürmeleri tavsiye edilir.” Ahmet ve Mehmet adında iki genç ağla giderken erenlerin bulunduğu çamlık alandan gece ısınmak için kozalak ve ağaç toplamışlar. Ağla varmışlar ve ısınmak için bunları yakmışlar. Ayaklarını ateşe doğru uzatarak uyumaya başlamışlar, uyandıkları zaman başları ateşin olduğu tarafa gelmiş ve yanmak üzereyken uyanmışlar. Babalarının söyledikleri aklına gelir. Aldıkları her şeyi tekrar Erenlere götürürler ve ertesi gece rahatça uyurlar.

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Erenlerle ilgili şu menkıbe anlatılır: Köydeki insanların anlattıklarına göre, eskiden tırmıklarla sap toplarlarmış. Bu sapları at arabasıyla harman yerine götürürlermiş. Bu sapların içerisinde Erenler düzünde bulunan bir ağaç da girmiş. Toplanan sap ile birlikte arabaya yüklenmiş. Köylü yüküyle birlikte köyün yolunu tutmuş. Erenler denilen yere geldiğinde “dut kardeş dut” diye bir ses işitmiş. Ne olduğunu anlamayan köylü at arabasını bir türlü kımlıdatamamış. Yükünü boşaltmış yüklemiş yine hareket edememiş aynı sesi duymuş. Sapların içerisindeki ağacı görmüş ve arabadan onu indirir indirmez araba hareket etmiş. O gündür oranın adı dut kardeşler olarak bilinir. Oradan hiçbir şey alınmaz. Ne zaman buradan bir şey götürmek istense bu mevkiye gelindiği zaman mutlaka insanların başına bir musibet gelmektedir (KK319).

Türbe-Yatır No: 236- Tekke(Bayramşah)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke/Bayramşah. İsmi Bayram olduğu için “Bayramşah” adını vermişlerdir.

Yeri ve Konumu: Bayramşah/Merkez köyler. Türbe, köyün doğusundaki tepenin zirvesinde yer alır. Yatır on metre boyunda ve genişlik olarak da iki metreyi kapsar. Herhangi bir yapı yoktur. Devşirme taşlarla etrafı çevrilmiş ve yığma taşların üzerine de ağaçların dalları üzerine atılarak çevrelenmek istenmiştir. Mezar taşı olarak eski mezar taşlarından kabul edebileceğimiz kesme taş dikilmiştir.

Mimari yapısı: Yatır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kütahya merkeze 20 km uzaklıkta çevresinde Sökmen, İnlı gibi alevi köyleri yer alır. Çevre köyleri bu köyün de eskiden Bektaşî köyü olduklarını ifade etmesine rağmen köylü çok eskiden olabilir cevabını vermiştir. Köy merkeze yakın olması nedeniyle nüfus olarak azalmış –şu anda 14 hane- köyde yaşlılardan başka kimseler kalmamıştır. Yöre halkı türbeyi tekke olarak adlandırmaktadır.

Doğuluşah, Bayramşah ve Çoban Dede kardeşlerdir. Üç Horasan ereni köylerin iskânında rol oynamışlardır.

Köyün adı Bayramşah yatırından gelmektedir. Birbirlerine gelip gittiklerini yöre halkı ifade etmiştir. Başka bir rivayet göre de Siner köyünde Bayramşah’ın akrabaları olduğu söylenir.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Bayramlarda özellikle ziyaret edilir (KK320).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Fıtık hastalığının tedavisi için(KK320).

Toplumsal: 1) Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Yağmur duası için bu türbeye gidilir. Yağmur duasına katılım şu şekilde gerçekleşir: Her evden bir tavuk verilir ve bu tavuklar tekkenin orada kesilir orada bulunan kuyuya başları atılır ve köy meydanında pişirilirdi. Helvalar basılır, yufkalar yapılırdır. Toplanıp ilahi söyleye söyleye tekkeye varılır. “ Hüvellezi, yükezzibi,⁵³ ...”ayetini ilahi şeklinde söyleyerek türbeye varılır. Oradan dönerken anasının ilki kız ya da erkek (yani ilk çocuk) kimse çeşmenin altında ıslatılır. Yemekler yenip dualar edilir. Bayramşah (KK320).

2) Çocuğu olmayanlar da bu türbeye gidip adak adarlar. Tekkenin başında dede taşı vardır. Çocuğu olmayan kadın oraya elini sokar ve toprağın içinden ne çıkarsa yutar. Bu çıkan şey böcek veya solucan olabilir. Bu hayvanları canlı canlı suyla yutar. Allah eğer çocuk verirse buraya kurban keser. Kurban tavuk, horoz olabilir. Varyetli (varlıklı) kişiler koyun keser ve fakirlere dağıtılır. Sağaltma ocağı olduğu da söylenir (KK320).

3)Tekkenin etrafında bulunan taze, yeni çam ağaçları yarık olarak ifade edilen fıtık hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Fıtık olan erkekler çamın arasından geçirildikten sonra ağaç bezle sarılır ağaç kurumazsa hastalık iyi olur, kurursa hastanın iyileşmediği söylenir ve aynı tedavi usulü yapılır (KK320).

Ödül ve cezalar: Bölgeden hiçbir şey alınmaz. Yöredeki diğer kutsal mekânlarda olduğu gibi buranında “keskin” olduğu kaynak kişilerce ifade edildi. Kubak olarak ifade edilen bir kozalak dahi getirilmez. Kesinlikle yaramaz ve getiren kişilerin ineği, koyununun öleceğine inanılır. Ancak köyün hocası ya da köy odasının kullanımı için getirilebilir (KK320).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Türbe ve yatırım üzerine duvar çekmek isterken vücudunun belli bir kısmının dışında kalması neticesinde uyarır.) “ Bayramşah Türbesi'nin etrafına duvar çekmek istemişler. Duvarı çevirdikleri gün rüyada benim göbeğimden çevirdiniz demiş, biraz uzatmışlar yine aynı uyarıyla

⁵³ “Kur'an Şura 28, “ve hüvellezi yünezzilül ğayse mim ba'di ma kanetu ve yenşuru rahmeteh ve hüvel veliyyül hamid(O ki onların ümitlerini kesmelerinin arkasından yağmuru indirendir ve rahmeti saçandır o veli'dir, övülmeye layık olandır) Bu ayeti kaynak kişimiz dua şeklinde ifade etmiş ve ilahi ritminde okumuştur.

karşılaşmışlar benim dizlerimde kaldı diye. En son duvarı çektiklerinde ise ayaklarımın üzerinde ama olsun demiş ve bugünkü şeklini almıştır.”

Emine İbiş adlı kaynak kişimiz Cuma günü, sabah namazını kıldıktan sonra köy odasının içerisinde çıra yandığını görür, yıllardır kullanılmayan odaya kimin geldiğini merak eder, biraz sonra ışık söner sabaha kadar kapısına bakar ama kimsecikler göremez. Aklına erenlerin mübarek günler kendilerini ziyaret ettiği gelir ve o kişini Bayramşah olduğuna inanır.

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Türbede ışık belirmesi) Öldükten sonra dirilmiş görünme (Erenlerin birbirlerine ziyarette bulduklarını köylü görmüştür.

Türbe-Yatır No: 237- Çoban Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Çoban Baba. Çoban Baba isminden de anlaşıldığı üzere mesleği çobanlıktır.

Yeri ve Konumu: Avdan (Soğukçeşme)/ Merkez köyler.Avdan (Soğukçeşme) Kütahya-Eskisehir karayolu üzerinde, Kütahya'ya 35 km uzaklıkta bir köydür. Kütahya-Eskisehir yolu 26. Km Ilıca Erenler mevkiinde Çoban Baba türbesi bulunmaktadır. Bugün köyde, birkaç hane dışında köy sakini kalmamıştır. Köy halkı, başta Ilıca olmak üzere merkeze taşınmıştır. Halkı Alevî inancına sahiptir, Kemal Sultan Ocağı'na bağlıdır ayrıca köyde diğer ocaklarda yer alır. Türbe, ormanın içerisinde Ilıca'ya 5 km uzaklıktadır. Türbenin iki yüz metre aşağısında tören alanı yer alır. Türbenin etrafında çam ağaçları vardır.

Mimari yapısı: Türbe betonarme, altı köşeli ve kubbeli olarak inşa edilmiştir. Türbenin giriş kapısında besmele-i şerif yer alır. Türbenin içi çiniyle kaplanmış ve içeride bir tane medfun vardır. Mezar ise fayanslarla kaplanmış, mezarın baş kısmına takke ve tülbent takılmıştır. Türbe içerisinde medfunun kimliği ile ilgi bilgi yer alır. Ziyaretçiler tarafından getirilen hediyeler özellikle kadınların oyali tülbentleri sandukanın üzerine bırakılmaktadır. Türbenin kapı tarafına da para sandukası konulmuştur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Erenler mevkiinde hayvanlarını otlatmakta olan bir çoban rahatsızlanır ve bitkin bir halde yere yığılır. Bir süre kendine gelemez. Kendine geldiğinde nur yüzlü bir kişinin onun hayvanlarına baktığını ve onlara zarar gelmesini engellediğini görür. Çoban tamamen kendine geldiğinde nur yüzlü kişi ortadan kaybolur. Çoban durumu köylüye anlatır. Köylü bu nur yüzlü kişinin önemli bir evliya olduğu kanaatine varır ve Çoban Baba adını verirler. O gün bu gündür Çoban Baba olarak anılır ve gerçek kabri olmasa da türbesi yapılır. Ancak halk Bakara Suresi 154 ve Ali İmran Suresi 169'a gönülden inandıkları için bu türbenin yapıldığını söyler.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Soğukçeşme Köyü'nde Çoban Baba törenleri haziran ayının ilk haftası yapılır (KK321).

Soğukçeşme Köyü'nde Çoban Baba törenleri haziran ayının ilk haftası yapılır. Bu hıdrellez veya nevruz bayramı olarak da bilinir (KK321).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Sınav için: Sınava girip başarılı olanlar, 2) Askerden sağ salim dönmek için: Oğlu askere gidip sağ salim dönenler, 3) Hastalıktan kurtulanlar, 4) Çocuk sahibi olmak için: çocuğu olanlar adakta bulunurlar (KK321).

Toplumsal: 1) Kurak aylarda her yıl düzenli olarak düzenlenen törenlerde yağmur duasına da çıkılır (KK321)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Ziyaret Adabı: Türbe içerisi halıyla kaplı olduğu için ayakkabı ile girilmez. Sağ ayakla girilmeye özen gösterilir. Ziyaretçiler ayak kısmından başlayarak sandukaya secde edip dudaklarını en son şahide kısmına temas ettirirler. Bu niyaz şekli üç ya da beş defa gerçekleşir. Mezarın baş kısmında eller semaya kalkarak içlerinden dualarını yaparlar. Gözlemim sırasında özellikle annelerin kızlarının talihi açılması ve çocuklarının da sınavda başarılı olması yönündeki duaları tespit edilmiştir. Ziyaret tamamlandıktan sonra geri geri adımlarlar türbe terk edilir ve ziyaretçiler : “Çoban Baba sen bizi kolla gözet” dilekleriyle ziyaret eylemi tamamlanır. Toplu ziyaretler gerçekleştirilirken türbenin alt tarafında bulunan semah alanından, semah dönülürken bazı katılımcılar semah anında türbeyi de ziyaret etmektedirler (KK321).

2)Yağmur duası için: Çoban Baba Derneği Bakanı Mehmet Ali Bingöl ve Tamer Yenikaya, her sene türbe etrafında kurban kesildiğinden bahseder. Küçüklüğünden beri her yıl yağmur duasına çıkılıp, aşure, kaynatıldığını, türbede namaz, kılınıp kurban kesildiğini söyler. Kurbanı önceden köyün ileri gelenlerinin sürülerinin adağı olarak kesildiğini belirtir. Avdan köylüleri kurbanı Çoban Baba için kesmediklerini adak sahiplerinin adağı için kesildiğini söylerler. Oğlu askere gidip sağ salim dönenler, sınava girip başarılı olanlar, hastalıktan kurtulanlar, çocuğu olanlar adakta bulunurlar. “Çoban Baba'da bir kurban keseyim, oraya gelenlere dağıtayım.” derler. Halk bunu da birlik ve beraberlik olsun, mübarek günlerde olsun diye özellikle Çoban Baba şenliklerinin olduğu Haziran ayında yaparlar. Çünkü bu ayda her kesimden bir çok orada toplanıp dualar ederler. Böyle kutsal bir anda bu adağı yerine getirmenin daha güzel olacağını düşünürler. Dernek yönetimi de altmış dört üyesiyle bu güne hazırlık yapıp kurban kesip, aşure kaynatıp ve yemek yapıp oraya gelenlere dağıttıklarını söylerler. Böylece birlik ve beraberliğe, muhabbete katkıda buldukları inancındadırlar (KK321-322).

3) Dede hayırları için: Her yıl türbe etrafında kurban kesilir, namaz kılınır, aşure dağıtılır. Bunun dışında Kurban Bayramı'nda ise kurbanlar Çoban Baba türbesi etrafında kesilmektedir. Kurban etinin bir kısmı, orada pişirilir ve kurban kesmeyenlere dağıtılır. Soğukçeşme köylüleri bu adaklarına nezir adını verirler. Kurban Bayramı'nda kesilen kurbandan ayrıdır. Kurban etinin bir kısmı saklanmaz. Et tamamen dağıtılır. Adağı olup da maddi gücü olmayanlar da adakta bulunabiliyorlar. Onlar daha küçük hayvan (tavuk, horoz gibi) keserler (KK 322).

Onlara göre kan akıtmak önemlidir. Bir adakta bulunup kan akıtmak kutsal olarak düşünülür. Bazıları da türbeye dane (köylü kadınların baslarına örttükleri, kenarı iğne oyalı örtü) getirip bırakırlar. Dernek yöneticileri de o daneleri açık artırmayla satıp türbeye bakım onarım için harcarlar (KK321).

Soğukçeşme Köyü'nde Çoban Baba törenleri haziran ayının ilk haftası yapılır. Bu hidrellez veya nevruz bayramı olarak da bilinir. Törenler öğleden sonra başlanır. Önce öğle namazı kılınır. Kurbanlardan biri halkanın ortasına getirilir. Dede orada dua eder, gülbanklar çeker ve adak sahiplerinden helallik ister. Çünkü kurbanın etini birçok kimse yiyecektir. Daha sonra kurban kesilmek üzere görevlilerce götürülür. Halk aralarında is bölümü yapar. Et doğrayıcı, aşçı, bulaşıkçı, dağıtıcı gibi. Törenler esnasında asıklar saz çalıp türkü söyler, halk semah döner, dualar edilir. Bu törenler bir nevi piknik havasında yapılır. Türbede duasını da yapan halk daha sonra dağılır (KK321-322).

Türbeyi her kesimden insan gelip ziyaret etmektedir. Türbede yapılan törenle bütün insanları burada buluşturulup sevgi ve muhabbet bağının oluşmasını sağlamaktadır. Köy halkı; "Bizler Anadolu'ya ba kesmek için değil, kan dökmek için değil, gönüller fethetmek için geldik. Biz elimizdeki gülü olabildiğince herkese uzatmaya çalışıyoruz." demektedir (KK321-322).

Ödül ve cezalar: Bu türbe yörede yaşayanlar tarafından kutsal kabul edilmektedir hayvan otlatılmaz ve av yapılmaz (Oğuz vd,2010,41).

Bu türbe yörede yaşayanlar tarafından kutsal kabul edilmektedir ve etrafındaki ağaçlar kesilmez. Çoban Baba'nın da buna müsaade etmeyeceğine inanılır. "Bir gün bir köylü türbe etrafından ağaç kesip köye götüreceğini söyler. Başka bir köylüyle iddiaya girerler. Adam bir traktörle türbenin yanına gider. Biraz ağaç kestikten sonra traktöre yükler. Ancak traktör çalışmaz. Birkaç denemeden sonra traktörü çalıştıramayınca köye gidip başka bir traktör getirir. Odunları ona yükler. Traktörü hareket ettirip birkaç metre gittikten sonra traktör yine durur. Çalıştıramaz. Böylece anlar ki Çoban Baba rıza göstermemiştir (KK321).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Varlığını gösterme (Geçen sene yağmurlarda türbe etrafındaki birkaç ağaç üzerine yıldırım düşer. Harap olan ağaçlar güzelce kesilip yağrık (et doğramak için kullanılan kaba ağaç kütüğü) yapılır. Türbe dışında bir yere bırakılır. Bir hafta o yağrıklar bir yere kilitlenip saklanılmaz. Dernek yönetimi, her sene yapılan törenlere çok rağbet olduğu için türbe etrafında birkaç düzenleme yapmak ister. Tuvaletler, su, çevre düzeni gibi. Yönetim, tuvaletlerin

yapımı için bir tüccarla anlaşılıp türbeye bir şoförle kum gönderir. Şoför geri geldiğinde yağrıkların yerinde bulunmadığını söyler. Yöneticiler üzülr ve yağrıkların çalındığını zannederler. Yine aynı kişilerle birkaç gün sonra türbeye çalışmak için gittiklerinde hepsi birden şaşırır. Yağrıklar geri gelmiştir. Bunun Çoban Baba'nın kerameti olduğuna inanırlar (Koç, 2008, 27).

Hayvanla konuşma (Eskişehirli bir kadının çocuğu olmamaktadır. Çocuğunun olması için sürekli dua eden kadına bir gün rüyasında Çoban Baba'ya gitmesi söylenir. Kadın esiyle birlikte yola koyulur. Ancak Çoban Baba Türbesi'nin yerini tam bilmediklerinden yolları Pır Ahmet Dede Türbesi'ne uğrar. Pır Ahmet Dede de Avdan köylüleri tarafından çok sevilen diğer bir evliyadır. Çift türbedarı görürler. Aslında Çoban Baba Türbesi'ni aradıklarını ancak yolların buraya uğradığını söylerler. Orada biraz dua ettikten sonra türbedar onları Çoban Baba Türbesi'ne götürür. Türbeye gelindiğinde kadın ve eşi büyük bir hürmetle türbeye girerler. Namaz kılıp dua ederler. Çoban Baba'dan himmet isterler. Kadın orada bir yılan görür. Fakat yılanı diğer kişiler göremezler.

Yılan kadına: "Hadi kızım duan kabul olacak." der. O kadının daha sonra çocuğu olur (Koç, 2008, 28).

Türbe-Yatır No: 238- Gayberenler, Ali Dede(Aydoğdu)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Gayberenler, Ali Dede. İsmi Ali olduğu için ve eren kavramı da Alevi-Bektaşi inanç sisteminde çok sık kullanılan bir kavram olduğundan "Gayberenler" adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Aydoğdu/Merkez köyler. Gayberenler Türbesi köyün doğusunda yer alır. Aydoğdu Köyü sınırları içinde bulunan diğer bir türbe de Ali Dede türbesidir. Al Dede, Ali Dede, Can Baba isimleriyle de anılır. Kütahya-Radar yolu üzerinde Aydoğdu köyüne 5 km ormanın içerisinde yer alır. Yayla olarak adlandırabileceğimiz bir düzlükte yer alan türbenin etrafı ormanla çevrilidir. 100 metre karşısında çeşme yer alır.

Mimari yapısı: Gayberenler, dikdörtgen şeklinde kırma çatılı hemen yanı başında mumluk yapılmıştır. Mumluğun kapısı ve türbenin kapısı yan yanadır. Dışarıdan ev görünümünde olan türbenin içerisi oldukça bakımlı ve yerler halıyla kaplıdır. Duvarların tamamı beton ile sıvanmış ve köylü el birliğiyle bu türbeyi yapmıştır. İçeride bir tane mezar yer alır. Mezar, doğu batı doğrultusunda dikdörtgen prizma biçiminde ve üstü yarım silindirik formdadır. Mezarın boyu 2 metre, yüksekliği ise yaklaşık olarak bir metredir. Baş ve ayak taşlarına kırmızı tülbentler bağlanmıştır. Duvarlarında geyik boynuzları ve geyik resimlerinden oluşan halılar asılıdır. Yeşillerle renklenmiş örtülerle sarılmış olan mezarın üzerinde, havlu, dane ve yazmalar yer alır. Duvarın içerisine oyulmuş mumluklarda eskiden mum yakılırken bugün yanı başına mumluk yapıldığı için burada mum yakılmamaktadır.

Al Dede ise; kare planlı türbe betonarme olarak yapılmıştır. Türbenin hizmetini köy sakinleri görürler. Bazı insanlar tarafından türbeye zarar verildiği için türbe kilitli durmaktadır.

Demir bir kapısı ve küçük pencereleri vardır. Kapının hemen sağ tarafından mermere Al Dede Türbesi levhası asılmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kütahya 6 km uzaklıktaki Aydoğdu Köyü bugün mahalleye dönüştürülmüştür. Seyyid Ali Sultan ocaklı dede aileleri yerleşiktir. Kütahya iline bağlı Okçu, Güveççi, İnlı, Körs, Aydoğdu, Sökmen, Çobanlar, Fındık gibi köylerde Çamlıca Seyyid Ali Sultan Ocaklı dedelerine bağlı talip grupları yaşamaktadır. Köyde iki tane türbe vardır. Bunlardan birisi Gayiperenler diğeri ise Al Dede (Ali Dede- Can Baba) türbeleridir. Türbe yanı sıra bazı kutsal mekânlarda vardır: Kocaerenler, Erenler çamı. Ali Dede'nin askerlik zamanında burada kalmış bir asker olduğuna inanılır.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma akşamları düzenli olarak mum yakılır (KK323).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Güz ayında ziyaretler artar (KK323).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü rahatsızlık için ziyaret edilebilir. 2) Çocuk sahibi olmak için(KK323).

Toplumsal: 1)Yağmur duası için(KK323).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Türbeleri ziyaret sırasında bütün millet toplanır. Toplandıktan sonra herkes evinden iâşe getirirler. Piknik ocakları getirirler. Orada kurbanlar pişesiye kadar muhabbetler yapılır. Kurbanlar piştikten sonra kurbanlar yenilir, içilir semahlar dönülür (KK323).

Ziyaret şu şekilde gerçekleşir: Önce kapı eşiklerine niyazlarda bulunur, sırasıyla üç kez yere niyaz edilir ve mezara eller birleştirilerek konur ve niyazlar edilir. Daha sonra şöyle dua edilir:

Durduk divana

Uyduk on iki imama

Doksan bin gayberenler yüzü suyu hürmetine. Dua ederiz.Üç ihlas okuruz.

Doksan yaşındaki kaynak kişimiz ilerlemiş yaşına rağmen, ayaklarındaki rahatsızlığa rağmen söz konusu Gayiperenler olunca hastalıklarını unuttu ve ziyaretini gerçekleştirdi. Ziyaret şu şekilde gerçekleşti: Önce kapıya niyazlar yapıldı. Sağ, sol ve üst eşiklere eller,ahınlar ve dudaklar kapının kenarına değdirildi. Bu esnada Fadime nine şu sözleri mırıldandı:

Kapıları açtık geldik

Dünyayı dolaştık geldik

On iki imam aşkına

İsimlerin sayıp geldik

Fadime nine türbe içerisinde bir kez yere niyaz ettikten sonra ; Gayıperenler kendin bilirsi dedikten sonra,mezarın ayak kısmından başlayarak “Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali” diyerek ellerini, alınlarını ve dudaklarını mübarek sayılan makam örtüsüne değırdi, anne sevgisiyle mezarı okşadı. Mezara niyazlarını etikten sonra ellerini semaya kaldırdı ve şöyle dua etti: “Açtık kapına geldik, açtığımız elleri boş çevirme Allahım, Dini Muhammet ümmetinin evlatlarını koru, gözet, çoluğumuzu, çocuğumuzu da gözet Ya Rabbi! Hayırlı günler, hayırlı evlatlar ver, yüzü güleç insanlarla konuşur, hayırlı dersler ver” (KK323).

Her türlü rahatsızlık için ziyaret edilebilir. Türbe ziyaretlerinde sıkıntılardan kurtulmak için sığaşılama denilen tedavi metodu uygulanır. Sağaltma şu şekilde yapılır: Fadime Nine'nin huzurunda ayağı kalkılır, Fadime Nine türbedeki geyik boynuzunu sağdan başlayarak “ Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali, Ya Hasan, Ya Hüseyin” diyerek sol omza kadar sıvazlar. Bu işlemi aynı şekilde baş kısmına da uygular ve şöyle dua eder; İyilerle konuşur, Kötülüklerden sıvaştır (uzaklaştır) (KK323).

Çocuk sahibi olmak için köydeki ocaklı kadınlar çocuk sahibi olmak isteyen kişinin boynuna bağladığı tülbentle üç kez türbe etrafına dolaşır ve daha sonra türbede bulunan geyik boynuzuyla sıvazlama yapar. Ocaklı kadın ne yaparsa hasta kişilerin de aynı şeyleri yapması istenir. Duası kabul olursa daha sonra türbeye kurbanını keser ve etini dağıtır (KK323).

Köy sakinlerinden İsmail Amca ile ziyaretimiz esnasında kapı niyazlarını yaptıktan sonra mum yaktı ve dualarını yaptı. Al Dede

Yağmur Duasına ve Hıdırellez'de Al Dede ve Arap Dede denilen yatırlara gidilir (KK323).

Ödül ve cezalar: Herhangi bir ağaç kozalak alınmaz. Kütahya yöresinin tamamında olduğu gibi Erenler derler burası çok keskindir. Bir taze dal getiremeyiz oradan. Gayıperenler çevresine ev ve bahçe yapan kişiler zarar görmüşlerdir. Gayberenler (KK323).

Burada bir komşumuz vardı. Burada 30 sene baktık ev yaptık daha evi duruyor burada Oradan odun getirdi. Mehmet abi getirme oradan odun, yahu dedi ben mum yaktım. Dedik getirme orada odun zararı olur. Gitti vallahi durup dururken ev kendiliğinden alev aldı Keçileri vardı iki tane bağlı, keçiler yandı. Bir göz evi, 15 hane kurtaramadık. Kurtaramadık vallahi çatır çatır yandı. Gayberenler (KK323).

Hoca oğlunu everdi. Burada Köy Hocası O da odun getirdi orada. Ya Hoca getirme orası Gayip erenler, ya bana dokunmaz ben hocayım bana bir şey olmaz. dedi Yeni evlenmesine rağmen oğlu ile gelini ayrılmış. Kendi karısından ayrıldı. Perişan oldular Hoca buradan gitti. Gayberenler (KK323).

Sobanın üzerinde duran çaydanlık Kadir'in ayağını yaktı. Hiç unutmam. Çok keskindir bizim biz tarlamızda Kocaerenler adlı yerden yemişini alırız da odununu, çalısını getirmeyiz. Çok keskindir.Gayberenler

Kadının bir tanesi sığır güdüyormuş şuralarda. Buralardan odun toplamış, kozak toplamış, götürmüş. Yakmış yem yeşil olmuş. Kurbağalar çıkmış. Kurbağalar tüylenmeye başlamış. Hemen gelip,bunları toplayıp geliyor. Çakır Hasan'ın annesiniymiş neymiş. Gerisin geri getiriyor çalısını çırpsını atıyor buraya. Biri de toprak götürmüş buradan,kumu götürüyor. Rüyasında gerisin geri demiş, kumu yerine koy demiş. Mezarlığın üstüne kadar burası Gaybrenler. Bir tane çivi dahi almamız bu taraftan. Gayberenler (KK323).

Kurtuluş savaşı yıllarına düşman buraları işgal etmiş el bombası atmışlar patlamamış Nizamienin askerleri bizim evde dolmuşlar 10 tane el bombası atmışlar yuvarlamışlar patlamamış. Yetiş ya Gaybrenler demişler ve zor durumdan kurtarmış. Gayberenler (KK323).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Orman bekçilerinden İsmail adlı bir bekçi, türbenin yanına bir tane kulübe yaptırmış. Yeni dikilen çamları korumak için . Buraları dikildiği zaman gelmiş.Yorulmuş gelmiş öğleden sonra.Yatmış ikindiye doğru dinleneyim demiş.Onun kulübesi de yanı başındaydı. duvara.Uyumuş kalmış bekçi burada.Ezan geçmiş.Birisi gelmiş dürtmüş.Kalk demiş vakit geç kaldın demiş.Bir uyandıydım diyor karanlık çöktüydü diyor.Yanı başında duvar duvaraydı zaten.Duvarın dibine de yatak yaptık.Al Dede

Kısırın çocuk sahibi yapmak (Çocuk sahibi olmak isteyen çift duymuş buraya gelmiş. Aha burada Çakmaklı hocanın kayını, böyle cumanın vaktiydi. Ben de şöyle tekkeye gideyim bir dedim.Okuyayım dedim. Onlar da misafirlige gelmişmiş. Nereye gidiyon Fadime ana dediler. Aman dedim canım sıkıldı da tekkelerle konuşmaya gidiyorum dedim. Sen dedi bunu bir satıversen ya dedi. Kalbin temizse dedim satıverem dedim. İnanmazsan, bir Alevi'ye satıldım demezsen dedim akıdı kızılbaşı demicesen dedim, nereye satıldım demezsen dedim. Ben dedi el kadar et istiyom dedi. Allah ilen birim ben dedi gari. Satıverdim.Üç ay sonra bir tane çocuğu olmuş. Bana kazak örmüş hediye getirdi. Gayberenler (KK323).

Türbe-Yatır No: 239- Erenler Düzü(Kepez Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Erenler Düzülüğü. Köy üzerinde yer alan geniş düz arazide var olduğuna inanılan mezarlardan dolayı bu ismi almıştır.

Yeri ve Konumu: Kepez/ Merkez köyler. Kütahya Merkez köylerinden Kepez köyü merkeze 27 km uzaklıktadır. Çevresinde, Kızık, Kükürt ve İshakçılar köyleri yer alır. köyün hemen üst tarafında bulunan ve oldukça geniş bir tümülüs, Erenler düzü olarak ifade edilir. Kepez Köyü'nün

batısında yer alan beyaz topraktan oluşmuş yüksek tepeye Erenler Düzlüğü denir. Çevresinde birkaç tane çam ağacı yer alır. Halk burada mübarek zatların yattığını menkıbevi anlatıma dayandırır.

Mimari yapısı: Mezar yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler

Toplumsal ziyaretler / Törenselle Ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK324).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Yağmur duası nedeniyle özellikle buraya ziyaret yapılır. Kurban ve adaklar adanır (KK324).

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatırım bulunduğu alanda saygısız davranmak yasaktır. Erenler Düzlüğü oldukça geniş bir alandan oluşur. Köylünün birisi bu geniş alanı tarlaya çevirmek istemiştir bu yüzden başına türlü felaketlerin geldiği anlatılır (KK324). Buradan herhangi bir ağaç parçasının alınması halinde kişilerin zarar göreceği inancı yaygındır (KK324).

Türbe-Yatır No: 240- Köy Dedesi(Kükürt Köyü)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Köy Dedesi. Bölgede ziyaret yerleri için dede kavramı kullanılmaktadır.

Yeri ve Konumu: Kükürt/ Merkez köyler. Köy ortasında Selçuklu döneminden kalan caminin hemen yanında bulunan Köy Dedesi yağmur duası için ziyaret edilmektedir. Kütahya merkeze 30 km uzaklıktaki köy, gerek kömür madenleri nedeniyle gerekse de ekonomik şartlar nedeniyle nüfusun ve yerleşim sahasının azaldığı bir köydür. Köy içerisindeki tarihi Cami köyün geçmişini belgeler niteliktedir. Çevresindeki Kızık köyü Tekkesi ile köy içerisindeki dedelerin akraba oldukları rivayet edilir. Köy içerisinde sayıca fazla ziyaret mekânları vardır. Buralara köy halkı tekke, türbe ve dede isimlerini kullanmaktadırlar.

Mimari yapısı: Köy meydanında yer alan ve Köy Dedesi olarak bilinen mezar üzeri açık bir metre yükseklikte ve 1.80 cm enindedir. Mezar taşı olarak devşirme bir sütun yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kızık Tekkesinde yatan zatla Kükürt köyünde bulunan Dedelerin akraba oldukları söylenir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

Toplumsal ziyaretler / Törenselsel Ziyaretler: Yağmur duası için(KK325).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Yağmur duası için,

Uygulamalar: Köy ortasında Selçuklu döneminden kalan caminin hemen yanında bulunan köy dedesi yağmur duası döneminde ziyaret edilmektedir. Her mahallenin kendisinin ait bir dedesi vardır ve bu dedelere belirli günlerde-Perşembe ve Cuma günü- adak adanırken bugün bu uygulamalar yapılmamaktadır (KK325).

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatırların üzerine pislik atmak felaketlere yol açar (Köy dedesinin yanı başında bulunan ev sahibi, hayvanlarının pisliklerini dedenin bulunduğu alan atar. Rüyasında“Sen benim üzerime pislik atıyorsun, beni rahatsız ediyorsun” der. Bunun üzerine hayvan gübrelere oraya atmaz ve dedenin bulunduğu yere bu günkü şeklini verir (KK325).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Kutsal mekân olarak hafızada yer alan bu tip yerlerde yatan zatlar kişilerin rüyalarına girerek yerlerin belli eder ve uyarırlar. Köy halkı kendi arazisi içerisinde kalmasına rağmen buraları korumuştur ve gelir giderken dua etmektedir. Köy sakinleriyle yapılan görüşmelerde buradaki zatların kendilerini belli ettiklerini, sabahları namaz kılmak için toplandıklarını ve birbirleriyle görüştiklerini anlattılar. Rüya mezarının yapılmasını ister.

Türbe-Yatır No: 241- Dua Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke. Ziyaret yerleri için kullanılan kavramlardan biridir. Her türlü duaların kabul edildiğine inanıldığı için “Dua Tekkesi” adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Duva/Merkez köyler. Kütahya’ya uzaklığı 23 km’dir. Duva Tekkesi, Kütahya merkez Ağaçköy köyünü Doğa (Duva) Köyüne bağlayan Duva girişindedir. Köy camisine oldukça yakındır. Çevresinde köylünün evleri yer alır.

Mimari yapısı: Üzerinde bir bina yoktur. Etrafı bir metre yüksekliğinde yığma taşlarla çevrilmiş, 20 metrekarelik bir alandır ve taşlar içerisindeki bölmede eskiden mum yakılırken bu uygulama bugün devam etmemektedir. Tekkenin içerisindeki otlara kimse dokunmaz, hatta hayvanlar bile bu otları yemezler.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihi-Menkabevi Kişiliği: Tekke'nin ismi Dua tekkesi olarak geçer.1934 yılında köyün adı Duva olarak değiştirilince türbenin de adı değişmiş ve Duva Tekkesi olarak anılmıştır. Duva Tekkesinin 300 metre yakınında Delikli taş vardır. Burası hastaların ziyaret ettikleri bir yerdir. Evliya olduğuna inanılan kadının, akşamla yatsı vakti arasında Duva Köyü'nün güney kısmındaki gelişigüzel taşlarla çevrili ikinci bir mekânı ziyaret ettiğini anlatırlar. “Bu kadın beyaz elbiseler içinde son derece güzel ay ışığı gibi parlak ve etrafını aydınlatarak gider, gelir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK326).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Sıkıntılardan kurtulmak, 2) Çocuğun üniversiteye girmesi için, 3) Kocasının içki içmemesi, 4) Kumar oynamaması, 5)Çocuk sahibi olamayan kadınlar çocuk sahibi olması için, 6) Evlenemeyen kızların talihlerinin açılması için, 7)Kocasıyla kavga eden ve kaynanasıyla tartışanlar için, 7) Mahkemeden gelecek olumsuzluktan kurtulmak için.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Her türlü dilek ve istek sonucunda-sıkıntılardan kurtulmak, mahkemeden gelecek olumsuzluktan kurtulmak, çeşitli hastalıklardan kurtulmak için, çocuğun üniversiteye girmesi için, kacasının içki içmemesi, kumar oynamaması, çocuk sahibi olamayan kadınlar çocuk sahibi olması, doğum sınırlaması için, evlenemeyen kızların talihlerinin açılması için, kocasıyla kavga eden ve kaynanasıyla tartışanlar – dilekler tutulur ve adak adanır (KK326).

2)Çocuk sahibi olmak için: İnsanlar moloz taşlar etrafında üç defa dolanırlar, sonra iki rekât namaz kılarlar. Namaz bitince geliş maksadına uygun olarak dualar edilir. Örneğin çocuğu olmayanlar için: “Allah’ım bana bir evlad ver, kurban keseyim” veya “ Allah’ım burada yatan sevgili kulunun yüzü suyu hürmetine sıkıntıları gider.” Şeklinde dua edilir. Bu arada çocuk sahibi olmak isteyen kişi (kadın, erkek-daha çok kadınlar)bu arzusunun gerçekleşmesi için namazda secde ettikleri yerde bulunan böcek, karınca vs. gibi canlıları yemesi gerekir. Koyun, keçinin yanı sıra, tavuk-horoz gibi kümes hayvanları da kurban niyetiyle kesilebilir (KK326).

3) Hayvan hastalıkları için: Duva Köyü ve çevresinde bulunan Ağaçköy, Kızık, Ağziören, Kepez, Kükürt ve Geven köylerinde tekke ile ilgili inanışlar bir hayli zengindir. Karaağaç ve Kızılkaya köylüleri “özellikle hayvanları ölen kimselerin ölen hayvanların yularını bu tekke

etrafında sürükleyerek dolaştırdıkları bilinir. Bu uygulama sonrasında hayvanlarının ölmeyeceğine inanırlar (Sarıkoyuncu, 1998,451-452).

Ödül ve cezalar: Türbeyi yıkmaya kalkışmak (Köylülerin anlattıklarına göre tekkenin kapladığı alan daha evvel çok genişmiş. Ne var ki, köylüler zamanla buraya evler yapmışlar. Fakat bu ev sahiplerinin başına gelmedik felaketler kalmamış, sonunda meskenlerini terk etmek zorunda kalmışlardır.) (KK326).

Türbe-Yatır No: 242- Azizi Dede, Han Devran(Doğalar Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Aziz Dede- Han Devran. Altıntaş'ta bulunan Aziz Dede'nin tesiriyle bu isimle anıldığı düşünülür.

Yeri ve Konumu: Doğalar Köyü/ Merkez köyler. Kütahya- Afyon karayolunun 22. Kilometresinde, Ana Sultan köyüne bir km uzaklıkta ve Kütahya- Afyon karayoluna 2 km uzaklıkta yer alır. Çevresinde, Ana Sultan, Sadıkkırı köyleri yer alır. Köy içerisinde iki adet türbe vardır. Bunlardan biri Sadıkkırı köyü yol kenarında bulunan Han Devran yatır, diğeri ise; köy yerleşkesinin hemen ortasında yer alan Aziz Dede türbesidir.

Mimari yapısı: Sadıkkırı, köy yolu üzerinde bulunan Han Devran yatır; mezarın etrafı yığma taşlarla çevrilmiş 10 metre karelik bir alanı kaplar. Yol kenarından geçerken dikkat edilmezse anlaşılması imkansızdır. Yatırın hemen başına bir tane ağaç vardır. Mezarın baş kısmına devşirme sütun dikilmiştir. Aziz Dede türbesi ise; Han Devran yatırına göre daha bakımlı ve ziyaretçisi olan bir türbedir. Türbenin etrafı beton duvarla çevrilmiş ve duvarın üzerinde de kara toprak sıva vurulmuştur. Türbenin küçük demir bir kapısı vardır. Doğu batı yönünde uzanan bir mezar ve mezarın baş kısmında da kireç taşından bir mezar taşı yer alır. Anadolu'nun hemen her yerinde var olan Sarıkız Doğalar köyünde de vardır. Yine köyün hemen yanın başında bulunan ve ismini Demirlik (Timurlenk) olarak alan tepede de bir yatır yer alır. Halkın sözlü ifadeleri Moğol hükümdarı Timurun ordusunun bu bölgeye kadar geldiği ve dağın ismin oradan aldığıdır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe gecesi(KK327)

Toplumsal ziyaretler / Törenselsel Ziyaretler

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Dilek, istek, adak, murad ve hacetler için(KK327)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Perşembe geceleri ve belirli günlerde bu kutsal mekânlar halk tarafından ziyaret edilir. Bölge halkı yağmur duası için ise Ana Sultan Türbesi'ni ziyaret etmektedir. Az da olsa yağmur duası için Demirlik Yatırına da gidilmektedir (KK327).

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatır yıkmaya kalkışmak felakete yol açar (Han Devran yatırının bulunduğu yerden yol geçirilmek istenir, halk orada mübarek bir zatın yattığını söylese de dozer kullanan bu söylenenlere kulak vermez ve işini yapmak ister, önce iş makinesinin ağız kırılır ve daha sonra şoför hayatını kaybeder. Yöre halkı bu zatların olağan üstü güçlere sahip olduklarına ve kendilerini rahatsız eden kişilere dokunacaklarına inanırlar.) (KK327).

Türbe-Yatır No: 243- Tekke(Tulaslan)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Doğuşlan/Tulaslan Tekke. Anadolun'un fethi sırasında buraya gelen bu zatların yardımı karşısında köylü: "Dur Aslanım artık" demiş ve köy burada kurulmuştur. Köyün adı "Doğ Arslan" olarak kalmıştır.

Yeri ve Konumu: Doğuşlan/Merkez köyler. Kütahya'ya 45 km uzaklıkta Afyonkarahisar sınırında yer alan Kütahya'nın son köyüdür. Çevresinde Körs, Elmalı, Kızılcaören ve Demirözü köyleri yer alır. Kütahya- Afyon tren yolu üzerinde Afyon sınırına yakın Doğuşlan köyünde Horasan erenleri olarak adlandırılan tekke yer alır. Doğuşlan Köyü içerisinde yer alan Tekkeye daha sonradan kuzey güney uzantısında aş evi yapılmıştır ve törenlerde burada yemekler pişirilmektedir

Mimari yapısı: Kıрма çatılı ve kiremitle örülmüştür. Duvarları ise kesme taşlarla örülmüş, taş birleşme bölümlerine dekoratif süslemeler yapılmıştır. Tekkenin bir kapısı ve güney yönünde üç tane penceresi, kuzey cephesinde ise iki penceresi vardır. Gürallar tarafından restore edilmiş Tekke üç bölümden oluşur;birincisi Kütahya'nın ileri gelenlerinden Nafi Güral'ın babasının bulunduğu bölüm. Burada bir kabri yer alır. Kabir kesme taşlarla inşa edilmiş ayak ve baş mezar taşlarından ibarettir. İkinci bölüm ise asıl bölüm ve üçüncüsü de aş evi bölümüdür.

Tekke içinde aynı hizada sekiz tane kabir vardır. Bunlardan üç tanesinin üzerine yeşil örtü örtülmüş ve tülbetn bağlanmış diğer beş tanesine ise yazma örtülmüştür. Bundan hareketle üç erkek mezarı, beş bayan mezarı ve iki tane de çocuk mezarı olduğunu söyleyebiliriz. Şehit oldukları da rivayetler arasındadır. Sekiz medfunun hemen üstlerinde iki küçük kabirin, masumu paklar olduğu ifade edilir. Mezarların üzerine yeşil örtü, namazlağı, poşu, tespih serilmiş, türbenin köşe başında geyik buynuzu bırakılmıştır. Mezarın üzerindeki tokmak hatalıkların tedavi edilmesinde kullanılır. Geyik buynuzunun iki ortasına gerilmiş ipe bez parçaları bağlanmıştır. Yerler halıyla kaplı ve ziyaret

gelenler tarafınan bağışlanan örme yolluk ve paspaslar dikkati çeker. Duvardaki mumluklar geleneğin canlı bir şekilde devam ettiğini gösterir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Zaviyelerin kuruluş amaçlarından birisi de geldikleri mekânlarda kendilerine yurt edinmektir. Doğarslan Köy'nde var olan ve Hacı Bektaş'ın halifelerinden kabul edilen Tuğrul Baba'nın bu amaçla buraları yur edindiği rivayet edilir. Kütahya Vakfiyeleri adlı çalışmada " Tul Aslan Bektaşî Zaviyesi Vakfı" kaydında; Ahmet namındaki kişinin vakfı zarara uğratması hakkında şu ibareler yer alır: "Kütahya kazasında Altuntaş nahiyesinde Doğ (Tul) Aslan Zaviyesini Ahmet nam kimesne..."⁵⁴ ifadelerinden Doğarsalan Köyü ve çevresindeki köylerin Alevi-Bektaşî geleneğini eskiden sürdürdüklerini köyün eskiden Alevi- Bektaşî felsefesine sahip bir köy iken zamanla değişime uğradığını anlayabiliriz.

Anadolun'un fethi sırasında buraya gelen bu zatların yardımı karşısında köylü: -"Dur Aslanım artık" demiş ve köy burada kurulmuştur. Tuğrul Baba'nın aynı zat olduğu ve Hacı Bektaşî Veli'nin Velayetnamesinde geçtiği de bahsedilir (KK328).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe gün ve akşamı (KK328).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Hastalığın tedavisi için (Göz akması olan hastalar için) (KK328).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Göz rahatsızlığı için: Özellikle göz hastlığı olan kişiler tarafından ziyaret edilir. Türbedeki ocaklı kadın tarafından diz üstü oturtulduktan sonra türbeye adanmış beyaz tülbent ile başın üzerine baskı yapıp aynı tülbent ile vücudun diğer taraflarını sıvazlar ve yüze doğru tükürülür. Aynı tülbenti göz üzerinde gezdirir ve dua eder. Aynı tülbent parçasından bir parça koparıp tedavi olan kişiye verir. Baş ağrısına ise bir saç telini geyik boynuzunun üzerine koyarak baş ağrısının tedavi edildiği bizzat saha çalışmasında ocaklı kadın tarafından uygulamaları olarak gösterilmiştir (KK329).

2)Çocuk sahibi olmak için: Bu tedavi uygulamasına sıvazlama ve tutma adı verilir. Köy ortasında yer alması nedeniyle her zaman ziyaret edilebilir. Sadece çevre halkı tarafından değil İstanbul, Eskişehir başta olmak üzere Türkiye'nin her yerinden buraya ziyaretçiler hastalıklarına çare aramak için gelmektedir. Perşembe geceleri düzenli olarak mum yakılmaktadır. Çocuk sahibi olmayan

---

⁵⁴ Cevdet Dadaş, Atilla Batur, İsmail Yücedağ Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kütahya Vakıfları II. Kütahya 2000, s.360

kadınlar türbedar kadın tarafınan türbedeki tülbent üç kez dolandırıldıktan sonra beline bağlanır ve çocuk doğuncaya kadar bu tülbentin çıkarılmaması gerekir. Çocuk sahibi olan kadınlar şükür kurbanı keserler (KK328-329).

Türbe-Yatır No: 244- Arap Dede(Çavuşunçiftliği)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Arap Dede. İslam ordularıyla birlikte buralarda gaza uğruna savaşan evliya için bu isim kullanılmaktadır.

Yeri ve Konumu: Çavuşunçiftliği Köyü/Merkez köyler. Ahiler ile Çavuş Çiftliği arasındaki yolun kıyısında yer alan Arap Dede'nin etrafı bir metre yüksekliğinde taşlarla çevrilmiştir. Yapı olarak Mehmet Dede Türbesi'ne benzer olan türbenin içinde yığma taşlar çevrili bir mezar yer alır. Kitabesi ve mezar taşı yoktur. Baş ve ayak ucunda karşılıklı çam ağaçları vardır. Ziyatçilerin ağaca bağladıkları çaputlar ziyaret edildiğini gösterir. Mekân içinde Arap Dede'nin yattığı yer kesin olarak belli olmadığı için genişçe bir alan taşlarla çevrilmiştir.

Mimari yapısı: Yatır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Yaşlıların bu zatlar hakkındaki bilgileri, İstiklâl Savaşı zamanında, Yunan askerlerinin bu iki kabir arasındaki çizgiden ileri geçemedikleri ve ellerinde tüfekleri ve bellerinde uzun palaları olan dev yapılı savaşçıların kendilerini durdurduklarını anlatmaları ile sınırlıdır (Kalyon, 2000, 283).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK330).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çocuk sahibi olmak için

Toplumsal: Yağmur duası için

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Çavuşunçiftliği köylüleri kurak mevsimlerde yağmur duası için buraya gitmekte ve kurbanlar kesmektedir.Çocuk sahibi olmak isteyen kişilerce de ziyaret edilen türbe bu ilevini kaybetmiştir. Eskiden çocuk sahibi olmak isteyen kişiler, türbe etrafına muradlarını dile getirdikten sonra üzerindeki bir parça bezi orada bulunan ağaca asarlar. Bu şekilde dileklerin kabul edileceğine inanırlar.

Ödül ve cezalar: Düşman askerleri türbelerin olduğu yerden öteye geçememişlerdir (KK330).

Türbe-Yatır No: 245- Kızılcaören Tekkesi

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Kızılcaören Tekkesi. Ziyaret yeri için kullanılan kavramlardan biridir.

Yeri ve Konumu: Kızılcaören Kasabası/ Merkez köyler. Kütahya'ya 32 km uzaklıkta Kızılcaören Kasabası arazisi içerisinde metruk bir türbedir. Kasaba içerisinde Tekke olarak adlandırılan diğer ziyaret yerleri de şunlardır: Çakırlar Tekkesi ve Hacı Aliler Tekkesi. Türbenin köyün dışında bulunması nedeniyle özellikle kötü niyetli definçilerin talanına maruz bırakılmıştır. Kızılcaören Kasabası ve Çavuşunçiftliği köyleri arasında kalan türbe sit alanı içerisinde kalması nedeniyle bakımı yarıda kalmış ve tekkenin bakımını Kızılcaören Belediyesi üstlenmiştir.

Mimari yapısı: Kare planlı ve beton kubbe ile kapanmış türbe, ziyaret fonksiyonu yitirmiştir. Tekkenin kapı ve pencere bölmelerinde pencere ve kapı yoktur. İç ve dış bölümleri betonla sıvanmıştır. Ziyaretimiz sırasında etrfandaki dikenler ve otlar türbeye ulaşmamızı bir hayli zorlaştırdı. Türbe içerisinde iki mezar yer alır. Yöre halkı tarafından tekke olarak ifade edilir. 1986 yılında onarım görse de yarıda kalmıştır. Burayı kazan köylülerin sağlıklarının bozulduğu yöre halkı tarafından rivayet edilmiştir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kızılcaören Köyü, Körs Köyü'ne komşu olması hasebiyle burada yatan zatın Hüseyin Gazi'nin müzahibi olduğu yönünde rivayeterde vardır. Körs Köyü, Hüseyin Gazi'nin köşkü olarak adlandırılır ve evinden çıktığı zaman buralara gelir ve buralarda konaklarmış (KK331).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan (KK331).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çocuk sahibi olmak için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Tespit edilemedi.

Ödül ve cezalar: Burayı kazan köylülerin sağlıklarının bozulduğu yöre halkı tarafından rivayet edilmiştir (KK331).

Türbe-Yatır No: 246- Fike Sultan

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Fike Sultan.

Yeri ve Konumu: Karacaören/ Merkez köyler. Yol kenarı Kütahya-Afyon yolunun 20 km kadar uzaklıktaki Doğalar ve Çöğürler istikametinden ayrılan yerden sola dönülen yol üzerindeki Karacaören Köyündeki Tekkenin etrafı taş duvarla çevrili ve hemen yanında çeşmesi vardır. Karacaören Köyü girişinde yer alan türbenin çevresi bahçe duvarıyla çevrilidir. Türbenin içerisi yabani otlarla kaplıdır. Bahçe içerisindeki ağaçlar duvarın çevresini kaplar.

Mimari yapısı: İki tane penceresi ve yarım metre boyunda küçük bir kapıdan içeri girilir. Zeminde herhangi bir kaplama bulunmaz, düz toprak zemindir. İçeride doğu-batı yönünde iki tane sanduka vardır. Sandukalardan birisinin Fike Sultana diğer sandukanın ise eşine ait olduğu düşünülür. Sandukanın üzerinde namazlağı ve tülbentler yer alır. Sandukaların, baş kısımlarına tülbentler bağlanmış, ayak kısımları ize düz tahtadır. Bakımsızlığı hemen göze çarpar. Karacaahmet Sultan Fike Sultan ve Ana Sultan'ın kardeş olduğu söylenir. Mustafa Kalyon'un" Kütahya'da Selçuklu-Germiyan ve Osmanlı Eserleri" Uzuçarşılı'yı dayanak göstererek mekân hakkında şu tespitlerde bulunmuştur. "Kütahya'nın şarkı cenubesinde ve kasabaya on saat mesafede etraf şehir Karacaviran Köyündeki Tekke ismi verilen binanın duvarındaki sülüs yazıyla sekiz satırlık şu kitabe vardır:

Fi seneti seb'a ve sittamaye

Fi ammare haze-l ribat

Fi eyyam ül devlet

Es Sultan –ül Muazzam

Gıyas- ed Dünya ved-din ebül Feth

Keyhüsrev bin Kılıçarslan sahıbe

El abd üz zunub muhtaç ila

Rahmet ullah i Teala Karataş bin ilyas bin oğuz (Uzuçarşılı, 1932, 19-20).

Kitabeden anlaşılacağı üzere Ribat yani sınır karakoluna konmuştur (H607- 1210M) II.

Kılıçaslanın oğlu Gıyasettin Oğuz oğlu Karataş isminde bir kişi tarafından konmuştur. Bu kitabede ismi geçen Gıyasettin İkinci Kılıçaslan'ın en küçük oğlu olup oğulları arasında memleketi taksim ettiğinde Konya ve havalisi buna verilmiştir. Daha sonra ağabeyi Rükmettin karşı koyamadı ve Konya'yı ona terk etmiştir.

Bu kitabe bugün kaybolmuştur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Ali Karaaslan Dedeye göre ise; Fike Sultan, Kemal Sultan, Seydi Sül Dede, Karacaahmet Sultan ve Ana Sultan, Hacı Bektaş Veli'nin halifeleridir. Bu zatları, Allah dostu olarak isimlendirir (KK203).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Köy mezarlığının da hemen karşısında yer alması nedeniyle bayram namazı sonrası kabir ziyaretinden çıkanlar tarafından ziyaret edilir (KK332).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Her türlü dilek ve istek için,2) Mutlu bir evlilik başlangıcı için,

Toplumsal: 1)Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Köy mezarlığının da hemen karşısında yer alması nedeniyle bayram namazı sonrası kabir ziyaretinden çıkanlar tarafından ziyaret edilir. Düğünlerde de ziyaret edilir, gelin alayı türbe etrafını dolaşır.

Ödül ve cezalar: Türbeden bir şey alınmaz, zarar verilmez (KK332).

Türbe-Yatır No: 247- Koçbaba Çeşmesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Koçubaba. Bu çeşmenin bulunduğu yere, kınalı koçun girip kaybolduğunu görenler olduğu için, bu çeşmeye bu ad verilmiştir.

Yeri ve Konumu: Elmalı/ Merkez köyler. Elmalı köyü üzerinde yer alır. Koçbaba türbesi su kültürünün izlerini taşır. Koçbaba çeşmesi türbe olarak kabul edilir. Çeşmenin hemen yanın başına bulunan meşe ağaçları ise birer adak merkezidir. Ziyaretçilerin getirdikleri yazma, tülbent ve eşyalar buralara asılmaktadır.

Mimari yapısı: Burada türbe ve yatır yoktur. Tarihi bir çeşmedir. Çeşmenin su hatları mermer heykel işlemeli bir lahittir. Çeşmenin ön tarafında mumluk yer almakta ve ziyaretçiler burada mum adaklarını yerine getirmektedirler.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bu çeşmeyi yaptıran kişi, amcasıyla birlikte Hicaz'a gitmek istemiş. Bu olayı yeğenine anlatmış şöyle demiş: Beni bu yola tek başıma gönderme, seni de götüreceğim. "Daha önceden haber verseydin olurdu ama şimdi geç kaldık, gidemem ben" demiş. İkna etmiş, birlikte Hacca gitmişler, vazifelerini yapmışlar ama amca Kara Kadir yeğenine : "Bak

oğul, vazifemizi yaptık, kabul olup olmadığını bilemeyiz ama olurda ben burada kalır, dönemezsem sana vasiyetim, kalan servetimin bir kısmından bana bir çeşme yaptırır.” Vasiyetin üzerine Elmalı’ya dönmüş, bugün çeşmenin bulunduğu yerdeki kaya ikiye ayrılmış bu çeşmeyi inşa ettirmiştir. Çeşme’nin bulunduğu yere Çavdarhisar’dan tarihi eserleri getirmiş ve çeşmenin inşasına kullanmış (KK333).

Genelde yatır olarak bilinen kutsal mezarlar dışında ağaç, su, ev, mağara, dağ, tepe gibi unsurlar etrafında da ziyaret olgusunun oluştuğu görülmektedir. Yatırlar dışında kalan bu unsurların kutsallığını kazanması çeşitli şekillerde olmaktadır. Bazen bir veliyle ilişkili olarak kutsal mezar ve türbeyle bazen bir olay ya da efsaneyle kutsallaşma gerçekleştiği gibi bazen de başlı başına bir kutsallık olduğu kabul edilebilmektedir. Manevî güç ve meziyetleri bulunduğu inanılan kişilerin yattıkları yerlerde ve diğer unsurlar etrafında oluşan ziyaret olgusunda atalar kültü, ağaç kültü, su kültü, dağ kültü, ateş kültü, taş kültü, kaya kültü gibi İslamiyet öncesi inanç sistemlerinin izleri görülmektedir (Günay, 2004, 576- 581). Koçbaba türbesi bu sü kültürünün izlerini taşır. Koçbaba çeşmesi türbe olarak kabul edilir. Tarihi bir çeşmedir. Çeşmenin su hatları mermer heykel işlemeli bir lahittir. Köy halkının susuz kaldığı sırada dervişin duasıyla kaya yarılmış ve bu su ortaya çıkmıştır. Yaşlı bir ihtiyarın çocuğuna vasiyeti sonrasında bu çeşme yapılmıştır..

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Ramazan ayı içerisinde yaptığımız (07.08.2011) saha çalışmasında köylülerin toplu olarak ziyarete geldiklerini ve kurbanlar keserek ziyarete bulduklarını gözlemledik (KK333).

Derleme sırasında ziyaretçilerin çeşmenin üzerinde bulunan mumluk kısmında düzenli olarak mum adaklarını yaptıklarını tespit ettik.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek için ziyaret edilir (KK333).

Toplumsal: Ramazan ayı içerisinde yaptığımız (07.08.2011) saha çalışmasında köylülerin toplu olarak ziyaret geldiklerini ve kurbanlar keserek ziyarete bulduklarını gözlemledik (KK333).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Derleme sırasında ziyaretçilerin çeşmenin üzerinde bulunan mumluk kısmında düzenli olarak mum adaklarını yaptıklarını tespit ettik. Çeşmenin hemen yanın başına bulunan meşe ağaçları ise birer adak merkezidir. Ziyaretçilerin getirdikleri yazma, tülbent ve eşyalar buralara asılmaktadır.

Ödül ve cezalar: Bu çeşmenin bulunduğu yerde para aramak isteyenlerin işleri yolunda gitmemiş ve zarar görmüşlerdir (KK333).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Kayayı ikiye ayırma (Kayanın yarılarak içerisinden su çıkması) öldükten sonra varlığını gösterme (Bu çeşmenin bulunduğu yere, canlı koçun girip kaybolduğunu görenler vardır.)

Türbe-Yatır No: 248- Mehmet Dede(Ahiler Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Mehmet Dede. Germiyanlılar yeni fethettikleri bu şehre ve çevresine birçok Türkmen Aşiretlerine yerleştirerek burayı bir Türk şehri haline getirmişlerdir. Esnaf Kuruluşu olan ahilerde şehirde yerlerini almışlar ve birçok ahi ismi mahalleye isim olarak verilmiştir.

Yeri ve Konumu: Ahiler Köyü/Merkez köyler. Mehmet Dede, köyün batısında yer alan tepenin doruğunda yer alır. 20 metrekarelik kare planlı türbenin etrafı meşe ağaçlarıyla örülüdür.

Mimari yapısı: Etrafı taş duvarla çevrilmiş ve kapısına da Mehmet Dede ismi yazdırılmıştır. Türbede bir tane mezar yer alır herhangi bir kitabesi yoktur. Beton zemin üzerine 24/10/1995 tarihi yazılmıştır ki onarım gördüğü yıldır. Dört tarafı çevrili mezarlar grubunda değerlendirilebiliriz.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kütahya'mızın ahi merkezlerinden olan ve adını da bu müesseseden alan Ahiler Köyü civarında ahi büyüklerinin türbeleri bulunmaktadır.

İstiklâl Savaşı zamanında, Yunan askerlerinin iki kabir arasındaki çizgiden (Arap Dede ve Mehmet Dede) ileri geçemedikleri ve ellerinde tüfekleri ve bellerinde uzun palaları olan dev yapılı savaşçıların kendilerini durdurduklarını anlatmışlardır.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK334).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuğu olmayan kadınlar çocuklarının yaşaması için, çocuk sahibi olmak için,

Toplumsal: 1) Yağmur duası için (KK334).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yağmur duasına çıkıldığında yatır çevresinde kurbanlar kesilip, ziyafetler verilir ve dualar edilir. Perşembe günü köy içindeki türbeler yaşlı bir kadının önderliğinde sırayla ziyaret edilir, çocuklara gözleme ve çerez dağıtılır (KK334).

Mehmet Dede'ye ziyaret sonrasında çocuk sahibi olursa, çocuğunun adını Mehmet; kız çocuğu olursa adını Satı koyarlar. Köyde, Mehmet ve Satı ismini taşıyan pek çok kimse vardır. Kurban keser ve fakirlere dağıtırlar (KK334).

Ödül ve cezalar: Saygısız davranışlar cezalandırılır (KK334).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Veliliğini kabul edenlere yardım etme (Düşmanı türbeden ileriye geçirmeme) öldükten sonra varlığını gösterme (Ellerinde tüfekleri ve bellerinde uzun palaları olan dev yapılı savaşçılar olarak görmüşlerdir.)

Türbe-Yatır No: 249- Erenler vd(Alayunt)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Erenler, Dübektaş. 1999 yılında üç köy birleşerek (Alayunt, Siner ve Saka) Erenler Belediyesi olmuşlardır. Köy dışında bulunan Erenler Belediyesine bu yatırım adı verilmiştir.

Yeri ve Konumu: Alayunt/Merkez köyler. Kütahya-Eskişehir tren yolu üzerinde Kütahya istasyonundan sonraki ilk durak olarak da bilinir. Köy ismini Türkmen boylarından birisinden alması Türkmen yerleşmesi olduğunun en önemli ispatıdır. Köyün hemen çıkışında yer alan büyük bir tepe üzerinde erenler denilen yerde büyük bir zat yatmaktadır.

Mimari yapısı: Yatırım boyutu 10 metre uzunluğunda Hüseyin Gazi Türbesi'ni andırır niteliktedir. Bugün yatırım bulunduğu yerde vericilerin yer alması nedeniyle yatır tahrip olmuştur. Horsan alperenlerinden Hüseyin Gazi olduğu da rivayetler arasındadır. Erenler Belediyesi bundan on yıl önce etrafını çevirmiş ve düzenlemesini yapmıştır. Türbenin hemen alt tarafında Belediye başkanının babasının mezarı da yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Horsan alperenlerinden Hüseyin Gazi olduğu da rivayetler arasındadır (KK335).

Caminin arasından yüzlerce binlerce asker çıkar ve Erenler mevkisine doğru giderlermiş. Savaş çıkmadan birkaç hafta önce bu evliyalar köylünün gözüne görülürmüş (KK335).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hıdrellez de topluca ziyaret edilir (KK335).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Mutlu bir evlilik başlangıcı için, 2)Çocuk sahibi olmak için, 3) Fıtık hastalığının tedavisi için(KK335).

Toplumsal: 1) Yağmur duası için(KK335).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1)Fıtık hastalığı için: Erenlerden farklı olarak iki tane daha yatır vardır. Bunlardan birisi köy içerisinde Dübektaş, diğeri ise fıtık hastalığın tedavisinde ziyaret edilen Mahsulcuk mevkinde bulunan yatırdır. Oradaki ağaçlar da fıtık hastalığın tedavisinde kullanılır. Hasta olan çocuklar oradaki meşe ağacın ortasından geçirilir ve ağaç sarılır eğer ağaç yeşerirse hatalık tedavi edilmiş olur. Meşe ağaçlarının kozalakları alınmaz, kimse oradan bir şey almaz, saygısız davrananların cezalandırılacağına inanılır (KK335).

2)Çocuk sahibi olmak için: Yine köyün ortasındaki bulunan taş (dübek taşı) etrafında, yeni evlenen çiftler kısır olmasın diye dolaştırılır. Civar köylerden de aynı amaç için ziyaretçiler gelmektedir. Dübek taşı etrafında hasta başa bağlanan tülbentten çekilerek yaşlı biri tarafından üç kez dolandırılır. Dileğin kabul olmasından sonra, kurban kesilir. Eskiden yatır başında mum yakılırken bugün bu uygulama devam etmez. Yatırın hemen yanı başında da dilek ağaçları yer alır. Halk, bu zatların yattığı yerlerde yer altında zenginliklerin olduğuna inanır. Seyitömer'in altında, kömür yataklarının olmasını bu sebebe bağlarlar (KK335).

3) Yağmur duası için: Yağmur dualarında, düğün zamanlarında, Erenler ziyaret edilir, Nişan ve düğünlerde genç kızların tamamı ziyaret eder, hıdrellez de de topluca ziyaret edilir (KK335).

4) Hıdrellez kutlamaları için: Erenler Tekkesine halk hıdrellez kutlamaları için çıkar, yemekler yenir ve adak ağacına dilekler bağlanır.

Ödül ve cezalar: Dübek Taşı'nın kutsiyetine inanmayan kişinin çocuğu ölmüştür (KK335).

Meşe ağaçlarının kozalakları alınmaz, kimse oradan bir şey almaz, saygısız davrananların cezalandırılacağına inanılır (KK335).

Türbe-Yatır No: 250- Meçhul Asker

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Meçhul Asker.

Yeri ve Konumu: Doğuluşah/ Merkez köyler. Köy sınırları içerisinde yer alır.

Mimari yapısı: Köy sınırları içerisinde, halk tarafından meçhul asker olarak bilinen ve Abdi Akaya adlı kişi tarlasının köşesinde günümüz mezarlarına benzer bir mezar inşa ettirmesiyle oluşmuş bir yatırdır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kurtuluş savaşı yıllarında bir askerın düşmanla savaşıırken burada şehit olduğu, daha sonra bedeninin ortaya çıkması üzerine bulunduğu yere tekrar defnedildiği rivayet edilir (KK336).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensels Ziyaretler: Hıdırellez (KK336).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Her türlü murat için, 2)Askere gidecek gençlerin sağ salim dönmesi için(KK336)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Hıdırellez sabahı erken kalkılır, birlikte mesire yerlerine gidilir. Toplu yemekler pişirilip ve yenilir. Dilek tutanlar değişik ritüellerle dileklerini ifa ederler (KK336).

Türbe-Yatır No: 251- Cemal Sultan(Çakırlar Tekkesi)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Cemal Sultan (Çakırlar Tekkesi). Cemal Sultan Hacı Bektaş Veli'nin halifelerindendir.

Yeri ve Konumu: Döğer/Afyonkarahisar. Afyonkarahisar İli İhsaniye İlçesine bağlı Döğer Beldesine 5 km uzaklıktaki bir tepenin yamacında türbesi vardır. Vilayetname'de Tökelcik olarak geçen mevkiye halk Çakırlar adını vermekte ve Çakırlar Tekkesi olarak isimlendirmektedir. Zaviye şeklinde düzenlenen Seyyid Cemal Sultan Türbesi'nin etrafı ağaçlandırılmış ve çevre düzenlemesi yapılmıştır.

Mimari yapısı: Türbe 2011 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünce restorasyonu tamamlanmış ve halkın ziyaretine açılmıştır. Türbe kesme taştan yapılmış olup 700 yıllık bir geçmişe sahiptir. Türbe iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde Mehmet ve Ahmet adındaki iki kişinin mezarı bulunmaktadır. İkinci bölümde ise Seyyid Cemal Sultan'ın mezarı bulunmaktadır. Türbenin bahçesinde sekiz tane üstü açık mezar bulunmaktadır ve bunlardan biri Gözcü Baba'ya aittir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kütahya sınırları içerisinde olmamasına rağmen özellikle Kütahya Aleviliği açısından önemli bir ziyaret mekânıdır. Cemal Sultan Hacı Bektaş Veli'nin halifelerindendir. 1280 senesinde doğmuş, 1365 senesinde vefat etmiştir. Türbede bulunan yazıtta Peygamberimizin 16. torunu ve Musa-i Sani'nin çocuğu olduğu belirtilmektedir.

Seyyid Cemal Sultan Afyon, Kütahya ve Eskişehir’de Kemal Sultan olarak anılmakta ve bilinmektedir. Derviş Cemal Ocağı’nın kurucusudur.

Altıntaş yöresi ve çevresinde faaliyet gösteren Seyyid Cemal Sultan Kütahya’da Hacı Bektaş Veli düşüncesinin en önemli temsilcisidir (Kılıç, 2008, 53). Hacı Bektaş Veli Velayetnamesinde Seyyid Cemal Sultan ile ilgili şu bilgiler vardır:

Hacı Bektaş Hünkâr, Ahmet Yesevî’nin emriyle Rum ülkesine gelip Sulucakarahöyük’te yerleştikten sonra ünü, her tarafa yayıldı. Her taraftan ziyaretine gelen çoğaldı. Kimi gelir, nasibini alır giderdi, kimi gelir, kalır, hizmet ederdi, kimisini de Hünkâr, bir yere yollar kendisine halifelik verirdi. Halife olan gittiği yerde mürid, muhib edinir, halkı uyarırdı.

Hacı Bektaş Hünkâr, otuz altı bin çerağ uyarılmış, otuz altı bin halife dikmişti. Bunların üç yüz altmışı, gece gündüz, Hünkâr’ın huzurunda hizmette bulunurdu. Hünkâr, âhîret âlemine göçünce onların her biri, Hünkâr’ca daha evvel tesbit edilen yerlerine gittiler. Bunların en meşhurları Cemal Seyyid, Saru İsmail, Kolu Açık Hacım Sultan, Baba Resûl, Pîr Ebi Sultan, Recep Seydi, Sultan Bahâeddin, Yahyâ Paşa, Barak Baba, Ali Baba, Saru Kadı, Atlas-pûş-Sultan, Dust-ı Hudâ, Hızır Sâmit

Bunların hepsinin soyunu sopunu, enlere nasıl kavuştuklarını anlatırsak söz uzar. Biz gelelim sözümüze: Hünkâr, Cemâl Seyyidi, Halifelerinin hepsinden fazla severdi. Onu pek ağırlardı. Bu yüzden Halifeler de onu büyük bilirler, sayarlardı. Zaten Hünkâr da bunu buyururdu. Nice defalar, eliyle arkasını sıvazlamıştı da, Cemâlimdir, Cemâlimdir, Cemâlimdir,

Cemâlimdir, Cemâlimdir demişti. Seyyid Cemâl, bütün Halifelerin üst yanında otururdu. Seyyid Cemâl, birgün Hünkârın tapısında oturmaktaydı. Acaba Hünkâr, bize de bir Yurt gösteririni ki, orda dem-yom oynatalım fikrine düştü. Hünkâra malûm oldu, Cemâlim dedi, bizi varlık yurduna gönder, sonra bir merkep al, yola düş. Merkebinde nerde Kurt yerse, orasını sana yurt verdik, oraya varır, orada demini, yomunu, oynatırsın. Senden bir oğlumuz gelecek, Akdeniz’e yol edecek. Hünkâr varlık yurduna göçünce, Habib Emirciyi Seccadeye geçirdiler. Seyyid Cemâl Sultân, Erenlerin sözüne uyup bir merkep aldı, yola revân oldu. Vara, vara Altıntaş’a vardı. Gördü ki otlu, sulu, çayırılık, çimenlik, öylesine güzel bir yer ki dille tarif etmenin imkânı yok. Burası pek hoşuna gitti. Merkebinde çayıra saldı, kendisi yattı, uyudu. Bir müddet sonra uyanınca gördü ki, merkebinde kurt yemiş. Erenlerin sözünü hatırladı, orda yerleşti. Bir çok kerametleri belirdi. Evlendi, bir oğlu oldu. Adını, Asıldoğan koydu.

Asıldoğan, bir aralık Rumeli yakasına geçti, Gelibolu boğazına vardı. Karşıya geçmek istedi, Gemiciler, kayıkçılar, vasıta vermediler. Bunun üzerine denize doğru yürümeye başladı, yürüdüğü yerlerden su çekiliyor, kara oluyordu. Kayıkçılar bunu görünce, amana geldiler, yalvardılar, kayık getirenler, zorla razı oldu kayığa girdi. Seyyid Cemâl, Altıntaş havalisinden Tökelcike geldi, orada göçtü, Mezarı oradadır (Gölpınarlı, 1995, 79-80).

Seyyid Cemal Sultan’ın Afyonkarahisar, Kütahya ve Eskişehir yöresinde asıl adının önüne geçmiş yerel adı Kemal Sultan’dır. Seyyid Cemal Sultan Anadolu Alevileri tarafından “Kemallı Ocağı” adıyla anılan Alevi inanç-dede ocağının kurucusu olarak kabul edilir. Afyonkarahisar,

Kütahya ve Eskişehir illerindeki onlarca Alevi köyünde Cemal Sultan ocağına mensup gruplar yaşamaktadır. Seyyid Cemal Sultan talipleri arasında Kayı boyuna mesup Karakeçili Yörükleri demografik yoğunluğu oluşturmaktadır (Kılıç vd, 2008, 55).

Cemal sultanın eşini türbenin hemen karşında bulunan Etyemez köyünden olduğu da rivayet arasındadır. Eşinin adı Cemile Hatun'dur (KK337).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: 16 Mayıs'ta Seyyid Cemal Sultan Kültürünü Yaşatma Koruma ve Dayanışma Derneği tarafından törenler düzenlenir (KK337).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Vücutta meydana gelen şişmelerin tedavisi için(KK337).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1)Vücut arızaları için: Vücutta meydana gelen şişmeler ve ağrılar ocaklı türbedar tarafından tutularak tedavi edilir.

2) Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından da sıklıkla ziyaret edilir. Kız olursa Cemile erkek olursa Cemal, Kemal isimleri konur (KK337).

3) Ziyaret adabı: Ziyaret şu şekilde gerçekleşir: Türbe kapısına niyazlar yapıldıktan sonra, sağ adımla türbeye girilir ve üç kez yere niyaz edildikten sonra mezarın başına gelir, aynı şekilde mezara da niyazlar edildikten sonra sesli olarak: Allahım sen burada yatan zatların şefaatinde mahrum bırakma diye dua edilir. Daha sonra ayağa kalkar ve besmele çekip Fatıha suresini ve üç kez İhlas surelerini okur. Ardından Türkçe dua etmeye başlar: Ya Rabbel alemin, ziyaretlerimizi kabul eyle, onların şefaatinde mahrum koyma ya Rabbi, bunların şefaatinde mahrum koyma ya Rabbi, bunların şefaatinde mahrum koyma ya Rabbi, erenler, evliyalar, şehit, şühedalar yüzü suyu hürmetine ya Rabbi bizleri korusun, büyük afetlerden korusun, felaketlerden, yangınlardan, depremlerden esirge ya Rabbi, şu güzel vatanımızı düşman pençesi altında çiğnetme ya Rabbi, düşman pençesi altında çiğnetme ya Rabbi, düşman pençesi altında çiğnetme ya Rabbi dedikten sonra el Fatıha der ve dua bölümünü tamamlamış olur (KK338).

Ödül ve cezalar: Cemal Sultan Kızıldağ mevkinde harbe girer ve harpte yaralanır. Doğuaslan baba yetiş ya diyor, Oyuk Dede yatırına da sesleniyor : Yetiş ya Oyuk diyor fakat Cemal Sultan'a yardıma gelmiyor. Cemal Sultan da "Oyulasıca Oyuk nerde kaldın? Senin ziyaretçin olmasın diye beddua ediyor, bu duadan hareketle Oyuk Dede'nin hiç ziyaretçisi olmaz.) (KK337).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Deniz üzerinde yürüme (Asıl Doğan'ı gemiye almıyorlar. Ben denizde de yürüyeyim diyor. Onun büyüklüğü karşısında yaptıkları hatayı anlıyor ve gemiye anlıyorlar)

Hayvanları itaat altına alma (Seyit Cemal Sultan Hacı Bektaş Veli'nin halifelerinden olup buraya göç eder burayı, mekân tutar Düver (Döğer) yakınlarına gelir, Çöğürler Köyünde sığır çobanı durur, sığırı güderken boğaya git bu sığırları güd der gelir eve yatar. Hayvan sığırı güder getirir akşam teslim eder. Kendi kendine. Halk buna biz bedava para veriyoz diye bunu çıkarırlar boğayı gönderince, kurt hayvanlara zarar verir (KK338).

Tayyi mekân ve zaman (Cemal Sultan Tökelcik'te, Rasul Baba ise, Hisarcıkta oturur, Cemal Sultan sofrayı hazırlar gel iriş ya Rasul der demez, Rasul Baba yetişir yemeği beraber yerlerdi)

Türbe-Yatır No: 252- Al Koca Tekke

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Al Koca Tekke. Köyde bir tane tekke yer alır. Uluköy- Bayramşah köyü üzerinde Al Koca adlı bir tepe üzerinde yer alır.

Yeri ve Konumu: Uluköy/ Merkez köyler.Kütahya Merkez köylerinden Uluköy, Sökmen ve Bayramşah Köylerine komşudur. Köyde bir tane tekke yer alır. Uluköy- Bayramşah köyü üzerinde Al Koca adlı bir tepe üzerinde yer alır. Yeşillik, çamlık bir alandır. Köy halkı tekke olarak adlandırıyor. Üzerinde bir bina yoktur, etrafı yığma taşlarla çevrilmiştir.

Mimari yapısı: Burada bir mezarın varlığı belli değildir, fakat büyük meşelerden dolayı burada bir zatın yattığına inanılır.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK339).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için(KK339).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yağmur duası için gidiliyor. Çoluk çocuk herkes duaya katılıyor, ıslatılan taşlar tekkeye bırakılıyor ve yağmurun bu şekilde yağacağına inanılıyor (KK339).

Ödül ve cezalar: O tepeden asla bir şey getirilmez. Örneğin bir odun dahi getirilse o odunun zarar vereceğine inanılır. Getiren kişinin ya hayvanı ölür ya da uğursuzluk olur. Hatta bir

tanesi köy namına bir yer yapmak istiyor oradan bir ağaç kesiyor, o gün akşam adamın iki tene buzağısı ölüyor. Oradan kozalak getiren bir kişinin de mandası ölmüştür (KK339).

Türbe-Yatır No: 253- Ali Dede,Bal Dede, Kara Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Ali Dede,Bal Dede, Kara Dede. İsmi Ali olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Sofça/ Merkez köyler. Ali Dede Türbesi, Porsuk Barajı'nın karşı tarafında bulunmaktadır. "Bu civarda bulunan türbeler ve yatırlar, Pîr Ahmet Efendi'nin talebeleridir.

Mimari yapısı: Dört tarafı çevrili mezarlar grubunda değerlendirebiliriz.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Sofça Köyü, Kütahya İli Sabuncupınar nahiyesine bağlı Eskişehir yolu üzerinde 33. kilometrede bulunan bir Alevî köyüdür. Sofça Köyü 1950'li yıllara kadar Porsuk Gölü'nün diğer tarafındayken 1950'lerden sonra göç sonucu şimdi bulunduğu yerde kurulmuştur. Bu nedenle köyün ismi Yeni Sofça olarak da geçmektedir. Köyde, Pîr Ahmet (Ali Gargın), Koçu Baba (Cafer Dede) ve Kemallı (Ali Dede) ocaklarının talipleri vardır.

Bal Dede Türbesi, Arap Dede Türbesi Anadolu'ya Horasan'dan gelen erenlerden olduğu ve Pîr Ahmet'in öğrencileri olduğu sanılmaktadır." Burada bulunan kişi veya kişiler de Pîr Ahmet Efendi'nin Horasan'dan gelen öğrencileridir."

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Hıdırellez, Yağmur Duasına ve Hıdırellez'de Al Dede ve Arap Dede denilen yatırlara gidilir (KK340).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Yağmur duası ve hıdırellez için(KK340).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Çocuk adaklı doğmuşsa o zaman hangi türbeye gidilip ziyaret edildiyse o türbeye mutlaka kurban kesilir. Yağmur Duasına ve Hıdırellez'de Al Dede ve Arap Dede denilen yatırlara gidilir (KK340).

Ödül ve cezalar: Ali Dede'yi halk çok sinirli biri olarak bilir. O bölgede bulunan odunları insanlar kesmeye korkar. Çünkü kim o bölgedeki ağaçlardan birini keserse gece rüyasına Ali Dede girip onu korkutur. Kesen kişi de sabah gelip odunları aldığı yere bırakır." (KK340).

Türbe-Yatır No: 254- Karakuzu Tekkesi, Akbaba Türbesi (Türkmen Dede)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Karakuzu Tekkesi. Akbaba Türbesi (Türkmen Dede)nin diğer adı “Akkoca”dır. Bu türbe için en büyük türbe derler. Akkoca yatırı Türkmen Dağında bulunduğu için bu isimde de anılır.

Efsaneye göre zengin bir adamın hasta bir kızı varmış. Onun iyileşmesi için Karakuzu Baba Türbesi'ne gelip dua etmiş ve kara bir kuzu kesmiş. Nihayetinde kız amansız hastalığını atlatmış. Bu efsaneye göre türbenin ismi de Karakuzu olarak kalmış (KK341).

Yeri ve Konumu: Sobran/Merkez köyler. Sobran Köyü'nün tepesinde bulunan Karakuzu Türbesi, köyün en önemli inanç merkezlerinden biridir.

Demirli Tekkesi(Kayıp Erenler) bahçe duvarıyla çevrilmiş üzeri açık iki adet mezardan ibarettir. Mezarlar yan yana bulunmakta ve mermer mezarlıklarda “ Kayıp Erenler, İbrahim Dede” yazıları vardır. Bu erenlerin kim oldukları ve ne zaman geldikleri belli olmamakla birlikte, rivayetlere göre birçok mucizeleri bulunmaktadır:

Tepe üzerinde bulunan diğer bir türbe de Akbaba Türbesi (Akkoca)dır. Bu türbe için en büyük türbe derler. Akkoca yatırın bulunduğu dağın ismidir. Türbe de ismini bu dağdan alır (Savaş, 2011, 92).

Kayıp Erenler Türbesi de denilen Demirli Tekke Türbesi içerisinde çam ağaçları yer alır.

Mimari yapısı: Dört duvar arasında üstü açık yapılar

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Horasan erenlerinden oldukları tahmin edilen kişilere ait türbeler bulunmaktadır. Savaş sırasında bu zatın düşman askerlerinin geçmesine izin vermediği söylenmektedir (KK341).

Kayıp Erenler Türbesi de denilen Demirli Tekke Türbesi, Horasan'dan geldiklerine inanılan erenlerin medfun olduğu türbedir (KK341).

Alevi-Bektaşî kültürünün her noktasında evliya, eren, pir dede gibi unsurlara büyük anlamlar yüklenmiştir.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: 6 Mayıs tarihinde,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Türbeye her türlü dua etmek için, 2) Çocuk sahibi olmak için, 3)Askerden sağ salim dönmek için, 4) Siğil rahatsızlığı için, 5) Felçli hastaların iyileşmesi için, 6) Fıtık hastalığı için(KK341).

Toplumsal: 1)Hıdırellez, 2) Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hıdırellez: 6 Mayıs tarihinde bu türbede kutlamalar olmaktadır ve kurbanlar kesilmektedir. Türbeye her türlü dua etmek için gelen insanlar vardır. Özellikle çocuğu olmayan insanlar gelir, dua eder. Alevi- Bektaşî geleneğindeki türbe ziyaretlerinde kanlı kurban geleneği Sobran köyü Türbelerinde de görülmektedir (KK341).

2) Hastalığın tedavisi için: Türbeye çocuk felcine yakalanan çocukları da getirip dua ederler. Tepedeki çamlar hep küçüktür. Bu çamları ortadan ikiye yararlar. Hasta olan çocuğu bu çamın ortasından geçirirler. Sonra da çamı balçıkla kaplarlar, Eğer ortadan ikiye yarılmış olan çam birleşirse hasta olan çocuk iyileşir. Çocuk iyileşirse de horoz keserler.” (KK341).

“Türbenin toprağı siğile de iyi geliyor. Birçok hastalığa şifa olan bir türbedir(Savaş, 2011, 91).

3) Yağmur duası için: Nevruz günü türbelere yağmur duasına çıkılır. Eğer türbeye gidilemiyorsa çeşme başına gidilir. Orda dualar okunur. Allah'ın izniyle yağmur yağar (Savaş, 2011, 40).

4) Çocuk sahibi olmak için: Çocuğu olmayan insanlar bu türbelere gelip dua ederler. Çocuğunun olmasını isteyen insan gelip toprağı eşeler. Toprağın içinden solucan ya da karınca gibi canlı bir şey çıkarsa çocuğunun olmasını isteyen kişi bunu dua okuyarak ve inanarak yer. Allah'ın izniyle çocuğu olur (KK341).

5) Hıdırellez için: Hıdırellez günü türbeye yağmur duasına çıkılır. Hem türbe ziyareti yapılmış olur, hem bolluk bereket için yağmur duası yapılır. Buraya tüm halk çıkar, dua eder(Evliya enbiya nebiler, Horasan pirleri gayup erenlerin himmetleri hidayetleri üzerimizde hazır nazır ola) Kurban kesilir. Kesilen kurbanın etinden yemek yapılır, herkese dağıtılır. Bazı yörelerde de üç gün boyunca Hızır Orucu tutulur (KK341).

Halk için mübarek günlerden biri olarak kabul edilir. Alevîsi Sünnisi herkes Hıdırellezi kutlar. Alevîler de bu günde toplanır. Bugün Hızır a.s. ile İlyas Peygamberin bulunduğu gün olduğu için halk arasında kutsal sayılır. Mahalle eşrafi toplanır, helva yapılır, gözleme yapılır, kurban kesilir.

Tekkeye çıkma geleneği aslında yoktur; ama köy yerinde insanlar tekke ziyareti yapmak için yağmur duasını bahane gösteriyor. Askere gitmeden önce türbelere gidilir ve orada dua edilir (KK341).

Ödül ve cezalar: Savaş sırasında bu zatın düşman askerlerinin geçmesine izin vermediği söylenmektedir (KK341).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Hastalıkları iyileştirme (Efsaneye göre zengin bir adamın hasta bir kızı varmış. Onun iyileşmesi için Karakuzu Baba Türbesi'ne gelip dua etmiş ve kara bir kuzu kesmiş. Nihayetinde kız amansız hastalığını atlattığı.) (KK341), felaketlerden koruma (Bunların yüzü suyu hürmetine köy afet bilmez.)

Türbe-Yatır No: 255- Şehit Dede(Güvem Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Şehit Dede. Şehit olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Güvem Köyü/ Merkez köyler. Güvem köyü sınırlarında yer alır.

Mimari yapısı: Yatır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Karakuyu denilen bölgede şehitlerin oldukları rivayet edilmektedir. Tarla sahibinin rüyasına girerek araziye ekmemesini söyler. Aynı ailenin çocukları olmaz, şehitler yine rüyasına girerek araziye ekmemeye devam etmesi halinde erkek çocukları olacağını müjdeler. Bir yıl sonra erkek çocuk sahibi olmuştur. Verdiği sözü unutmuş tarlayı tekrar ekip biçmeye başlayınca çocuğu sakatlanmıştır (KK346).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamlar ve dini günler.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek neticesinde ziyaret edilir (KK346).

Ödül ve cezalar: Tarla sahibi denilen yerin etrafını çevirerek o bölgeye ekin ekmemektedir. Köylü evlerinin altında yatırların olduğunu ve evlerde oturan kişilere görüldüğü rivayet ederler. yatırların olduğu yere ev yapan bir köylü söylentilere kulak vermemişler, üç çocuğu da beşikte boğularak ölmüştür. Ta ki oradan ayrılmışlar ve bir tane daha çocukları dünyaya gelmiş ve o yaşamıştır (KK346).

Türbe-Yatır No: 256- Seyit Ahmet

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Seyid Ahmet.

Yeri ve Konumu: Parmakören/ Merkez köyler. Cami girişinde yer alan beş beton sandukadan ibarettir. Cami girişi olması nedeniyle yerler halıyla kaplı ve üzerinde namazlağı ve tülbentler yer alır.

Mimari yapısı: Parmakören Camii girişinde yer alan türbe, camekânla camiden ayrılmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Seyyid olduklarına ve Seyyit Ömer ile çağdaş olduğu rivayetler arasındadır. Fetih politikalarına uygun olarak buralara gelmişler ve şehit olmuşlardır (KK342).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Bayramlar ve dini günler

Toplumsal ziyaretler / Törenselle Ziyaretler

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Ziyaret amacıyla gidilir (KK343).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Kur'an-ı Kerim okunur, dua edilir (KK342).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öleceği yeri ve zamanı bilme (Hisar'ın bulunduğu yere geliyorlar ve parmağını bugünkü Parmakören köyüne doğru işaret ederek: Beni aramayın, beni karşıda bulursunuz diyerek kendisinin öleceği yeri ve zamanı bildirmiştir (KK342).

Öldükten sonra varlığını gösterme.

Türbe-Yatır No: 257- Ahi Ali

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ahi Ali. Ahi teşkilatına mensup olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Gümüşköy/ Merkez köyler. Türbenin çevresi bakımsızdır, yabancı otlarlar kaplamıştır. Çevresinde çam ağaçları yer alır.

Mimari yapısı: Türbe dikdörtgen biçiminde tarihi bir mimarisi olmayan moloz taşlarla yapılmış balık sırtı tavanla örtülü bir yapıdır. Dışarıdan bakıldığı zaman türbeden çok ev mimarisi özelliği gösteren türbenin pencere kısmı ahşap çitlerle örülmüştür. Ahşap bir kapıdan içeri girildiği zaman içeride üzeri puşide (yeşil örtü)ile kaplı başlığına havlular sarılı yayvan iki adet mezar yer alır. Bunlardan hangisinin Ahi Ali olduğu bilinmez ama duvarda Ahi Aliye ait olduğuna inanılan savaş âletleri yer alır. Ahi Ali olarak bilinen zatın olduğu yerde eskiden geyik boynuzları varken bugün kaybolmuştur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihi-Menkabevi Kişiliği: Tarihi şahsiyeti hakkına bir bilgi yoktur. Rivayetlerde ise köyün eski kervan yolu üzerinde bulunması nedeniyle kervanların yemesi, içmesi, barınma ve konaklaması, kervanların bakımı bu tekkeye ait olduğu için bu türbeye Ahali Türbesi denilmiştir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

“Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Çocuk sahibi olmak için, 2) Askere gidecek gençlerin sağ salim dönmeleri için, 3) Harman sonlarında güz hayırları için, 4) Hac vazifesinden önce, 5) Kulunç denilen sırt ağrıları için, 6) Korkan kişilerin korkularından kurtulması için(KK343).

*Toplumsal:*1) Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Yağmur duası için: Yağmur duasına Ahi Ali tekkesine gidilir. Burası, hem mezarlık hem tekke olarak bilinir. Burada aş adını verdiğimiz yemek verilir, dua edilir ve yağmur hemen yağar. Ahi Ali Türbesi’ne eskiden çok fazla mum yakılırken bugün yakılmaz.

2) Askere gidecek gençlerin sağ salim dönmeleri için: Askere gidecek gençler topluca türbe ziyaretini yapar, iki rekât namaz kılar ve Dede ile helalleşir.

3) Korkan kişilerin korkularından kurtulması için: Ocaklı olarak kabul edilen kadın tarafından okunur ve daha sonra vücudun değişik bölgelerine geyik boynuzlarıyla sıvalama yapılır. Aynı uygulama kulunç denilen ağrıların tedavisinde de uygulanır. (KK343).

4) Adak için: Bu erenler denilen yere önceden ağaçlara bez/çaput bağlarlardı. Buraya dileği olanlar gelir dileğini diler adak olarak da bez bağlarlardı ama bugün bu uygulama da kalmadı. Köy halkı buradan gelip geçerken buraya bir şey bağlamadan geçmezdi (KK343).

Ödül ve cezalar: Ahi Ali türbesi etrafından bir şey alınması neticesinde felaketle karşılaşılacağına inanılır. Türbe yakınlarında oturan yaşlı bir kadın ineği için türbe bahçesindeki otları götürmüş ertesi sabah ölmüştür (KK343).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Ahi Ali tekkesinden erenler dediğimiz yerden köyün içindeki Seyid Burhaneddin tekkesine doğru davulu zurnalı kişilerin gittiğini görenler olmuş.)

Türbe-Yatır No: 258- Seyid Burhanettin

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Seyyid Burhanettin. Seyyid olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Gümüşköy/ Merkez köyler. Kütahya merkeze bağlı Gümüş Köyü içerisinde yer alan ve halk tarafından tekke olarak adlandırılan Seyid Burhaneddin'in türbesi pazar yerinin bulunduğu yerde köy içerisinde. Hemen yanı başında fırın ve ev vardır. Yatırın herhangi bir mimari özelliği bulunmamakla birlikte 5 metre uzunluğunda, taşlarla çevrili, baş ve ayak kısmında mermer sütunlardan ibaret bir yatırdır. Yakın zamana kadar etrafı açıkken çevresi bahçe duvarıyla çevrilmiştir.

Mimari yapısı: Yatır

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Seyyid Burhaneddin Türbesi'ndeki zatın kimliği hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Kendisinin seyyid olduğu rivayet edilir (KK344).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Cuma günü (KK344)

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Mutlu bir evlilik için

Toplumsal: 1) Adak ve hayır için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

*Uygulamalar:*1) Hayır: Köy içerisinde bulunması nedeniyle genellikle cuma günleri burada gözleme yapılır ve namazdan sonra bu gözlemeler camiden çıktıktan sonra dağıtılır.

2) Düğün: Düğünlerde gelin arabası mutlaka üç sefer bu tekkenin etrafından dolaştırılır, burada dua edilir ve gelin evine öyle götürürler (KK344).

3) Adak: Bu erenler denilen yere önceden ağaçlara bez/çaput bağlarlarken bugün bu uygulamalar devam etmemektedir. Köy halkı buradan gelip geçerken buraya bir şey bağlamadan geçmezdi.

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra fevkalade hallerin zuhuru (Köydeki Ahi Ali tekkesinden Erenlerden, yerden köyün içindeki Seyid Burhaneddin tekkesine doğru davulu zurnalı kişilerin gittiğini görenler olmuş) (KK344).

Türbe-Yatır No: 259- Silahtar Mehmet Paşa

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Silahtar Mehmet Paşa. Osmanlıda idari görevinden dolayı, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: İnköy/ Merkez köyler. İner bölgesinin hemen yakınında da Silahtar Mehmet Paşa türbesi vardır. Türbe içinde iki yatır vardır. Bizim yerini göremediğimiz bir yatırdan bahsedilmesine rağmen adını ve yerini öğrenmemiz mümkün olmadı.

Mimari yapısı: Yatır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: İkinci Silahtar Mehmet Paşa türbesi üzerine yaptığımız araştırmalarda 1761⁵⁵ Mayıs ayından, 1762 Nisan ayına kadar Kütahya valiliği yaptığına rastlanmıştır (Uzunçarşılı, 1932, 255). Fakat 1774 Bulgaristan Karınabad kasabası yakınlarında öldüğünden bahsedilmektedir. Bu bilgiler ışığında Kütahya valiliği yaptığı on bir aylık dönem içinde yakınlarından birinin mezarı olabileceğini akla getirmektedir (Hali Oral'ın arşivinden alınmıştır.)

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günleri ve bayramlarda

---

⁵⁵⁵⁵ Takkeçiler camii 1761 senesinde Anadolu Valisi Silahtar Mehmet Paşa tarafından tamir olunup, Mehmet Paşa bir minare ile abdest muslukları yaptırmıştır (Uzunçarşılı, 1932, 144)

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Her türlü dilek için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Dua edilir, dilek ve istekler dile getirilir.

3.11.Pazarlar İlçesi (260-262)

Türbe-Yatır No: 260- Dede, İn Pınarı(Sarayköy)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Dede, İn Pınarı (Mağara). İn Pınarı mağara olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Sarayköy/ Pazarlar. Sarayköyü'nün en yüksek mevkiisi olarak bilinen Sorkun mevkiisindeki ziyaret yerinin adıdır. Yığma taşlarla çevrili ve dikme mezar taşları vardır. Etrafında bulunan kaba ağaçlara halk çaput bağlar, dileklerde bulunurlar.

Mimari yapısı: Yatır.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe günü (KK347).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Çok çeşitli dilek, istek, murad ve hacetler için gidilmektedir. 2)Çocuk sahibi olmak, vb (KK347).

Toplumsal: 1) Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Çocuk sahibi olmak için: Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar Tekke (Dede)ye tutunmaya gelirler. Türkiye'nin genelinde olduğu gibi mezarın bulunduğu yere ellerini sokup toprak içinde çıkan canlıya göre çocukların olup olmayacağına yönelik pratikleri sergilerler.

2) Yağmur duası için: Yağmur duası ve Perşembe günleri hayır aşları yapılırken on beş yıldan bu yana bu uygulamalar da devam etmez (KK347).

Diğer bir adak yeri ise; İn Pınarı adı verilen mağaradır. Yerin 600 metre aşağısında bir mağara vardır. Burada bir mezarın varlığına inanılır Çocuk sahibi olmak isteyen kişiler mağaraya da bağlanırlar. Her zaman soğuk akan sudan yanlarına alırlar bu sudan içerek hamile kalacaklarına inanırlar (KK347).

Ödül ve cezalar: Dede etrafında bulunan Kaba ağaçlardan kimse bir şey almaz (KK347).

Türbe-Yatır No: 261- Dede(Tepeköy)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Dede. Ziyaret yerleri için kullanılan kavramlardan biridir.

Yeri ve Konumu: Tepeköy/ Pazarlar. Sarayköy ile Tepeköy arasında yer alan ziyaret yerine halk Dede adını verir.

Mimari yapısı: Yatır.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın

Toplumsal ziyaretler / Törenselsel Ziyaretler

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için.

Toplumsal: 1) Yağmur duası için.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Çok çeşitli dilek için gidilen yatırlardaki uygulamalar benzerlik arz eder (KK348).

Türbe-Yatır No: 262- Dede(Orhanlar Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Dede. Ziyaret yerleri için kullanılan kavramlardan biridir.

Yeri ve Konumu: Orhanlar/Pazarlar. Köyün üzerinde kıran mevkiisi olarak adlandırılan yerde etrafı taşlarla çevrili bir mezar vardır. Yığma taşlarla çevrili mezarın etrafına ağaçlar yer alır bu ağaçlarda ise dilekler asılıdır.

Mimari yapısı: Yatır.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Ziyaret edilmez.

3.12.Simav İlçesi (263-288)

Türbe-Yatır No: 263- Koca Tekke, Sivri Tekke, Bahar Tekkesi vd.

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Koca Tekke, Sivri Tekkesi, Kuşkuynuğu Tekkesi, Bahar Tekkesi, Aşağı Samat Tekkesi. Bölgede ziyaret yeri için tekke kavramı kullanılmakta.

Yeri ve Konumu: Samat/ Simav. Samat'ın batısında, köye yarım saat mesafededir (Koca Tekke), Aşağı Samat yakınındadır. Kuşkuynuğu Tekkesi Samat köyü girişinde, sağ taraftadır. Bahar Dede Tekkesi, Samat'ın doğusunda, köye bir saat mesafededir. Aşağı Samat Tekkesi, Simav istikametindedir. Samat'ın batısında, köye yarım saat mesafededir. Tekkede üç yatır bulunmaktadır. 1990'lı yılların sonunda define arayıcılarınca tahrip edilmiştir.

Mimari yapısı: Samat köyü ziyaret yerleri yatır olarak geçer.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hıdrellez'in ilk Cuma günü ziyaret edilir (Koca Tekke) (KK366).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için(Koca Tekke)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Samat'ta Hıdrellez üst üste üç gün kutlanmaktadır. Cuma'ya "Dolaştığı Gün", Cumartesiye "Oynadığı Gün", Pazar gününe ise, "Damrık Günü" adı verilmektedir. Yayla Harmanı'nda yapılan kutlamalar, 1970'li yıllardan beri Söğütlü Pınar'da yapılmaktadır. Yağmur duası yapılır (Rahmetli Recep Albayrak)

Türbe-Yatır No: 264- Ali Emiri Tekkesi, Hıdrellez Yeri Dedesi vd.

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Ali Emiri Tekkesi, Seki Dedesi, Hıdrellez Yeri Dedesi, Dedeler Avlusu.

Yeri ve Konumu: Demirciköy Beldesi/ Simav. Demirci hudutları dâhilindeki tekkeyi yıkılmışlar, üzerine yangın gözetleme kulesi inşa etmişlerdir.

Mimari yapısı: Yatır.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Gece ziyaret edilmiş. Hidrellezin ilk cuması(KK367).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek ve istek için, 2) Akerden sağ salim dönmek için,

Toplumsal: Hidrellez.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Birkaç yüzyıl önce bu dergâhlara gece ziyareti de yapılmış. Demirciköy'den Emir Ali Dedesi'ni ziyarete kadın, erkek ellerinde çıra ile kudüm çalarak toplu halde gidilmiş. Hidrellez'in ilk cuması, tekkelere adanan horozlar kesilir, tekke sahiplerince tavuklu pilâv yapılarak ziyaretçilere dağıtılır. Askere gidecek delikanlılar, tekkeleri ziyaret ederek, askerden sağlıklı dönme dileği ile dedelere mum yakar, dedeleri vesile ederek, Cenâb-ı Hakka niyazda bulunurlar. "Ayağıma taş değmesin, başıma kış gelmesin" diye herhangi bir tekkeye horoz adanabilir. Kesilen horoz eve getirilmez, yolda ilk karşılaşılan kişiye hediye edilir.⁵⁶

Türbe-Yatır No: 265- Acem Baba

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Acem Baba. Acem diyarından geldiği için,

Yeri ve Konumu: Simav. Simav Dağının eteklerinde, Simav'a hâkim bir tepede mezarı bulunan şeyh Abdurrahman-ı Kezberi Hazretlerine halkımız Acem Baba demektedir. Simav'da yer alan türbe ve yatırlar belediye tarafından belli bir mimaride düzenlenmiştir. Bunlar kubbeli olanlar ve kubbesiz olanlar diye iki şekilde ayrılabilir. Çevresinde çam ağaçları bulunan türbe Simav'ın eteklerinde yer alır.

Mimari yapısı: Su batman üzerine kesme taş ve tuğladan kare planlı, kubbeli olarak inşa edilmiştir. İçinde bir tane mezar yer alır. Kitabesi ve mezar taşı olmayan beton lahit üzerine ziyaretçiler tarafından bırakılmış havlu ve namazlağılar örtülmüştür.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Abdurrahman-ı Kezberi Musul'a bağlı bir köy olan Kezberi'de doğmuştur. Şam alimlerindedir. Gazeli Tarikatına mensuptur. Mısır'da tahsil görmüştür. Oradan Yemen'e gitmiştir. Yemen'den Mekke'ye Hac için gelir. Hac farızasını yaptıktan sonra, Mekke'den Medine'ye gelir. Medine'de rüyasında gördüğü Peygamber Efendimiz –sallallahu aleyhi

⁵⁶ http://www.simav.gov.tr/pop_printer_friendly.asp?TOPIC_ID=1040

ve selem- in emri üzerine Rum Beldeleri olan Simav'a gelmiştir. Şeyh Abdurrahman-ı Kezberi, Mevlâna Halid-i Bağdadi'nin hadis hocasıdır (Bozyiğit, 2001, 360-361).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları ve cuma günü (KK362).

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Hıdırellez,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Her türlü dilek ve istek için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hıdırellez için: Hıdırellezden bir gün öncesinde arkadaşlarla anlaşılır, gece 3'te kalkılır, 2 rekât namaz kılınır, hiç konuşmadan Acembaba'ya gidilir, dilek tutulur. Orda taştan ya da çalı çırpıdan dileğin şekli yapılır, yere resmi çizilir, dua edilir, 2 rekât namaz kılınır, hiç konuşmadan geri gelinir.

2) Adak: Gül ağacının altına akşamdan bir şeyler bağlanır. Sabah uyanınca o gülün dibinde namaz kılınır dua edilir, ne muradın varsa 6 Mayıs'ta gün doğmadan önce Acem Dedesine gidilip dilek tutulur (Başhan, 2007, 74).

3) Çocukların ağlamayı kesmesi için: Çok ağlayan çocuklar yatıra götürülür, huyu orda kalsın diye, çocuğun bir eşyası ya da eşyasının parçası orada bırakılır.

Ödül ve cezalar: Haram parayla türbe üzerine bina yapmaya kalkışmak da cezalandırılır. "Şeyh Abdurrahman-ı Kezberi'nin türbesi 1934 yılında Tabak Mahallesi esnafı tarafından yaptırılır. Yapıldığı gün, türbenin kiremitlerini, ağaçlarını, taşlarını fırlatır. İnsanlar bu malzemeleri Karakür mevkilerinden toplarlar. Esnafın birinin rüyasında: "Benim türbemi haram para ile yapmayın" diye tembihte bulunur. 1967-1968 yıllarında, en son olarak bir kişiye rüyasında: "Benim türbemi Çingene Hacı Süleyman, Hac□dan gelince yapın" buyurur. Hacı Süleyman hacdan gelince türbeyi yapar. Son olarak 1991 yılında Belediye türbeyi yıkmış, yerine kubbeli bir türbe yaptırmıştır" (Bozyiğit, 2001,362-363).

Türbede yatan şahıs hakkında kötü söz söyleyen kişiler felaketlere düçar olurlar. "Bir gün dedem Acem Baba hakkında o kadar ağır sözler söyledi, küfürler etti. Mübarek zata karşı hakaretlerde bulundu. Ertesi gün sabahleyin uyandığında ; yüzü sivilceden ve çibandan görülmüyordu. Böylece hakaretin cezasını çekmiş oldu".

Türbe ve yatır çevresine pistlik atmak cezalandırmayı gerektirir."Çobano Hacı Mehmet anlatıyor: "Kurtuluş Savaşı yıllarında Yunanlılar Acem Baba Türbesi'ne yakın bir yerde nöbetçi karakolu kurarlar. Askerden biri tuvalet ihtiyacını gidermek amacıyla türbenin içine girer. Bu askerin yüzü arkasına dönmüş olarak aşağıdaki dereye fırlatılır. Asker ölü olarak yukarı çıkarılır. Bu durum karşısında Yunanlılar karakolu başka yere taşırlar (Bozyiğit, 2001, 363).

Türbe-Yatır No: 266- Yâren Dedesi(Kusumlar)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Yâren Dedesi. Bu zatlar zorda kalan kişilere yardım ederler. Bu yüzden onlara dost arkadaş anlamında Yâren ismi verilmiştir.

Yeri ve Konumu: Kusumlar/ Simav. Kusumlar köyüne girişte, sağ tarafta, etrafı meşe, ardıç, pelit ağaçları ile kaplı bir tepede Yâren Dedesi'nin mezarı bulunur.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hıdırellez ve Cuma günleri.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Her tülü dilek için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yâren Dedesi, Hıdırellez günlerinde köylü tarafından ziyaret edilir (KK350).

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatırım bulunduğu yerde saygısız davrananlar cezalandırılır. Türbenin etrafına hayvanların pislemesi de bu cezalandırmayı gerektirir. "Bir gece köylüler köy odasından dağılıp, evlerine giderlerken Yâren Dedesi gelir. Köyde Cırka Halil isminde bir köylünün arkasından, gece karanlığında tutar. Mezarının bulunduğu yere kadar götürür. Orada eline çal süpürge verir. Mezarın çevresini süpürttür, temizlettirir. İş bittikten sonra "Oğlum, bundan sonra, buraya koyunlarınızı yatırmayın bize eziyet oluyor" der ve köylüyü yollar. Yaz günleri köyün koyunları önceden orada yatarmış." (Bozyiğit, 2001,390).

Türbe-Yatır No: 267- Cıbcık Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Cıbcık Dede.

Yeri ve Konumu: Kusumlar/Simav. Kusumlar köyü ile Efir köyü arasında Cıbcık Yâren Dedesi'nin mezarı bulunur. Taşlarla çevrili mezardan ibarettir.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Şazeli Tarikatına mensup bir velidir. İsmi Abdülaziz olduğu söylenir.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hidrellez günlerinde Cıbcek Yâren Dedesi, köylü tarafından ziyaret edilir (Başhan, 2010,64).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel:1) Her türlü dilek ve istek için, (KK351).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Uygulama tespit edilemedi.

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatır çevresinde bulunan hayvanları avlamak yasaktır. Bu yasağın ihlali neticesinde kişiler cezalandırılır. “Kusumlar köyünden Fadime teyze isminde bir kadının Cıbcek Yâren Dedesi'nin mezarının yanında tarlaları vardır. Birgün kadın, tarlada çalışırken, mezarın yanına bir geyik geldiğini görür. Bakar ki; nur yüzlü, sakallı bir kişi geyiği sağmakta. Hemen eve gelir, durumu anlatır, aileden Avcı Bekir ismindeki kişi geyiği vurmak için tarlaya gider, geyiği vurur. Geyik dile gelir, beddua eder: "-Ellerin büzülün" der. O anda Avcı Bekir'in elleri büzülür, ölünceye kadar o şekilde gezer.” (Bozyiğit, 2001, 390).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Vahşi hayvanı itaat altına almak (Geyiği koyun gibi sağar), öldükten sonra varlığını gösterme.

Türbe-Yatır No: 268- Eski Dede, Koca Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Eski Dede, Koca Dede. Koca kelimesi büyük ata anlamına geldiği için “Koca Dede” denilmiştir.

Yeri ve Konumu: Hisarköy/Simav. Demirci Dağları eteğinde, köye hâkim bir tepede mezarı bulunan, köylülerin Eski Dede-Koca Dede dediği zatın kim olduğu, ne zaman yaşadığı ve öldüğü hakkında bilgileri bulunmamaktadır.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hıdırellez.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Her türlü dilek ve dua amacıyla ziyaret edilir (KK351).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Köy halkı eski Dede-Koca Dede'yi Hıdırellez zamanında ziyaret eder (KK351).

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatır çevresinde silah atan kişilerin başlarına felaketler gelir. "1960-1965 yılları arasında Hisarköylüler köy namına, domuz avına giderler. Akşama kadar hiçbir avcı silah atmadan, dağları dolaşır gelir. Koca Dede'nin bulunduğu yere gelince, can sıkıntısından, eğlenememekten, Koca Dede'nin mezarına doğru, bir ağaca şapka asarlar, ne kadar avcı varsa, şapkaya silah atarlar. Avcılar ne kadar kurşun atarlarsa atsınlar, Koca Dede'ye doğru olan şapkayı bir türlü vuramazlar, içlerinden birisinin silahı parçalanır, eli yaralanır, bu olaydan sonra köye dönerler." (Bozyiğit, 2001,388).

"Hisarköy'den bir zat, Harapbağ Mevkiinde kışlık odun için kütük kazarken kütükler arasında, kefeni sararmış, bozulmamış, bir cesetle karşılaşır, heyecanlanır, ölü mü diri mi diye merak eder. Ceketinden çıkardığı iğne ile cesede dokunur. O anda cesetten: "-Abdestimi bozdun" diye ses gelir, adam korkuyla eve gelir. O akşam Koca Dede o adamı uyutmaz. Devamlı rüyasına girer. "-Abdestimi bozdun, abdest aldır. Abdestimi tazeleyiver" diye tembihte bulunur. Sabah olunca, köyün hatibini cesedi bulunduğu yere götürür, cesedi tekrar yıkarlar, bu günkü bulunduğu yere defnediler (Gürnrmak, 2003,73-74).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra keramet gösterme, konuşarak uyarma (Medfuna iğne batırıldığı an dile gelmesi)

Halka felaket musallat etmek (Saygısız davranışta bulunanlar cezalandırılır)

Türbe-Yatır No: 269- Küçük Dede, Yeni Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Küçük Dede/Yeni Dede. Mezarın boyutu nedeniyle bu isimde anılır.

Yeri ve Konumu: Hisarköy /Simav. Eski Dede gibi köye hâkim bir tepede Değirmen Alanı Mevkiinde mezarı bulunur. Kim olduğu, ne zaman yaşadığı ve öldüğü bilinmemektedir. Çevresinde büyük meşe ağaçları vardır. Yığma taşlarla etrafı geniş bir alanın çevrilmesiyle oluşturmuş bir alandan ibarettir. Mezar taşı ve kitabesi yoktur. Çevrili alanın ortasında bir tane çam ağacı yer alır.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hıdırellez

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için(KK352).

Toplumsal: 1) Hidrellez zamanında köylü bu mezarı ziyaret eder. 2)Yağmur duası için(KK352)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1)Hidrellez zamanı köylünün katılımıyla yemekler yenir, yağmur duaları yapılır. Birkaç çocuk toplanır üzerlerine su serpilir, bir yatırın etrafında döndürülür. Türbede bulunan taşın kaldırılması ve taşın altından çıkan böceğin yenmesi sonrasında hamile kalınacağına inanılır.

Ödül ve cezalar: Ziyaret yerinden odun ya da dal alıp götürmek, kesmek, saygısızlık olarak addedildiği için cezalandırmayı gerektirir.

“Ümmülerin Halil isminde gencin birisi, dedenin mezarının bulunduğu yerdeki meşe ağacına çıkar. Çıkrık yapmak için bir dal kesmek ister. Tam keseceği sırada, bir kurşun çalımı kadar mesafeye atılır. Her tarafı elleri, ayakları büzük kalır. Ölünceye kadar büzük kalır, o şekilde gezer.” (Bozyiğit, 2001,389).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Vücut uzvundan eksik bırakmak(Saygısızlıkta bulunan kişiyi eli felç olur.) Öldükten sonra varlığını gösterme

Türbe-Yatır No: 270- Enderesi Dedesi**Türbe-Yatırın Kimliği****Türbe-Yatırın;**

Adı ve anlamı: Enderesi Dedesi. Enderesi, mevki adıdır.

Yeri ve Konumu: Şenköy /Simav. Orman içerisinde Köyün doğusunda, çam ağaçlarının arasında bulunur. Çevresinde ihtişamlı çam ağaçları yer alır. Taşlarla çevrilidir. Eski yol Dede'nin hemen yanından geçerken rüya sonucunda yolun istikameti değiştirilir. Yol biraz daha ileriden geçer.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırın İşlevleri**Ziyaret zamanları:**

Toplumsal ziyaretler/ Törensel Ziyaretler: Mayıs ayı içerisinde(KK353).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel:1) Adak için: Enderesi Dedesi etraflarında bulunan tarla sahipleri, tarlalarını ekmeden önce, adak olarak kurban keserler, dağıtırlar, tarlalarını öyle ekerler. Bu adak iki ayaklı olabildiği gibi kansız kurban olabilecek nesnelere de yapılabilir (KK353).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak: Enderesi Dedesi etraflarında bulunan tarla sahipleri, tarlalarını ekmeden önce, adak olarak kurban keserler, dağıtırlar, tarlalarını öyle ekerler (KK353).

Ödül ve cezalar: Ziyaret yerinden odun ya da dal kesmek sonucunda kişiler cezalandırılır. "Dedenin oradaki ağaçları kesen kişi, sara hastalığına benzeyen bir hastalığa tutulur, kurtulamaz" (KK353).

Mezara herhangi şekilde tecavüzde bulunmak da cezalandırmayı gerektirir. "Köyden Sarı Hacı isminde bir kişi hasta yatağında yatarken güler. Yanında bulunan hanımı: "Niye güldün?" der. Der ki: "Falan adam kağnıyla gelirken, dedenin yanından geçerken, dedenin kolunu çığnedi. Kağnı arabası devrildi. Ona güldüm" der. Hemen kadın haber verir, köylü gider, görürler ki, kağnı devrilmiş, öküzün biri ölmüş. Bu olay üzerine köylü yolu değiştirir. Eski yol doğusuna düşerken, yeni yol kuzeyine düşer." (Bozyiğit, 2001, 386).

Türbe-Yatır No: 271- Küçükyaren Dedesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Küçükyaren Dedesi. Orman içerisinde zorda kalanlara yardım ettiği için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Şenköy /Simav. Köyün kuzeyindeki çamlığın içinde Küçükyaren Dedesi'nin mezarı bulunur. Çevresinde ağaçlar yer alır yığma taşlarla çevrilidir, kitabesi yoktur.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmasızın,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için(KK354).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Çocuk sahibi olmak için: Küçükyaren Dedesine çocuğu olmayanlar gelirler. Dilek sahibi, dedenin oraya gider, dedenin oradaki bir taşı kaldırır, taşın altından çıkan böceği yer, çaput bağlar, dua eder. Çocuğu olduktan sonra kurban kesip, dedenin orda hayır yapar (KK354).

Değirmenciler mahallesinden bir kişi bu Küçükyaren Dedesi'nin nâmını duyar, gelir dua eder, çocuğu olur, sonradan gelmez. Bir gece rüyasına Küçükyaren Dedesi girer. Rüyasında: "Oğlum gel, hayır yap. Türbemin çevresindeki karıncaları dahi doyur." diye tembihte bulunur. Hemen köye gelir. "Ne sert dedeniz varmış, bana rüyamda: "Gel, hayır yap, türbemin çevresindeki karıncaları

dahi doyor" dedi, der. Değirmenciler Mahallesinden o kişi her sene gelir, hayır yapar, türbenin çevresine buğday saçmak suretiyle karıncaları dahi doyurur (Bozyiğit, 2001, 386).

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatırın bulunduğu yerde abdest bozan kişiler cezalandırılır. "Söğüt köyünden Şenköy'e düğüne gelirler. Düğünü biten Söğütlüler köylerine dönerken köylüden biri Küçükkyaren Dedesi'nin mezarının bulunduğu yere küçük abdestini bozar. Biraz ilerledikten sonra, kişi hastalanır, sabaha kadar hasta yatar." (Bozyiğit, 2001, 387).

Söz verdiği halde adağını yerine getirmemek de saygısızlık olarak kabul edilir. Kişilerin rüyasına girerek uyarır, adağını yerine getirmesini ister (KK354).

Hırsızlık yapmaya karar veren kişiler Küçükkyaren Dedesi'nin mezarında toplanırlar, Küçükkyaren Dede bunların planlarını bilir ve korkutur. "Kalkan köyünden bir hırsız, Şenköylü bir hırsızla anlaşır. Şenköy'e gelecek bir evi beraber soyacaklardır. İki kafadar köyün dışında Küçükkyaren Dede'sinin yanında buluşmaya söz verirler. Buluşma yerine gelince bakar ki; sarıklı, kübbeli elinde kılıç olan bir kişi görürler. Korkusundan köylerine kaçarlar." (KK354).

Türbe-Yatır No: 272- Bedreddin Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Bedreddin Türbesi. Yeşilova'da Bedrettin mevkiinde, harman yerinde bulunan bu türbeye köylüler Bedrettin Dedesi adını vermektedirler.

Şu an Simav ilçesine bağlanan Yeşilova (Semerköy) ilçenin en eski köylerindedir. 1530 yılına ait 438 numaralı Tapu Tahrir Defterine göre Karye-i Semer Köy olarak geçer.⁵⁷

Yeri ve Konumu: Yeşilova /Simav. Harman yerinde, taşla çevrili türbenin yerine köylünün yardımıyla bugünkü bina yapılmıştır (Bozyiğit, 2010, 382).

Mimari yapısı: Kare planlı çatma tavanlı bir türbedir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bundan 200-250 sene önce Yeşilova'nın hatibi Hacı Hasan Efendi, hacca gider, hacda bir adam ile karşılaşır. Selâmlaştıktan sonra adam, nereli olduğunu sorar. Hüdavendigâr Vilâyetinin Kütahya Sancağının Simav kazasından olduğunu söyler. Simav'dan hangi köyden olduğunu sorar. Semerköy'den (Yeşilova'nın eski ismi Semerköy'dür) olduğunu söyleyince, adam; "Harman yerinin alt tarafında mezarlığa giden yolun sol tarafında bir mezar var. O mezarın ismi Bedrettin'dir. Oranın etrafını taş çağilla çeviriverin" der. Bedrettin Hazretleri hakkında bilgi verir. Hacı Hasan Efendi Hac'dan gelince erik ağacının altında bulunan türbenin etrafını kağı arabasıyla taş taşımak suretiyle çevirir. Burada yatan kişinin büyük bir Allah dostu olduğunu söyler.

⁵⁷ 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri 937/ 1530 Kütahya, Kara-hisâr-i Sâhib, Sultân-önü, Hamîd ve Ankara Livâları, Ankara 1993, s. 44

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hidrellez ve perşembe akşamları

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Çocuk sahibi olmak için,

Toplumsal: 1) Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1)Yağmur duası için: Bedrettin Harman yerinde köylü köy hayırlarını yapar, yağmur duasını bu harman yerinde gerçekleştirir. Söz konusu harman yerinde yapılan dualar bu büyük evliyanın yüzü suyu hürmetine kabul edilir.

2) Çocuk sahibi olmak için: Çocuğu olmayanlar buraya gelir, dileğini diler, sonra 2 rekât namaz kılar, geri geri çıkar, çıkarken türbeye demir para atar, arkasından horoz kesip, kimisi pişirir, harman yerinde çoluk çocuğa yedirir, kimisi ise çiğ et olarak köyün fakirlerine dağıtır (Bozyiğit, 2001, 383).

Ödül ve cezalar: Kişilere doğru yolu gösterir. "Semerköy'den bir kişi, bir Cuma günü sabahleyin Bedrettin mevkiin de bulunan tarlasına çift sürmek için gider. Tarlada çift sürerken Muhammed Bedrettin Hazretleri gelir, selâm verir. Çift süren kişiye; "Oğlum, bugün hangi gündür" diye sorar. Kişi "Cuma günü olduğunu" söyler. Muhammed Bedrettin Hazretleri: "Oğlum, Cuma günü Müslümanların bayramıdır, bir daha böyle bayram gününde çift sürmeye gelme" der, elini kaldırır. "Yoksa seni döverim" diyerek, elini avucunu açar. Kişi bakar ki, avucunun içi ayrık. Aynı anda kişi kaybolur. Bunu gören çiftçi eşyalarını alarak köye döner ." (Bozyiğit, 2001, 383).

Türbe-Yatır No: 273- Doğan Bey

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Doğan Bey. İsmi Doğan olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Beyce/Simav. Doğan Bey'in türbesi Tekke Mahallesinde, Yukarı Tekke mezarlığının doğu tarafında, mezarlığın içindedir (Bozyiğit, 2001, 380) Doğan Bey'in türbesi çevresinde evler yer alır. Yanı başında yol vardır.

Mimari yapısı: Türbe dört ayak üzerine oturtulmuş kubbeli türbe şeklindedir. Yanları açık, etrafı demirlerle çevrilidir. Türbe içerisinde bir tane mezar yer alır. Şahide kısmında şunlar yazılıdır: 1221 Aslı Doğan Baba,Sırrahu Aziz Ah minel mevt, Hubb-u evlat ile, Hubb-u evtad terki diyar ettim. Mecd-i müsüm-i hal-i Mihmenet geldi ecel... Diyar- gurbette Azmi cinen ettim" (Bozyiğit, 2001, 380).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Doğan Bey, Beyce'nin kurucusu olarak bilinir.

"Doğan Bey, Beyce'ye yerleştiği zaman köy fakirmiş, açlık ve kıtlık içindeymiş. Doğan Bey köy meydanına kazanlar vurdurmuş, her gün fakir köylüyü doyurmaya başlamış. Doğan Bey çok çalışkan ve zengin bir insanmış. Beyce Yukarı Camisini yaptırmış. Doğan Bey Camiinin karşısına bir çeşme, Türbesi'nin bulunduğu yerin alt tarafına da Çataloluk Yukarı Pınarı yaptırır. Camiyi yaptıınca imam ve müezzinlere gelir olması için, bugün Simav 4 Eylül Mahallesi sınırları içerisinde bulunan Yeygiren Değirmenini ve köyün muhtelif yerlerindeki tarlalarını camiye vakfeder (Bozyiğit, 2001, 376-177).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Önceleri senede bir defa güz mevsiminde hayrı yapılırmış, bütün çevre köylüler çağrılır birlikte yemekler yenirmiş (KK355).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Köstebek hastalığının tedavisi için, 3) Dilek ve dua için.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Çocuğu olmayan kişi gelir ve burada dua edip çocuk diler, çocuğu olduktan sonra gelip burada kurban kesip, hayır yapar. Ayrıca köstebek hastalığına yakalanan kişi de buraya şifa bulmak için gelir (KK355).

Ödül ve cezalar: Tespit edilemedi.

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Beyce Belediyesi Yukarı Tekke Mezarlığının etrafını taş duvarla ördürmek ister. Bu işle meşgul olan Duvar ustası Mustafa Acar ile 1998 yılı Haziran-Temmuz aylarında anlaşır. Yukarı Tekke Mezarlığının duvarları yapılırken türbenin bulunduğu yerde bulunan duvarların arasına, Mustafa Usta türbeye çıkmak için bir merdiven koymak ister. O zamanın belediye başkanı türbeye çıkan merdiveni iptal ettirir. Çarşambayı, Perşembeye bağlayan gece Mustafa Usta bir rüya görür. Rüyasını şöyle anlattı: "Rüyamda Doğan Bey kabrinin ayak ucunda, Ulu çınarın altında demir tezgâhında kalıp yapıyordum. Kabrin ayak ucundan aniden bir kapı açıldı. Bir baktım 4,5-5 metre genişlikte, 45 metre derinlikte cennetten bir köşe gördüm. O kapıdan beyaz elbiseli, nur yüzlü insanlar merdivenden çıktılar. Çok güzel giyinmişlerdi. Beyaz gömlekleri, yaka balköpüğü renginde yelekleri dikkat çekiyordu. Yeleklerinin düğmeleri altundan idi. Ayaklarında siyah ayakkabıları, başlarında siyah sarıkları vardı. Tam 20 kişi çıktı. Bana bir kişi "Sen bizim merdivenimizi neden yapmıyorsun? Merdivenimizi yap!" dediler. Ben de dedim ki: "Reis iptal ettirdi. Yapma dedi, yap derse yaparım" dedim. Bana: "Merdiveni yap! Yapmazsan işin iyi olmayacak" dediler. Ben de onlara dikkatle baktım: "Kardeşim! Sizin gözleriniz de görmüyor. Siz ne yapacaksınız" dedim. Tekrar bana: "Merdiveni yap. Yapmazsan işin iyi

olmayacak" dediler ve aniden kayboldular. Bende uyandım. Sabahleyin Beyce köye gittim. Merdiven boşluğunu kapattığım yeri söktürdüm, işçilere yeniden yaptırdım. Türbenin kubbesini yaptım, maddî durumum iyi olmadığı için türbenin tamamlanmasına altı ay ara verdim. Bir gece rüyamda, yine aynı kişilerden iki kişi rüyama girdi. Bana "bizim türbemizi yapiver" dediler, kayboldular. Ben de bugünkü olduğu gibi türbeyi yaptırdım, yanına da çeşmeyi koydum (Bozyiğit, 2001, 379).

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme

Türbe-Yatır No: 274- Karacaahmet Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Karacaahmet Türbesi. İsmi Ahmet olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Beyce/Simav. Karacaahmet Tekkesi, Aşağı Tekke denilen mevkide bulunan küçük mezarlık içinde bulunmaktadır

Mimari yapısı: Betonarme, Bu tekke iki odadan meydana gelmektedir. Odanın birinde Karacaahmet'in mezarı bulunmakta diğer ise misafir odası olarak kullanılmaktadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Anlatılan menkibelere göre, "Karacaahmet" adında bir evliya varmış. Bu velînin 41 yerde türbesi varmış. Aynı anda vefat etmiş, 41 yere gömülmüş. Bu velînin mezarlarından biri de Beyce'de bulunmaktadır. Önceden mezarın bulunduğu odada bu veliye ait özel eşyalar; tespihler, örtüler bulunmaktaymış ama kaybolmuş (Bozyiğit, 2001, 381).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Arife günleri, ve dini günler ziyaret edilir.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek ve istek için.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Karacaahmet tekkesinde son zamanlara kadar köylü bu tekkede hayır yapar, nezir adar, yemin kefareti için orada hayvan keser, pişirir yahut çiğ et olarak dağıtır, pişirilen yemekler orada çocuklara yedirilir, tekke sahibine de verilirdi (KK356).

Türbe-Yatır No: 275- Sancı Dedesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Sancı Dedesi. Karın ağrısını tedavi ettiği için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Simav. Lise arkasında (Bugünkü Simav Cumhuriyet Lisesi) Kazım Karabekir Caddesi üzerinde bulunan türbe, bir süre önce kaldırılmış, yerine evler yapılmıştır. Tarihi kayıtlarda ismi geçer şu anda mezarı dahi kalmamıştır. Üzerine evler yapılmıştır.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: 1885 yılı Salnamelerinde Sancı Dede ile ilgili şu kayıt vardır: “Simav kasabasında Rıfai ve Nakşi adında iki tekke bulunur. Ayrıca Acem Baba Satgan, Hacı Baba Kul Ahmed, Sarıkız, Sancı Dedesi; Beğçe karyesinde Hacı Baba, Doğan Baba; Hüma karyesinde Ebce Sultan; Kestil karyesinde Hacı Hasan Efendi, Kızıl Çukurda Şeyh Yahşi Hazretleri medhunları ziyaretgahı enamdır (Öztürk, 2000, 104). Sancı Dedesi'nin kim olduğu hakkında bir bilgi yoktur.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK357).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Hastalığın tedavisi için: Ağrısı olan çocukların iyileşmesi için getirilir, baharın gelişiyle hayvanların yaylaya çıkmadan önce hastalanmaması için getirilir.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Hastalan çocuklar da yatırın etrafında üç kez dolandır ve ağzına toprak parçası çalınır bu şekilde hastalığın geçeceğine inanılır.

Uygulamalar: 1) Hastalığın tedavisi için: Herhangi bir yeri sancılanan hayvanlar kabrin etrafında üç kez dolaştırılırsa iyileşeceğine inanılır, eğer hayvanı Sancı dedesine getirilmesi mümkün olamıyorsa hayvanın yuları yada bir eşyası kabir başına getirilir çevresinde üç defa dönülür. Yaz mevsimi ya da bahar başlangıcında yaylaya çıkmadan önce hayvanlar hasta olmasın Sancı Dedesi'nin bulunduğu yere getirilir ve etrafında üç kez dolandırılır (KK357).

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatırda yatan kişiler topluma yol gösterirler, yanlışlıkları düzeltirler, bu uyarı rüya da ya da başka şekillerde gösterirler. “Sancı dedesiyle bitişik evi olan Kahveci Akif lakabıyla tanınan Hacı Akif amca başlarından geçen bir olayı şöyle anlattı: "1339-1923 senesinde bir yaz günü annem bahçeye çıkar. Bahçede dolaşırken, elinde tespih, Kelime-i Tevhîd çekmektedir. Annem Kelime-i Tevhîd'i sesli olarak çekerken, tabii annem, Kelime-i Tevhîd-i tam

olarak söyleyemediği için, bir ses işitir. Bir erkek sesi: "Kelime-i Tevhîd öyle söylenmez, böyle söylenir" der. "Kelime-i Tevhîdi doğru olarak söyler ve bu şekilde söyle" der. Annem korkudan koşarak eve geldi." (Bozyiğit, 2001, 371).

Türbe ve yatırın bulunduğu yerden hırsızlık yapan kişiler cezalandırılır, hatasının farkına varan kişilere çaldıklarını iade ettirir. "Sancı Dedesi'nin bulunduğu yerde önceden çamaşırlık vardır. Orada kadınlar çamaşırlarını yıkarlardı. Gece çamaşırlıktan, bir kişi kazan çalar. Evine götürürken, Sancı Dedesi minare gibi karşısına çıkar. Kişi kazanı korkusundan tekrar yerine koyar."

Türbe ve yatırın bulunduğu yerde saygısızlıkta bulunanlar uyarılır. "Bu Sancı dede üzerine yapılan evde kiracı olarak kalan üniversite öğrencileri geceleri Dede tarafından rahatsız edildiği, onun içinde bu evde kimsenin kiracı olmak istemediği anlatılır.

Türbe-Yatır No: 276- Kuş Dede, Arap Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kuş Dede, Arap Dede.

Yeri ve Konumu: Merkez/Simav. Şehir Merkezi, Edek mevkiinde, bu gün Sağlık Yapı Kooperatifi ile Simkent Yapı Kooperatifi arasında Kuş Dede'sinin mezarı bulunmaktadır (Bozyiğit, 2001, 373).

Cuma Mahallesi Hanım Sokakta mezarı bulunan bu kişi hakkında bilgi bulunamamıştır (Bozyiğit, 2001,374).

Mimari yapısı: Etrafı bahçe duvarıyla çevrilidir. İçinde bir tane mezar yer alır. Mezarın etrafı da mermerle çevrilmiştir. Etrafında çam ağaçları ve mezarın üzerinde sümbüller yer alır. Mezar taşında Kuş Dedesi yazılıdır (Bozyiğit, 2001, 373).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Tarihi şahsiyetleri hakkında bilgi bulunamadı.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek ve istek için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Dua: Mezar başında dua edilir, üç ihlas bir Fatıha duası okunur, burada yatan zatın yüzü suyu hürmetine dilekler dilenir. Dilekler kabul edilince de adağı yapılır.

Türbe-Yatır No: 277- Tatar Dedesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tatar Dedesi. Horasan ereni olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez /Simav.Yol kenarı Tatar Dedesi adını aldığı Tatar Ocağı mevkisinde bulunmaktadır. Simav- Uşak anayolu üzerinde yer alan yatırım hemen yanı başına bir mescit yapılmıştır. Yolun hemen kenarındadır. Bulunduğu alana petrol satış istasyonunun yapılmasıyla mezarın etrafı çevrilmiş ve lahit şeklinde oluşturulmuştur. Tuğladan lahit şeklinde oluşturulan mezarın yanı başına “Tatar Dedesi” yazdırılmıştır.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Horasan’dan Anadolu’ya gelmiş veli kişilerdendir. Tatar Ocağı olarak bilinir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın, mübarek günlerde özellikle ziyaret edilir (KK358).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Çocuk hastalıklarının tedavisi için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Bundan 60-70 sene önce, komşu köylerden çocuğu hasta olan veya çocuk sahibi olmak isteyen köylüler gelirler. Türbenin olduğu yere, tavuk, gözleme, un getirirler. Orada tavuğu pişirirler, gözleme yaparlar, gelene gidene yedirirler. Orada hayır yaparlar. Bütün getirdikleri yiyecekleri orada yedirip giderler. Arta kalanları herkese dağıtırlar veya türbenin kenarına koyarlar. Gebeceler ve Gökçeler Köyünden gelen insanlar, koydukları şeyleri alırlar ve yerlerdi. Kuşu köylüleri geldikleri zaman kırmızı ekmeği getirirler, çocuklar kuşu ekmeğini bilirlerdi (Bozyiğit, 2001, 375).

Türbe-Yatır No: 278- Ece Sultan

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ece Sultan Türbesi. Reis ulu, ileri gelen (Ebice (Eyice) (Tarama Sözlüğü, 1983,78). Ebice: Evliya, veli, anlamlarına geldiği için “Ece Sultan” adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez /Simav. Simav'ın kuzeyinde, Eynal Kaplıcalarının batısında, Hüsüm Köyü'nün güneyinde, meşe ağaçları ile kaplı bir tepede yatar. Hakim bir tepe üzerinde çevresinde meşe ağaçları yer alır. Yanı başında sonradan yapılan Ece Sultan Cami vardır. Hem ziyaret, hem de piknik alanı olarak kullanılan güzel bir mekândır.

Mimari yapısı: Yarım metre duvarla çevrilmiş ve betondan şahide oluşturulmuştur. Betondan oluşturulmuş şahide kısmına Ece Sultan yazdırılmıştır. Eskiden, baş kısmında mumluk yer alırken bugün kaldırılmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî Menkabevî Kişiliği: Ece Sultan Bursa evliyelerinden Emir Sultan'ın müritlerindedir. Ece Sultan, Hamitoğulları Beyliği sınırları içinde kalan Isparta-Yalvaç doğumlu bir beydir. Ece Sultan Bursa'ya ziyarete gider. Dönüşte Bursa-Isparta arasındaki en kısa yol güzergâhı olan Simav'da vefat etmiş, bugünkü mezarının bulunduğu yere gömülmüştür (Bozyiğit, 2001, 365-366).

Bozyiğit'in çalışmasında Ece Sultan hakkında diğer bilgi ise şu şekildedir: Ece Sultan, delikanlılığında bir rüya görür. Rüyasında Bursa'ya gitmiş. Rüya da birkaç kişi derler ki: "Bursa'da büyük keramet ve velayet sahibi bir veli zuhur etmiş. Himmetinin feyzinden istifade edenler mutlu olurlarmış. Biz dahi varıp, duasını vasil ve rızasına nail olalım. Bunun üzerine kalkar giderler. Ece Sultan da bu cemaatle yola revan olur. Bugünkü Emir Sultan'ın bulunduğu dergâha gelirler. Etrafı duvarlarla çevrili avlu içindeki odanın kapısına varıp gelip dururlar. Beraberindekiler huzuruna çıkar ve ardından Ece Sultan da huzuruna varır. Emir Hazretlerini görünce kendinden geçer yüzüstü yere düşer. Ayıldığı zaman ayaklarına kapanır ve: "Ey ufukların Kutbu!" der. Bu çaresizi de müritliğiniz arasına kabul buyurursanız!" dedikten sonra Emir Hazretleri "Kabul ettik, babam" diyerek eliyle Ece Sultan'ın sırtını sıvazlamasıyla aniden uyanır.

Bu rüyayı annesine anlattığında "Ciğerparam! İnşallah, sen o zata kavuşup himmetine erişirsin..! diye yorumlar. Yıllar sonra rüyada anlatılanları bire bir yaşar. Hazreti Emir Sultan'ı görür görmez kendinden geçer biraz toparlandıktan sonra, emekleyerek yanına varır, dizlerine kapanır. "Ne olur beni müritliğe kabul buyursanız?" dedikten sonra Emir Sultan Hazretleri "Biz seni müritliğe kabul edeli kırk sene oldu, babam!" diye cevap verir (Bozyiğit, 2000, 366).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hıdırellez, perşembe ve cuma günleri ve kandillerde.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Ev sahibi olmak için, 2) çocuk sahibi olmak için, 3) para sahibi olmak için, 4) Odununun çok olması için vb.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Hıdır İlyas'tan bir gün önce akşamdan gül dalına altın bir şey bağlanır. Sabah uyanınca o gülün dibinde namaz kılip dua edilir, insanların hangi muratları varsa 6 Mayıs'ta gün doğmadan önce Ece Sultana gidip dilek tutarlar (Bozyiğit, 2001, 367-368). Ece Sultan'a halk arasında Eyice Sultan da denilirmiş. Rufai Tarikatına mensup Yemenici esnafı, her sene ilahiler okuyarak, kudümler çalarak Ece Sultan'a giderlermiş. Orada yemekler yenir, Perşembe günü gidenler Cuma akşamına kadar orada zikir için kalırlarmış. Mayıs'ın 6'sında sabah namazında Ece Sultana gelirler, burada dilekte bulunurlar, namaz kılarlar. Evinin olmasını isteyen Ece Sultana gidip, orda ev gibi bir şey yapar, para isteyen oradan yaprak getirip evine koyar, odununun çok olmasını isteyen oradan odun getirip odunluğuna koyar.

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatırlara değişik şekillerde tecavüzde bulunanlar ölümle cezalandırılır. "Çitgöl'den Ali Rıza isminde bir kişi, Ece Sultan'ın bulunduğu tepedeki ağaçları evine odun için, kesmeye gelir. Balta sesini duyan, köyün muhtarı Arap Havva: "Ali Rıza, bu ağaçları kesme! Dede var burada!" diye tembihte bulunur. Ali Rıza, bu anda belinden tabancasını çıkarır. "İşte dede budur!" deyip tabancasını gelişi güzel Ece Sultan'a oraya buraya, ateş etmeye başlar, "Ece Sultan bana engel olmaya kalkışrsa, onu alnından vururum" der. Ali Rıza odununu keser, hayvanına yükler, köyüne döner, evine varmadan, sokaktaki dönemeci dönerken belinden tabancası düşer. Belinden düşen tabancasını almak için eğildiğinde tabanca kendiliğinden ateş alır. Kurşun ağzından girer, kafatasını parçalar.⁵⁸ (Bozyiğit, 2001, 368).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

"Adamın birisi, Ece Sultan'ı rüyasında görür. "Bana tavsiyelerde bulun musunuz?" deyince Ece Sultan, aşağıdaki sözleri söyler:

-Bu topraklar erenlerin abdest sularıyla, şehitlerin kanıyla sulanmıştır. Namazı bırakma, doğruluktan ayrılma. Allah'tan ümidi kesme, senin Rabbin, seni güldürecek. Bizi dualarında unutma" dedi." (Bozyiğit, 2001, 367).

Efsanelerdeki motifler: Olacakları önceden haber verme, halka felaket musallat etmek, öldükten sonra fevkalade hallerin zuhuru,

---

⁵⁸ *Kültürel Durum, "Tarihi Eserlerimiz", <http://www.simav.meb.gov.tr/tarihieser.asp> 22.04.2010*

Türbe-Yatır No: 279- Hacı Mehmet Efendi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Hacı Mehmet Efendi. İsmi Mehmet olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez /Simav. Hüsüm Köyünün üzerindeki tepede yer alır. Mezar fayanslarla kaplanmıştır. Yatırın etrafı çitlerle örülüdür. Baş ve ayak mezar taşları yoktur. Ece Sultan'ın batı istikametindeki büyük meşe ağacının dibinde medfundur (Bozyiğit, 2001, 369).

Mimari yapısı: Yatır

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Hüsüm Köyünün Kurtuluş Savaşı yıllarındaki imamıdır.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK359).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Her türlü dilek ve istek için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Herhangi bir dilek için ziyaret edilen bu mezara para ve metal cinsinden bir şeyler bırakılmış. Zamanla bu uygulamaların olmadığı gözlemlenmektedir (KK359).

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatırdaki şahıslar hakkında kötü söz söylemek iftira atmak saygısızlık olarak kabul edilir ve cezalandırılır. "Her sene Hüsüm köyüne yaylaya gelen Sındırgı Yağcı Bedir Yörükleri bir sene koyun kışlatmak için, Hüsüm Köyünde bulunurlar. Bir gün diz boyu 40-50 cm kar yağar. Yollar kapanır. Hacı Mehmet Efendi'ye "-Hocam bu kış kıyamet gününde köye gidilmez, kar çok yağdı, burada kalıver. Kurt geçer önüne" derler. Hacı Mehmet Efendi: "Oğlum kurt bana bir şey etmez. Allah ömür verirse, sabahleyin yine gelirim" der. Yatsı namazından sonra köyüne gider. Yağcı Bedir Yörükleri, "bu diz boyu karda Çitgöl'e varılıp gelinmez" diye düşünürler. Bu, köyde dul bir kadının evinde sabahlıyor, köyden geliyorum diye çıkıp ezan okuyor diye düşünüyorlar. Sabah ezanlarından önce, iki kişi çiftelerini alarak, köy girişindeki tepede çalılıklar arasına saklanırlar. Eğer hoca köyde ezan okursa, minarede ezan okurken vuracaklardır. Hacı Mehmet Efendi alacakaranlıkta Çitgöl tarafından gelir.Köyün altındaki zincirli kuyuda abdest alır. Ece Sultan'ın bulunduğu mevkie çıkar. Orada teheccüd namazı kılar, kırk kişilik cemaate imamlık yapar. Sonradan inerek camiye gelir. Yağcı Bedir Yörükleri, Hacı Mehmet Efendi'den, böyle düşündükleri için özür dilerler." (Bozyiğit, 2001, 370).

Hacı Mehmet Efendi, evinde bir gün öğle yemeğini yerken aniden el kol hareketleri yapar ve : "Eyvah! Geç kaldık! Kurtaramadık, yetişemedik" der. Hanımı ne oldu bey diye sorar:

“Hemen kağını hazırlayın, oğlanın yanına gidelim” der. Dağa oduna giden oğlunun yanına giderler. Oğlanın yanına varınca bakarlar ki oğlu odun keserken ayağını kesmiş, odun kestiği yerde baygın yatmaktadır.” (Bozyiğit, 2001, 370).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Halka felaket musallat etmek, öldükten sonra varlığını göstermek, gaybdan haber vermek (Oğlunun başına gelenleri önceden görmek) zor durumda kalanlara yardım eder.

Türbe-Yatır No: 280- Zekeriya Efendi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Zekeriya Efendi. İsmi Zekeriya olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Karşıyaka/Simav. Karşıyaka Dağı eteklerinde şeyh Cavlı Mahallesindeki türbe 1991 yılında belediye tarafından yaptırılmıştır.Yanı başında evler bulunan türbenin hemen aşağısında çeşme ve ağaçlar vardır.

Mimari yapısı: Oturtmalık üzerine kare planlı kesme taş ve tuğlularla örölü türbe 1991 yılında belediye tarafından inşa edilmitir. Türbenin tamir edilmeden önce, içinde Zekeriya Efendi’ye ait sancak ve eşyalar bulunduğu ancak şimdi kaybolduğu söylenmektedir (Bozyiğit, 355-356). Türbenin içindeki yerler halıyla kaplıdır. Türbede üç metre uzunluğunda fayanslarla kaplı üzerinde namazlağılar serili bir beton lahit yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevi Kişiliği: Karşıyaka Dağı eteklerinde şeyh Cavlı Mahallesinde türbesi bulunan Zekeriya Efendi şazeli Tarikatına mensup bir Allah dostudur. Hayatı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Nerede doğduğu, nerelerde, kimlerden ilim tahsil ettiği bilinmemektedir. Evliya Çelebi “Seyahatname’sinde Simav’a ziyaretinde kısaca ondan bahsetmektedir: Karşıyaka denilen yerde Al-i Aba fukaralarından Hacı Baba, biraz aşağıda Cabi Sultan, Cavlı Mahallesine yakın şeyh Zekeriya Efendi... Zekeriya Efendi’nin pek çok kerametleri görölmüştür. Hayatları boyunca bu şehre taun ve humma girmemiş diye buyurmuşlar, 125 senedir bu hastalıklar görölmemiştir (Seyahatname, 1985.IX, 24).

Bir gün rüyamda Zekeriya Efendi’yi ziyarete gittim. Türbenin kapısına vardım, tam içeriye gireceğim zaman bir baktım, türbenin içinde uzun boylu, esmer sakallı, nur yüzlü bir kişi yerinden doğruıldı ve oturdu. Korktum. Bana: “Kızım, korkma şimdi sufiler beni ziyarete gelecekler, ona hazırlık yapıyorum” dedi. Ben de “Efendim hangi tarikata mensupsunuz” diye sordum. Buyurdular ki “şazeli Tarikatına mensubum” (Bozyiğit, 2001, 357).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: 6 Mayıs günü.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Eskiden veba ve sıtma hastalığı olmasın diye ziyaret edilmiştir.

Toplumsal: Hıdrellez için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hıdrellez için: Halk 6 Mayıs sabahı, ezan okunduktan sonra yatır ziyaret eder, burada namaz kılar, dilek diler, dileğinin resmini buraya çizer ya da çalı çırpıyla benzerini yapmaya çalışır.

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatır çevresinde buluna ağaçlar kesilmez onlardan odun alınmaz. “Zekeriya Efendi’nin Türbesi’nin sol tarafında kuru bir ağaç varidi. Bir kişi ağacı oradan söküüp evine götürdü. Aynı şahıs sabahleyin ağzı, burnu köpükler içinde, ağacı tekrar geri getirdi. Ağacı aldığı yere bırakıp kaçtı.” (Bozyiğit, 2001, 356).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Türbesi’ne gelen kişiyle konuşur ve hangi tarikata mensup olduğunu söyler.), hastalıklardan korur (Simav’da veba hastalığının görülmemesini nedeni Zekeriya Efendi’nin türbesidir) ölümünden sonra fevkalade hallerin zuhuru (Zekeriya Efendi’nin Türbesi’ne komşu olan, Bursalı Nazif Efendinin ailesi : “Biz her gün türbenin havlusunu kuruturuz. Yerine yenisini asarız. Her aldığımızda yaş olarak alırız, çoğu zaman ayağında takunyası, sırtında yeşil cübbesiyle Zekeriya Efendi’yi gördüğümüz çok vakidir.”

Türbe-Yatır No: 281- Hacı Ahmet Efendi

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Hacı Ahmet Efendi (Hacı Baba). İsmi Ahmet olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Karşıyaka/Simav. Simav merkez Karşıyaka Mahallesi güneyindeki yamaçta yer alan ortalama 600 yıllık büyük meşe ağacının dibinde gömülüdür. Karşıyaka Mahallesinin güney yamacındaki türbenin hemen yanı başındaki tarihi meşenin 600 yıllık olduğu söylenir. Hacı Baba halk arasında Ahmet Efendi olarak bilinir. Hacı Ahmet Efendi’nin nereli olduğu, nasıl yetiştiği hakkında kesin bilgi bulunamamıştır.

Mimari yapısı: Osmanlı geleneğine uygun inşa edilen türbe mimari açıdan Hacı Ahmet Efendi Türbesi’ne benzerdir. Beton batman üzerine kesme taş ve tuğlalarla örülmüş, çatı kısmına ise

beton kubbe inşa edilmiştir. Türbenin güneye bakan giriş kapısı demir parmaklıklarla kapatılmıştır. Türbe içerisinde Hacı Mehmet Efendinin kabri yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Horasan'dan Anadolu'ya irşat göreviyle geldiği söylenir. Simav'a geldiğinde bu günkü medfun bulunduğu yere yerleşir. Cabire Sultan'ın arkasından geldiğini, bugünkü bulunduğu yere yerleştiği anlatılır. 1966 yılında İşte Simav kitabının yazarı merhum Şevki Baykal Fetret devrinde (1402-1413). Horasan'dan Anadolu'ya akın eden mutasavvıflardan olarak bahsetmiştir.

Munis Armağan'ın 2006 yılı sonunda yayınladığı "Asya'dan Anadolu'ya Türklerin Anı Defteri" isimli kitabında Hacıbaba hakkında şu bilgileri veriyor; "Bektaşî Babalarının En Ünlülerinden Olan Hacı Baba Gezgin Dervişlerdendir". Kütahya'da hem zaviyesi hem kendi adıyla anılan bir köyü ve zengin vakıfları görünmektedir. Akşehir, Amasya da da kendi ismiyle köyleri vardır. Diğer taraftan Ankara, Sinop ve Kütahya-Altıntaş'da yerleşimleri bulunur. Hacı ismiyle anılan köy isimleri onu Batı Anadolu Kapılarında da etkin olduğunu göstermektedir. Samsun, Kastamonu,Çankırı,Akçakendir (Niğde), Ermenek, Amasya ve Konya zaviyeleri başta olmak üzere Akşehir ve Denizli zaviyeleri onun fetih öncesi Batı Anadolu kapılarına dayandığını gösterir. Bir diğer zaviyesi Manavgat'da görülmektedir. Yine Tire'de 1530 yılı belgelerinde Ahi Hacı mahallesi onun yerleşim bölgelerindedir. Hacı Baba, Saruhan Beylik ailesi tarafından vakıflar yoluyla desteklenmiştir. Demirci'deki zaviyesi bunların başlıcalarındandır, diye yazmıştır.

Diğer bir kaynak ise, Evliya Çelebi meşhur Seyahatnamesinde Simav'da ziyaret edilecek yerler hakkında bilgi verirken Hacı Ahmet Efendi hakkında şu bilgileri vermektedir: "Evvelâ Karşu-yaka diye tabir ettikleri dağda Merkâd-i pürenvar-ı fukaray-ı Âl-i Aba Hazret-i Hacı Baba" (Mezarından Türbesi'nden çok parlaklık saçılan, büyük mürşitlerden, ileri gelenlerden, dervişlerden Hacı Baba Hazretleri (Seyahatname, 1985,IX, 24; Bozyiğit, 2001, 351).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Cuma günü selâ verilirken, istenilen zaman ziyaret edilebilir.

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: 5 Mayıs'ta dilek dilenir, dilek gerçekleşirse, yatır tekrar ziyaret edilir (Pala, 1991, 68).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Çocuk sahibi olmak için, 2) Çocuğun korkusunun geçmesi için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Çocuk sahibi olmak için: Çocuğu olmayan bayan, yatırın oraya beşik yapar, orda bir yere bağlar. 5 Mayıs'ta dilek dilenir, dilek gerçekleşirse, yatır tekrar ziyaret edilir. 2) Adak için: Mezar başında yer alan mumlukta mum adağı yapılır. 3) Çocukların ağlamayı kesmesi için: Çok ağlayan

çocuklar tübeye bırakılır. Cuma günü selâ verilirken çocuğun ağzına terlikle vurulursa ağlaması kesilir (Pala, 1991, 68).

Ödül ve cezalar: Hacı Ahmet Efendi, bugünkü medfun olduğu yerde yaşarken, yanı başındaki sudan tas yerine kabakla abdest almaktadır. Bazı çocuklar Ahmet Efendi'nin üst üst su kabağını kırarlar. Hacı Ahmet Efendi bu duruma çok üzülür. Birkaç kez uyarmasına rağmen aynı olay tekrar tekrar tekerrür edince şu bedduayı yapar: "Ovanızdan duman, gönlünüzden güman eksik olmasın, benim su kabakları da boğazınızda bitsin inşallah." Dermiş (Bozyiğit, 2001, 353).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Hacı Ahmet Efendi medfun bulunduğu yerde devamlı kible istikametinde oturur, Allah'ı zikreder. Dere Mahallesinde oturan insanlar, onun bu durumunu bilmediklerinden; "Bu adam bizim kadınlarımızı gözetliyor" diye iftira ederek, şikayet ederler. Zamanın kolluk kuvvetleri, şikayet üzerine Hacı Ahmet Efendi'nin yanına gelirler. Kibleden başka yöne dönmeyen, zikir etmekten arkasına bakmaya vakit bulamayan Hacı Ahmet Efendi, kolluk kuvvetleri gelince, arkasına döner, kaşlarını kaldırır: " Sizin gölünüz de varmış" der. O zamana kadar gölü görmemiş, geçelim kadınları gözetlesin. Kolluk kuvvetleri ihtiyar halinde Hacı Ahmet Efendi'yi taciz ederler. Ona olmadık eziyetler yaparlar. Hacı Ahmet Efendi, bu olay karşısında şu bedduayı yapar: "-Ovanızdan duman, gölünüzden güman eksik olmasın," der (Bozyiğit, 2001, 353).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

"İlk gördüğü zaman tahminen 1939 yıllarında kapımıza gelen ak sakkalı bir derviş olarak "pekmez ve ekme" isteği sırasında görünmesi ile kaybolması hızını unutmamıştı. Yıllar sonra babamla Karşiyaka Dedesi üstünde Meteriz kalesi yanı Molla Aptır Mevkindeki kır bir tarladan kaldırdıkları buğday çuvallarını kağrı arabası ile Yeni Mahalledeki evimize yokuş aşağı indirirlerken Dede Kulübesi yanındaki pınarın önünden geçerler . Araba arkasından yürüyen annem, dedenin türbe kapısının açıldığını görmüş. Boylu poslu aksakallı biri elinde değnek olduğu halde Hacı Baba'nın diğer eliyle selam verdiğini anlattı. Hacı Baba'nın önünden geçirdikleri kağrı arabasındaki buğdayların, bir sonraki yıl ettikleri tarlalardan aşırı bir verim aldıklarını belirtti" (Gürırmak, 2003,?).

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Hacı Ahmet Efendi Türbesi'nde gece ışık yandığını, Türbesi'nden bugün bile abdest almak için dışarıya çıktığını görenlerin olduğu anlatılır.) halka felakette bulunması ve bedduanın tutması, bereket getirme, tayyi mekân ve zaman (Görünmesi ile kaybolmasının bir anda olması)

Türbe-Yatır No: 282- Cabire Sultan

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Cabire Sultan (Cabire Ana).

Yeri ve Konumu: Karşıyaka/Simav. Karşıyaka'da Hacı Ahmet Efendi'nin alt tarafında türbesi bulunmaktadır. Karşıyaka mahallesinin güney yamacında yer alan Hacı Ahmet Efendi Türbesi'nin hemen alt tarafında yer alır. Çevresinde ağaçlar ve piknik alanları vardır. Türbenin eski hali çatma tavanlıyken, bugün belediye tarafından kesme taşlardan ve tek kubbeli kare planlı olarak inşa edilmiştir.

Mimari yapısı: Türbe belediye tarafından 1991 yılında restore edilmiştir. Hacı Ahmet Efendi Türbesi'nin benzeridir. Beton batman üzerine kesme taş ve tuğlalarla örülü kare planlı türbenin beton bir kubbesi vardır. Türbenin bir buçuk metre yüksekliğindeki kapısının üzerine Cabire Ana levhası asılıdır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihi-Menkabevi Kişiliği: Bursa'daki Emir Sultan'ın annesidir, seyyidedir. Hz. Peygamber'in 19'uncu göbekten torunudur. Emir Sultan ilk defa Bursa'ya giderken yolu Simav'a uğramış, annesi Simav'da vefat etmiştir (KK360).

Evlıya Çelebi Seyahatnamesinde Hacı Baba ile birlikte Cabire Sultan hakkında şu bilgiler vardır: "Karşıyaka denilen yerde Al-i Aba fukaralarından Hacı Baba biraz aşağıda Câbî Sultan..." (Seyahatname, 1985, XI, 24).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Halk Hıdırellez zamanında türbeyi ziyaret etmektedir (KK360).

Toplumsal: 1) Halk Hıdırellez zamanında türbeyi ziyaret etmektedir. 2) Her türlü dilek ve hastalık için de ziyaret edilir (KK360).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hıdırellez ve adak: Hıdırellez'den bir gün önce türbe ziyaret edilir dilekler dilenir, dileği kabul olanlar türbeye adaklarını adarlar. 2) Çocuk sahibi olmak için: Çocuk sahibi olmak isteyenler türbe yakınındaki ağaca bez bağlar, yatırın oradaki böcekleri yer ve çocukları olunca kurban keserler (KK360).

Ödül ve cezalar: Halktan biri, Karşıyaka'daki türbeleri ziyaret etmek amacıyla Karşıyaka'ya gider. Hacı Ahmet Efendi'yi ziyaret ettikten sonra; Cabire Sultan'ın Türbesi'ne varır. Türbenin içine girer, dua etmeye başlar. Dua ederken bakar ki kadın mı, erkek mi diye tereddüt ediyor.

Adaba aykırı olmasın diye türbenin dışına çıkarak dua ediyor. O gece rüyasında Cabire Sultan'ı görüyor; "Gündüz, güneş doğmuş, her taraf rahatlıkla seçiliyor. Cabire Sultan'ın Türbesi'nin yanındaki taşın üzerinde Cabire Sultan edepli olarak durmakta, Simav Ovası istikâmetinde, ovayı ve hastaneyi seyretmektedir. Bir sefer başını çevirir ve rüya sahibine bakar ve rüyayı gören kişinin tereddüdü ortadan kalkar" (Bozyiğit, 2001, 358-359).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme (Bazı kişilerin rüyasına girer.)

Türbe-Yatır No: 283-Gökçeler Tübesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Gökçerler Türbesi. İsmi köyden almıştır.

Yeri ve Konumu: Gökçeler /Simav. Gökçeler köyündedir. Eğimli arazide konumlanan türbe, kare planlı, su basman seviyesine kadar moloz ve kesme taştan yapılmıştır (Bozyiğit, 2001, 348)Yol kenarında olan türbenin etrafında geniş bir bahçe vardır ve bahçe duvarları demir parmaklıklarla çevrilidir. Çevre düzenlemesi yapılmış türbenin etrafına çam ağaçları dikilmiştir.

Mimari yapısı: Eğimli arazide konumlanan türbe, kare planlı, subasman seviyesine kadar moloz ve kesme taştan yapılmıştır. Dış cephe duvarları almaşık tekniğinde, üç sıra tuğla, bir sıra kesme taş olarak inşa edilmiştir. Türbe içinde iki adet boyları uzun mezar bulunmaktadır. Mezar taşının ön yüzünde "Cemaziyel Ahir" arka yüzünde " El- Müteveffa" mezar taşının sağ tarafında " Sinan Çelebi" sol tarafında " Nevverallahu gabrehu" yazılıdır. Üst örtüsü kırma çatılı, Marsilya kiremit ile kaplıdır. Türbenin kitabesi bulunmamaktadır. Mimari özelliklere göre, XIV-XV. yüzyıllara tarihlenmektedir Bozyiğit'in tespitlerine göre; Türbe II. Yakup Bey zamanın da yaptırılmıştır. Türbede yatan Sinan Çelebi Mevlana sülalesinden olabilir ya da Simav'ın fethinde görev almış komutanlardan biridir (Bozyiğit, 2001, 348).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Türbenin ön tarafındaki mermer tabelada şunlar yazmaktadır: Yusuf Efendi Hz. Mevlâna'nın 13'üncü göbekten torunudur. Simav'a oğlu Adem ile birlikte Mevlevi dergâhı açmak için gelmiştir (Bozyiğit, 2001, 348). Simav'da 6 ay kalmıştır. Bu süre içinde 45 yaşında iken oğlu Adem, soma da kendisi 65 yaşında vefat etmiştir. Türbenin girişinde önce Yusuf Efendi'nin arkasında oğlu Ahmed'in kabri vardır. Mimarisi ile Selçuklu dönemine aittir diyebiliriz.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Hıdırellez (KK361).

Ziyaret sebepleri:

- Bireysel:* 1) Dua için: Yolu oraya düşen ve oradan geçen mezardakinin ruhuna bir Fatiha okur.
2) Her türlü dileklerin gerçekleşmesi için ziyaret edilir.

Toplumsal: 1) Yağmur duası bu mekânlarda yapıldığında, duanın kabul olacağına inanılır (KK361).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Yağmur duası bu mekânlarda yapıldığında, duanın kabul olacağına inanılır.

Uygulamalar: 1) Hıdırellez: Mayısın 6' sında sabah namazına gelinir, burada namaz kılınır, dilek dilenir, daha sonra da Ece Sultan'a gidilir (Bozyiğit, 2001, 358-359). Yolu oraya düşen ve oradan geçen mezardakinin ruhuna bir Fatiha okur. Bu mekânlarda yüksek sesle konuşulmaz, nahoş davranışlar sergilenmez. Türbe veya dedenin bulunduğu yerde mânevi bir koruyucu güç olduğuna ve bu mânevi gücün bulunduğu yeri afetlere ve musibetlere karşı koruduğuna inanılır (KK361).

2) Yağmur duası için: Yağmur duası bu mekânlarda yapıldığında, duanın kabul olacağına inanılır (KK361).

Ödül ve cezalar: Yöre halkında türbe veya dedenin bulunduğu yerlerde yalan söyleyen, kavga eden veya hırsızlık yapan kişiye büyük musibet geleceği inancı vardır. Bu mekânlarda yüksek sesle konuşulmaz, nahoş davranışlar sergilenmez (KK361).

Bu mekânların çevresi genellikle yeşil alan ve ağaçlık olur. Bu yeşillik alana zarar verip ağaçları kesen kişiye yatrın zarar vereceğine inanılır (KK361).

Süğüt köyü etrafında çıkan yangında köy zarar görmemiştir. Köyün tepelerinde yatan yedi tane evliyanın, köyü her türlü felaketten koruduğu inancı bugün bile yaygındır (KK361).

Türbe-Yatır No: 284- Kaya Ardı Dedesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kaya Ardı Dedesi ve Mevki Dedeleri. Ziyaret yerlerine bölgede Dede denilmektedir

Yeri ve Konumu: Başkonak Köyü/ Simav. Köyün üzerinde Kaya ardı mevkisinde yer alır. Başkonak köyünde dört tane dede olarak adlandırılan ziyaret yeri vardır. Halk buralara dede der ve buraların üzeri açık mezar şeklindedir. Etrafında ağaçlar yer alır.

Mimari yapısı:

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı:

Unvanı: Dede

Cinsiyeti: Bilinmiyor.

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Evliya olduklarına inanılır (KK363).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksın

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Yarım olan çocukların iyileşmesi için, 2)çocuk sahibi olmak için(KK363).

Toplumsal: 1)Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak: Kadınlar Kayaardı Dede'sine gider, dua eder, dileklerini arz ederler. Dualar kabul edildikten sonra Kayaardı Dedesi'nin yanında bulunan azat ağacına çaput bağlanır. Yarım olan çocuk yatır üzerinde üç ez dolaştırılır

Ödül ve cezalar: Burada bulunan ağaçlar kesilmez, yakmak için bir parçası dahi alınmaz (KK363).

Türbe-Yatır No: 285- Kocayaren Dedesi

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Kocayaren Dedesi. Orman içerisindeki heybetli çam ağaçlarıyla çevrilidir. Burada mezar yoktur fakat bir zatın yattığına inanılır.

Yeri ve Konumu: Şenköy /Simav. Köyün güneyinde bulunan Kocayaren Dedesi de çamlığın içinde bulunur. Çamlık Dedesi de denir. Düz bir alandaki yatırım etrafında devşirme taşlar vardır. Bu taşlarla genişçe bir alan çevrilmiştir. Mezarın başında çam ağacı yer alır.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kurak mevsimler.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur yağmadığı için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yağmur yağmadığı zaman, köylü hep birlikte Kocayaren Dedesine yağmur duası için çıkar. Orada yağmur duası yapılır, yağmur yağar. Köy nâmına hayırlar orada yapılır (Bozyiğit, 2001, 387).

Ödül ve cezalar: Buradaki ağaçların parçası ve kozalağı dahi alınmaz.

Türbe-Yatır No: 286- Kavli Ahmet

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kavli Ahmet. Üç Şeyh irşad için sözleşmişler, irşad için yola çıkmışlar. Bu irşad için çıkan şeyhlerden birisinin adı Ahmed'dir. Çok güzel sohbet ettiği için "Kavli Ahmed" adı ile anılmaktadır.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Simav. Şehir merkezinde Tekke caminin yanında, 1 Nolu Sağlık Ocağının arka tarafında Cuma Mahallesi'nde Kavli Ahmed Camisi'nin bulunduğu yerdedir.

Mimari yapısı: Kavli Ahmet Cami (Tekke) yanında yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kavli Ahmed, Simav'da bundan 200-300 sene önce Rufai Tarikatını yaymak için mürid olarak irşada geliyor. Simav'a yerleşiyor ve vefat ediyor. Tekke'ye bundan ötürü, bu isim veriliyor. Kavli Ahmed Camisine önceden, Ulu Ahmed Tekkesi denilmekteydi. Tekke, 1910 yılında Simav büyük yangınında yanınca, toplantılar, bir süre Oduncuoğlu Mescidinde yapılmaya başlanmıştır. Bugün caminin bahçesinde olan kabirler, önceden caminin içerisinde kapalı yerde idiler. Namaz kılnan yer ile mezarlar arasında tahta perde vardı. Tekkenin eşyaları olan "Rufai Sancak-Atlas yeşili üzerinde "Kelime-i Tevhid" (Lâ ilahe illallah Muhammedün Resûlullah) yazılı çalpara, ney, kudüm, güller vb, eşyalar "Rufai tarikatına ait bütün emanet eşyalar, Meresin Hacı Ahmed Efendi'nin torunu Hacı Ahmet Yavuz'un 1969 tarihinde evinin yanmasıyla birlikte tarihe karışmıştır.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın ziyaret edilir (KK349).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Kütahya Simav ilçesinde yatmakta olan Kavli Ahmet'e bozulması istenen büyüler için ziyarete gidilir (Kalafat, 2000, 161).

2) Çocukların uslanması için: Çok ağlayan çocuklar yatıra götürülür, huyu orda kalsın diye, Yaramaz, haşarı çocukların tekke ziyaretgâhında uslanacaklarına da inanılır (Başhan, 2010, 62-63).

Toplumsal: 1) Kütahya Simav ilçesinde yatmakta olan Kavli Ahmet'e yağmur duası için ziyarete gidilir (Kalafat, 2000, 161).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yaramaz, haşarı çocukların tekke ziyaretgâhında uslanacaklarına da inanılır. Bu çocuklar bir saat kadar ziyaretgâhta bırakılır, daha sonra uslandıkları görülürdü. Bu olayı Hacı İsmail Özkan şöyle anlatır:

"Eskiden kabirler Tekke Camisinin içinde idi. Kabirler ile namaz kılınan yer arasında bir gergi –tahta var idi. Tekkenin halifelerinden olan Hacı Mustafa Efendi'nin kabrinin bulunduğu yere huysuz, yaramaz çocukları koyarlarmış. Bir müddet sonra alırlarmış. Bu müddet zarfında çocuklar iyi olurlarmış.

Halktan bir kişi anlattı: "Bir arkadaşın akrabasının çocuğu çok yaramazmış. Bir gün sabahleyin Hacı Mustafa Efendi'nin kabrinin bulunduğu yere koyarlar, öğleyin alırlar. Çocuğa sorarlar, "Oğlum sana ne yaptılar?" Çocuk: "Bir hacı amca elinde bir ısranla (hamuru ekmek teknesinden çıkarmak için kullanılır) geldi. "Oğlum, bundan sonra yaramazlık yaparsan seni döverim. Bir tek daha yaramazlık yapma" diye tembihte bulundu, sonra kayboldu. Artık yaramazlık yapmayacağım" der. Bundan sonra çocuk yaramazlık yapmamıştır (Başhan, 2010, 62-63).

Kütahya Simav ilçesinde yatmakta olan Kavli Ahmet'e yağmur duası ve bozulması istenen büyüler için ziyarete gidilir.

Türbe-Yatır No: 287- Balaban

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Balaban.

Yeri ve Konumu: Bedirler köyü/ Simav. Bedirler köyüne, 50 metre uzaklıkta köye bitişik durumdadır. Köyün alt tarafında da Bademli köyü ile ortak olarak kullanılan Hamamın yanı olarak adlandırılan sağaltma merkezi vardır. Burada mezar yoktur fakat özellikle vücudunda kabarma olan kişiler tarafından ziyaret edilir. Burada Kurtuluş Savaşından kalma meşe ağaçları vardır. Üç tane mezar, taşlarla çevrili, herhangi bir kitabe ya da mezar taşı yoktur.

Mimari yapısı: Mezar yok.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Kurak mevsimler.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1)Yağmur duası için.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hayır: Köy muhtarının öncülüğünde hazırlıklara başlanır, Balaban olarak adlandırılan yerde yemekler pişirilir, dualar edilir (KK364).

Ödül ve cezalar: 1) Kurtuluş Savaşı zamanında Yunanlılar burayı konaklama merkezi olarak seçerler. Burada bulunan meşe ağacını üst kısmından keserler, köyün ileri gelenleri seçtikleri bir köylüyü uyarması için Yunanlılara gönderirler. Köylü burada yatan zatların kendilerini çarpacağını ağaçları kesmemelerini söyler. Yunanlılar köylüden bir sığır karşılığında buradan başka yere gideceklerini söylerler. Köylü istenileni yerine getirir ve Yunan askerleri Balabandan ayrılırlar (KK364).

Türbe-Yatır No: 288- Ali Dede(Çakırlar Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ali Dede. İsmi Ali olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Çakırlar köyü/ Simav. Köyün içersinde ve köyün doğusunda olmak üzere iki tane Dede yatırı vardır. Taşlarla çevrili mezarlardan ibarettir. Çevresinde yer alan meşeden kimseler bir şey almaz.

Mimari yapısı: Taşlarla çevrili mezarlardan ibarettir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kim olduğu hakkında bir bilgi yoktur. Yatırlarda yatan şahsiyetler hakkında bilgiler sınırlıdır.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Çocuk sahibi olmak için,

Toplumsal: 1)Yağmur duası için ziyaret edilir.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Çocuk sahibi olmak isteyen kişiler yatırı ziyaret eder yatırın üzerine para bırakırlar. Erkek çocukları olursa adını Ali korlar. Yatırların etrafında buluna ağaçlar kesilmez (KK365).

Ödül ve cezalar: Yatırın olduğu yerden ağaç kesilecek olursa dokunacağına (zarar görüleceğine) inanılır (KK365).

3.13. Şaphane İlçesi (289-292)

Türbe-Yatır No: 289- Doğruçam Dedesi

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Doğruçam Dedesi. İlçede bu mevkiye Doğruçam mevkisi adı da verilir.

Yeri ve Konumu: Şaphane. Orman içerisinde Küçük taşlarla oluşturulmuş bir mezardır. İlçede, bu mevkiye Doğruçam mevkisi adı da verilir. Orman içerisinde olması nedeniyle etrafında çam ağaçları yer alır.

Mimari yapısı: Bina yoktur. Etrafı taşlarla çevrili mezardan ibarettir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Şaphaneye nerden geldiği belli olmayan garip bir dede yaşarmış. Söylentiye göre medersede hocalık yapan bir alim olduğuda rivayet edilir Bu dede her zaman dermiş ki:

“Ben ölünce beni mezarlığa değil de, kimsenin olmadığı şu karşıki Doğruçam Tepesi’ne gömün.” Aradan yıllar geçmiş dede ölmüş. Şaphaneliler dedeye verdikleri sözü unutmuşlar onu mezara götürmek istemişler. Ama tabutunu mezara götürememişler. Dedenin tabutu kabire doğru gitmemiş, geri dönmüşler. Dedeysi tepeye gömmüşler. Bu dedenin yanında, bir ermiş dedenin daha olduğu söylenir (KK368).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın(KK368).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek ve istek için, 2) Çocuk sahibi olmak için, 3) Oğlunun askerden sağ salimi dönmesi için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Dua ve adak için: Dileklerin kabulü sonrasında dilek sahipleri, Doğruçam’a gidip dua ederler ve dileklerini yerine getirirler.

Ödül ve cezalar: Doğru Çam Dede’sinin bulunduğu yerden bir şey alınmaz. Odun veya dal parçası kesilmez, bu yasak ihlal edilirse cezalandırılır (KK368).

Türbe-Yatır No: 290- Seyit Gazi(Değirmendere)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Seyit Gazi. Seyyit olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Değirmendere/Şaphane. İsmiyle anılan tepedeki mezar taşlarla çevrilidir. Etrafında bodur ağaçlar yer alır.

Yığılma taşlarla çevrili, yanı başında çam ağacı yer alır.

Mimari yapısı: Yatır

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Karacakakaya yönündeki Değirmendere köyü yakınlarında Seyit Gazi Tepesi vardır. Seyitgazinin savaşta burada şehit düşmüş bir asker olduğuna inanılır (KK369).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın, kurak mevsimler.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Mutlu bir evlilik başlangıcı için.

Toplumsal: 1)Yağmur duası için.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Mutlu bir evlilik başlangıcı için: Düğün ve sünnet yapan kişiler türbenin etrafında bir tur dönüp dua ederler (KK369).

2) Yağmur duası için: Yağmur yağmadığı zamanlar bu tepeye çıkarlar. Yağmur duası için ev ev dolaşarak toplanan un, pirinç, yağ gibi malzemeler tepede kurulan kazanlarda pişirilir. Pilav, et, yufka, ev ekmeği, un helvası gibi hazırlanan yemekler orada yenir. Burada kurbanlar kesilir. Buna nezir kesmek adı verilir (Özkan, 1998, 75).

Türbe-Yatır No: 291- Hacet Tepesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Hacet Tepesi. Duaların yapıldığı mekân olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Kayran Mevkisi/Şaphane. Tepe üzerinde Kayran mevkindeki bir tepede bulunan adak yeridir. Burada, bir ermiş kişinin kabrinin olduğu söylenir. Çevresinde ağaçlar vardır.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Her türlü dilek için,.

Toplumsal: 1)Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Hıdırellez zamanı halk buraya eğlenmeye ve dua etmeye gider.

Ödül ve cezalar: Kabrinin bulunduğu yerdeki ağaçlar kesilmez, kesildiğinde kesen kişilerin cezalandırılacağına inanılır. Tepeinn çalılıkları yakıldığı zaman alevinin kırmızı değil yeşil yandığı söylenir (Özkan, 1998, 75

Türbe-Yatır No: 292- Asarlık

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Asarlık. Asarlık olarak bilinen tepede bulunan bir yatırdan bu ismi alır.

Yeri ve Konumu: Asarlık /Şaphane. Bugün yatırım bulunduğu alanda televizyon vericileri yer alır. Etrafı ağaçlarla çevrilidir. Yığma taşlarla çevrili mezarın adıdır.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Yunan askerlerini kovalarken bir askerın burada şehit olduğuna inanılır (KK370).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: 6 Mayıs.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek için gidilir (KK370).

Toplumsal: 1) Hıdırellez,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hıdırellez: Hıdırellezde buraya çıkmayanın işinin rast gitmeyeceğine inanılır. Helva basıp tavuklar kesip bu şehit dedenin kabrine giderler. Dilek tutup adaklarda bulunurlar.

Yine aynı bölgede Sarıkız adlı su kaynağı vardır Sarıkızın bir özelliği kenarından geçerken kötü bir kelam söylenirse suyu dinermiş. Sarıkız dan özür diledikten sonra su tekrar akarmış. Bu yüzden“Sarıkız Küser” diye taş bile atılmazmış (Özkan, 1998, 76).

Ödül ve cezalar: Ziyaret etmeyenlerin işinin onmayacağına inanılır (KK370).

3.14.Tavşanlı İlçesi (293-374)

Türbe-Yatır No: 293-Küçük Dede, Karatepe Dedesi, Kuru Dedesi(Yataklı)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Küçük Dede, Karatepe Dedesi, Kuru Dedesi.

Yeri ve Konumu: Yataklı/ Tavşanlı. Küçük Dede, etrafı taşlarla çevrili bir mezardan ibarettir. Karatepe Dedesi, köy yakınlarında yer alır. Taşlar çevrili üzeri açık bir mezar olduğu kabul edilir. Kuru Dede ise mezar yok, fakat ağaçlarla kaplıdır.

Mimari yapısı: Yoktur.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe günü (KK420).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için(Karatepe Dedesi ve Kuru Dedesi)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar : 20 sene öncesine kadar perşembe günü öğle namazından sonra birlikte kadın erkek gidilir, yemek yenir ve dualar edilirdi (KK420).

Türbe-Yatır No:294- Somuncu Baba

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Somuncu Baba. Ekmekçi Dede denilmesinin nedeni kerametiyle alakalıdır. İnsanlar türbenin yanı başında her gün sıcak ekmek bulurlar. İkincisi ise Ekmekçi Dedenin

Şeyh Hamidi Veli (Somuncu Baba) olduğu Bursa'dan sonra Domaniç'e geldiği ve burada yaşadığı için bu ismi vermektedirler.

Yeri ve Konumu: Beyköy/Tavşanlı. Ekmekçi dede türbesi Tavşanlı'ya ortalama dört kilometre uzaklıkta ve Tunçbilek yolunun solunda yer alır.Türbenin girişi önünde bir çeşme vardır, türbe ve yatıra türbedar yaşlı bir çift tarafından bakılmaktadır.Yatır alanı içerisinde mesire yerleri birde mescit bulunmaktadır,yatır ve çevresi oldukça temiz durumdadır.

Mimari yapısı: Beş köşe üzerine oturtulmuş kubbeden oluşan beton bir türbedir. Yeşile boyanmıştır. Türbenin içinde bir tane mezar yer alır, türbenin içi fayansla kaplanmış, mezarın üzeri ise demir korkuluklarla kapatılmıştır. Bu türbe Aksaray'da bulunan Somuncu Baba Türbesi'ne benzemektedir. Türbenin dışındaki mezar da mermerle kaplanmış ve mezar taşına Ekmekçi Dede Ruhuna Fatiha yazdırılmıştır (KK371).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Ulu Cami açılında irşad ettiği hutbe Tavşanlı halkı tarafından şu şekilde anlatılır: Sultan Yıldırım Beyazıt Niğbolu zaferine şükrâne olarak Ulu caminin bir Cuma günü açılmasına karar verir.İlk hutbenin okunmasını ve ilk Cuma namazının kıldırılmasını Emir Sultan'dan rica eder. Fakat Hazret Bursa'da bu şerefli vazifeye kendisinden daha layık birinin bulunduğunu bildirir. Bu zâtn kim olduğu sorulunca da Şeyh Hâmîd-i Velî'nin adını verir.

Nihayet caminin açılacağı gün gelir, Bursalılar bu mesut güne erişebilmiş olmanın sevinci ve heyecanı içinde mabedi doldururlar.

Hutbe vakti gelince bütün nazarlar Emir Sultan üzerinde toplanır. Minbere onun çıkması beklenmektedir.Fakat Hazret bulunduğu yerden cemaate hitaben:"Beldemizde zamanın kutbu bulunurken,benim imamlık etmem münasip olmaz."deyip orada hazır bulunan Şeyh Hâmîd-i Velî'yi gösterir. O güne kadar kemalini halktan gizlemiş olan Şeyh Hâmîd-i Velî mahcup bir halde ayağa kalkıp minbere doğru yürür, Emir Sultan'ın yanından geçerken "Hay Emir,taaccüp!Bizi fâş ettin"der.

Ulu cami'deki o ilk hutbede Şeyh Hâmîd-i Velî Fatiha suresini yedi türlü tefsir eder. Bu ilim zenginliği karşısında hayranlığını gizleyemeyen Molla Fenârî hutbenin sonunda cemaate şöyle der;"Somuncu Baba bugün burada bize hikmetler saçtı,ululuğunu gösterdi. Fatiha'nın ilk tefsirini hemen herkes anlamıştır. İkinci tefsirini cemaatin bir kısmı anlayabilmiştir. Üçüncü tefsirini anlayan birkaç kişi çıkabilir. Fakat ondan sonraki tefsirler bizim anlayışımızın dışındadır, onları ancak Hazret'in kendisi anlayabilir."

O gün cemaat dağılırken, Somuncu Baba'nın caminin üç kapısından aynı anda çıktığı rivayet edilir. Böylece ermişliği âşîkar olan Somuncu Baba, o günden sonra sokağa çıkmamış bir daha ekmek yapmamıştır.

Şöhreti kısa zamanda etrafa yayılıp,evi ziyaretçilerle dolup taşmaya başlayınca da bu durum meşrebine uygun olmadığından bir gece kimseye haber vermeden Bursa'yı terk etmiştir (KK373).

Somuncu Baba'nın sırrı ortaya çıktıktan sonra önce İnegöl'e oradan Domaniç'e ve orayı takiben de bugün türbenin bulunduğu yere geldiği rivayet edilir." Beyköy halkının o sıralar çobana ihtiyacı vardır. Üstü başı perişan olan bu kişiye köye sığır çobanı tutuyorlar. Ekmekçi Dede o kadar iyi bir insanmış ki ondan memnun olmayan ne insan ne de hayvan varmış. Hiç bir hayvana bağırılmaz, konuşa konuşa götürür getirirmiş. Onun çobanlığında hayvanlar bol süt verir, köyde her şey bereketli olurmuş. Onun çobanlığı sırasında hiçbir hayvan ziyana girmez, dağda da otlasa, ovada da otlasa aç kalmazmış. Gümlerden bir gün çok yağmur yağmış. İneği gelmeyen birisi Ekmekçi Dede'ye ineğinin nerde olduğunu sorarak söylenmeye başlamış. Daha sonra her ikisi de ineği aramaya başlamışlar. Ovaya vardıklarında ineği görmüşler. İnek Ekmekçi Dede'nin karşısında durarak bazı hareketler yapmış. İneğin hareketlerinden bir şey anlamayan inek sahibi Ekmekçi Dede'ye dönüp. Ekmekçi Dede ineğin sahibine ineğin eve vardığında çok dövüldüğünü, biraz ileride kayanın kovuğunda buzağıladığı için eve gelmediğini söylemiş. Bunun üzerine inek sahibi köye doğru koşuyor, bizim çoban ermiş ineklerle konuşuyor diyor. Ekmekçi Dedenin kerametinin görülmesi üzerine Allah'a dua ediyor. Somuncu Baba artık ben sana kavuşmak istiyorum benim ruhumu al diye, Allah'ta duasını kabul ediyor ve orada vefat ediyor (KK371).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları, namaz vakitleri, pazar günleri.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Sınavda başarılı olmak için, 2) Trafik kazalarından korunmak için, 3) Mal ve mülkünün artması için, 4) Malları pazarda kolay satılması için, 5) Haneye bereket gelmesi için, 6) Ehliyet almak için, 7) Mide rahatsızlığının geçmesi için (KK371).

Toplumsal: 1) Yağmur yağdırmak için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak: Eskiden perşembe geceleri mum yakılmaktadır. Sınava girecek olankişiler burayı ziyaret eder, ziyaret sonrasında sınavda başarılı olurlar.

2) Çocuk sahibi olmak için: Çocuk sahibi olmak isteyen kişiler yanlarına bir paket tuz ve ekme alır türbedarlara verirler. Türbedar bunları türbe etrafında dolandırdıktan sonra dua eder. Adak kabul edildikten, yani çocuk dünyaya geldikten kırk gün sonra türbeyi ziyaret etmek gerekir. Kurban adağı yapılmışsa yerine getirilmelidir.

3) Hastalığın tedavisi için: Türbedar Ömer Amcanın eşi mide rahatsızlığına yakalanır. Gitmedik doktor çalmadık kapı bırakmaz hepsi de acil olarak ameliyat olması gerektiğini söyler. Eşi, Ekmekçi Dedenin mezarının başındaki somuna benzeyen kabuktan alır yer ve hastalığından kurtulur."

4) Sınavda başarılı olmak için: Ehliyet sınavına girecek olan kişi türbeye gider oradan toprağı kibrit kutusunun içine koyar, besmele ile alır işi bittiği zaman toprağı yine aynı yerine boşaltır (KK371).

“Benim oğlum Kütahya’ya ehliyet almaya gidecek. Üç defa girmek için başvuru yaptı kazanamadı. Bizde artık oğlanın kazanması için torpil ararken Tavşanlı’da bir arkadaştan duydum Ekmekçi Dede’nin Türbesi’nden toprak alıp keseye koyup cebine koyacaksın, abdest alıp iki rekât Allah rızası için namaz kılacaksın dediler. Eğer çocuklarınız şeytani kalpli ise olmaz uhrevi ise olur dediler. Oğlum bunu imtihan gününden bir gün önce yaptı namaz kılıp, cebine toprak aldı. Oğlum gitti sınavı kazandı.”

5) Sıkıntıdan kurtulmak için: Ekmekçi Dede’nin mezarından alınan toprak yanında taşınır (Şoför, hemen keseyi aldım zatın toprağından başka valla başka hiçbir şey yok dedim. Adam ney bu zat dedi diyor. Somuncu Babanın toprağı dedim diyor.).

6) Ürünleri satabilmek için: Domaniç tarafından, Tunçbilek tarafından, Tavşanlı’ya pazara geldikleri zaman, uğrak yeri olarak somuncu Babanın olduğu yer seçilirdi. Türbe, malları n pazarda çabuk satılsın diye ziyaret edildiği bir mekândır. Satıcılar, mezarın başında bir fatiha üç ihlâs okunduktan sonra satacakları her türlü maldan birer parça mezarın yanı başına koyarlar. Bu şekilde ürünün daha çabuk satılacağına inanılır. Türbeye uğrayıp pazara giden satıcılar, sattıkları maldan bereket görürler ve evlerine helal ekmeğe götürürlerdi (KK371).

7) Kaza ve beladan korunmak için: Türbedar türbe toprağını gelen ziyaretçilere verir ve bu toprağı araçlarında taşımalarını ister.

Ödül ve cezalar: Yatırın bulunduğu alanın yol yapımı için yıkılmaya çalışıldığına ancak dedenin buna engel olduğuna inanılmaktadır ayrıca hazine için yatırı kazanların başına büyük felaketler geldiği anlatılır ve o yüzden yatıra saygı duyulur (KK372).

Kepçe türbeyi kaldırmak için defalarca hamle yapmaya çalışmışsa da kepçenin dişleri kırılmıştır. Kepçeyi kullanan operatör, gece uykuda Dede tarafından sıkıştırılmış, rahatsız edilmiştir (KK372).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Maddenin niteliğini değiştirme (Fırına çamur atıp, ekmeğe olarak çıkarmaktadır.) (KK372).

Felaket musallat etmek (Hazine için yatırı kazanların başına büyük felaketler geldiği anlatılır. Mezarını kaldırmak istenmesi üzerine kazma makinesinin dişlerinin kırıldığı, dozerin çalışmaz olduğuna inanılmaktadır.) (KK372).

Tayy-i mekân ve zaman (O gün cemaat dağılırken, Somuncu Baba’nın caminin üç kapısından aynı anda çıktığı rivayet edilir.)

Bereket getirme (Onun çobanlığında hayvanlar bol süt verir, köyde her şey bereketli olurmuş. Onun çobanlığı sırasında hiçbir hayvan ziyana girmez, dağda da otlasa, ovada da otlasa aç kalmazmış, Fırına çamur atıp, ekmeğe olarak çıkarmakta ve bunlara vermektedir. Bu ekmekleri bir mum ile pişirmiş.)

Cansız varlıklarla konuşma (Ekmekçi Dede ineğin neden gelmediğini sormuş ve inek yavrusunu doyurmak için gelmediğini ifade eder.)

Öldükten sonra kerametler gösterir (Türbenin içerisinde bulunan ve demir çitlerle örülü mezarın kendisine ait olmadığını kendi mezarının türbenin hemen giriş kapısının bulunduğu yerdeki mezarın kendisine ait olduğunu köydeki bazı kadınların rüyasına girerek söylemiştir.)

Yol dar olmasına rağmen üç araba yan yana geçebilmesi ve bu güne kadar hiç kaza olmaması olarak, Ekmekçi Dede'nin koruyucu vasfından bahsedilir.

Halkı felaketlerden korumak (Somuncu Baba'nın toprağı sayesinde otuz senelik şoför olduğum halde bir kurbağa ezdiğimi bilmem)

Türbe-Yatır No:295- Mülayim Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Mülayim Dede (Dede Bâli). Ağırbaşlı, uysal insanların yardımına koşan bir zat olduğu için. Adından da anlaşılacağı üzere hoşgörülü, yumuşak huylu, mülayim insan anlamına gelmektedir.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Tavşanlı. Mülayim Dede Türbesi, Tavşanlı merkezde olup Mülayim Tepe denilen bir tepedir. Etrafı havuzlu çevrili olan bu türbeye üç köprüyle bağlantı kurulmuştur. Türbenin içinde yerler halıyla kaplanmıştır. İçeride iki metfun bulunmaktadır. Bunların ilkinin Mülayim Dede'ye ikincisinin ise eşine ait olduğu tahmin edilmektedir. Çevresi mesire alanı olarak kullanılmaktadır. Yakın zamanda restore edilmiştir.

Mimari yapısı: Türbe sekizgen köşeli olup dışarıdan külah biçimindedir. Duvar örgüsü moloz taş ve asimetrik tuğla hatıllı üç yada bir sıra olarak düzenlenmiştir. Duvar içten sıvalıdır. Taban beton kaplıdır (Çöl, 1992, 22). İçeriye küçük bir kapıdan girilir. Bu kapının üzerinde mermere yazılmış Osmanlıca kitabe bulunmaktadır. Türbenin Osmanlıca kitabesinde şunlar yazılıdır."Sahibi hezihi'l imaretü haccü'-haram, Dede Bâli bin resul, erbea ve işrin ve semane mie". Bu ibareden Dede Bâli'nin hicrî 824/miladi 1421 yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır (Dinçel, 2009,44). Mimari açıdan Beylikler dönemi özellikleri taşımaktadır (Çöl, 1992, 22).

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kendisinin bir asker olduğu rivayet edilir. Asıl adı Dede Bâli olup halk arasında Mülayim Dede olarak tanınmaktadır. Aslen Beyköylü olup Ali Beyler sülalesine mensuptur. Tavşanlı'nın idareci sınıfından olduğu bilinmektedir. Halk arasında Mülayim Dede, Dede-bali olarak da bilinmektedir. Miladi 1394 hicrî 824 şevval tarihinde vefat eden Hacül Haram Dede Bali namı diğer Mülayim Dede, ilçemizin tanınmış ailelerinden, Hacı Arif Oğullarının 10.göbekten dedeleridir. Türbesi Tavşanlı'nın sembolü haline gelmiştir. Ulu cami (dedebali)hamamı, vakıflar tapu kayıtlarında kaydına rastlanmaktadır. Kişiliği hakkında mütemmim bir malumata rastlanmamakla beraber, Arslan Bey, Şaban Dede, Kemal Sultan, Anadolu'da Müslüman Türk

birliğinin Osmanlıların idaresinde toplanması için bilhassa Osmanlıya baş kaldırmak gibi tahriklere kapılmamışlar,bizzat bu havalide, birlik ve beraberliği sağlamak, Anadolu Evliyasının destur verdiği Osmanlıya arka çıkmak için, Germiyanoğunun daha sonra Timur'un Kütahya'yı tekrar 2.Yakup Bey'e teslimi sırasında Timur ordusuna karşı savaşırken öldükleri ve vasiyetleri üzerine buraya gömüldükleri rivayet edilmektedir

Mülayim Dede Şaban Dede ve Ahmet Dede'nin asker oldukları ve burada şehit oldukları anlatılır. "Miladi 1394 hicri 824 Şevval tarihinde vefat eden Hacıül Haram Dede Bali namı diğer Mülayim Dede ilçemizin tanınmış ailelerinden Hacı Arif oğullarının 10. Göbekten dedeleridir (Çoşkun, 1997, 280).

Mülayim Dede'nin Ala Dede ve Karaca Ahmet Dede ile kardeş oldukları rivayet edilmektedir. Bu üç şahsında da mezarları yapılış bakımından bir birine benzemektedir. Bu üç kardeş farklı beldelelere yerleşmişlerdir. Mevlana'nın torunlarındandır.

Tavşanlı'nın simgesi haline gelmiş olan ve halk arasında Mülayim Dede diye ünlenen Dede Bali'nin vefat tarihini Türbesi'ndeki taş kitabeden anlayabilmekteyiz. Tavşanlı'daki en eski Türk eserlerinden biri olan Mülayim Dede Türbesi'nin yapılış tarihi Hicri 814 Miladi ise 1408 tarihidir. Bu tarihi bilgiye istinaden 1408 yılında vefat edip buraya defnedilen Mülayim Dede 14. asrın sonu 15. asrın ilk çeyreğinde yaşamıştır (Kocaman, 2000, 85).

Tavşanlı nahiyesinde kasaba kenarında (Dede Bali,Arslan Beğ,Şaban dede,Hamza beğ);Ayvalı karyesinde (Karaca Ahmed);Dedeler karyesinde (Uzun Kollu Baba) türbeleri vardır (Öztürk, 2000, 92).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hıdrellez gününde Terzi Dedeyi haziran ayında Mülayim Dede ve Şaban Dedeyi topluca ziyaret edilir (KK374).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Yarmaz çocukların uslanması için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Her türlü sıkıntı için: Mülayim Dede'ye her türlü dilek ve sıkıntı için gelir, dua edilir ve adakta bulunulur. 2) Adak için: Adağı kabul olanlar türbeye seccade, havlu, tespih ve para adağı yaparlar. Türbe içerisinde mum adağı da yapılmaktadır (KK375)

Ödül ve cezalar: Türbe ve yatıra tecavüzde bulunmak cezalandırmayı gerektirir, Yunanlı bir askerin başına da aynı şey gelir. "Çeteciler Tavşanlı'ya gelmeyince bir Yunan askeri, kızgınlığından dolayı günümüzde Mülayim Tepe olarak bilinen yerde bulunan Dede Bâli Türbesi'nin mermer kitabesine kurşun sikar. Ancak bu kurşun sekerek askerin ölümüne neden olur." (Tavşanlı Gazetesi, 04.06.2008).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Tabiat kuvvetlerini ve olaylarını istediği gibi yönlendirme, saygısızlıkta bulunan kişilere felaket musallat etmek (Yunan işgali sırasında duvarına mermi sıkan askerin ölmesi) (KK375).

Türbe-Yatır No:296- Sarı Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Sarı Dede. Ona Sarı Dede denmesinin sebebi saçlarının sarıldığından değil Kur'an-ı Kerim'den Müzemmil⁵⁹ Sure'sini okurken yüksek mânâsının etkisiyle korkudan sararan benzi hep böyle kaldığından Sarı Dede denilmiştir (Çoşkun,1997, 289).

Yeri ve Konumu: Moymul/ Tavşanlı. Sarı Dede türbesi Tavşanlı ile Moymul'un sınırı olan yerde Moymul mezarlığında yol üzerinde bulunmaktadır. Mezarlıkta olması hasebiyle çevresinde mezarlar vardır. Mezar içerisindeki çam ağaçları da türbenin çevresinde yer alır.

Mimari yapısı: Türbe yedi köşeli, üzerine piramidal çatıyla örülü beton duvarla inşa edilmiş bir türbedir. Türbe yakın zamanda yapılmış, beş pencere ve bir kapıdan oluşmaktadır. Türbe içerisinde Sarı Dede'nin iki metre uzunluğunda mezarı yer alır. Beton lahitin üzerine ziyaretçiler tarafından bırakılmış eşyalar vardır. Mezarın baş kısmına Kur'an Kerim bırakılmıştır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Sarı Dede Tavşanlı'nın yerlisi olarak bilinmektedir. Tavşanlılı fakir bir ailenin çocuğudur. Bundan dolayı eskiden "bekâr" denilen hizmetçiliğe verilmiştir. Ayrıca Moymul Cami'nin müezzinliğini de yapmıştır. Sarı Dede, zayıf, ufak tefek vücuduna karşın, çok çalışkan olması, temizliği, intizamı ile dikkat çekmesi hele hele büyük küçük herkesi sevmesi onun önde gelen meziyetlerindedir. Mülayim Dede, Sarı Dede ve Balıklı Dedenin kardeş olduğu rivayet edilir.

"Tavşanlıya uzun müddet yağmur yağmamış, ekinler başak vermeden sararmaya başlamıştı. Halk her tarafta yağmur duasına çıkıyor, fakat istenilen yağmur bur türlü yağmıyordu. Son olarak Mülayim tepede yine bir yağmur duası için toplanılmıştı. Halk her tarafta kurbanlar kesiyor, gözlemeler yapıp adak dağıtıyordu. Bu defa birçok yerden, hatırı sayılır derin hocalar katıldı yağmur duasına. Bütün Tavşanlı, Moymul, çevre köyler Mülayim tepede idi. Sarı Dede'yi çağırın olmamıştı. Bekar durduğu ağası ile, hayvanlarına ot aramaya gitmişlerdi. Uzaklardan Mülayime birikenler görünüyordu. Gökyüzü berrak mı berrak. Tek bulut yok. Dikenlerin, çalılarının, çırpıların arasında, kendi kendine konuşmaya başlamıştı. O sırada ona fark ettirmeden dinleyen ağasını unutmuş, kendinden geçercesine şunları söylüyordu;

⁵⁹ Kur'an-ı Kerim, 73 Müzemmil(1-20) ayet.

“Ya Rabbi sen onların kusuruna bakma, gafilidirler, cahildirler ama gene de senin kulundur onlar. Sen onların kusuruna bakma Ya Rabbi, istedikleri yağmuru veriver.” diyordu.

Sarı Dede'nin dudakları her kıpırdadığında, önce bir serinlik, sonra ocak gibi parlak, şeffaf gökyüzünde, yağmur bulutları toplanmaya başlamıştı. Ne garip, bulutlar her taraftan kendi üslerine doğru geliyordu. Derken bereketli, feyizli bir yağmur, çiseleyerek yalnız kendi çevrelerine yağıyordu. Moymul'a doğru yürüdüler. Bulutlar onlarla beraber. Evlerine vardıklarında yağmur iliklerine kadar işlemişti. Mülayimde toplananlar manzarayı görüyor bir mana veremiyorlardı.

Sarı Dede'nin ağası gördüklerini herkese anlatmış, bilahare ona;

“Hocam bu güne kadar sen benim bekarımdın, bundan sonra sen ağa, ben bekar olarak emrindeyim” dedi. Dedi ya, bizim Sarı Dede'in sarı benzinin biraz daha sararmış olduğunu fark edemedi. Ağasından izin istedi. Verilmemesine rağmen ağası ile helâlleşip ayrıldı.

Camiye gitti. Son defa ezan okudu. Hayret, camii ağzına kadar dolmuştu. Halk sanki yağmurdan ıslanmak için Moymul'a gelmişti. Herkes bir tuhaf bakıyordu ona, namaz kılındı. Ama son secde kalkamayan Sarı Dedemiz ölmüştü, ruhunu teslim etmişti. Cenazesine bütün halk katılmıştı. Kabrinin nerde olacağı konusuna ortak bir karar çıkmamıştı. Moymullar vermek istemiyor, Tavşanlı halkı Tavşanlı'ya gömülmesini istiyorlardı. Çare bulundu kabri Tavşanlı ile Moymul'un ortasına gömüldü (Çoşkun,1997, 289).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Pazar günleri, Perşembe akşamı.

Toplumsal ziyaretler / Törensiz Ziyaretler: Dini bayramlarda.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Her türlü dilek için, 2) Sıkıntıdan kurtulmak için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak için: Dileği kabul olanlar dileklerini yerine getirmek için mum yakar ve kapısına maydanoz bırakırlar. Perşembe günleri ve bayramlarda toplu olarak ziyaret edilir (KK376).

Ödül ve cezalar: Evliyanı sözlerini dikkate almayanlar cezalandırılır. “ Sarı İsmail Dede Moymul diye bilinen mahallede bulunan camide imamlık yaparken halkı camiye ve namaza davet etmekte; ancak bu davetine yeterli icabeti elde edememektedir. Bir gün yine, namaz vakti dağdan topladığı alıçları torbasından avuç avuç cemaatin üzerine serper alıçları gören cemaat ise alıçları tutabilmek için birbirleriyle yarışmaya başlarlar ve Sarı Dede bunun üzerine "Ben sizin gönüllerinizi doldurmaya çalıştım; ama siz ona rağbet etmediniz. Ben Allah'ın yemişini toplayıp geldim ve size saçtım, ona adeta saldırdınız, kapıştınız. Kavliniz olsun, fiiliniz olmasın, kazanız olsun,!" diye beddua etmiştir. Tavşanlı halkına göre bu beddua yüzünden Tavşanlılar bir şey gerçekleştirmeye karar

verseler de bu kararlarını hayata geçirememekte, birbirleriyle kavga etseler de gerçekte Sarı Dede'nin bedduasındaki gibi bu kavgalar kansız sonuçlanmaktadır (Duru, 2010, 64).

Sarı Dede halkının zarar görmesini istemez. "Sabah ezanını yanık sesiyle okuyan müezzinin sesi daha evvel fırtına sesi ile uyanmış tüm Moymullular tarafından duyulmuştu ama ne mümkün camiye gitmek soğuk son haddinde imam bile gelmemiştii camiye. Müezzin bekledi, gelen giden yok. Gelmesi gerekenlerin gelmeyişlerinden doğan mahcubiyetin hamili olan müezzin camiden çıkıyor yüzü camiye doğru arka arkaya birçok istikamette gidip geliyor. Yerde bıraktığı ayak izleri camiye namaz kılmağa gelen birçok insan varmış gibi intiba uyanmasını istemişti." (KK377).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra dirilmiş görünme (Geceleri dümbek çalarak diğer dedelere gidip gelme, yaşlı bir kadınla konuşması) (KK377).

İnsanlara doğru yolu gösterme,halka felaket musallat etmek (Yörede kavganın çok olması)

Türbe-Yatır No:297- Balıklı Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Balıklı Dede. Şehit olan gencin babasının balığa dönüştüğüne inanıldığı için

Yeri ve Konumu: Merkez/ Tavşanlı. Balıklı Dede mezarı Moymul taraflarında bugün Balıklı denen parkın içindedir.

Mimari yapısı: Mesire alanı olarak düzenlenen parktaki mezar mermerle kaplıdır. Mezarın baş kısmına Balıklı Dede Ruhuna Fatiha yazılmıştır. Çevre düzenlemesi yapılmış yanı başında balıkların yer aldığı havuz vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Balıklı Dede diye bilinen kişi, aslında oğlu şehit düşen sonrada balıklı havuzunda bir balığa dönüşen gencin babasıdır. Rivayetlere göre oğlu şehit olduktan sonra buradaki balıklardan yaralı balığın kendi oğlu olduğunu öğrenir ve bunun üzerine kendini buranın bakımına adar ve burada vefat eder.

Sarı İsmail'in hizmetinde bulunan Dölek Ana dergâha su taşımak için uzak bir yere gidip gelirmiş. Bu isten çok yorulan Dölek Ana, bir gün Sarı İsmail'in huzuruna çıkarak "Uzaktan su getirmekten çok yorulduğunu, kisin soğukta zor olduğunu yakınlarda su bulunup bulunamayacağını" sorar. O da dışarı çıkarak esasını yere vurur, birden su fışkırmaya başlar. Cebinden çıkardığı büyükçe bir mendili suyun çıktığı yere tıkar, su yavaş yavaş akmaya baslar. Orada bir göl oluşur, sonradan balıklar belirmeye başlar. Bu balıklara gazi balık adı verilir (KK378).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK379).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Dileklerin kabulü için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak: Dileği olanlar mezarın başına gelir duasını eder ve cebinden çıkan parayı atarlar (KK379). Bu şekilde dileğin kabul olduğuna inanır.

Ödül ve cezalar: Balıklı Dede içerisindeki balıklara zarar veren onları yemek için tutan kişilerin felç olduğu söylenir.

Türbe-Yatır Etrafındaki Efsane ve Rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Söylenceye göre hastalığı Sarı İsmail tarafından iyileştirilen Dölek isimli kız Sarı İsmail'in ev işlerini görmesi için babası tarafından evlatlık olarak Sarı İsmail'e bırakılır. Ne var ki ev işlerini yapan Dölek Kız ev işlerini yaparken kullandığı suyu uzakça bir yerden getirmek zorunda kalmakta ve bu sırada çevredeki erkekler tarafından rahatsız edilmektedir. Durumu anlayan Sarı İsmail kerametiyle esasını bugün Balıklı Havuzun olduğu yere vurarak buradan bir su kaynağı çıkarır. Balıklı Havuzun Suyunun Sarı İsmail tarafından asayla çıkarılmasından sonra Dölek Kız uzağa gitmek zorunda kalmaz. Günlerini ev işlerini yaparak geçiren Dölek Kız büyüdükçe güzelleşir ve daha çok dikkat çekmeye başlar. Bu güzellik Sarı İsmail'in öğrencilerinden bir tanesinin de dikkati çekmiş ve ona âşık olmuştur; ancak hocasından utancından ve çekingenliğinden duygularını Dölek Kız'a açamaz. Nihayet Sarı İsmail, derdinden derslerine çalışmayan öğrencisini o günlerde meydana gelen savaştan birine asker olarak gönderir. Gurbete de gitse aşkıdan bir şey kaybetmeyen genç aşkı askerdeki arkadaşlarıyla paylaşır: "Ah, ah! O, şimdi su doldurmaya gitmiştir havuza, ne olurdu Allah'ın şimdi balık olsam o havuz da Dölek'imi görsem." Diye iç geçirirmiş. Nihayet savaş meydanı, ayağından yaralanan genç şehit olmadan yine aynı cümleleri tekrarlamış ve şehit düşmüş. Gencin aşkıdan çok etkilenen arkadaşları savaştan sonra Dölek Kızı ve Sarı İsmail'i görmeye karar verirler ve Savaştan sonra Dedeler Köyüne gelirler. Sarı İsmail'e öğrencisinin şehit olduğunu söylerler, havuzun başına giderek arkadaşları için dua etmeye başlarlar. Tam bu sırada havuzda bulunan balıklardan bir tanesinin kuyruğunun yaralı olduğunu fark ederler. Yaralı balık askerleri takip etmekte, onlar hangi yöne giderlerse balık da o yöne yönelmektedir. Balığın başka bir yöne yöneldiğini gören askerler o yöne döndüklerinde Dölek Kızı görürler. Balık hızla bir askerlerin yanına bir Dölek Kızın bulunduğu yöne gidip gelmektedir. Şaşkınlık içerisindeki askerler ihtiyar bir adama bu balıkları kimin havuza koyduğunu sorar. İhtiyar ise bunu kendilerinin de bilmediğini, birkaç ay önce havuzda görülmeye başladıklarını söyler. Askerlerle ihtiyarın konuşmalarına kulak misafiri olan Dölek Kız ise balıkların nasıl ortaya çıktığını bilmektedir. Söylenceye göre Dölek kız rüyasında kendisine âşık olan

genci görmüş, genç ona “Yarın biz kırk arkadaşımızla birlikte gelip havuza gireceğiz” demiştir. Dölek Kız o günün sabahı havuza gittiğinde ise havuzun balıklarla dolduğunu görmüştür. Kuyruğu yaralı olanın ise sürekli kendisini takip ettiğini gören Dölek Kız rüyasını sadece Sarı İsmail’e ve yakın arkadaşlarına anlatmıştır.

Dölek Kıza âşık olan gencin babası, şehit olduğu için Sadık İsmail’e yeterince hizmet edemeyen oğlunun yerine kendisi hizmet etmek üzere Sarı İsmail’in yanına gelir. Bir süre sonra Dölek Kız ile oğlunun aşkını öğrenen baba havuz başında Dölek kız ile yaralı balığın bakışmalarını izlemeye başlar. Sarı İsmail’e hizmette kusur etmeyen baba, ölünce Balıklı Havuzun yanına gömülür ve Balıklı Dede diye halk arasında anılmaya başlar (KK376).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Hayvanla konuşma, yerden asa ile su çıkartma, tehlike anında kurtarma (Balıklı Dede içerisindeki balıklar savaş sırasında kaybolur savaş bittikten sonra tekrar aynı yere dönerler ve vücutlarında savaşın izlerin görülür)

Cansız varlıkların dirilmesi (Balıkların canlanması)

Don Değiştirme, aşkın balığa dönüşmesi “Oraya giden talebelerden bir tanesi kıza âşık oluyor. Âşık olunca dersleri çocuğun zayıf oluyor. Geri kalıyor arkadaşlarından. Geri geldiği için Sarı İsmail onu o zaman bir harbe gönderiyor. Bu harbe gittiği zaman kendi aşkını bütün oradaki arkadaşlarına anlatıyor. İşte benim yavuklum şimdi pınarın başına varmıştır. Şimdi su dolduruyordur. Ah orda olsam söyle olsam. O harpte çocuk ayağından yaralanıyor. Kan kaybı sırasında arkadaşları etrafına geliyor gene bazen ayıldı zaman oh diyo şimdi yavuklum gelmiştir. Orada balık olsam da o pınarın içinde yüzsem diyor. Kan kaybından ölüyor çocuk kan kaybından öldüğü sıra tabi harp bitiyor. Arkadaşları çocuğun ailesine ve hocasına haber vermek için Tavşanlı’ya geliyorlar. Hocasını bulup sizin öğrenci şehit oldu. Sevdiği bir kız varmış onu da görelim diyorlar. Bugünkü Balıklı göletin olduğu yerde yavuklusunu ile karşılaşırlar. Durumu anlatırlar. Suyun içindeki balıklardan birisi suyun içinden bir kıza bir de arkadaşlarına doğru fırlıyor. Arkadaşları ve yavuklusunu da anlıyor. Çünkü bu balıklar buraya gencin şehit olmasından sonra geliyor. “

Türbe-Yatır No:298- Arslan Bey

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Arslan Bey. İsmi Arslan olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Merkez/ Tavşanlı. Türbe, Tavşanlı merkezdeki Ulu Cami Mahallesi, Bankalar Caddesi, Ulu cami bahçesindedir.

Mimari yapısı: Sekizgen planlı yapıda düzgün kesme taş moloz taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Çatı örtüsü iki kademelidir. Yayvan piramidal biçimlidir. Sekizgen gövde düzgün kesme taş ile başlar altı sıra devam eder üç sıra tuğla hatıllı olarak tekrar bir sıra düzgün kesme taş ve tekrar beş sıra tuğla hatlı üstüne taş araları dikine tuğla örülüdür. İçten sıvalıdır. İç mekân üç

basamakla inilir. Türbenin girişi kuzeydedir Beylikler dönemi sonuna tarihlendirilir. Kitabesi yoktur (Çöl, 1992, 20-21). 1970 yılında Kültür Bakanlığı tarafından onarım görmüştür.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Arslan Bey, Horasan'dan Kütahya'ya gelen oradan da Tavşanlı'ya tayin edilen o zamanın ulemasından olan önemli bir zattır. Arslan Bey Becer (Bicar) Bey'in oğludur. Bazı kaynaklarda Bicar oğlu Arslan olarak geçmektedir. Asker kökenli bir aileden gelmektedir.

Yine Tavşanlı'nın ileri gelenlerinden olan Dede Bâli sülalesinin damadadır. Hz. Mevlana'nın on üçüncü göbekten torunudur. Mevlevilik açısından Türkiye'de Konya ve Afyondan sonra gelen üçüncü merkez olan Kütahya ve Tavşanlıdır. Aslan Bey bir Mevlevî şeyhidir ama daha çok Tavşanlı sancak beyi olarak görev yapmış. Erenlikten çok bey olarak tanınır.

Tavşanlı'daki Ulu Cami ile Kütahya'daki Meydan Cami'ni Arslan Bey yaptırmıştır. Arslan Bey bir Mevlevî şeyhidir ve Arslan Bey'in kızı Devlet Hatun, MülayimDede ile evlidir. Mezarı Tavşanlı Ulucami avlusunda olup kitabesinde ölüm tarihi 830 Hicrî(Miladi 1423) tarihi mevcuttur (Kocaman, 2000, 85).

Vakfiye kaydı yer alan türbe hakkında İ. Hakkı Uzunçarşılı 836 (1432-1433 ve 830 (1426-1427) tarihli iki vakfiye kaydı bulunduğunu belirtir. “ iftihar- ül ümera ve'l ekabir sahibü's s-seyf ve'l kelim Arslan Bey binel merhum Bicar Bey” Kütahya Evkaf Müdüriyeti 260 numaralı evkaf defteri, s.571, H.979

Arşiv belgelerinde Kütahya Vakıfları adlı çalışmada “ Arslan Beğ vakfından olmak üzere senede bir buçuk müdd hinta ile türbedar ve ferraşlık cihetlerine mutasarrıf olan Halil mevt olup... “Kütahya sancağı Sorgun Köyü, Tavşanlı Kazası Bölücek Köyü ve Karahisar Kazası Kızılca Mezrası Arslan Bey vakıf gelirlerinden olmak üzere sende bir buçuk müdd (20 kile) buğday ile türbedar ve ferraşlık görevlerinde bulunan Halil halife vefat etmiştir. Bunun üzerine oğulları Seyyit Hüseyin, Mustafa, İsmail, Seyyit Mehmet müşterek olarak verdikleri dilekçede babalarının görevlerini kendilerini vermelerini istemişlerdir. Vazifelerini kusursuz yaptıkları ve tembellik yapmadıkları sürece görevde kalmaları ancak eksiklik ve tembellik göstermeleri halinde görevin başkalarına verileceği arz edilmiştir (Dadaş vd, 2000, 120).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe günü.

Toplumsal ziyaretler/ Törensel Ziyaretler: Arife günleri ikindi namazından sonra ve bayram günü sabah namazından sonra ziyaret edilir (KK381).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek ve sıkıntı neticesinde gidilir (KK380).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Dilek için: Türbe’de yatan zata selam verilip alındıktan sonra dua edilir, dilekler dile getirilir, Kuranı Kerim okunur.

Ödül ve cezalar: Rahatsız edilen evliya, veli veya şehitler kendilerini rahatsız eden kişileri bir şekilde uyarırlar. Bu rahatsızlığın sebebi fiziksel olarak olabildiği gibi manevi de olabilmektedir. Arslan Bey Türbesi’ninin yakınlarında oturan kadın başından geçenleri şöyle anlatır: Fevzi Paşa İlkokulu’nda öğretmenlik yapan Samiye Hanım, Fevzi Paşa Okulu’na giderken türbe ile caminin arasındaki yoldan geçerken önüne bir zat çıkıyor. İhtiyar:

-Kızım senden bir ricam var

-Amca sen kimsin?

O da tebessüm ederek diyor ki ben şuranın sahibiyim.

Ben Arslan’ım diyor.

Tabi birden sanki hakikaten canlıymış gibi intiba uyandı bende diyo, hani ölmemiş hayatta olan bir insan gibi türbedar gibi geldi bana.

Burdan geçme diyor. Kadınların bazıları abdestsiz dolaşiyor. Burası mezarlık olduğu için sen geçerken kabirdekiler sıkıntı çekiyor diyor (KK381).

Türbe-Yatır No:299- Terzi Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Terzi Dede. Mensup olduğu ordunun terzisi olduğu için bu ad verilmiştir.

Yeri ve Konumu: Tavşanlı. Şehir Merkezi Türbenin yemekhanesiyle birlikte oturduğu alan 45 m2 civarındadır. Terzi Dedenin medfun olduğu kabrin boyu 10 m.dir. Yatır mermerle kaplıdır, başucunda mermer işlemeden bir sarık bulunmaktadır. Yatırım içinde bulunduğu yapı dikdörtgen şeklinde olup, çevresi ağaçlandırılmıştır.

Mimari yapısı: Dikdörtgen yapıda kesme taşlarla yakın zamanda inşa edilmiş türbe balık sırtı tavanla örtülmüştür. İçten sıvalı türbenin hemen bitişiğinde yemekhanesi yer alır. Türbe içerisinde mermer kaplı mezar üzerinde tokmaklar vardır. Hemen yanı başında Çukurköy Belediyesi tarafından yapılmış Dede Pınarı adlı çeşme yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Peygamber efendimizin terzisi olduğu sanılmaktadır. Dede, genç yaşta Tavşanlı’da şehit düşmüş bir askerdir, ayrıca mensup olduğu ordunun terziliğini yaparmış, bunun içindir ki ismine Terzi Dede denilmiştir (KK381).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hidrellez gününde Terzi Dede ve haziran ayında Mülayim Dede ve Şaban Dede topluca ziyaret edilir (KK378).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Sünnetin uğurlu olması için, 2) Zeki olmak için, 3) Mutlu bir evlilik başlangıcı için, 4) Çocuk sahibi olmak için, 5) Askerden sağ salım dönmek için, 6) Huysuz olan süt vermeyen ineğin uslanması, sütünün artması için, 7) Yaramaz çocuklar için,

Toplumsal: Kuraklığın olduğu zamanlarda halk yağmur duasına gelir.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hastalıkların tedavisi için: Tokmak denen ağaç parçasıyla gelen ziyaretçinin sırtı sıvazlanır, bu uygulama üç defa sağdan sola yapılır, Salatan Tüncina duası okunur ve gelen ziyaretçi için dua edilir.

2) Düğün: Düğün esnasında gelin ve damat yatıra gelir dua eder, bunun yanı sıra düğün konvoyları da buradan geçerler, bu uygulamanın amacı ise; mutlu bir evlilik dilemek içindir. Halk yapılan bu uygulamayı Terzi Dedenin uzun yaşamasına bağlamaktadır.

3) Çocuk sahibi olmak için: Üç Cuma ile üç salah arasında türbe ziyareti yapılmaktadır. Yatıra adak ise bu dua esnasında yapılır. Dilek sahibi, türbedar tarafından yatırım etrafında üç sefer dua ederek dolaştırılır, okunan dualar bilindik sure ve dualardan oluşur.)

4) Yağmur duası için: Halk arasında para toplanır, hayvan alınır ve adak yapılır. Öncelikle kazanlarla keşkek pişirilerek halka dağıtılmış ancak bu uygulama kaldırılmış onun yerine adağın etinden yemekler yapılarak dağıtılmaya başlanmıştır. Halk bu merasim sonucunda her zaman dualarının kabul olduğuna inanır ve her defasında yağmurun yağdığı söylemektedir (KK378).

5) Sağdırmayan hayvanlar için: İneği süt sağdırmayıp tepenler, hayvanın yularını buraya getirirler, burada bulunan ardıç tokmak ile sıvazlanır ve bu şekilde hayvanların huysuzluğunun giderileceğine inanılır. Aynı uygulama yaramaz çocuklar için de yapılır.

6) Hastalığın tedavisi için: Hasta, türbedar tarafından yatırım etrafında üç sefer dua ederek dolaştırılır, okunan dualar bilindik sure ve dualardan ibarettir, ayrıca şifa bulmak için buraya gelen hastalar, yatırda bulunan ve Terzi dedeye ait olduğu sanılan iki asa ile asalanmaktadır. Asalanan kişiler tüm dert ve kederlerinin bu işlem sonucunda kurtulurlar.

Ödül ve cezalar: Terzi Dede Türbesi'nin etrafına oturan kişiler namaz kılmadan yatarsa o gece Terzi Dede tarafından uyutulmazlar. Türbede yatan şahısların şuna dikkat ettiğine inanılır: "Emri bil maruf nehyi anil münker" (iyiliği tasvip etmek, kötülükten kaçınmak) şeriatın ve dinin emirlerinin yerine getirilmesini isterler (KK380).

Türbenin yapısında değişiklik yapmak isteyen kişiler uyarılır ve bu düşüncelerinden vazgeçerler. “Nazmi Sarı adlı kişi mezarın boyunu değiştirmek ister, o gece rüyasında Terzi Dede’yi görür ve Terzi Dede, onu uyarır.” (KK380).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra dirilmiş görünme(Türbe yapılırken insanlara konuşması), tehlike ve felakete maruz kalanları kurtarma, tabiat olaylarına hükmetme (Yağmur yağdırma)

Türbe-Yatır No:300- Şaban Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Şaban Dede. İsmi Şaban olduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Çukurköy/ Tavşanlı. Şaban Dede, Çukurköy’e iki km. Tavşanlı’ya ise dört km.dir. Türbe, Kütahya-Tavşanlı karayolunun sağ tarafında bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Türbe, 9 m’lik bir alana kurulmuştur. Türbenin çevresi ağaçlandırılmıştır ve mesire yeri olarak kullanılmaktadır. Çevresinde yerleşim yeri yoktur. Türbe giriş kapısının önünde bir ağaç bulunmaktadır.

Mimari yapısı: Türbe yedi köşelidir ve kesme taş duvarlı, kiremit çatılıdır. Yatırım muhafazası sağlanarak restore edilmiştir. Türbe içinde bir adet mezar bulunmaktadır. Mezarın üzerine puşide ve namazlağı serilmiştir. Mezarın hece taşına tespihler asılıdır. Yerler halıyla kaplanmış giriş kapısının hemen sol tarafındaki dolapta Kur’anı Kerimler ve ziyaretçilerin kullanması için eşarplar yer alır. Çatı kısmından aşağıya ışıklandırma yapılarak düzenlenmiştir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Tarihi kayıtlarda bilinmemekle birlikte Anadolu’nun fethinde katkısı olan Anadolu erenlerinden olduğu bilinir. Şaban Dede’ye dertlerine şifa bulmak için gelen yaşlı kadın Şaban Dede’yi şu şekilde tanımlar: Orta boylu gara yağız bir delikanlıdır.

Şaban Dedenin aslen nereli olduğu bilinmemektedir, halk arasında Terzi Dedeyle kardeş olduğu söylenmektedir. Mülayim Dede ve Şaban Dedenin kardeş olduğu sanılmakta ve bu kişilerin Tasavvuf erbabı insanlar olduğu bilinmektedir.

Fevzi Çoşkun, Tavşanlı’da Zaman adlı çalışmasında Şaban Dede’nin kimliği hakkında sorulan sorulara hep rivayetten ibaret olduğunu söylediği akşamı Şaban Dede rüyasına girerek, kendisini mükemmel bir şekilde tanıttığını söyler. Çalışmasında Anadolu’nun gerçek mimarlarından olduğunu, Anadolu’nun Türkleşmesinde aşiretlerin başında liderlik ederek buraları yurt edinmelerini sağlayan bir derviş olarak tanıtır (Çoşkun, 1997, 288).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Yatırlar genellikle perşembe gecesi ziyaret edilir, cuma akşamı (Perşembeyi Cumaya bağlayan akşam) Önceden her Perşembe bütün halk dedeye duaya gidermiş günümüzde ise bu adet yok denecek kadar azdır (KK382).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hidrellez gününde Terzi Dede ve haziran ayında Mülayim Dede ve Şaban Dede topluca ziyaret edilir

Eskiden şenlik hasat zamanının sonu, yani eylül ayı içinde düzenlenirken son zamanlarda Haziran ayı başlarında “Şaban Dede Leblebi ve Bahar Şenliği adı altında düzenlenmektedir.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü rahatsızlığın tedavisi için, 2) Çocuk sahibi olmak için(KK382).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Asa ile sıkıntısı olan kişiler dertlerinden kurtulur.

Uygulamalar: 1) Dede hayrı için: Şaban Dede de her sene halk tarafından kökü asırlara dayanan bir şenlik yapılır, Bu şenlikler 2004 yılından itibaren Şaban Dede Leblebi Bahar Şenlikleri adı altında düzenlenir. Şenlik zamanı yaşlılar mevlit okurlar gençler ise eğlenirler. Halkın bir tarafta eğlenmesi bir tarafta dualar etmesinin de bir inancı vardır onlar; Şaban Dedenin hem eğlenmeyi sevdiğine hem de okumayı sevdiğine inanırlar.

2) Sıkıntılardan kurtulmak için: Yatır etrafında dua esnasında üç kere dönülür, Şaban dedeye ait olduğuna inanılan asa ile yatıra gelenler asalanır aynen Terzi dedede de olduğu gibi burada da bu uygulamayla dert ve kederlerden kurtulunacağına inanılıyor.

Ödül ve cezalar: Mehmet Ali Bey'in ailesi de Mehmet Ali Bey'den onları Şaban Dede'ye götürmesini istemişler. Mehmet Ali Bey işlerinden dolayı götüremeyeceğini söyleyerek biraz da bu zat hakkında kötü kelimeler kullanmış. O günün gecesi rüyasında bu dede onun üzerine gelmiş. Mehmet Ali Bey ne dua edebilmiş ne de bağırabilmiş. Bir süre bu hal içinde kaldıktan sonra bağıra bağıra uyanmış.

“Şaban Dede Türbesi'ne izinsiz giren bir küçük kızı uyarır (KK381).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra dirilmiş görünme (Fevzi Çoşkun'a rüyada kendisini tanıtmaması), zor durumda kalana yardımda bulunma (Kıbrıs harbinde Türklere yardım etmesi) “Taş ocaklarına giderlerken o zaman Kıbrıs Hadisesi oldu 1974'te. Sabah namazından çıkmış taş ocağına giderken o söyleyen şahsın babası demiş ki Şaban Dede'ye uçak indi. Şaban Dede savaştan geldi. Şaban Dede'ye uçak indini gördüm.”

Türbe-Yatır No:301- Kurt Dede, Bahçer Ardı Dedesi vd.

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kurt Dede, Bahçe Ardı Dedesi,Müsem Çamı Dedesi. Kurtları kontrol edebilmesi, onları hükmü altına alması; kurtları uysallaştırma gücüne sahip olduğu için “Kurt Dede” adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Göbel/Tavşanlı. Göbel kaplıcalarının 250 metre kuzeyinde yer almaktadır. Göbel Köyü’nde yer alan diğer ziyaret yerleri ise; Bahçe ardı Dedesi, Müsem Çamı Dedesi türbeleridir. Kurt Dede Türbesi’nin elli metre aşağısında dilek ağacı bulunmaktadır

Mimari yapısı: Kurt Dede, sonradan türbe haline getirilmiştir. Türbe tam olarak inşa edilmemiş, tuğlalarla örülmüş ve bırakılmıştır. Türbeye ne kapı ne de pencere takılmıştır. Yatır diğerlerinden farklıdır. Başucunda betondan yapılmış bir taş vardır. Dede’nin medfun bulunduğu yer yüksek yapılmamış aksine yattığı yer zeminden daha aşağıdadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kurt Dede’nin yaşadığı devirde medreseler açan, Türk İslam medeniyetinin kalıcı etkilerini gösteren Demircili Kurt Dede’nin kendisi veya buralardaki halifelerinden olduğu söylenmektedir. Kurt Dedeyi tarihte önemli bir yeri olan Caka Bey’in ziyaret ettiği rivayet edilir (KK383).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK383).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek ve sıkıntı sonrasında ziyaret edilir (KK383).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak için: Kurt Dede Türbesi’nin elli metre aşağısında kadın ve erkeklerin mendil bez bağladığı bir dilek ağacı vardır. Bu bir ardıç ağacıdır. Yine bu türbenin yakınlarında bulunan pınardan içmek için su alınır. Halk arasında bu suyun şifalı olduğuna inanılır. Gözleme ve adaklar yapılarak dualar edilir. Müsem Çamı dedesinde bahar yaylarında genellikle çalgılı eğlenceler düzenlenir (KK383).

Ödül ve cezalar: Kurt Dede’nin bulunduğu yerden hiçbir şey alınmaz (KK383).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Kurt Dede Türbesi'nin olduğu yerde köyün kadınlarının önüne bir ihtiyar çıkar. Sen niçin buradasın seni niçin buraya gömdüler diyorlar? Yaşlı adam, ben senelerdir kurtlarla zikir yaptım, bu yüzden bana Kurt dediler, bu yüzden beni de buraya gömdüler diyor. KK383).

Efsanelerdeki motifler: Vahşi hayvanları evcilleştirme (Kurtları itaat altına alması) hayvalarla konuşma (Kurtla konuşması)

Türbe-Yatır No:302- Köse Kalfa

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Köse Kalfa. Osman Gazi'nin yakın arkadaşlarından biri olan Harmankaya Tekferu Köse Mihal'den hareketle bu isim verilmiştir. Dinçel'e göre bu türbe makamdır, Köse Mihal'in türbesi Bilecik'in İnhisar Nahiyesinde (Dinçel, 2003, 52-53).

Yeri ve Konumu: Yeniköy/ Tavşanlı. Bu türbe, Tavşanlı-Harmancık karayolunun 18. km de yol üzerindedir. Çamlık içerisindeki türbe ve çevresi ziyaret ve mesire alanı olarak kullanılmaktadır

Mimari yapısı: Üstü kiremit çatılı, dört köşe, kapısız (pencere şeklinde küçük bir kapı) bir yapıdır. Yöre halkı, girdiği bir işte sebat etmeyen kişilere “Köse Dede'nin kapı tutmadığı gibi” diyerek alaya alırlar. Buna nazire olarak, Türbesi'ne kapı yapmazlar. Sözlük anlamında da olduğu gibi “Kapı tutmamak”; kapılandığı, hizmetine girdiği yerden ayrılmak zorunda kalmak olarak değerlendirilir yöre köylülerince. Yatırın üzeri seccade ve yeşil bir örtüyle örtülmüştür. Türbe yakın zamanda onarım görmüş, betonla sıvanmış ve ön tarafa doğru genişletilmiştir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda hazırlanan Osmanlıca bir haritada Derben ve Yeni Köy yakınlarında Köse Halife Tekkesi'nin varlığı gözükmektedir. Burası günümüzde halkın “Köse Kalfa” diye bildiği yerdir. “Halife” ismi zamanla halk ağzında “kalfa” ya dönüşmüş ve buraya Köse Kalfa adı verilmiştir (KK384).

Akademisyen ve yetkili uzmanların görevli olduğu Kültür ve Turizm Bakanlığı-Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 04.09.2003 gün, 2520 sayılı kararı ile “korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilen Köse Mihal Türbesi'nin” aynı kurulun 29.04.2005 gün 381 sayılı kararıyla Kütahya İli Tavşanlı İlçesinin 'Derbent Köyü sınırları içinde kaldığına' karar verilmiştir. Yöre köylüleri, türbenin 'Köse Mihal'e ait olduğuna', bir savaş sırasında şehit düşerek aynı yere gömüldüğüne yüzlerce yıldır inanır.⁶⁰

⁶⁰ <http://www.recepaydogdu.com/derbent-koyunun-onemi.html>

İnhisar-Harmanköyde Köse Mihal'e ait saray yerinin bulunduğu tepeye Çırağın Sarayı denildiği gibi Derbent Köyündeki Köse Mihal'in Türbesi'nin bulunduğu yere 'Köse Kalfa'denilmektedir. Ahi teşkilatlanmasındaki rütbelere olan 'çırak ve kalfa'adının Köse Mihal ile birlikte anılması ilgi çekicidir; fakat yapılan araştırmalar sonucu bu türbede medfun olan kişinin Köse Mihal değil Köse Hasan Dede olduğu ispat edilmiştir, İşte bu türbedeki şahsın belgelerle ortaya konan gerçek kimliği şöyledir;

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda hazırlanan Osmanlıca bir haritada Derben ve Yeni Köy yakınlarında Köse Halife Tekkesi'nin varlığı gözükmektedir. Burası günümüzde halkın "Köse Kalfa" diye bildiği yerdir. "Halife" ismi zamanla halk ağzında "kalfa" ya dönmüş ve buraya Köse Kalfa adı verilmiştir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları (KK384).

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Eylül ayı içerisinde(KK384).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Onun mertliğine saygı duyan yöre köylüleri de, çocukları onun gibi bir erkek olsun diye, 2) Yeni evli ve hamile gelinlerin huzurlu olması için, 3)Sünnetin hayırlı uğurlu olması için, 4) Huysuz çocukların iyileşmesi için(KK384).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Tören için: Köse Hasan Dede Türbesi'nin olduğu yerde, her yıl Eylül ayında festival yapılır. Bir gün önce kadınlar oraya giderler ve keşkek pişirmek için hazırlık yaparlar. Ertesi gün kadınlı erkekli bütün köy orada toplanır. Diğer köylerden de gelenler olur. Hep birlikte yemek yenir. O gün akşama kadar orada eğlenceler düzenlenir, bazı yıllar mehter takımı da gelir. Adak adanır. Şenliğe gelenleri orada görevli olan bir kadın asalar ve dua okur, bunun karşılığında ise para alır (KK384).

2) Onun mertliğine saygı duyan yöre köylüleri de, çocukları onun gibi mert bir erkek olsun diye, yeni evli ve hamile gelinleriyle, sünnet olacak oğullarını bugün bile türbeye getirirler.Türbe etrafında üç kez dönerler ve aynı şekilde huysuz olan çocuklar da buraya getirilir (KK384).

3) Adak için: 1910'lu yıllara kadar Yeniköy ve Derbent köyleri kadınlarının buraya hayvanlarını getirip kestikleri, yemekler yiyip eğlendikleri, bilinmektedir.

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra dirilmiş görünme (Türbe içerisinde ışık görülmesi) "Yeni Köy'deki dedelerin eskiden birbirlerine gelip gittiğini söylerler. Işık halinde birbirini ziyaret ettiğini söylerler." (KK384).

Türbenin kapı kabul etmemesi (Kapı takılmak istense de kapı tutmaz) (KK384).

Türbe-Yatır No:303-Âlâ Sultan

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Âla Sultan (Bâla Sultan). Diğer velilere nazaran daha yüce bir makamda olduğu için,

Yeri ve Konumu: Kayaarası Köyü / Tavşanlı. Türbe, Tavşanlı-Tunçbilek kara yolundan iki kilometre içerideki Kayaarası köyün de bulunmaktadır. Türbe, söylendiğine göre Alâ Sultan'ın soyundan gelen bir mezarlığın içinde yer almaktadır. Köy mezarlığının içerisinde girişte yer alır. Çevresinde çam ağaçları vardır. Türbe geniş bir alanı kaplar.

Mimari yapısı: Daha önceleri bakımsızlıktan harabeye dönen Alâ Sultan türbesi sonradan inşa edilmiştir. Dikdörtgen bir yapıya sahip olan türbede iki de pencere bulunmaktadır. Türbenin ön tarafına şadırvan şeklinde dört yanı açık bir yapı inşa edilmiştir. Türbe içeriden ve dışarıdan çimento ile sıvalıdır. Türbenin tabanları halılarla kaplanmış ve oldukça bakımlıdır. Türbenin içerisinde dört adet sanduka yer almaktadır. Bunların ilki bilindiği üzere Alâ Sultan'a aittir Diğer sandukalar ise Sefer Dede, İsmail Dede ve Süleyman Dede'ye aittir. Dört sanduka da yeşil bir kumaştan kaplanmış üzerleri ise Arapça yazılı seccade tarzı bir örtüyle örtülmüştür.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Âlâ Sultan Kayaarası köyüne gelmiş ve ocağını burada yakmıştır. Yöredeki göçer oğuz boylarını eğitmiştir. Âlâ Sultan Ahmet Yesevî'nin Anadolu'ya gönderdiği alperenlerdendir (KK385).

Şeyh Adil, 1240'lı yıllarda zaviye şeyhliği yapmıştır. Şeyh Adil'den sonra, sırasıyla Sefer Dede (1338) Süleyman Dede (1428) ve İsmail Dede (1514) yıllarında zaviye şeyhliği yapmışlardır. İsmail Dede'nin beş oğlu olmuştur. Bunlar: Ahmet, Hüseyin, Hasan, Süleyman ve Mehmet'tir. Bunların sülalesi Kadioğulları olarak devam etmiştir.

Osmanlı arşiv belgelerine göre Şeyhler köyünde yıllık bedeli 14 para 664 kuruş olan "Şeyh Adil Vakfı" ile vakfedilmiş bir cami bulunmaktadır.

Kayaarası Köyüne daha önceki adı Âlâ Sultan burada yerleştiği için kendisine izafeten Şıhlar Karyesi (Şeyhler Köyü) denilmiştir. Kayaarası köyünün ilk yerleşme yeri Eski Köy denilen mevkidir. Eski Köy dibektaş ve kaldırım mevcuttur. Ayrıca Kayaarası Köyü Bursa- Kütahya-Eskişehir hattında kervanların gelip geçtiği tari yol üzerinde bulunduğundan bir derbent bir mola yeri konumundadır.

Âlâ Sultan ile Ayvalı Köyündeki Karacaahmet ve Külhattı sonundaki çamlıkta bulunan Gaip Dede kardeşidir (KK426).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zamana bağlı olmadan.

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Güz veya ikbaharda (Mayıs sonu veya Haziran başı)

Ziyaret sebepleri:

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Tören için: Kütahya ili Tavşanlı ilçesi, Kayaarası köyünde yatmakta olan Bâla Sultan'a sadece köyün kadınları ziyarete gider. Türk inanç sisteminde Umay'un kadınlar ve çocukların koruyucu ruhu olduğu bilinmektedir (Kalafat, 2002, 143). Kayaarası'ndaki Alâ Sultan Türbesi'nde son güz veya ikbaharda (Mayıs sonu veya Haziran başı) olmak üzere sadece kadınların toplandığı günler vardır. Yılın bu iki gününde yapılan toplantılarda daha önceden keşkek yapılmış, ama şimdi bu bir araya gelişlerde sadece şeker dağıtılır. Bu toplantılara sadece köyün hanımları değil civar köylerden gelen kadınlarda katılır. Birbirini tanıma amaçlı yapılan toplantılardır ve bu toplantılarda Kuran da okunur (KK385).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Su üzerinde yürüyerek hayvanlara yem götürmüştür "Rivayete göre yaşadığı dönemlerde Şeyhler Köyü merkezi bir yer olduğu için Pazarçamı mevkinde Pazar yeri kurulmuş, pazarın olduğu gün çok şiddetli bir yağmur yağar ve pazar alanını sel alır. Pazar alanı bir ada gibi suyun ortasında kalır. Sel günlerce çekilmediği için insanlar ve hayvanlar aç kalır. Bunu gören LÂlâ Sultan, keramet gösterip suyun üzerinden yürüyerek insanlara ve hayvanlara yiyecek götürür. Bu kerametinden son derece hoşnut olan halk LÂlâ Sultana " Sen sultanların Alasınsın" diyerek onu över. Böylece o günden bu güne halk arasında Âlâ Sultan olarak bilinir. " (KK386).

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra dirilmiş görülme (Diğer dedelerin geceleri dümbek çalarak Sarı İsmail'le haberleşmesi), su üzerinde yürüyebilme, ölüm anını bilme (Öleceği anı bilmiş ve kabre kendisi yatmıştır)

Türbe-Yatır No:304- Gaib Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Gaib Dede. Burada bir yatır bulunmazken kerametleri sonucunda etrafi çevrildiği için, Kayberen (kayıp eren) (Bayat, 2007, 228). kültürden hareketle bu ad verilmiştir.

Yeri ve Konumu: Tunçbilek/Tavşanlı. Gaib Dede Türbesi, Tunçbilek'in girişinde Merkez Mahallesi (İlet Mahallesi)'nde bulunmaktadır. Küçükilet köyü'nün hemen üst kısmında yer alır. Yakın zamana kadar burada yatır olduğu bilinmiyordu ama kerametinin görülmesi üzerine buraya dört köşeli, fayansla kaplı ve her dört yüzü parmaklıkla kaplı bir kısım bulunmaktadır. Yatıra ait olduğu bilinen bir kitabe bulunmaktadır. Yatırın kitabesinde okunabilenler aşağıda yer almaktadır;

“Gaib Dede Türbesi'nin hemen alt tarafında duran ve üzerinde Osmanlıca yazılar bulunan mezar taşı, çoban İbrahime aittir. Mezar taşında bulunan bu yazıların büyük bir kısmı silinmiş olup okunmamaktadır. Okunabildiği kadarıyla başlangıçta “Fa'lem ennehula ilahe” (Bil ki Allah'tan başka ilah yoktur) diye başlayan ve Muhammed süresinin 19. ayetini içeren bir ayet bulunmaktadır. Yazının en alt kısmında ise İbrahim yazısı ve 1187 tarihi okunmaktadır. Bu hicrî tarih, miladi 1773 yılına tekabül etmektedir. Yani Çoban İbrahim'in vefat tarihi (üçüncü Mustafa Dönemi) 1773'tür.Çoban İbrahim bundan 230 yıl önce vefat etmiştir.” (Dinçel, 2003, 60) Galip Dede'nin çevresinde ağaçlar küçük küçük bir koru oluşturmuştur. Burası mesire yeri olarak da kullanılmaktadır.

Mimari yapısı: Bina yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Gaip Dede, Horasan erenlerindedir. Gaip Dede'nin Kayaarası köyündeki Alâ Sultan ve Ayvalı köyünde Ahmet Dede'ile kardeş olduğu söylenmektedir. Gaib Dede'nin doğum tarihi hakkında bir bilgi yoktur. Yatır, İlet Mahallesi'ndeki bir çoban tarafından bulunmuştur (KK387).

Gaip Dede yaşlı bir kadın tarafından şöyle tasvir edilir: Beyaz uzun boylu ak saçlı... (KK388).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler/ Törensel Ziyaretler: Gaib Dede Türbesi'nin çevresinde ilkbaharda (mayıs-haziran aylarında) ve sonbaharda (eylül-ekim aylarında olmak üzere yıllardır süren bir gelenek şeklinde piknik düzenlenir (KK388).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek ve sıkıntı için, 2) Çocuk sahibi olmak için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar :1) Tören için: Gaib Dede Türbesi'nin çevresinde ilkbaharda (Mayıs-Haziran aylarında) ve sonbaharda (Eylül-Ekim aylarında) olmak üzere yıllardır süren bir gelenek şeklinde piknik düzenlenir. Eskiden bugünlerde orada yemek yapılırken şimdi yiyecekler evden gider mutlaka hayvan kesilir. Herkes en güzel kıyafetlerini giyinir, oraya gider. Mevlüt okunur. Asalama yapılır. Yaşlı bir kadın elinde bir asa ile üç ihlas suresi okur. Bu duaların her birini okurken elindeki asayı başucundan başlayarak aşağı doğru asalanın üzerinde gezdirir. Bu işlem toplam üç kez

tekrarlanarak asalama biter. Çocuğu olmayanlar, şifa arayanlar Gaib Dede'nin baş ucundaki topraktan yer. Dileği alanlar, adak adar ve adağı gerçekleşince Gaib Dede'de kurban kesilir (KK388).

Ödül ve cezalar: Tavşanlı Gaip Dede etrafındaki ağaçların kozalakları toplanmaz eve görülemez götürülürse o akşam Gaip Dede'nin gece eve gelerek emanetini istediği söylenir (KK388).

“ Dönüşte oradan kozalak toplayarak, etene koymuş gelmiş eve bırakmış bunları. Babamda tabi işletmede çalışıyor o zaman gece saat 12'de babam işe gidiyor. Kapı çalma başlıyor. Annem diyor bu adam gitti ama neden geri geldi bir şey mi unuttu filan diyor. Bir aç bak., bakıyor, böyle beyaz saçlı dikiliyor annemin karşısına avludan çıkıyor annem, aldın emaneti yerine bırak demiş kaybolmuş.Oğün bu gündür bi tek kıymını almadım ondan diyor (KK388).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Öldükten sonra dirilmiş görülme (Mezarının yerini göstermesi, ziyaretine gelmelerini söylemesi), kişileri yola getirme (Ağaç kesenleri, kozalak toplayanları, yasakları ihlal edenleri cezalandırır), halka felaket musallat etmek (Hayvanlarına yeşillik kesen köylünün hayvanları ölür),

Türbe-Yatır No:305- Kemal Sultan

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kemal Sultan. Evliyalar yaşadıkları olaylar neticesinde ad alırlar. Kemal Sultan ismini de şu olay neticesinde alır: Kemal Sultan'ın İnegöl'ün Babasultan Köyü'nde bir hocası olduğu, arada sırada onun yanına gelip gittiği, bunlardan birinde köye gelirken üzerine bindiği geyik nedeniyle hocası “Sultan” lakabını takmıştır. Kurt Baba'nın kurtlara hükmettiği gibi Kemal Sultan'ın da İnegöl'deki Geyikli Baba'dan el alıp çevredeki geyiklere hükmettiği, geyikler ile savaşımlara gittiği de rivayet edilir (Çoşkun,1997,286).

Yeri ve Konumu: Aliköy/ Tavşanlı. Türbe, Tavşanlı'ya bağlı Ali Köy'dedir. Türbeye önden bakıldığında eve benzer bir yapı görünür. Yol kenarında köy çeşmesi, cami, yolun karşısında da evler yer alır. Türbe bahçe kapısı kemerli olarak tuğladan yapılmış ve türbeye, Kemal Sultan Türbesi levhası yazdırılmıştır.

Mimari yapısı: Türbe; sekizgen planlı, kubbeli ve kubbe üzerinde çatı inşa edilmiş bir yapıdır. Türbede Kemal Sultan'dan başka eşinin ve çocuğunun da sandukası vardır (Duru, 2010, 65). Yapıya ilk girildiğinde bir oda karşımıza çıkar, asıl türbeye ise bu odanın içindeki küçük yeşil bir kapıdan geçilir. Kemal Sultan'ın medfun olduğu yapı sekiz köşelidir. Yatır, yüksekçe ve üzeri ayet yazılı bir bez ile örtülmüştür. Sanduka üzerinde ve baş tarafında Türk bayrağı asıdır. Türbenin odaya bakan bir penceresi bulunmaktadır. Burada da Kemal Sultan'a ait olduğu bilinen bir külah süngü ve asa bulunmaktadır. Ayrıca yine bu odada geyik boynuzları ve bir para kasası yer alır. Caminin yanında bir bahçe içerisinde bulunan türbenin sağ tarafında yemek pişirilen bir yer ve türbe ve yemekhane arasında da dikili bir mermer bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Adı: Kemal

Unvanı: Sultan

Cinsiyeti: Erkek

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kemal Sultan, Horasan erenlerindedir.Süleyman Şah'ın Anadolu'ya yerleştiği Türkmenlerin başında gelenlerdendir (Çoşkun,1997,286). Kemal Sultan'ın, Afyonkarahisar'daki Karaca Ahmet Dede'nin ve Ayvalı Köyü'nde Ahmet Dedenin kardeşi olduğu söylenir. Ali Köy'ünü onun kurduğu rivayet edilir. Halkın gözünde Allah dostu olan ulu bir zattır. Kitabesinde ismi ve ölüm tarihi yazmaktadır.

Evliya-ü menzildir beyim bunda zulüm olunmaz

Burada zulüm eyleyenin ahiri hayr olunmaz

Kemal Sultan, Aliköy civarına gelir, etrafındakiler buraları beğenmezler, “Böyle yerlere köy konmaz” derler. Çevresindeki toprağı, ağacı, taşı, kurdu kuşu inceleyen Kemal Sultan buraya “Ala köy olur” der. Elindeki asa ile köy kurulacak yere bir çok işaret eder. Her işaretin yeri kazılır, her taraftan su kaynar. Kemal Sultan dergâhını kurar, hastalarını iyileştirir (Çoşkun,1997,286).

Kemal Sultan'ın İnegöl'ün Babasultan köyünde bir hocası olduğu, arada sırada onun yanına gittiği geldiği bunlardan birinde köye gelirken üzerine bindiği geyik ile dikkat çektiği hatta çevresinde bulunan Kurt Baba'nın kurtlara hükmettiği gibi Kemal Sultan'ın da İnegöl'deki Geyikli Baba'dan el alıp çevredeki geyiklere hükmettiği geyikler ile savaşlara gittiği kendisine hocasının Sultan lakabını taktığı rivayet edilir (Çoşkun,1997,286).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret sebepleri:

Bireysel:1) Evde kalmış kızların talihinin açılması için, 2) Evlenen kızların mutlu olması için, 3) Çocuk sahibi olmak için, 4) Askerden sağ salim dönmek için, 5) Yaramaz çocukların iyileşmesi için (KK389)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Ödül ve cezalar: Kendi köyünden hizmetini gören bir kız ile Kemal Sultan'a onu çekemeyen kişiler iftira atar. Kemal Sultan buna aşırı üzülür. Önceleri buna bir şey demez ama o sabrettikçe onlar iftiralarını sağlamlaştırma çabaları güdüyorlar. Nihayet ben onların dediği gibi değilim demekle yetinerek iftira sahiplerini Allaha havale ediyor ve şöyle dua ediyor: “Allah bizi dünyada da ahrette de iyi komşularla bir arada buldursun” İşte o günden bugüne iftira atan kişilerin cenazeleri hep toprak üstüne çıkıyor. Bu yüzden, Kemal Sultan mezarı çevresine iftira atan kişiler defnedilmez (KK390).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Yukarıda anlatılan olaya binaen böyle bir olay gerçekleşmiştir: Köy mezarlığına cenazesi defnedilir, ertesi gün ceset toprak üzerinde durmakta, cenaze sahipleri tekrar gömerler daha mezarlıktan ayrılmadan birkaç saat olmadan nöbetçi olarak bırakılan kişinin avaz avaz bağırmasıyla herkes toplanır cenaze tekrar toprak üzerine çıkmıştır (Çoşkun,1997,286).

Kemal Sultan Türbesi'ni yıkmak isteyen kişinin rahatsızlanması, "Hatip Ramazan anlatıyor: Ahmet Dede'nin Türbesi'ni ortadan kaldırmak isteyen kişiler yıkım memurlarıyla biran önce işe başlar. İşçiler kazma kürek işe girişirler fakat nafile ne kırılır ne de yıkılır. Çevreden işçi de bulamayan bu kişiler nihayet odunları çevresine yığarak yakarlar. Babam söndürmek için müdahale eder fakat onu alev içine atarlar. Bu durumu gören komşularımız ateşi söndürürler, babamı da kurtarırlar. Memurlar çıkacak hadiseden korkar kaçarlar. Biri daha köyün sınırından ayrılmadan karnına giren şiddetli sancı ile oracıkta ölür."

Diğeri soluğu memleketi İzmir'de alır. Alır ya bir de ne görsün biricik çocuğu delirmiştir. Gösterilen bütün doktorlar ona sadece ilaç verir şifa veremezler. Nihayet dostlarının tavsiyesi ile bir hocaya götürürler. Hoca çocuğa bakar ve onlara "Ancak Tavşanlı'nın Ayvalı Köyü'ndeki Ahmet Dede'nin Türbesi'nde geçireceği yedi gün şifa olur" der. Yıkmak istediği türbeye oğlunun şifa bulması için gelir. Orada Hatip Ahmet'in tarifleriyle yedi gün içinde şifa bulur (Çoşkun,1997,287).

Menkıbı Hacı Bektaş Veli sadık müridi Sarı İsmail'i Anadolu içlerine gönderme zamanı geldiğine karar verir Sarı İsmail'i yanına çağırır.

-Gel bakalım sadık İsmail'im bak şu yayımın kirişindeki iğde dalımı fırlatıyorum. Düştüğü yeri bul ki bu topraklar senin oradaki çalışmalarınla gerçek sahibini bulsun dedi ve fırlattı

-Sadırın her zaman feyz dolsun, destur ve himmet üzerine olsun. Benim babamdan anamdan atamdan öğrendiğim bu Sarı İsmail Sultan'ın buraya Hacı Bektaş Veli'nin vasiyeti üzerine defnettikten sonra geliyor. Gündüzler geceleri geceler haftaları, aylar da yılları takip etti hocasının yayından fırlayan okunu aradı. O çelik Sarı İsmaili Sarı İsmail de o çeliği Dedeler Köyünde tanıdı (Çoşkun, 1997,282).

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Vahşi hayvanları itaat altına almak (Geyikli Baba'dan el alıp çevredeki geyiklere hükmetmesi)

Ateşe hükmetmek (Pamuk ile kuru avucuna almıştır)

İftira atan kişilerin cezalandırılması (Kendisini iftira atanları yanına kabul etmez)

Havada uçmak (Kadının yanına uçarak gitmesi)

Bedeni ölmeden dünyadaki varlığını ortadan çekme

Tabiat varlıklarına hükmetme (Suyu çizdiği asa ile köye ulaştırması)

Yerden su çıkartma (Asa ile yerden su çıkartır)

Öldükten sonra dirilmiş görünme (Kudum seslerini duyanlar olur)

Halka felake musallat etmek (Türbeyi yıkmaya gelen kişiler ölürler)

Türbe-Yatır No:306- Ahmet Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Ahmet Dede (Ali Dede). Hoca Ahmet Yesevî'nin müritlerinden olduğu için bu isimde anılır.

Yeri ve Konumu: Ayvalı Köyü/ Tavşanlı. Ayvalı Köyü, yukarı Cami'nin sağ tarafındadır. Türbe taş yapı ve çatısı ahşaptır. Bahçesinde Ramazan çağlar'ın yaptırdığı ifade edilen bir çeşme vardır.

Mimari yapısı: Türbe dikdörtgen biçimindedir ve iki odadan meydana gelmektedir. Osmanlı dönemine, 1719-1720 yıllarına tarihlenmektedir. Türbeden ilk girişte Ahmet Dede'nin kızı Ayşe Anaya ait sanduka bulunmaktadır. Ahmet Dede mezarının olduğu odaya ise girişteki odadan geçilir. Küçük bir kapısı vardır, bu kapının tabanı mermerdir. Kapıdan girildiğinde karşıda, sağda bir kuyu bulunmaktadır. Yatırım bulunduğu odanın dışarıya bakan bir penceresi bulunmaktadır. Yatırım duvarlarında süslemeler ve estetik bir mimari vardır, fakat duvarlar sıvalı olduğu için yarısı görünmez. Bu kapıdan girişteki duvarın sıvasız kısmındaki çiçek işlemesinden ve tavanındaki bazı çıkıntulardan anlaşılmaktadır. Yerler halı sandukanın üzeri ise seccadelerle kaplıdır. Türbede bir adet asa bulunmaktadır. Ahmet Dede'deki şifa dağıttığına inanılan meşhur tomruk ise türbenin yaklaşık otuz metre ilerisinde yer almaktadır. Tomruk denen ağaçta, çocuk ve yetişkinlere göre açılmış dört adet oyuk vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Halk arasında Ahmet dedenin Horasan'dan geldiğine inanılır, ayrıca köyde yatır olan Celvet Dedenin de, Ahmet Dedenin amcası olduğu bilinmektedir (KK391). Kemal Sultan Hüsem Dede, Cellet (Celvet) Dede, ve Ahmet Dede'nin kardeş oldukları söylenir (KK391).

Horasan erenleri olarak ifade edilen dede babalar, Anadolu'nun fethinde görev almışlar ve buralara gelişleri konusunda değişik menkıbeler anlatılmaktadır. Bunlar genellikle elindeki asayı ya ağaç parçasını atması ve bu nesnenin düştüğü yerin yurt kabul edilmesi düşüncesi ortak fikirdir.

1883-1893 yılı salnamelerinde türbe kaydı şu şekilde yer alır: "Tavşanlı nahiyesinde kasaba kenarında (Dede Bali, Arslan Beğ, Şaban Dede,Hamza Beğ) ;Ayvalı karyesinde (Karaca Ahmed); Dedeler Karyesinde (Uzun Kollu Baba) türbeleri vardır." (Öztürk, 2000, 92).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Çocuk sahibi olmak için, 2) Askerden sağ salim dönmek için, 3) Akıl hastalarının tedavisi için, 4) Yaramaz çocukların uslanması için, 5)Sağdırmayan hayvanların sağdırması için(KK391).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

İnanışlar: Kütahya ili Tavşanlı Ayvalı köyünde yatmakta olan Karaca Ahmet'in Türbesi'ndeki "tomruk"a deliler bağlanılarak tedavi olacakları inancı vardır (Kalafat, 2002, 145).

Uygulamalar: 1) Hastalıkların tedavisi için: Köy halkı Ahmet Dedenin sakinleştirici bir etkiye sahip olduğuna inanır. Yatırım bahçesinde bulunan ve tomruk evi olarak adlandırılan yerde iki insanın ayaklarının bağlanabileceği bir tomruk vardır, bu tomruğun çok eskilerden burada var olduğu bilinir ve özellikle psikolojik rahatsızlık çeken hastaların tedavisinde kullanılmakla birlikte yaramaz çocuklar ve metafizik varlıklara maruz kalanlar bağlanarak tedavi edilmeye çalışılır. Hasta kişinin durumuna göre, eğer rahat durmuyorsa elleri de bağlanır. Tedavinin süresi hastanın ağırlık derecesine göre değişir. Normal süre üç gündür ancak hasta ağırsa, yedi gün tomrukta bağlı kalır. Hastanın iyi olup olmadığını anlamak için; bir ekmek diliminin üstüne şekerleme olan ağdadan sürülerek üzerine tuz ekilir eğer hasta düzeldiyse ağdanın tuzlu olduğunu anlar ve onu yemez, eğer ağdayı yerse hasta düzelmemiş demektir. Burada yatan hastalardan birisi ayaklarından kelepçeyle bağlanan tomruğu elindeki çakı ile keserek kurtulmak istemiştir. Burada yatan akıl hastasının iyileştiğinin de göstergesi olarak bu olay anlatılır (KK392).

Ayvalı köyünün hastaları Ahmet Dede Türbesi'nde iyileşmezler. Bu yüzden köyün hastaları şifa bulmak için, Aliköy Türbesi'ne gider. Yeniköy ve Ayvalı köyünün delileri burada iyileşemez diye bir inanç vardır. Ahmet Dede'nin tomruğunda yedi gün geçiren azgın delilerin şifa bulduğuna inanılır.

2) Çocuk sahibi olmak için: Yatıra çocuğu olmayanlar da şifa bulmak için gelirler. Uygulama olarak iki yatır etrafında üçer kez dönülür, iki rekât namaz kılınır ve kuyudan alınan toprak şifa niyetine yenilir ancak toprak alma bizzat hasta tarafından yapılır eğer kuyu içinden iğde çıkarsa; doğacak çocuk oğlan olur, eğer iğde yerine kuyudan buğday çıkartılırsa çocuğun cinsiyeti kız olur, halk buna inanmakta ve bu yolla çocuk sahibi olduğuna inanılan bir çok insan örnek gösterilmektedir. Bu insanlar, eğer kız çocukları dünyaya gelirse Ayşe, erkek çocukları olursa adını Ahmet koyarak bir anlamda Ahmet Dede'ye olan borçlarını ödemiş olurlar (KK392).

3). Hastalıkların şifası için: Yatır içerisinde bulunan kuyuya hastalar sokup çıkartılır, böylece onun iyi olacağına inanılır, ayrıca kuyunun içinden alınan toprak hasta kişiye yedirilir. Yatır

içerisinde dedeye ait olduğu sanılan bir asa vardır, bu asa ile ziyaretçiler asalanır, asalama işlemi kişinin sağ tarafından başlanarak bilinen surelerin (üç ihlas bir Fatiha) okunup bitirilmesine kadar devam eder bu uygulamayla bütün dert ve kederden arınacağına inanılır.

4) Yürek kalkıklığı için: Ahmet Dedenin odasının giriş kapısında tarihi bir mermer vardır, bu mermer bir taş aracılığıyla kazınır daha sonra mermer üzerinde bulunan deliğe Ahmet Dedenin asası yerleştirilir, asa üzerinden üç sefer su dökülür bu su, kazınan mermer tozlarını da içine alarak mermerin olduğundan akar bir tas vasıtasıyla su içilir bu uygulamanın sonucunda; vehim ve korkuya kapılanların iyileşeceğine inanılır, halk arasında bu hastalığa yürek kalkıklığı denilmektedir. Ayrıca içeride bulunan küçük pencerenin önünde her perşembe günü akşamı mum yakılır (KK392).

5)Sağdırmayan ineklerin sağdırması için: Kuyudan alınan toprak hayvanların yemine katılır, bu şekilde hayvan uysallaşır.

Mustafa Cemiloğlu'nun çalışmasında Ayvalı Dede olarak bahsedilen türbede uygulanan pratikler başlığı adı altında şunlar verilmiştir: Çam ağacının dallarını yarıp arasından çocuk geçirilirse fitik hastalığının iyileşeceğine inanılır. Yağmur duası uygulaması, servi ağacının dalları arasına taş atma, hastaları yatırın bastonu ile temas ettirerek kutsama, çocukları yatır etrafında dolaştırma, çocukları belli bir zaman yalnız başına içeride tutma, yaşlı çam dalına çivi çakma; keramet motifleri başlığında ise; hastaları iyileştirme, kısırı çocuk sahibi yapma, tabiat olaylarına hükmetme motiflerinden bahsetmiştir (Cemiloğlu, 2002, 123-124).

Ödül ve cezalar: Ahmet Dede Tepecik köyüne misafir olur, köy halkı dilenci sanarak Ahmet Dede'ye kötü davranırlar, yardım etmezler. Ahmet Dede şöyle beddua eder: “Sizin geleniniz gideniniz olması akan pınarınız bulunmasın”, demiş. Bu yüzden Tepecik'te hiç çeşme yoktur(KK392).

Kütahya ili Tavşanlı ilçesi Ayvalı köyünde yatmakta olan Karahmet Dede'nin Türbesi'ni yıkmaya gelen şahıslar, Dede müsaade etmediği için ölür veya yaralanırlar (Kalafat, 2002, 152).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Yöre de atalar ruhu ile ilişkili diğer bir inanış da ulu ve bilge kişilere ait ruhların bizzat savaşırlara katılacağı ve istedikleri zaman ve mekânda yer alabilecekleri inancı yaygındır. Yeşil Sarıklılar olarak bilinen, Eski Türk İnanç Sistemi'nde Ana Maygıl olarak bilinen inanç türünü hatırlatan ve Anadolu çok örneklerini görebildiğimiz örneklerden birisi de Ahmet Dededir. ““Asamız vadır burda o asa Kıbrıs harbine gitmiş, buranın dede sahibi iki gün üç gün arıyor asayı bulamıyor.Üçüncü gün perşembe gün akşam asa geliyor.Asa harbe gitmiş Allah ü Teala, tarafından orda evliyamız harbe gidiyor (KK391).

Efsanelerdeki motifler:

Zor durumda kalan Türk askerine yardım etme, öldükten sonra fevkalade hallerin zuhuru (Ahmet Dede'nin bedeni bozulmadan durmaktadır.), felaketlerden koruma (Ahmet Dede'nin yüzü suyu hürmetine askere giden gençlerden hiç kimsenin şehit olmadığı söylenir. Ahmet Dede'nin köyün askerlerine koruduğuna inanılır. Askere gidecek gençler Ahmet Dede'yi ziyaret etmeden askere gitmezler.)

Hastaları iyileştirme (Kahvede otuyordum, oraya azılı bir deli getirdiler. Bir koluna ayrı organ bağlamışlar, ötekine iki kişi zor zapt ediyordu. O Ahmet Dede'nin kütüne bağlayıp iyileştirecekler. Geldi bir tanesi üç dört kişiydi ya iri yarı böle deli. Türbeye bakan Ahmet isminde biri var onu sordular. Biri çağırmaya gitti, kahvenin önünde bahçe gibi yerde zor duruyorlar. Ben dedim, bu adam içeri girerse darmadağın eder. Türbedar gayet gamsız geldi, "Bırakın!" dedi, nasıl bırakırsın. Bıraktılar bunlarda, "Gel bakayım tekem" dedi. Geldi yanına beraber yürüye yürüye kütüğün olduğu yere gittiler. Oturuyor, ayaklarını uzatıyor, çoraplarını çıkarttı ayaklarını uzattı. İki tane kütük aralarında ayak bileklerinin geçeceği yerler var, bağladı o azgın deli gayet munis orda oturdu. "Ben sana okuyacağım hiç merak etme evladım" dedi, sırtını sıvazladı. "Sen bundan hiç korkma" dedi. "Siz gidin" dedi sahiplerine. Üç gün sonra hasta türbeden sapa sağlam dışarı çıktı (KK392).

Türbeyi yıkmak isteyenlere felaket musallat etmek (Türbeyi yıkmak isteyen işlerin kürek ve kazmaları kırılır, türbeyi yakmak isterler, türbedarın babası söndürmek için müdahale eder, fakat alev onu içine alır, komşuların yardımıyla ateş söndürülür, memur, çıkacak hadiselerden dolayı korkar kaçar. Biri daha köyün sınırlarından çıkmadan karnına giren şiddetli sancı ile oracıkta ölür. Diğeri ise soluğu memleketinde alır. Memleketinde biricik oğlu delirmiştir, götürdüğü doktorlar ona ilaç vermiş şifa vermemişlerdir. Çaresinin Tavşanlı Ayvalı Köyü'nde bulunan Ahmet Dede'de olduğu malum olur. Yıkmak için geldiği türbeye bu sefer oğlunun iyileşmesi için gelir, yedi günün sonunda çocuğu eski sağlığına kavuşur (Çoşkun, 1997, 267).

Türbe-Yatır No:307- Pîr Mehmet

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Pîr Mehmet. Kerametlerinden ötürü Pîr adı verilmiştir.

Yeri ve Konumu: Ayvalı Köyü/ Tavşanlı. Pîr Mehmet Dede'nin türbesi 9 km uzaklıkta olan Ayvalı Köyü'ndeki Efendi Camii'nin bahçesindedir⁶¹. Cami bahçesine girildiğinde sol tarafta bulunan türbe sonradan restore edilmiştir.

Mimari yapısı: Duvarları yeşil boyalı olan türbe sekizgen bir yapıdır. Üç penceresi ve kapısı ahşaptandır. Üzeri seccade ve kilimle örtülmüş başucunda ise şal tarzı bir örtü bulunmaktadır. Yatırın uzunluğu iki metre civarındadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Horasan erenlerinden olduğu rivayet edilir. Bu söylentilere göre Pîr Mehmet, buranın yerlisidir

Evlıya toplumun hizmetlerinde bulunan insanlardır onlar sayesinde toplumun ihtiyaçları karşılanır, sıkıntıları azalır, dertlerinden kurtulur. Pîr Mehmet Efendi köy camisin yaptıran kişi olarak da bilir (KK393).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: 1) Namaz çıkışında dua edilir (KK393).

Ziyaret sebepleri:

---

⁶¹ Pir Mehmed Efendi Tavşanlı Mevlevihanesinin(Semahanenin bitişiğinde olan) mezarlığına defnedilmiştir. Zannedildiği gibi Pir Mehmed Efendi'nin türbesi Ayvalı köyünde değildir. Zira Hamza Güner, "Kütahyalı Şairler" adlı eserinin 118.sayfasında Esifi (Mehmet Sıdkı)'den bahsederken "Babası Pir Mehmed Efendi'nin Tavşanlı Ayvalı köyünde gömülü olduğunu" belirtmiştir Güner, Ayvalı köyünde medfun olan Pir Mehmed Efendi ile Mevlevi Şeyhi Pir Mehmed Efendi'yi karıştırmıştır. Şakâik adlı eserde Pir Mehmed Efendi'den bahsederken; "Oturduğu ve neşri tarikat itdiği hanesinin bahçesine defn ve medfeni üzerine türbe bina edildi" bilgisi verilmiştir. Nitekim aynı eserde Esif Dede'nin defnedildiği yerden bahisle de şöyle yazılmıştır; "Mevlevihanesinin semahanesine muttasıl (bitişik) olan türbede pederi eş-şeyh Pir Mehmed Efendi'nin ceminde (yanında) takbir edilmiştir". Mevlevihane bahçesine defnedilerek üzerine türbe inşa edilmiştir Tavşanlı Kültür ve Tarih Araştırmaları, Ocak 2011, S.1.s.42.

Bireysel: Ziyaret edilmez (Ziyaret edilmemesini Ahmet Dede'nin Pîr Mehmet için yaptığı beddudur)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Ödül ve cezalar: Mehmet Dede heybesine konan altınları köy girişinde pınarın başına döküyor, köylü “Sen akılsız mısın neden paraları döktün oraya?” diyor. Mehmet Dede’de “ Gidin bakın onlara” diyor. Baksalar hepsi yılan ve akrebe dönüşmüş. Mehmet Dede “Devletin parasını haksız yere yiyenin hali budur diyor.”

Mehmet Dede cami yapılırken bir ağacın boyunu asası ile uzatır. Bu kerametini görenler onun veli bir zat olduğunu bir kez daha anlarlar. “Kestikleri ağacını kısa geldiği konuşulurken o zamanın ermişlerinden Pîr Mehmet Efendi ağacı ayağının altına alıp bir sağa bir sola yuvarladıktan sonra bu ağaç şimdi kısa gelmemeli dedikten sonra ağacı tekrar ölçüyorlar ve görüyorlar ki ağaç her iki taraftan da 5 metre fazla geliyor. Bunun üzerine halk Pîr Mehmet Efendinin kerametleri karşısında onun büyüklüğünü bir kez daha anlıyorlar” (KK393).

Türbe-Yatır No:308- Celvet Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Celvet Dede (Cellat Dede). Celvetiye tarikatına mensup olduğu için “ Celvet” adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Ayvalı Köyü/ Tavşanlı. Cellet Dede Türbesi Ayvalı köyü'nün aşağı tarafında yer almaktadır. Bugün depo şeklinde kullanılmaktadır.

Mimari yapısı: Türbe dört köşeli, alçak bir tavana sahiptir. Türbeye küçük bir bahçeden girilmektedir. Gelen gidenin olmaması ve bakılmaması sebebiyle türbe çok virandır. Bu yüzden yanındaki atölyenin deposu haline gelmiştir. Türbenin küçük bir penceresi vardır. Yatırın boyu iki metre civarındadır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kendisinin Horasan'dan gelen bir evliya olduğu da ileri sürülmektedir,

Celvet dedenin adından da anlaşıldığı gibi Celvetiye tarikatından olduğu bilinmektedir, biz, akraba olarak Ahmet dedenin de bu tarikatın mensubu olduğunu söyleyebiliriz. Celvet Dede, Ahmet Dede ve dağda yatmakta olan mezarı kaybolmuş Ali Dedenin amcaları olarak da bilmektedir (Çoşkun, 1997, 286).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Ziyaret edilmez (KK392).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Evliyanın mezarları bazen bakımsızlığıyla dikkati çeker bu tür ilgisizliğin sebebi mutlaka “Mankibeler Sistemine “ dayandırılır. Kimliğinin belirlenmemesi için ortaya çıkmaz ya da aynı bölgedeki kerametleri bakımından büyük olan bir erenin bedduası neticesinde bakımsız virane olarak varlıklarını sürdürürler. Buna örnek Tavşanlı Ayvalı Köyü’ndeki Celvet Dede türbesidir. Türbe o kadar bakımsız ki bugün depo olarak kullanılmaktadır. “Celvet Dede, Ahmet Dede’ylene aralarında itilaf geçmiş Ahmet Dede, Cellatmısın gitde aşağı senin durduğun yer yeşil çimen olsun gelen giden olmasın yanına demiş. Bu olay üzerine ziyarete giden olmaz” (KK392).

Türbe-Yatır No:309- Sarı İsmail Sultan

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Sarı İsmail Sultan. Hacı Bektaş Veli’nin halifesi “Sarı İsmail Sultan”dır.

Yeri ve Konumu: Dedeler Köyü/ Tavşanlı. Sarı İsmail Sultan Türbesi’nin bulunduğu Dedeler Köyü Tavşanlıya 3 km uzaklıktadır. Türbe park içerisindedir.

Mimari yapısı: Sekiz köşeli piramidal çatılı ve kesme taşlardan yapılan türbe yakın zamanda inşa edilmiştir. Giriş kapısında “Kolu Uzun Sarı İsmail Sultan Türbesi Edeb Ya Hu” yazılıdır. Türbenin içi fayans kaplıdır. Eski hali dört köşeli bir yapıymış Türbenin içinde üç mezar bulunmaktadır. Bunların ilki sarı İsmail Sultanın, ikincisi Sarı İsmail’in manevi kızı Dülek Ana, üçüncüsü ise Ata Ullah (Şeyh Hatayi⁶²) babaya aittir. Yatırların üstü yeşil örtüyle kaplanmıştır. Sarı İsmail Sultan’ın yatırımın başında ona ait olduğu bilinen ve on iki dilimden oluşan külâhı bulunmaktadır. Türbeye ilk girişte karşımıza uzun yıllardır, büyük bir titizlikle korunan ve saklanan Saru ismail’e ait eşyalar: tespihleri ve heybesi çıkar. Sağ taraftaki duvarda Hz Ali’nin ve Hacı Bektaş Veli’nin temsili resimleri bulunmaktadır. Yine sağda kalan duvarda geyik boynuzları ve Sarı İsmail dede’nin bayrağa sarılı mızrağı yer almaktadır. Hemen girişin solunda da sonradan asılan Hz Ali’nin kılıcı yer almaktadır. Türbede geniş pencereler bulunmaktadır. Yerler halı ile kaplanmıştır. Sarı İsmail Sultanın yatırımın başucunda halkın şifa dağıttığına inandığı tahta kapaklı bir kum kuyusu bulunmaktadır. Yerdeki mermer taş üzerinde ise şamdanlar ve mumlar vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Sarı İsmail Sultan hakkında tarihsel bir bilgi yoktur. Hacı Bektaş-i Veli’nin postnişi ve müridi olduğu bilinmektedir. Ayrıca Hacı Bektaş Veli’nin berberi

⁶² Kütahya Ekspres Gazetesi, 14 Mayıs 1990 Sayı:9852 s.2-3)

olduğu söylenmektedir. Mürşitlik makamına erdiği zaman Hacı Bektaş Veli tarafından Tavşanlıyı ve civarındaki köyleri irşat için buraya gönderilmiştir (KK395).

Hacı Bektaş Veli'nin postnişinlerinden Sarı İsmail'in Tavşanlı Moymul'u yurt edinmesi şu şekilde anlatılır: Hacı Bektaş-ı Veli sadık müridi Sarı İsmail'i Anadolu içlerine gönderme zamanı geldiğine karar verir Sarı İsmail'i yanına çağırır.

-Gel bakalım sadık İsmail'im bak şu yayımın kirişindeki iğde dalı çeliğe onu fırlatıyorum. Düştüğü yeri bul ki bu topraklar senin oradaki çalışmalarınla gerçek sahibini bulsun dedi ve fırlattı

-Sadırın her zaman feyz dolsun, destur ve himmet üzerine olsun. Benim babamdan anamdan atamdan öğrendiğim bu Sarı İsmail Sultan'ın buraya Hacı Bektaş Veli'nin vasiyeti üzerine defnettikten sonra geliyor. Gündüzler geceleri geceler haftaları, aylar da yılları takip etti hocasının yayından fırlayan okunu aradı. O çelik Sarı İsmaili Sarı İsmail de o çeliği Dedeler Köyünde tanıdı (Çoşkun,1997,282).

Menakıb ı Hacı Bektaş Veli'de Sarı İsmail ile ilgili pasaj şu şekildedir:

Hünkar Hacı Bektaş Veli'nin hususi hizmetini görmek, Saru İsmail'e aittir. Hünkar onu pek severdi. Halifelerinden birisi onun mertebesine ulaşamamıştır. Hünkar Hacı Bektaş Veli'nin bir ibriktarı da o idi. Hünkarı o tıraş ederdi. Hünkar Sulucakarahoyük'ten bir yere gitmek istese, çok defa yanına onu alırdı.

Hünkar Hacı Bektaş Veli, bir gün namaz kıldı. Evradını okudu. Halvete çekildi. Sonra da Saru İsmail'i çağırarak ona şöyle dedi:

-İsmail'im! Sen benim has halifemsin Bugün günlerden perşembe ... Ben bugün ahirete göçeceğim! Göçünce kapıyı ört, dışarıya çık! Çile dağı tarafını gözle. Oradan bir boz atlı gelecek. Yüzü yeşil nikap urunacak. Bu zat, atını kapıda bırakıp içeri girecek, bana Yasin okuyacak. Attan inip selam verince selamını al! Onu ağırla! Hulle donundan kefenimi getir! Beni o yıkar. Yıkarken suyu sen dökersin, ona yardım edersin! Ceviz ağacından tabut yapar, beni tabuta koyar. Ondan sonra beni gömün. Sakin onunla konuşmayın! Benden sonra yerime Fatma ana (Kadıncık) nin oğlu Hızır Lale Cüvan geçsin. O elli yıl hizmet eder. Ondan sonra yerine oğlu Mürsel geçer. O, kırk sekiz yıl şeyhlik eder, ölüp, yerine oğlu Yusuf Balı geçer. O da otuz yıl hizmet edip Hak yakınlığına ulaşır. Dünyanın hali budur. Gelen gider. Sende hizmet et, sofraya yay! Himmet dilersen cömertlikte bulun! Murtaza'dan halk, erlik, keramet istediler. O da Kanbere: "Sofrayı yay!" buyurdu. Benden kisvet giyen her mürit, konuk istesin. Misafire hizmet etsin! şeytan gibi yalnız kendisini görmesin: Kimsenin yatan itini kaldırmasin! Kimseye karşı kibirlenmesin! Haset etmesin!

Sana bir vasiyetim daha var:

Öğüdümü tut! Ölümünden sonra bin koyunla yüz sığır kurban et! Bütün halkı çağır ve onlara hizmet et! Onları doyur! yedinci ve kırkinci günleri helva dök! Korkma, erenlerin harcı eksilmez. Ne kadar mürit, muhib varsa davet onları topla! Nasihat ver! Arkamdan ağlamasınlar. Bir

halifem de Barak Baba'dir (Ali Emiri). O gerçek bir erendir. Ona da söyleyin. Karasi'ye varsın, Balıkesiri'ye gidip orasını kendisine yurt edinsin.

Hünkar böylece vasiyette bulduktan sonra Saru İsmail ağlamaya koyuldu,

- Tanrı bana o günü göstermesin! dedi.

Hünkar da:

-Biz ölmeyiz! Suret değiştiririz! diye onu teselli etti.

Hünkar bundan sonra Allaha niyazda bulundu. Peygambere salavat getirdi. Kendi kendisine Yasin okudu. Tanrıya can verdi.

Saru İsmail. Hünkarının vasiyetine uyup hirkasıyla yüzünü örttü. Halvetin kapısını kapatarak dışarı çıktı.

Erenlerin anası Fatma Bacı, Seyyid Mahmut-ı Hayran, Karaca Ahmet, Kolu acık Hacım Sultan, Resul Baba, Cemal Seydi, hasılı bütün erenler, atlı ve yaya hep geldiler. Yanıp aşıldılar. Derken bir de gördüler ki Çile Dağı tarafından bir tozduk kopuyor. Bunun arasından bir atlı çıka geldi. Hünkarın dediği gibi yüzünde yeşil bir nikap vardı. Elinde bir mızrak tutuyordu. Altında da boz at vardı. Erenlere selam verdi. Selamını aldılar. Mızrağın yere sançtı. Atından indi, doğruca halvete girdi. Saru İsmail de kendisi ile beraber içeri girdi. Karaca Ahmet kapıda durup kimseyi içeri sokmadı.

Saru İsmail su döktü. Yüzü nikaplı er yıkadı. Yanındaki hulle donlarını kefen etti, kefenledi, tabuta koydular. Alıp musalla taşına yerleştirdiler. Boz atlı er öne geçti imamlık etti. Erenler yetmiş saf olup uydular. Namazı kılındı, götürüp mezarına gömdükler.Boz atlı erenlerle vedalaşıp atına atladı, yürüdü.

Saru İsmail acaba bu kim eğer Hızır'sa görmüştüm mutlaka tanırım dedi.koştı ardından yetişti. Namazını kıldığın yüzünü gördüğün er hakkı için dedi kimsin? Bildir bana boz atlı er, Saru İsmail'in niyazına dayanamadı. Nikabını açtı. Saru İsmail, birdenbire karşısında Hacı Bektaş Hünkar beliriverdi. Saru İsmail atının ayağına düşüp hayranlığını bildirdi, Lutfet Erenler Şahı dedi, otuz üç yıldır hizmetindeyim, kusurum var, seni bilememişim, suçumu bağışla. Hünkar er odur ki dedi, ölmeden ölü, kendi cenazesini kendi yıkar. Sen de var, buna gayret et. Bu sözleri söyleyip birden gözden kayboldu.

Hünkarın hususi hizmeti, Saru İsmail Patışah'a aitti. Hünkar onu pek çok severdi. Halifelerinden hiçbiri onun mertebesine erişemedi. Hünkar'ın ibrikdarı da oydu. Sulucakaraöyük'den bir yere gitmek istese çok defa yanına onu alırdı. Bir gün: "Acaba Hünkar yurt olarak bize nereyi verecek? Nerede dem-yom oynatacağz?" diye düşünmüştü.

Onun bu düşüncesi Hünkara malum oldu:

İsmail'im dedi. Ben göçtükten sonra sopanı at, nereye düşerse orası yurdun olsun, yeşil fermanı da yanında götür, sana lazım olur buyurdu. Hünkar'dan sonra seccade ye geçen Habib

Emirci'den izin aldı, dergâhtan çıkıp sopasını attı, can gözüyle gördü ki Menteşe ilinde Tavaz'da bir kilisenin kubbesini delip içeri düştü. O sırada meğer bir keşiş kilisede İncil okurmuş. Sopa kubbeyi delip içeri düşünce keşişin gözüne bir ejderha gibi göründü.

Saru İsmail, gide gide bu kilisenin bulunduğu yere ulaştı. Kesiş, Müslüman etti. Kiliseyi yıkıp yerine bir tekke kurdu.

Saru İsmail bundan sonra keşişe:

Ben burada karar edeceğim. Seninle komşu olalım! dedi.

Bu sözü söyledikten sonra da silkindi. Bir sari doğan şekline girdi. Uçup Tavaz'da bir yere kondu. Boynunda halkası, ayağında çingırağı da vardı.

O sırada şehrin beyi, Zpaoun adında bir kafirdi. Adamları o güzelim sari doğanı görüp gittiler. beylerine haber verdiler. Bey:

-Aman onu tutmak gerek! dedi. Ya Müslüman Padişahından kaçıp gelmiştir,ya da kafir padişahından kaçıp gelmiştir.

Ve onu nasıl yakalayacağını şöyle anlattı:

-İki adam gitsin! Biri Müslümanların giydiği elbiseyi biri de kafirlerin giydikleri elbiselerden, giysin! Müslüman padişahından kaçmış ise, Müslüman kılığına girene tutulur. Kafir padişahından kaçmış ise, kafir kılığına girene tutulur:

Dediği gibi yaptılar. On iki kişi doğanın konduğu yere geldiler.

Fakat Saru İsmail daha onlar gelmeden tekrar insan kılığına girmiş konmuş olduğu taşın dibine oturmuştu. Onu görünce, varıp elini öptüler. Sonra koşarak beylerinin yanına dönüp şöyle dediler: O doğan değil İsa peygambermiş. Bey bunu duyunca sevindi. O kadar ki, az kalsın aklını kaybediyordu. Hemen adamlarıyla birlikte kalkıp Saru İsmail'in bulunduğu yere geldi. Gördü ki, taşın dibinde sarışın, güzel bir er oturuyor. Elini öptü. Ayağına yüz sürdü.Saru İsmail, onları Müslüman olmağa davet etti; kabul ettiler.

Saru İsmail, orada yerleşti. Bir çok kimseler kendisine gelip derviş oldular. Bir gün gezerken bir çiftçiye rastladı. Adamın iki öküzü vardı ve çift sürüyordu. Saru İsmail gelince, öküzlerden biri dile geldi:

-Erenler şahı Saru İsmail Sultan, dedi.

Saru İsmail, bunu işitince öküzün yanına geldi ve: -Nedir halin? diye sordu. Öküz: "Kocadım. Gücüm kuvvetim kalmadı. Beni boğazlamaya götürecekler. Er hak askına beni kurtar!" dedi.

Bunun üzerine Saru İsmail o öküzü sahibinden satın aldı. Serbest bıraktı. Bu yüzden o memlekette Saru İsmail'in adı "Öküz söyleten" kaldı.

Saru İsmail'den bir nice kerametler görüldü. Bir zaman orada dem yom oynattı. Sonunda göçtü. Onu yeşil fermanı ile gömdüler. Dem geçti. devran geçti, derken Hünkar oğullarından biri ile Sivrihisar'ın doğu tarafından Seyyid Ahmet oğulları arasında icazet hususunda bir bahistir geçmeğe başladı. Nihayet Hünkarın sözünü hatırlayıp Saru İsmail'in mezarına geldiler.

-Ey Saru İsmail Sultan, dediler. Sende emanet olan yeşil ferman bize lazım oldu. Lütfet de onu ver! Mezar o anda yarıldı. Yeşil ferman çıktı. Okuyup maksatlarına erdiler.⁶³

Kıbrıs Savaşı sırasında Saru ismail'e ait olan süngünün bir hafta kaybolduğu, bir hafta sonra kanlı bir şekilde tekrar yerine geldiği söylenmektedir (KK394).

1883-1893 yılı salnamelerinde türbe kaydı şu şekilde yer alır: “Tavşanlı nahiyesinde kasaba kenarında (Dede Bali,Arslan Beğ,Şaban dede,Hamza beğ);Ayvalı karyesinde (Karaca Ahmed);Dedeler karyesinde (Uzun Kollu Baba) türbeleri vardır.” (Öztürk, 2000, 92).

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları ziyaret edilir (KK396).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Evinde bereket olması için, 2) Doğduktan sonra küçük yaşta ölen çocuklar için, 3) Evde kalmış kızların talihinin açılması için, 4) Çocuk sahibi olmak için, 5) Felçli hastaların tedavisi için, 6) Kuduz hastalığının tedavisi için, 7) Gece uykusunda korkanlar için(KK396).

Toplumsal: Yağmur duası için,

Türbe-Yatırım Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar : 1) Her türlü sıkıntıdan kurtulmak için: Sarı İsmail Sultana ait mühürler vardır. Bu mühürler türbedar ailenin evindedir. Bu mühürleri kağıtlara basıp içine biraz çörek otu koyup üçgen şeklinde sararlar ve bunları isteyene verirler. Askere gidenler, yolculuğa çıkanlar, bunlardan yanına alır. Kazadan beladan koruduğuna inanılır. Ziyarete gelen turistler dahi bu mühürlerin basılı olduğu kağıdı yanına alır. Dışarıda bulunan tuz tasından ise gece korkanlar ve köpek ısırılanlar tuz yemektedir. Çocuğu olmayanlar ya da herhangi bir dileği olanlar adak adarlar, adağı olunca da gelir hayvan keserler. Ayrıca buradaki tuz yemeklere katılır. Yatırım baş ucundaki toprak kuyusundan şifa için üç defa toprak yalanır. Türbeler tarafından gelenlere arpa buğday verilir. Evde kalmış kızlar da buraya adak için gelir. Mum yakılır. Haftanın belli zamanlarında türbedar aile tarafından türbenin ışıkları yakılır (KK396).

⁶³ Abdülbâki GÖLPINARLI, Vilayetname Menakıb-ı Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, İnkılâp Yay.İstanbul, s.80-81.

2) Kuduz tehlikesi için: Kuduz tehlikesi olanlar dışarıdaki çeşmeden su içerler, ısırlan yeri de bu suyla yıkarlar, türbenin içinde iki rekât namaz kılıp dua ederek şifa bulurlar (KK396).

3)Çocuk sahibi olmak isteyenler, türbede dua ederler, namaz kılarlar yanlarında getirdikleri tuzu buraya bırakıp, burada bulunan tuzdan alırlar, bu tuzu yalarlar. Yatırın arasında dolaşarak adakta bulunurlar (KK396).

Ziyaret adabı şu şekildedir: Yolumuz türbelere düştüğünde türbelere niyaz ederiz, türbelerin tavaf ederiz,etrafını dolanırız, Elham okuruz onlara niyaz ederiz. Rüyasında gören ya da çocuğum olsun diye oraya adak olarak kurban kesilir o türbelere. Horoza biz Cebrail deriz. Horoz olsun koyun olsun orada kesilir ve birisine verilir. Biz zaten hastalıklarımıza şifayı türbeden buluruz (KK68).

4) Yağmur duası için: Yağmur altı ay yağmadığı yani kuraklık olduğu zaman yağmur duasına çıkarız. Adlarını bilemediğimiz zatlara dahi yalvarır, yakarız, yağmur ver diye türbelerin yüzü suyu hürmetine, ermişlerin, dervişlerin yüzü suyu hürmetine deriz. Sarı İsmail Dedem kolun uzat bize yardım et, yağmur yağdır deriz (KK395).

Ödül ve cezalar: Sarı İsmail Sultan Türbesi'nin kaldırmak isteyen kişiler cezalandırılır (KK394).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Öküz Söyleten olarak bilinir. “Sarı İsmail arkadaşlarıyla gezinirken, çift süren bir çift öküz yanı başında duruyor. Öküz dile gelip, yirmi yıldır bu kişinin çiftini sürerim, kocadım, güçten kuvvetten düştüm, yarınki gün dilerler ki beni boğazlayalar. Lütfen Allah aşkına beni bunun elinden kurtar, der. Sarı İsmail öküzü satın alıp azad eder. Bu nedenle çevresi Sarı İsmail'e “Öküzü söyleten Sarı İsmail” adını takarlar.

Yerden asası ile su çıkartma (Bursa'nın Keles Köylerinden birinde Dölek adında hasta bir kız varmış. Nereye götürdüyse iyileşmeyen kızı Sarı İsmail'e babası getirir. Kızı iyileştirirse evlatlık olarak bırakacağını söyler. Kızının iyileştiğini gören baba verdiği sözden çayarak kızını alıp köyüne döner. Ancak kız evine varmadan yine hastalanır. Hatasını anlayan baba kızını alıp tekrar Sarı İsmail'e getirir. Özürlü dileyerek kızını bırakıp gider. Sarı İsmail hasta kızı yine iyileştirir. Dölek kız artık Pirin manevi evladı olarak çadırında pirin yemeğini pişirir. Bulaşığını ve çamaşırlarını yıkayıp hizmetini sürdürür. Dölek Kız çadırın bir buçuk iki km uzağında bulunana çeşmeden su getirmektedir. Tavşanlılı gençler su almaya gelen Dölek kıza laf atarak rahatsız etmektedir. Gençlerin kendisini rahatsız ettiğini Sarı İsmail'e anlatır. Ve bu işe bir çözüm ister. Sarı İsmail bunun üzerine çadırın yakınında bulunan ve şimdiki balıklı havuz denilen yere asası ile vurarak su çıkartır. Dölek Kız da gençlerin huysuzluklarından kurtarmış olur.

Bereket getirme (Kütahya kadısı olan Mürsel Paşa üç askeri mahkemeye Sarı İsmail'i getirsinler diye görevlendirir. Atları ile yola çıkan askerler konuşa konuşa Tavşanlıya doğru gelirken

bir ara söz yemekten açılır. Karınları acıkan askerlerin biri canının tarhana çorbası istediğini söylerken bir diğeri ise bulgur pilavı ve yanına ayran ister. Üçüncü asker rum asıllı olduğundan domuz eti yemek arzu ettiğini söyler. Derken dergâha kadar gelirler. Sarı İsmail'i bulan askerler hakkında şikâyet bulunduğunu bu nedenle de kendisini Kütahya'ya götüreceklerini söylerler. Sarı İsmail bunu bilmekte ve beklemektedir.

-“Tamam der. Ama önce hayvanlarınız biraz soluklansın. Sizde karnınızı doyurun” der.

Oturduğu postun bir ucunu kaldırarak buradaki bir avuç arpa ile atlarını yem torbalarını doldurmalarını söyler.. Bu bir avuç gibi görünen arpa ile atlarının yem torbalarını doldurdukları halde arpanın azalmadığını görürler.

Sıra öğle yemeğine gelmiştir. Sofrada askerlerin yolda arzuladıkları yemekler vardır. Tarhana çorbası, bulgur pilavı, ayran ve domuz etli, et yemeği (Sarı İsmail'in yöredeki adlarından biride uzun kollu Allah koludur.) Rum asıllı askerlerin isteği olan domuz etli yemeği İzmir yöresindeki bir rum'un sofrasında kolunu uzatarak getirmiştir. Bir avuç arpa ile atlarını yem torbalarını dolduran öğle yemeğini de kendi arzuladıkları yemeği pirin sofrasında bulan bu üç asker Sarı İsmail'e gönülden bağlanırlar. Yemekten sonra Sarı İsmail:

-Siz şimdi Kütahya'ya dönün. Ben yarın sabah mahkemenin önünde sizi beklerim der. Kütahya'ya dönen askerler, gerçekten de ertesi sabah Sarı İsmail'i mahkemenin önünde beklerken bulurlar.

Sıra mahkemeye gelmiştir.

Kadı, Sarı İsmail'e genç bir kızla evli değilken bir arada bulunduğunu bunun da bir zina suçu olduğunu söyler. Sarı İsmail, beraber kaldığı kızın manevi evladı olduğunu insanın kendi kızıyla böyle bir suçu işlemeyeceğini, böyle suçlamaların yersiz ve asılsız olduğunu kadıya anlatmak ister. Sarı İsmail'i cezalandırmayı kafasına koymuş olan kadı Mürsel Paşa:

-Sus bire zındık. Hiç ateşle pamuk bir arada bulunur mu? Der.

Sarı İsmail bu suçlamaya da hazırlıklı gelmiştir. Koynundan çıkardığı kor ve pamuğu masanın üstüne bırakır. Kor pamuğu sarartmamıştır bile . Pamuğun sararmamış olduğunu gören kadı bu defa da Sarı İsmail'i sihirbazlıkla suçlar. Sabırla kendisini savunan fakat kendisine bir türlü inanmayan kadıya karşı hiddetlenen Sarı İsmail:

-Gözün kör olsun der. Tam bu sırada masanın üzerinde bulunan kor patlayarak kadının bir gözüne çarpıp kör olmasına neden olur. Eğer Sarı İsmail gözlerin kör olsun deseymiş, kadının iki gözünün de kör olduğu söylene gelmiştir.

Bütün bu olan bitenlerden sonra Sarı İsmail, Moymul'daki çadırı söküp Hacı Bektaş'ın attığı iğde okun bulunduğu yere gelir ve dergâhın buraya kurar. Ölümüne yakın bir zamanda Dölek kızı, yine kendisi gibi Horasan erenlerinden olan Ataullah Baba ile everir. Bu evlilikten bir müddet sonra Hak'a yürür.

Dergâhın bulunduğu köyümüzün adı Dedeler'dir Sarı İsmail'in kendisine atılan iftira üzerine "Bunu bana dediler, dediler." Sözcüğünden köyün adının geldiği rivayet edilmekte ise de benim kanaatim köyde dedelerin bulunmasındandır (KK68).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Yaklaşık 5-6 yaşlarındayken ben geceleri korkuyordum. Sarı İsmail'e gidince önce abdest aldırıldılar. Toprak açıklıktaydı, mezarın etrafında döndürdüler. Sonra geyik boynuzlarını üzerime sürdüler, hasırdan yapılan şapkayı giydirdiler. Mezarın toprağından yedirdiler. Sonra oranın bekçisi olan kadın yeşil kumaş içine mezar toprağı, çörek otu,tuzdan oluşan bir karışım hazırladı.Bunu bağlayıp küçük bir bohça haline getirdi.17-18 yaşına kadar sağ tarafıma takarak taşımam gerektiğini söyledi.Böylelikle korkumdan kurtulmuş oldum (KK394).

Efsanelerdeki motifler: Gelecekte olacakları haber verme (Kendisini almaya gelen askerlerin canlarının hangi yemeği çektiğini biliyor ve hazırlıyor.) (KK394).

Öldükten sonra varlığını gösterme (Ahmet Turan başından geçen bir hadiseyi şöyle anlatır. Hep derlerdi, bazı geceler türbenin ışıkları yanar, içeride semah yaparlar, zil ve def sesleri gelir diye. Böyle şeylere hiç inanmazdım. Bir gün köye geç geldim, eve giderken türbenin ışıklarının yandığını ve içeriden zil ve def seslerinin geldiğini duydum. Hem en kapıya yöneldim, kapı açılmadı. Bir kaç defa zorladım yine açılmadı. Sonra akım başıma geldi. "Sarı İsmail'in büyüklüğüne ve türbenin mübarek bir yer olduğuna inandım" dedim kapı kendiliğinden açıldı (Öz, 1996, 170).

Zor durumda olan Türk askerinin yardım etme (Kıbrıs Savaşı sırasında Sarı İsmail'e ait olan süngünün bir hafta kaybolduğu, bir hafta sonra kanlı bir şekilde tekrar yerine geldiği söylenmektedir) hayvanları itaat altına almak, tayyi mekân ve zaman (Askerlerden önce mahkemede olur.),bedduanın tutması (Eğer Sarı İsmail gözlerin kör olsun deseymiş, kadının iki gözünün de kör olduğu söylene gelmiştir.) Ateşle pamuğu bir arada tutma

Türbe-Yatır No:310- İkizler Tekkesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: İkizler Tekkesi. Mezarların birbirine yapışık olmasından dolayı "İkizler" adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Dedeler Köyü/ Tavşanlı. Bu yatırlar Sarı İsmail Sultan'ın on metre üstünde yer almaktadır. Dedeler mahallesindedir. Hacı Bektaş'ın müritlerinin mezarları vardır. Bahçesinde de mezarlar yer alır.

Mimari yapısı: Tekke, dikdörtgen şeklinde balık sırtı tavanla örtülmüştür. Yığma taşlarla yapılmış duvarın üzerine beton sıva atılmıştır Burada yan yana iki yapı vardır, soldaki bölümde dört sağdaki bölümde ise sekiz mezar bulunmaktadır, soldaki bölüme ikizler tekkesi denmektedir bunun nedeni; yatırların birbirine yapışık olarak yapılmasıdır. Yatırların ikisi de aynı boyuttadır ancak sağdaki yatırın duvarlarında eski tarihli bir çok yazı bulunmaktadır bunların eski

zamanlarda burayı ziyarete gelen kişilerce, yazıldığı sanılmaktadır. Yazılar Osmanlı Türkçesi ve alfabesiyle yazılmıştır ancak çoğu okunamayacak şekildedir. Yatırlarda birer adet pencere bulunmaktadır.Soldaki bölümün tavanı ahşap ve el işlemesidir, gerçekten büyük bir sanat harikasıdır,ayrıca yatırın içerisinde oyma ağaç ve beş pençe denilen türden şamdanlıklar vardır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bu kişiler Alevi dedelerinden Ali Dede ve Hasan Dede'dir. Diğer yatırların ise Sarı İsmail Dedenin müritleri olduğu söylenmektedir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe ve Cuma günleri (KK397).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1)Yağmur duası için (KK397).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Dilek sahipleri tarafından dua edilir, mumlar yakılır.

Ödül ve cezalar: Türbeyi kaldırmak isteyen kişileri uyarır (Türbe o zamanla göçmüş. Türbeyi kaldıralım diyorlar. Fakat Dede gece rüyasına geliyor, sakın elleme rahatım iyi huzurumu bozma diyor.) (KK397).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Başka bir veliye üstün gelme (Hasan Dede Bursa'da Eşrefoğlu adlı bir alime kerametiyle üstün gelir)

Öldükten sonra varlığını gösterme (Perşembe ve Cuma günleri ziyaret gelenler burada yatan zatların semah döndüklerini söylerler.)

Türbe-Yatır No:311- Köybaşı Dedesi, Yâren Dede(Artıranlar Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Köybaşı Dedesi, Yâren Dede. Zorda kalanlara yardımcı olduğu için dost anlamında “ Yâren Dede” denilmiştir.

Yeri ve Konumu: Artıranlar Köyü/ Tavşanlı. Köyün üst tarafında yer alır.

Mimari yapısı: Köyün hemen üst başında ağaçlık bir tepede bulunan köy başı dedesinin yatırını belli değildir. Daha önceleri burada taşlarla çevrili bir mezar olduğu söylenmiştir. Diğeri de Yaran Dede'dir

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kurak mevsimler

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duasına, her iki Dedeye çıkılmaktadır.

Türbe-Yatır No:312- Tokatlı Dede, Talı Dede

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Tokatlı Dede, Talı Dede. Mezarın bulunduğu yerden ses gelmesi (tüm tüm) nedeniyle bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Gürağaç/ Tavşanlı. Tepe üzerinde yer alır.

Mimari yapısı: Etrafı taşlarlar çevrili mezarlar grubunda değerlendirilebilir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihi-Menkabevi Kişiliği: Göçkücü diye tabir edilen bu yörükler, kendi göç yolları üzerinde bulunan Bozbelen yakınlarındaki bu araziye vaktiyle Bozbelen köyünün ağasından belli bir bedel karşılığında satın almışlardır.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kurak mevsimler (KK398).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için (KK398).

Türbe-Yatır No:313- Çamlaltı Dedesi, Doğankuzu Dedesi(Köseler)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Çamaltı Dedesi, Cangıllı (Tütmen) Dedesi, Doğankuzu Dedesi, Tavuk (Kabacalar)Dedesi ve Bayram Kabaaağacı. Bölgede ziyaret yerleri için “Dede” unvanı kullanıldığı için bu adları almışlardır.

Yeri ve Konumu: Köşeler/ Tavşanlı. Köyün çevresinde Köy içinde ve geniş alanda yer alır.

Mimari yapısı: Mezardan ibarettir.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Kurak mevsimler,

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için:

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hayır: Bayram kabağacı denilen yerde vaktiyle bayram namazları kılınır, yemekler yenir. 2) Yağmur duası için: Yağmur duasına ise en çok Kabağacı ve Tütmen Dedesine çıkılırdı.

Türbe-Yatır No:314- Gaib Dede, Doğlu Baba vd (Küçüilet)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Gaib Dede, Doğlu Baba ve Rezne Dedesi.

Yeri ve Konumu: Küçüilet/ Tavşanlı. Rezne Dedesi'nin mezarı ise Rezne çeşmesinin hemen üzerinde olup, mezar yeri beton dökülerek belirgin hale getirilmiştir. Türbenin hemen alta tarafında bulunan Doğlu Baba'nın yatırımın yeri ise, belli değildir

Mimari yapısı: Gaib Dede'nin mezarı türbe içersindedir. Kare planlı türbe betonarme olarak inşa edilmiştir.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası

Türbe-Yatır No:315- Ahmet Dede Türbesi(Çaltılı Köyü)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Ahmet Dede Türbesi. Ahmet Yesevî'nin müridi olduğu için "Ahmet" adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Çaltılı/Tavşanlı. Köyün güneydoğusundaki tepenin üzerinde yer alır. Türbe Kütahya'nın Tavşanlı ilçesine bağlı Çaltılı köyünde bulunmaktadır. Türbeden köyün tamamı ve Balköy'e kadar olan yerler seyredilebilmektedir.

Türbe, 2001 yılında çevresinde düzenleme çalışmaları yapılarak yeniden inşa edilmiş ve çevresi mesireliğe dönüştürülmüştür. Türbenin yanına bir de mescid ilave edilmiştir. Önceden türbenin kuzeyinde yer alan iki mezar ise yeni düzenleme de yok olmuştur.

Mimari yapısı: Beş köşeli üzeri kubbeli yeni yapılmış betonarme bir türbedir. Demir yeşil renkli kapısı ve yeni yapılan aş eviyle hizmet vermektedir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Türbede yer alan kişi hakkında pek bir bilgi olmamakla birlikte Değirmisaz köyünden olduğu adının Ahmet olması nedeniyle Ahmet Dede türbesi olarak anıldığı söylenmektedir. Diğer bir rivayet göre de yörük beylerinden evliya bir zat olduğu buradan geçerken burada öldüğü ve buraya defnedildiği rivayetler arasındadır. Türbe içerisinde iki adet mezar yer alır. Mermer kaplı mezarların üzerinde yeşil puşide yer alır (KK399).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Halk özellikle yağmur duasında ziyaret eder (KK399).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak için: Türbeye çaputlar bağlayarak, türbenin içerisindeki mezarın üstüne elbiseler bırakılarak dilekler dilenmekte; uzun yıllar çocukları olmayan aileler adaklar adayıp çocukları olduğunda da Ahmet adını vermektedirler (KK399).

2) Yağmur duası için: Kuraklık zamanında köy halkı bir gün öğle zamanından sonra Ahmet Dede'yi ziyarete gitmekte getirdiklerini yedikten sonra topluca yağmur duası edilmektedir (KK399).

Ödül ve cezalar: Sözü dinlememesi üzerine eşinin gözleri kör olmuştur. Dedeler hakkında kötü söz söyleyenler farklı cezalara çarptırılır (KK399).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Türbe-Yatırda ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Çay, ırmak üzerinde yürüyebilme,

Ahmet Dede şurada mezarının bulunduğu tepeden ve çaydan geçerek Çaldibi Köyü Eğrigöz Dağı'na doğru giderler. Bir gün bunlara bir kadın eren daha katılır. Kadının kocası bunları takip eder, çaydan geçerken çay yarılır, üçü geçerler ama kadının kocası geçemez. Ahmet Dede takip edildiklerini anlar ve bundan sonra o kadından kendilerinden ayrılmasını söyler. Kadın da bu kerametlerini gördüğünden dolayı kocasına “gözlerin kör olsun” der. Kocasının gözleri kör olur.

Türbe-Yatır No:316- Şeyh Ali Efendi, Ahmet Efendi vd (Eşen Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Şeyh Ali Efendi- Ahmet Efendi- Ebubekir Efendi. Medresede hocalık yaptıkları için bu adları almışlardır.

Yeri ve Konumu: Eşen/ Tavşanlı, Eşen Köyü içerisi ve çevresinde yer alırlar.

Mimari yapısı: Mezar.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Köy muhtarı ile yapılan görüşme sırasında köy muhtarı bu isimlerle ifade edilen yerlerin olmadığı fakat köy içinde iki ve köy dışında 3 olmak üzere toplam 5 tane dede yatırının bulunduğunu belirtmiştir. Köy içinde yer alan Dede'nin daha sonradan etrafı çevrilmiş ve mezar şeklinde düzenlenmiştir.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Yağmur duası için(KK400).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Yaşlıların ifade ettiği şekilde buralardan kudüm seslerinin geldiği birbirleriyle görüştükleri rivayet edilir (KK400).

Türbe-Yatır No:317- Gıran Dede, Gencer Dede vd.(Eşen Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Gıran Dede (Mevki Kıran), Ardıç Dede, Gencer Dede. Bulduğu yer nedeniyle bu adlar almışlardır.

Yeri ve Konumu: Eşen/Tavşanlı. Tepe üzerinde yer alır. Burada kaba ardıç ağaçları yer alır

Mimari yapısı: Yatır

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Evliya olduğuna inanılır.

Ödül ve cezalar: Burada kaba ardıç ağaçları yer alır. Hiç kimse bu ağaçlara dokunmaz. Dokunacağına ve mutlaka zarar geleceğine inanılır. Buradan ağaç getiren kişiler bu ağaçların kendiliğinden yeşil yeşil yandığını söylerler ve sabah getirdikleri yere tekrar götürdüklerini söyler. Burada yatan zatın çok sert olduğu buradan bir şey alınmasına izin vermediği anlatılır. Buradan ağaç, ancak köy camisi ve köy okulundan kullanmak için alınabilmektedir (KK401).

Köylünün biri, Dedenin de bulunduğu yerde orman içinden kendinse tarla açmak ister. Dedenin bulunduğu mezarı da işgal eder. Öküzleri ile başlar etrafı sürmeye ve etraftaki çalı çırpıyı tarlanın ortasına toplar büyük bir ateş yakar. Öküzlerden biri kendini ateşe atar. Köylü ne kadar çaba sarf etse de öküzü yanmaktan kurtaramaz. Çiftçi en önemli malı öküzünü dedenin bulunduğu yeri tarlaya çevirmek istediği için kaybetmiştir (KK401).

Yine defincilerden biri “Gran Dede”nin bulunduğu yeri kazmak ister. Topal, ak sakallı bir dervişin kendisini köye kadar kovaladığını bir daha asla saygısızlık yapmadığını anlatmıştır (KK401).

Köylü ve mahalleli Dede'nin kabrini bulmak ve üzerine türbe yaptırmak için yörede kalp gözü açık olan bir zatı Dede'nin yerini bulması için köye getirmişti. Daha türbenin olduğu yere gelmeden şunları söyledi: “ Mahalleli bu dedenin üzerinden gelip geçmekte, çeşmenin ayağından akan pis sular dedeye zarar vermekte ve Dedenin üzerinde avlu kapısı var” der. Köylünün yıllardır var olduğuna inandıkları yeri tarif eder. Köylü ve imamın katkısıyla oraya türbe yapılma çalışması başlatılır fakat, bu seferde dedenin kabrinin bulunduğu yeri tespit emek gerekir. İlyas isimli bir köylü bu tartışmalar yaşanırken rüyasında türbe dedesini görür ve mezarının yerini bildirir: Ayak ucum şurası, baş ucum da şuraya kadar olacak diye biraz da uzun bir yer gösterir. Rüyada olanları köy muhtarına anlatır, çalışmalar başlar. Köy arazisi sert kayalardan oluştuğu halde rüyada belirtilen alanı kazmaya başladıklarında yığma toprakla karşılaşılır ve burada daha öncende bir zatın defnedildiği anlaşılır. Türbe ve mezar bugünkü bulunduğu yere inşa edilir (KK401).

Türbe-Yatırla ilgili oluşın anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Halka felaket musallat etmek, ateşe hükmetmek

Türbe-Yatır No:318- Dede(Elmaağacı Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Dede. Bölgede yatırların genel adı olduğu için “Dede” denilir.

Yeri ve Konumu: Elmaağacı Köyü/ Tavşanlı. Yolun kenarında mezarlığın hemen yanında yer alır. 2006 yılında köy muhtarı tarafından Adil Tura tarafından etrafı çevrilmiş ve mezarlık haline getirilmiştir

Mimari yapısı: Mezar

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Dede olarak ifade edile bu zatın yakın köylerden Eşen ve Kösel köyündeki Dedelerle kardeş oldukları rivayet edilir. Köse Dede İsa Dede ve Köy Dedesi.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Huysuz çocukların iyi olması için, 2) Hayvan hastalıkları için, 3) Evliliklerin huzurlu olması için.

Toplumsal: 1) Özellikle yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Sağdırmayan ineklerin uslanması için: Sağdırmayan ineklerin uslanması için evden getirilen tuz mezarın yanındaki taşa bırakılır ve bu tuz ineklere yedirildiği zaman uslanacağına inanılır.

2) Düğün: Evliliklerin huzurlu olması için, gelin alayı yatır etrafında üç kez dolaştırılır.

Türbe-Yatır No:319-Tatlı Dede, Tümtüm Dede, vd.(Karakaya)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tatlı Dede, Tümtüm Dede, Sarı Dede. Tallı Dede (Bulunduğu yerdeki ağaç türü nedeniyle),

Yeri ve Konumu: Karakaya Köyü/Tavşanlı. Köy sınırlarında yer alırlar. Sadece Sarı Dedenin bulunduğu mevkide mezar taşları vardır. Diğer dedelerin mezarlarının yeri belli değildir fakat bu zatlarn bulunduğu yerleri halk, kutsal kabul eder.

Mimari yapısı: Mezar

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Tatlı (Tallı Dede) Dede, Tümtüm Dede, Sarı Dede üç evliyadır. Köylü bundan birkaç yıl önce Tallı Dede'ye yağmur duası için gitmişler ve felaket derecesinde yağmur yağdığı için bir daha yağmur duasına çıkmadıklarını ifade etmişlerdir (KK402).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK402).

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için (KK402).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Dilek sahipleri tarafından kurban adakları yerine getirilmektedir.

Ödül ve cezalar: Tallı Dede olarak bilinen meşelik bir alan etrafındaki ağaçların canlı olduğu oradan kozalak alınmaması gerektiği rivayet edilir. Bu konuda iki yıl önce şu olay gerçekleşir.

Demirbilek köyünden köylünün birisi meşelik alandan kozalak toplamış yakmak için evine götürmüş ve iki defa evi yanmış ardından götürdüğü ağaçları geri getirmiş ve oraya kurban kesmiştir (KK402).

Türbe-Yatır No:320- Recep Dede, Aziz Dede, Çam Dede(Yörgüç)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Recep Dede, Aziz Dede, Çam Dede, Yatır.

Yeri ve Konumu: Yörgüç/Tavşanlı. Recep Dede, Çam Dedesi mevkindedir. Aziz Dede, bir mevkinin adı olmuştur, halk arasında buraya Kocakır Dedesi de denilir. Diğer iki ziyaret yeri ise yatır olarak geçer onlar da; Kahyalar sülalesinden Rıfat Akman'ın evinin avlusundaki ayva ağacının dibinde bir yatırın olduğu rivayet edilir, diğeri ise Sadettin Yağız'ın avlusunda dut ağacının dibinde bir yatırın olduğu inancıdır. Etrafı yığma taşlarla çevrili ve beton mezardan oluşur. Mezarın hemen başında meşe ağacı yer alır.

Mimari yapısı: Mezar

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Yaramaz olan çocukların uslanması için, 2) Çocuk sahibi olmak için,3) Evlenecek gelinlerin hayırlı geçim sağlaması için(KK403).

*Toplumsal:*1) Özellikle yağmur duasında ziyaret edilir (Aziz Dede) (KK403).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1)Hayır için: Kurban kesmek için aralarında para toplanır, gözlemeler yapılır ve yemekler dağıtılır. Yatırın etrafına üç kez dönme orada bulunan ağaç kovuğuna para bırakma namaz kılma ve horoz kesme uygulamaları yapılır.

Ödül ve cezalar: Kayın ve karaçam ağaçları kutsal kabul edilir. Buralardan tek bir dal dahi alınmaz. Alınırsa başlarına felaket geleceğine evlerinin yanacağına inanırlar. Deneme amaçlı götürülenler rüyalarında korkutulmuş ve evlerinde yangın çıkmıştır (KK403).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Veliliğini sorgulayanlara felaket musallat etmek

Türbe-Yatır No:321- Eren Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Eren Dede. Tavşanlı'nın manevi dinamiklerinden olduğu için "Eren" adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Tavşanlı. Tavşanlı ilçesi, Çavuş Mahallesi, Çavuş Camii yanında, mahalle arasındadır. Türbenin hizmetini gören Sabri Korkmaz adlı kişinin evine bitişiktir. Türbedarın ve türbenin duvarları yeşil renktedir. Mahalle arasında olması nedeniyle çevresinde evler vardır. Türbenin aydınlatması, türbedar tarafından yapılmıştır. İçerisi bakımlı, temiz ve düzenlidir.

Mimari yapısı: Tek katlı yapının duvarları beton ile sıvalıdır. İçinde bir adet mezar bulunmaktadır. Mezarın üzerine namazlağılar örtülmüştür. Mezarın kitabesi beton içerisinde kaldığı için kimliği hakkında bilgi yoktur. Mezarın baş ve ayak taşarlı yer alır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Tavşanlı'nın manevi dinamiklerinden olduğu düşünülen, bu güne kadar adı, sanı ve kim olduğu tam olarak bilinmeyen Eren Dede'nin mezar taşı kitabesi, betona gömülü olduğundan okunamamaktadır. Kitabenin betonun içinden çıkartılıp okunması bu mezarda yatan şahsın halk tarafından tanınmasına vesile olacaktır.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları ve Cuma namazı öncesi (KK404).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Her türlü dilek ve istek için ziyaret edilir (KK404).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Dua için: Yol üzerinde olması nedeniyle gelip geçenler dua etmektedir. Eskiden türbeye yakmak için mum adakları yapılırken, bugün devam etmez. Türbenin anahtarı ise Tavşanlı'nın Arifler Köy'ünden Sabri Korkmaz adlı türbedarda durmaktadır. Görüşmemizde türbenin çatısını kendisinin yaptırdığını söyledi.

Ödül ve cezalar: Türbedar, Gediz depremi sırasında zatın türbe içerisinde oturduğu ve türbeden, bir tuğlanın dahi yerinden oynamadığını belirtmiştir (KK404).

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Halkı felaketlerden koruma (Depremde ne türbeye ne de türbedarın evinde çatlak dahi meydana gelmemiştir.)

Türbe-Yatır No:322- Ebubekir Efendi Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ebubekir Efendi Türbesi. Rifai zaviyesi şeyhi olması nedeniyle bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Kızılcukur/Tavşanlı. Kızılcukur Köy meydanında yer alır. Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasıyla önemini yitirmiş ve 1950’li yıllarda da yıkılmıştır. Çıkan yangında türbe içerisinde bulunan kitaplar ve eski Osmanlıca eserler yanmıştır. Geriye türbe içindeki dolapta külâhı ve defî, sarıklar, Tarikat piri kavuğu, zikir ayinlerinde kullanılan şişler, dua kitapları, mızrak ucu ve kudüm kalmış, bunlar da sergilenmek üzere türbenin içine konmuştur. Türbedeki kudümlerden gece sesler geldiği yaygın rivayetler arasındadır.

Mimari yapısı: Betonarme türbe kare planlıdır. Türbe içinde üç tane sanduka vardır. En büyük olan Ebubekir efendiye diğer iki tanesi de ailesine aittir

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Köyde yakın zamana kadar bir Rifai zaviyesi bulunmaktaydı. Eşinin adı Emine, oğlunun adı Zabittir. Ebubekir Efendi kadı yardımcılığı görevinde bulunmuştur. Rifaiye tarikatına mensup olup, yakın zaman kadar ayakta durmayı başaran Tekke ve Zaviyede dervişlerle beraber ibadet ve zikir ile meşgul olmuştur. Mezar kitabesinde “ Ya Hüve, Mürşid, Arif-i Billah, Tarik Aliyye, Hazreti Rifaiyyeden, merhum ve mağfur es Seyyid Ebubekir Efendi... Ruhi için El Fatiha Hicrî 1264” yazılıdır. Türbe içindeki tabelada yer alan diğer bilgiler de şu şekildedir: ... Metinden de anlaşılacağı üzere Tarikat Pîri olan Es- Seyyid Ebubekir Efendi Osmanlı Devleti’nin 31. Padişahı Sultan Abdülmecit döneminde miladi 1848 yılında bir Cuma günü hakkın rahmetine kavuşmuş ve vasiyeti gereği Türbesi’nin olduğu yere defnedilmiştir.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Her Perşembe gecesi (KK405).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Çocuk sahibi olmak için, 2) Her türlü hastalık için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak: Her Perşembe gecesi Bekir Dedeye mum yakılır (KK405).

Güveyi salındıktan sonra cemaat dağılmadan halka oluşturup “Kuş Uçurma” denilen ilahi okumaktadırlar.

Bu ilahi de şöyledir;

Medine’den bir kuş uçtu.

Uçtu da Bursa’ya düştü.

Benim gönlüm sana düştü.

Emir Sultan Hu!! HUUU!! Hu ! Hu !!

Benim Şeyhim HUUUU!

Bu geleneğin ne zaman başladığı pek bilinmiyor. Yaşlılar eskiden beri devam ettiğini söylüyorlar. Bu ilahide Kızılçukur köyü halkının Bursa'da Medfun bulunan Emir Sultan'a sevgi ve muhabbeti görülmektedir (Kartal, 2012, 59).

Ödül ve cezalar: Arif Özdemir adlı kişinin torunu Bekir Efendi'den susam koparınca yeşil rütbeli zata görmüş korkmuştur (KK405).

Her perşembe gecesi, Bekir Dedeye mum yakılırken köy camisi bir gün ışsız kalır. Türbedeki mumu alırlar namazını kıldıktan sonra imam mumu söndürmeyi unuttur. Saat iki gibi cami yanmaya başlar halk Bekir Dedenin mumunun izinsiz alınması nedeniyle köylüyü, cezalandırdığına inanılır. Önce üst tarafı yanar. Camiye bitişik olan Bekir Dede Türbesi'ne ise bir şey olmaz (KK405).

Türbe-Yatır Etrafındaki efsane ve rivayetler

Türbe-yatırda medfun kişinin sağlığında hakkında oluşan anlatılar

Ailesi sırrına eremiyor. Evleneceği kadın davulla evlenmek istiyor. Herkes buna çok şaşırıyor. Fakat eşi isteyince yapmak zorunda kalıyor. Tam düğün esnasında davul dile geliyor ve "Sen seni bil sen seni, sen kendini bil neylersin gerisini" diyor ve Bekir Dede'nin manevi olarak kulağının duymadığı dile getirilir. Bekir Dede köy içerisindeki diğer dedelere her gün toplanırken eşi bir gün bunu takip ediyor. Sırrını öğrenince Dede ertesi gün kendi mezar taşını hazırlıyor mezara bağlanacak tülbenleri eşinden istiyor ve yarın öleceğini eşine söylüyor ve ruhunu teslim ediyor (Kartal, 2012, 58).

Türbe-Yatır ile ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Cansız varlıkların (davulun) dile gelmesi, Gelecekte haber verme, Öleceğini günü önceden bilme, halka felaket musallat etmek,

Türbe-Yatır No:323- Ali Dede(Kızılçukur)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ali Dede (Ali Efendi). Medrese şeyhi olduğu için,

Yeri ve Konumu: Kızılçukur/ Tavşanlı. Köy mezarlığında,Şeyh Ali Efendinin mezarı yarım metrelik taş duvarla örülmüş, üzerine ise demir parmaklıklar yapılmıştır. Mezar taşından anlaşılacağı üzere " Miladi 1757 yıldan vefat etmiştir.

Mimari yapısı: Mezar

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarih-Menkabevi Kişiliği: Şeyh Ali Efendi, Ebubekir Efendinin dedesidir. Eşinin adı da Ayşe'dir. Kutbü'l Arifin" tabirinin geçmesi onun çok iyi bir ilme sahip olduğunun, " Gavsü'l Vasilin" tabirinden de dini yönden Allah katında belli bir makama ulaştığının kanıtıdır.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Mayıs ayının ilk haftası (KK406).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Huysuz çocukların uslanması için, .2) Askere gidecek gençlerin sağ salım dönmesi için, 3) İneğin bol sütlü olması için(KK406).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Dilek için: Ali Dedeye huysuz olan çocuklar getirilir, çocuk sahibi olmak için, türbe başındaki tokmakla kişi sağaltılır. Özellikle çocuk olması için ziyaret edilir. Kız olursa Ayşe, erkek olursa Ali ismini koyarlar. Mum eskiden yakılırken şimdilerde ise güneş ışığıyla yanan âletler kullanılmaktadır.

2) Askerlik için: Askere gidecek gençler mutlaka dedelerin tamamını ziyaret eder. Ali Efendi Dededen toprak alırlar. Ve hiçbir zarar gelmediğini söylerler (KK406).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Maddenin niteliğini değiştirebilme (Ali Efendi, köy camisinin yapılışında kullanılacak ağacın kısa gelmesi üzerine bastonunu temas ettirerek boyunu uzatmıştır.

Türbe-Yatır No:324- Seksek Dedesi

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Seksek Dedesi (Sekme Dedesi). Oyunu sevdiği için, ziyaretin sekerek yapılması nedeniyle

Yeri ve Konumu: Kızılçukur/Tavşanlı. Gencer yaylasında yer alır, etrafı duvarla çevrilidir

Mimari yapısı: Mezar

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Oynamayı seven Dede olarak bilinir, hatta bazan ziyarete giderken onun yanına sekerek gidildiği için ismine “Seksek Dedesi” denilmiştir.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Mayıs ayından sonra.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: Haziran ayı içinde.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Sekerek ziyaret edilir. Köylünün tamamı köy içerisinde bulunan buralara gelip geçerken dua eder ve temizliğine dikkat ederler.

Türbe-Yatır No:325- Arap Dede(Kızılçukur)**Türbe-Yatırın Kimliği****Türbe-Yatırın;**

Adı ve anlamı: Arap Dede (Cafarların Dedesi). Caferler sülalesinin evinin yakınında bulunduğu için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Kızılçukur/Tavşanlı. Orta mahallede yer alır. Kare planlı etrafı bir metrelik duvarla çevrili toprak dolgu üzeri açık bir yatırdır. Mezarın üzerine çiçekle ve ağaçlar dikilmiştir.

Mimari yapısı: Dört tarafı çevrili mezarlar grubunda değerlendirebiliriz.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Horasandan geldiğine inanılır, Caffarların Dedesi olarak da bilinir.

Türbe-Yatırın İşlevleri**Ziyaret zamanları:**

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Huysuz çocukların uslanması için, 2) Süt vermeyen ve rahatsızlanan ineklerin iyileşmesi için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Mezarın başında yer alan tokmaklar hasta çocukların burada tokmaklandığını gösterir.

Türbe-Yatır No:326- Sıtma Dedesi**Türbe-Yatırın Kimliği****Türbe-Yatırın;**

Adı ve anlamı: Sıtma Dedesi. Sıtma hastalığının tedavisini sağladığı için “Sıtma Dedesi” denilmiştir.

Yeri ve Konumu: Kızılçukur/ Tavşanlı. Köy içinde, beş metre karelik bir alan çevrilmiş ve hemen yanı başında heybetli bir meşe yer alır. Giriş kapısı yanında “Evliyahullah Sıtma Dedesi” yazılıdır.

Mimari yapısı: Dört tarafı çevrili mezarlar grubunda değerlendirebiliriz.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları,

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) İsminde de anlaşılacağı üzere sıtma hastalığına yakalan kişiler burada tedavi edilir.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Hasta olan kişi türbe etrafında üç kez döner. Sıtma Dedesi'nin bulunduğu yerden toprak alır yemeğine katılır. Bunu üç kez yapması gerekir.

Türbe-Yatır No:327- Sinan Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Sinan Dede. Evliyadan kabul edildiği için, bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Kızılçukur/Tavşanlı. Köyün kuzeyide düz bir arazide. Köyün kuzeyide yer alan yatırlar diğer mevkide yer alan yatırlara benzer bir mimariye sahiptir. Kare planlı bahçe duvarlarıyla çevrilidir.

Mimari yapısı: Dört tarafı çevrili mezarlar grubunda değerlendirebiliriz.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Her türlü dilek ve istek için,

Türbe-Yatır No:328- Akpelit Dedesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Akpelit Dedesi (Mevki adı). Mevki adı olduğu için ve çevresindeki ağaçlar nedeniyle bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Kızılçukur/Tavşanlı. Ormanın içinde. Etrafı bir metrelik taşla örülmüş ve üzerine de beton sıva yapılmıştır. Bir tane mezar vardır, kitabesi ve mezar taşı yoktur.

Mimari yapısı: Mezar

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Akpelit Dedesi'nin başında bulunan taşın üzerinde parmak izleri bulunmaktadır. Bu taşın savaş zamanlarında kaybolduğu söylenmektedir. En son Kıbrıs Savaşında kaybolduğu ve geri geldiği köylüler tarafından söylenmektedir.

İnanışlar: Köylüler Dedelerin bulunduğu yerlerin etrafından hiçbirşey almazlar Onlardan zarar geleceğinin düşünürler.

Ödül ve cezalar: Akpelit dedesinden kozalak getiren bir köylünün evinde akşamına yangın çıkmıştır.

Türbe-Yatır No:329- Akkaş Dede, Üyücek Dede, vd.(Kızılçukur)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Akkaş Dede (Yetimin Dedesi), Üyücek Dedesi (mevki dedesi), Eşen Dedesi, Yâren Dedesi. Akkaşlar sülalesinin yanında olması, mevki adıyla anılması (Üyücek Dede) Ormanda bulunanlara arkadaşlık etmesi (Yâren Dedesi)

Yeri ve Konumu: Kızılçukur/Tavşanlı. Köy içinde Hasan Dedenin karşısında (Akkaş Dede), Ormanın içinde (Üyücek Dedesi), Ormanlık alan içinde bulunur (Eşen Dedesi- Yâren Dedesi) Kızılçukur köyünün içinde ve çevresinde bulunur.

Mimari yapısı: Mezar (yatır)

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Nazar için(Akkaş Dede),

Toplumsal: 1) Yağmur duası için (Eşen Dede) (KK407).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Nazardan korunmak için:Sütü kesilen ineklere nazar değdiği düşünülür. İneklerin yuları ya da kendisi türbe etrafında üç kez dolandırılır, toprak alınıp yemine katılır (Akkaş Dede) (KK407).

Ödül ve cezalar: Halk tarafından keçilerin bu yatır içindeki otları yediği için öldüğü anlatılır (Eşen Dede) Yâren dedesinden izinsiz ağaç alanların mutlaka cezalandırılacağına inanılır (Yâren Dede)

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Harp sırasında yanı başında bulunan taşın kaybolması (Üyücek Dedesi), zorda kalanlara yardım etmesi (Üyücek Dedesi), saygısız davrananların cezalandırılması (Eşen Dede)

Türbe-Yatır No:330- Hasan Dede(Kızılçukur)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Hasan Dede (Emirlerin Dedesi). Emirler sülalesi bakımını üstlendiği için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Kızılçukur/Tavşanlı. Köy içerisinde, evlerin arasında yer alır. Yanı başında yer alan ev sahibi Bedriye Kamer tarafında bakımı yapılır bu yüzden diğer yatırlara göre oldukça bakımlıdır. Yaklaşık 20 metre karelik bir alan, duvarla çevrilmiş, duvarın üzerine yeşil parmaklıklar oturtulmuştur. Bu çevrili alanın içinde de beş metrelik bir alan mermerle çevrilmiştir. Mezar taşında Evliya Hasan Dede Ruhuna Fatıha yazılıdır. Diğer türbelerde olmayan bir uygulama da güneş ısıyla çalışan aydınlatmanın mezarın başına dikilmiş olmasıdır.

Mimari yapısı: Mezar (yatır)

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Çok güzel elbiseli, nur yüzlü olarak tasvir etmiş ve evinin hemen yanı başında olması nedeniyle yatırdan kılıç sesleri geldiğini ve Haç vazifesini yaparken onu da gördüğünü anlatmıştır. Evliyaullahtan bir zattır (KK408).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Perşembe akşamları ve istenilen her zaman (KK408).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Özellikle huysuz çocukların iyileşmesi için, 2)İneklerin sütünün artması için (KK408)

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Varlığını gösterme (Kaynak kişi burada yatan zatı birkaç kez rüyasında gördüğünü söylemiştir)

Diğer evliyalarla görüşme (Evliyaullah olduğunu, köydeki diğer 15 tane erenle görüştüklerini ifade etmiştir.)

Tayyi zaman ve mekân (Hacca giden köylülerle birlikte Hacta yer alması) (KK408).

Türbe-Yatır No:331- Kurudere Dedesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kurudere Dedesi. Mevki adı, olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Kızılçukur/ Tavşanlı. Köy girişinde, Kızılçukur beldesi girişinde Kurudere mevkisinde bulunduğu için bu adla anılan yatırın etrafı bir metrelik taş duvarla çevrilmiştir. Mozaik kaplı mezarın kitabesinde Hüvelbaki Ruhuna Fatiha yazılıdır.

Mimari yapısı: Mezar,

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kimliği hakkında bilgi bulunmaz.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1)Her türlü amaç için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Giriş kapısına asılı tespih ve daneler yoldan geçenlerce ziyaret edildiğinin ispatıdır.

Türbe-Yatır No:332- Ece Sultan

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ece Sultan.

Yeri ve Konumu: Tepecik Beldesi/Tavşanlı. Belediyeye yakın, Emet yolu üzerinde küçük bir alanda yer alır. Beldenin girişinde, yolun solundadır.

Mimari yapısı: Mezar.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: 1259 yılında Ertuğrul Gazi tarafından Germiyanoğulları yerleşimine karşı Kayı Boyu'nun Tavşanlı ovasındaki sınırını korumak için Eğrigöz'de bulunan Kayı

Boyu'na mensup savaşçı, gazi Türk beğleri görevlendirilir. Bilinen bu Beğlerin bazılarının isimleri sırasıyla; Sarı Beğ, Ali Beğ, Hacı Beğ, Ahmet Beğ (Hacıbeğ'in kardeşi) ve İsmail Beğ'dir. O yıllarda Tavşanlı bölgesinde Kayı Boyu ile Germiyanlar arasındaki sınırı Adranos (Rhyndacos) çayı oluşturmuştur. Bu beğlere Ertuğrul Gazi tarafından Tavşanlı (Adranos) çayının güneybatı yönündeki ovanın ortasında bir tepe ve çevresi (şimdiki Tepecik) savunma amaçlı yurtluk olarak verilir. Bu çevresine hakim tepeye obaları ile beraber gelip yerleşirler. Bu yerleşim Beğlerin başı olan Ece Sultan önderliğinde gerçekleşmiştir. Ece Sultanın asıl ismi Ece Halil'dir.

Rivayete göre vaktiyle köyden bazı insanlar Ece Sultan'a "Senin sultanlığın nereden gelmektedir" diye sorduklarında avucunun içine bir parça yün ve kor koyup bir arada tutarak halka göstermesi sonucunda onun bir evliya olduğu anlaşılmıştır (KK409).

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın (KK409).

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek için(KK409).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak için: Yanında oturan aile düzenli olarak her Perşembe mum yakmakta (KK409).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Efsanelerdeki motifler: Ateşe hükmetme (avucunun içine bir parça yün ve kor koyup bir arada tutarak halka göstermesi sonucunda onun bir evliya olduğu anlaşılmıştır)

Türbenin çatı tutmaması (Ece Sultan gibi türbeyi kabul etmiyorsun denilir.)

Veliliğini kabul etmeyenlere felaket musallat etmek: Mezarı kaldırılmak istenilmiş, kepçe kullanıcısı hastalanmıştır.

Türbe-Yatır No:333- Gaib Erenler(Tepecik)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Gaib Erenler Dedesi. Kayıp Erenler,

Yeri ve Konumu: Tepecik/Tavşanlı. Beldenin içinde.Mezar

Mimari yapısı: Yok

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Berberlerin Dedesi de denilir. Zira Berberler sülalesi bu Dede'nin bağlı olduğu sülaledir. Gaip Erenler Dede, aslen Afyon Karacaahmet'ten gelmiş olup keramet sahibi imiş.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın.

Toplumsal ziyaretler / Törenselsel Ziyaretler

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü dilek için

Ödül ve cezalar: Vaktiyle belediye burada güzelleştirme çalışması yaparken kepçenin dişleri kırılmıştır.

Türbe-Yatır No:334- Yağlı Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yağlı Dede (Yal Dede). Unvanı olduğu için bu adı almıştır.

Yeri ve Konumu: Tepecik/Tavşanlı. Beldenin kenarında yer alır. Yanında mandıra yer alır. Türbeyi cami cemaati yaptırmıştır. Bu türbenin yapılışına ön ayak olan kişi Yavuz Gedikli adlı vatandaşdır.

Mimari yapısı: Dikdörtgen yapıda betonarme üzeri teneke kaplı bir türbe,

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Tepecikten birisi bir gün rüyasında uzun boylu,siyah sakallı birisini ve Karadayı hocasını görüyor.Hoca kendisine el sallıyor.Ertesi gün rüyasını Karadayı hocasına anlatmaya giden köylü, daha ağzından hoca efendi akşam rüyamda seni gördüm der demez.;"Yanımda siyah sakallı,uzun, zayıf biri daha olacaktı"diyor. Köylü şaşkınlıkla "Evet,öyle biride vardı"diyor. Karadayı Hocası: "O adam Yağlı Dede, git Türbesi'nin etrafındaki dikenleri biçiver, pislikleri temizle diyor."Köylü komşularından bulduğu tırpanı eline alıyor, kendisinin de anlamadığı biçimde iki saat içerisinde türbe çevresindeki çakır dikenleri biçiyor

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Her türlü amaç için,

Türbe-Yatır No:335- Kavşak Dedesi, Et Dedesi, Kızlar Dedesi(Nusratlar)

Türbe-Yatırın Kimliği**Türbe-Yatırın;**

Adı ve anlamı: Kavşak Dedesi, Et Dedesi, Kızlar Dedesi. Bulunduğu yer nedeniyle (Kavşak Dedesi), Kurban kesimleri yaturda yapıldığı için (Et Dedesi), Kızlar Dedesi denilmesinin nedeni buraya düğün ve bayramlarda kızlar eğlenmek amacıyla gittiği için, bu ismi almıştır (Kızlar Dedesi)

Yeri ve Konumu: Nusratlar/Tavşanlı. Köyün batısında köye 200 metre mesafede, Köyün güneyinde (Et Dedesi, Kızlar Dedesi) köyün batısında köye 200 metrelik ardiç ağaçlarından oluşan bir alan, mezar bulunmaz. Köyün güneyinde köye yaklaşık 1 km uzaklıkta yer alır. Mezar yoktur, çevresinde kurumuş ağaçlar ve çama ağaçları vardır (Kızlar Dedesi-Et Dedesi).

Mimari yapısı: Yoktur.

Türbe-Yatırın İşlevleri**Ziyaret zamanları:**

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Ziyaret ve uygulama bugün devam etmez (Kavşak Dedesi).

Toplumsal: 1)Yağmur duasına çıkılan bir mekândır.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Türbe-Yatır No:336- Eren Dede, Evliya Dede, Sarı Baba vd.(Bozbelen)

Türbe-Yatırın Kimliği**Türbe-Yatırın;**

Adı ve anlamı: Eren Dede, Evliya Dede, Sarı Baba ve Ahmet Dede. Tavşanlı yöresi ziyaret yerleri için dede kavramını kullanmaktadır.

Yeri ve Konumu: Bozbelen/ Tavşanlı. Bozbelen köyü içi ve çevresi. Basit yığma taşlarla çevrili, herhangi bir mezar taşı ve yazısı yoktur (Ahmet Dede- Eren Dede).

Mimari yapısı: Yatır

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bozbelen köyünde yer alan zatlardan birbirleriyle kardeş olduklarına inanılır.

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Ödül ve cezalar: Yaşlı çamların olduğu yerden kozalak getirilmez. Geriye bırakılmazsa başına felaket geleceğine inanılır

Türbe-Yatır No:337- Yatır(Ağaköy)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Yatır.

Yeri ve Konumu: Ağaköy/Tavşanlı. Köye bir km uzaklıkta dedeler düzünde yer alır
Üzerinde küçük bir bina vardır.

Mimari yapısı: Yatır

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Çevresindeki yuvarlak taşları Yunanlarla savaşta top olarak kullanılmıştır

Türbe-Yatırım İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Bireysel ziyaretler: Zaman dilimine bağlı olmaksızın.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için,

Türbe-Yatır No:338- Dede(Akçaşehir)

Türbe-Yatırım Kimliği

Türbe-Yatırım;

Adı ve anlamı: Dede.

Yeri ve Konumu: Akçaşehir/Tavşanlı. Köy mezarlığının kenarında yer alır.

Mimari yapısı: Üzeri saçla kaplı küçük bir türbedir.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor

Türbe-Yatır No:339- Dede(Altınova)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Dede.

Yeri ve Konumu: Altınova/Tavşanlı. Köye 700 metre uzaklıkta çamlık alan içerisinde yer alır.

Mimari yapısı: Etrafı taşlarla çevrilidir.

Toplumsal: 1)Yağmur duasında ziyaret edilir.

Türbe-Yatır No:340- Dursun Dede, Opono Dede, Koca Mezarı

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Dursun Dede, Opono Dede, Koca Mezarı.

Yeri ve Konumu: Aydınlar/Tavşanlı. Aydınlar köyü sınırlarında yer alırlar.

Mimari yapısı: Yoktur.

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Dursun Dede köyün kurucusudur. Dursun Dedenin mezar taşını muhtar yaptırmış ve taşa Aydınlı Manav Dedelerinden Dursun Dede ismini yazdırmışlardır (KK410).

Ziyaret sebepleri:

*Toplumsal:*1) Yağmur Duası için, Çocuk sahibi olmak için (Dursun Dede) (KK410).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

*Uygulamalar:*1) Yağmur duası için: Yeni yol yaptırılmış ve iki ay öncesinde yağmur duası için ziyaret edilmiştir. 2) Çocuk sahibi olmak için: Çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından kurbanlar adanır. 3) Adak için: (Dursun Dede) Opono Dedesi ve Karılar Dedesi olarak geçen yerlerde ise kadınlar gözleme yapar insanlara dağıtırlar (KK410).

Türbe-Yatır No:341- Eski Dede(Çamalan)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Eski Dede.

Yeri ve Konumu: Çamalan Köyü/Tavşanlı. : Ören Mevki (Eski Dede) tarihi kalıntıların olduğu bir mezarlık bu nedenle hazineler tarafından tahrip edilmiştir. Köye bir km uzaklıkta Ormanın içerisinde yer alır.

Mimari yapısı: Yoktur.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal:1) Yağmur duası için ve her türlü dilek ve istek için.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Daha önceden mermer sütunlara bez bağlama adağı uygulanırken şimdi yapılmamaktadır.

Ödül ve cezalar: Eski Dededen odun alınmaz, ağaç kozalak alınmaz.

Türbe-Yatır No:342- Akça Dede(Çayıroluk)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Akça Dede.

Yeri ve Konumu: Çayıroluk/Tavşanlı. Çayıroluk köyü yol üzerinde taşlarla çevrili yerdedir.

Mimari yapısı: Yok

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal:1) Yörük Şenliği ve Yağlı Pehlivan Güreşleri geleneksel olarak düzenlenir.

Türbe-Yatır No:343- Dede(Çınarcık)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Dede.

Yeri ve Konumu: Çınarcık/Tavşanlı. Köyün hemen üzerinde yer alır.

Mimari yapısı: Yoktur.

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bilinmiyor

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal:1) Yağmur duası için

Türbe-Yatır No:344- Aşır Dede, Türkmen Dede, Kabaklı Dede(Çobanköy)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Aşır Dede,Türkmen Dede, Kabaklı Dede.

Yeri ve Konumu: Çobanköy/Tavşanlı. Aşır Dede (Güneybatıda, Deve kayası tarafında),Türkmen Dede (Kuzeydoğuda)Kabaklı Dede (Doğuda oup Hacıların Çamı Dedesi de denir)Tepe üstü Dedesi köy içinde, Kertil Dedesi (Kuzeyde) ve Yâren Dede, Arap Dede (Yaylacık'ta Kalınağıl mevkiinde)Göç Dede (Kalınağıl'da Ayı Deresi sırtında) yer alır.

Mimari yapısı: Yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Rivayete göre Dervişler-Ulular,Kabaklı Dede'den Aşır Dede'ye kudümler çalarak ziyarete giderlermiş.Köyden Hacı İsmail Sarı'nın annesi Fatma Hanım bu olaya şahit olmuştur.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Her türlü dilek ve istek için,

*Toplumsal:*Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak için: Perşembe günleri adaklar yapılır, 2) Yağmur duası için: yağmur dualarında kurbanlar kesilir (KK411).

Türbe-Yatır No:345- Dede(Dağdemirli)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Dede.

Yeri ve Konumu: Dağdemirli/Tavşanlı. Orman içerisinde Dede yer alır. Mevki olarak da dede mevki adını almıştır. Köy uzaklığı bir buçuk km. ulup tepede yer alır. Mezar tahrip edilmiştir.

Mimari yapısı: Yok

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Ödül ve cezalar: Orman köyü olması nedeniyle bu mevkilerin olduğu yerden ağaç alınmaz. Buraların dokunduğuna inanılır.

Türbe-Yatır No:346- Yâren Dede(Değirmisaz)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yâren Dede.

Yeri ve Konumu: Değirmisaz/Tavşanlı. Ormanlık alan içerisinde Yâren Dede taşlarla çevrili.Hazineciler tarafından tahrip edilmiştir.

Mimari yapısı: Yok

*Toplumsal:*1) Yağmur duası için.

Ödül ve cezalar: Orman köyü olması nedeniyle bu mevkilerin olduğu yerden ağaç alınmaz. Buraların dokunduğuna inanılır.

Türbe-Yatır No:347-Ahmet Dede(Derecik)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ahmet Dede.

Yeri ve Konumu: Derecik/Tavşanlı. Köyün girişinde köye 400 metre uzaklıktadır. Korunun ortasında eski bir binadan oluşur.

Mimari yapısı: İçeride iki tane mezar yer alır. Bir tanesi Ahmet Dede'nin mezarı diğer ise hanımına ait olduğu söylenir. Yakın zamanda mezar taşları yapılmış tahrip edilse de onarım görmüştür.

*Toplumsal:*1) Yağmur duası ve çocuğu olmayanlar tarafından eskiden ziyaret edilirdi.

Türbe-Yatır No:348- Dede(Doğanlar)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Dede.

Yeri ve Konumu: Doğanlar/Tavşanlı. Öksüzler köyü ile Doğanlar köyü arasında kalan eski mezarlığın bulunduğu alana Dede denilmektedir.

Mimari yapısı: Yoktur.

Türbe-Yatır No:349- Zeynel Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Zeynel Dede.

Yeri ve Konumu: Dutlar/Tavşanlı. Orman köyü olan eski adıyla Dörtler Köyü'nün hemen üzerindeki koru içerisinde bulunan ve köy sakinlerince mezar taşı yapılan bir medfun vardır.

Mimari yapısı: Yok

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal:1) Yağmur duası için

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Ödül ve cezalar: Orman içinde bulunan bu mevkiden kurumuş ağaçlar köy odalarının ihtiyacını karşılamak için kullanılabilir. Kimse buradan ağaç kesmez.

Türbe-Yatır No:350- Dursun Dede, Tütmen Dede(Paşa Köyü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Dursun Dede, Tütmen Dede, Demrek Hüseyin.

Yeri ve Konumu: Paşa Köyü/ Tavşanlı. Köye 3 km uzaklıkta zirvede etrafı taşlarla çevrili basit bir mezardır.

Mimari yapısı: Yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Dedelerin hala canlı olarak yaşadığı ve birbirlerine ziyarette buldukları ifade edilir.

Uygulamalar: Özellikle her yıl düzenli olarak yağmur duasına çıkılır toplanan paralar ve yiyecek maddeleri orada pişirir ve dağıtılır (KK412).

Türbe-Yatır No:351- Gazi Yakup Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Gazi Yakup Dede.

Yeri ve Konumu: Gazelyakup Köyü/Tavşanlı. Üzerinde yapı yoktur, etrafı bir metre yüksekliğinde taş duvarla çevrilmiştir.

Mimari yapısı: Yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Köyün kurucusu olduğuna inanılır.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal:1) Yağmur duası için.

Türbe-Yatır No:352- Talı Dede, Oşe Ebe(Demrek Orta)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Talı Dede (Meşe), Oşe Ebe .

Yeri ve Konumu: Demrek Orta/Tavşanlı. Köyün hemen yanı başında (500 m) yer alır. Çevresinde gayri Müslimlere ait mezarlıklar vardır.

Mimari yapısı: Yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Tarihi ve ulu ağaçlara Talı denilmekte ve buradaki ulu ağaçlardan dolayı bu adı almıştır.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için,

Ödül ve cezalar: Orman içerisindeki bu alandan ağaç kesilmez.

Türbe-Yatır No:353- Ese Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Ese Dede.

Yeri ve Konumu: Elmaağacı/Tavşanlı. Eski köyün bulunduğu yerdeki mezarın adıdır.

Mimari yapısı: Yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Muhtar yakın zamanda mezarı tamir ettirmiş ve etrafını telle çevirmiştir Kimliği hakkında sorduğumuz sorulara ise kesin bir bilgi vermemekle birlikte isminin Köse Dede ya da İsa Dede olabileceğini belirtmiştir.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Eskiden huysuz çocukların iyileşmesi için, 2) Çocuk sahibi olmak için,

Toplumsal: 1) Halk yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Türbe-Yatır No:354- Dede(Emirler)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Dede.

Yeri ve Konumu: Emirler/Tavşanlı. Bugün kömür işletmesi alanının içerisinde kalmıştır, etrafı taşlarla çevrilidir.

Mimari yapısı: Yoktur.

Türbe-Yatır No:355- Dede(Gevrekler)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Dede.

Yeri ve Konumu: Gevrekler/Tavşanlı. Köyde dede denilen bir mevki vardır. köyün güney batısında tepe üzerindedir. etrafı taşlarla çevrili bu alanda bir zatın yattığına inanılır. Mezarın yeri net bilinmemektedir.

Mimari yapısı: Yoktur.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Buraya yağmur duasına çıkılır.

Türbe-Yatır No:356- Melek Dede, Bayram Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Melek Dede, Bayram Dede.

Yeri ve Konumu: M.Gölcük/Tavşanlı. Melek Dede köyün üzerindeki tepede yer alır. Etrafı düz taşlarla çevrili yapı bulunmaz. Bayram Dede bir mevkinin adıdır. Mezarı belli değildir.

Mimari yapısı: Yoktur.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Hasta çocukların iyileşmesi için ziyaret edilir (KK413).

Toplumsal: 1995 yılında en son yağmur duasına çıkmıştır.

Ödül ve cezalar: Çerversindeki ağaçlar alınmaz. Dokunur olarak ifade edilir (Melek Dede)

Türbe-Yatır No: 357- Kırklar, Yâren Dede(Karacakaş)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Kırklar, Yâren Dede.

Yeri ve Konumu: Karacakaş/Tavşanlı. Yâren Dede On çamlar mevkiinin olduğu yerdedir. Yatır olarak geçer. Yakın dönemde muhtarlığın katkılarıyla etrafı çevrilmiş ve mermere Yâren Dede diye yazılmıştır. Kırklı Dede ise yine kırk ağaçtan oluştuğu için bu adla anılır

Mimari yapısı: Yoktur.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Fıtık hastalığının tedavisi için(Kırklı Dede) 2) Her türlü dilek için ise Yâren Dede'ye gidilir (KK414).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Hastalığın tedavisi için: Meşe ağaçların ortasından hasta olan çocuklar geçirilir ve ağaç tekrar sarılır ağaç iyileşirse fıtık hastalığı geçer (KK414)

Ödül ve cezalar: Etrafı tarla olmasına rağmen tarla ekilmez. Buradaki çamların ne dalları ne çıraları ne de kozalakları alınır oradan havyalarına yemesi için dal kesenlerin sürüsü telef olur (KK414).

Türbe-Yatır No:358- Martlar Dedesi(Karakaya)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Martlar Dedesi.

Yeri ve Konumu: Karakaya/ Tavşanlı. Göbel köyünden, Karaköy'e gelirken ormanlık alan içinde etrafı taşlarla çevrili bir mezarlığa dedeler adı verilir.

Mimari yapısı: Yok.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Ziyaret edilmiyor.

Türbe-Yatır No:359- Çavca Dede, Üç Çam Dedesi vd (Karapelit)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Çavca Dedesi, Dede'nin Tepesi ve Üç Çam Dedesi.

Yeri ve Konumu: Karapelit/ Tavşanlı. Taşlarla çevrilmiş bu dedelerin dışında köy içinde de iki tane duvarla çevrilmiş zatların mezarları vardır. Bunlara da halk, Dede adını vermektedir.

Mimari yapısı: Yoktur.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur Duası için, Dede'nin Tepesi adı verilen yere çıkılır.

Türbe-Yatır No:360- Erenler Dede(Karcık)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Erenler Dede,

Yeri ve Konumu: Karcık / Tavşanlı. Kaybolmak olan mezarın üzerine bina inşa edilmiş bu şekilde kaybolmasını önüne geçilmiştir. Köy içinde 2006 yılında köy muhtarı tarafından üzeri kapatılmıştır.

Mimari yapısı: Dört duvar üzerinde çatı örtülü bir yapıdır. Türbe içerisinde mermer kaplı bir mezar vardır. Mezar taşında "Eren Dede" yazısı yer alır.

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal:1)Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak için: Eskiden her Perşembe günü gözleme yapılır ve gelen gidene dağıtılır. Bu gelenek bugün canlandırılmaya çalışılmaktadır (KK415).

Ödül ve cezalar: Köylünün birisi Dede'nin bulunduğu yeri gübrelik olarak kullanmaya başlamasıyla hastalanmış ve felç olmuştur (KK415).

Türbe-Yatırla ilgili oluşan anlatı ve efsaneler

Bir gün nur yüzlü, garip bir dedenin yolu akşamüzeri Kadıncık Ana'nın evine düşer. Uzun yolculuktan gelmektedir. Yorgundur, açtır ve de susuzdur.

Yolculuk boyunca hangi kapıyı çalsa yüzüne kapatılır, yorgun Eren Dede'yi hiçbir Allah kulu buyur edip bir lokma sunmaz. Köyden köye perişanlığı devam eder. Umutsuz, perişan bir halde dağa doğru yürür. Orman içinde tek bir eve varır. Son bir umut kapıyı çalar, sevecen bir yüz kapıyı açar ve içeri davet eder. Tanrı misafiri diye ikramda bulunur. Doyduktan sonra dua eder: "Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin" der ve devam eder, "Sen iyi yürekli bir kadınsın, bu yolculukta kimse bana kapısını açmadı, sen açtın. Hakkını helal et, Allah seni ve çocuklarını korusun." Der, asasını alarak oradan kaybolur.

Kadın yıllarca burada dirliğini sürdürür. Çok sıkıntılı anlarda Kadıncık Ana, Allah'a yalvarır ve adını koyduğu "Erenler" mevkiinde ak sakallı el asalı Eren Dede'yi görür. (Urafalı, 2011, 24)

Türbe-Yatır No:361- Marlı Dede(Karlıköy)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Marlı Dede.

Yeri ve Konumu: Karlıköy/Tavşanlı. Köyün hemen üzerinde yaklaşık 300 metre yakınında bir mezardan ibarettir Üzerinde bina yoktur.30 yıl öncesi burası mezar şeklinde çevrilmiştir

Mimari yapısı: Yok

Ziyaret sebepleri:

*Toplumsal:*1) Yağmur duaları için(KK416)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

*Uygulamalar:*1) Yağmur duası için: Eskiden ve günümüzde yağmur duasına buraya çıkılmakta, eskiden gözleme dağıtılarak hayrı yapılmaktayken bugün devam etmez (KK416).

Türbe-Yatır No:362-Yılan Mezarı(Kavaklı)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yılan Mezarı. Koruyucu ruh olduğu için bu ad verilmiştir.

Yeri ve Konumu: Kavaklı/Tavşanlı. Köy içerisinde (Yılan Mezarı) köye 3 km uzaklıkta ormanlık alan içindedir. Mezardan ibarettir. Yakın zamanda çeşme yaptırılmıştır (Dursun Dede) (KK417).

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Köyü koruyup kolladığı da rivayetler arasındadır (KK417).

Uygulamalar: Ziyaret edilmez (Yılan Mezarı)

Türbe-Yatır No:363- Yâren Dede, Çalca Dedesi, Sivilce Dedesi

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yâren Dede, Çalca Dedesi, Sivilce Dedesi.

Yeri ve Konumu: Kayıköy/ Tavşanlı. Yâren Dede, yaren tepesi olarak da bilinen köyün doğusunda bir km uzaklıkta ormanlık alan içindedir. Çalca Dedesi, köyün kuzeyinde 500 uzaklıkta ormanlık alan içinde, Sivilce Dedesi, köyün doğusunda 500 uzaklıktadır.

Mimari yapısı: Taşlarla çevrili mezarlardan oluşur.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Sivilcenin iyileşmesi için (Sivilce Dede) (KK418).

Toplumsal: 1) Yağmur duası için(Çalca Dedesi).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Ödül ve cezalar: Ormanlık alan içinde olması nedeniyle odun alınmaz (KK418).

Türbe-Yatır No:364- Dede(Kışlademirli)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Dede.

Yeri ve Konumu: Kışlademirli/ Tavşanlı. Dede mevkisinde, iki tane mezar olduğuna inanır. Köyün kuzeybatısında 300 metre üzerinde yer alan bölge, bugün piknik alanı olarak kullanılmaktadır.

Mimari yapısı: Yok

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 40 yıl öncesine kadar yağmur duası yapılırken bugün yapılmaz.

Ödül ve cezalar: Çam kesilmez, ağaç alınıp yakılmaz.başına bir iş geleceğine inanılır.

Türbe-Yatır No:365- Yâren Dede, Kestane Dedesi vd.(Kızılbük)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yâren Dede, Kestane Dedesi, Sarıkız Dedesi, Türkeli Dedesi, Küçük Güz Dedesi.

Yeri ve Konumu: Kızılbük/ Tavşanlı. Köy içinde ve çevresinde, Buradaki mezarlar defineciler tarafından tahrip edilmiştir. Yâren Dede; 30-40 metre uzunluğunda toplama taşlarla çevri bir mezarken bugün kömür işletmesi alanı içinde kalması nedeniyle tahrip olmuştur.

Mimari yapısı: Mezar

Ziyaret sebepleri:

Toplumsal: 1) Yağmur duası için,

Türbe-Yatır No:366- Hüsem Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Hüsem Dede.

Yeri ve Konumu: Köprücek /Tavşanlı. Hüsem Dede Köy mezarlığının içinde yer alır üzerinde bina vardır.

Mimari yapısı: Türbe kare planlı üzeri çatılıdır.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Kimliği hakkında yeterince bilgi yoktur, köyün kurucusu olduğuna inanılır.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret sebepleri:

*Toplumsal:*1) Hıdrellezde kadınlar Şaşlık Dedeyi ziyarete gider.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak için: Eğlenceler, yemekler yenir. Kimi eğlenir, kimi gözleme yapar, çocuklar hep bir ağızdan “Adak, adak gelin” diyerek bağırır.

Türbe-Yatır No:367- Yâren Dede(Opanözü)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Yâren Dede.

Yeri ve Konumu: Opanözü/ Tavşanlı. Köy içerisinde

Mimari yapısı: Yakın zamanda üzerine bina inşa edilmiştir

Ziyaret sebepleri:

*Toplumsal:*1) Yağmur duası için, 2) Perşembe akşamları gözleme adağı yapmak için ziyaret edilmektedir.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Adak için: Gözlemeler yapılır, katılımcılara dağıtılır, dualar edilir, yeme içme olur.

Türbe-Yatır No:368- Tekke(Şahin)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke.

Yeri ve Konumu: Şahin/ Tavşanlı. Köy ortasında etrafı taşlarla çevrili üzeri açık ziyaret yerinin adıdır

Mimari yapısı: Yoktur.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: 1) Özellikle çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından ziyaret edilir. 2) Hayvan hastalıklarının tedavisi için.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Dileğin kabul edilmesi için küçükbaş hayvan adanır. Bu adama eylemine “Bıçak amak” denilir.

Türbe-Yatır No:369- Koru Dede, Karıncalı Dede, Işık Dede(Yeniköy)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Koru Dede, Karıncalı Dede, Işık Dede, Köse Kalfa⁶⁴.

Yeri ve Konumu: Yeniköy / Tavşanlı. Köyümüzün sınırları içinde

Mimari yapısı: Yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Halk arasında evliya olduğuna inanılır. Köprücek köyünde yatırını bulunan Hüsem Dede, Ayvalı köyünde yatırını bulunan Ahmet Dede ile birbirlerine gidip geldikleri ve toplamı zikir meclisleri kurduklarına inanılır.

Türbe-Yatır No: 370- Adamlar Tekkesi, Kadınlar Tekkesi(Şapçı)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Adamlar Dedesi (Erkekler Dedesi) ve Kadınlar Dedesi.

Yeri ve Konumu: Şapçı / Tavşanlı. Adamlar Dedesi (Erkekler Dedesi) ve Kadınlar Dedesi olarak adlandırılan bu iki yatırın bulunduğu yerde gerçekten bir mezarın olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, köyde Dede yanı olarak isimlendirilen ve Adamlar dedesi olarak

⁶⁴ Köse Kalfa bkz. Tavşanlı Derbent Köyü Türbesi bölümüne

bilinen yerde mezar taşına benzer büyükçe taşların bulunduğu bir gerçektir. Köy sakinlerince etrafı çevrilerek bir mezar oluşturulmuştur. Adamlar Dedesi köye 500 metre uzaklıkta, Kadınlar Dedesi ise köye 1 km uzaklıktadır. Arazide olması nedeniyle arazisi olan köylüler dua eder.

Mimari yapısı: Yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Yatırların bulunduğu yerde sarıklı insanları görenler vardır.

Ziyaret sebepleri:

Bireysel: Her türlü dilek için,

Toplumsal: Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

*Uygulamalar:*1) Adak için: Eskiden çaput bağlanırken gözlemeler yapılırken bugün devam etmez. Saç vurmak (gözleme yapmak) eskiden yaygın bir uygulamadır.

Ödül ve cezalar: Köyde yaşayan insanlar, eski bir inanç gereği dede yatırlarının olduğu yerlerden kesinlikle dal kesmezler, kozalak toplamazlar. Zira muhakkak bir zararın geleceğine inanılır

Türbe-Yatır No: 371- Aşağı Dede, Yukarı Dede(Uluçam)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Aşağı Dede, Yukarı Dede.

Yeri ve Konumu: Uluçam/ Tavşanlı. Aşağı Dede: Köye 1.5 km uzaklıkta eski mezarlıkların olduğu alan içinde etrafı telle çevrilmiş bir mezardan ibarettir. Etrafından fundalıklar vardır. Yukarı Dede: Köyün üzerinde köye 500 metre mesafede herhangi bir mezarın bulunmadığı mevkidir. Etrafı çam ağaçlarıyla çevrilidir.

Mimari yapısı: Yoktur.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törensel Ziyaretler: Hıdırellez,

Ziyaret sebepleri:

*Toplumsal:*1) Hıdırellez kutlamaları için, 2) Yağmur duası için,

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Hıdırellezde ziyarete edilir. Bir hafta aşağı dedesine onu takip eden ikinci hafta yukarı dedesine çıkılır, köyden getirilen yemekler hep beraber yenir, namaz kılınır ve dualar edilir.

Türbe-Yatır No: 372- Tekke(Şahmelek)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke.

Yeri ve Konumu: Şahmelek / Tavşanlı. Köyün doğusunda köye 500 metre uzaklıkta yüksek bir mekânda yer alır

Mimari yapısı: Kargir (çamur ve taşla örülü) bina şeklinde üzerinde çatılı bir yapı vardır. İçerisindeki mezar hazineler tarafından tahrip edilmiş, yakın zamanda mezarın etrafı kalıpla mezar şeklinde çevrilmiştir. Baş ve ayak ucunda mermer sütunlar vardır.

Uygulamalar: 25 yıldır yağmur duasına çıkılmaz.

Türbe-Yatır No: 373- Tekke(Vakıf)

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: Tekke, Mehmetçik Çamı.

Yeri ve Konumu: Vakıf/ Tavşanlı. Vakıf köyünde bulunan bir mezardan ibarettir. Mehmetçik Çamı denilen meşhur çam vardır. Bu çam ağacının bulunduğu yerde bir mezar vardır çam ağacının dalları mezarı koruyor köylüler bu mezarın bulunduğu yere ziyarete giderler, dua ederler.

Mimari yapısı: Yoktur.

Türbe-Yatırda yatan kişi veya kişilerin;

Tarihî-Menkabevî Kişiliği: Bu mezarın Osmanlı zamanında yaşamış akıncı beyi olduğunu söylüyorlar. Akıncı beyi şehit olacağı zaman oradaki çam ağacına tutunarak sıklmıştır bu yüzden çam ağacı altan yukarı doğru çıkınca genişler (Mehmetçik Çamı)

Türbe-Yatır No: 374- İshak Dede

Türbe-Yatırın Kimliği

Türbe-Yatırın;

Adı ve anlamı: İshak Dede.

Yeri ve Konumu: Yağmurlu/ Tavşanlı. Köye 500 metre uzaklıkta biraz yüksek ve geniş çayırılık alandan ibarettir. Bir tane mezar vardır ve üzeri açıktır. Etrafında asırlık heybetli ardıc ağaçları yer alır.

Mimari yapısı: Yoktur.

Türbe-Yatırın İşlevleri

Ziyaret zamanları:

Toplumsal ziyaretler / Törens el Ziyaretler: Düzenli olarak her yıl mayıs ayı içinde kadınlar tarafından ziyaret edilir (KK419).

Ziyaret sebepleri:

*Toplumsal:*1) Yağmur duası için (KK419).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Mayıs ayı kutlamalarına sadece kadınlar katılır, her yıl düzeni olarak kadın ve kızların buraya gittiklerini, yufka yaptıklarını, dualar edip eğlendiklerini söyleyebiliriz.

SONUÇ

Büyük düşünür Nurettin Topçu, Mevlana ve Tasavvuf kitabında “ *Büyük mezarların üstünde büyük vatanlar vardır. Büyük ölüleri olmayan Milletler ebedî olamazlar. Üzerinde büyük ruhların sevildiği topraklarda ebedi hayat ağacı yeşeriyor; gerçek hayat, gerçek saadet tadılıyor.*” demektedir.

Bu düsturla, büyük ruhlar, ölmeyen ölüleri çalışmamızda bir araya getirdik. Çalışmamızda 140 türbe, 352 yatır ve mezara bağlı olarak (2) mağara(3) su (4) ağaçtan oluşan ziyaret merkezi belirledik.

Türbe ve yatırları, kadını erkeği, yaşlısı genci, zengini fakiri, toplumun her tabakasından insanlar ziyaret etmektedir. Tâbi oldukları sınıf farklı olsa da geliş amaçları ortak olduğu için türbe ve yatırlar sosyal müesseselerdir. Birlik ve beraberliğin gerçekleştiği, dert ve sıkıntıların paylaşıldığı bu kutsal mekânlar geçmişten geleceğe halkın ortak paylaşım alanı olarak varlığını devam ettirmektedir.

Tekke ve zaviyeler şehri olan Kütahya'daki türbe ve yatırlar, Germiyan ve Osmanlı mimarisi tarzında inşa edilmiş mekânlar olmakla birlikte, genellikle türbe ve yatırlarda herhangi bir mimari özellik bulunmaz. Kütahya yöresinde türbelerin kapıları üzerinde çoğunlukla ölen kişinin kimliği hakkında bilgiler bulunur. Bu bilgilendirmeler bazen şifahi olarak bazen de kaynak kitaplar kullanılarak hazırlanmıştır. Bu notlar hazırlanırken bazı hatalar yapılmıştır. Örneğin Ahi İzzettin Türbesi duvarındaki çini karoda Ahi İzzettin Türbesi 1071, yazısı akla Malazgirt zaferini getirmektedir. Hiç kuşkusuz bu tarih hicrî 1071'dir. Restorasyon yapılırken bu ayrımlar yapılmamıştır. Benzer bir hatayı Altıntaş Kızlar Türbesi'nde de görebiliriz. Türbe içeriden beton, kaba sıvayla özensizce onarıldığı için motifler ve yazılılar kaybolmuştur. Tavşanlı Erenler Tekkesi'nde yer alan metfunun mezar taşı da lahit içerisinde betonla kaplandığı için, mezar taşı okunamamaktadır. Türbe ve yatırlarda dede mezarları sandukalardan oluşmaktadır. Bu sandukaların üzerine yeşil renkte üzerinde ayet ve hadis bulunan “puşide” adı verilen örtü serilir. Türbelerin hemen yanı başında namaz kılmak için yapılmış alanlar, ziyaretçilerin konaklaması için küçük odalar, aş evleri ve türbedarlara ait ev ve bölümler imar edilmiştir.

Kutsalın tezahür ettiği mekânlardan biri de camilerdir. Eski Türk inanç sisteminde yer alan atalar kültüne, İslami bir kisve kazandırmak için evliyanın

mezarı genellikle cami bahçesinde, bodrumunda, yerleşim yerine yakın mekânlarda bulunurlar.

Dedelik hiç kuşkusuz atalar kültürüyle ilişkilidir. Tarihi süreçte ata ve baba kavramı yerine kullanılan dede kavramı Anadolu insanının kamlik dininde yer verdiği atalar kültürünün günümüze uyarlanmasıdır. Kütahya yöresi türbe ve yatırlarda yatan şahısların 278 tanesinin “Dede” olarak isimlendirilmesi ve ziyaret edilmesi ise, doğrudan atalar kültürü ile bağlantılıdır. Kütahya tasavvuf hareketlerinin yoğun olarak yaşandığı bir bölgedir, bu yüzden toplum önderlerine evliya anlamında “Baba” unvanı, “Dede” unvanından sonra, ikinci sırada verilmiştir. Tezimizde baba unvanlı olan “Somuncu Baba, Sarı Baba, Ali Baba, Gurbet Baba, vd. olmak üzere yirmi beş tane kültür dinamiklerimizden evliya yer alır. Türk toplumunun hayat bulduğu manevi mimarları olan bu evliyalara verilen diğer adlandırmalar ise şunlardır: Bey, çoban, efendi, gazi, hatun, kalfa, pir, seyit, sultan, şah, şeyh, ana, çelebi, evliya, gelin, koca, yâren, ece.

Bölgede türbedarlık kavramı gerçek mânâsıyla yaşatılır. Kütahya yöresinde bazen rakıb(rafık,haris), hizmetkâr, dede sahibi(Ahmet Dede/Tavşanlı) gibi değişik isimlerle de anılsa da genellikle her türbenin bir türbedarı vardır. Türbedar, bir rüya sonucunda türbede yatan şahıs tarafından hizmetini yürütmekle görevlendirildiği gibi, babadan oğla devam eden bir gelenek olarak da bu hizmeti sürdürülmektedir. Türbedalar, türbeyi bekleyen, ziyarete gelen insanlarla ilgilenen, menkıbeler anlatan, yılın belli zamanlarda törenleri düzenleyen, temizliğini ve bakımını yapan kimselerdir. Her türbe ve yaturın hizmetçisi olarak bilinen türbedarlık babadan oğula devam eden bir gelenektir. Aile ve sülalenin her türlü sorumluluğu üstlendiği türbedarlık toplumsal paylaşımın ve sahiplenmenin sonucudur.

Türbe ve yatırlar, olağanüstü güç ve kuvvete haiz olduğu düşüncesiyle kutsallık atfedilen, anlatılan menkıbelerle bunu ispatlayan mekânlardır. Velî, sağlığında gösterdiği kerametlerin yanı sıra özellikle öldükten sonra anlatılan kerametlerle insanlar üzerinde koruyucu ve korkutucu özelliğini devam ettirir. Bu etkiyi devam ettirmede hiç kuşkusuz tarihi şahsiyetlerinden çok menkıbevi şahsiyetleri önemlidir. Bu yüzden herkes Somuncu Baba'nın kim olduğunu bilmez fakat, onun kerametleri dilden dile anlatıla gelmiştir.

Kütahya yöresi türbe ve yatırlar hakkındaki anlatılarda, bu zatlar Anadolu'nun fethinde sistematik bir iskânlaştırma fonksiyonu icra etmişlerdir. Her biri bir bölgeye manevi bir görevlendirmeye gelmişler ve dergâhlarını kurmuşlardır. Horasan erenleri olarak ifade edilen dedeler, babalar ve analar Anadolu'nun fethinde görev almışlar ve onların buralara gelişleri konusunda farklı menkıbeler anlatılmıştır. Bu menkıbelerde velînin iskânlaştırmada bulunacağı bölge, şeyhinin fırlattığı eğsiyi(ucu yanık ağaç parçası) takip sonucunda gerçekleşir.

Kütahya ili türbe ve yatır anlatılarının ortak özelliklerden birisi de farklı bölgelerde bulunan zatların birbirleriyle çağdaş ve kardeş gösterilmeleridir. Bu durum hiç kuşkusuz Kütahya'nın kuruluşta oynadığı rol ve tarihi ile ilişkilendirilebilir. Anadolu'nun fethinde yer alan bu şahsiyetlerin birden çok makam mezarlarının varlığı bilinir. Karacaahmet'in mezarı sadece Kütahya'da değil başta İstanbul olmak üzere, Afyonkarahisar, Ahkisar ve havalisinde de vardır. Bu Karacaahmet'in ünü ve etkisiyle açıklanabilir. Bektaşî velâyetnameleri Karaca Ahmed'in Hacı Bektaş Veli'den feyz aldığını anlatmaktadır. Burada Karaca Ahmed'in, hem Yunus Emre'yle, hem de Hacı Bektaşla karşılaştıklarına dair bilgiler vardır. Bu velileri çağdaş olarak gösterme, birbirleriyle ilişkilendirme Kütahya çevresi menkıbelerine de yansımıştır.

Evliya toplumun hizmetlerinde bulunan insanlardır, onlar sayesinde toplumun ihtiyaçları karşılanır, sıkıntıları azalır, toplum dertlerinden kurtulur. Pîr Mehmet Efendi, Ayvalı köy camisini yaptıran kişi olarak da bilinir.

Yörede atalar ruhu ile ilişkili diğer bir inanış da ulu ve bilge kişilere ait ruhların bizzat savaşlara katılacağı ve istedikleri zamanda ve mekânda yer alabilecekleri inancıdır. Türk milletinin geçmişinde derin izler bırakan ve kahramanlıklarla dolu olan mücadeleler tarihi süreçte, Anadolu'nun fethi ile başlamış, Çanakkale Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve Kıbrıs Savaşı ile milletin bilinç altında kendisine yardım eden “ Yeşil Sarıklılar” olarak tezahür etmiştir. Kütahya yöresi türbe ve yatırlarındaki veliler zor durumlarda, Türk askerinin ihtiyaç duyduğu anda tezahür eder ve onları bu zor durumdan kurtarırlar.

Yatırlarlar adlandırılırken şu özellikler dikkat çekicidir.Örneğin; dilekleri çabuk yerine getirdiği için; Çıbcek Dede, mezarın başında ya da çevresinde yer alan ağaçlardan dolayı; Azat Dede, Çam Dede, türbenin fiziki durumlarından dolayı;

Gümüşeşik Tekkesi; fonksiyonları nedeniyle; Süt Dede, Söylemez Tekkesi, gösterdiği keramet sonucunda onun büyüklüğünü ifade etmek için “Alâ ve Sultan” unvan ve isimler halk tarafından bu unvanlar evliyalara verilir.

Kütahya yöresi türbe ve yatırlarındaki zatların ortak özelliği Horasan erenlerinden olmalarıdır. Horasan erenleri, genel olarak Horasan bölgesinde yetişmiş veya bu yöreye başka yerden gelmiş şeyh ve dervişleri ifade etse de asıl anlamı Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına büyük katkı sağlayan üç evliya zümresinden(Türkistan erenleri, Horasan erenleri, Rum erenleri) biri olarak ifade edebiliriz. Germiyanoğullarının menşe itibarıyla Özbekistan kökenli oldukları kabul edilirse, neden velilere “Horasan ereni” denildiği anlaşılacaktır.

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında rol almış şehit ve kahramanların mezarları yöre halkı tarafından yoğun olarak ziyaret edilmektedir. Menkıbelerde asker olarak adlandırılan bu şahsiyetler vatan uğruna, din uğruna “İlahi kelumatullah” uğruna şehit olmuş erenlerimizdir. Kütahya yöre halkı tarafından bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli rol oynayan şehit-veli-alperen gibi, din büyüklerinin hatıralarını ebedileştirmek için bu ulu zatlara, türbe ve makamlar inşa edilmiş, menkıbeler anlatılmış ve bu mekânlar belli amaç ve maksatlar doğrultusunda ziyaret merkezine dönüştürülmüştür.

Kolonizatör Türk dervişleri olarak isimlendirilen bu şahsiyetler fetih politikalarıyla sadece toprağı işlememişler, insanların gönüllerini de işleyerek onların kalplerinde derin izler bırakmışlardır. Bu topraklarda onların yıllardır varlığının ispatı olarak türbe ve yatırlar gösterilmiştir. Türbe ve yatırlar, her türlü felakette sığınılacak bir mekân olmuş ve eski inançların önemli bir merkezi olarak popüler dindarlığın duraklarına dönüşmüşlerdir.

Her türlü dilek ve adaklar için ziyaret edilen bu mekânların cezp edici özelliklerinin yanı sıra kendinden sakındırma ve korkutma özelliği de bulunmaktadır. Bu sakınmalar birtakım sınırlamalar ve yasaklar şeklinde tezahür edebilir. Bu yasaklara uyulmazsa kişilerin başlarına türlü felaketler gelebilir. Anlatılarda tespit ettiğimiz bazı yasaklar şunlardır: Türbe ve yatırım etrafına pislik atmak, türbe ve yatırım üzerini kapatmaya çalışmak, ziyaret yerini maddi amaç için kullanmaya çalışmak, türbe ve yatırım olduğu bölgeden izinsiz ağaç kesmek, türbe ve yatır çevresindeki hayvanları avlamak, saygısızlıkta bulunmak.

İnançlarının bir gereği gibi düşünölen türbe ve yatır ziyaretleri, genellikle belirli bir zaman dilimine bağlı olmaksızın yapılır. Dini günler içerisinde özellikle perşembe akşamı ve cuma günü, cuma salası ile ezan arasında ziyaretler gerçekleşmektedir. Bunun yanında arife günlerinde, üç aylarda, kandillerde ziyaretlerin yoğunlaşmasının nedeni ise, bugünlerin de kutsal dini günler kabul edilmesiyle ilgilidir. Bölgede, “Dede hayrı” olarak adlandırılan geleneksel törenleri, bahar aylarında yapılan dede hayırları(hıdrellez), güz aylarında yapılan dede hayırları olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Bahar ayı törenleri yağmura duyulan ihtiyaç nedeniyle bir anlamda yağmur yağdırma törenleri olarak anılmaktadır. Yaz sonu güz hayırları ise, tarım toplumunun işlerini tamamladıktan sonra yüce Yaraticıya, velileri aracı kılarak şükretmek amacıyla yaptıkları geleneksel kutlamalardır. Yörede, bu törenlere “harman sonu eti”, bahar ayındaki kutlamalara ise “keşkek hayrı” gibi özel isimler de verilmiştir. Bu zamanlar dışında, hayatın geçiş dönemleri olarak kabul ettiğimiz, doğum, sünnet, askerlik ve evlilik” aşamalarında da türbe ve yatır ziyaretlerinin yoğun olarak gerçekleştirildiği zamanlardır.

Her kutsal mekân ziyaretinde olduğu gibi türbe ziyaretleri de belli edep ve erkân çerçevesinde ziyaret edilmektedir. Bu usul ve adablar çok sıkı değişmez kurallar olmamakla beraber çoğunluk tarafından kabul görmüş, yerleşmiş kurallardır. İbadetini eksiksiz yerine getirmek isteyen ziyaretçiler, bu törenleri dinin bir gereği gibi kabul etmekte bu yüzden ziyaret öncesi, esnası ve sonrasında usul ve adab-ı muaşerete dikkat etmektedirler. Kutsal olarak bilinen bu mekânlara gelmeden önce, abdest almak, fakire yardım etmek, namaz kılmak ve Kur’an-ı Kerim okumak gibi bir takım dini hazırlıklar yapılır. Hazırlık aşamasında gösterilen özen, ziyaret esnasında biraz daha artarak devam eder. Ziyaret esnasında yapılan dua ve hareketler, dini ve eski Türk inançlarıyla desteklenirler. Bitiş aşamasında ise, dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine yönelik ritüeller icra edilir. Bölgede duaların kabul olması için ziyaret sonrasında mutlaka adağın yerine getirilmesi gerektiğine inanılır. Adak denildiği zaman da akla kanlı kurban gelmektedir. Saha çalışması sırasında “Çocuğunun olmasını istiyorsan oraya git, dua et ve kurban kes” anlayışı her kesimden insanın genel söylemi olarak karşımıza çıkmaktadır, bu şekilde gelip kurban kesenlerin mutlaka çocuklarının olduğu söylenir. Yörede, kanlı kurban denilince akla, horoz, inek, düve, tosun, koyun, koç, tavuk ve öküz gelir. Kurban olarak seçilen hayvanların çeşitli olması, dileğin büyüklüğü ve adayan kişinin ekonomik durumuyla alakalıdır.

Burada amaç, doğaüstü güçlerin gazabından kurtulmak ve onlara yakınlık tesis etmektir.

Tarihi kimlikleri, menkıbelere karışmış velilerin etkisini onların gösterdiği kerametler artırmaktadır. Sağlığında çeşitli kerametler gösteren, insanlara iyilikler eden veli, bu hususiyetlerini öldükten sonra da devam ettirir. Kütahya yöresi türbe ve yatırlarında yatan bu zatların en belirgin kerameti, çevresinde buluna kişilere varlığını göstermektir. Türbede yatan zatlar, diğer türbe ve yatırlarda bulunan velilere ziyaretleri sırasında kişilerin karşısında zuhur ederler. Veliyi gören kişiler, bunu anlatırlarsa, bir daha bu zatları göremezler. Türbe ve yatırdaki veli, kişilerle konuşarak, ses çıkartarak, ışık yakarak, rüya sonucunda da kendisini, çevresindeki kişilere gösterir. Kütahya ili türbe ve yatırlarında tespit edilen yaygın keramet motifler şunlardır: Tayy-i zaman ve mekân, don değiştirme(doğan, güvercin,geyik) öldürücü ve tahrip edici şeylerden etkilenmeme, maddenin mahiyet ve niteliğini değiştirme, tabiat kuvvetini istediği gibi yönlendirebilme, yerden, taş veya kayadan su çıkartma, hayvanlara söz geçirme, akıldan geçenleri bilme, gelecekte olacakları bildirme, bereket getirme, felaketlere maruz kalanları kurtarma, veliliğine inanmayanlara felaket musallat etmek, hastalık ve vücut arızalarını gidermek. Kütahya ili türbe ve yatırlarla ilgili menkıbelerin motif yapısı, Anadolu'nun genelini yansıtmaktadır. Ahmet Yaşar Ocak'ın "Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menakıpnameleri adlı çalışmadaki sınıflandırmadan hareketle bu motiflerden on altı tane mitolojik kaynaklı motif, on beş tane Kur'an-ı Kerim kaynaklı, dokuz, Tevrat kaynaklı, beş İncil kaynaklı, dört eski Türk Dini kaynaklı ve iki tane de Uzak Doğu kaynaklı motif tespit edilmiştir. Bu durum, Kütahya ili evliya menkıbelerinde mitolojik kökenli motiflerle, Kur'an-ı Kerim kaynaklı motiflerin ağırlıkta olduğunu gösterir.

Kütahya, Hacı Bektaş Velî düşüncesine bağlı olarak Türkmen dervişlerinin (dede ve babaların) iskân faaliyetleri gerçekleştirdikleri önemli bir bölgedir. Hacı Bektaş Veli'nin halifelerinden Altıntaş yöresi ve çevresinde faaliyet gösteren Cemal Sultan ve Hisarcık yöresinde faaliyet gösteren Resul Baba'nın kerametleri de yazılı kaynaklardan, sözlü kaynaklara aktarılmıştır. Kütahya ili sınırları içerisinde bulunan Alevi- Bektaşî zümrelerinde türbe ve yatır sayısı, Sünni gruplara göre oldukça fazladır. Domaniç ilçesi, Saruhanlar köyündeki türbe ve yatır sayısı on beş tanedir.

Aleviliğin kaybolduğu Pusan ve Batak köyleri dışında Alevi-Bektaşî yerleşim yerlerinin tamamında türbe ve yatır bulunmaktadır.

Ziyaret yerleri ve ziyaret fenomeni bir toplum içerisinde ve belli bir sosyo-kültürel ortamda vücut ve hayatiyet bulduğu düşünülürse, türbe ve yatırlar, farklı özelliklere sahip gruplarca ziyaret edilmektedir. Kadın ziyaretçilerin ağırlıkta olduğu, eğitim seviyesi düşük, ekonomik anlamda alt guruplarca, ziyaretler gerçekleştirilmektedir. Türbelere, kadınların, erkeklerden daha fazla rağbet etmesinin nedeni “kutsal mekân arayışı olarak açıklayabiliriz. Kütahya merkezde yer alan Gümüşeşik Tekkesi ve Karadonlu Can Baba Türbesi, dini günlerde kadınların toplanma merkezleridir. Türbenin bulunduğu konum da ziyaretçi sayısını etkiler. Örneğin, yıllar önce şehir merkezi dışında olan Esrek Sultan Türbesi’nin ziyaretçi sayısı fazlayken zamanla şehir içerisinde kalması ve sosyo ekonomik nedenlerle ziyaretçi sayısı da azalmıştır. Bunun nedeni, hiç kuşkusuz tarım toplumunun yerini sanayi toplumunun almasıdır. Yağmur duası nedeniyle ziyaret edilen türbe sayısı da bir hayli fazladır. Yağmur duaların merkezi konumunda olan türbe ve yatırlar bu uygulama sırasında ziyaret edilir. Kutlubeyler Köyü Tekkesi’nde düzenlenen yağmur duası törenine iki yüz kişi katılmıştır. Hisarcık’ta yer alan Şehitler Türbesi’ni bir yılda bin beş yüz kişi ziyaret etmektedir. Aynı yoğunluğun, Paşam Sultan Türbesi’nde de yaşandığını söyleyebiliriz. Kaynak kişilere sorduğumuz “ziyaret eder misiniz?” sorusuna aldığımız “30 yıl önce ziyaret ederdik” cevabı türbe ve yatırların fonksiyonlarının gittikçe azaldığını gösterir. Derleme sırasında kaynak kişi bu durumu: “Bizim buralarda türbe, tekkeye rağbet kalmadı” sözüyle ifade etmiştir. Kütahya ili türbe ve yatırlar eskiye nazaran daha az ziyaret edilmektedir. Eskiden perşembe günü yapılan hayır törenleri(adaklar) bugün ağırlıklı olarak devam etmez.

Kütahya ili türbe ve yatır ziyaretlerindeki inanış ve uygulamaların tarihsel arka planında, dini uygulamalar, eski Türk inanışıyla ilgili uygulamalar ve sihri uygulamalar yer almaktadır. Yörede türbe ve yatır toprağı ile ilgili uygulamaların tamamı, kutsalın ya da kutsal güce temas sağlama amacına yöneliktir. Ziyaret yerlerinde uygulama dâhilindeki toprağın evliya mezarı ya da türbesi ile birlikte bir anlam ifade ettiğı sonucuna ulaşılmaktadır. Ağaca bez, çaput, çamaşır, kıyafet, kıyafet parçası, tülbent, yazma, mendil, naylon, bezden beşik, hayvan yünü ve saç teli bağlamak pratiklerinde kutsal gücün bağlanan nesnelere göçürülmesi ve böylece

dileklerin gerçekleşmesi, şifa elde edilmesi amaçlanmaktadır. Ağaca aput ve bez bağlamak, mum yakmak, ziyaret yerindeki çeşmeden su içmek, toprak yalamak, ağaç yaprağını siğile sürmek, ağrısı olan kişilerin ocaklı kadınlarca tokmaklanması gibi pratikler; namaz kılmak, dua etmek gibi dini uygulamalarla, bir arada yer almaktadır.

EKLER

KAYNAK KİŞİ BİLGİLERİ

KAYNAK KİŞİNİN ADI, SOYADI		YAŞI	EĞİTİM DURUMU	MESLEĞİ	İKAMETGÂH ADRESİ
K.K.1	Muzaffer ALTINTAŞ	67	İlkokul	Çiftçi	Alibeyköy
K.K.2	Aysel KASAP	50	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.3	Hava CENGİZ	53	Okuryazar	Ev Hanımı	Akçaköy/Kütahya
K.K.4	İbrahim SÖYLER	66	İlkokul	Emekli	Alıncık Köyü
K.K.5	Mehmet Ali İNAN	63	Üniversite	Mühendisi	Altıntaş /Kütahya
K.K.6	İbrahim PINAR	54	İlkokul	Muhtar	Beşkarış/Altıntaş
K.K.7	İbrahim ŞEKER	69	İlkokul	Çiftçi	Beşkarış/Kütahya
K.K.8	Ahmet DANEÇİ	65	Okuryazar	Çiftçi	Erenler köyü
K.K.9	İsmail ERCAN	58	İlkokul	Muhtar	Kütahya
K.K.10	Mehmet Tefvik SÖYLER	84	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.11	Ümmet Amca(?)	61	Lise	Aşçı	Gecek köyü
K.K.12	Münevver ÖZDEMİR	45	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.13	Nail ADA	68	Okuryazar	Emekli	Işıklar köyü
K.K.14	Hasan TOPSAKAL	64	İlkokul	Çiftçi	Karaağaç köyü
K.K.15	Saniye ÇAKIR	80	Tahsili yok	Ev Hanımı	Murathanlar köyü
K.K.16	Ayşe ÇOŞKUN	67	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.17	Mehmet AKPUNAR	59	İlkokul	Çiftçi	Karaağaç köyü
K.K.18	Rahmi ORHAN	55	İlkokul	Muhtar	Yolçatı /Altıntaş
K.K.19	Fatma ORHAN	50	Tahsili yok	Ev Hanımı	Yolçatı/ Altıntaş
K.K.19	Ünzile ALBAYRAK	70	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.20	Mehmet YILMAZ	65	Okuryazar	Emekli	Kütahya
K.K.20	İbrahim ÖZTÜRK	77	Okuryazar	Emekli	Kütahya
K.K.21	Celal BOZOK	61	İlkokul	Kahveci	Kütahya
K.K.22	A.Rıza BAŞARAN	60	İlkokul	Emekli	Kütahya

K.K.23	Nazife DERE	72	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.24	Şevket BAŞARAN	69	İlkokul	Emekli	Kütahya
KK 25	M.Kemal ERTUĞRUL	71	İlkokul	Emekli	Çayırbaşı Beldesi
K.K.26	Mevlüt TİRYAKİ	50	İlkokul	Boyacı	Kütahya
K.K.27	Zeki ARSALN	80	İlkokul	Çiftçi	Sevdiğin/ Altıntaş
K.K.28	İsmail ŞAFAK	50	İlkokul	Muhtar	Sevdiğin/ Altıntaş
K.K.29	Recep ÇELİK	59	İlkokul	Çiftçi	Tokul/ Altıntaş
K.K.30	Mehmet KUTLU	45	İlkokul	Muhtar	Emrez/Aslanapa
K.K.31	Bahattin DERMİCAN	52	İlkokul	Muhtar	Kureyşler/Aslanapa
K.K.32	Emine YAŞAR	74	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.33	Cennet GÜNEY	61	İlkokul	Ev Hanımı	Musaköy/ Aslanapa
K.K.34	Fatma UÇAR	79	İlkokul	Ev Hanımı	Karadığın/Aslanapa
K.K.35	Adnan KIZMAZ	48	Ortaokul	Muhtar	Nuhören/ Aslanap
K.K.36	Zeynep Teyze	61	İlkokul	Ev Hanımı	Ortaca köyü
K.K.37	Hüsniye ERASLAN	69	Tahsili yok	Ev Hanımı	Örenköy/Aslanapa
K.K.38	Mehmet ERSULAK	55	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.39	Salih CENGİZ	55	Ortaokul	Muhtar	Adaköy/Aslanpa
K.K.40	Havva ELYAK	63	İlkokul	Ev Hanımı	Bezirgan/ Aslanapa
K.K.41	Adil SEKİZLİ	60	İlkokul	Muhtar	Çamdibi/Aslanapa
K.K.42	Zeliha TUNÇ	65	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.43	Remzi SİVİŞ	54	İlkokul	Muhtar	Afşar/ Çavdarhisar
K.K.44	Selahattin KARAKAŞ	52	İlkokul	Muhtar	Barağı/ Çavdarhisar
K.K.45	Süleyman ÇAKIR	60	Ortaokul	Muhtar	Çamköy/Çavdarhisar
K.K.46	Hasan ÇANOĞLAN	47	Ortaokul	Muhtar	Çatköy/Çavdarhisar
K.K.47	Ramazan BAL	65	Okuryazar	Emekli	Doğancılar köyü
K.K.48	Ahmet SAĞLAM	55	İlkokul	Muhtar	Yağdıgım köyü
K.K.49	Murat ÖZTÜRK	56	İlkokul	Muhtar	Gökağaç
K.K.50	Nazife TUNÇ	54	İlkokul	Ev Hanımı	Hacımahmut köyü

K.K.51	Davut KARAKURT	55	İlkokul	Muhtar	Kızık/ Çavdarhisar
K.K.52	Ayşe TOSUN	54	İlkokul	Ev hanımı	Kütahya
K.K.53	Ali İhsan ACAR	55	Ortaokul	Emekli	Yeşildere
K.K.54	Mehmet MUTLU	57	İlkokul	Muhtar	Zobu/ Çavdarhisar
K.K.55	Şefik ÜNVER	62	İlkokul	Emekli	Saruhanlar köyü
K.K.56	İbrahim ATAY	80	İlkokul	İmam	Domaniç
K.K.57	Osman CENGİZ	70	İlkokul	Emekli	İlcaksu
K.K.58	İbrahim ÖNDER	60	Lise	Öğretmen	Domaniç
K.K.59	Halil ÇAKIR	79	Tahsili yok	Emekli	Çukurca Beldesi
K.K.60	Fatma YALÇIN	75	Okuryazar	Türbedar	Saruhanlar/Kütahya
K.K.61	İsmail AGA	75	Okuryazar	Emekli	Berçin köyü
K.K.62	Neslihan AKBABA	60	İlkokul	Ev Hanımı	Domur köyü
K.K.63	Muazzez DAMAR	69	İlkokul	Ev Hanımı	Domur köyü
K.K.64	Hacer YAŞAR	66	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.65	Ahmet ŞENGÜL	77	Tahsili yok	Emekli	Karaköy
K.K.66	Gülsüm KAPTAN	80	Okuryazar değil	Ev Hanımı	Küçükköy
K.K.67	Selim YALÇIN	49	İlkokul	Ebe Ana Türbedar	Saruhanlar/ Domaniç
K.K.68	Mehmet Ali KILIÇARSLAN	53	İlkokul	Dede	Dedeler köyü
K.K.69	İ.Ethem KARADERELİ	37	Lise	Esnaf	Saruhanlar
K.K.70	Kerim MARKOÇ	61	İlkokul	Emekli	Saruhanlar
K.K.71	Hüseyin AKMAN	61	İlkokul	Türbedar	Saruhanlar
K.K.72	Ahmet AKYILDIZ	82	Tahsili yok	Çiftçi	Kütahya
K.K.73	Ahmet BİROL	58	İlkokul	Türbedar	Saruhanlar
K.K.74	Ahmet KORKUT	62	İlkokul	Türbedar	Kütahya
K.K.75	Cafer BOZBEY	65	İlkokul		Saruhanlar
K.K.76	Ali ATAY	65	İlkokul	Türbedar	Saruhanlar
K.K.77	Tamer YENİKAYA	50	Üniversite	Memur	İnli köyü

K.K.78	Ayşe GÜL	50	Okuryazar	Ev Hanımı	Karaağaç köyü
K.K.79	Çiğdem İPEK	45	Okuryazar	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.80	Halil KARABULUT	86	İlkokul	Esnaf	Kütahya
K.K.81	Fatma DİNÇ	65	Okuryazar	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.82	Kadriye ÇAĞLAR	55	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.83	Sami ÇAKIR	65	İlkokul	Çiftçi	Karamanlı köyü
K.K.84	Hasan EFE	44	Üniversite	Öğretmen	Domanıç
K.K.85	İbrahim Yeşil	64	Ortaokul	Emekli	Domanıç
K.K.86	Eşref ÖNDER	60	İlkokul	Emekli	Domanıç
K.K.87	Seçkin EROĞLU	39	İlkokul	Çiftçi	Aksu köyü
K.K.88	Baki KARACA	50	İlkokul	Muhtar	Güney köyü
K.K.89	Fatma YILMAZ		İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.90	Yakup ÇEVİK	53	Ortaokul	Emekli	Kütahya
K.K.91	Esmâ KORKMAZ	60	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.92	Döne SARIKAYA	71	İlkokul	Ev Hanımı	Alliören köyü
K.K.93	Mehmet SARIKAYA	83	İlkokul	Çiftçi	Alliören köyü
K.K.94	Hüseyin ADA	65	İlkokul	Çiftçi	Alliören köyü
K.K.95	Sinan AKDOĞAN	54	Lise	Memur	Kütahya
K.K.96	Yusuf AGAHOĞLU	59	İlkokul	Muhtar	Selkisaray köyü
K.K.97	Murat SAYIN	49	İlkokul	muhtar	Yüylük/Dumlupınar
K.K.98	Cemil KORKUT	56	İlkokul	Bld Bşk	Günlüce/Emet
K.K.99	Zeliha MERCAN	90	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.100	Mehmet KELEŞ	71	Okuryazar	Çiftçi	Kütahya
K.K.101	Ramazan ASLAN	77	İlkokul	Çiftçi	Kütahya
K.K.102	Münevver KURU	65	Okuryazar	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.103	Mehmet ALTIN	53	İlkokul	Muhtar	Bahatlar/ Emet
K.K.104	Bektaş AKINCI	69	Okuryazar	Çiftçi	Bahatlar/ Emet
K.K.105	Mehmet AKAR	51	İlkokul	Muhtar	Düşecek köyü

K.K.106	Ahmet ÖZTÜRK	44	Lise	Esnaf	Subak köyü
K.K.107	Ali KURUKULAK	65	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.108	Necmiye YAŞAR	64	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.109	Hüsniye KOÇYİĞİT	38	İlkokul	Ev Hanımı	Akçaalan Beldeesi
K.K.110	Yıldız KOÇYİĞİT	65	İlkokul	Ev Hanımı	Akçaalan beldesi
K.K.111	Halil İbrahim BAYRAM	60	İlkokul	Emekli	Akçaalan beledi
K.K.112	Nemciye YAŞAR	66	Tahsili yok	Ev Hanımı	Akçaalan beldesi
K.K.113	İnayet ÜRENTÖYUN	68	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.114	Bayram TAŞKIN	72	İlkokul	Çiftçi	Akçaalan beldesi
K.K.115	Hamid TAŞKIN	65	Tahsili yok	Ev Hanımı	Akçaalan beldesi
K.K.116	Gülsüm OCAK	73	Tahsili yok	Ev Hanımı	Pınarbaşı/ Gediz
K.K.117	Mehmet PINAR	67	Yüksekokul	Öğretmen	Gediz/Kütahya
K.K.118	Ayşe OCAK	74	İlkokul Terk	Ev Hanımı	Pınarbaşı/ Gediz
K.K.119	Fatma ATASEVEN	65	ilkokul	Ev Hanımı	Cebrail Beldesi
K.K.120	Zehra YÜCEL	82	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.121	Ayşe TIRPAN	49	İlkokul	Ev Hanımı	Gediz
K.K.122	Halime ÖZÇELİK	73	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.123	Veysel KARACA	42	İlkokul	Muhtar	Göynükören köyü
K.K.124	Süleyman GENÇ	61	İlkokul	Muhtar	Gümüşlü köyü
K.K.125	İsmail KILIÇ	50	İlkokul	Muhtar	Gürlek Belediyesi
K.K.126	Bünyamin GÜZELYURT	52	İlkokul	Muhtar	Güzüngülü köyü
K.K.127	H. İbrahim IŞIK	56	İlkokul	Muhtar	Hacıbaba köyü
K.K.128	Himmat ALABAŞ	48	Ortaokul	Muhtar	Işıklar köyü
K.K.129	Gülsu İNCE	34	Lise	Ev Hanımı	Gediz/Kütahya
K.K.130	Ahmet BAŞYİĞİT	43	Lise	Esnaf	Gediz/Kütahya
K.K.131	Zehra ERASLAN	87	Tahsili yok	Ev Hanımı	Gediz/Kütahya
K.K.132	Muhammed DURAN	45	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.133	Musa DİLER	85	Tahsili yok	Çiftçi	Erenköy

K.K.134	Ali AYDOĞ	?	Lise	Belediye Bşk	Gümele
K.K.135	Zeliha DAĞ	73	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.136	Melahat ÇETİN	73	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.137	İbrahim ÖZTÜRK	83	Okuryazar	Emekli	Şeyhler beldesi
K.K.138	Nimet NOHUS	59	İlkokul	Çiftçilik	Şeyler Beldesi
K.K.139	Sıdika GÜNDÜZ	51	İlkokul	Ev Hanımı	Şeyhler
K.K.140	Emine CEBECİ	78	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.141	Kadriye GÜMÜŞ	51	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.142	Hanife GÜMÜŞ	56	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.143	Neslihan ÇETİN	64	Okuryazar	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.144	Naime ŞİMŞEK	73	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.145	Ramazan ASLAN	81	İlkokul	Emekli	Şeyler Kasabası
K.K.146	Fatma GÜN	36	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.147	Zehra ÇELEBİ	58	İlkokul	Ev Hanımı	Şeyhler Beldesi
K.K.148	Fatma ÇELEBİ	72	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.149	Mehmet NOHUS	82	Okuryazar	Çiftçi	Şeyhler/Kütahya
K.K.150	Fadime KURNAZ	65	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.151	Hafize CAN	69	Okuryazar	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.152	Elif GÜLER	65	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.153	Nesime YEL	66	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.154	Habibe KAPLAN	65	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.155	Merve GÜNDÜZ	19	İlköğretim	Öğrenci	Kütahya
K.K.156	Emine GÜNDÜZ	22	Lise	Öğrenci	Kütahya
K.K.157	Ümmet ÇAKMAK	52	İlkokul	Çiftçi	Şeyhler Beldesi
K.K.158	Ünzile ALBAYRAK	76	Okuryazar	Ev Hanımı	Şeyhler Beldesi
K.K.159	Şerife KARABULUT	25	Üniversite	Öğretmen	Kütahya
K.K.160	Aysel KÖSE	36	Üniversite	Ev Hanımı	Kütahya

K.K.161	Ayşe YEŞİLYURT	50	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.162	Şefika ALBAYRAK	72	Tahsili yok	Emekli	Kütahya
K.K.163	Hakkı ALBAYRAK	79	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.164	Murat AKBULUT	75	İlkokul	Dede	Akçaalan Beldesi
K.K.165	Ayşe ULUDOĞAN	53	Lise	Ev	Hisarcık
K.K.166	Fatma GÜNDÜZ	81	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.167	Ayten KURNAZ	43	İlkokul	Ev Hanımı	Şeyhler Beldesi
K.K.168	Hatice DOĞAN	51	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.169	Hasan ÇALIŞKAN	58	İlkokul	Çiftçi	Hisarcık/ Kütahya
K.K.170	Nazmiye ÇETİN	65	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.171	Adile ALTIN	57	İlkokul	Ev Hanımı	Hisarcık
K.K.172	Cemile TUNA	69	İlkokul	Ev Hanımı	Hisarcık
K.K.173	Hatice ALTIN	34	Lise	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.174	Ali Osman ÖZDOĞAN	75	İlkokul	Emekli	Hisarcık
K.K.175	Ramazan ŞAHİN	72	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.176	Ali Can KURT	45	İlkokul	Muhtar	Halifeler köyü
K.K.177	Salim KESKİN	39	Lise	Memur	Hisarcık
K.K.178	Salih ARI	77	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.179	Hacer Teyze	72	İlkokul	Türbedar	Kütahya
K.K.180	Hatice AKKUŞ	68	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.181	Şerife BABANOĞLU	72	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.182	Fadime ÇELİK	72	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.183	Zühre SARIEV	57	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.184	Hasan Tahsin ÖZŞAHİN	72	İlkokul	Ayakkabıcı	Kütahya
K.K.185	Ayşe ÖZŞAHİN	75	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.186	Hacer PAKDEMİR	50	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.187	Mustafa KALA	64	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.188	Abdullah USLUOĞLU	94	İlkokul	Bakkal	Kütahya

K.K.189	Mustafa KALYON	76	Ortaokul	Ayakkabıcı	Kütahya
K.K.190	Ethem GÜRSES	73	Ortaokul	Emekli	Kütahya
K.K.191	Yusuf TÜRKEN	58	Üniversite	Türbedar	Kütahya
K.K.192	Lütfü YILMAZ	55	Lise	Esnaf	Kütahya
K.K.193	İbrahim ÖZ	62	Ortaokul	Emekli	Kütahya
K.K.194	Emine TAŞ	47	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.195	Adem GÜMÜŞ	60	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.196	Hakkı YELTEN	36	Lise	Memur	Kütahya
K.K.197	Kadir GÜRAĞAÇLIGİL	54	İlkokul	Muhtar	Kütahya
K.K.198	Bilal SARI	49	İlkokul	İşçi	Kütahya
K.K.199	Melike SARI	43	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.200	Havva YOLCU	58	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.201	Meliha Hanım(?)	38	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.202	Mustafa AYAZ	76	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.203	Ali KARAASLAN	52	İlkokul	Dede	Kütahya
K.K.204	Sıtkı TÜRK	45	Üniversite	İmam	Kütahya
K.K.205	Hüseyin CİN	58	Üniversite	İmamı	Kütahya
K.K.206	Nazan AKKİŞİ	32	Üniversite	Öğretmen	Çorum
K.K.207	Hasan Hüseyin ŞAHİN	68	Tahsili yok	Emekli	Kütahya
K.K.208	Nurten İNANÇ	49	Lise	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.209	ALİ İNANÇ	53	Lise	Esnaf	Kütahya
K.K.210	Ahmet BAŞYİĞİT	43	Lise		Kütahya
K.K.211	İsmail GİRGİL	43	Üniversite	Öğretmen	Kütahya
K.K.212	Rahime ŞEN	35	Lise	Memur	Alayunt köyü
K.K.213	Mahmet Ali ÇAKAR	83	Tahsili yok	Emekli	Aslanapa /Kütahya
K.K.214	Kezban İLKAS	40	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.215	Sevcan DURLUPINAR	35	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.216	İmiş ATICI	50	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya

K.K.217	Aliye KARA	65	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.218	Melika SARISOY	44	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.219	Esmâ KORKMAZ	60	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.220	Ömer KISA	45	Üniversite	İmam	Kütahya
K.K.221	Ahmet İYİCE	90	Tahsili yok	Emekli	Kütahya
K.K.222	Nuri KALAYCI	72			Kütahya
K.K.223	Ali İhsan TAYFAN	47	İlkokul	Memur	Kütahya
K.K.224	Yaşar ÖZAYDIN	49	İlkokul	Muhtar	Kütahya
K.K.225	Ahmet YILDIRIM	45	Üniversite	İmam	Kütahya
K.K.226	Hatice TAŞDEMİR	42	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.227	Mustafa DURGUT	60	İlkokul	İşçi	Kütahya
K.K.228	Hüsniye ÖZTÜRK	56	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.229	Hesna BALKIŞ	56	Ortaokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.230	Kamil KABA	61	İlkokul	Berber	Kütahya
K.K.231	Hasan KARADAYI	59	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.232	Ahmet AYBAK	53	Lise	Muhtar	Kütahya
K.K.233	Ali TEKTAŞ	57	Lise	Emekli	Eskişehir
K.K.234	Ayşe ERTÜRK	60	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.235	Erhan ERTÜRK	37	İlkokul	Pazarıcı,	Kütahya
K.K.236	Kamer MUSLU	66	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.237	Mustafa CENGİZ	69	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.238	Nazmiye DALKILIÇ	42	Tahsili yok		Kütahya
K.K.239	Hakkı ESKİ	63	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.240	Mehmet ŞALDIR	55	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.241	Ahmet DEMİR	52	İlkokul	Kasap	Kütahya
K.K.242	Tuğba DALKILIÇ	15	Ortaokul	Öğrenci	Kütahya
K.K.243	Elif TİRYAKİ	16	Ortaokul	Öğrenci	Kütahya
K.K.244	Mustafa ELGİN	60	Ortaokul	Emekli	Kütahya

K.K.245	Mustafa BOZKURT	47	Üniversite	İmam	Kütahya
K.K.246	Bekir ÖZERSER	62	Ortaokul	Emekli	Kütahya
K.K.247	Salih GÜL	51	Lise	Asker	Kütahya
K.K.248	İbrahim GÖKOVA	51	?	Emekli	Kütahya
K.K.249	İbrahim AKINCIOĞLU	68	İlkokul	Muhasebe	Kütahya
K.K.250	Selahattin ATAK.	75	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.251	Tevfik KAYA.	61	Lise	İmam	Kütahya
K.K.252	Mehmet Ali ÜNAL	71	Üniversite	Çini Ustası	Kütahya
K.K.253	Selahattin ŞAN	72	İlkokul	Muhtar	Kütahya
K.K.254	Halil İbrahim YILMAZ	40	Lise	Lokantacı	Kütahya
K.K.255	Ayşe GÖKTAŞ	44	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.256	Hüseyin KETE	71	Okuryazar	Esnaf	Kütahya
K.K.257	Yasin SARIDAL		İlkokul		Kütahya
K.K.258	Münire MERCAN	37	Okuryazar	Türbedar	Kütahya
K.K.259	Mehmet GÜLTEKİN		İlkokul	Esnaf	Kütahya
K.K.260	Murat ERTEKİN	20	Üniversite	Öğrenci	Kütahya
K.K.261	Mehmet HACİBEKİROĞLU	68	Lise	Esnaf	Kütahya
K.K.262	Nazif KOCAÇOBAN	52	Üniversite	İmamı	Kütahya
K.K.263	Halil MİHALIÇ	49	İlkokul	İşçi	Kütahya/Altıntaş
K.K.264	Mustafa DÜLGER	57	Ortaokul	Emekli	Kütahya
K.K.265	İsmail ÜÇPİRTİ	64	İlkokul	Sağlıkçı	Kütahya
K.K.266	Mehmet TEMİZ	57	Ortaokul		Kütahya
K.K.267	Süleyman YILMAZ	63	İlkokul	Çiftçi	Kütahya
K.K.268	Ayşe YILMAZ	54	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.269	Bayram DUMAN	49	İlkokul	Muhtar	Kütahya
K.K.270	Salih Servet EĞMİR	?	Lise	Esnaf	Kütahya
K.K.271	Recep KOYLU	48	Lise	İmam	Kütahya
K.K.272	Hüsnüye DURAK	56	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya

K.K.273	Aziz DEMİR	73	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.274	Durmuş Ali ARSLAN	58	Yüksekokul	Öğretmen	Kütahya
K.K.275	Ahmet ATALAY	45	Lise	Yönetici	Kütahya
K.K.276	Hatice GÜRKAN	65	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.277	Gülsüm ALTINATA	23	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.278	Salih GÜNEŞ	60	İlkokul	Esnaf	Kütahya
K.K.279	Mehmet Ali TİFTİK	52	İlkokul	Çiftçi	Kütahya
K.K.280	Abdullah DOĞAN	55	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.281	Aziz SAYGILI	52	Lise	Memur	Kütahya
K.K.282	İnayet ÇELİK	72	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.283	Ziya ÇETİNKAYA	67	İlkokul	Çiftçi	Doğalar köyü
K.K.284	Fatma ÇETİNKAYA	53	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.285	Akif KARAASAN	56	İlkokul	Çiftçi	Anasultan köyü
K.K.286	Ahmet KOÇAK	71	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.287	Necati KUZGUN	27	Ortaokul	Bekçi	Erzurum
K.K.288	Ahmet ÖZCAN	47	Ortaokul	Türbedar	Sofça/Kütahya
K.K.289	Fatma KESKİN	66	Tahsili yok	Ev hanımı	Bölcek köyü
K.K.290	Ahmet ERBUYUR	63	İlkokul	Muhtar	Dumlupınar
K.K.291	İlhan ÇOBAN	48	İlkokul	Esnaf	Ilıca
K.K.292	Sait AÇIKGÖZ		İlkokul	Muhtar	Kütahya
K.K.293	Mustafa UYGUN	82	Ortaokul		Sofça /Kütahya
K.K.294	İskender KUZGUN	57	İlkokul,	Esnaf	Kütahya
K.K.295	Mustafa ADLI	74	Tahsili yok	Emekli	Kızık köyü
K.K.296	Macit DUMAN	78	İlkokul	Emekli	Kızık köyü
K.K.297	Salih AKKÜN	64	İlkokul	Çiftçi	Kütahya
K.K.298	Yusuf KARGIN	64	Lise	Emekli	Seyitömer Beldesi
K.K.299	Zeliha KARLI	59	İlkokul	Ev Hanımı	Seyitömer Beldesi
K.K.300	Ahmet ERBÜYÜR	63	İlkokul	Emekli	Dumlupınar köyü

K.K.301	Ayşe ÖZÇELİK	72	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.302	Huriye TİRYAKİ	66	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.303	Melahat GÖKÇEHRE	56	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.304	Fatma GİRGİN	65	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.305	Celal BOZOK	61	İlkokul	Kahveci	Erenköy /Kütahya
K.K.306	Gazi ERDOĞMUŞ	69	İlkokul	Emekli	Körs köyü
K.K.307	Hasan YAŞAR	75	İlkokul	Âşık	Körs köyü
K.K.308	Hamide KAYIHAN	59	İlkokul	Ev Hanımı	Çamlıca/Kütahya
K.K.309	Ali Rıza KAYIHAN	70	İlkokul	Dede	Çamlıca/Kütahya
K.K.310	Ali Osman ŞAHİN	85	Okuryazar değil	Çiftçi	İnli
K.K.311	Ali ATA	80	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.312	Recep ALAN	50	Okuryazar	Emekli	Kütahya
K.K.313	Ömer GÜL	61	İlkokul	Emekli	Karaağaç köyü
K.K.314	Zülfiye COŞKUN	57	İlkokul	Ev Hanımı	Karaağaç köyü
K.K.315	İbrahim ÇETİN	58	İlkokul	Çiftçi	Karaağaç köyü
K.K.316	Bahattin ÇETİN	65	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.317	Münevver AKYOL	67	İlkokul	Ev Hanımı	Sekiören köyü
K.K.318	Ümmüşen KAŞ	57	İlkokul	Ev Hanımı	Kırgıllı köyü
K.K.319	Hatice ŞENOĞLU	67	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kırgıllı köyü
K.K.320	Emine İBİŞ	84	Tahsili yok	Ev Hanımı	Bayramşah köyü
K.K.321	Mehmet Ali BİNGÖL	56	Lise	Memur	Avdan köyü
K.K.322	İsmail SÖYLEMEZ	75	İlkokul	Emekli	Aydoğdu köyü
K.K.323	Fadime ERASLAN	90	Tahsili yok	Ev Hanımı	Aydoğdu köyü
K.K.324	Özlem USLU	45	İlkokul	Ev Hanımı	Kepez köyü
K.K.325	Fadime ÇANAK	78	İlkokul	Ev Hanımı	Kükürt
K.K.326	İsmail KUTLU	65	Üniversite	Emekli	Kütahya
K.K.327	Nezahat GÜNYELİ	63	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya

K.K.328	Zeliha DİNDAR	57	İlkokul	Ocak sahibi	Doğarşlan köyü
K.K.329	Osman KOCABAŞ	77	İlkokul	Türbedar	Doğarşlan köyü
K.K.330	Ömer ASLAN	48	İlkokul	Muhtar	Kütahya
K.K.331	Yusuf ÇINAR	53	Yüksekokul	Memur	Kütahya
K.K.332	Mehmet TİĞİN	84	Tahsili yok	Emekli	Karacaören köyü
K.K.333	Mehmet GÜLSER	92	Tahsili yok	Emekli	Kütahya
K.K.334	Mehmet ÖZGÜN	73	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.335	Ali TUNÇ	53	İlkokul	Leblebici	Kütahya
K.K.336	Meryem TUNÇ	75	Tahsili yok	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.337	Hasan Amca(?)	?	Tahsili yok	Türbedar	Afyonkarahisar
K.K.338	Ali DEMİR	71	İlkokul	Dede	Afyonkarahisar
K.K.339	Halil İbrahim KEŞAF	53	Lise	Sanatçı	Kütahya
K.K.340	Hüseyin AKYILDIZ	40	?	Memur	Kütahya
K.K.341	Yaşar LAFÇI	46	Ortaokul	Çiftçi	Sobran köyü
K.K.342	Mehmet KIRÇIMAN	51	İlkokul	Ev Hanımı	Parmakören köyü
K.K.343	Hüseyin GÜL	76	İlkokul	Emekli	Gümüşköy
K.K.344	İsmail KAHRAMAN	80	İlkokul	Emekli	Gümüşköy
K.K.345	Muhammed OK	53	Lise	Memur	Kütahya
K.K.346	Murat BAŞALAN	86	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.347	A. İhsan BOZKURT	61	İlkokul	Esnaf	Pazarlar
K.K.348	Süleyman AKBULUT			Muhtar	Pazarlar
K.K.349	Cemal ÖZTÜFEK	61	Lise	Emekli	Simav
K.K.350	Veli AKKAN	60	Ortaokul,	Dokumacı	Kütahya
K.K.351	Muharrem BALI	69	İlkokul	İşçi	Kütahya
K.K.352	Mustafa DÖNMEZ		Ön Lisans	Memur	Kütahya
K.K.353	Yılmaz YAMAN	42	Lise	İşçi	Simav
K.K.354	İbrahim YANAR	37	Lise	Esnaf	Simav
K.K.355	Hüseyin SARIKOÇ	81	Tahsili yok	İşçi	Simav

K.K.356	Gülsüm GÜLTEKİN	92	Tahsili yok	Ev Hanımı	Simav
K.K.357	Alaaddin GÜRIRMAK	?	Üniversite	Yazar	Simav
K.K.358	Döndü TURAN	37	Ortaokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.359	Halil YARLIGAŞ	75	İlkokul	Camcı	Kütahya
K.K.360	Mehmet Ali ÖZEVREN	71	İlkokul	Helvacı	Simav
K.K.361	İbrahim PAYÇU	51	Ortaokul	Muhtar	Simav
K.K.362	Faruk TURAL	76	İlkokul Terk	Çiftçi	Kütahya
K.K.363	Mustafa AY	45	Lise	Memur	Kütahya
K.K.364	Kamuran ABABAY	53	İlkokul	Muhtar	Bedirler/Simav
K.K.365	Şükrü ALTINTAŞ	49	İlkokul	Çiftçi	Çakırlar/Simav
K.K.366	Recep ALBAYRAK	61	Üniversite	Araştırmacı	Simav
K.K.367	Cemile MEMİŞ	56	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.368	Havva Teyze(?)	68	Tahsili yok	Ev Hanımı	Şaphane
K.K.369	Mustafa YILDIRIM	50	Lise	Muhtar	Şaphane
K.K.370	Sibel KARABOĞA	42	Lise	Memur	Şaphane
K.K.371	Ömer KORKMAZ	87	Tahsili yok	Türbedar	Alibeyköy
K.K.372	Ahmet AĞA	56	Ortaokul	Emekli	Tavşanlı/ Kütahya
K.K.373	Osman DİNGİL	67	İlkokul	Çiftçi	Tavşanlı/Kütahya
K.K.374	Mukaddes TUNÇ	55	İlkokul	Ev Hanımı	Tavşanlı /Kütahya
K.K.375	Hüseyin ŞAHANER	54	Lise	İşçi	Beyköy//Tavşanlı
K.K.376	Fevzi COŞGUN	70	Lise	Öğretmen	Kütahya
K.K.377	Fikret USLU	60	İlkokul	Emekli	Beyköy/ Tavşanlı
K.K.378	Sıdika DİNGİL	64	İlkokul	Ev Hanımı	Tavşanlı/Kütahya
K.K.379	Haşmet AŞIK	46	Lise	Esnaf	Beyköy/ Tavşanlı
K.K.380	İbrahim KOCABAŞ	42	Lise	Esnaf	Beyköy/ Tavşanlı
K.K.381	Hasan Hüseyin KOYUN	47	İlkokul	Bld. Bşk.	Kütahya
K.K.382	Makbule CAN	69	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.383	Halil ORAL	46	Lise	İşçi	Kütahya

K.K.384	Ahmet CEYLAN	55	İlkokul	İşçi	Tavşanlı
K.K.385	Ramazan BENLİ	55	Ortaokul	Emekli	Tavşanlı
K.K.386	Zinnuri USLU	45	İlkokul	Serbest Meslek	Tavşanlı
K.K.387	Ekrem BENLİ	60	İlkokul	Berber	Kütahya
K.K.388	Nazmiye NAMLI	78	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.389	M. Ali SOYGÜR	58	İlkokul	Emekli	Tavşanlı
K.K.390	Abdullah SOYER	41	İlkokul	Çoban	Tavşanlı
K.K.391	Sevim TÜRKMEN	39	İlkokul	Ev Hanımı	Tavşanlı
K.K.392	Ahmet TÜRKMEN	91	Tahsili yok	Emekli	Tavşanlı
K.K.393	M.Ali UÇMUŞ	61	İlkokul	Emekli	Tavşanlı
K.K.394	Fedai KILIÇARSLAN	40	İlkokul	Emekli	Tavşanlı
K.K.395	Şükran KILIÇARSLAN	63	İlkokul	Ev Hanımı	Tavşanlı
K.K.396	Şerife AKBULUT	47	İlkokul	Ev Hanımı	Tavşanlı
K.K.397	İbrahim ESEN	77	İlkokul	İşçi	Tavşanlı
K.K.398	Bahattin SAYI	56	Ortaokul	İşçi	Tavşanlı
K.K.399	H. İbrahim EMEKSİZ	55	İlkokul	Muhtar	Çaltılı köyü
K.K.400	Mustafa SALIN		İlkokul	Muhtar	Kütahya
K.K.401	Mehmet PEHLİVAN	47	Lise	Köy İmamı	Kütahya
K.K.402	İsa UZUN	60	İlkokul	Muhtar.	Kütahya
K.K.403	Gökhan ŞAHİN	54	Lise	İşçi	Kütahya
K.K.404	Sabri KORKMAZ	80	İlkokul	Türbedar	Kütahya
K.K.405	Ahmet AKYILDIZ	82	İlkokul	Emekli	Kızılçukur köyü
K.K.406	Hanife AKPUNAR	44	Önlisans	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.407	RECEP YİĞİT	50	İlkokul	Muhtar	Kızılçukur köyü
K.K.408	Sevim YURDASEV	77	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.409	Ahmet DEVELİ	63	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K.410	Ali DOĞAN	66	İlkokul	Emekli	Kütahya

K.K.411	Bedriye KAMER	70	İlkokul	Ev Hanımı	Kızılçukur
K.K.412	Pelin GÖKÇEN	37	Ortaokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.413	Mahmut AKGÜN	61	Lise	Emekli	Kütahya
K.K.414	Mustafa KAYABAŞI	42	İlkokul	Emekli	Tavşanlı
K.K.415	Kenan KARACA	44	Lise	Muhtar	Karcık köyü
K.K.416	Hasan Hüseyin DİLEK	58	Lise	Muhtar	Karlıköy
K.K.417	Mehmet ÇELİK	50	İlkokul	Muhtar	Kavaklı köyü
K.K.418	Ahmet Yaşar ÇAKMAK	63	İlkokul	Emekli	Tavşanlı/Kütahya
K.K.419	H.Hüseyin ÇAĞLAR	43	Lise	Muhtar	Yağmurlar köyü
K.K.420	Ahmet BİLTEKİN	56	İlkokul	Muhtar	Yataklı köyü
KK421	Ali GARGIN	69	İlkokul	Dede	Eskişehir
KK 422	Mesut SÖNMEZ	50	İlkokul	Türbedar	Çarşamba/ Domaniç
KK 423	Halil GÜLMEZ	?	İlkokul	?	Kütahya
KK424	Rıza KILAVUZ	84	Üniversite	Avukat	Kütahya
KK 425	Sabahat EĞMİR	84	İlkokul	?	Kütahya
KK426	Ahmet URFALI	58	Üniversite	Öğretmen	Afyonkarahisar
KK427	Baddal BİNGÖL	45	Lise	Memur	Avdan köyü

KAYNAKÇA

1967 Kütahya İl Yıllığı.

- Acıpayamlı, Orhan. (1974). **Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü.** Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları
- Aday, Erdal- Adıyaman, Halil (2007). Kütahya Yöresi Akçaalan Beldesi Türbe ve Yatırlara Bağlı Olarak Ortaya Çıkan İnanışlar, **II. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı: 17-18-19 Ekim 2007, Cilt I, Ankara 2007, Türk HAMER Yayınları, 443-458.**
- Aday, Erdal. (2003) **Afyon ve Yöresi Halkbilimi Ürünlerinde Eski Türk İnançlarının İzleri.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Aday, Erdal. (2011). Şeyhler Kasabası ve Karaağaç Köylerinin İnanç Merkezleri Açısından Karşılaştırılması. **Alevilik Araştırmaları Dergisi.** 1, 107-130.
- Aday, Erdal. (2012). Kurtuluş Diyarında Somuncu Baba.**Somuncu Baba ve Kültür Çevresi Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı.** Aksaray: Aksaray Belediyesi Yayınları, 352-368.
- Akalın, Şükrü Haluk. (1997). Akhisar’daki Karaca Ahmet Türbesi ve Bu Türbe ile İlgili İnançlar. **V.Miletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek-Görenek- İnançlar Senksiyon Bildirileri.** Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 19-27.
- Akalın, Şükrü Haluk (1998).Sarı Saltuk’un Türbe ve Makamları Üzerine. **I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri.**Ankara:Ervak Yayınları, 1-9.
- Akan, Vedat. (2002). **Kütahya Sancağı Gediz Kazası 1261 (1845) Tarih ve 7863 Numaralı Temettuat Defteri Transkripsiyonu,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Aksoy, Ömer Asım. (1984). **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü.** C.I. Ankara: TDK.
- Aksu Dergisi** (1995).Kütahya Tarihinde Dikkate Değer Çok Önemli Tarihi Belgeler II.Cilt. 2, 12-15.
- Akyüz, Vecdi. (1994). **İnsanlık Tarihinde Kurban İbadeti, Kurban Kesmenin Psikolojik Temelleri.** İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 309-347.
- Almanca-Türkçe Sözlük 1 A-N** (1993) (Hazırlayan: Prof. Dr. Vural Ülkü). Ankara: TDK Yayınları.

- Alptekin, Ali Berat. (1997). Balıkesir ve Çevresinde Velilerle İlgili Efsaneler ve Bu Efsanelerin Türk Kültürü İçerisindeki Yeri, **Balıkesir Üniversitesi I.Halkbilimi Bilgi Şöleni Bildirileri** Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 204-214.
- Altınsapan, Erol- Say, Yağmur- Gerengil, Ali (2012). Seyitgazi İlçesinde Bulunan Üryan Baba Zaviyesi Ve Türbesi. **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi**. 61, 15-26.
- Altun, Ara. (1982). Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi. **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kütahya**. İstanbul:Formül Matbaası, 171-700.
- Altun, Işıl. (2008). Kocaeli'de Türbelerle İlgili İnanış Ve Uygulamalara Örnek: Sultan Baba. **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**. 37, 173-185.
- Anık, Sami. (2011). **Kütahya Erguniye Mevlevihanesinin Klasik Türk Musikisine Etkileri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Araz, Nezihe. (1958). **Anadolu Evliyalari**. İstanbul: Fatış Yayınevi.
- Araz, Rıfat. (1995). **Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Araz, Rıfat (1996). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sufiliği ile Yatır ve Türbelerin Çevresinde Yaşayan Eski Türk İnançları. **Erdem Atatürk Halk Kültür Merkezi Dergisi (Hoşgörü Özel Sayısı III)**. 8 (24), 783-827.
- Arı, Ahmet. (2000). "Sakıp Mustafa Dede'nin Hayatı Eserleri ve Edebi Kişiliği" **Kütahyalı Şâirler Sempozyumu I**. Kütahya.
- Arı, Ahmet. (2003). **Mevlevilikte Bir Hanedanlık Kurucusu Sakıp Dede ve Divanı**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arıkan, Metin. (2006). Hayvan Ata Kültü mü? Atalar Kültü mü? **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**. VI/1, 13-18.
- Armağan, Munis. (2001). **Ege'nin Gizli Tarihi Horasaniler**, Ankara.
- Artun, Erman. (1998). Adana Yağmur Yağdırma Törenlerinde "Boğa Dede, Bulut Dede ve Tosun Dede Kültü" **I.Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri 13-16 Ağustos 1998 Ankara**. Ankara: Ervak Yayınları, 43-51.
- Artun, Erman. (2004 a). Adana'da İnanç Merkezleri ve Bunlara Bağlı Kültür Değerleri, **Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi**, Mersin. **121-136**.
- Artun, Erman. (2004 b). **Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri**. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

- Artun, Erman. (2009). **Türk Halkbilimi**. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Âsıkpasazâde (1992). **Âsık Pasaoglu Tarihi** (Haz. Hüseyin Nihal Atsız) İstanbul: MEB.
- Aşan, M.B (1998). Fırat Kenarında Bir Horasan Ereni Şeyh Ahmet Dede. **I.Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri 13-16 Ağustos 1998** Ankara: Ervak Yayınları, 53-61.
- Aşıkpaşazâde Tarihi**. Tevârih-i Al-i Osman.Hicrî 1332. İstanbul.Matbaa-i Amire.
- Aydın, Hamdi. (1952). Kütahya'da İnanmalar. **Türk Folklor Araştırmaları**. 2.(38), 597.
- Aydın, Mahmut. (2010). Hristiyanlık. **Yaşayan Dünya Dinleri**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 77-111.
- Aydın, Mehmet. (1982). Konya Ermenek Bölgesinde Halk İnançları. **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**. IV. Cilt. Ankara: Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 1-11.
- Aydın, Mehmet. (1992). **Mut Bölgesinde Yaşayan Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili**. Ankara: III. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Folklor Kongreleri Bildirileri. 31-41.
- Aytürk, Nihat- Altan, Bayram (1992). **Türkiye’de Dini Ziyaret Yerleri**. Ankara: Altanoğlu İlim ve Kültür Hizmetleri.
- Ayverdi, E. H (1997). Kubbe. **İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. 6, 930-944.
- Aziz, Ayva. (2007). **Beyşehir Gölü Üzerine Anlatılan “Göl Üzerinden Yürüyerek Geçme Motifi Üzerine**. Milli Folklor, 76, 191 – 201.
- Bahadır, Sedat. (2005). **Hatay’da Türk Halk İnançları**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Balkan, Nilüfer (2000). **Salnamelere Göre Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kütahya Sancağı’nın Sosyoekonomik Profili**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Eskişehir.
- Barkan, Ömer Lütfi. (1942). İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler. **Vakıflar Dergisi**. S.2, 279-304.
- Barlas, Uğur (1996). Karabük ve Safranbolu Yöresinde Yağmur Duası Yapılan Türbe ve Yatırlar. **Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994**. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları. 1-20.
- Başar, Zeki. (1972). **İçtimai Adetlerimiz-İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz**. Ankara: Sevinç Matbaası.

- Başhan, Gönül. (2010). **Kütahya Simav İlçesindeki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Batur, Atilla - Dadaş, Cevdet- Mete, Zekai (2002). **Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kütahya'da Sosyal Hayat**. Kütahya: Kütahya Belediyesi Yayınları.
- Bayartan, Mehmet. (2009). **Osmanlı'dan Günümüze Kütahya Şehrinin Yapı Taşları: Mahalleler**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi. 57-70.
- Bayat, Fuzuli. (2004). **Türk Şaman Metinleri (Efsaneler ve Memoratlar)**. Ankara: Piramit Yayıncılık.
- Bayat, Fuzuli. (2005). **Mitolojiye Giriş**. Çorum: Karam Yayınları.
- Bayat, Fuzuli (2007a). **Türk Mitolojik Sistemi (Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi)**. Cilt 1. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Bayat, Fuzuli. (2007b). **Türk Mitolojik Sistemi (Kutsal Dışı-Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler-İyeler ve Demonoloji)**. Cilt: 2. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Beğen, Akif. (2001). **Ürgüp İlçesi ve Çevresi Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Bekki, Selahattin. (2007). Piri Davut Türbesi Örneğinde Alevilerde Su, Ateş ve Kurban Kültü. **Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni (17-18-19 Ekim 2007) Bildiri Kitabı**. Cilt I. 665-676.
- Bekki, Selahattin. (1996) Türk Mitolojisinde Kurban. **Akademik Araştırmalar**. I(3),16-28.
- Bekki, Selahattin. (2008). Çorum Dodurga'da Bir İnanç Merkezi: Mehmet Dede Tekke Köyü ve At Kurbanı. **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi**. 47, 93-110.
- Beydili, Celal. (2005). **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**. Ankara: Yurt Kitap Yayın.
- Birdoğan, Nejat. (1988). Anadolu Aleviliğinde Kadın Bacılar, Bacıyan-ı Rum. **Folklor, Halkbilim Dergisi**. Cilt IV. 36, 9-12.
- Boratav, Pertev Naili .(1973). **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, Pertev Naili. (2003). **100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)**. İstanbul: K Kitaplığı Yayınları.
- Bozyiğit, Yaşar. (2000). **Simav'da Ahilik ve Ahiler**. Yeni Zamanlar Dağıtım.

- Buluç, Sadettin. (1979). Şaman. **İslam Ansiklopedisi**. Cilt XI. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 310-335.
- Büyük Fransızca- Türkçe Sözlük** (1999) (Hz. Tahsin Saraç). İstanbul: Adam Yayınları.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi** (1986). C. 24, İstanbul.
- Büyük Türkçe Sözlük** (2001) (Hz: Mehmet Doğan). Ankara: Vadi Yayınlarında I. Basım.
- Cemiloğlu, Mustafa. (2002). **Bursa'da Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü**. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayını.
- Cilacı, Osman. (1975). İlahi Dinlerde Kurban. **Diyanet Dergisi**. 18 (5),360-371.
- Coşgun, Fevzi. (1997) **Tavşanlı'da Zaman**. Tavşanlı. Ankara: Nurol Matbaacılık.
- Çağınlar, Zekiye. (1994). **Adana Yöresi Yatur - Ziyaret ve Ocaklarla Bunlara Bağlı Anlatılan Efsaneler**. Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çanlı, Zeynep. (2007). **Kütahya-Şeyhler Beldesi Folklor Örnekleri**. Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Çay, Abdulhâluk. (1988). **Türk Ergenekon Bayramı Nevruz**. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Çeribaş, Mehmet. (2007). Kütahya Seyit Ali Sultan Ocağında (Çamlıca ve Aydoğdu Köyleri) Kültür ve Bu Kültürlere Bağlı İnanç ve Uygulamalar. **Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni (17-18-19 Ekim 2007) Bildiri Kitabı**. Cilt II. 1331-1356.
- Çetin, İsmet. (2007). Otman Baba Velayetnamesinde Bazı Motifler ve Mitik Kaynakları. **Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni (17-18-19 Ekim 2007) Bildiri Kitabı**. C. I. 357-367.
- Çetin, İsmet. (2007). Türk Kültüründe Bab (Baba)/Ata Geleneği. **Milli Folklor**. 19 (76), 70-75.
- Çetin, İsmet. (2002). **Tursun Fakih Hayatı-Edebî Şahsiyeti Mesnevileri**. Ankara: İLESAM Yayınları.
- Çetin Yücel, Ayşe. (2004). Hikâyelerde Ata Kültürünün Fonksiyonu, **Abdurrahman Güzel Aramağamı**, Ankara: Gazi Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Çetintaş, Cengiz (1996). **Adım Adım Kütahya**. Ekspres Matbaası.

- Çıblak Çoşkun Nilgün. (2013). Yatır ve Ziyaretlerin Halk Kültüründeki Rolü Bağlamında Mersin'deki Muğdat Dede Türbesi'nin İncelenmesi, **Turkish Studies**, 8/1 1205-1219.
- Çıblak, Nilgün (2001). **İçel Tahtacıları-Dini İnanışlar ve Dini Törenler- Halk Kültürü- Anonim Halk Edebiyatı**. Yayınlanmış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çıplak, Nilgün. (2005). Çukurova'da Halk Hekimliği ve İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının İzleri. **Türk Kültürü Dergisi.507/508, 199-214**.
- Çiftçioğlu, İsmail. (2006). Germiyanogulları Dönemi Kütahya Medreseleri. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. 15,161-18.
- Çobanoğlu, Özkul. (1993). Türk Kültür Tarihinde Su Kültü. **Türk Kültürü**. 361, 32-42.
- Çobanoğlu, Özkul. (1998). Durmuş Dede Örneğinden Hareketle Yatırların Yerinin Değiştirilmesinde Halk İnançlarının Durumu Üzerine Tespitler. **Milli Folklor** 5 (40), 7 – 10.
- Çobanoğlu, Özkul (2003). **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul. (2004). **Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü**. Ankara; AKMB Yayınları.
- Çöl, Nilgün (1992). **Tavşanlı Tarihi Kent Dokusu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dadaş, Cevdet - Batur, Atilla - vd (2000). **Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kütahya Vakıfları II/1, II/2, II/3**. Kütahya: Kütahya Belediyesi Yayınları.
- Dalgıntekin, Huri. (1995). **Tarsus Adet ve İnanmaları**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Daryal, Ali Murat. (1994). **Kurban Kesmenin Psikolojik Temelleri** . İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Davut, Rahile - İnyet, Alimcan (2003). Uygurların Mezar Kültürü Üzerine Bir Araştırma (Aktaran: Alimcan İnyet). **Milli Folklor**. 8 (60), 207-210.
- Dede, Abdurrahim (1982). Erzincan ve Çevresindeki Halk İnanışlarına Toplu Bakış. **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**. Cilt IV. Ankara: Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 241-257.
- Dede, Murat (1990). Turizm Müdürlüğü İlçemizi Tanıtıyor. Balıklı Havuzu ve Sarı İsmail Efsanesi. **Kütahya Ekspres Gazetesi**.
- Demirtaş, Hüseyin. (2009). **Yeniden Dirilen ve Meydan Okuyan Alevilik**. Almanya.

- Devellioğlu, Ferit. (1996). **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Sözlük**. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dıykanbyeva, Mayramgöl. (2009). **Kırgız Atalar Kültü ve Kırgız Atalar Kültünün Yaşayan Kültürlere Etkileri**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dinçel, Ömer Faruk. (2009). **Hayme Ana (Devlet Ana)**. Ankara: Kütahya Valiliği Yayını.
- Dönmez, Yusuf. (1981-82). **Kütahya Çevresinin Fiziki Coğrafyası, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kütahya**, İstanbul .
- Duru, Aydın. (2010). Kütahya İnanç Merkezleri Üzerine Bir Değerlendirme. **Kütahya Halk Kültürü Araştırmaları**. Kütahya : Ekspres Matbaası. 52-74.
- Duymaz, Ali. (2000). Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme. Balıkesir: **BÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. 3 (4)337-354.
- Duymaz, Ali - Şahin, Halil İbrahim (2008). Kaz dağlarında Dağ, Ağaç ve Ocak Kültü Üzerine İnanış ve Uygulamalar. **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**.11 (19) ,116-126.
- Duymaz, Ali (2006). Aşık Edebiyatında Dede Mahlası ve Dede Mahlaslı Şairler.**VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**. 27 Haziran-1 Temmuz 2006 Gaziantep,1-15.
- Duymaz, Ali. (2001). Kaz Dağı ve Sarıkız Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme. **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Balıkesir: BÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, 4 (5), 88-102.
- Düzgün, Ülkü Kara (2009). Giresun Adak Yerlerinde Tespit Edilen Çeşitli Uygulama, İnanış Ve Efsaneler. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. 2 (7), 133-153.
- Eberhard, Wolfram. (1942). **Çin Kaynaklarına Göre Orta ve Garbi Asya Halklarının Medeniyeti**. İstanbul: Türkiyat Mecmuası.
- Eberhard, Wolfram (1996). **Çin'in Şimal Komşuları**. Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları.
- Eberhard, Wolfram. (2000). **Çin Simgeleri Sözlüğü**. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eker, Ahmet. (2000). **Kayseri ve Çevresinde Nazar İnanç ve Uygulamaları**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Ekici, Metin. (2007). **Halkbilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

- Ekici, Metin. (2002). Tire Yöresi Yağmur Duası Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme. **Milli Folklor** 7. (56), 46 – 52.
- Elçin, Şükrü (1993). **Halk Edebiyatına Giriş**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eliade, Mircea (1999). **Şamanizm** (Çev. İsmet Birkan). Ankara: İmge Kitabevi.
- Eliade, Mircea (1991). **Kutsal ve Dindışı**. Ankara: Gece Yayınları.
- Eliade, Mircea (2001). **Mitlerin Özellikleri** (Çev. Sema Rifat). İstanbul: Om Kuram Yayınları.
- Eliade, Mircea (2005). **Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi** (Çeviren Mustafa Ünal). Konya: Serhat Kitabevi.
- Eliade, Mircea (1992). **İmgeler ve Simgeler**. Ankara: Gece Yayınları.
- Emiroğlu, Kudret - Aydın, Suavi (2009). **Antropoloji Sözlüğü**. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Er, Piri (1996). Türklerde Ağaç Kültü ve Bunun Anadolu Alevi İnançlarındaki İzleri. **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1994**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 61-64.
- Erbay, Şule Akçay. (2006). **Dumlupınar ve Kirazpınar Köyleri Folkloru**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Erbay, Nuri. (2007). **Kütahya Merkez İlçesi Çamlıca (Okçu-Güveççi) Köyü Folkloru Üzerine Bir İnceleme**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Erdem, Halil Kadri. (1937). Kütahya Mesireleri. **Kütahya Gazetesi**. s.9.
- Erdem, Halil Kadri. (1965). Turistik Yönüyle Kütahya Kaplıcaları Ilıcaları-Sarıkırdan Dilek II. **Aksu Dergisi**. 2 (14), 9-10.
- Erdem, Halil Kadri (1966). Turistik Yönleriyle Kütahya Kaplıcaları Eski Ilıcadan Notlar. **Aksu Dergisi**. 2(16). 10-11.
- Erdoğan, Mustafa. (1998). İstanbul'da Kütahyalı Bir Şeyh Ailesi: Seyyid Ebubekir Dede ve Ahfâdı. **İstanbul Araştırmaları**, 7, 125-169.
- Ergin, Muharrem. (1995). **Orhun Abideleri**. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergin, Muharrem. (1997). **Dede Korkut Kitabı I Giriş-Metin-Faksimile**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erginer, Gürbüz. (1997). **Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Erginer, Gürbüz. (2001). Anadolu'da Erenlerin Sosyo-Kültürel Fonksiyonları. **Uluslar Arası Anadolu İnançları Kongresi Bildiriler**. Ankara: Ervak Yayınları. 271-275.
- Ergun, Metin. (1996). Dağlarla İlgili Altay - Türk Efsaneleri. **MFD**, I/31- 32, 68.
- Ergun, Metin. (2000). Türk Ağaç Kültü İnançının Dede Kokut Hikâyelerindeki Yansımaları. **Milli Folklor**. 6 (47), 22 – 30.
- Ergun, Pervin. (2004). **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**. Ankara: AKM Yayınları.
- Ergun, Pervin (2003) Dede Korkut Hikayeleri'nde Dağ Kültü, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**. C. II, 75-88.
- Eröz, Mehmet. (1992). **Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnanıcı) ve Alevilik Bektaşilik**. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Eröz, Mehmet. (1990). **Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eröz, Mehmet. (1980). Türk Boylarında 'Kansız Kurban' Geleneği. **Türk Kültürü**. S.211-214, 17-22.
- Esin, Emel. (2001). **Türk Kozmolojisine Giriş**. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Esin, Emel. (2004). **Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler**. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Esin, Emel. (2006). **Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu**. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi** (1985) (Hazırlayan: Zillioğlu Evliya Çelebi). C.9-10. İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Evliyalar Ansiklopedisi** (1992), C.X. İstanbul: Türkiye Gazetesi.
- Evren, Mücella. (1999). **Köprüören Folkloru**. DPÜ Fen- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Çalışması. Kütahya.
- Frazer, J.G (2004). **Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri**. Cilt I (Çeviren Mehmet Doğan) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Gökbel Ahmet. (2002). "Gürün'de Ziyaret Yerleri" **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, I/2, 1-15.
- Gökbel, Ahmet. (1998). Kangal Yöresinde Ziyaret Yerleri, **Hacı Bektaş Veli Dergisi**, Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Güz 1998/7, 117-138.
- Gökbilgin, Tayyip (1956). **İslâm Ansiklopedisi**. "Kütahya" CVI, Ankara, 1119.

- Gölpınarlı, Abdülbaki. (1995). **Vilayet-name Menakıb-ı Hünkar Hacı Bektaş-Veli**. İstanbul: İnkılâp Yayınları.,
- Gömeç, Saadettin. (1998). Şamanizm ve Eski Türk Dini. **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 4, 38-50.
- Gömeç, Saadettin. (2003). Eski Türk İnanıcı Üzerine Bir Özet. **Tarih Araştırmaları Dergisi**. 33,79-104.
- Güç, Ahmet. (2010). Konfüçyanizm. **Yaşayan Dünya Dinleri**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 383-400.
- Güler, Mustafa. (2002). “Ahi Resul Zâviyesi ve Hisarcık’a Ait Belgeler, **AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, s.109-122.
- Günay, Ünver - Güngör, Harun. Kuzgun, Şaban. Taştan, Vahap (1996). **Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri**. Ankara: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Günay, Ünver - Güngör, Harun. (1999). **Türk Din Tarihi**. Kayseri: Laçın Yayınları.
- Günay, Ünver – Harun, Güngör. (2007). **Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi**. İstanbul : Rağbet Yayınları.
- Günay, Ünver (2004). Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri. **Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi**. Ankara: Türksev Yayınları, 571-608.
- Gündüz, Şinasi. (1998). **Din ve İnanç Sözlüğü**. Ankara: Vadi Yayınları.
- Güner, Hamza. (1964). Kütahya Camileri. **Kütahya İl Matbası**.
- Güner, Hamza. (1967). **Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Kütahyalı Şairler**. Kütahya.
- Güner, Hamza. (1967). **Kütahyalı Şair ve Edipler**, Kütahya
- Güner, Hamza. (1965). Turistik Yönleriyle Kütahya Kaplıcaları Ilıca’da Hamam Alemleri. **Aksu Dergisi**. Sayı 15.6-7.
- Güneş, Mustafa –Güler, Kadir. (2003). **Kütahya’lı Gaybi Sunullah ve Şiirleri**, Kütahya.
- Güzel, Abdurrahman- Torun, Ali (2010). **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, Abdurrahman (2002). **Hacı Bektaş Veli ve Makalat**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, Abdurrahman (1999). **Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi**. Ankara: TTK Yayınları.

- Hançerlioğlu, Orhan. (1993). **Dünya İnançları Sözlüğü: Dinler, Mezhepler, Tarikatlar, Efsaneler.** İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, Orhan. (2000). **İslam İnançları Sözlüğü.** Ankara: Remzi Kitabevi.
- Hasol, Doğan. (1993). **Mimarlık Sözlüğü.** Beşinci Baskı, İstanbul.
- Hınçer, İhsan. (1976). İnançlarımız Açısından Yatırlar ve Ziyaretlerin Müspet Yönleri. **I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri (Gelenek-Görenek-İnançlar)** Ankara: IV (11). Ankara: KB MFA Dairesi Yayınları Nu:21. 133-139.
- Hoca Saadettin Efendi (1999). **Tacü't-Tevarih I**(Haz. İsmet Parmaksızoglu,) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,
- Husluck, W. (1929). **Christianity And Islam Under The Sultans.** Oxford: I. Cilt.
- İbn-i Fazlan. (1995). **Seyahatname** (Hazırlayan: Ramazan Şeşen). İstanbul: Bedir Yayınevi.
- İnan, Abdülkadir. (2006). **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, Abdülkadir. (1976). **Eski Türk Dini Tarihi.** İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnan, Abdülkadir. (1998b). **Makaleler ve İncelemeler II.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnan, Abdülkadir. (1998a) **Makaleler ve İncelemeler I.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,
- İngilizce - Türkçe Redhouse Sözlüğü** (1994). İstanbul: Redhouse Yayınevi.
- İslam Ansiklopedisi XIII** (1997). Ziyaret Maddesi (Hazırlayan: Yaşar Kandemir). İstanbul: MEB Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim. (1980). **Eski Türk Dini.** Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim. (2005). **Türk Milli Kültürü.** İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kalafat, Yaşar (1990). **Doğu Anadoluluda Eski Türk İnançlarının İzleri.** Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kalafat, Yaşar. (1992). Eski Türk İnançlarının Kars Yöresindeki İzleri. **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi.** Cilt IV, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 149-169.

- Kalafat, Yaşar. (1998). **Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri-Dini Folklorik Tabakalaşma**. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kalafat, Yaşar. (1999a). Adana ve Çevresinde Türbelerimiz. **III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Sempozyum Bildirileri (30-Kasım-02-Aralık 1998, Adana)**. 409-423.
- Kalafat, Yaşar. (1999b). Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre Horasan eri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları I. **Prof. Dr. Necat Öner Armağanı**. 511-514.
- Kalafat, Yaşar. (2000). Eskişehir ve Çevresi Ulucanlarında Eski Türk İnançlarının İzleri. **VIII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri 7-9 Mayıs 2000 Eskişehir**. Eskişehir: Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 139-145.
- Kalafat, Yaşar (2004). Anadolu'da Ulu Kadın Kişiler ve Halk İnançları. **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi**. 32, 37-55.
- Kalafat, Yaşar. (2006). **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları IX-X. Cilt**. Ankara: Berikan Yayınları.
- Kalafat, Yaşar. (2007). **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları I**. Cilt. Ankara: Berikan Yayınları.
- Kalafat, Yaşar. (2007). **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları II**. Cilt. Ankara: Berikan Yayınları.
- Kalafat, Yaşar (2007). **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları VII**. Cilt. Ankara: Berikan Yayınları.
- Kaldırmacı, Ahmet. (1998). **Yahyalı ve Çevresi Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**. Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Kalyon, Mustafa (2000). **Kütahya'da Selçuklu-Germiyan ve Osmanlı Eserleri**, Kütahya: Belediye Kültür Yayınları
- Kaplan, Mehmet. (1991). **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar III- Tıp Tahlilleri**. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kartal, İsmail (2012). Kızılçukur Köyü ve Emir Sultan, **Tavşanlı Kültür ve Tarih Araştırmaları**, Yıl: 2 Sayı: 3 Ocak - Haziran 2012, s.58
- Kaya, Azat. (1997). Balıkesir'de Yatırlar Çevresinde Oluşan İnanç ve Gelenekler. **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**. Ankara: Gelenek-Görenek-İnançlar Kültür Bakanlığı Yayınları.283-288.
- Kaya, Doğan. (1998). Sivas'ta Yatırlar . Ankara: **I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri**. 265-280.

- Kaya, Doğan. (2002). Sivas'ta Yatmakta Olan Horasan Merkezli Anadolu Erenleri. **Halk Bilim Araştırmaları**. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kemikli, Bilal. (1998). Kütahya Yöresinde Bir Mutasavvıf Aile: Pir Ahmet ve Ahfadı. **I.Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri 13-16 Ağustos 1998 Ankara**. Ankara: Ervak Yayınları 279-296..
- Kemikli, Bilal. (2000). **Sunullah Gaybi Divanı, İnceleme- Metin**, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Kılıç, Filiz- Tok, Turgut- Kökel, Coşkun- Bülbül, Tuncay (2007). **Horasan'dan Anadolu'ya Alevilik –Bektaşilik Ve Denizli Oğuz Yerleşimine Genel Bakış**. Ankara: GÜ, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kılıç, Filiz-Arslan, Mustafa-Bülbül, Tuncay (2007). **Otman Baba Velayetnamesi (Tenkitli Metin)**. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kılıç, Filiz-Kökel, Coşkun- Bülbül, Tuncay (2008). **Ana Hatlarıyla Horasan'dan Anadolu'ya Alevilik ve Bektaşilik (Erenler, Evliyalari, Ocaklar, Ritüeller ve Tarihî Süreç)**, Ankara : HAMER Yayınları.
- Kıyak, Abdulkadir. (2010). **Elazığ ve Yöresinde Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Kocaman, Mesut. (2002). Tavşanlı'da Mevlevilik. **Tavşanlı Araştırma Sempozyumu**. Tavşanlı.
- Korkmaz, Esat. (2003). **Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Anahtar Yayın Kitabevi.
- Koz, Sabri. (1999). Adana Vilayeti Salnamelerinde Yatırlar Ziyaretleri. **III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (30-Kasım-02-Aralık 1998, Adana)**.470-486.
- Koz, Sabri. (2007). **Yağmur Duası Kitabı**. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kozan, Ali. (2012). Sözlü Ve Yazılı Tarihe Göre Nevşehir Bölgesinde Horasan Erenleri Olarak Bilinen Şahsiyetler. **Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi**. S. 61, 313-336.
- Köksal, Hasan. (1976). İzmir ve Çevresinde Yatırlar İle Bunlara Bağlı Olarak Yaşayan İnançlar. **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. Gelenek –Görenek ve İnançlar**. Ankara: KBY. MİFAD Yayınları. 227-239.
- Köksal, Hasan. (1987). İzmir ve Çevresindeki Yatırlar ve Bunlara Bağlı Olarak Yaşayan İnançlar. **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**. Cilt IV. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 153-171.
- Köprülü, Fuat. (1976). **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Köprülü, M. Fuad. (1999). **Osmanlı Devletinin Kuruluşu**. Ankara: TTK. Yayınları.
- Köprülü, M. Fuat. (1961). Baba. **İslam Ansiklopedisi II**. Ankara: MEB Yayınları.
- Köse, Ali, Ayten, Ali. (2010). **Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları**. İstanbul: Timaş Yayınları
- Köse, Fuat Naci. (2001). **Burdur ve Yöresi Halk Bilimi Ürünlerinde Eski Türk İnançlarının İzleri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Kumartalıoğlu, Satı. (2012), **Türk Kültüründe Ocak ve Ocak Kültü**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, BÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Kutlu, İsmail. (1983). **Kütahya-Kızılcaakaya Köyü ve Çevresinde Ziyaret Yeri ve Halk İnançları**. Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Küçük, Abdurrahman. (1987). Erzincan Ve Çevresindeki Halk İnanışlarına Toplu Bakış. **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek –Görenek Ve İnançlar**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları. 282-255.
- Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğünün X. Araştırma Sonuçları Toplantısı (1992)**. Ankara,25-29 Mayıs 1992
- Kütahya Ansiklopedisi** (1999) C.I.Kütahya: Kütahya Belediyesi Yayınları.
- Malinowski, B. (2000). **Büyü, Bilim ve Din** (Çev. Saadet Özkal). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Mamaş, Turgut Can. (1947). **Memleket İncelemeleri / İnegöl Tarihi**, Bursa.
- Manghol-un Niuça Tobça□an (Yüan-Ch,,ao Pi-shi) Moğolların Gizli Tarihi (Yazılışı: 1240) I Tercüme** (2010) (Çeviren: Prof. Dr. Ahmet Temir), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Marshall, Gordon. (2005). **Sosyoloji Sözlüğü** (Çeviren: Osman Akınhay, Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Mehmet Ziya. (2009). **Bursa'dan Konya'ya Seyahat** (Hazırlayan: Mehmet Fatih Birgül, Levent Ali Çanaklı) . Ankara: Bursa İl Özel İdaresi Yayınları.
- Mehmet Neşri.(1995). **Kitab-ı Cihan-nümâ Nesrî Tarihi**. Ankara: TTK Yayınları.
- Menteş, Deniz. (1998) **Akçaalan Folkloru**. Seminer Çalışması, DPÜ Fen- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Çalışması, Kütahya.
- Meydan, Filiz. (1990). Kütahya'da Hıdırellez Geleneği. **Türk Kültüründen Derlemeler**. Ankara: Kültür Bakanlığı Araştırmaları Yayınları.113-121.

- Ocak, A.Yaşar. (1983b). **Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri**. Ankara: KB MİFAD Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1983 a). **Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri**. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1982). Bektaşî Menakıbnamelerinde Tenasüh İnancı. **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. C. IV. Gelenek-Görenek ve İnançlar**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 397-408.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1984). **Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1992). Türk Folklorunda Rum Abdalları. **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri. III. Cilt**, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 271-276.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1998). **Türk Folklorunda Kesik Baş**. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1999). **İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (2010). **Kültür Kaynağı Olarak Menakıbnameler Metodolojik Bir Yaklaşım**. Ankara: TTK Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (2009). **Alevî Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oğuz, Öcal- Köstemek, Mehmet- Yıldız- Tuna (2010) **Türkiye’de 2010 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı, Geleneksel Kutlamalar**, Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Okumuş, Ejder. (2007). Evliya Çelebi Kütahya’da, **DEÜİFD**, XXVI, İzmir, 83-120.
- Onay, Ahmet Talat. (1996). **Türk Halk Şiirinin Şekil ve Nev’i** (Haz.: Cemal Kurnaz) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Oymak, İskender. (2002). Türkistan’da Zerdüştlüğün Yayılması ve Etkileri. **Türkler C.3**. Ankara,:Yeni Türkiye Yayınları, 670-687.
- Oymak, İskender. (2007). Alevilerde Kutsal Mekân Bağlamında Gelişen Ritüeller (Elazığ- Tunceli Örneği). **Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni (17-18-19 Ekim 2007) Bildiri Kitabı. C. II**. 1317-1329.
- Oymak, İskender. (2009). Elazığ Merkez Ve Çevresinde Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanç Ve Uygulamalar. **İlahiyat Fakültesi Dergisi. 14 (2)**, 29-61.

- Oymak, İskender. (2010). Anadolu'da Su Kültünün İzleri. **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. 15 (1). 35-55.
- Öcal, Safa. (1987). **Devlet Kuran Kahramanlar**. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Ögel, Bahaeddin. (1993). **Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) I. Cilt**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ögel, Bahaeddin. (1995). **Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) II. Cilt**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ögel, Bahaeddin (1997). **Türk Kültürünün Gelişme Çağları I**. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (1997). **Türk Kültürünün Gelişme Çağları II**. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Önal, Hakkı. (1977). **Anadolu Selçuklu Türbeleri**. Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Doktora Tezi. Erzurum.
- Önal, Mehmet Naci. (2003). Dağ Kültü, Eren Kültü ve Şenliklerinin Muğla'daki Yansımaları. **Bilig**. 25, 99-124.
- Önal, Naci. (2000). Romanya Dobruca'sında Yedi Türbe. **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1998**. Ankara : Kültür Bakanlığı Yayınları, 39-40.
- Önal, Naci .(2003). **Muğla Efsaneleri**. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
- Önay, Yılmaz (1987). **Van Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Olarak Anlatılan Menkıbeler**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Örnek, Sedat Veyis (1971). **Etnoloji Sözlüğü**. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (1966). **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tedkiki**. Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis. (1971). **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Öz, Hülya. (2005). **Mersin'deki Ziyaret Yerlerinin Halkbilimi Açısından İncelenmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi . Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Öz, Şeref. (1996). **Kütahya Yöresi Adak ve Ziyaret Yerleri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- Özbek, Mustafa. (2003). **Yeşilhisar Ve Çevresi Halk İnançının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Özcan, Hatice. (2006). **Halkın Çoban Dede'den Beklentilerinin Psikolojik Nedenleri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Özen, Kutlu. (1981). Divriği Yöresinde Ziyaretler Yoluyla Çocuk Sahibi Olma ve Diğer Uygulamalar. **Türk Folkloru**. 18, 22-27.
- Özen, Kutlu. (1996). **Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri**, Sivas.
- Özen, Kutlu. (1997). Sivas Divriği Yöresinde Dağlarla İlgili İnançlar. **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek, Görenek ve İnançlar**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 330-336.
- Özkan İsa. (1993), Türkmenistan'daki Adak Yerleri ve Bu Yerlerle İlgili İnançlar, **Türk Kültürü Dergisi**, 1993, Sayı 368, Ankara, 730-740
- Özkan, Rafet (2003). **Dinlerde Kurban Kültü**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özönder, Hasan. (1996). Kütahya Mevlevihanesi,. **S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 2, s. 69- 84.
- Öztekin, Özge. (1994). **Çıngıl: Eskişehir'de Kullanılan Bir Nazarlık**. C.3. S.23. Yıl:6, Güz, 15 – 17.
- Pala, Cihat. (1991). **Doğası, Tarihi ve Folkloruyla Simav**. Ankara: Simav İlçesi Halk Eğitimi Hizmetlerini Geliştirme Ve Folklor Araştırma Derneği Yayınları.
- Parlatır, İsmail. (2010). **Atasözleri**. Ankara: TDK Yayınları.
- Pınar, Mehmet. (2012). **Çağlar Boyunca Gediz**. Gediz Belediyesi Yayınları.
- Pişkin, Abdullah Celaleddin. (2001). **Osmaniye ve Çevresinde Halk İnanışları ve Uygulamaları**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Polat, Süleyman. (2005). **XVII. Yüzyılda Mühime Defterlerine Göre Kütahya**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, DPÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Radloff, W. (1994). **Sibiryadan I, II, III, IV(Çev. Ahmet Temir)**. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Rayman, Hayrettin (1997). Bayburt ve Yöresi Ziyaret Yerleri.V. **Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**. Ankara: Gelenek-Görenek- İnançlar Kültür Bakanlığı Yayınları. 337-341.

- Roux, Jean Paul. (1999). **Altay Türklerinde Ölüm**. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Roux, Jean Paul. (2001). **Orta Asya Tarih ve Uygarlık**. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Roux, Jean Paul. (2002). **Türklerin ve Moğolların Eski Dini (Çev. Aykut Kazancıgil)**. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Roux, Jean Paul. (2000). Atalar Kültü Türkler ve Moğollar (Çev. G. Yılmaz, **Antik Dünyada ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü** (Yön. Y. Bonnofoy, Haz. L. Yılmaz). Ankara.
- Roux, Jean Paul. (2008). **Türklerin Tarihi Pasifikten Akdeniz'e 2000 Yıl**. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sakaoğlu, Necdet. (1998). Seyit Garip Musa Sultan Türbesi. **Hacı Bektaş Veli Dergisi** . 8,13-25.
- Sakaoğlu, Saim. (2009). **Efsane Araştırmaları**. Konya: Kömen Yayınları.
- Salün, Mustafa. (2001). **Kütahya Gezek Geleneği ile Törelerimiz, Oyunlarımız**. Kütahya: Ekspres Matbaası, 105-107.
- Sarı, Mehmet. (2007). Askeri'nin Hayatı, Edebi Kişiliği, Divanı ve Na'atları. **Edebiyat Araştırmaları**, Ankara, 169-208.
- Sarıavcı, Leyla (2007). **I Numaralı Kütahya Şerhiye Sicili Transkripsiyonu ve Kitiği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Sarıca, Orhan. (2011). **Devlet Ektiğimiz Topraklar**. Domaniç.
- Sarıkoyuncu, Ali. (1998). Kütahya Merkez Karaağaç, Kızık, Duva, Geven Köylerindeki Tekkeler ve Halk İnançları. **I.Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri 13-16 Ağustos 1998** Ankara. Ankara:Ervak Yayınları, 443-456.
- Sarıkoyuncu, Ali (2010). **Kütahya Sosyo- Ekonomik Hayatında 50 Yıl (1945-1995) Av. Zeki Özker'in Anıları**. Kütahya: Kütahya Belediyesi Yayınları.
- Savaş, Çiğdem. (2011). **Kütahya'ya Bağlı Sofça ve Sobran Köylerindeki Alevilik İle İlgili İnanç ve Uygulamalar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya .
- Savaş, Hacer. (2007). **Safranbolu ve Çevresi Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Say, Yağmur. (2004). Anadolu İnanç Yapılanmaları Temelinde Gazi- Veli Kültü. **Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 2/ 1-2, 213-227.

- Say, Yağmur. (2010). **Kalenderi, Alevi ve Bektâşi Kültüründe Önemi Bir Alperen Gazi Sultan Süceddin Veli Velâyetnamesi**. Ankara: Eskişehir Valiliği Yayınları.
- Sayım, Huzeyfe. (2001). **Osmaniye ve Çevresinde Halk İnanış ve Uygulamaları**. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Selçuk, Ali. (2003). **Mersin Yöresi Tahtacılarının Dini İnanç ve Uygulamaları Hakkında Araştırma**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Selçuk, Ali. (2010). Dede Mezarlarındaki Sır: Ziyaret Fenomeni ve Kutsalın Tezahürleri. **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**. 56.61-72.
- Sepeçioğlu, M. Necati. (2010). **Yaratılış ve Türeyiş Destanı**. İstanbul.
- Sever, Mustafa. (2001). **Mersin Ve Yakın Çevresi Halk İnançları Ve Halk Hekimliği**. Doktora Tezi Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Seyidoğlu, Bilge. (2002). **Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahliller**. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Seyirci, Musa. (1995). Afyonkarahisar Müzesindeki Hayat Ağaçlı Kilim Seccadeler. IV. **Afyonkarahisar Araştırma Sempozyumu Bildirileri**. Afyon: Afyon Belediyesi Yayınları, 171, 172.
- Seyirci, Musa. (1985). **Afyonkarahisar'da Bir Hayvan Hekimi Karababa Tekkesi**, Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler, Ankara, 428-433.
- Sezgin, Abdülkadir. (1998). Eren ve Evliya Kavramının Dini Tarihi Folklorik İzahı ve Eren İnancı Üzerine Düşünceler. **I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi**. Ankara: Ervak Yayınları, 457-468.
- Sır (Özkök), Ayşe Nur. (1997) Erenler Bağından. **Gölge Dergisi**, 4.s.?
- Sır, Ayşenur (?) **Kütahyalı Gönül Sultanları**.
- Sipahi, Abdülkadir. (2006). **Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü İle İlgili Uygulamaları**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Smart, Ninian. (1981). Tarih öncesine Ait Dinlerle İkel Dinler. **Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**. 25/ 297-323.
- Somañç, Zeynep Asiye. (2008). **Konya Beyşehir İlçesindeki Manevi Halk İnançlarına Dinler Tarihi Ve Din Fenemonolojisi Açısından Bir Yaklaşım**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Soyyer, Yılmaz. (1992). **Şanlıurfa'nın Kısas Beldesinde Bir Toplumsal Yapı Çözümlemesi**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Sönmez, Ahmet. (1997). **Merzifon Yöresindeki Yaygın Halk İnançları ve Dini İnançların Fert Üzerindeki Etkileri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sunal, Arif. (2002). **Simav Folkloru**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Şahin, Fulya. (2008). **Kütahya Allören Köyü Folklor Örnekleri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Şahin, Sahra. (2002). **Sinop ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Üzerine Fenomonolojik, Morfolojik ve Tipolojik Bir İnceleme**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Şar, Sevgi. (1992). Afyon Yöresi Halk Hekimliğinde Görülen Uygulamalar **.IV.Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Şemin, Mustafa. (2009). **Kütahya Gezekleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Şemsettin, Sami. (1989). **Kamus-ı Türkî** (Haz. M. Emin Ağar). İstanbul: Enderun Yayınevi.
- Şenel, Ahmet. (2001). **Niğde İlindeki Yaygın Halk İnanışları**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Şengül Öztürk. (2000). **1300 -1310 Hicrî Yıllarında Hüdavendigâr vilayetinde Kütahya Sancağı Salnamelerinin Transkribi ve Değerlendirmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya
- Şişman, Bekir. (1994). **Samsun Yöresinde Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir İnceleme**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Samsun.
- Şişman, Bekir (1996). Hakaslar ve Hakaslar'da Şaman Kültürü. **Milli Folklor** 4, (31-32), 126 – 130.
- Şişman, Bekir. (2000). Anadolu'da Yaşayan Halk İnançlarının Menşei Üzerine Bir Araştırma. **Milli Folklor**. 6 (46), 104 – 108.
- Takaş, Bülent. (1998). **Manisa İli Ziyaret Yerleri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

- Tanyu, Hikmet. (1967). **Ankara Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**. Ankara: İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tanyu, Hikmet. (1968). **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tanyu, Hikmet. (1975). Türklerde Ağaçla İlgili İnançlar. **TFA**. 11,129-130.
- Tanyu, Hikmet. (1976). Türklerde Ateşle İlgili İnançlar. **I. Türk Folklor Kongresi Bildirileri**. Ankara: Milli Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı Yayınları, 283-304.
- Tanyu, Hikmet. (1987). Hacıbektaş'da (Suluca Karahöyük) Bazı İnanç ve Adetler. **Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**. Gelenek –Görenek ve İnançlar. Ankara: KBY. Mifad Yayınları, 381-394.
- Tanyu, Hikmet (1998). **Türklerin Dini Tarihçesi**. İstanbul: Burak Yayınevi.
- Taş, Hülya. (2004). Türk Kültürünün Yayıldığı Coğrafyalarda Yer Alan İznik'teki İnanç Merkezleri. **Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi**. Mersin: Türksev Yayınları.1081-1094.
- Taş, Hülya. (2002).Bursa'da Türbe Ziyaretleri Ve Boş İnançlar. **Folklor Edebiyat Dergisi**. 32.183-195.
- Taşgın, Ahmet. (2003). **Diyarbakır ve Çevresindeki Türkmen Alevilerinde Dini Hayat**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Tatçı, Mustafa. - Kurnaz, Cemal. (1999). **Kütahyalı Bir Gönül Eri Çavdaroğlu Müfti Derviş**, Ankara.
- Texier, Charles. (2002). **Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi I- II** (Çev. Ali Suat) Ankara: Enformasyon ve Döküasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları.
- Togan, Zeki Velidi. (1982). Oğuz Destanı. **Reşüddin Oğuznamesi Tercüme Ve Tahlili**. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Torun, Ali. (1992). Mevlanâ-Mevlevîler ve Ahîler”, **Millî Folklor**, 13, 55-58.
- Torun, Ali. (1998). **Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tosun, Aydın. (1999) **Kütahya Yazıları**, Lisans Tezi, DPÜ, Edebiyat Fakültesi, Kütahya .
- Tulay, Semih. (1981). Kütahya Arkeolojisi. **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılma Armağan**. İstanbul.
- Tuman, Mehmet Naili. (2001) (Haz. Kurnaz, Cemal- Tatçı, Mustafa) **Tuhfe-i Naili-Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri**, C.2 Ankara: Bizim Büro Yayınları.

- Tuncel, Metin. (1981-82) Kütahya İlinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kütahya**. İstanbul. 21-34.
- Tuncer, Orhan Cezmi. (1986). **Anadolu Kümbetleri I: Selçuklu Dönemi**. Ankara.
- Turan, Şerafettin. (1994). **Türk Kültür Tarihi**. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turan, Osman. (2005). **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi**. İstanbul.
- Tümer, Günay. - Küçük, Abdurrahman. (1997). **Dinler Tarihi**. Ankara : Ocak Yayınları.
- Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi (2002)**. Ankara AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Türk, Hüseyin (2012). Hatay Türbe İnancının Sağlık Antropolojisi Açısından İncelenmesi. **Milli Folklor**, 94, 91-104.
- Türkçe Sözlük** (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, IV** (1993). Ankara: TDK. Yayınları.
- Türkmenoğlu, Bahadır. (2011). **İlk Osmanlılar**, İstanbul: Esenkıtap.
- Uğurel, Rıza Tekin. (2005). Kütahya ve Mûsikî. **Yedi İklimi**. Kasım.
- Uludağ, S (2003). Makam. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** (Cilt 27, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 409-410).
- Uraz, Murat. (1992). **Türk Mitolojisi**. İstanbul: Mitologya Yayınları.
- Urfalı, Ahmet. (2003). Hayme Ana. **Kuruluşun Toprağı Domaniç**, Kütahya.
- Urfalı, Ahmet. (2011). **Mazinin Sesini Duymak**, Tavşanlı.
- Uslu, Osman. (2002). **Gediz'in İnanç Coğrafyası**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Uysal, Osman. (1997). Afyon, Kütahya ve Denizli Çevresinde Araştırmalar. **Türk Etnografya Dergisi**. 20, 77-114.
- Uysal, Osman. (2006). **Germiyanoğulları Beyliğinin Mimarî Eserleri**. Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.
- Uzluk, F. N (1969). "Germiyanoğlu Yakup II. Bey'in Vakfiyesi". **Vakıflar Dergisi**. VIII, 71-113.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı. (1988). **Osmanlı Tarihi. I. Cilt**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ.Hakkı. (1932). **Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri**. İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası.

- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1964).“Germiyanogulları”. **İslam Ansiklopedisi, MEB Yayınları** C. VI, 767.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1988). **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara.
- Uzunçarşılı, İsmail, Hakkı. (1969). **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri**, Ankara: TTK Basımı.
- Ülken, Hilmi Ziya. (2007). **Türk Tefekkürü Tarihi**. İstanbul: YKY.
- Ülkütaşır, M. Şakir. (1952). Türk Diline Hizmet Edenler: Ahteri Mustafa Efendi. **Türk Dili** 1 (7), 426-427.
- Ülkütaşır, M. Şakir (1976). Türkiye Türklerinde Ad Verme İle İlgili Gelenek Ve İnançlar. I. **Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt**. Ankara: Kültür Bakanlığı MFAD Yayınları, 369-384.
- Varlık, M. Çetin. (2002). “Germiyanogulları Beyliği”. **Türkler**. C. VI, Ankara,:Yeni Türkiye Yayınları, 775.
- Varlık, Mustafa Çetin. (1974). **Germiyanogulları Tarihi (1300-1429)**. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Yakupoğlu, Cevdet. (2009). Germiyanogulları Muhitinde Ahiler ve Zaviyeler. **Turkish Studies** Vol. 4/3 Spring, 2264-2285.
- Yalçın, Osman. (1972). **Kütahya**. İstanbul: Özyürek Basımevi.
- Yalman (Yalçın), Ali Rıza. (1993 a). **Cenupta Türkmen Oymakları I**. Ankara: Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları.
- Yalman (Yalçın), Ali Rıza. (1993 b). **Cenupta Türkmen Oymakları II**. Ankara: Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları.
- Yavuz, Emrah. (2005). **Harput Halk Kültüründe Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Yeloğlu, Nemika. (2009).**Kütahya ve Çevresinde Memorat Tasarımı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Yeni Tarama Sözlüğü** (1983). Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Yeşil, Hülya. (2001). **Bahkesir İli Türkali Köyü Halkbilim Ürünlerinin Derlenmesi ve Değerlendirmesi**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Yeşil, Mustafa. (1938). **Kütahya İlinin Kısa Coğrafyası**. İstanbul: Matbaa Ebüzziya.

- Yıldırım, Dursun. (1998). **Türk Bitiği, Araştırma İnceleme Yazıları**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldız, Harun. (2007). Alevi Geleneğinde Ölüm Ve Ölüm Sonrası Tören Ve Ritüeller. **Hacı Bektaş Vefî Dergisi**. 42, 93-112.
- Yıldız, Hakkı Durusun. (1981). Kütahya Tarihçesi. **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan**. İstanbul.1-52.
- Yınanç, M. Halil. (1944). Türkiye Tarihi. **Selçuklular Devri**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Yitik, Ali İhsan. (2010). Budizm. **Yaşayan Dünya Dinleri**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 307-355.
- Yörükan, Y. Ziya. (1998). **Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yörükan, Y. Ziya.(2005). **Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm Şamanizm'in Diğer Dinler ve Aleviler Üzerindeki Etkileri**. Ankara: Yol Yayınları.
- Yurtbaşı, Metin. (2008). **Sınıflandırılmış Türk Atasözleri**. İstanbul: Şahmat Matbaa.